תלמוד בבלי

עם ביאור

עיון העמוד

עיקרי הסוגיות וביאוריהן על פי דברי הראשונים
והאחרונים עד למסקנת ההלכה למעשה
בתוספת ביאור 'שפה ברורה' מהדורת 'עוז והדר'

עירובין א

דפים ב - כו

מהדורה מיוחדת ללומדי 'העמוד היומי'

שו"ע או"ח סי' קי ס"ח: הנכנס לבית המדרש יתפלל

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא יֵאָרַע דְּבַר תַּקָּלָה עַל יָדִי וְלֹא אֶכָּשֵׁל בִּדְבַר הֲלָכָה וְיִשְׂמְחוּ בִּי חֲבֵרַי וְלֹא אוֹמַר עַל טָמֵא טָהוֹר וְלֹא עַל טָהוֹר טָמֵא וְלֹא עַל מֻתָּר אָסוּר וְלֹא עַל אָסוּר מֻתָּר וְלֹא יִכָּשְׁלוּ חֲבֵרַי בִּדְבַר הֲלָכָה וְאֶשְׂמַח בָּהֶם: גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ:

וכתב הט"ז (שם ס"ק ח): נ"ל דהוא הדין במי שיושב ללמוד אפילו ביחידות, ונ"ל נוסחא אחרת קצרה כוללת הרבה וזו היא:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתָּאִיר עֵינַי בְּמְאוֹר תּוֹרָתֶךָ וְתַצִּילֵנִי מִכָּל מִכְשׁוֹל וְטָעוּת חֵן בְּדִינַי אִסּוּר וְהֶתֵּר חֵן בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת חֵן בְּהוֹרָאָה חֵן בִּלְמוּד: גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ: וּמַה שֶּׁשָּׁגִיתִי כְּבָר הַעֲמִידֵנִי עַל הָאֱמֶת וְאַל תַּצֵּל מִפִּי דְּבַר אֱמֶת עַד מְאֹד: כִּי ה' יִתֵּן חָכְמָה מִפִּיו דַּעַת וְתְבוּנָה:

וביציאתו יאמר:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁשַּׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא שַׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. שֶׁאֲנִי מַשְׁכִּים וְהֵם מַשְׁכִּימִים, אֲנִי מַשְׁכִּים לְדִבְרֵי תוֹרָה וְהֵם מַשְׁכִּימִים לְדָבָרִים בְּטֵלִים. אֲנִי עָמֵל וְהֵם עֲמֵלִים, אֲנִי עָמֵל וּמְקַבֵּל שָׂכָר וְהֵם עֲמֵלִים וְאֵינָם מְקַבְּלִים שָׂכָר. אֲנִי רָץ וְהֵם רָצִים, אֲנִי רָץ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְהֵם רָצִים לִבְאֵר שַׁחַת, שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִדֵם לִבְאֵר שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ:

תלמוד בבלי

עם ביאור

עיון העמוד

עיקרי הסוגיות וביאוריהן על פי דברי הראשונים
והאחרונים עד למסקנת ההלכה למעשה
בתוספת ביאור 'שפה ברורה' מהדורת 'עוז והדר'

עירובין א
דפים ב - כו

דרשו ד' ועוזו
העמוד היומי

מהדורה מיוחדת ללומדי 'העמוד היומי'

הקדמה למסכת עירובין (פרקים א-ב)

מסכת עירובין עוסקת בעיקר בדיני טלטול והוצאה בשבת מרשות לרשות. איסור הוצאה הוא אחת מל"ט אבות מלאכות שבתורה[1], וחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת. המקור לאיסור הוצאה הוא נלמד[2] מהפסוק "ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקודש ויכלא העם מהביא"[3] – שמשה רבנו היה במחנה לויה שהוא רשות הרבים וציוה לישראל שלא להביא ממחנה ישראל שהוא רשות היחיד לרשות הרבים. לשיטת תוס'[4] ועוד ראשונים ישנו מקור נוסף לאיסור הוצאה, מהפסוק "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי"[5], שהכוונה לא להוציא ממקומו שהוא רשות היחיד לרשות הרבים, וכיון שהוצאה היא מלאכה גרועה[6], לכך צריך שני פסוקים, גם על איסור הוצאה מרשות הרבים לרשות היחיד וגם על איסור הכנסה מרשות היחיד לרשות הרבים.

דיני הרשויות

ארבע רשויות שבת - ארבע רשויות נאמרו לענין איסור מלאכת הוצאה – רשות היחיד, רשות הרבים, כרמלית, ומקום פטור. מן התורה אסור להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, וכן להכניס מרשות הרבים לרשות היחיד, וכמו"כ אסור להעביר ארבע אמות ברשות הרבים[7]. וחכמים הוסיפו לאסור להוציא מכרמלית לרשות היחיד או לרשות הרבים[8], וכן להכניס לכרמלית מרשות היחיד או מרשות הרבים, וכן להעביר בכרמלית ארבע אמות[9]. ואילו מקום פטור, מותר אף מדרבנן להוציא אליו משאר הרשויות, וכן להכניס ממנו אליהן.

רשות היחיד -מקום ששטחו לפחות ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, המוקף במחיצות הגבוהות לפחות עשרה טפחים, ואין הבדל אם השטח הוא בקרקע עצמה או עמוד מעל הקרקע בשיעור שטח זה[10]. וכמו"כ אין הבדל בין אם המחיצות הן בגובה הרשות, או שהן מתחת לרשות כגון תל הגבוה עשרה טפחים, שנחשב לרשות היחיד מדין 'גוד אסיק'[11].

ונחלקו התנאים[12] מכמה רוחות צריך להקיף במחיצות כדי שהשטח יחשב לרשות היחיד מן התורה, ולהלכה י"א[13] שצריך ארבע מחיצות, אך מועילות גם שלש מחיצות שלמות ולחי ברוח רביעית, וי"א[14] שמן התורה די בשלש מחיצות שלמות או בשתי מחיצות ולחי [ורק מדרבנן הצריכו תיקון ברוח רביעית], ויש שהכריעו בין השיטות[15], שבאופן שברוח רביעית הרשות פרוצה לרשות הרבים, מן התורה צריך מחיצה [או לחי] גם ברוח רביעית, אולם באופן שהיא פרוצה לכרמלית, די בשלש מחיצות להחשיבה לרשות היחיד.

האויר שמעל רשות היחיד ועד לרקיע, דינו כרשות היחיד[16].

רשות הרבים - מקום שרבים מהלכים בו[17], כסרטיא[18] [מסילה שהולכים בה מעיר לעיר], ופלטיא [רחבה של עיר ששם מתקבצים לסחורה], ומבואות המפולשין. כדי שיהיה המקום נחשב רשות הרבים צריך שיתקיימו בו כמה תנאים: א. שיהיה רוחבו שש עשרה אמה[19]. ב. שלא יהיה מקורה[20]. ג. שלא יהיה מוקף במחיצות. ואף אם הוא מוקף מחיצות, אם יש שם דרך המפולשת משער לשער כשהשערים מכוונים זה כנגד זה[21] יש לדרך זו דין רשות הרבים[22], ואף כל הרחוב והשוק המתרחבים

---

1. כמבואר במשנה שבת עג, א. **2.** שבת צו, ב. **3.** שמות לו, ו. **4.** יז, ב. **5.** שם טז, כט. **6.** וביארו תוס' (שבת ב, א ד"ה פשט בעה"ב) שהיא מלאכה גרועה כיון שמסברא אין הבדל בין אם מוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, או שמוציא מרשות היחיד לרשות היחיד. **7.** שבת ו, א. **8.** ובטעם הדבר פירש רש"י (שבת שם), שכיון שהיא דומה קצת לרשות הרבים בכך שאין לה מחיצות, ומאידך גיסא דומה קצת לרשות היחיד בכך שאינה מיועדת להילוך הרבים, אסרו חכמים להוציא ולהכניס מרשות היחיד ומרשות הרבים אליה וממנה, גזירה שמא יוציא מרשות הרבים לרשות היחיד. אך מן התורה אין חילוק בין כרמלית למקום פטור, וכל כרמלית דינה כמקום פטור. **9.** שו"ע או"ח שמו, ב. **10.** שו"ע שם שמה, ב. **11.** פירש רש"י (פט, א ד"ה כולי עלמא) "משוך והעלה", שמחיצות התל נמשכות ועולות למעלה, וכאילו מקיפות גם את כל השטח שמעל התל. ובחי' רבנו חיים הלוי (סוכה ד, יא) כתב, שאין הטעם משום גוד אסיק, אלא שמחיצות התל מבדילות את ראש התל מהרשות שבצדדיו. **12.** להלן יא, ב נחלקו אם צריך ג' או ד', ובנוסף מצינו את דעת ר' יהודה (להלן כב, א) שיתכן שכבר בשתי מחיצות נחשב לרשות היחיד, וראה בדברינו שם. **13.** כך היא דעת הרמב"ם (שבת יז, ט) ורבנו חננאל (יב, ב). **14.** כך היא דעת רוב הפוסקים, רש"י (שם ד"ה לחי) [והרש"ש העיר שלכאו' סותר דבריו בשבת (ו, ב ד"ה קמ"ל)], תוס' (יב, ב ד"ה איתיביה), ראב"ד (בהשגות על הרמב"ם שם) ועוד. **15.** ביאה"ל בסוגי א ד"ה אסרו. **16.** שבת ז, א. **17.** אולם אם השטח הוא פרטי ואינו שייך לרבים, ורק נתן רשות לרבים לעבור שם, דעת הרמב"ן (נט, א) שאין דינו כרשות הרבים. וראה בביאורנו להלן כב, ב ד"ה מעלות ומורדות. **18.** שבת ו, א ופי' רש"י שם. **19.** רש"י (ו, א ד"ה ר"ה, ע"פ שבת צט, א), שתנאי רשות הרבים למדים מדגלי מדבר [-הילוכו של מחנה הלויים (ראה לעיל בתחילת ההקדמה) בין הדגלים במדבר], ומקום הילוך העגלות היה ברוחב ט"ז אמה. ודעת הרשב"א (עבודת הקודש בית נתיבות תחילת שער ג) והטור (סי' שמה) והחיי אדם (שבת כלל מט ס"א) שגם אורך רשות הרבים צריך להיות לפחות ט"ז אמה. **20.** שבת צח, א, כיון שדגלי מדבר לא היו מקורים. **21.** בדומה לדגלי מדבר, ע"פ רש"י (שם), ולפי הגירסא ברש"י 'או', משמע שאם אין שם חומה, נחשב רשות הרבים גם אם אינו מפולש. וכ"כ עוד ראשונים. **22.** ודרך ששני ראשיה רחבים ט"ז אמה, המפולשת לאורך רשות הרבים משער לשער, אך היא מתקצרת באמצעה, הביא השו"ע (או"ח שמה, ח) שי"א שג"כ דינה כרשות הרבים, ובתנאי שרוחבה יהיה לפחות י"ג אמה ושליש, והשיעור"צ (שם, כט) הביא שי"א שדי אם רוחבה הוא עשר אמות.

מכנגד הפילוש דינם כרשות הרבים[23]. ד. שיהיו בה שישים ריבוא בני אדם[24], בדומה למחנה ישראל במדבר שהיו בו שישים ריבוא[25]. ורבים מהראשונים סוברים שגם אם אין בה שישים ריבוא נחשבת רשות הרבים[26], ולהלכה אף שאין למחות ביד המקילים שאם אין בה שישים ריבוא אינה נחשבת רשות הרבים, שיש להם על מי לסמוך, מכל מקום בעל נפש יחמיר לעצמו[27].

תיקון רשות הרבים במחיצות כדי שתיחשב רשות היחיד, הוא רק ע"י דלתות[28] הננעלות בלילה[29].

אויר רשות הרבים הוא רק עד גובה עשרה טפחים, ומשם ואילך עד לרקיע דינו כמקום פטור[30].

כרמלית - מקום ששטחו לפחות ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, אך אינו רשות היחיד כיון שאין לו מחיצות, וגם אינו רשות הרבים כיון שאינו מקום הילוך לרבים ואינו דומה לדגלי מדבר [ראה לעיל בתחילת ההקדמה][31], גזרו בו רבנן איסור הוצאה שמא יבואו לטלטל מרשות היחיד לרשות הרבים.

המקומות הנכללים בדין זה הם ים ובקעה [-מישור רחב של שדות זרועות וכדומה][32], כיון שאינם עשויים להילוך תדיר, וכן צידי רשות הרבים, וקרן זוית הסמוכה לרשות הרבים[33]. בדין כרמלית נכללים גם מקומות שמהתורה הם רשות היחיד אך רבנן גזרו שיהא דינם ככרמלית, כגון שטח שגודלו יותר מבית סאתיים שמוקף במחיצות אך לא לשם דירה, כמו גינה וכיו"ב[34].

מקום פטור – מקום שאין בו רוחב ארבעה טפחים ואפילו ארוך אלף אמה, וגבוה יותר משלשה טפחים ואפילו עד לרקיע, וכן חריץ שאין בו ארבעה על ארבעה ועמוק יותר משלשה[35], שכיון ששטחו קטן לא גזרו רבנן בו איסור הוצאה. וכמו"כ אויר שמעל עשרה טפחים ברשות הרבים או בכרמלית דינו כמקום פטור.

טלטול ברשות היחיד עצמה. על אף שמהתורה אין איסור טלטול אלא מרשות היחיד לרשות הרבים ולהיפך, וכן ברשות הרבים עצמה, פעמים גזרו חכמים שלא לטלטל אף ברשות היחיד עצמה בלא תיקון נוסף[36], ואלו המקרים:

מבוי סתום – הוא רחוב קטן שאורכו לפחות ארבע אמות[37], ואורכו יתר על רוחבו[38], ומוקף שלש מחיצות, ופתוחות אליו לפחות שתי חצרות שלכל אחת מהן פתוחים לפחות שני בתים[39], והרוח הרביעית פתוחה לרשות הרבים [כך שהיא משמשת כמעבר לרשות הרבים]. ואסרו חכמים לטלטל בו שמא יבוא לטלטל אף ברשות הרבים[40], או שמא יבוא לטלטל מרשות הרבים אליו[41], אלא אם כן יוסיף ברוח הרביעית תיקון של לחי או קורה. לחי – קנה שגובהו לפחות עשרה טפחים[42], ורוחבו ועוביו אפילו משהו[43], שסמכו עליו מערב שבת לשם לחי[44], ויש להעמידו סמוך לפתח[45]. ונחלקו בגמ'[46] האם לחי משום מחיצה, שהוא כביכול תחילת הגידור של רוח רביעית, או שהוא רק היכר לבני המבוי שעד כאן היא רשות המבוי ומכאן ואילך הוא רשות הרבים[47]. קורה – המונחת לשם כך[48] על כותלי המבוי, רוחבה טפח ועוביה אפילו כל שהוא[49] ובלבד שתהא חזקה כדי לקבל אריח[50]. וגם בקורה נחלקו בגמ'[51] האם היתרה הוא משום מחיצה וכדין פי תקרה יורד וסותם[52], או משום היכר[53].

מבוי מפולש – היינו מבוי העשוי כנ"ל, אלא שהוא פתוח גם מעברו השני לרשות הרבים או לכרמלית [כך שניתן להיכנס אליו מראשו האחד ולצאת מהרוח שכנגדו], ותיקונו הוא על ידי צורת הפתח בראשו האחד[54] ולחי או קורה בראשו השני[55].

חצר – רשות שאורכה כרוחבה, או שרוחבה יתר על אורכה, שמחמת צורתה מיועדת לתשמישי הֶצנע של דיורים ואכילה[56], וכן

---

23. ביאה"ל שמה, ז ד"ה אם הם. **24.** ולשון השו"ע (או"ח שמה, ז) שצריך שיעברו בה שישים ריבוא **בכל יום**, אך כתב המשנ"ב (ס"ק כד) שחיפש בכל הראשונים ולא נזכר בדבריהם תנאי זה, רק שיהיו מצויים שם שישים ריבוא. וראה מה שכתבנו במשנ"ב מהדו' דרשו שם, ובביאה"ל שם מה שפירש בדברי הריטב"א. **25.** רש"י ו, א ד"ה ר"ה; ו, ב ד"ה ירושלים; נט, א ד"ה עיר, תוס' ו, א ד"ה כיצד. **26.** רמב"ן וריטב"א נט, א. ב"י או"ח שמה ד"ה ורשות, בדעת הרמב"ם (שבת יד, א), והביאה"ל (שמה, ז ד"ה שאין) הביא את שיטות הראשונים בהרחבה. **27.** משנ"ב שמה, כג, ביאה"ל שסד, ב ד"ה ואחר. **28.** ודעת החזו"א (או"ח עח) שאין דלתות מתירות אלא א"כ יש בהם גם צורת הפתח. **29.** גמ' ו, א-ב, וכדעה ראשונה בשו"ע (או"ח שסד, ב, ומשנ"ב שם, ח). וראה ביאה"ל שם (ד"ה ואחר) שיישב את מנהג העולם שמסתפקין בצורת הפתח ברשות הרבים. **30.** גמ' שבת ז, א. **31.** רש"י שם ו, א. **32.** גמ' שם ו, א, שו"ע או"ח שמה, יד. **33.** שם ז, א, שו"ע שם. **34.** שו"ע או"ח שמו, ג. **35.** שו"ע או"ח שמה, יט. **36.** וכמו כן גזרו באופנים מסוימים שלא לטלטל מרשות היחיד לרשות היחיד, וכפי שיבואר בהמשך המסכת (פרקים ו-ט). **37.** מחלוקת רב יוסף ואביי בגמ' ה, א, ולהלכה אורכו ארבע אמות (שו"ע שסג, כו), ובפחות משיעור זה דינה כחצר (משנ"ב שם, צב). **38.** גמ' יב, ב. שכך היא צורת המבוי הרגילה (לבוש או"ח שסג, כו). אולם מבוי שאין אורכו יותר על רוחבו החמירו חז"ל שיש לתקנו כתיקוני החצר (רש"י ה, ב, רשב"א עבודת הקודש א, ד). **39.** רש"י עד, א, תוס' יב, ב ד"ה ובתים. **40.** רש"י ב, א. **41.** רבנו יהונתן א, א מדפי הרי"ף. **42.** ואף למבוי הגבוה יותר מעשרים אמה כתב השו"ע (או"ח שסג, כו) שמועיל לחי, ובביאה"ל (שם ד"ה בלחי) הביא שהבית מאיר פקפק בזה. **43.** מתני' יד, ב. אולם לחי שרוחבו הוא ארבע אמות, והעמידו לרוחב המבוי, כתב השו"ע (או"ח שסג, יג) שהוא פסול, שיוצא מתורת לחי ונחשב ככותל מבוי. **44.** גמ' טו, א, שו"ע או"ח שסג, יא. ואין צריך לסמוך בפירוש וגם בסתמא נחשב כאילו סמכו עליו, אלא א"כ היה לחי אחר ולא סמכו עליו, שכדי להכשירו צריך לסמוך בפירוש. **45.** וכשהפרצה היא יותר מעשר אמות, מבואר במתני' ב, א, שא"א להתירה אלא רק ע"י צורת הפתח, וכן כתב השו"ע (או"ח שסג, כו). **46.** יב, ב, ו-טו, א, ועוד. **47.** אמנם כתבו התוס' (ה, ב ד"ה ארבע, וכן משמע מדברי רש"י ד, ב ד"ה מאן דאמר טפח) שגם למ"ד לחי משום מחיצה צריך שיהיה בו קצת היכר. **48.** שו"ע או"ח שסג, טו. **49.** שו"ע או"ח שסג, יז. **50.** שרוחבו טפח ומחצה על ג' טפחים ומונח עליה לאורכו. והטעם, כדי שיהא ניכר לכל שלקביעות בנין הונחה שם. אכן, קורה הרחבה ארבעה טפחים, מבואר בגמ' (יד, א) שאינה צריכה להיות חזקה כדי לקבל אריח. **51.** ה, א; ח, ב; ו-יב, ב. **52.** תוס' פו, א ד"ה קורה. והריטב"א (יד, א) כתב, שמועיל מדין גוד אחית. וראה בהמשך ההקדמה בביאור פי תקרה. **53.** אמנם .יהיה מכוון גנין הדין של צוה"פם שיתקיים לגהבחן מקוצר בהתאם].ברו השני כנגד הפתח כתבו התוס' (סוכה כב, ב ד"ה אבל) שגם למ"ד קורה משום מחיצה, צריך שיהיה בה קצת היכר. **54.** ולא מועיל ליתן לחי בשני ראשיו, גם למ"ד לחי משום מחיצה, וביארו הרשב"א והריטב"א (צד, א), שתקנת חז"ל שלחי לא מתקן חיסרון של פילוש, ולכן צריך שלש מחיצות ולחי ברוח רביעית. **55.** גמ' ו, א, שו"ע או"ח שסד, א. וכתב החזו"א (או"ח סה, ד) שאף אין מועיל תיקון ע"י עומד מרובה משום שיש כאן פילוש, אלא א"כ עשה צורת הפתח בצידו האחד שאז ניתן להתיר את הרוח השני ע"י עומד מרובה (גמ' ה, ב). **56.** שו"ת הרשב"א ה, רג, משנ"ב שסג, יג.

מבוי שאין בתים וחצרות פתוחים לתוכו ולכן משתמשים בו לדברי הָצנע[57], אם נפרצו ברוח הרביעית למקום האסור להם, צריכים תיקון של מחיצות יותר מעולות, והוא על ידי פסים[58], דהיינו שיניח בפתח החצר פס [-גדר] שגובהו עשרה טפחים ורוחבה ארבעה טפחים, או שיניח שני פסים שרוחבם כל שהוא [-לחיים] משני צידי הפרצה[59]. ואין צריך לסמוך עליהם מערב שבת[60].

מבואות ורחובות בזמן הזה – בזמננו שלא מצוי רשויות שהושלמו בהם תנאי המבוי מאחר ואין בתים וחצרות פתוחים לתוכן[61], לא מועיל תיקון של לחי וקורה, ומאחר שפעמים המבוי מפולש או שהוא רחב יותר מעשר אמות, אין סומכים על תיקוני חצר [שאינם מועילים בחצר המפולשת או כשהפרצה רחבה מעשר אמות], ונהגו לגדור תמיד בצורת הפתח[62].

קרפף שלא הוקף לדירה - מן התורה, כל מקום המוקף מחיצות נחשב רשות היחיד, אף כשלא הוקף לדירה, ואף אם שטחו גדול ביותר[63], אך מדרבנן, מקום שהוקף במחיצות שלא לשם דירה [כגון 'קרפף' שהוא מקום מוקף מחיצות מחוץ לעיר ועשוי לאחסון עצים[64]], גזרו שלא לטלטל בתוכו יותר מארבע אמות כבכרמלית[65], שכיון שאין בו דיורים, שמא יטעו להחליף בינו ובין רשות הרבים[66]. ונחלקו תנאים[67] כמה יהיה שטח 'קרפף שלא הוקף לדירה' כדי שיחשב כרמלית מדרבנן, ולהלכה רק אם גודלו יותר מבית סאתיים [מאה אמה על חמישים אמה[68] אסור לטלטל בתוכו[69], אך בפחות מבית סאתיים גם כשהוקף לא לשם דירה מותר לטלטל בתוכו כדין רשות היחיד[70]. [אמנם אם הוקף לדירה, כגון שכבר היו בו דיורים ואחר כך הקיפו[71], או שהוקף כדי לדור בתוכו[72], גם אם גודלו יותר מבית סאתיים, מותר לטלטל בכולו].

דיני המחיצות:

עומד מרובה – המחיצות הגודרות רשות אינן צריכות להיות מחיצות שלמות, אלא גם אם יש בהן פרצות הרי הן כשרות, אלא שצריך שכל פירצה לא תהא יותר מעשר אמות[73], וכן שהחלק ה'עומד' [-הסתום] במחיצה יהיה מרובה על החלק הפרוץ[74], או שהעומד והפרוץ יהיו שווים[75], שעל ידי העומד נחשב כל המקום כסתום, והפירצות הקיימות שָׁם פתח עליהן[76]. ובחצר מועיל עומד מרובה גם אם היא מפולשת[77], אולם במבוי מפולש אין מועיל עומד מרובה[78].

בדין עומד מרובה יש לחשב כל רוח בפני עצמה[79], ויש שכתב שיש לחשב את כל השטח המוקף כאחד[80]. ובאופן שהפירצה גדולה מכל אחד מן העומדים שלצידה, אך שניהם יחד גדולים מן הפירצה[81], נחלקו הפוסקים[82] האם נחשב עומד מרובה.

דין עומד מרובה נאמר הן לגבי אורך המחיצה והן לגבי גובה המחיצה[83].

---

57. שו"ת הרשב"א שם. **58.** ותיקון זה נקרא בלשון חז"ל 'פס', י"א משום שרוחבו ארבעה טפחים, וי"א בגלל ש'פס' הוא דבר קבוע שמעמידים עליו דלת, שבדרך כלל רגילים לעשותו בפתח החצר (תוס' ד"ה בפסי ותוס' ר"ש, ביאה"ל שסג, ב). **59.** וכשהפירצה היא יותר מעשר אמות, מבואר במתני' (טו, ב) שא"א להתירה בפסים, אלא רק ע"י צורת הפתח, וכ"כ בשו"ע (או"ח שסג, ב). **60.** בית מאיר (סי"א), חזו"א (או"ח סה, מח, ו-ע, א), והרעק"א (על הגליון בשו"ע) הסתפק בדבר. וראה ביאה"ל שסג, יא ד"ה אבל. **61.** ודעת החזו"א (או"ח סה, נב, ו-צ, כג) שבזמנינו גם אם הבתים יהיו פתוחים לחצר, אך כיון שלא עושים בחצר תשמישי הצנע של בית כבישול וכיבוס, לכן אין לרשות הזו דין חצר, וממילא אין המבוי ניתר בלחי וקורה. **62.** משנ"ב שסג, קיא. אכן כשהמבוי פתוח בשני ראשיו ותקנו צד אחד בצורת הפתח, הביא המשנ"ב שי"א שממ"נ די בתיקון בני פסים משהו בצידו האחר, אך י"א שהמנהג לתקן אף את שני הראשים רק בצורת הפתח, ולכתחילה וודאי צריך ליזהר בזה, ובמקום הדחק יש לסמוך להקל בתנאי שאינו רחב יותר מעשר אמות. **63.** גמ' סז, ב. **64.** רש"י יח, א ד"ה לגינה. וראה מש"כ לעיל בגדר כרמלית. **65.** מתני' כג, א, ו-יח, א. **66.** רש"י סז, ב ד"ה ולעולם. **67.** מתני' יח, א. **68.** שהם חמשת אלפים אמות מרובעות. **69.** ויש עצה להתיר שטח זה ע"י שיחלקו בצורת הפתח מצידו האחד עד לצידו השני, כך שבכל צד ישאר שטח שהוא פחות מבית סאתיים [ע"פ השו"ע או"ח שנח, יב שהתיר בקירה ממנו בית סאה]. ובאופן זה צריך לבנות גם גדר ארבעה טפחים, כדי שצורת הפתח לא תהיה באויר אלא כהמשך למחיצה, כמבואר במשנ"ב (שסג, כג). **70.** ובאופן שהשטח הוא בית סאתיים אך אורכו יותר מפי שנים על רוחבו אמה אחת, לדעת ר' יוסי (במשנה כג, א וכן נפסק בשו"ע או"ח שנח, א) דינו כשטח היותר מבית סאתיים שאסור בטלטול. אכן כשכל השטח הוא פחות מבית סאתיים, לדעת המשנ"ב שם, יב, אף שאורכו הרבה יותר מרוחבו השטח מותר בטלטול, מאידך דעת החזו"א (או"ח פט, יא-יב) שבאורכו יותר מפי שנים על רוחבו אמה אחת אסור בטלטול גם בשטח פחות מבית סאתיים. ובספר חדושים ובאורים (ד, ג) הסתפק האם יש שיעור לדבר. **71.** גמ' כד, א. **72.** המשנ"ב (שנח, יט) כתב שאפשר שיש להקל. ודעת החזו"א (או"ח פט, ו) שדעת האדם להקיף לשם דירה מועלת דוקא בחצר שעיקרה נועדה לשמש את הבית, ואינה מועלת בקרפף כגון באוצר. **73.** מתני' טו, ב. ונחלקו האחרונים האם פירצת עשר אוסרת את המקום המוקף [כדין, או כשיש שם עומד מרובה] מדרבנן או מדאורייתא - דעת הבית אפרים (או"ח כו-כז) שפירצת עשר אסורה רק מדרבנן, וכן הכרעת הביאה"ל (שסב, י ד"ה כשכל), וכן נקט החזו"א (או"ח קז, ה-ח). מאידך, דעת המשכנות יעקב (או"ח קכא-קכב) שפירצת עשר אסורה מדאורייתא. ובמקום שיש פירצת עשר, תיקונה הוא רק ע"י צורת הפתח, או אם יש שם פי תקרה יורד וסותם. **74.** וכשהפרוץ מרובה על העומד, דעת תוס' (יז, ב ד"ה עושין) שהרשות פרוצה מדאורייתא, דהכי אגמריה רחמנא למשה גדור רובא, מאידך, דעת הריטב"א (שם) והר"ן (טו, ב) שאסור רק מדרבנן, אלא שכל הגזירות של רבנן כבר נתבטלו למשה בסיני. **75.** כמבואר בגמ' טז, א ובשו"ע או"ח שסב, ט, שפרוץ כעומד מותר. **76.** חי' רבנו חיים הלוי שבת פט"ז הט"ז, וראה חזו"א או"ח קיב, ה ד"ה ומיהו. וכשהפירצה יותר מעשר אמות, אינה מקבלת שם פתח. **77.** ר"ן יא, א, שו"ע או"ח שסה, ג, חזו"א או"ח סה, לא. ודעת האבן העוזר (שסה, ב) שגם בחצר יש חיסרון של פילוש. **78.** חזו"א או"ח סה, ד. **79.** משנ"ב שסב, מה, חזו"א או"ח ע, ז, ו-עה, ג-ה. אמנם באופן שלכל פירצה יש עומד שרבה עליו, אך בצירוף כל הרוח נמצא שרוב הרוח פרוצה, לדעת המשנ"ב (שם, מה) מקום הפירצה נחשב לסתום והמחיצה כשרה. והחזו"א (או"ח סח, ג) תמה עליו ואסר. **80.** ערוך השלחן או"ח שסב, כג ו-כט. **81.** כגון רוח שאורכה עשר אמות, ויש שם שלש אמות מחיצה, פירצה ארבע אמות, ומחיצה שלש אמות, כך שגודל הפירצה יותר מהמחיצה שבצד אחד, אך בצירוף שני המחיצות הם יותר מהפרוץ. **82.** המשנ"ב (שסב, מה) הביא שיש מתירים, אך אם העומד הוא רק ע"י דין לבוד, הכריע השעה"צ (שם, ל) שאין להקל בזה. ודעת החזו"א (או"ח סח, ב) שלא מועיל עומד מרובה משני צדדים. **83.** שו"ע (או"ח שסב, ט). אכן אם בתחתית המחיצה יש חלל שלשה טפחים, כתב המשנ"ב (שם, נ) שכיון שהגדיים בוקעים בתחתית המחיצה היא פסולה ולא יעזור דין עומד מרובה.

פי תקרה יורד וסותם – שטח המקורה בתקרה ישרה[84], שפת התקרה נחשבת כמחיצה למקום שתחתיה[85] משום ש'פי תקרה יורד וסותם'[86], וגודרת גם פירצה הגדולה יותר מעשר אמות[87], ולדעת הרמ"א[88] צריך שיהיה רוחב הקירוי לפחות ארבעה טפחים, והתקרה תהיה חזקה כדי לקבל מעזיבה[89]. עוד כתב הרמ"א[90], שפי תקרה מועיל גם לשתי רוחות באופן שהמחיצות הקיימות עשויות כמין גא"ם[91], אך בשתי מחיצות המפולשות לא מועיל דין פי תקרה[92], שאין פי תקרה מתיר חיסרון של פילוש[93].

צורת הפתח – צורה כעין פתח הנותנת לפירצה שֵׁם פתח[94], והיינו על ידי העמדת קנה מכאן וקנה מכאן, גובהם לפחות עשרה טפחים[95] ורוחבם[96] ועוביים אפילו משהו[97], וקנה על גביהם[98]. אבל אם הקנה קשור מן הצד, דהיינו שקשור באמצע הקנה[99], פסול. אין הקנה העליון צריך ליגע בקנים שתחתיו, רק שיהיה מכוון כנגדם[100]. [דיני צורת הפתח מרובים, וראה בדברינו במשנ"ב מהדו' דרשו שסב סעיף י-יא].

אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה – כל עומד [-גדר] שמשני צדדיו ישנן פרצות הגדולות יותר מן העומד[101], הרי הן מבטלות אותו[102] משום דאתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה[103]. וכגון מחיצה שאורכה ט' אמות, השאיר פרוץ ב' אמות, גדר אמה אחת, השאיר פרוץ ב' אמות, וגדר ד' אמות, שאף שבסה"כ העומד מרובה על הפרוץ שהרי יש כאן ה' אמות עומד, וד' אמות פרוץ, אעפ"כ אין אומרים כאן דין עומד מרובה, משום ששתי הפרצות שרחבן ב' אמות מבטלות את העומד שביניהן הרחב אמה אחת, ונחשב שיש כאן ה' אמות פרוצות ורק ד' עומד, כך שהפרוץ מרובה על העומד[104].

דין אתי אוירא הוא גם בעומד מרובה שבעֵרב[105]. ולכן מחיצה שגובהה ששה טפחים, הרחיק שלשה טפחים שלמים, והעמיד למעלה עוד פס והשלימו לעשרה טפחים, המחיצה פסולה, ואף שבסה"כ העומד מרובה על הפרוץ, שהרי יש שבעה עומד ושלשה פרוץ, מכיון שהאויר של השלשה טפחים הפרוצים יחד עם האויר שמעל הפס מבטלים את הפס שבאמצע, ונמצא שגובה המחיצה הוא ששה טפחים בלבד[106].

---

84. שתקרה משופעת כתב השו"ע (או"ח שסא, ב) שאין אומרים בשפתה פי תקרה יורד וסותם. **85.** ולכן תקרה שהיא מחוץ לרשות, ורק שפתה עומדת בגבול הרשות, כתב החזו"א (או"ח קז, טז), שאין אומרים בה פי תקרה יורד וסותם, כיון שגדירתה היא מחוץ לרשות. **86.** לדעת רש"י (שבת ט, א) היתר פי תקרה הוא מדין גוד אחית, שרואים את שפת התקרה כאילו היא נמשכת ללמטה. ולדעת תוס' (צד, א ד"ה בשתי), ההיתר הוא שדנים את השטח שתחת שפת התקרה כפתח ולא כפירצה. **87.** שו"ע או"ח שסא, ב. אך אין פי תקרה גודר פירצה שבקרן זוית. **88.** שו"ע שם. **89.** משנ"ב שסה, כז. **90.** משנ"ב שם. **91.** והביאה"ל (שסא, ב ד"ה ואמרינן) הסתפק, ששמא אין דעת הרמ"א כן להלכה. **92.** אך אם גדר צד אחד בצורת הפתח, כתב הביאה"ל (שמו, ג ד"ה הבולטין) שוודאי שמועיל פי תקרה להכשיר את הרוח שכנגדו. **93.** ודעת החזו"א (או"ח עט, א, ו-קז, יב) שבחצר שאין חיסרון של פילוש, מועיל להתיר חצר המפולשת ע"י עומד מרובה מצד אחד ופי תקרה ברוח שכנגדו. **94.** תוס' כב, א ד"ה והא. **95.** שו"ע או"ח שסב, יא. **96.** שעה"צ שסג, כ. **97.** משנ"ב שסג, כו, שלכן מועיל לעשות את הלחי אפילו מסיד מחוי בכותל, אך כתב שגמ"מ צריך שיהיה בו ממשות קצת כחוט. עוד מבואר בגמ' (יא, ב) ובשו"ע (או"ח שסב, יא) שצריך שיהיו חזקים כדי לקבל דלת, ובסיד מחוי ביאר השעה"צ (שסג, כב) שראוי לקבל דלת ע"י הכותל. **98.** רש"י במתני' ב, א. **99.** רש"י יא, א. ודעת הט"ז (או"ח שסב, ד) בדעת רש"י, שאם הקנה העליון נמצא בשוה לקנים העומדים ואין רואים את ראשי הקנים מעל הקנה העליון, אף שקשר מן הצד הצורת הפתח כשרה. ולהלכה כתב המשנ"ב (שם, סד) שצריך שהקנה העליון יהיה ממש מעל הקנים. **100.** שו"ע או"ח שסב, יא, וכתב המשנ"ב (שם, סב) שמועיל מדין גוד אסיק. **101.** ובתנאי שהפרצות הן בתוך הרשות המוקפת, אבל אויר שהוא מחוץ לרשות המוקפת, כתבו תוס' (י, ב ד"ה ואצבעיים) שאינו מצטרף מדין אתי אוירא לבטל את מחיצת הרשות. **102.** גמ' י, ב. **103.** עוד מבואר בחזו"א (סח, א) שדין אתי אוירא שמבטל את העומד, יכול לצרף את העומד ולהחשיבו לפרוץ שע"י כך תיהפך הפירצה להיות יותר מעשר אמות, וכגון שרוחב הרשות היא עשרים אמה, עומד ט' אמות, פרוץ ד', עומד ג, פרוץ ד, ששתי הפרצות ד מבטלות את העומד ג, ונמצא שיש כאן י"א אמות פרוצות, וכך מתבאר גם מדברי השו"ע או"ח שסב, לד. **104.** וכן באופן שצד אחד העומד כפרוץ ובצד השני הפרוץ מרובה על העומד, כתב המשנ"ב (שסג, קמה) שהעומד שביניהם מתבטל מדין אתי אוירא, וכגון פרוץ ב', עומד ב, פרוץ ג, עומד ד, שב' הפירצות מבטלות את העומד ב אף שמצד אחד הפירצה שוה לעומד. אכן, באופן שמשני הצדדים של העומד, גודל הפרוץ הוא כעומד, כתבו הר"ן והריטב"א (י, ב) שאין אומרים אתי אוירא, וכן כתב החזו"א להלכה (או"ח עז, א), וחזר בו ממה שכתב (שם סח, א) שגם באופן זה אומרים אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה. **105.** גמ' טז, ב. **106.** משנ"ב שסב, נ.

פרק ראשון - מבוי

הקדמה. מבוי - כעין רחוב ארוך וצר מוקף מחיצות משלש רוחותיו, ופתוח מצדו הצר לרשות הרבים, שדינו כרשות היחיד מהתורה, אבל אסרו רבנן לטלטל בו ללא תיקון של לחי או קורה, לפי שעלולים להחליף בינו לבין רשות הרבים, ויטעו לטלטל אף ברשות הרבים שהטלטול אסור בה מהתורה (רש"י), או לפי שעלולים לטלטל מרשות הרבים לתוכו (רבינו יהונתן). המבוי שבו עוסקת המשנה מתייחד בשני דברים: [א] בהיקף מחיצותיו - שהוא 'מבוי סתום' המוקף משלש רוחותיו במחיצות, בשונה מ'מבוי מפולש' שיש לו רק שתי מחיצות [שדיניו יתבארו בהמשך הפרק] (רש"י), ובשונה מרשות היחיד גמורה שיש לה ארבע מחיצות (ראה ביאה"ל לסגג, א, האם זהו דין דאורייתא, או דרבנן). [ב] במהותו ובייעודו - שהוא פתוח לרשות הרבים, ועוברים דרכו לחצרות ולבתים הפתוחים לתוכו, בשונה מחצר, הפתוחה למבוי ומיועדת לתשמישים צנועים, ולכן דיניה שונים מדין מבוי (ראה להלן יב, א ושו"ת הרשב"א ה, רג ומשנ"ב סגג, יג. לגבי המנהג במבואות בימינו, ראה שם, קיא).

לחי וקורה - הלחי וקורה שהצריכו חכמים לתקן בהם את פתח המבוי, דומים לחלקים של 'צורת הפתח' [הנעשית על ידי עמוד מכאן ומכאן ומשקוף על גביהם]. ה'לחי' הוא עמוד צר בפתח המבוי, בגובה עשרה טפחים, וה'קורה' מונחת על רוחב הפתח כעין משקוף (גאון יעקב ד"ה למעלה).

גדר דינם - הלחי והקורה הם שני תיקונים שונים, ועל כל אחד מהם דנה הגמ' להלן בפרקנו האם גדרו משום 'מחיצה', שבאופנים מסוימים מקילים להחשיבו כמחיצה למרות שלא הושלמו בו התנאים להיחשב כמחיצה גמורה, או שעניינו משום 'היכר', כדי שההולכים במבוי יבחינו שהמבוי אינו רשות הרבים [וגדר 'לחי' וגדר 'קורה' אינם תלויים זה בזה כלל]. אכן, מוסכם על דעת הכל, שהלחי והקורה משמשים גם להיכר (ראה תוס' להלן ה, ב ד"ה ארבע וסוכה כב, ב ד"ה אבל. וראה פורת יוסף, שזו כוונת רש"י ד"ה מבוי, ובכך מיושבת קושיית הרעק"א בגליון הש"ס), שהרי הסיבה שהצריכו חכמים תיקון, היא כדי שההולכים שם לא יטעו בין המבוי לבין רשות הרבים, ובהכרח שהלחי והקורה ישמשו היכר למנוע טעות זו (דברי מרדכי סי' ד, וראה שם שיש חולקים, ראה עוד להלן יג, ב).

מִשְׁנָה. מָבוֹי שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ - שהקורה שבפתח המבוי הונחה במקום גבוה (ראה רש"י ומאירי), והקורה נקראת כאן 'מבוי', לפי שהיא באה לתקן את המבוי (מאירי), ויש מפרשים שהמילים 'מבוי שהוא גבוה' משמעותן מחיצות המבוי שמכאן ומכאן שהן גבוהות, והניחו את הקורה על גביהן, כפי שרגילים לעשות [למרות שאפשר לקבוע את הקורה באמצע גובה מחיצת המבוי (כמבואר להלן ד"ה ימעט)] (תוס' הרא"ש).

לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה - ולהלן (ג, א) יתבאר אם שיעור זה כולל גם את הקורה עצמה או רק את החלל שתחתיה (וראה רש"י וגליון הש"ס).

יְמַעֵט - יחבר את הקורה בפתח המבוי באמצע גובה הכתלים במקום נמוך מעשרים אמה (רש"י וביאה"ל לסגג, כו ד"ה אינו) [שהקורה מכשרת גם כשאינה מונחת למעלה על ראש פתח המבוי (ביאה"ל שם)], או שיגביה את רצפת פתח המבוי (ריטב"א, ע"פ גמ' להלן).

וצורת הפתח מועילה לתקן את המבוי אף אם היא גבוהה מעשרים אמה (ברייתא להלן יא, א). וכן לחי מועיל אפילו במבוי שכתליו גבוהים מעשרים אמה (תוס' שם ד"ה איפכא), ואפילו כשפתח המבוי פתוח מלמעלה עד לרקיע (גאון יעקב), שהרי הלחי עצמו עומד בתוך עשרים אמה (ראה רשב"א וריטב"א ומשנ"ב סגג, צה). ויש סוברים, שלחי אינו מועיל למבוי גבוה מעשרים אמה, שלא חילקו חכמים בתקנותיהם, והשוו דיני לחי וקורה (בית מאיר או"ח סגג, כו, בדעת הרמב"ם).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אֵינוֹ צָרִיךְ ■ להלכה, מבוי שגבהו יותר מעשרים אמה, אינו ניתר בקורה המונחת מעל גבי הכתלים [כדעת חכמים], וניתר בצורת הפתח (ביאה"ל שם, כו ד"ה אבל) ובלחי [כדעת תוס'] (שו"ע שם), ויש מחמירים בלחי (ראה ביאה"ל שם ד"ה בלחי).

וְהָרָחָב מֵעֶשֶׂר אַמּוֹת. שתיקנו בלחי או בקורה (רשב"א), **יְמַעֵט** - על ידי שינעץ קנים ברוחב המבוי (רש"י), וקנים אלו עצמם יכולים לשמש גם ללחי [בהתאם לדיני לחי] (ראה תוס' להלן י, ב ד"ה ועושה).

וְאִם יֵשׁ לוֹ צוּרַת הַפֶּתַח, שיש בפתחו עמוד מכאן ומכאן, וקנה על גביהם (רש"י), או חוט מתוח על גביהם, ואין צורך שהקנה העליון או החוט, יהיו מונחים על העמודים, אלא די בכך שהעמודים יהיו בגובה עשרה טפחים והקנה העליון או החוט יהיו כנגדם במכוון (ראה שו"ע או"ח שסב, יא, ע"פ גמ' להלן יא, ב. וראה שם פרטים נוספים). אכן, ראשי כתלי המבוי אינם יכולים לשמש כעמודים של צורת הפתח (מג"א שסג, כח), שהעמודים של צורת הפתח צריכים לסתום קצת מהפתח (חזו"א או"ח קיא, ה; וראה קהלות יעקב עירובין סי' ו).

אֵין צָרִיךְ לְמַעֵט, שצורת הפתח היא כמחיצה גמורה שמועילה אפילו במקום רחב, בשונה מקורה של מבוי שאינה מחיצה גמורה, גם לסוברים שקורה מועילה משום מחיצה [ראה לעיל בהקדמה] (רשב"א להלן ח, ב).

גְּמָרָא. מַאי שְׁנָא גַּבֵּי סָכָּה וְכוּ' וְגַבֵּי מָבוֹי וְכוּ'. שהיה לתנא לנקוט בלשון היותר מתאימה, ולהשוות את הלשון בשני המקומות, ועל זה מתרצת הגמ' בתי' ראשון שעדיף לנקוט לשון פָּסול במקום שאפשר, ואילו לפי התי' השני של הגמ' עדיף לנקוט לשון תקנה במקום שאפשר (ראה רש"י וחי' הר"ן, בישוב קושיית תוס' ד"ה סוכה על פירוש רש"י).

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב וְכוּ' לֹא לְמָדוּהָ אֶלָּא מִפִּתְחוֹ וְכוּ', שהקורה [לדעת רב] נועדה לתת 'שֵׁם פתח' לרוח הרביעית של המבוי (ראה ריטב"א), שכיון שאין בה מחיצה כהלכתה, נחשבת לפירצה כל זמן שאין בה קורה (ראה חזו"א או"ח סה, א), והקורה היא כעין התחלה של צורת הפתח, שבכוחה להפוך את הרוח הרביעית לפתח (גאון יעקב). אכן, מה שהקורה מועילה ב'תורת פתח', אינו שייך לנדון האם קורה מועילה משום היכר או משום מחיצה [ראה לעיל בהקדמה], שאף לסוברים שקורה משום היכר, תיקנו חכמים שההיכר יהיה על ידי פתח דוקא, ואף לסוברים שקורה משום מחיצה, דין המחיצה של הקורה נאמר רק כאשר יש לה שם פתח (ראה גאון יעקב להלן ג, א ד"ה ורב נחמן).

אֶלָּא מִפִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל, וְרַבִּי יְהוּדָה לֹא לְמָדוּהָ וְכוּ', שלדעת חכמים מצינו בתורה שֵׁם פתח רק עד לגובה עשרים אמה, ואילו לרבי יהודה מצינו בתורה שֵׁם פתח גם ביותר מעשרים אמה (רש"י), ויש שביאר את הלימוד, שמכיון שפתח גבוה מוסיף נוי לבניין, מסתבר שהפתח בבית המקדש נעשה באופן הגבוה ביותר שניתן לעשותו ועדיין יהיה עליו שֵׁם פתח (חי' הר"ן).

מסורת הש"ס עם הוספות

מבוי

א) שהוא א גבוה (א) למעלה מעשרים אמה ימעט ר' יהודה אומר אינו צריך והרחב מעשר אמות ימעט ואם יש לו צורת הפתח אע"פ שהוא רחב מעשר אמות ב) אין צריך למעט: **גמ'** תנן ג) התם ב סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה ורבי יהודה מכשיר מאי שנא גבי סוכה דתני פסולה וגבי מבוי תני תקנתא סוכה דאורייתא תני פסולה מבוי דרבנן תני תקנתא ואיבעית אימא דאורייתא נמי תני תקנתא אלא סוכה דנפישין מיליה פסיק ותני פסולה מבוי דלא נפישי מיליה תני תקנתא. אמר רב יהודה אמר רב חכמים לא למדוה אלא מפתחו של היכל ורבי יהודה לא למדה אלא מפתחו של אולם דתנן ד) ג פתחו של היכל גבהו עשרים אמה ורחבו עשר אמות ה) ד ושל אולם גבהו ארבעים אמה ורחבו עשרים אמות ושניהן מקרא אחד דרשו א) ושחטו פתח אהל מועד דרבנן סברי קדושת היכל לחוד וקדושת אולם לחוד וכי כתיב פתח אהל מועד אהיכל כתיב ורבי יהודה סבר ו) היכל ואולם קדושה אחת היא וכי כתיב פתח אהל מועד אתרוייהו הוא דכתיב ואיבעית אימא לר' יהודה נמי קדושת אולם לחוד וקדושת היכל לחוד והכא היינו טעמא דרבי יהודה דכתיב ב) אל פתח אולם הבית ורבנן אי הוה כתב אל פתח אולם כדקאמרת השתא דכתיב אל פתח אולם הבית הבית הפתוח לאולם. והא כי כתיב האי במשכן כתיב אשכחן ז) משכן דאיקרי מקדש ומקדש דאיקרי משכן דאי לא תימא הכי הא ח) דאמר רב יהודה אמר שמואל ה שלמים ששחטן קודם פתיחת דלתות ההיכל פסולין שנאמר א) ושחטו פתח אהל מועד בזמן שפתוחין ולא בזמן שהן נעולים והא כי כתיב ההיא במשכן כתיב אלא אשכחן מקדש דאיקרי משכן ומשכן דאיקרי מקדש בשלמא מקדש דאיקרי משכן דכתיב ג) ונתתי (את) משכני בתוככם אלא משכן דאיקרי מקדש מנלן אילימא מדכתיב ד) ונסעו הקהתים נושאי המקדש והקימו את המשכן עד בואם ההוא

רש"י

מבוי שהוא גבוה. ט) שהניחו את הקורה למעלה מעשרים אמה, וקורה זו להתיר לטלטל לתוכה א) באה, דמדאורייתא איתסר הוצאת רה"ר בשבת, ומה היא רה"ר סרטיא ופלטיא גדולה כדאמרן בפרק יציאות השבת (שבת ד' ו.), שדומין לדגלי מדבר ט), דכל מילי דשבת ממשכן גמרינן י), ועגלות של לוים ברוחב ט"ז אמה אזלי כדאמרן בהזורק (שם ד' צט.) הלכך לא הוי רה"ר בציר מי"ו אמה רוחב ומפולש מב' ראשין יא), אבל מבוי קצר הוא ואינו רחב י"ו אמה, ואי נמי רחב הוא אינו מפולש אלא ראשו אחד פתוח לרה"ר וראשו אחד סתום, דאי הוה מפולש לא הוי משתרי בקורה כדאמרינן בגמ' יב), וכיון דלאו רה"ר הוא שרי לטלטולי ביה מן התורה בלי שום תיקון, ורבנן גזור עליה משום דאתי לאיחלופי ברה"ר, ושריוה בתקנתא דלחי או קורה דליהוי היכרא דלא ליתי למישרי רה"ר גמורה: **ימעט.** ישפיל, וטעמא מפרש בגמ': **והרחב מעשר אמות ימעט.** דזהו שיעור רוחב שתם פתחים, וטפי מהכי לא מיקרי פתח אלא פרצה יג), ואנן בעינן פתח, וצריך לנעוץ קנים למעט רוחב כניסתה ולהעמידה על עשר או על פחות: **צורת הפתח.** לחי מיכן ולחי מיכן וקורה (ס"א וקנה) על גביהן יד):

מבוי | צורת הפתח

גמ' דתני תקנתא. דתני ימעט ולא תנא פסול: **סוכה.** דטעמא דידה דאורייתא כדאמרי' התם מלמען ידעו דורותיכם: **תני פסולה.** הואיל וכבר מימות משה ניתנה מדה זו ובאו חכמים לפרש לך שאם לא עשה כן פסולה שייך למיתני בה לשון פסלות, ואף על גב דמהניא בה תקנתא כל כמה דלא מתקן לה איקריא פסולה: **מבוי.** דכל עיקריה דרבנן הוא לא שייך למימר ביה לשון פסלות, שהרי כאן התחילו להראותך עסקי מבוי ותורותיו ומאי פסול שייך למימר, אלא לא הודיעוך רבנן שיעוריה בהכי דליתני אם לא עשה כן פסול: **דאורייתא נמי תני תקנתא.** בעלמא במילי אחריני: **דנפישי מיליה.** דקתני התם ושאין לה שלש דפנות ושאינה גבוהה עשרה ושחמתה מרובה מצילתה: **פסיק ותני פסולה.** דהשתא מאי כייל ותני להו כולהו כחדא, דאי הוה תני תקנתא לא הוה מצי לערובינהו ולמתנינהו, דבשאין לה שלש דפנות בעי למיתני יעשה לה דופן ובשאינה גבוהה בעי למיתני יגביה ובשחמתה מרובה מצילתה יוסיף על סככה, ואמר מר לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה (פסחים דף ג:): **אהל מועד.** הוא ההיכל, ששם היה נתון מזבח הזהב והשלחן והמנורה וכולהו כתיב אהל מועד: **רבנן סברי.** קדושת אולם לאו כקדושת היכל, וכל עבודות האמורות בהיכל אי הוה עביד להו באולם שלפניו לא מיתכשרי, הלכך לא מיקרי אהל מועד ולא אשכחן קרא דליקרי לפתח דיליה פתח: **אל פתח אולם.** אלמא פיתחא אקרי: **הבית הפתוח לאולם.** והוא היכל: **והא כי כתיב.** פתח אהל מועד במשכן שהיה במדבר כתיב ושם לא היה אולם, ופתח היכל של המשכן י' אמות הוא לגובה שהקרשים לא היו אלא עשר אמות גובהן: **שלמים ששחטן.** שחרית קודם פתיחת דלתות ההיכל פסולין: **הא במשכן כתיב.** ובבית עולמים מנא לן: ונתתי משכני בתוככם. טו) וכשנאמר מקרא זה כבר הוקם המשכן, שהרי בתורת כהנים נכתב וכל אותו הספר באהל מועד נאמר כדכתיב (ויקרא א) וידבר ה' אליו מאהל מועד, ועל איזה משכן היה מבטיחן עוד אם לא על המקדש:

תוספות

מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה ימעט. הקשה מהר"י מאורליינ"ש דהוה ליה לאשמועינן הכשר מבוי ברישא שהוא בלחי וקורה ואם הניח למעלה מעשרים ימעט ותירץ דתנא ניחא ליה להתחיל בהאי לישנא כמו שמתחלת מתניתין דסוכה ולהכי פריך שפיר טפי בגמרא מאי שנא גבי סוכה דתני פסולה: **סוכה** דאורייתא תני פסולה. פרש"י דשייך למיתני בה לשון פסול הואיל ומימות משה ניתנה מדה זו [יז) אף על גב דבדאורייתא שייך נמי תקנתא] ולישנא דאיבעית אימא בדאורייתא נמי תני תקנתא לא אתי שפיר לפירושו כי גם ללשון ראשון תני בדאורייתא תקנתא ולא קאמר אלא דשייך למתני בה לשון פסולה לכך נראה לפרש סוכה דאורייתא תני פסולה דלשון ימעט משמע הומרא בעלמא ואתי למיטעי ולומר דדווקא לכתחלה אבל בדיעבד שפיר דמי אבל במבוי דרבנן אין לחוש והא דאמרינן בפ' במה מדליקין (שבת ד' כב.) נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי ואע"ג דנר חנוכה הוי דרבנן נקט פסולה אגב סוכה דבתריה א"נ התם לא מצי למיתני ימעט דהוה משמע כמו שהיא דולקת ימעט וזה אינו דאפילו למ"ד הנחה עושה מצוה צריך לכבותה יח) ולהדליקה שלא יאמר הרואה לצרכו הוא דאדלקה כדאמרינן התם יט) גבי הדליקה מבפנים והניחה מבחוץ: **דכתיב** אל פתח אולם הבית. זה הפסוק אינו בשום מקום ואור"י דמלינו דכתיב (יחזקאל מ) אולם הבית ובקרא אחרינא (שם מז) כתיב פתח הבית והוי כאלו נכתב בהדיא בחד קרא פתח אולם הבית וקאמרי רבנן אי כתב פתח אולם כדקאמרת פי' שלא היה כתוב בשום מקום אולם הבית: **אשכחן** משכן דאיקרי מקדש. ונפקא מינה שאינו דוחה את השבת כ) ושלא יכנס אדם שם באבק שעל רגליו כא) משמע דמשכן ומקדש גמרינן מהדדי וכן בפ"ק דחולין (ד' כד.) גבי מומין כב) שפוסלין בכהנים ולוים בשנים דקאמר יכול אף בשילה ובית עולמים כן וקשה דבפ"ב דשבועות (ד' טז:) מצריך תרי קראי דקאמר לכתוב איִדי ואידי מקדש וכו' וכן בסוטה (ד' טז.) וביומא (ד' מד.) ובכמה דוכתי ותירץ הר"ר נתנאל דהכא לא צריך קרא לעיקר דרשה אינה אלא על המקדש דבמשכן לא היו דלתות והיא דחולין סברא הוא אם לא היה הפסוק שיפסלו אף בשילה הואיל ואינו תלוי בקדושת המשכן: **שלמים** ששחטן קודם פתיחת דלתות ההיכל פסולין. ואם תאמר תיפוק ליה דנשחטו קודם תמיד של שחר ואמרינן כג) העולה עולה ראשונה ט) דתמיד של שחר נמי בעי פתיחת דלתות ההיכל כדתנן בתמיד נשחט כד) (פסחים ד' נח:) לא היה תמיד נשחט עד שהיה שומע קול שער שנפתח וי"ל דקרא דהעולה דווקא בהקטרה איירי ולא בשחיטה אי נמי למצוה ולא לעכב כדאמר בהדיא בהתכלת (מנחות ד' מט:) והא דתניא בתוספתא כה) כל הזבחים שהקדימן לתמיד של שחר או עיכבן אחר תמיד של בין הערבים ט) פסולין היינו מדרבנן אי נמי הכא איצטריך כשנפתחו וחזרו וננעלו כו):

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פי"ז מהלכות שבת הלכה יד סמג עשין דרבנן א טוש"ע א"ח סי' שסג סעיף כו:
ב ב מיי' פ"ד מהלכות סוכה הלכה א סמג עשין מג טוש"ע א"ח סי' תרלג סעיף א:
ג ג מיי' פ"ד מהלכות בית הבחירה הלכה ז סמג עשין קסג:
ד ד שם הלכה ח:
ה ה מיי' פ"ה מהל' מעשה הקרבנות הל' ה סמג עשין קפג:

רבינו חננאל

[נדפס בסוף המסכת]

רב נסים גאון

מבוי דרבנן תאני תקנתא. בפרק עושין פסין (דף כא) אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שתיקן שלמה עירובין וידים יצתה בת קול ואמרה לו בני אם חכם לבך ודע כי כל דבר שאינו כתוב בקראי ואע"פ שהוא מתקנת נביאים דרבנן מיתקרי כי מפי השמועה שלהן קיבלנוהו ועירובין דרבנן לפי שאינם כתובים:

משנת ראשונים

מבוי שהוא גבוה למעלה מעשרים אמה. מבוי הוא מענין מבוא, ועל שם שכל בני המבוי נכנסים דרך שם הוא קרוי כן, כמה דאת אמר את מבוא העיר, וכל השביל הוא קרוי מבוי. **[מאירי]**

ולפעמים הוא קורא חלקי המבוי ותקוניו בלשון מבוי, כמו שקצת פרטים נקראים לפעמים בשם הכלל, ועל דרך זה הוא קורא במשנה זו קורת המבוי בשם מבוי. **[מאירי]**

ימעט. פירוש ימעט יתקן, בין שישפיל הקורה בין שיגביה הקרקע, וכמו שאמר בגמרא כמה ממעט, רב יוסף אמר טפח ואביי אמר ארבעה דהיינו מלמטה. **[הרשב"א]**

והרחב מעשר אמות ימעט. כלומר בין שהכשירו בלחי בין שהכשירו בקורה, משום דיותר מעשר נידון כפירצה, ואין לחי וקורה מתירין את הפירצה לדעת רבנן. **[הרשב"א]**

ואם יש לו צורת הפתח. קנה מיכן וקנה מיכן וקנה על גביהן, אבל שני כותלי המבוי וקורה ע"ג לא הוי צה"פ, דצה"פ בעינן שתי מזוזות משני הצדדין שיהא הדלת שוקף עליהן בלא הכתלים. **[תוספות רי"ד]**

מאי שנא גבי סוכה דתני פסולה וגבי מבוי תני תקנתא. אתרוייהו פריך כחדא, דליתני בתרוייהו פסולה או ליתני בתרוייהו תקנתא, והכי משמע פשטיה דהאי לישנא. **[הריטב"א]**

סוכה דאורייתא תני פסולה, מבוי דרבנן תני תקנתא. ומאי דאמרינן בפרק במה מדליקין, נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה,

דברי אמוראי הם, וכך שייך האמורא לומר פסולה על מצות התנא, כמו התנא על מצות התורה. **[תוספות רי"ד]**

ואיבעית אימא דאורייתא נמי תני תקנתא. פירוש דהא ודאי עדיף ליה כדאמרן, ולא הוה חייש דלא יאמרו בדיעבד. **[הריטב"א]** **מבוי דלא נפישי מיליה תני תקנתא.** הא ודאי מבוי נפישי מיליה טובא, דסוכה דנפישין מיליה בהאי מתניתין תני פסולה, דאילו הוה תני תקנתא בכלהו הוה מאריך טובא. **והא כי כתיב האי במשכן כתיב.** כי עיקרו של מקרא זה נאמר על אהל מועד שבמשכן ושם לא היה ההיכל ששנינו שהיה גבוה [עשרים], כי פתח אהל מועד לא היה גבוה אלא עשר אמות כשיעור משם אנו באין ללמוד למבוי, אין לנו להכשיר אלא מבוי שהוא גבוה עשר אמות בלבד. **[הריטב"א]** **אשכחן** דאיקרי מקדש, ומקדש דאיקרי משכן. וכיון דכן כי הדדי נינהו, ומאי דכתיב ושחטו פתח אהל מועד במשכן הרי הוא כאילו נכתב במקדש על פתח ההיכל שהיה בו. וכיון דאולם לרבי יהודה מכלל ההיכל, שפיר יליף מהאי קרא.

הגהות הב"ח

(א) במשנה מבוי שהוא גבוה מעשרים כצ"ל ותיבת "למעלה" נמחק:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה מבוי שהניחו את הקורה למעלה מכ'. וכ"כ הרע"ב ובמרדכי ובמגדות כתבתי למעלה לא מקיקין למעלה מכ' אלא דהכלל רבינו לפרש מגבוה ולמעלה גובה במבוי מחנות וכו' עד כתבתי למחות במס' במבוי לא יהיה משום סליפה כמבואר בדבריהם:

הגהות וציונים

א] בדפו"ר לטלטל בתוכה באה ומדרבנן דמדאורייתא וכו': ב] יש להוסיף לכבותה ולהניחה למטה מכ' ולחזור ולהדליקה (מראה כהן, ובציו"ד בתוס' הרא"ש): ג] צ"ל גבי שנים שפוסלין בלוים דקאמר וכו' (רש"ש) ע"ש בחולין (וכ"ה בתוס' הרא"ש): ד] צ"ל במסכת תמיד פ"ג משנה ז' (גליון): ה] וכן ליתא בכת"י ובמשניות דפו"ר וכ"ה בר"ח ראשונים, ועי' רש"ש ובילקוט מפרשים ובדק"ס. ועי' בר"ן ובריטב"א ריש מס' סוכה ובתוי"ט לקמן ג ע"ב:

תורה אור השלם

א) וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ וּשְׁחָטוֹ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: [ויקרא ג, ב] ב) וַיְבִאֵנִי אֶל אֻלָם הַבַּיִת וַיָּמָד אֵל אֻלָם חָמֵשׁ אַמּוֹת מִפֹּה וְחָמֵשׁ אַמּוֹת מִפֹּה וְרֹחַב הַשַּׁעַר שָׁלֹשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ: [יחזקאל מ, מח] וַיְשִׁבֵנִי אֶל פֶּתַח הַבַּיִת וְהִנֵּה מַיִם יֹצְאִים מִתַּחַת מִפְתַּן הַבַּיִת קָדִימָה כִּי פְנֵי הַבַּיִת קָדִים וְהַמַּיִם יֹרְדִים מִתַּחַת מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית מִנֶּגֶב לַמִּזְבֵּחַ: [יחזקאל מז, א] ג) וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם: [ויקרא כו, יא] ד) וְנָסְעוּ הַקְּהָתִים נֹשְׂאֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהֵקִימוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן עַד בֹּאָם: [במדבר י, כא]

ההוא באַרון כתיב אלא מהכא א) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם[א]. בין לרבנן ובין לרבי יהודה לילפו מפתח שער החצר דכתיב ב) אורך החצר מאה באמה ורחב חמשים בחמשים וקומה חמש אמות וכתיב ג) וחמש עשרה אמה קלעים לכתף וכתיב ד) ולכתף השנית מזה ומזה לשער החצר קלעים חמש עשרה אמה מה להלן חמש ברוחב[ב] עשרים אף כאן חמש ברוחב עשרים פתח שער החצר איקרי פתח סתמא לא איקרי ואיבעית אימא כי כתיב ה) קלעים חמש עשרה אמה לכתף[ג] בגובהה הוא דכתיב גובהה והא כתיב וקומה חמש אמות (א) ההוא משפת מזבח ולמעלה. ורבי יהודה מפתחו של אולם גמר והא תנן והרחב מעשר אמות ימעט ולא פליג ר' יהודה אמר א) אביי פליג בברייתא דתניא ב) והרחב מי' אמות ימעט ר' יהודה אומר אינו צריך למעט וליפלוג במתני' פליג בגובהה וה"ה לרחבה. ואכתי ר' יהודה מפתחו של אולם גמר והתניא מבוי שהוא גבוה מכ' אמה ימעט ורבי יהודה מכשיר עד מ' ונ' אמה ותני בר קפרא עד מאה בשלמא לבר קפרא גוזמא אלא לרבי יהודה מאי גוזמא בשלמא (ב) לרבי יהודה ארבעים גמר מפתחו של אולם אלא נ' מנא ליה א"ר חסדא הא מתניתא אטעיתיה לרב דתניא ג) מבוי שהוא גבוה מכ' אמה יותר מפתחו של היכל ימעט הוא סבר מדרבנן מפתחו של היכל גמרי רבי יהודה מפתחו של אולם גמר ולא היא ר' יהודה מפתחא דמלכין גמר. ורבנן אי מפתחו של היכל גמירי ליבעו דלתות כהיכל אלמה ד) תנן הכשר מבוי ב"ש אומרים לחי וקורה וב"ה אומרים לחי או קורה דלתות היכל לצניעות בעלמא הוא דעבידן. אלא מעתה לא תיהני ליה צורת הפתח דהא היכל צורת הפתח הויא לו אפילו הכי עשר אמות הוא דרויח אלמה תנן אם יש לו צורת הפתח אע"פ שרחב מעשר אמות אינו צריך למעט מידי הוא טעמא אלא לרב הא ה) מתני ליה רב יהודה לחייא בר רב קמיה דרב אינו צריך למעט וא"ל אתנייה צריך למעט[ו]. אלא מעתה לא

רש"י

ההוא בארון כתיב. שהוא משא בני קהת, ועל שם שהוא מקודש משאר המשאות קרוי מקדש: לילפו מפתח שער החצר. ארוחב פריך, דתנן במתני' והרחב מעשר אמות ימעט הא אשכחן פתח חצר דהוי עשרים רוחב ואיקרי פתח דכתיב ואת קלעי החצר ואת מסך פתח שער החצר בפרשת נשא[ז] כתיב[ד], אבל אגובה ולמיפסל בגובה יותר מה' אמות לא מצי פריך, דהא אשכחן פתח ההיכל דגבוה כ' וקא קרי ליה פתח: רוחב חצר המשכן נ' אמה. והא דכתיב חמשים בחמשים בפרק ב' (ד' כג:) מפרש לה. ופתחה באמצע רחבה וסתמו בקלעים ט"ו אמה מצד זה של פתח וט"ו אמה מצד זה של פתח נשארו כ' אמה רוחב באמצע, כדכתיב חמש עשרה אמה קלעים לכתף וכתף הוא לידו של פתח: מה להלן. גובה חמש, שהרי כל קלעי החצר סביב לא היה גובהן אלא חמש כדכתיב (שמות כז) וקומה חמש אמות: בגובהה הוא דכתיב. שגבהו הקלעים המזרחיות מזה ומזה לפתח ט"ו אמה יותר משאר קלעי החצר, דהוו להו גובה כ', ולרוחב לא ניתנה מדה: ההוא. חמש אמות: משפת קלעים ולמטה. למטה מאותן ט"ו שנעדפו מזה ומזה לפתח היו עוד ה' גובה שוה לשאר הקלעים, ועליהן ניתוספו ט"ו בגובה מב' עברי הפתח דהוו להו כ'. לישנא אחרינא בגובהה הוא דכתיב דגובה כל קלעי החצר סביב ט"ו אמה, אבל לרוחב הפתח לא למדנו שיעור, ולהך לישנא גרסינן במסקנא ההוא משפת מזבח ולמעלה, שהמזבח גובהו עשר והקלעים גבוהות ממנו חמש דהוו להו ט"ו, כדי שלא יהא כהן עומד עליו ועבודה בידו וכל העם רואין אותו מבחוץ, ושתיהן שמעתי וזה עיקר, וכן מפורש בזבחים בפ' קדשי קדשים (דף נט:), והמפרש לשון ראשון טועה הוא, שהיה סבור דמאן דפריך לילפו מפתח שער החצר אגובהה פריך למיפסל גובה יותר מה' אמות ומשום הכי אהדר לאוקומי פתח החצר בגובה כ': ולא פליג ר' יהודה. ואי מאולם גמר ליכשר ברוחב כ': ותני בר קפרא. במילתיה דר' יהודה עד מאה אמה: בשלמא לבר קפרא. איכא למימר דר' יהודה מאולם גמר ולא מכשר בגבוה מארבעים, והא דתני בר קפרא ק' גוזמא נקט, משום דאכשר ר' יהודה ביותר מכ' ומשלשים נראים לבר קפרא גוזמא ונקיט במילתיה טפי: אטעיתיה לרב. דאמר לעיל ר' יהודה לא למדה אלא מפתח אולם, הא מתניתא דלקמיה אטעיתיה: פיתחא דמלכים. שם פתחי מלכים גבוהין הרבה: לחי. קנה או לוח נעוץ אצל כותל האחד בראשו: לא תיהני ליה צורת הפתח. להכשיר רחבו ביותר מעשר: לא

תוספות

בין לרבנן ובין לרבי יהודה לילפו מפתח שער החצר. ארוחבה פריך כדפי' בקונט' דאגובהה לא מצי פריך כיון דאשכחן דאיקרי פתח היכל ועזרה דהוו גביהי עשרים (ג) ועוד אי אגובהה פריך לא הוה משני מידי פתח שער החצר איקרי דכל שכן לא איקרי פתח יותר מחמש דשער גדול מפתח אלא ארוחבה פריך דלילפו משער החצר דהוה רוחב כ' כדמייתי מקראי אע"ג דג' ח) עמודים היו עומדים ברוחב הפתח כדמוכחי קראי מ"מ אתי אויר' דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה ט) כדאמר לקמן (ד' י:) ומשני דפתח שער איקרי פתח סתמא לא איקרי ואע"ג דבפרשת במדבר סיני ט) מלינו דאיקרי נמי פתח סתמא אין לחוש הואיל ובשאר מקומות איקרי פתח שער וכענין זה מלינו בהקומץ רבה (מנחות ד' לז.) דקאמר מלינו ימין שנקראת יד דכתיב כי ישית אביו יד ימינו ואידך יד ימין איקרי יד סתמא לא איקרי ואע"ג דבתר הכי כתיב ויתמוך יד אביו:

י) ואיבעית אימא כי כתיב ט"ו אמות בגובהה הוא דכתיב. אבל ברוחב אין שיעור מפורש ואפשר שהיה הפתח רחב עשר או פחות וגרסי' בתר הכי משפת מזבח ולמעלה והיינו כר' יוסי דפ' קדשי קדשים (זבחים ד' נט:) דאמר מזבח גובהו י' אמות פי שניס כאורכו והקלעים סביב ט"ו שלא יהא כהן עומד ועבודה בידו וכל העם רואין אותו והא דכתיב בקלעים וקומה ה' אמות היינו משפת מזבח ולמעלה והא דכתיב במזבח (שמות כז) ושלש אמות קומתו היינו משפת סובב ולמעלה ור' יהודה פליג התם דהמזבח ג' אמות דברים ככתבן והקלעים גובהן ה' והאי שינויא בתרא דהכא לא משני לר' יהודה אלא לרבנן דלר' יהודה קלעים ט"ו אמות לאו בגובהן כתיב וא"ת מאי פריך שאני פתח החצר דהוה ליה צורת הפתח שהכלונסות היו על גבי ווי העמודים שהקלעים תלויים בהן וי"ל דאמר לקמן (ד' יא.) דצורת הפתח שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום ועוד דלא קשה מידי דאליבא דרב קיימינן ורב תני צריך למעט אע"ג דאית ליה צורת הפתח ולהכי נמי כי פריך בסמוך ור' יהודה מפתחו של אולם גמר והא תנן כו' ולא פליג ר' יהודה ולא משני שאני אולם דה"ל צורת הפתח משום דאליבא דרב קיימינן אך קשה דקראי מוכחי י) דברוחב כתיב ונראה לריצב"א דמשמע ליה והרחב מי' אמות ימעט אפילו אינו גבוה אלא חמש ולהכי פריך היכא דאינו גבוה אלא ה' לילפו מפתח החצר דאפילו רוחב כ' הוי פתח ואין נראה למקשה דפתח שער איקרי כיון דנמוך כ"כ ועוד דבפ' מדבר סיני ט) איקרי פתח סתמא ואתי שפיר דגרס בכל הספרים מה להלן גבוה ה' ברוחב כ' ומשני דאפ"ה פתח שער איקרי הואיל ורחב כ"כ והא דאיקרי בפרשת במדבר סיני פתח סתמא אין לחוש כדפי' לעיל ואיבעית אימא קלעים ט"ו אמה בגובה הוא דכתיב כלומר קרא דויקהל דההוא ודאי ע"כ בגובה נמי כתיב דהא כתיב קלעים חמש עשרה אמה אל הכתף וגו' וכתיב ולכתף השנית מזה ומזה לשער החצר והשתא אי לאו דקרא דלפניו בגובהה כתיב לא הוצרך לכתוב מזה ומזה לשער החצר כיון דכבר פי' לך אחד אלא ודאי קרא קמא איירי בגובה והא דכתיב בקרא קמא עמודיהם שלשה דמשמע דארוחבן קאי י"ל דאלצתריה קאי ותדע דהמקשה הביא קרא דתרומה חמש עשרה אמה קלעים והמתרץ הביא קרא דויקהל קלעים חמש עשרה אמה אל הכתף וגם רב אשי שסידר הש"ס הביא למעלה ולכתף השנית מזה ומזה דויקהל ולא הביא קרא דתרומה שהוא אלא הפסוק שהביא תחלה דהיינו ולכתף השנית חמש עשרה קלעים והביאו בשביל שתירץ בזה הפסוק והשתא ודאי הואיל וגובה היה כ"כ פשיטא דנקרא שער ומתחלה לא הקשה אלא דלא משמע ליה דאיקרי שער בעבור גובהו חמש כ):

אמר אביי פליג בברייתא. משמע ולעולם מפתח אולם גמר ומכשיר עד רוחב כ' ט) וקשה דלקמן (ד' י.) אמר דלא מכשיר ר' יהודה אלא עד י"ג אמה ושליש א): עד ארבעים וחמשים אמה. אין להקשות השתא נ' שרי מ' מיבעיא דאיכא למימר מ' ונ' כדאמרי אינשי כדמשמע בפרק מפנין (שבת ד' קכו:) ל): ליבעו דלתות כהיכל. ואע"ג דבאהל מועד שהיה נמי הפתח רחב י' מ) לא היו דלתות ואפי' הכי קרי ליה פתח היינו משום שלא היה גבוה אלא י' א"נ ע"כ אהל מועד שלא כדין נקרא פתח שהרי היה פרוץ במלואו דלא הוה ליה גיפופי: אלא מעתה לא תיהני ליה צורת הפתח. אבל לא תיהני ליה דלתות לא פריך דפשיטא הואיל ואית ליה דלתות והן ננעלות דהויא כמחילה מעלייתא ולא שייך נמי למיפרך דליבעי צורת הפתח דצורת הפתח לא הוי אלא משום נוי בעלמא אבל האי פריך שפיר דלא תהני ליה צורת הפתח דאי הוה קרוי פתח אף כשגדול ביותר ע"י צורת הפתח היה לו לעשותו שוה לאולם: מידי הוא טעמא אלא לרב. ואע"ג דברייתא נמי גמרה מהיכל איכא למימר דפליגא אמתני' א"נ לא נקט היכל אלא לסימנא בעלמא כדאמרינן בסמוך:

רב נסים גאון

והכתיב וקומה חמש אמות ההוא משפת מזבח ולמעלה. וזה גם הוא מן העיקר שאמרוהו בפרק המצניע (שבת דף צב) דכתיב אשר על המשכן ועל המזבח מקיש מזבח למשכן מה משכן עשר אמות אף מזבח עשר אמות וכבר הזכרנו בפרק המצניע הדברים שנאמרו במסכת זבחים ואין אנו טורחין לחזור בהן:

רבינו חננאל

[נדפס בסוף המסכת]

הגהות וציונים

א] [צ"ל בתוכם וכתיב ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן בין לרבנן כו'. כ"א בשבועות טז ע"ב] (גליון): ב] לפי' רש"י דארוחב פריך ולא אגובה ל"ג "חמש ברוחב" אלא גרסינן מה להלן רוחב עשרים אף כאן רוחב עשרים (תוס' ר"פ עי"ש), ולפי"ז דברי רש"י בד"ה מה להלן (שסותרים לכאורה דבר זה) הם להלשון הראשון והם גם מדברי המפרש שרש"י דוחה להלן בד"ה משפת (ובאמת בדפו"ר מד"ה מה להלן עד "לישנא אחרינא" הכל המשך ודיבור אחד והכל הוא הלשון הראשון שרש"י שולל בסוף דבריו): ג] נ"א אל הכתף (גליון) ע"פ מהרש"ל וכ"ה בכת"י (ועי' תוס' בד"ה ואיבעית אימא): ד] תיבת "כתיב" מיותר (מהרש"ל דפו"ר): ה] נ"ל דט"ס בדבריהם וצ"ל אע"ג דד' עמודים היו עומדים וכו' וכדכתיב בקרא גבי שער החצר (שמות כז, טז) "עמודיהם ארבעה", וכן מוכחי קראי שם (רש"ש על מדרש רבה סוף פרשת תרומה עיי"ש): ו] רש"י כ' דהך ואיבעית אימא הוא דיבור אחד עם הך דלעיל (גליון): ז] צ"ל אף בשרחב יותר (דבש תמר): ח] וכן ליתא בכת"י, ושם ליתא גם תיבות "מאי גוזמא" והגי' היא "אלא לר"י בשלמא ארבעים וכו'", וכ"ה בקצת דפו"ר, וכ"ה ישר (דק"ס):

משנת ראשונים

פתח שער החצר איקרי פתח סתמא לא איקרי. ואין זה כענין פתח אהל מועד, שזה ר"ל פתח אהל הוא, כמי שאומר פתח של בית זה, אבל פתח שער אינו כן. [מאירי]

כי כתיב קלעים חמש עשרה אמה לכתף בגובהה הוא דכתיב. שכל הקלעים היו גבוהים ט"ו אמה, ואלו לפותיא לא [היכן] שיעורו, ואולי היו קלעים מרובים ולא פש לפתחו אלא עד עשר או פחות. [הריטב"א]

פליג בגובהה והוא הדין לרחבה. פי' דכיון דידיע דטעמא דידיה בגובהא משום דיליף מפתחו של אולם ממילא ידעינן דפליג ברחבה ולא מצטרכין למתנייה, אלא תנא ברא אורחיה לפרושי מאי דסתים לן תנא דמתניתין. [הריטב"א]

רבי יהודה מפתחא דמלכין גמר. דאיקרי פתח כדכתיב (אסתר ו, א), המלך יושב על כסא מלכותו נכח פתח הבית. [תוס' הרא"ש]

יש שפתחי ארמונות המלכים גבוהים מעשרים אמה, ולפיכך מתיר לעשות במבוי ערוב אפילו היה גבהו למעלה מעשרים אמה עד איזה גובה שיהיה. [פיהמ"ש להרמב"ם]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [מנחות דף יוד:], ב) [לקמן דף יוד.], ג) [תוספתא פרק א], ד) לקמן יא:, ה) [לקמן יא.], ו) עי' תוס' לקמן ו. ד"ה רב, ז) במדבר ד כו, ח) עי' לקמן יז: תוד"ה וארבעה ובתוי"ט שם, ט) במדבר ג כו, י) עי' תוס' הרא"ש ובתוס' בזבחים שם ריש ד"ה ואומר (וע"ע מהרש"א בד"ה ואיבע"א), כ) [ועי' תוס' זבחים ס. ד"ה ואומר שהאריך בזה], ל) [וע"ע תוס' שבת ס: ד"ה השתא], מ) עי' לקמן כג: וברש"י שם ד"ה ועשרים.

תוספות ישנים

א) וי"ל דהתם מוכרא בעלמא דיליף מפסי ביראות (מהר"ס):

הגהות הב"ח

(א) גמ' והכתיב וקומה חמש אמות (ההוא משפת מזבח ולמעלה) תא"מ ונ"ב ס"א ההוא משפת קלעים ולמטה: (ב) שם לר' יהודה מאי גוזמא בשלמא ארבעים כצ"ל ותיבות "לרבי יהודה" נמחק: (ג) תוס' ד"ה בין לרבנן וכו' כיון דאשכחן פתח היכל ועזרה דהוו גביהי עשרים דאיקרי פתח ועוד אי:

גליון הש"ס

גמ' ובין לר"י לילפו מפתח שער החצר. לא ידעתי לפרש למה קושיא על ר"י מה טעם ללמוד מפתח החצר יותר מהלימוד מהאולם הא גם האולם היה רוחב יותר מי' ומזה פרכי' באמת אח"כ ומוכחי מזה דר"י פליג על הרוחב עכ"פ אין שייך למינקט הקושיא לר"י לילף מפתח החצר מה עדיפות בזה מהילפותא מהאולם והלימוד מאולם הא צריך לענין גבוה יותר מכ' ול"ע: תוס' ד"ה אמר. וכו' דלקמן. לא ידעתי שעמו מזה קושיא והניחו בקושיא הא זהו אינו שם משנה או ברייתא רק דרב אחי סבר לומר כן ור"י דחי לה וכיה הטעתנה ול"כ יי לאביי סבר כר"י וגם הא ר"ל לא אמר כן בהמלוג אלא דסבר קיקל מר"י דוחיה הטעתנה:

תורה אור השלם

א) וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם: כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֵת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֵת תַּבְנִית כָּל כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ: [שמות כה, ח-ט]

ב) אֹרֶךְ הֶחָצֵר מֵאָה בָאַמָּה וְרֹחַב חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים וְקֹמָה חָמֵשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת: [שמות כז, יח]

ג) וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה קְלָעִים לַכָּתֵף עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה: [שמות כז, יד]

ד) וְלַכָּתֵף הַשֵּׁנִית מִזֶּה וּמִזֶּה לְשַׁעַר הֶחָצֵר קְלָעִים חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה: [שמות לח, טו]

ה) קְלָעִים חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה אֶל הַכָּתֵף עַמּוּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה: [שמות לח, יד]

בֵּין לְרַבָּנָן וְכוּ'. הקדמה: במשנה שנינו שני דינים חלוקים: דין מבוי גבוה ודין מבוי רחב. לעיל הביאה הגמ' את דברי רב לפרש את מקור הדין של מבוי גבוה, שהוא נלמד מפתחי המקדש. אכן, בדברי רב נכלל גם מקור לדין רוחב המבוי, שהוא [לדעת חכמים] עשר אמות כפי שמצינו בפתח ההיכל, ועתה דנה הגמ' בחלק זה של דברי רב (ראה רש"י ורשב"א).

וּבֵין לְרַבִּי יְהוּדָה וְכוּ', שסברה הגמ' שגם לדעת רבי יהודה צריך שפתח המבוי לא יהא רחב מעשר אמות [ודלא כמסקנת הגמ' להלן בסמוך], ועל שיטת רבי יהודה היה ראוי להקשות קושיא פשוטה יותר [וכקושית הגמ' להלן], שכיון שלדבריו למדים מפתח האולם, היה ראוי להכשיר עד לרוחב עשרים כרוחב פתח האולם, אלא שהעדיפה הגמ' להקשות קושיא אחת מפתח החצר גם על רבי יהודה וגם על רבנן (רשב"א).

מַה לְּהַלָּן חָמֵשׁ בְּרֹחַב עֶשְׂרִים. שגובה הקלעים היה חמש אמות ופתח החצר היה עשרים אמה (רש"י), ונוכל ללמוד מזה שפתח ברוחב עשרים אמה נחשב פתח למרות שאין בגבהו אלא חמש אמות בלבד [כך שהוא נמוך יחסית לרחבו], וכל שכן שיהיה כשר כשהוא גבוה יותר מחמש אמות (רשב"א). אכן, אין כוונת הגמ' להקשות לענין גובה הפתח, שלא יועיל כשהוא יותר מחמש אמות [כפתח החצר], שהרי פתח ההיכל היה גבוה עשרים ונחשב לפתח (רש"י בפי' העיקרי).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֵט, שלדעת רבי יהודה פתח מבוי יכול להיות רחב אפילו עשרים אמות, כפתחו של אולם (תוס' ד"ה אמר), ומה שמצינו להלן בגמ' (י, א), שיש הסובר שגם לדעת רבי יהודה אין כשר אלא עד שלש עשרה אמה ושליש, היינו רק מדרבנן (תוס' ישנים בגליון הגמ' אות ג). ויש שביארו, שהאמוראים כאן נחלקו על דעה זו בגמ' שם (רשב"א, ריטב"א, וגליון הש"ס בישוב קושיית התוס' שם). אכן, כל זה לענין פתח מבוי שאין בו חיסרון בעיקר דין המחיצה, אלא שמדרבנן הצריכו הכשר לחי וקורה, ולענין זה מועיל לדעת רבי יהודה אפילו ברוחב יותר מעשר אמות, אבל פירצה במחיצה, שיעורה עשר אמות גם לדעת רבי יהודה, משום שהפירצה מהווה חיסרון בעיקר דין המחיצה (רשב"א להלן יט, ב).

מִפִּתְחָא דְּמֶלְכִין גָּמַר - שפתחי ארמונות המלכים בדרך כלל גבוהים ביותר (רש"י), ומכל מקום הם חשובים פתח, וכמו שנאמר (אסתר ה, א) 'והמלך יושב וגו' נכח פתח הבית' (תוס' רא"ש). אכן פתחי המלכים אינם גבוהים יותר מחמישים אמה, ולכן גם לדעת רבי יהודה אין פתח מועיל אלא עד גובה חמישים אמה, וכפי שנאמר בברייתא [בדברי ת"ק אליבא דרבי יהודה] שרבי יהודה מכשיר עד ארבעים וחמישים אמה, וכוונת רבי יהודה שיש להכשיר גובה חמישים כפתחי מלכים, או לכל הפחות ארבעים כפתחו של אולם (ריטב"א). [אכן, ראה בתוס' (ד"ה עד), שפירשו את הלשון 'ארבעים וחמישים' באופן אחר].

דַּלְתוֹת הֵיכָל וְכוּ'. ולפי זה הילפותא מפתח ההיכל לא נצרכת להקל, דהיינו ללמד שנחשב לפתח אפילו ברוחב עשר אמות, שדבר זה היה פשוט לחז"ל מסברא [שאילו היה צורך לילפותא זו, לא היינו יכולים ללמוד כן מפתח ההיכל, שיתכן שהקלו בו כיון שהיו לו דלתות, הגם שהצורך בהן היה רק משום צניעות], אלא הילפותא מפתח ההיכל היא להחמיר, שביותר מעשר אמות אין לו שם פתח (חזו"א או"ח קיב, ב).

לְצָנִיעוּת בְּעָלְמָא הוּא דַּעֲבִידָן, וכן צורת הפתח שהיתה לפתח ההיכל, לא נועדה כדי להחשיב את המקום לפתח, אלא לשם נוי בעלמא, ולכן הגמ' אינה שואלת שבכל פתח מבוי יצטרכו צורת הפתח [כעין שאלת הגמ' להלן על דלתות] (תוס' ד"ה אלא), שהיה ברור לחז"ל מסברא שפתח עד עשר אמות נחשב לפתח גם ללא צורת הפתח, למרות שלא מצינו כן בהיכל [אכן, אין כוונת התוס' שצורת הפתח העשויה לנוי אינה מועילה לצורת הפתח, שהרי אדרבה, בדרך כלל צורת הפתח עשויה לנוי, וצורת הפתח כשרה גם כאשר אינה עשויה מלכתחילה לשם תיקון מחיצות, וכגון עמודי חשמל בזמננו וכדו'] (ראה חזו"א או"ח קיא, ה).

אֶלָּא מֵעַתָּה לֹא תְּהֵנֵי לֵיהּ צוּרַת הַפֶּתַח - שלא תועיל צורת הפתח לתקן מבוי שפתחו רחב יותר מעשר אמות (רש"י, וכמשמעות לשון הגמ' להלן בסמוך שהנדון הוא לענין רוחב), שאילו היה הדין שצורת הפתח מועילה לרוחב יותר מעשר, היו מרחיבים את פתח ההיכל כדי להשוותו לפתח האולם (תוס' ד"ה אלא), אמנם, לענין גובה יותר מעשרים אמה אין הגמ' מקשה כן, שהרי אין מקור מהמשנה לכך שצורת הפתח מועילה ליותר מעשרים אמה, ולדעת רב אכן אינה מועילה, משום שלמדים דיני פתח מפתחי המקדש. [וטעמו של דבר, משום שצורת הפתח מועילה ל'פירצה' רחבה לעשותה ל'פתח', ואינה מועילה לגבוה מעשרים, שחסרונו אינו משום 'פירצה'. אכן למסקנת הגמ' שאין למדים מפתחי המקדש, צורת הפתח מועילה גם בגובה יותר מעשרים אמה] (חזו"א או"ח קיב, א).

וְאָמַר לֵיהּ אַתְּנֵייהּ צָרִיךְ לְמַעֵט, שכיון שלדעת רב לומדים דיני פתח מפתחי המקדש, בהכרח שלא מועילה צורת הפתח ברוחב יותר מעשר אמות (רא"ש), והיא חומרא מדרבנן, שמדאורייתא צורת הפתח מועילה אף לרוחב יותר מעשר אמות [וכן מדרבנן לא החמירו אלא לענין מחיצות של שבת, ולא לענין דינים אחרים] (תוס' להלן ו, א ד"ה רב, ולהלן כב, א ד"ה והא). אכן, דלתות מועילות גם לרב, ואפילו ברוחב יותר מעשר אמות, שדינן כמחיצה גמורה [ואפילו להתיר רשות הרבים, ודנו האחרונים האם דלתות מועילות בלא צורת הפתח] (ראה תוס' ד"ה אלא, וחזו"א או"ח עח, ו). ופתח ההיכל, אף שהיו לו דלתות, לא הרחיבוהו יותר מעשר אמות [למרות שיש ענין להשוות את רחבו לרוחב פתח האולם, כמבואר לעיל], כיון שצריך שפתח אהל מועד יהיה לו 'שם פתח' מצד עצמו, ללא דלתות (אבני נזר או"ח רעג, ט; חזו"א שם קיב, ב), שהרי הדלתות צריכות להיות פתוחות בשעת שחיטה (אבני נזר שם). ■ להלכה, צורת הפתח מועילה לרחב מעשר אמות [שלא כדעת רב] (שו"ע או"ח שסג, כו).

לֹא תֶּהֱנֵי לֵיהּ אָמַלְתְּרָא, שאם 'אמלתרא' מועילה להחשיב פתח גם כשהוא למעלה מעשרים אמה, למה לא הגביהו את פתח ההיכל כדי להשוותו לפתח האולם (מהרש"א לעיל ב, ב, ע"פ תוס' שם ד"ה אלא). אכן, הגמ' אינה מקשה שפתח מבוי לא ייחשב לפתח אלא אם כן יש בו אמלתרא כדוגמת פתח ההיכל [שהוא המקור לדיני פתח, וכעין קושיית הגמ' לעיל (ב, ב) על דלתות], משום שהאמלתרא של פתח ההיכל נועדה לנוי ולא בשביל להחשיבו לפתח (מהרש"א שם).

וַאֲפִלּוּ הָכִי עֶשְׂרִים אַמָּה הוּא דְּגָבְהֵּי, אכן, אלמלא הראיה מההיכל, לא היה מקום להקשות על רב למה מועילה אמלתרא [למרות שלדעתו החסרון בגבוה למעלה מעשרים אמה, אינו משום היכר, אלא משום שאין 'שם פתח' למעלה מעשרים], שכן יש לומר שאמלתרא מועילה להחשיב את הפתח לפתח למרות גובהו, שדרכם היתה לעשות אמלתראות בפתחים והיא כעין צורת הפתח [וכעין מה שמצינו בגמ' להלן (יא, א) נדון האם מועילה אמלתרא למבוי רחב, אף שפסולו אינו משום חסרון היכר] (שפת אמת).

דִּילְמָא תִּבְנִית הֵיכָל כְּתַבְנִית אוּלָם, כלומר, שבודאי היתה תבנית ההיכל כתבנית האולם [וכמו שמצינו בכמה מקומות בגמ' שהלשון 'דילמא' מתפרשת במשמעות של דבר ודאי], וכיון שכן ניתן להקשות מכך על שיטת רב (ריטב"א).

רֻחְבָּהּ אַרְבָּעָה אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ בְּרִיאָה - שקורה רחבה ארבעה טפחים מתירה את המבוי אפילו שהיא חלשה [בניגוד לקורה צרה יותר, שאינה מתירה אלא כשהיא חזקה] (רש"י), אכן, גם קורה רחבה אינה מתירה אלא מבוי שאינו גבוה מעשרים אמה [וכמשמעות דברי רבי אילעא בשם רב], ועל אף שמצינו דין במחיצות שתקרה רחבה ארבעה מועילה כמחיצה מדין 'פי תקרה יורד וסותם', היינו דוקא בקורה בריאה הראויה לשמש כתקרה (רשב"א). ■ וכן נפסק להלכה, שקורה רחבה ארבעה בפתח מבוי גבוה מעשרים אמה, אינה מתרת אלא אם כן היא בריאה (ביה"ל שסג, כו).

לְרַבָּנָן קוֹרָה טַעְמָא מַאי מִשּׁוּם הֶכְרֵא - שעל ידי הקורה יבחינו ההולכים במבוי בהבדל שבין מבוי לרשות הרבים, ולכן לרבנן צריכה הקורה להיות למטה מעשרים אמה (רש"י), וכן לרבי יהודה טעם ההיתר של קורה הוא משום היכר, אלא שלדעתו יש היכר גם למעלה מעשרים אמה, ולכן שואלת הגמ' להלן למה נחלקו רבי יהודה וחכמים גם במבוי וגם בסוכה למעלה מעשרים אמה, שבשניהם המחלוקת היא משום היכר [ומה שנקט רב נחמן בר יצחק ש'לרבנן' קורה משום היכר, אינו בדוקא, אלא משום שבא ליישב כעת את שיטת רבנן] (רשב"א בפי' שני).

מַאי אָמַלְתְּרָא - מהי האמלתרא שהיתה על פתח האולם, שממנה נלמד לקורה המועילה למבוי הגבוה מעשרים אמה (ראה רש"י ד"ה קיני וד"ה מאן). ויש מפרשים, שהשאלה היא על אמלתרא של מבוי, שהרי לגבי האמלתרא של האולם, מפורש במשנה במדות [המובאת לעיל בגמ'] שהיתה עשויה מקורות של עץ מילה (רשב"א וריטב"א בשם הראב"ד, וראה להלן בסמוך).

קִינֵּי - בליטה כדוגמת קינים של עופות (רש"י), ויש מפרשים ציור של קיני עופות (ראה רמב"ם שבת יז, טו, ומגיד משנה שם), ומועיל אפילו כשהציור על הקיר סמוך לקורה (הגה בשו"ע שסג, כו, ע"פ שונה הלכות שם, נט, וראה בהערות בסוף הספר שם, שמלשון השו"ע שם משמע שההיכר צריך להיות על הקורה עצמה, אולם מדברי רש"י כאן משמע שמועיל גם על הכותל סמוך לקורה).

פִּסְקֵי דְּאַרְזָא - כלונסאות של ארז (רש"י), ומה ששנינו במשנה המובאת לעיל שהאמלתראות היו של עץ 'מילה', הכוונה לסוג מסויים של עץ ארז (ריטב"א בשם תוס').

■ להלכה, קורה למעלה מעשרים אמה אינה מתירה את המבוי (שו"ע או"ח שסג, כו), שטעם היתר קורה משום היכר, ולמעלה מעשרים אין הענין שולטת ואין היכר (משנ"ב שם, צה), אלא אם כן יעשה דבר המושך את העין, כגון שיצייר בסיד על הקורה או על הקיר הסמוך לה [וכרב חמא בריה דרבה בר אבוה לדעת הרמב"ם] (ראה שו"ע והג"ה ולבוש שם, ערוך השלחן שם, לח, שונה הלכות שם, נט, ומשנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 70).

מְקָצַת קוֹרָה בְּתוֹךְ עֶשְׂרִים וּמְקָצַת קוֹרָה לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים - והנדון האם קורה זו שמקצתה למעלה מעשרים כשרה, הוא לדעת רב נחמן בר יצחק, הסובר שדין למעלה מעשרים משום היכר, אבל לדעת רב שדין למעלה מעשרים נלמד מפתחו של היכל, הדבר ברור שכשרה אפילו אם כולה למעלה מעשרים, וכפי שהיה בפתח ההיכל, שהיה חללו עשרים אמה (ראה תוס' ד"ה אמר רבה וריטב"א להלן ע"ב).

מְקָצַת סָכָךְ בְּתוֹךְ עֶשְׂרִים וּמְקָצַת סָכָךְ לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים, שיש סכך בשיעור של 'צילתה מרובה מחמתה' למטה מעשרים אמה, וסכך נוסף למעלה מעשרים אמה, שמכביד על הסכך התחתון שלא ינטל ברוח [שאילו היה נצרך הסכך העליון לשיעור צילתה מרובה, פשוט שפסול, שאין סכך פסול מצטרף עם סכך כשר להכשר סוכה (ראה סוכה ט, ב)] (תוס' ד"ה אי קלשת, בפי' ראשון), וכפי שמשמע מדימוי הגמ' לקורה, שהחלק העליון של הקורה שמעל עשרים אמה מועיל רק לחזק את החלק התחתון [שייחשב 'קורה בריאה'] (חי' הר"ן). ויש מפרשים, שהסכך שלמטה מעשרים אמה בפני עצמו אין בו אלא 'חמתה מרובה מצילתה', אבל בהצטרפות הסכך העליון שלמעלה מעשרים אמה, יש כאן 'צילתה מרובה מחמתה' (תוס' שם, בפי' שני), ודנה הגמ' להכשירו, שיש לומר שהסכך העליון נטפל לסכך התחתון, כיון שהוא עומד ונסמך על הסכך התחתון ונחשב חלק ממנו (ריטב"א כאן ובסוכה ד, א) [ואילו הדין שאין סכך פסול מצטרף עם סכך כשר, נאמר רק בסכך פסול בעצמותו, ולא בסכך כשר שהונח למעלה מעשרים אמה (תוס' שם, בפי' שני)].

אִי קָלְשַׁתְּ הַוְיָא לָהּ חֲמָתָהּ מְרוּבָּה מִצִּלָּתָהּ - שאין בתחתון צילתה מרובה (תוס' לפירושם השני הנ"ל), או שאם ינטל הסכך העליון, תפזר הרוח את הסכך התחתון (תוס' שם לפירושם הראשון הנ"ל), ואף שאין לחשוש שהרוח תיטול את הסכך כולו, שהסוכה גדולה היא, מכל מקום יש לחוש שינטל השיעור הנצרך לשיעור סכך, ותישאר הסוכה חמתה מרובה מצילתה [בשונה מקורה דלהלן, שהיא דבר קטן, ולכן שם הקשתה הגמ' שיש חשש שתינטל כולה] (תוס' רבנו פרץ).

קוֹרָה הַנִּיטֶלֶת בָּרוּחַ - שהקורה צריכה להיות חזקה בשיעור שיכולה לקבל אריח, שאז אינה ניטלת ברוח (רש"י), ובלא זה פסולה אפילו אם יקבענה במסמרים כך שלא תינטל ברוח, שהוא דין בגוף הקורה [בשונה מהדין הידוע במחיצה ש'כל שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה', שכלפיו מועילה קביעה במסמרים] (שיח השדה [לגר"ח קניבסקי]). עוד יש לפרש הטעם שהקורה צריכה להיות חזקה בשיעור שיכולה לקבל אריח, שאז משמשת כהיכר, שנראית כדבר קבוע שניתן לבנות עליו בנין (רש"י להלן יג, ב, יד, א ומשנ"ב שסג, נט, וראה ביאה"ל שם, יז, שיש לדון נפק"מ בין הטעמים, מאידך ראה שיח השדה, שטעם אחד הוא).

■ המשך במילואים עמ' 110

ורב נחמן בר יצחק אי סבירא ליה הא דרבה כו׳. לרבה גופיה הוה מצי למיפרך דאית ליה בפרקין (ד׳ יג:) דקורה משום היכרא אלא משום דרב נחמן מפרש בהדיא דפליגי בהיכר פריך למה להו לאיפלוגי בתרתי: **אי** קלשת הוי לה חמתה מרובה מצילתה. מפר׳ ר״י חמתה מרובה מצילתה ע״י שיבא הרוח ויפזר עד שתהא חמתה מרובה מצילתה דאי ע״י קלישה לחודה תהא חמתה מרובה היכי מכשר׳ לה בלישנא בתרא הא אין סכך פסול מצטרף בהדי סכך כשר כדאמרי׳ בסוכה (ד׳ ט:) גבי העושה סוכתו תחת האילן וקשיא דאמר בפרק קמא דסוכה (ד׳ ד.) היתה גבוהה מכ׳ אמה והוצין יורדין בתוך כ׳ אם צילתה מרובה מחמתה כשירה אם לאו פסולה ואמאי כשירה והלא אי קלשת ליה יפלו ההוצין למטה וללישנא בתרא דהכא אתי שפיר ולרבא מפרזקיא נמי דמפרש משום דסוכה דיחיד היא ולא מידכר אתי שפיר דגבי הוצין איכא למימר דיורדין הרבה למטה דליכא למיגזר מידי אבל לרבינא קשה דמשמע דמשום סוכה דאורייתא פסולה משום אי קלשת כו׳ וי״ל דהתם מיירי שיש הרבה הוצין שיכולין להתקיים בקל על ידי סמיכה ועוד נוכל לומר הכא דאי קלשת ליה הוי חמתה מרובה ע״י קלישה לחוד ומצטרף לסכך דלמעלה מכ׳ וללישנא בתרא דלא[ו] חשיב כל כך סכך פסול הואיל והוי סכך כשר אם היה למטה מכ׳ אבל קשה דגבי הוצין אמרי׳ ואם לאו פסול וללישנא בתרא דהכא מכשרינן אפילו חמתה מרובה מצילתה מיהו ללישנא קמא ניחא אי נמי גבי הוצין יש לפסול יותר הואיל ואגודים עליונים והתחתונים זה בזה דאי קלשת יפול הכל: **אמר** רבה במבוי פסול. ל״ג רב דרב יליף מפתחו של היכל[ז] דהוי אלו כ׳:

חלל

לא תיהני ליה אמלתרא דהא היכל אמלתרא הויא ליה ואפי׳ הכי עשרים אמה הוא דגבוה דתנן (א) [א] חמש אמלתראות של מילה[ב] היו על גביו זו למעלה מזו וזו למעלה מזו והאי מאי תיובתא דילמא כי תניא ההיא דאמלתראות באולם תניא והאי מאי קושיא דילמא תבנית היכל כתבנית אולם אלמה אמר רבי אילעא אמר רב[ג] רחבה ד׳ אע״פ שאינה בריאה ואם יש לה אמלתרא אפי׳ גבוהה יותר מעשרים אמה אינו צריך למעט אמר רב יוסף אמלתרא מתניתא היא מאן קתני לה אמר אביי והא[ד] חמא בריה דרבה בר אבוה קתני לה ותיהוי אמלתרא מתניתא ותיקשי לרב אמר לך רב דל אנא מהכא מתנייתא מי לא קשיין אהדדי אלא מאי אית לך למימר תנאי היא לדידי נמי תנאי היא רב נחמן בר יצחק אמר בלא רב מתנייתא אהדדי לא קשיין לרבנן קורה [ג] טעמא (א) מאי משום היכרא והאי דקתני יתר מפתחו של היכל סימנא בעלמא. ורב נחמן בר יצחק הניחא אי לא סבירא ליה הא דרבה אלא אי סבירא ליה הא דרבה [ד] דאמר רבה כתיב [א] למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי עד עשרים אמה אדם יודע שדר בסוכה למעלה מעשרים אמה אין אדם יודע משום דלא שלטא ביה עינא אלמא גבי סוכה נמי בהיכרא פליגי איפלוגי בתרתי למה (ב) לי צריכא דאי אשמעינן גבי סוכה בהא קאמר ר׳ יהודה כיון דלישיבה עבידא שלטא ביה עינא אבל מבוי דלהילוך עביד אימא מודה להו לרבנן ואי אשמעינן בהא בהא קאמרי רבנן אבל בהך אימא מודו ליה לר׳ יהודה צריכא. [ב] מאי אמלתרא רב חמא בריה דרבה בר אבוה אמר קיני כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא פסקי דארזא מאן דאמר פסקי דארזא כ״ש קיני מ״ד קיני אבל פסקי דארזא לא ומ״ד פסקי דארזא (ג) מ״ט משום דנפיש משכיה[ה] והא סוכה דנפיש משכיה וקאמרי רבנן דלא אלא כיון דקא חשיב אית ליה קלא: [ג] מקצת קורה בתוך עשרים ומקצת קורה למעלה מעשרים מקצת סכך בתוך עשרים ומקצת סכך למעלה מעשרים אמר רבה במבוי כשר בסוכה פסול מאי שנא במבוי דכשר דאמרי׳ קלוש סוכה נמי לימא קלוש אי קלשת הויא לה חמתה מרובה מצילתה הכא נמי אי קלשת הויא לה קורה הניטלת ברוח אלא על כרחך נעשו כשפודין של מתכת הכא נמי על כרחך נעשית צילתה מרובה מחמתה אמר רבא מפרזקי׳ סוכה דליחיד היא לא מדכר מבוי דלרבים מדכרי אהדדי רבינא אמר סוכה דאורייתא אחמירו בה רבנן מבוי דרבנן לא אחמירו ביה רבנן. רב אדא בר מתנה מתני להא שמעתא דרבה איפכא אמר רבה במבוי פסול בסוכה כשירה מאי שנא סוכה דכשירה דאמרינן קלוש במבוי נמי לימא קלוש אי קלשת הוי לה קורה הניטלת ברוח הכא נמי אי קלשת הויא לה חמתה מרובה מצילתה אלא על כרחך נעשית צילתה מרובה מחמתה הכא נמי ע״כ נעשו כשפודין של מתכת אמר רבא מפרזקיא [ה] סוכה דליחיד היא רמי אנפשיה ומדכר מבוי דלרבי׳ היא סמכי אהדדי ולא מדכרי [ו] דאמרי אינשי קדרא דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא רבינא אמר סוכה דאורייתא לא בעי חיזוק מבוי דרבנן בעי חיזוק. מאי הוי עלה רבה בר רב עולא אמר זה וזה פסול רבא אמר [ז] זה וזה כשר

חלל

לא תיהני ליה אמלתרא. לאכשורי גובהו יותר מכ׳. לקמן מפרש מאי אמלתרא והיכא תני למהניא: **של מילה.** עץ שגדילין בו מילין והם עפצים, ובלעז גלא״ש[ד]: **אלמה אמר ר׳ אילעא כו׳.** השתא קא מסיק לפירכיה דאשכחן למהניא אמלתרא אליבא דרב, ומעיקרא לא שבקיה לאסוקי למלתיה עד דסתר ליה לתיובתא: **רחבה ד׳.** אם היתה קורה רחבה ד׳ טפחים אע״פ שהיא דקה ואינה חזקה לקבל אריח כשירה, והא דתנן במתני׳ (לקמן ד׳ יג:) בריאה כדי לקבל אריח כשאינה רחבה ד׳ טפחים קאמר: **ואם יש לה אמלתרא כו׳.** תרתי מילי קאמר רב, ולקולא: **אמר רב יוסף.** הא אמלתרא דאייתוה משמיה דרב לא רב אמרה דתיקשי דרב אדרב, אלא מתניתא היא: **ותיקשי לרב.** דהא חזינן הכא דלא גמרי רבנן מהיכל, מדקתני דאמלתרא מהניא: **דל אנא מהכא.** הרימני מיכן כאילו שתקתי ולא אמרתי דבר זה: **מתניית׳ מי לא קשיין אהדדי.** דהא תניא לעיל בהדיא מבוי שהוא גבוה מכ׳ יותר מפתחו של היכל, אלמא רבנן מהתם גמרי: **תנאי היא.** תנא דלעיל סבירא ליה דרבנן מהיכל גמרי ואמלתרא לא מהניא, והאי תנא דאמלתרא סבר לאו מהיכל גמרי: **לדידי נמי תנאי היא.** ואנא כתנא דלעיל אמרי[ה]: **בלא רב.** אי לא הוה מפרש רב למתניתא קמייתא וליף מינה דרבנן מהיכל גמרי: **מתנייתא אהדדי לא קשיין.** דבין להאיא מתני׳ ובין להא מתני׳ דאמלתרא: **קורה לרבנן טעמא מאי.** בעו תוך כ׳ אמה: **משום היכר.** דליחזו אינשי ולידעו דתקנתא עבוד ולא ליתי לאיחלופי ברה״ר, ומשום הכי מהניא אמלתרא דכיון דמיסתכלי בה אינשי אפי׳ למעלה מכ׳ אמה איכא היכרא: **והא דקתני.** במתנית׳ קמייתא יותר מפתחו של היכל לאו לגמרי מהתם, אלא סימנא בעלמא נקט, שלא תחליף גירסא דעשרים ותאמר למעלה מל׳ או מארבעים יהא פתח היכל סימן בידך: **אי סבירא ליה הא דרבה.** לטעמייהו דרבנן בסוכה נמי משום היכר: **למה להו.** לרבנן ולר׳ יהודה לפלוגי בתרתי: **מבוי דלהילוך עביד.** כלומר המהלך אינו מביט למעלה: **קיני.** (ד) כגון קיני עופות היו בולטין מתחת[ו] האולם למעלה (מל׳) מן הפתח: **פסקי דארזא.** כלונסות של ארז ארוכין תחובין בכותל, ואיידי דנפיש משכיה אורך דידהו חזו להו אינשי ואיכא היכרא: **מאן דאמר פסקי.** איכא היכרא למבוי: **כל שכן קיני.** דאיידי דחשיבי ומילתא דתמיהא היא מסתכלי בהו אינשי וחזו לקורה: **מקצת.** עובי הקורה בתוך כ׳ ומקצתה למעלה [מכ׳], וכן עובי סככה של סוכה: **קלוש.** רואין כאילו ניטל אותו העובי היוצא למעלה ותהא קורה דקה: **הניטלת ברוח.** שהרי שיערוה חכמים בריאה כדי לקבל אריח[ט], ואי לאו הכי שדי ליה זיקא, הלכך לא חשיב: **לא מידכר.** וזמנין דמשתקיל מקצת עובי הסכך הנכנס לתוך כ׳ וקיימא כולה למעלה מכ׳: **מדכרי אהדדי.** שאם תרקב תחתיה של קורה ותעמוד כולה למעלה מעשרים אמה מתקני לה: **אלא.** אמאי מכשרת בסוכה משום דע״כ השתא צילתה מרובה מחמתה דהא רואין הוא דקאמרי׳ ולא שקלינן מינה מידי: **הכא נמי.** חשוב אותה כשפודין כבידין דאי נמי קלישי לא שדי להו זיקא, דהא לא מידי שקלת מינה אלא רואין הוא דקאמר׳:

חלל

מסורת הש״ס

א) מדות פרק ג מ״ז, ב) לקמן יד., ג) [לקמן ה. ס: יג:], ד) סוכה ב., ה) [נ״ב כד:], ו) לקמן דף יג:, ז) לעיל ב ע״א.

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ מאי לאו משום היכרא: (ב) שם בתרתי למה להו לאיכלל: (ג) שם לאחוז מ״ט אי משום: (ד) רש״י ד״ה קיני כמין קיני עופות:

גליון הש״ס

גמ׳ סוכה דליחיד רמי אנפשיה. עיין לקמן יט ע״א ובתוס׳ ד״ה בור הכרכים:

תורה אור השלם

א) לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: [ויקרא כג, מג]

רב נסים גאון

דתנן חמש מלטרות היו על גביו. עיקר זו המשנה במסכת מדות בפרק ג׳ (משנה ז) פתחו של אולם גובהו ארבעים אמה ורחבו כ׳ אמה וחמש מלטריות של מילת היו על גביו התחתונה עודפת על הפתח אמה:

הגהות וציונים

א] נגירסת משנה מילת, וכן בערוך ערך מל׳ י״ג (גליון), ועי׳ רבינו חננאל ובערוך שם: ב] ג׳ יעב״ץ רב חמא (גליון), וע״ע בילקו״ם, בכת״י ובדפו״ר ליתא תיבת ״והא״ (ועי׳ ריטב״א): ג] בכת״י נוסף ״דהוי היכר״: ד] גירולים כעין עגבים המתחכים באלונות, ומשתמשים בהם לעיבוד עורות ולעשיית דיו: ס] בדפו״ר נוסף ״דמהיכל גמרי״: ו] בדפו״ר ״מחזות האולם״ (ונוסחת ״מל׳״ ליתא בכל הדפו״ר ונשתבש אח״כ, דק״ס): ז] צ״ל וללישנא בתרא לא חשיב (דרש חמר) וכ״ה בקצת דפו״ר:

משנת ראשונים

דתנן חמש אמלתראות של מילה היו על גביו. מלתרא, היא הקורה המצויירות אשר בה חורטין צורות ותבנות וחכמים קוראין אותה אמלתרא, והרבה בלשון המשנה מלתריות. ומילא, הוא שם למין העץ שהיה בו חריטה זו, או שהוא שם לצורות אותם הפתוחים. ואמר כי שורה של אבנים היתה בין כל מלתרא ומלתרא. [פיהמ״ש להרמב״ם, מידות פ״ג מ״ז]

עין משפט נר מצוה

ו א מיי׳ פי״ז מהלכות שבת הלכה י׳ סמג עשין סה:

ז ב מיי׳ פי״ז מהלכות שבת הלכה טו טוש״ע א״ח סי׳ שסג סעיף כו:

ח ג ד מיי׳ שם הל׳ טז ופ״ד מהלכות סוכה הלכה יג סמג עשין מג טוש״ע א״ח שם וסימן תרלג ס״א:

רבינו חננאל

תוב אקשינן ליבטו אמלתרא כי היכל כדתנן במס׳ מדות (פ״ג מ״ז) חמש אלמתראות [הן] של מילה היו על גבן כו׳. פי׳ אמלתרא קורות לאחות הקיר. כגון וטור כרותות ארזים (מלכים א׳ ז, יב) ובלישנא דרבנן למיסר בניינא (לקמן טו.). מילה שם האילן. ופירותיו נקראין מילין. כדגרסינן [בגיטין י״ט ע״ב] אין מי מילין ע״ג מילין. והשונה של מילת טועה הוא ודחינן [הא] דתני (המלוא) [חמשה] מלתראות של מילה היו על גבן באולם היו וכל אחת אניה על חברתה ואמרינן (ודילמא) [דילמא] תבנית היכל כתבנית אולם הוא אלמה אמר רב הקורה אם רחבה ד׳ אע״פ שאינה בריאה ואם יש לה אמלתרא אין צריך למעט. לא תהני אמלתרא דהא גובה היכל לא היה יותר מכ׳ ואע״ג דהוה ליה אמלתרא. ואמרינן ופריק רב יוסף אמלתרא לא רב אמרה מתניתא היא (ומאה) [וחמא] בריה דרבה בר אבוה קתני לה. ואי אמרת בין כך ובין כך קשיא לרב אמר לך רב הא תניא כותיה דתניא מבוי שגבוה כ׳ אמה יותר מפתחו של היכל ימעט אלא מאי אית לך למימר תנאי היא ופליגי אהדדי לדידי נמי תנאי היא ופליגי אהדדי ואנא דתני כי האי תנא. ודחינן ואמרינן בלא רב מתניתא לא פליגי אהדדי. קורה לרבנן משום היכר היא ואי איכא אמלתרא אין לך היכר גדול מזה ההאי דתני פתחו של (אולם) [היכל] סימנא בעלמא הוא עד כ׳ כי היכי דלא ליתלוף לך ואמרינן ורב נחמן בר יצחק אי סביר ליה להא דרבה דאמר למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי וגו׳ עד כ׳ אמה אדם יודע שדר בצל סוכה וכו׳ באנו לפרש טעמא דהא מתניתא דתני אם יש אמלתרא אפילו למעלה מכ׳ אמה אין צריך למעט. ומאי אמלתרא חמא בריה בר אבוה א׳ קיני. פי׳ קורה ועליה כמין קיני העופות לקבן עליהם כעין הא דכתיב קנים תעשה את התבה במערבא אמרי פיסקא דארזא. פי׳ לוח ארז רחבה ד׳ טפחים. (דגרסינן) [וגרסינן] בירושלמי. בענין אסקופה אבל אם יש שם רוחב ד׳ אסורה. א״ל הדא אמלתרא אילו מלתרא שמא אינה מתרת כלל ואמלתרא זו שמתרת לא מפני רחבה אלא מפני חשיבותא וכל העובר נותן עיניו עליה מפני חשיבותא וכ״ש קנים שפוטרין לדברי הכל כי פליגי בפסקי דארזא. כך סוגיא דשמעתא זו. מקצת קורה בתוך כ׳ ומקצת למעלה מכ׳ סכך מקצתה בתוך כ׳ ומקצתה למעלה מכ׳. אמר רבה בסוכה פסולה ואמרינן אמאי [אמרינן] במבוי כשר דחזינן לה לקורה כמאן דקלישא וההוא דשריא למעלה מכ׳ כמאן דליתיה דמי. אי קלשת לה נמצאת קורה זו נטלת ברוח אלא רואין אותה כאילו היא שפוד של מתכת שהיא חזקה וכבדה וראויה לקבל אריח עליה. בסוכה נמי נימא דחזינן להאי סכך כמאן דקלישא ואעפ״כ בחזקתה קיימא וצילתה מרובה מחמתה היא ותהיה כשרה. **ופריק רבה מפרזקיא** סוכה דיחיד כו׳. ופריק רבינא סוכה דהיא מדאורייתא אחמרו בה רבנן מבוי דהוא מדרבנן לא אחמרו בה. **רב אדא בר מתנה מתני איפכא** אמר רבה בסוכה כשרה במבוי פסולה וכו׳ עד רבינא אמר סוכה דאורייתא לא בעי חיזוק מבוי דרבנן בעיא חיזוק. **מאי הוי**

דילמא תבנית היכל כתבנית אולם. לשון דילמא לאו דוקא אלא גמרא גמירי לה. [חידושי הר״ן] **אמר רב יוסף אמלתרא מתניתא היא מאן קתני לה.** ס״ד דבעית למימר דמתניתא משבשתא היא ולא מתניא בבי מדרשא אמרינן ומאן קתני לה. [הריטב״א] **מאי אמלתרא.** לא על אמלתרא של היכל שאלה, שהרי של מילת היו אלא על של מבוי. [מאירי] **קיני.** כעין חלונות קטנות בצורת קנים של יונים. [מאירי] **מאי שנא במבוי דכשר דאמרינן קלוש.** נחשוב כל אותו קצת מהעובי העולה למעלה מעשרים, כאילו הוא נגדע ונחתך ממנו. [רבינו יהונתן] **אי קלשת הויא לה חמתה מרובה מצילתה.** סופו להיות חמתה מרובה קאמר שיתמעט הסכך ויתיבש בנשיבת הרוח. [הרשב״א]

חלל סוכה תנן חלל מבוי תנן א"ל רב פפא לרבא תניא דמסייע לך (א) מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה יותר מפתחו של היכל ימעט והיכל גופו חללו עשרים. איתיביה רב שימי בר רב אשי לרב פפא (א) כיצד היה (א) עושה מניח קורה משפת עשרים ולמטה אימא ולמעלה והא למטה קתני הא קמ"ל דלמטה כלמעלה מה למעלה חללה עשרים אף למטה חללה עשרה: אמר אביי משמיה דרב נחמן אמת סוכה ואמת מבוי באמה בת חמשה אמת כלאים באמה בת ששה אמת מבוי באמה בת חמשה למאי הלכתא לגובהו ולפירצת מבוי והא איכא משך מבוי בארבע אמות דלקולא כמאן דאמר (ג) בארבעה טפחים ואיבעית אימא (ג) בארבע אמות ורוב אמות קאמר. אמת סוכה באמה בת חמשה למאי הלכתא לגובהה ולדופן עקומה והא איכא משך סוכה בארבע אמות דלקולא דתניא (ד) רבי אומר אומר אני כל סוכה שאין בה ד' אמות על ד' אמות פסולה כרבנן דאמרי אפי' אינה מחזקת אלא ראשו ורובו ושולחנו ואיבעית אימא לעולם רבי היא ורוב אמות קאמר. אמת כלאים באמה בת ששה למאי הילכתא (ה) לקרחת הכרם ולמחול הכרם דתנן (ה) קרחת הכרם ב"ש אומרים עשרים וארבע אמות וב"ה אומרים שש עשרה אמות ומחול הכרם בית שמאי אומרים שש עשרה אמות ובית הלל אומרים שתים עשרה אמות איזו היא קרחת הכרם (א) כרם שחרב אמצעיתו (ו) אין שם שש עשרה אמות לא יביא זרע לשם היו שם שש עשרה אמה נותן לו כדי עבודתו וזורע את המותר ואיזהו מחול הכרם (ב) בין כרם לגדר (ז) אין שם שתים עשרה אמה לא יביא זרע לשם היו שם שתים עשרה אמה נותן לו כדי עבודתו וזורע את השאר והא איכא רצופים בארבע אמות דלקולא דתנן (ח) כרם הנטוע על פחות מארבע אמות רבי שמעון אומר אינו כרם וחכמים אומרים כרם (ג) ורואין את האמצעיים כאילו אינם כרבנן דאמרי הוי כרם ואיבעי' אימא לעולם כר' שמעון ורוב אמות קאמר. ורבא משמיה דר"נ אמר (ד) כל אמות באמה בת ששה אלא הללו (ט) שוחקות והללו עצבות. מיתיבי כל אמות שאמרו חכמים באמה בת ששה ובלבד שלא

חלל סוכה תנן. והא דאמרינן בסוכה (ד' ד.) והולין יורדין לתוך כ' לאו דווקא ואגב דנקט למעלה מכ' נקט נמי בתוך כ' כלומר בתוך הכשר כ': תניא דמסייע לך. אע"ג דהיכל באמת בת ששה (ו) הכא ארבא קאי דאית ליה לקמן דשל מבוי נמי באמת בת ששה ואע"ג דהן עצבות שמא של היכל נמי עצבות היו א"נ אפילו לאביי לסימנא בעלמא נקט לענין אמות אבל מ"מ מייתי כמו שהיכל חללו עשרים באמות דידיה הכי נמי מבוי באמות דידיה: כמאן דאמר בארבעה. פי' ומשהו יותר (ח) דאין פתח פחות מד' ואי לא הוי משהו יותר א"כ לא הוי ארכו יותר על רחבו ואינו ניתר בלחי וקורה כדאמרינן לקמן (ד' ה.) ואע"ג דאביי גופיה אית ליה לקמן (שם) דמשך מבוי בד' אמות הכא אליבא דרב נחמן קאמר וליה לא סבירא ליה: והא איכא רצופין דלקולא כו' כרבנן דאמרי כרם הוי. וא"ת הא איכא הא דתנן במסכת כלאים (פ"ד מ"ד) גדר שנפרצה עד י' אמות הרי הוא כפתח יותר מכאן כנגד הפרצה אסור וי"ל דרוב אמות קאמר: כרבנן דאמרי כרם הוי. אף על גב דרבנן מודים דלא הוי כרם היכא דכי נאמר רואין את האמצעים כאילו אינם לא ישארו שתים נגד שתים ואחת יוצאה זנב (פ) אביי לא איירי אלא באמות שהוזכרו בפירוש ולא באמות דמשתמע מכלל דבריהן: כל אמות שאמרו חכמים באמת בת ששה. לא איירי בהנך דכתיבי כגון אמה יסוד ואמה סובב (ע): ואלה

חלל סוכה תנן. עשרים אמות שהוזכרו בין במבוי בין בסוכה אחללה קיימי: משפת כ' ולמטה. משמע שיהא עובי הקורה בתוך כ': הא קמ"ל. דשיעור שנתנו חכמים למטה מי' (ג) טפחים אחלל קאי כשיעור שאמרו בכ' למעלה, והכי קאמר מתני' (ד) מניח את הקורה משפת כ' ולמעלה, וכן למטה אם בא לעשותו נמוך מניחה משפת עשרה טפחים ולמעלה, דבפחות מעשרה לא הוי מבוי: אמת מבוי ואמת סוכה. אמות שהוזכרו במבוי ובסוכה באמות קטנות שיערו, ואמות שהוזכרו בכלאים באמות גדולות שיערו, ולקמן מפרש הי נינהו, ור"נ מדקאמר הכא קטנות והכא גדולות ש"מ הכא חומרא והכא חומרא, דאי לא לחומרא היכי מצי אמר הני גדולות והני קטנות הא לא תנן בהו שיעורא: למאי הלכתא. משערים אלו שבמבוי בקטנות דתיהוי חומרא: לגובהו. הנך עשרים שהוזכרו ליפסל בגובהו מכי איכא כ' אמות קטנות פסלי אי מגבה לה טפי: ולפירצת מבוי. דקיימא לן בהאי פירקא (פ) פרצת מבוי (ס) ביו"ד אמות פסיל ליה, וקאמר רב נחמן דבעשר אמות קטנות מיפסיל: והא איכא. אמות שהוזכרו במשך מבוי ד' אמות, ואם ארכו פחות מד' אמות פסיל ליה אביי לקמן בפירקין (ד' ה.), דאמר לקמן היה פחות מיו"ד טפחים ובא להשלימו עד כמה מוקק בו במשכו רב יוסף אמר ד' טפחים אביי אמר ד' אמות למשך מבוי בעינן ד' אמות, והני אמות אתיא מילתיה דרב נחמן לקולא דמכשר ליה בד' אמות קטנות: כמ"ד. משך מבוי בארבעה טפחים סבירא ליה לרב נחמן, ולא הוזכרו אמות בשיעור משכו, ופלוגתא דאביי ורב יוסף היא: רוב אמות. הנזכרות במבוי קאמר רב נחמן דליהוי קטנות, ולא אכל אמות מבוי קאמר: לגובהה. שהוזכרו כ' אמות לפוסלה: ולדופן עקומה. דתנן (סוכה ד' יז.) בית שנפחת וסיכך ע"ג הפחת בסכך כשר ותקרת העלייה נותרה סביב ומפסקת בין סכך כשר לדפנות, אם יש בין סכך כשר לדופן ד' אמות פסולה ולא אמרינן דופן עקומה, פחות מד' אמות כשירה דאמרינן חזינן ליה להאי סכך פסול כאילו הוא מן הדפנות שנעקמו למעלן ובאו עד סכך כשר והרי אין כאן הפסק, וקא אתא רב נחמן למימר דבאמות קטנות משערינן ליה ומיפסלא בעשרים טפחים והיינו חומרא: והאיכא ארבע אמות. הנזכרות במשך סוכה דאי מכשרת ליה בקטנות איכא קולא, ורב נחמן כייל ואמר כל אמות סוכה בקטנות, ואי אמר רב נחמן כרבי הוי קולא: ואיבעית אימא. רב נחמן לעולם כרבי, והאי דאמר רב נחמן אמות סוכה בקטנות לאו באמות דמשך סוכה אלא בשאר אמות קאמר: לקרחת הכרם ולמחול הכרם. דכי משערת להו בגדולות חומרא היא: קרחת הכרם בית שמאי אומרים עשרים וארבע אמות. אם קרחתה עשרים וארבע אמות מותר לזרוע שם ואם פחות מכ"ד אמות אסור לזרוע שם, ולקמן מפרש מאי קרחת ומאי מחול: שחרב באמצעיתו. שהרי יש (פ) שם גפנים סביב הקרחה י"ו אמה על י"ו אמה, וכן אם הלכה הקרחה על פני כל רוחב הכרם שאין שם גפנים אלא מב' לידי הקרחה בעינן י"ו רוחב הקרחה: ואם לאו לא יביא זרע לשם. אפי' באמה האמצעית, דד' אמות שבצד הכרם מזה וד' אמות שבצד זה אצל הכרם הוו עבודת הכרם, דתנן (כלאים פ"ו מ"א) כמה עבודת הכרם (מלא) ד' אמות כמלא בקר וכליו (ט) שהיו בוצרים אותה בשוורים ובעגלות ובעת החרישה חורשים אותה בשוורים הלכך ככרם דמו, ואם נשארו ח' אמות בינתים לבד אותן ד' לכל צד דכי שדית פלגא להכא ופלגא להכא איכא ד' אמות מקום חשוב (י) לכל חד לא בטלי לגבי כרם ומותר לזורען, ובציר מח' אמות שדי פלגא להכא ופלגא להכא ליכא ד' אמות מקום חשוב ובטיל לגבי כרם. ולבית שמאי לא חשיב שדה בפחות מח' אמות הלכך כ"ד אמות בעינן ד' לעבודת הכרם מכאן וכנגדן מכאן פשו י"ו שדי ח' להכא וח' להכא איכא שדה ולא בטלי, אי נמי סבירא להו לבית שמאי עבודת הכרם ח' אמות: מחול הכרם בין כרם לגדר. דהיינו סביב כמו מחולות (כ): יש שם י"ב אמות. לבית הלל נותן ד' אמות לעבודת הכרם וזורע השאר: אין שם י"ב אמה לא יביא זרע לשם. דד' אמות דלהדי כותל כיון דלא מיזדרעי משום דושא דכותל (ל) אפקורי מפקר להו, אמצעיות אי איכא ד' אמות חשיב ואי לא בטיל לגבי כרם, (א) והכא לא בעינן י"ו אמה שאין האיסור אלא מצד אחד והכי מפרש לה בפרק כל גגות (לקמן ד' צג.), וקא אמר רב נחמן דבאמות גדולות משערינן ולחומרא ולא משתריא בקטנות: והא איכא רצופין. גפנים רצופין שסמוכה שורה לשורה יותר ממה (מ) שנתנו חכמים שיעור, שאם אין בין שורה לשורה ד' אמות אינו כרם הואיל ואין לו כל צרכו להילוך עגלה ומותר לזרוע בכולן לר' שמעון, והנך אמות אתיא מילתיה דרב נחמן לקולא, דאי איכא ד' אמות קטנות אמרינן אינו כרם עד דליכא גדולות: על פחות מד' אמות. שאין בין שורה לשורה ד' אמות: אינו כרם. ומותר לזרוע לשם: ורואין את האמצעיים. הנטועין בתוך ריוח הראוי להיות בין שורה לשורה [כאילו אינן]: כרבנן. סבירא ליה לרב נחמן: דאמרי כרם. הלכך לא הוזכרו אמות בכלאים לענין רצופים: הללו שוחקות. אמות כלאים מודדין בטפחים גדולים, ושל סוכה ומבוי עצבות מצומצמות לחומרא (מ):

ט א מיי' פ"ז מהלכות כלאים הל' יא סמג לאוין רפ טוש"ע י"ד סי' רצו סעיף מג:
י ב מיי' שם הלכה יב וטוש"ע שם סעיף מג:
יא ג מיי' שם הלכה ג וטוש"ע שם סעיף לג:
יב ד מיי' פ"ז שם הל' יב ופי"ז מהל' שבת הל' לו סמג שם ועשין דרבנן א וסי' שלו סעיף ח וטוש"ע א"ח סי' שמג סעיף א וטוש"ע י"ד סי' רצו סעיף סח:

רבינו חננאל

עלה רבה בר עולא אמר זה וזה פסול. רבא אמר זה וזה כשר חלל סוכה וחלל מבוי תנן. תניא כרבא מבוי שהוא גבוה מכ' אמה יותר מפתחו של היכל ימעט והא היכל חלליה עשרין הוא. ומותבינן עליה מהא דתניא כיצד הוא עושה מניח קורה משפת כ' ולמטה ודחינן אימא מניח קורה משפת כ' ולמעלה הקורה למעלה מכ' ואקשינן והא למטה קתני בהדיא ומשני קמ"ל דלמטה כלמעלה ומה למעלה מכ' אמות דנשאר חלל יתר מכ' אמה כך למטה שלא נשאר חלל יותר מי' טפחים כשאר חלל מעשרה שם י' טפחים פסולה.

[המשך בסוף המסכת]

משנת ראשונים

חלל סוכה תנן חלל מבוי תנן. ואפילו היתה כל הקורה וכל הסכך משפת עשרים ולמעלה כשר, ואינו נפסל אלא כשיש תחתיו חלל יותר מעשרים. [הריטב"א]

לפי שעיקר ההיכר למי שעומד תחת הסיכוך או תחת הקורה, וכיון שאין בחלל עשרים שלטא בה עינא. [רבינו יהונתן]

לקרחת הכרם. קרחת, שם המקום הפנוי שנעקרו ממנו האילנות, והוא גזור מן קרחה שהוא כלומר השערות מן הראש. [פיהמ"ש להרמב"ם, כלאים פ"ד מ"א]

ולמחול הכרם. פירוש סביב הכרם, כמו לחול במחולות, ויש אומרים שביל. [פירוש הר"מ, שם]

מחול הכרם, סוף הכרם ומקום כלותו, והוא מן מחל ימחול, כלומר עזיבת הדבר ונטישתו. [פיהמ"ש להרמב"ם, כלאים פ"ד מ"א]

כרם הנטוע על פחות מארבע אמות רבי שמעון אומר אינו כרם. כל שנוטע בפחות מכן אינו כרם, אם מצד שאין לו צרכו להלוך עגלה אם מפני שיונקים זה מזה וכמתים הם חשובים, וא"כ אינו נקרא כרם דינו כבכן יחידית ומרחיק ששה טפחים וזורע. [מאירי]

אלא הללו שוחקות והללו עצבות. וענין מצומצמות, שיהו אצבעות ידך דחוקות זו לזו בעת שתשער ששת הטפחים והמצומצם על כמה שתוכל, ושאינו מצומצם הוא, שתשאיר אצבעות ידך סמוכות זו לזו בלי לחץ אלא יכנס האור ביניהם. [פיהמ"ש להרמב"ם]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [תוספתא פרק א' ה"א], ב) [לקמן ה.], ג) [שם], ד) לקמן ג., ה) לקמן גג. סוכה ג., ו) כלאים פ"ד מ"א, ז) כלאים פ"ה מ"ב ב"ב לז: פא. קב:, ח) [פי' האלצבעות סדוקות מרווחות כדרך השוחק שפוסק שפתיו והעצב מדביקן. ערוך ערך שחק]. וכמה שיעור אמה שוחקת יתרה על העצבה הדחוקה יראה לי חצי אצבע (עבה"ק להרשב"א שא"פ"ז הגה"ה, ועי' תוי' הר"ן ובס"מ הל' שבתבה"ל), ט) לקמן ה., י) ב"ב פג., כ) עי' לקמן צג., ל) שמות טו כ, מ) עי' ב"ב כב:, נ) עי' דברי נחמיה (בילק"מ) ועי' ריטב"א, רשב"א, מאירי (ובערוך השולחן סי' שסג לב-לד), ס) לקמן ד:, ע) עי' פ"ד דכלאים מ"ה, פ) כדלהלן בסוגיין ד ע"א.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אין שם י"ב אמה וכו' בטיל לגבי כרס (והכא לא). תא"מ וכ"ב ק"א והא דלא:

גליון הש"ס

גמ' לקרחת הכרם. ק"ל דאמאי לא נקט ולעבודת הכרם שהוא בד' אמות: רש"י ד"ה ולפירצת מבוי בי' אמות פסל להו וכו' דבעי אמות קטנות. ליסגי קלילא הוא דהא בי' אמות לא הוי פרלה רק ביתר מעשר: תוס' ד"ה כמאן וכו'. דאין פתח פחות מד'. לקמן י"ע ע"א:

רב נסים גאון

אמת המבוי ואמת סוכה בת חמשה. בסדר טהרות במסכת כלים שנינו [בפי"ז] כל כלי בעלי בתים בב' אמות היו בשושן הבירה אחת על קרן מזרחית צפונית ואחת על קרן מזרחית דרומית שעל קרן מזרחית צפונית היתה יתירה על של משה חצי אצבע ושעל קרן דרומית מזרחית היתה יתירה עליה חצי אצבע ונמצאת יתירה על של משה אצבע ולמה אמרו אחת גדולה ואחת קטנה אלא שהאומנין נוטלין בקטנה ומחזירין בגדולה כדי שלא יבואו לידי מעילה ר"מ אומר כל האמות היו בבינונית חוץ ממזבח הזהב והקרן והסובב והיסוד ר' יהודה אומר אמת הבנין ו' טפחים ושל כלים ה'. ובתוספתא גרסי בפ' כלי עור [בב"מ פ"ו וכלים] אצבע מארבע אצבעות בטפח טפח מו' טפחים באמה זרת האמורה בתורה חצי אמה של ו' טפחים ואי זו היא אמה בינונית זו אמה של ו' טפחים (א) רבי מאיר אומר כל מדות שאמרו חכמים בכרם כגון חרבן הכרם ומחול הכרם ופיסקי עריס ומותר אפיפירות כולן באמה בת ו' טפחים חוץ ממזבח

הזהב והקרן הסובב היסוד שהן באמה בת ה' טפחים שנאמר (יחזקאל מג) אלה מדות המזבח באמות וגו' והוא האמה אמה וטפח ובאמה שהיא יתירה על של חברתה טפח יהו כולן באמה של ה' טפחים תלמוד לומר (שם) באמות אמה אמה וטפח ובמה שהיא יתירה על של חברתה טפח וכמ"ש מנחות בפ' שתי הלחם (דף צז.) אמר רב פפא טפח דאורייתא כ' בקטנה וד' ותילתא בגדולה וכמ"ש בכורות (דף מ. ושם ו"ה אמה) ולמה אמה בינונית אמר ר' יוחנן ו' טפחים. ובפרק התכלת (שם דף מא) ואמה אצבע בגודל אצבע שאמרו אחת מארבע בטפח על של הבעל ואתה מאותן האמות פירשו בבכורות פרק ו' דתנן בנדרים פ"ג על שושן הבירה שהיתה במקדש על שער מזרחית בפרק א' שער המזרח ועליה שושן הבירה צורה לצורת שושן הבירה (שם דף צז) פירשו טעמא מעשה מתלם (טעמא) רב חסדא ורב יצחק בן אבימי וחד אמר כדי שיהיו מהיכן באו וחד אמר כדי שתהא אימת מלכות עליהם ומכל מקום והראיות שיהו נכרים תבין שיעור הטפח ושיעור האמה הגדולה

הגהות וציונים

א) [צ"ל הוא] (גליון), וכ"ה בכת"י ובכמה דפוס"י, ועי' קרבן נתנאל אות ו' וברש"ש. ב) אם אין שם (כת"י, וכ"ה בכלאים שם). ג) צ"ל שכל (נ"י), וכ"ה בכת"י וברש"ש. ד) צ"ל הכי קאמר.

מתניתא (דבש תמר). ה) צ"ל ויש שם גפנים סביב וכו', ותיבת "שהרי" ליתא (דפו"ר) וכן הוא בראשונים מעתיקים לשון רש"י. ו) בכת"י ודפו"ר יותר מדאי, שנתנו חכמים שיעור וכו'. ז) צ"ל בת ו' טפחים, אמה בת ו' טפחים. אמה בת ו' טפחים. א"צ עבודה. אמה בת ו' טפחים, אמת כלאים למאי הלכתא. ואולי שייך לדיבור הבא וצ"ל של מבוי.

תַּנְיָא דִּמְסַיַּע לְךָ וְכוּ' וְהֵיכָל גּוּפוֹ חֲלָלוֹ עֶשְׂרִים, ואף שכל הנדון בסוגיתנו הוא לדעת רב נחמן בר יצחק שקורה משום היכר (וכמו שהבאנו לעיל ע"א) ולדעתו הוזכר 'פתחו של היכל' בברייתא רק לסימן בעלמא (כמבואר בגמ' לעיל ע"א), מכל מקום יש להוכיח מהברייתא, שבוודאי נקטה סימן מדויק (ריטב"א).

אַמַּת סָפָּה וְכוּ'. הקדמה: בשיעור 'אמה' מצינו שתי מידות, ששיעור אמה הוא כמידת הזרוע של אדם בינוני (ראה רש"י כתובות ה, ב וחזו"א או"ח לט, טו), ויש שני אופנים למדידה זו, האחד - מהמרפק ועד לראש האצבע האמצעית [המכונה 'אצבע'], שהוא ששה טפחים, והשני - מהמרפק ועד לתחילת האצבעות [לא כולל האצבעות], שהוא חמשה טפחים (ראה רש"ש כתובות ה, ב ואפריון שלמה קו"א אות א. וראה בשיעורי תורה [לגר"ח נאה] ו, ג-ד, שלפי מדידותיו, שיעור הזרוע מהמרפק ועד לראש האצבע האמצעית אכן קרוב לשיעור הידוע בשמו, שאמה בת ששה טפחים היא 48 ס"מ). מאידך, יש מפרשים ששיעור אמה של חמשה טפחים הוא מהמרפק עד לראש האצבע האמצעית, ואילו באמה רגילה של ששה טפחים מוסיפים שישית (חזו"א שם בפי' שני, לשיטתו הידועה שאמה בת ששה טפחים היא 58 ס"מ בקירוב).

אַמַּת כִּלְאַיִם בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה, שהתנאים נקטו במשניות שיעור 'אמה' בסתם, ולא פירשו האם זו אמה של ששה טפחים, או של חמשה טפחים, לפי שצריכים להחמיר בכל מקום (גאון יעקב, בביאור פירוש רש"י).

וּלְפִרְצַת מָבוֹי - שאם יש בדפנות המבוי פירצה של עשר אמות, אפילו קטנות, אינו ניתר בלחי וקורה (רש"י), וכמו כן פתח המבוי שרוחבו יותר מעשר אמות קטנות, נחשב כפירצה שאינה ניתרת בלחי וקורה [אכן, צריך ביאור למה הגמ' לא נקטה דוגמה זו] (רעק"א).

לְמַאי הִלְכְתָא לְקָרַחַת הַכֶּרֶם וְלְמָחוֹל הַכֶּרֶם, וכן נפק"מ לדיני הרחקה נוספים בהלכות כלאים התלויים ב'עבודת הכרם', שישעורה הוא ארבע אמות של ששה טפחים (ראה רש"ש בישוב קושיית גליון הש"ס).

דְּתָנַן קָרַחַת הַכֶּרֶם וְכוּ'. הקדמה: שיעור הרחקת תבואה ומיני זרעים מעצי הגפנים [משום איסור 'כלאי הכרם'] תלוי בכמות העצים ובאופן נטיעתם, שמגפן יחידית יש להרחיק ששה טפחים [ויש סוברים שלשה טפחים], ומקבוצת גפנים הנחשבת 'כרם' לפי תנאי ההלכה, יש להרחיק ארבע אמות. אכן, בסוגיתנו יתבאר שיש שטחים שונים [הנקראים 'עבודת הכרם', 'קרחת הכרם' ו'מחול הכרם'] הנטפלים לכרם, שאסור לזרוע בהם גם לאחר ההרחקה הרגילה של ארבע אמות, לפי שיש עליהם שם 'כרם', ונכללים באיסור 'לא תזרע כרמך כלאים' (רבנו חננאל), ויש שכתבו שאיסורם מדרבנן (קרית ספר כלאים ז; חזו"א זרעים י, ב).

כֶּרֶם שֶׁחָרַב אֶמְצָעִיתוֹ - שכיון שמקום זה היה בתחילה חלק מהכרם, לכן אף שחרב צריך הרחקה יתירה, שאילו הנוטע כרמו בתחילה באופן זה שמשייר קרחת באמצעיתו, אין צריך להרחיק אלא ארבע אמות (ריטב"א; דרך אמונה כלאים ז, נז, בשם החזו"א בדעת הרמב"ם), ויש סוברים, שאין חילוק אם חרב הכרם או שניטע כך מתחילתו, שבכל אופן נאמר דין קרחת הכרם (ראה דרך אמונה שם בשם החזו"א בדעת הראב"ד, ושכך קי"ל להלכה).

אֵין שָׁם שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת וְכוּ'. שבין לבית שמאי ובין לבית הלל, כדי שהמקום הנזרע באמצע הקרחת ייחשב כשדה בפני עצמה ולא יהיה טפל לכרם, ישנם שני תנאים: א. שרוחבו יהיה לכל הפחות בשיעור חשוב של 'שדה' אחת לכל רוח, כדי שלא יתבטל חציו לצד זה של הכרם וחציו לצד זה. ב. שבינו לבין עצי הגפנים שמכאן ומכאן יהיה שטח בשיעור הנדרש ל'עבודת הכרם' [שכיון שהוא נצרך לכרם נחשב ככרם] (ראה רש"י וריטב"א). ולדעת בית הלל גם שיעור 'עבודת הכרם' וגם שיעור 'שדה' הם ארבע אמות כל אחד, ולכן צריך להרחיק יחד שש עשרה אמות, ובדעת בית שמאי, שצריכים להרחיק עשרים וארבע אמות, ניתן לפרש בשני אופנים: או שחולקים וסוברים ששיעור 'עבודת הכרם' הוא שמונה אמות, או שחולקים וסוברים ששיעור 'שדה' הוא שמונה אמות (ראה שני פירושים ברש"י).

וְאֵיזֶהוּ מָחוֹל הַכֶּרֶם בֵּין כֶּרֶם לְגָדֵר, שהמקום שבין הכרם לבין הגדר נטפל לכרם, ולכן שם לא מספיקה הרחקה של ארבע אמות, כמו בכרם שאין סביבה גדר. ודוקא כשמקום המחול היה בתחילה חלק מהכרם וחרב (ריטב"א), ויש סוברים שאפילו כאשר מלכתחילה מקום המחול לא היה חלק מהכרם (ראה דרך אמונה כלאים ז, י בבהה"ל, גם לדעת הרמב"ם הנ"ל ד"ה כרם).

אִם אֵין שָׁם שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה אַמָּה וְכוּ' שבין לבית שמאי ובין לבית הלל, כדי שהמקום הנזרע באמצע ה'מחול' ייחשב כשדה בפני עצמה ולא יהיה טפל לכרם, ישנם שלשה תנאים: א. שרוחבו יהיה לכל הפחות בשיעור חשוב של 'שדה' אחת [כמבואר לעיל]. ב. שיהא בינו לבין הכרם כשיעור 'עבודת הכרם' [כמבואר לעיל]. ג. שיהא בינו לבין הגדר ארבע אמות, שאינן חשובות להצטרף עם המקום האמצעי, לפי שרגילים להניחן פנויות מגידולים לצורך חיזוק הגדר. ולדעת בית הלל, גם שיעור 'עבודת הכרם' וגם שיעור 'שדה' הם ארבע אמות כל אחד, ולכן כאן יש להרחיק [בצירוף השטח הסמוך לגדר] שתים עשרה אמות, ובדעת בית שמאי, שצריכים להרחיק שש עשרה אמות, ניתן לפרש בשני אופנים: או שחולקים וסוברים ששיעור 'עבודת הכרם' הוא שמונה אמות, או שחולקים וסוברים ששיעור 'שדה' הוא שמונה אמות (ראה רש"י וריטב"א, ורש"י להלן צג, א).

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר אֵינוֹ כֶּרֶם, ומותר לזרוע שם זרעים (רש"י), ואפילו סמוך לעצי הגפנים, כיון שנחשב שהעצים כאילו אינם (דרך אמונה כלאים ז, ב בבהה"ל, ע"פ משמעות רש"י). ויש סוברים שאמנם אינם נחשבים לכרם ולכן אינו צריך להרחיק מהם ארבע אמות כשיעור הרחקה של כרם, אבל מרחיק כשיעור שצריך להרחיק מעץ גפן יחידי [כמבואר בהקדמה לסוגיתנו] (תוס' ב"ב לז, ב ד"ה אינו; רמב"ם שם).

וְרוֹאִין אֶת הָאֶמְצָעִיִּים כְּאִלּוּ אֵינָם - שהעצים הנטועים במקום שאמור להיות רווח בין שורה לשורה נדונים כאילו אינם (רש"י), שכיון שעומדים להיעקר, מחמירים לראותם כעקורים (רשב"ם ב"ב פג, א).

המשך במילואים עמ' 110

בִּשְׁלָמָא לְרַבָּא כִּי הֵיכִי דְּלִיהֱוֵין הַלָּלוּ שׁוֹחָקוֹת וְהַלָּלוּ עֲצֻבּוֹת - שאף שפשטות הלשון משמע שלא כדברי רבא, שנראה שהברייתא באה לקבוע שמדידת האמה אינה בשיעור מצומצם של 'עצבות', אלא בשיעור מרווח של 'שוחקות', מכל מקום אפשר ליישב את הברייתא שתתאים עם דעתו [כמשמעות לשון 'בשלמא', שבאה ליישב שאלה], ולפרש שהברייתא באה להבדיל בין סוגים שונים של אמות, שלא כל האמות 'מכוונות' ומתאימות זו לזו, אלא יש מהן שוחקות ויש מהן עצבות (תורת חיים).

אֶלָּא לְאַבַּיֵי קַשְׁיָא - שלאביי קשה לשון הברייתא ש'כל אמות' של ששה טפחים, והלא אמת סוכה ואמת מבוי, הן של חמשה טפחים (רש"י), אכן, לרבא מבואר דקדוק לשון הברייתא שכל אמות 'שאמרו חכמים' באמה בת ששה, דהיינו, שהאמות שהוזכרו בדברי חכמים בתורה שבעל פה, של ששה טפחים [וכגון אמת סוכה ומבוי וכלאים], ולאפוקי האמות המפורשות בתורה בכלי המקדש [כגון הארון והשולחן], שלדעת רבי יהודה (המובא בגמ' להלן ע"ב) נמדדות בשל חמשה טפחים (מרומי שדה לעיל ג, ב, ע"פ ביאורו בתוס' שם ד"ה כל).

אֵימָא אַמַּת כְּלָאַיִם בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה - שיש שני הבדלים בין אביי לרבא: [א] בגירסת הברייתא, שלדעת אביי יש לגרוס 'אמת כלאים' [ובניגוד לגירסת הברייתא לרבא 'כל אמות', והיינו, האמות שמצינו בדיני תורה שונים]. [ב] בביאור המילים 'שלא יהו מכוונות', שלאביי הכוונה שמדידת האמה [של כלאים] אינה בשיעור מצומצם של 'עצבות', אלא בשיעור מרווח של 'שוחקות' [ובניגוד לדעת רבא שהכוונה להבדיל בין סוגים שונים של אמות, שלא כל האמות 'מכוונות' ומתאימות זו לזו, וכמו שנתבאר לעיל] (ראה רש"י כאן, וריטב"א לעיל ג, ב).

לְאַבַּיֵי וַדַּאי תַּנָּאֵי הִיא, שאביי אינו יכול להסביר שרשב"ג בא לפרש את דברי ת"ק [וכעין דברי הגמ' להלן בדעת רבא], כיון שת"ק אמר במפורש שכל האמות של ששה טפחים, ולא יתכן שרשב"ג יפרש שהכוונה רק לכלאים בלבד (רש"י וריטב"א).

לְמַעוֹטֵי אַמָּה יְסוֹד וְאַמָּה סוֹבֵב, שאין נמדדות באמה של ששה טפחים, אלא בשל חמשה טפחים (רש"י), שרשב"ג בא להוסיף על דברי תנא קמא את דין האמות של המזבח, שנאמרו בספר יחזקאל שהוא בכלל 'דברי קבלה', ואילו מדברי ת"ק לא שמענו אלא בנוגע לאמות המוזכרות בתורה שבעל פה, או בחמשה חומשי תורה [שהאמות 'שאמרו חכמים', היינו האמות המוזכרות בתורה שבעל פה, ולאפוקי אמות כלי המקדש המפורשות בחמשה חומשי תורה, וכמבואר לעיל] (מרומי שדה לעיל ג, ב).

דִּכְתִיב וְאֵלֶּה מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בָּאַמּוֹת אַמָּה אַמָּה וָטֹפַח, שהאמות המוזכרות בפסוקי ספר יחזקאל במידות המזבח, חלקן אמות גדולות של ששה טפחים, וחלקן אמות קטנות של חמשה טפחים, ובהסבר לשון הפסוק 'באמות אמה אמה וטפח' מצינו שלשה הסברים [והמחלוקת אינה בפרטי הדברים, אלא בהסבר לשון הפסוק בלבד], שיש מפרשים שמילים אלו נסובות על האמות הקטנות [שאמה ועוד טפח מהן שווים לאמה גדולה] (רש"י בשם רבו; מאירי), ויש מפרשים שמילים אלו נסובות על האמות הגדולות [שכל אחת מהן, שווה לאמה וטפח של אמות קטנות] (רש"י בפירושו השני ע"פ תרגום יהונתן, ובפירושו על יחזקאל שם, ותוס' ד"ה ואלה), ויש מפרשים: 'ואלה מדות המזבח באמות' - שיש שני סוגים של אמות במדידת המזבח, אחת מהן היא 'אמה', היינו אמה קטנה של חמשה טפחים, והאחרת היא 'אמה וטפח' היינו אמה גדולה היתרה טפח על האמה הקטנה (אליה רבה כלים יז, י, ע"פ תוספתא).

זֶרֶת הָאָחַד - שיעור 'זרת' הוא חצי אמה (רש"י), והוא כשיעור שיש בין האצבע הקטנה שביד שנקראת 'זרת' ועד לאגודל, כשהאצבעות פתוחות ומרוחקות זו מזו (ראה גמ' כתובות ה, ב, וערוך ערך אצבע, וספר השרשים לרד"ק שורש טפח).

זֶה יְסוֹד - שגובהו נמדד באמה קטנה של חמשה טפחים [אבל רוחבו נמדד באמה גדולה של ששה טפחים] (רש"י), ויש מפרשים, שגם רוחבו נמדד באמה קטנה של חמשה טפחים (רמב"ם בית הבחירה ב, ז).

אֵלּוּ הַקְּרָנוֹת - שגובהן ורוחבן נמדד באמה קטנה של חמשה טפחים (רש"י), ויש מפרשים, שרק גובהן נמדד באמה קטנה של חמשה טפחים [אבל רוחבן נמדד באמה גדולה של ששה טפחים] (רמב"ם שם, ז-ח).

שְׁעוּרִין וְכוּ' הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי - שיעורים שנתנו חכמים לכל דבר, כגון שיעור כזית, ושיעורים נוספים המפורשים להלן בגמ' (רש"י), וכן שיעור גדלות בגיל שלש עשרה שנה, ושיעור ביאה בגיל שלש לבת ובגיל תשע לבן, ושיעורי הסריס (שו"ת הרא"ש טז, א), וכן שיעורים נוספים שמצינו במקומות רבים, הם בכלל שיעורים שנמסרו למשה מסיני (ראה מהר"צ חיות וערוך לנר סוכה ה, ב).

שְׁעוּרִין דְּאוֹרַיְיתָא הוּא, וכיון שיש פסוקים לשיעורים אלו, אין זה שייך לדברים שהם 'הלכה למשה מסיני' שהם דברים שאין להן רמז במקרא, ואי אפשר ללמדם באחת מהמידות שהתורה נדרשת בהן (רמב"ם הקדמה לפי' המשניות), ודוחק לומר שההלכה למשה מסיני נצרכת לשיעורים שלא נכללו בפסוקים אלו (וכמובא לעיל), שלא מסתבר לומר שחלק מהשיעורים נלמדים מפסוק וחלקם נמסר בהלכה למשה מסיני (מהר"ל, בפי' שני).

כָּל הַפָּסוּק הַזֶּה לְשֶׁעוּרִין נֶאֱמַר - שהפסוק משבח את ארץ ישראל, שאפילו דיני התורה משוערים לפי הפירות שנשתבחה בהם (רש"י סוכה ה, ב), אכן, שיעורים אלו אין להם גודל קבוע, שהרי השיעורים תלויים בגודל הפירות שבכל מקום ובכל דור, אלא שהארץ השתבחה באותם סוגי הפירות שבהם משערים כל מקום לפי גודלו (שיעורין של תורה ג, יב), והטעם שניתנו השיעורים בהתאם לגודל הפירות המשתנה ממקום למקום ומדור לדור, לפי שגלוי וידוע להקב"ה שעתידים ישראל להתגלגל בגלויות, וקשה להעביר מדור לדור שיעורים קבועים (תשובות הגאונים שערי תשובה, מו). ויש חולקים וסוברים שיש למידות שיעור קבוע, וכגודל הפירות שהיו בארץ ישראל בזמן חז"ל (ראה במובא בשיעורין של תורה שם, ח).

בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, שהוא שיעור ארבע ביצים (רש"י), ויש מפרשים, שהוא שיעור שלש ביצים (רמב"ם פיה"מ כריתות ג, ג, וראה תיו"ט שם). ■ להלכה, הובאו שני השיעורים [לענין עירוב] (ראה שו"ע או"ח שסח, ג ומשנ"ב שם).

■ המשך במילואים עמ' 110

שלא יהו מכוונות בשלמא לרבא כי היכי דליהוייין הללו שוחקות והללו עצבות אלא לאביי קשיא[א] אמר לך אביי אימא אמת כלאים באמה בת ששה והא מדקתני סיפא רשב"ג אומר כל אמות שאמרו חכמים בכלאים באמה בת ששה ובלבד שלא יהו מצומצמות מכלל דתנא קמא כל אמות קאמר אמר לך אביי ולאו מי איכא רשב"ג דקאי כוותי אנא דאמרי כרשב"ג לאביי ודאי תנאי היא לרבא מי לימא תנאי היא אמר לך רבא רשב"ג הא אתא לאשמועינן אמת כלאים לא יצמצם ולימא אמת כלאים לא יצמצם באמה בת ששה למעוטי מאי[ב] לאו למעוטי אמת סוכה ואמת מבוי לא למעוטי א אמה יסוד ואמה סובב דכתיב א) ואלה מדות המזבח באמות אמה אמה וטפח וחיק האמה ואמה רחב וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד וזה גב המזבח [ג] חיק האמה זה יסוד ואמה רחב זה סובב וגבולה אל שפתה סביב אלו הקרנות וזה גב המזבח זה מזבח הזהב: [ד] אמר ר' חייא בר אשי אמר רב ב שיעורין חציצין ומחיצין הלכה למשה מסיני שיעורין דאורייתא הוא דכתיב ב) ארץ חטה ושעורה וגו' [ה] ואמר רב חנן כל הפסוק הזה לשיעורין נאמר חטה לכדתנן [ו] ג הנכנס לבית המנוגע וכליו על כתיפיו וסנדליו וטבעותיו בידיו[ז] הוא והם טמאין מיד ד היה לבוש כליו וסנדליו ברגליו וטבעותיו באצבעותיו הוא טמא מיד והן טהורין עד שישהא בכדי אכילת פרס פת חיטין ולא פת שעורין מיסב ואוכל בליפתן שעורה [ח] דתנן ה עצם כשעורה מטמא במגע ובמשא ואינו מטמא באהל גפן כדי ו רביעית יין לנזיר תאנה

רש"י

שלא יהו מכוונות. כדמפרש ואזיל שיהו אמות כלאים שוחקות ושל מבוי וסוכה עצבות: אלא לאביי קשיא. הא דקתני כל אמות באמה בת ששה: אימא אמת כלאים באמה בת ששה. והכי קאמר כל אמות שאמרו בכלאים באמה בת ששה, ובלבד שלא יהו מכוונות מצומצמות אלא גדולות בטפחים שוחקות: לאביי ודאי תנאי היא. דלא מצי לאוקמי לרבנן כוותיה דהא כל אמות קאמרי: לרבא מי לימא תנאי היא. מי אמרינן רבן שמעון בן גמליאל פליג עליה למימר אמת כלאים באמה בת ששה אבל שאר אמות כגון סוכה ומבוי באמה בת חמשה, או דילמא פרושי קא מפרש רבן שמעון בן גמליאל למילתייהו דרבנן דאמרי ובלבד שלא יהו מכוונות דיש מהן שוחקות ויש מהן עצבות ולא פירשו איזה מהן שוחקות ואיזה מהן עצבות ואתא איהו לפרושי דהנך דכלאים ליהוו שוחקות כדקתני ובלבד שלא יהו מצומצמות, ולהכי אדכר כלאים, ולא למעוטי שאר אמות להיות בנות חמשה אלא למעוטינהו דלא ליהוו שוחקות: הא אתא לאשמועינן אמת כלאים לא יצמצם. ולפרושי מילתיה דתנא קמא הוא דאתא, ולא למעוטי שאר אמות מבת ששה: לא למעוטי אמה יסוד ואמה סובב. דלאו בנות ששה הן: באמות אמה אמה וטופח. באמות קטנות בת חמשה שיש באמה בת ו' בינונית אמה וטפח מאלו: חיק האמה. נמדד באמות קטנות, וכן אמה רוחב וכן גבולו על שפתו זרת האחד וזה[ג] גב המזבח כולן באמות קטנות הללו: חיק האמה זה יסוד. חיק על שם שהוא חיקויו ותיקונו[ד] של מזבח מלמטה: אלו הקרנות. שהן אמה על אמה[ו], והאי דכתיב זרת האחד מאמצעית רחבו של קרן מודד[ט] זרת שהוא חצי אמה לכל רוח דהוי אמה על אמה: וזה גב המזבח. כלומר באמה קטנה זו נמדד האמה של מזבח הזהב דכתיב ביה אמה ארכו ואמה רחבו (שמות ל), ובמסכת מנחות בפרק שתי הלחם (ד' נז:) מפרש ליה להאי קרא דאמה יסוד דקאמרי בקטנה לאו ברוחב כניסת היסוד אלא בגובה עלייתו, דאמר מר עלה אמה וכנס אמה זהו יסוד, אבל רוחב הכניסה באמת בת ששה, ואמה סובב כניסה דילה באמה קטנה ולא ה' אמות של עליית גובהה באמה קטנה, כדתנן עלה חמש וכנס אמה זה הסובב, וקרנות לא שנא גובהן ולא שנא רוחבן באמה קטנה: הג"ה. כאשר מפורש בקונט' שמע רבינו מר' יעקב בר יקר, ועתה חזר בו דקשיא ליה מה שתרגם יונתן אמה אמה וטפח אמתא דהיא אמתא ופשך ומאלא דבאמה גדולה מיירי, ועוד אם כדברי הזקן לא היה לו לכתוב וחיק כי אם חיק האמה, ופירש [א] לנו רבינו הכי, למעלה[י] הזכיר מדות המזבח והאריאל שתים עשרה אמה ושאר מדותיו, ועתה כך אמר הכתוב אלה מדות המזבח שאמרתי לך הכל נמדדו באמה שהיא אמה וטפח, וחיק שהיא יסוד אינו נמדד אלא באמה שהיא אמה וטפח ולא באמה שהיא אמה קטנה ולא באמה שהיא אמה וטפח, ועתה דברי יונתן בן עוזיאל קיימין, כך שמעתי ועיקר. ע"כ הג"ה: שיעורין. שנתנו חכמים לכל דבר, כגון כזית דם חלב פיגול ונותר וכזית מן המת שמטמא באהל ושאר שיעורין דמפרש לקמן: חציצין. חציצה הפוסלת בטבילה: ומחיצין. הלכות מחיצה שתהא גבוהה עשרה וכן שאר הילכותיה הלכה למשה מסיני: לשיעורין נאמר. וכל[ז] אלו משערין בהן דברים אחרים: כליו על כתיפיו וסנדליו וטבעותיו בידיו. שאין מלובשין בו דרך מלבוש, דומיא דכליו על כתפיו: הוא והן טמאין מיד. שאף הן באין אל הבית, וכתיב והבא אל הבית (ויקרא יד): היה לבוש כליו. וכן כולם דרך לבישתן קרויין בגדיו וטעלין אללו, וכתיב (שם) והאוכל בבית יכבס את בגדיו ודרשינן בתורת כהנים[כ] מקראי דהאי אוכל לאו אכילה ממש הוא אלא שישהא כדי שיעור אכילה, וביאה בלא שהייה אינו מטמא בגדים: פרס. ד' ביצים הן מזון סעודה בינונית, פרס לשון פרוסה, ששיערוהו בחצי ככר האמור בעירוב דבעינן מזון ב' סעודות ותנן התם חציה לבית המנוגע בפרק כילד (לקמן ד' פב:): פת חיטין. אין שוהה בה כפת שעורין: מיסב. שהייה זו בהסיבה שיערוהו, ולא בנאכלת בעמידה והולך ובא שהוא שוהה באכילתו יותר: ואוכלה בליפתן. שנאכלת מהר: ואינו מטמא באהל. שום עצם בלא בשר עד שיהא שם שדרה שלימה או גולגולת[ט] או רוב בניינו ב' שוקיים וירך אחת או רוב מנייגו קכ"ה אברים[י]: רביעית יין לנזיר. לחייבו מלקות: גרוגרת

תוספות

ואלה מדות המזבח באמות אמה אמה וטופח. פי' בקונט' באמות קטנות שיש באמה בינונית אמה וטפח מאלו וקשה דלא הוה ליה למיכתב וחיק בוי"ו כיון דקאי (א) אאמות ונראה כמו שפירש"י בפירוש יחזקאל[ו] דפירש באמות אמה[ח] אמות גדולות שיהא אמה וטופח בשל אמה בת ה' וכן תרגם יונתן באמתא דהיא אמתא ופשך וקאי אשאר אמות המזבח וחיק (ב) האמות היו קטנות: גפן כדי רביעית יין לנזיר. פרש"י לחייבו מלקות וקשה דלא הוה דומיא דאחריני דמשערינן בהו מילי אחריני ונראה כפרש"י דסוכה (ד' ו. [ס]) דפירש שאם אכל ענבים וחרצנים וזוגים מגפן איכא למ"ד ברביעית וזה ביין משערינן שיקח כוס מלא יין וישים בו עלין ולולבין כשיעור מה שאכל ואם יצא רביעית חייב ואם היה בא לשער במים היה יוצא רביעית בפחות שאין נגדשין על שפת הכלי כמו יין וכה"ג תניא בתוספתא[ע] כילד יעשה מביא כוס מלא יין ומביא זית אגורי ונותן לתוכו ושופע אם שתה כיוצא בו חייב ואם לאו פטור דברי ר' עקיבא רבי אלעזר בן עזריה אומר אינו חייב עד שישתה רביעית יין ואתיא לשמעתין כרבי אלעזר בן עזריה ובפ' ג' מינין (נזיר ד' לח.) תנן אינו חייב עד שיאכל ענבים כזית משנה ראשונה אמרו עד שישתה רביעית יין רבי עקיבא אומר אפי' נזיר ששרה פתו ביין ויש בו כדי לצרף כזית חייב וקאמר בגמ'[מ] ת"ק מדמי להו אסורי נזיר אכילה לשתיה פירוש ת"ק היינו משנה ראשונה מדמה אכילה לשתיה ובעי באכילת עלין ולולבין נמי רביעית ונקט במתניתין שתייה משום דאכילה מינה ילפינן וטעמא משום דכתיב לא ישתה תרי זימני ולא חש לפרש שם[ט] טעמא (ג) דר' עקיבא כיון דאמר קרא וענבים לחים ויבשים לא יאכל מה אכילה בכזית אף כל בכזית והא דנקט אכילה במשנה אחרונה משום דשתיה ילפינן מינה וכל חד נקט מידי דיליף מיניה וא"ת ומ"מ מאי נפקא מינה לשער ביין והלא כלי המחזיק רביעית הוא בילה ומחלה ומה שמפיל בילה ומחלה בין יין ובין מים אם שיעור עלין ולולבין שאכל יפילו כל כך חייב וי"ל דנפקא מינה אם יש כלי שמחזיק מה שמפיל בילה ומחלה מן היין שלא ישער עלין ולולבין בכוס מלא מים עד שיתמלא הכלי שזה הכלי אינו מחזיק בילה ומחלה מן המים שאינן עבין כמו יין ונמלא שאין הכלי זה רביעית ודוחק: הגה"ה. וקשה דשמעתין אתיא דלא כמשנה אחרונה ועוד דבספרים ישנים מלא ר"ת דגרסינן בנזיר (ד' לח:) תנא קמא לא מדמי להו לכל איסורי נזיר לאכילה משמע להך גירסא דבאכילה לא פליגי אלא הוי לכולי עלמא בכזית וכן משמע בירושלמי[פ] דלא פליגי באכילה דקאמר משנה ראשונה

[המשך בסוף המסכת]

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' פ"ב מהלכות בית הבחירה הל' ז:
יד ב מיי' פי"ד מהלכות מאכלות אסורות הלכה ג:
טו ג מיי' פט"ו מהל' טומאת לרעת הל' ז סמג עשין רלג:
טז ד שם הלכה ו:
יז ה מיי' פ"ג מהלכות טומאת מת הלכה ב סמג עשין רלח:
יח ו מיי' פ"ה מהלכות נזירות הלכה ב סמג לאוין רנ:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה הג"ה כאשר מפורש בקונט' וכו' כי אם חיק האמה ופי' כו'. נ"ב וג"ז ק' לסולמו דלית זוכר וחיק האמה כמה נמדד. אבל בתוספתא (כלים ב"מ פ"ו ה"ס) מפרש ר"מ בהדיא דכתיב אמה אמה כו' ב' מיני אמות א' אמה וא' באמה וטפח ומפר' והולך כו' והארכתי כו':

תורה אור השלם

א) וְאֵלֶּה מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בָּאַמּוֹת אַמָּה אַמָּה וָטֹפַח וְחֵיק הָאַמָּה וְאַמָּה רֹחַב וּגְבוּלָהּ אֶל שְׂפָתָהּ סָבִיב זֶרֶת הָאֶחָד וְזֶה גַּב הַמִּזְבֵּחַ: [יחזקאל מג, יג]

ב) אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ: [דברים ח, ח]

רבינו חננאל

קרינא ביה. וכן במחול הכרם [אם] אין בין גדר לכרם מקום מופנה מן הגפנים י"ב אמה באמה בת ו' טפחים אסור לזורע באותו מקום הנה זה כולו לחומרא. הא איכא רצופין. פי' עקרי גפנים קרובין זה לזה דהוא לקולא דתנן בכלאים פ"א כרם הנטוע על פחות מד' אמות. פי' אם אין בין גפן לגפן ד' אמות שהן כ"ד טפחים אלא פחות מזה השיעור [אינו] כרם הזורע בו אינו עובר משום לא תזרע כרמך כלאים דברי ר"ש הנה כיון שיש בו כ' טפחים ונמצאו בו ד' אמות באמה בת ה' טפחים ואתה מתיר לזרוע בו הנה זה לקולא.

[המשך בסוף המסכת]

משנת ראשונים

אלא לאביי קשיא. דהא איכא אמות שהם בת חמשה טפחים. [הריטב"א]

למעוטי אמה יסוד ואמה סובב. ההוא הדין לאמה דקרנות ואמה דמזבח הזהב. [חידושי הר"ן]

חיק האמה זה יסוד. חיק לשון חיקויו קביעות והיא היסוד. [רש"י, יחזקאל מג יג] ואמה רחב זה סובב. סובב ועליית החמש וכניסת האמה, כולן באמת בת חמשה. [מאירי] וגבולה אל שפתה סביב אלו הקרנות. גבול האמה היה גבוה זרת אחד, ופירוש וגבולה מסגרת כמו שתרגם יונתן גדנפא. [רד"ק, יחזקאל מג יג] וזה גב המזבח זה מזבח הזהב. שהוא מקום המערכה שהיה גבוה על המזבח אמה לפיכך קראו גב. [רד"ק שם] עד שישהא בכדי אכילת פרס. ושעור הפרס הזה שיאכל כלומר שישהה כדי אכילתו ויתטמאו בגדיו, שלש ביצים מן הביצים הבינוניות בגדלן מביצי התרנגולות. [פיהמ"ש להרמב"ם, נגעים פי"ג מ"ט] פת חיטין ולא פת שעורין. כולהו לקולא, דבפת חיטין משהא יותר שאוכלה דרך תענוג, וכן כשהוא מסב. [הריטב"א, סוכה ו.] מיסב ואוכל בליפתן. שמי שאינו אוכל בלפתן, במקום הלפתן מביא כפיו פת. [הריטב"א, סוכה ו.] הוא שעור מועט מפני שהלחם הטוב בלפתן נאכל מהר, ואין צריך להאריך הרבה בלעיסתו. [פיהמ"ש להרמב"ם, נגעים פי"ג מ"ט]

מסורת הש"ס

א) עי' חידושי הרשב"א והריטב"א בענין הגירסאות והפירושים בסתמין, ב) מנחות לז:, ג) סוכה ה: יומא פ., ד) כריתות מח: סוכה ה:, ה) נגעים פי"ג מ"ט חולין קלט: ת"כ פ"כ מצורע, ו) אהלות פ"ב מ"ג, ז) זבחים נד., ח) מצורע פרשתא ז פ"ה הי"ד-ח, ט) אהלות פ"ב מ"א, י) בכורות דף מה., כ) [וכפירש"י דברכות מא.], ל) [נזירות מ"ד], מ) שם דף לח: עיי"ש, נ) פ"ר דנזיר סה"א.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה ואלה וכו' כיון דקאי אבאמות וכו' (ב) בא"ד וחיק האמה וגו' היו קטנות: (ג) ד"ה גפן וכו' ולא חש לפרש. נ"ב ע"ש בדף ל"מ ע"ב:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה אלו הקרנות וכו' זרת שהוא חצי אמה. עי' לקמן דף כא ע"ב ובתוס' שם ד"ה א' מג':

רב נסים גאון

הבינונית הקטנה והבין מה שפירשו בפסוק שהביאו ראיה ממנו ואלה מדות המזבח (וכי) [וכו'] אמה וטפח פירוש שתהא יחידה על חברתה טפח: עד שישהה בכדי אכילת פרס. תמצא עיקר דיליה בתורת כהנים (מצורע פרק ה ה"ז) האוכל בבית אין לי אלא אוכל אם לא סופנו לרבות את האוכל אע"פ שאינו שוכב מה תלמוד לומר האוכל השוכב אלא ליתן שיעור לאוכל כדי שיאכל שוכב וכמה הוא שיעור אכילת פרס פת חטים ולא פת שעורים וכו':

חשק שלמה על רב נסים גאון

א) בתו"כ לפנינו הגי' אלא ליתן שיעור לשוכב כדי שיאכל וש"מ דקתני מה קרא הכא"ם והקדשן להכהן מה אכן גי' רבינו נכונה יותר ומזה למדו ז"ל למשכבו אכילה באוכל בשכיבה.

הגהות וציונים

א] בכת"י ודפו"ר הנוסח באמה בת ששה למה לי לאו למעוטי וכו': ב] וסנדליו בידיו ושבעותיו בקומצו, כ"ה בס"א (גליון): ג] צ"ל וכן גב המזבח (ותיבת "וזה" מיותר, כת"י ודפו"ר): ד] בדפו"ר ותיקונו: ה] עיין רש"ש: ו] בדפו"ר בכל אלו משערין (ותיבת "בהן" ליתא): ז] וכ"ה בפי' ההג"ה שברש"י לפנינו כאן אלא שלא היתה ההג"ה לפני התוס' ולכן הביאו זאת מפירש"י שביחזקאל וכן ליתא כל ההג"ה ברש"י דפו"ר, וצ"ל דפירש באמות אמות גדולות שיהא אמה אמה וטופח בשל אמה בת ה' (רש"ש) וראה ליקוטי רש"י: ח] תיבת "אמה" ליתא בדפו"ר (דק"ס): ט] ולא חש לפרש שם אלא טעמא דר"ע. כצ"ל מהרש"א (גליון), ובדפו"ר איתא כמו שמגיה הב"ח, ועיי"ש בסוגיא דנזיר וברש"י (וגליון) שם, וע"ע תוס' שם ד"ה ואינו ובסוכה ו ע"א ד"ה גפן:

תאנה א כגרוגרת להוצאת שבת רמון כדתנן (א) ב כל כלי בעלי בתים שיעורן כרימונים א) ארץ זית שמן (ודבש[א]) ארץ שכל שיעוריה כזיתים כל שיעוריה ס"ד והאיכא הני דאמרן אלא אימא ארץ שרוב שיעוריה כזיתים דבש ג ככותבת הגסה ליום הכיפורים ותיסברא שיעורין מיכתב כתיבי אלא הלכתא נינהו[ב] ואסמכינהו רבנן אקראי. חציצין דאורייתא נינהו דכתיב[ג] ב) ורחץ את כל בשרו (במים) (ב) ד שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים במים במי מקוה כל בשרו מים ה שכל גופו עולה בהן וכמה הן אמה על אמה ברום ג' אמות ושיערו חכמים מי מקוה מ' סאה כי איצטריך הילכתא לשערו (ג) וכדרבה בר רב הונא דאמר רבה בר רב הונא ו נימא אחת קשורה חוצצת שלש אינן חוצצות שתים איני יודע שערו נמי דאורייתא הוא (ד) דתניא ורחץ את כל בשרו את הטפל לבשרו[ד] וזהו שער כי אתאי הילכתא לרובו ולמיעוטו ולמקפיד ולשאין מקפיד וכדר' יצחק (ה) דאמר ר' יצחק ז דבר תורה רובו ומקפיד עליו חוצץ ושאינו מקפיד עליו אינו חוצץ וגזרו על רובו שאינו מקפיד משום רובו המקפיד ועל מיעוטו המקפיד משום רובו המקפיד וליגזור נמי על מיעוטו שאינו מקפיד משום מיעוטו המקפיד אי נמי משום רובו שאינו מקפיד (ו) היא גופה גזירה ואנן ניקום וניגזור גזירה לגזירה. מחיצות דאורייתא נינהו דאמר מר (ז) ארון תשעה וכפורת טפח הרי כאן עשרה לא צריכא (א) (ח) לר' יהודה דאמר אמת בנין באמה בת ששה אמת כלים באמה בת חמשה ולר"מ דאמר כל האמות היו בינוניות מאי איכא למימר לר' מאיר כי אתאי הילכתא לגוד וללבוד ולדופן עקומה: היה גבוה מעשרים אמה ובא למעטו כמה ממעט כמה ממעט כמה דצריך ליה אלא רחבו בכמה רב יוסף ח אמר טפח אביי אמר ארבעה לימא בהא קא מיפלגי דמאן דאמר טפח קסבר מותר להשתמש תחת הקורה

רש"י

גרוגרת. היא תאנה יבשה, ובה שיערו כל אוכל אדם לענין הוצאת שבת דתנן (שבת דף עו:) המוציא אוכלין כגרוגרת: בעל הבית חס על כליו ואם ניקב כמוציא זית מצניעו לאגוזים [ניקב] כאגוז מצניעו לרמונים, לפיכך אם ניטמא וניקב עדיין טמא עד שינקב כמוציא רמון והיינו שיעורן כרמונים, אבל כלי אומן העומד לימכר טהור בנקב קטן: רוב שיעוריה בזיתים. אכילת חלב ודם ונותר ופיגול וטמא ונבילה ובהמה טמאה ובשר המת להאהיל ומגע נבילות: [ככותבת.] כל דבש האמור בתורה דבש תמרים, וכדאמר התם (בכורים פ"א מ"ג) אין מביאין בכורים כי אם מז' המינין ולא מתמרים שבהרים ולא מפירות שבעמקים אלמא פשיטא ליה לתנא דתמרים מז' המינין דהיינו דבש: במים במי מקוה. המכונסין משמע, ואע"ג דלאו חיים, מדלא כתיב חיים: כל בשרו. משמע כל בשרו כאחד: לשערו. שתפסל בו חלילה: וכדרבה. דאמר רבה חלילה פוסלת בשיער: נימא אחת קשורה חוצצת. דמלי להדוקה שפיר ואין המים נכנסין בקשר: שלש אינן חוצצות. דלא מיהדקי שפיר ועיילי בהו מים: דבר תורה. הלכה למשה מסיני בתורה שבעל פה: רובו. רוב שערו, שאם יש בו דבר החוצץ כגון דם יבש[ט] ודיו וטיט יבש וזפת יבש, או שקשור רובו אחת אחת: ומקפיד עליו. שמצטער על ליכלוך זה שבראשו: ושאינו מקפיד עליו. הוי כגופו, ואע"ג דהוי ברובו לא חייץ: וגזרו על רובו שאינו מקפיד. הואיל והוי רוב ודמי במקצת לחציצה דאורייתא: ועל מיעוטו המקפיד. הואיל ודמי ליה בהקפדה, וגזרו לאו הלכה למשה מסיני הוא אלא גזירה מדרבנן, ורובו המקפיד לחודיה הוא דהוה הלכה למשה מסיני: וליגזור נמי על מיעוטו שאינו מקפיד עליו משום מיעוטו המקפיד. דדמו להדדי דהאי מיעוט והאי מיעוט: אי נמי. ניגזור בו משום רובו שאינו מקפיד, דדמי להדדי דהאי אינו מקפיד והאי אינו מקפיד: היא גופה גזירה. משום רובו המקפיד כדאמר': ארון תשעה וכפורת טפח. ארון גובהו תשעה טפחים דכתיב (שמות כה) ואמה וחצי קומתו וכפורת טפח הרי עשרה, וכתיב ודברתי אתך מעל הכפורת, ותניא בפ"ק דסוכה (דף ה.) רבי יוסי אומר לעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה דכתיב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם ולמטה מעשרה טפחים חשיב ארץ דכתיב ודברתי אתך מעל הכפורת, אלמא עשרה הוי מחיצה דלמעלה מעשרה לא חשיב ליה רשות תחתית אלא רשותא אחריתי: אמת בנין. כגון אמות הקרשים והיריעות: אמת כלים. כגון אמות הארון והמזבחות והשלחן: באמה בת חמשה. דהשתא לא נפקא ליה מארון מידי, דלר' יהודה לא הוי ארון בהדי כפורת אלא שמנה טפחים ומחצה: בבינונית. באמה בת ו' בינונית לכל אדם, ויש גדולה ממנה כדאמר בכיצד צולין (פסחים פו.) שתי אמות היו בשושן הבירה אחת יתירה על של משה חצי אצבע ואחת יתירה עליה חצי אצבע נמצאת יתירה על של משה אצבע: לגוד. דאמרי' בכמה דוכתי[י] גוד אחית גוד אסיק, ופחות מג' כלבוד. ולשון לבוד כמו סניף, דבר קצר שהוסיפו עליו והאריכוהו: ובא למעטו. לעשות בנין אצטבא או עפר תחת הקורה בארץ למעט גובה החלל: כמה ממעט. משמע כמה יגביה הקרקע: כמה דצריך ליה. עד שלא יהא החלל יותר על עשרים: רחבו. של מיעוט להרחיבו לתוך אורך המבוי כמה: טפח. כנגד רחבה של קורה ותחתיה: מאן דאמר טפח קסבר מותר להשתמש תחת הקורה. דאמר מודו המילון יורד וסותם כלמשמע לקמן (דף ה:), והלכך כיון דלשיעור עשרים אמה משום היכר הוא הרי יש היכר לעומד על אותו טפח שגבוה תחת הקורה: ומאן דאמר...

תוספות

לאשונה עד שישתה רביעית דהא דרשינן שכר שכר דכתיב גבי שכר רביעית היין[א] מה להלן רביעית אף כאן רביעית חזרו לומר לא יאכל ולא ישתה מה אכילה בכזית אף שתיה בכזית משמע דאכילה לכולי עלמא בכזית ונראה לרבינו תם דגרסינן בשמעתין גפן כדי כזית יין לנזיר וקשה לפירוש רבינו תם כך יכול לשער במים כמו ביין במקום שיש זית אגורי ישים עלין ולולבין אם יפילו שיעור עלין ולולבין שאכל כשיעור שיפיל הזית הן מים הן יין חייב ואי בשתיה איירי לחייבו אם שתה כשיעור מה שמפיל זית אגורי מן היין דמשערינן ביין שהוא דבר מועט ולא במים פשיטא כיון דשתה יין שלא ישער אלא ביין ומה צריך קרא וגם לפ"ה קשה מאי נפקא מינה ולי נראה דלפ"ה לא קשה כלל דרביעית של תורה הוא אצבעיים על אצבעיים כו' כדאמרינן בערבי פסחים (ד' קט.) וזהו מה שמפיל ביצה וממלא מן המים לפי חשבון דמ' סאה דמקוה והשתא משערינן עלין ולולבין שאכל כשיעור שיפילו מן היין כלי מלא אצבעיים על אצבעיים שהוא שיעור גדול ולא משערינן כשיעור שיפילו מן המים שהוא דבר מועט. ע"כ הגה"ה:

כל כלי בעלי בתים שיעורן כרמונים. גבי כלי עץ מתניא במסכת כלים פרק י"ז (מ"א) אבל גבי כלי חרס תנן בפ"ג (מ"א) דכלים העשויים לאוכלים שיעורן כזית והא דאמר בסוף המצניע (שבת ד' צה:) חמש מדות בכלי חרס ניקב כמוציא זית וכו' ועדיין כלי הוא לקבל בו רמונים היינו היכא דייחדו לרמונים אבל סתמא הוי כמוציא זית:

שיעורן כרמונים. בפרק י"ז במסכת כלים (מ"ד) תנן הרמונים שאמרו ג' אחוזים זה בזה משמע דשיעורן בג' רמונים וקשה דבפרק המצניע (שבת ד' צה:) אמר ניקב כמוציא רמון טהור משמע רמון אחד ולקמן פ"ב (ד' כח.) בעי חזקיה ניקב כמוציא זית וסתמו וחזר וניקב (ג) עד שהשלימו למוציא רמון מהו ולא קאמר ניקב כמוציא רמון וסתמו וחזר וניקב כמוציא רמון עד שהשלימו לג' רמונים מהו וי"ל דג' אחוזים לא שיצאו ביחד אלא זה אחר זה וצריך נקב רחב להוציא ג' בזה אחר זה יותר ממה שהיה האחד[ו] לבד אי נמי ג' אחוזים פירוש שגדלים ג' ביחד והם רמונים בינונים ולא מאותן שגדלין אחד או ב' יחד שהם גדולים ולא מאותן שגדלין ד' או ה' ביחד שהם קטנים ולעולם רמון אחד לבד קאמר:

הילכתא נינהו ואסמכינהו רבנן אקראי. בפרק בתרא דיומא (ד' פ.) א"ר יוחנן שיעורין ועונשין הלכה למשה מסיני והיה כתוב בספרים שיעורין מכתב כתיבי אימא שיעורין של עונשין ולא גרסי' הכי דהא מסקינן הכא דאסמכתא נינהו ועוד דלא הוה משני מידי אלא גרסינן עונשין מכתב כתיבי אימא וכו': **דבר** תורה רובו ומקפיד עליו חוצץ. פי' בקונטרס בשערו משמע אבל בשרו אפילו מיעוטו שאינו מקפיד חוצץ[ז] וקשה לר"ת דבפרק הערל (יבמות ד' עח. וקס) אמרינן נכרית מעוברת שנתגיירה אין בנה צריך טבילה וקאמר אילימא משום דר' יצחק הא אמר רב כהנא לא שנו אלא רובו אבל כולו חוצץ והשתא אדרבה הוה ליה למימר כי אמר ר' יצחק בשערו בשרו מי אמר ועוד דבפ' דם חטאת (זבחים ד' לה:) מייתי דם שעל בגדו חוצץ ואם טבח הוא אינו חוצץ ועוד אי בשערו דווקא אם כן כשנאמר הלכה למשה מסיני הוצרך לומר שערו רובו ומקפיד עליו חוצץ אם כן שערו הוי הלכה למשה מסיני ואמאי צריך קרא לשערו[א] וכי האי גוונא פריך בכמה דוכתי[ח]:

מותר להשתמש תחת הקורה. פירש בקונטרס דקסבר מודו המילון יורד וסותם ולא רצה לפרש (ג) דמר סבר מילון יורד וסותם ומאן דאמר סבר היכרא לבני רשות הרבים ומר סבר היכרא לבני מבוי משום דקאמר קורה משום היכרא משמע לעד השתא לא הוי לכולי עלמא דכולי עלמא קורה משום היכירא

עין משפט נר מצוה

יט א מיי' פי"ח מהל' שבת הלכה א:
כ ב מיי' פ"ו מהלכות כלים הלכה ב:
כא ג מיי' פ"ב מהל' שביתת עשור הל' א סמג לאוין סט טוש"ע א"ח סי' תריב סעיף א:
כב ד מיי' פ"א מהל' מקואות הלכה יב סמג עשין רמח טוש"ע י"ד סי' קצח סעיף א:
כג ה מיי' פ"ב שם הל' א סמג שם טוש"ע שם סי' רא סעיף א:
כד ו מיי' פ"ב שם הלכה טו טוש"ע שם סעיף ה:
כה ז מיי' פ"א שם הלכה יב סמג שם טוש"ע שם סי' קצח סעיף א:
כו ח מיי' פי"ז מהל' שבת הל' טז טוש"ע א"ח סי' שסג סעיף כו:

הגהות הב"ח

(א) גמ' לא צריכא אלא לרבי יהודה: (ב) תוס' ד"ה שיעורן וכו' ניקב כמוציא זית וסתמו וחזר וניקב כמוציא זית וסתמו עד שהשלימו: (ג) ד"ה מותר וכו' ולא רצה לפרש. נ"ב ע"ל בסוף דף י"ב:

תורה אור השלם

א) אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ: [דברים ח, ח]
ב) וְאִישׁ כִּי תֵצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא עַד הָעָרֶב: [ויקרא טו, טז]

רבינו חננאל

היה גבוה מכ' אמה ובא למעטו ממעט בגבהו עד שיעמידנו בכ'. ברחבו כמה ממעט רב יוסף אמר טפח כלומר שיעור רוחב הקורה. לימא בהא פליגי אביי ורב יוסף. רב יוסף אמר טפח [קסבר] מותר לו להשתמש תחת הקורה שנמצא משתמש במקום שהוא עשרים אביי אמר ד' טפחים [קסבר] שאסור לו להשתמש מן המבוי תחת הקורה שתחת הקורה כלחוץ דמי ומן הקורה ולפנים המבוי [מותר] הלכך צריך מקום אחר זולתי תחת הקורה להיות פחות מכ' אמה מותר להשתמש בו מן המבוי. ודחינן לא כולי עלמא מותר להשתמש תחת

רב נסים גאון

כי אתאי הלכתא לגוד וללבוד ולדופן עקומה. (אבל) לגוד זה כמו שאמרו בזו המסכתא ובמסכת סוכה גוד אסיק מחיצתא גוד אחית מחיצתא ולבוד זהו שאמרו כל פחות מג' כלבוד דמי ודופן עקומה מפורשת בפרק א' מסוכה (דף יז) בית שנפחת וסיכך על גביו אם יש בין הכותל לסיכוך ד' אמות פסולה שאם יהיה הריחוק שבינתים פחות מד' אמות כשרה כי נידון זה הכותל של בית כאילו הוא סמוך לסיכוך ורואין אילו הוא דופן עקומה ונכשר בו הסוכה:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) שבת פג. קיב: סוכה ו. כריתות יג. לקמן כד. כלים פרק יז מ"א, ב) [לקמן יז:] יומא לא. חגיגה יא. פסחים קט. [סוכה ו. ב"ק פב. ע"ש], ג) [סוכה ו. ע"ש, נדה סז.], ד) סוכה ו: נדה סז: יבמות עח., ו) [שבת יא: בילה ג. וש"נ], ז) [שבת נב. סוכה ד.], ח) [סוכה ה: ו. כלים פי"ז מ"י מנחות צח.], ט) שבת קכ:, י) כגון חגיגה יא, כ) עי' ריטב"א שהוליך על התוס' בביאור דעת רש"י, ל) עי' מר"ק ד ע"א.

תוספות ישנים

א) אלא וודאי הלכתא נאמרה סתמא והוי מוקמינן ליה בגבר להכי איצטריך קרא לשערו ואי לאו הלכתא ה"א כולו קמ"ל הלכתא לרובו בין לשערו בין לבשרו:

הגהות וציונים

א] [בברכות מא ע"ב ליתא גם בילקוט ליתא (גליון), וכן ליתא בכת"י: ב] [בסוכה ו ע"א ובברכות שם איתא אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא (גליון), לפנינו בסוכה איתא "הלכתא" ורק בברכות איתא "מדרבנן" (ועי' בילקו"ם כאן ובברכות): ג] צ"ל דתניא (דפו"ר) ורחץ במים את כל בשרו (גליון, דק"ס), וכ"ה בכמה דפו"י, ועי' גאון יעקב, העמק שאלה (פ' אחרי) שאילתא צג, ד, מלבי"ם ויקרא טו, יג: ד] בס"י איתא לרבות את שערו אלא כי איצטריך הלכתא (גליון): ה] [בירושלמי דנזיר פ"ו איתא בהדי"ל דהוון דרשין שכר מה שכר שנאמר להלן רביעית אף כאן רביעית ופי' בעל קרבן העדה להלן רביעית בביאת המקדש רביעית דביעינן שישתה מידי דמשתכר, ובכן מלת "ההין" דנדפס כאן הוא בטעות, וכן בתוס' סוכה ו ע"א סד"ה גפן וכו' איתא על נכון (גליון), לפנ"ז כל התיבות "דכתיב גבי שכר רביעית ההין" לגאורה מיותר ובדפו"ר וכן בתוס' הרא"ש ליתא תיבות אלו: ו] נדצ"ל ממה שהיה האחד יוצא לבד (באה"מ): ז] נראה דט"ס וצ"ל עי' לקמן בסוף דף ח (ע"ב):

משנת ראשונים

כל כלי בעלי בתים שיעורן ברימונים. אם נקבו כמוציא רמון טהרו ואינן מקבלין טומאה. [פיהמ"ש להרמב"ם, כלים פי"ז מ"א]

נימא אחת קשורה חוצצת. לאו דוקא דהוא מיעוט שאינו מקפיד הוא, אלא שנתקשרו שם נימות הרבה או מיעוט בדי הקפדה וקשורות אחת אחת דהשתא מיהדקא שפיר. [הריטב"א]

דבר תורה. יש מפרשים דבר תורה תורה ממש גזרו אהלכה. [מאירי]

רובו ומקפיד עליו. רוב שערו, וכן בשאר מקומות רוב האבר. [מאירי] ועל מיעוטו המקפיד משום רובו המקפיד. נמצאת אומר שאם שיער על בשר האדם או על גוף הכלי דבר מדברים החוצצים כגון בצק חופת וכיוצא בהן, אפילו טיפה כחרדל הוא מקפיד עליו לא עלתה לו טבילה. [רמב"ם, מקוואות פ"א הי"ב] קסבר מותר להשתמש תחת הקורה. הלכך הדר היא מכלל המבוי, וכיון שכן בעינן שיהא ראוי להשתמש בו כפין מבוי. [הריטב"א, בשם הראב"ד]

כָּל כְּלֵי בַּעֲלֵי בָּתִּים שֶׁעוֹרְן כְּרְמוֹנִים - שכלי טמא של בעל הבית העומד לשימוש [ולא כלי אומן העומדים למכירה, שגם בניקב כמוציא משקה אינו נמכר] שניקב כשיעור מוציא רימון, נטהר (רש"י), והיינו בכלי עץ (ראה תוס' ד"ה כל), ובכלי מתכות (רש"י שבת טז, ב), ובכלי עור (חולין קלח, א, ורש"י שם), ובכלי עצם (רמב"ם כלים ו, ב), אבל שיעור נקיבת כלי חרס, בכזית (ראה תוס').

אֶרֶץ שֶׁרוֹב שִׁיעוּרֶיהָ כְּזֵיתִים - ששיעור חיוב אכילת מאכלות אסורות, בכזית (רש"י), שאין אכילה פחות מכזית (תורת כהנים אחרי יב, ב), וכן שיעור נבילה ובשר המת לטמאות, בכזית (רש"י), וסתם שיעורי תורה בכזית, בכל מקום שלא נתפרש שיעור אחר בחז"ל (מנחת חינוך מצוה ח אות א). ומשערים בזית בינוני כולל הגרעין (ברכות לט, א), והשיעור נקבע לפי גודל הזית, ולא לפי משקלו (תשובות הגאונים הרכבי רסח). ■ להלכה, יש אומרים ששיעור כזית הוא חצי ביצה, ויש אומרים שהוא שליש ביצה, ומשערים את המאכל כמות שהוא בלא למעכו ובלא החללים שבו. ובזמננו, יש סוברים שנתקטנו השיעורים, וצריך להכפיל את השיעור (שו"ע או"ח תפו ומשנ"ב שם, וראה שם פרטים נוספים במשנ"ב מהדו' דרשו שם).

דָּבָשׁ כְּכוֹתֶבֶת הַגַּסָּה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים - שהחיוב על אכילה ביום הכפורים, הוא על מאכל שיש בו לכל הפחות שיעור ככותבת וגרעיניתה, שלפי שהתורה שינתה בלשון איסור יום הכפורים ותלתה את האיסור בעינוי ולא באכילה, שיערו חכמים שאכילת ככותבת מיישבת דעת האדם ומועיאתו מכלל עינוי (יומא עט, א ורש"י שם; שם פ, א). ומשערים בגודל כותבת ולא במשקלה (תשובות הגאונים שם). ■ להלכה, שיעור חיוב אכילה ביום הכיפורים, ככותבת הגסה, שגודלה קרוב לכביצה, והשיעור שוה לכל אדם ואינו תלוי בגודל גופו. והחולה שנצרך לאכול לשיעורים, יאכל כל פעם פחות מכותבת (שו"ע או"ח תריב, א ומשנ"ב שם).

אֶלָּא הֲלָכָתָא נִינְהוּ וְאַסְמְכִינְהוּ רַבָּנָן אִקְרָאֵי - ששיעורי התורה הם 'הלכה למשה מסיני', ואין שום יסוד ללמדם באחת מהמידות שהתורה נדרשת בהם, אלא שהסמיכום חכמים לפסוק כעין סימן לזכרון (רמב"ם הקדמה לפהמ"ש), ויש מפרשים, שאסמכתא היינו דבר שהקב"ה רמז בתורה שכך הדבר ראוי, אלא שלא קבעו חובה, ומסרו לחכמים (ריטב"א ר"ה טז, א).

בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם שֶׁלֹּא יֶהֱא דָּבָר חוֹצֵץ בֵּין בְּשָׂרוֹ לַמַּיִם, שכך נדרש הכתוב 'בשרו במים', שהמים יגעו בבשרו (רש"י ב"ק פב, א).

מַיִם שֶׁכָּל גּוּפוֹ עוֹלֶה בָּהֶן - והוא שיעור קבוע לכל האנשים, ונקבע לפי מידותיו של אדם בינוני (שו"ת חתם סופר או"ח קפא), ומלבד דין זה שהוא בעיקר שיעור המים של המקוה, יש דין נוסף שכל גופו יתכסה בפועל במים, ולכן אם גופו של הטובל גדול במיוחד, צריך להוסיף עוד מים [ואפילו שאובים] מעבר לארבעים סאה, עד שיתכסה כל גופו (הגהות אמרי ברוך חגיגה יא, א).

נִימָא אַחַת קְשׁוּרָה חוֹצֶצֶת, שהקשר מהודק היטב, ומעכב את כניסת המים (רש"י), וכגון שמקפיד על אותה קשירה (רש"י סוכה ו, א), או שרוב השערות קשורות כל אחת לעצמה [וכמבואר להלן שדין חציצה הוא רק במקפיד או ברוב] (ריטב"א).

שְׁתַּיִם אֵינִי יוֹדֵעַ, אכן, לדעת רבי יוחנן אף שתי שערות קשורות, אינן חוצצות (נדה סז, ב). ■ וכך נפסק להלכה (ראה שו"ע יו"ד קצח, ה, וראה ברמ"א שם גדר הקשירה בשתי שערות ויותר).

כִּי אֲתַאי הֵילְכְתָא לְרַבּוֹ וּלְמֵעוּטוֹ וְכוּ' - שחציצה בשיער פוסלת מהתורה רק ברובו המקפיד (רש"י), אבל חציצה בגופו פוסלת מהתורה אפילו במיעוט שאינו מקפיד (תוס' ד"ה דבר, בדעת רש"י). ויש סוברים, שגם חציצה בגופו פוסלת מהתורה רק ברובו המקפיד (תוס' שם וראשונים נוספים), ולדעה זו, יש סוברים שהחציצה פוסלת כשהיא על רוב הגוף, או על רוב השיער, ויש סוברים שהשיער והגוף נחשבים כדבר אחד לענין חישוב הרוב (ראה רמב"ם וראב"ד מקוואות ב, טו). ■ להלכה, חציצה פוסלת כשהיא על רוב הגוף, או על רוב השיער (שו"ע יו"ד קצח, ה).

דְּבַר תּוֹרָה - מהלכה למשה מסיני (רש"י), שיש לה תוקף של דינים דאורייתא (רמב"ן ספר המצוות שורש א-ב).

וְשֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עָלָיו אֵינוֹ חוֹצֵץ - שנחשב כגופו (רש"י), שכיון שאין סופו ליטלו, בטל לגופו (רש"י סוכה ו, ב), ויש מפרשים, שכיון שכל גופו בתוך המים, אין חציצה כזו חשובה לחצוץ ולהבדיל בין גופו לבין המים (חזו"א יו"ד צה, ג).

וְנָזְרוּ עַל רֻבּוֹ שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד וְכוּ' וְעַל מְעוּטוֹ הַמַּקְפִּיד ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע שם, א), ולכתחילה אין טובלים אפילו בדברים שאינן חוצצים (רמ"א שם).

לְרַבִּי מֵאִיר כִּי אֲתַאי הֵילְכְתָא וְכוּ', שלמרות שכלל נקוט בידינו שלא נפלה מחלוקת בין חכמי ישראל בדבר שהוא 'הלכה למשה מסיני' (רמב"ם הקדמה לפיהמ"ש), היינו דוקא בעיקר ההלכה, אבל מצינו מחלוקות בפרטי ההלכה (ראה חוות יאיר סוף קצב).

לְגוּדּ - שמצינו בכמה מקומות בהלכה דין 'גוד אחית', או 'גוד אסיק' (רש"י), כגון עמוד ברשות הרבים גבוה עשרה טפחים, שבגובהו העליון רחב ארבעה על ארבעה, ומתקצר והולך מלמטה, נחשב לרשות היחיד מדין 'גוד אחית', שמחשיבים כאילו ראש העמוד הרחב יורד ומקיף את העמוד במחיצות עד לארץ (ראה שבת קא, א ורש"י שם). או כגון עמוד ברשות הרבים גבוה עשרה טפחים, נחשב לרשות היחיד, מדין 'גוד אסיק', שמחשיבים כאילו החוד החיצוני של העמוד עולה למעלה ומקיף במחיצות את ראש העמוד (ראה רש"י להלן פט, א, ושבת ו, ב).

וּלְלָבּוּד - שכל פחות משלשה טפחים אומרים בו לבוד לסותמו (רש"י), ומצינו שני דינים בלבוד: [א] שעל ידי הלבוד ניתן להחשיב שני דברים רחוקים, כסמוכים זה לזה, וכגון בדבר שצריך להיות מונח על הקרקע, שאם הוא בתוך שלשה טפחים לקרקע, נחשב כמונח על הקרקע. [ב] שעל ידי הלבוד ניתן להחשיב את החלל כסתום, וכגון במחיצה שצריכה להיות בגובה עשרה טפחים, ויש בה חללים פחות משלשה טפחים, שמחשיבים את החללים כסתומים [שאילו היינו רק מחשיבים את חלקי המחיצה כסמוכים זה לזה, על ידי הלבוד, עדיין היה חסר בגובה עשרה של המחיצה] (ראה קהלות יעקב סוכה יג, ועמק ברכה סוכה יח).

וּלְדִפָּן עֲקֻמָּה - שסכך פסול פחות מארבע אמות סמוך לדפנות, אינו פוסל את הסוכה [שאילו היה מונח רחוק מהדפנות, פוסל בשיעור רוחב ארבעה טפחים] (סוכה יז, א), שמחשיבים את הסכך הפסול כאילו הוא החלק העליון של הדופן שהתעקם, ולא אומרים שיש הפסק בין הסכך לדפנות ותפסל הסוכה (רש"י שם), שכן דרך דפנות שהם מתעקמים לפעמים (ריטב"א שם ד, א).

■ המשך במילואים עמ' 110

וּמַאן דְּאָמַר אַרְבָּעָה קָסָבַר אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ תַּחַת הַקּוֹרָה - משום שחודה הפנימי יורד וסותם, ואם כן השטח שתחת הקורה אסור בטלטול, ואם יגביה תחת הקורה בלבד, נמצא שאין היכר קורה למשתמשים בשטח המבוי הנמוך, ולכן צריך להרחיב את ההגבהה שתחת הקורה לתוך המבוי בשיעור ארבעה טפחים, שהוא מקום ניכר וחשוב (רש"י). ואף בקורה שרוחבה ארבעה טפחים - כך שגם אם יגביה תחתיה ברוחב ארבעה, מקום ההגבהה יהיה אסור בשימוש, שהרי כולו תחת הקורה - מכל מקום די בשיעור זה שהוא מקום חשוב, ויש בכך היכר לכל המבוי, ואין צורך להמשיך את ההגבהה לתוך המבוי (שפת אמת).

וּמַר סָבַר קוֹרָה מְשׁוּם מְחִיצָה - שרואים את חודה החיצון כאילו יורד וסותם, ואמרו חכמים שאם הקורה למעלה מעשרים אמה, אין חודה יורד וסותם, ולכן צריך להגביה תחתיה, ודוקא בשיעור ארבעה טפחים, כדי שה'יורד וסותם' ישמש מחיצה למקום שיש בו ארבעה טפחים, שמחיצה העשויה למקום שאין בו ארבעה אינה מחיצה (רש"י).

ואף שלמעשה חודה של הקורה יורד וסותם את כל המבוי, מכל מקום השטח שמחוץ להגבהה אינו מצטרף למקום ארבעה, כיון ש'יורד וסותם' אינו יכול [לפי תירוץ זה בגמ'] לשמש מחיצה לחלל שגובהו יותר מעשרים אמה, ולכן צריך להגביה ארבעה, כדי שה'יורד וסותם' ישמש מחיצה למקום ארבעה שגובהו פחות מעשרים [אכן, מאחר שבמקום ארבעה שתחת הקורה יש מחיצה על ידי חודה היורד וסותם, ממילא נמצא המבוי כולו סתום, גם בחלקו הגבוה מעשרים אמה] (חי' בית מאיר; וראה שפת אמת).

לֹא אֲמָרִינָן הֵכֵר שֶׁל מַטָּה כְּהֵכֵר שֶׁל מַעְלָה - שקורה שהיא היכר של מעלה, ניכרת לכל העומדים במבוי גם אם רוחבה טפח, אבל בהגבהה תחת הקורה שהיא היכר של מטה, אין די ברוחב טפח, משום שהקורה שגבוהה מעשרים אמה אינה ניכרת לעומדים במבוי מחוץ להגבהה, ולכן צריך שיהיה רוחב ההגבהה ארבעה, כדי שיהיה לכל הפחות מקום ארבעה שהקורה ניכרת לעומדים עליו (גאון יעקב).

דְּכוּלֵי עָלְמָא אֲמָרִינָן הֵכֵר שֶׁל מַטָּה כְּהֵכֵר שֶׁל מַעְלָה - ואע"פ שלדעת אביי רוחב ההגבהה ארבעה טפחים, ואינו טפח כרוחב הקורה שהיא היכר של מעלה, זה הוא דוקא בהגבהה שעשויה מעפר, אבל אם היא עשויה מאבנים או משיש, ואין חשש שמא תפחת, מודה אביי שדי ברוחב טפח, שהיכר של מטה כהיכר של מעלה (רבינו פרץ בשם ר"י מקינון, וכע"ז בחי' המאירי. אמנם ראה רש"י לעיל ד, ב ד"ה ובא, שהמיעוט בבנין איטצבא או בעפר, ולפירושו משמע שגזירת שמא יפחות היא גם במיעוט שעשוי מאבנים). ויש שפירש, שגם בהגבהה העשויה מעפר, כיון שרוחב ארבעה טפחים אינו מעיקר הדין, אלא רק משום החשש שמא תפחת, לכן אם הגביה מתחילה ברוחב ארבעה טפחים ונפחתה ועמדה על טפח, כשירה, ונמצא שמעיקר הדין היכר של מטה כהיכר של מעלה (צל"ח, וראה גם רבנו חננאל שלאביי נפחתה ועמדה על טפח כשירה).

■ להלכה, קורת מבוי שגבוהה מעשרים אמה, יכול להגביה תחתיה כדי למעט את גובהה, ודי בהגבהה ברוחב טפח [כדעת רב יוסף] (שו"ע או"ח שסג, כו), ויכול לעשות הגבהה זו גם על ידי עפר (משנ"ב שם, צז). והאם מותר להשתמש תחת הקורה, ראה להלן ט, א (ד"ה ורבא).

הָיָה פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים - שגובה מחיצות המבוי פחות מעשרה טפחים, ומחיצה שגובהה פחות מעשרה טפחים אינה נחשבת מחיצה, ולכן צריך לחקוק בו כשיעור משך מבוי, ונחלקו רב יוסף ואביי להלן מהו שיעור משך מבוי (רבינו יהונתן א, א בדפי הרי"ף; רבינו פרץ; ריטב"א וגאון יעקב בדעת רש"י, אמנם החזו"א או"ח סה, נז כתב, שדעת רש"י כדעת הרשב"א דלהלן). אבל אם המבוי גבוה עשרה טפחים והניח את הקורה למטה מעשרה, די בחקיקה במשך טפח לרב יוסף, ובמשך ארבעה טפחים לאביי, כשיעור שאמרו (לעיל ד, ב) לגבי מיעוט רוחב הקורה למטה מעשרים (גאון יעקב).

ויש שפירש, שרב יוסף ואביי נחלקו במבוי גבוה עשרה טפחים שהניח בו קורה למטה מעשרה, שצריך לחקוק בו כשיעור משך מבוי [אבל במבוי שאינו גבוה עשרה, אין החקיקה מועילה להתיר את כל המבוי] (עבודת הקודש להרשב"א בית נתיבות א, ג). ולא מספיק שיחקוק תחת הקורה בלבד, שכיון שהחלל שתחתיה פחות מעשרה טפחים, אין לו שם מבוי, ונמצא שהקורה אינה מונחת על גבי מבוי, ורק אם יחקוק בשיעור משך מבוי, יחשב שהקורה מונחת על גבי מבוי (ע"פ שו"ע הרב שסג, כה).

וְחָקַק בּוֹ לְהַשְׁלִימוֹ לַעֲשָׂרָה - והטעם שנחשב כולו כרשות היחיד ומותר לטלטל גם בחלקו הפנימי שמחיצותיו אינן גבוהות עשרה [לסוברים שמדובר כאן במבוי שאינו גבוה עשרה, ראה לעיל], מכיון שמדובר במבוי שצדו החיצון [הפונה לרשות הרבים] גבוה עשרה מקרקע רשות הרבים, ולכן המבוי נחשב רשות היחיד, אלא שקרקע המבוי גבוהה מקרקע רשות הרבים, כך שבצידן הפנימי של המחיצות אין גובה עשרה, ולכן אינו ניתר בלחי וקורה עד שיחקוק בו כשיעור משך מבוי (אבן העוזר או"ח שסג, כו, והובאו דבריו בשעה"צ שם, נט. אמנם לדעת החזו"א או"ח סה, נז, גם אם המחיצות גבוהות עשרה רק בצידן החיצון, המבוי ניתר בלחי וקורה, וא"צ לחקוק בתוכו). ויש שפירשו, שכיון שבמקום החקק יש גובה עשרה ונחשב רשות היחיד, ניתר חלק המבוי שחוץ לחקק מדין 'חורי רשות היחיד', אף שמחיצותיו אינן גבוהות עשרה (בית מאיר או"ח שמה, טו; גאון יעקב).

מִשְּׁכוֹ בְּכַמָּה וְכוּ' - ורוחב החקק לדעת אביי, צריך שיהיה לכל רוחב המבוי (רא"ש א, ד; מאירי), כדי שכל משך הקורה שעל גביו יהיה בגובה עשרה, שאם לא כן, נמצא שסוף הקורה גובהו פחות מעשרה ופסול, והרי זה כאילו הרחיק את הקורה מהכותל שלשה טפחים, שפסולה [שצריך שהקורה תהיה מונחת על גבי כותלי המבוי (ראה להלן ח, ב)] (גאון יעקב, וכע"ז במשנ"ב שסג, קא, וראה שם שאם ההפסק בין החקיקה לבין כותלי המבוי הוא פחות משלשה טפחים, הקורה כשרה). ויש סוברים, שרוחב החקק לדעת אביי, צריך שיהיה ארבע אמות [כשם שאורכו ארבע אמות] (רי"ף; רמב"ם שבת יז, טז).

שְׁלֹשָׁה אֵינוֹ מַתִּיר - שחוששים שמא בני המבוי יקצרו את דרכם ויצאו מהמבוי דרך אותה פירצה, ויתבטל שם פתח מפתחו הראשון, וממילא יתבטל תיקון הקורה שעל גביו, ונמצא שאין למבוי זה קורה (רש"י). ויש שפירש, שכיון שלא נשתייר פס ארבעה סמוך לפתח המבוי, ויש שם פירצה רחבה שלשה שאי אפשר לומר בה לבוד, נמצא שהקורה אינה סמוכה למבוי ואינה מתרת את המבוי (רשב"א להלן י, ב; וראה ריטב"א כאן ולהלן שם בדעת רש"י, שכיון שכבר היה כאן הכשר מבוי, אין לפסול מטעם שאין הקורה סמוכה למבוי, אלא בצירוף הטעם שיתבטל שם פתח מהפתח שהקורה בו, שיש תרתי לגריעותא).

■ המשך במילואים עמ' 110

ומ"ד ארבעה קסבר אסור להשתמש תחת הקורה לא דכולי עלמא קסברי [א]מותר להשתמש תחת הקורה ובהא קא מיפלגי מר סבר [א] קורה משום היכר [ב]ומר סבר קורה משום מחיצה ואיבעית אימא דכולי עלמא [ב]קורה משום היכר והכא בהיכר של מטה ובהיכר[א] של מעלה קא מיפלגי דמר סבר אמרינן היכר של מטה כהיכר של מעלה ומר סבר לא אמרינן היכר של מטה כהיכר של מעלה ואיבעית אימא דכולי עלמא אמרינן היכר של מטה כהיכר של מעלה והכא בגזירה שמא יפחות קמיפלגי: היה פחות מעשרה טפחים וחקק בו להשלימו לעשרה כמה חוקק כמה דצריך ליה אלא משכו בכמה [ג]רב יוסף אמר בארבעה [טפחים] [ג]אביי אמר [ד]בארבע אמות לימא בדרבי אמי ורבי אסי קמיפלגי דאיתמר מבוי שנפרץ מצידו כלפי ראשו איתמר משמיה דר' אמי ור' אסי [ה]אם יש שם פס ד' [ה]מתיר בפירצה עד עשר ואם לאו פחות משלשה מתיר שלשה אינו מתיר לרב יוסף אית ליה דרבי אמי לאביי לית ליה דר' אמי אמר לך אביי התם סוף מבוי הכא תחלת מבוי אי איכא ארבע אמות אין אי לא לא. אמר אביי מנא אמינא לה דתניא[ד] [ו]אין מבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהו בתים וחצרות פתוחין לתוכו ואי בד' היכי משכחת לה וכי תימא דפתח לה בדופן האמצעי [ו]והאמר רב נחמן נקיטינן [ז]איזהו מבוי שניתר בלחי וקורה כל שארכו יתר על רחבו [ז]ובתים וחצרות פתוחין לתוכו ורב יוסף [ח]דפתח להו בקרן זוית. אמר אביי מנא אמינא לה דאמר רמי בר חמא[ט] אמר רב הונא לחי הבולט מדופנו של מבוי פחות מארבע אמות נידון משום לחי ואינו צריך לחי אחר להתירו ד' אמות נידון משום מבוי וצריך לחי אחר להתירו[י] ורב יוסף לאפוקי מתורת לחי עד דאיכא ארבע אמות למיהוי מבוי אפי' בארבעה טפחים נמי הוי מבוי: גופא אמר רמי בר חמא אמר רב הונא לחי הבולט מדפנו של מבוי

רש"י

ומאן דאמר ארבעה קסבר אסור להשתמש תחת הקורה. דמודה הפנימי יורד וסותם ורוחב הקורה הוי תוך לסתימה, ולמשתמשים במבוי אין להם היכר בקורה שהרי בנמוך הן, הלכך לריך שימשך לתוך המבוי שתהא הקורה ניכרת להם כשישתמשו באותו גובה, וכיון דאפיקתיה מתחת הקורה לריך שיהא מקום הניכר וחשוב: לא דכולי עלמא מותר ובהא פליגי מר סבר קורה. שתיקנו חכמים למבוי משום היכר בעלמא הוא דלא ליתי למישרי רשות הרבים, והרי יש כאן היכר בכניסתן כשמשתמשין תחת הקורה: ומאן דאמר ארבעה קסבר קורה. המתרת במבוי טעמא משום מחיצה דאמרי' מודה החיצון יורד וסותם, ואמרו רבנן דבטפי מעשרים לא אמרי' יורד וסותם, וכיון דלא הוי מיעוט ד' הוי מחיצה העשויה לפחות מד' וקיימא לן בכל דוכתא דמחיצה שאינה ראויה[ד] לד' לאו מחיצה היא, דאין רשות היחיד בפחות מד' טפחים ואע"פ שמוקף מחיצה של עשרה טפחים, ובגזוזטראות דחנניה בן עקביא נמי הכי אמרינן דאין מחיצות אלא אם כן יש תוך החלל ארבעה בפרק כילד משתתפין (ד' פו:): גזירה שמא יפחת. על ידי דריסת רגלים יפחת המיעוט ויעמוד על פחות מטפח, הלכך בעינן טפי, וכיון דאפיקתיה מהיכר של מעלה אוקמיה אארבעה דחשיבי בכל דוכתא: משכו. של חקק לתוך אורך המבוי. בדבר הבולט כגון מיעוט שייך למימר רוחב, ובדבר השוקע ומקיפות אותו מחיצות כגון חקק שייך לומר לשון משך: רב יוסף. דבעי לעיל טפח הכא בעי ארבעה, דהתם דאיתיה לדופן ולמעוטי קאתי בהיכר בעלמא סגי, הכא דהשתא הוא דמשוי ליה דופן בין לרב יוסף ובין לאביי בעינן דליתחזי האי דופן לשיעור הכשר אורך מבוי שלם, הלכך לרב יוסף שיעור משך מבוי בד' טפחים, ואביי סבירא ליה שיעור משך מבוי בד' אמות: שנפרץ מצידו. אחד מן הכתלים שבצד ארכו: כלפי ראשו. סמוך לקורה הימנה ולפנים: אם יש שם פס ד'. אם נשתייר מן הכותל, או עשה פס ד' במקום הפרצה סמוך לקורה:

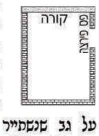

מתיר פירצה. אף על גב שנשתייר שם עדיין פירצה עד עשר, דכיון דיש הכשר אורך מבוי מן הקורה עד הפירצה לא בטל ליה תורת פתח מקמא ובמלתיה קאי וקורתו מתירתו, ופירצה הנותרת כיון דלאו יותר מעשר תורת פתח עליה ומבוי אינו נפסל בפתחים הרבה, ואי נמי שבקי בני מבוי פתחא קמא ונפקו ועיילי בההיא פירצה משום דלדך קצרה היא להם אפ"ה לא בטלה תורת פתח וקורה מן הראשון משום דהוי פתח לד' הסמוכין לו, הואיל וד' אורך ראויין לקורה דיש בהן הכשר מבוי: ואם לאו. דאין שם פס ד': פחות מג'. אם הפירצה פחותה מג': מתיר. תיקון המבוי את המבוי, שהרי כלבוד דמי ואין כאן פירצה, ואם הפירצה ג' אינו מתיר, דכיון דממעטין בני מבוי בהילוכן ומקצרין את דרכן לדך אותה פירצה חיישינן דילמא שבקי פתחא רבה ועיילי ונפקי בההיא פירצה ובטיל ליה פתחא קמא ובטלה קורה דידיה ואין קורה למבוי זה, והאי טעמא מפרש לקמן בפירקין[ם]: ואביי לית ליה דר' אמי ודר' אסי. דהא הכשר מבוי בד' אמות קאמר, והכא נמי אי ליכא פס ד' אמות אין קורה זו ראויה לאותו הפס ואין כאן קורה: סוף מבוי. כגון הא דר' אמי ור' אסי שכבר היה מבוי ואירע בו פסול, הכי נמי דלמיהדר לשוייה מבוי סגי בד' טפחים: תחילת מבוי. כגון גבי חקק, דהשתא קאתי לשוייה מבוי: בתים וחצרות. בתים פתוחין לחצירות וחצירות למבוי, שכן היה דרכן שאין בתים פתוחין אלא לחצריהן, וכל חצר האמור בהש"ס ובמשנה אינו אלא לפני הבית, אבל שאחורי הבית מוקצה או רחבה קרי ליה: ואי אמרת בד' הוי מבוי היאך ניתר באורך ארבעה. [ם]מכדי מיעוט חצירות שתים, ואין פתח פחות מד', ואיך יפתח פתח רוחבו ארבעה במשך המבוי שאינו אלא ד', היה מקום הפלימין, ועוד כולו פרוץ הוא: וכי תימא דפתח ליה בדופן אמצעית. וכי קאמר רב יוסף הכשר מבוי באורך ד' במבוי רחב מאד קאמר, ויכול לפתוח פתח החצירות בדופן שמאחריו: והאמר רב נחמן נקיטינן. מסורת מאבותינו ומנהג מרבותינו: ארכו יתר על רחבו. הוי מבוי וניתר בלחי וקורה, אבל מרובע דין חצר עליו, ואמרי' לקמן[ט] חצר צריכה פס ד' או פס משהו מכאן ופס משהו מכאן היכא דפרילה במלואה לרה"ר, וכיון דאמרת ארכו ד' כשר הרי רחבו ד' חסר משהו ואין שם שיעור פתח, דבכולי הך מסכתא אמרי' דאין פתח פחות מד': בקרן זוית. טפח מן הפתח בדופן האמצעי וג' טפחים בדופן המשך, וכן בצידו השני כזה*: לחי הבולט מדופנו של מבוי. לתוך רוחב המבוי, ולא נעשה שם לשם לחי, אלא הואיל בניינו בפאת ביתו כדרך שעושין משום חיזוק:

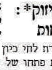

פחות

תוספות

לכולי עלמא משום היכרא ואין להקשות לפירושו הואיל וסברי קורה משום מחילה א"כ מאי טעמא למאן דאמר טפח והא לא הוי מחילה לפחות מד' אין לחוש הואיל והוי דופן אלא שבא למעטו כדפי' בקונטר' בענין זה בסמוך[י]: סוף מבוי הכי נמי. פירוש כיון שלא נפסלה שנשתייר שם פס ד' למבוי כשר אינו יוצא מתורת הכשר עד שיפחות שלא ישאר שם ד' אבל תחלת מבוי דהיינו שלא נשתייר שם פס ד' שצריך לעשות לו הכשר צריך ד' אמות וכן משמע לישנא דקאמר אם יש שם פס ד' מכלל דבנשתייר שם פס ד' איירי ופרש"י אין נראה: ואי בארבעה היכי משכחת לה. אע"ג דד' דקאמר רב יוסף היינו דאיכא משהו טפי דהמבוי אם אינו רוחב ד' אינו צריך לחי כדרב אהילאי לקמן[ם] ואי לא הוי טפי משהו הוי ארכו כרחבו מ"מ באותו משהו אין מקום לפלימין לעמוד: דפתח לי' בקרן זוית. פירש בקונט' טפח מן הפתח בדופן האמצעי ושלשה טפחים בדופן המשך וכן בצידו השני ולא דק דא"כ אין הפתח רחב אלא אלכסון של ג' טפחים על טפח והנה עינינו רואות שאין (א) האלכסון של שלשה על אחד מגיע לאלכסון של טפח על טפח[ם]:

רש"א רש"ל

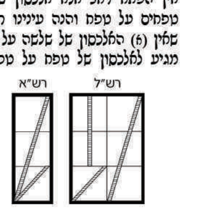

אמר אביי מנא אמינא לה. הא דלא מייתי ראייה מלקמן (ד' י.) דאמר שמואל משמיה דלוי מבוי שרחבו כ' אמה עושה פס גבוה עשרה במשך ארבע אמות ומעמידו לארכו של מבוי שמא לחלק מבוי לב' מבואות מודה רב יוסף דצריך ד' אמות: ורב יוסף לאפוקי מתורת לחי עד דאיכא ד' אמות. קשה לרב יוסף גופיה קאמר לקמן (ד' י.) על דברי רב הונא (ב) משך מבוי ארבע אמות ודוחק לומר דהיינו לאפוקי מתורת לחי: לחי הבולט מדופנו של מבוי. אין פירושו כההיא דלקמן (ד' י.) לחי המושך מדופנו של מבוי דהתם מושך חוץ למבוי לארכו של מבוי דהא חשיב ליה שוה מבפנים והכא בולט לרחבו של מבוי וסותמו דאמר לקמן[ל] למבוי ז' ניתר בפרוץ ואביי הוה מצי לאתויי נמי מהתם:

פחות

עין משפט נר מצוה

כז א מיי' פי"ז מהל' שבת הלכה יא טוש"ע א"ח סי' שסג סעיף ד:
כח ב מיי' שם הלכה ט [וגם טו]:
כט ג טוש"ע א"ח סי' שסג סעיף כו:
ל ד מיי' שם הלכה טז טוש"ע שם:
לא ה מיי' שם הלכה יז טוש"ע א"ח סי' שסה סעיף א:
לב ו ז מיי' שם הל' ו סמג עשין דרבנן א טוש"ע א"ח סי' שסג סעיף כו:

רבינו חננאל

הקורה מיהו רב יוסף סבר היכר למטה כהיכר למעלה ובטפח נמי סגי ליה. אביי סבר לא [אמרינן] היכר של מטה כהיכר של מעלה איבעית אימא בגזירה שמא יפחות פליגי רב יוסף לא גזר. ואביי אמר פעמים שיפחות הלכך מצריכין ליה ד' טפחים שאם יפחות יעמוד על טפח: היה פחות מי' טפחים ובא להשלימו לי' חוקקו. כלומר מעמיק וחופר בקרקע עד שהשלימו לי'. משך כלומר רוחב אותה החקיקה בכמה רב יוסף אמר בד' טפחים אביי אמר בד' אמות. לימא בהא פליגי דאתמר מבוי שנפרץ מצדו כלפי ראשו אתמר משמיה דר' אמי ור' אסי אם נשתייר בו פסל עומד שיש בו ד' טפחים מתיר פרצה עד עשר כלומר אפילו אם הוא רוחב הפרצה י' אמות כיון שהפסל זה עומד (ומעמד כפסל) הפרצה כפתח ומותר. רב יוסף אית ליה כר' אמי ור' אסי ואביי לית ליה. ואמרינן בסוף מבוי כ"ע אית להו הא דר' אמי ור' אסי כי פליגי בתחלת מבוי רב יוסף סבר תחלת מבוי נמי בד' ואביי סבר בד' אמות. ובא אביי לברר דבריו מדברי של רב דאמר אין מבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהו בתים וחצרות פתוחים א) בו בקרן זוית. ואביי אמר לך פתחים בקרן זוית לא עבדי אינשי וכן עוד בא אביי לדקדק מהא דאמר לחי הבולט מדופנו של מבוי פי' בולט יוצא ועודף מבנין הכותל כגון כתיבת דיניין שהן בולטות האותיות ולא שוקעות אם זה הבולט

חשק שלמה על ר"ח

א) נראה דחסר כאן וצ"ל פתוחין לתוכו ואי בד' היכי משכחת לה ורב יוסף אמר לך דמשכחת לה שהיו פתוחין בו בקרן זוית.

רב נסים גאון

אם יש פס ד' מתיר פרצה עד עשרה. עיקר דילה במשנה (דף טו) כל פרצה שהיא כ' אמות מותרות מפני שהיא כפתח יותר מיכן אסור:

משנת ראשונים

אביי אמר בארבע אמות. חוקק בו ד' אמות לתוך אורך המבוי לרוחב כל המבוי כדי להשלימה לעשרה טפחים. [רא"ש סימן ד]

ודיו בכך אפילו היה רוחב המבוי יותר מארבע אמות, שאשר אורך המבוי מצטרף להשלים ארכו יתר על רחבו. [מאירי]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל ג. לקמן ח: יב:], ב) [לעיל דף ג:], ג) [סס], ד) שבת קל ע"ב, לקמן עג ע"ב ע"ש וצ"ע, כוונת תמיהתו דבשבת ולקמן מימרא דרב היא, ועוד אמאי לא מותיב הגמ' לקמן עד ע"א מברייתא זו אשמאל ור' יוחנן, ובאמת בדפו"ר איתא (במקום "דתניא") דאמר רב, והיא הנוסחא האמיתית (דק"ס, גאון יעקב), ועי' ר"ח, ה) לקמן יב:, ו) [שבת קלא. וש"נ], ז) [עי' תוס' לקמן ו. ד"ה דפתחא], ח) דף י:, ט) דף יב., י) [ד"ה רב יוסף], כ) עי' מהרש"ל ומהרש"א ובהערות שם בביאור דברי התוס' הציורים (וע"ע רש"ש), ל) עמוד ב'.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה דפתח וכו' שאין האלכסון. נ"ב כלומר היתרון המרובע מהאלכסון למאי דאמרינן כל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא הנה עינינו רואות דיתרון טפח ע"ט הוא יותר מהיתרון של ג' טפחים ע"ט והוא אם תמדוד בטפח ע"ט באלכסון לא תמלא היתרון כ"א ב' חומשי טפח וכשתמדוד אלכסון של ג"ט על אחד לא יהיה היתרון כל כך וזה דבר ברור ונראה לעינים: (ב) ד"ה ורב יוסף וכו' על דברי רב הונא שנמשך מינה משך מבוי:

גליון הש"ס

גמ' ומ"ס קורה משום מחיצה. עיין לקמן דף טו ע"א תוס' ד"ה אביי לטעמיה: שם מתיר בפרצה עד עשר. עיין לקמן דף י ע"ב תוס' ד"ה ולטעמיה: רש"י ד"ה ואי אמרת. מכדי מיעוט חצירות שתים. ק"ל בלאו הקדמה זו הא אף אי הוה סגי בחצר א' הוי הרלים נסוה והא באמת אף דבעי' ב' חצרות מ"מ אפשר בחצר א' מצד דופן זה וחצר א' בדופן כנגדו אלא דבאמת גם פתח אחד א"א באורך ד' וא"כ גם אם סגי בחצר א' שנה לראיה זו: תוס' ד"ה דפתח לי'. ולא דק. עיין מ' מהרלב"ח סי' יג:

הגהות וציונים

א] בכמה ראשונים הנוסח והכא בהיכר של מטה כהיכר של מעלה קא מיפלגי (עי' מאירי, ועי"ש עוד גירסא אחרת בבבא דלעיל), ובשאר הראשונים וכ"ה בכת"י ובדפו"ר ליתא כלל התיבות "בהיכר של מטה ובהיכר של מעלה" והגירסא היא כהוגן והכא בהא קא מיפלגי דמ"ס וכו' (דק"ס): ב] [גירסת הרא"ש אבא] (גליון): ג] פרש"י ותוס' ע"ז בע"ב ריש העמוד: ד] בדפו"ר שאינה צריכה לד' (ועי' לשון הריטב"א "דכל מחיצה שאינה באה להכשיר מקום ד"ט לכל הפחות לא שמה מחיצה"): ה] צ"ל לחי, ע"פ מהרש"ל ישן (גליון):

ואם לאו פחות משלשה מתיר. כלומר שלא נשארו ד' טפחים עומדים בראש הכותל הנפרץ כלפי ראשו. [הריטב"א] ורב יוסף לאפוקי מתורת לחי עד דאיכא ארבע אמות. שאין להוציאו מתורת לחי כיון שעומד במקום לחי עד שיהא ד' אמות שאין בו היכר לחי כלל ולעולם הכשר אורך מבוי ד' טפחים הוא. [הריטב"א] לחי הבולט מדפנו של מבוי. בולט מדופן של מבוי כמין עמודים שעושין לחזק הכתלים וסותם קצת פתחו של מבוי. [רא"ש, סימן ה]

ה: מבוי שהוא גבוה פרק ראשון עירובין

פחות מארבע אמות נידון משום לחי: ומסיקינן עליה ומ"ג ללמוד ממנו לחי מוקצה משום קיימות לן בהמתי גלמי העומד ממליוי ומפילו לר"ש[1] דפסקי כרבה מ"מ הכא מיירי מגילת דרך הוא ומצי מרב הוא לייק לה לקמן בפירקין (ד' טו.) ונראה דהכא מ"מ מתקלף למיירי הכא בגלח מוקצה לגמ לחי משום מקצוע ומ"ג לפלוגי בין לי לפחות מד' למילו עבדיה לגמ לחי הוי כבר בכל עניין למשום לייקה בסתימתו לא גרע מלחי משום כלכלי רש"י בסמוך אבל בהכי ליכא למיפלג דכל מילי משום מבוי הוקבע לגמ לחי ולכאי כי לייק מיניה לקמן (ד' י.) שמע מיניה מלא לא קתני שמע מיניה ד' למילי העומד ממליוי הוי לחי ולקמן (דף ט:) פרש"י ולרבינ"ג ליטול כגלחה מבחוץ וזה וחומר מחצר ומה חצר שאינה נידרת בלחי וקורה ניתרת בעומד מרובה על הפרוץ מבוי שניתר בלחי וקורה אינו דין שניתר בעומד מרובה על הפרוץ מה לחצר שכן פרצתה בעשר תאמר במבוי שפרצתו בארבעה קסבר רב הונא בריה דרב יהושע מבוי נמי פרצתו בעשר למאן קאמרינן לרב הונא והא רב הונא בריה דרב סבירא ליי רב הונא בריה דרב יהושע טעמא דנפשיה קאמר. רב אשי אמר אפילו תימא במבוי שמונה נמי לא צריך לחי מה נפשך אי עומד נפיש ניתר בעומד מרובה על הפרוץ ואי פריז נפיש נידון משום לחי מאי אמרת דשוו תרוייהו כי הדדי הוה ליה ספק דבריהן [ו] וספק דבריהן לקולא: אמר רב חנין בר רבא אמר רב מבוי שנפרץ מצדיו

[א] פחות מד' אמות. כדומה המבוי נידון משום לחי ומסיקין עליה, ומ"ג מסיק לחי אחר להתירו ד' אמות מבוי וצריך לחי אחר להתירו אותו לחי היכן מעמידו אי דמוקי ליה בהדיה אוסופי הוא דקא מוסיף עליה אמר רב פפא [2]דמוקי ליה לאידך גיסא רב הונא בריה דרב יהושע אמר אפילו תימא דמוקי לה בהדיה [2]דמטפאי ביה[ב] או דמבצר ביה. אמר רב הונא בריה דרב יהושע לא אמרן אלא במבוי שמונה אבל במבוי שבע ניתר בעומד מרובה על הפרוץ וקל וחומר מחצר ומה חצר שאינה ניתרת בלחי וקורה ניתרת בעומד מרובה על הפרוץ מבוי שניתר בלחי וקורה אינו דין שניתר בעומד מרובה על הפרוץ מה לחצר שכן פרצתה בעשר תאמר במבוי שפרצתו בארבעה קסבר רב הונא בריה דרב יהושע טעמא דנפשיה קאמר. רב אשי אמר אפילו תימא במבוי שמונה נמי לא צריך לחי מה נפשך אי עומד נפיש ניתר בעומד מרובה על הפרוץ ואי פריז נפיש נידון משום לחי מאי אמרת דשוו תרוייהו כי הדדי הוה ליה ספק דבריהן [ו] וספק דבריהן להקל: אמר רב חנין בר רבא אמר רב מבוי שנפרץ מצדיו

[ב] פחות מד' אמות. כדומה המבוי נידון משום לחי ומסיקין עליה, ומ"ג מסיק לחי אחר להתירו ד' אמות מבוי וצריך לחי אחר להתירו אותו לחי היכן מעמידו אי דמוקי ליה בהדיה אוסופי הוא דקא מוסיף עליה אמר רב פפא [2]דמוקי ליה לאידך גיסא רב הונא בריה דרב יהושע אמר אפילו תימא דמוקי לה בהדיה [2]דמטפאי ביה[ב] או דמבצר ביה. אמר רב הונא בריה דרב יהושע לא אמרן אלא במבוי שמונה אבל במבוי שבע ניתר בעומד מרובה על הפרוץ וקל וחומר מחצר ומה חצר שאינה ניתרת בלחי וקורה ניתרת בעומד מרובה על הפרוץ מבוי שניתר בלחי וקורה אינו דין שניתר בעומד מרובה על הפרוץ מה לחצר שכן פרצתה בעשר תאמר במבוי שפרצתו בארבעה קסבר רב הונא בריה דרב יהושע טעמא דנפשיה קאמר. רב אשי אמר אפילו תימא במבוי שמונה נמי לא צריך לחי מה נפשך אי עומד נפיש ניתר בעומד מרובה על הפרוץ ואי פריז נפיש נידון משום לחי מאי אמרת דשוו תרוייהו כי הדדי הוה ליה ספק דבריהן [ו] וספק דבריהן להקל: אמר רב חנין בר רבא אמר רב מבוי שנפרץ מצדיו

ארבע אמות נידון משום מבוי.

[ג] מפילו לר"ש (ב) (לקמן ד' טו.) למי משום ממילה לחיה לו להוציא יותר מס קומתו מ"מ היכי קלא עניין ומ"ג לחיה להעמידה לגמ לחי לגפי הקונטרס מועיל לת"ג למין היכיה מ"מ י"ל בשהועמד לגמ

אותו [ד] היכן מעמידו. במבוי רחב יותר משמונה קל בעי דבמומ מ' היכן שיעמידנו הוי קלת מבוי. **לכל** והומר מחצר. מת"ג מחצר ומבוי שין לכשהן מהונעין בריכין שם ד' ומס מרכן מבוי שפרצתו בעשר. ובגון שנפרצה בקרן זוית דפחותה בקרן זוית לא עבדי אינשי. תאמר במבוי

רבינו חננאל

פחות מד' אמות נידון משום (לחי) [מבוי] האין צריך לחי אחר להתירו ש"מ דשיעור מבוי ד' אמר בעינן ורב יוסף אמר לך לא אתא לאשמעינן אלא כל דהוא מד' אמות ולמעלה נפיק לחי מתורת לחי והרי הוא כמבוי וצריך הוא לחי להתירו ולעולם אפילו ד' שמונים הוי מבוי. ומיבעיא לן הא דתני בברלח וצריך לחי להתירו אחזו לחי והיכן מעמיד. אם מעמידו בראשו של בולט ומצא מוסיף עליו. ופריק רב פפא דמוקים ליה כגון שמסוכל אחר שכנגדו. רב הונא א' לעולם אינו מעמידו אלא בראשו של בולט וכגון שהבליטו יותר או מחות שיהא נראה או בולט או שוקע אבל משוה עם אותה לחי הבולט ל'. אמר רב הונא בריה דרב יהושע ל"ש היכא דמבוי אמרן אלא במבוי ד' אמות שנמצא הבולט ד' אמות ונמצאו עוד ד' אמות מבוי הוכל צריכין דבר להתירו אבל מבוי ד' אמות ד' מהן לחי הבולט אין צריך לחי אחר להתירו אלא נידון כעומד שכן פרצתה בעשר ואין מועיל לה לחי זקורה כלום והוי שאמרו (דף יט:) חצר ניתרת בשם אחד ר' אומר בב' מסין אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן חצר צריכה ב' מסין ושעמו של דבר שהיא ניתרת בעומד מרובה על הפרוץ כי כל מהצות של שבת צריכות עומד מרובה על הפרוץ חוץ מפסי בריאות כמר שאנו עומדין לפרשו וכל שכן המבוי שמועיל בו לחי זקורה שיועיל בו עומד מרובה על הפרוץ: מה לחצר שכן פרצתה בי' כבר הזכרנו מה שאמרה המשנה בזה הפרק כל פרצה שהיא כי' אמות כי' הגם בפרק חלון (דף עה:) כתוב שבין ב' חצרות גבוה י' שפחים נפרץ הכותל עד י' אמות מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד מפני שהיא כפחות כבר נתברר לך כי פרצת חצר בי' ומה שאמרו פרצת מבוי בד' כבר פרוש אחר כן רב הונא אמר אחד זה ואחד זה בד':

רב נסים גאון

חצר שאינה ניתרת בלחי זקורה ניתרת בפרוצה עומד על הפרוץ. לפנינו כזה הפרק פרשו כי הזוצר צריכה פסין ואין מועיל לה לחי זקורה כלום והזי שאמרו (דף יט:) חצר ניתרת בשם אחד ר' אומר בב' פסין אמר ר' יוחנן חצר צריכה ב' פסין ושעמו של דבר שהיא ניתרת בעומד מרובה על הפרוץ כי כל מהצות של שבת צריכות עומד מרובה על הפרוץ חוץ מפסי בריאות כמר שאנו עומדין לפרשו וכל שכן המבוי שמועיל בו לחי זקורה שיועיל בו עומד מרובה על הפרוץ: מה לחצר שכן פרצתה בי' כבר הזכרנו מה שאמרה המשנה בזה הפרק כל פרצה שהיא כי' אמות כי' הגם בפרק חלון (דף עה:) כתוב שבין ב' חצרות גבוה י' שפחים נפרץ הכותל עד י' אמות מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד מפני שהיא כפחות כבר נתברר לך כי פרצת חצר בי' ומה שאמרו פרצת מבוי בד' כבר פרוש אחר כן רב הונא אמר אחד זה ואחד זה בד':

רבינו חננאל

פחות מד' אמות נידון משום (לחי) [מבוי] האין צריך לחי אחר להתירו ש"מ דשיעור מבוי ד' אמר בעינן ורב יוסף אמר לך לא אתא לאשמעינן אלא כל דהוא מד' אמות ולמעלה נפיק לחי מתורת לחי והרי הוא כמבוי וצריך הוא לחי להתירו ולעולם אפילו ד' שמונים הוי מבוי. ומיבעיא לן הא דתני בברלח וצריך לחי להתירו אחזו לחי והיכן מעמיד. אם מעמידו בראשו של בולט ומצא מוסיף עליו. ופריק רב פפא דמוקים ליה כגון שמסוכל אחר שכנגדו. רב הונא א' לעולם אינו מעמידו אלא בראשו של בולט וכגון שהבליטו יותר או מחות שיהא נראה או בולט או שוקע אבל משוה עם אותה לחי הבולט ל'. אמר רב הונא בריה דרב יהושע ל"ש היכא דמבוי אמרן אלא במבוי ד' אמות שנמצא הבולט ד' אמות ונמצאו עוד ד' אמות מבוי הוכל צריכין דבר להתירו אבל מבוי ד' מהן לחי הבולט אין צריך לחי אחר להתירו אלא נידון כעומד שכן פרצתה בעשר ואין מועיל לה לחי זקורה כלום והוי שאמרו (דף יט:) חצר ניתרת בשם אחד ר' אומר בב' מסין אמר ר' יוחנן חצר צריכה ב' מסין ושעמו של דבר שהיא ניתרת בעומד מרובה על הפרוץ כי כל מהצות של שבת צריכות עומד מרובה על הפרוץ חוץ מפסי בריאות כמר שאנו עומדין לפרשו וכל שכן המבוי שמועיל בו לחי זקורה שיועיל בו עומד מרובה על הפרוץ: מה לחצר שכן פרצתה בי' כבר הזכרנו מה שאמרה המשנה בזה הפרק כל פרצה שהיא כי' אמות כי' הגם בפרק חלון (דף עה:) כתוב שבין ב' חצרות גבוה י' שפחים נפרץ הכותל עד י' אמות מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד מפני שהיא כפחות כבר נתברר לך כי פרצת חצר בי' ומה שאמרו פרצת מבוי בד' כבר פרוש אחר כן רב הונא אמר אחד זה ואחד זה בד':

משנת ראשונים

ארבע אמות נידון משום מבוי וצריך לחי אחר להתירו. כוותרת לחי ראוי להתיר, אר שיעשה לשם לחי אר שיקוה בו היכה לחי.

[מאירי]

אמר רב פפא דמוקי ליה לאידך גיסא. ויראה לי שאם עשה הלחי מדבר אחר שלא ממין הכותל אינו צריך לכל אלו, שזוקדושו נותן לו היכה. [מאירי]

ומה חצר שאינה ניתרת בלחי וקורה יבו'. אין הפרש בין מבוי לחצר לענין זה, דמבוי נמי אם הוא ארוכו כרוחבו אינו ניתר פחות אלא בשפס ד', ואם ארכו יותר על רוחבו ניתר פחות

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) [נפח לה. לקמן מה: מילה גג:], ג) לקמן יב. ושם ע"ב, ד) דף ו., ה) ערי תוס' קידושין נב. ד"ה כיצד"ל, ו) ערי רשב"א, ז) לקמן יב., ח) לקמן כ ע"ב.

הגהות הב"ח

(ב) תוס' ד"ה מרבע וכו' נמלן לקמן. ג"כ לקמן דף יב ע"ב. (ג) ד"ה ופפק וכו' ד"ל דפסק קאי אלישנא דרב הונא:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה ארבע. אפילו פ"ה. ל"ל למומס ק' דהא מנא שמעתין הוא ד"ה ואימו ע"ל לקמן דף ט ע"ב ואימו המעמד מלגיו הוי לגי חזנו ל"ל אי משום אימ"ש: ד"ה אינו דין דבחצר הפס מבוי משום מחיצה. עיין לקמן דף ט ע"ב תוס' ד"ה מחל:

הגהות וציונים

ב) בכתי"י הראשונים דמשמיה ביה **פורתא** או דמבצר ביה **פורתא**: ג) ב' הדיבורים האלו שייך לעיל ע"א (הגרי"א מוהר"ם), **ד) כמ"י בבא** (הגהות בבא (הגרי"א מוהר"ם), **ד) כמ"י בבא** שאין ניתין רבי'), ובכתבה האשכנזים מצויה לשון ר"ש"י ליתא והיכתת "דיכין דנפק ליה מתורת לחי"ר. **ד)** בכתי"י ובדפוסי"ר דרב הונא **רבה**, והוא הנוסחא האמיתית ופי' רב הונא הגדול אבל לא היה רבי הוא רב הונא בריה דר"י ולא ראהו מעולם דאפי' רבא רבו של רב הונא בריה ר"י לא ראה את רב הונא (ער' תוס' בכתובות יא ע"א, ד"ק"ס); **ה)** לשון התוס' "ד"ה אמנם" אינו מדוקדק דהרי למיקנט פס "ד"ה שפחים" דמהני בחצר וכו' (מהרש"א), ועי' רש"ש, שפ"א, גנוי יוסף מה שהקשו על דבריו; **ו)** נראה דצ"ל **אלא בשם ארבעה** (מראה כהן).

ב) שנפח מה: לקמן מס: ג), **ג)** לקמן יב. **ד)** לקמן טו. **ה)** ערי"ש בכתי"ל, **ו)** ערי' רשב"א, **ז)** לקמן יב., **ח)** לקמן כ ע"ב.

[1] פחות מד' אמות. כדומה המבוי נידון משום לחי ומסיקין עליה, ומ"ג מסיק לחי אחר להתירו ד' אמות מבוי וצריך לחי אחר להתירו אותו לחי היכן מעמידו אי דמוקי ליה בהדיה אוסופי הוא דקא מוסיף עליה אמר רב פפא [2]דמוקי ליה לאידך גיסא רב הונא בריה דרב יהושע אמר אפילו תימא דמוקי לה בהדיה [2]דמטפאי ביה[ב] או דמבצר ביה. אמר רב הונא בריה דרב יהושע לא אמרן אלא במבוי שמונה אבל במבוי שבע ניתר בעומד מרובה על הפרוץ וקל וחומר מחצר ומה חצר שאינה ניתרת בלחי וקורה ניתרת בעומד מרובה על הפרוץ מבוי שניתר בלחי וקורה אינו דין שניתר בעומד מרובה על הפרוץ מה לחצר שכן פרצתה בעשר תאמר במבוי שפרצתו בארבעה קסבר רב הונא בריה דרב יהושע טעמא דנפשיה קאמר. רב אשי אמר אפילו תימא במבוי שמונה נמי לא צריך לחי מה נפשך אי עומד נפיש ניתר בעומד מרובה על הפרוץ ואי פריז נפיש נידון משום לחי מאי אמרת דשוו תרוייהו כי הדדי הוה ליה ספק דבריהן [ו] וספק דבריהן להקל: אמר רב חנין בר רבא אמר רב מבוי שנפרץ מצדיו

[ב] פחות מד' אמות. כדומה המבוי נידון משום לחי ומסיקין עליה, ומ"ג מסיק לחי אחר להתירו ד' אמות מבוי וצריך לחי אחר להתירו אותו לחי היכן מעמידו אי דמוקי ליה בהדיה אוסופי הוא דקא מוסיף עליה אמר רב פפא [2]דמוקי ליה לאידך גיסא רב הונא בריה דרב יהושע אמר אפילו תימא דמוקי לה בהדיה [2]דמטפאי ביה[ב] או דמבצר ביה. אמר רב הונא בריה דרב יהושע לא אמרן אלא במבוי שמונה אבל במבוי שבע ניתר בעומד מרובה על הפרוץ וקל וחומר מחצר ומה חצר שאינה ניתרת בלחי וקורה ניתרת בעומד מרובה על הפרוץ מבוי שניתר בלחי וקורה אינו דין שניתר בעומד מרובה על הפרוץ מה לחצר שכן פרצתה בעשר תאמר במבוי שפרצתו בארבעה קסבר רב הונא בריה דרב יהושע טעמא דנפשיה קאמר. רב אשי אמר אפילו תימא במבוי שמונה נמי לא צריך לחי מה נפשך אי עומד נפיש ניתר בעומד מרובה על הפרוץ ואי פריז נפיש נידון משום לחי מאי אמרת דשוו תרוייהו כי הדדי הוה ליה ספק דבריהן [ו] וספק דבריהן להקל: אמר רב חנין בר רבא אמר רב מבוי שנפרץ מצדיו

ארבע אמות נידון משום מבוי.

[ג] מפילו לר"ש (ב) (לקמן ד' טו.) למי משום ממילה לחיה לו להוציא יותר מס קומתו מ"מ היכי קלא עניין ומ"ג לחיה להעמידה לגמ לחי לגפי הקונטרס מועיל לת"ג למין היכיה מ"מ י"ל בשהועמד לגמ

אותו [ד] היכן מעמידו. במבוי רחב יותר משמונה קל בעי דבמומ מ' היכן שיעמידנו הוי קלת מבוי. **לכל** והומר מחצר. מת"ג מחצר ומבוי שין לכשהן מהונעין בריכין שם ד' ומס מרכן מבוי שפרצתו בעשר. ובגון שנפרצה בקרן זוית דפחותה בקרן זוית לא עבדי אינשי. תאמר במבוי

[1] פחות מד' אמות. כדומה המבוי נידון משום לחי ומסיקין עליה, ומ"ג מסיק לחי אחר להתירו ד' אמות מבוי וצריך לחי אחר להתירו אותו לחי היכן מעמידו אי דמוקי ליה בהדיה אוסופי הוא דקא מוסיף עליה אמר רב פפא [2]דמוקי ליה לאידך גיסא רב הונא בריה דרב יהושע אמר אפילו תימא דמוקי לה בהדיה [2]דמטפאי ביה[ב] או דמבצר ביה. אמר רב הונא בריה דרב יהושע לא אמרן אלא במבוי שמונה אבל במבוי שבע ניתר בעומד מרובה על הפרוץ וקל וחומר מחצר ומה חצר שאינה ניתרת בלחי וקורה ניתרת בעומד מרובה על הפרוץ מבוי שניתר בלחי וקורה אינו דין שניתר בעומד מרובה על הפרוץ מה לחצר שכן פרצתה בעשר תאמר במבוי שפרצתו בארבעה קסבר רב הונא בריה דרב יהושע טעמא דנפשיה קאמר. רב אשי אמר אפילו תימא במבוי שמונה נמי לא צריך לחי מה נפשך אי עומד נפיש ניתר בעומד מרובה על הפרוץ ואי פריז נפיש נידון משום לחי מאי אמרת דשוו תרוייהו כי הדדי הוה ליה ספק דבריהן [ו] וספק דבריהן להקל: אמר רב חנין בר רבא אמר רב מבוי שנפרץ מצדיו

ארבע אמות נידון משום מבוי.

[ג] מפילו לר"ש (ב) (לקמן ד' טו.) למי משום ממילה לחיה לו להוציא יותר מס קומתו מ"מ היכי קלא עניין ומ"ג לחיה להעמידה לגמ לחי לגפי הקונטרס מועיל לת"ג למין היכיה מ"מ י"ל בשהועמד לגמ

אותו [ד] היכן מעמידו. במבוי רחב יותר משמונה קל בעי דבמומ מ' היכן שיעמידנו הוי קלת מבוי. **לכל** והומר מחצר. מת"ג מחצר ומבוי שין לכשהן מהונעין בריכין שם ד' ומס מרכן מבוי שפרצתו בעשר. ובגון שנפרצה בקרן זוית דפחותה בקרן זוית לא עבדי אינשי. תאמר במבוי

[1] פחות מד' אמות. כדומה המבוי נידון משום לחי ומסיקין עליה, ומ"ג מסיק לחי אחר להתירו ד' אמות מבוי וצריך לחי אחר להתירו אותו לחי היכן מעמידו אי דמוקי ליה בהדיה אוסופי הוא דקא מוסיף עליה אמר רב פפא [2]דמוקי ליה לאידך גיסא רב הונא בריה דרב יהושע אמר אפילו תימא דמוקי לה בהדיה [2]דמטפאי ביה[ב] או דמבצר ביה. אמר רב הונא בריה דרב יהושע לא אמרן אלא במבוי שמונה אבל במבוי שבע ניתר בעומד מרובה על הפרוץ וקל וחומר מחצר ומה חצר שאינה ניתרת בלחי וקורה ניתרת בעומד מרובה על הפרוץ מבוי שניתר בלחי וקורה אינו דין שניתר בעומד מרובה על הפרוץ מה לחצר שכן פרצתה בעשר תאמר במבוי שפרצתו בארבעה קסבר רב הונא בריה דרב יהושע טעמא דנפשיה קאמר. רב אשי אמר אפילו תימא במבוי שמונה נמי לא צריך לחי מה נפשך אי עומד נפיש ניתר בעומד מרובה על הפרוץ ואי פריז נפיש נידון משום לחי מאי אמרת דשוו תרוייהו כי הדדי הוה ליה ספק דבריהן [ו] וספק דבריהן להקל: אמר רב חנין בר רבא אמר רב מבוי שנפרץ מצדיו

ארבע אמות נידון משום מבוי.

[ג] מפילו לר"ש (ב) (לקמן ד' טו.) למי משום ממילה לחיה לו להוציא יותר מס קומתו מ"מ היכי קלא עניין ומ"ג לחיה להעמידה לגמ לחי לגפי הקונטרס מועיל לת"ג למין היכיה מ"מ י"ל בשהועמד לגמ

אותו [ד] היכן מעמידו. במבוי רחב יותר משמונה קל בעי דבמומ מ' היכן שיעמידנו הוי קלת מבוי. **לכל** והומר מחצר. מת"ג מחצר ומבוי שין לכשהן מהונעין בריכין שם ד' ומס מרכן מבוי שפרצתו בעשר. ובגון שנפרצה בקרן זוית דפחותה בקרן זוית לא עבדי אינשי. תאמר במבוי

כלחי אי קורה. **[הריטב"א]** ומצינו לרא"ש ז"ל גירסא אחרת, והוא סרכר דכל חצר בין מרובעת בין שאינה מרובעת, אינה ניתרת לעולם אלא בפס ד' שפחים. **[הריטב"א]** **מה לחצר שכן פרצתה בעשר.**

פי' מעשר אמות ולמטה היא פחות, מעשר ולמעלה הוא פרצה. **[תוספות רי"ד]** **תאמר במבוי שפרצתו בארבע.** שמד' ולמטה פחות ומד' ולמעלה הוי פרצה ואוסרת כל המבוי. **[תוספות רי"ד]**

אַרְבַּע אַמּוֹת נִדּוֹן מְשׁוּם מָבוֹי וְכוּ' - אם בולט לתוך רוחב המבוי ארבע אמות, שכיון שלא עשאו לשם לחי אינו נדון משום לחי (רש"י). ואף שבליטת הלחי היא לרוחב המבוי, ושיעור ארבע אמות הוא באורך המבוי, מכל מקום כיון שאורך הבליטה ארבע אמות, שהוא שיעור אורך מבוי, אין היכר שהוא לחי (מאירי לעיל ע"א).

ואף שלדעת הסוברים שלחי משום מחיצה (להלן יב, ב, וכן טו, א), ככל שהלחי ארוך יותר יש לו להועיל יותר, שהרי הוא סותם יותר את פתח המבוי, מכל מקום גם לדעתם צריך שיהיה קצת היכר שהוא לחי, וכיון שאורכו כאורך מבוי, אינו ניכר שהוא לחי. אבל אם עשאו לשם לחי כשר, שכיון שהעמידו לשם לחי יש לו קול, ויש בכך היכר (תוס' ד"ה ארבע, רשב"א, וריטב"א לעיל ע"א בדעת רש"י). ויש סוברים שאפילו עשאו לשם לחי, אם יש בו ארבע אמות נדון משום מבוי (ר"ן לעיל ע"א; תורת חיים לעיל ע"א בדעת הרמב"ם שבת יז, כב).

אוֹתוֹ לֶחִי הֵיכָן מַעֲמִידוֹ - ודוקא במבוי שרוחבו יותר משמונה אמות, אבל במבוי שרוחבו שמונה אמות יכול להעמיד את הלחי באיזה צד שירצה, שכיון שיש בו [בצירוף הלחי הרחב] יותר מארבע אמות, הוא מתיר את המבוי מדין 'עומד מרובה' (תוס' ד"ה אותו). ויש שכתבו, שלדעת רב הונא מבוי אינו ניתר בעומד מרובה, ואם כן הנדון כאן הוא גם על מבוי שרוחבו שמונה אמות [ראה להלן ד"ה רב הונא] (רשב"א; ריטב"א).

אִי דְּמוֹקֵי לֵיהּ בַּהֲדֵיהּ אוֹסְפֵי הוּא דְּקָא מוֹסִיף עֲלֵיהּ - ואף שלחי שהעמידו מתחילה לשם לחי כשר גם ביותר מארבע אמות [לדעת רוב הראשונים, ראה לעיל], כיון שבלחי הראשון אין בו היכר ונראה ככותל, גם הלחי משהו שמוסיף עליו נראה כהמשך הכותל ואין בו היכר (גאון יעקב, וכע"ז במלא הרועים; וראה מאירי).

דְּמַטְפֵי בֵּיהּ אוֹ דְּמָצַר בֵּיהּ - שעושה את הלחי הנוסף גבוה או נמוך מהלחי הראשון (רש"י בפירוש ראשון). ועוד יש לפרש, שעושה אותו עבה או דק מהלחי הראשון (רש"י בפירוש שני; רי"ף; טור או"ח שסג. וראה ב"ח שם בפירוש שני, שלדעתם אם עשאו גבוה או נמוך אינו מועיל, שאין בזה היכר כל כך). ואם הלחי הנוסף עשוי מחומר שונה מזה של הלחי הראשון, ניכר שהוא לחי בפני עצמו, ודי בזה (מאירי).

וּמָה חָצֵר וְכוּ' נִתְּרֶת בְּעוֹמֵד מְרֻבֶּה עַל הַפָּרוּץ - שכן מבואר במשנה (להלן טו, ב) לגבי שיירה שחנתה בבקעה, שאם הקיפוה במחיצה מותרים לטלטל, ובלבד שלא יהיו בה פרצות יתירות על הבנין (תוס' ד"ה). ויש שפירש, שהטעם שחצר ניתרת בעומד מרובה, שכיון שניתרת בפס ארבעה טפחים שסותם את הפתח בשיעור זה בלבד, כל שכן שניתרת בעומד מרובה שסותם יותר את הפתח (חזו"א או"ח סה, יב).

ובלא קל וחומר מחצר, לא היה עומד מרובה מתיר במבוי, אע"פ שנחשב מחיצה בכל מקום, שהרי הרוח הרביעית אינה צריכה 'מחיצה', אלא שחכמים הצריכו שיהיה 'מבוי סתום' כדי להתירו בטלטול, ולכן צריך לימוד בקל וחומר מחצר שעל ידי עומד מרובה נחשב 'מבוי סתום' (חי' הגרי"ז בכורות יז, ב בשם הגר"ח; וראה חי' אבן העוזר).

ויש שפירש, שגדר התקנה להצריך לחי וקורה ברוח רביעית הוא שצריך שהמבוי יהיה גדול בכל ארבע רוחותיו, ואם יש בו פירצה אינו ניתר אלא אם נחשבת פתח, וכן בפירצה שברוח רביעית, אם יש בה לחי וקורה יצאה מתורת פירצה ונעשית פתח, ולכן צריך לימוד מיוחד שגם אם יש בה עומד מרובה יוצאת מתורת פירצה ונעשית פתח (חזו"א שם, א).

אֵינוֹ דִּין שֶׁנִּתַּר בְּעוֹמֵד מְרֻבֶּה עַל הַפָּרוּץ - ודוקא במבוי שבעה, אבל מבוי שמונה אינו ניתר בפס שרוחבו ארבע אמות, ואע"פ שפס מתיר בחצר אפילו אינו אלא ארבעה טפחים, כאן אינו מתיר, שלא נעשה לשם לחי ולא לשם תיקון פס, ואינו ניכר שעשה תיקון להתיר את המבוי (רש"י). ואף בחצר אין פס ארבע אמות מתיר, שאין עליו תורת פס, כיון שלא נעשה לשם פס (רבינו פרץ ותוס' רא"ש בדעת רש"י; בית מאיר או"ח שסג, יא, בשם רעק"א). ויש סוברים שדוקא במבוי אינו מתיר, משום שאינו ניכר שנעשה להיתר מבוי, אבל בחצר מתיר (ריטב"א בדעת רש"י; בית מאיר שם. ולדעתם לא נחלקו רש"י ותוס' בזה).

ויש שפירשו, שפס ארבע אמות אינו מתיר במבוי מטעם אחר, שדוקא בחצר שפס ארבעה מתיר משום מחיצה, כל שכן שיתיר כשסותם ארבע אמות, אבל במבוי שהקילו חכמים שדי בלחי להתירו, צריך שיהיה עליו שם לחי, ובארבע אמות יצא מתורת לחי (תוס' ד"ה אינו; רבינו פרץ). ובביאור סברתם יש שכתב, שיסוד היתר מבוי על ידי לחי הוא משום היכר, ואף לסוברים שלחי משום מחיצה [ראה להלן (יב, ב)], מכל מקום צריך קצת היכר [כמבואר בתוס' (ד"ה ארבע)], לפי שמבוי הוא מקום שרבים עוברים בו ונראה כרשות הרבים, ולכן צריך היכר שאינו רשות הרבים, ואם הלחי רחב ארבע אמות שאינו ניכר שהוא לחי, אינו מתיר. אבל חצר אינה מקום שרבים עוברים בו, ולכן אינה צריכה היכר שאינה רשות הרבים, רק שתהיה מחיצה של ארבעה טפחים בפתחה, ולכן גם פס ברוחב ארבע אמות מתיר בה (קהלות יעקב עירובין ה).

רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ טָעְמָא דְּנַפְּשֵׁיהּ קָאָמַר - ובמבוי שמונה מודה לרב הונא שלחי רחב ארבעה נדון משום מבוי וצריך לחי אחר להתירו, אבל במבוי שבעה חולק על רב הונא, וסובר שניתר בעומד מרובה על הפרוץ (רש"י). ולרב הונא, גם מבוי שבעה אינו ניתר בעומד מרובה על הפרוץ, שהרי לפי דעתו שפירצת מבוי בארבעה טפחים, אי אפשר ללמוד שניתר בעומד מרובה בקל וחומר מחצר, לפי שיש לפרוך מה לחצר שפירצתה בעשר תאמר במבוי שפירצתו בארבעה, וכקושיית הגמ' (רשב"א; ריטב"א). ויש שפירש, שגם לרב הונא מבוי ניתר בעומד מרובה על הפרוץ, ואף שלדעתו אי אפשר ללמוד דין זה בקל וחומר מחצר, מכל מקום סברא היא, שהרי בכל מקום עומד מרובה מתיר (גאון יעקב בדעת תוס' ד"ה אותו; חזו"א או"ח סה, טז).

■ להלכה, לחי העומד מאליו, והמבוי רחב יותר משמונה אמות, אם הלחי בולט לתוכו ארבע אמות אינו נדון משום לחי, וצריך לחי אחר להתירו [אבל אם המבוי רחב שמונה אמות אין צריך לחי אחר, וניתר בלחי זה מדין 'עומד כפרוץ']. ויעמידנו ברוח שכנגדו, ואם ירצה להעמידו אצלו, יעשהו עבה או דק יותר מהבליטה, כדי שיהיה ניכר שנעשה לשם לחי (שו"ע או"ח שסג, יב ומשנ"ב שם, מ. ובדין פס חצי שאורכו ארבע אמות, ראה במשנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 37). ואם העמידו לשם לחי, שיש לו קול שתיקנו לחי למבוי זה, אפילו אם רחב ארבע אמות מתיר (רמ"א שם).

כְּגוֹן שֶׁנִּפְרַץ בְּקֶרֶן זָוִית וְכוּ' - שהפירצה היא בפינת המבוי בראשו, מקצתה במחיצה שבפתח המבוי, ומקצתה במחיצה שבראש הכותל הסמוך לה (רש"י להלן צד, ב ד"ה כגון; רשב"א; ריטב"א). ויש שפירשו, שהפירצה ברוח אחת בלבד, אלא שהיא בקצה הכותל ולא באמצעיתו, ואין דרך לעשות פתח בקצה הכותל (רי"ף ב, ב מדפי הרי"ף בשם רה"ג, ורשב"א בדעתו; רמב"ם שבת טז, כ).

ושיעור הפירצה הוא עד ארבעה טפחים, ואע"פ שבשלשה טפחים אין דין 'לבוד', מכל מקום לא החמירו להצריך בה צורת הפתח, כיון שאין בה שיעור מקום חשוב שהוא ארבעה טפחים, ויש קורה בפתח המבוי (רשב"א; וראה להלן ד"ה אחד זה).

ולדעת הסוברים שהפירצה היא בפינת המבוי בראשו, הטעם שבפירצה בראש המבוי בקרן זוית שיעורה ארבעה טפחים, ואילו במבוי שנפרץ מצידו ואין מחיצה ארבעה טפחים סמוך לראש המבוי, שיעור הפירצה שלשה טפחים (לעיל ה, א), הוא מכיון שבמבוי שנפרץ מצידו, מדובר שהפירצה במקום הנחת הקורה, ולכן אם לא נשארה מחיצה בשיעור ארבעה טפחים ורוחב הפירצה שלשה טפחים, נמצא שאין הקורה מונחת על גבי המבוי, אבל כאן מדובר שהפירצה אינה במקום הנחת הקורה, שהקורה מונחת על הכותל שבראש המבוי, ורק בקרן זוית יש פירצה, ולכן שיעור הפירצה ארבעה טפחים (רשב"א; ריטב"א; ר"ן).

ויש שביאר בגדר החסרון בפירצה בקרן זוית, שכל פירצה ניתרת על ידי המחיצה שבצידה מדין 'עומד מרובה', אבל בקרן זוית אי אפשר לדון 'עומד מרובה' מהמחיצה שבצידה עד צידה השני של הפירצה, כיון שבצידה השני בקרן זוית אין מחיצה. וזהו הטעם האמור בגמ' 'דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי', לומר שאין דנים כאילו הרשות מוקפת על ידי עומד מרובה באלכסון מהמחיצה שבצד זה של הפירצה למחיצה שבצידה השני, מכיון שאין דרך לעשות פתח בקרן זוית באלכסון (חזו"א או"ח עב, א, וראה שם, ב, שאם נעץ קנה בקרן זוית, דנים 'עומד מרובה' מהמחיצה אליו).

ואם עשה צורת הפתח על ידי מזוזות ומשקוף במקום הפירצה, נחשב פתח, אע"פ שהוא בקרן זוית, ובאופן זה מדובר בגמ' לעיל (ה, א) 'דפתח ליה בקרן זוית' (תוס' ד"ה דפתחא; רשב"א ריטב"א ור"ן בשם הראב"ד). אבל אינו מועיל שיתן שם לחי וקורה, שאין לחי וקורה מתירים את הפירצה (ריטב"א). וליש מפרשים, שנפרץ בקרן זוית, היינו בצד הפתח [כמובא לעיל בשם הרי"ף], אפילו אם יעשה שם צורת הפתח לא יועיל (רי"ף ב, ב מדפי הרי"ף בשם רה"ג, ורשב"א בדעתו; רמב"ם שבת טז, כ), שצורת הפתח שמועילה היא מדין 'פתח', וכיון שאין דרך לעשות פתח בקרן זוית, גם צורת הפתח לא מועילה שיחשב כפתח (חי' הגר"ח שבת טז, טז).

אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה בְּאַרְבָּעָה - ושיעור הפירצה ארבעה טפחים, ואע"פ שכבר בשלשה טפחים אין דין 'לבוד', מכל מקום, כשם שמבוי שאין פתחו רחב ארבעה טפחים אינו צריך לחי וקורה (לקמן יב, א), שפתח פחות מארבעה אינו נחשב 'פתח', כך פירצה פחות מארבעה אינה נחשבת 'פירצה' (רבינו פרץ).

ודוקא אם הפירצה בקרן זוית, אבל אם היא בראשו בלא קרן זוית, שיעורו בעשר אמות, כמבואר בגמ' להלן (י, ב). וטעם החילוק, שבפירצה מן הצד או בקרן זוית, יש לחוש שהעומדים ברשות שבצד המבוי יכנסו למבוי דרך הפירצה, ויתמעטו ההולכים דרך הפתח שבו הלחי וקורה, ויתבטל ממנו שם פתח, אבל בפירצה בראשו אין חשש שהעומדים מחוץ למבוי יכנסו דרכה ויתמעטו ההולכים בפתח שבו הלחי וקורה, מכיון שלא יניחו מלהכנס דרך הפתח הגדול ויכנסו דרך הפתח הקטן (תוס' ד"ה אחד, ע"פ גאון יעקב; וראה שעה"צ שסה, ח שהקשה, שלעיל ה, א מבואר שמבוי שנפרץ מצידו ויש פס ארבעה בראשו אין חוששים שלא יצאו דרך הפתח שבו הלחי וקורה).

ויש שסוברי, שאין חילוק אם הפירצה בקרן זוית או בראש המבוי בלא קרן זוית, ופירש שהסוגיא להלן (שם) סוברת כדעת רב חנן בר רבא ששיעור פירצת מבוי בראשו בעשר, אבל לרב הונא גם פירצה בראש המבוי שיעורה בארבעה (ריטב"א להלן י, ב).

רַב אָמַר תּוֹרָתוֹ כְּמַפָּלָשׁ וּשְׁמוּאֵל אָמַר תּוֹרָתוֹ כְּסָתוּם. הקדמה: מבוי מפולש, שיש לו לאורכו שתי מחיצות בשני צדדיו, ופתוח בשני ראשיו לרשות הרבים, צריך לעשות צורת הפתח בראשו האחד, ולחי או קורה בראשו השני (להלן ז, א). ולא מועיל שיתן לחי בשני ראשיו, ואפילו אם לחי משום מחיצה, שתקנת חכמים היא שאין לטלטל אלא ברשות שיש בה מחיצות בשלש רוחותיה ולחי או קורה ברוח רביעית (רשב"א וריטב"א להלן צד, א). ויש שפירש שהטעם שלא מועיל שיתן לחי בשני צדדיו הוא מפני שהאנשים שעוברים שם, מבטלים את תועלת המחיצה (רבינו יהונתן א, א מדפי הרי"ף). הגמ' להלן דנה לגבי מבוי עקום שפתוח משני צידיו ואין פתחיו מכוונים כמבוי מפולש, וצורתו כצורת האות 'ר' [ראה עמ' 145 ציור ד], האם דינו כמפולש, וכיצד מתקנים אותו להתירו בטלטול.

לדעת רב מבוי עקום נדון כמפולש לרשות הרבים, מכיון שמקום העקמומית באמצעיתו שבו הוא מפולש לחבירו, נדון כאילו הוא פתוח לרשות הרבים, ולכן צריך לעשות בו צורת הפתח, ובשני פתחי המבוי הפתוחים לרשות הרבים צריך לעשות לחי או קורה [כדין מבוי המפולש לרשות הרבים שעושה לו צורת הפתח מכאן ולחי או קורה מכאן] (רש"י; תוס' ד"ה רב). והטעם שלא די בלחי או קורה מכאן וצורת הפתח מכאן, מכיון שצריך לתת את הצורת הפתח במקום העקמומית דוקא, שבכך היא נראית משני צידי המבוי וכל בני המבוי יוכלו לראות אותה (תוס' שם; רא"ש א, ו, וראה קרבן נתנאל א). או, משום שלדעת רב מבוי עקום נדון כשני מבואות מפולשים, ומקום העקמומית משמש כפתח לשניהם, וכל אחד מהמבואות צריך לחי או קורה בראשו האחד, וצורת הפתח בראשו השני [כדין מבוי המפולש], ולכן עושה צורת הפתח במקום העקמומית, ומשמשת לשני המבואות (ריטב"א; ר"ן; מאירי).

ויש שהוסיף, שאפשר לתקן את המבוי באופן נוסף, שבמקום העקמימות יתן לחי או קורה, ובשני פתחי המבוי הפתוחים לרשות הרבים יתן צורת הפתח (רא"ש שם; ואם מקום העקמומית רחב מעשר אמות, דעת שו"ת הרא"ש כא, א שאינו מועיל תיקון זה, ודעת המרדכי תעז שמועיל, וראה ביאה"ל שסד, ג ד"ה וצריך, שיש להקל בזה).

ולדעת שמואל מקום העקמומית דינו כמבוי סתום שאין צריך לעשות בו שום תיקון, ודי בלחי או קורה בכל אחד משני הפתחים שמכאן וכאן, ואין דינו כמבוי מפולש שצריך צורת הפתח בראשו, שזה דוקא כששני פתחיו מפולשים זה כנגד זה (רש"י בפירוש ראשון). ועוד יש לפרש, שצריך לעשות במקום העקמומית כתורת מבוי סתום [מלבד לחי או קורה בכל אחד מראשי המבוי], והיינו שצריך לעשות בו לחי, כשם שעושים בפתח של מבוי סתום (רש"י בשם רבו).

המשך במילואים עמ' 111

מצידו בעשר מראשו בארבעה מאי שנא מצידו בעשר דאמר פתחא הוא מראשו נמי נימא פתחא הוא א"ר הונא בריה דרב יהושע כגון שנפרץ בקרן זוית [א]דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי ורב הונא אמר[א] אחד זה וא' זה בארבעה וכן א"ל רב הונא לרב חנן בר רבא לא תפלוג עלאי דרב איקלע לדמחריא ועבד עובדא כוותי א"ל רב [ב]בקעה מצא וגדר בה גדר. אמר רב נחמן בר יצחק כוותיה דרב הונא מסתברא דאיתמר מבוי עקום רב אמר [ג]תורתו כמפולש ושמואל אמר תורתו כסתום במאי עסקינן אילימא ביותר מעשר בהא לימא שמואל תורתו כסתום אלא לאו בעשר וקאמר רב תורתו כמפולש אלמא פירצת מבוי מצידו בד' ורב חנן בר רבא[ב] שאני התם [ד]דקא בקעי בה רבים מכלל דרב הונא סבר אע"ג דלא בקעי בה רבים מ"ש [ה]מדר' אמי ורב אסי התם דאיכא גידודי הכא דליכא גידודי: ת"ר כיצד מערבין דרך רה"ר עושה צורת הפתח מכאן ולחי וקורה[ג] מכאן [ו]חנניה אומר ב"ש אומרים עושה דלת מכאן ודלת מכאן וכשהוא יוצא ונכנס נועל ב"ה אומרים עושה דלת מכאן ולחי וקורה מכאן. ורה"ר מי מיערבא והתניא [ז]יתר על כן א"ר יהודה

מי

מצידו. בכותל ארכו, ולא אצל ראשו אלא שיש ארבעה עומד מן הפתח עד הפרצה: מראשו. שהיה מבוי רחב כ' אמה וסתמו עשר אמות, כדתנן והרחב מעשר ימעט, ונפרצה פירצה באותה סתימה: לא תיפלוג עלאי. לומר דרב מכשר פירצת עשר בצידו, דהא רב איקלע לדמחריא כו': בקעה מצא. עמי הארצות היו ומזלזלין במצות והחמיר עליהן לעשות סייג להרחיקן מן העבירה, כאדם הגודר בקעה פרוצה לשומרה: מבוי עקום. ושני פתחיו לרשות הרבים: כזה

תורתו כמפולש. ומבוי המפולש לרה"ר צריך צורת פתח מכאן ולחי או קורה מכאן כדלקמן, אף זה צריך לשני פתחיו לצד רשות הרבים לחי לכל רוח ובעקמומיתו צריך צורת פתח, דפילוש שהוא מפולש לחבירו הוי כמפולש לרה"ר: תורתו כסתום. ואין צריך בעקמומיתו כלום אלא אלו עושין לחי לפתחן ואלו עושין לחי לפתחן, דלא מצרכינן צורת הפתח אלא לפתחים המפולשין זה כנגד זה לרשות הרבים. ל"א תורתו כסתום תורת מבוי סתום, וצריך לעשות לחי לעקמומיתו[י], והיינו לחי שעושים במבוי סתום, וזה קבלתי ממורי הזקן ז"ל: אילימא ביותר מעשר. שרוחב פתיחת עקמומיתו יותר מעשר: בהא לימא שמואל כסתום. וניסגי בלחי, הא לחי ביותר מעשר במבוי סתום מי מהני. וללישנא קמא כיון דיותר מעשר הוי כחד מבוי וכי האי גוונא לא לימא שמואל דלאו מפולש הוא: אלא לאו בעשר. אלמא פירצת לצדדין לרב בארבעה[כ]: מכלל דרב הונא. אפי' בפירצה דלא בקעי רבים כגון שפרוצה למקום מטונף או למקום מקולקל בפחתים וטיט ואין דרך רבים מצויים לעבור באותה פירצה אסר נמי בארבעה: מ"ש מדר' אמי ומדרב אסי. דאמרינן לעיל אם יש שם פס ארבעה מתיר פירצה עד עשר, אלמא פירצת מבוי מצידו בעשר: התם דאיכא גידודי. שנשתייר מן הכותל ביסוד ג' או ד' טפחים גובה על כל פני הפירצה, שאינה נוחה לעבור בה: הכא. דאסרנא אנא בדליכא גידודי. גידוד לשון שפה: ר"ה. משמע רחב שש עשרה אמה[ל] ועיר שמצויין בה ששים ריבוא[מ] ואין בה חומה (או) שהיה ר"ה שלה מכוון משער לשער שיהא מפולש דומה לדגלי מדבר[נ]: צורת הפתח מכאן. בראשו אחד: ולחי וקורה. בסוף העיר: יתר על כן. לעיל מיניה איירי בבונה עלייה מבית לבית שבשני צידי רה"ר וכן גשרים המפולשין לרה"ר דשרי ר' יהודה לטלטולי תותיה משום פי תקרה יורד וסותם, בפ' כל גגות העיר, וקאמר בברייתא יתר על כן אפילו היכא דליכא פי תקרה הואיל

אחת והא אי אפשר לנמלא התם נמי הואיל ולאו אדעתייהו לבא בבת אחת הוי כבידי שמים וי"ל הואיל ואי אפשר לנמלא אלא ע"י טורח גדול לא הטריחו לנמלא ולמדוד בספק דבריהם וכן משמע מלשון הקונטרס דפי' דרוב בני אדם אין יכולים לנמלא והוי ספק לנמלא ואסור או לא לנמלא ומותר וה"ר שמעיה פי' דמצי למימר דבידי אדם נמי אי אפשר לנמלא והא דפרוץ כעומד מותר משום דהוי כעין ספק ספיקא שמא עומד מרובה ואפי' כי לא נפיש ושוו כי הדדי מותר והשתא שפיר קרי ליה ספק דבריהם אך קשה מאי איריא ספק דבריהם אפי' בדאורייתא נמי שרי כיון דההיתר קרוב מן האיסור דמטעם זה בעי למישרי בשחיטה במחלה על מחלה וי"ל דהא דשרי הכא אי פרוץ נפיש היינו בח' אמות מלומלמות אבל שמא יש מעט יותר ואפי' אי פרוץ נפיש איכא ד' אמות ולכך לא שרי אלא בספק דבריהם ואם תאמר דבפרק ב' דבכורות (ד' יח.) אמרי' נמלא מכוון בין שתי עיירות לרבנן יביאו עגלה אחת ויתנו והשתא כל אחת תביא עגלה לעצמה דשמא קרובה היא ואפי' מלומלמות הא אמר הקרובה אפילו קרובות וי"ל דממה נפשך סגי באחת אם רחוקה היא פטורה ואי קרובה היא יוצאה בשל תנאי מאי אמרת דילמא מלומלמות היא זה אינו מצוי: **מצידו** בעשר מראשו בארבעה. עשר אין פירושו כארבע' דעשר כשל מטה וארבעה כשל מעלה: **דפתחא** בקרן זוית לא עבדי אינשי. מיהו אם עשא' כעין פתח במזוזות ומשקוף הוי שפיר פתח כדאמר לעיל (ד' ה.) דפתח ליה בקרן זוית: **אחד** זה ואחד זה בד'. אם נפרץ בקרן זוית אבל אם נפרץ מראשו בלא קרן זוית לא הוי בד' דלא פליג אדרב יהודה דאמר לקמן (ד' י:) מבוי שהוא רחב ט"ו אמות מרחיק ב' אמות ועושה פס ג' אמות והשתא הוי פירצה ב' אמות ומצידו דהוי בד' היינו משום דקא ממעט בהילוכא אבל כשהפירצה בראשו לא ממעט בהילוכא דלא שבקי פתחא רבה ועיילי בפתחא זוטא[י]: **רב** אמר תורתו כמפולש. פי' בקונטרס דצריך לעשות צורת הפתח בעקמומיתו דפילוש מה שמפולש לחבירו הוי כמפולש לרה"ר ולשני פתחים לצד רה"ר יעשו לחי או קורה לכל אחד ובמילתא דשמואל נמי דאמר תורתו כסתום פי' בשם רבו הזקן תורת מבוי סתום צריך לעשות בעקמומיתו דהיינו לחי מיהו שם פי' פירוש אחר תורתו כסתום ואין צריך בעקמומיתו כלום והלשון דחקו דכיון דתורתו כסתום מה צריך לעשות בעקמומיתו וכפירושו משמע מדקאמר בסמוך אי ביתר מעשר בהא לימא שמואל תורתו כסתום משמע דלרב אתי שפיר ואי תורתו כמפולש קאי אפתחים דהיינו שצריך לעשות צורת הפתח באחד הפתחים ובשני לחי ולא בעקמומיתו א"כ לרב נמי קשה דאיך יועיל לחי מצד אחד או אפי' צורת הפתח ביותר מעשר הא אית ליה לרב[ס] אע"פ שיש לו צורת הפתח צריך למעט אבל אי אעקמומיתו קאי כדפירש רש"י אתי שפיר לרב דסגי בצורת הפתח אפי' ביותר מי' הואיל ופתחי מבוי הפתוחים לרה"ר לא הוו יותר מעשר [ע]דהא ל"ה מהני מן התורה אפילו לרב ביותר מי' כדאמרינן לקמן (ד' יא.) גבי כלאים [ומיהו יש לדחות דהוי נמי מצי פריך לרב אלא דמקשה אליבא דשמואל טפי בפשיטות] ועוד יש ראיה א) מההוא מבוי עקום דהוה בנהרדעא כו' ואצרכוה דלתות[פ] ופירש"י עקום כמין ח' וצריך ב' דלתות לשני עקמומית דאי לאו הכי די בדלת אחת ומיהו ר"ח גריס ואצרכוה דלת וכן כתוב ברוב ספרים ואפילו גרסינן דלתות [צ]איכא למימר דמפולש גמור הוה ועקום באמצע כזה

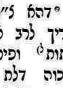

ופתוח בשלשה פתחים לרה"ר דממה נפשך צריך לעשות דלתות וגבי מבוי העשוי כנדל (לקמן ד' ח:) משמע נמי כפירוש הקונטרס דקאמר אלא עושה צ"ה לכולהו פי' לצד מבוי הגדול ואידך גיסא משתרי בלחי וקורה היינו לצד רה"ר וזה כפי' הקונט' אבל אי קאי הא דקאמר עושה צ"ה לכולהו היינו לצד רה"ר ואידך גיסא קאי אפתח מבוי גדול אז לשון אידך גיסא לא אתי שפיר ואין לתמוה למה יהיה מבוי עקום חמור ממפולש גמור דסגי בצ"ה ולחי אחד דבעינן שירגאו צ"ה כל בני המבוי: **כיצד** מערבין דרך רה"ר. פ"ה רה"ר רחב י"ו אמות ומפולש משני צדדים משער לשער ומצויין בה ששים רבוא וכן יש בה"ג דבעינן דריסת ס' רבוא וקשה לר"ת דבשבת בפ' הזורק (ד' צח.) אמר דעגלות הוו תחתיהן וביניהן רה"ר ותחתיהן לא היו ס' רבוא ואומר ר"י דמ"מ דרכן היה לבאת ולבא באותו דרך ועוד הקשה דבדגלי מדבר הוו טף ונשים לאין מספר וכן קשה מערב רב ויש לומר דלא גמרי' ממשכן אלא מילתא דכתיבא במספרם: **ולחי** וקורה מכאן. אף על גב דלחי לא מהני ביותר מעשר יעשה לחי רחב עד שיתמעט האויר מעשר: **יתר** על כן אמר ר' יהודה. פירש הקונטרס לעיל מיניה איירי בבונה עלייה כו' דשרי ר' יהודה לטלטל תחתיה משום פי תקרה יורד וסותם וקאמר בברייתא יתר על כן אמר ר' יהודה אע"ג דליכא פי תקרה שרי ר' יהודה הואיל ואיכא ב' מחילות מעלייתא והכי משמע בהדיא בתוספתא [במכילתין פ"ז] דלהא קאי יתר על כן:

מי

ואחד זה בארבעה. דפתח שהיא פתוח מן הצד כך הוא דינו כאלו היה בראשו, כיון שמיכן ומיכן אתה יוצא לרה"ר מה לי בצדו מה לי בראשו. [תוספות רי"ד] **מבוי עקום רב אמר תורתו כמפולש.** זה נראה כשני מבואות, והילכך צריך צוה"פ להיות בעקמימותו כדי שיתיר שני הצדדין. [תוספות רי"ד] **שאני התם דקא בקעי בה רבים.** פי' בעקמומית המבוי בקעי כל בני המבוי, ומש"ה מחמיר בה רב אבל בפרצה שבצד המבוי מועטין הן היוצאין משם. [תוספות רי"ד] **התם דאיכא גידודי.** שיסודות הכותל קיימין ונראין על הקרקע ולא ניחא תשמישתיה גם נראה לכל שהיא מחיצה נפרצת. [הריטב"א] **הכא דליכא גידודי.** אבל הכא ליכא גדודי שנסתר הכותל לגמרי ונראה לכל כאילו לא היתה שם מחיצה מעולם ולפיכך פרצתו אוסרת בד' טפחים. [הריטב"א]

עין משפט
נר מצוה

לד א מיי' פי"ו מהל' שבת הל' י"ז טוש"ע א"ח סי' שס"ה ס"ג:
לה ב מיי' פי"ז מהל' שבת הל' ג ועי' סמג עשין דרבנן א טוש"ע א"ח סי' שס"ד ס"ב:
לו ג טוש"ע א"ח סי' שסה סעיף ג:

רבינו חננאל

בד'. ופרקינן סבר רב הונא בריה דרב יהושע פרצת מבוי נמי בעשר. רב אשי אמר אפילו תימא במבוי ד' לא צריך לחוי מה נפשך אי עומד נפיש הרי הוא בעומד מרובה על הפרוץ אי פרוץ נפיש נידון משום לחי מאי אמרת כי הדדי נינהו הוי ספק דדבריהן וספק דדבריהן להקל: אמר רב נתן בר' אבא אמר רב פירצת מבוי מצדדין בעשר מאמצעיתו בקרן זוית בד' ורב הונא אמר בין מן הצדדין בין מן האמצע בד' דרב איקלע לדמחריא ועבד עובדא כוותיה א"ל גדר גדר כלומר לא שהלכה כך אלא ראה אותן שמקילין והחמיר עליהן. אמר רב נחמן בר יצחק כרב הונא מסתברא דהא אמר רב במבוי עקום כמין גומא ונפרץ בסופו שהוא כמו מצידו ואמר תורתו כמו מפולש ואי אפשר לומר כשפרצתו יותר מעשר דהאמר שמואל תורתו כסתום. וביותר מעשר ליכא מאן דאמר אלא ודאי בפחות מעשר ואמר רב כמפולש. אלמא פירצת מבוי מצדו בד' סבירא ליה לרב וכל שהוא יתר מארבעה הרי הוא כמפולש. ודחי רב חנן שאני מבוי עקום דקא בקעי ביה רבים. מכלל דרב הונא אע"ג דלא בקעי רבים אסור. מ"ש מדר' אמי ורבי אסי דאמרי אם נשתייר בו פסל מתיר פירצה עד עשר. ופרקינן הא דר' אמי ור' אסי בדאית תמן גידודי: ת"ר כיצד מערבין רה"ר עושה צורת הפתח מיכן כו' עד בה"א עושה דלת מיכן ולחי או קורה מיכן. ואקשינן וכי מערבין רה"ר והתניא יתר על כן א"ר יהודה

משנת ראשונים

מבוי שנפרץ מצידו בעשר בלי שום תיקון, כיון שהוא מתוקן ראשו של מבוי הפתוח לרה"ר בלחי או קורה. [תוספות רי"ד]

מראשו בארבעה. ויש מפרשים מראשו בדופן האמצעית, ואמר שפירצה יתר על ארבעה פוסלת בו והווה ליה מבוי מפולש. [מאירי]

דכל דהוי הפרצה דבר חשוב כשיעור הראוי לפתח קטן אוסרת משם, שאין טעם לחלק בזה בין ד' ליותר מד' טפחים, דכל דאפיקתיה להכשר פירצה מתורת פתח דלא נימא פתחא הוא, אוקמיה על ד' טפחים שהוא דבר חשוב. [הריטב"א]

ורב הונא אמר אחד זה

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) [לקמן ל:] ועי' רשב"א פירושו בב' אופנים, ב) [לקמן ק: חולין קי.], ג) [לעיל ה.], ד) [לקמן יא:], ה) שבת ו. וקיז. לקמן יב. כב. נט: לה., ו) עי' ביאור פירושו בחי' הריטב"א [ועי' חזו"א סה, ו], ז) שבת צט., ח) עי' בארוכה בביאור הלכה סי' שמה ד"ה "שאין ששים רבוא" מחלוקת הראשונים והשיטות בענין תנאי זה דס' רבוא, ט) עי' שבת ו. (וברש"י שם ה. ד"ה לדגלין ועי' ריטב"א בשבת שם (ו. ד"ה ואיזהו) דמש"כ רש"י כאן דאין רה"ר אלא מפולש כ"ה בירושלמי (ועי' ריטב"א כאן), י) לקמן שם, כ) לעיל ב:, ל) לקמן עמוד ב.

תוספות ישנים

א) ומהא [לקמן דף ס ע"א] דכרוך בודיא ולאפיה בעקמומיתו אין ראיה לפי' ר"י דבני ראשו האחד לא רצו לעשות לשם תיקון:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה רב אמר וכו' דהא צריכי מהני מן התורה. עיין לקמן דף כב ע"א תוס' ד"ה והא"ר: באד איכא למימר דמפולש גמור הוי. עיין לקמן דף י ע"ב תוס' ד"ה עושה פס:

הגהות וציונים

א] בכת"י ורב הונא אמר רב אחד זה וכו', וכבר העיד הרא"ש (סי' ז עיי"ש נפק"מ לענין הלכתא) בשם הר"מ שכ"ה בכל הספרים (דק"ס): ב] [גירי' הרא"ש בר אבא] (גליון) וכ"ה בכת"י ובדפו"ר, והוא הוא (דפעם נקרא "בר אבא" ופעם "בר רבא"), ועי' שה"ד ערך ר' חנן (דק"ס עיי"ש, ולפנינו ע"פ המהרש"ל בדפו"ר: ג] גי' רי"ף ורא"ש או קורה (גליון): ד] בדפו"ר נוסף דהא פירצת צדדין הוא שהאחד פרוץ מצידו כלפי ראשו של חבירו (ועי' ריטב"א ותוס' ר"פ).

עין משפט
נר מצוה

לז א מיי' פי"ד מהל' שבת הלכה א סמג עשין דרבנן א טוש"ע א"ח סי' שמה סעיף ז בהג"ה וסי' שסד סעיף ג:
לח ב ג מיי' פי"ז מהל' שבת הלכה ג סמג שם טוש"ע א"ח סי' שסד סעיף א:
לט ד ה מיי' פי"ז שם הלכה י וסמג שם טוש"ע שם ס"ג:

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) לקמן כב. קא., ב) לקמן ח., ג) ר"ה יד: חולין מג: [תוס' סוכה פ"ב תוספ' עדיות פ"ב], ד) [עיין תוס' ערכין דף ג: ד"ה מי שמלים], ה) לעיל ה., ו) פרק ז ה"ט, ז) לקמן יב:, ח) [לחין דף יב: [קורה] דף ה., ט) דף יא:, י) [יבמות יד.].

מי שהיו לו שני בתים משני צידי רה"ר עושה לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושא ונותן באמצע אמרו לו אין מערבין רשות הרבים בכך וכי תימא בכך הוא דלא מיערבא הא בדלתות[א] מיערבא [ב] והאמר רבה בר בר חנה[ב] אמר רבי יוחנן [א] ירושלים אילמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים ואמר עולא הני אבולי דמחוזא אילמלא דלתותיהן ננעלות חייבין עליהן משום רה"ר אמר רב יהודה הכי קאמר [ב] כיצד מערבין מבואות המפולשין לרשות הרבים עושה צורת הפתח מכאן ולחי וקורה[ג] מכאן איתמר רב אמר [ג] הילכתא כתנא קמא ושמואל אמר הלכה כחנניה[ד]. איבעיא להו לחנניה אליבא דבית הלל צריך לנעול או אין צריך לנעול ת"ש דאמר רב יהודה אמר שמואל אינו צריך לנעול וכן א"ר מתנה אמר שמואל אינו צריך לנעול איכא דאמרי אמר רב מתנה בדידי הוה עובדא ואמר לי שמואל אין צריך לנעול בעו מיניה מרב ענן צריך לנעול או אין צריך לנעול אמר להו תא חזי הני אבולי דנהרדעא דטימן עד פלגייהו בעפרא ועייל ונפיק מר שמואל ולא אמר להו ולא מידי אמר רב כהנא הנך מגופות הואי כי אתא רב נחמן אמר [ד] פניוה לעפרייהו לימא קסבר רב נחמן צריך לנעול לא [ה] כיון דראויות לנעול אע"פ שאין ננעלות. [ו] ההוא מבוי עקום דהוה בנהרדעא רמו עליה חומריה דרב וחומריה דשמואל ואצרכוהו דלתות[ה] חומריה דרב דאמר תורתו כמפולש והאמר רב הלכה כת"ק כשמואל דאמר הלכה כחנניה והאמר שמואל תורתו כסתום כרב דאמר תורתו כמפולש ומי עבדינן כתרי חומרי והא תניא [ז] לעולם הלכה כבית הלל והרוצה לעשות כדברי בית שמאי עושה כדברי בית הלל עושה מקולי ב"ש ומקולי ב"ה רשע מחומרי ב"ש ומחומרי ב"ה עליו הכתוב אומר [א] הכסיל בחשך הולך אלא אי כב"ש כקוליהון וכחומריהון אי כב"ה כקוליהון וכחומריהון הא גופא קשיא אמרת לעולם הלכה כב"ה והדר אמרת הרוצה לעשות כדברי ב"ש עושה ל"ק כאן [ד] קודם בת קול כאן לאחר ב"ק ואיבעית אימא הא והא לאחר בת קול ורבי

רש"י

הואיל ואיכא שתי מחיצות מעלייתא מחיצת הבית מכאן ומחיצת בית השני מכאן סגי בתקנתא פורתא: לחי מכאן. אצל פאת הבית האחד: ולחי מכאן. אצל פאה השני לאותו בית עצמו, והויא סתימה לשני ראשי רשות הרבים ומותר לטלטל מבית לבית: ירושלים. רשות הרבים שלא מכוון משער לשער ומפולש ויש בה דריסת ששים ריבוא ורחב שש עשרה אמה, ואילמלא שנועלין דלתותיה בכל לילה חייבין עליה בשבת משום רשות הרבים, אבל נעילת דלתות משויא לה כחצר של רבים ומערבין את כולה, וכל זמן שלא עירבו הויא כרמלית ולא מיחייבי עלה, והכי נמי אמרינן בפרק בתרא (ד' קא.) דירושלים כרמלית היא: אבולי דמחוזא. שערי העיר מכוונים זה כנגד זה והיו בה ששים ריבוא: חייבין עליה כו'. אלמא נעילת דלתות בעינן בכל לילה, והכא קתני עושה דלת מכאן ולחי וקורה מכאן לבית הלל: צריך לנעול. אותו דלת יחיד: אבולי דנהרדעא. ראשי מבואות מפולשין לרשות הרבים הוו: דטימן עד פלגייהו בעפרא. סתומות עד חציין בעפר, ואין אדם יכול לנועלן מפני העפר. טיימן כמו טמונין פלשתאי (בראשית כו): מגופות היו. לא היו כולן פתוחות אלא סגורות ופתוחות במקצת. מגופות כמו הגפת דלתות (ערכין ד' יא:): מבוי עקום. שני פתחיו מפולשין לרשות הרבים אחת כגון זה*:

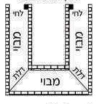

ואצרכוהו דלתות. בשני עקמימותיו: תורתו כמפולש. וכאן שני פילושין לרה"ר[ח] יש: הלכה כת"ק. דלא בעי דלת אלא ל"ה: בת קול. לקמן בפירקין (ד' יג:) שיצאה בת קול ואמרה הלכה כבית הלל: ורבי

תוספות

מי שיש לו שני בתים כו'. פי' שתי חצירות לאין מבוי ניתר בלחי על שיהו חצירות פתוחות לתוכו[ט] ובתוספתא[י] גרסי' בהדיא ב' חצירות: וכי תימא בכך הוא דלא מיערבא כו'. משמע דמסיק דאפי' בדלתות לא מיערבא ואם כן איירי ברה"ר גמורה רוחב ט"ז אמות וקשה דלקמן בפירקין (ד' י.) אמרינן דלכל היותר לא התיר ר' יהודה אלא עד י"ג אמה ושליש וי"ל דמעיקרא ס"ד ודאי דמיירי ר' יהודה ברוחב ט"ז אמה אבל לפי המסקנא דמשני כילד מערבין מבואות המפולשות הכי נמי ההיא דיתר על כן איירי במבוי המפולש ואין רוחב ט"ז ובכך הוא דלא מיערבא הא בדלתות מיערבא ולא קשה מירושלים דהוי רוחב ט"ז אמה ועי"ל דמעיקרא נמי ידע שפיר דלא התיר ר' יהודה אלא עד י"ג אמה ושליש ומ"מ הוי רה"ר גמורה כגון שרשות הרבים אחת משני צידי המבוי רוחב ט"ז אמות והולך רה"ר

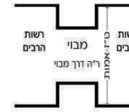

(א) מהלכין לכך מבוי[ס] להשתא אפי' במבוי דלא הוי רוחב ט"ז אמות הוי רה"ר גמורה כיון דבשני צידי המבוי הוי רוחב ט"ז אמה כמו בין העמודים דאמר פ"ק דשבת (ד' ז.) דהוי רה"ר אע"ג דלא הוי ט"ז אמה אפי' למ"ד התם בין העמודים נידון ככרמלית היינו משום דעמודים הן זה שלא כנגד זה ולא ניחא תשמישתיה ולא דמי למבואות המפולשות דהתם רה"ר אינה עוברת במבוי אלא ששני רה"ר

עוברות אצל הפתחים וצ"ל לפי זה אע"ג דלר' יהודה לחי וקורה מהני מדרבנן לי"ג ולרוחב י"ו לא מהני מודה הוא דמדאורייתא אין חילוק בין י"ג לי"ו וקסבר ב' מחיצות דאורייתא[י] ולכך פריך מירושלים אע"ג דרחבה י"ו אמה כיון דחייבין עליה משום רשות הרבים מדאורייתא הוא הדין ברחבה י"ג דמדאורייתא אין חילוק ואם תאמר כיון דאית ליה לרבי יהודה שתי מחיצות דאורייתא אמאי איצטריך למיתני בברייתא פרק קמא דשבת (ד' ו.) זו היא רשות היחיד גמורה אחריך עמוק עשרה טפחים ורוחב ד' כו' למעוטי דרבי יהודה דיתר על כן הא מדקתני ברישא איזהו רשות הרבים סרטיא ופלטיא ומבואות המפולשות שמעינן שפיר למעוטי דרבי יהודה דלדידיה מבואות המפולשות לא הוו רה"ר הואיל ואיכא ב' מחיצות ויש לומר דאי מרישא ה"א דטעמא דר' יהודה לאו משום שתי מחיצות אלא משום דקסבר לחי וקורה משום מחיצה דאיכא מאן דסבר הכי בפירקין[ח] להכי איצטריך זו היא רשות היחיד גמורה למעוטי דרבי יהודה דלא הוי רשות היחיד ללחי וקורה לא חשיבי מחיצה:

והאמר רבה כו'. פ"ה דפריך אמאי דשרינן לחי וקורה מצד אחד ומדמצריך לנעילת דלת אינו נראה לו שהיה מקשה דאיכא לאוקומא נמי בננעלת ואם תאמר כיון דיש לו ב' מחיצות ושלישית בננעלת הוי ג' מחיצות ולקמן[ט] אמר דלכל היותר לב"ה שלש מחיצות דאורייתא ויש לומר לפירושו דהיינו דווקא היכא דאיכא ג' מחיצות גמורות הוו דאורייתא אבל הכא דשלישית ע"י דלת רביעית נמי צריך דלת ולר"י נראה דפריך משום דמשמע ליה דב"ה לא בעי נעילה וכן אמר בסמוך דבברייתא לא מפרש בדברי ב"ה נעילה כמו בדברי ב"ש וא"ת והיכי פריך מר' יוחנן לאמר בפרק ב' דהוי אליבא דרבי יהודה דאמר אתו רבים ומבטלי מחיצתא ופליגי עליה התם רבנן ויש לומר דפריך כי היכי דלר' יהודה בשם ד' מחיצות דלא חשיבי ליה מצריך נעילה הכי נמי ב' מחיצות דלא חשיבי לרבנן יהיה צריך נעילה וכן משמע בפרק שני (ד' כב.) דשתי מחיצות לרבנן כשם ד' מחיצות לרבי יהודה: ומי עבדינן כתרי חומרי. ואם תאמר ומאי סלקא דעתך השתא כיון דלא סתרו אהדדי וכי משום דהלכתא כוותיה בחד דוכתא יהא הלכה כמותו בכל מקום ובכמה מקומות קיימא לן כמר בהא וכמר בהא ויש לומר דלא דמי דהאי מבוי שרי בנ"ה לכולי עלמא וליכא מאן דמצריך דלתות: כאן לאחר בת קול. ואם תאמר מאי שנא דלא קיימא לן כבת קול דרבי אליעזר דהזהב (ב"מ ד' נט:) ויש לומר דהתם לא יצאה אלא לכבודו כדמוכח התם ועוד דהתם היתה כנגד רבים והתורה אמרה אחרי רבים להטות אבל הכא אדרבה בית הלל הוו רובא ולא הוצרכו בת קול אלא משום דבית שמאי[י] הוו חריפי טפי ואם תאמר אם כן מאי קאמר ר' יהושע היא לאמר אין משגיחין בבת קול הלא לא אמר רבי יהושע אלא אבת קול דר"א וי"ל[ז] דלא בשמים היא משמע דאין להשגיח כלל בשום בת קול: כגון

רבינו חננאל

מי שיש לו ב' בתים מב' צדי רה"ר עושה לחי מיכן ולחי מיכן וכו' עד אמרו לו אין מערבין רה"ר בכך וכי תימא בכך הוא דלא מיערבא כלומר בלחי או קורה הא בדלתות מיערב אע"ג דאינן ננעלות. והאמר ר' יוחנן ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רה"ר פי' אע"פ שיש לה דלתות אילו [לא] היו דלתות ננעלות המטלטל בתוכה חייב משום מטלטל ברשות הרבים (וכל אבולי) [וכן באבולין] דמחוזא. ופריק רב יהודה הא דתנו רבנן לאו מערבין רשות הרבים עצמה קתני הכי קתני כיצד מערבין מבואות המפולשין לרה"ר עושה צורת הפתח מיכן ולחי או קורה מיכן. חנניה אומר (בית שמאי אומר) [ב"ה אומרים] עושה דלת מיכן ולחי או קורה מיכן. וכיון דאוקימנא במבואות המפולשין לרה"ר אמר רב הלכה כת"ק ושמואל אמר הלכה כחנניה. איבעיא לחנניה ואליבא דב"ה צריך לנעול. ופשטנא אינו צריך מיהו צריך להיות דלתות ראויות לנעול ואם אינו נועל לא חיישינן. פי' מוגפות סגורות כגון (יגופו) [הגפתן] הדלתות. טיימי סתומות טמונות. אבולי בלשון יון מבואות פי' עקום להריפיה עטפה. ההוא מבוי עקום דהוה בנהרדעא דרמי עליה חומריה דרב דאמר תורתו כמפולש וחומרי דשמואל דאמר הלכה כחנני' ואצרכוה דלתות. ומדשקיל וטרו כשמואל דאמר הלכה כחנניה ש"מ הלכה כשמואל בהא. ואקשינן ומי עבדינן כתרין חומרי. והתניא לעולם הלכה כבית הלל והרוצה לעשות כב"ש עושה

רב נסים גאון

כאן קודם בת קול כאן לאחר בת קול. בפירקין לקמן (דף יג) אמרו יצתה בת קול ואמרה הלכה כבית הלל ובגמ' דבני מערבא (ברכות פרק א [הלכה ד']) קידושין פ"א הלכה א יבמות סוף פ"א) היכן יצתה בת קול ר' ביבי בשם ר' יוחנן ביבנה יצאתה בת קול. ורבי יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול בבבא מציעא בפרק הזהב (דף נט) אמרו עמד ר' יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא לאמר וכבר פירשנוהו בברכות:
ובגולגולת

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה וכי תימא וכו' והולך רה"ר מהלכת לכך מבוי:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה וכ"ת וכו' דהשתא אפילו במבוי דלא הוי רוחב י"ו אמה. עיין לקמן דף נט ע"א תוס' ד"ה עיר של יחיד:

תורה אור השלם

א) הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ וְהַכְּסִיל בַּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ וְיָדַעְתִּי גַם אָנִי שֶׁמִּקְרֶה אֶחָד יִקְרֶה אֶת כֻּלָּם: [קהלת ב, יד]

הגהות וציונים

א] בכת"י ובדפו"ר הא בדלת, ולשון יפה הוא כדאמר עושה דלת מכאן ולחי וכו' (דק"ס עי"ש), ועי' מהדורא בתרא למהרש"א דר"ל דלתות דעלמא: ב] [גי' הרא"ש רבה בר רב הונא] (גליון): ג] [גי' רי"ף ורא"ש או קורה] (גליון) וכ"ה בכת"י: ד] [גי' הרא"ש הלכה כחנניה ואליבא דב"ה] (גליון): ה] כך היא הגירסא לשיטת רש"י אבל לדעת התוס' (לעיל ע"א ד"ה רב) בשם ר"ח הגירסא ואצרכוהו דלת (עי"ש בתוס' וברשב"א וריטב"א שם) וכ"ה בכמה כת"י: ו] תיבות "דרה"ר" ליתא בכת"י ובדפו"ר: ז] בתוס' הרא"ש וי"ל דלישנא דלא בשמים היא דקאמר [ר' יהושע בב"מ שם] משמע וכו'.

משנת ראשונים

הא בדלתות מיערבא. פירושו בתורת דלתות, שהרי בדלתות גמורות אף הוא מודה שמתערבת בכך, אלא פי' כתורת דלתות ר"ל צורת פתח. [מאירי]

והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן וכו'. פי' וכיון דלא נפיק מתורת רשות הרבים אלא בדלתות ננעלות, אי אפשר להתערב, דאין עירוב עושה אותו רה"ר ואין עירוב עושה אותו רשות היחיד. [הרשב"א]

ירושלים אילמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים. ואע"פ שהיא מוקפת חומה, מ"מ יש בחומותיה שערים גדולים שהם שערי העיר שכל א' מראשי המבוי מפולשים לאיזה מן השערים, ונמצאו רבים מצויים לבקוע ליכנס ולצאת ביושר בלא שום עיקום. [מאירי] לחנניה אליבא דבית הלל צריך לנעול או אין צריך לנעול. פי' ופליגי עם ב"ש בחדא דלא מצרכי דלתות אלא לחד גיסא, או א"צ לנעול ופליגי בתרתי. [תוספות רי"ד] עליו הכתוב אומר הכסיל בחשך הולך. שאינו יודע ומצרף חומרא דמר וחומרא דמר לאסור מה שהוא מותר לדברי כל העולם, ואפילו כשעושה כן דרך חומרא נקרא כסיל. [הריטב"א] כאן קודם בת קול. מיום גלות ישראל פסקה הנבואה ממנו והיו משתמשים בבת קול. והוא דומה כאדם העובר בין הרים גבוהים הרים ניקודים למעלה, והוא עובר בעמק ההרים בתוך כאשר אדם ידבר דבר, הקול יכנס באותן הניקודין, וכשישתוק האדם קולו יחזור לו מן ההרים, כל מה שיאמר בדיבורו אם קול רם יענה בקול רם, ואם קול נמוך יענה בקול נמוך, ואין שם כי אם הרוח. [שו"ת הרי"ף סימן א] אינו מלאך, אלא מדת קול היא ונמצאת בפני עצמה ברוח המנשבת. [מחזור ויטרי סימן תכט]

מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי בָּתִּים וְכוּ' עוֹשֶׂה לֶחִי מִכָּאן וְכוּ' - ובין שני הבתים יש רוחב שש עשרה אמה, ולכן נחשב רשות הרבים. ומה שאמרו (להלן י, א) שלא התיר רבי יהודה אלא אם אין שם רוחב יותר משלש עשרה אמה ושליש, הוא רק למסקנת הגמ' כאן שהברייתא (לעיל ע"א) 'כיצד מערבין דרך רשות הרבים' אינה עוסקת ברשות הרבים אלא במבוי המפולש לרשות הרבים (תוס' ד"ה וכי, בפירוש ראשון). ויש שפירשו, שמדובר שיש בין שני הבתים רוחב שלש עשרה אמה ושליש, ונחשב רשות הרבים מכיון שבראשו ובסופו יש רשות הרבים שרוחבה שש עשרה אמות, וההולכים ברשות הרבים עוברים דרכו ביושר בלי לעקם דרכם כלל [וכיון שיש בו שלש עשרה אמה ושליש, נוח במקצת לרבים לעבור שם (לבוש או"ח שמה, ט, ומשנ"ב שם, כו, בשמו)], ולכן נחשב רשות הרבים גמורה כאילו רוחבו שש עשרה אמה (תוס' שם בפירוש שני; רא"ש א, ח, בשם ר"י). ויש שפירשו לפי דרך זו, שאפילו אם רוחב המבוי עשר אמות, נחשב רשות הרבים (רשב"א; ריטב"א).

אָמְרוּ לוֹ אֵין מְעָרְבִין רְשׁוּת הָרַבִּים בְּכָךְ - עד שיהיו שלש מחיצות, אבל בשתי מחיצות בלבד, בקיעת הרבים שעוברים דרכם, מבטלת את תועלת המחיצות, ואין המקום נעשה רשות היחיד (ע"פ גמ' להלן כב, א, ורש"י להלן יב, ב ד"ה לחי מכאן). ויש שפירשו, שאין הטעם משום בקיעת הרבים, אלא שכדי שהמקום יחשב רשות היחיד צריך שיהיו בו לכל הפחות שלש מחיצות (רבינו פרץ שם. וראה גם תוס' שם ד"ה איתיביה, וחזו"א או"ח עד, ו בדעתם).

יְרוּשָׁלַיִם אֶלְמָלֵא דַּלְתוֹתֶיהָ נִנְעָלוֹת בַּלַּיְלָה - שנועלים את דלתותיה בכל לילה (רש"י; ומדבריו כאן ובד"ה חייבין משמע, שצריך שיהיו נעולות בכל לילה, ולא רק בשבת, וראה בזה במשנ"ב מהדו' דרשו שסד הע' 5. וראה שם עוד, שאין צריך שיהיו נעולות במפתח). ולפיכך אינה רשות הרבים, שאינה דומה למחנה ישראל במדבר שהיתה בו דרך פתוחה לרבים בכל שעה (רש"י להלן קא, א ד"ה חייבין; רשב"א עבודת הקודש ב, ד, מא). ויש שפירש, שהדלתות הנעולות נחשבות כסתימה גמורה וכמחיצה שלימה, וכאילו יש כאן ארבע מחיצות, ולפיכך אינה רשות הרבים (ריטב"א להלן כב, א). ויש שפירש, שהדלתות הנעולות גורמות שלא ילכו שם רבים ויבטלו את תועלת המחיצות, וכיון שאין הרבים הולכים שם, צורת הפתח שיש בדלתות נחשבת מחיצה, ומועילה להחשיב את המקום רשות היחיד (חזו"א או"ח עח, ה).

אִלְמָלֵא דַּלְתוֹתֶיהָ וְכוּ' חַיָּבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם רְשׁוּת הָרַבִּים - ואף שירושלים היתה מוקפת במחיצות, אך מעבר הרבים דרך המחיצות ביטל את תועלת המחיצות. דין זה הוא כדעת רבי יהודה במשנה להלן (כב, א) הסובר שפסי ביראות [ראה עמ' 212 ציור ב] שרשות הרבים עוברת ביניהם, בקיעת הרבים מבטלת את תועלת המחיצות, ויש לסלק את הרבים שלא יעברו דרך שם (גמ' שם, ורש"י שם ד"ה חייבין).

אכן, מדברי רבי יהודה יש ללמוד לדעת חכמים הסוברים (שם) שאין בקיעת הרבים מבטלת את המחיצות, שדוקא בפסי ביראות טעמם הוא כיון שהמקום מוקף ב'שם' ארבע מחיצות, אבל במקום המוקף רק בשתי מחיצות [שאינן מועילות לדעתם ליצור רשות היחיד] מודים שבקיעת הרבים מבטלת את המחיצות, כשם שלרבי יהודה במקום המוקף ב'שם' ארבע מחיצות [שלדעתו אינן מועילות ליצור רשות היחיד], בקיעת הרבים מבטלת את המחיצות, וקושיית הגמ' כאן היא לדעת חכמים (תוס' ד"ה והאמר). ויש שפירשו, שקושיית הגמ' היא לרבי יהודה הסובר שבקיעת הרבים מבטלת את המחיצות, שאין לומר שבדלתות אפשר לערב את רשות הרבים, מכיון שלדעת רבי יוחנן [שאכן סובר כרבי יהודה] דלתות שאינן ננעלות אינן מועילות במקום שרבים עוברים בו, והגמ' מעדיפה להעמיד את הברייתא גם כדעתו (רשב"א; וראה ר"ן).

חַיָּבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם רְשׁוּת הָרַבִּים - ומדוע לדעת בית הלל [לפי חנניה] די בדלת מכאן ולחי או קורה מכאן כדי למנוע מבקיעת הרבים לבטל את תועלת המחיצות, הרי בדברי רבי יוחנן מבואר שכדי לבטל את בקיעת הרבים ע"י דלתות צריך לעשות דלת גם ברוח רביעית [מכיון שדלת אינה מחיצה גמורה] (רש"י, ע"פ תוס' ד"ה שם; וכן דעת הרי"ף ב, א מדפי הרי"ף, שלדבי יוחנן צריך דלת בכל צד). ויש שפירשו, שקושיית הגמ' היא שמדברי בית הלל משמע שגם דלת שאינה ננעלת בלילה בכוחה לערב רשות הרבים [שלא הזכירו ננעלת], ובדברי רבי יוחנן מבואר שדוקא אם הדלת ננעלת נחשבת מחיצה [ולפ"ז גם לרבי יוחנן כשיש דלת ננעלת בלילה די בדלת מכאן ולחי או קורה מכאן, ואין צריך דלת מכאן ומכאן] (תוס' שם בשם ר"י; רשב"א עבודת הקודש ב, ד, מא; ריטב"א לעיל ע"א ד"ה כיצד. וראה מג"א שסד, ב).

הִלְכָתָא כְּתַנָּא קַמָּא ■ להלכה, רשות הרבים שיש באמצעה מבוי שרוחבו פחות משש עשרה אמה, הרי הוא רשות הרבים, אפילו אם רוחבו פחות משלש עשרה אמה ושליש [כדעת הרשב"א והריטב"א] (שו"ע או"ח שמה, ח, ומשנ"ב שם, כה, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 27). ויש אומרים שאינו נחשב רשות הרבים אלא אם רוחבו שלש עשרה אמה ושליש [כדעת תוס' והרא"ש] (שו"ע שם, ט, ומשנ"ב שם, כז, וראה ביאה"ל שם ד"ה י"ג אמות; וראה ביאה"ל שם ד"ה יש אומרים, מה שכתב בזה, ובמשנ"ב מהדו' דרשו הע' 29 הכרעת החזו"א).

ומבוי המפולש בשני ראשיו לרשות הרבים, צריך לעשות צורת הפתח מכאן ולחי או קורה מכאן [כתנא קמא, וכדעת רב] (שו"ע שם שסד, א, וראה במשנ"ב שם ובביאה"ל ד"ה מבוי, פרטים נוספים).

אֵיבַעֲיָא לְהוּ לְחַנַּנְיָה אֵלִיבָּא דְּבֵית הִלֵּל צָרִיךְ לְנָעוֹל - וגם אם הלכה כתנא קמא שאין צריך דלתות, אלא די בצורת הפתח מכאן ולחי או קורה מכאן, יש נפקא מינה בספק זה, האם בדלת בלי משקוף, שאין לה צורת הפתח, צריך לנעול או לא (שפת אמת). ויש שסובר שדלת בלי צורת הפתח אינה מועילה כלל (חזו"א או"ח עח, א; וראה שפת אמת שהניח דין זה בצ"ע).

כֵּיוָן דִּרְאוּיוֹת לְנָעוֹל אַף עַל פִּי שֶׁאֵין נִנְעָלוֹת ■ להלכה, רשות הרבים אינה ניתרת בצורת הפתח מכאן ומכאן, אלא בדלתות מכאן ומכאן, והוא שננעלות בלילה [כדעת רבי יוחנן, וכדעת רש"י והרי"ף] (שו"ע או"ח שסד, ב). ויש אומרים שניתרת בדלת מכאן ולחי או קורה מכאן [כדעת תוס', הרשב"א והריטב"א] (משנ"ב שם, ו). ויש אומרים, שניתרת בדלתות אע"פ שאין ננעלות, ובלבד שיהיו ראויות להנעל, כגון שאם היו שקועות בעפר, צריך לפנותו כדי שיהיו ראויות להנעל [כדעת הרמב"ם (שבת יז, י, ובביאור דעתו ראה ב"י שסד ד"ה ורשות, וביאה"ל שם, ב ד"ה והוא)]. והלכה כדעה הראשונה (שו"ע שם, ומשנ"ב שם, ח).

■ המשך במילואים עמ' 111

וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא דְּלֹא מַשְׁגַּח בְּבַת קוֹל - וגם לדעתו בדרך כלל הלכה כבית הלל, אך לא מחמת הבת קול, ולכן סובר שיש מקומות שיוצאים מהכלל, בהם ניתן לפסוק הלכה כבית שמאי (רא"מ הורביץ).

וחכמים חולקים על רבי יהושע וסוברים שהטעם שהלכה כבית הלל הוא מחמת הבת קול שאמרה שהלכה כמותם (להלן יג, ב), ומה שמצינו במחלוקת חכמים ורבי אליעזר לגבי תנור של עכנאי, שאין הלכה כרבי אליעזר אף שיצאה בת קול שהלכה כמותו [כמבואר בבבא מציעא (נט, ב)], מכיון שהבת קול היתה כנגד רבים, וכבר אמרה תורה 'אחרי רבים להטות' (תוס' לעיל ו, ב ד"ה כאן בתירוץ שני; ריטב"א).

כְּעֵין מַחֲלוֹקֶת בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל - הטעם שנקט את מחלוקת בית שמאי ובית הלל כדוגמה, משום שעד ימיהם לא היו מצויות מחלוקות בישראל (תורת חיים).

אוֹ כִּי קָלְיֹהּ דְּמַר וּכְחָמְרֵיהּ עָבִיד וְכוּ' - ודוקא במחלוקת כעין המחלוקת שנחלקו בה במבוי עקום, שלפי כל דעה באופן אחד יוצאת קולא ובאופן אחר יוצאת חומרא, בזה אפשר לנהוג כדעת אחד החולקים, בין לקולא ובין לחומרא [ואף בדינים דאורייתא]. אבל במחלוקת שלפי דעה אחת יוצאת רק קולא ולפי הדעה השניה יוצאת רק חומרא, הכלל הוא שהלכה כמי שגדול מחבירו בחכמה ובמנין, ואם שניהם שוים, בדינים דאורייתא הלכה כדעת המחמיר, ובדינים דרבנן הלכה כדעת המיקל (רמב"ן, חי' הר"ן חולין מג, ב, ורשב"א שם מד, א, ע"פ גמ' ע"ז ז, א).

ובביאור הדבר יש שכתב, שהטעם שאפשר לנהוג כדעת אחד מהתנאים בין לקולא ובין לחומרא, ואין אומרים שיש להחמיר מחמת הספק [כדין 'ספיקא דאורייתא לחומרא'], הוא משום שספק במחלוקת תנאים אינו ספק על הדין מצד עצמו, האם האמת כדעת התנא הזה או כחבירו, אלא הספק הוא על איזה מהחכמים נאמר הציווי 'ועשית ככל אשר יורוך' (דברים יז, יא), וכיון שכל אחד מהם ראוי להוראה, ציווי זה נאמר גם עליו, ולכן יכול לעשות כמותו גם לקולא (דברי סופרים [לר' אלחנן וסרמן] ד, ד-ו; וראה דרך נוספת בחזו"א שביעית כג, א).

הֵיכָא דְּסָתְרִי אַהֲדָדֵי - במקום שלדעת תנא אחד יוצאת קולא במקום אחד וחומרא במקום אחר, ולדעת התנא החולק להיפך, מי שיחמיר כשניהם בשני המקומות נקרא 'כסיל', שהרי טעמו של התנא בשני האופנים אחד הוא, והיה לו לפסוק כמותו בין לקולא ובין לחומרא (רש"י), ואם אינו עושה כן נקרא 'כסיל בחושך הולך', שאינו יודע להבחין כמי לפסוק (רש"י ר"ה יד, ב ד"ה מקולי).

ומה שמצינו בשני שבילים שאחד טהור ואחד טמא ואין יודע איזה מהם, ועבר אחד בזה ואחד בזה, שאם באו לשאול על דינם בזה אחר זה שניהם טהורים מספק [כמבואר בפסחים (י, א)], אין זה תרתי דסתרי, אף שאחד מהם ודאי עבר בשביל טמא, כיון שלמעשה שניהם ספק והתורה טיהרה ספק טומאה ברשות הרבים. אבל במחלוקת תנאים אם נפסוק כדעת שניהם, הרי זה תרתי דסתרי, שהרי ודאי פְּסַק אחד הוא שלא כדין (קהלות יעקב ברכות א).

רַבִּי עֲקִיבָא גְּמָרֵיהּ אִסְתַּפֵּק לֵיהּ וְכוּ' - אבל אין לומר שרבי עקיבא הסתפק האם הלכה כבית הלל או כבית שמאי, והחמיר כשניהם מספק, משום שמסתמא ידע רבי עקיבא שהלכה כבית הלל (תוס' ר"ה יד, ב ד"ה הכסיל). [ומשמע שאילו היה מחמיר מחמת שאינו יודע כמי ההלכה, לא היה נחשב 'כסיל בחושך הולך', ומכאן, שהמחמיר שתי חומרות הסותרות זו לזו מחמת שמסתפק כמי ההלכה, אינו נקרא 'כסיל בחושך הולך', ורק אם יודע כמי ההלכה ובכל זאת מחמיר גם כדעה השניה, נחשב כסיל (ע"פ מג"א תצג, ו, ופמ"ג א"א שם, חק יעקב שם, יא, הובאו במשנ"ב שם, יז)]. ויש שפירש, שאם הטעם שהחמיר כשניהם היה משום שלא ידע כמי ההלכה והחמיר מספק, עדיין היה נחשב 'כסיל בחושך הולך', שהיה לו ללמוד ולדעת כמי ההלכה, ולא למד, ולכן הגמ' לא תירצה כן (ע"פ ריטב"א, וראה חזו"א יו"ד קמט, ה ד"ה כ' הריטב"א; וכן משמע מרש"י ר"ה שם ד"ה מקולי - 'שאינו יודע להבחין על מי לסמוך').

בְּקֶעָה מִכָּאן וּבְקֶעָה מִכָּאן מְבַעְיָא - ואין לתרץ שרב יהודה בא לחדש שאפילו מבוי כזה צריך צורת הפתח, מכיון שמלשונו 'מחלוקת וכו' אבל וכו'' משמע שהחידוש הוא שאפילו במבוי כזה מועילה צורת הפתח (תוס' ד"ה בקעה; ריטב"א). ויש שכתבו, שודאי לא בא להשמיענו שצריך צורת הפתח, שדין זה פשוט הוא, שהרי המבוי מפולש, ואינו ניתר בלא צורת הפתח (רבינו פרץ; ריטב"א בשם תוס'; ר"ן).

הָכִי קָאָמַר סַרְטָיָא מִכָּאן וּבְקֶעָה מִכָּאן נַעֲשֶׂה כְּבְקֶעָה מִכָּאן וּבְקֶעָה מִכָּאן - ובמה שהשווה זאת לבקעה מכאן ומכאן, בא להשמיענו שאין צורך להעמיד את צורת הפתח דוקא בפתח שפתוח לסרטיא שהיא רשות הרבים ולא בפתח שפתוח לבקעה שהיא כרמלית, אלא כשם שבבקעה מכאן ומכאן יכול לעשות את צורת הפתח באיזה פתח שירצה, כך בסרטיא מכאן ובקעה מכאן יכול לעשותה באיזה פתח שירצה (שפת אמת).

אִם הָיָה מָבוֹי וְכוּ' הקדמה: מבוי שראשו האחד פרוץ במילואו לרשות הרבים, וראשו השני פרוץ במילואו לרשות היחיד [כגון רחבה או חצר], ואותה רשות פרוצה לרשות הרבים, אין המבוי נחשב כמבוי המפולש משני צידיו לרשות הרבים [שצריך לחי או קורה בראשו האחד, וצורת הפתח בראשו השני], שכיון שהרשות שהמבוי פרוץ אליה היא רשות היחיד, אין זו פירצה [וכן כל מקום שהוא עצמו רשות היחיד, נחשב כמחיצה גם למקום שבצידו]. הגמ' להלן דנה באלו אופנים צריך בכל זאת לתקן את המבוי כדין מבוי מפולש, מכיון שנראה כמפולש מחמת שהרשות שאליה הוא פרוץ פרוצה לרשות הרבים (ע"פ רש"י להלן ע"ב ד"ה ומבוי, ולהלן ח, א ד"ה ובשעירבו, וד"ה אבל כלה, וחזו"א או"ח סה, מה אות ג, ובשו"ת וחידושים תפה).

מָבוֹי כָּלֶה לִרְחָבָה וְכוּ' - אם הרשות שבצידו השני של המבוי היתה 'רחבה', דהיינו חצר מוקפת מחיצות שמאחורי הבתים, ואותה רחבה נפרצה לרשות הרבים כנגד המבוי, כך שהמבוי מפולש דרך הרחבה לרשות הרבים, דינו כמבוי סתום, ואין צריך לעשות שום תיקון באותו צד, ודי בלחי או קורה בראשו הפתוח לרשות הרבים (רש"י).

וסתם רחבה אין בה דיורין שמשתמשים בה תדיר, ולכן אין איסור לטלטל במבוי מחמת שפרוץ לרחבה [אבל אם יש בה דיורין, צריך לעשות עירוב חצירות כדי לטלטל במבוי] (רש"י; וראה תוס' להלן כד, ב ד"ה ההיא, שרש"י שם חזר בו). ויש שפירשו שמדובר ברחבה שיש בה דיורין, והטעם שהמבוי מותר בטלטול גם בלי עירוב חצירות, הוא מפני שכותל הרחבה שבצד ראש המבוי נדון כלחי, ואע"פ שנראה רק לעומדים ברחבה ואינו נראה לעומדים בתוך המבוי, נחשב לחי, ש'נראה מבחוץ ושוה מבפנים' נדון משום לחי [ראה עמ' 155 ציור א, וראה להלן (ט, ב) שנחלקו אמוראים בדין זה], ונמצא שיש מחיצה בין המבוי לרחבה (רבנו חננאל; תוס' להלן ע"ב ד"ה בעירבו, בשם ר"י).

ורבי יהושע היא דלא משגח בבת קול ואיבעית אימא הכי קאמר כל היכא דמשכחת תרי תנאי ותרי אמוראי דפליגי אהדדי כעין מחלוקת ב"ש וב"ה לא ליעבד כי קוליה דמר וכי קוליה דמר ולא כחומריה דמר וכי חומריה דמר אלא או כי קוליה דמר וכחומריה עביד או כקוליה דמר וכחומריה עביד מ"מ קשיא אמר ר"נ בר יצחק כוליה כרב עבדוה דאמר רב הונא אמר רב הלכה ואין מורין כן ולרב אדא בר אהבה אמר רב דאמר הלכה ומורין כן מאי איכא למימר אמר רב שיזבי כי לא עבדינן כחומרי דבי תרי היכא דסתרי אהדדי כגון שדרה וגולגולת דתנן השדרה והגולגולת שחסרו וכמה חסרון בשדרה בש"א שתי חוליות וב"ה אומרים חוליא אחת ובגולגולת בש"א כמלא מקדח וב"ה אומרים כדי שינטל מן החי וימות ואמר רב יהודה אמר שמואל וכן לענין טריפה אבל היכא דלא סתרי אהדדי עבדינן והיכא דסתרי אהדדי לא עבדינן מתיב רב משרשיא מעשה ברבי עקיבא שליקט אתרוג באחד בשבט ונהג בו ב' עישורין אחד כדברי ב"ש ואחד כדברי ב"ה ר' עקיבא גמריה איסתפיק ליה ולא ידע אי בית הלל בחד בשבט אמור אי בחמיסר בשבט אמור ועבד הכא לחומרא והכא לחומרא: יתיב רב יוסף קמיה דרב הונא ויתיב וקאמר אמר רב יהודה אמר רב מחלוקת בסרטיא מכאן וסרטיא מכאן ופלטיא מכאן ופלטיא מכאן אבל סרטיא מכאן ובקעה מכאן או בקעה מכאן ובקעה מכאן עושה צורת הפתח מכאן ולחי וקורה מכאן השתא סרטיא מכאן ובקעה מכאן עושה לו צורת הפתח מכאן ולחי וקורה מכאן בקעה מכאן ובקעה מכאן מיבעיא הכי קאמר סרטיא מכאן ובקעה מכאן נעשה כבקעה מכאן ובקעה מכאן ומסיים בה משמיה דרב יהודה אם היה מבוי כלה לרחבה א"צ כלום אמר ליה אביי לרב יוסף הא דרב יהודה דשמואל היא

דאי

רש"י

ורבי יהושע. בפרק הזהב בבבא מציעא (דף נט:): ואיבעית אימא. הרוצה לעשות דקתני לאו בית שמאי ובית הלל דווקא נקט, דעל כרחיך כב"ה בעי למיעבד, אלא אפלוגתא דשאר תנאי בעלמא קאי דפליגי בעלמא בשאר מילי כגון אלו מחלוקת דבית שמאי ובית הלל, כלומר כי היכי דפליגי בית שמאי ובית הלל בדברי מחלוקתן: מכל מקום. ברייתא (לא) מתרצא וקשיא לנהרדעי דעבוד כתרי חומרי: הלכה. כתנא קמא: ואין מורין כן. אלא כחנניה דבעי דלתות: דסתרן אהדדי. תרי תנאי דפליגי מר מחמיר ומר מיקל וטעמא דחומריה דמר בהאי הוי קולא בדוכתא אחריתי וטעמא דקוליה דמר בהאי הוי חומרא בדוכתא אחריתי, מאן דעבד בהנך תרי דוכתי לחומרא מיקרי כסיל, דהא חד טעמא הוא דהכא הוי חומרא והכא הוי קולא, ואי ההוא טעמא סבירא ליה ליעביד כקוליה וכחומריה: כגון שדרה וגולגולת. של מת דאיפליגו בה, דלבית שמאי לא הוי חסרון אלא בב' חוליות ואם חסרה חוליא אחת עדיין מטמא באהל, וגבי טריפה נמי לא הוי חסרון וכשירה, והוי טעמא דבית שמאי חומרא לגבי מת, ולבית הלל דאמרי חסרון הוא הוי חומרא לגבי טריפה, ומאן דעביד בטריפה כבית הלל וכבית שמאי במת הוי כסיל, דהא סתרין עובדיה אהדדי, דהכא הוי חסרון והכא לא הוי חסרון: השדרה והגולגולת. גבי טומאת אהל במת תנן כמה חסרון בשדרה ותלא מתורת שדרה ותידון כשאר עצם כשעורה שאינו מטמא באהל: כמלא מקדח וכדי שינטל מן החי וימות מפרש להו בבכורות בפ' שלישי: אבל היכא דלא סתרן חומרי אהדדי. כגון הכא דפליגי בתרי מילי דתליין בתרי טעמי, מר מחמיר בהא עקום ומר מחמיר בהא מפולש, ולא סתרן חומרי אהדדי, עבדינן: שליקט אתרוג. כל האילן קרוי אתרוג: שני עישורין. שניה יוצאה ושלישית נכנסת הואי. שנה שניה לשמיטה מעשר ראשון ושני, והשלישית מעשר ראשון ומעשר עני: אחד כדברי בית שמאי. דאמרי באחד בשבט ראש השנה לאילן, וכבר נכנסת שלישית: ואחד כדברי בית הלל. דאמרי עד חמשה עשר בו לא הוי ראש השנה, ועדיין שניה היא: גמריה איסתפיק ליה. וכוליה כב"ה עבד: מחלוקת. דמבואות המפולשין דת"ק וחנניה: סרטיא ופלטיא. שתיהן רה"ר, כדאמרינן ביציאות השבת (שבת ד׳ ו.) איזהו רה"ר סרטיא ופלטיא, סרטיא דרך הילוך בני אדם פלטיא רחוב לשווקים, והיכא דשני ראשין מפולשין לרשות הרבים הוא דפליג חנניה ואמר בעי דלת: בקעה. כרמלית היא ואיסורא דרבנן הוא: ומסיים בה. רב יוסף משמיה דרב יהודה סתמא, ולא פירש לו רב יהודה לרב יוסף ממי קבל האי סיום, דאם היה סוף המבוי הזה המפולש לרה"ר כלה לרחבה, ודרך הרחבה היה המבוי מפולש שנפרץ כותל הרחבה שכנגדו לרה"ר*. רחבה היקף חצר שאחורי בתים קרי רחבה, ומוקפת ארבע מחיצות (א): אין צריך כלום. לתקן אותה פתיחה של צד הרחבה, אלא ראש המפולש לרה"ר צריך לחי או קורה כתורת מבוי סתום, ועל כרחיך בשנפרצה נמי רחבה כנגד פרצת המבוי בכותל שכנגדו לרה"ר אתא לאשמועינן ואמפולשין דלעיל קאי, דאי ברחבה סתומה לגמרי פשיטא דהא סתימה מעלייתא היא, והא ליכא למימר דמשום בני רחבה איצטריך לאשמועינן דלא אסרי אבני מבוי ואפילו לא עירבו עמהן דהא נמי פשיטא דרחבה לא בעיא לערובי, דסתם רחבה אין בה דיורין לצאת ולבא ואין תשמישה תדיר, (ב) כדאמרינן בפרק שני (ד׳ כה.) מאן דשרי לטלטולי מן המבוי לתוכה משום דלית בה דיורין, והלכתא כוותיה דקיימא לן בכל התורה רב אחא לחומרא ורבינא לקולא והלכתא כרבינא לקולא בר מאומלא ביעי ומזריקי, ורחבה לאו דוקא נקט, והוא הדין לחצר שיש בה דיורין וערבו, אלא עובדא ברחבה היתה כדאמרינן לקמן עובדא הוה בדורא דרעותא כו׳. כל כניסה ויציאה דבתים שבהם"מ דרך החצר הוא, וחצר לפני הבתים: הא דר"י. הא דסיימת משמיה דרב יהודה ולא פירש לך ממאן גמרה כדמפרש ברישא דמילתיה משמיה דרב, האי סיומא ע"כ משמואל רביה גמרה:

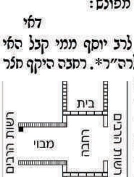

תוספות

כגון שדרה וגולגולת. משמע דוכן לטרפה אתרוייהו קאי ואם תאמר מאי קאמרי ב"ה כדי שינטל מן החי וימות לב"ש נמי מיית בשיעורא דידהו ועוד מאי קמ"ל רב יהודה דאמר וכן לטרפה לענין גולגולת כיון דמיית בה וי"ל דרגילות הוא למות על ידי נטילה בחסרון מועט מעל ידי רקיבה וחולי וא"ת ובאלו טרפות (חולין ד׳ מב:) דפריך והאיכא בסג"ר ושב שמעתתא והסמ"ך הוי חסרון בשדרה ואמאי לא פריך נמי מגולגולת וי"ל דחסרון גולגולת דטריפה היינו משום דסוף הקרום של מוח ליפסק והוי בכלל י"ח טריפות אבל שדרה לא הוי משום דסוף החוט ליפסק דאפילו למטה מפרשות דליכא טרפות בפסיקת החוט איירי:

(ומיהו כמה בני אדם שניטל הרבה מעצם גולגלתם ולא ניקב הקרום וחיו ול"ל דחסרון הגולגולת הוי עם קרום העליון ואע"ג דאיכא למ"ד דבבהמה בכה"ג בנקיבת קרום העליון טריפה היינו משום דסוף התחתון ליפסק אבל באדם אין סופו ליפסק לפי שהוא קשה וחזק באדם יותר מבהמה ולכך צריך חסרון העצם אבל למ"ד עד דאינקיב תתאה אדם ובהמה שוים דבין באדם בין בבהמה כי נפסק העצם עם הקרום סוף התחתון ליפסק):

ונהג בו ב׳ עישורים. מפרש בירושלמי שעישר על תנאי וחללו ונתנו לעניים:

בקעה מכאן ובקעה מכאן מיבעיא. ולא משמע ליה דאתא לאשמועינן דאפ"ה בעי צורת הפתח אלא אתי לאשמועינן דסגי בצורת הפתח:

אם היה מבוי כלה לרחבה אינו צריך כו׳. פירש רש"י דנפרצה רחבה כנגדו איירי דאל"כ מאי אשמועינן דלאשמועינן דאין רחבה אוסרת על המבוי לא איצטריך דרחבה לית בה דיורין כדאמרינן בפ׳ ב׳ (ד׳ כה.) גבי רחבה דהוה בפום נהרא מאן דשרי משום דלית בה דיורין והלכתא כרבינא לקולא * ועוד דאין צריך כלום משמע דקאי אאיסור פילוש דאיירי ביה לכך נראה דבנפרצה כנגדו איירי והא דנקט רחבה ולא נקט חצר משום דבעי למימר אין צריך כלום אפילו לא עירבו אבל חצר דאית ביה דיורין אסור עד שיערבו דסבר נראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נידון משום לחי ופתח ובכלה לאמצע רחבה איירי ולא חשיב ליה כמפולש משום דביציאתו מן המבוי יש מקום לנטות לכאן ולכאן ולא אתי למישרי מפולש:

הגה"ה: אפילו מאן דאסר איכא למימר דאיירי ברחבה שכל אחד היה חלקו מבורר בה ברחבה ואיכא למיחש שמא כל אחד (ג) יכנס בחלקו כדאמר בסמוך. ע"כ:

דלי

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [ברכות נב. פסחים קיד. יבמות יד. ב"מ נט: חולין מג.], ב) חולין מב: אהלות פ"ב מ"ג בכורות לז., ג) ר"ה יד. יבמות טו. [תוספתא שביעית סוף פרק ג], ד) [ר"ה יד:], ה) עי׳ תוס׳ לקמן צב. סוד"ה מאי (א), ו) ר"ה ב., ז) [פסחים דף עד:], ח) חולין מה:, ט) שם ע"א, י) [ועי׳ תוס׳ גיטין ע: ד"ה ויקר ותוס׳ חולין מב: ד"ה ואמר ותוס׳ ב"ק נא. ד"ה נעביד ותוס׳ בכורות לז: ד"ה כדין], כ) פ"ק דר"ה סוף ה"ב, ל) עי׳ לקמן ח רע"א, מ) לקמן ח., נ) כה רע"א.

רב נסים גאון

ובגולגולת בית שמאי אומרים כמלא מקדח. במשנה שנו באיזה מקדח אמרו בקטן של רופאים דברי ר׳ מאיר וחכמים אומרים בגדול של לשכה בפרק ב׳ דאהלות ובית הלל אומרים כדי שינטל מן החי וימות תמצא פירוש שלו במסכת בכורות בפרק על אלו מומין שוחטין את הבכור (דף לז) יתיב רב חסדא ומיבעיא ליה כדי שינטל מן החי כמה אמר רב חלופא בר אבדימי הכי אמר שמואל כסלע: מעשה בר׳ עקיבא שליקט אתרוג באחד בשבט ונהג בו ב׳ עישורין כו׳. ובגמ׳ דבני מערבא (ר"ה פרק א הלכה ב) גרסי מה עשה קרא שם למעשר שני ופדאו ונתנו לעני ועל זו הדרך ישיב בקשתו לרווחא דמילתא שרצה לעשות לפנים משורת הדין כדי להנצל מן הספק ממה נפשך לפי שקרא עליו שם מעשר שני ואחר כך פדאו ונתנו לעניים והניח הכסף שמור אצלו עד שיאכלנו בירושלים לפנים מן החומה לפי מה שפרט בו הכתוב (דברים יד) ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך שאם יהיו בית הלל הם שאמרו באחד בשבט ראש השנה לאילן זה המעשר שהפריש מעשר עני הוא וכבר נטלו מי שהוא ראוי לו ואם בט"ו בשבט אמרו הרי שנה שניה עדיין לא יצאת וזה המעשר שהפריש מעשר שני הוא וחייב לאכלו הוא או כספו בירושלים ולפיכך פדאהו בכסף ואכל כספו לפנים מן החומה כראוי לו כדי להנצל מן הספק:

משנת ראשונים

ונהג בו שני עישורין. ובכל אחד מהם הוציא המעשר הראוי לכל האתרוג, ולא מן הנשאר בלבד שא"כ שמא זה מעשר ואינו מפרישו כראוי. [הריטב"א]

אם שני עישורים ממש הפריש לא היה מתוקן, אלא מפרש בירושלמי שהפריש מעשר אחד למעשר שני ופדאו וחלקו לעניים. [תוספות, ראש השנה יד.]

רבי עקיבא גמריה איסתפיק ליה פירוש ולא היה מי שיברר לו האמת, אבל מי שעשה חומרא דמר ודמר מפני שאינו יודע הדין אע"פ ששורת הדין כך יש לו לעשות, אכתי קרינא ביה שהוא כסיל הולך בחשך, שהיה לו ללמוד ולא למד. [הריטב"א] בקעה מכאן ובקעה מכאן מיבעיא. פירוש דסגי ליה בצורת פתח. [הריטב"א] אם היה מבוי כלה לרחבה אינו צריך כלום. רחבה זו בשהוקפה לדירה, ואם לא הוקפה לדירה אתה מפרשה בבית סאתים שהוא כרה"י, שאם לא הוקפה לדירה והיא יתירה על בית סאתים, הרי הוא פתוח לכרמלית, והמבוי הפתוח לשם או שנפרץ לשם במלואו על פני כולו נפרץ הוא למקום האסור לו וצריך הכשר. [מאירי] לישנא מוכח שאינו צריך כלום, ואפילו לחי וקורה לאותו רוח. [הריטב"א]

עין משפט נר מצוה

מ א ב מיי׳ פ"ג מהל׳ טומאת מת הלכה ח סמג עשין רלג:
מא ג מיי׳ פ"י מהלכות שחיטה הלכה ג ה סמג עשין סג טוש"ע י"ד סי׳ ל׳ סעיף ג וסי׳ נד סעיף ד:
מב ד ה מיי׳ פי"ז מהל׳ שבת הלכה ג י סמג עשין א טוש"ע א"ח סי׳ שס"ד סעיף א [ע"ש בכ"מ ובמ"מ]:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ומקיים וכו׳ הס"א עם ד"ה אין צריך וכו׳: (ב) כדאמרינן בפרק שני. נ"ב ריש דף כה וע"ש בפרש"י דף כד ע"ב: (ג) תוס׳ ד"ה אם היה וכו׳ בהג"ה שמא כל אחד יבנה בחלקו כדאמר בסמוך. נ"ב פירוש דקאמר ברחבה דיחיד זימנין דמימלך ובני לה בתי כו׳ כלומר דמיישי דילמא עבדי בה דיורין ואסרי אהדדי והיינו דקאמר לקמן ומאן דאסר זמנין דהוו בה דיורין ואתי לטלטולי:

גליון הש"ס

גמ׳ אמר לי׳ אביי לר"י הא דר"י דשמואל היא. לקמן דף פה ע"א יבמות יח ע"א כתוס׳ דף יב ע"ב:

רבינו חננאל

כב"ה עושה ובלבד שלא יעשה כקולי זה וכקולי זה או כחומרי זה וכחומרי זה. ופרקינן הא דעבוד דלת בהאי מבוי עקום כוליה כרב עבוד דאע"ג דאמר רב הלכה כת"ק (א׳) [הא אמר] אין מורין כן אלא כב"ה ואליבא דחנניה דאמר עושה דלת ולרב אדא בר אהבה דאמר הלכה ומורין כן פריק רב שיזבי כי לא עבדינן כתרי חומרי כגון שדרה שנעקרה צלע מעיקרא טריפה דסתרי אהדדי דחיסרון בשדרה א) חוליא וצלע בהדא ונעקרה צלע בלא חוליא אבל תרי חומרי דלא סתרי אהדדי עבדינן. וכבר פירשנו שמועה זו בפרק אלו טרפות [באהלות תנן] כמה חסרון בשדרה כדי שינטל מן החי וימות. ולענין טרפה תנן זה הכלל כל שאין כמוה חיה טרפה וכיון שאתה עושה חוליא אחת טריפה ולענין טומאה [אם חסרון] חוליא אחת [אתה] מטמא באהל [illegible] זה את זה. ג) פי׳ תרי חומרי דסתרי אהדדי. כגון שדרה וגולגולת דתנן בתרווייהו כדי שינטל מן החי וימות. גבי טומאה תנן כמה חסרון בשדרה ולא יהא מטמא באהל בש"א ב׳ חוליות ובה"א אחת. מחלוקתם דב"ש סברי לא מיית עד דאשתלפי תרי חוליות. וב"ה סברי כשתנטל חוליא אחת מית וכאלו הותזה ראשו במלואו

ואם נחמיר כב"ה לחשבו מת ולטמא במגע מת ולכשימות לגמרי [אינו] מטמא באהל שכבר חסר מן החי וימות. ואם כשניטלה ממנו חוליא אחת אינו מת אלא חי הוא [כב"ש] אינו מטמא במגע. אבל לטמויי במגע כב"ה ובאהל כב"ש לא אפשר דהא העיקר דסמכא דתרווייהו עליה כדי שיטול מן החי וימות ואי אפשר ג) להלל בשעה אחת לב"ש חי ולב"ה מת. וכיון ששנינו בטריפה נמי זה הכלל כל שאין כמוה חיה טרפה שמפרכסין טמאין [אף] כזנב הלטאה שמפרכסת. ומי שנטלה ממנו חוליא אחת לב"ה כאילו הותזו ראשיהן: יתיב רב יוסף וקאמר הא דת"ר כיצד מערבין ואוקימנא במבואות המפולשות לרה"ר מחלוקת ח"ק וחנניה בסרטיא או פלטיא מיכן. אבל סרטיא מיכן ובקעה מיכן עושה צורת הפתח מיכן ולחי או קורה מיכן ומסיים בה משמיה דרב יהודה אם היה מבוי כלה

הגהות וציונים א] נ"א דאמר אין משגיחין בבת קול (גליון): ב] בכת"י ודפו"ר ולחי או קורה (וכן להלן בסמוך): ג] בכת"י ודפו"ר נוסף ועושה צורת הפתח מכאן ולחי או קורה מכאן: ד] בדפו"ר ובכת"י בשאר מילי הס"ד, והה"ד כעין מחלוקת וכו׳: ה] נמחק ע"פ מהרש"ל, וכן ליתא בכתה"י [illegible]: ו] בכת"י בפ׳ ששי (גליון): ז] בכת"י נוסף והפריש אף מעשר שני נמי: ח] ת"י כ"י (גליון):

חשק שלמה על רבינו חננאל א) דברי רבינו [illegible] ב) [illegible] ג) [illegible]

דאי דרב קשיא דרב אדרב בתרתי דאמר רב ירמיה בר אבא אמר רב [א]מבוי שנפרץ במלואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו[א] חצר מותרת ומבוי אסור ואמאי ליהוי כמבוי שכלה לרחבה אמר ליה °אנא לא ידענא עובדא הוה בדורא דרעותא מבוי שכלה לרחבה הוה ואתא לקמיה דרב יהודה ולא אצרכיה ולא מידי ואי קשיא משמיה דרב תיהוי משמיה דשמואל ולא קשיא מידי השתא דאמר ליה רב ששת לרב שמואל בר אבא ואמרי ליה לרב יוסף בר אבא אסברא לך כאן שעירבו כאן שלא עירבו דרב אדרב נמי לא קשיא כאן [ב]שעירבו בני חצר עם בני מבוי כאן שלא עירבו. ולמאי

דאי דרב קשיא דרב אדרב בתרתי דאמר רב מבוי שנפרץ במלואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו חצר מותרת. דבני מבוי לא אסרי עלה דאין דריסתם עלה ורשות הרבים נמי לא אסרה דלא הוי פרצה יותר מעשר והוי פתח ומבוי אסור משום פילוש דהעומד במבוי רואה רשות הרבים כנגדו ואינו רואה שיכול לנטות לכאן ולכאן ומדנקט נפרצה חצר כנגדו משמע דוקא שנפרצה חצר כנגדו אסור משום דהוי כמפולש אבל אם לא נפרצה אפילו אם לא עירבו מותר אע"ג דנפרץ המבוי במלואו לחצר משום דקסבר נראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי ופתח ומתני' דגדולה מותרת וקטנה אסורה מוקי לה בנכנסין כותלי קטנה לגדולה[ג] וליכא למימר דאסור משום מפולש ומשום שנפרץ במלואו ולא עירבו קאמר דא"כ הוה ליה למינקט רחבה דהוה משמע דאסור משום מפולש וגם הוה משמע מדנקט רחבה ולא נקט חצר מכלל דבחצר יש עוד איסור אחר דהיינו משום שלא עירבו אבל השתא דנקט חצר משמע אפילו איסור דלא עירבו דשייך בחצר ליכא אלא משום שנפרצה חצר כנגדו והיינו דקשיא דרב אדרב בתרתי דרב סבר נידון משום לחי ופתח ואסור משום מפולש ורב יהודה סבר דאין אסור משום מפולש ונראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נידון משום לחי ופתח. אסברא לך כאן שעירבו כלומר רב לא אסר מטעם מפולש ולא נקט נפרצה חצר כנגדו אלא משום שריותא דחצר אע"ג דרבים נכנסין לה בזו ויוצאין לה בזו[א] שריא אבל מבוי אסור אפילו לא נפרצה חצר כנגדו משום דנפרץ במלואו לחצר ולא עירבו וסבר נראה מבחוץ אינו נידון משום לחי ופתח ודווקא נפרץ במלואו אבל אי לא הוה נפרץ במלואו שרי אע"ג דלא עירבו כיון דאינה רגילה בו כדאמר ונפרץ[ה] משמע דאינה רגילה בו והוא הדין דהוה מצי למינקט במבוי פתוח לחצר דאסור כיון דרגילה בו אע"ג דלא הוי במלואו א) אלא אי נקט הכי לא הוה קמ"ל רב מידי דכיון דפתח גמור הוא פשיטא דלא אתו רבים ומבטלי מחיצתא[ג] אי נמי לא הוה מצי למינקט בפתוח לחצר דאע"ג דרגילה בו הוה שרי הואיל ולבני חצר יש להם דרך לרה"ר בלא מבוי דכגון זו כופין אותו על מדת סדום כדאמרינן במי שהוציאוהו (לקמן ד' מט.) גבי חצר שבין שני מבואות:

[ו]בעירבו קמיפלגי בדרב יוסף. דהיינו כלה לאמצע רחבה ורב יוסף מפרש מילתיה דרב יהודה הא דאמר אין צריך כלום ותירוץ דכאן בעירבו לא תירצו בימי רב יוסף וסבר רב יוסף דנראה מבחוץ לרב נידון משום לחי כדס"ד מעיקרא אליבא דרב והכי נמי דייק רב יוסף ממלתיה דרב הונא[ז] דהוא תלמידיה דרב דנדון משום לחי אך קשה דלא שייך למימר קמיפלגי בדרב יוסף הואיל ולא איירו במה שבא רב יוסף לחדש והיינו דאסור בנידי רחבה וי"ל דאי לאו מילתיה דרב יוסף ה"א דפליגי נמי בנידי רחבה והוה קשה היכי שרי שמואל בנידי רחבה היכא דאיכא תרתי לריעותא שנידו אחד מפולש עד רה"ר ונידו השני נמי אע"ג דנראה מבחוץ האמר שמואל דאין נידון משום לחי לכך הוצרך להביא דרב יוסף דבכלה לאמצע רחבה פליגי דלא הוי תרתי לריעותא וגם לרב נמי הוה קשה הואיל וסבר דנידון משום לחי אמאי אסר משום מפולש דהוה סברא לומר דהא בהא תליא ולכך מייתי דרב יוסף דלאו הא בהא תליא דבכלה לנידי רחבה אסור לכולי עלמא אפילו למאן דאמר נידון משום לחי וטעמא משום דלמפולש לא מהני לחי (א) אלא לר' יהודה והא דלא משני לעיל דרב יהודה בכלה לאמצע ודרב בכלה מן הצד או כאן בזה כנגד זה וכאן בזה שלא כנגד זה[ב] משום דהאמת תירץ לו דהא רב ששת לא מחמת קושיא תירץ אלא קבלה היתה בידו כך יש לפרש לפי שיטת רש"י °ור"י מפרש דרחבה דהכא לא הויא כרחבה דפ' שני (ד' כד:) דהתם מיירי ביתירה מבית סאתים ולא הוקף לדירה והויא כרמלית ואין מטלטלין בה אלא בד' אבל רחבה דהכא אינו כן דא"כ הוה כלה לבקעה אלא מיירי בדאית בה דיורין מדמפליג בין עירבו ובין לא עירבו דלא גרע מחורבה דאמרינן בפרק הדר (לקמן ד' עד.) דאסור כ"ש רחבה דאית בה דיורין טפי מחורבה והיתה אסורה אי לאו דס"ד השתא דסבר רב יהודה נראה מבחוץ נידון משום לחי וקס"ד השתא מדלא מפליג רב יהודה בשריותא משמע דשרי בכל ענין אפילו כלה לנידי רחבה ונפרצה (ב) חצר כנגדו ואפילו לא עירבו ועוד מדאיירי רב יהודה בנפרצה כנגדו ואיצטריך לאשמועינן דלא הוי מפולש א"כ על כרחך ס"ל נראה מבחוץ ושוה מבפנים נדון משום לחי דאי לא חשיב לחי אמאי שרי בכלה לנידי רחבה דלאמצע רחבה פשיטא דלא הוי מפולש וא"כ איכא תרתי לריעותא שנידו אחד מפולש עד רשות הרבים ונידו השני נמי נהי דנראה מבחוץ הא לא חשיב לחי אלא ודאי חשיב לחי והשתא לא הוי תרתי לריעותא [דחשיב] לחי מצד אחד כדאמר לקמן (ד' ט:) ולימא לבוד מרוח אחת ותשתרי ונקט רחבה משום דעובדא הכי הוה והוא הדין חצר אע"ג דרב יוסף קאמר משמיה דרב יהודה והוא מוקי לה לקמן בכלה לאמצע רחבה אבל בנידי רחבה אסור ההוא לא שנו הוי לפי המסקנא. חצר מותרת ומבוי אסור השתא ס"ד אסור משום מפולש בכלה לנידי חצר ונפרצה כנגדו אפילו עירבו דבכלה לאמצע אין סברא לאסור משום פילוש מדקאמר ונפרץ חצר כנגדו ואסור בשלא עירבו אפילו בכלה לאמצע ולא נפרצה חצר כנגדו מדנקט במלואו משמע דאסור משום דנפרץ במלואו דהיינו בלא עירבו ובדלא נפרצה כנגדו דאי בנפרצה ובעירבו מאי אריא ונפרץ במלואו °דאפילו לא נפרץ במלואו הוי כמפולש ולא מהני לחי עד דאיכא צורת הפתח ועוד מדנקט חצר ולא נקט קרפף דלית בה דיורין משמע משום דיורין שבחצר בא נמי לאסור ועוד דאי לא אסור אלא משום פילוש הוה ליה למימר מבוי שנפרץ במלואו לנידי חצר מדלא נקט הכי משמע דבכלה לאמצע נמי מיירי ואסור משום דלא עירבו וסבר נראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נידון משום לחי ומיהו מדאסר בנידי חצר משום פילוש אין להוכיח דסבר דאינו נידון משום לחי דאפילו נידון משום לחי הוי מפולש דהא רב יוסף אסר בנידי רחבה לכ"ע אפילו למ"ד נידון משום לחי. דרב אדרב נמי ל"ק כאן בעירבו פי' הא דרב יהודה בכלה לאמצע כדמפרש רב יוסף אע"ג דלא מפליג בשריותא אין לחוש דכיון דתרווייהו מילתיה דרב מה שסתם כאן פירש כאן ועוד כיון דסבר רב נראה מבחוץ לא הוי לחי לא חש לפרש דאיירי בכלה לאמצע רחבה דבכלה מן הצד הוי תרתי לריעותא אע"ג דרב יוסף אית ליה נראה מבחוץ נידון משום לחי כדדייק לקמן[ז] ממלתיה דרב הונא מ"מ אוקי מילתיה דרב יהודה בעירבו משום דרב יהודה תחלת דבריו אמר משמיה דרב ונראה לרב יוסף דהסיום נמי הוי משמיה דרב אע"פ שסתם א"ר יהודה כו' ולא פירש משם מי אמר וכן רב יוסף אמר בסתם משמיה דרב יהודה מ"מ היה נראה לו שגם זה מדברי רב ורב סבר אינו נידון משום לחי והשתא אתי שפיר דקמפלגי במה שבא רב יוסף לחדש ומיהו רבינו חננאל מיישב דאתי שפיר דקא מיפלגי בדרב יוסף דרב יהודה שרי אפילו זה כנגד זה כרב יוסף ורב כרבה דבעי זה שלא כנגד זה ולקמן נמי משמע דרבה פליג אדרב יוסף דפריך ולרבה דאמר זה כנגד זה אסור מיהו ה"ל למימר דרבה ודרב יוסף איכא בינייהו:

זורקין

במלואו. כותל אמצעי על פני כולו: ונפרצה חצר כנגדו. בפחות מעשר: חצר מותרת. דלדידה לא הוי במלואה דהא נשתיירו בה גיפופין מכאן ומכאן, לפיכך לגבי דידה פתחים נינהו[ב], ולא אסרי עלה בני מבוי שאין מבוי אוסר על חצירות הפתוחין לו, אבל חצירות אוסרין במבוי שהרי דריסת רגליהם עליו, ורשות הרבים נמי לא אסר עלה דחצר הפתוח לו דפתח הוא: ומבוי אסור. [ג] קס"ד מדנקט ונפרצה חצר כנגדו משום דמיחזי כמבוי מפולש קא אסר ליה, ולאו משום דנפרץ לחצר, ורב יהודה מדנקט רחבה אשמעינן דמשום מפולש לא מיתסר, וברחבה ליכא דיורין דליתסרו עליה אבל אי הוה כלה לחצר אסרי עליה, ולקמן מפרש טעמייהו, והיינו דקשיא דרב אדרב בתרתי, אי משום מפולש אי משום הנפרץ לחצר ואסרי עליה בני חצר דנפרץ המבוי במלואו לרשות האסורה לו: לא ידענא. ממאן גמרה: בדורא דרעותא. כפר רועים: שכלה לרחבה. ורחבה נפרצה בכותל שכנגדה: אסברא לך. מילתיה דרב, דגמירנא לה מיניה: כאן שעירבו כאן שלא עירבו. כלומר האי מבוי אסור דקאמר רב יש חילוק בדבר, שפעמים אסור ופעמים מותר, עירבו בני החצר עם בני מבוי בני מבוי מותרין, דהא דאסר ליה רב לאו משום מפולש קאסר ליה כדמוקמינן לקמן בזה שלא כנגד זה, והאי נפרצה חצר כנגדו משום רבותא דחצר נקט דאף על גב דרבים נכנסין לה בזו ויוצאין לה בזו[א] אפילו הכי שריא הואיל ונפרצה בפחות מעשר דחשיב כפתח חצר, אבל איסור מבוי לאו משום [פירצה] דכותל שכנגדו הוא אלא משום דבני חצר אסרי עליה כי לא עירבו, דכיון דלדידיה הוי מלואו פירצה הוא ודיורי חצר אוסרין עליו והוא אינו אוסר עליהן, כדאמרינן בפרק כל גגות העיר (לקמן ד' צב.) גבי חצר גדולה שנפרצה לקטנה דיורי גדולה בקטנה כלומר אוסרים בקטנה דדידהו הוא דבטלה לגבה, ואין דיורי קטנה בגדולה דלגבי גדולה פתח הוא, ושתי חצירות שיש ביניהן פתח לא אסרן אהדדי, כדאמרינן בפרק חלון (לקמן ד' עו:) נפרץ הכותל עד עשר אמות אם רצו מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד מפני שהוא כפתח ושניהם מותרין זה בזה: דרב אדרב נמי לא תיקשי. כלומר מהשתא מצינן למימר דרב יהודה בדורא דרעותא כרב עבדוה, כדאמרינן כאן שעירבו וכאן שלא עירבו, וברחבה ליכא דיורין למיסרי אמבוי[ד]:

ולמאי

עין משפט נר מצוה

מג א ב מיי' פי"ז מהל' שבת הלכה יח סמג עשין דרבנן א טוש"ע א"ח סי' שסה סעיף ג:

רבינו חננאל

כלה לרחבה אינו צריך כלום. פי' רחבה זו יש בה בתים ודיורין והיא מפולשת לרה"ר. א"ל אביי לרב יוסף הא דרב יהודה אינה כרב דכיון דאמר רב מבוי שנפרץ במילואו לחצר ונפרצה כנגדו חצר לרה"ר החצר מותרת ומבוי אסור. אמאי אסור וליהוי כמבוי שכלה לרחבה אלא אינה כרב אלא כשמואל וא"ל אנא עובדא חזיתי לרב יהודה דלא אצטריך למבוי שכלה לרחבה ולא כלום ואי קשיא משמיה דרב ליהוי כשמואל ולא היא לרב נמי לא קשיא כיון דפרשה רב ששת הא דאמר רב חצר מותרת ומבוי אסור בשלא עירבו בני חצר עם בני מבוי אבל אם עירבו מבוי נמי מותר הכא נמי בשעירבו בני מבוי

משנת ראשונים

מבוי שנפרץ במלואו לחצר, ונפרצה חצר כנגדו. ובנפרצה מבעוד יום, אי נמי נפרצה בשבת ולא אמרינן הואיל והותרה אלא דוקא בכותל שבין שתי חצרות דחד תשמישא הוי, אבל מבוי וחצר לא. [הגהות אשרי, סימן ח]

חצר מותרת. חצר מותרת לגמרי, דאי משום פירצה דלרשות הרבים מיירי כשאין שם עשר ופתחא בעלמא הוא, ואי משום דפתוח למבוי אין המבוי אוסר עליו שאין המבוי אוסר על החצרות אדרבה חצרות הן האוסרות על המבוי. [הריטב"א]

ומבוי אסור. ועל כרחין איסור מבוי זה או מפני הפירצה של רשות הרבים או מפני דיורי החצר שאוסרין עליו. [הריטב"א]

עובדא הוה בדורא דרעותא. שם מקום או נמי כפר של רועים. [רשב"ם, בבא בתרא נד:]

מבוי שכלה לרחבה הוה ואתא לקמיה דרב יהודה ולא אצרכיה ולא מידי. מיירי ברחבה שאינה יותרה מבית סאתים. דאי יתירה מבית סאתים ולא הוקפה לדירה הויא כרמלית, והוה כמבוי שכלה לבקעה כדמשמע לקמן (דף כד:) גבי רחבה דהוה כפום נהרא. אי נמי אפילו יתירה מבית סאתים מיירי ולכשהוקפה לדירה, ונקט כגון שפתחו ולבסוף הוקף. [ריא"ש סימן ח]

כאן שעירבו בני חצר עם בני מבוי כאן שלא עירבו. דהא דרב בשלא עירבו כדאמרן והא דרב יהודה כשעירבו ולאו דוקא אלא דהוי כמי שעירבו, ונקט לישנא דרב ששת אגב ריהטא. [הריטב"א]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) עי' לקמן ח סע"א, ב) עי' לקמן ט:, ג) עי' לקמן דף כב:, ד) לקמן י ע"א.

תוספות ישנים

א) וליכא למימר דנקט הכי לאשמעי' דאם אינה רגילה בו מותר דא"כ מאי פריך לקמן מאי קמ"ל רב:

ב) דרב יהודה בנכנסו כותלי מבוי לרחבה ודרב באין נכנסין או הא ברגילה והא באינה רגילה. מהר"ס:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה בעירבו וכו' דלמפולש לא מהני לחי אלא. נמחק תיבת "אלא". ובעו"ה נמחק ג"כ מה שנ"ב: (ב) בא"ד כלה לנידי רחבה ונפרצה רחבה כנגדו:

גליון הש"ס

גמ' אנא לא ידענא עובדא הוי. לקמן דף יב ע"א ב"ב דף נד ע"ב ושם דף פב ע"ב: תוס' ד"ה בעירבו ור"י מפרש. במילושי כתבתי דלא זכיתי להבין הא באמת דהסיא עובדא היה בכלה לאמצע רחבה דהא למסקנא בכלה לנידי לכ"ע אסור ואיך לא אלרכה ר"י ולא מידי וכיון שכן למה דהיה סבר ר"י תחלה דפלוגתייהו רק בנידי דבאמצע ליכא פילוש ושריא לכ"ע איך הביא ראי' מההוא עובדא הא שם היה בכלה באמצע וה' יאיר עיני: בא"ד אפי' לא נפרץ במלואו נמי הוי כמפולש. וק"ל הא כמו דהרחבה ומלא לא הוי כמפולש מכח הגיפופין שלכן ה"ל המבוי בלא נפרץ במלואו:

הגהות וציונים

א] בדפו"ר (וכ"ה בראשונים) נוסף לרשות הרבים: ב] נדצ"ל לגבי דידה פתח הוא (באה"מ): ג] בדפו"ר נוסף ומבוי אסור. או משום מפולש או משום דנפרץ לחצר ואסרי עליהם בני חצר דנפרץ במילואו למקום האסור לו (קס"ד מדנקט וכו' ומפרש רש"י דהמבוי יש לאסור משום שני טעמים משום מפולש ומשום דבני חצר אסרי עליו אבל אביי קס"ד מדנקט וכו' דמשום מפולש אסר ליה ולא משום דבני חצר אסרי עליו וע"ע לשון הריטב"א (דק"ס): ד] בדפו"ר הנוסח וברחבה דליכא דיורין למיסרי אמבוי הוי כעירבו: ה] נדצ"ל כדאמר שנפרץ (בארות המים): ו] שייך לדף ח ע"א, ומהר"ם כתב דהך ד"ה "בעירבו" עם ד"ה "דאי" וד"ה "אם" [בע"א] כולם דיבור אחד (גליון) וכ"כ מהרש"ל דדיבור זה עם הדיבור הקודם הד"א:

דְּאִי דְּרַב קַשְׁיָא דְּרַב אַדְּרַב בְּתַרְתֵּי וְכוּ' - שדברי רב סותרים זה לזה בשני דינים: מדבריו בדין מבוי שכלה לרחבה, שאינו צריך שום תיקון, מבואר שאין המבוי נחשב כמפולש מחמת פירצת הרחבה לרשות הרבים, ואילו מדבריו בדין מבוי שנפרץ לחצר מבואר, שנחשב כמפולש מחמת פירצת החצר לרשות הרבים [שמשמע שנקט שנפרצה החצר כנגדו, מכיון שדוקא באופן זה המבוי אסור, מחמת הפילוש לרשות הרבים]. ועוד, שמדבריו בדין מבוי שכלה לרחבה משמע שנקט דוקא רחבה, שאין בה דיורין, אבל אם היה המבוי פרוץ למקום שיש בו דיורין היה אסור גם מטעם זה [שלא עירבו ביניהם], ואילו מדבריו בדין מבוי שנפרץ לחצר משמע שנאסר רק מחמת הפילוש לרשות הרבים, ולא מחמת דיורי החצר (רש"י).

ומה שאמר רב שהמבוי נפרץ לחצר במילואו, אינו מפני שאם לא נפרץ במילואו אלא נשארו גיפופים מכאן ומכאן אינו נאסר, שהרי גם באופן זה נראה כמפולש מחמת פירצת החצר לרשות הרבים, אלא נקט אופן זה כדי להשמיענו שאפילו אם נפרץ במילואו לחצר, אם לא נפרצה החצר כנגדו מותר, ואין בני החצר אוסרים עליו, מכיון שמחיצות החצר שבצד פתח המבוי מכאן ומכאן נחשבות מחיצה לפתח המבוי, מדין 'נראה מבחוץ ושוה מבפנים' (רשב"א בפירוש ראשון). ועוד יש לפרש, שאם המבוי לא נפרץ במילואו, גם אם החצר נפרצה כנגדו לרשות הרבים לא נאסר, שהמחיצות שבפתח המבוי לחצר גורמות שיהיה ניכר שהמבוי אינו מפולש לחצר ולרשות הרבים, אלא רק החצר היא המפולשת לרשות הרבים (רשב"א בפירוש שני; ריטב"א). [וראה להלן ביאור נוסף מדוע נקט רב שנפרץ 'במילואו'].

ויש שפירש [על פי שיטתו שמדובר ברחבה שיש בה דיורין (ראה לעיל ע"א ד"ה אם)] שקושיית הגמ' היא שבדברי רב יהודה בשם רב בדין מבוי שכלה לרחבה מתבארים שני דינים - האחד, שמשמע שאפילו אם ראש המבוי נמצא בצד הרחבה, והרחבה נפרצה לרשות הרבים כנגדו, אין המבוי נאסר מפני שנחשב כמפולש לרשות הרבים. ועוד, שאפילו אם בני המבוי לא עירבו עם בני הרחבה, אין המבוי נאסר, מכיון שכותל הרחבה שבצד פתח המבוי נחשב כלחי [אף שנראה רק לעומדים ברחבה ואינו נראה לעומדים בתוך המבוי, ש'נראה מבחוץ ושוה מבפנים' נחשב לחי], וחוצץ בין המבוי לרחבה. ובדברי רב ירמיה בשם רב בדין מבוי שנפרץ לחצר יש סתירה לשני דינים אלו, שמשמע שאפילו אם עירבו עם בני החצר, המבוי אסור, שכיון שראש המבוי נמצא בצד החצר, והחצר נפרצה לרשות הרבים כנגדו, נחשב כמפולש לרשות הרבים. ומכך שנקט דוקא אופן שהמבוי נפרץ במילואו לחצר, משמע שגם באופן שאינו מפולש יש לאסור מטעם אחר [שאם האיסור הוא רק מצד 'מפולש', גם אם לא נפרץ במילואו יש לאוסרו מטעם זה (וראה לעיל ביאורים אחרים מדוע נקט רב 'במילואו')], דהיינו אם לא עירבו עם בני החצר, שאין מחיצת החצר שבצד פתח המבוי נחשבת כלחי, ש'נראה מבחוץ ושוה מבפנים' אינו נחשב לחי (תוס' ד"ה בעירבו, בשם ר"י).

חָצֵר מֻתֶּרֶת - ואין בני המבוי אוסרים עליה, שכיון שלא נפרצה במלואה למבוי, המעבר שבינה למבוי נחשב 'פתח', ואין בני המבוי אוסרים על בני החצר, כשם שבשתי חצירות הפתוחות זו לזו, אין דיוריהן אוסרים זה על זה. ואף מחמת פירצתה לרשות הרבים אין החצר נאסרת, שהמעבר שבינה לרשות הרבים נחשב 'פתח' (רש"י). ומכל מקום מחיצות אלו [שבצד פתח המבוי לחצר] אינן מועילות להתיר את המבוי, שכיון שאינן ניכרות לעומדים בתוך המבוי, נראה כמפולש לרשות הרבים (רשב"א לעיל ע"א, ולהלן ח, א). [וראה לעיל (ד"ה דאי), שלדעת התוס' הטעם הוא מפני ש'נראה מבחוץ ושוה מבפנים' אינו נחשב לחי].

ואף לסוברים שחצר שפרוצה במלואה לרשות הרבים בשני ראשיה, דינה כדין מבוי מפולש, ואינה ניתרת אלא בצורת הפתח בראשה האחד [ובפס ארבעה בראשה השני] (אבן העזר או"ח שסה, ב, בדעת הרשב"א בעבודת הקודש בית נתיבות א, יד, וכן משמע מדבריו לעיל ע"א), חצר זו שאינה מפולשת ישירות לרשות הרבים [והנדון לאוסרה הוא רק מחמת שנראית כמפולשת הואיל ופתוחה למבוי שפרוץ לרשות הרבים], ניתרת מחמת המחיצות שיש לה מכאן ומכאן, שמחיצות אלו גורמות שאינה נראית כפרוצה לרשות הרבים (אבן העזר שם). ויש סוברים שחצר מפולשת אין דינה כמבוי מפולש, ואינה צריכה צורת הפתח (ר"ן להלן יא, א; ט"ז שם, ג; מג"א שם, ד; חזו"א או"ח סה, לא), שדוקא במבוי שמיועד להילוך רבים הצריכו צורת הפתח (ר"ן שם). ■ וכן נפסק להלכה (משנ"ב שסד, ד).

כָּאן שֶׁעֵרְבוּ בְּנֵי חָצֵר עִם בְּנֵי מָבוֹי כָּאן שֶׁלֹּא עֵרְבוּ - דינו של רב שמבוי שנפרץ במילואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו אסור בטלטול, אינו משום שהמבוי נחשב כמפולש מחמת פירצת החצר לרשות הרבים, אלא דין זה נאמר באופן שבני המבוי לא עירבו עם בני החצר, וכיון שהמבוי פרוץ לגמרי לחצר האסורה לו, בני החצר אוסרים על בני המבוי את הטלטול במבוי [אבל אם אינו פרוץ במילואו לחצר, אין בני החצר אוסרים על בני המבוי, לפי שאינם רגילים להלך בו (תוס' ד"ה דאי)]. ומה שאמר רב שמבוי שנפרץ לרחבה ונפרצה הרחבה לרשות הרבים בני המבוי מותרים בטלטול, טעמו משום שאין דיורים ברחבה שיאסרו את הטלטול על בני המבוי (רש"י). ויש שפירשו [לשיטתם שמדובר ברחבה שיש בה דיורין] שמדובר שבני המבוי עירבו עם בני הרחבה, ולכן מותרים בטלטול (תוס' ד"ה בעירבו; רשב"א בשם רבנו חננאל).

ורב הוסיף בדבריו שגם החצר נפרצה, כדי להשמיענו שלמרות שהמבוי פרוץ לחצר הפרוצה לרשות הרבים, אינו נחשב כמבוי המפולש לרשות הרבים, מכיון שמדובר באופן שפירצת המבוי לחצר אינה כנגד פירצתה לרשות הרבים, וכדלהלן (רש"י).

ויש שפירשו, שדינו של רב שמבוי שנפרץ לחצר ונפרצה חצר כנגדו לרשות הרבים אסור בטלטול, נאמר באופן שבני המבוי עירבו עם בני החצר, וטעם האיסור משום שהמבוי נחשב כמפולש לרשות הרבים, שכיון שהמבוי והחצר עירבו ביניהם, לכן הם נחשבים כרשות אחת, ופירצת החצר לרשות הרבים נדונית כאילו היא במבוי עצמו, ונמצא המבוי מפולש לרשות הרבים. ודינו של רב שמבוי שנפרץ לרחבה ונפרצה הרחבה לרשות הרבים, בני המבוי מותרים בטלטול, נאמר באופן שלא עירבו ביניהם, ולכן נחשב שכל אחד מהם עומד בפני עצמו, ואין המבוי מפולש לרשות הרבים, ולכן מותר בטלטול (בעל המאור ב, א מדפי הרי"ף; הגהות הרמ"ך שבת יז, יח; וראה דרך נוספת בראב"ד שבת שם, ו).

בְּשֶׁלֹּא עֵרְבוּ פְּלִיגֵי בְּנֵרְאֶה מִבַּחוּץ וְשָׁוֶה מִבִּפְנִים - וטעמו של שמואל הסובר שמותר לטלטל במבוי ואין בני החצר אוסרים עליו, הוא משום שמחיצות החצר שמשני צידי המבוי הפרוץ לה, נחשבות כמחיצה בין החצר למבוי (רש"י). ואין אומרים שנחשבות מחיצה גם לענין שלא יחשב המבוי כמפולש לרשות הרבים מחמת פירצת החצר שכנגדו, כיון שנראה מבחוץ ושוה מבפנים נחשב מחיצה רק לענין שלא תאסור עליו הרשות הסמוכה לו, הואיל ובאותה רשות המחיצה נראית, אבל אינו נחשב מחיצה להצילו מפירצת החצר לרשות הרבים, שאינה סמוכה לו (ר"ן לעיל ז, ב; וראה רשב"א תי' נוסף).

בְּעֵרְבוּ קָמִיפְלְגֵי בִּדְרַב יוֹסֵף וְכוּ' - שחידושו של רב יוסף אינו רק שבכלה לצידי רחבה אסור, אלא גם שבכלה לאמצע רחבה ונפרצה הרחבה לרשות הרבים, אינו נחשב כמפולש לרשות הרבים, ושמואל סובר בזה כמותו, ורב סובר שאף באופן זה המבוי נדון כמפולש לרשות הרבים, כיון שהעומד בתוכו רואה את רשות הרבים משני ראשי המבוי, והרבים עוברים דרך המבוי מרשות הרבים זו לחבירתה (רש"י, ותוס' לעיל [ז, ב ד"ה בעירבו] בדעתו, וראה שם ביתר ביאור).

ויש שפירשו, שנחלקו בדינו של רב יוסף שכלה לצידי רחבה אסור, שרב סובר כרב יוסף שבכלה לצידי רחבה אסור, ושמואל שאמר בסתם שהמבוי מותר, חולק על רב יוסף וסובר שגם אם המבוי כלה לצידי רחבה, מותר (תוס' שם וריטב"א, בשם ר"י; רבינו פרץ. וראה בתוס' שם בשם רבנו חננאל), שאינו נראה כמפולש לרשות הרבים, כיון שבצידו השני כותלי הרחבה אינם בהמשך אחד עמו (רבינו פרץ).

אֲבָל זֶה כְּנֶגֶד זֶה אָסוּר - ואם המבוי כלה לצידי הרחבה [ראה עמ' 155 ציור ג], אסור אפילו אם הפירצות אינן זו כנגד זו, כיון שכותל הרחבה שבצד המבוי נחשב כהמשכו של כותל המבוי, וכאילו המבוי ממשיך עד כותל הרחבה שכנגדו ולאחר מכן מתעקם והולך עד הפירצה שבכותל הרחבה [והמחיצה שלרוחב הרחבה נחשבת כעקמומית גדולה ורחבה], ודינו כמבוי עקום שיש בעקמימותו יותר מעשר שלדברי הכל דינו כמבוי מפולש אע"פ שאין פתחיו מכוונים (רש"י, ראה לעיל ו, ב).

ואף שמבוי זה אינו דומה למבוי עקום, שהרי מבוי עקום שני ראשיו פרוצים במילואם לרשות הרבים, ואין בהם שום מחיצה, ואילו כאן הרחבה אינה פרוצה במילואה לרשות הרבים, שבצד הפירצה יש מחיצות שהעומד בהן מרובה על הפרוץ, מכל מקום מבוי מפולש אינו ניתר בעומד מרובה על הפרוץ, כיון שהרבים העוברים בפירצה מבטלים את תועלת המחיצה של ה'עומד מרובה', ולכן אין המחיצות שבצד הפירצה מועילות לתקן את המבוי (גאון יעקב).

ורב יוסף שלא חילק היכן נפרצה הרחבה לרשות הרבים, משמע שסובר שגם אם נפרצה כנגד פירצת המבוי, מותר, וחולק בזה על רבה (תוס' לעיל ז, ב ד"ה בעירבו, בשם רבנו חננאל; רשב"א). ויש שפירשו, שגם רב יוסף מודה לדינו של רבה, ורבה לא בא לחלוק על דבריו, אלא להוסיף ולפרש (ריטב"א; ר"ן).

■ להלכה, מבוי שנפרץ במילואו לחצר, ונפרצה החצר מצדה השני לרשות הרבים, אם לא עירבו בני חצר עם בני המבוי, החצר מותרת, אפילו אם נפרצה כנגד פירצת המבוי, ואפילו אם רבים בוקעים בה. והמבוי אסור, אפילו אם נפרץ לאמצע החצר שלא כנגד פירצתה לרשות הרבים [אמנם באופן זה שנפרץ לאמצע החצר שלא כנגד פירצתה, אם כותלי המבוי אינם בולטים לתוך החצר, מחיצות החצר שבצד פירצת המבוי נחשבות מחיצה, והמבוי מותר (כדעת הרא"ש, ראה להלן ד"ה ומבוי)]. אמנם, אפילו עירבו בני המבוי עם בני החצר, אם פירצת המבוי לחצר היא בצד החצר, או שהיא כנגד פירצת החצר לרשות הרבים, או שהחצר היא של יחיד, המבוי אסור [כדעת רבה, וכדעת רב משרשיא בגמ' להלן] (שו"ע או"ח שסה, ג, וראה שם פרטים נוספים).

מַעֲשֶׂה בְּמָבוֹי אֶחָד שֶׁצִּידּוֹ אֶחָד כָּלָה לַיָּם וְכוּ' - שראשו האחד פתוח לרשות הרבים ויש בו לחי או קורה, וראשו השני סתום על ידי מחיצה, ובצידו האחד יש ים [ושפת הים סמוך למבוי עמוקה עשרה טפחים], ובצידו השני יש אשפה [שגובהה עשרה טפחים, ונחשבת מחיצה] [ראה עמ' 156 ציור ה] (רש"י כאן ומג"א שסג, ל בדעתו, ולהלן צט, ב ד"ה במבוי). ויש שפירשו, שבשני צדי המבוי יש מחיצות גמורות, אלא שראשו האחד פתוח לים, ובראשו השני יש אשפה. ולפירוש זה אין צריך לחי או קורה כדי לתקן את המבוי, כיון שיש מחיצות בכל ארבע רוחותיו (רבנו חננאל, ורמב"ם שבת יז, ה, ושעה"צ שסג, צב בדעתם; ריטב"א בשם י"מ).

וְיַעֲלֶה הַיָּם שִׂרְטוֹן - חול ואבנים בשפתו, ויתמעט גובה המחיצה שבצידו [דהיינו שיתמעט עומק שפת הים] ויפחת מעשרה טפחים (ע"פ רש"י). ויש שפירש, שאין החשש שמא גובה המחיצה יפחת מעשרה טפחים, אלא החשש הוא שמא יתרחק הים ממקומו, וישאר רפש וטיט במקום בו היו מי הים, ומקום זה נחשב כרמלית כיון שלא הוקף לדירה, ויש לחוש שמא יטלטלו לשם מהמבוי (מגיד משנה שבת יז, ה, ומג"א שסג, לא, בדעתו).

מֵרֵישׁ וְכוּ' פָּסַק לֵיהּ לְסוֹרָא בְּאָזְלֵי אָמַר חֲיִישִׁינַן שֶׁמָּא יַעֲלֶה הַיָּם שִׂרְטוֹן - ראשי המבואות של סורא היו מפולשים לים, ולא רצה לסמוך על מחיצת הים [דהיינו עומק עשרה טפחים שבשפתה], שמא יעלה הים שרטון, ולכן התקין רשתות בראשי המבואות, כדי שישמשו כמחיצה [ראה עמ' 157 ציור ח] (רש"י).

ויש שגרסו 'ולא חייש שמא יעלה הים שרטון' (רבנו חננאל; רשב"א בדעת הרמב"ם שבת יז, ה), ופירשו שלא עשה שום תיקון בראשי המבואות המפולשים לים, כיון שלדעתו אין לחוש שמא יעלה הים שרטון, אלא בצד השני של מבואות אלו הניח רשתות, כדי שישמשו כמחיצה [ומעיקר הדין יכל לתת שם לחי או קורה, והטעם שהניח רשתות מכיון שנוח להעמידן בערב שבת, ולהסירן בימות החול] (מגיד משנה שם, ומג"א שסג, לא בדעתו; וראה ריטב"א, ובהערת המהדיר).

■ להלכה, מבוי שיש מחיצות בשני צדדיו, וראשו האחד כלה לים וראשו השני כלה לאשפה של רבים, אינו צריך תיקון נוסף, שאין חוששים שמא יעלה הים שרטון [כדעת מרימר לפי רבנו חננאל והרמב"ם] (שו"ע או"ח שסג, כט, ומשנ"ב שם, קיח). ויש אומרים שחוששים שמא יעלה הים שרטון, וצריך תיקון בראשו הפתוח לים, כדין מבוי הפרוץ ברוח רביעית [כדעת רש"י] (רמ"א שם, ומשנ"ב שם, קכב), ויש להחמיר כדעה זו (משנ"ב שם, קכא. וראה שם פרטים נוספים).

לִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר תּוֹרָתוֹ כְּסָתוּם הֲנֵי מִילֵּי לֶחִי מְעַלְּיָא וְכוּ' - בדעת שמואל בדין מבוי עקום (לעיל ו, א), נחלקו המפרשים, יש שפירשו שאין צריך שום תיקון במקום העקמומית, ויש שפירשו שצריך לעשות בו לחי (ראה ביאורים לעיל שם ד"ה רב אמר). ויש שהוכיחו

■ המשך בעמ' 35

ולמאי דסליק אדעתין מעיקרא בין שעירבו בפ"ע בשבת. מסתמא שהספה [מלגו] כנגדו [מלגו] כנגדו מקומר מן הכותל ולרך למעלה ממעברה זורקין לה דהוי מקום פטור[ה] ואית דגרס שופיין:

זורקין לה בשבת. מסתמא שהספה מקומר מן הכותל ולרך למעלה ממעברה זורקין לה דהוי מקום פטור[ה] ואית דגרס שופיין:

לאו משמעתא היא זו חצר קטנה וכו'. ופ"ל דקמ"ל דגרמה מצמחן ושוה מבפנים מינו נידון משום לחי דמחני' אינה למקומה נגנסקין כותבי קנעה לגדולה[ו] דשם כן הוי לחי לרבי לפרושי ממחני' דלא מיירי בגנסקין אלו הוי לחי למיימ נגרמה מצמחן מינו נידון משום לחי: מבוי

ולמאי דסליק אדעתין מעיקרא בין שעירבו בפ"ע ובין שלא עירבו פליגי בעירבו במאי פליגי בשלא עירבו במאי פליגי בשלא עירבו בפליגי בראה מבחוץ ושוה מבפנים בעירבו קמפלגי בדרב יוסף דאמר רב יוסף לא שנו א"אלא שכלה לאמצע רחבה אבל כלה לצידי רחבה אסור אמר רבה הא דאמרת לאמצע רחבה מותר לא אמרן אלא [ב]זה שלא בנגד זה אבל זה בנגד זה אסור אמר רב משרשיא הא דאמרת זה שלא בנגד זה מותר לא אמרן אלא [ג]רחבה דרבים אבל רחבה דיחיד זימנין דמימלך עלה ובני לה בתים וה"ל כמבוי שכלה לצידי רחבה ואסור ומנא תימרא דשני לן בין רחבה דרבים לרחבה דיחיד [ד]דאמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק מעשה במבוי אחד שצידו אחד כלה לה וצידו אחד כלה לאשפה ובא מעשה לפני רבי ולא אמר בה לא היתר ולא איסור לא אמר בה דהא קיימי מחיצות היתר לא אמר בה חיישינן שמא תינטל אשפה ויעלה הים שרטון[ג] ומי חיישינן שמא תינטל אשפה [ה] והתנן אשפה ברשות הרבים גבוה י' טפחים חלון שעל גבה זורקין לה בשבת אלמא שני [ז]בין אשפה דרבים לאשפה דיחיד הכא נמי שני בין רחבה דרבים לרחבה דיחיד ורבנן מאי אמר רב יוסף בר אבדימי הא וחכמים אוסרין אמר רב נחמן הלכה כדברי חכמים איכא דאמרי אמר רב יוסף בר אבדימי תנא [ח]וחכמים מתירין אמר רב נחמן אין הלכה כדברי חכמים מרימר פסיק לה לסורא באוזלי אמר [ט] חיישינן שמא יעלה הים שרטון. הדוא מבוי עקום דהוה בסורא כרוך בודיא אותיבו ביה בעקמומיתיה[ט] אמר רב חסדא הא לא כרב ולא כשמואל לרב דאמר תורתו במפולש צורת הפתח בעי לשמואל דאמר תורתו בסתום הני מילי לחי מעליא אבל האי כיון דנשיב ביה זיקא ושדי ליה לא כלום הוא ואי נעיץ ביה סיכתא וחבריה חבריה: נופא אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב מבוי שנפרץ במלואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו חצר מותרת ומבוי אסור אמר ליה רבה בר עולא לרב ביבי בר אביי רבי לא משמתנו היא זו [י]חצר קטנה שנפרצה לגדולה גדולה מותרת וקטנה אסורה מפני שהיא כפתחה של גדולה אמר ליה אי מהתם הוה אמינא הני מילי הכא דלא קא דרסי בה רבים אבל היכא דקא דרסי בה רבים אימא אפילו חצר נמי[א] והא נמי תנינא [כ]חצר שהרבים נכנסין לה בזו ויוצאין לה בזו רה"ר לטומאה [ל]ורה"י לשבת אי מהתם הוה אמינא הני מילי לא בנגד זה אבל

כספולש דאיכ כרב צחת הפתח בעי. ואי כשמואל דאמר כסתום לחי מעליא אין קורה בעיא. ואי נקיט ביה סיכא ותבריה בשוגא לשמואל מיהא שפיר דמי משום דאינה מתיבה הנשלת ברוח. פי' ואם תקע בבודיא זו יהי חזיבור בשיש שפיר דמי. אמרו משמיה דרב מבוי שנפרץ במלואו. פי' נפרץ והכחל והאמצעי לגובהו של מבוי כדין לחי, כנגדו ברה"ר חצר מותרת ומבוי אסור. מבוי אסור משום דהוא מפולש לרה"ר אבל חצר מותרת אפילו לשלמל דה

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) נקמן נט:, 3) עי' תוס' לקמן כד: ד"ה אין, ג) נקמן נט: ס"ע, ד) נקמן ס: נב: נג: ס"ע, ה) נקמן כב: תוספתא פ"ו [ובמשנתינו שם ס"ו ס"ה], עי' ירושלמי, ו) כלקמן טו, ז) לעיל ו. בד"ה ותורתו כסתום, ח) דף טו, ט) נדה ג, י) שבת ו ע"ב.

תוספות ישנים

א) וס"ת מ"מ ממ"ש לעיל ד"ה ומבוי למעלה לקמן ד"ה דגרמה ומצמח מינו נידון משום לחי:

הגהות הב"ח

ב) רש"י ד"ה אבל זה וכו' ממבוי לחוץ על כותל (מהכ) מ"ש ע"ב ס"ב ליק זכ: (ג) שם ד"ה ממ ליה כו ביבי סיתו:

הגהות וציונים

ב] גי' ר"ח אמר **לא** חיישינן [וכ"ה גי' הערוך בערך אוכל] ועי' במ"ש בשיטה מהלכות שבת [ה"ק] (גליון), ועי' רשב"א והריטב"א: ג] גירסת ר"ח אוחזנו ביה **בשפתיה** (ע"ב ובמקומותיהם), וכ"ה הגי' לשיטת הראשונים לעיל ו ע"ב (ולא כשיטות רש"י שפן) דאין צורך לתיקון בעקמומיות כלל אלא צורה"פ בראשו ואחוד ולחי אי קורה בראשו השני (רשב"א וריטב"א ורא"ש לעיל ו ע"א ע"ש ורבותי הר"ן): ד] קנה עץ או מחטת מחודד בראשו:

משנה ראשונים

אמר רבה הא דאמרת לאמצע רחבה מותר וכו'. ומסתברא דרבה לא פליג אדרב יוסף אלא פרושי פורש, והא דאמרינן לקמן ולרבה דאמר זה כנגד זה אסור וכו' נקטיה לרבה משום דאיהו פריש ליה.

[הריטב"א]

מעשה במבוי אחד שצידו אחד כלה לים וצידו אחד כלה לאשפה. יש שפיי צדו אחד ש"ב ראשו אחד עיצא לים וראשו השני לאשפה ומשני צדדין היה סתום לגמרי הוי דעין אותו כאלו הוא סתום מד' צדדיו והוא מותר לשלשל בכולו בלא שום תיקון.

[הריטב"א]

חיישינן שמא תינטל אשפה ויעלה הים שרטון. ומצאנ פרוץ במלואו ולרשות הרבים הסמוך לאשפה אר לים שהוא כרה"ר.

[הריטב"א]

מרימר פסיק לה לסורא באוזלי. ר"ל שפסיק בינו ובין הים ברשותו של פשוען לתחיפה.

[מהריק]

אמר חיישינן שמא יעלה הים שרטון. דוקא לענין שילטול, שלא ישימנו לב וישלטלו בלא מחיצה, אבל לענין הילוך אין לחוש לכלום.

[ראב"ה, הלכות עירובין סימן שפו]

הדוא מבוי עקום דהוה בסורא כרוך בודיא אותיבו ביה בעקמומיתיה. פי' רבי יצחק בר שמואל ז"ל, שכרוכר המחצלת מראשה לסופה עד שהיתה כמקל העמידה לנהכהו של מבוי כדין לחי, דאי לרחבו של מבוי פרושה כענין מחיצה לא הוה ליה למימר כרוך בודיא. **[אור זרוע, הלכות עירובין סימן קיב]**

עין משפט נר מצוה

מוד א ב ג: מיי' ומנמ שם טוש"ע ס"ש שם:
מוה ד ה מיי' שם הלכה ה ומנמ שם טוש"ע ס"ש סי' שסב סעיף כט:
מון ו מיי' פ"ל מהלכות שלח לנמת הטומאות הלכה ג:
מון ז מיי' פ"ו מהלכות שנת שם הלכה יט ומנמ שם טוש"ע ס"ש סי' שסד סעיף ד:

רבינו חננאל

עם בני רחבה. ולמאי דסליק אדעתין מעיקרא דרב בין שעירבו בפ"ע ובין שלא עירבו אוסר במאי פליגי ואמרינן (בשמא) [בשלא] עירבו בראה מבחוץ ושוה מבפנים. שמואל סבר הרי הוא לחי ומותר ורב סבר לא הוי לחי בשעירבו פליגי במבוי שכלה לאמצע לרחבה שמואל סבר לה כרב יוסף דאמר אפילו פלוגתא מבוי כנגד פלוגתא של רחבה כיון שהוא באמצע רחבה שרי. ורב (יוסף) כרבה דאמר אפילו באמצע רחבה זו אסור. אמר רב משרשיא זה שלא כנגד זה באמצע רחבה לא אמרן שמותר אלא ברחבה דרבים אבל רחבה דיחיד אסור מיהו ימצוין דמימלך ובלי ליה האי אמצע רחבה בתי תהוה ליה פלוגתא כצידי רחבה ורחבה זו היא כמו שאמרנו שיש בה דיחיד ואינה מוקפת כולה אותו כלה לים ועדיין אותו לאשפה ולא אמר בר ר' איסור דהא קיימא מחיצה. היתר נמי לא אמר בר שמא תנטל אשפה מהו הצד ויעלה הים שרטון מן הצד האחר ומנמא מבוי מפולש ה"ד משני צדדין. פי' שרטון כדכתיב וינרשו מימיו ושש ושוט. פעמים שמגרש הים בגעפר על שפתו ושש ושוט ומתוקבץ בגשושיות וכשגס הים שאור זה השוט ומתיבש ונעשה קרקע מהלך לבני אדם להי"ר. ואקשינן ומי חיישינן שמא תינטל אשפה ההגן בפוסק מסכת זו נדף צט ע"ש שפותים ונלין שעיב ובר' הנה ר' לא אמר בר' לא איסור ולא היתר רבנן מאי (ואמר ת"ק) [ואמרינן] חנא] וחכמים אוסרין. ואמר רב נחמן הלכה כחכמים. מרימר פסיק לסורא באוזלי ולא חייש שמא יעלה הים שרטון. הדוא מבוי עקום דהוה בסורא כרכר בודיא. פי' מחצלת שהויבר בשפתיה דלא כרב דאמר זהרחו

ואי נקיט ביה סיכא כספולש דאיכ כרב צחת הפתח בעי. ואי כשמואל דאמר כסתום לחי מעליא אין קורה בעיא. ואי נקיט ביה סיכא ותבריה בשוגא לשמואל מיהא שפיר דמי משום דאינה מתיבה הנשלת ברוח. פי' ואם תקע בבודיא זו יהי חזיבור בשיש שפיר דמי. אמרו משמיה דרב מבוי שנפרץ במלואו. פי' נפרץ והכחל והאמצעי לגובהו של מבוי כדין לחי, כנגדו ברה"ר חצר מותרת ומבוי אסור. מבוי אסור משום דהוה מפולש לרה"ר אבל חצר מותרת אפילו לשלשל

מח א מיי' פ״ז מהל' שבת הלכה יט סמג עשין דרבנן א טוש״ע א״ח סי' שסד סעי' ה:
מט ב מיי' שם הלכה כ טוש״ע שם סי' שסג סעיף לג:
נ ג מיי' שם הלכה יא סמג עשין דרבנן א טוש״ע א״ח סי' שסג סעיף ד:
נא ד מיי' שם הלכה כב טוש״ע א״ח סי' שסג סעיף יד:

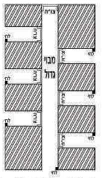

אבל זה כנגד זה אימא לא ולרבה דאמר זה כנגד זה אסור הא דרב במאי מוקי לה בזה שלא כנגד זה תרתי למה לי אי מהתם הוה אמינא הני מילי לזרוק אבל לטלטל אימא לא קמ״ל. איתמר מבוי העשוי כנדל אמר אביי עושה צורת הפתח לגדול והנך כולהו מישתרו בלחי וקורה א״ל רבא כמאן כשמואל דאמר תורתו כסתום למה ליה צורת הפתח ועוד הא [א] ההוא מבוי עקום דהוה בנהרדעא וחשו לה לדרב אלא אמר רבא [א] עושה צורת הפתח לכולהו להאי גיסא ואידך גיסא מישתרו בלחי וקורה. אמר רב כהנא בר תחליפא משמיה דרב כהנא בר מניומי משמיה דרב כהנא בר מלכיו (א) משמיה דרב כהנא רביה דרב ואמרי לה רב כהנא בר מלכיו היינו רב כהנא רביה דרב מבוי שצידו אחד ארוך וצידו אחד קצר פחות מארבע אמות מניח את הקורה באלכסון ארבע אמות אינו מניח את הקורה אלא כנגד הקצר רבא אמר [ב] אחד זה ואחד זה אינו מניח את הקורה אלא כנגד הקצר ואימא טעמא דידי ואימא טעמא דידהו אימא טעמא דידי [ג] קורה טעמא מאי משום היכר ובאלכסון לא הוי היכר ואימא טעמא דידהו [ג] קורה משום מאי משום מחיצה ובאלכסון נמי הוי מחיצה אמר רב כהנא הואיל ושמעתתא דכהני היא אימא בה מילתא הא דאמרת מניח הקורה באלכסון לא אמרן אלא שאין באלכסונו יותר מעשר אבל יש באלכסונו יותר מעשר דברי הכל אינו מניח אלא כנגד הקצר. איבעיא להו מהו להשתמש תחת הקורה רב ורבי חייא ור' יוחנן אמרו [ג] מותר להשתמש תחת הקורה שמואל ורבי שמעון בר רבי ור״ש בן לקיש אמרו אסור להשתמש תחת הקורה לימא בהא קמיפלגי דמר סבר קורה משום היכר ומר סבר קורה משום מחיצה לא דכולי עלמא קורה משום היכר והכא בהא קמיפלגי דמר סבר היכירא מלגיו ומר סבר היכירא מלבר ואיבעית אימא דכולי עלמא משום מחיצה והכא בהא קמיפלגי דמר סבר חודו הפנימי יורד וסותם ומר סבר חודו החיצון יורד וסותם אמר רב חסדא הכל מודים בבין לחיים שאסור. בעא מיניה רמי בר חמא מרב חסדא נעץ שתי יתידות בשני כותלי מבוי מבחוץ והניח קורה על גביהן מהו א״ל לדברי המתיר אסור לדברי האוסר מותר רבא אמר לדברי האוסר נמי אסור [ד] בעינן קורה ע״ג מבוי וליכא. איתיביה רב אדא בר מתנה לרבא (א) היתה קורתו

משוכה

תוספות

מבוי העשוי כנדל. פי' רבינו תם שמבואות קטנים פתוחים למבוי גדול משני צדדין ואינן זה כנגד זה דאם כן הוו מפולשין וכענין זה הם כרגלי הנדל שיש לו ב' שורות של רגלים מימין ומשמאל והם זה שלא כנגד זה: **והא** ההוא מבוי עקום דהוה בנהרדעי ורמו עליה חומריה דרב. ממאי דחשו נמי לדשמואל לא פריך וליצטרך לדלתות דהא דחשו (ג) משום דנהרדעא אתריה דשמואל הוה[י] אבל מדחשו לדרב באתריה דשמואל פריך שפיר: **מניח** את הקורה באלכסון. פ״ה משתמש כאן באריכה וכאן בקצרה והדין עמו שפי' כן דאי לא תימא הכי אמאי מניח את הקורה באלכסון הא בעינן קורה לכל הפתח דדוקה במבוי כדאמר בסמוך גבי ב' יתידות בשני כותלים כו' לדברי המתיר אסור ואף על פי שכאן מונח ראשו האחד על גבי המבוי אין סברא לחלק וא״ת והיכי שרי להשתמש נגד הארוך הא אין כאן אלא ב' מחיצות וי״ל דאית ליה קורה משום מחיצה ומאן דאית ליה ° משום מחיצה הוי אפילו דאורייתא כדמוכח בפירקין[י] אי נמי כיון דלידו האחד ארוך משתמש ° לא בקעי בה רבים ולא גזרו ביה רבנן הואיל ובטל לגבי מבוי אע״ג דאית ביה ד' על ד': **הכל** מודים בבין לחיים דאסור. טעמא משום דלחי הוי אפילו משהו[ח] ואתי לאפוקי אבל בקורה דרחבה טפח ליכא למיחש אבל אין לפרש דטעמא דרב חסדא משום דסבר קורה משום היכר ולחי משום מחילה ומשום היכר (ד) ובין לחיים אסור ואינו יכול להשתמש אלא מן המחילה שלפנים[ז] דהא אביי אית ליה לעיל (ד' ה.) גבי היה גבוה מכ' ובא למעטו לחד לישנא קורה משום מחילה וכ״ש לחי וקא אמר בסמוך[ט] מסתברא מילתיה דר' יוחנן תחת הקורה אבל בין לחיים אסור ורבא נמי אית ליה בפירקין[י] דתרוייהו משום היכירא ובסמוך מודה רבא דאסור להשתמש בין לחיים היכא דרחב ארבעה[מ]: שאין

רש״י

אבל זה כנגד זה. לא הויא לה חצר רשות היחיד לשבת, והשתא אשמעינן רב כנגדו ואפילו הכי מותרת: **ולרבה.** דאמר לעיל אבל זה כנגד זה הוי מבוי מפולש ואסור (אפילו חצר[ל]) הא דרב במאי מוקים לה בזה שלא כנגד זה, ועל כרחיך כנגדו דקאמר רב לאו דווקא, דהא אוקימנא טעמיה דרב בשלא עירבו אבל עירבו אפילו מבוי מותר: **תרתי** למה לי. הא תנא לה חצר שהרבים נכנסין לה בזו כו', ומילתיה דרב למשתרייה חצר מינה משתמעא ואפילו זה כנגד זה וכל שכן בזה שלא כנגד זה, ולאיסור מבוי מאידך מתניתין דחצר קטנה שמעינן: **אי מהתם.** מחצר שהרבים נכנסין לה כו' דקתני רשות היחיד לשבת: **הוה אמינא.** האי דקרי ליה רה״י: **לזרוק.** כלומר מדאורייתא רה״י הוא והזורק מרה״ר לתוכו חייב: **אבל לטלטל.** בתוכו: **אימא לא.** משתריא, ומדרבנן ליגזור רבנן עליה: **קמ״ל.** רב, מותרת: **נדל.** שרץ שיש לו רגלים הרבה, ° כדתניא בתורת כהנים (פרשת שמיני[ד]) [ה] מרבה רגלים זה נדל. **מבוי העשוי** כנדל שפתוחין לו מבואות הרבה וראשיהן פתוחין לרשות הרבים וראשו פתוח לרשות הרבים אחר[ג]: **עושה** צורת פתח לגדול. באחד משני ראשיו, והאחרים קטנים משתרו בלחי וקורה בראשיהן על פני רשות הרבים: **כמאן** כשמואל. דאמר מבוי עקום תורתו כסתום, דהא כל מבואות קטנים הללו מבואות עקומות הן נכנס בדרך זה ויוצא בדרך זה, וקאמרת לא בעי תיקון לעקמומיתו כשמואל: **ה״ג למה לי** צורת פתח. אמאי אצרכת צורת פתח לגדול, הא איהו נמי אין פילושיו מכוונין: **ועוד הא ההוא מבוי** (ג). דהוה באתריה דשמואל בנהרדעא וחשו ליה לדרב, כדאמר לעיל רמו עליה חומריה דרב וחומריה דשמואל: **עושה צורת** פתח לכולהו. הקטנים: **מהך גיסא.** בעקמומיתן לצד מבוי גדול: **ואידך** גיסא. לרשות הרבים ב) מישתרי בלחי או קורה: **צידו אחד ארוך.** ונמשך כותלו לרשות הרבים יותר מכותל השני *כזה: **אם פחות מארבע אמות.** עודף זה על חבירו מניח קורה באלכסון, וישתמש כאן באריכה וכאן בקצרה:

ארבע אמות אינו מניח קורה. על ראש כותל הארוך, אלא כונס לפנים מראשו כנגד ראש כותל הקצר ומניחה: **ובאלכסון** **לא הוי היכרא.** שהרואה בני מבוי נמשכין ומשתמשין ברה״ר חוץ מכנגד כותל הקצר אומר מותר להשתמש ברשות הרבים, לפי שאין אותו העודף דומה שיהא מן המבוי: **שאין באלכסונו יותר מעשר.** שהמבוי קצר לרחבו הרבה, ואין ברחבו ובארבע אמות הנמשכין להצטרף יותר מעשר: **אבל יש באלכסונו יותר מעשר.** נמצא פתחו רחב מעשר, שהרי כל תחת הקורה הוי פתח: **מהו להשתמש תחת הקורה.** אכל מבואות קאי: **קורה משום מחיצה.** וחודו הפנימי יורד וסותם, הלכך אסור דמן המחילה ולפנים בעי אשתמושי: **מר סבר היכירא.** להכי מגוואי בעינן, ולצד הפנימי הוי להו היכר ואסור להשתמש מן ההיכר ולחוץ: **מלבר.** לגבי רשות הרבים, דהיינו לצד החיצון: **מר סבר חודו הפנימי יורד וסותם.** נמצא תחת הקורה מן המחילה ולחוץ ואסור: **הכל מודים.** במבוי שאין בו קורה והכשירו בלחי שאסור להשתמש בין לחיים, כלומר כנגד הלחי, והאי דנקט בין לחיים אמבואות טובא קאי: **נעץ שתי יתידות.** קביל״ש[ג], נעוצות בכותל בעוביו שלצד רשות הרבים, ונמצאת קורה שעליהן בולטת ונמשכת לחוץ יותר מן הכתלים וחודה הפנימי דבוק וסמוך לכותל* כזה:

לדברי האוסר. להשתמש תחת הקורה בכל מבואות, דטעמא משום חודו הפנימי יורד וסותם: **מתיר.** כאן להשתמש במבוי הזה אגב הך קורה שאינה על גבי מבוי, דכיון דחודו הפנימי סותם נמצאת סתימת הקורה דבוקה לכתלים וסתימה מעלייתא היא: **לדברי המתיר.** להשתמש תחת הקורה, אלמא חיצון יורד וסותם, אוסר כל המבוי הזה עד שיביאו קורה אחרת, דאין הסתימה מחוברת לכתלים ויש אויר ביניהם, והכא לאו מחילה ממש הוא להכשיר הפסק אויר שמכאן ומכאן ע״י לבוד:

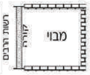

משוכה

מסורת הש״ס

א) [לעיל ו:], ב) [לעיל ו.], ג) [שם], ד) פי״ב ה״ב, ה) ויקרא יא מב, ו) גיטין פא., ז) יב:, ח) לקמן יד:, ט) דף ט ע״א.

תוספות ישנים

א) גם לרב מקלא פריך, ועי' חידושי הר״ן (ובית דוד): ב) פירש רש״י בעקמומיתו עושה צורת הפתח ובלצד רשות הרבים עושה לחי ואיפכא מסתברא דטוב לעשות צורת הפתח פילושו לרשות הרבים ועקמומיתו לחי וא״ש לשמואל לפירוש שני של רש״י יותר בקל הוא לעשות צורת הפתח בעקמומיתו ולחי אחד מכל צד מלעשות פעמיים צורת הפתח ולחי באמצע. הר״ר חיים בן הר״ר יצחק מקריבנץ, ועי' בילקו״מ:

הגהות הב״ח

(א) גמ' משמיה דרב כהנא בר מלכיו (משמיה דרב כהנא רביה דרב וכו'): (ב) רש״י ד״ה ועוד הא ההוא מבוי עקום דהוה: (ג) תוס' ד״ה והא ההוא וכו' דהא דחשו לדשמואל משום: (ד) ד״ה הכל וכו' קורה משום היכר ולחי משום מחילה ומשום היכר בין לחיים אסור דאינו יכול:

גליון הש״ס

ברש״י ד״ה נדל. כדתניא בתורת כהנים. והוא בחולין דף סז ע״ב: תוס' ד״ה מניח את הקורה. משום מחיצה הוי אפי' דאורייתא. עי' לקמן דף פ ע״ב תד״ה קורה: בא״ד לא בקעי. עי' בר״ן דף ט קוטה דף לא ע״א ד״ה גרסינן:

הגהות וציונים

א] רש״ל מ״ז [עי״ש, וכן ליתא בכמה דפו״ן ועי' במהרש״א (גליון), ועי' יד דוד ובדק״ס לעיל ע״א אות ר: ב] בכת״י וברטב״א בשם רש״י נוסף בענין זה ויש כאן ציור:

ג] קני עץ או מתכת: ד] נדצ״ל ולפנים: ס] ברפרי״ נוסף כאן ״גבי היה רחבה מי' ובא למעטו״ ועי' יעב״ץ שהגיה דצ״ל גבי מקום שאין בו ארבעה (ועי' מהרש״א ובקרני ראם שם), ועי' רי״ף ומלחמות ורשב״א לקמן ט ע״א פלוגתת הראשונים בדעת רבא ברוחב הלחי ארבעה ועי' גאון יעקב שם:

רבינו חננאל

בה. דקיי״ל בחצר אע״פ שרבים בוקעין בה מותר לטלטל. אתמר מבוי העשוי כנדל. פי' מבוי ארוך שמשני צדדין יש לו מבואות קטנים פתוחין מיכן ומיכן כגון רגלי השרץ הנקרא נדל. ויש לו רגלים הרבה משוכות מהנה ומהנה כדתניא עד כל מרבה רגלים זה נדל. אמר רבא הלכתא כוותיה עושה צורת הפתח לכולהו אחד גיסא לכל חד וחד ואידך גיסא מישתרי בלחי וקורה. והא דרבא שיכא כרב דסבר מבוי עקום תורתו כמפולש וקאמר רב מבוי המפולש להר״ר הלכה כת״ק דאמר עושה צורת הפתח מיכן ולחי או קורה מיכן. הא דאמר רב כהנא רביה דרב מבוי שצדו אחד ארוך וצדו אחד קצר פחות מד' אמות מניח קורה באלכסון. פי' אם עודף צד הארוך על הצד הקצר ד' אמות כאילו מבוי בפני עצמו הוא וצריך מחיצות כנגדו. פחות מד' אמות חשוב כמו פירצה במבוי ומחיצות של מבוי פוטרות אותו. ואסיקנא בשיש באלכסונו יותר מי' אמות דברי הכל אינו מניח את הקורה אלא כנגד הקצר. וכן אם בא לעשות לחי אינו עושה אותו אלא כנגד הקצר. הא דאיבעיא לן מהו להשתמש תחת הקורה רב ור' חייא ור' יוחנן אמרי מותר וקיימא כוותיהו. וסוגיא א) דקאמר סברי קורה משום היכר הני סבירא להו היא היכירא מלבר. וא״ת משום מחיצה הני סברי חודה החיצון סותם ולפיכך מותר להשתמש תחת הקורה. וכן בין לחיים נמי מותר להשתמש כר' יוחנן דאמר לתנא דר' זכאי דהוה תני תחת הקורה ובין לחיים כברזלית פוק תני לברא. כלומר זו אינה משנה. הכיר כלומר בין הקורה ובין הלחיים משום היכר הן וא״ע דא״ל רב הונא בריה דרב יהושע לרבא ואת לא תסברא דבין לחיים אסור והאמר משמיה דר' יוחנן מבוי שנפרץ בלחיים. ס״א נפרץ בלחיים פחות מג' טפחים אליבא דרשב״ג דאמר אמרינן לבוד בד' טפחים אשתמש עם חודו הפנימי של פגמי לרבנן דאמרי לא אמרינן לבוד בכי האי גוונא אשתמש עם חודו הפנימי של חיצון דכולי עלמא בין לחיים אסור. ופרקינן דפתוח לכרמלית ואקשינן אבל לרה״ר מאי שרי. **יציבא בארעא וכו'.** כלומר ברה״ר מותר בכרמלית אסור. ופרקינן (היאך) מצא מין את מינו ונעור. **בעא מיניה רמי מרב חסדא** נעץ ב' יתידות בין ב' כותלי מבוי מבחוץ והביא קורה על גבן שנמצאת הקורה ע״ג היתידות מחוץ לכותלי המבוי מהו (זה) להשתמש במבוי וכו'. **א״ל לדברי רב ור' חייא ור' יוחנן** דשרו להשתמש תחת הקורה דסברי חודה של קורה החיצונה מתרת הכא אסרי דהא חודה החיצונה חוץ למבוי הוא ואין בו המחיצות מבוי לפיכך המבוי אסור. **ולדברי הני דאסרי** דסברי חודה הפנימית מתרת הכא שרי דהא (קורה) [חודה] הפנימית פותח' מתחלת המבוי הנה רב חסדא אוקמא

חשק שלמה על רבינו חננאל א) [נראה דל״ל וסוגיא דגמ' הכי דלמר קורה משום היכר הוא הני סבירא להו דהכירא מלבר ולמ״ד משום מחילה כו'].

משנת ראשונים

מבוי העשוי כנדל. והוא שרץ שיש לו כמה רגלים, וקורין לו מאה רגלים, וצורת המבוי כדמות זה. ויש לו מבוי גדול שראשיו הב' פתוחים לרשות הרבים, ובמבוי הגדול יוצאין מצדדיו מבואות קטנים, וראשן הא' למבוי הגדול וראשן הב' לרשות הרבים. [רבינו ירוחם, נתיב יב חלק יז] **אמר אביי עושה צורת הפתח לגדול.** ותיקן ראשי כל המבואות הקטנים המפולשין בתוכו שהגדול לא היה צריך צו״פ כי אם לחי או קורה כדין כל מבוי אלא כדי להתיר ראשי המבואות המפולשין לתוכו עושה לו צהו״פ. [תוספות רי״ד] **והנך כולהו מישתרו בלחי וקורה.** וראשי המבואות הקטנים המפולשין לרה״ר עושה לכל אחד ואחד לחי או קורה [תוספות רי״ד] **עושה צורת הפתח לכולהו להאי גיסא ואידך גיסא מישתרו בלחי וקורה.** עושה צורת פתח בראש המבוי האחד וכן לכל ראשי המבואות הקטנים היוצאים לרה״ר בצד ימין למבוי, ולחי בראשיהם היוצאים לרה״ר בצד שמאל או בהפך, וכן לחי לראש המבוי הגדול השני. [מאירי] **אמר רב חסדא הכל מודים בבין לחיים שאסור.** יש שפירשו דטעמו של רב חסדא, משום דס״ל דלחי משום מחיצה, וכל שהוא משום מחיצה חודו הפנימי סותם, אבל קורה משום היכירא והיכירא עביד מלבר. [הריטב״א] **בבין לחיים שאסור.** לא נאמר בגמרא בין הלחיים בלשון רבים אלא על לחיים של כל מבואות. [מאירי] **בעינן קורה על גבי מבוי וליכא.** מסתברא דדוקא קורה אבל לחי לא בעינן שיהא ממש במבוי, שהרי לחי המושך עם דפנו של מבוי כזה, אע״פ שהלחי אינו בתוך חלל המבוי מתיר הוא. [הרשב״א]

תַּרְתֵּי לְמָה לִי - מדוע הוצרך רב להשמיענו שני דינים אלו, הרי את הדין שהחצר מותרת, כבר למדנו מהברייתא שחצר שרבים נכנסים וכו' נחשבת רשות היחיד, וגם את הדין שהמבוי אסור אם לא עירבו עם החצר, כבר למדנו מהמשנה של חצר קטנה וכו' (רש"י). ויש שפירש, שקושיית הגמ' היא מדוע הוצרך רב לומר שתי שמועות אלו - האחת, שמבוי שכלה לרחבה, אם לא עירבו שניהם אסורים ואם עירבו שניהם מותרים, והשניה, שמבוי שנפרץ לחצר, אם לא עירבו המבוי אסור ואם עירבו שניהם מותרים - הרי את שני הדינים הללו אפשר ללמוד מדברי המשנה שחצר קטנה שנפרצה לגדולה, הקטנה אסורה אם לא עירבו (רשב"א בשם תוס'; וראה פירוש נוסף בריטב"א).

מָבוֹי הֶעָשׂוּי כְּנֶגֶד - מבוי שעשוי כמין שרץ שיש לו הרבה רגלים, והוא מבוי גדול ועקום כמין רי"ש [ראה להלן (ד"ה למה)] שלאורך צידו האחד פתוחים אליו הרבה מבואות קטנים [ראה עמ' 159 ציור א] (תוס' רבינו פרץ וריטב"א בדעת רש"י, וראה עוד להלן ד"ה למה, מדוע הוצרך רש"י לומר שמבוי זה היה מבוי עקום). ויש מפרשים, שלמבוי הגדול פתוחים מבואות קטנים משני צידיו, אך פתחיהם אינם מכוונים זה כנגד זה [וראה ציורו בתוס' ד"ה מבוי], שאילו היו מכוונים זה כנגד זה, היו המבואות הקטנים נחשבים כמבוי ישר מפולש, שלכל הדעות צריך צורת הפתח [או דלת] מצידו האחד (תוס' רבינו פרץ, וראה ב"ח או"ח שסד, ו שביאר כן את דברי התוס', אולם בב"י שם ד"ה ומ"ש אפילו, ביאר את דברי התוס' באופן אחר).

אָמַר לֵיהּ רָבָא כְּמַאן כְּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר תּוֹרָתוֹ כְּסָתוּם, וכל המבואות הקטנים הללו מבוי עקום הם, שהרי נכנס בזה ויוצא בזה, ולשמואל שתורתו כסתום אין צריך תיקון בעקומיתו כלל (רש"י), וכתב כן לשיטתו לעיל (ו, א ד"ה תורתו כסתום) שלשמואל לא צריך תיקון בעקומיתו. ולשיטת מורו הזקן (המובאת ברש"י שם) שלשמואל צריך לחי או קורה בעקמומית, ראיית הגמ' שאביי סובר כשמואל, כיון שלרב שתורתו כמפולש צריך צורת הפתח בעקמומית ואין די בלחי או קורה (מהרש"א).

ולשיטת הסוברים (ראה ביאורנו לעיל שם ד"ה רב) שבין לרב ובין לשמואל אין צריך תיקון בעקמומית [אלא לרב צריך צורת הפתח בראשו האחד ולחי או קורה בראשו השני, ולשמואל די בלחי או קורה בכל אחד מראשיו], ראיית הגמ' שאביי סובר כשמואל אינה מכך שלא עשו תיקון בעקמומית, אלא כיון שלמבוי הגדול פתוחים משני צידיו מבואות קטנים [ראה לעיל (ד"ה מבוי בשם תוס' רבינו פרץ ועוד)] המפולשים מראשם האחר לרשות הרבים, ופתחיהם הפונים למבוי הגדול אינם מכוונים זה כנגד זה, הרי כל מבוי שבצד זה נחשב כ'מבוי עקום' המפולש לרשות הרבים דרך אחד המבואות שבצד האחר. מעתה, אילו סבר אביי כדעת רב שמבוי עקום צריך צורת הפתח באחד מראשיו [ולחי או קורה בראשו האחר], היה צריך לעשות צורת הפתח בראש המבואות הקטנים שבצד האחד [ולחי או קורה בראש המבואות שבצד השני], מלבד צורת הפתח שעושה בראש המבוי הגדול (ר"ן בשם אחרים; רעק"א, אולם ראה רא"ש א, ו).

לְמָה לֵיהּ צוּרַת הַפֶּתַח. מקושיה זו מוכח ש'מבוי העשוי כנדל' הוא מבוי עקום [ראה לעיל (ד"ה מבוי)], שהרי אם הוא מבוי ישר, צריך לעשות בו צורת הפתח מחמת המבוי הגדול עצמו, ואדרבה, לשיטת שמואל (לעיל ו, ב) הלכה כחנניה שלא די לו בצורת הפתח, אלא צריך לעשות לו דלתות (ריטב"א ד"ה גירסת רש"י). ואביי סבר שגם לשמואל שמבוי עקום תורתו כסתום, במבוי זה צריך לעשות צורת הפתח בראשו, כיון שיש בו פילושים רבים דרך המבואות הקטנים (ר"ן). ויש שאינם גורסים קושיה זו בגמ', כיון שמבוי זה הוא מבוי ישר ולכולי עלמא צריך לעשות צורת הפתח בראשו, ואביי סבר שהלכה כשמואל בכך שמבוי עקום תורתו כסתום, אבל אין הלכה כמותו במה שמצריך דלתות במבוי ישר, אלא די בצורת הפתח [כחכמים] (ריטב"א, נימוקי הגרי"ב בדעת התוס').

עוֹשֶׂה צוּרַת הַפֶּתַח לְכֻלְּהוּ לְהַאי גִּיסָא וְאִידָךְ גִּיסָא מִשְׁתְּרִי בְּלָחִי וְקוֹרָה - עושה צורת הפתח למבואות הקטנים בצד הפונה למבוי הגדול, ובצד השני הפונה לרשות הרבים עושה לחי או קורה (רש"י, וכשיטתו שלרב מבוי מפולש צריך תיקון בעקמומית, ראה ביאורנו לעיל ו, א ד"ה רב). ויש מפרשים [לשיטתם (המובאת לעיל ד"ה ולשיטת) שגם לרב הסובר שמבוי עקום תורתו כמפולש, אין צריך תיקון בעקמומיתו, כי אם צורת הפתח בראשו האחד ולחי או קורה בראשו השני], שעושה צורת הפתח למבואות הקטנים בראשיהם הפונים לרשות הרבים, ולחי או קורה בראש המבוי הגדול [ולדבריהם אין הלשון 'ואידך גיסא' מיושבת היטב] (תוס' לעיל ו, א ד"ה רב). ולדעת המפרשים שמבוי זה פתוחים לו מבואות קטנים משני צידיו [ראה לעיל (ד"ה מבוי)], כוונת הגמ' היא שעושה צורת הפתח למבואות הקטנים שבצידו האחד [בראשיהם הפונים לרשות הרבים], ולחי או קורה למבואות שבצידו השני [כנ"ל] (ריטב"א; רשב"א לעיל ו, א ד"ה וההוא).

■ להלכה, מבוי העשוי כנדל, והוא מבוי גדול שיוצאים ממנו מבואות קטנים מצידו האחד או משני צידיו זה שלא כנגד זה, עושה לכל אחד מהמבואות הקטנים צורת הפתח בפתחו הפונה למבוי הגדול, ובראשו השני הפתוח לרשות הרבים עושה לחי או קורה [כרבא, וכדעת רש"י שמבוי עקום צריך תיקון בעקמומית]. ובמבוי הגדול, אם הוא מפולש, עושה צורת הפתח מצד אחד ולחי או קורה מצידו השני, ואם הוא סתום, עושה לו לחי או קורה בראשו (שו"ע או"ח שסד, ה, ומשנ"ב שם, טו ו-יח, וראה עוד במשנ"ב דרשו שם).

מַנִּיחַ אֶת הַקּוֹרָה בָּאֶלַכְסוֹן ומשתמש בכל השטח שבתוך הקורה (רש"י), ואף שכנגד הדופן הארוכה יש רק שתי מחיצות [-הדופן הארוכה והדופן שלרוחב המבוי], מכל מקום הקורה עצמה היא מחיצה מדאורייתא, וכמאן דאמר 'קורה משום מחיצה' [ראה להלן] (תוס' בתי' הראשון). ויש מפרשים, שגם ללא הקורה אין זה רשות הרבים מדאורייתא, שכיון שצידו אחד ארוך הוא, מסתמא אין רבים משתמשים שם, ואפילו מדרבנן מותר לטלטל שם, כיון שהוא טפל לגבי המבוי (תוס' בתי' השני, תוס' רבינו פרץ, וראה עוד בחזו"א או"ח עב, ח).

אַרְבַּע אַמּוֹת אֵינוֹ מַנִּיחַ אֶת הַקּוֹרָה אֶלָּא כְּנֶגֶד הַקָּצָר, כיון שהמקום שכנגד הארוך נחשב כמבוי בפני עצמו, אבל אם עודף על חבירו פחות מארבע אמות, אין המקום שכנגדו נחשב כמבוי נפרד, אלא כחלק מהמבוי הקיים, ולכן יכול להניח בו קורה באלכסון (רבנו חננאל; רא"ש א, י). וכשכותל עודף על חבירו ארבע אמות, אינו יכול להניח את הקורה באלכסון של פחות מארבע אמות, שכיון שיש בו יותר מארבע אמות נחשב כולו כמבוי בפני עצמו ואינו משתייך לשאר המבוי (אור זרוע ב, קיד; שפת אמת).

אֵימָא טַעֲמָא דִּידֵי קוֹרָה טַעֲמָא מַאי מִשּׁוּם הֶכֵּר, כדי שלא יאמרו כשם שמותר לטלטל במבוי מותר לטלטל ברשות הרבים (רש"י כאן

■ המשך בעמ' הבא

ולעיל ב, א ד"ה מבוי), ויש שפירש שהצריכו לעשות היכר כדי שלא יבוא לטלטל מהמבוי לרשות הרבים ומרשות הרבים למבוי, כיון שהמבוי פרוץ במילואו לרשות הרבים ושווה הוא לרשות הרבים (רבינו יהונתן לעיל א, א ד"ה מבוי, וראה עוד להלן ד"ה והכא).

וּבַאֲכְסוֹן לֹא הָוֵי הֶכֵּר. ואף לדעת התוס' (ד"ה מניח בתי' הראשון, הובא לעיל ד"ה מניח) שהמקום שכנגד הכותל הארוך נחשב כרשות היחיד רק בגלל ש'קורה משום מחיצה', הוצרכה הגמ' להוסיף שבאלכסון אין היכר, ללמדנו שאינו יכול להניח את הקורה באלכסון ולהשתמש כנגד הכותל הקצר, אפילו שכנגדו יש שלש מחיצות, כיון שבאלכסון אין היכר (פמ"ג שסג משב"ז כא, אולם ראה במחצית השקל שם, ל, וראה עוד קרן אורה וחזו"א או"ח עב, ח).

ורבא אוסר להניח קורה באלכסון רק מחוץ לכותלי המבוי, אבל מותר להניח את הקורה באלכסון בתוך כותלי המבוי (רא"ש א, י), כיון שכל הטעם שאסור להניח קורה באלכסון, הוא משום שהרואה חושב שהמקום שכנגד הכותל הארוך אינו שייך למבוי, אבל כששני צידי הקורה בתוך המבוי, יכול להניחה באלכסון (ט"ז שסג, כא, וכע"ד בביאור הגר"א שם, ל).

אֲבָל יֵשׁ בַּאֲלַכְסוֹנוֹ יוֹתֵר מֵעֶשֶׂר דְּבָרֵי הַכֹּל אֵינוֹ מַנִּיחַ אֶלָּא כְּנֶגֶד הַקָּצָר, ומסתבר שאינו צריך להניחה כנגד הכותל הקצר ממש, אלא יכול להניחה באלכסון שהוא פחות מעשר אמות (ריטב"א).

והרי"ף הביא דין זה להלכה, ויש שהוכיחו מכאן שפסק כרב כהנא שאפשר להניח קורה באלכסון (רא"ש א, י, וראה שם שתמה על דבריו). אולם יש סוברים שאין מכך ראיה שהרי"ף פסק כרב כהנא, כיון שגם לרבא הסובר שאסור להניח את הקורה באלכסון בקצה המבוי, מותר להניחה באלכסון בתוך כותלי המבוי [כמבואר לעיל (ד"ה ובאלכסון)], ולענין זה הביא הרי"ף את דינו של רב כהנא שאסור להניחה באלכסון כשהוא יותר מעשר אמות (קרבן נתנאל שם, ע; גאון יעקב). ויש סוברים, שכשהקורה בתוך המבוי וחלל המבוי הוא פחות מעשר אמות, יכול להניחה באלכסון גם כשהוא יותר מעשר אמות (שעה"צ שסג, קיד, בשם שלחן עצי שיטים).

■ להלכה, מבוי שצידו אחד ארוך וצידו אחד קצר, מניח את הקורה כנגד הקצר אפילו שאין הכותל עודף על חבירו ארבע אמות [כרבא] (שו"ע או"ח שסג, ל), ומסתבר שאינו יכול להניח קורה באלכסון ולהשתמש כנגד הכותל הקצר [כפמ"ג] (ביאה"ל שם ד"ה אינו). ובתוך המבוי יכול להניח את הקורה באלכסון ולהשתמש בצד הארוך כנגד הארוך ובצד הקצר כנגד הקצר (שו"ע שם), אך אין להניחה באלכסון שהוא יותר מעשר אמות (משנ"ב שם, קכו, אולם ראה בביאה"ל ובשעה"צ שם [הובא לעיל]).

מַהוּ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ תַּחַת הַקּוֹרָה וְכוּ', דְּמַר סָבַר קוֹרָה מְשׁוּם מְחִיצָה וּמַר סָבַר קוֹרָה מְשׁוּם מְחִיצָה וחודה הפנימי יורד וסותם, ולכן אסור להשתמש תחת הקורה (רש"י), והטעם שרש"י לא אמר הפוך, שלמאן דאמר משום מחיצה מותר להשתמש תחת הקורה כיון שחודה החיצון יורד וסותם, ולמאן דאמר משום היכר אסור להשתמש תחת הקורה כיון שההיכר הוא לצד הפנימי, משום שגם מאן דאמר 'קורה משום מחיצה' סובר שצריך קצת היכר [כמבואר במהרש"א (ד"ה בד"ה הכל, לענין לחי, וראה להלן ד"ה רבא אמר, לענין קורה)], ואם ההיכר הוא רק לצד הפנימי, היו הכל מודים שאסור להשתמש תחת הקורה (רש"ש).

דְּמַר סָבַר הֶכֵּירָא מִלְּגָיו וּמַר סָבַר הֶכֵּירָא מִלְּבַר, ויסוד מחלוקתם הוא בגדר ההיכר שבקורה, שמאן דאמר שההיכר הוא לבני המבוי, סובר שההיכר הוא כדי שבני המבוי לא יבואו להחליף בין המבוי לרשות הרבים ויטעו לטלטל אף ברשות הרבים [וכסברת רש"י המובאת לעיל (ד"ה אימא)], ומאן דאמר שההיכר הוא לבני רשות הרבים, סובר שההיכר הוא כדי שבני רשות הרבים לא יבואו לטלטל מרשות הרבים לתוך המבוי [וכסברת רבינו יהונתן המובאת לעיל (שם)] (בית מאיר או"ח שסג, מג"א שם, לא).

אָמַר רַב חִסְדָּא הַכֹּל מוֹדִים בְּבֵין לְחָיַיִם שֶׁאָסוּר, כיון שמעיקר הדין די בלחי משהו, וחושש שמא יבוא להוציא חוץ ללחי (תוס'), וגם כשהלחי רחב יותר ממשהו, אסור לטלטל בין הלחיים, שלא חילקו חכמים בתקנתם (רשב"א, ריטב"א). ויש מפרשים שבבין הלחיים אסור כיון שלחי הוא משום מחיצה וחודו הפנימי נמשך וסותם, אך תחת הקורה מותר לטלטל כיון שקורה משום היכר היא, וההיכר הוא לבני רשות הרבים [וכדעת רב לפי הביאור הראשון לעיל] (רשב"א וריטב"א בשם יש מפרשים, וראה תוס' שתמה על ביאור זה). ויש שפירש, שרק בקורה הסתפקה הגמ' לעיל שגם אם היא משום מחיצה, יתכן שחודה החיצון יורד וסותם, כיון שקורה אינה כמחיצה רגילה, אלא המחיצה שבה מדין 'פי תקרה יורד וסותם' הוא [-הלכה למשה מסיני שחוד התקרה יורד וסותם את החלל שתחתיו], ודין זה הוא רק בקצה התקרה שהיא חודה החיצון, אבל לחי שהוא מחיצה רגילה סותם רק מחודו הפנימי, ככל מחיצה שסותמת רק מחודה הפנימי (תוס' רי"ד להלן ט, א ד"ה אמר).

אָמַר לֵיהּ לְדִבְרֵי הַמַּתִּיר אָסוּר לְדִבְרֵי הָאוֹסֵר מוּתָּר, כיון שהמתיר להשתמש תחת הקורה סובר שחודה החיצון יורד וסותם, וחודה החיצון אינו סמוך למבוי, והאוסר להשתמש תחת הקורה סובר שחודה הפנימי יורד וסותם, וחודה הפנימי סמוך הוא למבוי (רש"י). ויש שהוסיף, שדברי רב חסדא הם גם למאן דאמר שקורה משום היכר היא, שהמתיר להשתמש תחת הקורה סובר שההיכר הוא כלפי חוץ, ואם כן ההיכר אינו סמוך למבוי, והאוסר להשתמש תחת הקורה סובר שההיכר הוא כלפי פנים, ואם כן ההיכר סמוך למבוי (ריטב"א).

והטעם שסתימת הרשות שנוצרה על ידי הקורה, אינה מתחברת לכותלי המבוי על ידי 'לבוד', כיון ש'לבוד' נאמר רק במחיצה ממש ולא באויר שנחשב כמחיצה (רש"י, ע"פ הריטב"א). ויש שפירש, שאף שמעיקר הדין אפשר לומר 'לבוד', אבל צריך שיהיה ניכר שהקורה שייכת למבוי, וכשהיא מחוץ למבוי לא ניכר שהיא שייכת למבוי (תוס' להלן ט, א ד"ה שאין, ראה קהלות יעקב עירובין ב).

והטעם שאין אומרים 'לבוד' לגבי החוד החיצון עצמו ויחשב כאילו הוא דבוק בכותלי המבוי, כיון ש'לבוד' יכול לחבר רק כשיש הפסק אויר, ואילו כאן הקורה עצמה מבדילה בין החוד החיצון לבין הכותל (ריטב"א בשם תוס'). ויש שסובר, שגם כשיש דבר מפסיק בין הקורה לכותל אומרים 'לבוד', והטעם שאין כאן 'לבוד', כיון שאם נצמיד את חודה החיצון של הקורה לכותלי המבוי, נמצא שאין כאן קורה טפח (רשב"א).

ויש שפירש שדברי רב חסדא אינם מצד אופן סתימת הקורה אלא משום גזירה, דהיינו שלדברי המתיר להשתמש תחת הקורה, גזרו שלא להניח את הקורה מחוץ למבוי שמא יבוא להשתמש שם תחתיה, והרי אין לה שלש מחיצות, אבל לדברי האוסר, מותר להניח את הקורה מחוץ למבוי, שהרי בלאו הכי אסור להשתמש תחתיה (רבינו יהונתן ב, ב מדפי הרי"ף ד"ה היכא דנעץ).

רָבָא אָמַר לְדִבְרֵי הָאוֹסֵר נִמְצֵי אָסוּר בָּעֵינָן קוֹרָה עַל גַּבֵּי מָבוֹי וְלֵיכָּא, כיון שקורה משום היכר היא, וכשהיא מחוץ למבוי אין היכר (אור זרוע קטו, וראה שם שבזה הוא נחלק עם רב חסדא שסובר שקורה משום מחיצה היא). ויש שפירש, שגם אם קורה משום מחיצה היא, מכל מקום צריך היכר קצת, וכשהיא מחוץ למבוי אין היכר (תוס' סוכה כב, ב ד"ה אבל). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שסג, יד).

ודין זה הוא רק בקורה שהיא למעלה ולכן כשאינה בתוך המבוי לא ניכר שהיא באה להכשיר את המבוי, אבל לחי שהוא למטה וניכר לכל שבא להכשיר את המבוי, כשר אפילו שהוא מחוץ למבוי, כל שהוא סמוך למבוי (רשב"א, ר"ן, וראה טעם אחר בריטב"א). ויש סוברים שגם לחי דינו כקורה, וצריך להיות בתוך המבוי (רשב"א, בשם רבותינו הצרפתים).

אִיתִיבֵיהּ רַב אַדָּא בַּר מַתְנָה לְרָבָא הָיְתָה קוֹרָתוֹ וְכוּ', וקושיה זו אינה רק לרבא אלא גם לרב חסדא שאמר שלדברי המתיר להשתמש תחת הקורה אסור להניח את הקורה מחוץ למבוי, ובברייתא מבואר שמותר (תוס' ישנים; גאון יעקב, אולם ראה ר"ן).

המשך מעמוד ח.

מהסוגיא כאן שצריך לעשות לחי במקום העקמומית, שהרי בסורא הוצרכו להניח מחצלת במקום העקמומית כדי שתשמש כלחי, אף שמסתמא הניחו לחי או קורה בשני ראשי המבוי (רשב"א וריטב"א לעיל שם, וכתבו שלגירסת רבנו חננאל כאן אין ראיה).

ויש שדחו, שבמבוי עקום אין צריך תיקון במקום העקמומית, כיון שהתיקון שבשני ראשיו הפתוחים לרשות הרבים מועיל גם למקום העקמומית, אבל כאן מדובר באופן שבראשו האחד של המבוי לא היה שום תיקון, ולכן כדי לתקן את חלקו השני של המבוי צריך לעשות לחי במקום העקמומית (רש"י ד"ה ואותיבו, ע"פ מהרש"ל ומהרש"א; רבינו פרץ; רא"ש שם ובתוס' רא"ש כאן). והטעם שמקום העקמומית צריך תיקון אף שנחשב כסתום, משום שחלקו האחד של המבוי פרוץ במקום זה לחלקו השני המתעקם אליו, שבראשו אין שום תיקון (חזו"א או"ח סה, ו; וראה ר"ן וגאון יעקב שהניחו בקושיא).

וּמָבוֹי אָסוּר - באופן שכתליו בולטים בסופם ונכנסים לתוך החצר, אבל אם אינם בולטים לתוך החצר, המבוי מותר, מכיון שכותלי החצר שבצד פירצת המבוי נחשבים כמחיצה לפתח המבוי, ואף שאין כותלי החצר נראים לעומד במבוי, נחשבים מחיצה, ש'נראה מבחוץ ושוה מבפנים' נדון משום לחי (רא"ש א, ח).

חָצֵר שֶׁחֲרִבִים נִכְנָסִין לָהּ בָּזוֹ וְכוּ' - ולדעת הסוברים (וראה לעיל ז, ב ד"ה חצר) שחצר הפרוצה במלואה לרשות הרבים בשני ראשיה, דינה כדין מבוי מפולש וצריכה צורת הפתח בראשה האחד [ופס ארבעה בראשה השני], צריך לומר שלחצר זו יש מחיצות קצרות בשני ראשיה, ולכן אינה נחשבת מפולשת לרשות הרבים (אבן העוזר שסה, ב, ע"פ רש"י להלן כב, ב ד"ה דלא; וראה בית מאיר שם).

אוֹ תְּלוּיָה, וכגון שנעץ קנה בקרקע המבוי, והניח עליו קורה קצרה שאינה מגיעה לראשי הכתלים [ראה עמ' 162 ציור א] (רש"י). ויש מפרשים, שנעץ שתי יתדות קטנות [שאין ברוחבן טפח ואינן כשרות לקורה] בכותלי המבוי, והניח עליהן את הקורה, וכעין מה שהגמ' אומרת בסמוך לרב אשי [ראה עמ' 162 ציור ד] (מאירי ח, ב ד"ה מי, תורת חיים).

מְשׁוּכָּה מֵרוּחַ אַחַת וּתְלוּיָה מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת, ואין די בכך שהברייתא תכתוב רק 'תלויה' [שהיא משתי רוחות], ונלמד את הדין של 'משוכה' [שהיא מרוח אחת] בקל וחומר מ'תלויה', כיון שאם היה כתוב רק 'תלויה' היינו סוברים שהכוונה דוקא מרוח אחת, אבל משתי רוחות אין אומרים 'לבוד' (תורת חיים). ויש שפירש, שהיינו סוברים שרק ב'תלויה' שהיא משתי רוחות צריך שלא יהיה מרחק שלשה טפחים בינה ובין הכותל, אבל משוכה שהיא מרוח אחת, כשרה אף אם היא רחוקה יותר משלשה טפחים מהכותל (יעב"ץ).

מְשׁוּכָּה וְהֵיא תְּלוּיָה, ורב אשי מעמיד את הברייתא בקורה אחת שהיא קצרה מהמבוי וגבוהה מהמבוי, כיון שלדעתו אין חידוש ב'לבוד' משני צדדים יותר מאשר ב'לבוד' מצד אחד (רש"י), ואף שהיה יכול להעמיד את הברייתא בשני מקרים שונים [כפשטות לשון הברייתא, וכמו שהגמ' סברה בתחילה], ולפרש ש'משוכה' היא קורה קצרה שצידיה אינם מגיעים לכותלי המבוי, ו'תלויה' היא קורה ארוכה שנמצאת בגובה מעל כותלי המבוי, מכל מקום סבר רב אשי שהברייתא באה ללמדנו שאומרים 'לבוד' ו'חבוט' יחד, ולא ללמדנו הלכות מפורסמות כגון 'לבוד' לחוד או 'חבוט' לחוד (ישוב הדעת [להגר"ח קניבסקי], וכע"ז בלשון הזהב, ובכך מיישבים את קושית המהרש"א מהדו"ב, וראה מהרש"א).

כְּגוֹן שְׁנָעַץ שְׁתֵּי יְתֵדוֹת וְכוּ', ורב אשי סובר שרק במקרה זה הקורה כשרה, אבל אם הניח קורה על קנה שנעץ בקרקע המבוי [וכפי שסברה הגמ' בתחילה] פסולה, ולדעתו כשם שקורה המונחת מחוץ לכותלי המבוי פסולה אף שהיא בתוך שלשה טפחים למבוי, כך גם קורה המונחת מעל כותלי המבוי פסולה אף שהיא בתוך שלשה טפחים למבוי, ורק כשנמצאת על יתדות המחוברות אותה ממש לכותלי המבוי, כשרה (מרומי שדה, אולם ראה בתורת חיים וביד דוד).

עֲקָמּוֹת כמין ר"ש [ראה עמ' 162 ציור ג] (ריטב"א, ראה קהלות יעקב עירובין ב, שהוכיח כן בדעת רש"י). ויש מפרשים שהן ישרות, אלא שמונחות באלכסון [ראה עמ' 162 ציור ד] (מאירי, וראה מהרש"ל שביאר כן בדעת רש"י).

שֶׁאֵין בְּגָבְהָן שְׁלֹשָׁה, ואף שדין 'חבוט' הוא גם כשהקורה גבוהה יותר משלשה טפחים [כמבואר בסוכה (כב, א)], מכל מקום צריך שיהיה ניכר שהקורה מתירה את המבוי, וכשהיא גבוהה משלשה טפחים אין בה היכר (תוס', ע"פ ביאור רבינו חיים הלוי סוכה ה, כא). ויש שפירש, שכל מה שאומרים שתי הלכות למשה מסיני יחד ['חבוט' ו'לבוד'] הוא רק כשאפשר לומר כל הלכה בנפרד, אבל כשהלכה אחת צריכה את חברתה אין אומרים שתי הלכות יחד, ולכן רק כשהקורה בתוך שלשה טפחים, שאפשר לומר 'לבוד' לחוד ו'חבוט' לחוד, אומרים שתי הלכות, אבל כשהקורה למעלה משלשה טפחים אין אומרים 'לבוד', לפי שאי אפשר לומר 'לבוד' לפני שאומרים 'חבוט' ומורידים את הקורה (רעק"א קמא יב, אולם ראה עוד להלן ד"ה לבוד, בשם הרשב"א).

לְבוּד וְחָבֹט לֹא אָמְרִינַן, ואף שהקורה אינה גבוהה שלשה טפחים מעל הכותל, וכן אינה רחוקה שלשה טפחים מהכותל, מכל מקום לא די ב'לבוד' לחוד אלא צריך גם ל'חבוט', כיון שבאלכסון יש מרחק של שלשה טפחים מהקורה לכתלים (רשב"א, ר"ן, וראה גאון יעקב ד"ה והא). ויש שפירש, שאפילו כשאין שלשה טפחים באלכסון אין די ב'לבוד' לחוד, כיון שעל ידי 'לבוד' נחשב רק שאין הפסק אויר בין הקורה לכתלים, אבל הקורה עצמה במקומה עומדת ואינה ממש מעל כותלי המבוי, ולזה באה ההלכה של 'חבוט', שעל ידה מורידים כביכול את הקורה עצמה למטה, ורק משום הלכה זו נחשבת הקורה כעומדת ממש על כותלי המבוי (חי' רבינו חיים הלוי סוכה ה, כא, וראה זכרון שמואל כו, א שהוכיח כן בדעת רעק"א המובא לעיל ד"ה שאין).

קָא מַשְׁמַע לָן, ואפילו לדעות הסוברות שכשיש דבר מפסיק בין הכותל לקורה אין אומרים 'לבוד' [כמבואר לעיל (ח, ב ד"ה אמר ליה)], מכל מקום היתדות אינן מפסיקות בין הכותל לקורה, כיון שקודם אומרים 'חבוט' ומורידים את הקורה, ורק לאחר מכן אומרים 'לבוד' (חי' הר"ן לעיל ח, ב ד"ה לדברי). ויש שפירש, שהיתדות אינן מפסיקות, כיון שעדיין יש 'לבוד' בין הקורה לכותל דרך האויר שסביב היתדות (ריטב"א לעיל שם, ד"ה לדברי). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שסג, כה).

מָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה מָתָר לִבְנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים וְכוּ', וכשם שמקום פטור הנמצא בין רשות הרבים לרשות היחיד מתבטל לשתי הרשויות ומותר לבני רשות הרבים ולבני רשות היחיד לטלטל בו, כך גם בין הלחיים נחשב כמקום פטור ובטל לרשות הרבים ולרשות היחיד (רש"י). ואף שהוא מוקף שלש מחיצות, אינו נחשב רשות היחיד, כיון שהוא פתוח לרשות הרבים (רשב"א וריטב"א בדעת רש"י, וראה שם מה הדין כשהוא פתוח לכרמלית). ויש סוברים שגם לרבא בין הלחיים הוא רשות היחיד מהתורה ואסור לבני רשות הרבים לטלטל בו, והוכחת הגמ' היא, שכשם שמקום פטור שנמצא בין רשות הרבים לרשות היחיד מתבטל לשתי הרשויות, כך גם בין הלחיים מתבטל לרשות היחיד שנמצא בו (רשב"א, ריטב"א).

ולרבא, מותר לטלטל בבין הלחיים רק כשאין בו ארבעה טפחים, שהוא כמקום פטור, אבל אם יש בו ארבעה טפחים אסור לטלטל בו (תוס' לעיל ח, ב ד"ה הכל). ויש שסובר, שלרבא חודו החיצון של הלחי נמשך וסותם, ולכן גם כשיש בין הלחיים ארבעה טפחים ואינו מקום פטור מותר לטלטל בו, ומה שהביא רבא ראיה ממקום פטור להתיר טלטול בבין הלחיים, הוא רק כנגד אביי שאסר לטלטל בין הלחיים גם כשאין בו ארבעה טפחים והוא כמקום פטור (רמב"ן במלחמות ב, ב מדפי הרי"ף, בדעת הרי"ף שלא חילק בין לחי רחב ארבעה ללחי שאינו רחב ארבעה).

וְאַבַּיֵי הָתָם בְּגָבוֹהַּ שְׁלֹשָׁה, וגם לרבא מדובר שמקום זה גבוה שלשה טפחים, שאם לא כן הרי הוא ממש רשות הרבים, שהרי הוא סמוך לרשות הרבים ואינו בתוך רשות היחיד, אלא שלרבא הגובה אינו סיבה לכך שנחשב כמקום פטור, אלא רק בגלל שאין בו ארבעה על ארבעה, ואילו לאביי נחשב כמקום פטור ומותר לטלטל בו רק בגלל שהוא גבוה ואינו דומה לרשות הרבים (ריטב"א). ויש שפירש, שלרבא מדובר שאינו גבוה שלשה טפחים, ומכל מקום אינו רשות הרבים כיון שמדובר באופן שאין נוח לבני רשות הרבים להשתמש שם [וכמבואר בגמ' בשבת (ז, א), שמקום שאין נוח להשתמש בו אינו רשות הרבים] (גאון יעקב).

■ המשך במילואים עמ' 112

משוכה או תלויה [א] פחות משלשה אין צריך להביא קורה אחרת שלשה צריך להביא קורה אחרת [ב] רשב"ג אומר פחות מארבעה אין צריך להביא קורה אחרת ארבעה צריך להביא קורה אחרת מאי לאו משוכה מבחוץ ותלויה מבפנים לא אידי ואידי מבפנים משוכה מרוח אחת ותלויה משתי רוחות [ג] מהו דתימא מרוח אחת אמרינן לבוד משתי רוחות לא אמרינן לבוד קמ"ל רב אשי אמר משוכה והיא תלויה והיכי דמי [ב] כגון שנעץ שתי יתידות עקומות על שני כותלי מבוי שאין בגובהן ג' ואין בעקמומיתן ג' מהו דתימא או לבוד[א] אמרינן או חבוט אמרינן לבוד וחבוט לא אמרינן קמ"ל. תני ר' זכאי קמיה דר' יוחנן בין לחיים ותחת הקורה נידון ככרמלית אמר ליה [ה] פוק תני לברא אמר אביי מסתברא מילתיה דר' יוחנן תחת הקורה אבל בין לחיין אסור ורבא אמר [ג] בין לחיים נמי מותר. אמר רבא מנא אמינא לה [ד] דכי אתא רב דימי א"ר יוחנן מקום שאין בו ארבעה על ארבעה מותר לבני רה"ר ולבני רה"י לכתף עליו ובלבד שלא יחליפו ואביי התם בגבוה שלשה. אמר אביי מנא אמינא לה [ה] דאמר רב חמא בר גוריא אמר רב תוך הפתח צריך לחי אחר להתירו וכי תימא דאית ביה ד' על ד' והאמר רב חנין[ב] בר רבא אמר רב תוך הפתח אע"פ שאין בו ד' על ד' צריך לחי אחר להתירו ורבא [ד] התם דפתוח לכרמלית אבל לרה"ר מאי שרי [ו] יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא אין [ז] מצא מין את מינו [ח] וניעור. א"ל רב הונא בריה דרב יהושע לרבא ואת לא תסברא דבין לחיין אסור והאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן מבוי שרצפו בלחיין פחות מד' באנו למחלוקת רשב"ג ורבנן לרשב"ג דאמר אמרינן לבוד משתמש עד חודו הפנימי של לחי הפנימי לרבנן דאמרי לא אמרינן לבוד משתמש עד חודו הפנימי של

חיצון אבל בין לחיין דכולי עלמא אסור ורבא התם נמי דפתוח לכרמלית אבל לרה"ר מאי שרי יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא אין מצא מין את מינו וניעור.

רש"י

משוכה. משמע רחוקה היא מן הכתלים: או תלויה. שאין ראשיה מונחים על גבי הכתלים אלא תלויה באויר, שקצרה משתי רוחותיה, וכגון שנעץ קנה כל שהוא באמצע פתח המבוי ונתן על גבו את הקורה *כזה: רבן שמעון סבירא ליה בכל דוכתא פחות מד' כלבוד דמי:

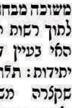

משוכה מבחוץ. שנמשכה לתוך רשות הרבים, כגון האי בעיין דלעיל דשתי יתידות: תלויה מבפנים. שקצרה משתי רוחות ואינה מגעת לכתלים אלא נתלית באויר, ואמרינן לבוד להאריך ראשיה: אידי ואידי מבפנים. ותרוייהו בקורה קצרה עסקינן: משוכה מרוח אחת. ראשה אחד על הכותל וראשה השני אינו מגיע לכותל שכנגדו: רב אשי אמר. משום ב' רוחות לא איצטריכא ליה דכיון דתנא משוכה מרוח אחת הוא הדין משתי רוחות, אלא הדא קתני משוכה והיא תלויה, שקצרה היא מהגיע לכתלים ועוד שתלויה היא למעלה מגובה כותלי המבוי: והיכי דמי כגון שנעץ שתי יתידות עקומות על גבי ב' כותלי מבוי. ועקמימותיהן נוטות זו כלפי זו להיותן סניף להאריך הקורה

משני צידיה כשתנתן עליהם, והם עצמם אינם ראויות להכשר קורה שאין בהן רוחב טפח כשיעור הכשר קורה דמתניתין[ט]: ואין בעקמומיתן שלשה. ואיכא למימר לבוד מראשי הקורה ולכתלים, ואין בגובהן של יתידות ממעל לכתלים שלשה טפחים, דאי הוה בגובהן שלשה טפחים הוה מיפסלא דקורה על גבי כתלים בעינן, אבל השתא בפחות משלשה אמרינן חבוט השפל כאילו מונחת על הכותל: לבוד. לשון סניף להאריך, ובלע"ז אפש"ט[ג]: נידון ככרמלית. ואסור לטלטל שם: מסתברא מילתיה דרבי יוחנן. דאמר פוק תני לברא אלא מותר הוא אתחת קורה קאמר ליה, דקסבר חודו החיצון יורד וסותם: אבל בין לחיים. במבוי שאין שם קורה מודה לאסור: מקום שאין בו ד' על ד'. ועומד בין רשות הרבים לרשות היחיד, הואיל וליכא מקום חשוב לאו רשות באנפי נפשיה הוא ובטיל להכא ולהכא, והיינו מקום פטור: לכתף עליו. משאות: ובלבד שלא יחליפו. דלא לימרו דקא מעייל מרשות הרבים לרשות היחיד ואתי למישרי הוצאה בשבת, ובין לחיים נמי אפילו חשבת ליה מקום בפני עצמו בטל להכא ולהכא ושרי: בגבוה שלשה. דמינכרא, אבל בין לחיים דלא מינכרא דוכתא אי שריית לטלטל התם אתי להחליף ולאפוקי לרשות הרבים: תוך הפתח. כגון מבוי שיש פלימין רחבים לפתחו מכאן ומכאן והן הן לחיים שלו צריך להעמיד לחי אחר מבחוץ אם ירצה להשתמש בין הפלימין: דאית בהו ארבעה. ברוחב הפלימין במשך המבוי, דכל ד' רשות באנפי נפשיה היא וכרמלית היא ומדרבנן אסורה: לכרמלית. לבקעה, דשייך ומצטרף למינו שהולה לו: יציבא. אזרחי: מצא. כרמלית שבין לחיים שלא היה בו שיעור כרמלית: את מינו. שהולה לו: וניעור. נתחזק על ידי מינו וניעור משנתו שהיה בתחלה בטל אצל שאינו מינו, ודוגמתו בבכורות (ד' כב.) טומאה שבטלה וחזרה וניעורה. אבל פתוח לרשות הרבים שלא זה מינו ולא זה מינו בטל לכאן ולכאן: ואת לא תסברא דבין לחיים. לר' יוחנן אסור: והאמר ר' יוחנן מבוי שרצפו בלחיים. במשך המבוי מראשו לצד סופו בשתים ושלש אמות: בפחות מארבעה. שאין בין לחי ללחי ד' אבל יש ביניהן ג': באנו למחלוקת רבן שמעון ורבנן. דאיפלגו לעיל במשלשה ועד ד' אי אמרינן לבוד או לא, מאותו מחלוקת אנו למידין שאף בהכשר מבוי זה יש מחלוקת ביניהן, ורבי יוחנן לא מפרש מילתיה, והשתא קא מפרש רב הונא בריה דרב יהושע דעל כרחיך הא דקאמר רבי יוחנן דשייכא פלוגתא דרבן שמעון ורבנן הכא לא משכחת לה אלא בתשמיש שכנגד הלחיים, דלרבן שמעון הוו כולהו כחד לחי ואין משתמש במבוי אלא עד חודו הפנימי של לחי הפנימי אבל משם ולחוץ הוי בין לחיים ואסור, ולרבנן לא הוי כחד לחי ובלחי החיצון משתרי מבוי ומותר להשתמש בכל המבוי עד חודו הפנימי של חיצון דכנגד חיצון הפנימי של חיצון לכנגד חיצון הוי בין לחיים. אלמא לרבי יוחנן בין לחיים אסור, דאי בין לחיים לרבי יוחנן מותר מאי שייכא פלוגתייהו דרבן שמעון ורבנן להכא, בין הוו כולהו כחד בין לא הוו כולהו כחד כנגד כולם הוא משתמש:

תוספות

שאין בגובהן שלשה. ואם תאמר והא אמרי' בסוכה פרק הישן (ד' כב.) דכי יש ברחבו טפח אמרי' חבוט ורמי אפילו ביתר מג' וקורה דרחבה טפח[ט] נימא נמי חבוט ורמי אפילו גבוה מג' ובלאו הכי קשה אמאי לא שריא אפילו ביתר מג' כיון דקורה תוך עשרים וי"ל דהכא בעינן קורה על גבי מבוי וביתר מג' לא הוי היכר תדע דהא משוכה מבחוץ אפילו בפחות מג' לא אמרינן לבוד:

תוך הפתח צריך לחי אחר להתירו. לאו משום דנחשב כמבוי בפני עצמו דאין מבוי ניתר בלחי וקורה אלא אם כן ארכו יותר על רחבו ובתים וחצירות פתוחין לתוכו[י]:

ורבא התם הוא דפתוח לכרמלית. ואם תאמר בפרק קמא דשבת (ד' ו.) גבי אחרים אומרים אסקופה משמשת שתי רשויות פתח פתוח כלפנים פתח נעול כלחוץ ופריך[כ] מהא דאמר רב צריך לחי אחר להתירו ומשני הכא באסקופת מבוי עסקינן ואמאי לא משני התם דפתוחה לכרמלית וההוא דאחרים בפתוח לרה"ר וי"ל דאי בפתוח לרה"ר כיון דאין בו ארבעה על ארבעה הוי מקום פטור[ל] ואפילו פתח נעול נמי כלפנים ותדע דלאביי נמי לוקמא בגובה שלשה דהוי מקום פטור כדאמרינן לעיל אלא משום דאם כן אפילו נעול נמי:

לרשב"ג דאמר לבוד משתמש עד חודו הפנימי. זו אינו מדברי רבי יוחנן דהא רב אשי[מ] מפרשה בע"א ואם תאמר אם כן מאי פריך לרבא הוא יפרש דפליגי שרצפו בלחיים רחבים ארבעה דרבא מודה לעיל ברחבים ארבעה דאסור ואפילו באין רחבים ד' פליגי ומשכחת[ד] פלוגתא דרשב"ג אומר לבוד והרי בין כולם יש ד' ואסור להשתמש כנגדו ולרבנן דאמרי לא אמרינן לבוד משתמש עד חודו החיצון של לחי החיצון וי"ל[א] כיון דכשאין כ"א ב' לחיים ובכל א' משהו ושניהם רצופים בפחות מד' לא משכחת פלוגתייהו דרשב"ג ורבנן ולא משכחת פלוגתייהו אלא כשיש ד' הוה ליה לרבי יוחנן לפרושי במילתיה בהדיא מבוי שרצפו בלחיים בפחות מד' במשך ד'[ס] אע"ג דרב אשי מוקי לה במשך ד' אמות כיון שאמר ר' יוחנן מבוי שרצפו הוי כאילו פירש בהדיא ד' אמות דמשך מבוי ד' אמות[ע]: ולרשב"ג

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן יד.], ב) [לקמן יז. נח: עו. פח: סוכה כב.], ג) [סוכה טז:], ד) שבת ח: [לקמן עג. פה: פט: קא.], ה) שבת ט., ו) [יומא מז. ב"ק מב.], ז) ע"ז עג. בכורות כב. כג., ח) [פי' רש"י בע"ז עג. בד"ה מלא האריך לפרש מלה זו], ט) לקמן דף יג:, י) לעיל ה., כ) בשבת שם [דף ט.], ל) שבת ז:, מ) לקמן בריש ע"ב, נ) לעיל ה ע"א.

תוספות ישנים

א) וה"ה דה"מ למימר' דרבא סבר משך מבוי בד' וכן הוה מצי לאוקמא פלוגתא בשרלפו עד סוף המבוי לרשב"ג דאמר לבוד לא הוי כדאה מבפנים.

גליון הש"ס

גמ' א"ל פוק תני לברא. שבת דף קו ע"א בלה דף יג ע"ב יומא דף מג ע"ב:

הגהות וציונים

א] בערוך ערך גד שני גרים גודן (גליון), וכן להלן גוד חבוט, ועי' פי' ר"ח: ב] בשבת איתא רב חמא בר גוריא (גליון): ג] נ"ל משכחת (מהרש"ל בדפו"ר): ס] גי' רש"ל במשך ד' או ברחבים ד' (גליון):

משנת ראשונים

מסתברא מילתיה דרבי יוחנן תחת הקורה. מסתברא שלא א"ר יוחנן אלא תחת הקורה, וכשעמיה דאמר לעיל מותר להשתמש תחת הקורה, אבל בין הלחיים אסור אף לרבי יוחנן. [הריטב"א]

ואביי התם בגבוה שלשה. פירוש דליכא למיחש להחלופי. [הריטב"א]

יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא. פירוש שלא יהא עדיף כח הנכרי מכח בעל הישוב. [נימוקי ר' מנחם מירזבורק]

אין מצא מין את מינו וניעור. אילו היה סמוך לרה"ר כיון דאית ביה ד' על ד', וא"נ נמי שיתערב עם רה"ר לא היה צריך לחי אחר להתירו, אבל אם היה סמוך לכרמלית, אע"פ שאין בו ד' על ד' הרי נתערב עם הכרמלית והליל הכל ככרמלית, ומ"ה צריך לחי אחר כי היכי דלא ליתערב עם הכרמלית. [שו"ת הר"י מיגאש סימן ד]

דהוא לכרמלית דמי טפי, וכיון שכן הוי דאינו מתעורב עמו כיון שאין בו ד' טפחים כשיעור כרמלית, מ"מ נעור ומתחזק עמו שלא יתבטל לגבי רשות היחיד, אבל לרשות הרבים לא דמי כלל ואינו מתחזק עמו בכלום, וכיון שאין לו חזוק מתבטל לגבי רשות היחיד. [הריטב"א]

עין משפט נר מצוה

נב א ב מיי' פי"ז מהל' שבת הלכה כד טוש"ע א"ח סי' שסג סעיף כה:
נג ג ד מיי' שם הלכה יא סמג עשין דרבנן א טוש"ע א"ח סי' שסה סעיף ד:

רבינו חננאל

אוקמא בפלוגתא. רבא אמר לדברי הכל מבוי אסור בעינא קורה ע"ג מבוי וליכא ומותיב עליה רב אדא מהא דתניא היתה קורתו משוכה או תלויה פחות מג' אין צריך קורה אחרת. ג' צריך קורה אחרת. רשב"ג אומר אם יש ביניהן ארבעה צריך קורה אחרת ואמרינן מאי משוכה לאו משוכה חוץ למבוי ונתונה ע"ג יתידות כי האי גוונא. וקתני דאם הקורה נתונה בפחות מג' אין צריך קורה אחרת. ומותר לטלטל במבוי. ומשני רבא לא אידי ואידי בין משוכה בין תלויה מבפנים של מבוי הוא מיהו משוכה מרוח אחת כגון שנתן קורה ע"ג המבוי ויוצאה מכותל זה ואינה נוגעת בכותל שכנגדה במבוי פחות מג' טפחים כלבוד דמי וכאילו ע"ג ב' כותלין היא נתונה ואין צריך קורה אחרת וכו'. תלויה כגון שזו הקורה תלויה באמצע מבוי ואינה נתונה לא בכותל זה ולא בכותל זה אם היא בפחות מג' טפחים מיכן ומיכן אין צריך קורה אחרת. דקיי"ל דאמרינן לבוד מב' רוחות. רב אשי אמר משוכה והיא תלויה היכי דמי כגון שנעץ ב' יתדות עקומות כגון עקמומית של אגמון שאין בגובהו ג' ולא בעקמימותו ג' ותלה הקורה בחבל ביניהן והיא תלויה ומשוכה כלומר רחוקה מב' כותלי המבוי וקיי"ל דאמרינן גוד אסיק מחיצה מן הקורה ולמעלה. ותוב אמרינן חבוט רמי ביתדות כדי להראות כאילו נתפשטה עקמומית להשוות לקורה כדי שתהיה הקורה על ב' הכתלים. וקיי"ל כרבא דהא רב אשי דהוא בתרא מתרץ למתניתא דא כוותיה. כיון דאמר רבא בין הקורה ובין הלחיים מותר להשתמש. א"ל רב אשי ל) דהוא הונא בריה דרב יהושע ואת לא תסברא דבין לחיים אסור והא [אמר] רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מבוי שרצפו בלחיים פחות מד'. פי' כותל של מבוי בכל [שיעור] פחות מד' טפחים מרוחב בעובי הכותל כשיעור טפח ונראה לחי. וכן משך בענין הזה דרב אורכו של מבוי. וא"ר (יוסי) [יוחנן] בכה"ג באנו למחלוקת רשב"ג ורבנן שחולקין בהא דתניא היתה קורה משוכה או תלויה פחות מג' א"צ קורה אחרת כו'. עד כ"ע בין לחיים אסור ושני (רבה) [רבא] במבוי שפתוחה לכרמלית משום דמצא

חשק שלמה על ר"ח

א) ל' רבינו בכאן אם לא נגיה בדבריו כמ"ש בגמרא אינו מובן כלל ואולי דצ"ל אמרת הוא לו בכאן ול"ע:

נד א מי׳ פ״ו מהלכות ס״ת ה״ט סי׳ קמ״ג סט״ו סי׳ שכג סעיף ט:

* כמה

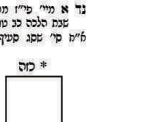

ט: מבוי שהוא גבוה פרק ראשון עירובין

רבינו חננאל

דמצא מין את מינו וניעור. אבל אם היה פותח להיזיר מותר. רב אשי אמר כגון שרצפו פחות פחות מד׳ במשקל ד׳ אמות לרשב״ג דאמר אמרינן לבוד הוא נידון אותן ד׳ אמות הרצופות כלומדים כאילו מבוי בפ״ע הוא. ורבינו לחי אומר להחזיר וה׳ יחזן הוא דאמר מבוי שרוצפו כלומדים באנו למחלוקת רשב״ג וחכמים. ולמה אומר לדברי רשב״ג צריך לחי אחר להחזיר. ו) נראה מבחוץ ושוה מבפנים הוא לית ליה לר׳ יוחנן דהי האי גווונא נידון משום לחי דכי חזר ועשה ראשון צורת נראה מבחוץ כמו לחי ושוה מבפנים אי חזר ועשה שפה כגון שהחזיר הגיזין מערבין כמו שפה כגון שהחזיר חזר הכותל ד׳ טפחים הגיזין שפה הויצר הבנה משום לחי, ואע״ג דר׳ יוחנן שמיע ליה הא מתניתא (ר׳) [דרי] תניא ניתן דלא ס״ל כותנה משום הכי לא תני לה אבל ר׳ חייא אי לאו דסבר לה כותנה לאמה לי למיתניה. אקשי רבא למ״ר נידון משום לחי הנהן חצר גדולה שנפרצה לקטנה גדולה מותרת ולקטנה אסורה מפני שהיא כפתחה של גדולה ואם איתא קטנה נמי תשתרי בנראה מבחוץ ושוה מבפנים אמר ר׳ זירא אנן בנכנסין כותלי קטנה לגדולה ולימא לבוד ותשתרי וכי תימא דמפלגי טובא והא ג) תני רב אדא בר אבימי קמיה דר׳ חנינא קטנה בעשר גדולה באחת עשרה אמר רבינא במופלגין מכותל זה בשנים ומכותל זה בד׳ ולימא לבוד מרוח אחת ותשתרי רבי

חצר גדולה

חצר קטנה

חצר גדולה

כנוס מאחוריו

כנוס מלפניו

מפורשת השי״ס עם הוספות

ב) [סוכה יט.], ג) נקמן טו. [וטוספתא פ״ח], ג) [קידושין דף כ:: וש״ב], ד) [נמוי דף ח. וש״ב], ה) נקמן יב. ש״ע, ו) עי׳ תוס׳ לעיל ה: ד״ה אינו [ובגליון השי״ס שם], ז) דף י ע״א.

הגהות הב״ח

(ג) גב׳ קמיס דר׳ אמינא בר׳ פפי קטנה מעגל: (ב) רשי״ א״ה נלמה ממנון וכו׳ ומוכן הפנימי נמנע בערבי כותל המבוי: (ג) ד״ה מי לם שמע וכו׳ הכל נמי היכי מהחיצות מינה: (ד) ד״ה אלא קטנה וכו׳ לה שיהין מכותל זה: (ה) תוס׳ ד״ה כותל וכו׳ לאי מצוי נראה מבחוץ ושוה מבפנים אין נידון משום לחי ואין נראה לצד המבוי אלא לעזמדרי אחוריי המבוי היכי מצוי לקמן:

(ו) בא״ד בעגל וכ׳ ומעמד קני אחי שפיר למילני בשלמן בארוכן ספר. ל״ב פי׳ מחוכן של מתנים ומעמן לקטנה ן לון מחוכן טפח ולא מחוץ טפח ולא בפחות טפח:

הגהות מהר״ב רבינסבורג

א) רש״י ד״ה בין שבניהם נראית בפנים וכו׳. ל״ב עי׳ מהרש״ל והלוים ניפקו נמעות וכמר מהלכתי כזה מאליהו. ושוב ראיתי בקונטרס מעגל בפרקין מי׳ ל׳ תקנם סוף עכין. והכא הכי סוף מסכת ערובין מלויים שם:

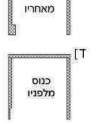

לעשות הפתחים כ״ש כ״ה מהלכות ס״ת ומהלכות תפילין סי׳ קכ״ה

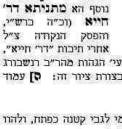

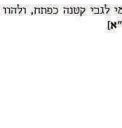

הגהות וציונים

ב) בכתי״ נוסף ונשתרי: ג) בדפוסי׳ נוסף הא מתניתא דר׳ חייא (וכ״ה בכ״י פ׳ הפוסק והנקודות צ״ל אחרי ותיבות ״דר׳ חייא״).

ג) ג״א קמיה דר׳ חנינא ואמרי לה קמיה דר׳ חנינא בר פפא (גליון); ד) ע׳ הגהות מהר״ב רבינסבורג (כאן בגליון) שהציעותים ברש״י לפנינו מפושטים ועי׳ בקרבן נתנאל על הרא״ש פלוגתא בצורת ציור זה; ה) עמוד הזה.

משנה ראשונים איתמר נראה מבפנים ושוה מבחוץ נידון משום לחי. שנאמר ולחי חמרן ממקום הכתוב ומעמד רחבו של לחי לצד ארכו של מבוי ולא המשיך כלל רחבו של לחי כלפי חוץ, אלא שהשוה חזר החיצון של רחב הכותל, הוא בולט בפנים לאויר שבין כותלי המבוי שנמצא עיקר היזיק לבני המבוי. [מאורי] **נראה מבחוץ ושוה מבפנים.** שהמשיך כל הלחי לחוץ וחזרו הפנימי שוה לכותלי המבוי, ואינו נראה מבפנים אלא דומה כמושיף על אורך המבוי, שנמצא עיקר היזיק לבני רה״ר. [מאורי] **חד אמר נידון משום לחי.** שהרי עיקר היזיקו לבני מבוי נעשה והא איכא. [רבינו יהונתן] **ואם איתא קטנה נמי תשתרי.** דהויה נמי לגבי קטנה כפתח, ולהוי כשתי חצרות שיש פתח ביניהן דלא אטרוך אהדדי. [הישב״א] **אמר רבי זירא בנכנסין כותלי קטנה לגדולה.** דלא חשיב לחי אלא כנגד ראשו ממש ולא מבחוץ משוך לפנים. [הישב״א]

ולרשב״ג ?הוי נראה מבחוץ ושוה מבפנים. פ״ה דמסתמא יוחנן דשיטת פלוגתייהו דרבנן ורבנן להכא כגון דהוה משך ליפה זו ז׳ אמות בתוכן המבוי: ?ורבן שמעון. יש לגזוד בפסחים מד׳ והוה ליה מד לחי, ואמרינן לעיל (ד״ה ב.) ד׳ אמות נידון משום מבוי ולא משום לחי ואיכא לחי אחר להחזירו ולרבנן דאמרי לא אמרינן לבוד לא צריך לחי אחר להחזירו ולרבנן שמעון בן גמליאל דאמר אמרינן לבוד הוה ליה מבוי וצריך לחי אחר להחזירו ולרבנן דאמרי לא אמרינן לבוד לא צריך לחי אחר להחזירו ולרבנן שמעון בן גמליאל להוי נראה מבחוץ ושוה מבפנים? מידי הוא מעמא אלא לר׳ יוחנן הא כי אתא רבין אמר רבי יוחנן נראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נידון משום לחי. ? איתמר נראה מבפנים ושוה מבחוץ נידון משום לחי? רבי חייא ורבי שמעון ב״ר חד אמר נידון משום לחי וחד אמר אינו נידון משום לחי תסתיים דר׳ חייא הוא דאמר נידון משום לחי דתניי ? רבי חייא כותל שצידו אחד כנוס מחבירו בין שנראה מבחוץ ושוה מבפנים ובין שנראה מבפנים ושוה מבחוץ נידון משום לחי תסתיים ורבי יוחנן מי לא שמיע ליה הא ? אלא שמיע ליה ולא סבר לה רבי חייא נמי לא סבר לה האי מאי בשלמא ר׳ יוחנן לא סבר לה משום הכי לא תני לה אלא ר׳ חייא אי איתא דלא סבר לה למה ליה למיתנא. אמר רבה בר רב הונא נראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי אמר רבה ? ומותבינן אשמעתין ? חצר קטנה שנפרצה לגדולה גדולה מותרת וקטנה אסורה מפני שהיא כפתחה של גדולה ואם איתא קטנה נמי תשתרי בנראה מבחוץ ושוה מבפנים אמר ר׳ זירא בנכנסין כותלי קטנה לגדולה ולימא לבוד ותשתרי וכי תימא דמפלגי טובא והא ? תני רב אדא בר אבימי קמיה דר׳ חנינא ? (ו) קטנה בעשר גדולה באחת עשרה אמר רבינא במופלגין מכותל זה בשנים ומכותל זה בד׳ ולימא לבוד מרוח אחת ותשתרי רבי רב אשי אמר. לעולם בין למיים לרבי יוחנן מותר, ולמאי דאמר רבי יוחנן דשיטת פלוגתייהו דרבנן ורבן שמעון הכא נמי מותר, דכיון דאמר רבי יוחנן נראה מבחוץ ושוה מבפנים ? מידי הוא מעמא אלא לר׳ יוחנן הא כי אתא רבין אמר רבי יוחנן נראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נידון משום לחי. ? איתמר נראה מבפנים ושוה מבחוץ נידון משום לחי? רבי חייא ורבי שמעון ב״ר חד אמר נידון משום לחי וחד אמר אינו נידון משום לחי תסתיים דר׳ חייא הוא דאמר נידון משום לחי דתניי ? רבי חייא כותל שצידו אחד כנוס מחבירו בין שנראה מבחוץ ושוה מבפנים ובין שנראה מבפנים ושוה מבחוץ נידון משום לחי תסתיים ורבי יוחנן מי לא שמיע ליה הא ? אלא שמיע ליה ולא סבר לה רבי חייא נמי לא סבר לה האי מאי בשלמא ר׳ יוחנן לא סבר לה משום הכי לא תני לה אלא ר׳ חייא אי איתא דלא סבר לה למה ליה למיתנא. אמר רבה בר רב הונא נראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי אמר רבה ? ומותבינן אשמעתין ? חצר קטנה שנפרצה לגדולה גדולה מותרת וקטנה אסורה מפני שהיא כפתחה של גדולה ואם איתא קטנה נמי תשתרי בנראה מבחוץ ושוה מבפנים אמר ר׳ זירא בנכנסין כותלי קטנה לגדולה ולימא לבוד ותשתרי וכי תימא דמפלגי טובא והא ? תני רב אדא בר אבימי קמיה דר׳ חנינא ? (ו) קטנה בעשר גדולה באחת עשרה אמר רבינא במופלגין מכותל זה בשנים ומכותל זה בד׳ ולימא לבוד מרוח אחת ותשתרי רבי

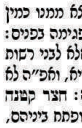

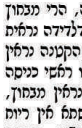

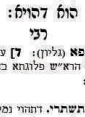

הסוה מודו המיון לעוני כותלי המבוי, ודומה כמי שמוסיף על רוחב הכתלים ומיו נראה מבחוץ כלחי, ? נראה מבחוץ ושוה מבפנים. שמעך כל שלחי לחוץ רוחב המבוי כזה [א] הפימיי (ג) נכנס בכותלי המבוי ומיו נראה מבפנים אלא דומה כמוסיף על אורך המבוי: ?מי שיצידו אחד כנוס מחבירו. שכנסה בולט ויוצא ממנו כמין שקעים הכותל מלמעלי ונראית כשתי בתים: ?בין שנראה מבחוץ ושוה מבפנים. שקעים הכותל מלפניו, אלין הכניסה נראית לעומדים בפנים אלא לבני רשות מבפנים, שהעומד בחוכה רואה כל מלי חוכה ומבפנים אלין שהן בתוך הגדולה נראין לה כיוצין (ז) וכותל זה מכאן ומכאן חומו שוה אלא שהגדולה שוקעת על הקטנה, דהא גדולה הוו ומסתברי מקום לבדיה נראית מבפנים: בנכנסין בותלי קטנה. וכולהו לתוך הגדולה בתים וג׳ אמות, דהכי גיפופי דפסקי להו מגדולה שעומדין מתחיי פילקת הקטנה נראין מלמי שי נראה מבחוץ ושוה מבפנים. ?מי שיצידו אחד כנוס מחבירו. ?ורבי יוחנן. ?בין שנראה מבחוץ ושוה מבפנים. ?בד׳ ושתרי. ?בד׳ חורבן דמיפ״ג.

משנה מבוי שהוא גבוה עשרה טפחים ופחות מארבעה במשך ארבע אמות לרבן שמעון בן גמליאל דאמר אמרינן לבוד הוה ליה מבוי וצריך לחי אחר להחזירו ולרבנן דאמרי לא אמרינן לבוד לא צריך לחי אחר להחזירו ולרבן שמעון בן גמליאל להוי נראה מבחוץ ושוה מבפנים? מידי הוא מעמא אלא לר׳ יוחנן הא כי אתא רבין אמר רבי יוחנן נראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נידון משום לחי. ? איתמר נראה מבפנים ושוה מבחוץ נידון משום לחי? רבי חייא ורבי שמעון ב״ר חד אמר נידון משום לחי וחד אמר אינו נידון משום לחי תסתיים דר׳ חייא הוא דאמר נידון משום לחי דתניי ? רבי חייא כותל שצידו אחד כנוס מחבירו בין שנראה מבחוץ ושוה מבפנים ובין שנראה מבפנים ושוה מבחוץ נידון משום לחי תסתיים ורבי יוחנן מי לא שמיע ליה הא ? אלא שמיע ליה ולא סבר לה רבי חייא נמי לא סבר לה האי מאי בשלמא ר׳ יוחנן לא סבר לה משום הכי לא תני לה אלא ר׳ חייא אי איתא דלא סבר לה למה ליה למיתנא. אמר רבה בר רב הונא נראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי אמר רבה ? ומותבינן אשמעתין ? חצר קטנה שנפרצה לגדולה גדולה מותרת וקטנה אסורה מפני שהיא כפתחה של גדולה ואם איתא קטנה נמי תשתרי בנראה מבחוץ ושוה מבפנים אמר ר׳ זירא בנכנסין כותלי קטנה לגדולה ולימא לבוד ותשתרי וכי תימא דמפלגי טובא והא ? תני רב אדא בר אבימי קמיה דר׳ חנינא ? (ו) קטנה בעשר גדולה באחת עשרה אמר רבינא במופלגין מכותל זה בשנים ומכותל זה בד׳ ולימא לבוד מרוח אחת ותשתרי רבי

גמרא ?הוי נראה מבחוץ ושוה מבפנים. פ״ה דמסתמא יוחנן דשיטת פלוגתייהו דרבנן ורבן שמעון הכא נמי מותר, דכיון דאמר רבי יוחנן נראה מבחוץ ושוה מבפנים ? מידי הוא מעמא אלא לר׳ יוחנן הא כי אתא רבין אמר רבי יוחנן נראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נידון משום לחי. ? איתמר נראה מבפנים ושוה מבחוץ נידון משום לחי? רבי חייא ורבי שמעון ב״ר חד אמר נידון משום לחי וחד אמר אינו נידון משום לחי תסתיים דר׳ חייא הוא דאמר נידון משום לחי דתניי ? רבי חייא כותל שצידו אחד כנוס מחבירו בין שנראה מבחוץ ושוה מבפנים ובין שנראה מבפנים ושוה מבחוץ נידון משום לחי תסתיים ורבי יוחנן מי לא שמיע ליה הא ? אלא שמיע ליה ולא סבר לה רבי חייא נמי לא סבר לה האי מאי בשלמא ר׳ יוחנן לא סבר לה משום הכי לא תני לה אלא ר׳ חייא אי איתא דלא סבר לה למה ליה למיתנא. אמר רבה בר רב הונא נראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי אמר רבה ? ומותבינן אשמעתין ? חצר קטנה שנפרצה לגדולה גדולה מותרת וקטנה אסורה מפני שהיא כפתחה של גדולה ואם איתא קטנה נמי תשתרי בנראה מבחוץ ושוה מבפנים אמר ר׳ זירא בנכנסין כותלי קטנה לגדולה ולימא לבוד ותשתרי וכי תימא דמפלגי טובא והא ? תני רב אדא בר אבימי קמיה דר׳ חנינא ? (ו) קטנה בעשר גדולה באחת עשרה אמר רבינא במופלגין מכותל זה בשנים ומכותל זה בד׳ ולימא לבוד מרוח אחת ותשתרי רבי

משנה מבוי שהוא גבוה עשרה טפחים ופחות מארבעה במשך ארבע אמות לרבן שמעון בן גמליאל דאמר אמרינן לבוד הוה ליה מבוי וצריך לחי אחר להחזירו ולרבנן דאמרי לא אמרינן לבוד לא צריך לחי אחר להחזירו ולרבן שמעון בן גמליאל להוי נראה מבחוץ ושוה מבפנים? מידי הוא מעמא אלא לר׳ יוחנן הא כי אתא רבין אמר רבי יוחנן נראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נידון משום לחי. ? איתמר נראה מבפנים ושוה מבחוץ נידון משום לחי? רבי חייא ורבי שמעון ב״ר חד אמר נידון משום לחי וחד אמר אינו נידון משום לחי תסתיים דר׳ חייא הוא דאמר נידון משום לחי דתניי ? רבי חייא כותל שצידו אחד כנוס מחבירו בין שנראה מבחוץ ושוה מבפנים ובין שנראה מבפנים ושוה מבחוץ נידון משום לחי תסתיים ורבי יוחנן מי לא שמיע ליה הא ? אלא שמיע ליה ולא סבר לה רבי חייא נמי לא סבר לה האי מאי בשלמא ר׳ יוחנן לא סבר לה משום הכי לא תני לה אלא ר׳ חייא אי איתא דלא סבר לה למה ליה למיתנא. אמר רבה בר רב הונא נראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי אמר רבה ? ומותבינן אשמעתין ? חצר קטנה שנפרצה לגדולה גדולה מותרת וקטנה אסורה מפני שהיא כפתחה של גדולה ואם איתא קטנה נמי תשתרי בנראה מבחוץ ושוה מבפנים אמר ר׳ זירא בנכנסין כותלי קטנה לגדולה ולימא לבוד ותשתרי וכי תימא דמפלגי טובא והא ? תני רב אדא בר אבימי קמיה דר׳ חנינא ? (ו) קטנה בעשר גדולה באחת עשרה אמר רבינא במופלגין מכותל זה בשנים ומכותל זה בד׳ ולימא לבוד מרוח אחת ותשתרי רבי

גמרא ?הוי נראה מבחוץ ושוה מבפנים. פ״ה דמסתמא יוחנן דשיטת פלוגתייהו דרבנן ורבן שמעון הכא נמי מותר, דכיון דאמר רבי יוחנן נראה מבחוץ ושוה מבפנים ? מידי הוא מעמא אלא לר׳ יוחנן הא כי אתא רבין אמר רבי יוחנן נראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נידון משום לחי. ? איתמר נראה מבפנים ושוה מבחוץ נידון משום לחי? רבי חייא ורבי שמעון ב״ר חד אמר נידון משום לחי וחד אמר אינו נידון משום לחי תסתיים דר׳ חייא הוא דאמר נידון משום לחי דתניי ? רבי חייא כותל שצידו אחד כנוס מחבירו בין שנראה מבחוץ ושוה מבפנים ובין שנראה מבפנים ושוה מבחוץ נידון משום לחי תסתיים ורבי יוחנן מי לא שמיע ליה הא ? אלא שמיע ליה ולא סבר לה רבי חייא נמי לא סבר לה האי מאי בשלמא ר׳ יוחנן לא סבר לה משום הכי לא תני לה אלא ר׳ חייא אי איתא דלא סבר לה למה ליה למיתנא. אמר רבה בר רב הונא נראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי אמר רבה ? ומותבינן אשמעתין ? חצר קטנה שנפרצה לגדולה גדולה מותרת וקטנה אסורה מפני שהיא כפתחה של גדולה ואם איתא קטנה נמי תשתרי בנראה מבחוץ ושוה מבפנים אמר ר׳ זירא בנכנסין כותלי קטנה לגדולה ולימא לבוד ותשתרי וכי תימא דמפלגי טובא והא ? תני רב אדא בר אבימי קמיה דר׳ חנינא ? (ו) קטנה בעשר גדולה באחת עשרה אמר רבינא במופלגין מכותל זה בשנים ומכותל זה בד׳ ולימא לבוד מרוח אחת ותשתרי רבי

משנה מבוי שהוא גבוה עשרה טפחים ופחות מארבעה במשך ארבע אמות לרבן שמעון בן גמליאל דאמר אמרינן לבוד הוה ליה מבוי וצריך לחי אחר להחזירו ולרבנן דאמרי לא אמרינן לבוד לא צריך לחי אחר להחזירו ולרבן שמעון בן גמליאל להוי נראה מבחוץ ושוה מבפנים? מידי הוא מעמא אלא לר׳ יוחנן הא כי אתא רבין אמר רבי יוחנן נראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נידון משום לחי. ? איתמר נראה מבפנים ושוה מבחוץ נידון משום לחי? רבי חייא ורבי שמעון ב״ר חד אמר נידון משום לחי וחד אמר אינו נידון משום לחי תסתיים דר׳ חייא הוא דאמר נידון משום לחי דתניי ? רבי חייא כותל שצידו אחד כנוס מחבירו בין שנראה מבחוץ ושוה מבפנים ובין שנראה מבפנים ושוה מבחוץ נידון משום לחי תסתיים ורבי יוחנן מי לא שמיע ליה הא ? אלא שמיע ליה ולא סבר לה רבי חייא נמי לא סבר לה האי מאי בשלמא ר׳ יוחנן לא סבר לה משום הכי לא תני לה אלא ר׳ חייא אי איתא דלא סבר לה למה ליה למיתנא. אמר רבה בר רב הונא נראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי אמר רבה ? ומותבינן אשמעתין ? חצר קטנה שנפרצה לגדולה גדולה מותרת וקטנה אסורה מפני שהיא כפתחה של גדולה ואם איתא קטנה נמי תשתרי בנראה מבחוץ ושוה מבפנים אמר ר׳ זירא בנכנסין כותלי קטנה לגדולה ולימא לבוד ותשתרי וכי תימא דמפלגי טובא והא ? תני רב אדא בר אבימי קמיה דר׳ חנינא ? (ו) קטנה בעשר גדולה באחת עשרה אמר רבינא במופלגין מכותל זה בשנים ומכותל זה בד׳ ולימא לבוד מרוח אחת ותשתרי רבי

לְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל דְּאָמַר אַמְּרִינָן לְבוּד הָוֵה לֵיהּ מָבוֹי, ולחי רחב זה אינו מתיר את המבוי גם כשעשאו להתיר את המבוי, הואיל והוא מונח לאורך כותל המבוי ואין בו היכר כלל, אבל לחי רחב ארבע אמות המונח לרוחב פתח המבוי, אם עשאו להתיר את המבוי כשר ללחי, כיון שמעיקר הדין לחי רחב כשר אלא שאין בו היכר, וכשעושה אותו לשם לחי יש לו קול, וזה הוא היכרו [אמנם אם לא עשאו לשם לחי, צריך לחי אחר להתירו, כמבואר בגמ' לעיל (ה, א)] (תוס' לעיל שם, ב ד"ה פחות וד"ה ארבע, ריטב"א, וראה ביאורנו לעיל שם ד"ה ארבע אמות).

וְצָרִיךְ לֶחִי אַחֵר לְהַתִּירוֹ - להשתמש בין הלחיים, אבל בשאר המבוי מותר להשתמש גם ללא לחי נוסף, כיון שבתוך המבוי נראה עובי הלחי הפנימי (רבותיו של רש"י), ומוכח מדבריהם כשיטת המפרשים [המובאים לעיל (ע"א ד"ה מקום)], שגם לחי שיש בו ארבעה טפחים מותר להשתמש כנגדו, שאם לא כן מדוע נקטה הגמ' דוקא 'במשך ארבע אמות', הלא כבר בארבעה טפחים צריך לחי אחר להתירו (קרן אורה). ויש מפרשים, שלחי רחב ארבע אמות [המונח לאורך כותל המבוי] אינו נחשב כלחי כלל, ואסור להשתמש בכל המבוי (רש"י, הגהות אשר"י א, יא, בשם אור זרוע).

מִידֵּי הוּא טַעֲמָא אֶלָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן וְכוּ' ■ להלכה, מבוי שרצפו בלחיים פחות משלשה טפחים באורך ארבע אמות, נחשבים כולם כלחי אחד שיש בו ארבע אמות, שאינו נחשב כלחי אלא כמבוי, ואסור לטלטל בכל המבוי [כרש"י ואור זרוע], ודין זה הוא אפילו כשהניחו שם בשביל להתיר את המבוי. ואם הכניס מעט את הלחי הראשון לתוך המבוי [דהיינו שאינו עומד ממש בתחילת הכותל], נחשב הלחי כחלק מכותל המבוי, וקצה הכותל שלפניו נחשב כלחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים וכשר [כביאור התוס' ד"ה רשב"ג] (שו"ע או"ח שסג יג, ומשנ"ב שם, מז-מח).

אִיתְּמַר נִרְאֶה מִבִּפְנִים וְשָׁוֶה מִבַּחוּץ נִדּוֹן מִשּׁוּם לֶחִי, ובדין זה הכל מודים, כיון שעיקר ההיכר של לחי נעשה לבני המבוי הנמצאים בפנים (רבינו יהונתן ב, ב מדפי הרי"ף ד"ה נראה), ואף שלענין קורה יש סוברים [בגמ' לעיל (ח, ב לפי אחד הצדדים בביאור המחלוקת שם)] שהיא משום היכר, וההיכר הוא לבני רשות הרבים, מכל מקום ההיכר בלחי אינו כמו ההיכר בקורה, כי ההיכר בקורה הוא להבדיל בין המבוי לרשות הרבים, אבל ההיכר בלחי הוא היכר של מחיצה, ומחיצה נעשית כדי לגדור את הצד הפנימי (גאון יעקב).

נִרְאֶה מִבַּחוּץ וְשָׁוֶה מִבִּפְנִים, ולחי זה מונח לאורך אחד מכותלי המבוי, ונראה מבפנים כהמשך הכותל, ולדעת רש"י (ד"ה נראה מבחוץ, וד"ה כותל) נאמרו בזה שני אופנים - א. שהלחי מונח בשוה עם הכותל, ולכן בתוך המבוי לא ניכר כלל שהוא לחי, ורק מאחורי המבוי רואים שהוא צר יותר מהכותל ואינו חלק מהכותל [ראה עמ' 165 ציור ג]. ב. שהלחי אינו מונח בשוה עם הכותל, וניכר מבפנים שהוא צר יותר, אלא שעובי הכותל שלפניו מסתיר אותו מן העומדים בתוך המבוי [ראה עמ' 166 ציור ה לענין כותל כנוס], כך שרק העומדים כנגדו מבחוץ יכולים לראותו. ולדעת התוס' (ד"ה כותל) רק האופן השני נחשב כ'נראה מבחוץ', אבל האופן הראשון אינו נחשב כ'נראה מבחוץ', מאחר והלחי לא ניכר למי שעומד ברשות הרבים כנגד המבוי, אלא רק למי שעומד מאחורי המבוי (שו"ת רמ"א קז; ב"ח שסג, ד, אולם ראה בפסקי רי"ד שהמקרה השני נחשב כ'נראה מבפנים').

וכשמניח לחי מחוץ לכותלי המבוי כמין 'ת' [ראה עמ' 165 ציור ד], יש אומרים שנחלקו בזה רש"י ותוס' אם נחשב כ'נראה מבחוץ' (ב"י שסג ד"ה ל"ש, מהרש"א ד"ה בא"ד קשה), ויש שסובר שגם תוס' מודה שנחשב כ'נראה מבחוץ' (שו"ת רמ"א שם), ויש שסובר שגם רש"י מודה שאין זה 'נראה מבחוץ' (ב"ח שם).

ולחי הנראה מבחוץ אינו מועיל מתורת מחיצה אלא רק כהיכר בעלמא, ולכן כשר רק למבוי שיש לו שלש מחיצות, אך אינו מועיל לשמש כדופן שלישית של סוכה (רא"ש סוכה א, לד, וכע"ז בתוס' שם יט, א ד"ה אחוי), וגם מאן דאמר 'לחי משום מחיצה', מודה שלחי שיש בו רק היכר כשר (אבני נזר רחצ, ג; תורת רפאל נ). ויש שפירש, שלחי זה נחשב כמחיצה מהתורה, ומכל מקום אינו מועיל בסוכה, כיון שהוא יכול לשמש רק כמחיצה המבדילה בין רשויות, ולא כדופן של מקום (קהלות יעקב עירובין ה, ע"פ חזו"א או"ח עד, יב, אולם ראה עוד חזו"א שם עב, י).

וְאִם אִיתָּא קְטָנָה נַמִּי תִּשְׁתְּרֵי בְּנִרְאֶה מִבַּחוּץ וְשָׁוֶה מִבִּפְנִים, והמחיצות שבחצר הגדולה משני צידי פתחה של החצר הקטנה יחשבו כלחי הנראה מבחוץ (רש"י). וגם הראשונים הסוברים שלחי שנראה מאחורי המבוי פסול, ואינו נחשב כלחי הנראה מבחוץ [ראה לעיל (ד"ה נראה)], מודים הם שמחיצות החצר הגדולה יכולות לשמש כלחי של החצר הקטנה, מאחר והן מתירות את החצר הגדולה, ומתוך שהן מתירות את הגדולה מתירות גם את הקטנה (מהרש"א, וראה עוד בנימוקי הגרי"ב).

אָמַר רַבִּי זֵירָא בְּנִכְנָסִין כָּתְלֵי קְטַנָּה לִגְדוֹלָה, כיון שגם מי שסובר שלחי הנראה מבחוץ נחשב כלחי, היינו דוקא כשהלחי נמצא בראש המבוי וניכר שהוא שייך למבוי, אבל כשהלחי נמצא מאחורי קירות המבוי, אין ניכר שהוא שייך למבוי ולכן אינו נחשב כלחי (רשב"א, ריטב"א).

ומדובר כשכותלי הקטנה נכנסים לכל הפחות שלשה טפחים לחצר הגדולה, אבל אם אינם נכנסים שלשה טפחים, אומרים 'לבוד' באלכסון מקירות החצר הקטנה לקירות החצר הגדולה, וכותלי הגדולה יכולים לשמש כלחי הנראה מבחוץ של הקטנה [וכסברת הגמ' בסמוך] (ריטב"א בדעת רש"י, רבנו חננאל, וראה בפמ"ג שסה א"א ו שתמה על לשון רש"י לפנינו, שכתב שכותלי הקטנה נכנסים שתים ושלש אמות). ויש שסובר שאפילו אם נכנסים לגדולה כל שהוא, אי אפשר להשתמש בכותלי החצר הגדולה כלחי (חזו"א או"ח סז, יב).

רַבִּי הִיא דְּאָמַר בָּעֵינָן שְׁנֵי פַּסִּין וְכוּ', אבל לרבנן חצר ניתרת בפס אחד רחב משהו, ועדיין אפשר לומר לבוד מרוח אחת (תוס'). ולרש"י (להלן יב, א ד"ה רבי היא) שסובר שלרבנן חצר ניתרת בפס אחד רחב ארבעה טפחים, גם לרבנן אי אפשר להתיר את החצר הקטנה על ידי לבוד מרוח אחת, כיון שאין בו רוחב ארבעה טפחים, והטעם שהגמ' מעמידה את המשנה כרבי דוקא, כיון שבסמוך הגמ' מיישבת את המשנה [מקושיא אחרת] כדעת רבי דוקא (גאון יעקב).

רַבִּי אוֹמֵר בְּשְׁנֵי פַּסִּין, והטעם שלרבי חצר צריכה תיקון יותר ממבוי, שמבוי די לו בלחי משהו, וחצר צריכה או פס ארבעה [לשיטת תוס' (לקמן יב, א ד"ה ורב)] או שני פסים, כיון שבחצר רגילים להשתמש לדירה ולתשמישים צנועים יותר מאשר במבוי, ולכן צריכה היא מחיצות גמורות יותר ממבוי (שו"ת הרשב"א ה, רג; לבוש שסג, כו, וראה ברשב"א שם שאף שכלל זה אינו שווה בכל החצרות, מכל מקום לא חילקו חכמים בתקנתם). ויש שפירש, שמבוי די לו בלחי משהו, כיון שהוא ארוך וצר ונראה סתום קצת, אבל חצר שהיא מרובעת ונראית פרוצה, צריכה פס ארבעה או שני פסים (גור אריה [למהר"ל] לעיל ה, ב ד"ה ומה, ע"פ הגמ' להלן יב, א, וראה עוד ריטב"א להלן שם ד"ה ופרקינן).

וְרַבִּי לֹא סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹסֵי, כיון שלפי רבי החצר הגדולה ניתרת או בפס אחד ארבעה טפחים, או בשני בפסים משהו [לשיטת תוס' (להלן יב, א ד"ה ורב)], אבל לרבי יוסי אף שחצר ניתרת בשני פסים של שלושה טפחים, מכל מקום אינה ניתרת בפס אחד רחב ארבעה טפחים, שלא מסתבר שכשגודרים את הרוח הרביעית בשני פסים צריך לגודרה ששה טפחים [שני פסים של שלושה טפחים], וכשגודרים אותה רק בפס אחד [שהוא גידור פחות טוב], מספיק לגדור רק ארבעה טפחים (ע"פ ריטב"א להלן יב, א ד"ה ומיהו, ובכך מיושב קושיית רעק"א).

מִמָּה נַפְשָׁךְ אִי לְמִשְׁרְיָה לִגְדוֹלָה קָאָתֵי בְּעֶשֶׂר וּשְׁנֵי טְפָחִים סַגְיָא, ואפילו שני טפחים אין צריך, אלא די לעשות שני פסים ברוחב משהו (תוס' בתי' הראשון; נשמת אדם ב, עא, א, בדעת רש"י ד"ה לישמעינן). ויש שסובר, שרק כשמעמיד שני פסים להתיר את החצר די בכך שהם רחבים משהו, אבל הכותל עצמו אינו נחשב כפס כשהוא פחות מטפח, שאין היכר בכותל כמו בפס גמור (תוס' בתי' השני). ■ שתי הדעות הובאו להלכה (שו"ע או"ח שסג, ב, ו-ד, ומשנ"ב שם, ח, וראה בביאה"ל שם ד"ה טפח, ובסעיף ד ד"ה ובלבד, פרטים נוספים בהלכה זו).

לֶחִי הַמּוֹשֵׁךְ עִם דָּפְנוֹ שֶׁל מָבוֹי, והוא 'לחי הנראה מבחוץ ושווה מבפנים' האמור לעיל (רש"י, וראה בביאורנו בעמ' הקודם ד"ה נראה מבחוץ את שיטות הראשונים בזה). והטעם שקראו לו בגמ' כאן 'לחי המושך עם דפנו של מבוי', ללמדנו שהלחי לא היה מחוץ לכותלי המבוי, אלא כותל אחד של המבוי היה ארוך והשני היה קצר, והלחי השלים את הקיר הקצר עד כנגד אורכו של הקיר הארוך [ראה עמ' 168 ציור ב] (רשב"א; ריטב"א).

שְׁמַע מִינָּהּ בֵּין לְחַיֵּין אָסוּר, שהרי הלחי נמשך כנגד כותל המבוי שמולו (כמבואר לעיל ד"ה לחי) ומכל מקום אסור להשתמש כנגד הלחי, אבל כשהלחי נמצא מחוץ למבוי ואין מחיצה כנגדו, לכולי עלמא אסור להשתמש כנגדו, כיון שאין מחיצה כנגדו (רשב"א; ריטב"א).

■ **להלכה,** אף שמותר להשתמש בבין הלחיים (ראה ביאורים לעיל ט, א ד"ה ורבא), מכל מקום אם הלחי נמצא מחוץ לכתלי המבוי ואין מחיצה כנגדו, אסור להשתמש כנגד הלחי (שו"ע או"ח שסג יג, ומשנ"ב שם, מו).

וְהִלְכָתָא נְרֵאֶה מִבַּחוּץ וְשָׁוֶה מִבִּפְנִים נִדּוֹן מְשׁוּם לֶחִי ■ **להלכה,** בין לחי הנראה מבפנים ושווה מבחוץ, ובין לחי הנראה מבחוץ [לעומדים ברשות הרבים כנגד המבוי] ושווה מבפנים, כשר (שו"ע או"ח שסג, ט, ומשנ"ב שם, לב, וראה במשנ"ב מהדו' דרשו שם לענין לחי שמונח מחוץ לכותלי המבוי כמין האות 'ת').

אֵין מְשׁוּם דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּיא כְּוָותֵיהּ, ועל המשנה של 'חצר קטנה שנכנסה לגדולה' שממנה הוכיחו שנראה מבחוץ אינו נדון משום לחי, אמרו בירושלמי (א, ו) שהיא משנה שאינה נשנית בחבורה ואין סומכין עליה (רשב"א; חי' הר"ן).

מְבוֹי כָּלָל כָּלָל לֹא, שאין להתיר בו בפתח רחב יותר מעשר אמות (רש"י). ואף שרבי יהודה אמר בפירוש שמבוי רחב יותר מעשר אמות אין צריך למעט, כוונת הגמ' היא שלא ניתן ללמוד דין זה מפסי ביראות, כיון שיתכן שמבוי הוא קל מהם ויתכן שהוא חמור מהם (רשב"א). ויש שפירש, שכוונת הגמ' היא שרבי יהודה מכשיר מבוי רחב מעשר אמות רק כשהוכשר על ידי קורה שנחשבת כמחיצה שסותמת את כל הרוח הרביעית, אבל מבוי שהוכשר על ידי לחי שהוא רק מהצד, יתכן שאינו כשר כשהוא יותר מעשר אמות (רא"מ הורביץ, וראה שם שתי' באופן נוסף).

ואף שהגמ' הקשתה על רב אחי, מכל מקום מסקנת הגמ' היא כמותו, שרבי יהודה מתיר רק עד י"ג אמה ושליש (תוס' לעיל ב, ב ד"ה אמר אביי; ו-ו, ב ד"ה וכי תימא). ויש סוברים, שלמסקנת הגמ' נדחו דברי רב אחי, ורבי יהודה מתיר אפילו יותר מי"ג אמה ושליש (רשב"א לעיל ו, א ד"ה כיצד; רמב"ן להלן נט, א ד"ה ויש לתרץ).

הוּא תָּנֵי לָהּ וְהוּא אָמַר לָהּ דְּאֵין הֲלָכָה כְּאוֹתָהּ מִשְׁנָה, כיון שהאויר שמשני צידי הקנה מבטל את הקנה וכסברת הגמ' בסמוך (רש"י; רשב"א). ויש שפירש, שכיון שהקנה עומד בפתח המבוי ואינו מחלק אותו לשנים, אפילו אם נאמר שהקנה אינו מתבטל, מכל מקום עדיין פתח המבוי רחב יותר מעשר אמות (רעק"א, וראה שם שתמה מדוע רש"י הוצרך לומר שהקנה עצמו מתבטל).

אֶלָּא הֵיכִי עָבִיד, ואין זו קושיה גמורה, שהרי אפשר לתקן את הפתח על ידי עשיית צורת הפתח, וקושיית הגמ' היא האם יש תיקון נוסף לפתח (ריטב"א).

רבי היא דאמר בעינן שני פסין דתניא [א] חצר ניתרת בפס אחד רבי אומר בשני פסין האי מאי אי אמרת בשלמא נראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נידון משום לחי ורבי סבר לה כר' יוסי ודרבי זירא ודרבינא ליתא משום הכי קטנה בעשר וגדולה באחת עשרה משום דר' סבר לה כר' יוסי אלא אי אמרת נראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי ודרבי זירא ודרבינא איתא ור' לא סבר לה כר' יוסי גדולה באחת עשרה למה לי ממה נפשך אי למשרייה לגדולה קאתי בעשר ושני טפחים סגיא ואי למיסרה לקטנה קאתי לאשמועינן דמפלגי טובא אלא לאו ש"מ נראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נידון משום לחי ש"מ. [ג] א"ר יוסף לא שמיע לי הא שמעתתא א"ל אביי את אמרת ניהלן ואהא אמרת ניהלן דאמר רמי בר אבא אמר רב הונא לחי המושך עם דפנו של מבוי [ד] פחות מד' אמות נידון משום לחי ומשתמש עם [ה] חודו הפנימי ד' אמות נידון משום מבוי ואסור [ו] להשתמש בכולו ואת אמרת לן עלה שמע מינה תלת שמע מינה בין לחיין אסור ושמע מינה משך מבוי בארבע ושמע מינה נראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי והלכתא נראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי [ז] תיובתא והלכתא אין משום דתני רבי חייא כוותיה: והרחב מעשר ימעט: אמר אביי [ה] תנא [א] והרחב מעשר ימעט ר' יהודה אומר אינו צריך למעט ועד כמה סבר רב אחי קמיה דרב יוסף למימר עד שלש עשרה אמה ושליש וקל וחומר מפסי ביראות [א] ומה פסי ביראות שהתרתה בהן פרוץ מרובה על העומד לא התרתה בהן יותר משלש עשרה אמה ושליש מבוי שלא התרתה בו פרוץ מרובה על העומד אינו דין שלא תתיר בו יותר משלש עשרה אמה ושליש והיא הנותנת פסי ביראות שהתרתה בהן פרוץ מרובה על העומד לא תתיר בהן יותר משלש עשרה אמה ושליש מבוי שלא התרתה בו פרוץ מרובה על העומד תתיר בו יותר מי"ג אמות ושליש אי נמי לאידך גיסא פסי ביראות דאקילת בהו חד קולא אקיל בהו קולא אחרינא מבוי כלל כלל לא. תני לוי מבוי שהוא רחב עשרים אמה נועץ קנה באמצעיתו ודיו הוא תני לה והוא אמר לה דאין הלכה כאותה משנה איכא דאמרי אמר שמואל משמיה דלוי אין הלכה כאותה משנה אלא היכי עביד אמר שמואל משמיה דלוי עושה

רש"י

רבי היא דאמר בעינן. ב' שורין לחצר של עשר הנפרצת במלואה: חצר ניתרת בפס אחד. אם נפרצה לרשות הרבים ונשתייר בה [פס] מלא א' מותרת, ובשאין הפירצה יותר מעשר עסקינן, דאי יותר מעשר לא מהני לה מחילה להאי חצר [ז]: האי מאי אי אמרת בשלמא. מתני' כדהוה שמעינן לה מעיקרא במכוונת קטנה כנגד אמצעיתה של גדולה ומהאמה היתירה נשארו שלשה לכאן ושלשה לכאן וי"ל נראה מבחוץ ושוה מבפנים משני רוחות, ואפילו הכי קטנה אסורה דנראה מבחוץ ושוה מבפנים לא מהני (א), ורבי בשני פסין לחצר כרבי יוסי סבר לה דאמר במתני' [ז] אין לחי פחות מרוחב שלשה וכל שכן פסין לחצר דבעי רוחב כדבעי רבי יוסי בלחי: ודרבינא. דאוקמא במופלגין מזה בשנים ומזה בארבעה ליתא, דא"כ לא הוה משתריא גדולה דפס ב' טפחים לא מהני, וכיון דליתא לדרבינא ליתא נמי לדרבי זירא דאוקמא בנכנסין, דכיון דמכוונת שלשה מכאן ושלשה מכאן כניסה מאי מהניא הא כי נכנסין נמי איכא למשרייה (ב) בנראה מבחוץ ושוה מבפנים מב' רוחות [ג] ולא שרינן לה דמוקמינן ליה בנראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נידון משום לחי, משום הכי יהיב תנא שיעור לעודפה של גדולה שתהא יתירה על הקטנה אמה כי היכי דניהוו לה לגדולה שלשה מכאן ושלשה מכאן, משום דרבי שני פסין בעי ורחבי' שלשה כרבי יוסי, ומשום היתר גדולה נקט לה: אלא אי אמרת נראה מבחוץ. מהני, וקטנה דאסירא היינו טעמא משום דליתא לדרבי זירא בנכנסין ולדרבינא במופלגין וליכא לבוד משני רוחות, ואפילו הכי גדולה משתריא בגיפופין הנשארין לה מאחורי הכניסות ואף על פי שרוחב האחד אינו אלא ב' טפחים דלא סבר לה כר' יוסי: גדולה בי"א. דיהיב תנא שיעורא לעודפה אמה למה לי: אי למשרייה לגדולה. לליהוי לה שיור משני צדדין קאתי: בעשר ושני טפחים סגי. דהא רבי לא סבר לה כר' יוסי: ואי למיסרה לקטנה קאתי. כדי שירחקו כותלי אורך הגדולה מכניסתה של קטנה ד' טפחים מצד האחד דלא לימצי למימר לבוד למשרייה, ולאגמוריה דאי לאו הכי הוה שרינן לה לקטנה בנראה מבחוץ ע"י לבוד: לישמעינן. גדולה רחבה הרבה ומיפלגי טובא דהוי מילתא דפסיקא, דהא לאו מילתא דפסיקא היא הואיל [ד] ומופלגת מכותל זה בשלשה ומכותל זה בשלשה, ואי הגדולה רחבה הרבה הוה תני הוה גמרינן מינה טפי דמשום הפלגה מיתסרא, והא ליכא למימר דלק תנא בשיעוריה לאשמועינן דבהכי הוא דמיתסרא ובבציר מהכי לא, דהא בעשר וארבעה טפחים נמי מיתסרא, וכגון דמופלגת בחצי טפח מכאן ובשלשה וחצי מכאן דמשתריא גדולה בגיפוף משהו מכאן ושלשה וחצי מכאן וקטנה מיתסרא דליכא לבוד משני רוחות: אלא לאו ש"מ. על כרחך דוקא שלשה מכאן ושלשה מכאן למשרייה לגדולה נקט לה, ואפ"ה קטנה אסורה דנראה מבחוץ לא מהני ש"מ: לא שמיע לי הא שמעתא. דרבה בר רב הונא מרב הונא אבוה דנראה מבחוץ נידון משום לחי: לחי המושך עם דופנו של מבוי. לחוץ, שנראה כמאריך את דופן המבוי, שמעמיד חודו כנגד עובי הדופן למיכסי חודו בעוביו של דופן דשוה מבפנים ונראה מבחוץ שאין חודו של לחי מכסה כל עובי הדופן שרחב ממנו: בכולו. בכל המבוי, שהרי אין כאן לחי: שמע מינה משך מבוי ארבע. מדקאמר נידון משום מבוי: בין לחיים אסור. מדקאמר על חודו הפנימי: ושמע מינה נראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי. מדקאמר נידון משום לחי: תיובתא והלכתא. דהא אותביניה מחצר קטנה שנפרצה לגדולה: דתני רבי חייא כוותיה. כותל שאלו אחד כנוס כו': עד כמה. יהא רחב ולא יהא צריך למעט לרבי יהודה: פסי ביראות שהתרתה בהן [ה]. שלש עשרה אמה ושליש, דתנן בפרק שני (לקמן יז:) עושין פסין לבירות שברשות הרבים והן עמוקין עשרה ואסור למלאות מהן ולהניח על שפתן שמוליא מרשות היחיד לרשות הרבים, והתירו חכמים לעשות ארבעה דיומדין לארבע פיאות ולשוויה בין הפסין רשות היחיד ומותר למלאות, ושרי רבי יהודה להרחיק זה מזה מלא שני רבקות של ארבעה ארבעה בקר ועוביה של פרה אמה ושני שלישי אמה דהוו להו שלש עשרה אמה ושליש לשמונה בקר: והיא הנותנת. מדה זו שאתה מביא בה איסור ליותר משלש עשרה אמה ושליש למבוי משום טעמא דלא התרתה בו פרוץ מרובה על העומד, היא הנותנת טעם להיתר, דהתם הוא דאיכא עומד מועט משום הכי לא התרתה בו יותר משלש עשרה אמה ושליש, אבל מבוי דרובו סתום שרי ביה טפי: אי נמי לאידך גיסא. דלא תיתי ליה מפסי בירות, דאילו התם הוא דהקלת בה קולא דמכשרת ליה בפרוץ מרובה על העומד אקיל נמי קולא אחריתא דלהוי חשוב פתח עד שלש עשרה אמה ושליש: כלל כלל לא. טפי מעשר לא: אין הלכה כאותה משנה. דאמי אורלא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה לקנה:

ומעמידו

תוספות

רבי היא דאמר בעינן שני פסין דתניא וכו'. משמע לרבנן אפילו בחצר מרובעת סגי בפס משהו דבמרובעת פליגי כמו שאפרש לקמן (ג): ושני טפחים סגי. האי ב' טפחים לאו דוקא דהא אמרינן (לקמן ד' יב.) בשתי רוחות משהו לכאן ומשהו לכאן ואין סברא לומר דמשהו לאו דוקא כדאמרינן פרק חלון (לקמן ד' פ.) גבי שיתופי מבואות וצריך להגביה כל שהוא וכמה כל שהוא טפח דאם כן הוה ליה לפרושי כי התם אי נמי בפס גמור סגי בשני משהויין אבל כותל עצמו לא חשיב פס אם לא ברוחב טפח דאין היכר כל כך בכותל כמו בפס גמור:

עושה

רבינו חננאל

במופלגת מכותל זה ד' טפחים ומכותל זה ב' טפחים ור' היא דצריך בחצר שני פסין דתניא חצר מתרת בפס אחד ר' אומר בב' פסין. עכשיו א"ת דר' זירא דאמר בנכנסין כותלי קטנה בגדולה ג' ליתא. ודרבינא נמי דאמר במופלגת [מכותל זהן] ד' ומכותל זה ב' ליתא ולעולם אין נכנסין כותליה ולא אחד מהן רחוק ד' טפחין וכותליהן שוין וזו י"א אמה וזו י' אמה נמצאת הגדולה יתירה על הקטנה ג' טפחים מיכן וג' טפחים מיכן. ומתני' ר' היא ור' סבר לה כר' יוסי. דאמר רוחבן של לחיים ג' טפחים לכל א' ולחיים מעליא הוו ואמאי קטנה אסורה דנראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נידון משום לחי. אלא אי אמרת נראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי ודר' זירא ודרבינא איתא ור' לא סבר לה כרבי יוסי אמאי תנא אדא גדולה בי"א קטנה בי' דאי לאסור קטנה קתני לאשמעינן אפילו מפלגא טובא אי למשרי גדולה לשמעינן דגדולה יתירה על הקטנה שני משהויין משהו מיכן ומשהו מיכן דהוויין לחיים של גדולה כדתנן רחבן ועוביין כל שהוא אלא לאו ש"מ נראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נידון משום לחי ש"מ. אמר רב יוסף לא שמיעא לי הא שמעתא. כבר פירשנוהו הא דאמר רב יוסף לא שמיעא לי הא שמעתתא במקומות הרבה דבר זה מפורש בנדרים כד חלש רב יוסף איעקר תלמודיה ואנשיה מצעריה ועד איתפח אהדרי ליה אביי היינו דאמר את אמרת לן ואהא אמרת לן בלחי המושך עם דופנו של מבוי פחות מד' אמות נידון משום לחי ומשמש עם חודו הפנימי ד' אמות נידון משום מבוי וצריך לחי אחר להתירו כר' ואסיקנא והלכתא נידון משום לחי: פיסקא והרחב מי' אמות ימעט. ואמרינן הא דאמר ר' יהודה [דא"צ] למעט אם הוא רחב כמה אליבא דר' יהודה אין צריך למעט. ובאנו לפרש טעמיה דר"י מפסי ביראות דמתיר התם רחב בין הדיומדין כמלא ב' רבקות של ד' ד' בקר. הנה ח' פרות וכל פרה מפורש כי עוביה אמה וב' שלישי אמה נמצא המקום שמכיל ח' פרות ח' אמה ונשאר עדיין מעובי הפרות ב' שלישי אמה לכל פרה והן ח' פרות הלא ט"ז שליש ה' אמה ושליש אמה וא' ק"ו מפסי ביראות ומה

עין משפט נר מצוה

נה א מיי' פי"ז מהל' שבת הלכה יד סמג עשין דרבנן א טוש"ע א"ח סי' שסג סעיף כו:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן יב., ב) [לקמן מח. קו: עג. פט: נדרים מא. מכות ד. נדה לט. סג:], ג) עי' תוס' לעיל ה: ד"ה פחות, ד) [לקמן טז: כתובות מא: ב"ק טו:], ה) [לעיל ג:], ו) עי' מתני' לקמן טו:, ז) [לקמן דף יד:].

תוספות ישנים

א) וא"ת ומה לפסי בירות שכן צריך שם ד' מחיצות ולכך לא התרת בהן יותר מי"ג אמות ושליש תאמר במבוי דסגי בג' וי"ל דאין חילוק בין ד' ג' אפילו ג' מחיצות חשיבי לר' יהודה שפיר מאם ד' מחיצות כדאמר לקמן בפרק ב' [דף כב ע"א]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה האי מאי וכו' ושוה מבפנים לא מהני דאינו נדון משום לחי ורבי בשני פסין דחצר: (ב) ד"ה ודרבינא וכו' הא כי נכנסין נמי איכא למשרייה בלבוד משתי רוחות כצ"ל ותיבות "בנראה מבחוץ ושוה מבפנים" נמחק: (ג) תוס' ד"ה רבי הוא וכו' שאפרש לקמן. נ"ב בדף י"ב ד"ה ורב נחמן:

רב נסים גאון

אי אמרת בשלמא נראה מבחוץ ושוה מבפנים אין נידון משום לחי ור' סבר לה כר' יוסי. זה הדבר חוזר על מה שאמר ר' יוסי במשנה בפירקין (דף יד) ברוחב הלחיים ר' יוסי אומר רחבן ג' טפחים: אמר רב יוסף לא שמיע לי הא שמעתתא אמר ליה אביי את אמרתה ניהלן ואהא אמרת ניהלן. תמצא במס' נדרים בפרק אין בין המודר הנאה מחברו (דף מא) רב יוסף חלש אייקר ליה תלמודיה אהדריה אביי קמיה ובכל דוכתא היינו דאמר רב יוסף לא שמיעא לי הא שמעתא: פסי ביראות שהתרתה כאן פרוץ מרובה על העומד לא התרתה בהן יתר מי"ג אמה ושליש. עיקר שלו בפרק ב' (דף יז) דתנן עושין פסין לביראות ד' דיומדין נראין כח' ולפי שרוחב הדיומד ו' טפחים שהן אמה נמצא לשני הדיומדין ב' אמות (וכהן) [נע"י כן] הותר לטלטל ביניהן בפרוץ מרובה על העומד. ובתלמוד ארץ ישראל (פרק עושין פסין ה"א) גרסי' שבכ"מ עומד מרובה על הפרוץ וכאן הקלתה עליו שיהא הפרוץ רבה על העומד והחמרתה עליו בדבר זה שבכ"מ עושה פס של [ד"ט וכאן של ו"ט] (י"ט) ופירוש י"ג אמה ושליש שביניהם הוא ששנינו (בסוף המסכת) [במשנת עושין פסין] ר' יהודה אומר של ד' ד' קשורות ולא מותרות נמצא בין ב' הדיומדין רוחב שיעור ח' פרות כשתתן לכל אחת מהפרות ב' אמות פחות שליש וכשתצרפנו לח' ימצא י"ג אמה ושליש ומיכן אמרו לא התרתה בהן יותר מי"ג אמה ושליש ומה שאמרו מבוי שלא התרתה בו פרוץ מרובה על העומד כבר מפורש הוא בזה הפרק במשנה (דף טו) ובלבד שלא יהו פרצות יתירות על הבנין ובברייתא יש עוד ואם היה פרוץ מרובה על העומד אף כנגד העומד אסור וזה כלל לכל מחיצות שבת חוץ מפסי ביראות כמו שביארנו שהיא מיוחדת: ומאי פסי ביראות שהתרתה בהן פרוץ י"ג אמה ושליש על העומד והוא הדיומד שהוא רחבו ג' טפחים ג' מיכן וג' מיכן והו הפרוץ מרובה על העומד. מבוי שלא התרתה בו פרוץ מרובה על העומד. ודחינן היא הנותנת כלומר זו היא הראייה שהבאת ללמד ממנה. מראה כי חילוף מה שאמרת: הא דתני לוי מבוי שרחב כ' אמות נועץ קנה באמצעיתו ודיו כר' לית הלכתא כוותיה

הגהות וציונים

א] בכת"י ובדפו"ר עד חודו (וכ"ה נכון, וכ"ה ברש"י ד"ה בין לחיים, דק"ס): ב] בכמה כת"י הגירסא ומותר להשתמש בכולו (ועיין רש"י לעיל ט ע"ב ד"ה לרבן שמעון), ועיין פי' רבינו יהונתן לעיל ה ע"א (א: בדפי הרי"ף) ד"ה נידון ובהג' הב"ח שם (אות נ') ועי"ש בדק"ס אות ד': ג] ס"א למשרייה בלבוד מב' רוחות דהא איכא פחות מג' מכאן ומכאן מיהו כי אמרינן לבוד ונראה מבחוץ משכחת להו לב' פסין של ג' בסדר עובי הכותל ואפ"ה לא שרינן לה דמוקמינן ליה בנראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו וכו'. [חכמת מנוח] (גליון), וכ"ה בכת"י ובדפו"ר ועי' דק"ס אות ג: ד] צ"ל דהא לאו מילתא דפסיקא היא אילו מופלגת מכותל זה בשלשה וכו' (חכמת מנוח, רש"ש): ה] יש להוסיף וכו'. (ממ"נ):

משנת ראשונים

אמר רב יוסף לא שמיע לי הא שמעתתא. פירוש שריותא דרבה בר רב הונא דלעיל דנראה מבחוץ לא שמעתיה, דרב הונא אבוה, כלומר סברא דנפשיה היא, ולא קבלה מאביו כדי לסמוך עליו. [הריטב"א] תיובתא והלכתא. קשיא מתניתין לתרוצה אליבא דרב, ומכל מקום תיובתא לא הוי, דאיכא לשנויי בדוחקא כדשנין, דמשום רישא נקט שבר, והיינו דאיכא בין קושיא לתיובתא. [רש"י, סנהדרין עב.] כל היכא דאיכא תיובתא דפלוני תיובתא, אין הלכה כאותו פלוני אלא כחבירו, ותיובתא לשון שבירה. [סדר תנאים ואמוראים, חלק ב אות נה] ומה פסי ביראות. הם שני פסין דבוקים בכל זוית וזוית מארבע זוית גבהן עשרה ורחבן ששה, וביניהן מלא שתי רבקות של ארבע ארבע שהאחת יוצאת ואחת נכנסת שנמצאו שמנה פרות נכנסות באויר שביניהם ורוחב כל אחת אמה ושני שלישי אמה ונמצא אויר ביניהם שלש עשרה אמה ושליש. [מאירי] שהתרתה בהן פרוץ מרובה על העומד. ואף על פי שנמצא בכל אויר מהם פרוץ מרובה על העומד, לעולי רגלים הקילו. [מאירי] לא התרתה בהן יותר משלש עשרה אמה ושליש. משמע דלכל היותר לא התיר רבי יהודה אלא עד י"ג אמה ושליש, היינו מדרבנן, אבל מדאורייתא אפי' ברוחב י"י אמות מטלטלין דאית ליה ב' מחיצות דאורייתא [תוספות, שבת ו:] אלא היכי עביד. פירוש ולאו שאלה גמורה היא כמאן דלא ידע לה תקנתא דהא ודאי אית ליה תקנה בצורת פתח, אלא דבעי לאשמועינן תקנה אחרת היכי עביד במקום קנה. [הריטב"א]

עין משפט נר מצוה

נו א מיי' פי"ז מהלכות שבת הלכה כא סמג שם טוש"ע א"ח סי' שסג סעיף לג:
נז ב ג ד מיי' שם טוש"ע שם סעיף לד:
נח ה מיי' פט"ז שם הלכה טו ופי"ז הלכה יד שם סמג שם טוש"ע א"ח סי' שסב סעיף י וסי' שסג סעיף כו:

רבינו חננאל

והיכי עביד הא. אמר [א] אביי עושה פס גבוה י' טפחים במשך ד' אמות. כלומר ארוך ד' אמות ומעמידו באמצע מבוי לארכו של מבוי אי נמי כרב יהודה דאמר מבוי שרחב ט"ו אמות מרחיק אמתים ועושה פס ג' אמות ומקשינן ויעשה פס אמה ומחצה וירחיק ב' אמות ויעשה פס אמה ומחצה שמעינן מינה עומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות לא הוי עומד. ודחינן שאני (התם) [הכא] דקא אתיא אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה. ויעשה פס אמה וירחיק אמה [וכו']: ומ"ש מדר' אמי ומדר' אסי דאמרי מבוי שנפרץ מצדו כלפי ראשו אם נשתייר פס ד' מתיר פירצה עד עשר. ודחינן התם ממעט בהלוכה: תנן בתוספתא בכלים פרק י"ט עור אסלא וחלל שלו מצטרפין לטפח וכאילו סתום הוא כולו ומאהיל פי' עור אסלא כסא של ברזל ועושין בו בב' קצותיו רצועות מעור של בקר חזקות רחבות מאצבע ולמעלה וביניהן חלל. ויושב אדם עליו בשעה שצריך לנקביו והרעי נופל מן החלל על העביט של רעי וזהו עור אסלא. עור כסא של בית הכסא הוא עור שהוא מכסה לאסלא. וכך שמה בלשון יון אסלא. אמר רב דימי אצבעיים שיעור רוחב הרצועה מיכן ואצבעיים שיעור רוחב הרצועה מיכן ואצבעיים חלל באמצע. ורבין אמר אצבע ומחצה מיכן ואצבע ומחצה מיכן ואצבע חלל באמצע. ואסיקנא דלא פליגי. רב דימי אמר באצבעות קטנות שהן ו' בטפח ורבין אמר באצבעות גדולות כגודל שהן ד' בטפח. כי פליגי בעומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות לרב דימי דאמר אצבעיים מיכן ואצבעיים מיכן ואצבעיים ריוח אי מצרפת אצבעיים ואצבעיים מב' רוחות נמצאו מרובות על החלל דהני ד' אצבעות והחלל בב' אבל אם לא תצטרף לא תמצא מרוח אחד עומד מרובה על הפרוץ דהני אצבעיים והני אצבעיים אינון. אבל (רבא) [רבין] דאמר אצבע ומחצה מיכן ואצבע ומחצה מיכן ואצבע ריוח באמצע אמר לך אי איכא עומד מרובה על הפרוץ מרוח אחת אין אבל מב' רוחות לא מצרפי דאי ס"ד לא פליגי (רמי) [רבין] ורב דימי הכי הוה למימר אצבע ושליש מיכן ואצבע ושליש מיכן ואצבע ושליש ריוח באמצע.

ודחינן אלא מאי אית לך דפליגי אי הכי רב דימי [הכי איבעיא לי' למימר] אצבע וב' שלישים אצבע מיכן ואצבע וב' שלישי מיכן שהן ג' אצבעות ושליש ואצבעיים וב' שלישי באמצע שהן שלש אצבעות חסר שליש שנמצא העומד מב' רוחותיה העומד מרובה על הפרוץ [ב'] שליש אצבע אלא כי פליגי בעומד כפרוץ רב דימי אמר הוי עומד (רבא) [רבין] אמר לא הוי עומד: והרחב מי' אמות אם יש לו צורת הפתח אין צריך למעט. א"ל רב לרב יהודה תני צריך למעט.

חשק שלמה על רבינו חננאל א) [שמואל משמיה דלוין].

גמרא

[א] עושה פס גבוה עשרה במשך ארבע אמות[א] ומעמידו לארכו של מבוי אי נמי כדרב יהודה דאמר רב יהודה מבוי שהוא רחב חמש עשרה אמה [ב] מרחיק שתי אמות ועושה פס שלש אמות. ואמאי יעשה פס אמה ומחצה וירחיק שתי אמות ויעשה פס אמה ומחצה שמע מינה עומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות לא הוי עומד לעולם אימא לך הוי עומד [ג] ושאני הכא דאתי אוירא דהאי גיסא ואוירא דהאי גיסא ומבטל ליה ויעשה פס אמה וירחיק אמה ויעשה פס אמה וירחיק אמה ויעשה פס אמה ש"מ [ג] עומד כפרוץ אסור לעולם אימא לך מותר ושאני הכא דאתא אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה וירחיק אמה ויעשה פס אמה ומחצה וירחיק אמה ויעשה פס אמה ומחצה [ד] אין הכי נמי וכולי האי לא אטרחוה רבנן. וליחוש דלמא שביק פיתחא רבה ועייל בפיתחא זוטא אמר רב אדא בר מתנה[ה] חזקה אין אדם מניח פתח גדול ונכנס בפתח קטן ומאי שנא מדרבי אמי ודרבי אסי התם קא ממעט בהילוכא הכא לא קא ממעט בהילוכא. תנן[ו] התם [ז] עור העסלא[ח] וחלל שלו מצטרפין בטפח[ט] מאי עור העסלא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן עור כיסוי של בית הכסא וכמה כי אתא רב דימי אמר אצבעיים מכאן ואצבעיים מכאן ואצבעיים ריוח באמצע כי אתא רבין אמר אצבע ומחצה מכאן ואצבע ומחצה מכאן ואצבע ריוח באמצע א"ל אביי לרב דימי מי פליגיתו א"ל לא הא ברברבתא הא בזוטרתא ולא פליגן א"ל לאיי פליגיתו ובעומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות פליגיתו לדידך הוי עומד (משתי רוחות) לרבין מרוח אחת הוי עומד משתי רוחות לא הוי עומד דאי סלקא דעתך לא פליגיתו לרבין הכי איבעי ליה למימר אצבע ושליש מכאן ואצבע ושליש מכאן ואצבע ושליש ריוח באמצע ואלא מאי פליגינן לדידי הכי איבעי לי למימר אצבע ושני שלישים מכאן ואצבע ושני שלישים מכאן ואצבעיים ושני שלישים ריוח באמצע אלא אי איכא למימר דפלגינן בפרוץ כעומד פלגינן: [ה] אם יש לו צורת הפתח אף על פי שרחב מעשר אינו צריך למעט: אשכחן צורת הפתח דמהניא ברחבו ואמלתרא דמהניא בגבהו

איפכא

רש"י

ומעמידו לאורכו של מבוי. באמצע הפתח, דכיון דאיכא הכשר מבוי באורכו של פס הוו להו כשתי מבואות, ונעשה הפתח האחד למבוי זה והפתח השני למבוי השני: מרחיק שתי אמות. מן הכותל ומתחיל לעשות שם פס ועושהו משלש אמות לסתום הפתח, ונמצאו חמש אמות אלו סתומות שפרצת שתי האמות ניתרת בעומד מרובה עליהן, והיכא דהוי רוחב כ' יעשה כן אף לצד השני, או יעשה פס שש אמות וירחיק ד' אמות וניתר לידו אחד בעומד מרובה על הפרוץ: ואמאי. מצרכת ליה לסתום ג' האמות כאחד: יעשה פס אמה ומחצה. לפיאה אצל הכותל וירחיק ב' אמות ויעשה פס אמה ומחצה אצל פתח גדול, וכיון דלא שרית ליה בהכי משום דפרוץ מרובה על העומד שמכאן ועל העומד שמכאן אלא א"כ מצרפם יחד להיות שניהן רבין עליו, שמעי' מינה מדלא מצרפת להו עומד מרובה על הפרוץ בין ב' הרוחות כשמצרפם לא הוי עומד מרובה, אלא זיל לגבי כל חד וחד ונמצא פרוץ רבה עליו ומבטלו, ונמצא פתח רחב מעשר: לעולם אימא לך. בעלמא אי לא הוה קאי עומד זה בין שני פרצים מצטרפין העומדין לבטל פרוץ היחידי, אבל הכא אתי אוירא דהאי גיסא דב' האמות ואוירא דפתח הגדול ומבטלי ליה לפס אמה ומחצה שביניהן: שמע מינה פרוץ כעומד אסור. ופלוגתא דרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע היא בשילהי פירקין, ושמעת מהכא דרב יהודה כרב הונא סבירא ליה ולפיכך כל אמת פרוץ אוסרת עומד שאצלה ונמצא שאין כאן סתימה: דהאי גיסא. פתח גדול: ודהאי גיסא. אמה הפרוץ, ומבטל ליה לאמה העומד שאצל הפתח: וירחיק אמה מן הכותל ויעשה פס אמה ומחצה כו'. דהשתא לא מצטרף אויר אמה עם אויר הפתח לבטל אמה ומחצה דהא בטיל ליה אויר דזוטר מיניה, והכי הוי שפיר טפי שלא תהא פירצה שתי אמות כאחת: אין הכי נמי. דהכי שפיר טפי, וכולי האי לא אטרחוה: דילמא שביק פתחא רבה. ובטיל תורת פתח מיניה ובטיל לחי המתוקן בו, ונמצא מבוי זה בלא תיקון: מאי שנא מדר' אמי ור' אסי. דאמרי לעיל (ד' ה.) במבוי שנפרץ מצידו כלפי ראשו ג' אינו מתיר, ואע"ג דאין פירצה פחותה מעשר אמות אוסרת במבוי קאסרי ליה אינהו משום דלמא עיילי ונפקי בההיא פירצה שלשה ובטיל קמא מפתח ובטיל תיקונו: התם. איכא למיחש להכי משום דההיא פירצה קטנה מצידו של מבוי היא וממעטי בהילוכא, אבל הכא בראש המבוי הוא ולא ממעטי בהילוכא: עור העסלא. כדמפרש עור העשוי לבית הכסא של שריס, חלל הנקב שבו מצטרף[ה] להיות עומד טפח שלם, ואם יש תחתיו כזית מת וכלים מטמאים באהל, ובפחות מטפח אין אהל, דתנן (אהלות פ"ג משנה ז) טפח על טפח ברום טפח מביא את הטומאה: וכמה. יהא בנקב שיהא בטל אצל העומד שסביביו. במנחות פרק התכלת (ד' מא:) אמרינן טפח דאורייתא ד' בגודל, חמש באצבע, שית בזוטרתי: ברברבתא. בגודל: בזוטרתי. באצבע קטנה: לדידך הוי עומד. דהא אין באחד מן העומדין לבטל החלל עד שיצטרפו שניהן לבטלו: לרבין. דנקט החלל פחות מן אחד העומדין: לא הוי עומד. להצטרף לבטל הפרוץ: לדידי הכי מיבעי לי למימר כו'. ולמינקט חלל יותר על כל אחד מהעומדין ואפ"ה ליצטרפי לרבות עליו ולבטלו, אבל השתא משום דפרוץ כעומד הוא בכל חד וחד: אלא אי פליגינן בפרוץ כעומד פליגינן. דלרבין דנקט אצבע ומחצה מכאן ואצבע ריוח באמצע, וממעט ליה לפרוץ מעומד שבצד אחד, לא הוי עומד אלא אם כן כל אחד ואחד מרובה על הפרוץ: דמהניא ברחבה. להכשיר רחב מעשר: ואמלתרא דמהניא בגובהה. להכשיר גבוה מעשרים:

אתנייה

תוספות

עושה פס גבוה עשרה במשך ד' אמות. אי איכא מראש הפס של צד פנים עד הכותל אמצעי של מבוי יותר מעשר צריך למבוי זה צורת הפתח דהוי כמבוי עקום ואע"ג דאליבא דשמואל קיימינן כדפרישית לעיל[ד] (א) אי ביתר מעשר בהא לימא שמואל תורתו כסתום לאפתיחת עקמומית קאי וריצב"א פי' דהכא אפילו ביתר מעשר לא מיקרי מפולש דכיון דשני הפתחים לרה"ר אחד והעומד בפתח זה לא יסבב לצא סביב [הפס] לפתח אחר אבל במבוי עקום יש בשני ראשי' בכל לד רה"ר ורגילות לילך דרך מבוי מצד זה לצד אחר משום הכי הוי מפולש ומבוי עקום[ה] לאצריכוה דלתות[ו] דהוי כמו לא הוי פתוח בשני פתחים לרה"ר אחד או יפרש שהוא מפולש משלש רוחות ובאמצע עקום כפי' ר"י[ז]:

ועושה פס שלש אמות. וצריך לחי אחר דהאי פס לא מהני הואיל ומופלג מן הכותל ג' דאמר לקמן[ו] דלא הוי לחי ומשום הכי פריך מדר' אמי ומדר' אסי שהיה לו להתבטל לאותו התקון:

ואמאי יעשה פס אמה ומחצה. פי' רש"י דאמאי מצרכיה פס ג' אמות יחד משמע שהמקשה בא להקל עליו ולא משמע הכי מדמשני לקמן כולי האי לא אטרחוה רבנן משמע שהמקשה להחמיר עליו בא וכענין זה משמע שהיו כל הקושיות לכך נראה דפריך ויעשה פס אמה ומחצה דהכי עדיף טפי דכשיש גיפופי לצד זה ולצד זה נראה יותר פתח:

עור העסלא וחלל שלו מצטרפין. היינו כשהטומאה והכלי תחת העור כדאמרינן בפ"ק דסוכה (ד' יח.) ארובה בבית ובה פותח טפח טומאה בבית מה שכנגד ארובה טהור טומאה נגד ארובה כל הבית כולו טהור ומ"מ מצטרף האויר כמו אויר סוכה דמצטרפין ואין ישנים תחתיו[ז] ואין לחשוב האויר כסתום מטעם לבוד דהלכתא גמירי לה גבי טומאה דלא אמרינן לבוד[ח] ולהכי נמי קאמר בסמוך אצבעיים מכאן כו' ואי אמרת לבוד סגי במשהו מכאן ומשהו מכאן:

ואצבעיים ושני שלישים ריוח באמצע. לא שייך בעור העסלא שהוא כלי אתי אוירא דהאי גיסא ואוירא דעלמא ומבטל ליה אלא במחיצות קבועות כדלעיל ולקמן בפירקין[ט] גבי מקיפין בחבלים וריצב"א מפרש דאוירא דעלמא לא אמר דאתי ומבטל ליה אלא באויר שאינו חושבו כסתום כההיא דלעיל דחשיב האויר של עשר כסתום ומקיפין בחבלים אוירא דלמעלה מעשר חשוב כסתום אבל האויר שאינו מן המחיצה אינו מבטל וכן משמע (לעיל ה.) דקאמרי רבי אמי ורבי אסי יש שם פס ארבע מתיר פירצה עד עשר ולא אמרינן אתי אוירא דהאי גיסא ודעלמא ומבטלי ליה אם לא שנחלק בין תחילת מבוי לסוף מבוי:

איפכא

מסורת הש"ס עם הוספות

א) עי' תוס' לעיל ה. ד"ה אמר, ב) [לקמן טו: סוכה טו.], ג) בתוספתא דכלים ב"ב פ"ח, ד) דף ה. ד"ה רב, ה) לעיל ו:, ו) דף יד:, ז) שם יט. ועי"ש תוס' ד"ה לא יהא, ח) שם יח., ט) [דף טז:].

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה עושה וכו' כדפרישית לעיל גבי אי ביתר:

רב נסים גאון

ומאי שנא מדר' אמי ור' אסי. חוזר על הדבר שהקדימו בראש הפרק (דף ה) דאיתמר מבוי שנפרץ מצדו כלפי ראשו איתמר משמיה דר' אמי ומשמיה דר' אסי אם יש שם פס ד' מתיר פרצה עד י':

הגהות וציונים

א) [גי' הרא"ש רב יהודה] (גליון): ב) [ליתא בשום משנה ולפיכך מלת "תנן" צריך תיקון] (גליון), ועי' תוס' רי"ד דל"ג "תנן" אלא "תניא" דאינה משנה אלא ברייתא בתוספתא דכלים (ועי' יד מלאכי כלל צז): ג) [בערוך איתא האסלא ע"ש פי' באריכות] (גליון): ד) בדפו"ר מצטרפין לטפח, וכ"ה ישר (דק"ס), ועי' הלשון בתוספתא שם ועי"ש בהג' הגר"א: ה) בכת"י ודפו"ר מצטרף עמו להיות טפח שלם: ו) ר"מ גריס ומבוי עקום במין ח' שצריכה דלתות לא הוי פתוח וכו' (גליון):

משנת ראשונים

עושה פס גבוה עשרה במשך ארבע אמות, ומעמידו לארכו של מבוי. וכיון דפס זה הוי כותל המבוי, תו לא מיבטיל מחמת אויר דהאי גיסא ודהאי גיסא. א"נ באויר שאחורי הפס אויר של מבוי אחר הוא ואין אויר של מבוי אחר חשוב לגבי דידי' לבטל יתיה. [הרשב"א]

ודוקא נמי בשהקורה מגעת לפס או בסמוך לו תוך שלשה דהויא לה כמונחת ממש על גביה, הא לאו הכי לא דבעינן קורה על גבי כותלי מבוי וליכא. [הרשב"א]

מדלא אשכח תקנה אחרת במקום קנה, משמע דבקנה בלחוד לית ליה תקנה, ואפילו הקנה מגיע עד הקורה ואפילו הקורה מגעת מכותל לכותל. [הריטב"א]

שמע מינה עומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות לא הוי עומד. עומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות נקרא כל שהפרוץ מרובה על כל אחד ואחד מן העומדים שבצדדיו, אבל כשתצרף שני העומדים ביחד מרובין על הפרוץ, והכי ריהטא כולה סוגיין. [הריטב"א]

תנן התם. ל"ג תנן התם אלא תניא דאינה משנה, אלא ברייתא היא בתוספתא דכלים. [תוספות רי"ד]

עור העסלא וחלל שלו מצטרפין בטפח. הא טפח לאו משום אהל המת הוא כדפירש המורה, אלא טפח הוא ראוי למושב הזב כדתנן בפ' כ"ז דכלים המקצע מכולן טפח על טפח טמא. [תוספות רי"ד]

מנהג בארץ יון שיש להם כסא של ברזל קטן, שמוליכין אותו הולכי דרכים הנכבדים, ומקיפין אותו ברצועות של עור ונשאר חלל באמצע מעט וכשיושב בו הרוצה לפנות מכוין להיות פי הטבעת על החלל, ואף הרצועות מתפשטות מעט להיות הנקב מתרחב כפי צורך היושב, ואמר שאותם רצועות וחלל שבהן מצטרפות לטפח שאותו חלל נידון כסתום. [מאירי]

הא בזוטרתא. באצבע קטנה קאמר, שהטפח ד' בגודל וחמש באצבע ושש בקטנה. [רש"י, בבא בתרא יד.]

עוֹשֶׂה פֵּס גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה בְּמֶשֶׁךְ אַרְבַּע אַמּוֹת וּמַעֲמִידוֹ לְאָרְכּוֹ שֶׁל מָבוֹי [ראה עמ' 170 ציור א], ומכין שיש הכשר מבוי באורך הפס, יש כאן שתי מבואות שכל אחת מהן אינו רחב יותר מעשר אמות (רש"י), ושמואל סובר כאביי (לעיל ה, א) ששיעור מבוי הוא ארבע אמות (ריטב"א). ויש מפרשים, שגם רב יוסף שסובר (שם) ששיעור מבוי הוא ארבעה טפחים, מודה הוא שבשביל לחלק מבוי אחד לשנים, צריך פס באורך ארבע אמות (תוס' שם ד"ה אמר; ריטב"א בתי' השני).

וכשמתיר את המבוי בקורה, צריך שהפס יהיה גבוה בכדי שהקורה תהיה מונחת עליו, או בתוך שלשה טפחים סמוך לו, שהרי שנינו לעיל (ח, ב) שהקורה צריכה להיות מונחת על גבי כותלי המבוי, והפס הוא הכותל של שני המבואות (רשב"א ורא"ש יב בשם הראב"ד). והוא הדין שצריך שיהיו בתים וחצרות פתוחים לכל אחד מהמבואות, שהרי שנינו לעיל (ה, א) שאין מבוי ניתר בלחי וקורה, עד שיהיו בתים וחצרות פתוחים לתוכו (עבודת הקודש לרשב"א ב, ב). ויש סוברים, שאין צריך להניח את הקורה על הפס, כיון שאין הפס מחלק את המבוי לשתי מבואות, אלא הפס מחלק רק את פתח המבוי לשני פתחים (ר"ן בשם אחרים, וכע"ז בריטב"א, וראה עוד בגאון יעקב).

והטעם שהפס אינו מתבטל באויר שמשני צידיו וכסברת הגמ' בסמוך, כיון שאין אויר יכול לבטל כותל מבוי. ועוד, שהפס מתבטל רק כשיש משני צדדיו אויר של אותו מבוי, אבל כאן האויר שמאחורי הפס הוא אויר של מבוי אחר, ואינו מבטל את הפס (רשב"א, וראה תוס' ד"ה אצבעיים). ויש שפירש, שמחיצה של ארבע אמות, מחיצה חשובה היא ואינה מתבטלת באויר [אפילו למי שסובר שהפס אינו נחשב כותל המבוי] (ריטב"א).

■ להלכה, מבוי שהוא רחב עשרים אמה, עושה פס רחב ארבע אמות ומעמידו לאורך המבוי, וכל צד מצידי הפס חשוב כמבוי בפני עצמו, ולכן צריך להניח את הקורה על הפס או תוך שלשה טפחים סמוך לפס [כהרא"ש והרשב"א] (שו"ע או"ח שסג, לג), ואם מתקן את המבוי בלחי, צריך להניח לחי מכאן ולחי מכאן (משנ"ב שם, קלו).

מַרְחִיק שְׁתֵּי אַמּוֹת וְעוֹשֶׂה פֵּס שָׁלֹשׁ אַמּוֹת [ראה עמ' 170 ציור ב], ונמצאו חמש אמות סתומות על ידי עומד מרובה, שפירצת שתי האמות ניתרת בעומד מרובה עליהם (רש"י), ואפילו שרוב הרוח עדיין פרוצה, מכל מקום אומרים עומד מרובה מהפס לכותל (רשב"א), כיון שבעומד מרובה אין מחשבים את כל הרוח ביחד, אלא כל עומד מרובה מבטל את הפירצה הקטנה שלצידו, ואפילו שרוב הרוח עדיין פרוצה (ע"פ משנ"ב שסב, מה, ושעה"צ שם, לא, אולם ראה חזו"א או"ח סח, ב-ג).

וכשמתקן את המבוי בצורה זו, אינו יכול להשתמש בפס עצמו ללחי, אלא צריך לעשות לחי נוסף, כיון שמבואר להלן (יד, ב) שלחי הרחוק מכותלי המבוי שלשה טפחים אינו לחי (תוס'), ויש אומרים, שהפס עצמו יכול לשמש כלחי, כיון שכל הטעם שלחי רחוק אינו לחי, הוא רק בגלל שהאווירים שמצדדיו מבטלים אותו, אבל כאן שהפס רחב שלש אמות והאויר הוא רק שתי אמות, אין האויר מבטל את הפס (מג"א שסג, ה, ע"פ הריא"ז). ויש שסובר, שאפילו לדעה זו [שלחי רחב כשר גם כשהוא רחוק מכותלי המבוי], מכל מקום כאן אי אפשר להשתמש בפס עצמו ללחי, כיון שאין אפשרות להשתמש בפס לשני דברים, גם לסתום את הפירצה, וגם ללחי להתיר את הפתח (שו"ת רעק"א קמא יח).

וְאַמַּאי יַעֲשֶׂה פֵּס אַמָּה וּמֶחֱצָה וְיַרְחִיק שְׁתֵּי אַמּוֹת וְכוּ' [ראה עמ' 170 ציור ה], ומדוע הצריך רב יהודה לסתום שלש אמות יחד, הרי יכול לסתום כל אמה וחצי לחוד (רש"י), ובצורה זו אינו מקלקל כל כך את הכניסה והיציאה מהמבוי (רשב"א). ויש מפרשים, ששאלת הגמ' היא שעדיף לסתום בצורה זו, כיון שבצורה זו יש מחיצות משני צידי הפתח הקטן, ונראה הוא יותר כפתח (תוס'; רשב"א).

עוֹמֵד מֵרֻבָּה עַל הַפָּרוּץ מַשְׁתֵּי רוּחוֹת וְכוּ', וְשַׁאנִי הָכָא דְּאָתֵי אַוִּירָא דְּהַאי גִּיסָא וְכוּ', ועומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות, שייך רק כשהעומדים סמוכים לכותלי המבוי, ואין אויר שיכול לבטלם (רשב"א; ריטב"א).

ואפילו שבכל עומד מרובה על הפרוץ, האויר המועט אינו מבטל את העומד המרובה, אלא אדרבה העומד המרובה מבטל את האויר המועט כמבואר ברש"י (ד"ה וירחיק), מכל מקום עומד מרובה משתי רוחות מתבטל באויר המועט ממנו, כיון ש'אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא' ומבטל כל עומד לחוד, וממילא אינו מצטרף לעומד השני, ואין כאן עומד מרובה (גאון יעקב; רש"ש).

וְיַעֲשֶׂה פֵּס אַמָּה וְיַרְחִיק אַמָּה וְכוּ' [ראה עמ' 170 ציור ו], ומדוע הצריך רב יהודה לסתום שלש אמות ביחד (מהרש"א מהדו"ב, ע"פ רש"י). ולמפרשים (לעיל ד"ה ואמאי) שקושיית הגמ' הראשונה היא, שעדיף שישארו מחיצות משני צידי הפתח הקטן, גם כאן שאלת הגמ' היא שעדיף לעשות פס אמה ולהרחיק אמה, ובכך ישארו מחיצות משני צידי הפתח (מהרש"א ד"ה ואמאי).

שְׁמַע מִינָּהּ עוֹמֵד כְּפָרוּץ אָסוּר, ואף שכשמצרפים את הפסים יש כאן עומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות, שהרי כנגד כל פירצה של אמה יש פסים מהצדדים שהם יחד שתי אמות, כוונת הגמ' היא שכיון שפרוץ כעומד אסור, האויר אינו נחשב לסתום, אלא אדרבה חשוב הוא יותר מהעומד, וממילא התיקון אינו מועיל משום ש'אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה', אבל למאן דאמר פרוץ כעומד מותר, האויר נחשב כסתום, ואינו מבטל את הפס אמה שלצידו (ר"ן; גאון יעקב). ויש מפרשים, שכוונת הגמ' היא, שמכאן מוכח שעומד כפרוץ אסור, וכל שכן שעומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות אסור, שהרי הוא גידור פחות טוב מעומד כפרוץ (רשב"א; ריטב"א).

לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ מוּתָּר וְשַׁאנִי הָכָא דְּאָתָא אַוִּירָא וְכוּ', ודין זה הוא גם למאן דאמר פרוץ כעומד מותר, כיון שגם לדעתו חלוק הגידור בעומד מרובה על הפרוץ מהגידור של פרוץ כעומד, שבעומד מרובה על הפרוץ, הפרוץ מתבטל בעומד ונחשב כסתום, ולכן האויר אינו מבטל את העומד, אבל בפרוץ כעומד אף שהתחדש שמספיק לגדור חצי רוח, מכל מקום הפרוץ אינו מתבטל בעומד, ולכן האויר שמשני צידי העומד מבטל אותו (גאון יעקב, רש"ש). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שסג, לד).

וְלֵיחוֹשׁ דִּילְמָא שָׁבִיק פִּתְחָא רַבָּה וְעָיֵיל בְּפִתְחָא זוּטָא, וכיון שאין עוברים בו אנשים אינו נחשב כפתח אלא כפירצה, ובטל התיקון של הלחי והקורה שנמצאים בו, משום שלחי וקורה מתירים פתח אך אינם מתירים פירצה (רש"י; רשב"א). ויש מפרשים, שקושיית הגמ' היא, איך מותר לטלטל בפתח הקטן הרי אין בו לחי או קורה, אך אם יעשו בו לחי או קורה, מותר לטלטל בשני הפתחים [אף כשלא עוברים כבר בפתח הגדול] (ריטב"א; מאירי).

■ המשך במילואים עמ' 112

אִפְּכָא מַאי, האם צורת הפתח מועילה גם כשפתח המבוי גבוה יותר מעשרים אמה, ונדון הגמ' הוא רק במבוי שניתר בצורת הפתח ואינו ניתר בלחי, כגון מבוי מפולש או מבוי שהוא רחב יותר מעשר אמות, אבל במבוי שניתר בלחי, גם אם עשה צורת הפתח למעלה מעשרים אמה, הקנים של ה'צורת הפתח' יכולים לשמש כלחיים ללא הקורה שמעליהם [מכיון שדי בלחי גבוה עשרה טפחים, ואין חסרון בכך שהוא גבוה יותר מעשרים אמה (משנ"ב שסג, צה)] (תוס'; רשב"א). ויש סוברים, שנדון הגמ' הוא גם במבוי שניתר בלחי, ואין הקנים של ה'צורת הפתח' יכולים לשמש כלחי, לפי שאין לחי מתיר במבוי גבוה יותר מעשרים אמה, ואף שאין בזה טעם, מכל מקום לא חילקו חכמים בתקנתם, ופסלו לחי וקורה במבוי שהוא גבוה יותר מעשרים אמה (בית מאיר או"ח שסג, כו, ע"פ פי' הרמב"ם בפיהמ"ש, וכע"ז בחי' מהר"ל). ■ להלכה, לחי מתיר גם מבוי גבוה יותר מעשרים אמה (שו"ע או"ח שסג, כו), ויש פוסלים בזה (ביאה"ל שם).

וְאִם יֵשׁ לוֹ צוּרַת הַפֶּתַח אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֲטָ, משום שפתח נחשב כמחיצה וכאילו הכל סתום (רשב"א), ובצורת הפתח אין צריך היכר כלל [כשם שצריך בלחי וקורה] (רא"ש א, יג). ויש שפירש, שגם בצורת הפתח צריך היכר, אבל יש היכר בה גם כשהיא גבוהה מעשרים אמה (מאירי ב, א ד"ה וצורת הפתח). וכן נפסק להלכה (ביאה"ל שסג, כו ד"ה אבל).

אֲמַלְתְּרָא בְּרֶחְבּוֹ מַאי, האם נאמר שפתח מבוי הגבוה מעשרים אמה החסרון בו הוא ההיכר של הפתח, ואמלתרא שמועילה להיכר, מועילה לקורה גבוהה יותר מעשרים אמה [שרק בגלל האמלתרא רואים את הקורה], אבל לפתח רחב יותר מעשר אמות שהחסרון הוא שנחשב כפירצה, האמלתרא אינה מועילה כלל, או שמא האמלתרא יכולה להחשיב את הפירצה לפתח, וגם כשהוא יותר מעשר אמות נחשב הוא כפתח ולא כפירצה (ב"ח או"ח שסג, טז, וכע"ז בגאון יעקב).

מַאי לָאו אַסֵּיפָא לֹא אַרִישָׁא ■ להלכה, אמלתרא אינה מועילה למבוי רחב יותר מעשר (טור או"ח שסג; נודע ביהודה או"ח תנינא מא).

אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֲטָ אָמַר לֵיהּ אַתְּנֵייהּ צָרִיךְ לְמַעֲטָ מדרבנן, אבל מהתורה מודה רב שצורת הפתח מועילה גם לפירצה שגדולה יותר מעשר אמות, שהרי לגבי כלאים מודה רב שצורת הפתח מועילה ליותר מעשר אמות כמבואר בהמשך הסוגיא (תוס' לעיל ו, א ד"ה רב, ולהלן כב, א ד"ה והא). ויש סוברים, שלגבי שבת לא מועילה מהתורה צורת הפתח לפתח רחב מעשר אמות (משכנות יעקב קכב ד"ה ושוב מצאתי, ותורת חסד או"ח ט, ע"פ התוס' לעיל ב, ב ד"ה ואיבעית אימא).

וטעמו של רב הוא, שפירצה גדולה יותר מעשר אמות, פירצה גדולה היא שאינה יכולה להיחשב כפתח, וממילא הקנים אינם נחשבים כצורת הפתח, אלא סתם כקנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהם (חזו"א או"ח ע, ה, וכע"ז בריטב"א). ואם מעמיד בפתח שרחב מעשר אמות, שתי צורות הפתח שכל אחת מהם קטנה מעשר אמות, יש אומרים שכשר (חתם סופר או"ח פח, וראה עוד ריטב"א סוכה ז, א ד"ה והאי). ויש שסוברי, שגם במקרה זה פסול, לפי שהאויר שבשני צידי הקנה מבטלים אותו, מדין 'אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה' (חזו"א שם עט, ו).

חָצֵר שֶׁרְבָּהּ פְּתָחִים וְחַלּוֹנוֹת אֵינָהּ נִתֶּרֶת בְּצוּרַת הַפֶּתַח בארבע רוחותיה (רש"י), אבל יכול לעשות צורת הפתח בכניסה לחצר ובדופן שמולו, שהרי רב לעיל (ו, ב) סובר כתנא קמא שמבואות המפולשים לרשות הרבים, ניתרים בלחי וקורה מצידם האחד, וצורת הפתח מצידם השני (רשב"א וריטב"א בדעת רש"י, וכדעת התוס').

ויש שפירש, שחצר אינה כמבוי, וצריך שיהיה עומד מרובה על הפרוץ בשלשת מחיצותיה שהם מהתורה, ורש"י כתב 'בארבע רוחותיה' ללמדנו שאפילו אם בכל מחיצה לחוד העומד מרובה על הפרוץ, מכל מקום אם בצירוף הרוח הרביעית רוב המקום אינו גדור, נחשב הוא כפרוץ מרובה על העומד אפילו שמהתורה אין דין לעשות מחיצה ברוח הרביעית (ר"ן, וראה שם שביאר את החילוק בין חצר למבוי, וראה עוד רש"י סוכה ז, א ד"ה מה).

מָה לְיוֹתֵר מֵעֲשָׂר הָאוֹסֵר בְּמָבוֹי שֶׁכֵּן לֹא הִתִּירָהּ בּוֹ אֶצֶל פַּסֵּי בִּירָאוֹת וְכוּ', ולמסקנא נדחו דברי רב יוסף, וגם לדעת רב שצורת הפתח אינה מתירה פירצה גדולה יותר מעשר אמות, מכל מקום מתירה היא פרוץ מרובה על העומד (תוס'; רא"ש). ויש שסוברי, שפרוץ מרובה על העומד הוא פירצה גמורה יותר מפירצת עשר אמות, וכוונת רב יוסף היא שמדברי רב שסובר שפירצת עשר אמות פירצה גמורה היא ואינה ניתרת בצורת הפתח, מוכח שצורת הפתח אינה מתירה פירצה גמורה, ואם כן גם לשיטתנו שפתח יותר מעשר אמות אינו פירצה גמורה וניתר בצורת הפתח, מכל מקום פרוץ מרובה על העומד שהוא פירצה גמורה אינו ניתר בצורת הפתח (ריטב"א, וראה עוד במהרש"א בד"ה בא"ד וא"ת).

ומה שצורת הפתח מתירה פרוץ מרובה על העומד בארבע רוחות [לדעת התוס' והרא"ש למסקנת הגמ'], זה דוקא בחצר המוקפת לדירה [והדרך לעשות שם פתחים הרבה (לבוש או"ח שסב, י)], אבל במקום שאינו מוקף לדירה לא התירו, וכגון שיירא שחנתה בבקעה שמבואר להלן (טז, ב) שמקיפים אותה בשלשה חבלים זו למעלה מזו [שאין ביניהם שלשה טפחים, והם לבוד] ומטלטלים בתוכה, ולא התירו לעשות צורת הפתח מארבעה רוחותיה (תוס' ורא"ש בתי' השניי). ויש שפירש, שצורת הפתח לא מועילה בפרוץ מרובה על העומד, כשהפירצה היא יותר מעשר אמות, ולכן בשיירא החונה בבקעה לא עשו צורת הפתח (ביאור הגר"א או"ח שסב, י, בדעת הרמב"ם שבת טז, טז), אך כשהפירצה היא עשר אמות, צורת הפתח מועילה גם כשהפרוץ מרובה על העומד (משנ"ב שם, נח).

■ להלכה, צורת הפתח מתירה בארבע רוחות גם כשהפרוץ מרובה על העומד רק בחצר שמוקפת לדירה, ולא בבקעה שלא מוקפת לדירה [כהתי' השני של התוס' והרא"ש], ויש שסוברי, שבין בחצר ובין בבקעה צורת הפתח אינה מועילה לפירצה יותר מעשר אמות, כשהפרוץ מרובה על העומד [כהרמב"ם] (שו"ע או"ח שסב, י), ונכון לחוש לדעה זו (משנ"ב שם, נט, אולם ראה ביאה"ל שמו ג, ד"ה הבולטין).

אָמַר רַב כַּהֲנָא כִּי תַּנְיָא הָהִיא בְּפִתְחֵי שִׁימְאֵי, ו'פתחי שמאי' כיון שהם מקולקלים אינם יכולים להיות 'צורת הפתח' (חזו"א או"ח ע, כה, וכע"ז שעה"צ שסג, יט). ויש שסוברי, ש'פתחי שמאי' יכולים להיות 'צורת הפתח', אלא שאינם נחשבים כפתח ממש, והנדון בגמ' הוא רק לגבי מזוזה שלא די בצורת הפתח אלא צריך פתח ממש, וכן לגבי עירוב במבואות וחצרות שאינם ניתרים בצורת הפתח, וכגון שהכותל מסביב לפתח רחב מארבע אמות, שאינו יכול לשמש כלחי כמבואר לעיל (ט, א), וההיתר במבוי זה הוא רק בפתח ממש, ו'פתחי שימאי' אינם נחשבים כפתח ממש (מקור חיים, תיקון עירובין בסופו).

■ המשך במילואים עמ' 113

איפכא מאי ת"ש דתניא מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה ימעט ואם יש לו צורת הפתח אינו צריך למעט אמלתרא ברחבו מאי תא שמע דתניא מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה ימעט והרחב מעשר ימעט ואם יש לו צורת הפתח אינו צריך למעט ואם יש לו אמלתרא אינו צריך למעט מאי לאו אסיפא [א] לא ארישא. [ה] מתני ליה רב יהודה לחייא בר רב קמיה דרב[א] אינו צריך למעט א"ל [ב] אתנייה צריך למעט. אמר רב יוסף מדברי רבינו נלמד חצר שרובה פתחים וחלונות אינה ניתרת בצורת הפתח מ"ט הואיל ויותר מעשר אוסר במבוי ופרוץ מרובה על העומד אוסר בחצר מה יותר מעשר האוסר במבוי אינו ניתר בצורת הפתח אף פרוץ מרובה על העומד האוסר בחצר אינו ניתר בצורת הפתח מה ליותר מעשר האוסר במבוי שכן לא התרת בו אצל פסי ביראות לר"מ תאמר בפרוץ מרובה על העומד האוסר בחצר שכן התרת אצל פסי ביראות לדברי הכל לימא מסייע ליה [ג] דפנות הללו שרובן פתחים וחלונות מותר ובלבד שיהא עומד מרובה על הפרוץ שרובן ס"ד אלא אימא שריבה בהן פתחים וחלונות ובלבד שיהא עומד מרובה על הפרוץ אמר רב כהנא כי תניא ההיא בפיתחי שימאי [ד] מאי פיתחי שימאי פליגי בה רב רחומי ורב יוסף חד אמר דלית להו שקפי וחד אמר דלית להו תיקרה. ואף ר' יוחנן סבר לה להא דרב דאמר רבין בר רב אדא א"ר יצחק מעשה באדם אחד מבקעת בית חורתן שנעץ ד' קונדיסין בארבע פינות[ו] השדה ומתח זמורה עליהם ובא מעשה לפני חכמים והתירו לו לענין כלאים ואמר ר"ל כדרך שהתירו לו לענין כלאים [ב] כך התירו לו לענין שבת ר' יוחנן אמר [ה] לכלאים התירו לו לענין שבת לא התירו לו במאי עסקינן אילימא מן הצד והאמר רב חסדא [ג] צורת הפתח שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום אלא על גבן ובמאי אילימא בעשר בהא לימא ר' יוחנן בשבת לא אלא לאו ביתר מעשר לא לעולם בעשר ומן הצד ובדרב חסדא קא מיפלגי. ורמי דר' יוחנן אדר' יוחנן ורמי דריש לקיש אדריש לקיש דאמר ריש לקיש משום ר' יהודה בר' חנינא

אתנייה צריך למעט. אפילו יש לו צורת פתח: מדברי רבינו. רב דאמר צורת פתח לא מהניא [ליותר מעשר]: שרובה פתחים. בארבע דפנותיה: אינה ניתרת בצורת פתח. ואפילו פתחיה קטנים מעשר, כי היכי דלא מהניא צורת פתח לשוויה יותר מעשר פתחא לא מהני נמי לפרוץ מרובה על העומד בפתחים קטנים: מה ליותר מעשר. דין הוא שלא יועיל צורת פתח בו שכן חמור איסורו שלא הותר בשום מקום בשבת ואפילו בפסי ביראות, ואליבא דרבי מאיר דאמר בפ' שני (לקמן יז:) וביניהן כמלא שתי רבקות של ג' ג' בקר דהיינו עשר אמות, דכל פרה אמה ושני שלישי אמה: תאמר בפרוץ מרובה על העומד. בפרצות של עשר או פחות, שהרי הותר בפסי בירות, ואפילו לרבי מאיר דמחמיר בהו ואסר ביותר מעשר מיהו פרוץ מרובה מודי דשרי, וכ"ש לר' יהודה דמכשיר בי"ג אמה ושליש: לימא מסייע ליה. למ"ד לא מהניא צורת הפתח בעומד פחות מן הפרוץ: שרובן ס"ד. כיון דרובן פתחים וחלונות הוה ליה פרוץ מרובה, והיכי מצי תו למיתני ובלבד שיהא עומד מרובה: אלא שריבה בהן. שעשה בהן הרבה פתחים וחלונות סביב סביב מותר, ובלבד שיהא בין פתח לפתח יותר מכדי פתח, אלמא עומד מרובה על הפרוץ בעינן ואע"ג דאיכא צורת פתח בכולהו: פיתחי שימאי. פתחין שוממין, ל"א פתחים מקולקלין שמחוסרין תיקון, כמו זקן אשמאי [ס] חסר מתורה: שיקפי. מזוזות שנכללו אבניהם מכאן ומכאן, אבן יוצאת ואבן נכנסת, ואין זו צורת פתח: תיקרה. שאין כלום בנין למעלה מן הפתח אלא כל הכותל חלוק כפתח עד ראשו כזה,

וצורת פתח שאמרו קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן [ו]: סבר לה להא דרב. דלא מהני צורת פתח ליותר מעשר במבוי: בית חורתן. שם מקום: ומתח זמורה על גביהן. מזה לזה כעין צורת פתח: לענין כלאים. שאם יש גפנים בתוך הקונדסין מותר לזרוע סמוך להן חוץ למחיצה, כדתנן [ז] היה גדר בינתים זה סומך לגדר מכאן וזה סומך לגדר מכאן: לענין שבת. לטלטל בתוכו: מן הצד. שמתח הזמורה מזה לזה באמצעיתן ולא על ראשיהן: לא עשה כלום. ולענין שבת[ג] אמאי התירו לו: בשבת לא. הא בעשר לכולי עלמא פתחא הוא: ובדרב חסדא פליגי. ריש לקיש לית ליה דרב חסדא ורבי יוחנן אית ליה דרב חסדא, וקסבר כי אמר רב חסדא לשבת אבל לכלאים אפילו מן הצד הוי צורת פתח, דשבת חמור מכלאים:

אי[ה]פכא מאי. כלומר מי מהניא צורת הפתח בגובהה וקשיא לר"ת דהא צורת הפתח הוי קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן[ו] דל קנה דעל גביהן ליתכשר בקנה דמכאן ומכאן דהוי כלחי משהו וי"ל דמיבעיא ליה היכא דלא מהני לחי כמו במפולש או ביתר מעשר דבעי צורת הפתח או לר' יוסי דבעי לחי רוחב ג'[ח] ובהכי מיתוקמא נמי ברייתא דמייתי: חצר שרובה פתחים וחלונות. ובפחות מעשר דאי ביתר מעשר אפילו בעומד מרובה הא אתנייה רב צריך למעט ובד' דפנותיה איירי דמשני לבדין מודה רב דמהני צורת הפתח (א) דאמרינן לעיל הלכה כת"ק וקשיא דמהאי בנין אב אפילו מחיצה רביעית יש ללמוד דלא מהני צורת הפתח כי היכי דלא מהני ביתר מעשר אפילו במחיצה אחת וי"ל דאין ללמוד אלא על ד' מחיצות דמחיצה אחת ביתר מעשר הוי כמו פרוץ מרובה בד' מחיצות דמה שאוסר ביתר מעשר משום דלא מיקרי פתח[ט] ולא מהני ליה צורת הפתח גם לפרוץ מרובה מד' רוחות לא יועיל צורת הפתח דפתחא בד' רוחות לא עבדי אינשי אבל אמחיצה אחת דעבדי פתח פשיטא דמהני צורת הפתח ועל זה אין שייך ללמוד: מה יתר מעשר האוסר במבוי. ואין להקשות מה למבוי שכן פרצתו (ב) בד' דיתר מעשר נמי אסר בחצר ולא נקט מבוי אלא משום דרב איירי ביה: פתחי שימאי. [י] פר"ח פתחי ארץ ישראל שהוא ארץ בני שם: אילימא בעשר בהא לימא ר' יוחנן בשבת לא. אין להקשות דמאי פריך דילמא סבר כנהרדעי (ג) דאצרכוהו לצורת הפתח אפילו בעשר דביתר מעשר שמואל נמי מודה דהוי כמפולש[כ] דכאן איירי בבקעה שהיא כרמלית דליכא מאן דפליג שלא יועיל צורת הפתח כדאמרינן לעיל (ד' ו.) אך קשה דהא רב יוסף אסר לעיל אפילו בעשר הואיל ופרוץ מרובה ואפילו בכלה לבקעה איירי דומיא דיתר מעשר דאסר ואפילו בכלה לבקעה מדמייתי מרבי יוחנן דאיירי בבקעה א"כ מה פריך בהא לימא ר' יוחנן כיון דרב יוסף סבר הכי וי"ל דאין לחוש לדברי רב יוסף הואיל ונדחו וא"ת הואיל ומהני צורת הפתח מכל ד' רוחות א"כ גבי פסי בירות למה הוצרכו לארבעה דיומדין ולא הוי שרי אלא לבהמה[ל] בין לר"מ ובין לר' יהודה היה להם לעשות ד' קונדסין וזמורה על גביהן לרב בעשר ולמתני' ביתר מעשר וגבי שיירא נמי אמאי צריך שלשה חבלים זה למעלה מזה[מ] או קנים פחות פחות מג' יעשו צורת הפתח מד' רוחות ואומר ר"י לפי שלא היה מתקיים כל כך משום דאתו גמלי ושדו ליה[ס] וגם בקל יכול ליפול ברוח שאינה מצויה לפי שהיו צריכין להגביהו מן הגמלים הנכנסים שם לשתות וכן בשיירא ועוד דבשיירא אין להתיר כמו בחצר שמוקף לדירה וריצב"א מפרש דהכא לא איירי בד' דפנות וה"פ כך התירו לענין שבת במפולש דהיינו ב' מחיצות דב' מחיצות לענין שבת הוי כד' מחיצות לענין כלאים דבכלאים אין חילוק בין ב' לד' והשתא פריך שפיר בהא לימא רבי יוחנן בשבת לא דבב' מחיצות אין לחוש אם פרוץ מרובה והשר מקולי מפרש דהכי פירושא בהא לימא רבי יוחנן בשבת לא אי לית ליה דרב דאמר ביתר מעשר לא מהני צורת הפתח דהא דאמר רב יוסף צורת הפתח לא מהניא בפרוץ מרובה היינו מדברי רב דאסר ביתר מעשר אלא לאו ביתר מעשר ס"ל לרבי יוחנן כרב דלא מהני צורת הפתח ולכך אפילו בעשר קאמר רבי יוחנן בשבת דלא מהני צורת הפתח משום דפרוץ מרובה לרב יוסף אסור אפילו ע"י צורת הפתח דאית ליה בנין אב:

עין משפט
נר מצוה

נט א טור א"ח סי' שסג:
ס ב מיי' פט"ז מהל' שבת הלכה טז סמג שם טוש"ע א"ח סי' שסג סעיף י וסי' שסב סעיף ט:
סא ג מיי' פט"ז הלכה כ ופי"ז הלכה לה סמג שם טוש"ע א"ח סי' שסב סעיף יא:

רבינו חננאל

אמלתרא אסיקנא דלא מהניא ברחבה. אמר רב יוסף מדברי רבינו. רב דאמר צריך למעט נלמד חצר שרובה פתחים וחלונות אינה ניתרת בצורת הפתח הואיל ויותר מעשר אסור במבוי. ופרוץ מרובה על העומד אסור בחצר שיש לה צורת הפתח. מה יותר מעשר האוסר במבוי אינו [ניתר] לדברי רב בצורת הפתח אף פרוץ מרובה על העומד כו'. (פי') מה ליתר מעשר שכן לא התרת' בו אצל פסי ביראות לר' מאיר [פי'] דאמר ב' דביקות של בקר נמצאו רחב ו' פרות כשעומדות בשורה אחת זו אצל זו עובי כל פרה ופרה אמה וב' שלישי אמה. נמצא בשש פרות עשר אמות לר' מאיר אבל לר' יהודה דאמר ח' פרות הן י"ג אמות ושליש אבל פרוץ מרובה על העומד לדברי הכל מותר. פי' הדיומת רחבו ו' טפחים ובין דיומת לדיומת פרוץ לר' מאיר י' אמות ולר' יהודה י"ג אמות ושליש לימא מסייע ליה לרב דפנות הללו שרבה בהן פתחים וחלונות כשרות ובלבד שיהא עומד מרובה על הפרוץ. ודחה רב כהנא ואמר הא דתני בפתחים וחלונות הללו עד שיהא עומד מרובה על הפרוץ משום דפתחים הללו פיתחי שימאי נינהו דלית להו תקרה או משקוף. פי' שימאי של א"י שהיא ארץ בני שם. ואף ר' יוחנן סבר לה להא דרב דאמר הרחב מעשר אמות אע"פ שיש לו צורת הפתח צריך למעט דצורת הפתח ביותר מעשר אינה ניתרת. ואמרינן מעשה באחד מבקעת בית חורתן שנעץ ד' קונדיסין בד' פינות השדה כעינן דאמרינן ובין אלו קונדסין קנים זה אצל זה בפחות מג' טפחים כדי שתהיה כמו מחיצה ומתח זמורה עליהן בשביל שלא ישתמשו ויפלו זולתי מקום הפתח. ואמר ריש לקיש כשם שהיא מחיצה לכלאים כך היא מחיצה לשבת ור' יוחנן אמר לכלאים התירו ולא לשבת. במאי עסקינן אי נימא בעושה פתחו מן הצד כלומר העמיד מזוזות בלא תקרה אלא קנה מיכן וקנה מיכן האמר רב חסדא צורת הפתח שעשאה מן הצד לא עשה כלום אלא לעולם שעשאה קנה מיכן וקנה מיכן וקנה אחר עליהן. וכי האי גוונא צורת הפתח מעליא הוא. ואם רוחב זה הפתח עשר אמות אמאי א"ר יוחנן אבל לא לשבת אלא כגון שיש בפתחו יותר מעשר. וא"ר יוחנן אע"פ שיש שם צורת הפתח יותר מעשר לא עשה כלום וש"מ דר' יוחנן כרב סבירא ליה דאמר הרחב מעשר אמות ימעט. ודחינן לא לעולם לא נתן קנה על גביהן ולא עשה אלא קנה מיכן וקנה מיכן והוי צורת הפתח מן הצד. כלומר שיש לו מזוזות מן הצדדין ואין תקרה על גביהן ובדרב חסדא פליגי דאמר העושה צורת הפתח מן הצד לא עשה כלום. ר' יוחנן אית ליה דרב חסדא. ר"ל לית ליה וכיון

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) [לעיל ג:], ב) [עי' תוס' לקמן יז. ד"ה אתנייה], ג) לקמן טז:, ד) מנחות לג: ע"ש, ה) [קידושין דף לב:], ו) לקמן בע"ב, ז) [נב"נ ט.], ח) לקמן יד:, ט) מתני' לקמן טו:, י) [וע"י תוספות קדושין לב: ד"ה זקן וכו'], כ) לעיל ו., ל) לקמן כ:, מ) לקמן טז:, נ) עי' לקמן כד ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה אלא וכו' דאמר לעיל. נ"ב דף ו ע"ב: (ב) ד"ה מה וכו' שכן פרצתו. נ"ב עי' לעיל דף ו: (ג) ד"ה אילימא וכו' כנהרדעי. נ"ב לעיל סוף דף ו:

גליון הש"ס

גמ' ר"ל כלאים התירו. עיין לקמן דף לג ע"א תוד"ה אלו:

הגהות וציונים

א] בכת"י נוסף הרחב מעשר אמות ימעט ואם יש לו צורת הפתח אינו צריך למעט: ב] [גירסת הערוך בערך פיאה א' פיאות] (גליון): ג] ס"א ולענין כלאים (גליון):

משנת ראשונים

חד אמר דלית להו שקפי. פיר גאון, שקפי, עץ לוח שבו נקב שמכניסין בו ציר הדלת. [ספר האשכול, הלכות מזוזה]

וחד אמר דלית להו תיקרה. אית דפרשי מלשון שממה מפני שאין עליהן תקרה, ואית דפרשי מפני שרואין את השמים קרו להו שימאי. [ספר האשכול, הלכות מזוזה]

ופירוש שימאי יתפרש שאין בו כלום, והוא מלשון זקן אשמאי, כלומר אדם שיש בו מראה ואין בו לא חכמה ולא תבונה וצורתו כצורת כל אדם והוא ריקם מחכמה, וכך הוא הפתח שיש לו צורת פתח והוא מגולה, שאין אדם יכול לישב תחתיו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, מפני שאין קירוי על גביו. [ספר האשכול, הלכות מזוזה]

ובא מעשה לפני חכמים, והתירו לו לענין כלאים. שאם יש גפנים תוך הקונדיסין יזרע חוצה להן בלא הרחקה ורואין זמורה המתוחה ככותל מפסיק שזה סומך לגדר [מכאן] וזה סומך מכאן שאע"פ שיש שם יניקה אין כאן מראית העין. [המאירי]

דאמר ריש לקיש משום רבי יהודה ברבי חנינא. כל היכא דקתני משום פלוני, לא שמע מפיו אלא מפי אחרים שאמרו מפיו. [רש"י, חולין קיג:]

כב א ב מיי׳ פט״ו מהלכות שבת הלכה יט סמג עשין ג טור ושו״ע או״ח סי׳ שכב סעיף יא:

כג ג מיי׳ שם ה״ט מהלכות מזוזה הלכה ד סמג עשין יב טור ושו״ע יו״ד סי׳ רפז סעיף ב וכתב הלבוש בהלכות מזוזה שצריך לכתוב ב סמג עשין יב טור ושו״ע יו״ד סי׳ רפז סעיף ג ובמ״ב שם:

כד ד מיי׳ פכ״ו מהל׳ שבת הלכה ב טור ושו״ע או״ח סי׳ שמ סעיף ג ובמ״ב שם:

יא: מבוי שהוא גבוה פרק ראשון עירובין

הגא ביתר מעשר. והשתא לא צריכי לפרושי דגרים לקים להו לילידים כה״ג לכדפרישי׳:

כי פליגי בשיש ברגליה שלשה וגבוהה עשרה. וכה״ג לקמיה בפרק קמא דשבת (ד׳ יז:) זקק למעלה מי׳ וכלכה ומכה בחור כל שכן שהוא כאלו למטלוק ר׳ מאיר ורבנן דפליגי עליה דמחזקין להשלים חומר ר״ש דמיירי במחזקין להשלים לעשות בשבת בין שמפקיעין לרשות הרבים ולכל לשות לילידי[1] דמבין לרבנים על לרבנים דבעינן אחר לה שוה למירני לרבי מאיר מוקין לכשמשמע הכה:

פיאה מותרת לענין כלאים אבל לא לשבת ור׳ יוחנן אמר כמחיצות לשבת דלא כך מחיצות לכלאים דלא בשלמא דריש לקיש אדר״ל לא קשיא הא דידיה הא דרבים אלא דרבי יוחנן אדר׳ יוחנן קשיא אי אמרת בשלמא התם של גבן הכא מן הצד שפיר

אלא אי אמרת אידי ואידי מן הצד מאי איכא למימר לעולם אידי ואידי מן הצד התם בעשר הכא ביותר מעשר ומנא תימרא דשני לן בין עשר ליותר מעשר דאמר ליה רבי יוחנן לריש לקיש לא כך היה המעשה שהלך רבי יהושע אצל ר׳ יוחנן בן נורי ללמוד תורה אף על פי שבקו בהלכות כלאים ומצאו שיושב בין האילנות ומתח זמורה מאילן לאילן ואמר לו רבי אי גפנים כאן אמר לו בעשר מותר ביותר מעשר אסור במאי עסקינן אילימא של גבן יותר מעשר אסור והתניא [6] היו שם קנין הדוקרנין ועשה להן פיאה מלמעלה אפי׳ ביותר מעשר מותר אלא לאו מן הצד וקאמר ליה בעשר מותר יותר מעשר אסור שמע מינה: גופא אמר רב חסדא צורת הפתח שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום ואמר רב חסדא צורת הפתח שאמרו [א] צריכה שתהא בריאה כדי להעמיד בה דלת ואפילו דלת של קשין אמר ריש לקיש משום ר׳ יניי צורת הפתח צריכה היכר ציר [ב] מאי היכר ציר אמר רב אויא אבקתא. אשכחינהו רב אחא בריה דרב אויא לתלמידי דרב אשי אמר להו אמר מר מידי בצורת הפתח אמרו ליה לא אמר ולא כלום [ג] תנא צורת הפתח שאמרו קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן צריכין ליגע או אין צריכין ליגע רב נחמן אמר [ד] אין צריכין ליגע ורב ששת אמר צריכין ליגע אוזל רב נחמן ועבד עובדא בי ריש גלותא כשמעתיה א״ל רב ששת לשמעיה רב גדא זיל שלוף שדינהו אזל שלף שדינהו אשכחוהו דבי ריש גלותא חבשוהו אזל רב ששת קם אבבא א״ל גדא פוק תא [ה] נפק ואתא אשכחיה רב ששת לדבר בר שמואל אמר ליה תני מר מידי בצורת הפתח א״ל אין [ו] תניא כיפה ר״מ מחייב במזוזה וחכמים פוטרין ושיון [ז] שאם יש ברגליה עשרה שהיא חייבת אמר אביי הכל מודים אם גבוהה עשרה ואין ברגליה שלשה אי נמי יש ברגליה שלשה ואין גבוהה עשרה ולא כלום כי פליגי ביש ברגליה ג׳ וגבוהה עשרה ואין רחבה ארבעה ויש בה לחוק להשלימה לארבעה [ח] ר׳ מאיר סבר חוקרין להשלים ורבנן סברי אין חוקרין להשלים א״ל (ט) [י] אי משכחת להו לבי ריש גלותא ולא מיבעי מדא מתניתא דכיפה: **מתני׳** [יא] הכשר מבוי ב״ש אומרים לחי וקורה וב״ה אומרים או לחי או קורה רבי אליעזר אומר לחיין משום ר׳ ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני ר״ע לא נחלקו ב״ש וב״ה על מבוי שהוא פחות מארבע אמות שהוא ניתר או בלחי או בקורה על מה נחלקו על רחב מארבע אמות ועד עשר שב״ש אומרים לחי וקורה וב״ה אומרים או לחי או קורה א״ר עקיבא על זה ועל זה נחלקו: **גמ׳** כמאן [יב] דלא כחניניה ולא כתנא קמא אמר ר׳ יהודה הכי קאמר הכשר מבוי סתום כיצד ב״ש אומרים לחי וקורה וב״ה אומרים [יג] או קורה ב״ש אומרים לחי וקורה למימרא דקא סברי ב״ש ארבע מחיצות דאורייתא לא לזרוק משלש הוא דמיחייב לטלטל עד דאיכא ארבע וב״ה אומרים או לחי או קורה לימא קא סברי ב״ה שלש מחיצות דאורייתא לא לזרוק משתים הוא דמיחייב לטלטל עד דאיכא שלש: ר׳ אליעזר אומר לחיין: איבעיא להו ר׳ אליעזר לחיין וקורה קאמר או דילמא לחיין בלא קורה קאמר ת״ש [יד] מעשה ברבי אליעזר שהלך אצל רבי יוסי בן פרידא תלמידו לאונבלין

סומל ואגוזה שלמטה יש הכשר רוחב פתח רוחץ שבעה טפחים וגמלים ונמלים למעלה מעשרה טפחים מקובלים כחניניה דאלמא לאו משום היכר הוא אלא משום דלא שכיחי למיעל ולמיפק בהו: **מתני׳** על מבוי שהוא פחות מארבע אמות. רוחב פתחו: **גמ׳** כמאן דלא כחנניה בר. דקתני לעיל מלקת לעיל מלקת ב״ש ואומרים ר׳ ד׳ **מחיצות דאורייתא.** אלמא לעיל מלקת ב״ש ואומרים ר׳ ד׳ מחיצות דאורייתא. הלכה למשה מסיני היא ממחיצות שלימות ולחי או קורה בדרת רביעית להיכירא. משום דלא מיתוי להו מדקתני ב״ש אומרים לחי וקורה אם אין שום היכירא אם אין בדרת רביעית. **[הרשב״א]**

מדקתני ב״ש אומרים לחי וקורה ולא סבי לימא ליה בחד מינייהו אלמא לאו משום היכר הוא אלא משום מחיצה דאלמא ארבע מחיצות דאורייתא דאי אמרת שלש א״כ ברביעית ליסבי ליה בלחי או בקורה להיכירא. **[הרשב״א]** **ליכא קא סברי בית הלל שלש מחיצות דאורייתא.** דאי אמרת שלשים דרבנן לימסי ליה בלחי או קורה או בלחי וקורה משום היכירא כדאמרינן בדרת רביעית: **[הריטב״א]** **לא.** לזרוק בשתים **הוא דמיחייב, לטלטל עד דאיכא שלש.** דבעי אסרו לטלטל עד דאיכא ג׳ מחיצות שלימות ולחי או קורה בדרת רביעית להיכירא. משום דלא מיתוי להו לאינשי דשוו ליחזר אם אין שום היכירא אם אין בדרת רביעית. **[הרשב״א]**

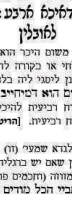

כיפה. פי׳ בגון שיש בפתח עשוי ענגל שאגו קורין בלע״ז אוק״ע. **[הרשב״א]**

למימרא דקא סברי בית שמאי מחיצות דאורייתא. דאי אמרת מחיצות דרבנן הוא אלא משום היכר הוא אלא משום מחיצה דאלמא מחיצות דאורייתא. **[הרשב״א]**

רבינו חננאל

וכיון דאסיקנא דבשתוח מן הצד פליגי אמרי איני ותאנצר ר״ל נשתוח ר׳ יהודה בן חנינא פיאה מותרת לענין כלאים אבל לא לשבת. ור׳ יוחנן אמר כשם שאין מחיצה לשבת כך אין מחיצות לכלאים. בשלמא ר״ל לא קשיא הא דידיה הא דרבים אלא ר׳ יוחנן הכא אמר מותרת לכלאים והכא אמר אפילו לכלאים אינה מותרת לכלאים בשלמא אי אמרת הכא דקאמר מותרת לכלאים בשביעית צורת הפתח לא בעי גבן הכא עשה מן הצד לסיכך הוי שלא גבן מותרת הה שמן הצד קשיא. השניען לעולם תרוייהו מן הצד הוא ואמר ר׳ יוחנן ר״ל לא כך היה המעשה שהלך ר׳ יהושע בן קרחה אצל ר׳ יוחנן בן נורי ללמוד תורה אע״פ שהיה בקי בהלכות כלאים ומצאו יושב בין האילנות כו׳ האסיקנא אלא לאו מן הצד ור״ש עשר מותר יתר מי אמרי׳ ירושלמי (בפיהע״ז הל״ט) ר״ל בשם רבי יהודה בן חנינא נעץ ב׳ קנים בר׳ זוויות הכרם. ועקשי נמי מלמעלה מציל משום פיאה. א״ר יוחנן כמחיצות שנמי כך מחיצות כלאים. א״ר יוחנן מעשה שהלך ר׳ יהושע בן קרחה אצל ר׳ יוחנן בן נורי והראוה שדה אחת (תוחותהו) [בבית חביתא] היתה נקראת היו שם אומרים יתר מעשר היה נותל אינים ושוכח עד שיתעשן פחות מעשר. אמר כך כך מחיצות שנה האסיקנא א״ר אבהו כל אילין פליגא לענין מיסב ומיזן הא להורות אמרי׳ תניא ת״ר שם קנין הדקרנין פי׳ נוצרין ועשה להן פיאה מלמעלה אפי׳ ביותר מעשר מותר: **גופא אמר רב חסדא צורת הפתח שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום** פתח שהוי לא עשה לה

מחזות אלא הקנדס נתן במקום מחזות: **תנא** קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן ואמר רב חסדא צריכה שתהא בריאה כדי לקבל דלת תאמר אפי׳ של קשין. **א״ר יוחנן** (אבקתא) [אבקתא] פי׳ יודת כדמתרגמינן שתי יודת ותרתי צייתי וכתיב הלבת הסוכ בר ציר הלבת החוקק בפי׳ הסיפוק והקנדס (במכות כג) בענין הרצועה שמלקין בה. אלא אפי׳ רבא אבקתא אי בעי נקבין שמקורזין בהן הרצועה בי בעו מרפו בה מפני לו וכי בעו (מלקט) [מקטין] בה לפום גברא: **אביניא להו צריכין ליגע או לא.** פי׳ הקנים העשויים במחזות צריכין ליגע בקנה שעל גביהן ונתון במשקוף או כיון שהקנים הללו הוי יתר מי שפחים ולמעלה הקנה שהוא במשקוף אינן נוגעין בו אלא הוא [מנוח] על אותים שבהחתן מאלו הם מותרין זה מזה יתר מי׳ אמת או קרובים פחות מי׳ שפחים מאי אמרת אידי ואידי מן הצד שפיר שעשאה מן הצד כגון קנה עומד כנגד הקנדס הנעוץ בזויות ונתן קנה על גביהן צדו אחד על הקנדס שמנצא כצורת פירצה ולא כצורת פתח שהרי לא עשה לה

תנא קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן ואמר רב חסדא צריכה שתהא בריאה כדי לקבל דלת תאמר אפי׳ של קשין. **א״ר יוחנן** (אבקתא) [אבקתא] פי׳ יודת כדמתרגמינן שתי יודת ותרתין צייתי וכתיב הלבת הסוכ בר ציר הלבת החוקק בפי׳ הסיפוק והקנדס (במכות כג) בענין הרצועה שמלקין בה. אלא אפי׳ רבא אבקתא אי בעי נקבין שמקורזין בהן הרצועה בי בעו מרפו בה מפני לו וכי בעו (מלקט) [מקטין] בה לפום גברא: **אביניא להו צריכין ליגע או לא.** פי׳ הקנים העשויים במחזות צריכין ליגע בקנה שעל גביהן ונתון במשקוף או כיון שהקנים הללו הוי יתר מי׳ שפחים ולמעלה הקנה שהוא במשקוף אינן נוגעין בו אלא הוא [מנוח] על אותים שבהחתן מאלו הם מותרין זה מזה יתר מי׳ אמת או קרובים פחות מי׳ שפחים מאי אמרת אידי ואידי מן הצד שפיר שעשאה מן הצד כגון קנה עומד כנגד הקנדס הנעוץ בזויות ונתן קנה על גביהן צדו אחד על הקנדס שמנצא כצורת פירצה ולא כצורת פתח שהרי לא עשה לה עשה לה

תנא קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן ואמר רב חסדא צריכה שתהא בריאה כדי לקבל דלת תאמר אפי׳ של קשין. **א״ר יוחנן** (אבקתא) [אבקתא] פי׳ יודת כדמתרגמינן שתי יודת ותרתין צייתי וכתיב הלבת הסוכ בר ציר הלבת החוקק בפי׳ הסיפוק והקנדס (במכות כג) בענין הרצועה שמלקין בה. אלא אפי׳ רבא אבקתא אי בעי נקבין שמקורזין בהן הרצועה בי בעו מרפו בה מפני לו וכי בעו (מלקט) [מקטין] בה לפום גברא: **אביניא להו צריכין ליגע או לא.** פי׳ הקנים העשויים במחזות צריכין ליגע בקנה שעל גביהן ונתון במשקוף או כיון שהקנים הללו הוי יתר מי׳ שפחים ולמעלה הקנה שהוא במשקוף אינן נוגעין בו אלא הוא [מנוח] על אותים שבהחתן מאלו הם מותרין זה מזה יתר מי׳ אמת או קרובים פחות מי׳ שפחים מאי אמרת אידי ואידי מן הצד שפיר שעשאה מן הצד כגון קנה עומד כנגד הקנדס הנעוץ בזויות ונתן קנה על גביהן צדו אחד על הקנדס שמנצא כצורת פירצה ולא כצורת פתח שהרי לא עשה לה

מסורת הש״ס
עם חוספות

ב) [נקמן מח. מסכתא כלאים פ״ק], **ג)** [מנחות נג.], **ד)** [יומא סה.], **ה)** [יומא סה שנא׳ ז׳ ק. נקמן נג: ק״ק ה:], **ו)** [נקמן נג: ק״ק ג:], **ז)** [נעיל ק. נעיל ו., **ח)** [תוספתא פ״ב ה״ב].

הגהות הב״ח

(ב) גמ׳ מי׳ מסכתא לטו לבי ריש גלותא לא תינא להו ולא מיני:

גליון הש״ס

גמ׳ נפק ואתא אשכחיה׳ רב ששת. כעין זה נקמן קף נט ע״ב ובפ״ק קף נח ע״ב:

תוספות וציונים

(ג) בכמה דפרי׳ נוסף אמר לה׳ תנא, ועי׳ על זה בר״א ובהגר מיימוניות פט״ו שבת הי״ט ובריטב״א (ד״ה) ובריטב״א נוסף אמר אביי, לפרושי וכו׳, ועי׳ בריטב״א ביאור בי הגרשוני (ועי׳ תוי״ט אר״ח קא, א); **(ד)** בדפרי׳ נוסף ואין ברגליה שלשה גובה שנאמטנט רחבה ארבעה פוחם שיעבור שלשה ולא יהא כאילו יש כאן פתח כלום ואפילו יש כאן פתח ד׳חוק דכל כציר וכרי (ועי״ע לקיבוצי ר״ש״); **(ה)** יש להוסיף (באה״ם), וע״ע תוס׳ בשבת שם:

משנת ראשונים

מאי היכר ציר אמר רב אויא אבקתא. פירש הרב ר׳ יצחק אבן גאות ז״ל, היכר מלמטן היכרה כמו והיכירה הכר נא, אבקתא חלל המשקוף שמכניסין בו ציר הדלת, שכל מה שיש לו חלל להכניס בו דבר אחר קורין לו אבקתא, כראמרינן בנדרים, דרגש שיולי ואפוקי באבקתא, ולשון ציר מלשון הדלת המסוב על ציריה, והוא מקום חלל המשקוף בו הדלת, הוא מקום יתר הדלת כדמתרגמינן שתי יודת תרתין צייתין.

[ספר השכול, הלכות מזוזה]

אמר מר מידי בצורת הפתח. פירוש, כלומר אם צריכה צורת פתח היתר ציר כראמר ר׳ יוחנן.

[תוספות רי״ד]

אמרו לה לא אמר ולא כלום. שלעולם לא שמענו מפיו דבר זה.

[תוספות רי״ד]

כיפה. פי׳ בגון שיש בפתח עשוי ענגל שאנו קורין בלע״ז אוק״ע.

[הרשב״א]

למימרא דקא סברי בית שמאי מחיצות דאורייתא.

צוּרַת הַפֶּתַח שֶׁאָמְרוּ צְרִיכָה שֶׁתְּהֵא בְּרִיאָה כְּדֵי לְהַעֲמִיד בָּהּ דֶּלֶת וְכוּ', ודין זה הוא בין בקנים שבצידי הפתח ובין בקנה העליון שמעל שצריך שיהיה ראוי מצד עצמו להעמיד בו דלת (רבינו יהונתן, מאירי). ויש מפרשים, שרק הקנים שבצדדים צריכים להיות חזקים כדי שיוכלו להחזיק דלת, אבל הקנה העליון כשר אפילו אם הוא עשוי מחוט, ואינו יכול להחזיק דלת (ריב"ש תה, ע"פ הירושלמי א, א; שו"ע או"ח שסב, יא), אמנם גם חוט זה צריך לכל הפחות היות חזק שלא יוכל להיקרע על ידי הרוח (מחצית השקל על המג"א שם כא), ויש סוברים, שגם צריך למותחו היטב שלא יוכל להתנדנד על ידי הרוח, ולא די בכך שהוא חזק ואינו נקרע על ידי הרוח (משכנות יעקב קיא; חזו"א או"ח עז, ו).

אַשְׁכְּחִינְהוּ רַב אֲחָא וְכוּ', אָמְרוּ לֵיהּ לָא אָמַר וְלָא כְּלוּם וְכוּ' - רב אחא שאל את תלמידי רב אשי, האם רב אשי הצריך צורת הפתח חזקה שאפשר להעמיד בה דלת, או שיהיה בה היכר ציר, ותלמידיו השיבו לו שרב אשי אינו מצריך אחד מדינים אלו בצורת הפתח (ריטב"א בשם תוס', וראה ברשב"א). ויש מפרשים, שרב אחא שאלם האם רב אשי חידש איזה חידוש בצורת הפתח, והשיבו לו שרב אשי לא חידש כלום בצורת הפתח, ומזה יש ללמוד שצורת הפתח אינה צריכה היכר ציר, שהרי סתם קנים אין בהם היכר ציר, אבל עדיין יתכן שצורת הפתח צריכה להיות חזקה שיוכל להעמיד בה דלת של קש, ורב אשי לא הוצרך להשמיע חידוש זה, לפי שסתם קנים יכולים להחזיק דלת של קש (רשב"א וריטב"א בדעת הרי"ף שסובר שלא צריך היכר ציר, אבל צריך שצורת הפתח תהיה חזקה בכדי להעמיד בה דלת). ויש שפירש, שרב אחא סתם שאלם האם רב אשי חידש חידוש דין בצורת הפתח, ולא בשביל לדייק מדבריהם האם צריך היכר ציר או שתהיה חזקה להעמיד בה דלת [ובאמת שצריך גם היכר ציר וגם שתהיה חזקה] (ריטב"א בדעת הראב"ד).

תָּנָא צוּרַת הַפֶּתַח שֶׁאָמְרוּ קָנֶה מִכָּאן וְקָנֶה מִכָּאן וְקָנֶה עַל גַּבֵּיהֶן, ורק כשמניח את הקורה על שני קנים, זה נחשב כ'צורת הפתח', אבל אם מניח את הקורה על כותלי המבוי אין זה 'צורת הפתח' אלא 'קורה' (תוס' רי"ד ב, א ד"ה מבוי; מג"א שסג, כח, וראה במג"א שם שהוכיח כן), כיון שצורת הפתח צריכה לסתום קצת מהפתח, ואם מניחה על כותלי המבוי אינה סותמת מהפתח כלום (חזו"א או"ח קיא, ה).

■ להלכה, הקנים שבצידי צורת הפתח צריכים להיות חזקים שיוכלו להעמיד בהם דלת כל שהוא [כרב חסדא], אך לקנה העליון אפילו חוט כשר [כהריב"ש] (שו"ע או"ח שסב, יא), אך צריך חוט חזק שלא יוכל להיקרע על ידי הרוח, ויש אומרים שצריך למותחו היטב שלא יתנדנד על ידי הרוח (משנ"ב שם, סו, וראה במשנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 63).

צְרִיכִין לְיַגֵּעַ אוֹ אֵין צְרִיכִין לְיַגֵּעַ, ומחלוקתם היא רק כשהקנים שבצדדים רחוקים מהקנה העליון שלשה טפחים ולא שייך לומר 'לבוד', שהרי הגמ' בסמוך מביאה ראיה שקני צורת הפתח אינן צריכין ליגע ב'כיפה', ושם לא שייך לומר לבוד, שהרי ה'כיפה' מפסיקה בין המשקוף למזוזות, אבל אם הקנים שבצדדים הם בתוך שלשה טפחים של הקנה העליון, גם לרב ששת זה נחשב צורת הפתח משום 'לבוד' (מרדכי תעח, ע"פ תוספת שבת שסב, כז).

אֵין צְרִיכִין לְיַגֵּעַ, כיון שאומרים 'גוד אסיק', וכאילו המזוזות נוגעות במשקוף (מאירי, מים עמוקים [למהר"א מזרחי] כו). ויש מפרשים, שרב נחמן סובר שצורת הפתח כשרה אפילו כשהמשקוף אינו נוגע במזוזות, ולא משום 'גוד אסיק' (ברית אברהם או"ח טז, ב, וכע"ז בתוספת שבת שסב, כז).

אָמַר לֵיהּ גַּדָּא פּוֹק תָּא נָפֵק וְאָתָא, ומתחילה אסרו משרתי ה'ריש גלותא' את רב גדא משום שסברו שעקר את הקנים על דעת עצמו, אבל לאחר שראו שעשה כן בהוראת רב ששת, שחררוהו (יעב"ץ).

וְשָׁוִין שֶׁאִם יֵשׁ בְּרִגְלֶיהָ עֲשָׂרָה שֶׁהֵיא חֲיֵיבֶת, כיון שהיא גבוהה עשרה טפחים ברוחב ארבעה טפחים (רש"י), וכשיש ברחבה ארבעה טפחים, הפתח חייב במזוזה גם אם המזוזות אינן ישרות אלא מעגולות (ב"י יו"ד רפז ד"ה ואם יש, וב"ח שם ב, בדעת רש"י), ומברייתא זו מוכח כרב נחמן שקני צורת הפתח אינן צריכין ליגע (רש"י), כיון שהכיפה עצמה אינה יכולה לשמש כמשקוף, לפי שראש הכיפה שנמצא מעל הפתח אין בו שיעור פתח, וצידי הכיפה אינם נחשבים כמשקוף אלא כמזוזות כיון שהם עומדים בצד הפתח ואינם עומדים מעליו, ורק אם יש סף ישר מעל הכיפה, נחשב הוא כמשקוף, אפילו שהכיפה מפרידה בינו לבין המזוזות, והמזוזות אינן נוגעות במשקוף (מהר"ם שיק או"ח קסז, וכע"ז הרב השואל בבנין ציון [לבעל הערוך לנר] כז, וראה במהר"ם שיק שם, שאם הכיפה רחבה ובחלק העליון שלה יש ארבעה טפחים, הכיפה עצמה משמשת כמשקוף).

ויש סוברים, שפתח חייב במזוזה רק כשיש לו שתי מזוזות ומשקוף ישרים שאינם בעיגול, והכיפה אינה יכולה לשמש כמשקוף כלל, ורק אם יש סף ישר מעליה נחשב הוא כמשקוף אפילו שהכיפה מפרידה ביניהם, והמזוזות אינן נוגעות במשקוף (ריטב"א; ר"ן).

ויש שסוברי, שפתח שבראשו כיפה חייב במזוזה רק אם יש לו מזוזות ישרות בגובה עשרה טפחים, אבל כשאין לו מזוזות ישרות עשרה טפחים, הכיפה אינה נחשבת למשקוף (רמב"ם מזוזה ו, ד), כיון שהכיפה יכולה לשמש כמשקוף רק כשיש לפתח מזוזות עשרה טפחים, אבל אם אין לו מזוזות עשרה טפחים, חייבים להשתמש בחלק מהכיפה למזוזות, ומכיון שאי אפשר לומר שחלק מהכיפה נחשב כמזוזות וחלק מהכיפה נחשב משקוף, נמצא שיש לפתח זה מזוזות ללא משקוף (ט"ז יו"ד רפז, ג, וראה עוד עמק ברכה מזוזה ו), ולדברי, הגמ' אינה מביאה ברייתא זו כראיה לרב נחמן שקני צורת הפתח אינן צריכין ליגע, שהרי הכיפה עצמה נחשבת כמשקוף והיא נוגעת במזוזות, אלא הגמ' מביאה ברייתא זו כדין בפני עצמו, ללמדנו שנחלקו רבי מאיר ורבנן האם חוקקין להשלים (אבני נזר או"ח רצא, יג, וראה עוד להלן ד"ה אמר ליה, שיש מהראשונים שפירשו כן בגמ').

אָמַר אַבַּיֵי הַכֹּל מוֹדִים אִם גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה וְכוּ', ואף שמעיקר הברייתא יש כבר ראיה כרב נחמן שקני צורת הפתח אינן צריכין ליגע, מכל מקום הגמ' הביאה את אביי כדי שלא נאמר שברייתא זו משובשת היא, ואין להוכיח ממנה כלל (ריטב"א, וכע"ז הלישנא קמא של רש"י). ויש גורסים בגמ' 'ואמר אביי', כיון שרק מאביי מוכח כרב נחמן שאינן צריכין ליגע, שלולי דברי אביי היינו אומרים שגם רבנן סוברים שכשיש מזוזות עשרה טפחים חוקקים להשלים, ולאחר שחוקקים בפתח, המזוזות מחוברות כבר למשקוף, ורק לאחר שאביי ביאר שלרבנן אין חוקקין להשלים, והמשקוף אינו נוגע במזוזות, מוכח כרב נחמן שקני צורת הפתח אין צריכין ליגע (ריטב"א; ר"ן, וכע"ז הלישנא בתרא של רש"י).

■ המשך במילואים עמ' 113

מַשּׁוּם הָכִי אָמַר וְכִי לְסָתְמוֹ אֲנִי צָרִיךְ, שרבי יוסי בן פרידא תיקן בתחילה את המבוי בלחי אחד וקורה [כפי שסבר שכך דעת בית שמאי, ונהג כמותם בגלל שרבי אליעזר, שהיה רבו, היה מתלמידיהם], ורבי אליעזר ביקש ממנו להוסיף עוד לחי (רשב"א).

וְכִי לְסָתְמוֹ בִּלְחָיַיִן אֲנִי צָרִיךְ - שיתכן שסבר כרבי יוסי (דלהלן יד, ב), שרוחב לחי שלשה טפחים, והלחיים שמכאן ומכאן סותמים את פתח המבוי הצר, גם בלא תוספת של קורה (רשב"א בשם הירושלמי).

אָמַר רַב אַחְלַי וְכוּ' עַד אַרְבָּעָה - אבל מבוי שרוחב פתחו פחות מארבעה טפחים, אינו צריך תיקון של לחי או קורה (רש"י), שפחות מארבעה טפחים אינו נחשב לפתח (חי' המאירי), אלא נחשב כסתום (ריטב"א). ויש חולקים על רבי אחלי וסוברים שגם כשרוחב פתחו פחות מארבעה טפחים, צריך תיקון (וכמבואר להלן בגמ'), אכן, היינו דוקא כשהמבוי מבפנים רחב ארבעה טפחים, ומתקצר והולך, עד שפתחו פחות ארבעה, אבל אם כל רוחבו גם מבפנים פחות מארבע טפחים, נחשב כ'מקום פטור' שאינו צריך תיקון (רשב"א וריטב"א להלן יג, א), ויש סוברים, שגם כשהמבוי מבפנים אינו רחב ארבעה טפחים צריך תיקון (רשב"א בעבודת הקודש א, יב, בדעת הרמב"ם; ספר הבתים, הוצאה י), מפני שאינו נחשב 'מקום פטור' אלא 'כרמלית', כיון שקרקע המבוי שוה בגובהה לקרקע רשות הרבים, וכדין קרן זווית הסמוכה לרשות הרבים, ואילו 'מקום פטור' הוא רק במקום הגבוה שלשה טפחים מהקרקע (ספר הבתים שם).

■ להלכה, גם מבוי שפתח רוחבו פחות מארבעה טפחים, צריך תיקון [כדעת החולקים על רב אחלי], ויש אומרים שאינו צריך תיקון [כדעת רב אחלי] (שו"ע או"ח שסג, כח), וכשהמבוי גם מבפנים אינו רחב ארבעה טפחים, נחשב למקום פטור, שלדעת הכל אינו צריך שום תיקון (משנ"ב שם וביאה"ל שם, ב).

אָמַר רַב שֵׁשֶׁת וְכוּ'. הקדמה. בסוגיא הבאה יתבאר חילוק בין תיקון הנצרך בחצר לבין תיקון הנצרך במבוי [שגדריהם יתבארו להלן ע"ב], שבחצר מצד השימושים שלה, שמיועדת לתשמישים צנועים של דיורים ואכילה, יש מקום להצריך מחיצות יותר מעולות מאשר במבוי (שו"ת הרשב"א ה, רג; משנ"ב שסג, יג). תיקון חצר נקרא 'פס' בלשון הגמ' והפוסקים, ונשתרשה לשון זו בגלל הסוברים והאופנים שצריכים תיקון ברוחב ארבעה טפחים, ו'פס' רוחבו ארבע טפחים [בניגוד ל'לחי' שרוחבו משהו], או בגלל ש'פס' הוא דבר קבוע שמעמידים עליו דלת, שבדרך כלל רגילים לעשותו בפתח החצר (ראה תוס' ד"ה בפסי ותוס' רא"ש; ביאה"ל שסג, ב).

מוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּפַסֵּי חָצֵר - שכאשר אין מחיצה בין החצר לבין רשות שאסור לטלטל בה, או שאסור לטלטל ממנה לחצר [בגדרים שיתבארו להלן במסכת, ובשו"ע או"ח סי' שעב ואילך], צריכים לעשות שני לחיים בשני צדדי פתח המבוי (רש"י), שהצריכו חכמים שהחצר תהא מוקפת בארבע מחיצות גמורות, ושני לחיים ברוח הרביעית נחשבים כמחיצה גמורה (ראה אבני נזר או"ח רעא-כא, ו-ש).

בִּשְׁנֵי פַּסִּין, שניהם בשני צידי פתח המבוי, באופן שנראה לעיניים שעומדים זה כנגד זה בקו ישר (ראה חיי אדם שבת עא, יד, וביאה"ל שסג, ל), ויש סוברים שניתן להעמידם באלכסון זה כנגד זה (ראה נשמת אדם שם), ואפילו באלכסון שאינו מדוקדק עד שיהיה ניתן למתוח ביניהם קו ישר באלכסון, וקנים עגולים אף שאינם זה כנגד זה, ניתן להחשיבם כעומדים באלכסון (חזו"א או"ח עב, יד). ■ להלכה, לא יניחם באלכסון הנראה לעיניים (משנ"ב שם, קכה, ובאיה"ל שם), ויש מקילים (ראה חזו"א שם, בשם הגר"א).

צְרִיכִין שֶׁיְּהֵא בָּהֶן אַרְבָּעָה, שהוא שיעור חשוב (ריטב"א).

קְטָנָה בְּעֶשֶׂר וּגְדוֹלָה בְּאַחַת עֶשְׂרֵה, כפי שהתפרש לעיל (ט, ב) [ראה ציור להלן עמ' 178].

מַשֶּׁהוּ לְכָאן, בשיעור שיתבאר להלן (יד, ב), וגם כאשר אינו מתקין לחי במיוחד בשביל תיקון המקום, אלא שיש שמשתמשים בכותל להכשר לחי, די שיהא רוחבו משהו. ויש סוברים שבאופן זה צריך שיהא רוחב טפח, כדי שיהא היכר חשוב (תוס' לעיל י, א ד"ה ושני).

רַבִּי הִיא וְסָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹסֵי - שנחלקו רבנן ורבי (בברייתא המובאת לעיל) בשני דברים: [א] בתיקון חצר, שלדעת רבנן מועיל פס ארבעה, או שני לחיים, ולרבי צריכים שני לחיים. [ב] בשיעור לחי האמור בכל מקום, שלרבנן שיעורו במשהו, ולרבי שיעורו שלשה טפחים כדעת רבי יוסי (רש"י וריטב"א בדעתו), ולשונם של רבנן שתיקון חצר בפס אחד, היינו פס ששיעורו ארבעה טפחים, כמשמעות לשון 'פס' (ראה תוס' רא"ש), ודעת רבי יוחנן כרבנן (רש"י). ויש מבארים, שלדעת רבנן די בלחי אחד בלבד, ואילו לדעת רבי שאמר שצריכים שני לחיים, נחלקו האמוראים, שלדעת רבי יוחנן מועיל או שני לחיים או פס אחד, ולדעת אדא בר אוכמי צריכים דוקא שני לחיים, ובנוסף, נחלקו האמוראים בשיעור לחי [בין לרבנן ובין לרבי], שלרבי יוחנן שיעורו משהו ואפילו בחצר, ולאדא בר אוכמי שיעורו שלשה טפחים (תוס' ד"ה ורב נחמן וריטב"א בשם ר"י).

אָמַר לֵיהּ וַאֲנָא לֹא יָדַעְנָא דְּעוּבְדָּא הָוֶה וְכוּ' - שאמנם איני יודע איך ליישב את הסתירה בדברי שמואל [שהגמ' תתרץ להלן], אך יודע אני שכך נהג רבי יהודה למעשה (ריטב"א).

קַל הוּא שֶׁהֶקֵלּוּ חֲכָמִים בְּמַיִם, בגלל שקשה להתקין שם מחיצה, והשימוש במים הוא צורך הרבים (ראה ריטב"א להלן מח, א, וחזו"א או"ח קיב, ו).

מְחִיצָה תְּלוּיָה, ראה עמ' 179 ציורים ג-ד.

מִכָּל מָקוֹם קַשְׁיָא - שעדיין לא התיישבה הסתירה בדברי שמואל (רש"י), שאביי רק דחה את ראיית רב יוסף מהסיפור שאירע בדורה דרעותא, שהיה במחיצה של ים, אבל דברי שמואל שחצר ניתרת בפס אחד, לא נאמרו על מחיצה של מים (מהרש"א).

מֵרוּחַ אַחַת בְּאַרְבָּעָה וְכוּ' ■ וכך נפסק להלכה, שצריך לתקן את החצר בפס אחד שרוחבו ארבעה טפחים, או בשני פסים שרוחבם משהו, שיעמידם לשם כך, או שנתשיירו מכותל החצר (שו"ע או"ח שסג, ב, ע"פ משנ"ב וביאה"ל שם). ויש מחמירים לכתחילה בנשתיירו מכותל החצר, שיהיה טפח מכאן ומכאן (ראה ביאה"ל שם).

מַאי בְּרֹב הַפֶּן בְּדַפֶּן שִׁבְעָה דְּבְאַרְבָּעָה הָוֶה לֵיהּ רֹב דַּפֶּן - ורוחב הלחי כשיעור רוב הדופן, שהוא שלשה טפחים ומחצה ומשהו, ולשון הגמ' 'ארבעה' לאו דוקא (ראה תוס' ד"ה וכי, ותוס' רבינו פרץ).

וְאִיבָּעֵית אֵימָא כָּאן בְּחָצֵר כָּאן בְּמָבוֹי. שבחצר צריך תיקון אפילו בפתח פחות מארבעה טפחים (רש"י), לפי שהפירצה ניכרת בחצר יותר מאשר במבוי (ריטב"א). ■ להלכה, פתח חצר פחות מארבעה טפחים, צריך תיקון (שו"ע או"ח שסג, ב), ופתח מבוי פחות מארבעה טפחים, להלכה, נתבאר לעיל (בראש העמוד).

לאובלין ומצאו שיושב במבוי שאין לו אלא לחי אחד אמר לו בני עשה לחי אחר אמר לו וכי לסותמו אני צריך א"ל יסתם ומה בכך אמר רשב"ג לא נחלקו ב"ש וב"ה על מבוי שהוא פחות מארבע אמות שאינו צריך כלום על מה נחלקו על רחב מארבע אמות ועד עשר שב"ש אומרים לחי וקורה וב"ה אומרים או לחי או קורה קתני מידת וכי לסותמו אני צריך אי אמרת בשלמא לחיין וקורה משום הכי אמר וכי לסותמו אני צריך אלא אי אמרת לחיין בלא קורה מאי לסותמו הכי קאמר וכי לסותמו בלחיין אני צריך. אמר מר אמר רבן שמעון בן גמליאל לא נחלקו ב"ש וב"ה על מבוי שפחות מארבע אמות שאינו צריך כלום והא אנן תנן משום רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני ר"ע לא נחלקו ב"ש וב"ה על מבוי שהוא פחות מארבע אמות שהוא ניתר או בלחי או בקורה אמר רב אשי הכי קאמר אינו צריך לחי וקורה כב"ש ולא לחיין כר' אליעזר אלא או לחי או קורה כבית הלל וכמה אמר [א] רב אחלי ואיתימא רב יחיאל [א] עד ארבעה. אמר רב ששת אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב מודים חכמים לרבי אליעזר בפסי חצר ורב נחמן אמר הלכה כר' אליעזר בפסי חצר [ב] אמר רב נחמן בר יצחק מאן מודים רבי [ג] הלכה מכלל דפליגי [מאן פליג עליה] רבנן דתניא [ד] חצר ניתרת בפס אחד רבי אומר בשני פסין אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן חצר צריכה שני פסין אמר ליה רבי זירא לרבי אסי מי אמר רבי יוחנן הכי והא את הוא דאמרת משמיה דר' יוחנן פסי חצר צריכין שיהא בהן ד' וכי תימא ארבעה מכאן וארבעה מכאן והתני [ד] רב אדא בר אבימי קמיה דרבי חנינא ואמרי לה קמיה דר' חנינא בר פפי קטנה בעשר וגדולה באחת עשרה כי סליק רבי זירא [ה] מימי פרשה [ב] ברוח אחת בארבעה משתי רוחות משהו לכאן ומשהו לכאן והדתני (א) אדא בר אבימי רבי היא וסבר לה כרבי יוסי. אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל חצר ניתרת בפס אחד אמר ליה אביי לרב יוסף מי אמר שמואל הכי והא אמר ליה שמואל לרב חנניה בר שילא את לא תעביד עובדא אלא או ברוב דופן או בשני פסין אמר ליה אנא לא ידענא עובדא הוה (ג) בדורה דרעותא לשון ים הנכנס לחצר הוה ואתא לקמיה דרב יהודה ולא אצרכיה אלא פס אחד אמר ליה לשון ים קאמרת קל הוא שהקלו חכמים במים [ה] כדבעא מיניה רבי טבלא מרב מחיצה תלויה מהו שתתיר בחורבה אמר ליה [ג] אין מחיצה תלויה מתרת אלא במים קל הוא שהקלו חכמים במים מכל מקום קשיא כי אתו רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע מבי רב פירשוה מרוח אחת בארבעה משתי רוחות משהו לכאן ומשהו לכאן אמר רב פפא אי קשיא לי הא קשיא לי דאמר ליה שמואל לרב חנניה בר שילא את לא תעביד עובדא אלא או ברוב דופן או בשני פסין למה לי רוב דופן בפס ארבעה סגי וכי תימא מאי ברוב דופן בדופן שבעה דבארבעה הוה ליה רוב דופן למה לי ארבעה בשלשה ומשהו סגי דהא אמר רב אחלי ואיתימא רב יחיאל עד ארבעה איבעית אימא כאן בחצר כאן במבוי ואיבעית אימא דרב אחלי גופיה תנאי היא. תנו רבנן [ד] לשון ים הנכנס לחצר אין ממלאין הימנו בשבת אלא אם כן יש [ה] לו מחיצה גבוה [י] טפחים בד"א שפירצתו ביותר מעשר אבל עשר אין צריך כלום ממלא הוא דלא ממלאינן הא טלטולי מטלטלינן והא נפרצה חצר במלואה למקום האסור לה

הכא

רש"י

לאובלין. מקום: הכי קאמר אינו צריך (ג) לא לחי ולא קורה כו'. והאי כלום דקאמר אהנך תוספת דמוספי בית שמאי ורבי אליעזר אדבית הלל קאי: וכמה. יהא פחות רוחבו מארבע אמות ויהא צריך תיקון: עד ארבעה. טפחים, אפילו אינו רחב אלא אמה או חמשה או ארבעה טפחים צריך לחי, אבל בפחות מארבעה אינו צריך כלום: בפסי חצר. אם נפרצה למקום האסור לה צריכה שיור משני צדיה: מאן מודים. דקאמר ר' ירמיה רבי, ומאי הלכתא דקאמר רב נחמן דמשמע מכלל דפליגי אף בפסי חצר: מאן פליג עליה רבנן. בני מחלוקתו של רבי: וגדולה באחת עשרה. דליכא אלא שלשה מכאן ושלשה מכאן, וקתני גדולה מותרת: מימי. עלה מן הים: רבי היא וסבר לה כר' יוסי. דאמר [ו] לחי רחב שלשה טפחים בעי, ורבי יוחנן אליבא דרבנן קאמר דפס דקאמרי רבנן ארבעה טפחים הוא ובשני רוחות סגי בשני משהויין: לשון ים שנכנס לחצר הוה. ופרצו הדופן במלואו: ולא אצרכוה אלא פס אחד. בראש הכותל, ומותר למלאות מן המים לפנים ממקום המחילה, ולא אמרינן קא ממלא מכרמלית לרשות היחיד: שהקילו חכמים במים. למלאות מהן ע"י תיקון כל שהוא: כדבעא מיניה כו'. אלמא יש להקל במים [מה] שאין [כן] במקום אחר. להכי נקט חורבה דדרכה להיות שם מחילות תלויות: אלא במים. כגון גזוזטרא שהיא למעלה מן הים בפרק כילד משתתפין (לקמן ד' פז:): מכל מקום. דשמואל אדשמואל קשיא: פירשוה. לדשמואל, האי דקאמר בפס אחד היינו ארבעה טפחים, והאי דקאמר שני פסים בקטנים כל דהו: בשלשה ומשהו סגי. דאימעיט [פתח] מארבעה, ותו לא בעי מידי: דהא אמר רב אחלי. לעיל דפחות מארבעה לא צריך כלום: כאן בחצר. חצר מרובע או רחבו יותר מארכו [ח] אע"ג דאימעיט מארבעה לא סגי בהכי: מבוי. ארכו יותר על רחבו: דרב אחלי תנאי היא. לקמן (ד) מפרש להו, וליכא למיקם עלה דמילתא, הילכך בעינן רוב הדופן עומד: שנכנס לחצר. דרך פירצת הכותל, וכשלא נפרץ במלואו עסקינן, מדמפליג בין עשר ליותר מעשר: אלא אם כן עשו מחיצה. לגדור פירצת כותל החצר עד עשר: אבל עשר אין צריך כלום. שהרי יש שיור מכאן ומכאן: מימלא הוא דלא ממלאינן. משום דמטלטל מכרמלית לרשות היחיד: הא טלטולי מטלטלינן. בהאי חצר: במלואה. לאו דווקא, אלא כל יותר מעשר קרי ליה מלואה:

דלית

תוספות

בפסי חצר. וקשה דגבי מבוי נקט לשון לחי וגבי חצר נקט לשון פס בכולה שמעתא אף על גב דשניהם משהו:

ורב נחמן אמר הלכה כר' אליעזר בפסי חצר. והא דלא קאמר הלכה כרבי בפסי חצר דהא סבר כרבי אליעזר כדקאמרינן ומודים חכמים היינו רבי לר' אליעזר והוה ניחא טפי דאיהו איירי בחצר אלא [א] דניחא ליה למנקט ר' אליעזר שנזכר במשנתנו וצריך לומר דרבי ורבנן בחצר מרובעת פליגי דלרבנן סגי להו בפס משהו ולרבי צריך שני פסין של שני משהויין דאי בארכה יתר על רחבה פליגי קשיא דרב נחמן אדרב נחמן דהכא פסיק כרבי ובסוף שמעתא [ה] קאמר רב נחמן נקיטינן דחצר שארכה יתר על רחבה ניתרת בלחי משהו אלא ודאי במרובע פליגי וצריך שני פסין של שני משהויין או בפס אחד של ארבעה כדאמר רב נחמן בסוף שמעתא דחצר מרובעת ניתרת בפס ארבעה ודלא כפירוש הקונטרס שפירש בסמוך מרוח אחת בד' משתי רוחות משהו לכאן ומשהו לכאן דהוי כרבנן דלרבנן סגי בפס אחד ומשהו [ג] כדפירשנו אלא כרבי אתי דהכי הילכתא: וכי תימא בדופן שבעה דבארבעה הוי רוב דופן. והשתא אי נקט ארבעה לא הוי משמיענו חדוש יותר מברוב דופן דאדרבה השתא דנקט ברוב דופן הוי רבותא טפי דאע"ג דלא הוי ארבעה סגי הואיל ואיכא רוב דופן. למה לי ארבעה פירוש למה אטעיה להצריך ארבעה בשלשה ומשהו סגי דהשתא לא הוי צריך אפילו רוב דופן כיון שנתמעט האויר מארבעה ויש ספרים דגרסי למה לי רוב דופן ולפי זה אתי שפיר בפשיטות [ב] ואית ספרים דלא גרסי רוב דופן אלא למה לי [ד] בתלתא ומשהו סגי והיא היא:

הכא

עין משפט נר מצוה

נה א מיי' פי"ז מהלכות שבת הלכה ט סמג עשין דרבנן א טור ש"ע א"ח סי' שסג סעיף כח:
נו ב מיי' פט"ז מהלכות שבת הלכה יב סמג שם טוש"ע א"ח סי' שסב סעיף ג:
נז ג מיי' שם הלכה יג וסמג שם טוש"ע א"ח סי' שנה סעיף ג:
נח ד מיי' שם הלכה יא וסמג שם טוש"ע א"ח סי' שנו סעיף ג:

רבינו חננאל

ולב"ה ג' מחיצות דאורייתא לטלטל ובשם שלוחי משום היכר כך קורה משום היכר ובשתי מחיצות נמי מבוי הוא מיהו לורוק בו מהר"ר אסור כדאמרינן דזוזא כרה"י ולטלטל בו עד שיהו ג' וכדתניא חצרות של רבים ומבואות שאינן מפולשין בין ערבו בין לא ערבו הזורק בתוכו חייב. ר' אליעזר אומר לחיין וקורה קאמר ולב"ש חולק או לב"ה חולק ולחיים בלא קורה קאמר ולא אפשיטא בהדיא. א"ר שמעון בן גמליאל לא נחלקו ב"ש וב"ה על מבוי שהוא פחות מד' אמות שאין צריך כלום. איני והא תנן משום ר' ישמעאל אמר תלמיד אחד לא נחלקו ב"ש וב"ה על פחות מד' אמות שהוא (או) [ניתר] בלחי או בקורה. ופריק רב אשי דרשב"ג הכי קתני אינו צריך לחיים כר' אליעזר ולא לחי וקורה כב"ש אלא או לחי או קורה כב"ה. למטה עד כמה אהלי ואיתימא רב (יהואל) [אחלי] עד ארבעה. פי' מבוי שהוא רחב מארבע אמות ולמעלה צריך לחי וקורה עד עשר אמות אבל למטה מד' אמות עד ד' טפחים צריך לחי או קורה אבל אם פחות של מבוי רחבו מארבעה טפחים ולמטה אין צריך לא לחי ולא קורה אלא מותר בלא כלום. סוגיין דכי הכיכי דמצריך ר' אליעזר במבוי לחיים הכי נמי מצריך לחצר שני פסין ואמר רב נחמן בר יצחק מאן מודים רבי ומאן חולקין עליו רבנן. דתניא חצר ניתרת בפס אחד. רבי אומר בב' פסין א"ר אסי א"ר יוחנן חצר צריכה ב' פסין ואסיקנא שני פסין בב' רוחות משהו לכאן ומשהו לכאן. מצד אחד צריך פס ארבעה. והא דתני איבומי חצר קטנה בעשר גדולה בי"א אוקימנא לר' דמצריך ב' פסין וסבר לה כר' יוסי דאמר לחיים שאמרו רחבן ג' טפחים שצריך לחי ג' מיכן ולחי ג' מיכן הרי אמה שעודפת הגדולה על הקטנה. הא דאמר שמואל חצר מותרת בפס אחד. אסיקנא עובדא הוה בדורא דרעותא בלשון ים שנכנס לחצר ולא אצרכיה רב יהודה אלא פס אחד משום קל

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן יג.], ב) [שבת קו: וש"נ], ג) [לעיל י., ד) [לעיל ט:], ה) שבת קא. לקמן טז: מח. פו:, ו) תוספתא שבת פי"א ה"ו, ז) [לקמן יד:], ח) לקמן סוף ע"ב.

תוספות ישנים

א) או שמא משום דלאלא בר אבימי צריך לרבי למוכים (ד') [ג'] ומודים חכמים דקאמר היינו שלריך ג':
ב) ואם היינו גורסי' בכולי מארבעה סגי הוי א"ש טובא אך לא נמלא בשום ספר:

הגהות הב"ח

(א) גמ' והא דתני רב אדא בר אבימי: (ב) שם עובדא הוה בדורא דרעותא: (ג) רש"י ד"ה הכי קאמר אינו צריך לחי וקורה כב"ש ותיבת "לא" נמחק: (ד) ד"ה דרב אחלי וכו' לקמן. נ"ב בריש דף יג:

גליון הש"ס

גמ' א"ר נחמן בר יצחק מאן מודים. עי' גיטין דף לח ע"ב תד"ה אלא ע"ל. ולקמן דף מג ע"ב תד"ה יתיב ולקמן דף יח ע"ב תד"ה מתקיף:

רב נסים גאון

והאי דתני אדא בר איבומי רבי היא וסבר לה כר' יוסי הוא שאמר ר' יוסי במשנה (דף יד) בשביל הלחיים רחבן ג' שכבר פירשנוהו:

הגהות וציונים

א) [גירסת הערוך בערך ימי ר' אבא] (גליון) ועי' תוס' לקמן עמוד ב בד"ה להוי: ב) בכת"י ראשונים אלא א"כ עשו לו, וכ"ה ברש"י, ועי' יד דוד דכ"ה עיקר (דק"ס): ג) צ"ל בפס אחד משהו (דבש תמר): ד) בדפו"ר ליתא תיבות "למה לי", ועי' בתוס' הרא"ש: ה) בדפו"ר הגוסח ברש"י ובדפו"ר ה"ק אינו צריך לא לחי ולא קורה כב"ש ולא לחיין כר"א אלא וכו' (ומכאן בא טעות המדפיסים ברש"י):

משנת ראשונים

הכי קאמר וכי לסותמו בלחיין אני צריך. מכאן דקדק בירושלמי דסבירא ליה דלחי ג' דקרי ליה סתימה, והיינו שיטת גמרא דילן מדלא תלינן לרבי דבעי שלשה אלא ברבי יוסי בלחוד. [הריטב"א]
אמר רב אחלי ואיתימא רב יחיאל עד ארבעה. עד ד' טפחים, פירוש, עד ועד בכלל, ופחות מד' אינו צריך כלום דכסתום דמי. [הריטב"א] כי סליק רבי זירא מימי. פרש"י ז"ל כשעלה מן הים, ולא נהירא דא"כ ליכא מן ימא, לכך פר"י ז"ל דימי שם מקום, והיינו דאמרינן התם (קדושין עא.) כמין ימי לטינגא. [הריטב"א] דעובדא הוה בדורה דרעותא. בעיר של רועים. [רשב"ם, בבא בתרא סג.] קל הוא שהקלו חכמים במים. במחיצה כל דהו, ובלבד שיהא בה עשרה מהגיע בה, ואף על גב דעיילי בה מיא מעיילא ומתתאי. מה שהקלו חכמים במים, פירש הראב"ד ז"ל, משום דמשום חוזיא עמוק ואסור לשאוב אפילו בשוקע דלי למטה מעשרה. [רש"י, לקמן מח.] שהקילו חכמים במים. אמר רב פפא קשיא לי הא דא"ל שמואל לרב חנניה בר שילא את לא תעביד עובדא. אלא או ברוב דופן או בב' פסין. למה לן רוב דופן פס ארבעה סגיא. וכי תימא הכא בחצר שהיא שבעה עסקינן ועבד ארבעה ושבק תלתא הא עביד תלתא [ה] ושבק ד' לא. האמר אחלי ואי תימא רב אחלי. בעי אם בחצר לא: ת"ר לשון ים שנכנס לחצר אין ממלאין הימנו בשבת אא"כ עשו לה מחיצה גבוהה עשרה טפחים. בד"א ביותר מעשר אבל בעשר אין צריך כלום. הנחתן, אלא לענין עקירה הנחה. הנכון שהקלו במים מפני הצורך שאי אפשר לתקנו, ופעמים שיש בור בין שתי חצרות וגזוזטרא על המים, והוא טורח גדול לעשות מחיצה למטה, וכיון שהוא מצוי תדיר הקלו ועשו מחיצה תלויה כאילו היא מחיצה גמורה של ברזל יורדת עד התהום, דהא מדרבנן הוא והם אמרו והם אמרו. [הריטב"א, שם]

חשק שלמה על ר"ח א) [ומשהו ובפס פחות ד' לא. כ"ה לפי הנוסחא בגמ' שלפנינו].

הכא במאי עסקינן דאית ליה גידודי: אמר רב יהודה מבוי שלא נשתתפו בו הכשירו בלחי הזורק לתוכו חייב הכשירו בקורה הזורק לתוכו פטור מתקיף לה רב ששת טעמא דלא נשתתפו בו הא נשתתפו בו אפילו הכשירו בקורה נמי חייב וכי ככר זו עשה אותו רשות היחיד או רשות הרבים והתניא חצירות של רבים ומבואות שאינן מפולשין בין עירבו ובין לא עירבו הזורק לתוכן חייב אלא אי איתמר הכי איתמר אמר רב יהודה מבוי שאינו ראוי לשיתוף [א]הכשירו בלחי הזורק לתוכו חייב הכשירו בקורה הזורק לתוכו פטור ° אלמא קסבר א) לחי משום מחיצה וקורה משום היכר וכן אמר רבה לחי משום מחיצה [ב] וקורה משום היכר ° ורבא אמר אחד זה ואחד זה משום היכר. איתיביה רב יעקב בר אבא לרבא הזורק למבוי יש לו לחי חייב אין לו לחי פטור הכי קאמר אינו צריך אלא לחי הזורק לתוכו חייב לחי ודבר אחר הזורק לתוכו פטור. איתיביה [ג] יתר על כן אמר רבי יהודה מי שיש לו שני בתים בשני צידי רשות הרבים עושה לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושא ונותן באמצע אמרו לו אין מערבין רשות הרבים בכך התם קסבר רבי יהודה שתי מחיצות דאורייתא. אמר רב יהודה אמר רב מבוי שארכו כרחבו אינו ניתר בלחי משהו אמר רב חייא בר אשי אמר רב מבוי שארכו כרחבו אינו ניתר בקורה טפח אמר רבי זירא כמה מכוונן שמעתא דסבי כיון דארכו כרחבו הוה ליה חצר וחצר אינה ניתרת בלחי וקורה אלא בפס ארבעה אמר רבי זירא אי קשיא לי הא קשיא לי ליהוי האי לחי כפס משהו ונשתרי אישתמיטתיה הא דאמר ר' אסי אמר ר' יוחנן פסי חצר צריכין שיהא בהן ארבעה [ג] אמר רב נחמן [ב] נקטינן איזהו מבוי שניתר בלחי וקורה כל שארכו יתר על רחבו [ד] ובתים וחצרות פתוחים לתוכו [ג] ואיזו היא חצר שאינה ניתרת בלחי וקורה אלא בפס ארבעה כל שמרובעת אין עגולה לא הכי קאמר אי ארכה יתר על רחבה הוה ליה מבוי ומבוי בלחי וקורה סגיא ואי לא הוה לה חצר וכמה סבר שמואל למימר עד דאיכא פי שנים ברחבה אמר ליה רב הכי אמר חביבי אפילו משהו: משום רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד כו'

ר"ע

רש"י

דאית ליה גידודי. מה שנשאר מן הפרצה בגובה עשרה, אבל הים כיסהו: הכשירו בלחי. תיקנו בלחי: הזורק לתוכו. מרשות הרבים: חייב. דקסבר לחי משום מחיצה: הכשירו בקורה הזורק לתוכו פטור. דקורה משום היכר, וקסבר ארבעה מחיצות דאורייתא[ה] בין לקולא בין לחומרא: חצירות של רבים. שפתוחין בתים הרבה לחצר, ואוסרים בני הבתים זה על זה שאין יכולין להוציא מן הבתים לחצר בלא עירוב, מפני שהבית רשות מיוחדת לו וחצר רשות חבירו מושל בה ונמצא מוציא מרשות לרשות ורבנן גזור שלא להוציא מרשות היחיד לרשות היחיד גזירה דילמא אתי לאפוקי מרשות היחיד לרשות הרבים, אבל בחצר מותר לטלטל בה כדאמרינן במסכת שבת בפ' רבי אליעזר אומר אם לא הביא כלי כו' (דף קל:): שאינו ראוי לשיתוף. מפולש: לחי משום מחיצה. וקסבר שלש' מחיצות דאורייתא: הזורק למבוי כו'. אלמא לחי משום מחיצה: אינו צריך אלא לחי. שאינו מפולש: חייב. ואע"ג דלית ליה לחי, דשלש מחיצות דאורייתא[ט]: לחי ודבר אחר. צורת הפתח כתורת מפולש[י]: הזורק לתוכו פטור. ואע"ג דעבד לחי: יתר על כן. לעיל מיניה איירי בבונה עלייה על גבי שני בתים בפ' כל גגות (לקמן צה.): לחי מכאן כו'. ° אלמא לחי משום מחיצה, ואפי' רבנן לא פליגי עליה אלא ברשות הרבים אבל במבוי מפולש לא: שתי מחיצות. של שני בתים לבד הלחיים, והלחיים דקא מצריך ר' יהודה משום היכר בעלמא: בלחי משהו. אלא בפס ארבעה כחצר: בקורה טפח. כשאר מבוי, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי: כמה מכוונין. לסייען הוא בא: ובתים וחצירות. שתי חצירות פתוחות לתוכו ובית פתוח לכל חצר, שכן היו דירותיהן לפני כל בית היה חצר: עגולה לא. בתמיה, משום דעגולה היא משתריא בלחי משהו: ואי לא הויא לה חצר. ובעיא פס, והאי מרובעת לאו למעוטי עגולה אתא אלא למעוטי ארכה יתר על רחבה: וכמה. יהא אורכה יותר דנפקא לה מדין חצר ומשתריא בלחי משהו: עד דאיכא פי שנים. הואיל וחצר היתה לא נפקא מדינה עד דאיכא פי שנים: חביבי. ר' חייא, שהוא אחי אביו ואמו של רב[ז]:

ר'

תוספות

הכא במאי עסקינן דאית ליה גידודי. פירש רש"י אבל הים כיסהו וקשיא דמכל מקום מאי שנא לענין טלטול חשיבי מחיצות ולענין מילוי לא חשיבי וי"ל דהכי פירושו מילוי הוא דלא ממלינן פירוש לאסור לטלטל (א) מבית לחצר ונקט מילוי משום דעיקר תשמיש מחצר לבית הוא המילוי אבל טלטולי הוא דמטלטלין בחצר ואמאי כו' ומשני דאית ליה גידודי וניכרת מחיצה לבני חצר ולבני בית שהם רחוקים אינה ניכרת ועבידי מיא[ח] ומשום הכי אסור וקשה דבפרק כיצד משתתפין (לקמן ד' פו.) משמע דאתי שפיר דלא בעינן שיצאו ראשי קנים אי לאו ° משום דרב יהודה קפיד אעירובי מיא והשתא הך ברייתא נמי סברה הכי ויש לומר דהוה מצי למימר ולטעמיך וריב"ן מפרש דמיירי בחצר שנפרצה מערב שבת והמים באו בשבת וקאמר הכא במאי עסקינן דאית ליה גידודי ולהכי מטלטלין דשבת הואיל והותרה הותרה[ט] אע"ג דהשתא אין המחיצות ניכרות אבל למלאות מן המים שבאו בשבת לא שייך הואיל והותרה הותרה ולשב"ס ור"ת פירשו דאית ליה גידודי [שיש גדודים] גבוהים עשרה לים (ב) בתוך החצר ולכך מטלטלין בחצר אבל למלאות מן המים אסור למקום המים נפרץ במלואו לים והים הוי כרמלית (ג) ואין לחוש שמא יעלה הים שרטון שגדודים גבוהים יותר או שהם רחוקים משפת הים ביותר הרבה והשר מקוצי מפרש דהכי פירושו מילוי הוא דלא ממלינן הוא הדין טלטול ונקט מילוי משום דקתני בברייתא אין ממלאים אבל טלטולי מטלטלין אם הלכו להם המים ואמאי וכו' דאית ליה גידודי ולהכי שרי בשאין המים אבל כשיש המים ומחיצה אינה ניכרת ועבידי מיא אסור וא"ת ואמאי אסור הכא למלאות והא קתני בתוספתא (פ"ו) גזוזטרא שהיא למעלה מן המים אין ממלאים הימנה בשבת אלא אם כן עשה מחיצה גבוה עשרה למטה מן המים ואע"פ שהמים צפין על גבה אלמא אף על גב דאין מחיצה ניכרת ממלאין הימנה ושמא יש לומר דהתם שהמחיצות עשויות לשם מים עדיפי מגידודי דהכא ולריב"א פירש כרש"י דאית ליה גידודי אבל הים כסהו ולהכי לא ממלינן דילמא אזיל דלי לאידך גיסא חוץ לחצר וטעמא דעבידי מיא אין אסור אלא משום דילמא אזיל דלי לאידך גיסא ולא משום דאין המחיצות ניכרות ובעשר דהוי כפתח לא חיישינן דליכא היכרא אבל טלטולי מטלטלין אע"ג דאין מחיצות ניכרות והשתא אתי שפיר ההיא דתוספתא ב):

איתיביה יתר על כן. ° ואפילו רבנן לא (ד) אסרי אלא דמדרבנן בעו שלש מחיצות גמורות: כמה מכוונים כו' אלא בפס ארבעה. אית דלא גריס ארבעה משום דהשתא סלקא דעתיה דרבי זירא דסגי בפס משהו ואין לחוש דמשום מסקנא נקט ארבעה: להוי כפס משהו ולישתרי. ואף על גב דרבי זירא גופיה קאמר לעיל[י] מרוח אחת בארבעה לבתר הכי שמעה: ובתים וחצירות פתוחים לתוכו. שתי חצירות למבוי ושתי בתים לכל חצר וחצר והכי איתא בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת ד' קל.) ואם תאמר חצר שאינה מרובעת היכי משתרי בלחי וקורה הא אין בתים וחצירות פתוחים לתוכה ואין לומר לחצר דיש בה דיורין[כ] לא בעי בתים וחצירות אבל מבוי דרחוק מדיורין שחצר מפסיק בין הבתים למבוי משום הכי בעינן דיורין מרובין שתי חצירות ושני בתים לכל חצר דהא בפרק הדר (לקמן ד' עג:) אמר רב אין מבוי ניתר בלחי וקורה כו' ושמואל אמר אפילו בית אחד וחצר אחת ופירש רש"י התם בית אחד במבוי בלא חצר וחצר אחת עם הבתים וכיון דטעמיה דרב משום דיורין רב נמי מודה כיון דליכא בית במבוי אפילו ליכא שום חצר דשרי בלחי וקורה וכפי' הקונטרס צריך לפרש דאין לפרש בית אחד וחצר אחת היינו בית אחד בחצר דהא קאמר רבי יוחנן התם אפילו חורבה וקאמר בתר הכי דלא חיישינן דלמא אתי לאפוקי מנא דבתים לחורבה משמע דלא בעי למימר חורבה שבחצר דאם כן ליכא בתים אלא חורבה בלא חצר קאמר והכי נמי לשמואל דקאמר אפילו בית אחד וחצר אחת ונראה לפרש משום דמבוי קרוב לרה"ר יותר מחצר בעי בתים וחצירות:

על

עין משפט נר מצוה

סט א מיי' פי"ז מהל' שבת הלכה ט:
ע ב מיי' שם הלכה ו וסמג שם טוש"ע א"ח סי' שסג סעיף כו:
עא ג מיי' שם הלכה ח וטוש"ע שם סעיף כו:

תוספות ישנים

א) וא"ת והיכא פ"ד דלמאי משום מחיצה לא אגמריה דמשמע דמשום היכר רב הבינה (לקמן טו ע"ב) ושמא במחילה לא הוי ד' או ד' לא אגמריה:
ב) ואע"ג דהכא אמר דבי' אין צריך כלום והסם בעינן אפילו כי' שילאו ראשי קנים התם כמתמלא מרשות מכירו ועוד דליכא למיחש דילמא אזיל דלי דלי לאידך גיסא וגם נפרץ במלואו והכא דמוקמינן מיירי בענין דליכא למיחש דילמא אזיל דלי לאידך גיסא:

רבינו חננאל

ומקשינן בלשון ים דאסיר הא בחצר שרי לטלטולי הואיל נפרצה החצר למקום האסור לה ושנינן בחצר דאית לה גידודי שהן כמו לחיים. אמר רב יהודה מבוי הראוי לשיתוף. פי' כגון מבוי מפולש ועשה בראשו האחת דלת ובראשו האחרת לחי או קורה לפיכך ראוי הוא עכשיו לשיתוף אם הכשירו בלחי הלחי במקום מחיצות חשוב ונמצא בו ד' מחיצות לפיכך הזורק מרה"ר לתוכו חייב. אבל הכשירו בקורה שהיא משום היכר ואין בו אלא ג' מחיצות ודלת הזורק לתוכו פטור. וכן אמר רבה לחי משום מחיצה וקורה משום היכר. ורבא אמר אחד זה ואחד זה משום היכר ואקשינן לרבא מהא הזורק למבוי יש לו לחי חייב. אין לו לחי פטור. מאי לאו יש לו הכשירו בלחי אין לו לחי אין הכשירו בלחי אלא בקורה. קשיא לרבא ומשני לא הכי קתני מבוי שיש לו ג' מחיצות ואינו מחוסר אלא לחי הזורק לתוכו עכשיו בלחי חייב אבל מחוסר לחי ומחיצה פטור. (איני דמבוין [מבוין] שיש לו (ג) [ב] מחיצות בהכשירו בב' ראשין בלחיים או בקורות פטור התניא יתר על כן א"ר יהודה מי שיש לו ב' בתים משני צידי רה"ר עושה לחי מכאן ולחי מכאן כו' ש"מ קסבר ר' יהודה ב' מחיצות דאורייתא. אמר רב יהודה אמר רב מבוי שארכו כרחבו אינו ניתר בלחי משהו וגם אינו ניתר בקורה. מ"ט כיון שארכו כרחבו הוה ליה כחצר וחצר אינה ניתרת בלחי אלא בפס ארבעה. אמר רב נחמן נקטינן איזו היא מבוי שניתר בלחי וקורה כל שארכו יותר על רחבו ובתים וחצירות פתוחין לתוכו. ואיזהו חצר שניתרת בפס ד' כל שמרובעת ואפילו עגולה

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל דף ג. וש"נ], ב) שבת ו. קיז. לעיל ו. לקמן כב. עד: עה., ג) לעיל ה., ד) [שבת קלא. וש"נ], ה) עי' לעיל יא., ו) לעיל דף ו., ז) פסחים דף ד., ח) עי' לקמן פו., ט) עי' לקמן יז., י) בעמוד א (ועי"ש בגליון), כ) עי' שבת קל ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה הכא וכו' פירוש לאסור לטלטל מחצר לבית ונקט מילוי: (ב) בא"ד גבוהים עשרה לים עצמו בתוך החצר וכו': (ג) וא"ן לחוש. נ"ב עיין בדף ח ע"א: (ד) ד"ה איתיביה וכו' רבנן לא אמרי אלא:

רב נסים גאון

אמר ליה רב הכי אמר חביבי. ותמצא בירורו בפרק אור לארבעה עשר בתחילת מסכת פסחים (דף ד) רב בר אחוה דר' חייא ובר אחתיה הוא ובבבא בתרא בפר' חזקת הבתים (דף מא) תמצא ג"כ ההוא גברא דהוה דר בקשתא בעליתא אתא לקמיה דר' חייא אמר ליה אי אית לך סהדי דדר בה איהו מיקמן אפי' חד יומא מוקמינא לה בידך ואי לא לא אמר רב הוה יתיבנא קמיה דחביבי תלמיד

הגהות וציונים

א] נדצ"ל פליג בזה על ר"י (וכ"ה בקושיות עצומות).

גליון הש"ס

גמ' אלמא קסבר לחי משום מחיצה וקורה משום היכר. עי' לעיל ח ע"ב תוד"ה מניח ולקמן דף פו ע"א תד"ה קורה: גמ' ורבא אמר אחד זה ואחד זה. עיין בסהל"ש פ"ק דסוכה ס"ק ט: רש"י ד"ה לחי מכאן. אלמא לחי משום מחיצה. ק"ל הא הקושי' לר"ע דמדבר ר"י מוכח דאפילו קורה משום מחיצה. וצ"ע דמוקי קורה בראייתא לעיל דקתני זורק מבוי יש לו לחי חייב משמע דאע"ג ולא קורה פליגי בזה עלה [א] ר"י אבל לענין לחי לא מצינו מאן דפליג: תד"ה הב"ע. משום דר"י קפיד אעירובי מיא. לא זכיתי להבין דעירובי מיא שייך בגזר שבין ב' חצירות דמים שבצד השני זה כאלו לצד השמחיצה ולאסור לשבתו בחצר מחצר חבירו לעבירו לכיהן. אבל הכא הכל מה בכך שבמה נהלך הא עתה שבאו תוך החצר נעשה רס"י גמורה ולאיו עוקר מכרמלית. אם נכנה לדון כיון דבכניה לא מגכלת מחיצות הוי כליתנייהו א"כ גם בלא טעמא דעירובי מיא אסור דמים שבחצר נפרל למקום האסור לו וא"כ ענין עירובי מיא לא שייך הכא וכו' ואיך עיין:

לאפוקי אריכא וקטינא ואפילו ארוכה יתירה על רחבה משהו: פיסקא משום ר' ישמעאל אומר תלמיד אחד בפני ר'

משנת ראשונים

וכי ככר זו עשה אותו רשות היחיד או רשות הרבים. שלא בא אלא מדברי סופרים לגדר רסיא, שלא להוציא מבית לחצר ומחצר למבוי בהולתם. [מאירי] והתניא חצירות של רבים ומבואות שאינן מפולשין. ק"ל דלמא בשהכשירו בלחי, וניחא לי דסתמא קתני לא שנא הכי ולא שנא הכי. [הריטב"א]

הכשירו בלחי הזורק לתוכו פטור. קסבר בעינן מדאורייתא, חזוא במחיצה כל דהו, וקסבר לחי משום מחיצה קורה משום היכירא. [הריטב"א]

ובתים וחצרות פתוחים לתוכו. פרש"י ז"ל כאן שתי חצרות ובית אחד לכל אחד ואחד מהם, אבל במסכת שבת פירש רש"י שני בתים לכל חצר, וכן מוכיח בפרק ר' אליעזר דמילה, פרש"י ז"ל כאן שתי חצרות ובית אחד בהם בירושלמי כן עיקר. [הריטב"א]

דְּאִית לֵיהּ גִּידּוּדֵי - שנשארו מחיצות בגובה עשרה טפחים אלא שנתכסו במים (רש"י), ומועילות המחיצות להחשיב את החצר לרשות היחיד להתיר בה את הטלטול, ואינן מועילות למלאות מים אל החצר, שהמים ככרמלית בגלל שהם מעורבים עם המים שבתוך הים שהוא כרמלית, והרי הוא מוציא מכרמלית לרשות היחיד (ר"ן בדעת רש"י), או שהוא נראה כמוציא מכרמלית לרשות היחיד [שהמים שבתוך החצר נראים ככרמלית, למרות שהם בתוך החצר, שהיא רשות היחיד] (ריטב"א בדעת רש"י). ויש מפרשים, שהמחיצות מועילות גם להתיר את מילוי המים מלשון הים לחצר, שהמחיצות המכוסות במים ניכרות לעומדים בחצר קרוב למים, אבל הטלטול מהחצר לבית אסור, כיון שהמחיצות אינן נראות לעומדים בבית המרוחק מהמים [ונקטה הברייתא את האיסור במילוי המים, שזהו עיקר השימוש מהחצר לבית] (תוס' ד"ה הכא, ע"פ ביאור הגר"א או"ח שנו, ב, וראה ברא"ש שתוס' כתבו כן בדעת רש"י, וראה בתוס' שם פירושים נוספים).

■ להלכה, חצר שנפרצה יותר מעשר אמות, ולשון ים נכנס לחצר במקום הפרצה ונשארו גידודים המכוסים במים, מותר למלאות מים אל החצר, ואסור להכניסם לבית [וכדעת תוס' הנ"ל], ואם אין גידודים, אסור גם למלא מים בחצר (שו"ע שם, וראה שם פרטים נוספים), או לטלטל בה (משנ"ב שם, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 20, פסק החזו"א).

הִכְשִׁירוֹ בְּקוֹרָה הַזּוֹרֶק לְתוֹכוֹ פָּטוּר, שקורה אינה נחשבת למחיצה, ואינה מועילה אלא להיכר, ולמרות שמלבד הקורה יש למבוי שלש מחיצות, סברה הגמ' שמקום שאינו מוקף ארבע מחיצות מדאורייתא, אינו נחשב מהתורה לרשות היחיד, בין להקל שהזורק מרשות הרבים לתוכו אינו חייב, ובין להחמיר, שאסור לטלטל בו באופן מיוחד שבו שלש המחיצות לא מפקיעות ממנו דין רשות הרבים, כגון שיש בהן צורת הפתח שאינה מועילה למנוע את רגל הרבים [שאילו שלש מחיצות רגילות מועילות להפקיע דין רשות הרבים, גם אם צריך ארבע מחיצות כדי להחשיב את המקום לרשות היחיד, ומהתורה אין בו איסור טלטול, ואף מדרבנן אין צריך מחיצה רביעית, אלא די בקורה] (ע"פ אשר לשלמה מועד סי' מד, ושיעורים במסכת עירובין, בהסבר דברי רש"י).

וְהָתַנְיָא חֲצֵרוֹת שֶׁל רַבִּים וְכוּ', שמסתימת הברייתא משמע שחייב אפילו על זריקה מרשות הרבים למקום שהכשירוהו בקורה, ושלא כדברי רב יהודה שקורה אינה מועילה אלא משום היכר (ריטב"א). ויש מפרשים, ששאלת הגמ' היא מלשון הברייתא 'בין ערבו ובין לא ערבו', שמשמע שהעירוב אינו מעלה ולא מוריד לענין חיוב זריקה בשום אופן [אבל זה יתכן לפרש שהברייתא מדברת דוקא בהכשר לחי, וכמו שיתבאר להלן בדעת הרמב"ם] (רא"מ הורביץ).

מְבוֹי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְשִׁתּוּף וְכוּ' - שאין לו שלש מחיצות הנצרכות לרשות היחיד מדאורייתא (רש"י). ויש גורסים 'מבוי הראוי לשיתוף' שיש לו שלש מחיצות (רבנו חננאל), אלא שאין לו ארבע מחיצות הנצרכות לרשות היחיד מדאורייתא (ראה ברכת אברהם, כג, שכך היתה גירסת אביו הרמב"ם; ביה"ל שסג, א, בדעת הרמב"ם), ולדעה זו מוכרחים להסביר את הברייתא הנ"ל כמחייבת את הזורק לתוך 'חצרות של רבים', כשהכשיר את החצרות בלחי דוקא הנחשב למחיצה, ונמצאת החצר מוקפת ארבע מחיצות (חזו"א או"ח עד, יד, וראה לעיל יא, ב ד"ה לזרוק, ובפסק ההלכה שם).

לֶחִי מְשׁוּם מְחִיצָה, לחי המעמידים בפתח המבוי, כדי להחשיב את המקום לרשות היחיד [היינו המחיצה השלישית או הרביעית, וכמובא לעיל], שאילו בשאר המחיצות, צריכים מחיצה כהלכתה, ולא די בלחי (תוס' ישנים אות א).

וְקוֹרָה מְשׁוּם הֵיכֵּר - שלדעת רב יהודה מוכרח שהקורה אינה מועילה משום מחיצה, שאילו הקורה מועילה משום מחיצה, היה זה דין דאורייתא, והזורק למבוי שהכשירו בקורה, היה חייב (ראה תוס' לעיל ח, ב). ויש מפרשים, שלדעת רב יהודה יתכן שקורה אינה מועילה משום מחיצה, אף שאין הדבר מוכרח בדעתו, שהרי גם אילו היתה הקורה מועילה משום מחיצה, לא היה זה אלא מדרבנן (תוס' להלן פו, א ד"ה קורה, וראה בגליון הש"ס).

וְרָבָא אָמַר אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה מְשׁוּם הֵיכֵּר, ולדעתו מוסכם ששלש מחיצות מדאורייתא, ולכן ברוח הרביעית של המבוי די בהיכר (חזו"א או"ח עד, יד, שגם הרמב"ם הנ"ל מסכים לזה).

אֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא לֶחִי הַזּוֹרֵק לְתוֹכוֹ חַיָּיב - שהרי יש לו שלש מחיצות המועילות מהתורה להחשיב את המקום לרשות היחיד (רש"י; חזו"א שם, וכנ"ל שכך סובר רבא גם לדעת הרמב"ם הנ"ל).

אִיתְּמַר רַב עַל כֵּן אָמַר רַבִּי יְהוּדָה וְכוּ', ומבואר בברייתא זו שלחי מועיל משום מחיצה (רש"י), ולא כדעת רבא שלחי משום היכר, אמנם, מהמבואר בברייתא זו שגם קורה משום מחיצה, אין להקשות גם על רבה שמסכים שקורה משום היכר, שרבה יכול לתרץ שהוא נסמך על הברייתא המובאת מקודם החולקת וסוברת שדוקא הזורק למבוי שיש לו לחי חייב, ומשמע שאם יש לו קורה, פטור (גליון הש"ס).

מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי בָתִּים בִּשְׁנֵי צִידֵי רְשׁוּת הָרַבִּים וְכוּ', כפי שנתבאר לעיל (ו, ב) [ראה ציורים להלן עמ' 182].

אָמְרוּ לוֹ אֵין מְעָרְבִין רְשׁוּת הָרַבִּים בְּכָךְ, וקושית הגמ' היא גם מדעת חכמים, שמשמע שלא נחלקו אלא ברשות הרבים, אבל במבוי המפולש מודים שמועיל לחי מדאורייתא להחשיבו לרשות היחיד [למרות שמדרבנן עדיין אסור לטלטל במבוי זה] (ראה רש"י ורא"מ הורביץ בדעתו). ויש מפרשים, שקושית הגמ' היא גם מדעת חכמים, שלדעתם שבמבוי המפולש לכרמלית, מועיל לחי מדאורייתא להחשיבו לרשות היחיד [למרות שמדרבנן עדיין אסור לטלטל במבוי זה, ואילו במבוי המפולש לרשות הרבים, לא מועיל לחי גם מדאורייתא] (חזו"א או"ח עד, ו, בביאור תוס' ד"ה איתביה, וביישוב קושיית גליון הש"ס).

הָתָם קָסָבַר רַבִּי יְהוּדָה שְׁתֵּי מְחִצּוֹת דְּאוֹרַיְיתָא, והלחיים נועדו רק לצורך היכר (רש"י), אבל לדעת חכמים שלש מחיצות מהתורה, ולא יועילו לחי וקורה, שאינם אלא משום היכר [לדעת רבא], ומה ש'אמרו לו אין מערבין רשות הרבים בכך', לא אמרו כן אלא לטעמיה דרבי יהודה, שראוי שיסכים עמם לכל הפחות ברשות הרבים (ריטב"א).

■ להלכה, לחי מועיל משום מחיצה, וקורה מועילה משום היכר (רמב"ם שבת יז, ט; משנ"ב שמה, נה).

כֵּיוָן דְּאָרְכּוֹ כָּרָחְבּוֹ הֲוֵה לֵיהּ חָצֵר. 'אורך ורוחב המבוי' אינו תלוי במידות, אלא הצד הפתוח לרשות הרבים נקרא 'רוחב המבוי', והצדדים שמכאן ומכאן נקראים 'אורך המבוי', והקולא שהקלו חז"ל בהכשר מבוי [שלא יצטרך אלא לחי או קורה], לא נאמר אלא במבוי [הבנוי בצורה רגילה של מבוי (לבוש או"ח שסג, כו)], כעין רחוב ארוך וצר, שבצדדיו הארוכים גדור במחיצות, ובצדו הצר פתוח לרשות הרבים (רשב"א בעבודת הקודש א, ד ו-יג, ומגיד משנה שבת יז, ז בשמו), אבל כשהמבוי מרובע, או שרוחבו יותר מאורכו, החמירו לתקנו כהכשר חצר (רש"י לעיל ה, ב; עבודת הקודש, ומגיד משנה שם), ומבוי שיש לו שני פתחים, שיעור רוחב המבוי נחשב לפי הפתח הראשי והעיקרי (חזו"א או"ח סה, נג).

■ המשך בעמ' הבא

וְלֹא מְסַיְּימִי - שלא ידוע האם חכמים סוברים כרב אחלי ורבי עקיבא חולק עליו, או להיפך (רש"י), ולא נוקטים שרבי עקיבא הוא המחמיר להצריך תיקון גם למבוי שפתחו פחות מארבעה טפחים, כפי הכלל [המבואר בב"ב (צג, ב)] שהתנא האחרון מוסיף על התנא הראשון, לפי שכלל זה נאמר רק כאשר מוזכרים שני התנאים סמוך זה לזה, ואילו במשנה יש תנא נוסף שמפסיק בין חכמים לבין רבי עקיבא (תוס' ד"ה ולא). וכיון שיתכן שחכמים שהלכה כמותם סוברים כרב אחלי, אין דוחים את דבריו מההלכה (רשב"א וריטב"א בשם הראב"ד. וראה לעיל יב, א, שכן נפסק להלכה).

לֹא אָמַר רַבִּי יְשָׁמָעֵאל דָּבָר זֶה - לפי שהוא מוחזק לחכם (רש"י), ולא יתכן שיאמר דברים שמקובל בידינו שאין הלכה כמותם, למרות שהם דברים מסתברים (גאון יעקב, וכדלהלן).

וַהֲלָכָה כְּאוֹתוֹ תַּלְמִיד, שלא החמירו בית שמאי ורבי אליעזר בתיקון מבוי שהוא רחב פחות מארבע אמות. ואף שבמבוי בלאו הכי הלכה כבית הלל, הדבר נוגע להלכה בחצר [שלדעת הכל צריכה שני לחיים כמבואר לעיל (יב, א)], שאם אין בפתח החצר רוחב ארבע אמות, די בלחי אחד (תוס' רא"ש; תוס' רבינו פרץ).

לֹא אָמְרָה רַבִּי עֲקִיבָא אֶלָּא לְחַדֵּד בָּהּ הַתַּלְמִידִים - שישימו ליבם לפלפל בדברים (רש"י), שהם דברים המסתברים אלא שהיתה קבלה בידו שאין הלכה כן (גאון יעקב, בפי' ראשון). אבל לא היתה כוונתו לחדדם לידע האם ידעו להשיב על דבריו, שהרי רימז להם במפורש שאין הלכה כאותו תלמיד, כשאמר להם שלא יתכן שרבי ישמעאל שהיה חכם יאמר כן [ובשונה משאר המקומות בש"ס שחידדו את התלמידים להבחין כיצד ישיבו] (תוס' ד"ה לחדד). ויש מפרשים, שגם כאן חידדם כדי להבחין אם ישיבו על דבריו [וכדרך שמצינו בשאר מקומות], שיתכן שלא רימז להם כלל שאין הלכה כאותו תלמיד, אלא להיפך אמר להם שאותו תלמיד תלה את דבריו בדברי רבי ישמעאל, כדי שיקבלו את דבריו להלכה [ואמנם שבמשנה מובא שאמר רבי עקיבא שאין הלכה כאותו תלמיד, אבל בברייתא לא מובא שאמר כן לפני תלמידיו] (גאון יעקב, בפי' שני). ■ להלכה, רשאי הרב להטעות את תלמידיו בשאלות ובמעשים שעושה לפניהם כדי לחדדם וכדי לבדוק את זכרון תלמודם (שו"ע יו"ד רמו, יב).

נִרְאִין אֵיתָמַר - שאמר רבי עקיבא לתלמידיו שנראים דברי אותו התלמיד (רש"י), שיש קצת סברא בדבריו וראוי לשבחו, אולם לא יתכן שרבי ישמעאל אמר דברים אלו (תוס' רא"ש).

נִמְצֵאתָ מַחֲרִיב אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ - שבהשמטת האות א' מהמילה 'אמת' ימצא כתוב 'וה' אלקים מת', או בהוספת האות ו' למילה 'וידבר' ימצא כתוב 'וידברו ה'' (רש"י, וראה בתוס' ד"ה או, דוגמאות נוספות). ועוד, שהמשמיט אות אחת בתורה, מחריב את קיום העולם שנברא באותיות התורה, שהן שמותיו של הקב"ה בדרך נסתר (מהרש"א). ויש מפרשים, שמחריב את העולם בהחטאת הרבים בקריאה שלא כדין ובברכה לבטלה בספר תורה שיש בו חסר או יתר (מרומי שדה סוטה כ, א, לדעת הסוברים כן). ■ להלכה, ספר תורה שנמצאו בו חסרות ויתרות שאינן משנות את משמעות הענין או המבטא, כגון שנכתב בכתיב מלא או חסר [באותיות ו' או י' וכדומה], כשר בדיעבד, אבל אם יש בו טעות שגורמת לשינוי המבטא או המשמעות, פסול גם בדיעבד (רמ"א או"ח קמג, ד, ומשנ"ב שם).

וְכָתַב וּמָחָה כָּתָב שֶׁיָּכוֹל לְמָחוֹת, שלדעת רבי ישמעאל דין זה שיהא הכתב יכול להימחות נוהג בכל התורה [בניגוד לשתי דעות נוספות שיובאו בהמשך הסוגיא] (תוס' ד"ה חוץ, ראה שם שני פירושים אם דין זה הוא מדאורייתא או מדרבנן). ויש מפרשים, שקפידת רבי ישמעאל היתה רק על פרשת סוטה שבספר תורה [וכדעת רבי יהודה דלהלן] (רש"י סוטה כ, א).

דִּילְמָא אָתֵי וְיָתֵיב אַתָּגִּיהּ דְּדָלֶ"ת וּמָחֵיק לֵיהּ וּמְשַׂוֵּי לֵיהּ רֵי"שׁ, שבכתיבת הפסוק 'ה' אלוקינו ה' אחד', עלולה להשתנות האות ד' לאות ר', ונמצא הדבר כגידוף כלפי מעלה (רש"י סוטה כ, א).

חוּץ מִפָּרָשַׁת סוֹטָה הכתובה בספר תורה, כיון שלדעתו ניתן למוחקה לצורך סוטה (רש"י), וזהו דין בדיני ספר תורה שתהא פרשה זו ראויה להימחק, כפי שנלמד מהדרשה 'וכתב ומחה', ואפילו בזמן הזה שאין פרשת סוטה נוהגת (תוס' סוטה כ, א ד"ה אמר). ויש סוברים, שאין זה מדיני הספר תורה, שלא מצינו חילוקים מעין אלו בין פרשה לפרשה שבספר תורה, אלא שמכיון שיכולים למחוק פרשת סוטה מכל ספר תורה, הקפידו בזמן המקדש שיהיה הכתב בפרשה זו ראוי להימחק (ריטב"א). ■ להלכה, מותר להוסיף קנקנתום לתוך הדיו בכתיבת סת"ם, וכן נוהגים (משנ"ב לב, ח, וראה שם פרטים נוספים).

המשך מעמוד קודם

וּבָתִּים וַחֲצֵרוֹת - שתי חצרות, שבכל חצר בית אחד (רש"י), עוד יש לפרש, שבכל חצר שני בתים (רש"י להלן עד, א, וראה תלמיד הרשב"א שרש"י שם חזר בו; תוס' ד"ה ובתים). [וראה עוד בגמ' (שם) מחלוקת אמוראים בשיעור הבתים והחצרות].

פְּתוּחִים לְתוֹכוֹ, ולכן רגל הרבים מצויה בו, ואין רגילים להשתמש בו בתשמישים צנועים של דיורים ואכילה, אבל מבוי שאין בתים וחצרות פתוחים לתוכו, משתמשים בו בתשמישים צנועים כעין של חצר, ולכן הוא נצרך למחיצות מעולות (שו"ת הרשב"א ה, רג).

אִי אֶרְכָּהּ יֶתֶר עַל רָחְבָּהּ, הֲוֵה לֵיהּ מָבוֹי - שחצר זו דומה בצורתה למבוי, בשונה מחצר רגילה שכיון שעשויה לתשמיש [ולא להילוך כמבוי], רגילים לעשותה באורך ורוחב שוים (ראה מהר"ל לעיל ה, ב). ונמצא שאין חילוק בין חצר לבין מבוי, אלא הכל תלוי באורך וברוחב השטח, אלא שבדרך כלל החצר מרובעת כיון עשויה לתשמיש, והמבוי ארכו יותר על רחבו שאינו עשוי לתשמיש כחצר (רשב"א), ואדרבה, מצינו פרט אחד שבו תיקון החצר קל יותר מתיקון המבוי, שמבוי שאין חצרות ובתים פתוחים לתוכו, אינו ניתר בלחי וקורה, בגלל צירוף של שתי סברות: [א] שבמבוי כזה רגילים לעשות שימושים צנועים כעין חצר (וכמובא לעיל). [ב] שהניגוד הגדול שבין המבוי הזה שעושים בו שימושים צנועים לבין רשות הרבים הקרובה והפתוחה אליו שאינה מיועדת לשימושים כלל, מבליט יותר את המבוי להחשיבו כחצר. ואילו חצר ניתרת בלחי וקורה אף כשאין חצרות ובתים פתוחים לתוכה [כשארכה יותר מרחבה], שאף שרגילים לעשות בה שימושים צנועים של חצר, כיון שהיא קרובה ופתוחה למבוי, ונראית כמו חלק מהמבוי, הקלו לדונה כמו המבוי (תוס' ד"ה ובתים, ולבוש או"ח שסג, כז).

אֲפִילּוּ מַשֶּׁהוּ ■ להלכה, אין מבוי וחצר ניתרים בלחי וקורה, אלא כשאורכם יותר על רוחבם, אבל כשרוחבם שוה לאורכם, או יותר, ניתרים בפס ארבעה, או בשני לחיים. ובמבוי צריך גם שיהיו בתים וחצרות פתוחים לתוכו (שו"ע או"ח שסג, כו-כז). אכן, המנהג לתקן את כל המבואות בצורת הפתח (רמ"א ומשנ"ב שם, וראה פרטים נוספים שם ובמשנ"ב מהדו' דרשו שם).

רבי עקיבא היינו ת"ק. [דמתניתין] דקתני הכסבר מבוי ב"ש מזמינים לשמעוניין[ד] לכיון דתמיר מ"ק לא נחלקו לרבות: דרב אחאי. במבוי שפחות מהכנעה וטפחים, הד מיניהו אית ליה דבמהכנעה ומהכנעה ולמעלה פליגי אבל פחות מהכנעה מין בריך לגמרי: ולא מבמיטי. הי מיניהו אית ליה דרב אחאי והי מיניהו ליתי ליה לרבי עקיבא דאמר לעיל[ה] דכל אחאי גופיה כו' ולא מפליגי בין קלר לרפת: דרב אחאי. במבוי שפחות מהכנעה וטפחים, הד מיניהו אית ליה דבהכנעה ומהכנעה ולמעלה פליגי אבל פחות מהכנעה מין בריך לגמרי: הא אמר מבמיטי. הי מיניהו אית ליה דרב אחאי והי מיניהו ליתי ליה לרבי עקיבא דאמר [לעיל][ה] דכל אחאי גופיה תנאי היה: הא רבי ישמעאל אמר דבר זה. מוחזק מאי הוי פחות מכסן, ומעולה לא תמר דבר זה: הא אמרה רבי עקיבא. להאי תלמא כלומר תלמיד אחד שמע מרבו ואמרה לאחר: מהכר אות אחת. וה' אלהים אמת אם תמצא אלף"ך הרי אתה מכיר, ואידך ס' אם תוסיף אות ואתה מכיר, ואידך ס' אם תוסיף אות ואתה מכיר: דבר אחד יש ל'. לגמרן מפרש מאי קמהדר ליה: בתב שיבוש[ו] מחוק. ונקנקתום ריקומו ניכר מאד: מאי קאמר ליה. רבי ישמעאל: ומאי קא מהדר ליה. רבי מאיר, מזכר ליה על ספר ויתר ומהדר ליה [ליהוי] קנקנתום ישר לי: קשיא שיבוש אשיבוש. לקמיה לעיל קמיה רבי ישמעאל שימש תמילה, והכא מני מיפכה: רבי עקיבא היא מריש טופא ולא מלי ר' מאיר למיקם עלוליה: וגבר גברא. מצניעות שקיבל מרבותיו: והדר אתא לקמיה דרבי עקיבא. שהיה מריש, לפלפל ולדקדק בשמה שלמד, להשיב תשובות ומשניות זו על זו ולתרץ: חוץ מפרשת סוטה. לפלוגי בספר תורה, דקסבר מם פת למתוק לה מן המתורה מותק: שבמקדש. מגילה של כל סוטה וסוטה: אין מגיפ"תה בשירה בי. סוטה שכתבה מגילתה ומחקה מאי ופטורה אין מגילתה כשירה לסוטה אחרת. למחק כתיבה לשמה בעניין, וה"ק נמי דאין מותקין לה מן המותה:

ועמלך

שימוש אשימוש קשיא אסרה אאסרה בשלמא שימוש אשימוש לא קשיא מעיקרא אתא לקמיה דר"ע ומדלא מצי למיקם אליביה אתא לקמיה דרבי ישמעאל וגמר גמרא והדר אתא לקמיה דר"ע וסבר סברא אלא אסרה אאסרה קשיא קשיא. תניא רבי יהודה אומר ר"מ היה אומר א[לכל מטילין קנקנתום לתוך הדיו חוץ מפרשת סוטה ורבי יעקב אומר משמו ב]חוץ מפרשת סוטה שבמקדש מאי ביניהו אמר רב ירמיה למחוק לה מן התורה איכא ביניהו והני תנאי כי הני תנאי דתניא ג[אין מגילתה כשירה להשקות בה סוטה אחרת ר' אחי בר יאשיה אמר מגילתה להשקות בה סוטה אחרת אמר רב פפא דילמא עד כאן לא קאמר ת"ק התם אלא כיון דאינתיק לשון רחל תו לא הדרא מינתקא לשון לאה אבל גבי תורה דסתמא מיכתבא הכי נמי דאמרי קנקנתום אמר רב נחמן בר יצחק דילמא לא היא עד כאן לא קאמר רבי אחי בר יאשיה התם אלא דאיכתיב מיהת לשון סוטה בעולם אבל גבי תורה דלהתלמד כתיבה הכי נמי דלא מחקינן ולית ליה לרבי אחי בר יאשיה הא דתנן [גט] לגרש את אשתו

ומגיפ נמי שמחו (שם ד' עב.) כתב סופר לשמה ומחמו עדיס לשמה ומתו לה הרי הוא פסול עד שיכתוב קולו שמחר לסופר כתוב ועדיס ומחמו ושהם פסול מקום לגי מהיב לשמה ולא מקום דעניון שלימות בכתיבה דהא סוף פ"ב דגיטין (ד' כב:) מכשיריס כתיבה תס"ו בגדול עומד על גביו ופ"ג גלפו כני שלימות ניכוי[ג] וי"ל לעולם מהיב לשמה ושהם פסול מדרבנן ובגי מהיב לה שיך לפסול מדרבנן מ"ל בסוטה מין הכהן שעליו לכתוב מקפיד אס יכתוב סוס אחס לשמה אלא ברבוחו ומשמעתס ניחא ליה אבל גבי גט מסתמא לא ניחא ליה לשמה:

עין משפט
נר מצוה

עב א ב מיי' פ"ג מהל' מלכלת סוטה הלכה ד ופ"ד מהלכות סוטה הלכה ה ופ"ל שם הלכה ט ופרק עשרון נד טז טוש"ע או"ח סי' סר סעיף ו:

עג ג מיי' ש"ג מהלכות סוטה הלכה ג ופ"ד מהלכות סוטה הלכה ג ופרק עשרה מיני נזירות הלכה ב טוש"ע יו"ד סי' רפ סעיף ב:

רבינו חננאל

עקיבא וכו'. א"ר עקיבא אל זה זה ואל זה זה בחלקו. פי' בין של המבוי שיש בארבה מד' אמות ולמעלה ובין של מבוי שהוא פחות מד' אמות נחלקו ביש"ס ובי"ה. ואמרינן ת"ק סתם קאמר על כל מבוי. ר' עקיבא סתם אמר על כל מבוי מה ביניהו. ופרקינן דרב אחאי [איכא בינייהו] דאמר למטה עד ד' כלומר אם הוא מבוי שרוחבו פחות מד' שופתים ולמטה אינו צריך לא לחי ולא קורה. ולא מסיימ. אריב"ל כל מקום שאתה מוצא משנה ר' ישמעאל אומר תלמיד חותר בפני ר' עקיבא אינו אלא ר' מאיר שישמיש את ר' ישמעאל ואת ר' עקיבא דהוכיח א"ר מאיר כשהייתי למד תורה אצל ר' ישמעאל היתיר מטיל קנקנתום לתוך הדיו וכשהלכתי אצל ר' עקיבא אסרו עלי. איני והא [ואמר רב יהודה אמר שמואל] משמיה דר"מ כשהייתי למד תורה אצל ר' עקיבא וכו' ואסיקנא לא קשיא מיעקיבא אחא קמיה דר' עקיבא כיון דלא מצו למיקם אליביה אזו לקמיה דר' ישמעאל גבר גמרא הדר אתא לקמיה דר' עקיבא סברא. תניא ר' יהודה אומר ר' מאיר היה אומר לכל מטילין קנקנתום חוץ מפרשת סוטה שבמקדש מפני שצריך

משנת ראשונים

איכא ביניהו דרב אחאי ורבינא רב יהראל ולא מבמיטי. כתב הרא"ש ז"ל דכיון דלא מבמיטי מספק לא דחינן מיעוטא דרב אחאי, דדלמא חכמים סברוה להו כרב אחאי דלא מדחיינא מיעוטי מספק.

[ההיטב"א]

לא אסרה רבי עקיבא אלא בחדד בה התלמידים. לראות מה ישיבו על דבריו כשפוסק שלא כהלכה.

[ההיטב"א]

שיהו נושאין על חזותה בעצמן, והא רבינו שיודע הוא בעצמו שאין בדבריו אלא כלום, משיב דבר שאינו משנה, ק"ו לשאר כל אדם שיכול להשיב על דברי רבו, ואפילו יודע בו שאין בדבריו אלא כלום ושאר תוכיחין יהיו מלעיגין עליו לא יפנע מלשאול כל צרכו.

[המפרש, נזיר נט:]

ד) [לעיל יב.], ג) [ברכות נג:, וש"נ], ג) [סוטה כ. ע"ש וכל הענין], ד) [סוטה יז:], ה) [לעיל כז. סוטה כ:], ו) עי' שבת קלה., ז) [כלומר ב"ש ב"ה].

ח) עי' תוס' מנחות לד: ד"ה נאמר.

תוספות ישנים

א) ומכ"ש סומר שוטים טומים ממנו למי מ"ל קנקנתום יש לי ליישב למתני' דשוטים, ב) וע"ש מה יש בין כלכה לגרפין כיון דלעמעו משום מומר כן אם אמר אלכה מה נלפס שכתו יותר: ג) ועיין למלן בין וכתב שלמות למל כמתניס בעיון שלמות משום דמסתמא מירי קלף שכל אלס יכול לגרס אם אמרו ולפי' יניו קשוטות:

תורה אור השלם

א) וְכָתַב אֶת הָאָלָה הָאֵלֶּה הַכָּתוּב בַּסֵּפֶר הַזֶּה אֶל מֵי הַמָּרִים:
[במדבר ה, כג]

הגהות וציונים

ו) צצע שחור: ב) שלא אמר אלא לשובחו אלא כמו שפירש הקונטרס כצ"ל ס"א ר"ש ל"ל (גליון); ג) [זכוכיתי"] (להלן בתוס'), תוספתא נוספת: ד) [וכן כתב תוס' בגיטין יט ע"א ואפשר דבגירסתס היה כתוב אבל לפניהן שם לא נמצא] (גליון):

ונמלך ומצאו בן עירו ואמר שמך כשמי ושם אשתך כשם אשתי פסול לגרש בו הכי השתא התם (א) וכתב לה כתיב בעינן כתיבה לשמה הכא (ב) ועשה לה כתיב בעינן עשיה לשמה עשייה דידה מחיקה היא. א"ר אחא בר חנינא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של רבי מאיר כמותו ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו שלא (א) יכלו חביריו לעמוד על סוף דעתו שהיה אומר על טמא טהור ומראה לו פנים על טהור טמא ומראה לו פנים תנא לא ר"מ שמו אלא רבי נהוראי (ב) שמו ולמה נקרא שמו ר"מ שהוא מאיר עיני חכמים בהלכה (ג) ולא (ד) נהוראי שמו אלא רבי נחמיה שמו ואמרי לה רבי אלעזר בן ערך שמו ולמה נקרא שמו נהוראי שמנהיר עיני חכמים בהלכה אמר רבי (ה) האי דמחדדנא מחבראי דחזיתיה לר' מאיר מאחוריה (א) ואילו חזיתיה מקמיה הוה מחדדנא טפי דכתיב (ג) והיו עיניך רואות את מוריך (ו) א"ר אבהו א"ר יוחנן תלמיד היה לו לר"מ וסומכוס שמו שהיה אומר על כל דבר ודבר של טומאה ארבעים ושמונה טעמי טומאה ועל כל דבר ודבר של טהרה ארבעים ושמונה טעמי טהרה תנא תלמיד ותיק היה ביבנה שהיה מטהר את השרץ במאה וחמשים טעמים (ז) אמר (ח) רבינא אני אדון ואטהרנו ומה נחש שממית ומרבה טומאה טהור שרץ שאין ממית ומרבה טומאה לא כ"ש ולא היא מעשה קוץ בעלמא קעביד. א"ר אבא אמר שמואל שלש שנים נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו (א) (ט) יצאה בת קול ואמרה (י) אלו ואלו דברי אלהים חיים הן והלכה כב"ה וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן מפני שנוחין ועלובין היו ושונין דבריהן ודברי ב"ש ולא עוד אלא שמקדימין דברי ב"ש לדבריהן כאותה ששנינו (כ) מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית בית (ב) שמאי פוסלין וב"ה מכשירין אמרו ב"ה לב"ש לא כך היה מעשה שהלכו זקני ב"ש וזקני ב"ה לבקר את ר' יוחנן בן החורנית ומצאוהו יושב ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית אמרו להן בית שמאי (אי) (ל) משם ראיה אף הן אמרו לו אם כך היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך ללמדך שכל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו (מ) וכל המגביה עצמו הקב"ה משפילו וכל המחזר על הגדולה גדולה בורחת ממנו וכל הבורח מן הגדולה גדולה מחזרת אחריו (נ) וכל הדוחק את השעה שעה דוחקתו וכל הנדחה מפני שעה שעה עומדת לו. ת"ר שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא עכשיו שנברא יפשפש במעשיו ואמרי לה ימשמש (ס) במעשיו: **מתני'** (ע) (ג) הקורה שאמרו רחבה כדי לקבל אריח והאריח חצי לבנה של שלשה טפחים דייה לקורה שתהא רחבה טפח כדי לקבל אריח לרחבו (פ) רחבה כדי לקבל אריח (ד) ובריאה כדי לקבל אריח רבי יהודה אומר רחבה אף על פי שאין בריאה היתה של קש ושל קנים רואין אותה כאילו היא של מתכת עקומה רואין אותה כאילו היא פשוטה עגולה רואין אותה כאילו היא מרובעת (צ) כל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח: **גמ'**

רש"י

ונמלך. וחזר בו מלגרש אותה: פסול. אלמא וכתב לה משמע לשמה, הכי נמי כתיב ועשה לה משמע לשמה: התם כתיב לה. לגבי כתיבה: הכא. כתיב לה לגבי עשייה, עשייה היינו מחיקה: על סוף דעתו. לא יכלו להבין באיזה דבריו נכונים ובאיזה אין דבריו נכונים, שהיה נותן דעת(צ) מיושב והגון על אין הלכה כהלכה: דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה. כשלמדתי לפניו ישבתי בשורה של אחריו: נחש שממית. אדם ובהמה ומביא טומאה בעולם: טהור. כשמת, דהא שמונה שרצים כתיבי: הכי גרסינן מעשה קוץ בעלמא קעביד: עלובין. סבלנין: ושונין דבריהן ודברי ב"ש. כשהיו ב"ש מביאין ראיה לדבריהם מן התורה וב"ה מביאין ראיה ממקרא אחר היו ב"ה דורשין את המקרא של ב"ש למה בא ולא היה קל בעיניהם, כאותה ששנינו במסכת ברכות (ד' י:) ב"ש אומרים בערב כל אדם יטה ויקרא ובבקר יעמוד שנאמר בשכבך ובקומך, וב"ה אומרים כל אדם קורא כדרכו שנאמר ובלכתך בדרך, אם כן למה נאמר בשכבך ובקומך בשעה שדרך בני אדם שוכבין ובשעה שדרך בני אדם עומדין: שמקדימין דברי ב"ש לדבריהן. דקאמרי להו מעשה שהלכו זקני ב"ש והדר זקני ב"ה: הדוחק את השעה. מתיגע להעשיר ולהתגדל ורואה שאינו מצליח, ואעפ"כ חוזר והולך למרחקים ומכניס עצמו לגבוהות: שעה עומדת לו. לאחר זמן עתידה לעמוד לו שעה מצלחת: יפשפש מעשיו. שעשה כבר ויבדוק עבירות שבידו ויתודה וישוב: ימשמש במעשיו. כגון אם בא מצוה לידו יחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ולא יניח (א) לעשותה בשביל ההפסד שהרי שכרה עתיד לבוא, ואם באת לידו עבירה יחשב שכרו שמשתכר בה עכשיו כנגד הפסדה העתיד ליפרע ממנו(ס): **מתני'** רחבה כדי לקבל אריח. שתהא דומה לקביעות לבנות עליה בנין: והאריח חצי לבנה של ג' טפחים. נמצא אריח טפח ומחצה רוחב: דייה לקורה ברוחב טפח כדי לקבל אריח זה ברחבו. ובגמרא פריך טפח ומחצה בעי: היתה של קש כו'. רבי יהודה קאמר לה: עקומה. שאין אריח יכול לעמוד עליה: עגולה. ואין אריח יכול לעמוד עליה, אבל עבה היא שאם תחלק יהא רחבה טפח: רואין אותה כאילו היא (ב) מרובעת. נפסלת או חלוקה: ואי זו היא מדת עגולה להכשיר כל שיש בהקיפה ג' טפחים. שצריכה חוט ארוך ג' טפחים להקיפה סביב בידוע שיש בה רוחב טפח אם תחלק: גמ'

תוספות

עשייה דידה מחיקה היא. ואם תאמר אם כן למה אין מוחקין לה מן התורה ואומר ר"י משום דכתיב וכתב את האלות האלה דבעינן שתהא כתיבה לשם אלה: **שיודע** לטהר את השרץ. תימה מאי חריפות הוא לטהר את השרץ שהתורה טמאתו בהדיא ואומר רבינו תם דלענין טומאת נבילות איירי שלא יטמא כזית ממנו במשא דהא כתיב(ע) או בנבלת חיה ושרץ אע"פ שרומש הוי בכלל חיה כמו נחש דדרשינן בסנהדרין בפרק ארבע מיתות (ד' נט:) ובכל חיה הרומשת זה נחש ויליף רבינא ק"ו מנחש דילא מכלל נבלת חיה דממעט ליה בתורת כהנים מטומאת נבילות מוכל הולך על גחון וכי מסיק ולא היא וסותר הקל ואומר מ"מ אתי במה מצינו שפיר מנחש דלא הוי בכלל חיה ה"נ כל שרצים שרוחשין לא הוו בכלל חיה ולא מצא ר"י בתורת כהנים שממעט בשום מקום(פ) נחש מטומאת נבילות ועוד קשיא לר"י דבהדיא ממעט בת"כ(צ) כל שרצים מטומאת נבילות דקתני התם היא מטמאה במשא ואין שרצים מטמאים במשא שיכול ומה בהמה שלא עשה הכתוב דמה כבשרה מטמאה במשא שרץ שעשה דמו כבשרו אינו דין שיטמא במשא ת"ל היא ולא שרץ ומיהו י"ל אע"ג דאיכא מיעוטא עביד נמי ק"ו אבל קשיא היכי אתי רבינא לבטל הק"ו שבתורת כהנים ואי לאו דאיכא מיעוטא בהדיא אדרבה הוה עבדינן ק"ו דתורת כהנים ועוד דעל ק"ו דרבינא איכא למיפרך מה לנחש שכן טהור אפילו במגע כבעדשה(ק): **נוח** לו לאדם שלא נברא. והא דאמרינן בפ"ק דע"ג (ד' ה.) בואו ונחזיק טובה לאבותינו שאילמלי(ר) הן לא חטאו לא באנו לעולם הא מפרש התם אימא כמי שלא באנו לעולם א"נ הכא איירי בסתם בני אדם אבל צדיק אשריו ואשרי דורו:

ובלבד

עין משפט נר מצוה

עה א מיי' פ"ד מהלכות ת"ת הלכה ג טוש"ע י"ד סי' רמו סעיף ט:

עו ב מיי' פ"ו מהלכות סוכה הלכה ח סמג עשין מג טוש"ע א"ח סי' תלד סעיף ד:

עז ג ד מיי' פי"ז מהל' שבת הלכה יג סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' שסג סעיף יז:

רבינו חננאל

למוחקה. א"ר (חנינא) [חמא] בר חנינא גלוי וידוע מפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של ר"מ כמותו. ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו שלא עמדו חביריו על סוף דעתו שהיה מראה כאילו מטמא את הטהור ומראה לו פנים וכו' ור' מייאשא היה שמו ולמה נקרא שמו ר' מאיר שהיה מאיר פנים בהלכה. וכן ר' אלעזר בן ערך נקרא ר' נהוראי. אמר רב האי דעדיפנא מחבריי דחזיתיה לר' מאיר לאחוריה. פי' שהייתי קטן ולא הגעתי לישב בשורה שלפניו אלא הייתי יושב בשורה שלאחריו. ואילו הייתי זוכה לישב לפניו הוינא עדיף טפי. שנאמר והיו עיניך רואות את מוריך. ותלמיד היה לו לר' מאיר וסומכוס שמו שהיה ר"מ אומר על כל דבר טומאה מ"ח טעמי טומאה ועל כל טהרה מ"ח טעמי טהרה. תנא תלמיד ותיק היה ביבנה שהיה מטהר את השרץ מק"נ טעמים אמר רבינא אני אדון ואטהרנו מה נחש שממית וכו': שלש שנים חלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו יצתה בת קול ואמרה הללו והללו דברי אלהים חיים הן אלא שהלכה כב"ה ומפני מה זכו להיות הלכה כמותן מפני שנוחין בהלכה ועלובין הן ושונין דבריהם ודברי ב"ש ולא עוד אלא שמקדימין דברי ב"ש לדבריהן. דתנן מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית כו'. ללמדך שכל המשפיל עצמו הקב"ה [מגביהו] וכל המגביה עצמו [הקב"ה] מנמיכו. וכל המחזר אחר השררה השררה בורחת ממנו. וכל הבורח ממנה היא מחזרת אחריו. וכל הדוחק את השעה שעה דוחקתו והנדחה מפני השעה שעה עומדת לו. ת"ר שנתים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה ובסוף נמנו וגמרו נוח לו למי שלא נברא. פי' מי שנכנס בצורך העולם יותר ממי

תורה אור השלם

א) כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ: [דברים כד, א] ב) אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר תַּעֲבֹר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהֶעֱמִיד אֶת הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְיָ וְעָשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן אֵת כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת: [במדבר ה, ל] ג) וְנָתַן לָכֶם אֲדֹנָי לֶחֶם צָר וּמַיִם לָחַץ וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ: [ישעיה ל, כ]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן נג.], ב) סוף העלם, ג) שבת קמז: ע"ש, ד) לא קאי על ר"מ אלא על רבי נהוראי המוזכר בתלמוד, בכת"י ובדפו"ר (וכ"ה בשבת) ולא רבי נהוראי שמו (וכן להלן בסמוך), ה) עי' הוריות יב. ו) [סנהדרין יז. וכס איתא רב], ז) [גיטין ו:], ח) ברכות יא. סוכה ג. ז: כח., ט) [שבת כט: וש"נ], י) [עי' לקמן נד. ובנדרים נה.], כ) [ברכות סד.], ל) [פי' ימשמש מעיקרא שיהא זהיר מהחטא או אם חטא יפשפש מעשיו ויחזור בתשובה, ערוך ערך פשפש א'], מ) ב"ב ג:, נ) [לקמן עו. סוכה ז: ב"ב יד: אהלות פי"ב מ"ו], ס) עי' אבות פ"ב מ"א, ע) ויקרא ה ב. ועי' רש"ש, פ) עיין יפה עינים (בסוף המסכת), צ) שמיני פרשתא י ה"ג, ק) [ועי' תוס' סנהדרין יז. ד"ה שיודע].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ימשמש וכו' ולא יניח מלעשותה: (ב) ד"ה רואין אותה כאילו היא חלוקה או נפסלת ומרובעת(ס) הס"ד:

גליון הש"ס

גמ' אמר רבינא אני אדון ואטהרנו. עי' תשובת רמ"א סי' קז: שם יצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלהים חיים. עי' רש"י כתובות דף נז ע"א ד"ה הא קמ"ל:

הגהות מהר"ב רנשבורג

אן גמ' יצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלהים חיים הן. נ"ב עי' פירושו ביבין שמועה דף כט ע"ב ודף פט ע"ב ועי' גם בריטב"א כאן:

רב נסים גאון

תלמיד אחד היה לו לר' מאיר וסומכוס שמו שהיה אומר על כל דבר ודבר של טומאה מ"ח טעמי טומאה ועל כל דבר ודבר של טהרה מ"ח טעמי טהרה. ישנו בפרק ארבעה ראשי שנים הם (ר"ה כא) כשהזכיר ר' אבהו (תהלים יב) כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים אמרו פליגי בה רב ושמואל חד אמר נ' שערי בינה נבראו בעולם וכולם ניתנו לו למשה בסיני חסר א' שנאמר

משנת ראשונים

אמר רבי האי דמחדדנא מחבראי דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה. בירושלמי (ביצה פ"ה ה"ב) מפרש, שנתגלה צוארו של רבי מאיר וראה אותו רבי ומשם זכה להיות מחודד. [illegible]

הגהות וציונים

[illegible]

דְּחָזְיֵתֵיהּ לְרַבִּי מֵאִיר מֵאֲחוֹרֵיהּ - כשזכיתי ללמוד אצלו (רש"י), ויש מפרשים, שאירע פעם אחת שזכיתי לראותו (תורת חיים, בשם ירושלמי).

וְאִלּוּ חֲזִיתֵיהּ מִקַּמֵּיהּ הֲוָה מְחַדְּדָנָא טָפֵי - שראיית פני הרב בשעת הלימוד מועילה להבנת עומק דבריו (מהרש"א), והתקשרות התלמיד מאצילה עליו מרוח רבו (רדב"ז ג, תעב). ■ להלכה, יראו התלמידים את פני רבם בלימודם (שו"ע יו"ד רמו, ט).

אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה טַעֲמֵי טָהֳרָה - שהגיע כמעט לדרגת משה רבינו שהשיג ארבעים ותשעה מתוך חמישים שערי בינה (ראה רב נסים גאון; מהרש"א).

הַלְלוּ אוֹמְרִים הֲלָכָה כְּמוֹתֵנוּ וְהַלְלוּ אוֹמְרִים הֲלָכָה כְּמוֹתֵנוּ. שמצינו שרוב דעות מכריע את ההלכה, ובית הלל היו מרובים מבית שמאי, אולם מאידך מצינו שהלכה כדעתו של הגדול בחכמה, ובית שמאי היו חריפים מבית הלל בחכמה (תורת חיים).

מִפְּנֵי שֶׁנּוֹחִין וְכוּ' שהענינו חושד בעצמו ומבקר את דברי עצמו, עד שזוכה לאמת (ככר לאדן [לחיד"א], ומובא בילקוט מפרשים מהדו' עוז והדר).

וְשׁוֹנִין דִּבְרֵיהֶן וְדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי - שהיו מיישבים את ראיות בית שמאי (רש"י), ומתוך דקדוקם בטענות בית שמאי ובראיותיהם, זכו לכוון להלכה (תוס' רי"ד).

שֶׁמַּקְדִּימִין דִּבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי, כמסופר במשנה להלן (ראה רש"י), וכן רבי שהיה מזדע הלל, הקדים במשניות את דברי בית שמאי לדברי בית הלל (ריטב"א).

שֶׁכָּל הַמְשַׁפִּיל עַצְמוֹ וְכוּ'. הוזכרו כאן שלשה עניינים: [א] כלפי הקב"ה - ינהג בשפלות, והקב"ה יגביהו. [ב] כלפי חביריו - יברח מהשררה, והגדולה תחזר אחריו, שיהא אהוב על חביריו. [ג] וכלפי עצמו - לא ידחוק את השעה, עד שתבוא שעת הצלחתו (מהרש"א).

הַלְלוּ אוֹמְרִים נוֹחַ לוֹ לְאָדָם שֶׁלֹּא נִבְרָא וְכוּ'. שנחלקו אודות חזרה לעולם בגלגול, האם עדיף לתקן את הכל בגלגול ראשון, או שעדיף לבוא בגלגול נוסף ולהוסיף מצוות (גר"א יונה ד, ג).

מִשָּׁנָה. הַקּוֹרֶה שְׁאֲמָרוּ וְכוּ'. הקדמה. לאחר שנתבארו עיקרי הדינים של התיקונים הנצרכים למבוי ולחצר, יפורטו במשנה ובסוגיא שלפנינו דיני קורה [ובמשניות הבאות יפורטו דיני לחי].

קורה משום מחיצה - בגדר התיקון של הקורה, יש הסוברים שהוא משום מחיצה, שרואים את חודה [החיצון, או הפנימי] כאילו יורד וסותם (גמ' לעיל ה, א ו-ח, ב, וראה ביאורנו לעיל יב, ב ד"ה וקורה, לנדון אם מחיצה זו היא מדאורייתא או מדרבנן) מדין 'גוד אחית' (ריטב"א להלן יד, א), או מדין 'פי תקרה יורד וסותם' (תוס' להלן פו, א ד"ה קורה). ואפילו כשאין לה 'חוד', כגון שהיא עגולה, מקילים לומר בה 'פי תקרה יורד וסותם' כיון שאין חיובה אלא מדרבנן (קהלות יעקב א, ג, גם לדעת המחמירים בכי האי גוונא ב'פי תקרה' של מחיצה, וראה במשנה להלן דיון נוסף על קורה עגולה). [אכן, אינה בגדר מחיצה גמורה, ולכן אינה שווה לה בכל פרטי דיניה (רשב"א לעיל ח, ב)].

קורה משום היכר - ויש הסוברים, שהקורה מועילה מדין היכר להולכים שם, שלא יטעו בין המבוי לבין רשות הרבים (גמ' לעיל ה, א ו-ח, ב). אכן, גם הסוברים שקורה משום מחיצה, מודים שהיא משמשת גם להיכר (תוס' סוכה כב, ב ד"ה אבל), שהרי כל הטעם לתיקון המבוי הוא כדי שיהא היכר שלא יטעו בין רשות הרבים לבין המבוי (דברי מרדכי ד, וראה שם, שיש חולקים, וראה עוד להלן בסמוך, בדעת רבי יהודה).

רְחָבָה כְּדֵי לְקַבֵּל אָרִיחַ, שבכך תיראה כדבר קבוע שניתן לבנות עליו בנין, שאם לא כן אין בה היכר, לפי שהרואים יסברו שלא הונחה שם אלא באופן עראי (ראה רש"י כאן לענין רחבה, ולהלן יד, א לענין בריאה, ורבינו יהונתן), עוד יש לפרש הטעם שצריך שתהא בריאה לקבל אריח, כדי שלא תינטל ברוח (רש"י לעיל ג, א. וראה ביאה"ל שסג, יז, שיש לדון נפק"מ בין הטעמים). ויש שכתב, ששני הטעמים משלימים זה את זה, שכדי שתיראה כדבר קבוע שניתן לבנות עליו בנין, נאמר דין בגוף הקורה שתהא חזקה בגופה, באופן שמחמת כובדה לא תינטל ברוח [ואין די בכך שיקבענה במסמרים כדי שבפועל לא תינטל ברוח, בשונה מהדין הידוע במחיצה ש'כל שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה', שכלפיו מועילה קביעה במסמרים] (שיח השדה [לגר"ח קניבסקי] לעיל ג, א).

שֶׁתְּהֵא רְחָבָה - ואילו לעוביה אין שיעור (רמב"ם שבת יז, יג), שעוביה אינו מוסיף להיכר של ההולכים במבוי [בשונה מרוחבה שמוסיף להיכר, כמבואר לעיל] (לבוש או"ח שסג, יז).

וּבְרִיאָה כְּדֵי לְקַבֵּל אָרִיחַ - כדי לבנות שורת אריחים עם טיט לכל אורך הקורה, וכפי שמצינו ב'רחבה כדי לקבל אריח' שצריך שתהא רחבה בשיעור זה לכל ארכה (ריטב"א בשם הראב"ד וע"פ הירושלמי; רבינו יהונתן). ויש מפרשים, כדי לבנות אריח אחד על הקורה (ריטב"א, ע"פ סתימת הבבלי). וקורה שיכולה לקבל אריח העשויה ממין שבדרך כלל אין בכוחו לקבל אריח, כגון קש וקנים, יתכן שפסולה מטעם 'לא פלוג' (ב"י שסג, יט, בדעת הטור), ויש מתירים (ריטב"א להלן יד, א, כמובא בביאה"ל שם, יז).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר רְחָבָה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בְּרִיאָה, שלדעתו, הקורה אינה משמשת כהיכר, אלא כמחיצה בלבד, וכמו שמצינו (לעיל ב, א) שהוא מתיר בקורה למעלה מעשרים אמה אף שאין בה היכר (רבינו יהונתן).

רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא שֶׁל מַתָּכֶת - שלדעת רבי יהודה, אפילו אם הקורה עשויה מחומר חלש שאינו יכול לקבל אריח, כשרה (רש"י), ונקט 'כאילו היא של מתכת' לגוזמה בעלמא, או כדי ללמד שצריך על כל פנים שתהא קצת עבה, בשיעור שקורת מתכת בעובי כזה יכול לקבל אריח (ריטב"א).

■ להלכה, הקורה צריכה להיות ברוחב טפח ובעובי כל שהוא, וצריכה להיות חזקה כדי לקבל אריח [ואם היא רחבה ארבעה טפחים, ראה להלן (יד, א)] (שו"ע או"ח שסג, יז). וצריך שתוכל לקבל אריחים לכל אורכה, כשיעור הנצרך לפי פתח אותו מבוי [כדעת הראב"ד] (משנ"ב שם, ראה שם את השיעור המדויק). וקורה חזקה העשויה מקש וקנים, יש מצדדים שהיא פסולה, אכן הראשונים כתבו שהיא כשרה (ביאה"ל שם).

עֲקוּמָה וְכוּ' עֲגוּלָה רוֹאִין אוֹתָהּ וְכוּ' - וזהו המשך דברי רבי יהודה, שאמר לעיל 'רואין' בקורה שאינה בריאה לקבל אריח, אבל לחכמים גם קורה עקומה או עגולה, פסולה (ב"ח או"ח שסג, יא, בדעת רש"י). ויש מפרשים, שגם לדעת חכמים אומרים 'רואין' להכשיר קורה עקומה או עגולה, כיון שניתן ליישרה ולהתקינה שתוכל לקבל אריח [בשונה מקורה שאינה בריאה, שאי אפשר לתקנה] (ריטב"א; רא"ש), ודרך בני אדם לרבע ולתקן את הקורות (רשב"א להלן יד, א), וכל דבר שאפשר לעשותו, נחשב כאילו הוא עשוי (מאירי). ויש מחלקים בין עגולה שפסולה לדעת חכמים, לבין עקומה שכשרה לדעתם (רשב"א שם, בשם הירושלמי). ■ להלכה, קורה עקומה, כשרה, שרואין אותה כישרה וראויה לקבל אריח [ואם עקמימותה בולטת חוץ למבוי, ראה להלן (יד, א)] (משנ"ב שסג, סו, וראה שם שיש מפקפקים בזה).

גְּמָרָא. אִידָךְ חֲצִי טֶפַח מִלַּבֵּן לֵיהּ בְּטִינָא - וכיון שהקורה ראויה לקבל אריח על ידי מריחה בטיט, כשרה גם ללא הנחת אריח וללא מריחה בטיט בפועל (מאירי). ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע או"ח שסג, יז, ומשנ"ב שם).

וּמַעֲמִידֵי קוֹרָה - היתדות היוצאים מן הכותל, שהקורה מונחת עליהם (רש"י, ע"פ ב"י או"ח שסג, יח), או כותלי המבוי, שהקורה מונחת עליהם (ריטב"א בשם ר"ח).

אֵינָן צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ בְּרִיאִין, שדוקא הקורה צריכה לשמש כהיכר, ולא מעמידיה (רש"י). ואף ששיעור טפח נאמר בשביל שהקורה תוכל לשמש כהיכר [וכאשר מעמידיה חלשים, לא תוכל בפועל לשמש כהיכר], מכל מקום נקבע הדבר בתורת שיעור, שצריך שתהא הקורה עצמה בשיעור טפח, הראוי לשמש כהיכר (דבר אברהם ב, כ).

אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ בְּרִיאִין, שאילו לא יהיו מעמידיה בריאים, לא תוכל הקורה לשמש בפועל כהיכר (רבינו יהונתן). ■ להלכה, מעמידי קורה, צריכים שיהיו חזקים לקבל את הקורה, ויש אומרים, שגם את האריחים (שו"ע או"ח שסג, יח), ונכון להחמיר לכתחילה (משנ"ב שם).

קוֹרָה אֵין כָּאן דְּהָא מִכַּסְּיָא, שקורה שאינה נראית אינה יכולה לשמש כהיכר (עבודת הקודש א, ה, לא), או שלפי שאין מבחינים בה, עלולים לטעות שהמחצלת מתירה את המבוי (רא"ש).

מְחִיצָה אֵין כָּאן וְכוּ', וכמו כן אין המחצלת יכולה לשמש כקורה, שאינה בריאה לקבל אריח (רשב"א).

דְּהַוְיָא לָהּ מְחִיצָה שֶׁהַגְּדִיִּים בּוֹקְעִין בָּהּ, כיון שיש הפרש שלשה טפחים בין הקרקע לתחילת המחיצה (רש"י). אך בקורה, אין חיסרון של בקיעת גדיים גם לדעת הסוברים (שהובאו לעיל יג, ב) שקורה משום מחיצה, שכיון שהיא רחבה טפח נאמר בה דין 'גוד אחית' להחשיב את כל המקום שתחתיה כסתום (ריטב"א), שכך נמסרה הלכה למשה מסיני, שבקיעת גדיים אינה מבטלת דין 'גוד אחית' למרות שהיא מבטלת מחיצות, אפילו כשהן גבוהות (ריטב"א להלן יז, ב), כיון שעל ידי 'גוד אחית' מחשיבים את הקורה עצמה כיורדת ממקומה למטה, בשונה ממחיצה גבוהה שהנדון הוא להכשירה משום שממקומה היא צריכה להועיל לחלק את הרשויות, ולכן בקיעת גדיים פוסלתה (קהלות יעקב עירובין א).

וקורה שיש לה גובה עשרה טפחים, פסולה, שאינה יכולה לשמש כקורה, כיון שאין לה שֵׁם קורה אלא שֵׁם מחיצה, וכן אינה יכולה לשמש כמחיצה משום בקיעת הגדיים (רשב"א, ע"פ הב"י או"ח שסג, כד). ויש סוברים, שכשרה לשמש כקורה (רא"ש), ובלבד שיהא תחתיה חלל פנוי של עשרה טפחים, כפי הדין הרגיל שפתח מבוי צריך שיהא חללו עשרה טפחים (משנ"ב שסג, פב).

■ להלכה, קורה מכוסה במחצלת וגבוהה מהקרקע שלשה טפחים, פסולה (שו"ע שם, כד). וקורה הגבוהה עשרה טפחים, כשרה [כדעת הרא"ש], כשחלל המבוי פנוי בגובה עשרה (שו"ע שם, ומשנ"ב שם).

קוֹרָה הַיּוֹצְאָה מִכֹּתֶל זֶה וְכוּ' ■ וכך נפסק להלכה, שמועיל לבוד באופנים אלו, ובשיעור שלשה טפחים [וכדעת חכמים] (שו"ע או"ח שסג, כא).

אִם מְקַבְּלוֹת אֲרִיחַ לְרָחְבּוֹ טֶפַח וְכוּ'. שדוקא כששתי הקורות צמודות זו לזו בלא הפרש אויר כלל, מצטרפות להכשיר מדין קורה (מרדכי תפב, בביאור לשון רש"י 'מתאימות כמו תאומים'; רש"י סוכה כב, ב), אבל אם אינן צמודות אף שהמרחק ביניהן הוא פחות משלשה טפחים, אינן מצטרפות, משום ששיעור רוחב טפח נקבע כדי שהקורה תשמש כהיכר, לפי שאז היא יכולה לקבל אריח, וכשהקורות מרוחקות זו מזו, אף שאומרים לבוד, אין כאן היכר (מרדכי שם, ע"פ הבגדי ישע שם), או משום שהלבוד אינו מועיל אלא להחשיב את האויר שבינתיים כמחיצה וחציצה במקומות שצריכים מחיצה או חציצה, אבל אין הלבוד מועיל לעשות דבר ממשי [וכעין מה שלבוד אינו מועיל להשלים לשיעור צל בסוכה לענין 'צילתה מרובה מחמתה', כאשר הסוכה כולה מסוככת בקנים בודדים שיש לבוד ביניהם] (קהלות יעקב עירובין ז). ויש סוברים, שדי בכך ששתי הקורות יחד יהיו ברוחב טפח, אף שאינן נוגעות זו בזו, ובלבד שיהיו סמוכות זו לזו בשיעור לבוד (רמב"ם שבת יז, כה, ע"פ המגיד משנה שם), או בשיעור טפח כדי שיוכלו להניח שם אריח ברוחב טפח וחצי, כשהוא נסמך בשיעור רבע טפח על כל קורה [וראה שעה"צ (שסג, נ) השיעור המדויק] (ראה תוס' ד"ה ובלבד, ע"פ ביאור הגר"א שם, וראשונים המובאים בביאה"ל שם). ■ להלכה, הובאו שתי הדעות האחרונות [של הרמב"ם והתוס'] (שו"ע שם, כב. ובביאה"ל שם ציין לדעת רש"י, וגם לדעה רביעית בענין).

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר אִם מְקַבֶּלֶת אֲרִיחַ לְאָרְכּוֹ וְכוּ'. שלדעתו, אין צורך שהקורות יצטרפו לרוחב טפח, וכן די בכך שלא יהיו רחוקות שלשה טפחים, שיוכלו לקבל אריח לאורכו (רש"י סוכה כב, ב, ע"פ פירושו הנ"ל).

רוֹאִין אֶת הָעֶלְיוֹנָה וְכוּ' וְאֶת הַתַּחְתּוֹנָה וְכוּ' - שרואים אחת מהשתיים: או את העליונה כאילו היא למטה, או את התחתונה כאילו היא למעלה (רש"י סוכה כב, ב), שאפשר להחשיב את העליונה כאילו היא למטה, מדין 'חבוט רמי' [הַשְׁלֵךְ והשפל את הקורה למטה], ואת התחתונה אפשר להחשיב כאילו היא למעלה, מדין 'גוד אסיק' [מְשֹׁךְ והעלה את הקורה למעלה] (רבנו חננאל). אכן, למסקנת הגמ' (סוכה שם) אומרים 'רואין' רק כשאין שלשה טפחים בין הקורות ומדין לבוד [שבדבר שאין בו רוחב טפח, אין אומרים בו 'חבוט רמי'] (תוס' ד"ה ובלבד וריטב"א), ויש סוברים, שאומרים 'רואין' אפילו כאשר יש הפרש ביניהן שלשה טפחים (כסף משנה שבת יז, כה, בדעת הרמב"ם שם, שהגמ' שם נאמרה לרווחא דמילתא).

וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תְּהֵא עֶלְיוֹנָה וְכוּ' וְתַחְתּוֹנָה לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה, שכיון שאחת מהקורות מונחת במקום פסול, לא מועיל דין רואין של 'חבוט רמי' או 'גוד אסיק', להכשירן, שדין 'רואין' אינו מועיל אלא לקרב קורות רחוקות (ריטב"א).

סָבַר לָהּ כַּאֲבוּהּ דְּאִיתֵי לֵיהּ רוֹאִין - שרבי יהודה הכשיר קורה של קנים, משום שרואים אותה כאילו היא של מתכת (רש"י), שאילו חכמים חולקים [על רבי יהודה, ועל בנו רבי יוסי] ואינם מכשירים אלא כאשר הקורה ראויה לקבל בפועל אריח (תוס' ד"ה ובלבד), ולמרות שגם הם מודים שאומרים 'רואין' בקורה עגולה או עקומה [לדעת הסוברים כן, כמובא בביאורנו להלן], הפרש גובה שבין שתי קורות, נחשב לחיסרון יותר גדול, שלדעתם אין אומרים בו 'רואין' (גאון יעקב). ויש מפרשים, שמה שנקטה הגמ' 'סבר לה כאבוה', הינו משום שאביו אמר כן במפורש, אבל באמת גם חכמים מודים שאומרים 'רואין' בקורות שיש ביניהם הפרש גובה, שזהו חיסרון חיצוני הדומה לקורה עגולה או עקומה (ריטב"א), ולדעה זו, דין 'רואין' מועיל יותר מדין 'לבוד' לענין זה, שהרי לבוד אינו מועיל להכשיר שתי קורות המתאימות שיש רווח ביניהן ברוחב [לדעת רש"י והמרדכי שהובאו לעיל בסמוך] (גאון יעקב).

■ המשך במילואים עמ' 114

גמ׳ טפח ומחצה בעי כיון דרחב לקבל טפח אידך חצי טפח מלבין ליה בטינא משהו מהאי גיסא ומשהו מהאי גיסא וקיימא. אמר רבה בר רב הונא קורה שאמרו צריכה שתהא בריאה כדי לקבל אריח ומעמידי קורה אינן צריכין שיהו בריאין כדי לקבל קורה ואריח [א] ורב חסדא אמר אחד זה ואחד זה צריכין שיהו בריאין כדי לקבל קורה ואריח. אמר רב ששת הניח קורה על גבי מבוי ופרס עליה מחצלת והגביה מן הקרקע שלשה קורה אין כאן מחיצה אין כאן קורה אין כאן דהא מיכסיא מחיצה אין כאן דהויא לה מחיצה שהגדיים בוקעין בה. ת״ר קורה היוצאה מכותל זה ואינה נוגעת בכותל זה וכן שתי קורות אחת יוצאה מכותל זה ואחת יוצאה מכותל זה ואינן נוגעות זו בזו פחות משלשה אין צריך להביא קורה אחרת שלשה צריך להביא קורה אחרת רבן שמעון בן גמליאל אומר פחות מארבעה אין צריך להביא קורה אחרת ארבעה צריך להביא קורה אחרת וכן ב׳ קורות המתאימות לא בזו כדי לקבל אריח ולא בזו כדי לקבל אריח אם מקבלות אריח לרחבו טפח אין צריך להביא קורה אחרת ואם לאו צריך להביא קורה אחרת רשב״ג אומר אם מקבלות אריח לארכו שלשה אין צריך להביא קורה אחרת ואם לאו צריך להביא קורה אחרת היו אחת למעלה ואחת למטה ר׳ יוסי בר׳ יהודה אומר רואין את העליונה כאילו היא למטה ואת התחתונה כאילו היא למעלה ובלבד שלא תהא עליונה למעלה מכ׳ אמה ותחתונה למטה מעשרה אמר אביי ר׳ יוסי בר׳ יהודה סבר לה כאבוה בחדא ופליג עליה בחדא סבר לה כאבוה בחדא דאית ליה רואין ופליג עליה בחדא דאילו ר׳ יהודה סבר [אפילו] למעלה מעשרים ור׳ יוסי ברבי יהודה סבר בתוך כ׳ אין למעלה מכ׳ לא: ר׳ יהודה אומר רחבה אע״פ שאינה בריאה: מתני ליה רב יהודה לחייא בר רב קמיה דרב רחבה אע״פ שאינה בריאה א״ל אתנייה רחבה ובריאה והאמר ר׳ אילעאי אמר רב רחבה ארבעה אע״פ שאינה בריאה רחבה ארבעה שאני: היתה של קש כו׳: מאי קמ״ל דאמרינן רואין היינו הך מהו דתימא במינה אמרינן שלא במינה לא אמרינן קמ״ל: עקומה רואין אותה כאילו היא פשוטה: פשיטא קמ״ל כדרבי זירא דאמר ר׳ זירא היא בתוך המבוי ועקמומיתה חוץ למבוי היא בתוך עשרים ועקמומיתה למעלה מעשרים היא למעלה מעשרה ועקמומיתה למטה מעשרה רואין כל שאילו ינטל עקמומיתה ואין בין זה לזה שלשה אין צריך להביא קורה אחרת ואם לאו צריך להביא קורה אחרת הא נמי פשיטא היא בתוך מבוי ועקמומיתה חוץ למבוי איצטריכא ליה מהו דתימא ליחוש דילמא אתי לאמשוכי בתרה קמ״ל: עגולה רואין אותה כאילו היא מרובעת: הא תו למה לי סיפא איצטריכא ליה כל שיש בהיקפו ג׳ טפחים יש בו רחב טפח מנא הני מילי א״ר יוחנן אמר קרא ויעש את הים מוצק עשר באמה משפתו עד שפתו עגול סביב וחמש באמה קומתו וקו שלשים באמה יסוב אותו סביב והא איכא שפתו אמר רב פפא שפתו שפת פרח שושן כתיב ביה דכתיב ועביו טפח ושפתו (א) כמעשה כוס פרח שושן אלפים בת יכיל והאיכא משהו כי קא חשיב מגואי קא חשיב תני רבי חייא ים שעשה שלמה היה מחזיק מאה וחמשים מקוה טהרה כמה הוי ארבעים סאה כדתניא ורחץ (את) בשרו במים

רש״י: גמ׳ מלבין לה. לקורה בטינא, ממרח בטיט בטיפוע מלא אצבע מכאן וכנגדו מכאן ומשוה אותה לקורה. מלבין לשון לבנים: ומעמידי הקורה. אם הניחה על גבי יתידות אין צריכין שיהו בריאין לקבל קורה ואריח אלא לקבל קורה לבד, דהא לא יהבי אריח עלה, ובקורה הוא דבעינן קביעות כי היכי דתיהוי היכר מעליא אבל מעמידיה לא תלי היכרא בדידהו: אחד זה ואחד זה. קורה בעיא בריאות דאריח, ומעמידיה בעו בריאות דקורה ואריח: מחצלת. להיות מחילה לייפות כח התירו: שהגדיים בוקעין בה. הואיל וגובהה שלשה הויא מחילה תלויה ואינה מתרת: המתאימות. שהשכיבן זו אצל זו כמו תאומים: אחת למעלה ואחת למטה. ובין שתיהם כדי לקבל אריח זו אצל זו, אלא שאחת מעמידיה גבוהים משל חברתה וגבוהים ממנה: רואין את העליונה כו׳. עד שיהא זו אצל זו בשוה: למעלה מעשרים אמה. מן הקרקע, דאין שם הכשר קורה: ולא תחתונה למטה מי׳. סמוך לקרקע: דאית ליה רואין. (ג) נמי כאבוה דאמר במתני׳ רואין אותה כאילו היא של מתכת: היינו הך. דתנא ברישא רחבה אע״פ שאינה בריאה, ולמה לי תו היתה של קש דאינה בריאה רואין אותה כאילו היא של מתכת: בריאה במינה אמרינן. שרגיל להיות באותו המין בריאה כגון קורה של עץ כי אינה בריאה נמי אמרינן רואין כאילו היא בריאה, אבל של קש ושל קנים דאין בריאה במינה אימא לא אמרינן רואין: פשיטא. דהכא נמי אמרינן רואין, דמאי שנא הא מדרישא: משפתו עד שפתו. הלל שלו לבד עובי דופנותיו עשר אמות, וכתיב וקו שלשים באמה יסוב אותו, אלמא לכל אמה רוחב בעיגולא איכא שלש אמות היקף: והאיכא עובי שפתו. דהוה עודף על י׳ של חלל, ואפילו הכי וקו שלשים הוא דבעי ותו לא: פרח שושן. דק מאד כפרח שושן זו: ועביו טפח. בשוליו ובדפנותיו מלמטה, אבל מלמעלה דק מאד כמעשה שפת כוס פרח שושן: מגוואי קא חשיב. קרא להוא קו ל׳ להיקף דגוואי חשיב ליה, שאין עובי שפתו מוקף בו, אלא קו שלשים הוא מקיף חלל של ים: מקוה טהרה. ארבעים סאה: במים

תוספות: ובלבד שלא תהא עליונה למעלה מעשרים. בפ׳ הישן (סוכה כב.) פריך מהכא למאן דאמר כל היכא דלית ביה טפח לא אמרינן חבוט רמי ומשני תריץ הכי ובלבד שלא תהא עליונה למעלה מכ׳ אלא בתוך כ׳ ותחתונה סמוכה לה בפחות משלשה וקשה דאדפריך מר׳ יוסי בר׳ יהודה לסייעינן מדרבנן דלית להו רואין ואומר ר״י דטעמי׳ דרבנן לאו משום דלית להו חבוט רמי בפחות מטפח אלא משום דבעי קורה ראויה לקבל אריח ופסלי קורה הטופלת ברוח וב׳ קורות המתאימות אפילו בפחות משלשה משום דבעי קורה ראויה לקבל אריח: אתנייה רחבה ובריאה. פירש רשב״ם ואין מחלוקת בדבר וקשה דאז יש למחוק כל בבא דרואין אלא נראה שהיה א) מהפך דברי רבי יהודה לרבנן וא״ת מאי פריך מרבי אילעאי דילמא כרבנן ס״ל וי״ל דלא מתוקם מילתיה כרבנן דהא רחבה ארבעה קאמ׳ ולרבנן די״ה שתהא רחבה טפח ואפילו אינה בריאה אלא על כרחך כדרבי יהודה וס״ד דקים ליה לר׳ אילעאי דר׳ יהודה בעי רחבה ד׳ אבל אין צריך שתהא בריאה ומשני רחבה ארבעה שאני אבל ברחבה טפח בעי ר׳ יהודה שתהא בריאה ב) ומיהו קשיא כיון דגם דברי רבנן מהפך הוה ליה (ג) למימר מילתיה ארבנן ולמימר אתנייה רחבה אע״פ שאינה בריאה במילתייהו דרבנן ונראה לרבינו תם דרב יהודה מתני ליה אמילתיה דרבנן ואמר ליה רב אתנייה רחבה ובריאה כמו במתני׳ אלא שהש״ס המתין לסדר הגמרא זו עד שסיים פלוגתייהו והשתא פריך מר׳ אלעאי דמסתמא הוי כרבנן ולפי זה יש להוכיח דאין הלכה כרב דקאמר לעיל (ד׳ יא.) אתנייה צריך למעט דהמשנה לא נשנית כמו שהגיה וכאן נשנית כמו שהגיה וכן פסקו הגאונים וה״ג: והאיכא משהו. משמע שהחשבון מלומלם וכן בפ״ק דב״ב (ד׳ יד:) גבי שני טפחים שנשתיירו בארון שם ספר תורה מונח שהיא בהיקפה ששה טפחים ופריך כיון דלאמצעיתו נגלל נפיש ליה משני טפחים וכן בתר הכי דמשני בספר דעזרה לתחלתו נגלל ופריך אכתי תרי בתרי היכי יתיב משמע דמלומלם לגמרי וקשיא דאין החשבון מדוקדק לפי חכמי המדות: כמה

ⁿבמים במי מקוה כל בשרו מים שכל גופו עולה בהן וכמה הן אמה על אמה ברום שלש אמות ושיערו חכמים מי מקוה ארבעים סאה כמה הוו להו חמש מאה גרמידי לתלת מאה מאה למאה וחמשין חמשין בארבע מאה וחמשין סגיא הני מילי בריבועא ים שעשה שלמה עגול היה ⁿמכדי כמה מרובע יתר על העגול רביע לארבע מאה מאה למאה עשרים וחמשה הני מאה ועשרים וחמשה הוו להו תני רמי בר יחזקאל ים שעשה שלמה שלש אמות תחתונות מרובעות ושתים עליונות עגולות נהי דאיפכא לא מצית אמרת דשפתו עגול כתיב אלא אימא חדא לא סלקא דעתך דכתיב ⁿאלפים בת יכיל בת כמה הויא שלש סאין דכתיב ⁿמעשר הבת מן הכור דהוה להו שיתא אלפי גריוי והא כתיב ⁿמחזיק בתים שלשת אלפים ההוא לגודשא ⁿאמר אביי שמע מינה האי גודשא תלתא הוי ⁿותנן נמי ⁿשידה תיבה ומגדל כוורת הקש וכוורת הקנים ובור ספינה אלכסנדרית אע"פ שיש להן שולים והן מחזיקות ארבעים סאה בלח שהן כוריים ביבש טהורין: **מתני'** ⁿלחיין שאמרו גובהן עשרה טפחים ורחבן ועוביין כל שהוא ר' יוסי אומר רחבן ג' טפחים: **גמ'** לחיין שאמרו כו' לימא תנן סתמא כר"א ⁿדאמר לחיין בעינן לא מאי לחיין לחיין דעלמא אי הכי קורה נמי ניתני קורות ומאי קורות קורות דעלמא הכי קאמר אותן לחיין שנחלקו בהן ר' אליעזר וחכמים גובהן עשרה טפחים ורוחבן ועוביין כל שהוא ⁿוכמה כל שהוא תני רבי חייא ⁿאפילו כחוט הסרבל. תנא ⁿעשה לחי לחצי מבוי אין לו אלא חצי מבוי פשיטא אלא אימא ⁿיש לו חצי מבוי הא נמי פשיטא מהו דתימא ליחוש דילמא אתי לאישתמושי בכוליה קמ"ל. אמר רבא ⁿעשה לחי למבוי והגביהו מן הקרקע שלשה או שהפליגו מן הכותל שלשה לא עשה ולא כלום אפילו לרשב"ג דאמר ⁿאמרינן לבוד הני מילי למעלה אבל למטה כיון דהויא מחיצה שהגדיין בוקעין בה לא קאמר: ר' יוסי אומר רחבן ג' טפחים: אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל אין הלכה כר' יוסי לא ⁿבהילמי ולא בלחיין אמר ליה רב הונא בר חיננא בהילמי אמרת לן בלחיין לא אמרת לן מאי שנא בהילמי דפליגי רבנן עליה לחיין נמי פליגי רבנן עליה א"ל שאני לחיין משום דקאי רבי כוותיה רב רחומי מתני הכי אמר רב יהודה בריה דרב שמואל [בר שילת] משמיה דרב אין הלכה כרבי יוסי לא בהילמי ולא בלחיין א"ל אמרת אמר להו לא אמר רבא האלהים אמרה וגמירנא לה מיניה ומאי טעמא קא הדר ביה משום דר' יוסי ⁿנימוקו עמו אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי הילכתא מאי א"ל פוק חזי מאי עמא דבר איכא דמתני לה אהא ⁿהשותה מים לצמאו אומר ⁿשהכל נהיה בדברו ר' טרפון אומר בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שבראת א"ל רב חנן לאביי הלכתא מאי א"ל ⁿפוק חזי מאי עמא דבר.

איתמר

כמה מרובע יותר על העגול רביע. מפורש בכילד מעברין (לקמן ד' נו:): **ש"מ** גודשא תלתא. אומר ר"ת דנפקא מינה לענין מקח וממכר אם התנה לתת לו סאה גדושה או לתקן לו כלי המדה: **פוק** חזי. פ"ה וכבר נהגו בלחי משהו וכיון דאין הלכה כרבי יוסי בלחי כ"ש בהילמי דאפילו רב הונא בר חיננא דפליג בלחיים מודה בהילמי ושרי לעשות מי מלח בשבת בשביל ליתן על עופות לצוין ואם נותן מלח על עופות ואח"כ נותן משקין עליהם הוי שרי אפילו לרבי יוסי שהשמנונית ממתיק את המלח כדתנן בפ' שמנה שרצים (שבת ד' קח:) ואלו הן מי מלח המותרים נותן שמן בתחילה לתוך המים או לתוך המלח: תא

במים. משמע מים מחוברין יחדיו: כמה הוו להו. להך עשר על עשר ברום חמש אמות כמה גובה יש בהן באמה על אמה בריבועו של מקוה: ת"ק גרמידי. כיצד, חלקהו לעשר רצועות הרי לכל רצועה עשר אמות אורך ברוחב אמה ורום חמש, חתכם לחתיכות של אמה אמה הרי מאה חתיכות של אמה על אמה ברום חמש אמות, שים זו על זו אמה על אמה ברום חמש הוה ת"ק אמות: לתלת מאה. גובה: מאה. מקואות, שלש אמות למקוה: הני מילי בריבוע. אם היה מרובע שיהא בו אורך ורוחב לצדדין כבאמצעיתו ויהיו רצועותיו שוות בי' אמות לרצועה כדפרישית: ים שעשה שלמה עגול היה. כדכתיב עגול סביב, ונמצא שאין אורך הרצועות עשר אמות אלא רצועה האמצעית לבדה, דכל דבר עגול רחב באמצעיתו וקצר לכל צדדיו: מכדי כמה מרובע יתר על העגול רביע. דהא כל עיגול שרחבו אמה יש בו היקף שלש אמות כדתנן במתני', ואם היה מרובע אמה על אמה היה לו היקף ד' אמות אמה לכל רוח, נמצא מרובע יתר על העגול רביע, הלכך האי ים עגול דשעריתו בחמש מאות אמין במרובע בעינן לבצורי רבעא מינייהו, אימעיט להו ארבע מאה לתלת מאה דאינון מאה מקואות, ולמאה אמין דאשתייר הוו עשרים וחמש מקואות ארבע אמות למקוה, דהני ארבע תלת הוא דהוו שהרי אמות קצרות הן: שלש אמות תחתונות מרובעות. ויש בהן עשר רצועות של עשר עשר שהן מאה אמה ברום ג' ברוחב אמה, דהיינו תלת מאה אמין גובה באמה על אמה, והן ק' מקואות: וב' עליונות עגולות. ואי הוו מרובעות הוו להו מאתן גרמידי, השתא דאינון עגולות כי בצרת ריבעא פשו להו ק"נ דאינון נ' מקואות: נהי דאיפכא לא מצית אמרת. דליהוי תחתונות עגולות ועליונות מרובעות, דשפתו עגול כתיב, אלא שתים עגולות מנא לן, דילמא חדא הוא דהויא עגולה ותו לא וטפי מק"נ מקואות הוה מחזיק: לא סלקא דעתך. שיהא מחזיק יותר מק"נ מקואות: מעשר הבת מן הכור. כור שלשים סאין, וכי הוי הבת מעשר דיליה אשתכח דג' סאין הויא: דהוו להו. הנך אלפים בת: ו' אלפים סאין. שהן ק"נ מקואות, ד' אלפים הוי מ' מאות סאין שהן ק' מקואות של מ' סאין, ואלפים סאין נ' מקואות: מחזיק בתים שלשת אלפים. בים שעשה שלמה כתיב בדברי הימים: לגודשא. כשמודדין בו יבש: שידה. כמין ארגז תלוי בעגלה למרכב נשים חשובות: מגדל. מנשטי"ר[ד]: ובור ספינה אלכסנדרית. עושה בה כעין בור ונותן שם מים מתוקים: טהורין. לפי שגדולים יותר מדאי ואין תורת כלי עליהן, שהרי אינן מטולטלין מלא וריקן[ס]: שהן כוריים ביבש. שאדם יכול לגדוש, אלמא גודשא תילתא, ובכלי שגובהו כחצי ארכו ורחבו קאמר, כיס: מתני': גמ' לחיין דעלמא. אכל מבואות קאי: אי הכי. רישא דקתני הקורה שאמרו כו' ליתני נמי הקורות שאמרו ואימא מאי קורות דעלמא: לחיין שנחלקו בהן ר"א וחכמים. דלר"א תרתי ולרבנן חדא, והו שיעורן כדמפרש, מיהו סתמא לא כמר דייקא ולא כמר דייקא: הסרבל. קו"ט[ד]: לחצי מבוי. שהכניס הלחי לפנים הרבה עד חצי ארכו של מבוי כזה*: אין לו אלא חצי מבוי. שאסור להשתמש אלא מן הלחי ולפנים: יש לו. דאין לו לא איצטריך לאשמעינן, אלא הא אתא לאשמעינן דהימנו ולפנים מיהא מותר להשתמש: למעלה. כגון קורה היוצאה מכותל זה ואינה נוגעת לכותל אחר דאיפליגו בה רשב"ג ורבנן (לעיל ע"א): הילמי. במסכת שבת בפרק שמנה שרצים [דף קח:]. הילמי שלמוייר"א[ט]: בלע"ז: משום דקאי רבי כוותיה. [ס] לעיל והא דתני אלא בר מניומי רבי היא וסבר לה כר' יוסי, כדאוקימנא בחצר קטנה שנפרצה לגדולה: נימוקו עמו. טעמי ראיותיו מביא לו בכל מקום. במסכת גיטין (ד' סז.) מני שבחן של חכמים וזהו שבחו של רבי יוסי: הילכתא מאי. בלחיין: עמא דבר. מה נהגו העם, וכבר נהגו בלחי משהו: לצמאו. לאפוקי מאן דמנקתיה אומצא[ו]: שהכל נהיה בדברו. לפניו, ולאחריו ולא כלום: ר"ט אומר בורא נפשות רבות. ואני שמעתי דר"ט בא לחייב אף ברכה אחריו בורא נפשות רבות, ולא נהירא (א) דאמרינן במס' נדה (ד' נא:) יש טעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו ואמרינן לאתויי מיא והוינן בה ולרב פפא דמברך אמיא כו' ולא אמרינן ולרבי טרפון דמחייב אמיא מאי איכא למימר, אלא נראה לי דרבי טרפון אלפניו קאמר:

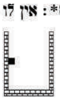

העומד

עין משפט נר מצוה

פו א מיי' פ"ג מהלכות כלים הלכה ג:
פז ב מיי' פי"ז מהלכות שבת הלכה יג טוש"ע א"ח סי' שסג סעיף ג:
פח ג מיי' שם הלכה כ טוש"ע שם סעיף לא:
פט ד מיי' שם הלכה כב טוש"ע שם סעיף י:
צ ה מיי' פ"ח מהל' ברכות הלכה א סמג עשין כז טוש"ע א"ח סי' רד סעיף ז:

רבינו חננאל

כמין שפת כוס פרח שושן. וכיון דהוא משהו לא חשיב ליה. תני ר' חייא ים שעשה שלמה מחזיק ק"נ מקוה טהרה. דתניא ורחץ את בשרו במים מי מקוה. כל בשרו. מים שכל גופו עולה בהן וכמה הן אמה על אמה ברום שלש. ושיערו חכמים מ' סאה. (מורש לחשוב) [ומזה צא וחשוב] הים היאך עולין בו ק"נ מקוה. ואמרינן מכדי הים כמה הוי רחבו עשר על עשר וקומתו (מ"ה) [ה'] אמה י' אמות על עשר אמות ברוחב בגובה אמה הרי הן ק' אמות בתברייתא ויש בים גובה ה' אמות. כשתוציא לכל אמה גובה בעשר על עשר רוחב ק' אמה נמצא בים כולו ת"ק אמה אורך בגובה אמה אחת ושיעור המקוה אמה על אמה רחב ברום ג' אמות. נמצאו בש' אמות ק' מקוה נשתיירו עדיין מחשבון הים ק"ק אמה ק"נ חמשים מקוה היה דיי לים ת"נ למה נ' אמות יתירות. ודחינן כי זה החשבון עשר אמה על עשר אמה אי האמה בתברייתא במרובע אבל בים שהוא עגול אין חשבון זה (כולו) [כלל] ואקשינן אי הכי דמרובע יתר על העגול רביע. ואנו חשבינן ת"ק אמה בים במרובע חסר רביע נמצאת מדת העיגול שע"ה אמה. ש' אמה ק' מקוה ועוד [ע"ה] אמה כ"ה מקוה בכל שלש אמות מקוה. הנה לא תמצא בים אלא קכ"ה מקוה. איך תני ר' חייא ק"נ מקוה ושנינן ג' אמות התחתונות מרובעות שהן ק' מקוה. וב' אמות העליונות עגולות והן במרובעות ק"ק אמה כשתוציא מהרובעים נ' אמה נשתיירו ק"נ אמה (הן) [היינו] נ' מקוה ג' אמות לכל מקוה ולא יתכן שתאמר העליונות מרובעות דכתיב משפתו אל שפתו עגול. וגם לא יתכן שתאמר דכי פחות מב' אמות הוא העיגול שנא' אלפים בת יכיל והבת היא ג' סאין שנא' מעשר הבת מן הכור. והכור י' איפות. והאיפה ג' סאין וכתיב האיפה והבת תוכן אחד יהיה שנמצא (לאלפים) [וששת אלפים] סאין מכיל הים. והמקוה מ' סאה נמצאו ששת אלפים סאה ק"נ מקוה בכל מקוה מ' סאה ואין חשבון זה עולה אלא כשיהיו ג' אמות התחתונות מרובעות ושתי אמות העליונות עגולות. כתוב אחד אומר אלפים בת יכיל וכתוב אחר אומר שלשת אלפים: [המשך בסוף המסכת]

מסורת הש"ס עם תוספות

א) [לעיל ד: וש"נ], ב) [ב"ב כז. קא: לקמן ט: נז. עו: סוכה ח. אהלות פי"ב מ"ו], ג) שבת לה. וקל"ע, ד) שבת לה. כלים פט"ו מ"א אהלות פ"ח מ"א ומ"ג, ה) לעיל יא:, ו) [ב"ב קו. חולין קכד. קלו: נדה כו:], ז) [תוספתא פ"א], ח) עי' תוס' לקמן נט: ד"ה מבוי, ט) [לקמן טז:], י) שבת קח:, כ) [לקמן נא. וע"ש פרש"י גיטין סז. בכורות לז.], ל) ברכות מד:, מ) [עמט. וש"נ], נ) עי' שבת פג:, ס) דף י. ודף יב ע"א.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ר' טרפון וכו' ולא נהירא לומר דקאי ר' טרפון אלא אלפניו ולא אלאחריו ואמרינן] במס' נדה:

גליון הש"ס

גמ' אפילו כחוט הסרבל. עי' לקמן דף פ ע"ב תד"ה אגל קורה. ובתה"ד סי' עד:

תורה אור השלם

א) וְעָבְיוֹ טֶפַח וּשְׂפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת כּוֹס פֶּרַח שׁוֹשָׁן אַלְפַּיִם בַּת יָכִיל: [מלכים א' ז, כו]
ב) וְחֹק הַשֶּׁמֶן הַבַּת הַשֶּׁמֶן מַעְשַׂר הַבַּת מִן הַכֹּר עֲשֶׂרֶת הַבַּתִּים חֹמֶר כִּי עֲשֶׂרֶת הַבַּתִּים חֹמֶר: [יחזקאל מה, יד]
ג) וְעָבְיוֹ טֶפַח וּשְׂפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת כּוֹס פֶּרַח שׁוֹשַׁנָּה מַחֲזִיק בַּתִּים שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים יָכִיל: [דברי הימים ב' ד, ה]

רב נסים גאון

אין הלכה כר' יוסי לא בהילמי ולא בלחיים ובלחיים הוא שאמר ר' יוסי בכאן רחבן ג' טפחים והילמי שנו במסכת שבת בפרק ח' שרצים (דף קח) אמר ר' יוסי והלא היא הילמי בין מרובה בין מעוטה:

הגהות וציונים

א] נראה דרבה גרסינן מדקאמר טעמא משום דהויא מחיצה שהגדיין בוקעין בה ואילו רבא אית ליה לעיל ולקמן בסמוך לחי משום היכר אבל רבה אית ליה לעיל לחי משום מחיצה (תורת חיים מובא בממ"ג), וכ"ה באמת במ"מ פי"ז הכ"ב, ובכת"י הגירסא אמר רב, ועי' לקמן טו סוע"א דגם רב ס"ל לחי משום מחיצה (דק"ס): ב] ד' תיבות אלו מיותרים, גם במשנה דברכות מד ע"א אינן ועיין בביאור מהגאון מהרא"ו ז"ל (ביאור הגר"א) או"ח סי' רז ס"ק ד' (גליון), עי' בילקו"מ [ועי' בדמשק אליעזר על ביאור הגר"א בסי' רז שם] ובדק"ס: ג] ארון עץ קבוע בקרקע ונותנים לתוכו כלים ואוכלים: ד] "קיטעל", כתונת: ה] תערובת מים ומלח עשויה לשימור אוכלים: ו] ט"ס בהגהתו וצ"ל "דאמרינן" [כלפנינו, ולא הגיה תיבה זו], הגהתו קאי על הנוסח בדפו"י "ולא נהירא לומר דקאי ר"ט אלא לפניו ולא לאחריו" דאמרינן במס' נדה וכו' עד "מאי איכא למימר" ושם הוא סוה"ד והשאר משם עד סוה"ד ליתא, ולפי שעדיין לישנא קטיע היא הגיה הב"ח, אבל נפלו טעותי הדפוס בהגהתו וצ"ל "ולא נהירא לי אלא דקאי ר"ט אלפניו ולא אלאחריו" דאמרינן וכו' מאי איכא למימר [והוא סוה"ד], והמהרש"ל הגיה כלפנינו (דק"ס):

משנת ראשונים

לא סלקא דעתך דכתיב אלפים בת יכיל. ובדין הוא דמהכא מצי לאתויי מעיקרא שיש בים [שעשה] שלמה ק"נ מקואות, אלא שגלגלנו כל זה להודיע צורתו היאך היו בו אלפים בת הללו. [הריטב"א] כוורת הקש וכוורת הקנים. וכוורת הקש, כוורת של דבורים עשויה מן הקש או מן הקנים או מקליפי העצים ודומיהן, הכוונה שהיא מן הצומח בארץ כדי שיהו מכלי עץ, וצורתה כעין סל. [פיהמ"ש להרמב"ם, כלים פט"ו מ"א] ובור ספינה אלכסנדרית. ועושין באניות הגדולות בריכה של עץ ממלאין אותה מים כדי שישתו ממנה אנשי האניה, והוא הנקרא בור ספינה. ומה שהתנה בספינות אלכסנדריה, כי האניות שנוסעין בהן מאר"י לאלכסנדריה ספינות גדולות מפני שהן עוברין באמצע הים הגדול, ואינן כמו האניות הקטנות שנוסעין בהן בחופי אר"י מעיר לעיר. [פיהמ"ש להרמב"ם, כלים פט"ו מ"א] משום דרבי יוסי נימוקו עמו. נימוקו עמו טעמו, במסכת גיטין (סז.) מונה שבחן של חכמים ואמר, ר' יוסי נמוקו עמו, נים וקו, דבר ישר כקו המשקולת. [רש"י, לקמן נא.] בורא נפשות רבות וחסרונן. כמו לחם ומים שאי אפשר בלא הם [תוספות, ברכות לז.] על כל מה שבראת. ועל כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי, כלומר על כל מה שבעולם שגם אם לא בראם יכולין העולם לחיות בלא הם, שלא בראם כי אם להתענג בעלמא כמו תפוחים וכיוצא בהן. [תוספות, ברכות לז.] פוק חזי מאי עמא דבר. שהמנהג מכריע, ואמרו בירושלמי (פאה פ"ז ה"ה) כל הלכה שהיא רופפת בידך פוק חזי מה עמא דבר בשוקא ונהוג כותיהו. [הריטב"א, פסחים ז:] מנהגן של ישראל תורה היא, ובכל כי הני פוק חזי מה עמא דבר. [הרשב"א, ראש השנה לב:]

בַּמַּיִם, בְּמֵי מְקֹוָה - שמשמעות הפסוק שכל המים מחוברים ומכונסים יחד, ואינם 'זוחלין' (רש"י). עוד יש לפרש, שלומדים מכאן שאין צריכים 'מים חיים' (רש"י לעיל ד, ב).

מַיִם שֶׁכָּל גּוּפוֹ עוֹלֶה בָּהֶן - והוא שיעור קבוע לכל האנשים, ונקבע לפי מידותיו של אדם בינוני (שו"ת חת"ס או"ח קפא). ומלבד דין זה, שהוא בעיקר שיעור המים של המקוה, יש דין נוסף בגופו של הטובל, שיתכסה כולו במים, ואם גופו גדול במיוחד, צריך להוסיף עוד מים [ואפילו שאובים] מעבר לארבעים סאה (הגהות אמרי ברוך חגיגה יא, א).

נְהִי דְּאִיפְּכָא לֹא מָצֵית אָמְרַתְּ - שהתחתונות עגולות והעליונות מרובעות (רש"י), וכן אין לומר שכל הים היה עגול [והכיל מאה ועשרים וחמש מקוואות], שמשמעות הפסוק שרק שפתו העליונה היתה עגולה (גאון יעקב).

דִּכְתִיב אַלְפַּיִם בַּת יָכִיל, ולאחר שנמצא מקור מפורש בפסוק, לא נצרך כל המשא ומתן הקודם שבגמ', אלא ללמד היאך היתה צורתו של הים, באופן שהיה מכיל מאה וחמישים מקוואות (ריטב"א).

הַאי גּוּדְשָׁא תִּלְתָּא הָוֵי, באותם הכלים הדומים לים של שלמה, ששיעור גובהם כשיעור חצי אורכם ורוחבם (רש"י ד"ה שהן), שהרי שיעור הגודש שווה בכלים שהיקפם שווה, למרות שהם חלוקים זה מזה בגובהם ובמידת תכולתם, ולפיכך לא יתכן שבכל הכלים שיעור הגודש עולה לשליש (ריטב"א).

אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהֶן שׁוּלַיִם - שיש להם תחתית מלמטה, ואילו היו מחזיקים פחות מארבעים סאה, היו נחשבים לכלי שמקבל טומאה (ריטב"א).

וְהֵן מַחֲזִיקוֹת אַרְבָּעִים סְאָה בְּלַח וְכוּ' טָהוֹרִין, שכלי עץ הוקשו לשק, שאינם מקבלים טומאה אלא כשאפשר לטלטלם גם כשהם מלאים (גמ' שבת פג, ב), וכיון שהם מחזיקים ארבעים סאה אין להם תורת כלי, כיון שאינם מיטלטלים כשהם מלאים (רש"י), מפני שעלולים להישבר (רש"י שבת לה, א), אבל פחות מארבעים סאה, יכולים כמה אנשים לשאת יחד את הכלי, בלא שישבר (חי' הר"ן). ויש מפרשים, ששיעור ארבעים סאה נקבע לפי כח גבורתם של דור המדבר, שהיו יכולים לשאת כלים מלאים שיש בהם פחות מארבעים סאה (שם, בשם הראב"ד).

מִשְׁנָה. גֻּבְהָן עֲשָׂרָה טְפָחִים - שהלחי צריך להיות גבוה לפחות עשרה טפחים כשיעור הקטן ביותר בגובה מבוי (רמב"ם בפיהמ"ש), שבפחות מעשרה אינו נחשב מחיצה (רבינו יהונתן). שהניחה למטה מעשרה טפחים שאינו מתיר המבוי וצריך להגביהה, ולכך המשנה לעיל (ב, א) אשר שנתה דין הנחת קורה למעלה מעשרים שצריך למעט, לא כתבה דין נוסף שלמטה מעשרה צריך להגביה, משום שסמכה על משנתנו המבארת ששיעור לחי הוא עשרה (רבינו יהונתן). ולחי עשרה טפחים מועיל אפילו אם המבוי גבוה מעשרים אמה, שכיון שהלחי על הקרקע וגובהו עשרה, הרי הוא ניכר (רמב"ם בפיהמ"ש; תוס' לעיל יא, א ד"ה איפכא; ריטב"א לעיל ב, א בדעת רש"י שם). ויש סוברים, שאם המבוי גבוה מעשרים אמה ימעט, ולא מועיל לו לחי (בית מאיר שסג, כו).

■ להלכה, היתר מבוי בלחי הוא אם גובה הלחי עשרה טפחים (שו"ע או"ח שסג, ג). ואף אם המבוי גבוה מעשרים אמה [כדעת הראשונים] (שו"ע שם כו, ומשנ"ב שם צה ו-טז), ויש פוסלים (ביאה"ל שם כו ד"ה בלחי).

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר רָחְבָּן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, שהלחי צריך להיות מחיצה חשובה, שיועיל כמחיצה אפילו אם ירחיקוהו מן הכותל שלשה טפחים, שאם הלחי פחות משלשה והרחיקוהו מן הכותל שלשה פסול, משום ש'אתא אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה' [ראה לעיל (י, ב)] (רבינו יהונתן).

גְּמָרָא. הָכִי קָאָמַר אוֹתָן לְחָיַיִן שֶׁנֶּחְלְקוּ בָּהֶן וְכוּ', והמשנה משמיעה לנו דרך אגב, שרבי אליעזר וחכמים שנחלקו במנין הלחיים, לא נחלקו בשיעור לחי (ריטב"א).

וְכַמָּה כָּל שֶׁהוּא, שכיון שלפעמים מצינו 'כל שהוא' שיש לו שיעור [כגון, להלן (פ, א) שמבואר בברייתא כי חבית של עירוב מגביהה מן הארץ כל שהוא, ומפרשת הגמ' שהכוונה טפח], מבררת הגמ' אם 'כל שהוא' כאן הוא כפשוטו, או יש לו שיעור (רשב"א; ריטב"א).

אֲפִילּוּ כְּחוּט הַסַּרְבָּל - חוט חזק כפול שתופרים בו סרבלים (רבנו חננאל), והוא השיעור הפחות ביותר שיכול להיות לדבר הבולט וניכר (תשב"ץ ב, לד), ובזמן התלמוד היה שיעורו ידוע, אך בזמנינו שאין אנו יודעים כמה שיעורו, כיון שדין לחי הוא דרבנן, אנו פוסקים להקל, ודי בעובי כל שהוא כפשוטו (ב"ח שסג, ג, בדעת הרמב"ם והטור שכתבו 'כל שהוא', ולא כתבו 'כחוט הסרבל'). ויש סובר, ששיעורו כעובי אצבע (תרומת הדשן עד, בדעת המרדכי בשם רבינו מאיר. ורעק"א בגליון הש"ס מציין לתוס' להלן [פ, ב ד"ה אבל] שיש לו שיעור). ■ להלכה, שיעור עובי לחי כל שהוא (שו"ע או"ח שסג, ג), ואפילו פחות מאצבע (משנ"ב שם, יד).

עָשָׂה לֶחִי לַחֲצִי מָבוֹי אֵין לוֹ אֶלָּא חֲצִי מָבוֹי וְכוּ', ומתיר בתנאי שיש בחלק המבוי הניתר דיני מבוי [שלא יהא אורכו פחות מארבע אמות, ושיהא אורכו יתר על רוחבו, ושפתוחים לתוכו בתים וחצרות], שאם לא כן, צריך לחי מכאן ולחי מכאן או פס ארבעה (מאירי; רשב"א עבודת הקודש א י, סב). ■ וכן הלכה (שו"ע או"ח שסג לא-לב, ומשנ"ב שם, קלב).

וקורה לחצי מבוי, דינה כלחי לחצי מבוי. ואין לחלק ולומר שדוקא לחי מועיל לפי שלחי משום מחיצה ומחיצה מועילה בכל מקום, אבל קורה שהיא משום היכר לא תועיל אלא בפתח המבוי, שהרי רבא שסובר (לעיל יב, ב) שגם לחי משום היכר, היה צריך לחלוק על דין זה של הכשר לחי לחצי מבוי, וממה שלא חולק, ראיה שאפילו קורה שהיא משום היכר מועילה בחצי מבוי (ע"פ רשב"א עבודת הקודש א י, ס; רמב"ן להלן נט, ב; רא"ש ה, יט, שמוכיח כן מהירושלמי ה, ה; מאירי ומגיד משנה שבת יז, כ, המציינים שמפורש כן בתוספתא א, ח. אך ראה בגר"א שם שמחק תיבת קורה). ויש שמסתפק אם קורה לחצי מבוי מועילה (ר"ן). ■ להלכה, קורה לחצי מבוי מועילה (שו"ע שם, לב).

כֵּיוָן דַּהֲוָיָא מְחִיצָה שֶׁהַגְּדַיִּין בּוֹקְעִין בָּהּ לֹא קָאָמַר - שאם הגביהו שלשה טפחים מן הקרקע, או הרחיקו שלשה טפחים מן הכותל, האפשרות שגדיים יכולים לעבור מבטלת ממנו שֵׁם מחיצה (שעה"צ שסג, יג, ע"פ רבנו חננאל ותוס' לעיל י, ב ד"ה ועושה פס שלש אמות). ואף שרבא סובר שלחי וקורה משום היכר (לעיל יב, ב), אין הכוונה שאין להם כלל דין מחיצה, אלא שעיקר הטעם משום היכר, אבל צריך שתיחשב מחיצה בשביל היכר [ולא מחיצה גמורה לענין שיתחייב הזורק למבוי מפולש], ואם גדיים עוברים תחתיה אינה נחשבת מחיצה כלל (חי' בית מאיר). ויש סובר, שטעם הגמ' הוא על הגביהו יותר משלשה טפחים, אבל בהרחקת הלחי

■ המשך במילואים עמ' 114

לֶחִי הָעוֹמֵד מֵאֵלָיו - שלא הוקבע שם לשם תיקון מבוי, שלא הזמינוהו לכך (רש"י), כגון שיצא בליטה מכותל המבוי בראשו בגובה עשרה טפחים, או שהועמד שם לאיזה ענין, ואפילו לא נקבע על ידי אדם, אלא מעולם הוא שם כגון אילן שצמח מעצמו (ע"פ רבנו חננאל, אליה רבה שסג, יב, בשם הרשב"א, ומשנ"ב שסג, לז).

הֵיכָא דְּלֹא סָמְכִינַן עֲלֵיהּ מֵאֶתְמוֹל כּוּלֵּי עֲלְמָא לֹא פְּלִיגֵי דְּלֹא הֲוֵי לֶחִי - שהמבוי תוקן על ידי לחי אחר והוא נפל בשבת, ועכשיו רוצים לסמוך על הלחי שעמד שם מאליו, בין אביי ובין רבא מודים שאינו מועיל לתיקון המבוי (רש"י), שכיון שסמכו על לחי אחר, הרי כאילו אמרו בפירוש שאינם סומכים על לחי זה, וכאילו דחוהו מלהיות לחי (אור זרוע ב, קכא). אבל אם לא היה שם לחי אחר שסמכו עליו לפני שבת, אפילו אם לא נתן ליבו לסמוך על לחי זה, הרי זה כמי שסמך עליו (ר"ן ואור זרוע שם, המדייקים כן ברש"י; רשב"א בעבודת הקודש שער א ח, מז, מובא במגיד משנה שבת יז, כב, ובב"י שסג, יא).

קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ כִּי הֵיכִי דִּפְלִיגִי בְּלֶחִי פְּלִיגִי נַמִּי בְּמֻחְיָצָה, אבל אין המחלוקת במחיצה דומה לגמרי למחלוקת בלחי, שמחיצה ודאי אין צורך להעמידה לשם הכשר שבת, ודי במה שהועמדה לדירה או לכל תשמיש של היקף וגידור להכשר שבת, ואילו לחי לדעת רבא צריך להיות לשם הכשר מבוי [כמבואר ברש"י (לעיל ד"ה העומד מאליו), שלחי העומד מאליו הוא לחי שהונח שם לא לשם תיקון המבוי] (גאון יעקב; חזו"א או"ח עז, א).

תָּא שְׁמַע, ולא הקשתה הגמ' מהברייתא להלן (כ, א) שמחיצה הנעשית בשבת שמה מחיצה, שכיון שנעשית בשבת בידיים לשם מחיצה, מודה רבא שהיא מחיצה גמורה. וכן לחי הנעשה בשבת, מודה רבא שהוא לחי כשר (רשב"א, וראה להלן ד"ה אחוי).

קָנֶה קָנֶה פְּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים כְּדַבָּעָא מִינֵיהּ אַבַּיֵי מֵרַבָּה - האם בדיומד העשוי מקנים, ובין כל קנה וקנה ריוח פחות משלשה טפחים, אומרים 'לבוד' להחשיב את הקנים כמחוברים יחד, או שמא כיון שהריוח שיש בכל רוח בין דיומד לדיומד הוא יותר מרוחב הדיומד עצמו והרי הוא 'פרוץ מרובה על העומד', וכבר הקילו להתיר מחיצה כזו להתיר הטלטול בבאר, אין להקל קולא נוספת בדיומד עצמו להכשירו מדין 'לבוד' בין הקנים שבדיומד, וצריך שיהא בדיומד כדי להכשירו 'עומד מרובה על הפרוץ' [או שתהא המחיצה שתי וערב שהיא מחיצה גמורה] (ריטב"א להלן יט, ב).

אִילָן הַמֻּסָּךְ עַל הָאֶרֶץ וְכוּ' מְטַלְטְלִין תַּחְתָּיו, ומדובר שחיזק את ענפי האילן באריגת ענפי דקל ודפנא כמבואר בסוכה (כה, א) כדי שיעמדו ברוח מצויה, משום שמחיצה שאינה עומדת בפני רוח מצויה אינה מחיצה. וצריך שתהא המחיצה 'שתי וערב' (מאירי).

דִּירָה שֶׁתַּשְׁמִישָׁהּ לָאֲוִיר אֵין מְטַלְטְלִין בָּהּ אֶלָּא בֵּית סָאתַיִם, שכיון שהוא דר בה על כרחו, אינה נחשבת דירה (רש"י). ואם דר בה ביום ובלילה, נחשבת דירה אפילו אם דר בה על כרחו [כגון בית האסורים, שמבואר ברע"ב (להלן ב, ג) שהוא נחשב דירה ומטלטלים בו גם אם הוא גדול מבית סאתים] (טל תורה [לר"מ אריק]).

שָׁבַת בְּתַל שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְהוּא מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְכוּ', שפחות מארבע אמות אין צורך במחיצות של התל או הנקע, שהרי אפילו ברשות הרבים מקומו של אדם הוא ארבע אמות בלי מחיצות (רש"י). ויש שפירשו, שהארבע אמות הם בשיפוע גובה שלהם, ומבואר להלן (כב, ב) בדין תל המתלקט, שאם שיפוע גובהו ארבע אמות, לא נוח תשמישו והוא רשות היחיד, ואם חמש אמות, נוח תשמישו והוא רשות הרבים (מאירי, בשם גדולי המפרשים [ראב"ד]).

בְּשִׁלְמָא קָמָה לְחַיֵּי, והיה מקום לומר שקמה עדיפה על אילן המסיך, שאם השאיר את השיבולים מתחילה כדי שישמשו לו כמחיצות, יכול לטלטל אפילו ביותר מבית סאתיים, וכמדוקדק בלשון הברייתא שאמרה רק על תל ונקע 'והוא מארבע אמות ועד בית סאתים', ולא אמרה כן על קמה, ומשום שאם קוצר באמצע שדה ומשאיר קמה בהיקף סביב, נחשב שמעמיד מחיצה בידיים, אלא שרש"י ותוס' בסוכה (כה, א) כתבו, שגם בקמה מותר לטלטל רק עד בית סאתיים (רש"ש, וכן המאירי כאן כתב שמותר לטלטל רק עד בית סאתיים). ■ וכן הלכה (שו"ע או"ח שצו, ב).

אֶלָּא בְּמֻחְיצוֹת כּוּלֵּי עֲלְמָא לֹא פְּלִיגֵי דְּהַוְיָא מְחִיצָה, ומחיצה, כשירה גם אם לא סמך עליה מאתמול (רא"ש; ב"י שסב, ג, בדעת הרי"ף), וראיה, מהמבואר להלן (מג, ב) שמחיצה הנעשית מאליה בשבת, כגון מחיצה של בני אדם - כשירה (מאירי). ויש סוברים, שאף מחיצה כשירה רק אם סמך עליה מאתמול (רבינו ירוחם קרבן אדם וחוה יב, יז; קרבן נתנאל, באחד מתירוציו בדעת הרי"ף).

וצורת הפתח העומדת מאליה, כשירה כדין מחיצה העומדת מאליה, שצורת הפתח אינה צריכה היכר (יד דוד, בדעת רבינו יהונתן; שבות יעקב ב, ח; גאון יעקב לעיל יא, א). ויש סובר, שאינה כשירה, כי צורת הפתח אינה מחיצה ממש אלא היכר, אלא שהיכר מועיל שיחשב מחיצה (יד דוד שם בשם מהר"י מילר. וראה חזו"א או"ח קיא, ה).

וקורה העומדת מאליה [כגון קורה שנותנים מכותל לכותל לחזק את הכתלים], גם אביי מודה שאינה קורה, שטעמו של אביי הוא דוקא בלחי שהוא משום מחיצה (כמבואר בגמ' להלן), אבל קורה הוא משום היכר, ואם עמדה מאליה אין כאן היכר (ע"פ הרא"ש, רשב"א עבודת הקודש שער ראשון ח, מח, ומאירי).

■ להלכה, לחי שבפירוש לא סמכו עליו, אינו לחי (משנ"ב שסג, לט), ומחיצה כשירה גם אם לא סמך עליה מאתמול [כדעת הרא"ש] (שו"ע או"ח שסב, ג, ומשנ"ב שם, טז). וצורת הפתח, צריך שיסמכו עליה מאתמול (משנ"ב שסג, קיג, וראה ביאה"ל שם יא ד"ה אבל), ויש סובר שאין צריך שיסמכו עליה מאתמול (חזו"א או"ח ע, כה, ו-עז, א). וקורה העומדת מאליה, פסולה (שו"ע שם, טו). וראה עוד (במשנ"ב מהדו' דרשו שסג הע' 34) בענין צורת הפתח, וכן לענין פסי חצר אם צריך שיסמכו עליהם מאתמול.

אַבַּיֵי לְטַעְמֵיהּ וְכוּ' וְרָבָא לְטַעְמֵיהּ - 'אביי לטעמיה' - שאמר לעיל (ה, א) לענין מבוי גבוה עשרים אמה שבא למעטו, שרוחב המיעוט צריך להיות ארבעה טפחים, והטעם התבאר שם לפי לשון אחד בגמ', שקורה משום מחיצה ואין מחיצה פחות מארבעה טפחים, וכל שכן שסובר שלחי משום מחיצה, ותירוץ זה סוברת הגמ' שהוא העיקר. ו'רבא לטעמיה' - שאמר לעיל (יב, ב) שהן קורה והן לחי הם משום היכר (תוס'; תוס' רא"ש; תוס' רבינו פרץ). או 'אביי לטעמיה' שאסר לעיל (ט, א) טלטול בין לחיים, שלדעתו לחי משום מחיצה וחודו הפנימי סותם, 'ורבא לטעמיה' שהתיר (שם) טלטול בין לחיים, כי לדעתו לחי משום היכר (ריטב"א בשם 'יש שפירשו'). ויש שאינם גורסים 'לטעמיה' (רבנו חננאל; רי"ף).

מַהוּ דְּתֵימָא לְמֵיסַר בִּנְיָנָא הוּא דַּעֲבִידָא קָא מַשְׁמַע לָן - שכיון שדרך הבנאים לבנות באופן זה כדי לחברו לאחר מכן לכותל נוסף (רש"י), א"כ היינו אומרים שאפילו אם בנאן מתחילה לשם לחי אין לו היכר שלשם לחי הוא נעשה, קמ"ל (ריטב"א).

■ המשך במילואים עמ' 115

תא שמע העושה סוכתו. בפ' הישן (סוכה ד' כד:) מוקי לה דעביד לה בהוצא ודפנא דלא תקשי לרב אחא בר יעקב דאמר כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח[ד] פירוש שהרוח מנענעת' לכאן ולכאן אינה מחיצה ואמאי כשרה והא קאזיל ואתי ולפי זה לא פריך הכא מידי והוה מצי למימר ולטעמיך אי נמי משמע ליה דמיירי בכל ענין בין הוי רוב דופן מעובי האילן שאינו הולך ברוח בין דהוי רוב דופן מן הנוף: **אי** הכי מאי למימרא[ה]. ולא סגי בשינויא דלעיל דלא הוה נקט תרתי אטו חדא: **תל** ונקע מאי איכא למימר. ולא תקשי מכאן למ"ד (ב) מחיצה שאינה עשויה בידי אדם לא שמה מחיצה דלא אתיא למעוטי אלא דבר שאינו ראוי להעשות בידי אדם כגון בעלי חיים: **אביי** לטעמיה. היינו לחד לישנא דלעיל גבי היה גבוה מכ' ובא למעטו (ד' ה.) דקסבר דאפילו קורה משום מחיצה וכל שכן לחי ואותו לשון תופס עיקר ורבא לטעמיה דאמר לעיל[ו] אחד זה ואחד זה משום היכר ור"ח לא גרס לטעמיה אלא גרס בהדיא אביי אמר לחי משום מחיצה ורבא אמר לחי משום היכר: **לא** סבר לה מר למסמך אדיקלא. אף על גב דרב הונא אית ליה בפירקין (ד' י.) שבת הואיל והותרה הותרה ולא צריך למסמך אדיקלא הא מסיק לקמן דמודה רב הונא היכא דליתנהו למחילות דלא אמרינן הואיל והותרה הותרה אי נמי הכא לפי דברי רב היה מקשה:

איתמר לחי העומד מאליו אביי אמר הוי לחי רבא אמר לא הוי לחי היכא דלא סמכינן עליה מאתמול כולי עלמא לא פליגי דלא הוי לחי כי פליגי היכא דסמכינן עליה מאתמול אביי אמר [א]הוי לחי דהא סמכינן עליה מאתמול רבא אמר לא הוי לחי כיון דמעיקרא לאו אדעתיה דהכי עבידי לא הוי לחי קא סלקא דעתך כי היכי דפליגי בלחי פליגי נמי במחיצה ת"ש [א] [ב]העושה סוכתו בין האילנות ואילנות דפנות לה כשירה הכא במאי עסקינן שנטען מתחילה לכך אי הכי פשיטא מהו דתימא ליגזור דילמא אתי לאישתמושי באילן קמ"ל. ת"ש [ב]היה שם אילן או גדר או חיצת הקנים נידון משום דיומד הכא נמי במאי עסקינן שעשאן מתחילה לכך אי הכי מאי קמ"ל [קמ"ל] חיצת הקנים קנה קנה פחות משלשה טפחים [ג]כדבעא מיניה אביי מרבה. ת"ש [ד]אילן המסיך על הארץ אם אין נופו גבוה מן הארץ ג' טפחים מטלטלין תחתיו הכא נמי במאי עסקינן שנטעו מתחילה לכך אי הכי ליטלטל בכולו אלמה אמר רב הונא בריה דרב יהושע אין מטלטלין בו אלא בית סאתים משום דהוי דירה שתשמישה לאויר [ה]וכל דירה שתשמישה לאויר אין מטלטלין בה אלא בית סאתים. ת"ש [ה] [ג]שבת בתל שהוא גבוה עשרה והוא מארבע אמות ועד בית סאתים וכן בנקע שהוא עמוק עשרה והוא מארבע אמות ועד בית סאתים וקמה קצורה ושיבולות מקיפות אותה מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה וכי תימא הכא נמי שעשה מתחילה לכך בשלמא קמה לחוי אלא תל ונקע מאי איכא למימר אלא [ד]במחיצות כולי עלמא לא פליגי דהויא מחיצה כי פליגי בלחי אביי לטעמיה דאמר לחי משום מחיצה ומחיצה העשויה מאליה הויא מחיצה ורבא לטעמיה דאמר [ו]לחי משום היכר אי עבידא בידים הויא היכר ואי לא לא הוי היכר ת"ש אבני גדר היוצאות מן הגדר מובדלות זו מזו פחות משלשה אין צריך לחי אחר שלשה צריך לחי אחר הכא נמי שבנאן מתחילה לכך אי הכי פשיטא מהו דתימא למיסר בניינא הוא דעבידא קמ"ל. ת"ש [ז]דתני ר' חייא כותל שצידו אחד כנוס מחברו בין שנראה מבחוץ ושוה מבפנים ובין שנראה מבפנים ושוה מבחוץ נדון משום לחי הכא נמי שעשאו מתחילה לכך אי הכי מאי קמ"ל הא קמ"ל נראה מבחוץ ושוה מבפנים נדון משום לחי תא שמע דרב הוה יתיב בההוא מבואה הוה יתיב רב הונא קמיה אמר ליה לשמעיה זיל אייתי לי כוזא דמיא עד דאתא נפל לחיא אחוי ליה בידיה קם אדוכתיה[א] אמר ליה רב הונא לא סבר לה מר לסמוך אדיקלא אמר [ח]דמי האי מרבנן כמאן דלא פרשי אינשי שמעתא מי סמכינן עליה מאתמול טעמא דלא סמכינן הא סמכינן הוי לחי לימא אביי ורבא בדלא סמכינן עליה הא סמכינן עליה הוה לחי לא ס"ד דההוא ברקא דהוה בי בר חבו והוו פליגי בה אביי ורבא כולי שנייהו: **מתני'** [ה]בכל עושין לחיין אפילו בדבר שיש בו רוח חיים ורבי מאיר[ב] אוסר [ט] [ו]ומטמא משום גולל ורבי

העומד מאליו. שלא הוקבע שם לשם תיקון מבוי, דלא הזמינוהו לכך: היכא דלא סמכינן עליה מאתמול. שהיה שם לחי אחר, ונפל בשבת: לאישתמושי באילן. ויעלה ויתלוש ביום טוב[כ]: היה שם. בפסי ביראות תניא בפרק שני: חיצת הקנים. קנים מחוברים. אילת שהיו נטועים כסדר מחילה: דיומד. מפרש בפ' שני[ל] דיו עמודין, עמוד אחד נראה כשנים, שעשאו כמרזב ונוטה אחד ממחילותיו לדרום ואחד למערב, דכי עביד ד' דיומדין לד' הפיאות יש לכל מחילה ב' אמות עומד אמה מכאן ואמה מכאן: כזה

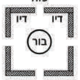

כדבעא מיניה. בפרק שני (א): המסיך. נופו נוטה [עד] סמוך לארץ ראש הנוף בפחות מג' לקרקע, ועיקרו במקום שמחובר לאילן גבוה עשרה: אין מטלטלין בו. אם היה היקפו יותר מבית סאתים כחצר המשכן, ושיעור זה נתנו חכמים לכל היקף המתוקן ואינו מתוקן כל צרכו, כגון למחילה שאין בה שתי וערב בהאי פירקא (ד' טז:) ולהיקף שלא הוקף לדירה בפ' שני (ד' כג.), והכא נמי אי בעומד מאליו מוקמת לה שפיר הואיל ולאו להכי עבידא יהבו ביה רבנן האי שיעורא: משום דהוי דירה שתשמישה לאויר. לעולם שנטעו מתחילה לכך והיקף לדירה הוא, אבל דירה זו אינה עשויה לצורך תוכה אלא לצורך אויר שחוצה לה לדור שם שומרי השדות ועשוי' להציל מן החמה, ואין מטלטלין בדירה זו אלא בית סאתים, כדתניא בפ' שני (ד' כג.) כלל אמר ר"ש בן אלעזר כל אויר שתשמישו לדירה כגון דיר וסהר ומוקצה וחצר ואפילו י' כורים מותר, וכל דירה שתשמישה לאויר כגון בורגנין שבשדות בית סאתים מותר יותר מבית סאתים אסור, דלאו דירה הוא דעל כרחו הוא דר שם: שבת בתל. קדש עליו היום [בתל] וקנה שם שביתתו: גבוה עשרה. דאמרינן גוד אסיק מחילותיו כל סביבותיו והרי הוא מוקף: וכן נקע. אחד מנקיקי הסלעים: והוא מד' אמות עד בית סאתים. הואיל ושבת באויר מחילותיו נעשית ביתו, וכולו כארבע אמותיו הוא, הלכך מהלך את כולו וחוצה לו אלפים אמה, אבל אי הוה טפי מבית סאתים אין מחילותיו מועילות לו, שהיקף שאינו עשוי לדירה אינו מועיל אלא לבית סאתים. להכי נקט מארבע אמות ואילך, דאם היה פחות מד' אמות מאי מהלך את כולו איכא, ומחילותיו מאי מהני, בלאו מחילה נמי מקום כל אדם ד' אמות בפרק מי שהוציאוהו (לקמן ד' מח:[ל]): ושיבולות מקיפות אותה. שהניח גבוליה סביב מלקצור, ובשבלים גבוהין י' עסקינן: תל ונקע מאי איכא למימר. מימות עולם הן: היוצאות מן הגדר. זו למעלה מזו: למיסר בניינא. שאם ירצה לעשות מחילה מכותל זה לכותל שכנגדו יתקשר באבנים הללו, שכן דרך הבנאין לעשות, ובענין אחר אינו יכול לדבק בנין חדש בבנין ישן: לסמוך אדיקלא. דקל היה עומד אצל פתח המבוי: הא סמכינן הוי לחי. אלמא הלכה כאביי: לימא בדלא סמכינן עליה פליגי. ואביי דשרי קשיא ליה האי עובדא דרב לא סמך אדיקלא ואנן קים לן הלכתא כאביי בלחי העומד מאליו: ומתרץ לא ס"ד. דוודאי בדסמכינן עליה פליגי, אבל לא סמכינן דברי הכל אינו לחי כההוא עובדא דדיקלא דרב: ברקא. יליע: דהוה בי בר חבו. והיה עמוד הסומך את היליע עומד בראש מבוי אחר[ג]: ואפליגו בה כולי שנייהו. אביי שרי למיסמך עליה ורבא אסר, אלמא בדסמכינן עליה פליגי, והלכתא כאביי בהא דזו היא אחת מיע"ל קג"ס שהלכה כאביי[מ]: **מתנ'** ומטמא משום גולל. אם עשאו גולל לקבר מטמא לעולם באהל כמת עצמו, ואפי' ניטל משם, דתניא בפ' בהמה המקשה (חולין עב.) כל אשר יגע על פני השדה לרבות גולל ודופק:

ורבי

רבינו חננאל

א"ל פוק חזי היאך עמא דבר איכא דמתני לה על השותה מים לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו. אתמר לחי העומד מאליו כגון אילן וכיוצא בו. אביי אמר הוי לחי רבא אמר לא הוי לחי וסברוה כי היכי דפליגי בלחי הכי פליגי במחיצות. ת"ש העושה סוכתו (על) [בין] האילנות ואילנות דפנות [לה] כשרה ודחי רבא הכא במאי עסקינן כששעשאו לאילן בתחלה לשום דופן הא אתא לאשמעינן דלא גזרינן דלמא אתי להשתמושי בי"ט באילן. וכן נמי דחי במחיצת הקנים דהזינן דידון משום דיומד כששעשאו מתחלה לכך. אי הכי מאי למימרא כלומר אם מתחלה עשאו לכך הא פשיטא היא ודחי לכדבעא אביי מרבה דאצטריכא ליה לכדבעינן למימר לקמן. תא שמע מהא דתנן בהמוצא תפילין. אילן המיסך על הארץ כו'. ודחי הכא נמי כששעשאו לכך. אי הכי האי מחיצה מעלייתא היא. אלמה אמר רב הונא בריה דרב יהושע אין מטלטלין בו אלא בבית סאתים ומשני משום דהויא דירה שתשמישה לאויר כו'. ת"ש שבת בתל גבוה י' והוא מד' אמות ועד בית סאתים מפני שהוא דירה שתשמישה לאויר ואין לך אלא בית סאתים. וכן בנקע עמוק י' כו' וקמה קצורה או שיבולות מקיפות אותה מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה הנה התל והנקע אי אפשר לומר בהן שעשאן מתחלה לכך. ופרקינן במחיצות כ"ע לא פליגי דמחיצה העשויה מאליה היא מחיצה. כי פליגי בלחי אביי אמר לחי משום מחיצה ומחיצה העשויה מאליה הויא מחיצה ורבא אמר לחי משום היכר ואי עשאו לכך הוי היכר ואי לא לא הוי היכר. ת"ש אבנים היוצאות מן הגדר ונראות בולטות ומובדלות זו מזו פחות משלשה אין צריך לחי אחר וכו'. א) פי' לאיסר בניינא. ת"ש דרב ורב הונא הוו יתבי במבוי א"ל רב לשמעיה אייתי לי מיא עד דאתו שמעא נפל הלחי א"ל רב קום אדוכתיך א"ל רב הונא ולסמוך מר אדיקלא. א"ל וכי סמכינן עליה מאתמול מכלל דאילו סמכינן עליה הוו לחי. **לימא אביי ורבא** בדלא סמך עליה מאתמול פליגי. ודחינן לה דההוא ברקא חלילה. פירוש בנין כמותא ומפורש בהמוכר את הבית[ק]. דהוה בדבי רב הונא על פי המבוי וחלקו בו אביי ורבא כל שנותם: **בכל עושין לחיים כו'.**

תניא

עין משפט נר מצוה

צא א מיי' פי"ו מהל' שבת הלכה כב סמג עשין ל טוש"ע א"ח סי' שסג סעיף יא:

צב ב מיי' פ"ד מהל' סוכה הלכה ה סמג עשין מג טוש"ע א"ח סי' תרל סעיף יג:

צג ג מיי' פט"ו מהל' שבת הלכה כג ופכ"ז הלכה ד' ופ"ז מהלכות עירובין הלכה ד' סמג לאוין סה ועשין לדרבנן א טוש"ע א"ח סי' שנו סעיף ג:

צד ד מיי' פט"ז מהל' שבת הלכה כב סמג עשין ל טוש"ע א"ח סי' שסג סעיף ג:

צה ה מיי' פי"ו מהל' שבת הלכה יג סמג עשין לדרבנן א טוש"ע א"ח סי' שסג סעיף ג:

צו ו מיי' פ"ו מהלכות טומאת מת הלכה ז:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) סוכה כד:, ב) לקמן יט: [סוכה כד:], ג) [לקמן יט:], ד) לקמן כג: סוכה כה., ה) סוכה כד:, ו) [לעיל יב:], ז) לעיל ט: [תוספתא פ"א], ח) [גיטין לט. ב"מ יא: ב"ב פד: חולין ה:], ט) [סוכה כד. ע"ש], י) עי' ביצה לו:, כ) [דף יג.], ל) עי' העמק שאלה שאילתא מח, ח, מ) קידושין נב. רע"ש בתוס' ולעיל יג: תוד"ה פחות, נ) [דף יג:], ס) סוטה כד. ע"ב סא ע"א.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כדבעא מיניה כצ"ל וכו' בפ' שני. נ"ב סוף דף יט: (ב) תוס' ד"ה תל וכו' למ"ד מחיצה. נ"ב בפרק סוכה (?):

גליון הש"ס

גמ' וכל דירה שתשמישה לאויר. לקמן דף כג ע"ב:

רב נסים גאון

מחיצת קנים קנה קנה פחות משלשה איצטריכא ליה כדבעא מיניה אביי מרבה. עיקר זו הבאנו בפרק עושין פסין (דף יט):

הגהות וציונים

א] בכת"י דפו"ר קום אדוכתך: ב] במשנה שבמשניות איתא ר' יוסי אוסר (גליון), ועי' רש"י ומרומי שדה: ג] תיבת "אחר" נראה מיותר (ראש משביר), ונצ"ל בראש מבוי אחד (מגנוס משיב נפש): ד] יש להוסיף ברוח מצויה (באה"מ): ה] צ"ל אי הכי מאי קמ"ל (יעב"ץ ע"ש):

משנת ראשונים

לחי העומד מאליו. כגון שגודל לשם אילן, או שעשאה שם תל או עמוד שלא לשם לחי. [מאירי]

אביי אמר הוי לחי. ודוקא עד פחות מד' אמות, אבל ד' אמות אפילו אביי מודה דלא הוי לחי כיון שהוא עומד מאליו, כדכתב רש"י ז"ל גבי לחי הבולט מדפנו של מבוי. [הריטב"א]

וקמה קצורה ושיבולות מקיפות אותה. פירוש או קמה קצורה ושבולות מקיפות אותה. [הריטב"א]

ויש בגובה השבלים עשרה טפחים ומלא את השבלים הוצא ודפנא שלא יניפם הרוח והחלל שבתוכו מארבע אמות עד בית סאתים. [מאירי]

מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה. מהלך כל אותו תל או נקע או מקום הקצור כברשות היחיד שמחיצה מאליה מחיצה היא והולך חוצה לה אלפים אמה. [מאירי]

ורבי מאיר אוסר. דחיישינן שמא תמות ולא הוי גבוהה עשרה ולא יהיב אדעתיה וסמיך עלה. [רע"ב]

ומטמא משום גולל. בכל מקום מפרש רש"י דגולל הוא כיסוי ארונו של מת, ופירש ר"ת דגולל היינו אבן גדולה שעל ארונו של מת שקורין מצבה, וגוללין אותה שם הקרובים לסימן. [תוספות, שבת קנב:] לשון גולל, כמו וגללו את האבן (בראשית כט ג), שעל שם שהיא גדולה וכבדה צריך לגוללה. [רבינו עזריאל, נזיר נד.]

חשק שלמה על רבינו חננאל א) [נראה דצ"ל כאן ודחי ה"נ שבנאן מתחילה לכך א"ה פשיטא מהו דתימא למיסר בניינא].

ור' מאיר מטהר [א] וכותבין עליו גיטי נשים ור' יוסי הגלילי פוסל: **גמ'** [א] תניא ר' מאיר אומר כל דבר שיש בו רוח חיים אין עושין אותו לא דופן לסוכה ולא לחי למבוי ולא פסין לביראות ולא גולל לקבר משום רבי יוסי הגלילי אמרו אף אין כותבין עליו גיטי נשים מאי טעמא דרבי יוסי הגלילי [ב] דתניא [א] ספר אין לי אלא ספר מניין לרבות כל דבר ת"ל [ב] וכתב לה מכל מקום אם כן מה ת"ל ספר לומר לך מה ספר דבר שאין בו רוח חיים ואינו אוכל אף כל דבר שאין בו רוח חיים ואינו אוכל ורבנן מי כתיב בספר ספר כתיב לספירת דברים בעלמא הוא דאתא ורבנן האי וכתב לה [א] מאי דרשי ביה ההוא מבעי ליה [ג] [ב] בכתיבה מתגרשת ואינה מתגרשת בכסף סלקא דעתך אמינא הואיל ואיתקש יציאה להויה מה הויה בכסף אף יציאה בכסף קמ"ל ור' יוסי הגלילי האי סברא מנא ליה נפקא ליה [א] מספר כריתות ספר כורתה ואין דבר אחר כורתה ורבנן האי ספר כריתות מיבעי ליה לדבר [ג] הכורת בינו לבינה [ד] לכדתניא [ד] הרי זה גיטך על מנת שלא תשתי יין [ה] על מנת שלא תלכי לבית אביך לעולם אין זה כריתות כל שלשים יום הרי זה כריתות ורבי יוסי הגלילי נפקא ליה מכרת כריתות ורבנן כרת כריתות לא דרשי: **מתני'** שיירא שחנתה בבקעה והקיפוה כלי בהמה מטלטלין בתוכה ובלבד שיהא גדר גבוה עשרה טפחים ולא יהו פירצות יתרות על הבנין [ו] כל פירצה שהיא כעשר [ב] אמות מותרת מפני שהיא כפתח יתר מכאן אסור: **גמ'** איתמר [ה] פרוץ כעומד רב פפא אמר [ז] מותר רב הונא בריה דרב יהושע אמר אסור רב פפא אמר מותר הכי אגמריה רחמנא למשה לא תפרוץ רובה רב הונא בריה דרב יהושע אמר אסור הכי אגמריה רחמנא למשה גדור רובה תנן ולא יהו פירצות יתרות על הבנין הא כבנין מותר לא תימא הא כבנין מותר אלא אימא אם בנין יתר על הפירצה מותר אבל כבנין מאי אסור אי הכי ליתני לא יהו פירצות כבנין קשיא. ת"ש [י] [ח] המקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המטה אם יש ריוח ביניהן כמותן כשרה הכא במאי עסקינן כשנכנס ויוצא והא אפשר לצמצם אמר רבי אמי [ט] במעדיף רבא אמר [י] אם היו נתונין ערב נותנו שתי נותנו ערב. ת"ש שיירא שחנתה בבקעה והקיפוה בגמלין באוכפות בעביטין

תלמוד לומר וכתב לה מכל מקום. וא"ת ואימא וכתב לה כלל ספר פרט אין בכלל אלא מה שבפרט ספר אין מידי אחרינא לא וי"ל ונתן בידה חזר וכלל אף על גב דלא מייתי בברייתא אלא כללא קמא אין לחוש דכה"ג איכא בקדושין בפ"ק (ד' כא:) דקתני בברייתא אין לי אלא מרצע הסול והסירא מנין ת"ל ולקחת כל דבר הנקח ביד ומשמע בתר הכי דמכלל ופרט וכלל דריש דקאמר ונתת באזנו חזר וכלל: **מה** ספר דבר שאין בו רוח חיים. בפ' בכל מערבין (לקמן ד' כז:) גבי מעשר שני [בבקר ובצאן] נקט לד של פרי מפרי וגדולי קרקע ובפרק קמא דסוכה (ד' יא:) גבי חגיגה נקט מה חגיגה דבר שאינו מקבל טומאה וגדולו מן הארץ הכל לפי מה שדומה לחכמים:

ורבנן האי וכתב לה מאי עבדי. אע"ג דאיצטריך למדרש וכתב לה לשמה [י] תרי וכתב לה כתיבי והא דדרשינן בהמגרש (גיטין ד' פו.) וכתב לה ולא לה ולחברתה התם דריש מלה דוכתב דהכא:

בכתיבה מתגרשת ולא בכסף. הך דרשה לא אתיא אלא לרבא אבל לאביי נפקא ליה בפרק קמא דקדושין (ד' ה.) מסברא דאין סניגור נעשה קטיגור ומכל מקום לאביי נמי איצטריך וכתב בכתיבה מתגרשת ולא בחליצה והא דדריש לה בריש קדושין (ד' ג:) דאינה יוצאה בחליצה מספר כורתה היא דרשה כר' יוסי הגלילי כדמשמע הכא ונקט לה משום דהויא דרשה פשוטה טפי וכן דרך הש"ם כדאשכחן בהחובל (ב"ק ד' פז.) למייתי קרא דבנעוריה בית אביה לגבי חבלה ובריש קדושין (ד' ג:) קאמר דהפרת נדרים הוא דכתיב ובריש פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין ד' לד:) דריש דראיית נגעים ביום מוביום הראות בו דהיינו כאביי דפ"ק דמועד קטן (ד' ח.) ושביק דרשה דרבא דדריש התם מלכתיב לי ולא לאורי [כ]:

על מנת שלא תלכי לבית אביך. תימה דהא אם מת אביה א) לא חשיב תו בית אביה כדתניא בנדרים בהשותפין (ד' מו.) קונם לביתך שאני נכנס שדך שאני לוקח מת או מכרו לאחר מיד מותר וי"ל דבית אביה קרויים כל יוצאי חלציו כדכתיב בתמר (בראשית לח) שבי אלמנה בית אביך אע"ג דקרא מוכחי שכבר מת שם [ל]:

ורבי יוסי הגלילי (א) מכרת כריתות. קשה לר"י דבגיטין בריש המגרש (ד' פג:) קאמר על רבנן דרבי אלעזר בן עזריה דכרת כריתות לא דרשי ורבי יוסי הגלילי הוא בכלל הנהו רבנן וי"ל דהתם קאמר דלא דרשי להאי דרשה ולא בעי למימר דלא דרשי ליה כלל:

פרוץ כעומד. מכאן משמע דאפשר לנכנס כדפירש' לעיל [מ] ומפרק שני דחולין (ד' לח:) דמוקי קרא דתחת אמו פרט ליתום זה פירש למיתה וזה פירש לחיים ואם אי אפשר לנכנס אמאי איצטריך למעוטי מספיקא הייתי אוסר דילמא מתה אמו והדר ילדתו והוה ליה יוצא דופן אין לדקדק דשבקינן לקרא דדחיק ואיצטריך לשאם יצא אליהו ויאמר ויש להביא ראיה מפרק בהמה המקשה (חולין דף ע.) גבי בעיא דהלכו באיברים אחר הרוב דמוקי לה כגון שילא חליו ברוב אבר ואם אי אפשר

ורבי מאיר מטהר. וטעמא דרבי מאיר מפרש במסכת סוכה [ו] בכולהו משום דקסבר כל מחיצה העומדת ברוח חיים [ג] אינה מחיצה: **גמ'** ולא גולל לקבר. כלומר אם עשאו גולל אין שם גולל אל עליו לטמא. גולל הוא כיסוי שנותנין דף על המת [ח]: ספר. וכתב לה ספר כריתות, ספר משמע קלף, כדכתיב ואני כותב על הספר בדיו והדר קרי ליה מגילה כדכתיב (ירמיה לו) אחרי שרף [המלך] את המגילה: מניין לרבות כל דבר. שיכתוב הגט עליו: אי הוה כתיב וכתב לה כריתות בספר הוה משמע מגילה, אבל השתא דכתיב ספר [ד] האי ספר ספירת דברים הוא, והכי משמע וכתב לה דברי כריתות, אבל לא קבע לו מקום לכותבו, וממילא משמע בכל מקום שירצה יכתבנו: וכתב לה מאי דרשי ביה. כיון דספר לאו קלף משמע ממילא הא לא קבע ליה קלף וכל דבר משמע, ולמה ליה למיכתב וכתב לרבות כל דבר לכתוב ונתן לה ספר כריתות: ואינה מתגרשת בכסף. אם נתן לה כסף ואמר התגרשי בו: [ה] והיתה לאיש אחר. הייתו קדושין: מה הויה בכסף. דגמרינן במסכת קידושין (דף ב.) קיחה קיחה משדה עפרון: מספר כריתות. מדכתיב כריתות סמוך לספר: לדבר הכורת בינו לבינה. שלא יטיל תנאי בגט שיקשרם יחד, אלא דברי הבדלה יהו: לעולם אין זה כריתות. דהא כל ימיה קשורה בו שמחמתו היא נמנעת מלשתות יין, ותנאי זה תלוי והולך לעולם ואין זה הבדלה, אבל מכאן ועד שלשים יום הרי זה כריתות מיד, שהרי דברי הבדלה הן לסוף שלשים יום, ומותרת מיד לאיש אחר: מתני' ולא יהו פרצות יתירות על הבנין. ואפילו הן פרצות קטנות פחותות מעשר: כל פרצה שהיא כעשר מותרת מפני שהיא כפתח. ושיהא בעומד רב עליהן: יתר מכאן אסורה. פרצה אחת אוסרת כל ההיקף אפילו כולו עומד, כדמפרש בברייתא לקמן [ט]: **גמ'** פרוץ כעומד. כל ההיקף כולו עשוי כן: אגמריה רחמנא למשה. כדאמר בריש פירקין (דף ד.) מחיצות והלכותיהן הלכה למשה מסיני: שפודין וארוכות המטה פסולין לסכך בהן, לפי שכלים הן ומקבלין טומאה, ותנן (סוכה דף יא.) כל דבר המקבל טומאה אין מסככין בו: ארוכות. אשפונד"ש [ו]: אם יש ריוח ביניהן כמותן. לסכך שם בסכך כשר, אלמא פרוץ כעומד מותר, דהא הכא פסול ככשר הוא ושרי, וקשיא נמי הא לרב הונא: בנכנס ויוצא. שיהא שפוד יכול ליכנס ולצאת בריוח שבינתים, דהשתא הוי ריוח טפי משיעור שפוד ואינו מצומצם: והא אפשר לצמצם. דקס"ד דהאי דקא מתרץ בנכנס ויוצא הכי קמתרץ דכל כמותן בנכנס ויוצא הוא דאין דרך לצמצם, לכך פריך והא אפשר לצמצם ולכוין שלא יהא לו ריוח יותר ואנן כמותן תנן: אמר ר' אמי. מתניתין בלא נכנס אלא במעדיף ריוח יותר משיעור שפודין, וכמותן דקתני כשיעור שפודין בנכנס ויוצא: אם היו. שפודין נתונין שתי נותן לסכך כשר ערב, דאפילו לא העדיף הריוח איכא סכך כשר טפי, דכיון דנותנו ערב אי אפשר לעמוד אלא אם כן ראשו אחד מונח על השפוד מכאן וראשו אחד מונח על השפוד מכאן: עביטין

רש"י גריס והא אפשר לנכנס. פירוש כיון דאפשר לנכנס לנכנס מאי קמיבעי ליה ממה נפשך טעון קבורה שמא יצא רובו: אית לן למימר כמותו דווקא קאמר אמר רבי אמי במעדיף כלומר מתניתין בלא נכנס וכמותו דקתני ביוצא ונכנס ותימה דאין

עין משפט נר מצוה

צז א מיי' פ"ד מהלכות גירושין הלכה ג סמג עשין נ טור שו"ע אה"ע סי' קמג סעיף ג:

צח ב ג מיי' פ"א שם הלכה ה וו סמג שם:

צט ד ה מיי' שם פ"ח הלכה יא ויב סמג שם טוש"ע אה"ע סי' קמג סעיף כ וכא:

ק ו ז מיי' פט"ז מהל' שבת הלכה טז טוש"ע או"ח סי' שסב סעיף ט:

קא ח ט י מיי' פ"ה מהלכות סוכה הלכה טז סמג עשין מג טוש"ע או"ח סי' תרלא סעיף ח:

רבינו חננאל

תניא היה ר' מאיר אומר כל דבר שיש בו רוח חיים אין עושין אותו לא דופן לסוכה ולא לחי למבוי ולא פסין לביראות כו' משום ר' יוסי הגלילי אמרו אף אין כותבין עליו גיטי נשים דתניא ספר אין לי אלא ספר מניין לרבות כל דבר ת"ל וכתב לה כו': מתני' שיירא שחנתה בבקעה וכו'. אתמר פרוץ כעומד רב פפא אמר מותר הכי אגמריה רחמנא למשה לא תפרוץ רובה רב הונא בריה דרב יהושע אמר אסור הכי אגמריה רחמנא למשה גדור רובה ודייקינן מדקתני במתני' לא יהיו פרצות יתירות על הבנין ולא קתני לא יהיו פרצות כבנין ש"מ פרוץ כעומד שרי כרב פפא. ת"ש המקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המטה אם יש ריוח ביניהן כמותן כשרה. ודחינן מאי כמותן כמלא כמעט. ואקשינן [ו]הא אי אפשר לצמצם כלומר אם מרויח בכנס ויוצא כשאתה נותן הסכך בינייהן נמצאת אתה דוחק באחד. ושנינן במעדיף כדי שלא יבואו לידי דוחק. רבא אמר מניח כדי שיעור נכנס ויוצא וממלאהו מסכך כשר. אם היו השפודין נתונין לאורך בשתי נותן הסכך הכשר על גבן לרוחב הסוכה בערב. ת"ש שיירה שחנתה בבקעה הקיפוה גמלים

חשק שלמה על ר"ח

א) [דברי רבינו ז"ל וגירסתו יתפרשו ע"פ התוס' כאן בד"ה רש"י גריס ע"ש].

תורה אור השלם

א) כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ: [דברים כד, א]

ב) וּשְׂנֵאָהּ הָאִישׁ הָאַחֲרוֹן וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ אוֹ כִי יָמוּת הָאִישׁ הָאַחֲרוֹן אֲשֶׁר לְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה: [דברים כד, ג, עי' תוס' בד"ה ורבנן]

מסורת הש"ס עם תוספות

א) סוכה כג:, ב) שם כד: גיטין כא:, ג) קידושין ה., ד) סוכה כד: יומא יג. גיטין כא: פג:, ה) לעיל י: סוכה טו., ו) סוכה שם, ז) דף כד., ח) עי' תוס' שבת קנב: ד"ה עד שיטחם, ט) דף טו., י) לעיל יג., כ) [וע"ע תוספות שבת דף קמח. ד"ה ונקן וכו'], ל) [עי' תוס' סוכה כד: בד"ה על מנת] עי' רש"ש, מ) [דף ה: ד"ה וספק].

תוספות ישנים

א) ושמא אפ"ה אין זה כריתות כיון דבשעת גירושין אינו יודע שימות אביה קודם:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה ור' יוסי הגלילי נפקא ליה מכרת.

הגהות וציונים

א] תיבת "לה" ליתא בכת"י, וכ"ה ישר וכן ליתא בגיטין ובסוכה, ועי' תוד"ה ורבנן [ובמהר"ם] (דק"ס). ב] בכת"י ובדפו' בעשר אמות [וכ"ה בהג' הב"ח על הרי"ף], וכ"ה ישר, ועי' לקמן יט רע"ב דפריך הגמ' על לשון הברייתא שם "כעשר" הא עשר הוין (דק"ס): ג] בכת"י ובכל הדפו' ליתא תיבת "חיים" הגה' היא כלשון הגמ' בסוכה שם "כל מחיצה העומדת ברוח אינה מחיצה", המהרש"ל [דפו"ר] הוסיפו ואיני יודע למה (דק"ס): ד] בדפו"ר נוסף השתא דכתיב ספר כריתות: ה] נראה שרש"י גורס בגמ' כהגי' בכמה דפו' סלקא דעתך אמינא ויצאה והיתה [דברים כד, ב] מקיש יציאה להויה: ו] המוטות שלאורך המטה:

משנת ראשונים

על מנת שלא תלכי לבית אביך לעולם אין זה כריתות. לא דק תנא בלישנא אלא שאמר בלישנא דמשמע שלא תלך שם לעולם וכגון שאמר לבית זה שהוא של אביך היום. [הריטב"א]

שיירא שחנתה בבקעה. תרגום אורחות ישמעאלים, שיירת ערבאי. [פיהמ"ש להרמב"ם]

שהיא כרמלית הקיפו את הבקעה מערב שבת בכלי בהמה כגון מרדעות ואוכפים, והרי שנשארו באותם המחיצות פרצות והוא החלל שבין אוכף לאוכף כשהוטלו זה על גב זה, וכן שסופם לינטל משם ואעפ"כ מחיצות הן. [מאירי]

בשיירא דברו. אמרו בתלמוד המערב אין שיירא פחותה משלשה, ואין העכו"ם משלים בשיירא, קטן ישראל מהו שישלים בשיירא ולא הוברה שם, ויש מכשירין שספק סופרים להקל. [מאירי]

אי הכי ליתני לא יהו פירצות בבנין קשיא. פירוש אבל לא תיובתא דהיכי הוה רב הונא בריה דרב יהושע טועה בדבר משנה, אלא שהיה סובר דתנא דמתניתין לא דק, וה"ק שלא יעשה כענין שהוא חשוב כאילו היו יתרות על הבנין, דהיינו מחצה על מחצה שהוא כפרצה יתירה מדאורייתא. [הריטב"א] ואע"ג דשנויא דחיקא הוא הוה דחיק לה הכי שלא לבטל מאי דגמיר איהו דפרוץ כעומד אסור, ואפילו [הכי] כיון דפשטה דמתניתין דייקא כרב פפא מסקינן הלכתא כרב פפא לקמן משום האי דיקותא. [הריטב"א] **המקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המטה.** משום דהני לאו לסיכוך נקט המקרה ולא נקט המסכך, וטעמא דסוכה נמי פסולה בגמרא אמאי פסולים לסכך, כיון דנפקי מתורת כלים ולא מקבלי טומאה. [הריטב"א, סוכה טו.] **אמר רבי אמי במעדיף.** שאין הריוח שמניח לתת בו הסכך הכשר כדי שיצטרך ליתגא ונכנס בצמצום, אלא מעדיף בו מעט שמה שיכנס בו יהא מעט יותר מן הפסול. [הריטב"א, סוכה טו.]

וְכוֹתְבִין עָלָיו גִּיטֵּי נָשִׁים, כגון כתיבה על קרן הפרה, ונותן לה אף את הפרה, שאם נותן לה רק את הקרן ומשאיר לעצמו הפרה, הלא מבואר בגיטין (יט, א במשנה, ובגמ' כא, ב) שאמר הכתוב 'וכתב וגו' ונתן', ונדרש 'מי שאינו מחוסר אלא כתיבה ונתינה, יצא זה שמחוסר כתיבה קציצה ונתינה' (רבינו יהונתן).

גְּמָרָא. וְאֵינָהּ מִתְגָּרֶשֶׁת בְּכֶסֶף, אם נתן הבעל כסף לאשה, ואמר לה 'התגרשי בו' (רש"י). ואע"פ שבגירושין היא קונה את עצמה והיה נכון שתתן את הכסף לבעלה ובזה תיקנה מהבעל לעצמה, כמו לענין עבד שנקנה בכסף שמקבל מן האדון וקונה עצמו בכסף שנותן לאדון, אך כיון שהצד שמתגרשת בכסף הוא משום היקש הויה ליציאה, כשם שבהויה הבעל נותן את הכסף, כך ביציאה הבעל הוא הנותן את הכסף (שפת אמת סוכה כד, ב).

מַשְׁנָה. שַׁיָּרָא שֶׁחָנְתָה בְּבִקְעָה וְהִקִּיפוּהָ כְּלֵי בְהֵמָה, ואפילו שהמחיצה גרועה כיון שהיא ארעית, שהרי הוא עתיד ליטלם, מועילה למחיצה (ע"פ רש"י להלן עח, ב ד"ה לענין, ומאירי כאן). או בא להשמיענו שאפילו שהמחיצה גרועה כיון שאינה של שתי ושל ערב, ורבי יוסי ברבי יהודה סובר שמחיצה שאינה של שתי ושל ערב אינה מחיצה (להלן טז, ב), מודה שהקילו בשיירא שתיחשב מחיצה (ירושלמי, ע"פ פני משה; משכנות יעקב או"ח קכא ד"ה ומצאתי ראיות).

ואמנם גבי מחיצת חבלים או קנים שהפרוץ מרובה בה על העומד, נחלקו רבי יהודה וחכמים במשנה להלן (טז, ב) אם 'שיירא' דוקא הקילו להם יותר משאר בני אדם, או 'שיירא' לאו דוקא אלא דיברו בהווה, בנדון שלנו שהמחיצה היא 'עומד מרובה על הפרוץ', הכל מודים שאין חילוק בין שיירא לשאר בני אדם (גאון יעקב שם). ויש סוברים, שכשם שנחלקו להלן, כך נחלקו גם כאן, שלדעתם מחיצה מכלי בהמה שאינה של שתי וערב, אפילו אם עומד מרובה בה על הפרוץ מחיצה גרועה היא (ריטב"א שם ד"ה אמר רב המנונא).

בְּבִקְעָה - כרמלית (רבינו יהונתן), ודוקא כרמלית, אבל ברשות הרבים לא מועילה מחיצה גרועה (שבלי הלקט קג בשם רש"י ור"ת, המובא בב"י או"ח סוף סי' שמו). ויש סובר, כי בקעה לאו דוקא, אלא הוא הדין ברשות הרבים מועילה מחיצה גרועה (בית מאיר או"ח שסב, ה, בדעת הרשב"א בתשובה).

וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא גָּדֵר גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, ולעיל (ד, א-ב) ובסוכה (ד, ב והלאה, ותוס' שם ד"ה עשרה) מבואר, שנחלקו רבי מאיר ורבי יהודה אם גדר עשרה נלמד מהכפורת, או שהוא הלכה למשה מסיני.

וְלֹא יְהוּ פְּרָצוֹת יְתֵרוֹת עַל הַבִּנְיָן, וממה שלא אמרה המשנה 'ולא יהא בכל דופן פרצות יתרות על הבנין', ראיה שמחשבים את כל המחיצות ולא כל רוח לעצמה [כגון שבצד מזרח הפרוץ מרובה על העומד, ובשאר צדדים העומד מרובה על הפרוץ, הרי זה נחשב 'עומד מרובה על הפרוץ'] (ערוך השלחן או"ח שסב, כג ו-כט, שסג, יז, בדעת רש"י כאן שכתב [ד"ה פרוץ כעומד] 'כל ההיקף כולו עשוי כן'). ויש סובר, שדנים כל מחיצה לעצמה, ואם שתי מחיצות שלימות, ובמחיצה שלישית פרוץ מרובה על העומד, נחשבת מחיצה זו כמי שאינה, ולבד מזה צריך עומד בהיקף הכללי (ר"ן שם, בדעת רש"י). ■ להלכה דנים כל מחיצה לעצמה, ואם שתי מחיצות שלימות, ובמחיצה שלישית פרוץ מרובה על העומד, נחשבת מחיצה זו כמי שאינה (משנ"ב שסב, מה; חזו"א או"ח ע, ז, עה, ג-ה. וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 20).

יָתֵר מִכָּאן אָסוּר, ופירצה יותר מעשר אמות, האם אוסרת את המקום המוקף מדאורייתא או רק מדרבנן, ראה משנ"ב מהדו' דרשו שסב הע' 43.

כָּל פִּרְצָה שֶׁהִיא כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת מֻתֶּרֶת מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּפֶתַח, ומה שהוצרך התנא לטעם של 'מפני שהיא כפתח' ולא די במה שעומד מרובה על הפרוץ, כי אמנם דין 'עומד מרובה על הפרוץ' מועיל להחשיב את כל המקום כסתום, אבל דין הוא שאם יש פירצה במחיצה היא פוסלת את המחיצה, אלא שאם הפירצה היא עד עשר אמות, אין שמה 'פירצה' אלא 'פתח' שמה, ו'מפני שהיא כפתח' מועיל להפקיע שֵׁם פירצה האוסרת (חי' רבינו חיים הלוי שבת טז, טז). ויש סובר, שעומד מרובה על הפרוץ מועיל רק כנגד העומד, ו'מפני שהוא כפתח' מועיל שיחשב מקום הפירצה סתום (אבני נזר רסב, יח, רסה, יב, רסז, ז). ויש סובר, שההיתר הוא רק משום 'עומד מרובה על הפרוץ', שאם העומד מרובה על הפרוץ נחשב המקום כולו סתום ואין כאן פירצה כלל, וכלפי מה שאמרו חכמים שיותר מעשר אמות אינו סותם, אמר התנא שעד עשר אמות נחשב כפתח (חזו"א או"ח קיב, ה ד"ה ומיהו).

גְּמָרָא. פְּרוּץ כְּעוֹמֵד וְכוּ', ואם הפרוץ מרובה על העומד, אסור לכו"ע מדאורייתא (תוס' להלן יז, ב ד"ה עושין; רשב"א; ריטב"א). ויש סוברים, שמדאורייתא אפילו פרוץ מרובה על העומד נחשב מחיצה, ומחלוקתם הוא על מה גזרו רבנן, על פרוץ מרובה או אפילו על עומד כפרוץ, ו'הכי אגמריה רחמנא למשה' הכוונה שכל הגזירות שעתידים חכמים לגזור התגלו כבר למשה בסיני (רשב"א; ר"ן; ריטב"א להלן שם).

וממה שנחלקו על פרוץ כעומד ראיה שאפשר לצמצם, כי אם אי אפשר לצמצם יש לחשוש שמא הפרוץ מרובה (תוס'; ר"ן). ויש סובר שאי אפשר לצמצם, ולרב פפא פרוץ כעומד מותר משום שהוא כעין ספק ספיקא, ספק שמא עומד מרובה, ואף אם אין עומד מרובה שמא העומד כפרוץ, ועומד כפרוץ מותר (רבינו שמעיה בתוס' לעיל ה, ב ד"ה וספק), ולא ספק ספיקא ממש, שאין זה אלא ספק אחד, האם הפרוץ מרובה או לא (ע"פ תוס' רא"ש שם ושפת אמת סוכה טו, א).

הָכִי אַגְמְרֵיהּ רַחֲמָנָא לְמֹשֶׁה לֹא תִּפְרֹץ רַבָּה וְכוּ', שאין טעמו של רב הונא בריה דרב יהושע משום שקשה לצמצם גזרו רבנן שמא לא יצמצם יפה, אלא הלכה למשה מסיני שאינה מחיצה, ולכך אפילו בבקעה שהיא כרמלית אינה מחיצה, ולדעת רב פפא היא מחיצה, ואפילו ברשות הרבים מותרת, ולא גזרו רבנן שמא לא יצמצם יפה (גאון יעקב).

ואמר רב פפא 'לא תפרוץ רובה' ולא אמר 'גדור חציה' כפי שאמר רב הונא בריה דרב יהושע 'גדור רובה', כי קבלה היתה ביד שניהם שהלכה למשה מסיני נאמרה על רוב, ונחלקו אם ההלכה לגדור רוב או לא לפרוץ רוב (ר"ן בפ' שני).

כֹּל שֶׁהוּא פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה צָרִיךְ שֶׁלֹּא יְהֵא בֵּין זֶה לָזֶה שְׁלֹשָׁה, שכיון שהיא מחיצה גרועה שאין בקנה העומד רוחב שלשה, היא פסולה אם יש אויר שלשה בין קנה לקנה (רשב"א), וכשאין אויר שלשה בין קנה לקנה, נחשבת המחיצה סתומה משום דין 'לבוד', ולכך כשרה אפילו אם הפרוץ מרובה על העומד (ריטב"א).

כְּדֵי שֶׁלֹּא יְזַדַּקֵּר הַגְּדִי בְּבֵת רֹאשׁ, ומה שלא אמרה הברייתא טעם הדין שאם יש שלשה טפחים אין לבוד, זאת משום ששיעור זקירת הגדי בלא עיכוב, הוא שיעור חשוב כדי לבטל דין לבוד, וזה גופא הטעם ששיעור לבוד הוא שלשה טפחים (ריטב"א, וכע"ז ברש"י).

כְּנֶגֶד הָעוֹמֵד מוּתָּר, ודוקא לענין כלאים שאיסורו הוא ערבוב המינים האסורים, אם יש מחיצה חשובה ביניהם הרי יש הפסק ביניהם, אבל לענין שבת שהמחיצות נצרכות להיקף מקום לשם דירה, צריך שכל המקום יהיה מוקף מחיצות, ואם יש במחיצה פרוץ מרובה על העומד או אם יש במחיצה פירצה הרחבה יותר מעשר אמות, אין נחשב המקום כרשות נפרדת ואין לו דין רשות היחיד אלא כרמלית, ולכן נאסר כל המבוי או החצר (ריטב"א). וממה שמותר לזרוע כנגד העומד, ראיה שדין 'אתי אוירא דהאי גיסא' הוא דרבנן, ורק לענין שבת החמירו בו ולא לענין כלאים (רשב"א להלן יט, ב).

נִפְרְצָה בְּיוֹתֵר מֵעֶשֶׂר אָסוּר לזרוע אפילו כנגד העומד, וראיה לכך שהברייתא לא כתבה דין זה יחד עם דין 'נפרצה מארבעה ועד עשר', כי ביותר מעשר נאסר הכל (רש"י; בעל המאור). ויש סוברים, שנאסר רק כנגד הפירצה, וכמפורש במשנה בכלאים (ד, ד) 'וגדר שנפרץ עד עשר אמות הרי היא כפתח, יתר מכן כנגד הפרצה אסור' (תוס' ישנים; רשב"א; ר"ש ורע"ב שם. וראה תוס' רא"ש שביאר כן גם בדעת רש"י, ומן הסתם היתה לו גירסא אחרת ברש"י), שפרצות פחות מעשר אמות - אפילו אם הפרוץ מרובה על העומד - נחשבות 'פתחים', ונחשבות המחיצות כולם למחיצה אחת עם פתחים, ולכך מותר להשתמש כנגד העומדים, ואילו פירצה עשר אמות, דינה כפירצה ולא כפתח, ולכך היא מבטלת את המחיצה כולה (רבי שמואל רוזובסקי, נדפס ב'ירחי כלה' סוכה מא).

ודין נפרצה ביותר מעשר שאינו נחשב מחיצה, אינו נמנה בברייתא כמידה רביעית, כי חלוקת שלש המידות היא שבמידה ראשונה - בין העומד ובין הפרוץ הכל מותר, ובמידה שניה - הכל אסור, ובמידה שלישית - העומד מותר והפרוץ אסור, ולהדעה הראשונה הוא בכלל המידה השניה, ולהדעה השניה הוא בכלל המידה השלישית (רשב"א; ריטב"א). או משום שהתנא הזכיר רק מידות הנוגעות לדין פרוץ מרובה או עומד כפרוץ, ואילו דין נפרצה ביותר מעשר הוא אפילו באופן שהעומד מרובה (גאון יעקב). ■ להלכה, נפרצה ביותר מעשר אסור רק כנגד הפירצה [כהדעה השניה] (שו"ע או"ח רצו, מו).

אֲפִילּוּ בְּיוֹתֵר מֵעֶשֶׂר מוּתָּר, שצורת הפתח מתירה בכלאים אף אם הפירצה רחבה יותר מעשר (רש"י), ובתנאי שהעומד יהא מרובה על הפרוץ (ראה מש"כ לעיל יא, א, בדעת הרמב"ם שבת טז, טז). ויש סובר, שאפילו אם נעץ ארבע יתדות בארבע פינות ועשה צורות הפתח מעליהם, מותר לטלטל שם (תוס' לעיל שם ד"ה אילימא).

ודין זה של צורת הפתח אינו נמנה בברייתא כמידה רביעית, משום שהוא כלול במידה הראשונה שמחיצה כשרה אפילו אם פרוץ מרובה, והביא התנא דוגמא של לבוד, והוא הדין באופן של צורת הפתח (רשב"א; ר"ן בתי' ראשון). או משום שהברייתא מונה פרוץ ועומד, ואילו על ידי צורת הפתח נחשב שאין כאן פירצה כלל (ר"ן בתי' שני).

קָתָנֵי מִיהַת וְכוּ' וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא בֵּין זֶה לָזֶה כְּמִלּוֹאוֹ, תְּיוּבְתָּא דְּרַב פָּפָּא, ואף שלעיל (י, ב) מבואר שאפילו לרב פפא המחיצה פסולה באופן ש'אתא אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה', מכל מקום זהו דוקא כשאחת מן הפרצות היא יותר מהעומד שלצידה, אבל אם בשני הצדדים הפרוץ כעומד, אין אומרים בזה שהאויר מבטל את העומד שביניהם, ואילו בברייתא כאן מבואר שדוקא אם העומד מרובה אין אומרים 'אתי אוירא' וכו' (רש"ש, בביאור דברי רש"י, חזו"א או"ח עז, א).

אֵימָא סֵיפָא כָּל שֶׁהוּא שְׁלֹשָׁה וּמִשְּׁלֹשָׁה וְעַד אַרְבָּעָה וְכוּ', כלומר, שהתנא של הברייתא סובר כרבי שמעון בן גמליאל לענין זה ששלשה טפחים אינו חשוב כמו ארבעה טפחים לענין היתר זריעה כנגד העומד אף כאשר הפרוץ מרובה, אבל אינו סובר כדעתו שיש דין לבוד ביותר משלשה טפחים אויר, שהרי מבואר בה שבאופן שהעומד יותר משלשה טפחים צריך שלא יהא בין זה לזה כמלואו, ואילו לרבי שמעון בן גמליאל עד ארבעה טפחים יש דין לבוד (ר"ן).

בעביטין בשליפין בקנים בקולחות מטלטלין בתוכה ובלבד שלא יהא בין גמל לגמל כמלא גמל ובין אוכף לאוכף כמלא אוכף ובין עביט לעביט כמלא עביט הכא נמי כשנכנס ויוצא. תא שמע [א] נמצאת אתה אומר שלש מדות במחיצות [א] כל שהוא פחות משלשה צריך שלא יהא בין זה לזה שלשה [ב] כדי שלא יזדקר הגדי בבת ראש[א] כל שהוא שלשה [ב] ומשלשה עד ארבעה צריך שלא יהא בין זה לזה כמלואו כדי שלא יהא פרוץ כעומד ואם היה פרוץ מרובה על העומד אף כנגד העומד אסור כל שהוא ד' ומארבעה עד עשר אמות צריך שלא יהא בין זה לזה כמלואו שלא יהא פרוץ כעומד ואם היה פרוץ כעומד כנגד העומד מותר כנגד הפרוץ אסור ואם היה עומד מרובה על הפרוץ אף כנגד הפרוץ מותר נפרצה ביותר מעשר אסור [ג] היו שם קנים הדוקרנים ועשה להן פיאה מלמעלה אפילו ביותר מעשר מותר קתני מיהת רישא מג' ועד ד' ובלבד שלא יהא בין זה לזה כמלואו תיובתא דרב פפא אמר לך רב פפא מאי מלואו [מלוא] נכנס ויוצא הכי נמי מסתברא מדקתני אם היה פרוץ מרובה על העומד אף כנגד העומד אסור הא כעומד מותר שמע מינה לימא תיהוי תיובתיה דר"ה בריה דרב יהושע אמר לך וליטעמיך אימא סיפא אם היה עומד מרובה על הפרוץ אף כנגד הפרוץ מותר הא כפרוץ אסור סיפא קשיא לרב פפא רישא קשיא לר"ה בריה דרב יהושע סיפא לרב פפא לא קשיא [ד] איידי דתנא רישא פרוץ מרובה על העומד תנא סיפא עומד מרובה על הפרוץ רישא לרב הונא בריה דרב יהושע לא קשיא איידי דבעי למיתני סיפא עומד מרובה על הפרוץ תנא רישא פרוץ מרובה על העומד בשלמא לרב פפא משום הכי לא עריב להו ותני להו אלא לרב הונא בריה דרב יהושע ליערבינהו וליתנינהו כל שהוא פחות משלשה ושלשה צריך שלא יהא בין זה לזה שלשה משום דלא דמי פסולא דרישא לפסולא דסיפא פסולא דרישא כדי שלא יזדקר הגדי בבת אחת פסולא דסיפא שלא יהא פרוץ כעומד. פחות משלשה מני רבנן היא דאמרי [ה] פחות משלשה אמרינן לבוד שלשה לא אמרינן לבוד אימא סיפא כל שהוא שלשה ומשלשה ועד ארבעה אתאן

עביטין. כר שתחת אוכף הגמל, כדמתרגמינן (בראשית לא) בכר הגמל בעביטא דגמלא: שליפין. מסואות: קולחות. קלחי ירקות: נמצאת אתה אומר כו'. רישא במס' כלאים (פ"ד משנה ד) תנינן לה: כל שהוא פחות מג'. כל גדר העשוי בקנים עומדין פחות מרוחב ג': צריך שלא יהא בין זה לזה ג' כדי שלא יזדקר הגדי בבת ראש. כלומר להדיא בלא עכוב, דדקירת גדי מבטל לה מתורת לבוד, ואם אין בין זה לזה ג' אפי' פרוץ מרובה על העומד כגון קנים של ב' אצבעות וריוח ב' טפחים בין זה לזה כשר, דכל ריוח פחות מג' אמרי' לבוד וכולו הוי עומד: ומג' ועד ד'. ולא ד' בכלל: צריך שלא יהא בין זה לזה כמלואו. וכל כמה דלא הוי כמלואו אע"ג דהוי ריוח שלשה כיון דעומד רבה עליו ליכא למימר אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה והוו להו פתחים: ואם היה פרוץ כו'. לקמן מתרץ לה [דהא] אם היה פרוץ כעומד הוה ליה למיתני: אף כנגד העומד אסור. לזרוע, דלא אלים עומד דפחות מד' למישרי כנגדו היכא דפרוץ רבה עליו: ועד עשר. ועשר בכלל, אבל יותר מי' כגון עומד י"ב או ט"ו לא מצי למיתני שיעור פירצתו במלואו, דאפי' בציר ממלואו דאיכא פירצה יותר מעשר [א] מיתסר כולו כדתני סיפא: כנגד העומד מותר. הואיל והיקף חשוב הוא, וה"ה אם היה פרוץ מרובה, ולקמן מתרץ לה. הרי כאן שלש מדות, במדה ראשונה דקנים פחותים מג' לא קפדינן אמלואו כיון דמלואו לא הוי פירצה שלשה, ואפי' איותר ממלואו לא קפדינן עד דאיכא פירצה שלשה, ובמדה שניה קפדינן אמלואו, דהא איכא שיעור פירצה למיהוי קרוי אויר ואתי אויר המרובה ומבטל לעומד דאפי' כנגדו אינו מתיר, ובמדה שלישית דאיכא עומד חשוב אויר לא מבטל לה לגמרי ומתיר מיהא כנגדה: ואם היה עומד מרובה כו'. אכולה קאי ואפי' אעומד מג' ועד ד', דהא קתני בה נמי צריך שלא יהא בין זה לזה כמלואו הא בציר ממלואו שרי: נפרצה ביותר מעשר אסור. ואפי' כולו עומד: היו שם קנים הדוקרנין. משופין כדקר נעוצין בארץ, ועשה להן פאה קלועה מלמעלה מזה לזה: אפי' ביותר מעשר אמות מותר. דצורת הפתח מהניא בכלאים אף ליותר מעשר[ו]: מאי מלואו נכנס ויוצא. והכי משמע ברייתא, כל שהוא ג' ומג' ועד ד' צריך שלא יהא בין זה לזה מילואו נכנס ויוצא, שלא יהא פרוץ כעומד בנכנס ויוצא דהוה ליה פרוץ מרובה, ואם היה פרוץ מרובה על העומד אף כנגד העומד אסור הואיל והוקף בדבר שאינו חשוב שאין בו רוחב ד': איידי דתנא רישא פרוץ מרובה על העומד. אסור, דלא סגיא דלא קתני לה לגלויי אמלואו דלאו מלומצם קאמר, דקמ"ל הא כעומד מותר אף כנגד הפרוץ: תנא סיפא עומד מרובה על הפרוץ. אע"ג דלא איצטריך ליה, דהא מגופה שמעת מינה, דאפי' יש עומד כפרוץ שרי, מדתנא ליה שלא יהא פרוץ כעומד ותרלינן לה בנכנס ויוצא הא בצמצום שרי, וכ"ש עומד מרובה על הפרוץ, אלא משום רישא תנא סיפא, ולא משום למידק מינה הא כפרוץ אסור: רישא לרב הונא לא קשיא איידי דבעי למיתני סיפא עומד מרובה על הפרוץ. מותר, דלא סגי דלא קתני לה דקמ"ל הא כפרוץ אסור: תני נמי רישא פרוץ מרובה על העומד. אע"ג דלא איצטריך, דהא אפי' כעומד נמי אסור: בשלמא לרב פפא. דאמר פרוץ כעומד מותר: משום הכי לא עריב. ג' בהדי פחות מג' ולמיתני כל שהוא פחות מג' וג' צריך שלא יהא בין זה לזה ג', דלא מצי למימר צריך שלא יהא בין זה לזה ג', דכיון דעומד ג' לא איכפת לן אי פרוץ נמי ג' דהא פרוץ כעומד מותר, ומשום הכי אפסקיה לאתנייה גבי פחות מד' למיתנא ביה כמלואו דליהוי משמע בנכנס ויוצא: אלא לרב הונא. דאמר פרוץ כעומד אסור אפי' כנגד העומד[ז]: ליערב. ג' בהדי פחות מג' וליתני צריך שלא יהא בין זה לזה ג' טפחים: משום דלא דמי. פסולא דפחות מג' לפסולא דג', דפסולא דפחות מג' לא הוי מצי למיתלי בפרוץ מרובה על העומד דכל כמה דלא הוי פרוץ ג' אע"ג דעומד טפח ופרוץ טפחיים כשר, ומכי מטא פרוץ לשלשה אשמעי' דבהכי מקרי פרוץ משום יזדקר גדי: פסולא דסיפא. היכא דעומד ג' לא מפסיל משום דיקור גדי, דאי הוה עומד מרובה לא הוה חיישינן לגדי, אלא משום מאי מיפסיל בפרוץ ג' משום דהוי פרוץ כעומד, ותנא לאגמורי מדות דמחילה קאתי ומכי מצי לחדושי טעמא ולמתלייה בפסולא אחרינא תנייה: פחות מג' מני רבנן היא. מדקא מפליג בין פחות מג' לג' ש"מ רבנן היא דמפלגי נמי בין פחות מג' לג': אימא סיפא כל שהוא ג' ומג' ועד ד'. מדקא מפליג בין פחות מד' לד', דקאמר פחות מד' אם פרוץ יתר עליו אף כנגד העומד אסור וד' גופיה קתני סיפא דמתיר כנגדו ואף על גב דפרוץ יתר עליו, ש"מ רבן שמעון בן גמליאל היא:

אתאן

דאין זה סוגיית הש"ס למשני במעדיף ואינו חושש על קושייתו ועוד קשה דפי' בדרבא אם היו נתונין שתי נותנן ערב ואיכא סכך כשר טפי ובפ"ק דסוכה (ד' ט:) תנן גבי העושה סוכתו תחת האילן אם היה הסיכוך הרבה מהן או שקצצן כשירה ומוקי לה בגמרא כשחבטן ופ"ה שם כשעירבן ואין ניכר איזהו פסול ואיזהו כשר ועוד דדוחק הוא לאמוראי מסקי אליבא דמ"ד פרוץ כעומד אסור דלא קי"ל הכי[ז] ועוד דלא פריך בסמוך כי מוקי נמי ביוצא ונכנס גבי שיירא והא אפשר לצמצם והתם ליכא לשנויי לרבא כי הכא ונראה כגירסת ר"ח דגריס והא אי אפשר לצמצם שיסתום כל האויר ונמצא שאין הכשר מרובה על האויר ועל הפסול או אפי' כמוהו ופריך לכולי עלמא ומשני ר' אמי במעדיף שבודאי יסתום כל האויר ורבא אמר אפי' תימא שאינו מעדיף אם היו נתונין שתי נותנו ערב ואז נסתם כל האויר אבל אין לפרש דדווקא כעניין זה אהני לרבא ולא במעדיף דגזר דילמא לא יעדיף דבכל הספרים גרסי' בפ"ק דסוכה (ד' טו:) רבא אמר אפי' תימא בשאינו מעדיף:

מארבעה עד עשר גרסי' ולא גרסינן עד ארבע אמות:

אימא סיפא כל שהוא שלשה ומג' ועד ד' כו'. סיפא גופה היה יכול להקשות דלא אתיא כרבנן כדקאמר הש"ס מדלא מתיר עומד שלשה כנגדו וכרשב"ג נמי לא אתיא מדקאמר וצריך שלא יהא בין זה לזה כמלואו ולרשב"ג אפי' יותר ממלואו אין בכך כלום כיון דליכא ד' כלבוד דמי אלא כך דרך הש"ס שמתחיל קושיא מרישא כשיכול וכה"ג איכא פ' כירה (ד' לט:) גבי חמין שהוחמו בשבת[ח]:

והלכתא

קב א מיי' פ"ז מהל' כלאים הלכה טו טוש"ע י"ד סי' רל"ו סעיף מ"ה:
קג ב מיי' שם וטוש"ע שם סעיף מ:

רבינו חננאל

גמלים או באוכפין כו' עד ובלבד שלא יהא בין גמל לגמל כמלוא גמל כו' ודחינן הכא נמי כמלוא נכנס [ויוצא]. ת"ש נמצאת אומר ג' מדות במחיצות כל שהוא פחות מג' צריך שלא יהא בין זה לזה שלשה שלא יזדקר הגדי בבת ראש [כל שהוא] שלשה ומשלשה ועד ארבעה צריך שלא יהא בין זה לזה כמלואו שלא יהא פרוץ כעומד. ואם היה פרוץ מרובה על העומד אף כנגד העומד אסור. כל שהוא מארבעה ולמעלה עד עשרה צריך שלא יהא בין זה לזה במלואו שלא יהא פרוץ כעומד ואם היה פרוץ כעומד כנגד עומד מותר. כנגד פרוץ אסור. ואם היה עומד מרובה על הפרוץ אף כנגד (עומד אסור) הפרוץ נמי מותר. נפרצה יותר מעשר אסור. היה לו קנים מדקרין ועשה להן פאה מלמעלה אפילו ביתר מותר. קתני מיהא רישא כל שהוא שלשה ומג' ועד ארבעה צריך שלא יהא בין זה לזה כמילואו. פי' צריך שלא יהא (כמילואו) [פרוץ כעומד] קשיא לרב פפא. ודחי כמלוא [כמלואו] נכנס ויוצא שהוא יותר כמעט. ואמרינן הכי נמי מסתברא דמלואו יתר הוא כמעט מדקתני ואם היה פרוץ מרובה על העומד. פרוץ מרובה על העומד הוא דאסור הא כעומד מותר ואמרינן רישא קשיא לרב הונא בריה דרב יהושע סיפא קשיא לרב פפא ושנינן להו ופשוטה היא. ואמרינן בשלמא לרב פפא מוקים לה לרישא כל שהוא פחות משלשה צריך שלא יהא בין זה לזה שלשה שאם היה העומד פחות משלשה והפרוץ שלשה אסור שנמצא הפרוץ מרובה על העומד לפיכך אסור הא זה כמו זה או אפי' הפרוץ מרובה על העומד כיון שהפרוץ אינו ג' טפחים אלא פחות מותר. ומציעתא דקתני צריך שלא יהא בין זה לזה כמלואו מוקים לה כמלוא נכנס ויוצא שהוא יותר כמעט הא זה כמו זה מותר משום הכי לא מערב. ותני להו ברישא אפילו פרוץ מרובה על העומד שרי ומציעתא אי הוי פרוץ מרובה אסור. אלא לרב הונא בריה דרב יהושע דלא שנא ג' ולא שנא פחות מג' פרוץ כעומד אסור ליערבינהו וליתנינהו כל שהן פחות משלשה ושלשה צריך שלא יהא

מסורת הש"ס עם הוספות

א) תוספתא דכלאים פ"ד ה"ג, ב) סוכה דף יד:, ג) [לעיל יא: תוספתא דכלאים פ"ד], ד) [שבת ל. וש"נ], ה) [לקמן עט:], ו) עי' לעיל יא:, ז) עי' לקמן ע"ב בסוף הסוגיא, ח) [ועי' תוס' שבת לט: ד"ה אלא פנין].

תוספות ישנים

א) ולי נראה דלא מיתסר אלא כנגד הפירצה כיון דהוי עומד חשוב כמו בפרוץ מרובה דלא מיתסר כנגד העומד ובהדיא תנן במסכת כלאים (פ"ד מ"ד) גדר שנפרץ עד י' אמה הרי הוא כפתח יתר מכאן כנגד הפרצה אסור:

רב נסים גאון

מני רבנן היא דאמרו פחות מג' אמרי' לבוד. אתאן לרשב"ג דאמר פחות מד' אמרי' לבוד. וחלוקת רבנן ורשב"ג בזו הברייתא האמורה בתחלת הפרק (דף ט) היתה קורתו משוכה או תלויה פחות מג' א"צ קורה אחרת:

הגהות וציונים

א] בכתי"י בבת אחת (וכ"ה להלן בסוף העמוד): ב] "אפילו כנגד העומד" ליתא בכת"י ובדפו"ר:

אתאן לרבן שמעון בן גמליאל דאמר [א] פחות מארבעה לבוד דאי רבנן משלשה ועד ארבעה שלשה וארבעה חד הוא [ה] אמר אביי מדרישא רבנן סיפא נמי רבנן ומודו רבנן דכל למישרא כנגדו אי איכא מקום ארבעה חשיב ואי לא לא חשיב רבא אמר מדסיפא רבן שמעון בן גמליאל רישא נמי רבן שמעון בן גמליאל [א] וכי אמר רבן שמעון בן גמליאל אמרי' לבוד [ג] הנ"מ למעלה אבל למטה[א] הוה ליה כמחיצה שהגדיים בוקעין בה לא אמרי' לבוד. תא שמע [ג] דפנות הללו שרובן פתחים וחלונות מותר ובלבד שיהא עומד מרובה על הפרוץ שרובן סלקא דעתך אלא שריבה בהן פתחים וחלונות מותר ובלבד שיהא עומד מרובה על הפרוץ הא כפרוץ אסור תיובתא דרב פפא [ד] תיובתא והילכתא כוותיה דרב פפא תיובתא והילכתא אין משום דדייקא מתני' כוותיה דתנן לא יהיו פרצות יתירות על הבנין הא כבנין מותר:

מתני' [א] מקיפין שלשה חבלים זה למעלה מזה וזה למעלה מזה ובלבד שלא יהא בין חבל לחבירו שלשה טפחים שיעור חבלים ועוביין[ד] יתר על טפח כדי שיהא הכל עשרה טפחים מקיפין בקנים ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו שלשה טפחים בשיירא דברו דברי ר' יהודה וחכמים אומרים [ב] לא דברו בשיירא אלא בהווה כל מחיצה שאינה של שתי ושל ערב אינה מחיצה דברי רבי יוסי בר' יהודה [ג] וחכמים אומרים אחד משני דברים:

גמ' אמר רב המנונא אמר רב[ג] הרי אמרו עומד מרובה על הפרוץ בשתי הוי עומד בעי רב המנונא בערב מאי אמר אביי תא שמע שיעור חבלים ועוביין יתר על טפח שיהו הכל עשרה טפחים ואי איתא למה לי יתר על טפח ליעביד פחות משלשה וחבל משהו ופחות משלשה וחבל משהו ופחות מארבעה וחבל משהו ותיסברא האי פחות מארבעה היכא מוקים ליה אי מוקים ליה תתאי הוה ליה [ה] כמחיצה שהגדיים בוקעין בה אי מוקים ליה עילאי אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה אי מוקים ליה במיצעי הוה ליה עומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות שמעת מינה עומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות הוי עומד אלא רב המנונא הכי קא מיבעיא ליה כגון דאייתי מחצלת דהוי ז' ומשהו וחקק בה ג' ושבק בה ד' ומשהו ואוקמיה בפחות מג' רב אשי אמר מחיצה תלויה איבעיא ליה [ו] כדבעא מיניה רבי טבלא מרב מחיצה תלויה מהו שתתיר בחורבה א"ל אין מחיצה תלויה מתרת אלא במים קל הוא שהקלו חכמים במים: מקיפין בקנים וכו': בשיירא אין ביחיד לא והתניא ר' יהודה אומר כל מחיצות שבת לא התירו ליחיד יותר מבית סאתים כדאמר רב נחמן ואיתימא רב ביבי בר אביי לא נצרכא אלא ליתן להן כל צרכן ה"נ ליתן להן כל צרכן היכא איתמר דרב נחמן ואיתימא רב ביבי בר אביי אהא דתנן כל מחיצה שאינה של שתי וערב אינה מחיצה דברי ר' יוסי בר' יהודה ומי א"ר יוסי בר' יהודה הכי והתניא אחד יחיד ואחד שיירא לחבלים ומה בין יחיד לשיירא יחיד נותנין לו בית סאתים שנים נותנין להם בית סאתים ג' נעשו שיירא ונותנין להן בית שש דברי ר' יוסי ברבי יהודה וחכמים אומרים אחד יחיד ואחד שיירא נותנין להן כל צרכן [ז] [ד] ובלבד שלא יהא בית סאתים פנוי אמר רב נחמן ואיתימא רב ביבי בר אביי לא נצרכא אלא ליתן להן כל צרכן: דרש רב נחמן משום רבינו[ה] שמואל יחיד נותנין לו בית סאתים ב' נותנין להן בית סאתים ג' נעשו שיירא ונותנין להן בית שש שבקת רבנן ועבדת כר' יוסי ברבי יהודה הדר אוקים רב נחמן אמורא עליה ודרש [ח] דברים שאמרתי לפניכם טעות הן בידי ברם כך אמרו [ה] יחיד נותנין לו בית סאתים שנים נותנין להן בית סאתים שלשה נעשו שיירא ונותנין להן כל צרכן

רישא

והלכתא כרב פפא. אין לתמוה דהכא קי"ל פרוץ כעומד מותר ובפ"ב דחולין (ד' כט.) מסיק לכ"ע מחצה על מחצה אינו כרוב ומייתי עלה הביא דתנור והכא לא מייתי לה ושמא יש לחלק בין מחיצות לאיסור וטומאה:

אי מוקי לה בי מיצעי הוה ליה עומד מרובה על הפרוץ מב' רוחות. ולא הוה ליה עומד משום דלאתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה לעילאי[ו] וקשה להסר מקולי דלכתי נעביד פחות מג' וחבל משהו ופחות מג' וחלי וחבל משהו ופחות מג' וחבל חלי טפח ומשהו ולמה לי עודיו יתר על טפח ושמא בענין זה אתי למיטעי:

עירב

[ט] אתאן לרשב"ג וכו'. כלומר עד ד' ולא ד' בכלל, דהא תנא בבא אחריתי כל שהוא ד' ומד' עד י' אמות, אתאן לרשב"ג דקא מפליג נמי בין פחות מד' לד': ה"ג דאי רבנן מג' ועד ד' ג' וד' חד הוא. מג' ועד ד', בתמיה, היכי מפליג ד' מג' דקתני עד ולא עד בכלל דתני סיפא כל שהוא ד' כו' הא לרבנן ג' וד' חד הוא: הני מילי למעלה. כעין קורה: **מתני'** מקיפין ג' חבלים. אשיירא שחנתה בבקעה קאי: זה למעלה מזה. על גבי יתדות סביב, מן התחתון לקרקע פחות מג' והוי כולו עומד לכלבוד דמי, וממנו לאמצעי פחות מג' הרי שש עומד פחות ב' משהוין בשני האוירין, ומאמצעי לעליון פחות משלשה הרי בשלשה אוירין תשעה עומד פחות שלשה משהוין: שיעור עובי החבלים יותר על טפח. שלשה משהוין, כדי שיהו הכל עשרה טפחים: ומקיפין בקנים. נעוצים ועומדים, זו היא מחיצה של שתי, אבל של חבלים הויא מחיצה של ערב: בשיירא דברו. הקילו אלא שאין צריכין אלא או שתי או ערב. שתי כגון קנים, ערב כגון חבלים, אבל ליחיד לא הקילו עד שיהא בה שתי וערב: כל מחיצה שאינה כו'. רבי יוסי פליג עליה דאבוה דמתני' וקאמר דאפילו לשיירא בעינן שתי וערב: אחד משני דברים. או שתי או ערב: **גמ'** הרי אמרו עומד מרובה על הפרוץ בשתי הוי עומד. אע"ג דאיכא פרצות, כדתנן לעיל[ט] ולא יהו פרצות יתירות על הבנין, וסתם כלי בהמה של שתי הוא שעומד על גבי קרקע: בערב מאי. מחבלים דמתני' ליכא למילף הכשירא, דהתם כולו עומד הוא דכלבוד דמי: ליעביד. אויר האחד פחות משלשה וחבל משהו וכן שני דהוי להו שש עומד, והאויר השלישי פחות מארבעה וחבל משהו, ותיתכשר פירצת הד' בעומד של שש: שהגדיים בוקעין בה. ואפילו למעלה ממנו עומד י' טפחים שלימין הא קיימא לן מחיצה תלויה אינה מתרת: עילאי. באויר השלישי שהוא עליון: אתי אוירא. למן החבל ולרקיע: ודהאי גיסא. שממנו ולאמצעי דהוי נמי אויר כיון דהוי יותר משלשה ומבטיל ליה לחבל, ואין כאן אלא ו' תחתונים: ואי מוקי לה באמצעי. אין כאן עומד מרובה על הפרוץ אלא אם כן תצרף שתי רוחות לבטלו: אלא. כיון דלא משכחת לה רב המנונא הכי[ז] קמיבעיא ליה: ושבק בה ד'. שלימין למעלה ומשהו למטה: ואוקמיה. להך גיסא למשהו בפחות מג' סמוך לקרקע, דהשתא הוה ליה עומד מרובה על הפרוץ מרוח אחת, ואוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא נמי ליכא למימר הואיל ועומד מרובה על האויר דתותיה מיניה: מחיצה תלויה מיבעיא ליה. מחצלת עשרה שהגביהה מן הקרקע שלשה או יותר מיבעיא ליה לרב המנונא אי מבטל לעומד[ז] לפרוץ שמתחתיו הואיל ופחות ממנו או לא: אלא במים. להתיר למלאות, כגון גזוזטרא שהיא למעלה מן המים בפרק כילד משתתפין (לקמן ד' פז:): כל מחיצות שבת. בהנך מחיצות רעועות שהן דשתי או דערב קאמר, שהתירום לרבים ע"י הדחק: לא התירום ליחיד. אי הקיף בהן יותר מבית סאתים, ואף על גב שהרי לדור בהן בלילי שבת הקיפום מערב שבת, הא בית סאתים מיהא שרי: ליתן להן כל צרכן. דהא דקאמר רבי יהודה בשיירא דברו ולא ליחיד ליתן לו כל צרכו בהנך מחיצות קאמר, אבל בית סאתים ודאי יהבינן ליה הואיל ולדירה הקיפה, ובהא שיירא עדיפא דיהבינן להו כל צרכן: לחבלים. מותר בהיקף חבלים אע"פ שאין כאן אלא ערב: נותנים לו בית סאתים. במחיצה זו, אבל במחיצה מעלייתא כמה דבעי: שלא יהא בית סאתים פנוי. שלא יקיפו יותר מכדי צרכן בית סאתים: ליתן להם כל צרכן. הא דקאמר רבי יוסי דמתני' דאינה מחיצה אינה מחיצה לכל צרכן, אבל מחיצה היא לבית סאתים לאחד ולבית שש לשיירא:

רישא

במחיצה גרועה, כמו שיהו נועצים פסים לכל רוח ויקיפו שלשה חבלים. [מאירי] מחיצה תלויה מהו שתתיר בחורבה, ביבשה קאמר, אלא דנקט חורבה דשכיחי בה מחיצות תלויות וכדפרש"י ז"ל. [הריטב"א, שבת קא:] קל הוא שהקלו חכמים במים. הקולא שהקלו בה שלא לחוש לבקיעת דגים שאינה נראית, כי משורת הדין מה לי בקיעת גדיים מה לי בקיעת דגים, אדרבה בקיעת דגים שכיחה התם מה שאין כן בבקיעת גדיים. [הריטב"א, שבת קא:]

כל צרכה עד שתהא מחיצה עשויה שתי וערב. דרש רב נחמן [מחיצה] שתשמישה לאויר יחיד נותנין לו בית סאתים כחצר המשכן שהוא ק' אמה על נ' רוחב וזהו בית סאתים ונקראת חצר [והעמודים] ועליהם קלעים כדרך הולכי מדברות לפיכך למדו מן המשכן. שנים נותנין להם בית סאתים כמאן כר' יוסי בר' יהודה הואיל ואבוה קאי כוותיה. דתניא ר' יהודה אומר במחיצות שבת לא התירו ליחיד אלא סאתים (ועוד) שלשה נעשו שיירא ונותנין להן

עין משפט נר מצוה

קד א ב ג מיי' פט"ז מהל' שבת הל' יח סמג עשין א טוש"ע או"ח סי' שסב ס"ה:
קה ד ה מיי' שם הל' יג וסמג שם טוש"ע או"ח סי' שם סעיף א:

גליון הש"ס

גמ' אמר אביי מדרישא. כעין זה בב"ק דף מ ע"ב:

רבינו חננאל

יהא בין זה לזה כמילואו. (ורמינן) [ושנינן] רישא קתני פחות מג' תורת לבודין סיפא דקתני כל שהוא ארבעה ומארבעה ועד ארבעה אמות ועד עשר תורת מחיצה משום הכי לא מתני ליה. ת"ש דפנות הללו שריבה בהן פתחין וחלונות כשרין ובלבד שיהא עומד מרובה על הפרוץ. תיובתא דרב פפא תיובתא והלכתא כרב פפא דפרוץ כעומד מותר משום דדייקא מתני' כוותיה דקתני לא יהא פרצות יתירות על הבנין. יתירות הוא דאסיר הא כבנין שרי ואף על גב דסלקא בתיובתא: מתני' מקיפין שלשה חבלים וכו'. ובעי רב המנונא עומד מרובה על הפרוץ בשתי ודאי הוה עומד בערב מאי כגון דאייתי מחצלת שבעה ומשהו וחקק בה ג' מלמעלה ושבק בה ד' מלמטה וג' באמצע ולא אפשיט. ואתינן למיפשטה מהא. ת"ש שיעור חבלים עוביין יתר על טפח כדי שיהא הכל י' טפחים כו' רב אשי אמר מחיצה תלויה איבעיא ליה ופשטא אין מחיצה תלויה מתרת אלא במים קל הוא שהקילו חכמים במים. מקיפין בקנים ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו ג' טפחים בשיירא דברו דברי ר' יהודה. ואקשינן בשיירא אין ביחיד לא והתניא ר' יהודה אומר במחיצות לא התירו ליחיד אלא בית סאתים שהן ק' אמה על נ' אמה ושיירים על ע' אמה ושיריים. הנה דין זה של מחיצות אפי' ליחיד. ופרקי' מתני' דקתני בשיירא ולא ליחיד ליתן להן כל צרכן. פי' כסבר ר' יהודה לשיירא נותנין לה כל צרכה אבל ליחיד אין נותנין לו אלא בית סאתים בלבד וכרב ביבי דאמר (בהא) [אהא] דתנן כל מחיצה שאינה של שתי ושל ערב אינה מחיצה דברי ר' יוסי בר' יהודה ואיני והא תניא אחד יחיד ואחד שיירא בחבלים. ומה בין יחיד לשיירא יחיד נותנין לו בית סאתים שנים נותנין להם בית סאתים שלשה נעשו שיירא ונותנין להם בית שש דברי ר' יוסי בר' יהודה וחכ"א אחד יחיד ואחד שיירא נותנין להם כל צרכן ובלבד שלא יהא בית סאתים פנוי. הנה ר' יוסי בר' יהודה מתיר במחיצה אע"פ שאינה של שתי ושל ערב. ופריק רב ביבי אין שתי בלא ערב או ערב בלא שתי שהיא מחיצה מיהו אין נותנין לשיירא

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל דף ט. וש"נ], ב) [לעיל יד:], ג) [לעיל יא.], ד) [לעיל י. וש"נ], ה) שבת קא., ו) שבת קא. לעיל יב. ולקמן מח. פו:, ז) עי' תוס' לקמן יח. ד"ה אפילו, ח) [שבת קג: וש"נ], ט) דף ח:, י) [עי' לעיל דף י' ע"ב תוס' ד"ה ולכבעיים].

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] גמ' וכי ארשב"ג אמרי' לבוד הני מילי למעלה. עי' ריטב"א לייש' מאי דקשה מלעיל דף ט. ודו"ק:

הגהות וציונים

א] בכת"י ודפו"י ביון דהויא כמחיצה וכו' לא אמרינן: ב] צ"ל עובין וכן איתא במשנה שבמשניות ובירושלמי ובריי"ף (גליון): ג] תיבות "אמר רב" צ"ע דמה חידש רב בזה הלא מתניתין היא דבשתי מהני כפי' רש"י והאיבעיא רב המנונא גופיה הוא דקא בעי (מראה אש ועוד), ובאמת בדפו"י ליתא "אמר רב" ואיני יודע מי הכניסו בדפוסים שאח"כ וכן ליתא בר"ש ובראשונים וכולהו דברי רב המנונא הם (דק"ס), ובדפו"י אי ליתא תיבות "בעי רב המנונא" והכל מדברי רב המנונא אמר רב: ד] עי' הג' הב"ח על הרי"ף שמגיה משום רבינו ומנו שמואל, ועי' בעי"ז ברכות לח ע"ב. (ובכת"י ודפו"י משום רבינו שמואל אמרו): ס] בכת"י ודפו"י ליתא מכאן עד תיבות "עד י' אמות אתאן לרשב"ג" והד"א עם הדיבור "אימא סיפא" בסוף ע"א, והנוסח הוא "ש"מ רשב"ג היא דקא מפליג נמי" וכו': ו] צ"ל היכי (כת"י וכל הדפו"י), וכ"ה הנוסח בגמ' בכת"י ובדפו"י, ועי' רשב"א ובריטב"א: ז] צ"ל אי מבטל עומד לפרוץ (כת"י ודפו"י), ובכמה דפו"י הנוסח אי מבטל לעומד פרוץ שמתחתיו (ועי' דק"ס, ועי"ע תוס' הרא"ש).

משנת ראשונים

תיובתא והילכתא. פירש (ר' חננאל) נקטינן מרבוותי ז"ל, כל היכא דאמר בגמ' תיובתא דפלוני תיובתא, בטלו דברי מי שהתיובתא עליו לגמרי אבל היכא דעלתה בקשיא לא בטלו דבריו, אלא לא אשתכח פירוקא בההיא שעתא דחזליא וקיימא. [רשב"ם, בבא בתרא נב:]

ואעפ"כ אין נראה בעיני, דלא שנא תיובתא ולא שנא קשיא דקאי אמילתא דאמוראי חדא היא ולא הויא עיקר, אלא לגבי תיובתא ממשנה או מברייתא שייך לומר תיובתא, ומפירכא דאמוראי שייך למימר קשיא. [רשב"ם, בבא בתרא נב:]

מקיפין שלשה חבלים זה למעלה מזה וזה למעלה מזה, שיירא זו שחונה בבקעה מתירים להם להקיף בקעה גדולה

רָבָא אָמַר מִדְּסִיפָּא רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְכוּ', ורבא חולק על אביי, ולדעתו מה שמבואר בברייתא שבמחיצת ארבעה בלבד מותר לזרוע כנגד העומד זהו רק לדעת רבן שמעון בן גמליאל, אבל לדעת חכמים כבר במחיצת שלשה מותר לזרוע כנגד העומד (בעל המאור; רשב"א ור"ן בשם הראב"ד). ויש סוברים, שרבא אינו חולק על אביי, ומודה שלדעת חכמים מותר לזרוע רק כנגד מחיצת ארבעה, אלא שבא להעמיד את הברייתא אף כדעת רבן שמעון בן גמליאל (תוס' רבנו פרץ; ר"ן בשם תוס').

אֲבָל לְמִטָּה הֲוֵה לֵיהּ כְּמִחִיצָה שֶׁהַגְּדֵיִים בּוֹקְעִין בָּהּ לֹא אַמְרִינַן לָבוּד, ו'למטה' היינו עד שלשה טפחים מן הקרקע, אך בפרוץ שמעל שלשה טפחים אין חסרון של בקיעת גדיים (שפת אמת, המוכיח כן מהגמ' להלן המעמידה את דין 'עומד מרובה על הפרוץ' משתי רוחות באופן שהניח את החבל התחתון במרחק שלשה טפחים מן הקרקע, ואת החבל שמעליו במרחק ארבעה טפחים מן החבל הראשון, ומשמע שאין בכך חסרון של בקיעת גדיים, וראה מה שדייק ברש"י).

וְהִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב פָּפָּא ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שסב, ט).

מַתְנִי'. מַקִּיפִין שְׁלֹשָׁה חֲבָלִים זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה וְזֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, על גבי יתדות סביב (רש"י; ריטב"א), ואף שהחבלים שהם מחיצת 'ערב' מחוברים ליתדות שהם 'שתי', נחשבת מחיצה זו מחיצה של 'ערב' בלבד, ומחיצה גרועה היא, שבדינה נחלקו תנאי משנתנו [וראה בגמ' להלן (יז, א) המבארת במה נחלקו חכמים החולקים על רבי יהודה, וחכמים החולקים על רבי יוסי ברבי יהודה] (מאירי לעיל טו, ב; חזו"א או"ח עז, ד). ויש מצדד, שגריעות מחיצת 'שתי' היא באופן שעשויה ממחיצת 'שתי' בלבד, אבל אם יניח מחיצת 'שתי' ומעליהם יניח קנה 'ערב' לחברם, מחיצה מעולה היא. וכן גריעות מחיצת 'ערב' היא באופן שעשויה ממחיצת 'ערב' בלבד, אבל אם יניח מחיצת 'ערב', ובאמצעם יחבר 'עומד', מחיצה מעולה היא (פמ"ג או"ח שסג משב"ז א, ונשאר בצ"ע, וראה שעה"צ שס, ב). ויש לתמוה, הלא בכל מחיצת 'ערב' בהכרח יש קני 'שתי' המחזיקים את ה'ערב' ואף על פי כן הם מחיצה גרועה (חזו"א שם).

וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהוּ בֵּין חֶבֶל לַחֲבֵירוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, ולא תיקנו שיהיה די בעשיית צורת הפתח בארבע רוחות, מחשש שיפלו ברוח (תוס' לעיל יא, א ד"ה אילימא, בתי' ראשון, ורא"ש שם, וראה קרבן נתנאל שם, ז). ועוד, שצורת הפתח מארבע רוחות מועילה רק בחצר המוקפת לדירה, ולא בבקעה (תוס' שם, בתי' שני). שבמקום שיש דיורים, הדרך לעשות הרבה פתחים, לכך הקילו בו לעשות צורת הפתח מכל צד (לבוש או"ח שסב, י). ■ וכן הלכה, שצורת הפתח מארבע רוחות מועילה בחצר ולא בבקעה (שו"ע שם).

בְּשַׁיָּרָא דִּבְּרוּ, ובגמ' מבואר ש'שיירא' היינו שלשה אנשים. ואין הנכרי משלים לשלשה, וספק אם קטן משלים (ירושלמי י). ■ להלכה, נכרי אינו משלים לשלשה, ויש אומרים שאף קטן אינו משלים (רמ"א שס, א). ולענין מומר, אשה, חרש וקטן, אם מצטרפים לשיירה, ראה משנ"ב מהדו' דרשו שם (הע' 6).

כָּל מְחִיצָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שְׁתֵּי וְשֶׁל עֵרֶב אֵינָהּ מְחִיצָה, שהיא מחיצה גרועה וכשהיא עשויה משתי וערב היא חזקה ובריאה ויכולה לעמוד הרבה (רבינו יונתן). ואמר רבי יוסי ברבי יהודה את דינו בלשון 'כל מחיצה' וכו', ולא אמר בסתם 'אף בשיירא לא התירו', שלא בא לחלוק על דברי אביו, שלא התירו אף לשיירה בקנים או בחבלים שהם גרועים, אלא שלא התירו כלל מחיצה שאינה של שתי וערב אפילו היא מחיצה של קורות, בין בשיירה בין ביחיד (רשב"א וריטב"א, בשם הראב"ד).

ומחיצה שרוחבה שלשה טפחים, נחשבת מחיצת שתי וערב אף שנראית שאין בה אלא שתי בלבד (גאון יעקב ד"ה מסתברא). ויש סוברים, כי עד רוחב ארבע טפחים נחשבת מחיצת שתי בלבד (תוספת שבת שס, ב, בדעת תוס' סוכה יז, א, וראה בגאון יעקב שם, המסתפק לדעת הראב"ד מהו השיעור).

גְּמָרָא. בְּעֵרֶב מַאי, שמא דוקא שתי כיון שניתן להחשיב את הפרצות כפתחים, מה שאין כן בערב (תורת חיים; קרן אורה; גאון יעקב), או שמא אפילו ערב, אף שאין בה פתחים, אבל חלונות פותחים בה, וניתן להחשיב את הפרצות כחלונות. ואם נאמר שמועיל, יש להסתפק אם שיעור החלון יהא עשר אמות כשיעור פתח (שפת אמת).

ואין לפשוט ספק זה מדין משנתנו שמקיפים בחבלים שעוביין טפח ושלשה משהויין, אפילו שהפרוץ הוא כמעט תשעה טפחים, ונמצא שכשר אפילו ב'פרוץ מרובה על העומד', כל שכן 'עומד מרובה על הפרוץ', שכן בדין המשנה כל אחד מהרווחים הוא פחות משלשה טפחים, ודין לבוד מחשיב את הכל כסתום, וספק הגמ' הוא כשיש ריוח של שלשה טפחים, אלא שהעומד מרובה על הפרוץ (רש"י; מאירי).

ובעיא זו לא נפשטה, וכיון שלא נפשטה יש להחמיר שאינו נחשב מחיצה (בעל המאור; רא"ש בשם יש אומרים), ואפילו במחיצה רביעית שהיא מדרבנן, שכיון שעיקר דין המחיצות הוא דאורייתא, מחמירים אף בה (רשב"א). ויש סוברים, שממה שרב אשי מעמיד [להלן] את הספק לענין מחיצה תלויה, משמע שפשוט לו שדין הערב כדין השתי, ונחשב מחיצה (רא"ש ור"ן בשם הראב"ד). ■ וכן הלכה, שמחיצת ערב נחשבת מחיצה (שו"ע או"ח שסב, ט).

אִי מוֹקִים לֵיהּ תַּתָּאֵי הֲוֵה לֵיהּ כְּמִחִיצָה שֶׁהַגְּדֵיִים בּוֹקְעִין בָּהּ, ומה שבמחיצת שתי אם יש עומד מרובה על הפרוץ המחיצה כשרה אף שגדיים בוקעין בה (כמבואר לעיל ע"א בברייתא של שלשה מידות), שאני מחיצת שתי שהפרצות נדונות כפתחים, לכן אין בקיעת גדיים מבטלת שם מחיצה, לא כן מחיצת ערב שאין הפרצות נדונות כפתחים, בקיעת גדיים מבטלת שם מחיצה (תורת חיים).

שָׁמְעַתְּ מִינָּהּ עוֹמֵד מְרֻבֶּה עַל הַפָּרוּץ מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת הֲוֵי עוֹמֵד, והרי הלכה שעומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות אינו נחשב עומד. ואף על פי שהגמ' לעיל (י, ב) הוכיחה שעומד כזה לא הוי עומד, ודחתה הגמ' שדחיה זו אינה עיקר, אלא רק אומרת שמשם אין להוכיח, אולם מכאן אכן מוכח שעומד כזה לא הוי עומד (רשב"א). ויש מפרשים, שדברי הגמ' כאן מתבארים על פי הגמ' לעיל, וכוונת הגמ' שבמקרה שלנו יש גם פרוץ מרובה על העומד, שהרי העומד העליון, כלומר, שני החבלים העליונים עם הריוח שביניהם שנחשבים כעומד אחד מדין לבוד, ויש לו ריוח של איר ארבעה טפחים מתחתיו, וכן איר הרקיע מעל גביו, ו'אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה'. אבל באופן שאינו כן, יש לומר שעומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות נחשב עומד (תוס', ותוס' רא"ש בפי' ראשון וריטב"א, ולא גרסו בגמ' 'שמעת מינה וכו' הוי עומד'). ויש סובר, שאמנם עומד משתי רוחות נחשב עומד, אבל רק בעומד גמור, ואילו במקרה שלנו אינו נחשב עומד משום שהעומד כאן נעשה על ידי לבוד, ובזה אין אומרים שיצטרפו העומדים להיחשב

■ המשך במילואים עמ' 115

אִין מַשּׁוּם דְּקָאֵי אַבּוּהּ בְּשִׁיטָתֵיהּ, ונמצא שרב נחמן פסק כרבי יהודה לגמרי, אלא שהיות ודברי רבי יהודה אינם מפורשים במשנה, ולעיל (טז, ב) העמידה הגמ' את שיטתו רק מחמת סתירה בדבריו בין המשנה לברייתא, לכן העדיפה הגמ' לומר שנקט כרבי יוסי ברבי יהודה ברישא וכחכמים בסיפא, שדברי שניהם מפורשים בברייתא המובאת שם (גאון יעקב).

לֹא הֻצְרְכוּ אֶלָּא לְחֲמֵשׁ וְהִקִּיפוּ בְּשֵׁבַע אֲפִילּוּ בְּחָמֵשׁ אֲסוּרִין, ומה שרב אשי לא פירש את דברי רב 'שלשה בחמש אסורין' שהקיפו חמש סאין והוצרכו לשלש [כפי שאכן גורס הגר"א] - ועדיף באופן זה כי הוא על דרך מה שאמר רב 'בשבע מותרין' שהכוונה שהקיפו שבע סאין, וכך גם 'בחמש אסורין' הכוונה שהקיפו חמש סאין - משום שבאופן זה כיון שאין סאה פנויה מאדם [שהרי לשלשה בני אדם נותנים שש סאין], מותרים בטלטול אפילו שיש סאתים פנויות מכלים [אמנם אם הוצרכו לחמש והקיפו שבע, אף שאין בית סאתים פנוי מאדם, הואיל ויש סאה פנויה מאדם וסאה פנויה מכלים, 'מצא מין את מינו' ומצטרפות יחד לאיסור] (ר"ן בשם רשב"א).

ויש סובר שאסורים בטלטול באופן זה, ומה שרב אשי לא פירש את דברי רב באופן זה, משום שאין בכך כל חידוש, שהלא כבר שנינו בברייתא לעיל (טז, ב) 'ובלבד שלא יהא בית סאתים פנוי', לכך ביאר רב אשי שרב מחדש שאם הוצרכו לחמש והקיפו שבע ויש בית סאתים פנוי, אסורים לטלטל בכל ההיקף ולא רק בבית סאתים הפנוי (ר"ן; ט"ז או"ח שס, ב, בדעת רש"י כאן).

■ להלכה, שלשה בני אדם [-שיירא] שהקיפו שבע סאין והוצרכו לחמש, כיון שנמצא בית סאתים פנוי, מותרים בטלטול בארבע אמות בלבד. הקיפו שש והוצרכו רק לארבע, אף שנמצא בית סאתים פנוי, מותרים בטלטול [כדעת הרשב"א] (שו"ע שם, א). ויש סוברים, שלעולם כל שיש בית סאתים פנוי, מותרים בטלטול ארבע אמות [כדעת הר"ן] (משנ"ב שם, ח, שכתב שבכל הראשונים מבואר שלא כדעת הרשב"א).

מַאי לָאו פָּנוּי מֵאָדָם, ומה שאמרו 'ונותנין להן כל צרכן', אין הכוונה רק לפי צורך כליהם [ואם כן המשך הברייתא 'ובלבד שלא יהא בית סאתים פנוי' היה מתפרש שלא יהא בית סאתים פנוי יותר מכדי צרכם, וכדברי רב], אלא הכוונה שנותנים בית סאתים לכל אחד לפי מנין אנשי השיירה, או לפי צורך כליהם, השיעור הגדול מביניהם, ואף אם לצורך כליהם די להם בחמשה סאין, מותרים להקיף שבע סאין, בלבד שלא יהא שטח פנוי בשיעור הניתן לאדם אחד, דהיינו בית סאתים (ריטב"א).

שְׁלֹשָׁה וּמֵת אֶחָד מֵהֶן וְכוּ', והנדון הוא לדעת רבי יהודה שנותנים ליחיד ולשנים בית סאתים, האם כשהיו שלשה ומת אחד מהם מותרים ביותר מבית סאתים. וכן בשנים שהקיפו יותר מבית סאתים, וניתוספו עליהם, אם מותר להם יותר מבית סאתים (רש"י). אבל לדעת רבנן אין להסתפק, שהרי לדעתם אם היה בית סאתים פנוי מכלים, אף שלשה אסורים בטלטול, ואם אינו פנוי מותר אף ליחיד (תוס' רי"ד). ויש שפירש את הנדון אפילו לדעת רבנן, ובאופן שלאחר שמת אחד מהשלשה נשאר להם בית סאתים פנוי, האם מותרים בטלטול. וכן אם היו שנים ונתווספו עליהם, ובתחילת שבת היה בית הסאתים פנוי, ולאחר שנתווספו עליהם אינו פנוי (ריטב"א).

עֵירֵב דֶּרֶךְ הַפֶּתַח וְנִסְתַּם הַפֶּתַח וְכוּ' מַהוּ, שנסתם הפתח בשבת, כגון שנפלה מפולת כנגדו (רש"י). אבל אם נסתם מבעוד יום, אפילו חזר ונפתח בשבת, אסורים בטלטול, שקניית העירוב נעשית בבין השמשות, ואם בשעה זו הפתח היה סתום, אין כאן עירוב (ביאה"ל שעד, א ד"ה ונסתם).

והנדון הוא אם מותר לטלטל מחצר לחצר דרך שאר חלונות שאין בהם רוחב ארבעה טפחים [שאינם ראויים לעירוב, כמבואר להלן (עו, א)], או מעל הכותל (רש"י כאן ולהלן צג, ב; ערוך השלחן שעד, ג, בדעת הרמב"ם עירובין ג, כה). ויש שפירש, שהנדון הוא אם מותר להשתמש באותה חצר, שכיון שהעירוב מונח בחצר השניה ואין בני חצר זו יכולים ליטלו, יאסרו בטלטול, אבל לטלטל מחצר לחצר, אסור (ראב"ד שם בדעת הרמב"ם). ■ להלכה, חצרות שעירבו דרך פתח או חלון שביניהם ונסתם בשבת, מותרים לטלטל מחצר לחצר [כרב הונא, וכדעת רש"י] (שו"ע או"ח שעד, א), וכל שכן שכל חצר בפני עצמה מותרת בטלטול, ואף זו שאין העירוב מונח בה (משנ"ב שם, ב).

הָכָא אִיתְּנְהוּ לְמִחְיְצוֹת, ואין זה דיחוי בעלמא, אלא אליבא דאמת, שאומרים 'הואיל והותרה הותרה' רק כאשר המחיצות קיימות, אבל אם אינן קיימות אסורים בטלטול (תוס' כאן, ולהלן צה, א ד"ה ושמואל, ולעיל טו, א ד"ה לא סבר, בתירוצם הראשון). ויש סוברים, שאמר כן לדיחויא בעלמא (ריטב"א בשם תוס', וראה תוס' לעיל שם, בתירוצם השני; ר"ן שם בשם 'אחרים אומרים').

אֵיכָּא בֵּינַיְיהוּ יָחִיד בַּיְּשׁוּב, לסיכום - לדעת רבי יהודה, לשיירא נותנים כל צרכם, וליחיד נותנים בית סאתים בלבד. לדעת חכמים החולקים על רבי יהודה, אף ליחיד בדרך, הדומה לשיירא, נותנים כל צרכו, וליחיד ביישוב - בית סאתים בלבד. לדעת רבי יוסי ברבי יהודה, הן בדרך והן ביישוב, ליחיד נותנים בית סאתים, ולשיירא בית שש סאין. ולדעת חכמים החולקים על רבי יוסי ברבי יהודה, אפילו ליחיד ואפילו ביישוב נותנים כל צרכו (ע"פ ריטב"א).

מְשָׁנָה. פְּטָרוּ בַּמַּחֲנֶה, של היוצאים למלחמה בארץ ישראל (ריטב"א לעיל טז, ב), ויש שהסתפק שמא פטורים אלו נאמרו גם אם המלחמה בחוץ לארץ (חזו"א על הרמב"ם מלכים ו, יג). ופטורים אלו נאמרו אפילו במלחמת הרשות, וכל שכן במלחמת מצוה (גמ' להלן). וכשם שמותרים בעת יציאתם למלחמה, כך מותרים בעת חזרתם (רמב"ם שם, ע"פ הירושלמי י), שאם לא נתיר להם, לא ירצו לצאת בעתיד למלחמות (לחם משנה ורדב"ז שם). ובירושלמי (שם) נחלקו כמה הוא שיעור 'מחנה', עשרה בני אדם, מאה או שנים עשר אלף, והכרעת הפוסקים שמחנה הוא עשרה (ריטב"א שם). ■ וכן הלכה, שמחנה הוא עשרה (חזו"א שם, בדעת הרמב"ם שם).

מְבִיאִין עֵצִים מִכָּל מָקוֹם, לא רק עצים מחוברים שנהנים בעלי שדות התבואה מעקירתם, אלא גם עצים תלושים ויבשים העומדים להסקה, שנראה שהכינום הבעלים לצורך עצמן (גמ' להלן, ע"פ רבינו יהונתן). ואם עשויים חבילה, יש אוסרים (ירושלמי), הואיל והטריחו בעלים את עצמם לקושרן ולעשות חבילה, לא הפקירו החכמים אותן (פני משה), ויש מתירים (רמב"ם בפיהמ"ש, והריטב"א מצדד שכן הוא דעת הבבלי, שלא הזכיר ענין זה). והטעם שמביאים עצים ואין בכך גזל, משום ש'הפקר בית דין הפקר' (תפארת ישראל יכין נ).

■ המשך במילואים עמ' 116

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) [נקמן שם:], **ג)** נקמן נג:, **ד)** נקמן קף נה:, **ה)** [מוספתא פ"ט], **ס)** [ס"ק קף פ:, **ו)** [סוטה מה:, **ז)** [ב"ק דף צה: מז:], ב"ש דף צה: (עיי"ש בהג' הב"ח אות א ובתוס' שם ד"ה ושמואל), **ח)** [נקמן שם צא: מועד"ק הריש צה:, **ט)** [נעיל ג. ד:].

הגהות הב"ח

(ו) רש"י ד"ה מבוי ובלבד לכך ספסח וכו' ופסח פיסחים ושיהו על דעת ספסח ועבשיו נקסם בשבת כ"ל ומיהו ד"ה לכך ספסח ונקסם ספסח **ג)** שם היו שתי מבוות ופסח פיסחים פני גלח בעליה, אבל ז' לא, **(ז)** תוס' ד"ה פיסחים לכל חד לא פס ליה לגלח אלו חד בית שם פסח גלח בעליה: **לא** פני מבויים. כלומר שם בין למחיצות בית פסחים פני גלח כי ליכנין לו, ותע"ג לפיכך פסחים פני לא ליכנין לגלח לבית מחיצות: **ומת אחד מהן.** פיוס: **שבת גורמת.** שלפה ומת אחד מהן הוחל ונגמר שבת להתיר מוקדין שבתוס שפי לר' יהודה, שאם יוכר מבית פסחים פני"פ שיתוספו עליהן לחורין לפוריו לרבי יהודה והוחל וכשנכנסה שבת גרמה לאיסור: דיורין גורמין. ג' ומת אחד מהן דלכ"ר דיורין לחורין אם הקיפו יותר מבית פסחים, שיש ומוסיפו עליהן מוקדין לאיסור: **עירב דרך הפתח ונסתם הפתח.** אם היו ב' מלרות ופסח ביניהם ועירבו (ו) דרך הפתח ונסתם הפתח, או אם היו ג' מבויות ופסח ביניהם ועירבו בית דעת הפתח ועבשיו נסתם הפתח שפלה בעגדו שמועה: **מי** שרי לשמעתי דרך אחר מלויות הפתוחות מד' שלא לחויות לעירוב כלשמר: **מבא** פי' כולן בבבא קמא בפ"ר מרובה (פו) ובגמרא דמכילה דבני מערבא:

הגהות וציונים

ה) צ"ל לצורך שנה (ערכ"ק), וכ"ה בראב"ש בתוס' ובספסקים פ"ש (ראה הני הב"ח ומהרי"ט) ועיין פרישה סי' שער ס"ק ג:. **ז)** עיי' הנ"ל בראב"ש בתוס' ובתוס' הרא"ש (ועי' מהרש"א ומהרי"ט). **ו)** תיכת "אר' שבתש"י ליתא בכל הדפו"י והוסיפו המהרש"ל, ועי' ק"ע:

משנת ראשונים

ופסורין מרחיצת ידים. ופרשוה קצת מפרשים בסתם ידים, אבל כל שירדע בהם שאינן נקיות חייבין, שהרי פסולות הן לברכה. [מאירי]

יש פרשים, שדי להם בקנות ידיהם בעפר, אף על פי שאין המים רחוקים מהם מיל. [מאירי]

מחנה ישראל למלחמת יהושע

הרשיות. כל מלחמה קרי רשות לבד ממלחמת יהושע, שהיתה לכבוד את ארץ ישראל. [רש"י, סנהדרין ב:] מלחמת הרשות, היא מלחמת עמון ומואב וישמעאל ודומיהם. ומלחמת מצוה, היא מלחמת עמלק ושבעה עממין בלבה. [פיהמ"ש להרמב"ם, סנהדרין פ"א מ"ה] סותרין **בגזל עצים יבישים.** לא דק בלישנא הנ"ל מהתיר בטולת עצים מן השוחה, ואע"ג דבעלמא חשוב גזל, ואסיקנא בגמרא שהם מהתיר בהם אפילו הם שלושין ויבשים שנראה שהכינום הבעלים לצורך עצמם, ובירושלמי אמרו שאם שעיינן וחבילה אסור. [הריטב"א] **אי** נמי התם בסחוברין, והכותני התיר בזקא, והכי מוכח בפרק מרובה (ב"ק פא.) שלא תיקן יהושע. אלא בהיותי התיר בבניין חלוחה לגריעותא היותי הני דמחוברין ולחין, ובמחנה התירו אפילו בשאר עצים ושלושין ויבשין דעדיפי טפי. [הריטב"א] **ואי** תקנתא דיהושע היא. בכל אדם ומאי דכתיב המחנה.

קן א מיי' פט"ו מהל' שבת סמ"ג עשין עג ט מוש"ע או"ח סי' שמה סעי' ה:

קן ב מיי' שם סה"ל ג ומוש"ע או"ח שם סעי' ה:

קן ג מיי' פ"ג מהל' שיתוכן הלכה כה מוש"ע או"ח שם סעי' ד"ה קם ד מיי' פ"ו מהל' מלכים הל' יג סמג עשין קיט:

קן ה מיי' פ"ה מהל' מקי ממון הל' ג מוש"ע סי' רנח:

קיא ו ז מיי' פ"ו מהל' מלכים הל' יב:

לזון כל צורכן אנשי רב גדול אמר רב שלשה מהתירין בשבת ואסורין בחמש. פרישה רב אשי מהתירין לזון כל צורכן כגון שהזדרבו לשש ולא הזדרבו אלא לחמש אפילו בחמש ואלא דקתני נותנין לזון כל צורכן בין מעט בין הרבה ובלבד שלא יהא בית שאחים בלבד פנוי מאי לאו פנוי מארם הכא זה אין פנוי מארם דהא שלשה בני אדם הן וכל אחד יש לו בית שאחים לא נשאר פנוי אלא בית אחד. **ואסיקנא פנוי** מכלים לפיכך שהקרפף לחמש ושאחרו שאחים פנים מכלים נאמר אפילו בחמש: **אחנור שבתו שנים** ונתחוסכו עליהן בשבת אותר כיון שעבשיו ג' הרי הן נעשו שיירה ונותנין להן כל צורכן אר ולבא כיון שלא קנו שביתה שלישתן כאחד אין אלא לחויתיים ואין נותנין להן אלא שאחים הכי שלשה שקנו שביתה ומת א' מהן בשבת בשביל שיירה הן אין ביתיהן. **רב הונא אמר** שבת גורמת. פירוש הכל הולך בשעה שקנה שביתה אם יזדקק מה שנתחוסכו עליהן אין חוששין להן ואם שיירה קנו שביתה ומת אחד מהן השנים הנשארים יש להן כל צורכן ולא חיישינן להאי דמת. **יצחק אבור דיורין גורמת.** פי' הכל לפי הדיורין ואם יזדקק יזדקק אם שיירה שיירה. לימא רב הונא ור' יצחק בלפוגמא דר' ההיה ור' יוסי פליגי דתנן תנור חצר בית כר' ושושינה היא. **פסקא וחכמים אומרים אחד מושני דברים.** היינו ת"ק דקתני לא דברי אלא בהוזה ופוקרקע אילימא בעיניהר יחיד בישוב לת"ק בישוב לא דפליגי על ת"ק והוא ר' יהודה דאמר [הוא ר' יהודה] בשיירה חלוקין עליו הם אפילו ביחיד פיהו במקום השיירות ומדרבי אבל בישוב לא ורבנן בתראי אמרי אפילו בישוב קאי כדתניא [במחנה] ר' דברים **פטורין במחנה כר'.** והכה הן מהנה. ירושלמי ר' יוחנן אומר עושרה שנאי ש"א כיון דיבור נעי דדר ויבור אל נבל הוי מהו ויבוחר נעשו מחנה ר' בן פזי אומר עשרה עד **למחנה גדול (במחנה)** [במחנה] אלהים ה"א ר"ש וכמה מחנה אלהים עשרה. תני בשם ר' יהודה ר"א אלף כמחנה ישראל.

עירב דרך הפתח. מלמה ל"י להלמה כיב הוגת דמנמת הוחל והותרה הותרה למניח בפרק הלד (לקמן ד' ע:) לל שהותר למקלת שנת כו' ואין נומר דלרבי יפלת יעמיד הברייתא דלעיל דרבי יהודה ס"ל דאפילו בשבת אפי' [ג] לחמש והקיפו בשבע מותרין אלא הזדרבו אלא [ח] לחמש והקיפו [ט] בשבע אפי' בחמש אסורין ואלא הא דקתני ובלבד שלא יהא בית מאתים מאי לאו פנוי מארם לא פנוי מכלים. איתמר שלשה ומת אחד מהן שנים [י] ונתוספו עליהן רב הונא ורבי יצחק חד אמר [א] שבת גורמת וחד אמר דיורין גורמין תסתיים [כ]דרב הונא הוא דאמר שבת גורמת דאמר רבה [ל] בעאי מרב הונא ובעאי מרב יהודה עירב דרך הפתח ונסתם הפתח דרך החלון ונסתם החלון מהו ואמר לי [מ]שבת הואיל והותרה הותרה תסתיים לימא רב הונא ורבי יצחק בפלוגתא דרבי יוסי ורבי יהודה קמיפלגי [ס] דתנן חצר שנפרצה משתי רוחותיה וכן שני שנפרץ משתי רוחותיו וכן מבוי שניטלו קורותיו או לחייו מותרין לאותה שבת ואסורין לעתיד לבא דברי רבי יהודה ר' יוסי אומר אם מותרין לאותה שבת מותרין לעתיד לבא ואם אסורין לעתיד לבא אסורין לאותה שבת לימא רב הונא דאמר כר' יהודה ורבי יצחק דאמר כר' יוסי אמר לך רב הונא אנא דאמרי אפי' לר' יוסי עד כאן לא קאמר רבי יוסי התם אלא דליתנהו למחיצות הבא איתנהו למחיצות ור' יצחק אמר אנא דאמרי אפי' לר' יהודה עד כאן לא קאמר ר' יהודה התם אלא דאיתנהו לדיורין הכא ליתנהו לדיורין: וחכמים אומרים אחד משני דברים: היינו ת"ק אימא ביניהו יחיד בישוב: **מתני'** [ד]ארבעה דברים פטרו במחנה מביאין עצים מ"מ ופטורין מרחיצת ידים ומדמאי ומלערב: **גמ'** ת"ר [ס] מחנה היוצאת למלחמת הרשות מותרין בגזל עצים יבשים ר' יהודה בן תימא אומר אף חונין בכל מקום ובמקום שנהרגין שם נקברין: מותרין בגזל עצים יבשים: האי תקנתא דיהושע הוה [פ] דאמר מר [צ]עשרה תנאים התנה יהושע שיהו מרעין בחורשין ומלקטין עצים משדותיהן התם בהיזמי והיו הכא בשאר עצים אי נמי התם במחוברין הכא בתלושין אי נמי התם בלחין הכא ביבשים: ר' יהודה בן תימא אומר [ק]אף חונין בכל מקום ובמקום שנהרגים שם נקברים: פשיטא מת מצוה הוא [ר] ומת מצוה קונה מקומו לא צריכא [ש]אף על גב דאית

חשבון שלמה על ר"ח ב) [פוסי ל"ל פסחים שיתפוק לכן מפני שיהי יותר מכי נתק כגון שהלכו הוא:

ת"ר מחנה היוצאת למלחמת הרשות מותרין בגזל עצים יבשים כר'. עשרה דברים שהתנה יהושע בפרק מרובה ואוקימנא מותרין בגזל עצים ושלא בשאר עצים ולא היזמי הכי נינהו ואפילו תלושין ויבשין. ר' יהודה

דאית ליה קוברין דתניא איזהו מת מצוה כל שאין לו קוברין קורא ואחרים עונין אותו אין זה מת מצוה ומת מצוה קנה מקומו והתניא המוצא מת מוטל בסרטיא מפניהו לימין אסרטיא או לשמאל אסרטיא שדה בור ושדה ניר מפניהו לשדה בור שדה ניר ושדה זרע מפניהו לשדה ניר היו שתיהן נירות שתיהן זרועות שתיהן בורות מפניהו לכל רוח שירצה אמר רב ביבי הכא במת מוטל על המיצר עסקינן מתוך שניתנה רשות לפנותו מן המיצר (א) מפניהו לכל רוח שירצה: ופטורין מרחיצת ידים: אמר אביי לא שנו אלא מים ראשונים אבל מים אחרונים חובה אמר רב חייא בר אשי מפני מה אמרו מים אחרונים חובה מפני שמלח סדומית יש שמסמא את העינים אמר אביי ומשתכחא כקורטא בכורא א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי כייל מילחא מאי א"ל [הא] לא מיבעיא: ומדמאי: דתנן מאכילין את העניים דמאי ואת אכסניא דמאי אמר רב הונא תנא בית שמאי אומרים אין מאכילין את העניים דמאי ואת אכסניא דמאי ובית הלל אומרים מאכילין את העניים דמאי ואת אכסניא דמאי: ומלערב: אמרי דבי רבי ינאי לא שנו אלא עירובי חצירות אבל עירובי תחומין חייבין דתני רבי חייא לוקין על עירובי תחומין דבר תורה מתקיף לה רבי יונתן וכי לוקין על לאו שבאל מתקיף רב אחא בר יעקב אלא מעתה דכתיב אל תפנו אל האובות ואל הידעונים ה"נ דלא לקי רבי יונתן הכי קשיא ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין אין לוקין עליו אמר רב אשי מי כתיב אל יוציא אל יצא כתיב:

הדרן עלך מבוי

עושין פסין לביראות ארבעה דיומדין נראין כשמונה דברי ר' יהודה ר"מ אומר שמונה נראין כשנים עשר ארבעה דיומדים וארבעה פשוטין גובהן עשרה טפחים ורוחבן ששה ועוביים כל שהוא וביניהן כמלא שתי רבקות של שלש שלש בקר דברי ר"מ ר' יהודה אומר של ארבע [ארבע] קשורות ולא מותרות אחת נכנסת ואחת יוצאת מותר להקריב לבאר ובלבד שתהא פרה ראשה ורובה בפנים ושותה מותר להרחיק

רש"י

דאית ליה קוברין. שיש לו יורשין: באיסרטיא. דרך כבושה: מפניהו. ואי סלקא דעתך קנה מקומו היכי מצי לאשקליה מהתם: במת מוטל על המיצר. שמושכב ברוחב הדרך ממיצר למיצר, מתוך שניתן רשות לפנותו מפני כהנים ועושי טהרות שלא יאהילו עליו מפניהו לכל רוח שירצה: שמלח סדומית יש כו'. ואמור רבנן (ברכות דף מ.) אחר כל אכילתך אכול מלח, ומשום מלח שטבל בו אצבעו תיקנו מים אחרונים: כי קורטא בכורא. בכור מלח יש מעט מאותו מלח סדומית כמין קורט קטן: כייל מלחא מאי. מדד מלח לאחרים צריך ליטול ידיו או לא: [לא מבעיא.] כל שכן דצריך: אכסניא. חיל הבא למלך ישראל להלחם על אויביהם, וישראלים הם: דמאי. ספק מעושר ספק אינו מעושר, דרוב עמי הארץ מעשרין הן ותומרא דרבנן היא, וגבי הנך אקילו רבנן: לוקין על עירובי תחומין. דכתיב אל יצא איש ממקומו, ומהכא ילפינן תחומין בפ' מי שהוציאוהו (לקמן דף נא.): (שבאל). לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא, דס"ד אל יוציא הוא ונפקא לן הוצאה מרשות לרשות מיניה, והויא אב מלאכה היא וממיתין עליה: וכל לאו שניתן לאזהרת [מיתת בי"ד]. שלא יעשה כן שמתחייב עליו מיתת ב"ד אין לוקין עליו, אפי' לא התרו בו למיתה והתרו בו למלקות דהשתא לא מיקטיל אפי' הכי לא לקי, דלאזהרת מיתה ניתן ולא למלקות: אל יצא כתיב. ואין כאן לשון הוצאת משוי:

הדרן עלך מבוי שהוא גבוה

עושין פסין לביראות. שברשות הרבים, ובירות עצמן רשות היחיד הן שעמוקים עשרה, ואין יכול למלאות מהן, ועושים פסין אלו להכין להן היקף שיהו הפסין הללו עושין את סביבות הבור רשות היחיד וימלא ויוציא ויניח שם ותיכנס בהמתו וישקנה: דיומדין. עמודין הנראין כשנים, שעשוי כמרזב שלנו, וכשנועצו בקרקע לפאת דרומית מערבית נוטה (ג) דופנו אחד למזרח ולידו אחד לצפון, והשני לפאת מערבית צפונית נוטה לידו אחד למזרח ולידו אחד לדרום, וכשנותן ארבעתן לד' הפיאות נמצא לכל רוח ב' אמות דופן אמה כנגד אמה והריוח בינתים: פשוטין. באמצע נותן לכל רוח לוח רחבה אמה, ובגמרא מפרש באיזה בור בעי ר' מאיר פשוטין, דהא מודה ר' מאיר שיכול להניח י' אמות ריוח בינתים כדמפרש ואזיל: וביניהם שתי רבקות וכו'. דהיינו עשר אמות כדמפרש בגמרא, ואם פחות כ"ש שהוא יפה: קשורות. תומרא הוא, למעט מריוח שבינתים: ולא מותרות. בגמרא פריך היינו קשורות: אחת נכנסת ואחת יוצאת. קולא הוא, דלא בעינן עשר מצומצמות אלא שוחקות: מותר להקריב. פסים לבאר ולעשות ההיקף קצר: ובלבד שתהא. משפת הבאר עד בין הפסין כדי ראשה ורובה של פרה, אבל בציר מהכי לא, דילמא ממשיך אחר פרתו ומפיק לדוולא חוץ למחיצה וקא מפיק מרשות היחיד לרשות הרבים: להרחיק

תוספות

מים אחרונים חובה. עכשיו לא נהגו במים אחרונים לאין מלח סדומית מצוי בינינו אי נמי לפי שאין אנו רגילים לטבל אצבעותינו במלח אחר אכילה: **ואת** אכסניא דמאי. פ"ה וישראלים הם מיהו בירושלמי איכא פלוגתא דאיכא דמוקי לה בנכרים ואפ"ה איצטריך לאשמועינן דמאכילין אותם דמאי דטבל אסור בהנאה ודמאי הקילו:

אמר רב הונא תנא בית שמאי אומרים. לא שייך כאן להקשות וכי טעמא דב"ש אתא לאשמועינן דקמ"ל דאי משכחת תנא דאמר אין מאכילין לא תיתוש לה דב"ש הוא וכה"ג אמרי' בפרק בתרא דיבמות (דף קכב.):

אל תפנו אל האובות הכי נמי דלא לקי. וא"ת אין הכי נמי דהא לאו שאין בו מעשה הוא וי"ל דפריך למ"ד לוקין עליו אי נמי עקימת שפתיו הוי מעשה: **לאו** שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. פ"ה (ג) כמו אל יוציא הוא ונפקא לן הוצאה מרשות לרשות מינה ותמי אל יצא כתיב ואין כאן לשון הוצאת משוי וקשה לפי' מה צריך כלל להזכיר דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד כיון דמקשה מכח דבעי למימר דאתי קרא להוצאה ולא לתחומין ועוד מה מקשה ר' יונתן והא ר' עקיבא ס"ל תחומין דאורייתא ונפקא ליה במי שהוציאוהו (לקמן דף נא.) מאל יצא ואם בא ר' יונתן לומר דמסתבר כמ"ד דרבנן על זה לא היה חולק רב אשי דהא בכל דוכתא פשיטא ליה להש"ס דעירובי תחומין דרבנן כדאמרינן בפרק בכל מערבין (שם דף לו:) דא"ל רבא לרב נחמן מאן האי תנא דאפילו בדרבנן לית ליה ברירה ובפרק מי שהוציאוהו (שם דף מו.) א"ל רבא לאביי מכדי עירובי תחומין דרבנן מה לי יחיד במקום רבים כו' ועוד דמשמע בכל דוכתא דהוצאה כתיב ביה בשבת דבפר' כילד צולין (פסחים דף פה:) אמרי' המוציא בשר פסח מחבורה לחבורה אינו חייב עד שיניח הוצאה כתיב ביה כשבת ולא מצינו לשון הוצאה בשבת אלא מהאי קרא דאל יצא איש ובפרק קמא דהוריות (דף ד.) יש ספרים דגרסי בהדיא והא הוצאה כתיב אל יצא איש ממקומו ונראה לפרש דבין ר' יונתן ובין רב אשי נפקא להו הוצאה מאל יצא כדמשמע בכל מקום והכי משמע פשטי' דקרא שאל יצא בשבת עם כליו ללקוט את המן כדרך שעושין בחול וסבר ר' יונתן אפי' למ"ד תחומין דאורייתא לא לקי דכיון דמהאי קרא נמי נפקא לן איסור הוצאה דהוי מיתת ב"ד ורב אשי משני מי כתיב אל יוציא דהוי עיקר קרא בהוצאה דאז ודאי לא היו לוקין עליו אע"ג דלתחומין נמי אתי אל יצא כתיב וכיון דעיקרו בלשון יציאה לוקין עליו אע"ג דאתי נמי לאיסור הוצאה ואע"ג דהוצאה נפקא לן בריש הזורק (שבת דף צו:) מויכלא העם מהביא איצטריך תרי קראי חד להוצאת עני וחד להוצאת בעל הבית ומשום דהוצאה מלאכה גרועה היא איצטריך תרי קראי כדפרישית בשבת (דף ב. ד"ה פשט) והא דמשמע הכא דאי הוה עיקר קרא בהוצאה כמו בתחומין לא הוה לקי לכולי עלמא אע"ג דבתחומין ליכא מיתה ובמרובה (ב"ק דף עד:) גבי עדים שהוכחשו בנפש ולבסוף הוזמו משמע דלוקין למאן דאמר אין נהרגים משום דלא חשיב לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין ושם מפורש:

הדרן עלך מבוי שהוא גבוה

עושין. ארבעה דיומדין. והא דאמר לעיל (דף טו:) הכי אגמריה רחמנא למשה לא תפרוץ רובה היינו היכא דליכא שם ד' מחילות כי הכא דהויל ואיכא בכל צד אמה מכאן ואמה מכאן חשיב פתח:

וארבעה פשוטין. וליכא למימר הכא דאתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה דלגבי עולי רגלים הקילו (ד) ואוקמא אדאורייתא: [ואפשר דלוקא בפשוטין דרחבי' אמה לא אמרי' מדאורייתא דלא אתי אוירא ומבטל ליה דהא גבי עמודי הסלר פירש ברים מס' דאתי אוירא ומבטל להו מדאורייתא. מ"י] [וביניהן כמלא שתי רבקות. לא קשי כמה כך פלוגתא ולאטריך לעיל דמהני פשוטין לר"מ ולא אמרי' אתי אוירא ומבטל ליה. מ"י]:

אפי'

רבינו חננאל

[נדפס בסוף המסכת]

משנת ראשונים

הגהות הב"ח

גליון הש"ס

תורה אור השלם

א) אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֹבֹת וְאֶל הַיִּדְּעֹנִים אַל תְּבַקְשׁוּ לְטָמְאָה בָהֶם אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: [ויקרא יט, לא]

ב) רְאוּ כִּי יְיָ נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: [שמות טז, כט]

הגהות וציונים

דְּאִית לֵיהּ קוֹבְרִין, שאנשי המלחמה טרודים במלחמה וקשה להם להתעסק במתים, לכך עשאום כמת מצוה שקונה מקומו, ולכן לאו דוקא אם נהרגו במלחמה, אלא אפילו אם מתו שם מיתה טבעית (רדב"ז מלכים ו, יג).

קוֹרֵא וַאֲחֵרִים עוֹנִין אוֹתוֹ - שאם המת היה יכול לקרות קודם מיתתו ליורשיו ולבקש מהם שיתעסקו בקבורתו והיו נענים לו, אין זה מת מצוה (רש"י; תוס' רבינו פרץ בפי' שני; תוס' נזיר מג, ב ד"ה והאי; רא"ש שם בפי' ראשון). ויש מפרשים, שההיתר לכהן ולנזיר להיטמא למת מצוה הוא רק באופן שאין עמם ישראלים אחרים שיתעסקו במת, שאם קוראים לישראלים אחרים ונענים להתעסק, אסור להם להיטמא (תוס' רבינו פרץ בפי' ראשון; רא"ש שם בפי' שני). ■ וכן הלכה [כדעה השניה] (שו"ע יו"ד שעד, ג).

אֲבָל מַיִם אֲחֵרוֹנִים חוֹבָה מִפְּנֵי שֶׁמְּלַח סְדוֹמִית וְכוּ', ומלבד שהם חובה מפני הסכנה, יש בהם גם מצוה משום ניקוי זוהמת האכילה, וכדרשת הגמ' בברכות (נג, ב) על הכתוב 'והתקדשתם והייתם קדושים' (ויקרא יא, מד) - 'והתקדשתם' - אלו מים ראשונים, 'והייתם קדושים' - אלו מים אחרונים (ריטב"א; רבנו יונה ברכות שם, בשם רבני צרפת, וראה גמ' חולין קה, א-ב). ויש סוברים, שמצוה זו היא רק על המברך בעצמו ברכת המזון, כיון שמזכיר שם ה', אבל היוצא מפי המברך חייב רק מטעם סכנה (ריטב"א; רבינו יונה שם, בשם רב אחא משבחא גאון).

ועכשיו לא נהגו במים אחרונים, לפי שאין מלח סדומית מצוי בינינו, או משום שאין אנו רגילים לטבול אצבעותינו במלח אחר אכילה (תוס'). אבל אצל אנשים מעונגים הרגילים ליטול ידיהם אחר הסעודה, נטילה זו מעכבת לברכת המזון (תוס' ברכות שם ד"ה והייתם), שכיון שרגילים בנטילה, נחשבות ידיהם כמזוהמות עד שיטלו (שו"ע או"ח קפא, י). ■ להלכה, מים אחרונים חובה, הן למברך והן לשומעים, ואף שאין מלח סדומית מצוי בינינו, יש לחוש למלח אחר שטבעו כמותו (שו"ע שם, א, ומשנ"ב שם א, ו-כב). ויש שאינם נוהגים ליטול, אך מי שהוא איסטניס הכל מודים שחייב ליטול (שו"ע שם, י, ומשנ"ב שם, כג, וראה מג"א שם, י).

מַאֲכִילִין אֶת הָעֲנִיִּים דְּמַאי, משום שרוב עמי הארץ מעשרים, אלא שחכמים החמירו לעשר, ולעניים הקלו (רש"י), כדי להקל עלינו את הצדקה, ולכן נקטה המשנה לשון 'מאכילין' ולא 'אוכלין', ללמד שמותר להם לאכול דמאי רק אצל בעל הבית מהטעמים הנזכרים, אבל פירות הבאים לרשותם חייבים לעשר (רמב"ם בפיהמ"ש דמאי ג, א, וראה דרך אמונה מעשר י, יא באהה"ל ד"ה מותר).

וְאֶת אַכְסַנְיָא - חיילי ישראל (רש"י כאן ובמקומות נוספים). ובירושלמי הובאה דעה שהכוונה לחיילים נכרים, והחידוש הוא, שאף שטבל גמור אסור להאכילם משום שאסור בהנאה [וזו הנאה היא, לפי שנפטרים בכך מחובת המלך לזונם], בדמאי הקלו (תוס' כאן, וסוכה לה, ב ד"ה מאכילין). או שהחידוש הוא, שאף שטבל גמור אסור להאכילם משום שפורע חובו [למלך] בממון כהנים, בדמאי הקלו (תוס' רבינו פרץ; תוס' ברכות מז, א ד"ה ומאכילין). ואם כוונת הברייתא לחיילי נכרים, דוקא אותם הקלו להאכיל, אבל אין מאכילים חיילי ישראל (תוס' רבינו פרץ, בשם 'יש מפרשים'), ויש סוברים, שאם מאכילים נכרים, כל שכן שמאכילים ישראלים (ריטב"א).

דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּיא לוֹקִין עַל עֵרוּבֵי תְּחוּמִין דְּבַר תּוֹרָה, כדעת רבי עקיבא (סוטה כז, ב) שתחומין דאורייתא (רמב"ן בחי' ובמלחמות; רשב"א; ר"ן). והטעם שרבי ינאי העמיד את המשנה כדעתו ולא כדעת חכמים שתחומין דרבנן (קושית הרי"ף), משום שהלכה כמותו (רמב"ן בשם רבינו אפרים), או משום שרבי ינאי עצמו סובר כרבי עקיבא (רמב"ן, ראה שם שתמה על רבינו אפרים מכמה סוגיות בהן נראה שאין הלכה כרבי עקיבא).

וְכִי לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבְּאַל, ש'אל' הוא לשון בקשה, ו'לא' הוא לשון ציווי, והראיה שבמקומות רבים כתוב 'אַל נא', אבל לא נכתב בשום מקום 'לא נא' (משך חכמה שמות יב, ט-י).

פרק שני - עושין פסין

מְשָׁנָה. הקדמה. עולי הרגלים היו נזקקים לשתות מים ולהשקות את בהמותיהם מבארות שהיו בדרכים. בארות אלו נחשבו כרשות היחיד מפני שהיו עמוקות יותר מעשרה טפחים, ולכן היה אסור להוציא מתוכן מים בשבת אל מחוץ לבאר שהוא רשות הרבים, ולפיכך תיקנו חכמים לעשות היקף של מחיצות [המועילות מדאורייתא] סביב הבארות, כדי שיוכלו להוציא מים מהבור אל סביבותיו, והקלו בעשיית מחיצות אלו כמה קולות בדיני מחיצות שהם רק מדרבנן. המשנה מבארת דין מחיצות אלו הנקראות 'פסין', כיצד יעמידם ומה שיעורן.

עוֹשִׂין פַּסִּין לְבֵירָאוֹת של רבים הנמצאים ברשות הרבים [וכפי שהתבאר בהקדמה]. ודוקא בבור של רבים התירו, אבל לא לבור של יחיד (דעת רבי יהודה בן בבא במשנה להלן כב, ב, וכך נפסק להלכה בגמ' להלן כג, א). אמנם אם הבור אינו עמוק עשרה טפחים, שיש לו דין כרמלית [ולא רשות היחיד], הקלו חכמים גם בבור של יחיד שאינו צריך מחיצה גמורה ודי לו ב'פסין' (תוס' שבת צט, ב ד"ה). וכן אם הבורות נמצאים בכרמלית, התירו חכמים לעשות מחיצות פסין גם שלא במקום מצוה (תוס' רעק"א כאן בדעת תוס' שבת שם). ויש שכתב שאין להקל אלא בבור כרמלית הנמצא ברשות הרבים, שהמקום שבין הפסין דינו ככרמלית ונמצא מטלטל מכרמלית לכרמלית, אבל אם הבור רשות היחיד אסור, שהרי הוא מטלטל מרשות היחיד לכרמלית, ואין להתיר אלא במקום מצוה לצורך עולי רגלים (רא"מ הורביץ שם).

אַרְבָּעָה דְּיוֹמְדִין נְרְאִין כְּשָׁמוֹנָה דְּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. כל דיומד [-עמוד] עשוי משני עמודים ברוחב אמה המחוברים בצורת ר' [ראה עמ' 212 ציור א], וכשמונחים ארבעה דיומדין בארבע זויות זו כנגד זו, נמצא שבכל רוח יש מחיצה ברוחב אמה לכל צד, ועל ידי כך נחשב כאילו כל המקום מוקף מארבע רוחות (רש"י סוכה ז, ב ד"ה פסי, רמב"ן במלחמות ו, א מדפי הרי"ף), ויש שפירש, שהמחיצות שבצדדים הופכות את הפרוץ שביניהן לפתחים, לכך יש להתיר אף שהפרוץ מרובה על העומד (תוס', ע"פ פי' הגר"ח הלוי שבת טז, טז בדבריהם). ויש שפירש שאף שהפרוץ מרובה על העומד, פסול זה אינו אלא מדרבנן, ולא החמירו חכמים לעולי רגלים (רשב"א וריטב"א בשם הראב"ד).

שְׁמוֹנָה נְרְאִין כְּשָׁנִים עָשָׂר אַרְבָּעָה דְּיוֹמְדִים וְאַרְבָּעָה פְּשׁוּטִין, שעושה מחיצה נוספת לכל רוח באמצעה, כדי שלא יהא פרוץ בין הדיומדין יותר מעשר אמות. ואף שבשאר מחיצות, אם הפרוץ מכל צד מרובה על העומד נפסלת המחיצה משום ש'אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה' [כלומר, כשהאויר מכל צד של המחיצה גדול מהמחיצה, הוא גובר על המחיצה ומבטלה, והרי היא כמי שאינה], לעולי רגלים הקלו (תוס').

■ המשך במילואים עמ' 116

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר עַד בֵּית סָאתַיִם, כשיעור חצר המשכן, אבל ביותר מכך לא, שאין למקום גדול מזה שם חצר, ולא התירו אלא כשעל ידי הפסין יקרא חצר (רבינו יהונתן). ושיעור של בית סאתיים נאמר דוקא כשמקיף במחיצה גרועה של פסי ביראות שהפרוץ בה מרובה, אבל כשעושה מחיצה טובה יותר שאין הפרוץ מרובה בה, כגון שמקיף בחבלים שאין ביניהם שלשה טפחים שהם מתירים מדין לבוד, מתיר רבי יהודה (לעיל טז, ב) כדי צורך המקיפין ואפילו יותר מבית סאתים (רשב"א להלן כב, א וריטב"א). ויש שכתב, שלא התיר רבי יהודה רק עד בית סאתיים, אלא בפסי ביראות שאין ההיקף עשוי אלא לשתיה ולצורך כך אין צורך לדבר בהיקף גדול מזה, אבל כשמקיפים כדי לעשות כל צרכם התיר גם ביותר בבית סאתים (גאון יעקב). וטעמם של חכמים שהתירו אף ביותר מבית סאתיים, משום שסוברים שיש לחוש שמא יצטרכו לשתות הרבה אנשים יחד ויצטרכו היקף גדול (רשב"א להלן כב, א).

אֲבָל אִם הָיָה דִּיר וְכוּ' אֲפִלּוּ בֵּית חֲמֵשֶׁת כֹּרִין אֲפִלּוּ בֵּית עֲשָׂרָה כֹּרִין מֻתָּר. שהדיר נחשב מוקף לדירה כיון שהרועה דר שם בלילה, ומותר לטלטל בה כל צרכו (רש"י להלן יט, ב), או מפני שתשמישו לדירת אדם לכניסה וליציאה תמיד (רש"י וריטב"א להלן כב, א). ויש שכתב שאף אם אינו עשוי לדיור וכגון שאין הרועה דר שם, נחשב הדיר מוקף לדירה מחמת דירת הבהמות, ואין צריך מוקף לדירת אדם (נודע ביהודה תנינא או"ח מז, בשם האור חדש, ביאה"ל שנח א ד"ה לדירה, בדעת הרמב"ם).

■ להלכה - מקום המוקף לדירת בהמה כגון דיר וכדו', נשאר הביאה"ל (שם) בצ"ע האם נחשב מוקף לדירה, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם [לענין גן חיות].

אוֹ מָקָּצָה - רחבה שאחורי הבתים (רש"י), ונקראת מוקצה כיון שאין רוב תשמיש האדם שם (תוס' יו"ט), ונחשב מוקף לדירה משום שמונחים שם צרכי דירתו כחצר (ביאה"ל שנח א ד"ה לדירה). ויש שפירש, שהוא מקום גבוה ברשות הרבים או בכרמלית, שמחמת גובהו הוא מוקצה מרשות הרבים או הכרמלית ואין משתמשים שם את כל תשמישי רשות הרבים (רבנו חננאל להלן כב, א).

וּמָתָר לְהַרְחִיק כָּל שֶׁהוּא אף בפסי ביראות, שאף הם נחשבים היקף לדירה הואיל ומימיהם ראויים לשתיית אדם (רש"י, תוס'). או לפי שהבהמה עומדת שם ואף דירה לבהמה נחשבת היקף לדירה (רשב"א להלן כב, א בשם רש"י, וראה לעיל ד"ה אבל). ויש שפירשו, שלדעת חכמים הקלו לטלטל בהם אף שאינם מוקפים לדירה ואפילו ביותר מבית סאתים, משום צורך עולי רגלים, ודימתה המשנה דיר סהר וחצר שהקלו בהם חכמים אף שאינם תשמיש דירה גמור, לביראות שהקלו בהם משום צורך עולי רגלים (רשב"א וריטב"א להלן שם).

גְּמָרָא. אֶחָד בְּאֵר הָרַבִּים וּבוֹר הָרַבִּים וְכוּ' עוֹשִׂין לָהֶן פַּסִּין. שאף אם יפסקו מימי הבור, יזכירו הרבים זה לזה ולא יטלטלו שם (רש"י). וזה נאמר בבור מים שאם יפסקו מימיו לא שייך לתקן הדבר, אבל במקום שיכולים לתקן לא התירו במקום רבים, ואדרבה יש להחמיר יותר, משום שכל אחד יסמוך על חבירו שהוא יתקן, וכמו שאמרו לעיל (ג, א) לגבי קורת מבוי שמקצתה בתוך עשרים אמה ומקצתה למעלה מעשרים אמה, שחוששים שמא תיפחת חלק הקורה שבתוך עשרים ותהיה כולה למעלה מעשרים, ומתוך שיש שם רבים יסמכו זה על זה ויבואו לטלטל, משום ד'קדירא דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא' (ע"פ גאון יעקב). ויש שכתב, שבבור של רבים הקלו אף שמימיו יכולים להיפסק, מפני כבוד הרבים (מאירי לעיל יז, ב).

כֹּל הַשִּׁשִּׁיתִין פְּטוּרִין, שהם מיני תאנים רעות, ומשום כך אין עם הארץ חס עליהם ומעשרן, **חוּץ מִן הַדְּיוֹסְפְּרָא** שהוא היותר חשוב במינים הרעים, ועם הארץ חס עליו (רש"י). ויש שפירש, שהשיתין מחמת גריעותן אדם מפקירן והפקר פטור מן המעשר, מלבד דיופרא שהוא יותר חשוב ואין מפקירין פירותיו וחייבים במעשר (ריטב"א בשם הראב"ד).

דְּיוֹ פַּרְצוּף פָּנִים הָיָה לוֹ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁנֶּאֱמַר אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי. אבל הגוף כולו היה אחד (רש"י). ונקראת הנקבה אחור משום שבכל שני גופים מוכרח שיהיה הכח העיקרי באחד מהם והשני חלש ויונק ממנו, והאיש שהוא הכח העיקרי נקרא פנים, והאשה שיונקת ממנו נקראת אחור (בניהו). ויש שפירש, שהיו שני גופים שלמים מחוברים (ערוך, ע"פ מדרש בראשית רבה ח, א).

וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע וְגוֹ' רַב וּשְׁמוּאֵל חַד אָמַר פַּרְצוּף וְחַד אָמַר זָנָב. ולמאן דאמר שהצלע היה פרצוף, נחשב הכל יצירה אחת, ולא היתה יצירה חדשה בבריאת האשה ולא נתקנה על כך ברכה מיוחדת 'יוצר האדם', משא"כ למ"ד שהצלע היה זנב, היתה זו יצירה חדשה ונתקנה ברכה על כך (רש"י כתובות ח, א). ומה שאמרו בגמ' דלמ"ד פרצוף נכתב 'וייצר' בשני יודין משום שהיו שם שתי יצירות, י"ל שאכן בבריאה ראשונה נבראו שתי פרצופין, וכיון שהיו שתי הבריאות יחד לא נתקנה ברכה נוספת על בריאת האשה, אבל למ"ד זנב, כשנבראה האשה אח"כ מהזנב, נחשב הדבר לבריאה חדשה ותיקנו ברכה על כך (ריטב"א, בדעת רש"י). ויש שכתב להיפך, שלמ"ד פרצוף נחשבת בריאת האשה יצירה חדשה ושתי יצירות היו בתחילת הבריאה ונתקנה ברכה על כך, ולמ"ד זנב מתחילה היתה רק יצירה אחת, ולא נתקנה ברכה נוספת על יצירת האשה (תוס' שם).

הָא בַּתְּחִלָּה נִתְקַלֵּל נָחָשׁ וּלְבַסּוֹף נִתְקַלְּלָה חַוָּה וּלְבַסּוֹף נִתְקַלֵּל אָדָם. כן מוכח מסדר הפסוקים שקללת הנחש נאמרה תחילה, והטעם שבמסכת ברכות (סא, א) הוכיחו שפוערנות הנחש היתה קודם לפוערנות האדם מדברי רבי בברייתא שבקללה מתחילים מן הקטן, בתחילה נתקלל נחש ולבסוף נתקללה חוה ולבסוף נתקלל אדם. ולא הוכיחו כן מסדר הפסוקים [וכפשטות סוגייתנו שלא הוכיחה מהברייתא], משום שבגמ' שם הוכיחו מהברייתא שהנחש נענש תחילה וזה לא מוכח מהפסוקים, ולכן הוכיחו מדברי הברייתא שמתחילים מן הקטן, אבל כאן לא הוזכר העונש אלא הקללה, וזה מפורש בפסוק (צל"ח שם). ויש שכתב שמן הפסוקים אין להוכיח, שכן הנחש קדם לעבירה וגם לא היתה עבירתו שהסית דומה לעבירת האדם שאכל, ולכך הוכיחו מהברייתא ללמד שאף כאשר עוונותיהם שוים ולא קדמו זה לזה מתחילים מן הקטן (ראמ"ם הורביץ שם, בן יהוידע תענית טו, ב).

בַּתְּחִלָּה עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לִבְרֹאת שְׁנַיִם וּלְבַסּוֹף לֹא נִבְרָא אֶלָּא אֶחָד, לא שהיה שינוי במחשבת הבורא חלילה, אלא ה'מחשבה' היא ייעוד ותכלית המעשה, שמתחילה ברא הקב"ה את האדם אחד על דעת שלבסוף יקח ממנו את הצלע ויברא ממנו את האשה (אמרי נועם לגר"א). ויש שביאר, שבשונה משאר בעלי החיים שנבראו מלכתחילה נפרדים, בבריאת האדם רצה הקב"ה שתילקח האשה מגוף האדם, כדי שתיחשב כאחד מאבריו, כי על ידי זה החיבור והדבקות ביניהם יהיו בשלמות (שו"ת הרשב"א א, ס, והביא שכן כתב הראב"ד).

מִלְמַד שֶׁקִּלְקְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְחַוָּה - קליעת שערה (רש"י). ויש שפירש ש'קילעה' הוא מלשון קלעים שהיו במקדש לצורך צניעות (מגילה י, א), וכן הקיף הקב"ה את חוה בלבושי אור ויקר והביאה אל האדם בצינעה ובהסתר (יערות דבש א דרוש ט).

להרחיק כל שהוא [א] ובלבד שירבה בפסין ר' יהודה אומר עד בית סאתים אמרו לו לא אמרו בית סאתים אלא לגינה ולקרפף אבל אם היה דיר או סהר [ב] או מוקצה או חצר אפילו בית חמשת כורין אפילו בית עשרה כורין מותר ומותר להרחיק כל שהוא ובלבד שירבה בפסין: **גמ'** לימא מתני' דלא כחנניא דתניא עושין פסין לבור וחבלין לשיירא וחנניא אומר חבלין לבור אבל לא פסין אפי' תימא חנניא בור לחוד באר לחוד איכא דאמרי מדלא קתני חנניא אומר עושין חבלין לבור ופסין לבאר מכלל דלחנניא לא שנא בור ולא שנא באר חבלין אין פסין לא לימא מתני' דלא כחנניא אפילו תימא חנניא למאי דקאמר ת"ק קא מהדר ליה. לימא מתני' דלא כר"ע א) דתנן אחד באר הרבים ובור הרבים ובאר היחיד עושין להן פסין אבל בור היחיד עושין לו מחיצה גבוה עשרה טפחים דברי ר"ע ואילו הכא קתני לביראות אין לבורות לא אפי' תימא ר"ע באר מים חיים דפסיקא ליה לא שנא דרבים ול"ש דיחיד קתני בור מכונסין דלא פסיקא ליה לא קתני. לימא מתני' דלא כר' יהודה בן בבא ב) דתנן רבי יהודה בן בבא אומר אין עושין פסין אלא לבאר הרבים בלבד ואילו הכא קתני לביראות ל"ש דרבים ול"ש דיחיד אפי' תימא ר' יהודה בן בבא מאי ביראות ביראות דעלמא מאי דיומדין א"ר ירמיה בן אלעזר דיו עמודין:

[א] ד"יו למ"נודה שב"ח זונ"ית נתק"לקל במי"דה שלש"ה סימן: ג) תנן התם ר' יהודה אומר כל השיתין פטורין חוץ מן הדיופרא מאי דיופרא אמר עולא אילן העושה דיו פירות בשנה ד) א"ר ירמיה בן אלעזר דיו פרצוף פנים היה לו לאדם הראשון שנאמר א) אחור וקדם צרתני כתיב ב) ויבן ה' אלהים את הצלע וגו' רב ושמואל חד אמר פרצוף ה) וחד אמר זנב בשלמא למ"ד פרצוף היינו דכתיב אחור וקדם צרתני אלא למ"ד זנב מאי אחור וקדם צרתני כדר' אמי דא"ר אמי אחור למעשה בראשית וקדם לפורענות בשלמא אחור למעשה בראשית דלא איברי עד מעלי שבתא אלא וקדם לפורענות מאי היא אילימא משום קללה הא בתחילה נתקלל נחש ולבסוף נתקללה חוה ולבסוף נתקלל אדם אלא למבול דכתיב ג) וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם ועד בהמה וגו' [ג] בשלמא למ"ד פרצוף היינו דכתיב ד) וייצר תרין יודין אלא למ"ד זנב מאי וייצר כדר"ש בן פזי ו) דא"ר שמעון בן פזי אוי לי מיוצרי אוי לי מיצרי בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב ה) זכר ונקבה בראם אלא למאן דאמר זנב מאי זכר ונקבה בראם לכדר' אבהו ז) דר' אבהו רמי כתיב זכר ונקבה בראם וכתיב ו) (כי) בצלם אלהים ברא אותו ◦ בתחלה עלתה במחשבה לבראות שנים ולבסוף לא נברא אלא אחד בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב ז) ויסגור בשר תחתנה אלא למאן דאמר זנב מאי ויסגור בשר תחתנה אמר רב זביד ואיתימא ר' ירמיה ואיתימא רב נחמן בר יצחק ◦ לא נצרכה אלא למקום חתך בשלמא למ"ד זנב היינו דכתיב ויבן אלא למ"ד פרצוף מאי ויבן לכדר' שמעון בן מנסיא ח) דדריש ר"ש בן מנסיא ויבן ה' אלהים את הצלע מלמד שקילעה הקב"ה לחוה והביאה לאדם הראשון שכן בכרכי הים קורין לקלעיתא בנייתא דבר אחר ויבן ה' אלהים אמר רב חסדא ואמרי לה במתניתא תנא מלמד שבנאה הקב"ה לחוה כבניין

אוצר

רש"י

להרחיק כל שהוא. כל מה שבלבו לעשות היקף גדול: ובלבד שירבה בפסין. דכל כמה דמרחיק מבור מגדיל ריוח שבין דיומד לדיומד, ולריך להרבות בפסין עד שלא יהא בין פשוט לפשוט ובין פשוט לדיומד יותר מי' אמות לר' מאיר או מי"ג אמה ושליש לרבי יהודה ט): לגינה ולקרפף. שאין הקיפן לדירה. קרפף היקף גדול חוץ לעיר להכניס שם עלים לאולר: אבל אם היה דיר. של בהמות שעושין בשדות היום כאן והיום כאן כדי לזבל' בגללי הבהמות: סהר. לבהמות של עיר: מוקצה. רחבה שאחורי הבתים: וחצר. שלפני הבתים, דכל הני הקיפן לדירה הוא, והני פסי בירלות נמי הואיל ומימיהן ראויין לשתיית אדם תשמיש דירה מעלייתא הוא י): גמ' חבלים לשיירא. כדתנן בפ"ק (דף טז:) מקיפין שלשה חבלים, דכולה עומד הוא, אבל פסין לשיירא לא דהוי פרוץ מרובה (א), ולא הותר אלא לבור משום בהמת עולי רגלים כדמפרש לקמן כ): בור. מים מכונסין ועבידי דפסקי, ומשום הכי אסר חנניא דזמנין דפסקי מיא ובטלי מחילות, ולא הותרו פסי בירלות אלא מפני מימיהן של בהמת עולי רגלים: באר. מים חיים, ובירלות דמתניתין מדלא קתני בורות במים חיים קאמר: בור הרבים. אי פסקי מיא ◦ מדכרי אהדדי ולא מטלטלי התם: באר היחיד. דלא פסקי מיא: לבורות לא. ואפילו דרבים: מכונסין דלא פסיקא ליה. דאיכא בור הרבים דמהני ואיכא בור דיחיד דלא מהני לא קתני: ואילו הכא ביראות קתני. דמשמע תרי, חד דרבים וחד דיחיד: ביראות דעלמא. אכל בירלות קאי, ולעולם דרבים: השיתין. מיני תאנים רעות כדאמרינן במס' ברכות (מ:): פטורין. מן הדמאי, דכיון דרעות הן לא חש עלייהו עם הארץ ועישרן: חוץ מן הדיופרא. שהוא חשוב: דיו פירות. שטוען פירות ב' פעמים בשנה: אחור וקדם צרתני. מלפנים ומאחור לרת לי לורת פנים: הצלע. בין לרב בין לשמואל לשון לדדין, כמו ולצלע המשכן השנית (שמות כו): פרצוף. חילקו לשנים, שהיה זכר מכאן ונקבה מכאן: זנב. היה לו לאדם הראשון ונטלו ממנו וברא את חוה: מאי אחור וקדם צרתני. דמשמע ב' לורות: מאדם ועד בהמה. אדם הוזכר בפורענות תחילה: ה"ג היינו דכתיב וייצר בתרין יודין. דמשמע ב' לורות: אוי לי מיצרי. שמלערני אם אעשה רלון יולרי: אוי לי מיוצרי. אם אעשה רלון ילרי: זכר ונקבה בראם. משמע מתחילת בריאתו היה זכר ונקבה זכר מלד זה ונקבה מלד זה: ברא אותו. משמע חד: ויבן. משמע שהיתה מחוסרת בנין: מאי ויבן. [הא] בנויה ועומדת היתה: שקילעה. קליעת שיער: אולר

תוספות

אפילו י' כורין מותר. פ"ה והני פסי בירלות נמי הואיל ומימיהן ראויין לשתיית אדם תשמיש דירה מעלייתא היא ואין להקשות א"כ אמאי אמר בגמרא מתני' דלא כרבי עקיבא מדלא קתני בורות דילמא נקט בירלות דאפי' י' כורין שרי (ב) וי"ל דמתניתין ר' יהודה היא דלא שרי אפי' בבאר אלא בית סאתים וא"ת ומאי שנא גבי שיירא דבעו רבנן שלא יהא בית סאתים פנוי ל) והכא גבי פסין דגריעי טפי מחבלים כדאמרינן בגמרא לא אצרכיה שלא יהא בית סאתים פנוי וי"ל דגבי שיירא הואיל ונעשה לצורך שעה לא הוי חשיב מוקף לדירה כמו פסין אי נמי גבי עולי רגלים הקילו והחשיבו פסין כמו מחילה גמורה כמו שהקילו לענין פרוץ מרובה על העומד ומ"מ לריך לפרש כפירוש הקונטרס דחשיבי פסין מוקפין לדירה אע"פ שאין אדם דר שם דאל"ה תקשה מתני' לרב הונא בר חיננא ד) דבעי למימר בפ' הדר (לקמן דף סז:) דמחילה שאינה מוקפת לדירה לא שמה מחילה דפריך לר' יוחנן דאמר מחילה היא אלא שמחוסרת דיורין: **בור** לחוד ובאר לחוד. המקשה נמי היה יודע שיש חילוק בין בור לבאר דמתני' היא מ) אלא שהיה מדקדק לפרש מדלא פירש במילתיה ופסין לבאר מכלל דלא מפליג כמו שמדקדק בסמוך וה"ה דהוה מצי למימר מתניתין דלא כתנא קמא דמתני' קתני דווקא באר ולא בור: **בור** לחוד. פירש רש"י בור מים מכונסין דעבידי דפסקי ואע"ג דלקמן בפירקא נ) קאמר טעמא דבעינן מים חיים משום דבעינן מידי דחזי לאדם האי טעמא לא שייך אלא לר' יהודה בן בבא דאמר אין עושין פסין אלא לבאר הרבים לבד וטעמא משום דבעי מידי דחזי לאדם דאי משום דלא פסקי אפילו בור רבים נמי דאין לחוש דילמא פסקי אבל שאר תנאים טעמייהו משום דלא פסקי דאי בעי מידי דחזי לאדם אפילו בור הרבים נמי לא: **בשלמא** למ"ד פרצוף היינו כו'. מכאן היה מקשה ריב"ס על פ"ה דפירש בריש כתובות (דף ח.) ב' ילירות הוו ולכך בריך שתים יולר האדם ואשר ילר דהוי כמ"ד זנב ועוד דבתר הכי קאמר התם לכ"ע חדא ילירה הוי מר סבר בתר מחשבה אזלינן ומר סבר בתר מעשה אזלינן והיינו כמ"ד זנב דאליבא דידיה דרשינן הנהו קראי כרבי אבהו לכן נראה דשתי ילירות הואי היינו כמאן דאמר פרלוף:

יד

רבינו חננאל

ואמרינן לימא מתניתין דלא כחנניא דתניא חנניא אומר חבלין לבור ולא פסין. ואוקימנא אפי' תימא חנניא אימור דאמר חנניא חבלין ולא פסין לבור לבאר מי אמר כו'. לימא מתניתין דלא כר"ע דתניא אחד באר הרבים ובור הרבים ובאר היחיד עושין להם פסים כו' אפי' תימא ר"ע באר דפסיקא ליה לא שנא דרבים ולא שנא דיחיד [קתני] מכונסין דלא פסיקא ליה כו'. לימא מתניתין דלא כר' יהודה בן בבא דתנן ר' יהודה בן בבא אומר אין עושין פסין אלא לבאר הרבים בלבד כו'. ומתניתין קתני לביראות לא שנא דרבים ולא שנא דיחיד. אפי' תימא מתני' ר"י בן בבא מאי ביראות דתנן במשנתנו ביראות דרבים אין ביראות דיחיד לא. ומאי ביראות [ביראות] דעלמא. מאי דיומדין אמר ר' ירמיה דיו עמודין פי' ב' עמודין כלומר נראין כשנים. תנן ר' יהודה אומר כל השיתין פטורין חוץ מן הדיופרא אמר עולא אילן שעושה ב' פירות בשנה כו'. דיו פרצופין היו לו לאדם הראשון שנאמר אחור וקדם צרתני. ויבן ה' אלהים את הצלע רב ושמואל חד אמר פרצוף וחד אמר זנב. ר' אבהו רמי כתיב זכר ונקבה בראם וכתיב בצלם אלהים ברא אותו בתחלה עלה במחשבה ליבראות שניהם כאחד ולבסוף בראו יחידי. ויבן מלמד שקילעה לחוה שכן בכרכי הים היו קורין לקלעיתא

רב נסים גאון

פרק ב כל השיתין פטורין. תמצא פירושו בברכות בפרק כיצד מברכין על הפירו' (דף מ') שיתין אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן תאיני ובגמרא דבני מערבא (שביעית פ"ה הל"א) מהוצאת העלין ועד הפגין נ' יום:

הגהות הגר"א

[א] גמ' דיו מנודה שבח יונה בית שתי נתקלל במדה שלשה. סימן כל"ל (וסוא סימן לכל מימרות דר' ירמיה ב"א עד הפיסקא):

מסורת הש"ס

א) לקמן כב:, ב) שם, ג) דמאי פ"א מ"א, ד) ברכות מ. ע"ש, ה) [פי' גוף, ערוך], ו) ברכות דף סא., ז) כתובות ח. ע"ש ברכות סא., ח) ברכות סא. נדה מה: ע"ש שבת לה., ט) לקמן יט:, י) עי' לקמן כד רע"ב וברש"י שם ד"ה דזוז, כ) כ סוף ע"ב, ל) לעיל טז:, מ) לקמן כב:, נ) דף כא ריש ע"א, ס) ובשבת קמו ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה חבלים וכו' אבל פסין לשיירא דהוי פרוץ מרובה לא דלא הותר: (ב) תום' ד"ה אפילו וכו' שרי דו"ל למתניתין:

גליון הש"ס

גמ' בתחלה עלתה במחשבה. עי' ר"ס דף כו ע"א תוס' ד"ה כמאן מגלי: שם לא נצרכה אלא למקום התך. כעין זה מוזין דף סח ע"ב: רש"י ד"ה בור הרבים וכו' מדכרי אהדדי. עי' לעיל דף ג ע"א (ב).

תורה אור השלם

א) אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי וַתָּשֶׁת עָלַי כַּפֶּכָה: [תהלים קלט, ה]

ב) וַיִּבֶן יְיָ אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל הָאָדָם: [בראשית ב, כב]

ג) וַיִּמַח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיִּמָּחוּ מִן הָאָרֶץ וַיִּשָּׁאֶר אַךְ נֹחַ וַאֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה: [בראשית ז, כג]

ד) וַיִּיצֶר יְיָ אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה: [בראשית ב, ז]

ה) זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם: [בראשית ה, ב]

ו) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם: [בראשית א, כז]

ז) וַיַּפֵּל יְיָ אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה: [בראשית ב, כא]

משנת ראשונים

אבל אם היה דיר או סהר. דיר ר"ל היקף העשוי בשדות להבהמות ויש בו בית דירה לרועה וסהר, הוא גם כן היקף העשוי להבהמות אלא שהוא בעיר. [מאירי]

או מוקצה. מוקצה רחבה שאחורי הבתים, שהקצה אחורי ביתו להכניס שם דבר לאוצר. [רש"י, שבת קנו.]

ומותר להרחיק כל שהוא ובלבד שירבה בפסין. ואע"פ שכבר נאמרה חזר ושנאה ללא צורך או לעשותה [מחלוקת] ואח"כ סתם שהלכה כסתם לומר שהלכה כרבנן. [מאירי] לימא מתניתין דלא כרבי עקיבא. הא דהו"מ למימר דלא כת"ק דחנניא, ה"ה דהו"מ, אלא משום דלא אתפרש מאן ניהו ר' עקיבא ומינה דאף היא דלא כת"ק דחנניא. [הרשב"א] ואילו הכא קתני לביראות, לביראות אין, לבורות לא. וביראות אלו פירושו מים נובעין מלשון באר והוא שאמר לשון ביראות ולא לשון בורות שהוה במשמע מים מכונסים. [מאירי] כל השיתין פטורין חוץ מן הדיופרא. פי' שיתין מין תאינין הן, מן המינין הפחותין, וגרסינן אילו הן השיתין, ר' שמע בריה דרבאי אמר, שהן יוצאין מתחת העלין, מכלל שהתאנים הטובין יוצאין למעלה מן העלין. [פירוש הרמב"ם, דמאי פ"א מ"א] דיו פרצופין פנים היו לו לאדם הראשון. דיו פרצופין נבראו, והרמז למדת רחמים ולמדת הדין, הנקראים זכר ונקבה. [ריקאנטי, בראשית ב ז] מאי אחור וקדם צרתני בדרבי אמי וכו' אחור למעשה בראשית וקדם לפורענות. פירוש, דריש לשון צרה כלומר שתי צרות עשית לי. [הריטב"א]

הגהות וציונים

א] בכמה כת"י ראשונים הגירסא כל מה שהוא רוצה (ועי' ריטב"א): ב] [במשנה שבמשניות הגי' סהר] (גליון), וכ"ה בכת"י ועי' בפי' הרע"ב וברש"ב: ג] בדפו"ר וברבותות נוסף בראשו אדם והדר בהמה: ד] צ"ל חיננא (גליון).

עין משפט נר מצוה

ג א מיי' פ"כ מהלכות אסורי ביאה הלכה כב סמג לאוין קכו טוש"ע אה"ע סימן כא סעיף א:
ד ב מיי' פי"א מהלכות תפלה הל"ח סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן צ סעיף ז:
ה ג מיי' פ"ג מהל' ת"ת הל"ג טור או"ח סימן רלח טוש"ע י"ד סימן רמו סעיף כג:

גמרא

אוצר מה אוצר זה רחב מלמטה וקצר מלמעלה כדי לקבל את הפירות אף האשה רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה כדי לקבל את הולד ויביאה אל האדם מלמד שעשה הקב"ה שושבינות לאדם הראשון מכאן לגדול שיעשה שושבינות לקטן ואל ירע לו ולמאן דאמר פרצוף הי מינייהו סגי ברישא אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא דזכר סגי ברישא דתניא לא יהלך אדם אחורי אשה בדרך ואפי' היא אשתו נזדמנה לו על הגשר יסלקנה לצדדין וכל העובר אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעולם הבא: תנו רבנן המרצה מעות לאשה מידו לידה או מידה לידו בשביל שיסתכל בה אפילו דומה למשה רבינו שקיבל תורה מהר סיני לא ינקה מדינה של גיהנם ועליו הכתוב אומר יד ליד לא ינקה רע לא ינקה מדינה של גיהנם. אמר רב נחמן מנוח עם הארץ היה שנאמר ויקם וילך מנוח אחרי אשתו מתקיף לה רב נחמן בר יצחק אלא מעתה גבי אלקנה דכתיב וילך אלקנה אחרי אשתו הכי נמי וגבי אלישע דכתיב ויקם וילך אחריה הכי נמי אלא אחרי דבריה ועצתה הכא נמי אחרי דבריה ועצתה אמר רב אשי ולמאי דאמר רב נחמן מנוח עם הארץ היה אפילו בי רב נמי לא קרא דכתיב ותקם רבקה ונערותיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש ולא לפני האיש אמר רבי יוחנן אחרי ארי ולא אחרי אשה אחרי אשה ולא אחרי עבודת כוכבים אחורי עבודת כוכבים ולא אחורי בית הכנסת בשעה (א) שמתפללין. ואמר ר' ירמיה בן אלעזר כל אותן השנים שהיה אדם הראשון בנידוי הוליד רוחין ושידין ולילין שנאמר ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו מכלל דעד האידנא לאו כצלמו אוליד מיתיבי היה ר' מאיר אומר אדם הראשון חסיד גדול היה כיון שראה שנקנסה מיתה על ידו ישב בתענית מאה ושלשים שנה ופירש מן האשה מאה ושלשים שנה והעלה זרזי תאנים על בשרו מאה ושלשים שנה כי קאמרינן ההוא בשכבת זרע דחזא לאונסיה. ואמר רבי ירמיה בן אלעזר מקצת שבחו של אדם אומרים בפניו וכולו שלא בפניו מקצת שבחו בפניו דכתיב כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה כולו שלא בפניו דכתיב נח איש צדיק תמים היה בדורותיו. וא"ר ירמיה בן אלעזר מאי דכתיב והנה עלה זית טרף בפיה אמרה יונה לפני הקב"ה רבש"ע יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידך ואל יהיו מתוקין כדבש ותלוין ביד בשר ודם כתיב הכא טרף וכתיב התם הטריפני לחם חוקי. וא"ר ירמיה בן אלעזר כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה שוב אינו נחרב שנאמר ולא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות בלילה. ואמר רבי ירמיה בן אלעזר מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות שנאמר כל הנשמה תהלל יה הללויה. ואמר רבי ירמיה בן אלעזר נתקללה בבל נתקללו שכיניה נתקללה שומרון נתברכו שכיניה נתקללה בבל נתקללו שכיניה דכתיב ושמתיה למורש קיפוד ואגמי מים נתקללה שומרון נתברכו שכיניה דכתיב ושמתי שומרון לעי השדה

למטעי

רש"י

אוצר רחב מלמטה וקצר מלמעלה. שאם היה רחב מלמעלה, כשהוא ממלאו מכביד משאוי הפירות על הכתלים ומטה אותם: רחבה מלמטה. חלל בית הרחם שלה: שושבינות. שנשתדל בחיתונו לשמחו ולהתעסק בצרכי סעודת חופה: סגי. מהלך: ואפילו היא אשתו. שהוא גנאי לו: נזדמנה לו על הגשר. והיא מהלכת לפניו: יסלקנה לצדדין. ויעבור לפניה: בנהר. דמדליא למנא ומסתכל בבשרה, ובאשת איש קאמר: המרצה. מונה: יד ליד. המרצה מיד ליד, אפי' הוא כמו משה שקבל תורה מיד הקב"ה לידו: עם הארץ היה. דלא גמר דרך ארץ דמתני' דקתני לעיל לא יהלך אדם אפילו אחרי אשתו: אלקנה. נביא היה, כדתניא בסדר עולם ויבא איש האלהים אל עלי זה אלקנה, וי' נביאים נקראו איש האלהים והוא א' מהם, וליכא למימר עם הארץ היה: ולמאי דקאמר רב נחמן. דהאי אחרי אחריה ממש קאמר: בי רב. מקרא [שקורין] תינוקות של בית רבן: ולא אחרי אשה. אשת איש: ולא אחרי עבודת גלולים. שמא ימשך אחריה, וכתיב הרחק מעליה דרכך ואמרי' (ע"ז דף יז.) זו המינות: ולא אחורי בית הכנסת בשע' שהציבור מתפללין. שנראה ככופר, שעומד מאחריה ואינו נכנס: בנדוי. שישב מאה ושלשים שנה נזוף, מפני שנגער בו הקב"ה דכתיב המן העץ וגו' וקללו: זרזי תאנה. חגורות מתרגמינן זרזין (בראשית ג): שכבת זרע דחזא לאונסיה. נעשה שידין ורוחין ולילין, מיני מזיקין: אומרים מקצת שבחו כו'. כלומר דרך ארץ הוא שאע"פ שאדם משבח את חברו שלא בפניו הרבה, אין מרבה בשבחו לפניו, מפני שנראה כמחניף (ב): בפניו. כתיב לדיק: שלא בפניו. כתיב לדיק תמים: טרף בפיה. במאמר פיה, ביקשה שיהא זית טרף שלה והיינו מזון: בשר ודם. נח: ולא אמר איה אלוה עושי. לא הולרך להתאונן ולומר איה [אלהין] עושי והריני חרב, מי שנותן זמירות של תורה בלילה. ולהכי נקט לילה שהקול נשמע מרחוק: מיום שחרב בית המקדש. ופסקו הכהנים מלברך בשם המפורש, כדאמרינן באין דורשין שהיו מברכין בשם המפורש: דיו לעולם שישתמש בשם בן ב' אותיות. בין לשבח לפניו בין לברך איש את חבירו, דכתיב כל הנשמה תהלל יה, כלומר זה השם שכל הנשמה כולה ראוי להשתמש בו, מכלל דשם בן ארבע אותיות ושם המפורש לא לכל הנשמה ניתן אלא לכהנים בלבד, דכתיב (דברים י) ולברך בשמו וכתי' (במדבר ו) ושמו את שמי המיוחד לי: נתקללו שכיניה. מקללתה: נתברכו שכיניה. מקללתה: למורש קיפוד. ושם הולכות החיות רעות, ומזיקות מקומות הסמוכות לה, דאוי לרשע ואוי לשכינו [סוכה נו:]:

למטעי

תוספות

יד ליד לא ינקה רע. לאו היינו קרא דדריש בסוטה (דף ד:) לענין גסות הרוח דהתם דריש מקרא למועבת ה' כל גבה לב יד ליד וגו' וקרא דהכא היינו יד ליד לא ינקה רע וזרע צדיקים נמלט: מתקיף לה רב נחמן בר יצחק. מכאן משמע דרב נחמן בר יצחק לאו היינו רב נחמן סתמא: ולא אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין. בתוספתא דמגילה [פרק ג] תניא אין פותחין בתי כנסיות אלא למזרח שכן מצינו במשכן שנא' [במדבר ג] והחונים לפני המשכן קדמה וגו' מזרחה וגו' ונראה דקסבר האי תנא דשכינה במערב והיו משתחוים למערב או היתה א"י ובהמ"ק במערבם דכתיב [דה"ב ו] (ויתפללו) [והתפללו] דרך ארצם וכתיב [דניאל ו] וכוין פתיחן ליה בעיליתיה נגד ירושלם והשתא לכאורה נראה דאחורי בית הכנסת היינו לצד הארון ומיהו אין נראה דבסוף פרק קמא דברכות (דף ו:) אמרינן ההוא גברא דהוה מצלי אחורי בי כנישתא א"ל אליהו כדו בר קיימת קמי מרך פירוש כשתי רשויות וקאמר לא שנו אלא דלא קא מהדר אפיה לבי כנישתא אבל מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה ואם היה עומד לצד הארון כ"ש דאי מהדר אפי' לבי כנישתא דמחזי כשתי רשויות א) שהצבור משתחוי' למזרח והוא משתחוה למערב ועוד דאמרינן התם בפר' הרואה (דף סא.) אסור לו לאדם לעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין ולא אמרן אלא דליכא פיתחא אחרינא אבל איכא פיתחא אחרינא לית לן בה א"כ משמע לפי שעובר לפני הפתח ואינו נכנס ונראה דאחורי בית הכנסת היינו לצד פתח ביהכ"נ וקורא אחורי לפי שהוא אחורי העם: מרורין כזית. היינו אילן של זית והוא מר ואילן נמי מקרי זית דכתיב [שמות טו] ויורהו ה' עץ ודרשינן זה זית שאין לך מר באילנות כמו זית: כל הנשמה. פר"ח קרי ביה הנשמה בדגש: נתברכו שכיניה. והא דאמר [בת"כ פ' בחוקותי] ושממו עליה אויביכם שזו היא מדה טובה שאינה טוענת פירות בשעה שאין שרויין בה כאן היו בני יהודה שכיניה אי נמי שאינה מוליאה כל כך כמו כשהם עליה:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) ברכות סא. מס' כלה פ"א, ב) [סנהדרין קט. ע"ש], ג) [ברכות סא.], ד) פ"כ, ה) ספרי ר"פ וזאת הברכה, ו) יומא כ:, ז) [חגיגה דף טז.], ח) סוטה לה., ט) [משלי טו], י) [ע"ע תוס' גיטין נז: ד"ה אלא ולקמן מג: ד"ה יתיב וכ"ב מו: ד"ה שלא], כ) ב"ב כה., ל) עי' ברכות ל. ע"ש לא., מ) [וע"ע תוס' פסחים לו. ד"ה מה], נ) פ"ר ה"ה ע"ש.

תוספות ישנים

א) ולמפשר כיון דהופך פניו כלפי ארון לא מיחזי כב' רשויות [בשם מורי הרב דודי ז"ל].

הגהות הב"ח

(א) גמ' בשעה שהצבור מתפללין: (ב) רש"י ד"ה אומרים מקצת וכו' כמחניף בפניו כתיב וכו' כל"ל והד"א:

גליון הש"ס

גמ' וא"ר בן אלעזר כל בית שנשמעין בו ד"ת בלילה. עי' סנהדרין דף לב ע"א ועי"ש דף קב ע"ב ושם איתא א"ר אלעזר: תוס' ד"ה מרורין כזית היינו אילן. עי' פסחים דף לט ע"א תוס' ד"ה מה מרור: באר דדרשי' זה זית. מכילתא פרשת בשלח:

תורה אור השלם

א) וַיִּבֶן יְהֹוָה אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל הָאָדָם: [בראשית ב, כב]
ב) יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה רָּע וְזֶרַע צַדִּיקִים נִמְלָט: [משלי יא, כא]
ג) וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ מָנוֹחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֶל הָאִישׁ וַיֹּאמֶר לוֹ הַאַתָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶל הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אָנִי: [שופטים יג, יא]
ד) וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי יְיָ וְחֵי נַפְשְׁךָ אִם אֶעֶזְבֶךָּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ: [מלכים ב ד, ל]
ה) וַתָּקָם רִבְקָה וְנַעֲרֹתֶיהָ וַתִּרְכַּבְנָה עַל הַגְּמַלִּים וַתֵּלַכְנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת רִבְקָה וַיֵּלַךְ: [בראשית כד, סא]
ו) וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת: [בראשית ה, ג]
ז) וַיֹּאמֶר יְיָ לְנֹחַ בֹּא אַתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֵּבָה כִּי אֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר הַזֶּה: [בראשית ז, א]
ח) אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ נֹחַ: [בראשית ו, ט]
ט) וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה עֲלֵה זַיִת טָרָף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי קַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ: [בראשית ח, יא]
י) שָׁוְא וּדְבַר כָּזָב הַרְחֵק מִמֶּנִּי רֵאשׁ וָעֹשֶׁר אַל תִּתֶּן לִי הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי: [משלי ל, ח]
כ) וְלֹא אָמַר אַיֵּה אֱלוֹהַ עֹשָׂי נֹתֵן זְמִרוֹת בַּלָּיְלָה: [איוב לה, י]
ל) כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ: [תהלים קנ, ו]
מ) וְשַׂמְתִּיהָ לְמוֹרַשׁ קִפֹּד וְאַגְמֵי מָיִם וְטֵאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְׁמֵד נְאֻם יְיָ צְבָאוֹת: [ישעיה יד, כג]
נ) וְשַׂמְתִּי שֹׁמְרוֹן לְעִי הַשָּׂדֶה לְמַטְּעֵי כָרֶם וְהִגַּרְתִּי לַגַּי אֲבָנֶיהָ וִיסֹדֶיהָ אֲגַלֶּה: [מיכה א, ו]

רבינו חננאל

בנייתא. ויביאה מלמד שעשה הקדוש ברוך הוא שושבינות לאדה"ר מיכן לגדול שעושה שושבינות לקטן ואל ירע לו: תניא לא יהלך אדם אחורי אשה בשוק ואפי' היא אשתו ואפילו אחותו נזדמנה לו על הגשר יסלקנה לצדדין וכל העובר על הנהר אחורי אשה אין לו חלק לעולם הבא: ת"ר המרצה מעות ליד האשה בשביל להסתכל בה אפי' הוא כמשה רבינו לא ינקה מדינה של גיהנם ועליו הכתוב אומר יד ליד לא ינקה רע. פי' [אפי'] הוא כמשה רבינו שקיבל התורה מידו של הקדוש ב"ה לא ינקה מדין גיהנם: מנוח עם הארץ היה שנא' וילך מנוח אחרי אשתו. והלא באלקנה כתיב וילך אלקנה אחרי אשתו. ובאלישע כתיב ויקם וילך אחריה. אלא מאי אחריה אחרי דבריה ואחרי עצתה. אמר ר"י אחרי ארי ולא אחרי אשה אחרי אשה ולא אחרי עבודת כוכבים. אחורי בהכ"נ ולא אחורי בית ע"ז. בשעה שהצבור מתפללין. היה ר"מ אומר אדה"ר חסיד גדול היה כיון שראה שנקנסה עליו מיתה ישב בתענית ק"ל שנה ופירש מן חוה והעלה זרזי תאנים על בשרו. ופרקינן שכבת זרע דחזה לאונס. פי' קרי נעשו שידין ולילין. אומר מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו כו'. אמר' יונה רבון העולמים יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידך ואל יהיו מתוקין כדבש ומסורין בידי בו"ד כו'. כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה אינו חרב שנאמר ולא אמרו איה אלוה עושי נותן זמירות בלילה. א"ר ירמיה בן אלעזר מיום שחרב ביהמ"ק דיו לעולם שישתמש בב' אותיות שנא' כל הנשמה תהלל יה פי' הנשמה [בדגש] דכתיב (יחזקאל לו) הארץ הלזו הנשמה פי' משנעשית א"י נשמה הילול של הקב"ה בחצי השם והמפורש במנחות בגמ' דהקומץ. וי"א כיון שאין אומרים שם ככתבו אלא בכנוי...

משנת ראשונים

וכל העובר אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעולם הבא. פירוש אם רגיל בכך לפי שיבא לידי נאוף וסופו יורד לגיהנם. [תוספות, ברכות סא.] אחורי עבודת כוכבים ולא אחורי בית הכנסת בשעה שמתפללין. מפני שנראה ככופר ופורק עול...

הגהות וציונים

א] בכת"י נוסף מכאן למדה תורה דרך ארץ לגדול וכו'... ב] [כתבו תוספות...] ג] בכת"י נוסף עם הארץ היה... ד] [צ"ל מאחוריהם]... ה] בכת"י נוסף...

חשק שלמה על רבינו חננאל

א) נ"ל ולא אחורי בית ע"ז ולא אחורי בהכ"נ בשעה שהצבור מתפללין.

מִלְּמַד שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹשְׁבִינוּת לְאָדָם הָרִאשׁוֹן - שהשתדל לשמחו ולהתעסק בצרכי סעודת החופה (רש"י). **מִכָּאן לְגָדוֹל שֶׁעֲשָׂאוֹ שׁוֹשְׁבִינוּת לְקָטָן וְאַל יֵרַע לוֹ** - שלא ירגיש פחיתות כבוד להתעסק עם קטן ממנו (אהבת חסד [לחפץ חיים] ג, ג בהגה"ה). ויש שפירש שלא ירע לו בכך שלא יחזיר לו, שאין שושבינות חוזרת אלא בנישואין, ואם הגדול כבר נשוי לא יחזיר לו חבירו לעולם, וכשם שנשתדל הקב"ה בצרכי נישואי אדם הראשון ואינו מצפה כביכול שיחזיר לו על כך (גפן פוריה). ויש שכתב, שהשושבינות היא שאדם הראשון לא הוצרך לבוא לקחת את חוה מהעפר, אלא מלאך העמידה והביאה אל האדם כאשר מביאים את הכלה אל החתן בשעת החופה (בניהו ברכות סא, א).

דְּתַנְיָא לֹא יְהַלֵּךְ אָדָם אֲחוֹרֵי אִשָּׁה בַּדֶּרֶךְ בתוך ארבע אמותיה (באר היטב אה"ע כא, ב, בשם מהרא"י). ויש שכתב, שאסור כל שמבחין בהילוכה ותנועותיה (רדב"ז ב, תשע).

וַאֲפִלּוּ הִיא אִשְׁתּוֹ, משום שגנאי הוא לו (רש"י). שגנאי הדבר שהגדול ילך אחרי הקטן. אבל איסור אין בהולך אחרי אשתו אלא באשה אחרת (מהרש"א ברכות סא, א, בדעת רש"י). ויש שכתב שאף באשתו יש איסור בדבר, שלא ירגיל עצמו עמה (מהרש"א שם, בדעת הרמב"ם), או מפני הרואים שלא ידעו שהיא אשתו ויבואו להקל בדבר (אבות דרבי נתן ב, ב). ומכל מקום, באדם הראשון לא היה בכך משום איסור לכו"ע, כיון שפניהם היו היפך זה מזה, ואין כאן אלא משום גנאי (מהרש"א שם).

נִזְדַּמְּנָה עַל הַגֶּשֶׁר יְסַלְקֶנָּה לְצַדָּדִין, דוקא אשת איש (רש"י ברכות סא, א), אבל באשתו שאין בזה איסור אלא שגנאי הוא, אין צריך לסלקה לצדדין ולעבור לפניה (מהרש"א שם).

וְכָל הָעוֹבֵר אֲחוֹרֵי אִשָּׁה בְּנָהָר אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא - מפני שמסתכל בה כשמגביהה את בגדיה מהמים (רש"י ד"ה בנהר). ועונשו חמור יותר מהבא על אשת איש שמבואר בגמ' (ב"מ נט, א) שיש לו חלק לעולם הבא, ומפני שהרהור חמור מעבירה עצמה, כדברי הגמ' (יומא עד, ב) טוב מראה עינים מגופה של מעשה (יד דוד ברכות סא, א). ויש שכתב שחומרת העונש היא כשרגיל בכך, לפי שיבוא לידי ניאוף עם כמה נשים וסופו יורד לגיהנם (תוס' ברכות שם), ולכך הוא חמור יותר מבא על אשת איש פעם אחת (יד דוד בביאור התוס'). ויש שפירש שבעובר בנהר שהוא מקום סכנה השטן מקטרג עליו, וכשמהרהר בעבירה הוא נותן פיתחון פה לשטן והוא כמאבד עצמו לדעת שאין לו חלק לעולם הבא (יהודה יעלה יו"ד שנה).

■ להלכה, אסור להלך אחר אשה, אלא רץ ומסלקה לצדדים או לאחוריו (שו"ע אה"ע כא, א). ואם אינו יכול לסלקה לצדדים או לאחוריו והוא ממהר לדבר מצוה, יכול ללכת כשיניו מושפלות לקרקע (רדב"ז ב, תשע), אבל כשאינו ממהר לדבר מצוה, אין היתר באופן זה, אלא ימתין עד שתלך (פתחי תשובה שם, א).

אֲחוֹרֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְלֹא אֲחוֹרֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת בְּשָׁעָה שֶׁמִּתְפַּלְּלִין, שנראה ככופר שעומד מאחוריה ואינו נכנס (רש"י), דכיון שאינו נכנס, נראה כפורק עול ומבזה בית הכנסת (רש"י ברכות סא, א). ובכך הוא גרוע מהולך אחרי עבודה זרה, כי מראה שלא מאמין כלל בהשגחת הקב"ה בעולם (עיון יעקב ברכות שם).

■ להלכה, ראוי לחוש לשתי הדעות, ולא יתפלל אלא במערב ויחזיר פניו לבית הכנסת (שו"ע או"ח צ, ז). ואף זה לא יעשה אלא בשעת הדחק, אבל שלא בשעת הדחק מצוה להתפלל בבית הכנסת (משנ"ב שם, יח). ואם הוא מתפלל בביתו הסמוך לבית הכנסת, מותר לכוון פניו כנגד ארץ ישראל כראוי, אף אם אחוריו לכותל ביתו שהוא כותל בית הכנסת, שבאופן זה אינו ניכר שמחזיר פניו מבית הכנסת (שו"ע שם). וראה עוד פרטים בשו"ע ומשנ"ב שם.

וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר מְקֻצָּת שִׁבְחוֹ שֶׁל אָדָם אוֹמְרִים בְּפָנָיו, שאם יאמר כולו נראה כמחניף (רש"י). ועוד, שלא יהא לב השומע גס בו ויחזיק טובה לעצמו (מהרש"א). ומקצת שבחו ראוי לומר לו, כדי להרבות אהבה בין הבריות (נתיבות עולם [למהר"ל] נתיב התוכחה, א). וגם כדי שיזדרז בעשיית הטוב בראותו שיהללו בשערים מעשיו (פלא יועץ ערך שבח).

וְכֻלּוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו. ודוקא בתלמיד חכם או במוחזק כירא שמים הרבה, שאין לחוש שמא מתוך שבחו יבוא לספר בגנותו, אבל בסתם אדם אסור (מהר"ל ח"י אגדות ערכין טז, א).

וְהִנֵּה עֲלֵה זַיִת טָרָף בְּפִיהָ, אָמְרָה יוֹנָה לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם יִהְיוּ מְזוֹנוֹתַי מְרוֹרִין כְּזַיִת וּמְסוּרִין בְּיָדְךָ וְכוּ', ו'בפיה' היינו שבקשה היונה לפני הקב"ה שיהא טרף [-מזון] שלה ממנו אף אם הוא מר כזית (רש"י). או שהמלאך הממונה על היונה אמר כן (בניהו). ויש שפירש שממה שהביאה בפיה עלה זית ולא אילן אחר, אף שאילן הזית אינו גבוה שדרך העופות לשכון בו, רמזה בזה שנוח לעופות שיהיו מזונותיהם מרים בידי הקב"ה ולא טובים בידי אדם (רמב"ן בראשית ח, יא), ו'אמרה יונה' היינו שהנהגת טבעה יקרא אמירה (גור אריה בראשית שם).

כָּל בַּיִת שֶׁנִּשְׁמָעִין בּוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה בַּלַּיְלָה שׁוּב אֵינוֹ נֶחֱרָב, שבלילה הקול נשמע למרחוק (רש"י). ויש שפירש שלימוד הלילה מעלתו גדולה משל יום, ולימוד זה כוחו להגן על הבית (רמב"ם תלמוד תורה ג, יג), ויש שכתב שבלילה שולטים החיצונים, ועסק התורה גובר עליהם (בן יהוידע).

■ להלכה, צריך להיזהר בלימוד הלילה יותר מבשל יום [כדעת הרמב"ם] (שו"ע או"ח רלח, א). ואפילו בקיץ בלילות הקצרים כגון בתמוז, צריך עכ"פ ללמוד מעט קודם השינה (משנ"ב שם, א).

מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ דַּיּוֹ לָעוֹלָם שֶׁיִּשְׂתַּמֵּשׁ בְּשָׁתֵי אוֹתִיּוֹת שֶׁנֶּאֱמַר כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ. שם שראוי לכל הנשמות להשתמש בו, משא"כ שם בן ארבע אותיות ושם המפורש, לא ניתן לכל אלא לכהנים בלבד (רש"י), שכאשר הארץ היא נְשָׁמָה ושממה, הילולו של הקב"ה הוא בשם י-ה שהוא חצי השם (רבנו חננאל), שכשבית המקדש חרב אין העולם כדאי לשם במלואו, ורק כאשר העולם מלא אז הזכיר שם מלא (נתיבות עולם [למהר"ל] נתיב יראת ה', ג). ויש שכתב, שכאשר עדיין יש נשמות בגוף ולא בא בן דוד, אין ה' שלם והילולו בחצי השם, עד שיכלו נשמות שבגוף ויבוא בן דוד ויכלה זרעו של עמלק ואז יהא ה' שלם, כמבואר במדרש תנחומא על הפסוק 'כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק' (מהרש"א).

מְטִילִין לוֹ חֹכָה לְתוֹךְ פִּיו כְּדֵי שֶׁלֹּא יְקַלֵּל אֶת הַמֶּלֶךְ, מפני שיודע שיש קצת עוול בדינו (ריטב"א), שמהרהר אחר דינו שלא יפה דנו אותו להריגה, וגם אינו ירא מלקלל, כיון שאחר הריגתו אין המלך יכול לעשות לו כלום (מהרש"א).

אֲבָל מִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָדָם מִתְחַיֵּיב הֲרֵינָה לַמָּקוֹם שׁוֹתֵק, לפי שיודע ודאי שהוא א-ל אמונה ואין עול (ריטב"א), ובודאי יפה חייבו, וגם ירא מלקלל, כיון שגם אחר הריגתו יכול עוד לעוננו בדין גיהנם (מהרש"א).

וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמְּשַׁמֵּחַ שֶׁנֶּאֱמַר תְּהִלָּה, שמבין שלעומת רוממות הבורא ושיפלות עצמו, העונש שקיבל הוא חסד גדול ומשבח על כך (עיני יצחק).

וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמְּדוֹמֶה לוֹ כְּאִלּוּ מַקְרִיב קָרְבָּן שֶׁנֶּאֱמַר וּלְךָ יְשֻׁלַּם נֶדֶר, שכאשר מעמיק יותר בדעתו, מבין שהיה לו לאבד חלקו בגן עדן ולירש גיהנם, וע"י מיתת גופו מכפר על עוונו ויורש חיי עולם הבא (עיני יצחק), ונקרא קרבן גופו 'נדר', מפני שבשעת מיתתו הוא עושה תשובה ונמחל לו עוונו, וא"כ מיתתו היא כקרבן נדר ונדבה ולא כחטאת שבאה על חטא (עין אליהו).

עֹבְרֵי עֲמָק, הם אותם רשעים שמושרשים בחטאם מחמת שפרקו מעליהם עול מלכות שמים, או מחמת מידות רעות כגאוה ושנאת חנם (דעת חכמה ומוסר [לר"י ליבוביץ] ג, ה).

שֶׁמַּעֲמִיקִין לָהֶם גֵּיהִנֹּם - שלמעלה אין הגיהנם רותח כמו שהוא למטה בעומק, וזהו שאמרו במדרש הגדול (במדבר יח, כ) 'ובני קרח לא מתו, מקום גבוה נתבצר להם בגיהנם וישבו שם', במקום גבוה ששם אין הגיהנם רותח כל כך, שככל שהוא גבוה יותר מתקרר והולך, ולכך לא מתו (תורת חיים), שבמקום הקרוב לפתח פעמים שמתקרר מעט חומו של הגיהנם מחמת רוח חזקה המנשבת או כאשר מעבירים שם נשמת צדיק שמקררים את האש כדי שלא יצטער, ובזמנים אלו מעמיקים לרשעים ומורידים אותם לעומק כדי שלא יהנו מקירור האש (בניהו).

הַבָּא שֶׁבּוֹכִין וּמוֹרִידִין דְּמָעוֹת כְּמַעְיָן שֶׁל שִׁיתִּין - נקב שבבנין המזבח שניסוך היין של ספלים יורד לתוכו (רש"י). ודמעות אלו עולות לפניו יתברך במקום הנסכים הבאים עם הקרבן, שהרי המיתה נחשבת כהקרבת קרבן כמבואר לעיל (מהרש"א). ולכך דימה הכתוב את דמעות הרשעים למעיין של שיתין ולא לסתם מעיין, לפי שעונשם עולה לפניו כהקרבת קרבן, ודמעותיהם לניסוך נסכי הקרבן (תורת חיים). ויש שכתב שאין הכוונה לדמעות ממש, שלא שייך בנשמות שהן דבר רוחני דמעות שהן דבר גשמי, אלא שהנשמה מצטערת בגיהנם צער חזק מאוד כדוגמת הגוף שכשמצטער צער חזק הוא בוכה כמעיין (רבינו בחיי אבות ג, יא).

גַּם בְּרָכוֹת יַעְטֶה מוֹרֶה שֶׁמַּצְדִּיקִין עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין ואומרים ברוך דיין האמת (מהרש"א). וזהו הוידוי על הקרבן שאומרים בשעה שהם קרבים לפניו, ועיקר הוידוי הוא צידוק הדין שאומרים 'אנחנו ואבותינו הרשענו, ואתה צדיק על כל הבא עלינו' (תורת חיים).

יָפָה הַנָּתָ יָפָה זָכִית יָפָה חַיֵּיבְתָּ וְיָפָה תִּקַּנְתָּ גֵּיהִנֹּם לָרְשָׁעִים גַּן עֵדֶן לַצַּדִּיקִים. 'יפה דנת' כלל הוא שאומרים שהדין יפה, ואח"כ מפרשים 'יפה זכית' את הזכאי 'ויפה חייבת' את הרשע ולא טעית בדין, וגם 'יפה תקנת גן עדן לצדיקים וגיהנם לרשעים', שהעונש והשכר מתאימים ומדוייקים לפי המצוות והעבירות (תורת חיים). ויש שפירש 'יפה דנת' הוא העונש על העבירה עצמה, 'יפה זכית' את הצדיקים בחלק המצוות של הרשעים [כמבואר במס' חגיגה (טו, א)], 'יפה חייבת' את הרשעים גם על עבירות של הצדיקים, וכל זה מפני ש'יפה תקנת גן עדן לצדיקים וגיהנם לרשעים' קודם ביאת האדם לעולם, ולכך הצדיק זוכה בחלק הרשע בגן עדן שכבר היה מוכן ומזומן לו, והרשע מקבל את החלק שהיה מוכן לצדיק בגיהנם (בן יהוידע).

פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אֵין אוּר גֵּיהִנֹּם שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן, כשפושעים קצת (תוס' ב"מ נח, ב, ע"פ הגמ' בר"ה יז, ב), ומכל מקום פניהם משחירין (תוס' ישנים), אבל המינים והאפיקורסים, גיהנם כלה והם אינם כלים, ופושעי ישראל בגופן נידונים בגיהנם י"ב חודש ואח"כ גופן ונשמתן נשרפת ונעשים אפר תחת כפות רגלי הצדיקים (תוס' ב"מ שם). ותלמידי חכמים, אין אור של גיהנם שולט בהם כלל (תוס' ישנים). ויש שכתב, שתלמידי חכמים ניצלים מדין גיהנם בדרך טבע בלא נס, כמו שסלמנדרא אין שולט בה האור בדרך טבע, אבל פושעי ישראל ניצלים דרך נס כמו מזבח הזהב שבדרך נס אינו נשרף [שלא משכוהו בדם סלמנדרא שהוא דבר טמא], ודוקא מי שאינו תלמיד חכם ואינו יכול להציל עצמו בדרך טבע ה' עושה לו נס, אבל תלמיד חכם שאינו הגון שהיה יכול להציל עצמו בדרך טבע ע"י תורתו, אין ה' עושה לו נס ואינו ניצל כלל (חתם סופר השלם). ויש שפירש, שפושעי ישראל אין האור של גיהנם שולט בנשמתן אבל גופן כלה, ותלמידי חכמים אין האור שולט בגופן כלל (מנחת עני בהעלותך).

דִּמְחַיֵּיבִי הַהִיא שַׁעְתָּא בְּגֵיהִנֹּם וְאָתֵי אַבְרָהָם אָבִינוּ וּמַסִּיק לְהוּ וּמְקַבֵּל לְהוּ, ואע"פ שאין האור שולט בהן לכלות הנשמה, מכל מקום הנשמה חייבת לירד לגיהנם להעביר ממנה כתמי העוונות איש איש כפי ריבוי הכתמים שבה, ועל שעה זו הם בוכים [שנאמר 'מעין ישיתוהו' כדלעיל], כיון שסובלים אז צער גדול כפי ריבוי החטא, ומצדיקים עליהם את הדין, ובזכות מצות מילה, אברהם אבינו שהוא ראש הנימולים, מעלה אותם (תורת חיים).

בַּר מִישְׂרָאֵל שָׁבָא עַל בַּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים, שיורד לגיהנם ועולה משם אחר גמר דינו, אבל אינו בכלל אלו שאמרו בגמ' (ב"מ נח, ב) שיורדים ואינם עולים לעולם (תוס'). שאם יש לו עבירות אחרות וגם עבירה זו, אין אברהם אבינו מעלהו מיד אלא נמצא שם י"ב חודש, ואין עבירה זו לבדה בכלל עבירות שבשבילן לבד אינו עולה מיד [ולשיטתם, גם אלו שאמרו שאינם עולים לעולם עולים אחר י"ב חודש] (תוס' ב"מ שם). שאלו שאמרו בב"מ שיורדים ואינם עולים, אין זה מגיהנם אלא ממקום אחר, והוא יורד לגיהנם (תוס' חגיגה כז, א).

דְּמָשְׁכָה עָרְלָתוֹ וְלֹא מְבַשְּׁקַר לֵיהּ - אין אברהם אבינו מכירו שהוא יהודי, כיון שמשכה ערלתו ונראה לו שאינו נימול (רש"י). והוא הדין בכל עבירות של זנות (מהרש"א שבת קד, א). ויש שכתב שבועל ארמית דוקא נמשכה ערלתו, כיון שהמילה נתנה להבחין בין טהור לטמא וזה דבק בטמאה (בן יהוידע). או מפני שמניח היתר ורוצה לטעום איסור שמצוי לו והוא פרוץ בזה, ואינו ראוי לאות ברית המבדילנו מאומות העולם (יעב"ץ השלם).

שִׁבְעָה שְׁמוֹת יֵשׁ לְגֵיהִנֹּם וְאֵלּוּ הֵן וְכוּ', כלומר שבעה מדורות יש לגיהנם לדון בו הפושעים כפי חטאתם בשבעה מיני עונות, והמדור השביעי נקרא ארץ תחתית, על שם שהוא הדיוטא התחתונה בגיהנם (מהרש"א). שבע שמות אלו רומזים על תוקף העונש, דשם אבדון מורה על אבדות הנפש, באר שחת מורה על השחתת הנפש, טיט היון על טביעת הנפש, וצלמות על מיתת הנפש. וכן שאול ובור שאון וארץ התחתית, מורים שהוא מקום רע ועמוק בלי תקומה (תורת חיים).

המשך במילואים עמ' 117

מסורת הש"ס עם הוספות

א) חגיגה כז. ע"ש, ב) [סנהדרין לז. וש"נ], ג) [פי' ולא ניכר הברית, ולבקר בהיכלו תרגום ולבשקר בהיכליה (תהלים כז, ד) ערוך ערך בשקר], ד) [סוכה לב: ע"ש], ה) [דר"ה יז.], ו) פ"ג מי"א, ז) [תהלים נה כד], ח) [ברכות דף נד:], ט) משלי ל טו עי"ש ברש"י, י) שם פסוק א, כ) עי' שה"ש רבה פ"א ד"א שיר השירים ר' איבו וכו' (מ"מ), ל) [לשבת חנוכה], מ) נראה שקראו כן לפרקי רבנו הקדוש שמתחיל ומונה ג' דברים וד' דברים וכו', והוא באוצר מדרשים עמוד תקיב פרק השבעה סי' ה (מ"מ), וע"ע תוס' ע"ז יז ע"א ד"ה לעלוקא (מהרש"ל), נ) עה ע"א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' על עסקי הנם: (ב) תוס' ד"ה היכא וכו' וגם בג' דברי' נ"ב כלומר במדרש של ג' דברים [וד' דברים]: (ג) בא"ד ואע"ג דלא חשיב בשמות שלמה המכונין באותו ספר:

גליון הש"ס

רש"י ולא מבשקר אינו מכירו. וכן לא נשקרוס יבמות דף קב ע"א: שם על עסקי הנם ערוה. פכ"ל. ולכאורה ביומא פרק יוה"כ נאמר מגריס הנם זה ערוה מהרש"א:

הגהות וציונים

א] בדפריר (וכ"ה ברש"י) שדומה עליו. בכת"י שמעלה עליו כאילו הקריב קרבן: ב] בכת"י נוסף מעין ישיתוהו כמעיין וכו', וכ"ה ברש"י (והפסק הנקודה צ"ל אחרי תיבת שיתין, דק"ס): ג] בכת"י דפריר ה"נ דפושעים כבר (וכ"ה ברש"י שבע"י): ד] צ"ל בני הנום (גליון) שהכל יורדין לה (כת"י): ה] [בע"י הגי' הנם, עי' במהרש"א בח"א] (גליון): ו] ברוך:

משנת ראשונים

מתחייב אדם הריגה למלכות מטילין לו חכה לתוך פיו כדי שלא יקלל את המלך. פירוש במדרש מפני שיודע שיש עול קצת בדינו, אבל מדת הקב"ה אינו כן אדם נתחייב הריגה למקום שותק לפי שיודע ודאי שהוא אמונה ואין עול. [הריטב"א] שמצדיקין עליהם את הדין ואומרים לפניו רבונו של עולם יפה דנת יפה זכית יפה חייבת. הם מודים ברשעם, ואומרים ברכות יעטה מי שהיה מורה

[פושעי ישראל אין אור שולטת בהן ק"ו ממזבח הזהב. תימה דבמס' חגיגה (דף כז.) עביד ק"ו מסלמנדרא דתלמידי חכמים אין אור שולטת בהן מק"ו וי"ל דפושעי ישראל פניהם משחירי' ואלו תלמידי חכמי' כלל וכלל לא]:
בר מבא וכו'. לא שייך למחשביה בהזהב (ב"מ דף נח:) גבי שלשה יורדין לגיהנם ואינן עולין דזה עולה כשקיבל דינו והא דלא חשיב התם פושעי ישראל בגופן והמינים והמסורות דאין עולין לפי ששנויים בברייתא[ה] ואע"ג דמלבין פני חבירו חשיב ליה ותני ליה במס' אבות[ו] מ"מ אשמעינן דמכנה שם הוי מלבין אע"ג דדש ביה בשמיה:
דילמא היינו דירושלים. כדכתיב (יהושע טו) גיא בן הנם וגו' ירושלים ולא גרסינן היינו דמדבר:
באר שחת כדכתיב כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת. [והיינו באר שחת ומהאי קרא הוה מצי לאתויי דשמו שאול והא דלא מייתי קרא[ז] ואתה אלהים תורידם לבאר שחת דהאי קרא בקבר כתיב כדמוכח סיפא דקרא אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם:
וצלמות דכתיב יושבי חשך וצלמות. האי קרא בתהלים כתיב גבי [ח] ארבעה צריכין להודות ונראה כספרים דגרסי בטרם אלך ולא אשוב אל ארץ חשך וצלמות (איוב י): [חיתית גרסי' דתחתית כתיב ביחזקאל (לא) כשהראה הקב"ה שכל הגוים יורדים לגיהנם כתיב שם אל ארץ תחתית]:
והאיכא תפתה. תימה דלא חשיב עלוקה[ט] ור"ת מפרש דעלוקה שם חכם כמו לאיתיאל[י] והא דמוקי ליה במסכת עבודה זרה (דף יז.) בגיהנם היינו משום דכתיב בתריה שאול ועוצר רחם ומיהו קשה דנפסיקתא[כ] לא חשיב להם בשמות שלמה וגם בג' דברי' (ב) וד' דברים (ג) הכתובים באותו ספר לא חשיב עלוקה ואע"ג דלא חשיב נמי יקא[ל] היינו משום דשמא הוי בכלל אגור והפייט נמי יסדו בשם גיהנם בזולת אין צור חלף[מ] יקדו בהבהבי עלק:
אם בין הנהרות הוא. משמע דבין הנהרו' לאו היינו בבל ודלא כפ"ה שפי' בעשרה יוחסין (קדושין דף עב.) גבי בין הנהרות הרי הוא כגולה ליוחסין ובפירקין (דף כג:) נמי אמרי' בבל נמי מקיף לה פרת מחד גיסא ודגלת מחד גיסא:

למטעי כרם. ויהנו שכניה, ושבח הוא לה שנזכרת לטובה: חכה. עץ שפותח פיו שלא יוכל לדבר: לך דומיה. הכל שותקין כנגדך: שדומה עליו כו'. נותן לו יסורין שמקבלן מאהבה: ולך ישולם נדר. אותה דומיה שהוא דומם ביסורין דומה לו כשילום נדר: מעין ישיתוהו. כמעין של שיתין, נקב שבבנין המזבח שניסוך היין של ספלים יורד לתוכו כל השנה כדאמרי' בלולב וערבה (סוכה מט.): הפושעי' בי. עדיין, ואפי' בשעת תולעתם ואשם: דא"כ. דהא דר"ל בפושעי ישראל מוקי לה להאי קרא דכתיב ואשם לא תכבה, קשיא דידיה אדידיה: ולא מבשקר. אינו מכירו שהוא יהודי, דמשכה ערלתו ודומה לו כמי שאינו נימול: המוציא והמעלה. המוציא אתכם מארץ מצרים (ויקרא כב) וכן המעלה אתכם מארץ מצרים (שם יא): דפשעי. בחייהם: מבטן שאול. יונה בן אמתי קאמר ליה: בדבי רבן יוחנן בן זכאי. ברייתא שנסדרה בבית מדרשו, כעין תוספתא שסידר ר' חייא ור' אושעיא: ציני. דקלים: כשרין. ללולב: טיט היון. הוא רפש לטבוע בו, ובלע"ז פנ"ק[ו], ושתם טיט היינו שראוי לבנין: שחת ובאר שחת. חדא מילתא היא: על עסקי הנם. ערוה: תפתה. גיהנם, דכתיב בההוא קרא מדורתה אש ועצים הרבה: בית שאן פיתחו. שפירותיו מתוקין מכל ארץ ישראל: משתבח בפירות דעבר ימינא. משתבח בפירות של עבר הנהר פרת בדרומו: רבקה נכנסת ורבקה יוצאת. ולא פרה נכנסת ופרה יוצאת, דא"כ לא הוו להו קשורות: כמה ראשה ורובה של פרה. שנתנו חכמים שיעור להרחקת פסין מן הבור שיהו רחוקין כדי ראשה ורובה כדתנן במתני':

למטעי כרם. וא"ר ירמיה בן אלעזר בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם מתחייב אדם הריגה למלכות מטילין לו חכה לתוך פיו כדי שלא יקלל את המלך מדת הקב"ה אדם מתחייב הריגה למקום שותק שנאמר [א] לך דומיה תהלה ולא עוד אלא שמשבח שנאמר תהלה ולא עוד אלא שדומה לו[א] כאילו מקריב קרבן שנאמר [א] ולך ישולם נדר היינו דא"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב [ב] עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו גם ברכות יעטה מורה עוברי אלו בני אדם שעוברין על רצונו של הקב"ה עמק שמעמיקין להם גיהנם הבכא שבוכין ומורידין דמעות[ב] כמעיין של שיתין גם ברכות יעטה מורה שמצדיקין עלידם את הדין ואומרים לפניו רבונו של עולם יפה דנת יפה זכית יפה חייבת ויפה תקנת גיהנם לרשעים גן עדן לצדיקים איני והאמר רבי שמעון בן לקיש רשעים אפילו על פתחו של גיהנם אינם חוזרין בתשובה שנאמר [ג] ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי וגו' שפשעו לא נאמר אלא הפושעים שפושעים והולכין לעולם ל"ק הא בפושעי ישראל הא בפושעי עובדי כוכבים הכי נמי מסתברא דא"כ קשיא דר"ל אדריש לקיש [ד] דאמר ריש לקיש פושעי ישראל אין אור גיהנם שולטת בהן ק"ו ממזבח הזהב מה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב עמד כמה שנים ולא שלטה בו האור פושעי ישראל שמליאין מצות כרמון שנאמר [ד] כפלח הרמון רקתך ואמר ר"ש בן לקיש אל תיקרי רקתך אלא ריקתיך שאפי' ריקנין שבך מליאין מצות[ג] כרמון עאכ"ו אלא הא דכתיב עוברי בעמק הבכא ההוא דמחייבי ההיא שעתא בגיהנם ואתי אברהם אבינו ומסיק להו ומקבל להו בר מישראל שבא על בת עובד כוכבים דמשכה ערלתו ולא מבשקר ליה[ג] מתקיף לה רב כהנא השתא דאמרת הפושעים דפשעי ואזלי אלא מעתה דכתיב [ה] המוציא [ו] והמעלה דמסיק ודמפיק הוא אלא דאסיק ואפיק הכי נמי דפשעי הוא[ד]. ואמר רבי ירמיה בן אלעזר שלשה פתחים יש לגיהנם אחד במדבר ואחד בים ואחד בירושלים במדבר דכתיב [ז] וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה בים דכתיב [ח] מבטן שאול שועתי שמעת קולי בירושלים דכתיב [ט] נאם ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים ותנא דבי רבי ישמעאל אשר אור לו בציון זו גיהנם ותנור לו בירושלים זו פתחה של גיהנם ותו ליכא והאמר [ז] ר' מריון אמר ר' יהושע בן לוי ואמרי לה תנא רבה בר מריון בדבי רבן יוחנן בן זכאי שתי תמרות יש בגי בן הנום ועולה עשן מביניהן וזו היא ששנינו ציני הר הברזל כשירות וזו היא פתחה של גיהנם דילמא היינו דירושלים א"ר יהושע בן לוי ז' שמות יש לגיהנם ואלו הן שאול ואבדון ובאר שחת ובור שאון וטיט היון וצלמות וארץ התחתית שאול דכתיב [ח] מבטן שאול שועתי שמעת קולי אבדון דכתיב [י] היסופר בקבר חסדך אמונתך באבדון באר שחת דכתיב [כ] כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת ובור שאון וטיט היון דכתיב [ל] ויעלני מבור שאון מטיט היון וצלמות דכתיב [מ] יושבי חשך וצלמות וארץ התחתית גמרא הוא ותו ליכא והאיכא גיהנם גיא שעמוקה בגיהנם[ה] שהכל יורד לה על עסקי (א) הנם[ו] והאיכא תפתה דכתיב [נ] כי ערוך מאתמול תפתה ההוא שכל המתפתה ביצרו יפול שם גן עדן אמר ריש לקיש אם בארץ ישראל הוא בית שאן פתחו ואם בערביא בית גרם פתחו ואם בין הנהרות הוא דומסקנין פתחו בבבל אביי משתבח בפירי דמעבר ימינא רבא משתבח בפירי דהרפניא: וביניהן כמלוא שתי וכו': פשיטא כיון דתנא ליה דקשורות הוו אנן ידעינן דלא הוו מותרות מהו דתימא קשורות כעין קשורות אבל ממש לא קמ"ל ולא מותרות: אחת נכנסת ואחת יוצאת: תנא רבקה נכנסת ורבקה יוצאת: ת"ר כמה ראשה ורובה של פרה שתי אמות וכמה עוביה של פרה אמה ושני שלישי אמה שהן

נתברכו שכניה שנאמר ושמתיה לעי השדה למטעי כרם לשכניה: עוברי בעומק הבכא וגו' עוברי אלו בני אדם שעוברין על רצונו של מקום. בעמק שמעמיקין להם גיהנם שעה אחת. ואתי אברהם ומציל להו לבר מהבא על הגוי' דמשכ' ערלתיה כר"ל דאמר אין אור שולטת בפושעי ישראל ק"ו ממזבח הזהב. ורשעים אפילו על פתח גיהנם אין חוזרין בתשובה ברשעי אר"ה הוא. ג' פתחים יש לגיהנם וכו': מתני' וביניהן כמלא ב' רבקות. פי' מלשון עגלי מרבק (מלאכי ג) של ג' בקר דברי ר"מ.

תורה אור השלם

א) לְךָ דֻמִיָּה תְהִלָּה אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן וּלְךָ יְשֻׁלַּם נֶדֶר: [תהלים סה, ב]

ב) עֹבְרֵי בְּעֵמֶק הַבָּכָא מַעְיָן יְשִׁיתוּהוּ גַּם בְּרָכוֹת יַעְטֶה מוֹרֶה: [תהלים פד, ז]

ג) וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר: [ישעיה סו, כד]

ד) כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ: [שיר השירים ו, ז]

ה) הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה: [ויקרא כב, לג]

ו) כִּי אֲנִי יְהוָה הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיֹת לָכֶם לֵאלֹהִים וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אָנִי: [ויקרא יא, מה]

ז) וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאֹלָה וַתְּכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ וַיֹּאבְדוּ מִתּוֹךְ הַקָּהָל: [במדבר טז, לג]

ח) וַיֹּאמֶר קָרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל יְיָ וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי: [יונה ב, ג]

ט) וְסַלְעוֹ מִמָּגוֹר יַעֲבוֹר וְחַתּוּ מִנֵּס שָׂרָיו נְאֻם יְיָ אֲשֶׁר אוּר לוֹ בְּצִיּוֹן וְתַנּוּר לוֹ בִּירוּשָׁלָיִם: [ישעיה לא, ט]

י) הַיְסֻפַּר בַּקֶּבֶר חַסְדֶּךָ אֱמוּנָתְךָ בָּאֲבַדּוֹן: [תהלים פח, יב]

כ) כִּי לֹא תַעֲזֹב נַפְשִׁי לִשְׁאוֹל לֹא תִתֵּן חֲסִידְךָ לִרְאוֹת שָׁחַת: [תהלים טז, י]

ל) וַיַּעֲלֵנִי מִבּוֹר שָׁאוֹן מִטִּיט הַיָּוֵן וַיָּקֶם עַל סֶלַע רַגְלַי כּוֹנֵן אֲשֻׁרָי: [תהלים מ, ג]

מ) יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת אֲסִירֵי עֳנִי וּבַרְזֶל: [תהלים קז, י]

נ) כִּי עָרוּךְ מֵאֶתְמוּל תָּפְתֶּה גַּם הִיא לַמֶּלֶךְ הוּכָן הֶעְמִיק הִרְחִב מְדֻרָתָהּ אֵשׁ וְעֵצִים הַרְבֵּה נִשְׁמַת יְיָ כְּנַחַל גָּפְרִית בֹּעֲרָה בָּהּ: [ישעיה ל, לג]

ואנחנו לא שמענו בקול ה' לפיכך אנו בזה העמק. [רד"ק, תהלים פד ח] **ויפה תקנת גיהנם לרשעים גן עדן לצדיקים.** ונקרא הגמול גן עדן, בעבור שלא נמצא בעולם יותר נכבד מן הגן הוא אשר השכין בו האדם. ונקרא הענש גיהנם, מפני שהכתוב קראו תפתה ועל מקום התפת נשאים המשל הפחות, כמ"ש (ירמי' יט יג) והיו בתי ירושלים ובתי מלכי יהודה כמקום התפת הטמאים. [האמונות והדעות לרב סעדיה גאון] **שפושעים והולכין לעולם.** פירשו במדרש שהם נדונין בשלג ובאש וכשיוצאין מדין השלג גונבין ממנו להצטנן בו בדין של אש ואומר להם הקב"ה לא די לכם מה שגנבתם בעולמכם בעולם זה, וזה דרך דרש, אבל הענין שנשמותיהן אפילו לאחר מיתתן אינן חוששות לעצמן מפני שהולכות לאבדון. [הריטב"א] **דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה.** כי ערוך מאתמול יום שני שיש לו תמול ואין לו שלשום. [רש"י, ישעיהו ל לג] **ואם בין הנהרות הוא דומסקנין פתחו.** דורמסקינין הוא דמשק, מפי מה"ר ברוך ז"ל. אחר כן מצאתי בספרי, רבי יהודה בן דורמסקית שאומר על עצמו שהוא מדמשק, ושמא נקראת אמו דורמסקית על שם דמשק, כמו שונמית על שם שונם. [כפתור ופרח פרק ז]

ו א מיי' פי"ז מהלכות שבת הלכ"ו:
ז ב שם הלכה כט:
ח ג ד ה שם הלכה כח:

רבינו חננאל

ר' יהודה אומר של ד' ד' בקר. תנא רבקה נכנסת רבקה יוצאה. ת"ר כמה ראשה ורובה של פרה אמתים. וכמה עוביה של פרה אמה כו' שלישי אמה שהן כעשר אמות. ר' יהודה אומר כו"' וכו"ד נמצא לר"מ עובי שש פרות כל פרה אמה וב' שלישי אמה עשר אמות. ולר' יהודה דתני ח' פרות י"ג אמה ושליש. אמר רב פפא בבור שמונה דברי הכל [דלא בעינן] פשוטין דהא אפילו לרבי מאיר דאית ליה עשר תרתי אמתי ריוח לכל דמעייל ליה לפרה ראשה ורובה הוא ומשקה לה. ...

שהן כעשר

שהן בעשר אמות. לא שייך למיפרך מניינא אתא לאשמעינן כדפריך בפ"ק דקדושין (דף יז.) כיון דלא השמיענו מנין פרות: **בבור** שתים עשרה כ"ע לא פליגי. הוה מצי למנקט בבור אחת עשרה ושליש ומשהו ולא דק: **רב** פפא ברייתא לא שמיע ליה. והא דמשני לעיל אברייתא יתירות על שלש עשרה היינו בתר דשמעה: **ואם** איתא זו היא מחיצה וזו היא מחיצה מיבעי ליה. קשה דהכא פשיטא ליה דהארכת דיומדין עדיפי מפשוטין ולעיל אליבא דר"מ משמע ליה איפכא וי"ל דלעיל בעי היכי דכי נמי נאריך בדיומדין יהיה פרוץ מרובה דאז פשוטין עדיפי דליכא היכר טפי אבל הכא איירי ברחב הרבה שאם נאריך הדיומדין יהיה עומד מרובה כדקתני אי אתה מודה בדיר וסהר ומוקצה שאפילו בית י' כורין או יותר מותר לכך פריך שפיר זו מחילה וזו מחילה מבעי ליה:

שהן כעשר דברי ר"מ ר' יהודה אומר כשלש עשרה אמה וכארבע עשרה אמה כעשר הא עשר הויין משום דבעי למיתנא סיפא כשלש עשרה (א) כשלש עשרה טפי הויין משום דבעי למתני כארבע עשרה וכארבע עשרה הא לא הויא אמר רב פפא [א] יתירות על שלש עשרה ואינן מגיעות לארבע עשרה. א"ר פפא בבור שמונה דכ"ע לא פליגי דלא בעינן פשוטין בבור שתים עשרה דכ"ע לא פליגי דבעינן פשוטין כי פליגי משמונה עד שתים עשרה לר' מאיר בעינן פשוטין לר' יהודה לא בעינן פשוטין ורב פפא מאי קמ"ל תנינא רב פפא [א] ברייתא לא שמיע ליה וקמ"ל כברייתא:

אר"ך יות"ר בת"ל חיצ"ת חצ"ר שיבש"ה סימן: בעא מיניה אביי מרבה האריך בדיומדין כשיעור פשוטין לר"מ מהו א"ל תניתוה ובלבד שירבה בפסין מאי לאו דמאריך בדיומדין לא [ב] דמפיש ועביד פשוטין א"ה האי ובלבד שירבה בפסין עד [א] שירבה פסין מיבעי ליה תני עד שירבה פסין א"ד א"ל תניתוה ובלבד שירבה בפסין מאי לאו דמפיש ועביד פשוטין לא דמאריך בדיומדין הכי נמי מסתברא מדקתני ובלבד שירבה בפסין ש"מ. בעא מיניה אביי מרבה יותר משלש עשרה אמה ושליש לר' יהודה מהו פשוטין עביד או בדיומדין מאריך א"ל תניתוה [ג] כמה הן מקורבין כדי ראשה ורובה של פרה וכמה מרוחקין אפי' כור ואפי' כוריים ר' יהודה אומר בית סאתים מותר יותר מבית סאתים אסור אמרו לו לר' יהודה אי אתה מודה בדיר וסהר ומוקצה וחצר אפילו בת חמשת כורים ואפי' בת עשרה כורים שמותר אמר להן זו מחיצה ואלו פסין ואם איתא זו מחיצה וזו (היא) מחיצה מיבעי ליה [ד] הכי קאמר זו תורת מחיצה עליה ופרצותיה בעשר ואלו תורת פסין עליהן ופרצותיהן בשלש עשרה אמה ושליש. בעא מיניה אביי מרבה תל המתלקט עשרה מתוך ארבע נידון משום דיומד או אינו נידון משום דיומד א"ל תניתוה ר' שמעון בן אלעזר אומר [ג] [ג] היתה שם אבן מרובעת רואין כל שאילו תחלק ויש בה אמה לכאן ואמה לכאן נידון משום דיומד ואם לאו אינו נידון משום דיומד רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר היתה שם אבן עגולה רואין כל שאילו תחקק ותחלק ויש בה אמה לכאן ואמה לכאן נידון משום דיומד ואם לאו אינו נידון משום דיומד במאי קא מיפלגי מר סבר חד רואין אמרינן תרי רואין לא אמרינן ומר סבר אפי' תרי רואין נמי אמרינן. [ז] בעא מיניה אביי מרבה חיצת הקנים קנה קנה פחות משלשה נידון משום דיומד או לאו אמר ליה [ה] תניתוה [ד] היה שם אילן או גדר או חיצת הקנים נידון משום דיומד מאי לאו [ה] קנה קנה פחות משלשה לא גודריתא דקני אי הכי היינו אילן ואלא מאי קנה קנה פחות משלשה היינו גדר אלא מאי אית לך למימר תרי גווני גדר הכא נמי תרי גווני אילן איכא דאמרי גודריתא דקני קא מיבעיא ליה גודריתא דקני מאי א"ל תניתוה היה שם גדר או אילן או חיצת הקנים נידון משום דיומד מאי לאו גודריתא דקני לא קנה קנה פחות משלשה אי הכי היינו גדר ואלא מאי גודריתא דקני היינו אילן אלא מאי אית לך למימר תרי

שהן בעשר. אמות ששה בקר, ולקמן פריך מאי כעשר הא עשר מכוונות הן: כי"ג וי"ד. שמונה בקר יצאו מכלל שלש עשרה ולכלל י"ד לא באו, די"ג אמה ושליש הן: בבור רחב שמונה. אפי' לר"מ לא בעינן פשוטין, דכי מרחיק כדי ראשה ורובה דהיינו שתי אמות לכל רוח נמצא החלל שבין ב' המחילות שתים עשרה אמה, והפסין רחבן אמה לכל רוח זה כנגד זה נמצא בין פס לפס שיעור פתח עשר אמות, ור' מאיר בהכי שרי: בבור שתים עשרה. דכי מרחיק שתי אמות מכאן וכנגדם מכאן יש חלל המחילה [ג] י"ו אמה ומהן שתי אמות עומד הרי בין זה לזה י"ד פרוץ, וכולי האי לא שרי רבי יהודה ובעינן פשוטין לכל לד דמכל לד ולד איכא י"ד אמות, ולקמן מפרש היכא משוי להו: תנינא. לדרב פפא במתני', דקתני לר' מאיר ששה בקר ולרבי יהודה שמונה בקר, וממילא שמעינן דר"מ שרי בהבדלת עשר ור' יהודה שרי בהבדלת שלש עשרה אמה ושליש, וכי קבעי ר' מאיר פשוטין ביותר מעשר קאמר: רב פפא הך ברייתא. דתנא שיעורא דעובי הפרות לא שמיע ליה, ובמתני' לא פריש להו, ואתא רב פפא לפרושי לך מתניתין דשיעורא דר' מאיר עשר אמות ודר' יהודה שלש עשרה אמה ושליש, והסכים רב פפא מדעתו למה ששנינו בברייתא דראשה ורובה שתי אמו' ועוביה אמה ושני שלישי אמה: האריך בדיומדין. יותר מאמה לכל לד עד שהעמיד ריוח שבינתים על עשר אמות: מהו. דווקא פשוטין קאמר, דכיון דהרחיקן יותר משיעור חכמים בעינן היכר ביני ביני ולא סגי בהארכת דיומדין אלא מרחיק פורתא מן הפס ונותן שם פשוט וכן לאידך גיסא משום דליהוי היכרא, או דילמא כיון דסוף סוף עשר ריוח הוא דאיכא לא מיתסר: לר' יהודה. דלא אדכר פשוטין הי עדיפא ליה, פשוטין עדיפי ליה ומרוחקין מן הדיומדין י"ג אמה למיהוי היכרא ביני ביני ולא סגי בהארכת דיומדין, או הארכת דיומדין עדיפא דלא ליתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ולבטלה: כמה הן מקורבין. לבור: אפילו כור. ובלבד שירבה בפסין: יותר מבית סאתים אסור. שזה שיעור [כל] היקף שלא כתיקנו: דיר. מוקף לדירה, שהרועה דר שם בלילה: זו מחיצה. שלימה היא: ואלו פסין הן. ובין כל אחד ואחד שלש עשרה אמות ואין עומד אלא פס אמה בין כל שלש עשרה ושלש עשרה, אלמא לרבי יהודה פשוטין עביד, דאי בדיומדין מאריך הא מחילה היא: ופירצתה. אוסרת ביותר מעשר: ואלו תורת פסין עליהן. ויש י"ג אמה בין הארכה להארכה, הלכך ביותר מבית סאתים לא מיתכשר: תל המתלקט י'. טפחים: מתוך ד'. אמות, תל משופע [קלת] אבל מדרונו זקוף שקודם שימשך ד' אמות עלה ונתלקט גובהו לי' טפחים, וקי"ל בהזורק במס' שבת (דף ק.) דלענין שבת הוי רשות היחיד, הכא מאי אי קאי במקום א' מן הדיומדין מי הוי כדיומד או לא. ולהכי נקט מתוך ד', שאם היה מדרונו משופע יפה ואינו מתלקט לגובה עשרה עד שימשך יותר מד' אמות, ואפי' עלה גובהו לשפוע [ז] לעשר אמות, ארעא סמיכתא היא: מרובעת. אמה על אמה, ואינה מחוסרת אלא חליקה שינטל עובי שבינתים ותיעשה כמרזב דופן לכאן ודופן לכאן: עגולה. מחוסרת חקיקה לחקוק וליטול בליטת עיגול ולהשוות אמצעה לפיאותיה ותהא מרובעת, ועדיין היא מחוסרת חליקה: אמרי נמי תרי רואין. לר' ישמעאל, ותל נמי כאבן עגולה דמי, לתנא קמא לא אמרינן תרי רואין: חיצת קנים. שעשאה לכאן ולכאן כעין דיומד: גודריתא דקני. קנים מחוברים הרבה בעץ א' סמוך לארץ, ולמעלה הן מתפרשין: תרי גווני אילן. אשמעי' אילן שלם דאיכא למימר יחלק ויחקק, ואשמעי' האי אע"ג דליכא למימר הכי שרי הואיל ותחתיו אחד הוא [ח] כדיומד, אבל קנה (ג) פחות מג' לא: מאי לאו גודריתא דקני. וש"מ דאע"ג דאין עוביו (ג) ד' בגובה עשרה אמרינן רואין: לא קנה קנה פחות מג'. דעשוי כדיומד ממש, ובלא רואין איכא תיקון מעליא: אמר

בעשר. אבל בריאתה תורת פסין עליהם ופרצתן בי"ג אמה ושליש. בעא מיניה אביי מרבה תל המתלקט עשרה מתוך ד' ... תניתוה. היתה אבן מרובעת בראש הזוית רואין כל שאילו תחלק ויש בה אמה לכאן ואמה לכאן ... אינו נידון משום דיומד ר' ישמעאל ב"ר יוחנן בן ברוקא אומר אפילו היא אבן עגולה ... ויש בה אמה לכאן ואמה לכאן נידון משום דיומד [שמעינן] (מי') דתל המתלקט י"ט גובה ... דיומד. ותוב בעא מיניה חיצת הקני' קנה קנה פחות מג' טפחי' נידון משום דיומד אי לא ופשט ליה מהא דתניא היה שם אילן או גדר או חיצת הקנים נידון משום דיומד והא חיצת הקנים ... משלשה הן. ודחי לא. האי חיצת קנים גודדייתא דקני הן. פי' עיקרי הקנים שהן מחוברין כולן כאילו קנה א' אי הכי היינו אילן. כלומר גודדייתא (דקני) דומין לאילן שעיקרו א' ואמרי' ... גווני

בו יותר מארבע אמות עלייתו קלה וכארעא סמיכתא הוא ולא חשיב בעלמא רשות היחיד כדאיתא במסכת שבת (ק.). [הריטב"א] **אי הכי היינו גדר.** פירוש שאף של שתי לבדו נקרא גדר, ומי יימר לן דבגדר ... [הריטב"א]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [שבת יט: וש"נ], ב) [תוספתא פרק א], ג) [תוספתא פרק א], ד) [לעיל טו.], ה) שם [סוכה כד:].

הגהות הב"ח

(א) גמ' משום דבעי למיתני סיפא כשלש עשרה תנא רישא כעשר כשלש עשרה הא טפי הוין: (ב) רש"י ד"ה תרי גווני וכו' אבל קנה קנה פחות: (ג) ד"ה מאי לאו וכו' דאין עוביו שלשה [ז] בגובה עשרה:

הגהות וציונים

א] ס"א שירבה בפסין ובלבד שירבה פסין מיבעי ליה תני ובלבד שירבה פסין (גליון, חכמת מנוח), וכ"ה בדפו"ר: ב] נראה דתיבות "מיבעי ליה" לא גרסינן, דהא מה תשובה היא זו אם יאמר ר' יהודה כך בדבריו לחכמים אדרבה עדיין יקשה עליו מאי שנא (מראה אש). וכן נראה בתוס' רבינו פרץ ואינו גורס תיבות אלו וקושית הגמ' היא דא"כ לא להוה פליג ר"י אחכמים, ועי' חי' הר"ן שמבאר כפי הגירסא שלפנינו: ג] צ"ל יש בחלל שבין המחיצות (דפו"ר): ד] בדפו"ר גובהו בשיפוע זה לעשר אמות: ה] [גירסת מהרש"ל והוה] (גליון) וכעי"ז הוא בדפו"ר הוי כדיומד: ו] נראה שיש ט"ס בהגהתו וצ"ל ששה [דהוו שיעור דיומד] (רש"ש, גנזי יוסף ועוד), ומהרש"ל (בדפו"ר) הגיה וכן הגיה מהר"ם בשם ס"א שצ"ל דאין עוביו אחד בגובה עשרה (וכ"ה בדפו"ר, ועי' רש"ש), הנה בכת"י ליתא כלל תיבת "ד" ונראה שחיבת "ד" "עוביו" צ"ל דאין עובי ר' בגובה י' (וכהגהת הב"ח ע"פ הרש"ש) (דק"ס)

משנת ראשונים

מאי לאו דמאריך בדיומדין. פירוש, דלישנא דירבה לשון הגדלה ותוספת הוא. [הריטב"א]

לא דמפיש ועביד פשוטין. דדוחין לא דמפיש בפסין לעשות פשוטין וירבה לשון רבוי מנין הוא, הדר מכרחינן דכיון דלא קתני שירבה פסין וקתני שירבה בפסין על כרחין לשון תוספת והגדלה הוא. [הריטב"א]

תל המתלקט. תל מגזרת הר גבה ותלול (יחזקאל יז כב). [אבן עזרא, דברים יג יז]

עשרה מתוך ארבע נידון משום דיומד, או אינו נידון משום דיומד. פי' כשעלה גובה התל לעשרה טפחים, אין המדרון אלא ארבע אמות שאילו הוא

מִשּׁוּם דְּבָעֵי לְמִתְנָא סֵיפָא כִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, כִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה טְפֵי הֲוָיָן, לרבי יהודה נקט 'כשלש עשרה' כיון שאין השיעור שלש עשרה ממש, ולכך נקט גם לר"מ 'כעשר'. ופריך שלשון כשלש עשרה משמע מעט פחות מזה, והלא לרבי יהודה השיעור הוא עד שלש עשרה אמות ושליש, וכיון שגם לשון 'כשלש עשרה' דחוק, אין לכתוב אגב זה גם לר"מ 'כעשר', דהוי כעין דוחק לדוחק (מהרש"ל).

מִשּׁוּם דְּבָעֵי לְמִתְנֵי כְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה וּכְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה הָא לֹא הֲוָיָא - לרבי יהודה נקט 'כארבע עשרה' אף שהשיעור פחות מכך, ומשום כן נקט גם 'כשלש עשרה' ו'כעשר'. ומקשה שהרי שיעורו של רבי יהודה הוא שלש עשרה ושליש והוא רחוק הרבה מארבע עשרה ולמה נקט כלל ארבע עשרה, וגם אין לכתוב אגב כן לר"מ 'כעשר' דשוב הוי כעין דוחק לדוחק (מהרש"ל).

אָמַר רַב פָּפָּא יְתֵרוֹת עַל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה וְאֵינָן מַגִּיעוֹת לְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה, כלומר, מה שנקט כשלש עשרה וכארבע עשרה אין זה שני שיעורים אלא שיעור אחד שהוא בין שלש עשרה לארבע עשרה, דהיינו י"ג ושליש, ונקט 'כ' כיון שאין השיעור מדוייק, וכיון שאין זו כתיבה דחוקה נקט אגב זה גם זה בר"מ 'כעשר' (מהרש"ל).

אָמַר רַב פָּפָּא בְּבוֹר שֶׁמִּנֹּה דְּכוּלֵי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּלֹא בָּעֵינָן פְּשׁוּטֵי, כיון שכשמרחיק את הדיומדין מהבור שתי אמות מכל צד נמצא החלל שבין המחיצות י"ב אמה, וכשמעמיד הדיומדין אמה מכל צד, נמצא הפתח שביניהם עשר אמות ומועיל אף לר"מ (רש"י). ויכול גם להרחיק מהבור מצד אחד אמה אחת ומצד שני שלש אמות, ותוכל הפרה לעמוד מהצד שהרחיק שלש אמות, ואין חוששים שיכניס הפרה מהצד שהרחיק רק אמה אחת ויבוא להוציא לרה"ר (רבינו יהונתן לעיל יז, ב). אכן, מפשטות המשנה משמע, שמרחיק כדי ראשה ורובה של פרה מכל צד, כדי שלא יבוא להוציא לרשות הרבים, כיון שדרך הפרות להיכנס מכל צד, ומוכח שצריך שתי אמות מכל צד. אמנם לשיטת הירושלמי שאפילו לגמל די בשיעור שתי אמות אף שראשו ורובו יותר משתי אמות, יש לומר ששיעור חכמים כך הוא, ואינו תלוי במה שהפרה נכנסת בפועל מכל צד, ויכול להרחיק מצד אחד ולקרב מצד אחר (קרן אורה לעיל ע"א).

בְּבוֹר שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה דְּכוּלֵי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּבָעֵינָן פְּשׁוּטֵי, כשהרחיק מכל צד שתי אמות, שאז רוחב ההיקף הוא ט"ז אמות, וכשיעמיד דיומדין אמה מכל צד יהא הפתח שביניהם י"ד אמות, אבל אם הרחיק לרבי יהודה בצד אחד אמה אחת ובצד שני שתי אמות, אין צריך להוסיף כלום, שהרי אין בשיעור הפתח י"ג אמות ושליש (רבינו יהונתן שם).

הֶאֱרִיךְ בְּדִיּוֹמְדִין כְּשִׁעוּר פְּשׁוּטֵי לְרַבִּי מֵאִיר מַהוּ, האם כיון שרוחב ההיקף יותר משיעור חכמים צריך היכר ביניהם ולא די בהארכת הדיומדין, או שכיון שאחר שמארין את הדיומדין לא נשאר ביניהם חלל עשר די בכך (רש"י). ויש שפירש, שיש מעלה בפשוטין יותר מהארכת דיומדין כאשר רוחב ההיקף הוא עד עשרים אמות, שאז כשמניח פשוט אחד באמצע לא נשאר עשר אמות בכל צד, ומאידך, אם יאריך הדיומדין יהא רוחב הפתח עשר אמות שלמות, ויש מעלה בהארכת הדיומדין כאשר רוחב ההיקף הוא למעלה מכשתי אמות, שאם יאריך הדיומדין יהא העומד מרובה, והספק הוא האם כיון שרוב פסי ביראות אינם גדולים כל כך תיקנו לעשות פשוטין בכדי למעט החלל מעשר אמות, או שתיקנו גם שיכול להאריך את הדיומדין כיון שיש בזה מעלה כאשר רוחב ההיקף גדול שאז ע"י הארכתם יהא העומד מרובה (ריטב"א).

וּבִלְבַד שֶׁיַּרְבֶּה בְּפַסִּין מַאי לָאו דְּמַאֲרִיךְ בְּדִיּוֹמְדִין לֹא דְּמַפֵּישׁ וְעָבִיד פְּשׁוּטֵי - שהיה הוה אמינא ש'ירבה בפסין' משמע שמרבה את שיעור הפסין, דוחה הגמ' ש'ירבה' היינו שמוסיף עוד מחיצות (ריטב"א).

אֵיכָא דְּאָמְרִי וְכוּ' וּבִלְבַד שֶׁיַּרְבֶּה בְּפַסִּין מַאי לָאו דְּמַפֵּישׁ וְעָבִיד פְּשׁוּטֵי, שללישנא זו מדייקים מלשון 'ובלבד' שמשמע שיעשה דוקא פשוטין ולא יאריך את הדיומדין (גאון יעקב).

יוֹתֵר מִשָּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה וּשְׁלִישׁ לְרַבִּי יְהוּדָה מַהוּ פְּשׁוּטֵי עָבִיד אוֹ בְּדִיּוֹמְדִין מַאֲרִיךְ, האם עושה פשוטין למעט מי"ג אמות ושליש שהם ניכרים יותר ולא יאריך בדיומדין, או שמארין בדיומדין ולא יעשה פשוטין, שלרבי יהודה לא נתחדש כלל דין פשוטין [ולא נאמרו פשוטין במשנה אלא לדעת רבי מאיר], כיון שאומרים בהם 'אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה' (רש"י). ויש שכתב שודאי לרבי יהודה מועילה הארכת הדיומדין כפשטות לשונו במשנה שלא הזכיר פשוטין, ואביי הסתפק אם מועיל גם העמדת פשוטין כיון שיש בהם מעלה כאשר רוחב ההיקף הוא עד כ"ח אמות [שזהו בדרך כלל רוחב פסי ביראות], שאז כשעושה אמה מכאן ואמה מכאן ומניח פשוט באמצע לא ישאר בכל צד י"ג אמות שלמות, ואם יאריך בדיומדין לא יהא העומד מרובה, ומאידך כאשר רוחב ההיקף הוא כ"ח אמות ויותר, יש מעלה בהארכת הדיומדין שנעשה העומד מרובה על הפרוץ (ריטב"א).

וְאִם אִיתָא זוֹ מְחִיצָה וְזוֹ הִיא מְחִיצָה מִיבָּעֵי לֵיהּ, שאף הארכת דיומדין נקראת מחיצה ולא פסין (רש"י). שבהיקף גדול כזה, אם יאריך את הדיומדין יהא העומד מרובה, וכאשר העומד מרובה, נקרא מחיצה ולא פסין (תוס', ריטב"א). אמנם באמת ספיקו של אביי היה אף באופן שאם יאריך את הדיומדין לא יהא העומד מרובה ומשום שיש בהם מעלה שכאשר הפרצה גדולה ומאריך אותם נעשה על ידם העומד מרובה על הפרוץ, ופשיטות הגמ' היא מלשון 'זו מחיצה ואלו פסין', שמשמע שמועיל העמדת פסין (מהרש"א).

בָּעָא מִנַּיהּ אַבַּיֵי מַרְבָּה תֵּל הַמִּתְלַקֵּט עֶשְׂרָה מִתּוֹךְ אַרְבַּע - תל משופע שמדרונו תלול באופן שגובהו מגיע לעשרה טפחים בפחות מארבע אמות מאורכו של התל, שבאופן זה נחשב מדרון התל כמחיצה ולא כהמשך הקרקע (רש"י). וטעם הדבר שתל משופע בשיעור זה נחשב מחיצת מדרון, שרואים את המדרון כעשוי הרבה מחיצות קטנות כעין מדרגות, והרי זה כאילו יש שם הרבה מדרגות קטנות שמצרפים את העומד שבהם למחיצה (חי' הגר"ח הלוי סוכה ד, יא). ויש שכתב שבשיעור זה שהמדרון תלול כל כך שמתלקט עשרה טפחים מתוך ארבע אמות, נחשב כל התל כמחיצת עומד (גליונות חזו"א שם).

מָר סָבַר חַד רוֹאִין אֲמִרִינָן תְּרֵי רוֹאִין לֹא אֲמִרִינָן וּמָר סָבַר אֲפִילּוּ תְּרֵי רוֹאִין נַמִּי אֲמִרִינָן. שעיקר ענין הדיומדין לעשות היכר שהמקום שסביבות הבאר מוקף, ואבן מרובעת היכרה ניכר יותר מאבן עגולה כיון שפני המחיצה נראית ונצרכת רק חלוקתה לשני צידי הבאר, משא"כ בעגולה שמלבד חלוקתה נצרך גם לישרה ולהחליקה שיראה פני המחיצה, ונחלקו כשיש שתי חסרונות שבגללם אין המחיצה נראית כמחיצה אם מועיל להיכר (חזו"א או"ח קח, י).

המשך במילואים עמ' 117

חָצֵר שֶׁרֹאשָׁהּ נִכְנָס לְבֵין הַפִּסִּין מַהוּ לְטַלְטֵל מִתּוֹכָהּ לְבֵין הַפִּסִּין וּמִבֵּין הַפִּסִּין לְתוֹכָהּ - האם שאיבת המים מהבור ע"י עולי הרגלים נחשבת דיור גמור, והרי זה כשתי חצרות שאסור לטלטל מזו לזו כשלא עירבו ביניהן, או שאינו נחשב דיור גמור כיון שאינו אלא שימוש זמני, והרי זה כרשות היחיד שאין בה דיורין לאחרים שאין צריך לערב כדי לטלטל מהחצר לרשות זו (ריטב"א). והספק הוא רק לגבי דברים הראויים לטלטל בין הפסין, והיינו מה שהתירו לצורך בהמת עולי רגלים, ולצד הגמ' להלן (כא, א) גם לצורך בני אדם (ריטב"א). ויש שכתב, שאף לצד הגמ' שהותר לעשות פסין רק לצורך עולי רגלים, אבל אחר שעשה, מותר לטלטל אף לצורך בני אדם (תוס' להלן שם). כמו כן הספק הוא רק בכלים שהיו בכניסת השבת בבית, שהם נאסרים בטלטול מחצר לחצר כשלא עירבו ביניהן, אבל כלים שהיו בכניסת השבת בחצר, ודאי מותר להוציאם לבין הפסין כמו שמותר להוציאן מחצר לחצר אף שלא עירבו (גאון יעקב).

שְׁתַּיִם מַאי, שאם נתיר לבני החצרות להשתמש בין הפסין, נחשב תשמישם שם לתשמיש דירה, ואף שגם להם לא הותר להשתמש אלא לצורך עולי רגלים, כיון שהוא סמוך לביתם הרי הוא נחשב כחלק מחצרם והם אוסרים זה על זה וצריכים שיתוף, והרי אי אפשר להשתתף ביניהם דרך בין הפסין כמבואר בגמ' להלן בהמשך הסוגיא, או שאין המקום שבין הפסין נחשב למקום דיורין, הואיל והוא פתוח מכל צד ומשמש לרבים למלאות מים מהבור, ולפיכך יהא מותר לטלטל משתי החצרות לתוכו ואינן אוסרות זו על זו (ריטב"א).

אָמַר רַב הוּנָא שְׁתַּיִם אֲסוּרִין וְאֶפִילּוּ עֵרְבוּ גְּזֵירָה שָׁמָּא יֹאמְרוּ עֵרוּב מוֹעִיל לְבֵין הַפִּסִּין, כשיש פתח ביניהם ומערבי עירובי חצרות דרך הפתח להתיר הטלטול ביניהם, אסורים בטלטול מהם לבין הפסין ולהיפך, אף שעל ידי העירוב הן נחשבות כחצר אחת, גזירה שמא יבואו להתיר אף בשתי חצרות שאין פתח ביניהם, משום שיחשיבו את פסי הביראות למבוי ששתי חצרות פתוחות אליו, שיכולים בני החצרות לעשות שיתופי מבואות ולהניח השיתוף באחת החצרות שבמבוי, ופסי הביראות אינן נחשבות למבוי כיון שאין להם מחיצות משלשה צדדים (רש"י). והטעם שלא התירו לעשות שיתופי מבואות אלא בחצר המוקפת משלש רוחותיה, כיון שאז היא משמשת לבני החצרות ולא לבני רשות הרבים, ובפסי ביראות עוברי דרכים משתמשים שם, ואם יבואו לסתום את פתחיו הם מעכבים עליהם (ריטב"א). ועוד, שיש לחוש שיבואו להתיר גם לאחר שייבשו המים (מאירי). ואין האיסור לטלטל ביניהם נחשב גזירה לגזירה [שהרי גם בלא עירבו אין האיסור אלא מדרבנן], דבודאי יטלטלו מזה לזה (ריטב"א). ויש שפירש שמדובר שאין פתח בין החצרות ועשו שיתוף דרך פסי הביראות, ואסר רב הונא שמא יבואו להתיר לעשות שיתופי מבואות גם במבוי שהפרוץ בו מרובה על העומד כמו פסי הביראות (רשב"א בשם הראב"ד).

הָתָם דְּהֶדְרָן וְעָרְבָן - שמלבד הפתח שביניהם, נפרצה פירצה נוספת בסוף המחיצה שבין החצרות ונראה לעין שהחצרות פרוצות ומפולשות זו לזו לגמרי ונראות שהן כאחת [ראה עמוד 222 ציור ג] (ריטב"א, בביאור דעת רש"י). ולדעת הסובר [ראה לעיל] שהאיסור הוא כשאין פתח בין החצרות, תירוץ הגמ' הוא שמדובר שיש פתח בין החצרות ועשו ע"י הפתח עירוב ביניהם, שאז אין לחוש שמא יאמרו שאפשר לעשות שיתוף דרך מבוי שהפרוץ בו מרובה על העומד, כיון שניכר לכל שעשו עירוב ע"י הפתח שביניהם (רשב"א בשם הראב"ד).

כְּלוּם נַעֲשֵׂית מְחִיצָה אֶלָּא בְּשֶׁבִּיל מַיִם מַיִם אֵין כָּאן מְחִיצָה אֵין כָּאן, ואף שלגבי שתי חצרות שעירבו ביניהם דרך פתח ונסתם הפתח, סובר אביי לקמן (צג, ב) שאומרים שבת שהותרה הותרה, זה אומרים רק שם שנשארו מחיצות או דיורין, אבל כאן אסור כיון שאין מחיצות אלו מתירות אלא כשיש מים ונחשב כאילו אין כאן מחיצות (תוס', ריטב"א). שלא נאמר דין שבת שהותרה הותרה אלא כשנשארו מחיצות או דיורין, אבל כאן כשאין בבור מים, אין בין הפסין לא מחיצות ולא דיורין (ריטב"א). ויש שכתב, שלא נאמר כאן שבת שהותרה הותרה, כיון שאינו אלא דחויה שהתירו בדוחק לצורך עולי רגלים (ישועות יעקב או"ח שסב, א).

בָּעֵי רָבִין יָבְשׁוּ מַיִם בְּשַׁבָּת וּבָאוּ בְּשַׁבָּת מַהוּ, כלומר שבתחילת השבת היו מים ויבשו ואחר שיבשו ירדו גשמים וחזרו המים, האם חזרו פסין להתירם, אבל אם בתחילת השבת לא היו שם מים, פשוט שאסור לטלטל בין הפסין (רש"י, ע"פ פי' הר"ן). ויש שפירש שרבין הסתפק שתי ספיקות, א. כשיבשו המים בשבת אם אומרים שבת שהותרה הותרה. ב. אף אם נאמר שכשיבשו המים נאסר, מה הדין כשחזרו בשבת אם חוזר להתירו הראשון (ריטב"א). ויש שכתב ששתי הספיקות הן, א. כשיבשו בשבת אם אומרים הואיל והותרה הותרה. ב. כשבתחילת שבת לא היה מים ובאו בשבת אם חל היתר בין הפסין (תורת חיים בדעת הרמב"ם).

וְתַנְיָא כָּל מְחִיצָה הָעֲשׂוּיָה בְּשַׁבָּת בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין בְּאֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן שְׁמָהּ מְחִיצָה - כשבתחילת שבת היתה מחיצה ונפלה וחזרה, וכמו כן יש להתיר כשחזרו המים בשבת (ר"ן, בדעת רש"י). ויש שפירש, שמחיצה הנעשית בשבת, מותרת אפילו שלא היתה שם בכניסת השבת, וכמו כן יש להתיר בבאו מים בשבת, אף שלא היו שם בכניסת השבת (תורת חיים, בדעת הרמב"ם).

פְּשִׁיטָא אִי לָאו מְחִיצָה הִיא הֵיכִי מַשְׁתְּרֵי לֵיהּ לְמַלֹּאוֹת, אם לא היו המחיצות מועילות היה המקום נשאר רשות הרבים, ואף שרשות הרבים צריכה להיות ט"ז אמות, ובין הפסין ישנם רק י"ג אמות ושליש [לדעת רבי יהודה], שהרי מבואר בתוס' (לעיל ו, ב) שלא צריך שכל רשות הרבים תהא רחבה ט"ז אמות, וא"כ ע"כ שהפסין נחשבים למחיצות ונעשה ע"י רשות היחיד (חזו"א או"ח עד, יד).

לֹא יַעֲמוֹד אָדָם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְיִשְׁתֶּה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְיִשְׁתֶּה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - שמא ימשך גופו למקום רגליו ויוציא הכלי עמו (רש"י). ויש שפירש, שהחשש הוא שמא ישאבו מים בפיו ויעביר את פיו המלא במים לרשות שגופו עומד (רשב"א בשם ר"ח שבת יא, ב, ע"פ ביאור החתם סופר שם). ולשיטתו נחשב פיו כרשות שבה הוא נמצא. ויש שכתב שאין לחוש לחשש זה, כיון שכאשר פיו וגופו אינם באותה רשות, נחשב פיו למקום פטור ואינו מתבטל לרשות שהוא שם, מפני שפיו גבוה עשרה וגם אין בו מקום ארבע טפחים וכבר נחו המים בפיו שהוא מקום פטור, ומה שהם נכנסים אח"כ לגופו הוא כבר במקום פטור (תוס' בדעת רש"י להלן צט, א, וקרבן נתנאל פ"י סי' ו אות ב). ויש שפירש טעם אחר שאין לחוש למה שהמים נכנסים מפיו לגופו, שכאשר הוא בולע את המים הם נחשבים מיד כמונחים באותה רשות שבה נמצאים פיו ובית הבליעה, וכיון שהם נמצאים ברשות שממנה הוא נוטל את המים, מותר אף שאח"כ הם נגררים למעיו הנמצאים ברשות אחרת (תוס').

המשך במילואים עמ' 117

ט א ב ג ד מיי׳ פ״ג מהל׳ שבת הלכה לד: י ד ה מיי׳ שם הל׳ לד ופמ״ז שם הל׳ כב טוש״ע א״ח סי׳ שסב סעיף ג: יא ו ז ח מיי׳ פי״ז שם הלכה לג:

רבינו חננאל

גווני אילן איכא דאמרי (הכל) [בכה״ג] (פשט) [פשוט] ליה גודדייתא דקני בעא מיניה. **ותוב בעא מיניה חצר שראשה אחד** נכנס לבין הפסין מותר לטלטל מתוכה לבין הפסין ומבין הפסין לתוכה אבל ב׳ חצירות נכנסות לבין הפסין אסור. **אמר רב הונא ואפי׳ עירבו** חצרות זו עם זו גזירה שמא יאמרו עירוב מועיל לבין הפסין כו׳ (ורבה) [ורבא] אמר עירבו מותר ותניא כוותיה חצר שראשה אחד נכנס לבין הפסין מותר לטלטל בתוכה לבין הפסין וכו׳ ושתים אסור בד״א בשלא עירבו [אבל עירבן] מותר **ורב הונא משני בהדרן ועירבן.** כלומר אלו ב׳ חצרות הנכנסות לבין הפסין הדרן מתערבן או כגון שביטל אחד מהן רשותו לחבירו והויין כחדא. אבל אי לא הדרן ומתערבו אסור וזו שנויה היא. והלכתא כרבא: **בעא מיניה אביי מרבה יבשו מים בשבת** מותר לטלטל בין הפסין או לא. ופשיט ליה לא נעשו פסין מחיצות אלא בשביל המים יבשו המים בטלו המחיצות **ואמר אביי באו מים בשבת** לא קא מיבעיא לי דהא כל מחיצה שנעשית בשבת בין במזיד בין בשוגג שמה מחיצה הלכך כיון שבאו מים מותר. והא דאמר רב נחמן לא שנו אלא לזרוק אבל לטלטל אסור במזיד אתמר. והני מיא לא במזיד הביאום. אלא מימי המטר וכיוצא בהן באו מעצמן: **א״ר אלעזר הזורק מבין רה״ר לבין פסי ביראות** חייב וכן העושה כמין פסי ביראות ברה״ר וזרק לתוכו חייב דכרה״י דמי ואע״ג דבקעי ביה [רבים] דתנן ואם היתה דרך הרבים מפסיקתה יסלקנה לצדדין וחכמים אומרים אין צריך ר׳ יוחנן ור׳ אלעזר דאמרי תרווייהו כאן הודיעך כחן של מחיצות דאע״ג דבקעי ביה [רבים] לא מבטלי מחיצתא כרה״י דמי: פיסקא מותר להקריב לבאר כו׳. תנן התם בסוף המסכתא לא יעמוד ברה״י וישתה ברה״ר אלא אם כן הכניס ראשו ורובו למקום שהוא שותה כו׳

משנת ראשונים

בין בשוגג בין במזיד, בין באונס בין ברצון שמה מחיצה. מזיד ורצון אחד הוא, אבל גבי שוגג שייך מזיד, וגבי אונס שייך רצון, ושוגג ואונס תרי מילי נינהו. **[רש״י, פסחים טז:]** **ולאו איתמר עלה אמר רב נחמן לא שנו אלא לזרוק אבל לטלטל לא.** שבמזיד קונסין אותו שלא לטלטל לשם אלא שאם זרק לתוכה חייב. **[מאירי]** **כי איתמר דרב נחמן אמזיד איתמר.** שלא אמר רב נחמן שאסור לטלטל [אלא] במזידים, אבל בשוגגים או מוטעים או אנוסים מותרים לטלטל. **[הריטב״א, שבת קא:]** **לא יעמוד אדם ברשות הרבים וישתה ברשות היחיד ברשות היחיד וישתה ברשות הרבים.** לא אמרו עומד אדם ברה״י ומטלטל ברה״ר אלא בחפצים שאינם צריכים לו ר״ל לצורך גופו אלא שמטלטל דרך טיול ומקרה, אבל זו שבכאן חפצים הצריכים לו הם, שהרי צמא הוא למים. **[מאירי]** וגדולי המחברים פירשו בצריכין לו, כגון שהיה שותה בכלים נאים ולדבריהם כל שאף לצורך גופו אם אינן נאים, מותר בראשו לבד, וכל שהם נאים אף שלא לשום צרך גופו אסור. **[מאירי]**

גמרא

תרי גווני אילן הכא נמי תרי גווני גדר. בעא מיניה אביי מרבה חצר שראשה נכנס לבין הפסין מהו לטלטל מתוכה לבין הפסין ומבין הפסין לתוכה א״ל מותר שתים מאי אמר ליה אסור אמר רב הונא שתים אסורין ואפילו עירבו גזירה שמא יאמרו עירוב מועיל לבין הפסין רבא אמר עירבו מותר א״ל אביי לרבא תניא דמסייע לך [א]חצר שראשה אחד נכנס לבין הפסין מותר לטלטל מתוכה לבין הפסין ומבין הפסין לתוכה אבל שתים אסור בד״א שלא עירבו אבל עירבו מותרין לימא תיהוי תיובתא דרב הונא אמר לך רב הונא התם דהדרן וערבן. בעא מיניה אביי מרבה יבשו מים בשבת מהו א״ל [ב]כלום נעשית מחיצה אלא בשביל מים מים אין כאן מחיצה אין כאן בעי רבין יבשו מים בשבת ובאו[א] בשבת מהו א״ל אביי יבשו בשבת לא תיבעי לך דבעי מיניה דמר ופשיט לי דאסיר [ג]באו נמי לא תיבעי לך דהוה ליה מחיצה העשויה בשבת [ב]ותניא [ד]כל מחיצה העשויה בשבת בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון שמה מחיצה ולאו אתמר עלה אמר ר״נ לא שנו אלא לזרוק אבל לטלטל לא [ה]כי איתמר דר״נ אמזיד איתמר. אמר ר״א [ו]הזורק לבין פסי הביראות חייב (א״ל) פשיטא אי לאו מחיצה היא היכי משתרי ליה למלאות לא צריכא [ז]דעבד כעין פסי ביראות ברה״ר וזרק לתוכה חייב הא נמי פשיטא אי לאו דבעלמא מחיצה היא גבי בור היכי משתרי ליה לטלטלי [ח]לא צריכא אע״ג דקא בקעי בה רבים ומאי קמ״ל דלא אתו רבים ומבטלי מחיצתא הא א״ר אלעזר חדא זימנא [ג]דתנן רבי יהודה אומר אם היתה דרך רה״ר מפסקתן יסלקנה לצדדין וחכ״א אינו צריך [ד]רבי יוחנן ור״א דאמרי תרווייהו כאן הודיעך כחן של מחיצות אי מהתם הוה אמינא כאן ולא סבירא ליה קא משמע לן כאן וסבירא ליה [ה]ולימא הא ולא בעי הך [ו]חדא מכלל חבירתה איתמר: מותר להקריב לבאר וכו׳: [ז]תנן התם לא יעמוד אדם ברשות הרבים וישתה ברשות היחיד ברשות היחיד וישתה ברשות הרבים אלא אם כן מכנים ראשו ורובו למקום שהוא שותה וכן

רש״י

אמר ליה מותר. דהא ליכא דיורין בין הפסין דליסרו עלייהו דליהוי מוליא מרשותו לרשות חבירו: **שתים מאי.** שתים זו אצל זו ומחילה ביניהן, ושתיהן ראשן בין הפסין: **אסור.** לטלטל מתוכן לבין הפסין, כדמפרש (א) טעמא רב הונא: **ואפי׳ עירבו.** דרך הפתח שבמחילה שביניהן דהשתא חדא נינהו ולא אסרן אהדדי אסורות לטלטל מתוכן לבין הפסין, גזירה שמא יאמרו עירוב מועיל בין הפסין לשתף חצירות יחד, שהרואה אותן מטלטלין מתוכן לבין הפסין לא ידע דיש פתח ביניהן וסבר האי דלא אסרן אהדדי בתוך בין הפסין כשאר שתי חצירות הפתוחות למבוי אחד שאסור להוציא למבוי אלא א״כ נשתתפו ה״נ[ב] משום דנתנו עירובן בין הפסין לשתף כשיתוף שאר מבוי, ואתו למשרי נמי להכניס ולהוציא מבין הפסין לחצירות כי ליכא פתח ביניהן ויהבי עירוב באחת החצירות דרך בין הפסין, וההוא ודאי לא מהני, דכי תקינו רבנן שיתופי מבואות במבוי סתום תקון וארכו יותר על רחבו[ו] וזה מפולש לארבעה צדדיו: **עירבו מותרין.** דכיון דעירבו דרך פתח שביניהן וחד רשותא הוא ולא אסרן אהדדי, להך גזירה לא חיישינן: **דהדרן וערבן.** שנפרצה ביניהן פירצה גדולה

בסופה, שגלוי לכל שרשות אחת היא[ג]: **יבשו מים בשבת מהו.** לטלטל בין הפסין, מי אמרינן שבת הואיל והותרה הותרה[ד], או דילמא כיון דהיתר פסין אינו אלא משום מים והרי יבשו ואסור, ואכל פסי בירות קאי: **כלום נעשית מחיצה.** כלומר כלום הותרה מחילה כזו אלא משום מים: **יבשו מים בשבת.** וחזרו ובאו גשמים בו ביום מאי, מי אמרינן חזרו פסין להיתרן הראשון לטלטל בתוכן: **מיניה דמר.** רבה שהיה רבו: **ובאו מים בשבת לא קמבעיא לי.** דמותר, דהא קיימא לן כל מחילה הנעשית בשבת שמה מחילה: **לא שנו.** דשמה מחילה: **אלא לזרוק.** שהזורק מרשות הרבים לתוכה חייב, דמדאורייתא ודאי מחילה היא: **אבל לטלטל אסור.** דרבנן גזור עליה: **אמזיד איתמר.** וקנסא קנסוה, אבל שוגג מותר, והא דנעשית מאליה כל שכן דמותר: **הזורק.** מרשות הרבים לבין הפסין של בירות: **חייב.** חטאת, דרשות היחיד מעלייתא הוא: **אי לאו מחיצה.** מדאורייתא היא לשויה מיהא רשות היחיד לזריקה: **היכי שרו רבנן למלאות.** ולהוציא מרה״י לרה״ר משום דוחק: **כעין פסי ביראות.** ואין שם בור: **מפסקתן.** שאין שם דרך אלא בין הפסין יסלקנה לצדדין, דאתי דריסת רבים ומבטלי מחילות: **כאן הודיעך.** חכמים כמה גדול כחן של מחילות, דלא מיבטלי משום בקיעת רבים: **מותר להקריב כו׳.** פריסנא לה לכולה מתני׳ בריש פירקין: **אלא א״כ הכנים ראשו ורובו.** דחיישי׳ שמא ימשך גופו למקום רגליו ויוציא הכלי עמו: וכן

תוספות

וערבן. והכי פירושו שתים אסורות אפי׳ עירבו ואם עירבו כו׳ דהיינו כלומר דהדרן וערבן מותרות כשעירבו: **אין כאן.** אע״ג דאביי אית ליה[ט] שבת הואיל והותרה הותרה מודה הכא משום דליכא מחילות:

כי איתמר דרב נחמן אמזיד איתמר. והא דאמרינן בשבת בפרק הזורק (ד׳ קא:) ספינות שנתקשרו מערב שבת והותרו וחזרו ונתקשרו בין שוגגין ובין מזידין ובין מוטעין ובין אנוסין חזרו להיתרן הראשון (ג) במזיד לא חזרו לגמרי להיתרן הראשון לטלטל אלא דהוו רשות היחיד דאורייתא אי נמי לא קאי אמזיד:

קמ״ל כאן וסבירא ליה. ומיהו לר׳ יוחנן ודאי כאן ולא ס״ל כדאמרי׳ לקמן[י]: **לא** יעמוד אדם. בפרק בתרא (ד׳ צט.) מוקי לה בחפצים הצריכין לו וגזרי׳ דלמא יכנים אצלו וקשיא דתיפוק ליה דקא מעייל מרשות הרבים לרשות היחיד כמו משתין ורק מרשות הרבים לרה״י דאסרינן לקמן[כ] ורש״י תירץ לקמן[ל] דלא דמי למשתין ורק דשותה עביד עקירה והנחה בחד רשותא דמשקין נחין בתוך פיו שהוא מקום פטור ואע״ג דחוזרין ונבלעין אין לחוש הואיל ונחו במקום פטור ואע״ג דבמקום שאין בו ד׳ על ד׳ (ג) (אמות) אמרינן[מ] ובלבד שלא יחליפו התם גזרינן דילמא אתי לאפוקי בהדיא אבל הכא אי אפשר כלל שלא ינוחו מעט בפיו קודם שיבלעם אבל במשתין ורק לא חשיב פיו מקום פטור כיון דפיו וגופו הן במקום א׳ ולפי זה היה מותר להוציא ראשו מרה״ר ולרוק כיון דפיו במקום אחר הוי מקום פטור והא דמבעיא לן בפרק בתרא (ד׳ נט.) הוא ברה״י ופי האמה ברה״ר מהו היינו משום דמי רגלים מיד כשנעקרו מגופו שוב אין נחים בפי האמה אבל מפ״ק דשבת (ד׳ ג:) קשיא דקאמרינן התם אדרבה משחשיכה לאי שדי (ד) ליה אתי לידי חיוב חטאת לא קנסינן והשתא היכי אתי לידי חיוב חטאת הואיל ונחו בידו שהוא מקום פטור וי״ל דלא חשיב הנחה במקום פטור אלא בדבר שהוא נוטל ממקומו אבל התם שהכלי נח מאליו לא חשיב הנחה במקום פטור ולפי זה אסור להוציא ראשו ברה״ר ולרוק וא״ת אכתי אפשר דלא אתי לידי חיוב חטאת כגון שיתן מידו זאת[נ] לידו אחרת וי״ל דאיירי כשהנקב קטן שלא יוכל להכנים בו שתי ידיו ועוד נראה לפרש דלא דמי למשתין ורק דהכא כשבולעם מיד חשיבי כנחין אע״ג דאינם נחים עד שיגיעו למעיו משום דמבטלי אגב גופו והוי עקירה והנחה בחד רשותא והכי נמי אמר רבא בפ׳ המוציא (שבת ד׳ פ.) הוציא שתי אותיות וכתבן כשהוא מהלך חייב דכתיבתן זו היא הנחתן ואתי נמי שפיר מתניתין דאמרו לו[ס] גבי ים אוכל אכילה אחת כו׳ ר׳ מאיר אומר אם היה שבת והוציא בפיו חייב והשתא היכי חשיב הולאה בהדי הנך הא בעידנא דמיחייב עלייהו דהיינו בשעת הנחת גרון אכתי לא מיחייב אהולאה עד שינוחו במעיו אלא אהולאה נמי מחייב משעת בליעה דחשיב כמונח:

וכי

מסורת הש״ס

א) שבת קא. לקמן כה. תוספתא שבת פי״א ה״ט, ב) שבת ו: לקמן כב., ג) [לקמן שם], ד) [מגילה כט:], ה) [שם וש״נ], ו) שבת יא. ע״ש לקמן צט., ז) עי׳ לעיל ה. יב: אולם עי׳ רשב״א וריטב״א שלא העתיקו הא דארכו יותר על רחבו דלא נאמר לענין עירוב אלא לענין תיקון לחי (עי׳ גאוו״ח), ט) כלעיל י. ע״ש, י) [לקמן נג:], כ) דף כב., ל) דף צח:, מ) צט. בד״ה רישא רבנן, נ) לעיל דף ט., ס) [כריתות יג: ושם].

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה אסור לטלטל וכו׳ כדמפרש רב הונא טעמא הס״ד: (ב) תוס׳ ד״ה כי איתמר וכו׳ להיתרן הראשון וכן מחצלות כו׳ במזיד לא חזרו: (ג) ד״ה לא יעמוד וכו׳ ואע״ג דבמקום שאין בו ד׳ על ד׳ אמרינן כל״ל ותיבת "אמות" נמחק: (ד) בא״ד אדרבה משחשיכה לאו שדי להו[ס] אתי לידי חיוב חטאת:

הגהות וציונים

א] בכת״י נוסף ובאו מים בשבת, ולפי׳ רש״י דודאי איבעיא היא הוא מיותר אבל לדעת הרמב״ם והמ״מ דב׳ בעיות בעי רבין אתי בזה לאשמעינן דבאו מים בשבת היינו אפי׳ יבשו כבר מערב שבת ומילתא אחריתי היא (ע״פ חזון איש, עי׳ ר״ש, תורת חיים, שפ״א, וביל״מ): ב] נ״ל דהיינו נמי משום דנתנו (בא״מ): ג] כה צייר המהרש״ל [ודהיינו שפירצה הנוספת דהדר ערבן הוא בסוף הכותל לצד רה״ר בצד השני הרחוק מבין הפסים], אולם עי׳ רשב״א שפי׳ בדעת רש״י שנפרצה הפירצה בראש הכותל לצד בין הפסים ועי׳ גנזי יוסף, ועי׳ הפי׳ באופנים אחרים ברשב״א ובמאירי ותוס׳ רי״ד וע״ע בהגהות על המהרש״ל: ד] תיבת "ואת" נמחק (מהרש״ל): ה] בגמ׳ שם איתא כלפנינו (עי׳ ר״ש), וטעות כתונות להגיה "שדי" כלפנינו במקום מה שאיתא בדפו״י "שרית":

עין משפט
נר מצוה

יב א מיי' פי"ג מהל' שבת הלכה יג:
יג ב מיי' פי"ז מהל' שבת הלכה כט:
יד ג שם הלכה ל:

וכי (ג) לא נקיט לה מי שרי. קשה דאין זה סוגיית הש"ס דלעיל קאמר היכא דנקיט מנא ולא נקיט לה לא תבעי לך דבעינן ראשה ורובה והשתא פריך מי שרי וי"ל לא משום דפשיטא ליה קאמר הכי אלא אפי' אם תימצי לומר דשרי לא שרי אלא בראשה ורובה:

וכן בגת. מפרש בפ' בתרא (דף לט:) לענין מעשר, דכל כמה שהוא בגת שותין [הימנו] בלא מעשר על הגת אבל להוציא מן הגת שתיית קבע הוא, ועל הגת אפי' מוזגו בחמין דהויא לה קבע לא חשיב ליה קבע התם: גבי בהמה. המשקה בהמתו ברה"י והיא עומדת ברה"ר מהו:

וכן בגת גבי אדם הא אמר דבעי ראשו ורובו גבי פרה מי בעינן לה ראשה ורובה או לא כל היכא דקא נקיט מנא ולא נקיט לה לא תיבעי לך דבעי ראשה ורובה מלגיו כי תבעי לך היכא דנקיט מנא ונקיט לה מאי א"ל תניתוה ובלבד שתהא הפרה ראשה ורובה מבפנים ושותה מאי לאו דנקיט לה ונקיט מנא לא דנקיט מנא ולא נקיט לה וכי נקיט מנא ולא נקיט לה מי שרי והתניא (א) לא ימלא אדם מים ויתן בשבת לפני בהמתו אבל ממלא הוא ושופך והיא שותה מאיליה הא אתמר עלה (ג) אמר אביי הכא באבוס העומד ברשות הרבים גבוה י' טפחים ורוחב ד' וראשו אחד נכנס לבין הפסין גזרה דילמא חזי ליה לאבוס דמקלקל ואתי לתקוניה ודרא ליה לדוולא בהדיה וקא מפיק מרשות היחיד לרשות הרבים וכי האי גוונא מי מיחייב (ג) והאמר רב ספרא אמר ר' אמי אמר ר' יוחנן (א) המפנה חפציו מזוית לזוית ונמלך עליהן והוציאן פטור שלא היתה עקירה משעה ראשונה לכך אלא זמנין דמתקן ליה והדר מעייל ליה וקא מעייל מרשות הרבים לרשות היחיד. איכא דאמרי גבי אדם הא קאמרינן דסגי ליה בראשו ורובו גבי פרה מי סגי לה בראשה ורובה או לא היכא דנקיט מנא ונקיט לה לא תיבעי לך דסגי לה בראשה ורובה אלא כי תיבעי לך דנקיט מנא ולא נקיט לה מאי אמר ליה תניתוה ובלבד שתהא פרה ראשה ורובה מבפנים ושותה מאי לאו (ב) דנקיט מנא ולא נקיט לה לא דנקיט מנא ונקיט לה והכי נמי מסתברא דאי נקיט מנא ולא נקיט לה מי שרי והתניא לא ימלא אדם מים ויתן לפני בהמתו אבל ממלא ושופך והיא שותה מאיליה הא איתמר עלה אמר אביי הכא באבוס העומד ברשות הרבים גבוה עשרה טפחים ורוחב ארבעה וראשו נכנס לבין הפסין דזמנין דחזי ליה לאבוס דמקלקל ואתי לתקוניה ודרי ליה לדוולא בהדיה וקא מפיק מרשות היחיד לרשות הרבים וכי האי גוונא מי מיחייב והאמר רב ספרא אמר ר' אמי אמר ר' יוחנן המפנה חפציו מזוית לזוית ונמלך עליהן והוציאן פטור שלא היתה עקירה משעה ראשונה לכך אלא זמנין דמתקן ליה והדר מעייל ליה וקא מעייל ליה מרה"ר לרשות היחיד. תא שמע (ד) גמל שראשו ורובו מבפנים אובסין אותו מבפנים והא איבום כמאן דנקיט מנא ונקיט לה דמיא וקא בעינן ראשה ורובה אמר רב אחא בר רב הונא אמר רב ששת שאני גמל הואיל וצוארו ארוך. ת"ש בהמה שראשה ורובה בפנים אובסין אותה מבפנים והא אבוס כמאן דנקיט מנא ונקיט לה (א) וקא בעינן ראשו ורובו מאי בהמה נמי דקתני גמל והתניא בהמה והתניא גמל (ה) מידי גבי הדדי תניא תניא נמי הכי רבי אליעזר אוסר בגמל הואיל וצוארו ארוך. (ג) א"ר יצחק בר אדא (ה) לא הותרו פסי ביראות אלא לעולי רגלים בלבד והתניא לא הותרו פסי ביראות אלא לגבי בהמה בלבד מאי בהמה בהמת עולי רגלים אבל אדם מטפס

מטפס

היכא דנקיט מנא. שהיא שותה בו: ולא נקיט. לצוארה באפסר שלא תוכל לעקס ראשה לחוץ: לא תיבעי לך. דודאי חיישינן שמא תעקס את ראשה ותוליך[ב] את הכלי אחריה: וכי לא נקיט לה מי שרי. לאחוז הכלי בפסי בירות ואע"ג דעשויין כתיקנן שהפרה ראשה ורובה בפנים: לא ימלא אדם מים ויתן לפני בהמתו. ויאחוז הכלי בידו בעוד שהיא שותה, ולקמן בברייתא בשמעתין היא גבי פסי בירות, ועל כרחך בדלא נקיט לה הוא דאי נקיט לה הוא ואפ"ה אסור למה הוצרכו ראשה ורובה בפנים, אלא פשיטא בדלא נקיט לה, ומתני' דשרי בדנקיט לה, וקתני ראשה ורובה מבפנים: הא איתמר עלה כו'. כלומר [לעולם] כי בעינן ראשה ורובה בדלא נקיט לה, וכי הוי ראשה ורובה שרי, וברייתא דקתני לא ימלא ויתן הוא עצמו לבהמתו הא תרצה אביי לקמן דלאו בבהמה העומדת ברה"ר וראשה ורובה בין הפסין עסקינן, אלא בבהמה העומדת בבית וחלונות פתוחות לה לרה"ר ואיבום מתוקן לה (ג) לפניה ברה"ר גבוה עשרה ורחב ד' דהוי רה"י ונותן לה שם תבן ומספוא מרה"י וראש האיבום נכנס לבין הפסין, ואשמעינן דלא ימלא מן הבור ויגביה הדלי על ראש האיבום וילך דרך רה"ר ויטלטל הדלי על האיבום לפני בהמה, ואע"ג דקיי"ל עומד אדם ברה"ר ומטלטל ברה"י בהמוצא תפילין (לקמן ד' נח:) הכא אסור: דילמא. כי בעי לאנוחי דלי על ראש האיבום חזי ליה לאיבום דמקלקל בראשו שברה"ר ומינשי ודרי ליה לדווליה בהדיה ואזיל לתקוניה וקא מפיק מבין הפסין לרה"ר, הלכך לא יניחנו ויטלטלנו אלא שופך על האיבום והמים הולכין עד הבהמה מאליהן: וכי האי גוונא מי מיחייב. כי עקר מרה"י אדעתא לאנוחיה ברה"י ואינשי ואפקיה לרה"ר מי מיחייב מדאורייתא, דליגזור רבנן בדלא אפקיה משום דלא ליתי להכי: שלא היתה עקירה כו'. ובשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה[ו], שנתכוין לכך אלא ששגג בשבת כסבור שהיום חול או מלאכה זו מותרת, אבל כי לא נתכוין פטור מחטאת, וכיון דאי נמי אתי לידי כך ליכא חיובא דאורייתא לא איבעי לן למיגזר היתירא משום הא: והדר מעייל ליה. לדוולא לאיבום לבתר דתקניה, וקא עקר ליה מרה"ר אדעתא לאנוחי ברה"י: לא תיבעי לך דסגי בראשה ורובה. דהא מתני' היא בדנקיט מנא, דאי לאו דנקיט מנא קמיה למה הצריכו ראשה ורובה בפנים, אבל הא מספקא לן דדילמא מתני' בדנקיט לה הוא: אובסין אותה מבפנים. מפרש בפ' מי שהחשיך (שבת ד' קנה:) שתוחב לה מספוא הרבה על כרחה בבית הבליעה יותר מכדי אכילתה עד שנעשה כאיבום במעיה, כשיוצא למדבר ומתיירא שלא תמצא מאכל: והא איבום כמאן דנקיט מנא ונקיט לה הוא. שאם אינו אוחז בצוארו אינו יכול לתחוב, וקא בעי ראשו ורובו, ותיפשוט בעיא קמייתא דלישנא קמא: מידי גבי הדדי תני להו. דתנא בהמה לא תנא גמל, ומאי בהמה גמל: איתמר נמי לא גרסי': צוארו ארוך. ואע"ג[ג] דרוב גופו מבפנים אם יתקפנו ויעקם צוארו יגיע עד רשות הרבים[ד]: בהמת עולי רגלים. אבל אדם אפי' עולי רגלים לא הותר לדלות ולשתות, שיכול ליכנס לפנים ולשתות:

והתניא לא ימלא. גבי פסי בירות מיתניא ומשמע דקאי אמתני' ואע"ג דאיכא ראשה ורובה ועל כרחך בדלא נקיט לה איירי דאי בדנקיט לה איירי אם כן מה הועילו ראשה ורובה של פרה:

אמר אביי הכא באיבום העומד ברה"ר. פירוש שהבהמה אוכלת מן האיבום ברה"ר אבל הפסין וקא משמע לן דלא ימלא דלי ויתננו על ראש האיבום ויאחזו בידו דילמא חזי לראש האיבום שברה"ר נתקלקל וילך שם עם הדלי ומפיק מרשות היחיד לרשות הרבים אלא שופך לפניה דכי נמי חזי לראש האיבום שנתקלקל ואזיל להתם הא לית ליה מידי בידיה דהא כששפך הניח הדלי בין הפסין ובחנם דחק רש"י לפרש שהבהמה עומדת בבית ויש ספרים שכתוב בהן וכן גירסת רבינו חננאל דלמא חזי לאיבום דמקלקל ומפיק ליה לדווליה בהדיה פירוש שלא יכול להניח הדלי בראש האיבום שבין הפסין ומפיק לה לדווליה דרך האיבום דעומד אדם ברה"ר ומטלטל ברה"י וחזי ליה לאידך גיסא דמקלקל ומנח ליה וקא מפיק ליה מרה"י לרה"ר ומנח ליה פי' על ארעא ברה"ר עד דמתקן ליה לאיבום:

אובסין. האי אובסין לאו דוקא אלא כלומר מלעיטין דתנן בפ' בתרא דשבת (ד' קנה:) אין אובסין את הגמל אלא מלעיטין:

מידי

רבינו חננאל

[גבין] אדם הא תנן דבעי להכניס ראשו ורובו למקום שהוא שותה. פרה מאי מי בעינן להכניס ראשה ורובה למקום ששותה [אי לא והיכא דנקיט לה למנא ולא נקיט לה לבהמה. לא תיבעי לן דודאי בעינן להכניס ראשה ורובה למקום ששותה] כי תיבעי לן היכא דנקיט לה למנא ונקיט לה לבהמה מאי. ת"ש ובלבד שתהא פרה ראשה ורובה בפנים ושותה מאי לאו דנקיט מנא ונקיט לה כו'. [איכא דאמרי גבין] אדם הא קאמרינן דסגי ליה בראשו ורובו בהמה מאי היכא דנקיט לה למנא ונקיט לה לבהמה דברי הכל סגי ליה בראשה ורובה כי תיבעי לן היכא דנקיט מנא ולא נקיט לה מאי. ת"ש ובלבד שתהא פרה ראשה ורובה לפנים ושותה מאי לאו דנקיט מנא ולא נקיט לה ודחינן לא דנקיט מנא ונקיט לה הכי נמי מסתברא דאי לא נקיט לה מי שרי לה לאשקויה. והתניא לא ימלא אדם מים ויתן לפני בהמתו אבל ממלא הוא ושופך והיא שותה מאיליה ודחינן הא אתמר עלה דהא ברייתא אמר אביי הכא באיבוס העומד ברה"ר גבוה עשרה ורחב ד' שהוא רה"י וראשו אחד נכנס לבין הפסין עסקינן חיישינן דלמא נפיק ומסגי עילולא ומפיק ליה [לדוולא] בהדיה ומנח ליה כ"א בארעא וקא מפיק מרה"י לרה"ר. ואקשינן ומאן דמפיק כי האי גוונא מי מיחייב והא אמר ר' יוחנן המפנה חפצים מזוית לזוית ונמלך עליהן והוציאן פטור שלא היתה עקירה משעה ראשונה לכך ואמרינן חיישינן דלמא בתר דמנח ליה הדר מעייל ליה וקא מעייל מרה"ר לרה"י. ת"ש גמל שראשו ורובו לפנים אובסין אותו בפנים והא איבוס כמאן דנקיט למנא [ונקיט להן] דמי. וקא בעי ראשו ורובו של גמל. ודחי ר' אלעזר שאני גמל הואיל וצוארו ארוך:

משנת ראשונים

וכן בגת. לענין מעשר דשתיה על הגת ממש, שלא עקרו משם להוציאו חוצה הויא שתיית עראי, ופטור ממעשר כל זמן שלא ירד לבור שהוא גמר מלאכתו למעשר, אבל להוציאו משם הוי קבע, שאין בדעתו להחזיר המותר, ואף על גב דלא נגמר מלאכתו למעשר אסור. [רש"י, שבת יא:]

גבי אדם הא אמר דבעי ראשו ורובו. פירוש, שיהא ראשו ורובו במקום ששותה, ואי לא חיישינן שמא יכניס ויוציא הכלי. [הריטב"א] אבל ממלא הוא ושופך, והיא שותה מאיליה. פי' ושופך אפי' על הכלי בדלא נקיט לה כל היכא דלא נקיט מנא, דאי כששופך בגומא שבקרקע פשיטא דהא לא גזרינן בהא אטו מנא אלא ודאי כדאמרן, ולכשתמצא לומר דשופך לפניה משמע על הגומא לא נקטה בדוקא אלא משום שאין דרך להשקותה בכלי ולא נקיט ליה לכלי כדכתיבנא לעיל. [הריטב"א] הכא באבוס העומד ברשות הרבים. אבוס, שם המקום שנותנין בו מאכל לבהמה. [פיהמ"ש להרמב"ם, שבת פכ"ד מ"ג] וקא מעייל מרשות הרבים לרשות היחיד. יש לחוש שמא תחוס עינו על דליו ויחזירנו ברה"י כדי להצניעו. [מאירי] המפנה חפציו מזוית לזוית ונמלך עליהן והוציאן פטור שלא היתה עקירה משעה ראשונה לכך. עקר חפץ מזוית זו להניחו בזוית אחרת שנמצאת זו העקירה עקירה המותרת, ונמלך בדרך והוציאו לרשות שניה פטור, מפני שלא היתה עקירה ראשונה לכך ונמצאת כאן הנחה בלא עקירה. [רמב"ם, שבת פי"ג הי"ב]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן כה.], ב) [שם], ג) שבת ה: כתובות לא. ע"ש, ד) תוספתא פ"ח ה"ג, ה) [שבת יח. גיטין סד. ב"מ לד. לב.], ו) חגיגה י ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) גמ' ונקיט לה דמיא וקא בעינן ראשו: (ב) רש"י ד"ה הא איתמר וכו' ואבוס מתוקן לה לפניה ברשות הרבים כזה:

(ג) תוס' ד"ה וכי נקיט מנא ולא נקיט לה מי שרי:

הגהות וציונים

א] גי' הרא"ש אמי (גליון): ב] בדפו"ר ובאור זרוע ויוציא (וכ"ה נכון, דק"ס): ג] ואי לאו דרוב כצ"ל [ח"מ] (גליון), וכן הגיה המהרש"ל, ודיבור זה הוא קודם ד"ה מידי גבי וקאי על תירוץ רב ששת שאני גמל הואיל וצוארו ארוך דבעינן ראשה ורובה ומהני, ולפנינו ע"פ המהרש"ל, ועיין דק"ס: ד] עד רה"ר ואהכי בעי ראשו ורובו אע"ג דנקיט לה כצ"ל [רש"ל] (גליון), וגירסא זו קאי אליבא דגירסת הח"מ שבהערה הקודמת, ועיין גנזי יוסף דק"ס ומנחת משיב נפש:

וְכֵן בַּגַּת - שכששותה בגת נחשב שתיית עראי, ומחוץ לגת נחשב כשתיית קבע, ולכן אם ראשו ורוב גופו נמצאים בתוך הגת, מותר לשתות בלא מעשר, אפילו מוזגו בחמין שאינו יכול להחזיר את המותר, שנחשב שתיית עראי, אבל אם גופו חוץ לגת ורק ראשו בגת, נחשב כשתיה חוץ לגת שהיא שתיית קבע וחייב במעשר [והדמיון לשבת, שכמו בשבת מותר לשתות דוקא כשראשו ורובו בתוך הרשות שבה הוא שותה, כן לענין מעשר מותר לו לאכול בלא מעשר רק אם ראשו ורובו בתוך הגת, ואינו מדין גזירה שמא יוציא ראשו כמו בשבת אלא מתחייב במעשר מעיקר הדין] (ריטב"א). ויש שכתב, שכל שאין ראשו ורובו בגת יש לחוש שמא יוציא את היין חוץ לגת ויעשה טבל ע"י ההוצאה [והדמיון לשבת הוא מצד החשש שמא יוציא ראשו מחוץ לרשות או הגת, וכל חיובו במעשר הוא מדרבנן] (חי' המאירי).

גַּבֵּי פָּרָה מִי בָּעֵינָן לָהּ רֹאשָׁהּ וְרֻבָּהּ אוֹ לֹא. ואף שאמרו במתני' 'ובלבד שתהא פרה ראשה ורובה בין הפסין', זה אינו אלא לומר ששיעור הרחקת הפסין מן הבור הוא כדי שתוכל להיות ראשה ורובה בין הפסין, אבל להשקות יתכן שמותר אפילו כשאין רובה תוך הפסין (קרן אורה). ויש שכתב, שספק הגמ' בהכניסה ראשה לרשות היחיד גמורה שהמחיצות ניכרות, ומתני' בפסי ביראות שאינן מחיצות הניכרות כ"כ, שבזה יש לחוש יותר שיוציא, ובודאי שצריך שתהא ראשה ורובה בין הפסין (רא"מ הורביץ).

וּבְלֶבַד שֶׁתְּהֵא הַפָּרָה רֹאשָׁהּ וְרֻבָּהּ מִבִּפְנִים וְשׁוֹתָה מַאי לָאו דְּנָקִיט לָהּ וְנָקִיט מָנָא, דלשון 'ובלבד' משמע שאפילו מי שדרכו להשקות כשאוחז את הכלי והבהמה, לא הותר אלא כשראשה ורובה בפנים. ועוד, שהרי מבואר בברייתא להלן שאם אוחז רק את הכלי אסור אפילו כשראשה ורובה בפנים, וע"כ שמדובר שאוחז את הכלי והבהמה (רשב"א וריטב"א).

לֹא דְּנָקִיט מָנָא וְלֹא נָקִיט לָהּ - שהוא דרך רוב משקי בהמות, ולכך צריך שתהא ראשה ורובה בפנים (ריטב"א). אבל כשאוחז גם את הבהמה, מותר אף כשאין ראשה ורובה בפנים. ומכל מקום לא התירו לעשות פסין קרובים יותר אף אם יאחוז את הבהמה כשמשקה אותה, משום שחוששים שמא לא יאחוז בה (גאון יעקב).

אֲבָל מְמַלֵּא הוּא וְשׁוֹפֵךְ וְהִיא שׁוֹתָה מֵאֵילֶיהָ, ובברייתא זו נשנתה לגבי פסי ביראות, ואסרה כשאינו אוחז את הבהמה, שאם אסור גם כשאוחז את הבהמה, למה הוצרכו לראשה ורובה בפסי ביראות, הרי הוא שופך לפניה והיא שותה מאליה, וע"כ שהמשנה שכתבה שיעור ראשה ורובה מדברת כשאוחז את הבהמה והברייתא שאסרה כשאינו אוחז את הבהמה (רש"י). ויש שפירש, שלשון הברייתא 'ויתן לפני בהמתו' משמע שאינו אוחז בבהמה, דאם אוחז בה היה צריך לשנות 'וישקנה' (תוס' רי"ד), וע"כ שהברייתא מדברת כשראשה ורובה בפנים, דהא קאי על המשנה שמדברת כשראשה ורובה בפנים (תוס'). ויש שפירש שמוכח כן שראשה ורובה בפנים ממה שאסרה בפשיטות, ולא אמרה שיכניס ראשה ורובה בפנים ויהא מותר לתת כשהכלי בידו (מהרש"ל).

גְּזֵירָה דִּילְמָא חָזֵי לֵיהּ לְאֵבוּס דְּמִקְלְקֵל וְאָתֵי לְתַקּוֹנֵיהּ וְדָרֵא לֵיהּ לְדַוְלָא בַּהֲדֵיהּ וְקָא מַפֵּק מְרַשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים, שהוא לוקח עמו את הדלי ויטלטלנו על גבי האבוס כדי להניחו בראש האבוס השני סמוך לבהמה, וכשיראה שראש האבוס שם מקולקל, יניח את הדלי ברשות הרבים [ראה ציור בעמ' 224] (רש"י), או שיש לחשוש שמא יראה שראשו השני מקולקל ויצא עם הדלי בידו לרשות הרבים כדי לתקנו, ולכן ישפוך את המים לתוך האבוס והם הולכים מאליהם למקום שהבהמה שם, שאז אפילו אם יראה שראשו השני מקולקל, יצא ללא הדלי שכבר הניחו אחר ששפך את המים (ריטב"א ותוס' רבינו פרץ בדעת רש"י). ויש שפירש, שהבהמה נמצאת בין הפסין, ואסרה הברייתא להניח לפניה את הכלי עם המים על האבוס שמא יראה שראשו השני מקולקל ויצא עם הכלי לתקנו, אלא שופך את המים לאבוס והיא שותה (תוס' הרא"ש בשם רש"י כת"י).

שֶׁלֹּא הָיְתָה עֲקִירָה מִשָּׁעָה רִאשׁוֹנָה לְכָךְ, ואף שבאופן זה אסור מדרבנן, אין לאסור להוציא שמא יעבור על איסור דרבנן זה, שכיון שאינו שכיח, אין לכוללו בגזירת חכמים ונחשב גזירה לגזירה (ריטב"א).

אֶלָּא זִימְנִין דְּמִתַּקֵּן לֵיהּ וַהֲדַר מְעַיֵּיל לֵיהּ וְקָא מְעַיֵּיל מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, שאחר שיתקן את האבוס, יקח את הדלי מרשות הרבים ויניחנו באבוס שהוא רשות היחיד (רש"י). והגמ' לא תירצה שהחשש הוא שמא יניח את הדלי על האבוס ואח"כ יחזור ויניחנו ברשות הרבים כדי לתקן את האבוס ונמצא מוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, כיון שבאופן זה ההוצאה היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ורצו להעמיד גם לדעת רבי שמעון שפטר בזה (מרכבת המשנה שבת יז, לב).

אֶלָּא כִּי תֵּיבָעֵי לָךְ דְּנָקִיט מָנָא וְלֹא נָקִיט לָהּ, ולישנא זו חולקת על לישנא קמא, וסוברת שאף באוחז את הכלי והבהמה, ודאי צריך שיהא ראשה ורובה בפנים (רש"י, רשב"א). ויש שפירש ששתי הלשונות לא נחלקו, שלצד הגמ' שכשראשה ורובה בפנים אין צריך שיאחז בבהמה, כשאוחז גם בבהמה אין צריך שיהא ראשה ורובה בפנים, כיון שדרגתם שווה (ר"ן).

תָּא שְׁמַע גָּמָל שֶׁרֹּאשׁוֹ וְרוּבּוֹ מִבִּפְנִים אוֹבְסִין אוֹתוֹ מִבִּפְנִים, שאף בגמל צריך שיהא ראשו ורובו בפנים, ואין הכונה להתיר להשקות לגמל בשיעור ראשה ורובה של פרה (רשב"א לעיל ע"א). ויש שפירש, שאף בגמל אין הכונה שצריך שיעור של ראשו ורובו, אלא די כשיעור ראשה ורובה של פרה אף שאין ראשו ורובו נכנס בשיעור זה, וכוונת הברייתא לשיעור ראשה ורובה של פרה (ריטב"א יז, ב, בדעת הרמב"ם שבת יז, כט). ויש שפירש, שבפסי ביראות די בשיעור ראשה ורובה של פרה גם בגמל, אבל ברשות היחיד צריך בגמל שיעור ראשו ורובו דוקא, שלא הקלו בשיעור ראשה ורובה של פרה אלא בפסי ביראות, והברייתא אינה מדבר בפסי ביראות אלא בסתם רשות היחיד, ולכן כתבה לגבי גמל שיעור ראשו ורובו דוקא (גאון יעקב לעיל ע"א).

וְהָא אֵבוּס כְּמַאן דְּנָקִיט מָנָא וְנָקִיט לָהּ דָּמְיָא וְקָא בָּעֵינָן רֹאשָׁהּ וְרֻבָּהּ, ומביא ראיה ללישנא קמא שהסתפקו אם כשאוחז גם את הבהמה וגם את הכלי צריך ראשה ורובה בפנים, אבל ללישנא בתרא פשוט שצריך ראשה ורובה בפנים (רש"י). וכן דרך הגמ' בכמה מקומות שאחר שמביאה ספק בלשון שני חוזרת ופושטת לפי הלשון הראשון (רשב"א). ויש שכתב שמביא ראיה לשתי הלשונות, שאם נאמר שכשראשה ורובה בפנים אין צריך שיאחז בבהמה, כשאוחז גם בבהמה אין צריך שיהא ראשה ורובה בפנים, כיון שדרגתם שווה (ר"ן).

שֶׁאנִי גָּמָל הוֹאִיל וְצַוָּארוֹ אָרֹךְ, ולכך אסור אף שאוחז בו, שאף שאינו יכול לצאת לרשות הרבים, יכול הוא לעקם צווארו לחוץ ויוציא את הכלי עמו, ונמצא האדם מוציא את הכלי לרשות הרבים, ודבר שכיח הוא (ריטב"א).

המשך בעמ' הבא

מְטַפֵּס וְעוֹלֶה מְטַפֵּס וְיוֹרֵד. אף שקודם מטפס ויורד לבור ושותה ואח"כ מטפס ועולה, דרך התנא שלא להקפיד בדבר, וכמו ששנינו (פסחים ב, א) 'לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב', אף שתחילה יוצא ממקום שהוא שם ואח"כ נכנס למקום אחר (תוס' שם).

וְאִי לְבְהֵמָה מָה לִּי חַיִּים מָה לִּי מְכַנְּסִין, שאין לפרש הטעם שצריך מים חיים משום שצריך מים שאינן פוסקים, שכל ההיתר של פסי בירואות משום המים וכשיתמו המים בטלו המחיצות ויש לחוש שלא ידעו שתמו המים ויטלטלו בין הפסין [ראה רש"י לעיל (יח, א)], שאם כן היה מתיר גם בור הרבים ולא רק באר מים חיים, שאף בבור אין לחוש שיפסקו ולא ידעו, משום שרבים הם ויאמרו זה לזה (תורת חיים, ע"פ תוס' לעיל יח, א).

בָּעֵינָן מִידֵּי דַּחֲזֵי לְאָדָם - ואף שאין מותר אלא לבהמה, מכל מקום כיון שהמים מחשיבים את הפסין למחיצה צריך מים חשובים (רש"י). ויש שביארו, כיון שאם דלה לצורך בהמה ונשתייר לאדם מותר לו לשתות, או שאחר שנתקנו הפסין לצורך בהמה מותר גם לדלות לאדם, לכך צריך חזי לאדם (תוס'). וביותר מבית סאתים יש טעם נוסף, שהרי צריך שיהא המקום מוקף לדירה כמבואר במשנה לדעת חכמים, ואם המים אינם ראויים לשתיית אדם אין המקום נחשב מוקף לדירה. ואף שבשבת הותר לשאוב רק לבהמה, מכל מקום נחשב מוקף לדירה מחמת שאנשים שותים מהם בימות החול (רעק"א). ויש שכתב, שאם המים אינם ראויים לאדם לא היו מתקנים להקיף אותם, שלא חשו לבהמה יותר מלאדם, אלא שרוב הביראות אינם רחבים כל כך שאין אדם יכול לטפס ולירד, לפיכך לא הוצרכו לתקן את עיקר התקנה בשביל אדם, שכל שאינו צריך לקולת הפסין אין מתירין לו, אבל בהמה שאי אפשר לה לעולם לטפס ולירד, חשו לה משום הפסד בעלים (רשב"א).

אֲבָל אָדָם מְטַפֵּס וְעוֹלֶה מְטַפֵּס וְיוֹרֵד וְאִם הָיוּ רְחָבִין אֲפִילּוּ לְאָדָם נַמִּי, שלא התירו לעשות פסין אלא לבהמה שאין דרך אחרת להשקותה, אבל אדם שיכול ליכנס לתוך הבור ולשתות שם, לא התירו לו לעשות פסין או לסמוך עליהן ולשאוב מים מהבור אליהן (רש"י לעיל כ, ב). ולשיטה זו אם הבור רחב ואין אדם יכול לירד לתוכו, התירו לו לסמוך על הפסין שנעשו לצורך בהמה ולשאוב אליהן מים, אבל אסור לעשות פסין לצורך אדם (תוס'). ויש שכתב, שאף כשהבור אינו רחב, אם שאב לצורך בהמה ונותרו מים, מותר לאדם לשתותם (רשב"א). ויש שכתב, שכשעשו פסין לצורך בהמה מותר לכתחילה לשאוב מים גם לאדם, ולא אמרו בגמ' אלא שלא תקנו חכמים לעשות פסין לצורך אדם, ואם הבור רחב, התירו אף לעשות פסין לכתחילה לצורך אדם (תוס' בפי' שני).

אָמַר רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר רַב אֵין בָּרַגְנִין בְּבָבֶל - סוכות שעושים שומרי העיר (רש"י). צריף שעושים מערבה וקנים לשומרי פרות וציידי עופות (רש"י סוכה ג, ב). מגדלים העשויים לשמירת הדרכים (פיה"מ מעשרות ג, ז). וראה עוד בפירוש הר"ש ורא"ש שם, ובריטב"א סוכה ג, ב.

פַּסֵּי בְּרֵאוֹת בְּחוּץ לָאָרֶץ לֹא דִּלּוּ שְׁכִיחֵי מְתִיבָתָא אֲבָל אִפְּכָא עָבְדִינַן - היינו שעושים פסי בירואות בבבל כיון שמצויים תלמידים ההולכים מעיר לעיר ללמוד תורה, ואף להם התירו לעשות פסי בירואות ולכל צורך מצות הרבים, ולא רק לעולי רגלים (ריטב"א). ויש שכתב שלא התירו אלא בארץ ישראל שלא היו מים מצויים בה וכשהיו יוצאים בשיירות, אבל בזמן הזה שאנו בגלות במקומות שמים מצויים וגם אין רוב ישראל יוצאים מבתיהם לילך בשיירות, לא הותרו פסי בירואות (רבינו יהונתן ו, א).

אִיכָּא דְּאָמְרֵי אָמַר רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר רַב אֵין בָּרַגְנִין בְּבָבֶל וּפַסֵּי בְּרֵאוֹת לֹא בְּבָבֶל וְלֹא בְּחוּץ לָאָרֶץ ■ להלכה, אף בזמנינו שאין עולי רגלים, יש להתיר לעשות פסי בירואות לצורך דבר מצוה במקום שאין המים מצויים, ודוקא ברשות הרבים ולא בחצר (משנ"ב תרל, לה).

בְּחוּץ לָאָרֶץ נַמִּי לֹא דְּשָׁכִיחֵי גַּנָּבֵי, שגונבים את הבורגנין, ולפיכך אינם נחשבים בתים (רש"י). ויש שפירש שהם גונבים בלילה את כל מה שבתוך הבורגנין, ולכך אינם עשויים לדירת קבע (רבינו יהונתן ו, א), ואף אינם קבועים, ולכך הם גרועים מעיירות חרבות שמבואר להלן שהם נחשבים דירה אף שגם בהם מצויים גנבים (גאון יעקב).

מַאי דְּכְתִיב לְכָל תְּכֵלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד - לסוף כל דבר יש קץ למצוא סופו, אבל מצותך רחבה מאד ואין קץ לתכלה שלה (רש"י). ומפרש 'תכלה' לשון תכלית (חדש האביב). ויש שפירש 'תכלה' לשון חמדה, כמו 'נכספה וגם כלתה נפשי', ואמר דוד שלכל חמדה יש קץ, אבל לתורה שהיא חמדה גנוזה אין קץ (חי' המאירי).

דָּבָר זֶה אָמְרוּ דָּוִד וְלֹא פֵּרְשׁוֹ אָמְרוּ אִיּוֹב וְלֹא פֵּרְשׁוֹ אָמְרוּ יְחֶזְקֵאל וְלֹא פֵּרְשׁוֹ עַד שֶׁבָּא זְכַרְיָה בֶּן עִדּוֹ וּפֵרְשׁוֹ וְכוּ'. בדרשת מרי בר מר נאמרו ארבעה דרכים בתורה, א. פשט. ב. דרש. ג. שכל, והוא מעשה בראשית [סודות הבריאה]. ד. קבלה ומעשה מרכבה, והם סודות האלוקות. דוד הזכיר את דרך פשט התורה ואמר ע"ז 'רחבה מצוותך מאוד', איוב הזכיר שני דרכים דהיינו פשט ודרש, ואמר עליהם שני דברים 'ארוכה' ו'רחבה', יחזקאל הזכיר גם מעשה בראשית ואמר שהמגילה היתה כתובה פנים ואחור, וכלומר שיש חלק בתורה שמוסתר מאחורי הפנים שהוא הכתב, וזכריה ראה ארבעה חלקים שהיתה כתובה משני צדי הקלף וגם היתה מקופלת לשנים, והוא רמז לכל ארבעת דרכי התורה (מהרש"א).

המשך מעמוד קודם

תָּנֵיא נַמִּי הָכִי רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹסֵר בְּגָמָל הוֹאִיל וְצַוָּארוֹ אָרֹךְ, אפילו כשראשו ורובו בפנים (רש"י). ומשום ששמע לת"ק שהתיר בגמל כשראשו ורובו בפנים, אסר רבי אלעזר אף כשראשו ורובו בפנים, שמא יעקם צווארו עד רשות הרבים. ונקט לשון אוסר 'בגמל' אף שגם ת"ק דיבר על גמל, כדי ללמדנו שבבהמה לא נחלק על ת"ק ומתיר אפילו כשאין ראשו ורובו בפנים (מהרש"ל). ואין דברי רבי אלעזר ראיה לדברי רב ששת, שהרי רבי אלעזר אסר אף כשראשו ורובו בפנים (רש"י, ע"פ ביאור הריטב"א בדבריו). ויש שפירש, שדברי רבי אלעזר נאמרו כשאין ראשו ורובו בפנים ולא בא לחלוק על הברייתא, ומדברי רבי אלעזר יש ללמוד שגם הברייתא מדברת בגמל (ע"פ מהר"ם בשם ס"א בגירסת דברי רש"י לעיל).

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [עי' תוס' פסחים ג. ד"ה יכנס ותוס' ב"ק ס: ד"ה לשולם], ב) [לעיל כ:], ג) [שם], ד) [אבות דר"נ פ' כח], ה) עי' לעיל כ. וברש"י שם ד"ה כלום, ו) דניאל ו יא, ז) כ"ב, ח) [לפרשת שקלים], ט) ישעיה מ יב (ראה תורה אור השלם אות ח), י) [וע"ע תוס' מנחות לט: ד"ה וכמה].

הגהות הב"ח

(א) גמ' מטפס ויורד איני והא אמר רב יצחק אמר רב יהודה אמר שמואל נ"ב עי' לעיל ראש דף כ"ע [ועי' רש"ש]: (ב) תוס' ד"ה אלא וכו' הזה מניין לו ואם סובר דוכל בשליש עפר הארץ שליש היינו אמה דהוא עצמו וכו' משמע לאצבע שליש דהיינו:

גליון הש"ס

גמ' א"ר יהודה אמר שמואל לא הותרו פסי ביראות. עיין שבת דף לט ע"ב תוס' ד"ה אלא: רש"י ד"ה ושמים. חצי אמה על חצי אמה. עיין לעיל דף ד ע"ב רש"י ד"ה אלו הקרנות:

הגהות וציונים

א] צ"ל רנפיי"ר, פי' לטפס בזחילה: ב] בדפו"ר באמתו של הקב"ה: ג] בדפו"ר נמצא מדת עולם חצי אמה וכו' כמה חצאי אמה על חצאי אמה יש במגילה:

תורה אור השלם

א) לְכָל תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד: [תהלים קיט, צו]

ב) אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּהּ וּרְחָבָה מִנִּי יָם: [איוב יא, ט]

ג) וַיִּפְרֹשׂ אוֹתָהּ לְפָנַי וְהִיא כְתוּבָה פָּנִים וְאָחוֹר וְכָתוּב אֵלֶיהָ קִנִים וָהֶגֶה וָהִי: [יחזקאל ב, י]

ד) קִינָה הִיא וְקוֹנְנוּהָ בְּנוֹת הַגּוֹיִם תְּקוֹנֵנָּה אוֹתָהּ עַל מִצְרַיִם וְעַל כָּל הֲמוֹנָהּ תְּקוֹנֵנָּה אוֹתָהּ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: [יחזקאל לב, טז]

ה) עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר: [תהלים צב, ד]

ו) הֹוָה עַל הֹוָה תָּבוֹא וּשְׁמֻעָה אֶל שְׁמוּעָה תִּהְיֶה וּבִקְשׁוּ חָזוֹן מִנָּבִיא וְתוֹרָה תֹּאבַד מִכֹּהֵן וְעֵצָה מִזְּקֵנִים: [יחזקאל ז, כו]

ז) וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר אֲנִי רֹאֶה מְגִלָּה עָפָה אָרְכָּהּ עֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרָחְבָּהּ עֶשֶׂר בָּאַמָּה: [זכריה ה, ב]

ח) מִי מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים וּגְבָעוֹת בְּמֹאזְנָיִם: [ישעיה מ, יב]

עין משפט נר מצוה

טו א מיי' פי"ז מהל' שבת הל' ל:

טז ב ג ד מיי' שם הל' ל והלכה לג:

יז ה מיי' פ' כ"ח מהל' שבת הלכה ג סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' שלא סעיף ו:

רבינו חננאל

תניא לא התירו פסי ביראות אלא לעולין לרגל ואוקימנא לבהמת עולי רגלים בלבד אבל אדם מטפס ויורד ושותה מטפס ועולה. פי' מטפס מסתרך מלשון שממית בידים תתפש והיא בהיכלי מלך (משלי ל כח) ואם הבורות רחבין שאין יכולין לטפס ולירד אפילו לאדם נמי. פי' אם היו הבורות רחבות שאין אדם יכול לטפס ולירד מותר למלאות גם לאדם ולא ימלא אדם ויתן לפני בהמתו אבל ממלא הוא ושופך והיא שותה מאיליה ואקשינן א"כ מה הועיל ראשה ורובה של פרה ואוקמה אביי (באותו) [באיבוס] העומד ברה"ר. איני והא אמרי' משמיה דשמואל לא הותרו פסי ביראות אלא לבאר מים חיים בלבד. ואי לבהמה מים חיים למה לי ושנינן דלמא בעינן כעין מידי דחזי לאדם. איכא דאמרי אמר רב יהודה בר אבא אמר רב אין בורגנין ולא פסי ביראות לא בבבל ולא בחוצה לארץ. פי' בורגנין כמין שובכין עשוין בשדות לאצור בהן תבואה ובמקום שמצוים בידקי דמיא דזמנין דסלקי ושטפי להו לא עבדי וכן אי חיישו משום גנבי לא שבקי פירי בבורגני הלכך בבבל דשכיחי בידקי דמיא ובחוצה לארץ דשכיחי גנבי לא עבדי בורגנין. פסי ביראות נמי בבבל שכיחי מיא בכל מקום ולא צריכי להשקות ממי הבארות ובחוצה לארץ נמי לא שכיחי מתיבתא ולא צריכי רבים למיתי לפרקא במקום עולי רגלים. א"ל רב חסדא למרי בריה דרב הונא אמרי דקא אתיתו בשבת מברנש לבי כנישתא דדניאל ג' פרסי אמאי סמכיתו אבורגנין והאמר אבוה דאימך אין בורגנין בבבל כלומר אין תורת בורגנין בבבל. נפק אחוי ליה הנהו מתוותא. פי' כגון כפרים שסמוכין זה לזה בתוך ע' אמות ושירים וכאלו הללו תלתא פרסי חדא מדינה היא כיון דלית בינייהו יותר רחוק משבעים אמה ושירים כדתנן כן ג' כפרים המשולשים אם יש בין ב' החיצונים קמ"א אמה ושליש אמה עשה האמצעי את שלשתן להיות אחד:

[המשך בסוף המסכת]

משנת ראשונים

אבל אדם מטפס ועולה מטפס ויורד. כלומר מקפץ ויורד מקפץ ועולה וישתה בתוך הבאר, ומ"מ אם היה הבאר רחב

גמרא

(א) מטפס ועולה מטפס ויורד איני והאמר רב יצחק אמר רב יהודה אמר שמואל ° לא הותרו פסי ביראות אלא לבאר מים חיים בלבד ואי לבהמה מה לי חיים מה לי מכונסין בעינן מידי דחזי לאדם. גופא לא הותרו פסי ביראות אלא לבהמה בלבד אבל אדם מטפס ועולה מטפס ויורד א ואם היו רחבין אפילו לאדם נמי ב ולא ימלא אדם מים ויתן לפני בהמתו אבל ממלא הוא ושופך לפני בהמה ושותה מאיליה מתקיף לה רב ענן אם כן מה הועילו פסי ביראות מה הועילו למלאות מהן אלא מה הועיל ראשה ורובה של פרה ג אמר אביי הכא במאי עסקינן ג באיבוס העומד ברה"ר גבוה עשרה ורוחב ארבעה וראשו נכנס לבין הפסין וכו'. אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב אין בורגנין בבבל ולא פסי ביראות בחו"ל בורגנין בבבל לא דשכיחי בידקי פסי ביראות בחו"ל לא דלא שכיחי מתיבתא אבל איפכא עבדינן א"ד אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב אין בורגנין ד ופסי ביראות לא בבבל ולא בחו"ל בורגנין בבבל לא דשכיחי בידקי בחו"ל נמי לא דשכיחי גנבי פסי ביראות בבבל לא דשכיחי מיא בחוץ לארץ נמי לא דלא שכיחי מתיבתא. א"ל רב חסדא למרי בריה דרב הונא בריה דרב ירמיה בר אבא אמרי אתיתו מברנש לבי כנישתא דדניאל דהוה תלתא פרסי בשבתא אמאי סמכיתו אבורגנין הא אמר אבוה דאבוך משמיה דרב אין בורגנין בבבל ה נפק ואחוי ליה הנהו מתוותא דמבלען בשבעים אמה ושיריים: אמר רב חסדא דריש מרי בר מר מאי דכתיב א) לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד דבר זה אמרו דוד ולא פירשו אמרו איוב ולא פירשו אמרו יחזקאל ולא פירשו עד שבא זכריה בן עדו ופירשו אמרו דוד ולא פירשו דכתיב לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד אמרו איוב ולא פירשו דכתיב ב) ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים אמרו יחזקאל ולא פירשו ד דכתיב ג) ויפרש אותה לפני והיא כתובה פנים ואחור וכתוב אליה קינים והגה והי קינים זו פורענותן של צדיקים בעולם הזה וכן הוא אומר ד) קינה היא וקוננוה והגה זו מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא וכה"א ה) עלי הגיון בכנור והי זו היא פורענותן של רשעים לעתיד לבא וכן הוא אומר ו) הוה על הוה תבא עד שבא זכריה בן עדו ופירשו דכתיב ז) ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר אני רואה מגילה עפה ארכה עשרים באמה ורחבה עשר באמה וכי פשטת לה הויא לה עשרין בעשרין וכתיב היא כתובה פנים ואחור וכי קלפת לה כמה הויא לה ארבעין בעשרין וכתיב ח) מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן וגו' נמצא כל העולם כולו אחד משלשת אלפים ומאתים בתורה. ואמר רב חסדא דריש מרי בר מר מאי דכתיב ט) והנה שני דודאי תאנים מועדים לפני היכל ה' הדוד (ה)אחד תאנים טובות מאד כתאני הבכורות

רש"י

מטפס. אוחז בידיו ורגליו בכתלים ונכנס ויוצא. מטפס קרפי"ר א] בלע"ז: מידי דחזי לאדם. כיון דמים משוי להו מחילה ה) בעינן מים חשובין: אם היו רחבין. ואינו יכול לטפס מותר לו למלאות ולשתות: ויתן לפני בהמתו. הוא עצמו אינו מותר לאחוז הכלי לפניה: מה הועילו. בתמיה, הרי הועילו למלאות מן הבור שהוא רשות היחיד: אין בורגנין בבבל. דאמר בכילד מעברין (לקמן ד' נה:) אם היו בורגנין חוץ לעיר בתוך ע' אמה ושירים מתעברין עמה ומודדין תחום העיר משם ולהלן, ומה הן בורגנין סוכות שעושין שומרי העיר, ואינו דבר קבוע, וקאמר ר' ירמיה דהנך בורגנין אין בבבל כלו' ואין מתעברין עם העיר, דבבבל איכא בידקי דמיא ושטפי להו הלכך לא חשיבי מידי: בחוצה לארץ. בשאר ארצות לבד מבבל: דלא שכיחי מתיבתא. להיות תלמידים הולכים מעיר לעיר ללמוד תורה, ופסי ביראות לא הותרו אלא לעולי רגלים וכיוצא בהן שהולכין לדבר מצוה: דשכיחי גנבי. דגנבי להו, הלכך לא חשיבי להיות בתים: דשכיחי מיא. ולא הותרו פסי ביראות אלא למקום שצריכין מי גשמים לכנסן ולשתות מהן דאיכא דוחק: אמרי דקאתיתו מברנש לבי כנישתא דדניאל. שמעתי שאומרי' עליכם שאתם באין מברניש לבי כנישתא דדניאל בשבת. מקום היה בבבל ששם היה מתפלל דניאל דכתיב ו) וכוין פתיחן ליה בעליתיה: אמאי קא סמכיתו אבורגנין. שיש בורגנין משבעים אמה לשבעים אמה: מתוותא. עיירות חריבות, ונשארו שם מחילות מן הבתים, ואמרי' התם בפ' כילד מעברין (שם נה:) נפש שלא נפרצה דהיינו מצבת קבר מתעברת עם העיר ואע"פ שאינה בית ממש: בשבעים אמה ושירים. שני שלישי אמה. דהוא שיעור בית סאתים כחצר המשכן, כדאמרי' לקמן (ד' מ.) נותנין קרפף לעיר, דכל שבעים אמה ושירים סמוך לעיר הוי עיר: לכל תכלה ראיתי קץ. לסוף כל דבר יש קץ למצוא סופו, אבל מצותך רחבה מאד ואין קץ לתכלה שלה: לא פירשו. איזהו קץ שיעורה: ויפרוש אותה לפני. מגילת תורה שבעל פה הראהו: וכן הוא אומר. דקינים לשון פורענות הוא: והגה. לשון שמחה: עשרים באמה. אמה ב] של הקדוש ברוך הוא: ורחבה עשר. כשהיא עפה, היינו כפולה: כי פשטת. לכפילתה הויא עשרים בעשרים: כי קלפת לה. דתשים קליפה זו בראש חבירתה שיהא כל כתיבתה מצד אחד: הויא לה ארבעי'. אורך ברוחב כ': ושמים בזרת תכן. ג] מלא עולם ° חצי אמה על חצי אמה, צא וחשוב כמה חצי אמה על חצי אמה יש במגילה ותמצא שלשת אלפים ומאתים, כיצד, עשה מעשרים אמה רוחב רצועות של רוחב חצי אמה הרי כאן ארבעים רצועות, וכל אחת ארבעים אמה לאורכה של מגילה, הרי אלף ושש מאות אמה אורך שהן שלשת אלפים ומאתים זרתות: דודאי תאנים. סירות נחושת מלאות תאנים: מועדים. מוכנים:

תוספות

מידי דחזי לאדם בעינן. ואוכסין את הגמל לעיל היינו נמי במידי דחזי לאדם אי נמי איירי ברה"י ולא בין הפסין אי נמי הואיל ותחילת התיקון הוי במידי דחזי לאדם שרי בכל ענין לצורך בהמה וא"ת אמאי בעינן מידי דחזי לאדם כיון דלא שרי אלא לצורך בהמה וי"ל שאם דלה לצורך בהמה ונשתיירו שם שרי לאדם והא דאמרינן בסמוך ואם היו רחבים לאדם נמי שרי היינו לדלות לכתחילה לצורך אדם אי נמי הא דאמרינן לא הותרו אלא לצורך בהמה היינו תחילת התיקון אבל בשכבר נתקן לצורך בהמה שרי אף לצורך אדם לכתחילה לדלות ואם היו רחבים שרי לתקן אפי' לצורך אדם ואתי שפיר הא דאמר לעיל י) חצר שראשה נכנס לבין הפסין מותר לטלטל מתוכה לבין הפסין ומבין הפסין לתוכה היינו השתא אפי' לצורך אדם:

מה הועילו ראשה ורובה של פרה. וא"ת הועילו בדנקיט מנא ונקיט לה דאמר לעיל דשרי ובריייתא איירי בדלא נקיט לה כדמוכח לעיל וי"ל דרב ענן משמע ליה לא ימלא אפילו בדנקיט מנא ונקיט לה אי נמי סבירא ליה דבנקיט מנא ונקיט לה לא בעינן ראשה ורובה:

אחוי ליה הנך מתוותא. משמע דכפרים קטנים מקרו מתוותא להואיל ולא היו ידועים מכלל דקטנים היו ובפרק קמא דגטין (ד' ז.) קרי לעיירות גדולות מתוותא דקא אמרי' מתוותא דארעא דישראל קא חשיב גבי קינה ודימונה ועדעדה ומתוך כך נראה דאין להקפיד מה שכותבין בגט מתא פלוני בין עיר גדולה בין עיר קטנה ומיהו בקונטרס פי' כאן מתוותא עיירות חריבות ולפי זה אין ראיה דשמא גדולות היו ולפי שנחרבו לא היו ידועות:

אחד משלשת אלפים ומאתים בתורה. בסלוק ח) אז ראית וספרת יסד רבי אליעזר הקליר אלפים וארבע מאות בעולם מאריכה וזהו לפי שעושה זרת שליש אמה כמו שיסד והזרת מותחת עד שים בסיט וארבעה אצבעות הוא הטפח והסיט ולפי חשבון דשמעתא הוי זרת חצי אמה וכל אמה כשתחלקנה לשתי וערב יש בה ארבע זרתות אך תימה כי לפי חשבונו היה לו לחלק אמה לתשעה חלקים ואז יהיה בכל חלק זרת על זרת כי העולם זרת על זרת ואז יעלה לשבעת אלפים ומאתים והוא עושה העולם זרת על אמה וזה מנין לו (ב) וגם סובר דוכל בשליש עפר הארץ ט) היינו שליש אמה והוא עצמו יסד גיא וכל עפרה בזרדה הכילו משמע דאצבע שלישי היינו אצבע הקרוי אמה קרי ליה זרדה ורצה לפרש וכל בשליש באצבע שלישי ובמסכת יומא (ד' יט:) קרי זרדה אצבע שאצל הגודל וזרדה היינו זרה דדא של אגודל י):

מפני

[מאירי] אבל בהמה שאי אפשר לה לעולם לטפס עד שלא יהא יכול לטפס ולירד אם מלא לבהמתו מותרין לו. [הרשב"א] לא הותרו פסי ביראות אלא לבאר מים חיים בלבד. נובעים ולירד, חשו לה משום הפסד בעלים. [מאירי] בעינן מידי דחזי לאדם. שאע"פ שעיקר התקנה לצורך בהמה היתה, מ"מ וזכים שיהיו ראוים לאדם. [מאירי] אלא מה הועיל ראשה ורובה של פרה. דקס"ד דפשיטא לן דכל היכא צריך שיהא בו תשמיש לאדם. [הריטב"א] פסי ביראות בחוץ לארץ לא דלא שכיחי מתיבתא. דנקיט לה ונקיט מנא לא בעינן ראשה ורובה.

ט) הִרְאַנִי יְיָ וְהִנֵּה שְׁנֵי דּוּדָאֵי תְאֵנִים מוּעָדִים לִפְנֵי הֵיכַל יְיָ אַחֲרֵי הַגְלוֹת נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת יְכָנְיָהוּ בֶן יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶת שָׂרֵי יְהוּדָה וְאֶת הֶחָרָשׁ וְאֶת הַמַּסְגֵּר מִירוּשָׁלִַם וַיְבִאֵם בָּבֶל: הַדּוּד אֶחָד תְּאֵנִים טֹבוֹת מְאֹד כִּתְאֵנֵי הַבַּכֻּרוֹת וְהַדּוּד אֶחָד תְּאֵנִים רָעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ: [ירמיה כד, א-ב]

[הריטב"א] דכתיב לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד. פירוש לכל דבר שנתת לו תכלית וקצבה ידעתי וראיתי קץ אותו השיעור ושמעינן מינה שלא לעולי רגלים בלבד התירו אלא אף לבני מתיבתא וכל לצורך מצוה דרבים. [הריטב"א] ויפרש אותה לפני והיא כתובה פנים ואחור. פנים קורא הצד שכותבין בו שהוא נגד פני האדם, ואחור אשר תחתיו יקרא אחור. כמה הוא, אבל רחבה מצותך מאד שלא ידעתי שיעורה. [רד"ק, יחזקאל ב י]

כא: עושין פסין פרק שני עירובין

הבכורות. מתניס משומרות הממכרות להתמצל: **שאוגדות.** קושרות פתמן לגוכך בעליהן שמיין נגעלות למתניס, מוגדות לגון מגודה. ל"ג שמגידות פתמיהן, כשרואה דס מוממת לגעלה ויפרוס היממה: **חדשים.** דגרי קופרים: **גם ישנים.** דגרי מוכה: **חודי צפנתא.** ומממרי כל מלה לך למעך: **פעמים פעמים ניתנה.** שמתה זו מדקה וזו יפה: **דברי קופרים.** מדקים, שממתכל דור ודור לגדול גדל וניתנ: **ויותר מהמה.** לעגל מיניה כמיב דגרי חממים כדרכוותה מלו דגרי מוהה שמכל מל פה שממלוה בהן חממי יהכל למחר שממעטו

מפני מה לא נתבטו. אין ג"ם בהלכה למעשה מקיני לנ"ש נתנו כדי שלא ישתכחו:

מוטב אמות מיתת עצמו. שם על גב דפ"ד קמא (ד' ח.) מחמירין מלהניח דבריהם פסוהרו בממהה רחימה יהים וכל שכן במקום סכנה מחמיר על עלמו היה:

בשעה שתיקן שלמה עירובין וטהרות ידים. שם על לב: גב דתיקן נמי מינוח כלמחמירין בפקיד שני דיבמות (ד' כפ.). שם שלא מצינו הכא מעשה ללמוד נמת מחת מיקן ומחר נת קול מיקן ומלכתיב לתין ומקר מיקן מלינס הרבה מממע נמי שהרבה מקנות עשה: מרן

הבכורות והדוד (ה)אחד תאנים רעות מאד אשר לא תאכלנה מרוע תאנים הטובות אלו צדיקים גמורים תאנים הרעות אלו רשעים גמורים ושמא תאמר אבד סברם ובטל סיכוים ת"ל [א] הדואדים נתנו ריח אלו ואלו עתידין שיתנו ריח דרש רבא מאי דכתיב הדואדים נתנו ריח אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא [ב] ועל פתחינו כל מגדים אלו בנות ישראל שמגידות פתחיהן לבעליהן ל"א שאוגדות פתחיהן לבעליהן [ג] חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם הרבה גזירות גזרתי על עצמי יותר ממה שגזרת עלי וקיימתים א"ל רב חסדא לההוא מרדבנן דהוה קא מסדר אגדתא קמיה מי שמיע לך חדשים גם ישנים מהו אמר ליה אלו מצות קלות ואלו מצות חמורות א"ל [ד] וכי תורה פעמים פעמים ניתנה אלא הללו מדברי תורה והללו מדברי סופרים. דרש רבא מאי דכתיב [ה] ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה וגו' בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה שדברי תורה יש בהן עשה ולא תעשה ודברי סופרים [ו] כל העובר על דברי סופרים חייב מיתה שמא תאמר אם יש בהן ממש מפני מה לא נכתבו אמר קרא עשות ספרים הרבה אין קץ [ז] ולהג הרבה יגיעת בשר א"ר פפא בריה דרב אחא בר אדא משמיה דרב עולא מלמד [ח] שכל המלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת מתקיף לה רבא מי כתיב לעג [ט] להג כתיב אלא כל ההוגה בהן טועם טעם בשר. תנו רבנן מעשה בר"ע שהיה חבוש בבית האסורין והיה ר' יהושע הגרסי משרתו בכל יום ויום היו מכניסין [י] לו מים במדה יום אחד מצאו שומר בית האסורין אמר לו היום מימך מרובין שמא לחתור בית האסורין אתה צריך שפך חציין ונתן לו חציין כשבא אצל ר"ע אמר לו יהושע אין אתה יודע שוקן אני וחיי תלויין בחייך סח לו כל אותו המאורע אמר לו תן לי מים שאטול ידי אמר לו לשתות אין מגיעין ליטול ידיך מגיעין אמר לו מה אעשה שחייבים עליהן מיתה מוטב אמות מיתת עצמי ולא אעבור על דעת חבירי אמרו לא טעם עד שהביא לו מים ונטל ידיו כששמעו חכמים בדבר אמרו מה בזקנותו כך בילדותו על אחת כמה וכמה ומה בית האסורין כך שלא בבית האסורין על אחת כמה וכמה. [יא] אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שתיקן שלמה [יב] עירובין ונטילת ידים יצתה בת קול ואמרה [יג] בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני ואומר [יד] חכם בני ושמח לבי ואשיבה חרפי דבר דרש רבא מאי דכתיב [טו] לכה דודי נצא השדה נלינה בכפרים נשכימה לכרמים נראה אם פרחה הגפן פתח הסמדר הנצו הרמונים שם אתן את דודי לך לכה דודי נצא השדה אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אל תדיני כיושבי כרכים שיש בהן גזל ועריות ושבועת שוא ושבועת שקר נצא השדה בא ונראך תלמידי חכמים שעוסקין בתורה מתוך הדחק נלינה בכפרים אלא בכופרים בא ונראך זרעו של עשו שהשפעת להן טובה והן כפרו בך נשכימה לכרמים אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות נראה אם פרחה הגפן אלו בעלי מקרא פתח הסמדר אלו בעלי משנה הנצו הרמונים אלו בעלי גמרא שם אתן את דודי לך אראך בכובדי וגודלי שבח בני ובנותי. אמר רב המנונא מאי דכתיב [טז] וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף מלמד שאמר שלמה על כל דבר ודבר של תורה שלשת אלפים משל על כל דבר ודבר של סופרים חמשה ואלף טעמים. דרש רבא מאי דכתיב [יז] ויותר שהיה קהלת חכם עוד לימד דעת את העם [ו]איזן וחקר תיקן משלים הרבה לימד דעת את העם דאגמריה בסימני טעמים ואסברה במאי דמסי ליה [ו]איזן וחקר תיקן משלים הרבה [יח] אמר עולא אמר רבי אלעזר בתחילה היתה תורה דומה לכפיפה [יט] שאין לה אזנים עד שבא שלמה ועשה לה אזנים. [כ] קוהלת תלתלים אמר רב חסדא אמר מר עוקבא מלמד שיש לדדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות [כא] שחורות כעורב [כב]במי אתה מוצאן במי שמשכים

ענג. [כ]מ"ם אמת הוא שנידון בצואה רותחת כדאמרינן בהניזקין (גיטין נו ע"א) **גבי ישו הנוצרי:** **ב)** בדפוה"ר היה מכנים לה, ולשון יפה הוא (דק"ס). **ג)** ס"א **קופה** (גליון), ע"פ מהרש"ל וכ"ה בכתי"ע וכבעיי: **ד)** חיבות "בני החזר" ליתא בכתי"ע ובדפוה"ר (ובהרש"ש שבע"י): **ה)** בדפוה"ר מוצא בהן **דברי** סופרים וכבדפוה"ר שהיה יכול **לבטל** (וכ"ה בהרש"ש שבע"י):

מסורת הש"ס עם הוספות

ו) [שולחן ערך קפ"ו]: **ז)** נכמות שם ד: [ועיי נד מהרש"א], **ח)** [ניתוך נד, **ט)** שבת יח:, **י)** יומות כפ, **יא)** עיי תמרה שו ע"א, **יב)** ירושלמי ברכות פ"א ה"ד, **יג)** עיי לקמן נד ע"ב, **יד)** עיי לקמן נד ע"ב תוס' ד"ה מלמה (ההרש"ש), **טו)** [עיי שו"ת תוס' יומל סי' קלב מוסף תוס' ד"ה], **טז)** [משלי כב, כט].

הגהות הב"ח

(ב) רש"י ד"ה השלה כני באגא ושנלל:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה מפני, **א** נתנו בדי שלא ישתכחו. עיין מסוגת מו"ז פ' [ק]נ:

הגהות מהר"ב רבשבורג

א) תוס' ד"ה מפני וכו' וגם בהש"ס **לא** נתנו בדי **שלא** ישתכחו. עי' יומות דף עז ע"ב תוס' ד"ה כלמה וכמו"ש מו"ז סימן קל"ב ומבוי"ש מוס הטור פי' נ"ב:

תורה אור השלם

א) הַדּוּדָאִים נָתְנוּ רֵיחַ וְעַל פְּתָחֵינוּ כָּל מְגָדִים חֲדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים דּוֹדִי צָפַנְתִּי לָךְ:
[שיר השירים ז, יד]

ב) וַיְהִי מֵהֵמָּה בְּנֵי הַיָּחִיד עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֵץ וְלַהַג הַרְבֵּה יְגִיעַת בָּשָׂר:
[קהלת יב, יב]

ג) בְּנִי אִם חָכַם לִבְּךָ יִשְׂמַח לִבִּי גַּם אָנִי:
[משלי כג, טו]

ד) חָכָם בְּנִי וְשַׂמַּח לִבִּי וְאֶשִׁיבָה חֹרְפִי דָּבָר:
[משלי כז, יא]

ה) לָכָה דּוֹדִי נֵצֵא הַשָּׂדֶה נָלִינָה בַּכְּפָרִים: נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים נִרְאֶה אִם פָּרְחָה הַגֶּפֶן פִּתַּח הַסְּמָדַר הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים שָׁם אֶתֵּן אֶת דֹּדַי לָךְ:
[שיר השירים ז, יב-יג]

ו) וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל וַיְהִי שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וָאָלֶף:
[מלכים א ה, יב]

ז) וְיֹתֵר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת חָכָם עוֹד לְמַד דַּעַת אֶת הָעָם וְאָזַן וְחִקֵּר תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה:
[קהלת יב, ט]

ח) רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב:
[שיר השירים ה, יא]

הגהות וציונים

כ) בדפוה"ר יש עוד זה דיבור: תוס' (ונשתכח מן הצענוות) **מי** כתיב

מסורת השס

יח א מי' פ"ש מכלי מילוכן הכ' ב תמנ עמוד ב:
יט ב מי' פ"ג מהלכות מ"ם הל' יט מ"ז פי' ממ פמיף כה:

רבינו חננאל

חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך הן דברי תורה ודברי סופרים. בני החזר עשות ספרים. פי' החזר בדברי סופרים [יותר] מדיה. שדברי תורה עשה ולא תעשה ודברי סופרים העובר על דברי חכמי זייב מיתה. כדזמן נמרמה יא אמרו לו לי' סרסון שעברת על דברי בית הלל וכל המלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת. ת"ר מעשה בר"ע שהיה חבוש בבית האסורים ולא מצא מים לישול ידיו ואמר מה אעשה העובר על דברי חכמים זייב מיתה אמר מתוב לי שאמות מיתת עצמי ואל אעבור על דעת חבירי כו'. בשעה שתיקן שלמה עירובין וגזר שומאה על הידים כדמפרש בחזולת שנת. יצתה בת קול ואמרה לו בני אם חכם לבך שמח לבי גם אני [ואמרו] חכם בני שמח לבי ואשיבה חורפי דבר. כשכימה לכרמים אלו [בתי] כנסיות וכמדרש. נראה אם פרחה הגפן אלו בעלי משנה הנצו הרמונים אלו בעלי הלכות. שם אתן את דודי לך אראך בכובדי וגודלי. על כל דבר ודבר של תורה אמר ג' אלפים משל ועל כל דבר ודבר של סופרים אמר ג' אלפים ש) שטעמים שנאמר ויהי שירו חמשה ואלף. קוהלת תלתלים שחורות כעורב כמי אתה מוצא תלי תלים אלו הלכות כמי

חשק שלמה על ר"ח

ש) [פלפי ס"ם הל ע"ל מכאה הלקי כמו לשמוע לפניו נגמ"].

משנת ראשונים

כתאני הבכורות. כאילו אמר כתאני עצי התאנה המכורות, בכורות תאני הוכר אותם תאנים כי הן נזדמדות בעיני מרואיהן לפי שהן בכורות וכן אמר בכבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי את אבותיכם.

[רד"ק, יחזקאל כד ב]

הדואדים נתנו ריח. הדואים, אמר המתרגם יבראזין, וכן יקראו בלשון ישמעאל, ויש להם ריח טוב, וכן כתוב הדואדים נתנו ריח (שה"ש ז יד), הם על אורח בן אדם, כי יש להם דמות ראש וידים.

[אבן עזרא, בראשית ל יד]

דברי סופרים כפ העובר עליהן חייב מיתה. כי ישראל העובר על דברי חורה מצד אשר יחקפנו היצר, יענש כמשפטי התורה. אבל העובר על דברי חכמים, אחר היותו שומר דברי תורה, לא ההיה מתולדת היצר וחקיפתו, אבל מצד הבזיון, ולכן יחזחייב מיתה. **[דושות הר"ן, הדושה השבועה]** **נשבכימה לכרמים אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות.** כרם שם חברות החכמים שנתקבצו בינהם, לפי שיושבים שורות שורות דומים לכרם, ועוד שה' קרא לכנסת ישראל כרם, אמר (ישעיה ה א) כרם היה לידידי בקרן בן שמן. **[פרושי"ם להרמב"ם, עדויות פ"ב מ"ד]**

תְּאֵנִים הַטּוֹבוֹת אֵלּוּ צַדִּיקִים גְּמוּרִים תְּאֵנִים הָרָעוֹת אֵלּוּ רְשָׁעִים גְּמוּרִים וְכוּ' אֵלּוּ וָאֵלּוּ עֲתִידִין שֶׁיִּתְּנוּ רֵיחַ. 'תאנים הטובות' הכוונה לגלות יהודה אשר עם יכניה, שהיו צדיקים והיו בהן החרש והמסגר, ו'תאנים הרעות' הן שארית ישראל שעם צדקיהו שהיו רשעים כמו שאמרו במסכת הוריות. ומצאנו שעם ישראל נמשל לתאנים בפסוק 'התאנה חנטה פגיה', משום שיש בתאנים טובות ורעות. וכוונת הכתוב 'הדודאים נתנו ריח' לשני דודי התאנים, דוד התאנים הטובות שמכוונות לצדיקים, ודוד התאנים הרעות שמכוונות לרשעים, שלא יאבדו בגלות כיון שגם הריקנים שבהם יש בהם ריח של תורה, וכמו שדרשו לגבי הדס שיש בו ריח בלא טעם, שיש בישראל בעלי תורה בלי מצות (מהרש"א). ויש שכתב שעם ישראל נדמה לתאנים, שכן תאנים בהיפוך אותיות הוא איתנים, ע"ש הצדיקים שהם 'איתנים מוסדי ארץ', וגם הרשעים נרמזו במילה תאנים מלשון 'תאניה ואניה' (בן יהוידע).

מַאי דִּכְתִיב הַדּוּדָאִים נָתְנוּ רֵיחַ אֵלּוּ בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם חֵטְא. ולפי דרש זה כוונת הכתוב 'הדודאים' לדודאים ממש שהוא מין עשב שיש לו ריח טוב כמפורש בפרק חלק, ודימה את בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא לריח הטוב, כיון שכאשר יש חטא נאמר בפסוק 'נרדי נתן ריחו' [-עזב ריחו], וכמו שדרשו בשבת (פח, ב) על עם ישראל שעשו את העגל לאחר מתן תורה (מהרש"א). ויש שכתב שמתוך שאינם טועמים טעם חטא, הם עוסקים בתורה שנדמתה לריח טוב שכולם נהנים ממנו (בניהו סוף ד"ה שמא).

וְעַל פְּתָחֵינוּ כָּל מִגְדִּים אֵלּוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁמַּגִּידוֹת פִּתְחֵיהֶן לְבַעֲלֵיהֶן - שכשרואות דם מגידות לבעליהן כדי שיפרשו מהן (רש"י). ויש שכתב שהן מגידות את פתחי וסתיהן, כדי שבעליהן יפרשו מהן בעונה הסמוכה לוסת (רש"ש). ויש שהוסיף שהפסוק נדרש עם ההמשך 'חדשים גם ישנים', שבנות ישראל מגידות לבעליהן לפרוש אף על טיפת דם כחרדל, שהיא תקנה חדשה שנתקנה בימי רב זירא (מהרש"א).

מִי שֶׁמִּיעַט לָךְ חֲדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים מֵהוּ אָמַר לֵיהּ אֵלּוּ מִצְוֹת קַלּוֹת וְאֵלּוּ מִצְוֹת חֲמוּרוֹת. מצוות קלות הן הדברים הקלים שבחמורות כגון איסור יחוד בעריות ואיסור תחומין בשבת, ונקראו חדשות לפי שתחילה ניתנו עיקר מצוות שבת ועריות ואח"כ ניתנו איסור יחוד ואיסור תחומין (מהרש"א). ויש שכתב ש'ישנים' הם שבע מצוות בני נח ו'חדשים' הם המצוות שקיבלו ישראל בסיני. ונקראו שבע מצוות בני נח קלות, לפי שאין היצר יכול לפתות בהן את ישראל ולומר שקיבלום עליהם באונס ע"י כפיית הר כגיגית כמו המצוות שקיבלו ישראל עליהם בסיני (בניהו).

אָמַר לֵיהּ וְכִי תּוֹרָה פְּעָמִים פְּעָמִים נִתְּנָה, שכיון שניתנו כולם בסיני אין לקרות את חלקם חדשים וחלקם ישנים (מהרש"א). שלבני ישראל ניתנו כל במצוות בסיני בבת אחת, ולא שייך לקרוא את שבע מצוות בני נח כלפיהם 'ישנות' (בניהו).

אֶלָּא הֲלָלוּ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְהַלְלוּ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. והזכיר קודם ה'חדשים' ואח"כ ה'ישנים' ולא אמר 'ישנים גם חדשים', לפי שמבואר בהמשך הגמ' שצריך להזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה, ואמר הכתוב לענין הזהירות שאף ב'ישנים' צריך זהירות יתירה (מהרש"א). ויש שכתב שבא הכתוב לרמז שה'חדשים' צריכים להיות מיוסדים על ה'ישנים', ואמר 'חדשים גם ישנים' היינו חדשים שבאים מתוך הישנים 'דודי צפנתי לך' (איי הים).

שֶׁדִּבְרֵי תּוֹרָה יֵשׁ בָּהֶן עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה וְדִבְרֵי סוֹפְרִים כָּל הָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי סוֹפְרִים חַיָּיב מִיתָה. היינו הגדרים והסייגים שגדרו חכמים שלא לעבור על דברי תורה (רש"י, ע"פ פירוש המהרש"א). ויש שכתב, שאין העובר על דברי חכמים חייב מיתה אלא במה שגזרו חכמים לעשות גדר לדבר שיש בו איסור מיתה, אבל דברים שגזרו לעשות גדר לעשה ולא תעשה, לא יהא הטפל חמור מן העיקר. ומה שאמר ר"ע (להלן בסמוך) על נטילת ידים שחייבים על מניעתה מיתה, היינו משום שתיקנוה כגדר לאכילת תרומה בטומאה שהיא באיסור מיתה (מהרש"א).

כָּל הָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי סוֹפְרִים חַיָּיב מִיתָה, אף על דברים שגזרו עליהם בעשה (רש"י). והטעם שעונשו חמור יותר מעונש העובר על דברי תורה, משום שהוא מזלזל בדבריהם ולא מחמת שגבר יצרו עליו, ואף אינו מתחרט על מעשיו כיון שדברי חכמים קלים בעיניו ואינם נחשבים לו לעוון, ואף רחוק הוא מן התשובה, כיון שמחמת שדבריהם קלים בעיניו עובר הוא עליהם פעמים רבות ומשתרש בהם (שערי תשובה [לרבינו יונה] ג, ה-ו). ויש שפירש, משום שדברי חכמים נעשו לגדר ולסייג, והגדר היא לשמירה וקיום, וכאשר הוא פורץ את הגדר אין לו קיום, וזהו שאמרו 'פורץ גדר ישכנו נחש' כי הנחש הוא שהביא את המיתה לעולם, וזה שהוא פורץ את הגדר אינו ראוי לו קיום אלא מיתה כמעשה הנחש (נר מצוה למהר"ל).

שֶׁמָּא תֹּאמַר אִם יֵשׁ בָּהֶן מַמָּשׁ מִפְּנֵי מָה לֹא נִכְתְּבוּ אָמַר קְרָא עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֵץ, שאם היו נכתבים לא היה להם קץ (רש"י). ואף הגדרים והסייגים שגזרים חכמי כל דור ואינם כוללים לכל הדורות, אין קץ וגבול לכתוב אם יהיה הדור פורץ במצוה זו תעשו גדר כך וכך וכו' (איי הים).

מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַמַּלְעִיג עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים נִדּוֹן בְּצוֹאָה רוֹתַחַת, ומתפרש הכתוב 'להג הרבה' הלועג על דברי חכמים שעשו ספרים לגדור ולהוסיף על דברי תורה כנאמר בפסוק 'עשות ספרים הרבה', נידון ב'יגיעת בשר' (מהרש"א גיטין נז, א). והטעם שנידון דוקא בצואה רותחת, כי דברי חכמים הם מן השכל האלוקי הנבדל מן האדם לרוב מעלתו, והצואה היא נבדלת מן האדם לרוב פחיתותה, וכאשר לועג מן הדבר הנבדל מהאדם לרוב מעלתו, נידון בהיפך זה בדבר הנבדל מן האדם לרוב פחיתותו (באר הגולה [למהר"ל] שער שני א). ויש שכתב, שכיון שכשמלעיג על דברי חכמים הוא ממאיס דבריהם בעיני הבריות, לפיכך הוא נידון בדבר המאוס ביותר שהוא צואה רותחת (בן יהוידע).

מַתְקִיף לָהּ רָבָא מִי כָּתִיב לַעַג לַהַג כְּתִיב אֶלָּא כָּל הַהוֹגֶה בָּהֶן טוֹעֵם טַעַם בָּשָׂר, שכל שחוזר ושונה דברי תורה מוצא בהם טעם (רש"י). ולדבריו כוונת הכתוב לכל דברי תורה ולא רק לדברי סופרים, וכמו שאמרו בפרק כיצד מעברין (נד, א) למה נמשלו דברי תורה לתאנים, מה תאנה זו כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים, אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בה טעם (תורת חיים). ויש שכתב, שכוונת הכתוב לדברי סופרים דוקא והיינו הש"ס, שמצינו בכמה מקומות שטעמי ש"ס נמשלים לטעם בשר, שכשם שמזון הבשר וטעמו נאות למזג כל אדם קטן וגדול יותר מכל המזונות, כך חכמת הש"ס וטעמיה ניאותים ומתקבלים לכל אדם יותר מכל שאר החכמות (תורת חיים).

רַבָּה אָמַר בְּמִי שֶׁמַּשְׁחִיר פָּנָיו עֲלֵיהֶן כְּעוֹרֵב - שמענה עצמו על דברי תורה ומשחירים פניו כמו שהעורב שחור. ועוד יש לפרש לענין מיעוט מזונותיו, שמרוב עמלו בתורה מעטים מזונותיו שאינו מוצא זמן לפרנסתו, שהוא כעורב שמזונותיו מועטים ואינם מצויים לו, כמו שאמרו במסכת ב"ב (ח, א) 'פרנסני כעורב וככלב' (מהרש"א).

רָבָא אָמַר בְּמִי שֶׁמְּשִׁים עַצְמוֹ אַכְזָרִי עַל בָּנָיו וְעַל בְּנֵי בֵיתוֹ כְּעוֹרֵב. שלשה אמוראים אלו יש לפרש שנחלקו בשיעור חיובו של האדם בלימוד התורה, שמר עוקבא סובר כדעת רבי ישמעאל (ברכות לה, ב) שאמר 'הנהג בהם מידת דרך ארץ', ולכך אמר שישכים ויעריב ללמוד ובשאר היום יעסוק במלאכתו, ורבה סבר כרבי שמעון בר יוחאי (שם) שילמד כל היום ולא יעסוק בדרך ארץ, ולכך אמר שישחיר פניו עליהם, ומכל מקום אינו מחוייב לענות את בניו, ורבא הוסיף שילמד אף שמענה את בניו (עין אליהו). ויש שכתב שלא נחלקו, אלא כל אחד דרש מפסוק זה דרשה אחרת (ראש משביר).

כְּבֵיכוֹל כְּאָדָם שֶׁנּוֹשֵׂא מַשּׂוֹי עַל פָּנָיו וּמְבַקֵּשׁ לְהַשְׁלִיכוֹ מִמֶּנּוּ. ופירוש 'אל פניו' היינו של הקב"ה, ודומה לו הרשע כמשאוי לפניו (רש"י). ופירושו הוא ע"פ פירוש התרגום (דברים ז, י) שכוונת הכתוב על מעט הטוב שעשה הרשע בעולם הזה, שהוא תמיד על פניו של הקדוש ברוך הוא כמשאוי, כדי למהר לשלם לו בעולם הזה ולהאבידו לעולם הבא (מהרש"א).

אֶלָּא אֶרֶךְ אַפַּיִם לְצַדִּיקִים אֶרֶךְ אַפַּיִם לָרְשָׁעִים. 'אפים' משמע שני פנים, שוחקות וזעומות, כלומר שמאריך פנים זעומות לרשעים, ואינו נותן להם את עונשם לאלתר אלא בעולם הבא, וכן מאריך פנים שוחקות לצדיקים ואינו משלם את שכרם אלא בעולם הבא (רש"י ותוס'). ויש שפירש שמאריך אף לחוטא ואינו ממהר להעניש אותו, בין אם הוא צדיק ובין אם הוא רשע (רבי אברהם בן הרמב"ם שמות לד, ו).

בּוֹר וּפַסִּין קָאָמַר אוֹ דִילְמָא בּוֹר וְלֹא פַּסִּין קָאָמַר, היינו כאשר רוחב הבור הוא בית סאתים, האם התירו עוד שתי אמות לצורך הכנסת ראשה ורובה של פרה אף שנמצא ההיקף גדול מבית סאתים, כיון שאותן שתי אמות נוספות מתקנת חכמים רק לצורך שאיבת המים מן הבור בשבת, ואינן בכלל שיעור הבור (ר"ן, גאון יעקב). אבל לא ירחיק את הפסין יותר משתי אמות מן הבור (תוס'). ומה שהתירו במשנה לעיל (יז, ב) להרחיק את הפסין מן הבור הרבה, היינו כשהבור והפסין יחד אינם יותר מבית סאתים, שאז מותר להרחיק עד שיהיה הכל יחד בית סאתים (ריטב"א). ויש שכתב, שהכוונה בבית סאתים לא על שיעור הבור, אלא על שיעור הרחקת הפסין מן הבור, שיהא מותר להרחיקן מהבור עד בית סאתים נוספות (ריטב"א בשם יש מפרשים).

אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ אֲרִיךְ וְקָטִין. שלרבי יהודה מותר להרחיק עד בית סאתים גם כאשר הבור אינו מרובע אלא צר וארוך. ואף לשיטת רבי יהודה בן בבא (להלן כג, א) לא התירו קרפף עד בית סאתים אלא כאשר הוא עשוי כמרובע, ומשמע שם שרבי יהודה לא נחלק עליו בזה, מכל מקום לגבי פסין סובר הוא שהקלו בכך חכמים לצורך עולי רגלים (ריטב"א).

וְכָל דִּירָה שֶׁתַּשְׁמִישָׁהּ לְאָוִיר כְּגוֹן בָּרְנָנִין שֶׁבַּשָּׁוְוקוֹת בֵּית סָאתַיִם מִוּתָּר יֶתֶר מִבֵּית סָאתַיִם אָסוּר, שאין על דירה כזו שם דירה, ומשום שאינו דר שם מחמת חפצו אלא בעל כרחו לצורך האויר שחוצה לה וכגון לשמור את מה שסביבותיה (רש"י לעיל טו, א). ואף כשהיא מקורה (רש"י). ויש שכתב שמקום מקורה אין דינו כקרפף ומותר לטלטל בו אף כשגודלו יותר מבית סאתים (ביאה"ל שסב, א, בדעת הרמב"ם). ומצינו שנחלקו עוד ראשונים בדבר, שלדעת התוס' (להלן צ, א) אין דינו כקרפף, ולדעת הריטב"א (להלן כה, א) דינו כקרפף (חזו"א או"ח פט, ה).

מַשְׁנָה. יְסִלְּקֶנָּה לְצַדָּדִין - שבקיעת הרבים מבטלת את המחיצות (רש"י לעיל כ, א ד"ה מפסקתן). ו'רבים' היינו שישים ריבוא (מג"א שסג, מ; חזו"א או"ח קח, יב). ויש שסוברים, שגם בפחות מכך נחשבים 'רבים' (ביאה"ל שם לו ד"ה הוי, בשם אחרונים).

גְּמָרָא. אִלְמָלֵא דַּלְתּוֹתֶיהָ נִנְעָלוֹת בַּלַּיְלָה וְכוּ' - בכל לילה (רש"י לעיל ו, ב ד"ה ירושלים; ומדבריו משמע שצריך שיהיו נעולות גם בלילות החול ולא רק בליל שבת, וראה בזה במשנ"ב מהדו' דרשו שסד הע' 5. וראה שם עוד, שאין צריך שיהיו נעולות במפתח). ולפיכך אינה רשות הרבים, שאינה דומה למחנה ישראל במדבר שהיתה בו דרך פתוחה לרבים בכל שעה (רש"י להלן קא, א ד"ה חייבין; רשב"א בעבודת הקודש ב, ד, מא). ויש שפירש, שהדלתות הנעולות נחשבות כסתימה גמורה וכמחיצה שלימה, וכאילו יש כאן ארבע מחיצות, ולפיכך אינה רשות הרבים (ריטב"א). ויש שפירש, שהדלתות הנעולות גורמות שלא ילכו שם רבים ויבטלו את המחיצות, וכיון שאין הרבים הולכים שם, צורת הפתח שיש בדלתות נחשבת מחיצה, ומועילה להחשיב את המקום רשות היחיד (חזו"א או"ח עח, ה).

חַיְיבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם רְשׁוּת הָרַבִּים - שבקיעת הרבים מבטלת את המחיצות. ואם כן הוא הדין שהמחיצות של פסי ביראות יתבטלו מחמת בקיעת הרבים (ע"פ רש"י). ואין לומר שירושלים שונה משום שרוחבה הוא שש עשרה אמות ואילו בפסי ביראות הרווח ביניהם הוא לכל היותר שלש עשרה אמה ושליש, כיון שברווח שבין המחיצות שבירושלים היתה צורת הפתח, ומכך שבקיעת הרבים מבטלת את צורת הפתח שנחשבת כמחיצה, יש ללמוד שהוא הדין שבקיעת הרבים תבטל את המחיצות של פסי ביראות (תוס' ד"ה והא, בפי' ראשון, וראה חזו"א או"ח עד, ח). ועוד יש לפרש, שהדין שבקיעת הרבים מבטלת את המחיצות, אינו תלוי ברוחב הרשות, ולכן גם בפסי ביראות בקיעת הרבים מבטלת את המחיצות (תוס' שם בפי' שני; רבינו פרץ; ריטב"א).

כָּאן וְלֹא סְבִירָא לֵיהּ - וכוונת רבי יוחנן 'כאן הודיעך כוחן של מחיצות', לומר שדוקא בפסי ביראות שיש להם 'שֵׁם ארבע מחיצות' [ראה להלן בגמ'], סוברים חכמים שאין בקיעת הרבים מבטלת את המחיצות, אבל לענין 'שני בתים משני צידי רשות הרבים' [שהובא להלן בגמ'], שאין שם שֵׁם ארבע מחיצות, מודים חכמים שבקיעת הרבים מבטלת את המחיצות (ר"ן).

הָתָם דְּאִיכָּא שְׁתֵּי מְחִצּוֹת מְעַלְּיָיתָא וְכוּ' - בשני בתים בשני צידי רשות הרבים בקיעת הרבים אינה מבטלת את המחיצות, מכיון שיש שתי מחיצות בשתי רוחות שאין הרבים עוברים דרכן [ובקיעת הרבים מבטלת רק את המחיצה שעוברים דרכה], ולרבי יהודה די בשתי מחיצות כדי לעשות רשות היחיד [ומה שהצריך רבי יהודה לחי או קורה משני הצדדים, הוא רק מדרבנן, והקילו בזה שאין בקיעת הרבים מבטלתן (ריטב"א)], ודוקא בפסי ביראות סובר רבי יהודה שבקיעת הרבים מבטלת את המחיצות, מכיון שבכל רוח הרבים בוקעים דרך המחיצה (תוס' ד"ה קשיא, בפי' ראשון; ריטב"א).

המשך במילואים עמ' 117

גמרא

שמשכים ומעריב עליהן לבית המדרש רבה אמר במי שמשחיר פניו עליהן כעורב רבא אמר במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב כי הא דרב אדא בר מתנא הוה קאזיל לבי רב אמרה ליה דביתהו ינוקי דידך מאי אעביד להו אמר לה מי שלימו קורמי באגמא. [א] ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו א"ר יהושע בן לוי אילמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו [א] כביכול כאדם שנושא משוי על פניו ומבקש להשליכו ממנו [א] לא יאחר לשונאו א"ר אילא לשונאיו הוא דלא יאחר אבל יאחר לצדיקים גמורים והיינו [ב] דא"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב [ב] אשר אנכי מצוך היום לעשותם היום לעשותם ולא למחר לעשותם היום לעשותם למחר לקבל שכרם [ג] א"ר חגי ואיתימא ר' שמואל בר נחמני מאי דכתיב [ג] ארך אפים ארך אף מבעי ליה אלא ארך אפים לצדיקים ארך אפים לרשעים: ר' יהודה אומר עד בית סאתים וכו': איבעיא להו בור ופסין קאמר או דילמא בור ולא פסין קאמר אדם נותן עיניו בבורו ולא גזרינן דילמא אתי לטלטולי יותר מבית סאתים בקרפף [דעלמא] או דילמא אדם נותן עיניו במחיצתו וגזרינן דילמא אתי לאיחלופי יותר מבית סאתים בקרפף [ה] ת"ש כמה הן מקורבין כדי ראשה ורובה של פרה וכמה הן מרוחקין אפי' כור אפי' כוריים ר' יהודה אומר בית סאתים מותר יתר מבית סאתים אסור אמרו לו לרבי יהודה אי אתה מודה בדיר וסהר מוקצה וחצר אפילו בית חמשת כורים ובית עשרת כורים שמותר אמר להם זו מחיצה ואלו פסין ר"ש בן אלעזר אומר בור בית סאתים אבית סאתים מותר ולא אמרו להרחיק אלא כדי ראשה ורובה של פרה הא מדקאמר ר"ש בן אלעזר בור ולא פסין מכלל דרבי יהודה בור ופסין קאמר ולא היא ר' יהודה בור בלא פסין קאמר אי הכי היינו דר' שמעון בן אלעזר איכא בינייהו אריך וקטין כלל אמר רבי שמעון בן אלעזר [א] כל אויר שתשמישו לדירה כגון דיר וסהר מוקצה וחצר אפילו בית חמשת כורים ובית עשרת כורים מותר [ט] וכל דירה שתשמישה לאויר כגון בורגנין שבשדות בית סאתים מותר יתר מבית סאתים אסור: **מתני'** [ד] ר' יהודה אומר אם היה דרך רשות הרבים מפסקתן יסלקנה לצדדין וחכמים אומרים [ב] אינו צריך: **גמ'** רבי יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרווייהו כאן הודיעך כוחן של מחיצות כאן וסבירא ליה [ט] והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ירושלים אילמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים אלא כאן ולא ס"ל. ורמי דר' יהודה אדר' יהודה ורמי דרבנן אדרבנן [י] דתניא יתר על כן א"ר יהודה מי שהיו לו שני בתים משני צידי רשות הרבים עושה לו לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושא ונותן באמצע אמרו לו אין מערבין רשות הרבים בכך קשיא דר' יהודה אדרבי יהודה קשיא דרבנן אדרבנן דר' יהודה אדרבי יהודה לא קשיא התם דאיכא שתי מחיצות מעלייתא הכא ליכא שתי מחיצות מעלייתא דרבנן אדרבנן [נמי] לא קשיא הכא איכא שם ארבע מחיצות התם ליכא שם ד' מחיצות [י]. א"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן ארץ ישראל אין חייבין עליה משום רה"ר יתיב רב דימי וקאמר ליה להא שמעתא א"ל אביי לרב דימי מ"ט אילימא

רש"י

שמשכים ומעריב. שחורות לשון שחרית, כעורב לשון ערבית: עורב אכזרי על בניו כדכתיב (תהלים קמז) לבני עורב אשר יקראו [ה], והקב"ה מזמן להן יתושים ונכנסין לתוך פיהן [ט]: קורמי. ירקות, לישנא אחרינא (א) גמי לא כי עקרת להוא רכיכא דאית ביה וטחני ליה ועבדי ריפתא, באל"ף בי"ת דר' מכיר מצאתיו: אל פניו. של הקב"ה, ודומה לו כמשאוי לפניו: ולא למחר לעשותם. שלאחר מיתה לעתיד לבוא אם בא לקיים מצות אינו מועיל, דמי שטרח בערב שבת יאכל בשבת כדאמר במס' ע"ז [ה]: אפים. משמע פנים, בין שוחקות בין זעומות, אפים שוחקות מאריך ומאחר לצדיקים לעתיד לבא, ואפים זעומות מאריך לרשעים ומאחר פורענותם לעוה"ב: בור ופסין. רוחב הבור עם חלל היקף הפסין הרחוקין שתי אמות: או דילמא בור. לחודיה שרי בבית סאתים לבד הרחקת ב' אמות: אדם נותן עיניו בבורו. ואם בא ללמוד מכאן היתר למקום אחר מן הבור הוא למד, והרי אינו אלא בית סאתים, הלכך אע"פ שהוקף יותר על כן לא אתו למישרי קרפף יותר מבית סאתים דעלמא שלא הוקף לדירה: או דילמא במחיצתו אדם נותן עיניו. ואם בא ללמוד מכאן היתר למקום אחר מן המחיצה ילמוד, הלכך אתי למישרי בעלמא יותר מבית סאתים אי שרית הכא: לא אמרו להרחיק. הסיקף לבד בית סאתים של רוחב הבור אלא שתי אמות: אריך וקטין. ק' על נ' דהוו סאתים כחצר המשכן [ל], לר' יהודה אע"פ שאינו מרובע מותר ובלבד שלא יהא בין ארכו ורחבו יותר מבית סאתים, ולר"ש בעינן מרובע כדאמר בהדיא בית סאתים על בית סאתים דהוי שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים כדאמר בהאי פירקין (ד' כג.). קטין קאר ברחבו: כל אויר. אף על פי שאינו מקורה, אם תשמישו לדירת אדם לכניסה וליציאה תמיד: וכל דירה. שהיא מכוסה בגג, והיא עשויה לשמירת אויר שחוצה לה: מתני': גמ' חייבין עליה. אלמא אתו רבים ומבטלו מחיצה: הכא איכא שם ד' מחיצות. שיש שתי אמות (ג) היכר היקף דופן לכל רוח: [ו] סולמא דצור. סלע הר גבוה סביב לעלות

תוספות

ארך אפים לצדיקים ולרשעים. אפים שוחקות מאריך לצדיקים עד לעתיד וזעומות לרשעים ומאחר פורענותם עד לעולם הבא וגם זה לטובה שיש להם שהות לחזור בתשובה כדמשמע בחלק (סנהדרין ד' קיא.) דהוי נמי לטובה [ע' תוס' ב"ק נ: ד"ה ארך]:

או דלמא בור בלא פסין קאמר. פירוש ופסין לא יהו מרוחקין מן הבור אלא כדי ראשה ורובה של פרה אבל אין לפרש דפסין נמי אי בעי מרחיק עד בית סאתים מדקאמרי' בסמוך אי הכי מאי בינייהו בין לר"ש בין לר' יהודה ולפי זה טובא איכא בינייהו דר' שמעון לא שרי (ג) אלא להרחיק כדי ראשה ורובה של פרה ור' יהודה מתיר עד בית סאתים אלא ודאי גם ר' יהודה לא שרי להרחיק אלא כדי ראשה ורובה של פרה אע"ג דאדם נותן עיניו בבורו ולא במחיצה אין להתיר יותר:

בור ופסין קאמר. והא דאמר בפרקין (ד' כה.) קרפף יותר מבית סאתים ונטה (ד) עמוד גבוה י' ורחב ד' מיעטו ה"נ האי בור למה לא הוי מיעוט וי"ל דהתם במחיצות טובות אבל בפסין לא התירו בין הכל אלא בית סאתים:

והא א"ר יוחנן ירושלים אלמלא דלתותיה. ואם תאמר שאני ירושלים דהוה רחבה שש עשרה אמות ופסין ליכא אלא י"ג ושליש [ו] וי"ל הואיל והיה לירושלים צורת הפתח דחשיב כמחיצה כדאמרינן בפ"ק (יא.) ואם יש לו צורת הפתח א"נ למעט לא היה לרבים דבקעי לבטל המחיצה ואפילו לרב [ח] [ס] דאתנייה צריך למעט מודה הוא דמן התורה מהני תדע דהא פיאה מתרת בכלאים אפילו יותר מעשר [י] ולפי פירוש אחר דפירשתי (ד' ו.) גבי יתר על כן (ה) ניחא:

חייבין עליה משום רשות הרבים. וא"ת כיון דמסקינן דרבי יוחנן סבר ליה כרבי יהודה אמאי חייבין עליה משום רשות הרבים הא אית ליה שתי מחיצות דאורייתא וי"ל דירושלים היתה מפולשת מארבע לצדדין וחייבין עליה משום רה"ר לעומד באמצע הפילוש דליכא מחיצה:

קשיא דרבי יהודה אדר' יהודה. קא סלקא דעתיה דמקשה דלרבי יהודה שלא מחיצות דאורייתא [ס] ולחי וקורה משום מחיצה [ע] אלמא לא אתו רבים ומבטלו מחיצה דאי שתי מחיצות דאורייתא לא הוה פריך מידי ומשני קסבר שתי מחיצות דאורייתא אי נמי אפילו קסבר שלא מחיצות דאורייתא לא אתו רבים ומבטלי מחיצה שלישית כיון דאיכא שתי מחיצות שלימות:

דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא. הוה מצי לשנויי דרבנן לא פליגי אדרבי יהודה אלא מדרבנן אבל מדאורייתא מודו ליה:

אילימא

עין משפט נר מצוה

כ א מיי' פט"ז מהל' שבת הל' ד' וה' סמג לאוין סה טור ש"ע א"ח סי' שנח סעיף א:
כא ב מיי' פי"ז מהל' שבת הלכה לג:

תורה אור השלם

א) וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יְאַחֵר לְשֹׂנְאוֹ אֶל פָּנָיו יְשַׁלֶּם לוֹ: [דברים ז, י]
ב) וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם: [דברים ז, יא]
ג) וַיַּעֲבֹר יְיָ עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא יְיָ יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת: [שמות לד, ו]

רבינו חננאל

שמשכימין ומעריבין עליהן בבהמ"ד רבה אמר במי שמשחירין פניהם כעורב. רבא אמר במי שמתאכזר על בניו כעורב. כדרב אדא בר אהבה דכד הוה אזיל בי רב הוה אמרה ליה דביתהו ינוקי מאי אעביד להו הוה אמר לה איכא קראי באגמא. פי' ירקות שדה באגם יאכלו מהם. אשר אנכי מצוך [היום היום לעשותם] ולא היום לקבל שכרם כו'. ארך אפים לצדיקים ולרשעים כו': מתני' ר' יהודה אומר עד בית סאתים כו'. איבעיא להו ר' יהודה בור ופסין קאמר או דלמא בור בית סאתים זולתי פסין קאמר אדם עיניו בבורו ולא גזר דלמא אתי לטלטולי בקרפף דעלמא יתר מבית סאתים או דלמא עיניו במחיצתו שהן הפסין וכיון שהן יתר מבית סאתים גזר פסין אטו קרפף מאי. ת"ש כמה הן מקורבין כדי ראשה ורובה של פרה. וכמה יהא רחוקין מן הבאר אפי' כוריים מותר כו'. ר' יהודה אומר בית סאתים מותר כו' ר' שמעון בן אלעזר אומר באר שהוא בית סאתים אינו מותר להרחיק מן באר אלא כדי ראשה ורובה של פרה מדתני ר' שמעון בן אלעזר אומר בור בית סאתים על בית סאתים מכלל דר' יהודה באר ופסין בית סאתים קאמר. ודחינן לא ר' יהודה נמי בור בלא פסין קאמר ובבור ארוך וצר פליגי ר' שמעון בן אלעזר בעי ארכו כרחבו ור' יהודה לא חייש כלל. אמר ר' שמעון בן אלעזר כל אויר שתשמישה לבית דירה כגון דיר וסהר ומוקצה וחצר אפילו עשרת כורים מותר. פי' דיר כדתנן הכונס צאן לדיר ותנן בענין מעשר בהמה כונסן לדיר סהר כגון רחבה שעושין אחורי העיירות ומקיפין אותה להכניס פירות וכיוצא בהן עראי. מוקצה מקום גבוה הוא שנעשה מוקצה מן רה"ר ומן הכרמלית והללו יש בהן ריוח כמו הבקעה כדתנן הוליכוהו לעיר אחרת ונתנוהו בדיר או בסהר ואמרינן גזירה הילוך דדיר וסהר אטו הילוך דבקעה. קרפף הוא כעין כתלים בלא קירוי והיא נקראת אילוסא של חצר [א] וכל שתשמישה לאויר כגון בורגנין [בית סאתים מותר] יתר מבית סאתים אסור זו פשוטה היא: מתני' ר' יהודה אומר אם היה דרך הרבים מפסקתה יסלקנה לצדדין וחכמים אומרים אינו צריך. ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרווייהו כאן הודיעך כחן של מחיצות שאע"פ שמפסיקין אותן העוברים והשבים כמו רה"ר שיש שם מחיצות נעשה כרה"י ומקשינן ר' יוחנן אמר כאן וסבירא ליה והאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן ירושלים אלמלי דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רה"ר והנה ירושלים הרי היא מוקפת חומה שהיא חומה מעליא. וא"ר יוחנן אילולי שדלתותיה ננעלות בלילה ואין מפסיקין בה משום כך היא כרשות היחיד אבל אילו לא היו דלתותיה ננעלות כיון שמפסיקין אותה דרך הרבים כרשות הרבים היא ותורת רשות הרבים בה ומחיצותיה אינן מועילות בה אלא כאן ולא סבירא ליה. בכאן הנוסחאות מתחלפות. אמר ר' יוחנן ארץ ישראל אין חייבין עליה משום רשות הרבים אמר ליה רב דימי מאי טעמא אי

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [עיין פי' רש"י חגיגה יג: ובחולה ג: ובמגילה כח.], ב) ב"ק נ. ע"ש, ג) ב"ק נ. ע"ש, ד) שבת ו: [לעיל כ.], ה) לעיל ו: ולקמן קא., ו) שבת ו. קיז. לעיל ו. יב: לקמן נט: ודף נה., ז) עי' תוס' לעיל ו: ד"ה האמר, מ) כתובות מט:, ס) תנחומא עקב ב', י) [דף ג.], כ) לקמן כג:, ל) לעיל יג: מ) לעיל ב סוע"ב, נ) לעיל יא:, ס) עי' לעיל יא:, ע) עי' לעיל דף ה. דיה יב ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה קורמי ירקות לישנא אחרינא קוראמי גמי לא: (ב) ד"ה הכא איכא וכו' שתי אמות היקף כל"ל ותיבת "היכר" נמחק: (ג) תוס' ד"ה או דלמא וכו' לא שרי להרחיק אלא כדי ראשה: (ד) ד"ה בור וכו' ונטה בו עמוד גבוה י' ורחב ד' ומיעטו הוי מיעוט והכא נמי הכי: (ה) ד"ה והא וכו' גבי יתר. נ"ב דף ו ע"ב בד"ה וכי תימא:

גליון הש"ס

גמ' וכל דירה שתשמישה לאויר. לעיל דף טו ע"ב וער' ברכות דף כה ע"ב ובכיכין יומא: תוס' ד"ה והא"ר כו'. דאתנייה צריך למעט מודה הוא דמן התורה מהני. ע"ל דף ו ע"ב תד"ה כל אמר:

רב נסים גאון

רבא אמר במי שמתאכזר על בניו כעורב. עיקר דיליה מהא דכתיב (תהלים קמז) ולבני עורב אשר יקראו וזה הדבר ידוע הוא כי העורב יעזוב את אפרוחיו כל זמן שעדיין לא העלו אברה ולאחר שתעלה עליהן אברה הן משחירין הוא חוזר אליהן וכתיב נמי (איוב לח) מי יכין לעורב צידו ובכתובות בפרק נערה שנתפתתה הקשו (דף מט) ועורבא בעי בניה והכתיב לבני עורב אשר יקראו הא קשיא הא בזיזוריה הא באוכמי: והא

הגהות וציונים

א] בכת"י ובדפו"ר לאיחלופי בקרפף יותר מבית סאתים דעלמא: ב] שייך לע"ב (גליון):

משנת ראשונים

רבא אמר במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב. דרך העורב, כי כשהם קטנים נראים לבנים, והעורב מתוך שאינו רואה אותם שחורים כמותו מואס אותם שחושב שאינם בניו ומניחם, והקב"ה מזמין להם פרנסתם ובאים יתושים ואוכלים אותם יתושים, ואח"כ כשחוזרים שחורים, העורב מרחם עליהם. [תלמידי רבינו יונה, כתובות מט:] כי הא דרב אדא בר מתנא הוה קאזיל לבי רב. כשהיה הולך לביתו של רב ללמוד תורה, לא היה לו שום פרוטה להניח לבניו. [מנורת המאור פרק ה] אמר לה מי שלימו קורמי באגמא. אמר לה, ילכו לאגם לרעות העשבים עם הבהמות, כלומר שלא היה חושש מהם הואיל והיה הולך ללמוד תורה. [מנורת המאור פרק ה] קורמי. הוא מין שאנו יודעין אותו ונמצא בכפרים בבבל בין הגמא שהוא כולניאתא באגמים. ואין בני אדם זורעים אותו אלא הוא צומח לעצמו ואנשי הכפרים קוראין אותו קוראמי. כי דאמרינן בעירובין הא קוראמי באגמי ואוכלין אותו בשני בצרות. [תשובות הגאונים, הרכבי סימן שנב] אדם נותן עיניו בבורו. ורואה שהבור לא חזי לתשמיש, הילכך לא יתירו קרפף דעלמא שהוא יותר מבית סאתים דחזי כולו לתשמיש. [תוספות רי"ד] בור בית סאתים אבית סאתים מותר. הראב"ד ז"ל פירש בית סאתים ממש על בית סאתים שהן ארבע סאין, ואע"פ שבקרפף דעלמא לא התירו אלא סאתים כחצר המשכן, הכא שרו אפילו ארבעה סאין. [הרשב"א]

חשק שלמה על רבינו חננאל א) אולי כוונתו לד' הש"ס דכ"ב דף ק"ז הסוכר את החצר לא סכר אלא מילוקא של אחר ואפשר דרבינו גרס שם אילוקא באל"ף:

עין משפט
נר מצוה

כב א (מיי' פי"ד מהל' שבת הלכה ז סמג לאוין סה טור וש"ע א"ח סי' שמה סעיף יד):
כג ב מיי' פ"כ מהל' שאר אבות הטומאות הלכה ג:
כד ג מיי' פי"ז מהל' שבת הלכה ל:
כה ד מיי' שם הל' לא:

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) [יבמות עח.], ב) עי' שבת ה. וברש"י שם ד"ה לדגלי ועי"ש צז., ג) לעיל ח. תוספ' לטהרות פ"ז ובמשנה שם פ"ו מ"ו, ד) טהרות פ"ו [מ"ו], ה) שם, ו) [מנחות סה.], ז) עי' תוס' לקמן דף צג: ד"ה חייב, ח) [לעיל יח.], ט) עי' תוס' שבת צט: ד"ה אלא, י) ספרי בהעלותך סי' פג, כ) עי' סנהדרין לב:, ל) עי' גליון הש"ס לעיל יז. ד"ה בור, מ) [עיין תוס' יבמות עח. ד"ה מזמיכם], נ) לעיל כ:, ס) [עיין לג: תוס' ד"ה מייבן].

אילימא משום דמקיף לה סולמא דצור מהך גיסא ומחתנא דגדר מהך גיסא בבל נמי מקיף לה פרת מהך גיסא ודיגלת מהאי גיסא דכולי עלמא נמי מקיף אוקיינוס דילמא מעלות ומורדות קאמרת א"ל[א] קרקפנא חזיתיה לרישך בי עמודי כי אמר רבי יוחנן להא שמעתא איתמר נמי כי אתא רבין א"ר יוחנן ואמרי לה א"ר אבהו א"ר יוחנן [א] מעלות ומורדות שבארץ ישראל אין חייבין עליהן משום רה"ר לפי שאינן כדגלי מדבר[ב]. בעא מיניה רחבה מרבא תל המתלקט עשרה מתוך ארבע ורבים בוקעין בו חייבין עליו משום רה"ר או אין חייבין עליו אליבא דרבנן לא תיבעי לך השתא ומה התם דניחא תשמישתיה אמרי רבנן לא אתו רבים ומבטלי לה מחיצתא הכא דלא ניחא תשמישתיה לא כל שכן כי תיבעי לך אליבא דר' יהודה מאי התם הוא דניחא תשמישתיה [אבל] הכא (הוא) דלא ניחא תשמישתיה לא אתו רבים ומבטלי מחיצתא או דילמא לא שנא א"ל חייבין ואפי' עולין לו בחבל א"ל אין ואפילו במעלות[ח] בית מרון א"ל אין איתיביה [ג] חצר שהרבים נכנסין לה בזו ויוצאין בזו (א) רה"ר לטומאה ורשות היחיד לשבת מני אילימא רבנן השתא ומה התם דניחא תשמישתיה אמרי רבנן לא אתו רבים ומבטלי מחיצתא הכא דלא ניחא תשמישתיה לא כ"ש אלא לאו ר' יהודה היא לא לעולם רבנן ורה"ר לטומאה איצטריכא ליה. ת"ש [ד] מבואות[י] המפולשות בבורות בשיחין ובמערות רשות היחיד לשבת [ב] ורשות הרבים לטומאה בבורות סלקא דעתך אלא לבורות רשות היחיד לשבת ורשות הרבים לטומאה מני אילימא רבנן השתא ומה התם דניחא תשמישתיה אמרי לא אתו רבים ומבטלי לה הכא דלא ניחא תשמישתיה לא כ"ש אלא לאו ר' יהודה היא לא לעולם רבנן ורה"ר לטומאה איצטריכא ליה. ת"ש [ה] שבילי בית גילגול וכיוצא בהן רשות היחיד לשבת ורה"ר לטומאה ואיזהו שבילי בית גילגול אמרי דבי ר' ינאי כל שאין העבד יכול ליטול סאה של חיטין וירוץ לפני סרדיוט מני אילימא רבנן השתא ומה התם דניחא תשמישתא אמרי רבנן לא אתו רבים ומבטלי לה מחיצתא הכא דלא ניחא תשמישתא לא כל שכן אלא לאו רבי יהודה היא א"ל שבילי בית גילגול קאמרת יהושע [י] אוהב ישראל היה עמד ותיקן להם דרכים וסרטיא כל היכא דניחא תשמישתא מסרה לרבים כל היכא דלא ניחא תשמישתא מסרה ליחיד[ל]:

מתני' [מ] אחד בור הרבים ובאר הרבים ובאר היחיד עושין להן פסין אבל לבור היחיד עושין לו מחיצה גבוה י' טפחים[ט] דברי ר' עקיבא ר' יהודה בן בבא אומר [ג] אין עושין פסין אלא לבאר הרבים בלבד [ד] ולשאר עושין חגורה גבוה עשרה טפחים:

גמ'

רש"י

[ג לעלות בו לא"י, והוא גבוה י' טפחים: ומחתנא. מורד חריץ עמוק י' טפחים ורחב ד' סביב א"י מאידך גיסא], והוי לה מחילה, ונהי דאסור לטלטולי מדרבנן מיהו לאו רה"ר דאורייתא היא לאחיובי עליה: מעלות ומורדות שבה קאמרת. שאין חייבין עליהם משום רה"ר, דלא ניחא דריסה דידהו ולא הוי רה"ר: קרקפנא. בעל הגולגולת, כלומר אדם חשוב: עמודי. של בית מדרשו של ר' יוחנן: שאינן כדגלי מדבר. דארץ חלקה היתה, שהענן משוה אותה[ו]: ואפי' עולין לו בחבל. בעיא היא, ורחבה קאמר לה: מעלות בית מרון. זקופין מאד, ומעלה קצרה, ומהלכין בה בזה אחר זה ולא שנים יחד[ס], כדאמרי' בר"ה (ד' יח.) כבני מרון כמעלות בית מרון: חצר שהרבים נכנסין לה. דרך פתחים או פרצות של עשר: דלא ניחא תשמישתי'. לרבים לדריסה, שהפתחין קצרין וגידודין יש באסקופה, ופשיטא דלא מבטלה בקיעת רבים למחילות: אלא לאו ר' יהודה. ואשמעי' דהיכא דלא ניחא תשמישתיה מודי: בבורות סלקא דעתך. היכי הוי מבוי בתוך הבור: לבורות. שיש בור בראשו אחד, ובשפה (נ) אחת קצרה מהלכין שם עד שעוברין: שבילי בית גילגול. מעלה גבוהה וזקופה היא בארץ ישראל: יהושע אוהב ישראל היה. ובמעלות ומורדות דארץ ישראל מודינא לך דאין חייבין עליהן, וכי אמינא לך דחייבין בשאר ארצות קאמינא: מתני' בור הרבים. אי פסקי מיא מדכרי אהדדי[ל]: באר היחיד. נמי שרי דהא לא פסקי מיא: לבאר הרבים. דאיכא תרתי למעליותא: חגורה. היקף של חבלים:

תוספות

אילימא משום דמקיף סולמא דצור. הוה מצי לאקשויי מר' יוחנן גופיה דאמר לעיל ירושלים אלמלא דלתותיה נעולות בלילה חייבין עליה משום רה"ר ושמא התם הוי אליבא דר' יהודה דאית ליה דאתו רבים ומבטלי מחילה והכא אליבא דרבנן:

דילמא מעלות ומורדות קאמרת. ודווקא בארץ ישראל כדמפרש טעמא בסמוך יהושע אוהב ישראל היה אבל בחוצה לארץ חייב ואליבא דר' יהודה אבל לרבנן אפי' בחוצה לארץ פטור דלא אתו רבים ומבטלי מחילה ותימה דלרבנן כל ארץ ישראל תעשה רה"י ע"י סולמא דצור ומחתנא דגדר ובבל נמי דמקיף לה דיגלת [כו'] ולא אתו רבים ומבטלי מחילתן ולר' [ד] יוחנן דאמר בפרק הדר (לקמן ד' סז:) קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה אפי' כור ואפי' כוריים הזורק לתוכו חייב והוא הדין אפי' לאלף כורים דמה שיעור יהיה וי"ל דמחילה שאינה עשויה בידי אדם לא חשיבא מחילה כולי האי ואפי' רבנן מודו דאתו רבים ומבטלי מחילה:

קרקפנא חזיתיה לרישך. רישך היינו רבה שהיה רבו של אביי והוי כמו רישך בקרירי וריסא דרישך בחמימי (שבת ד' נה.) ומצינו שהלך רבה לארץ ישראל ללמוד תורה לפני ר' יוחנן בסוף פרק שני דייני גזירות (כתובות ד' קיא.) אבל אביי עצמו לא מצינו שהלך ללמוד תורה שם [ה ועוד שלא ראה אביי את ר' יוחנן אבל רבה תלמידו של רבי יוחנן הוה][מ]:

תל המתלקט כו'. לא הוה שמיע ליה הא דא"ר יוחנן מעלות ומורדות שבארץ ישראל כו' אבל בחוצה לארץ חייבין:

מני אילימא רבנן. וא"ת לימא לעולם רבנן וקמשמע לן דאפילו לטלטל שרי דמפסי ביראות לא שמעינן דבעולי רגלים הקילו[י] וי"ל דעדיפא קא משני א):

אלא לאו ר' יהודה. וא"ת ולוקמא כגון שיש שתי מחילות גמורות דבהכיא ודאי מודה ר' יהודה וי"ל דע"כ בשנפרצה מד' רוחות דאי בנפרצה מב' רוחות מאי איריא דלא ניחא תשמישתיה אפי' ניחא תשמישתיה נמי כדפריך לרבנן:

תא שמע מבואות המפולשות. במסכת טהרות (פ"ו מ"ו) גרסי' בגיאות והיינו בורות שתחת הגיאות פי' רבינו חננאל וכגון שהבור רחוק מן הכותל ג' טפחים מכל לד והולכין דרך כאן וכאן וקא משמע לן דאפי' הכי לא בטלי מחילה דאי בור הולך מכותל לכותל פשיטא דהוי רה"י והא דנקט בור ולא נקט מחילה מופלגת ג' מן הכותל משום דבבור הוי חדוש טפי דאע"ג שרשות הרבים נמי מהלכת בתוכו אפי' הכי הוי רשות היחיד לשבת: **ואיזהו** שבילי בית גלגול כו'. ואם תאמר והא ע"כ שבילי בית גלגול היו מתלקטים עשרה מתוך ארבע הואיל והוי רשות היחיד לשבת וא"כ מה לריך הכא לאתויי דר' ינאי ועוד קשיא דאמאי לא משני רשות הרבים לטומאה איצטריכא ליה כדמשני לעיל ויש לומר דמשום הכי מייתי מדר' ינאי דמשמע דעיקר חידושא הוי שהוא רשות היחיד לשבת מדלא אמרינן אפילו אין העבד יכול לרוץ כו' אפ"ה הוי רשות הרבים ואם תאמר ולמה לי אין העבד יכול לרוץ אפי' יכול נמי הוי רשות היחיד כיון שמתלקט עשרה מתוך ארבע ויש לומר דבעינן שלא יהא ניחא תשמישתיה שלא יהא עשוי כעין מדרגה דלא תהוי מחילתא נדרסת דאמר בפרק כל גגות (לקמן ד' פט:)[ס] דלא הויא מחילתא ב): **יהושע** אוהב ישראל היה. דוקא שבילי בית גלגול דלא ניחא תשמישתיה כלל כדמפרש ר' ינאי שאין העבד יכול לרוץ אבל מבוי מפולש לבורות ואגר שרבים נכנסים לה בזו ויולאין בזו הוי רה"ר לר"י אע"ג דהוו של יחיד הואיל וניחא תשמישתיה ורלוי למוסרו לרבים הוו רה"ר לר' יהודה ע"י בקיעת רבים ולהכי לא קאמר אלא דמשמע דלריך עדיין לשנויא דלעיל: **חגורה.** פירוש מחילה:

והא

רבינו חננאל

נימא (דא"י כגון מוקצה שאמרנו) [משום] דחד גיסא דסולמא דצור גבוה וחד גיסא מחתנא דגדר בבל נמי חד גיסא מקף לה פרת וחד גיסא מקף לה דיגלת כל העולם כולו מקף ליה אוקיאנוס. פי' בחר אלמחיט. **דלמא מעלות ומורדות** דא"י שהן מוקצין [אין חייבין] עליהן משום רשות הרבים א"ל קרקפנא כלומר גולגולת גדולה מבין העמודין של בית המדרש ראיתי ראשך כשאמר ר' יוחנן זו השמועה וכן **א"ר אבהו אמר רבי יוחנן מעלות שבארץ ישראל** כמו תל שהוא מוקצה וכיוצא בו ומורדות כגון חריצין מרוחזין וכיוצא בהן אין חייבין עליהן משום רה"ר לפי שאינן כדגלי מדבר שהיו העגלות מהלכין בהן והיו הדרכים משוין בלא רצפין ובלא נקבין ובלא פחותים. **בעא מיניה** רחבה מרבה תל המתלקט י' טפחים גובה מתוך ד' אמות ורבים בוקעין בו כלומר עוברין ושבין ע"ג התל ההוא מהו. **אליבא דרבנן** דפטרי בפסין אע"ג דפסקי להו רבים לא תיבעי לך דהא לא חיישינן להפסק' ורה"י היא כי תיבעי לך אליבא דר' יהודה דאמר יסלקנה לצדדין דהפסקה מבטלת למחיצות מאי התם בפסין דניחא תשמישתיה אמרינן דהפסקה מבטלת דהא דשו בה רבים לפיכך היא כרה"ר. אבל הכא דלא ניחא תשמישתיה אפי' (היא) [דמפסקי] אפסקה אמרינן בטלה דעתיה **ואסיקנא** א) אפסקת דר' יהודה מבטלת למחיצות ואפי' לא ניחא תשמישתיה אלא עולין לאותו התל ולכל (מוציא) [כיוצא] בו בחבל וכן אפי' מעלות של בית חורון. **ומותבינן עליה מהא חצר שהרבים נכנסין בו** בצד זה ויוצאין בצד אחר כנגדו רה"י לשבת ורה"ר לטומאה שספק נגע בה ספק לא נגע בה טהור דקיי"ל ספק טומאה ברה"י טמא ברה"ר טהור. מאי לאו ר"י היא וקתני רה"י לשבת ודחינן לא רבנן היא ורה"ר לטומאה אצטריכא ליה: ת"ש **מבואות המפולשין** לבורות שיחין ומערות כו' כגון שיש חרץ למבוי בור או שיח כו' שנכנסין למבוי מצד זה ויוצאין מצד האחר למלאות מים מן הבור או מן השיח או מן המערה שחוץ למבוי על פני המבוי

רה"י לשבת ורה"ר לטומאה. פי' שביל מקום מעבר צר כדמתרגמי' במשעול הכרמים בשביל כרמיא (משעול משעול) כלומר אין זה יכול ליכנס עד שיצא חבירו כלומר אין מכיל המעבר שני בני אדם. **בית גדגד ב).** מלשון גידוד חמשה ומחיצה חמשה. **ואמרינן דבי ר' ינאי** כל שאין העבד יכול ליטול סאה של חיטין וירוץ לפני סרדיוט זהו שביל בית דגדגד כל מקום צר. **ופרקינן יהושע אוהב היה לישראל** ותיקן להם דרכים וסרטאות כל היכא דניחא תשמישתיה מסרה לרבים. וכל היכא דלא ניחא תשמישתיה לא מסרה לרבים: [מתני'] ר' יהודה בן בבא אומר אין עושין פסין אלא לבור ברה"ר בלבד.
אמר

חשק שלמה על רבינו חננאל א) נראה דצ"ל לרבי יהודה דהפסקה כיון מבטלת למחיצות. ב) עי' בערוך ערך גדגד ג'.

תוספות ישנים

א) א"נ כיון דלא נפרצה אלא מב' רוחות ולא ניחא תשמישתיה פשיטא דלרבנן דאמרו לא אתו רבים ומבטלי מחילה דשריא אפילו לטלטל. א"נ מלישנא דברייתא לא משמע היתר טלטול כדאמר עלה לעיל (דף ח ע"ב) אי מהתם ה"א ה"מ לזרוק וכו' [כמ"ש]: ב) א"נ אי עבד יכול לרוץ הוה ניחא תשמישתיה ואתו רבים ומבטלי מחילתא לרבי יהודה ולא מסרה ליחיד:

הגהות הב"ח

(א) גמ' ויולאין בזו רשות היחיד לשבת ורשות הרבים לטומאה מני: (ב) רש"י ד"ה לבורות וכו' ובשפה קלרה כצ"ל ותיבת "אחת" נמחק:

הגהות וציונים

א] בכמה דפו"י במעלות: ב] [בטהרות שם איתא השבילין (גליון)]: ג] גירסת רש"ל (גליון): ד] ס"א לר' יוחנן, עי' מהרש"א (ועי' תוס' הרא"ש): ה] רש"ל (גליון):

משנת ראשונים

אילימא משום דמקיף לה סולמא דצור מהך גיסא ומחתנא דגדר מהך גיסא. הם כשתי מחיצות כמין גם דאי בשאינן כמין גם מאי קאמר דהיינו רשות הרבים גמורה דמבוי המפולש אלא ודאי כדאמרן. [הריטב"א]

בבל נמי מקיף לה פרת מהך גיסא ודיגלת מהאי גיסא. פירוש כמין גם. [הריטב"א]

דכולא עלמא נמי מקיף אוקיינוס. פירוש, דכל שהוא עמוק עשרה טפחים חשיבא מחיצה, כדאיתא בפרק קמא דשבת ובכל דוכתא. [הריטב"א]

קרקפנא חזיתיה לרישך בי עמודי כי אמרה רבי יוחנן להא שמעתא. דרך צחות קאמר ליה, כל כך כוונת ההלכה עד שכמדומה לי שהיית בבית המדרש כשאמר רבי יוחנן כן. [הריטב"א] **ואפילו במעלות בית מרון.** פירוש שאין יכולים לעלות במדרונם אלא אחד אחד, אבל למעלה רחב הוא ויש ט"ז אמה. [הריטב"א] **מבואות המפולשות בבורות בשיחין ובמערות.** עד שאי אפשר לעבור שם אלא על שפה קצרה של בור הרי הן רה"י לשבת שאין כאן פלוש והכשר צורת פתח מכשירו, ולענין טומאה הרי היא רה"ר. [מאירי] **רשות היחיד לשבת, ורשות הרבים לטומאה.** פירוש, הבור היא לו מחיצה שלישית והוי רה"י לשבת, משום דעיילי רבים התם למלאות מים מן הבור הוי רה"ר לטמא, והאי דקרי ליה דלא ניחא תשמישיה, מפני שאין לו מעבר שיפלשו ויעברו מן הצד האחד שבבור ויצאו לחוץ. [תוספות רי"ד] **שבילי בית גילגול וכיוצא בהן.** מקום עגול ועולה ויורד, ואין רוב עם יכולין ללכת באותן שבילין. [רע"ב, טהרות פ"ו מ"ו] **אחד בור הרבים ובאר הרבים ובאר היחיד.** באר, הוא מעין מים נובעין. ובור, הוא חפירה שהמים שם מכונסין בה. [פיהמ"ש להרמב"ם] **ולשאר עושין חגורה גבוה עשרה טפחים.** מפני שמצריכין מחיצה מה שאין כן בפסין, ומחיצה קורא לה חגורה. [רבינו יהונתן]

דְּמַקֵּף לָהּ סַלְמָא דְּצַר מֵהָךְ גִּיסָא וְכוּ' - ומקומות אלו נחשבים כמחיצה, וצורתם כצורת 'ר', ולכן ארץ ישראל אינה נחשבת רשות הרבים, לפי שאינה מפולשת מצד לצד [אבל אילו מקומות אלו היו זה כנגד זה, היתה נחשבת רשות הרבים, שהרי היא מפולשת מצד לצד, ואין לה שלש מחיצות, ולדעת חכמים (לעיל יב, ב) בפחות משלש מחיצות אין המקום נחשב רשות היחיד] (ע"פ ריטב"א).

דִּילְמָא מַעֲלוֹת וּמוֹרָדוֹת קָאָמְרִתְּ - שאין חייבים עליהם משום רשות הרבים (רש"י). ובבל, אף שיש בה מעלות ומורדות של פרת ודיגלת, וכן כל העולם שמוקף באוקיינוס, אינם נחשבים רשות היחיד, שכיון שמחיצות אלו הן מחיצות גרועות, שלא נעשו בידי אדם, מודים חכמים לרבי יהודה שבקיעת הרבים בהן מבטלת את המחיצות (תוס' ד"ה דילמא). ומה שאמרו כאן שמחמת מעלות ומורדות נחשב המקום רשות היחיד, אע"פ שמחיצותיהם לא נעשו בידי אדם, הוא דוקא במקום כזה שאינו גדול כל כך, שדרך בני אדם להקיפו במחיצות (ע"פ תוס' רא"ש וחזו"א או"ח קז, א) [אלא הוא פחות מבית סאתיים (כנסת יחזקאל, הובא בשעה"צ שסג, צד, וראה בהערות במהדו' דרשו שם 112)].

ודוקא מחיצות שאינן עשויות בידי אדם אינן מועילות לעשות רשות היחיד בהיקף גדול כבבל או כל העולם, אבל מחיצות העשויות בידי אדם בכוחן לעשות רשות היחיד גם היקף גדול מאד, ואין בקיעת הרבים מבטלתן (גאון יעקב בדעת תוס' שם; פיה"מ להרמב"ם ב, ה; טור או"ח שנח).

ויש סוברים, שהטעם שבבל וכל העולם אינם נחשבים רשות היחיד, אינו מפני שמחיצותיהם לא עשויות בידי אדם, אלא הוא מפני שהמרחק שבין המחיצות גדול מאד, ואין מחיצות מועילות לעשות רשות היחיד [אפילו עשויות בידי אדם], אלא אם העומד בין המחיצות רואה אותן (ריטב"א בשם רבו; ר"ן. ומהי מידת שיעור זה, ראה ביאה"ל שמו, ג ד"ה קרפף, ובהערות במהדו' דרשו שם 11).

מַעֲלוֹת וּמוֹרָדוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְכוּ' - וכיון שהשיפוע שלהם נחשב כמחיצה [מדין 'תל המתלקט' המבואר בגמ' להלן], נחשבים רשות היחיד, ואין אומרים שבקיעת הרבים בהם מבטלת את המחיצה [לדעת רבי יהודה (לעיל ע"א)], הואיל וגם לדעתו במקום שאינו נוח להילוך כדגלי מדבר, וגם הוא מקום שמסור ליחיד [כמבואר להלן בגמ' שיהושע מסר ליחידים את מעלות ומורדות שבארץ ישראל], אין בקיעת הרבים מבטלת את המחיצות. ודוקא מעלות ומורדות שבארץ ישראל נחשבים רשות היחיד, אבל שבחוץ לארץ אינם רשות היחיד. ואף שאינם נוחים להילוך כדגלי מדבר, כיון שהם מסורים לרבים [ולא מתקיים בהם התנאי השני שצריך שיהיו מסורים ליחיד], בקיעת הרבים מבטלת את המחיצות (ע"פ תוס' ד"ה דילמא וגאון יעקב בדעתם, תוס' רבינו פרץ, ורשב"א; וראה רש"י, וריטב"א ושפת אמת בדעתו).

ויש שפירש, שהטעם שאין חייבים עליהם משום רשות הרבים אינו מפני שיש להם מחיצה, אלא מפני שמסרם יהושע ליחיד, וכל שאין המקום מסור לרבים, אף אם יש בו את כל תנאי רשות הרבים, אין חייבים עליו משום רשות הרבים, לפי שאינו דומה למחנה ישראל במדבר שהיה מקום המסור לרבים. ולפיכך, דוקא מעלות ומורדות שבארץ ישראל אינם נחשבים רשות הרבים, אבל שבחוץ לארץ, שמסורים לרבים, חייבים עליהם משום רשות הרבים (ריטב"א, וראה במובא בשמו להלן ד"ה היכא).

תֵּל הַמִּתְלַקֵּט וְכוּ' - בגדר המחיצה בתל המתלקט, ראה לעיל (יט, ב ד"ה בעא).

וּמַה הָתָם דְּנִיחָא תַּשְׁמִשְׁתֵּיהּ וְכוּ' - ואף שלגבי שני בתים משני צידי רשות הרבים סוברים חכמים (לעיל ו, ב) שגם אם עשה לחי או קורה ביניהם בקיעת הרבים מבטלת המחיצות, ואין המקום שבאמצע נחשב רשות היחיד, שם המקום נוח להילוך, אבל תל המתלקט אינו נוח להילוך, ולפיכך אין בקיעת הרבים בו מבטלת את המחיצות. ועוד, ששם אין 'שָׁם ארבע מחיצות' ולכן בקיעת הרבים מבטלת את המחיצות, אבל בתל המתלקט שהמקום שבראשו גבוה עשרה טפחים בכל ארבעת רוחותיו מהקרקע שסביבו, ונחשב שיש שם שֵׁם ארבע מחיצות, אין בקיעת הרבים מבטלת את המחיצות (ריטב"א).

אֶלָּא לָאו רַבִּי יְהוּדָה הִיא - ואף שהרבים הבוקעים בחצר הם מועטים מהרבים הבוקעים ברשות הרבים, סובר רבי יהודה שבקיעתם מבטלת את המחיצות, כשם שבקיעת הרבים במעלות בית מרון שאינם מקום נוח להילוך, מבטלת את המחיצות (רשב"א).

אֶלָּא לְבוֹרוֹת - שבראש המבוי יש בור, ובין הבור לכותל המבוי יש מקום צר שהרבים עוברים בו [ראה עמ' 233 ציור ב] (רש"י). ואם בין הבור לכותל המבוי יש רווח פחות משלשה טפחים, כותל הבור משמש כמחיצה שלישית למבוי, ואין בכח בקיעת הרבים באותו רווח לבטל את המחיצות [הואיל ומדין 'לבוד' נחשב שיש מחיצה שלימה בכל הרוח השלישית], ופשוט שהמבוי נחשב רשות היחיד, אלא חידוש הברייתא הוא שגם אם יש רווח שלשה טפחים בין הבור לכותל המבוי מכל צד, ואין מחיצה לכל אורך הרוח השלישית, אין בקיעת הרבים באותו רווח מבטלת את המחיצות, והמבוי נחשב רשות היחיד (תוס' ד"ה תא שמע, ותוס' רא"ש, בשם רבנו חננאל).

ויש שפירש, שאין רווח כלל בין הבור לכותל המבוי [והרבים בוקעים דרך הבור עצמו] (פיה"מ להרמב"ם טהרות ו, ו, וקרן אורה כאן בדעתו).

כֹּל שֶׁאֵין הָעֶבֶד יָכוֹל וְכוּ' - אבל אם יכול ליטול סאה של חיטין ולרוץ, אף שיש במקום שיפוע גבוה עשרה טפחים בתוך ארבע אמות, והמקום נמסר ליחיד מכיון שאינו נוח כל כך לשימוש, מכל מקום אינו נחשב רשות היחיד, שבקיעת הרבים מבטלת את המחיצות, ורק אם אין העבד יכול ליטול סאה לרוץ, שהמקום אינו נוח כלל לשימוש [ומתקיימים שני התנאים, שהמקום נמסר ליחיד, ואינו נוח כלל לשימוש], אין בקיעת הרבים מבטלת את המחיצות, ונחשב רשות היחיד (תוס' ד"ה ואיזהו, וחזו"א או"ח קז, ב בדעתם, וראה גם חזו"א שם קח, יג). ויש שפירש, שאין בקיעת הרבים מבטלת את המחיצות במקום שאינו נוח לשימוש ונמסר ליחיד, והתנאי 'שאין העבד' וכו' הוזכר מכיון שרק מקום שאינו נוח כלל לשימוש - כגון שאין העבד יכול ליטול סאה ולרוץ - נמסר ליחיד (תוס' ישנים, וחזו"א שם בדעתם). ויש שפירש, ששני שיעורים אלו אחד הם, והשיעור 'שאין העבד יכול' וכו', הוא אותו השיעור של 'מתלקט עשרה מתוך ארבע' (ר"ן; וכע"ז בגאון יעקב בתירוץ שני).

המשך במילואים עמ' 118

הקדמה: 'קרפף שלא הוקף לדירה' - מן התורה, כל מקום המוקף מחיצות נחשב רשות היחיד, אף כשלא הוקף לדירה, ואף אם שטחו גדול ביותר (גמ' לקמן סז, ב). אך מדרבנן, מקום שהוקף במחיצות שלא לשם דירה [כגון 'קרפף' שהוא מקום מוקף מחיצות מחוץ לעיר ועשוי לאחסון עצים (רש"י לעיל יח, א)], גזרו שלא לטלטל בתוכו יותר מארבע אמות ככרמלית (גמ' לקמן שם, ומשנה כאן ולעיל שם), שכיון שאין בו דיורים, שמא יטעו להחליף בינו ובין רשות הרבים (רש"י לקמן שם ד"ה לעולם).

ונחלקו תנאים כמה יהיה שטח 'קרפף שלא הוקף לדירה' כדי שיחשב כרמלית מדרבנן. לדעת חכמים (לעיל שם, וכן דעת רבי עקיבא בהמשך המשנה, וראה להלן ע"ב במה נחלק על חכמים) מקום ששטחו אינו יותר מ'בית סאתים' [חמישים אמה על מאה אמה], לא גזרו עליו, לפי שאינו דומה לרשות הרבים, ודינו כרשות היחיד אף שאינו מוקף לדירה. ולדעת רבי יהודה בן בבא במשנתנו, גם בבית סאתים [או בפחות מכך (תוס')], אפילו אין בו אלא אמה אחת (תוס' רבינו פרץ)], החמירו שאם אינו מוקף לדירה דינו ככרמלית [אך גם לשיטת רבי יהודה בן בבא, יש סוברים שאין זה מעיקר הדין אלא חומרא בעלמא, ולכן די גם בהיקף גרוע (תוס' רבינו פרץ) או בדיורים גרועים (רשב"א), ראה להלן בביאור על המשנה]. וראה שיטות נוספות במשנתנו.

מִשָּׁנָה. הַגִּינָּה וְכוּ', ואף שסתם גינה היא זרועה, ומבואר בגמ' להלן (ע"ב) שהזרעים שבגינה מבטלים ממנה שם דירה, זה הוא דוקא בגינה שיש בה יותר מבית סאתים, אבל כשאין בה יותר מבית סאתים, הזרעים אינם מבטלים ממנה שם דירה, ולכן מועיל כשעושה בה שומירה או בית דירה (תוס' ישנים להלן ע"ב בשם רבנו חננאל, וראה שם בביאורנו). ויש סוברים, שלבית סאתים אין צריך דיורים גמורים, כי אין זו אלא חומרא בעלמא, ולכן מועיל גם בגינה שיש בה זרעים (ע"פ רשב"א ותוס' רבינו פרץ, וראה להלן בסמוך).

שֶׁהֵן שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם עַל שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם, אך ביותר משיעור זה של 'בית סאתים', אף שהוקפו לדירה, אין מטלטלים בתוכם (רש"י). אולם דעת חכמים, שגם ביותר מבית סאתים מועיל היקף לדירה (משנה לעיל יח, א). אכן, יתכן שאין מחלוקת בענין זה, ומה שלא מועיל היקף לדירה ביותר מבית סאתים, זה הוא דוקא בגינה ובקרפף, שאין תשמישם רב, אבל במקום שתשמישו רב כחצר וכדו', מועיל ההיקף גם ביותר מבית סאתים (תוס' כאן בדרך ספק, ותוס' ישנים להלן ע"ב, בדעת רש"י).

ויש שחילקו, שמדובר כאן שעשה את השומירה ואת הבית דירה לאחר שהקיף במחיצות, ולכן אינו מועיל בהיקף של יותר מבית סאתים, כיון שהדין הוא [כמבואר בגמ' להלן (כד, א)] שצריך שההיקף יבוא לאחר הדירה [ומכל מקום לבית סאתים מועיל היקף כזה, כיון שגם לרבי יהודה בן בבא אין צריך היקף גמור לשם דירה כשאין בו יותר מבית סאתים, משום שאין זו אלא חומרא ולא מעיקר הדין, ודי בכך שיהא נראה קצת כמוקף לדירה (רשב"א ותוס' רבינו פרץ)], אבל כשעשה את השומירה ואת הבית דירה לפני ההיקף, מועיל גם ביותר מבית סאתים (תוס' [ע"פ רעק"א במשניות טז], תוס' הרא"ש, ריטב"א). ויש שכתבו, ששומירה יש בה חיסרון אחר, שהיא דירה גרועה כיון שהיא דירה ש'תשמישה לאויר' [שעשויה לצורך האויר שחוצה לה לשמור שם, ולא לצורך הדיורין שבתוכה, אלא דר בה בעל כרחו ואינה נחשבת דירה (רש"י לעיל טו, א)], ואינה מועילה ביותר מבית סאתים גם כשעשאה לפני ההיקף (רשב"א ור"ן).

■ להלכה, שומירה ובית דירה שעשאם ופתחם לקרפף קודם ההיקף, מועילים אף ביותר מבית סאתים, ובלבד שהשומר יושב בשומירה יומם ולילה ואינו הולך ללון בביתו, שאז היא דירה גמורה (ע"פ בית מאיר או"ח שנח, א וביאה"ל שסב, א). ויש שכתב, שגם כשיושב בה יומם ולילה אינה נחשבת דירה גמורה, כיון שיושב שם לבד שלא בטובתו (חזו"א או"ח קי סוף כח, שלכן אין זה דומה לשמירת העזרות [ראה תוס' ד"ה שהוא] שנעשית מרצון משמחת המצוה. וראה דעות נוספות במשנ"ב מהדו' דרשו שנח הע' 9).

אוֹ בֵּית דִּירָה לבעל הבית, אע"פ שאינה תדירה אלא לפרקים (רבינו יהונתן ו, ב מדפי הרי"ף).

אוֹ שֶׁתְּהֵא סְמוּכָה לָעִיר, שהואיל וקרובה לביתו, דעתו להשתמש בה תמיד והרי זה כ'הוקף לדירה' (רש"י). ושיעור הסמיכות לעיר, הוא כשתהיה בתוך שבעים אמה ושיריים, שמאחר וסמוכה לעיר כל כך, מתמיד הוא ללכת ולטייל בה והרי זו כעין דירה (מאירי). ויש אומרים, שצריכה להיות בתוך תחום שבת [-אלפיים אמה], שאז יכול ללכת ולטייל בה (רבינו יהונתן ו, ב מדפי הרי"ף, מאירי בשם יש מפרשים). ■ להלכה, באופן שצריך היקף לדירה, צריך שיהיה המקום המוקף בתוך שבעים אמה ושיריים לעיר, שאז דעתו להשתמש בו תדיר (שעה"צ שנח, טז).

אֲפִילּוּ אֵין בָּהּ אֶלָּא בּוֹר וְשִׂיחַ וּמְעָרָה מְטַלְטְלִין בְּתוֹכָהּ, ומדובר בבור שיח ומערה שאין משתמשים במימיהם [ולפיכך סובר רבי יהודה בן בבא שאין הם מועילים להחשיב את ההיקף כהיקף לשם דירה], ואילו רבי יהודה סובר שדי בכך שההיקף נראה לשם דירה אף שבפועל אינו משמש לדירה, שכן איסור הטלטול בגינה וקרפף הוא משום שדומים לרשות הרבים, ולכן די בכך שנראים כמוקפים לדירה כדי שלא יראו כרשות הרבים (מאירי).

וַאֲפִילּוּ הִיא כְּבֵית כּוֹר, ואף שלא הוקפה לדירה. שלדעתו דוקא בבקעה לא התירו ביותר מבית סאתים, כיון שאין מחיצותיה מסוימות אלא היא גדורה על ידי המדרונות שסביבה, אבל גינה וקרפף יש להם מחיצות גמורות, ולפיכך התירו בהם ביותר מבית סאתים אף שלא הוקפו לדירה (רבינו יהונתן ז, א מדפי הרי"ף).

שֶׁיּוֹצְאִין בְּעַרְקַבְּלִין, סיב עבה הגדל סביב הדקל (רש"י להלן כו, ב בביאור הגמ' שם). שלדעת רבי אילעא סובר רבי אליעזר שאין צריך שיהיה המרור מין זרעים, ואילו שאר כל תלמידי רבי אליעזר שחלקו על שמועה זו [כמבואר בהמשך המשנה], סברו שאין יוצאים במרור אלא במין זרעים [כמבואר בגמ' פסחים (לט, א)] (ריטב"א להלן כו, א). ויש מפרשים, שערקבלין הוא מין זרע (שם, בשם רבינו חננאל), ולדעה זו טעם החולקים על רבי אילעא הוא שאין לערקבלין שרף ולחות (שם). ויש שנראה מדבריו, שהחידוש בערקבלין הוא, מפני שיש בו מתיקות המתערבת עם המרירות (מאירי).

עין משפט נר מצוה

כו [א טוש"ע א"ח סי' שנח סעיף א]:
כז [ב טוש"ע שם]:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) עי' תוס' לקמן כה: ד"ה קרפף, ב) פסחים לט. ע"ש, ג) [עי' תוס' לקמן כו: ד"ה ולא מלאתי סי'], ד) [סוכה כז.], ה) ר"ש ע"ב, ו) עי' לקמן כו: (ועי' רש"ש), ז) דף כג:, ח) דף יח., ט) [לעיל כג.], י) מדות פ"ב מ"ה, כ) שם פ"ה מ"א, ל) שבת מט:, מ) פ"א דתמיד מ"א, נ) עי' לקמן כה., ס) עי' תוס' בע"ב ד"ה ר"ע, ע) בע"ב ד"ה ר"ע, פ) דף יז., צ) [וע"ש תוס' ד"ה ועוד], ק) ביצה דף ב ע"ב.

גמ' אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יהודה בן בבא ואמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל לא הותרו פסי ביראות אלא לבאר מים חיים בלבד וצריכא דאי אשמעינן הלכה כר' יהודה בן בבא הוה אמינא דרבים ואפילו מכונסין והאי דקתני באר הרבים לאפוקי מדר' עקיבא קא משמע לן דלא הותרו פסי ביראות אלא לבאר מים חיים ואי אשמעינן באר מים חיים הוה אמינא לא שנא דרבים ולא שנא דיחיד קא משמע לן הלכה כרבי יהודה בן בבא:

מתני' ועוד אמר ר' יהודה בן בבא הגינה והקרפף שהן שבעים אמה ושיריים על ע' אמה ושיריים המוקפות גדר גבוה עשרה טפחים מטלטלין בתוכה ובלבד שיהא בה שומירה או בית דירה או שתהא סמוכה לעיר ר' יהודה אומר אפילו אין בה אלא בור ושיח ומערה מטלטלין בתוכה [א] רבי עקיבא אומר אפילו אין בה אחת מכל אלו מטלטלין בתוכה ובלבד שיהא בה [א] שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים רבי אליעזר אומר אם היתה ארכה יתר על רחבה אפי' אמה אחת אין מטלטלין בתוכה [ב] רבי יוסי אומר [ב] אפילו ארכה פי שנים ברחבה מטלטלין בתוכה אמר רבי אלעאי שמעתי מרבי אליעזר [ג] ואפילו היא כבית כור וכן שמעתי ממנו אנשי חצר ששכח אחד מהן ולא עירב ביתו אסור מלהכנים ולהוציא לו אבל להם מותר [ד] וכן שמעתי ממנו שיוצאין בערקבלין [ה] בפסח וחזרתי על כל תלמידיו [ו] ובקשתי לי חבר ולא מצאתי:

גמ' מאי תנא דקתני ועוד אילימא משום דתנא ליה חדא לחומרא וקתני אחריתי משום הכי קתני ועוד והא רבי יהודה דתנא ליה חדא לחומרא וקתני אחריתי ולא קתני ועוד התם אפסקוה רבנן הכא לא אפסקוה רבנן וכל היכא דאפסקוה רבנן לא קתני ועוד והא רבי אליעזר דסוכה דאפסקוה רבנן וקתני [ז] ועוד התם במילתיה הוא דאפסקוה הכא במילתא אחריתי אפסקוה: רבי עקיבא אומר אפילו אין בה אחד מכל אלו מטלטלין בתוכה:

רבי

רש"י

גמ' הוה אמינא דרבים אפי' מכונסין. שרי ר"י בן בבא, והאי דקאמר באר הרבים משום ר' עקיבא דאמר באר היחיד שרי ואתא איהו למימר אע"ג דמים חיים נינהו דרבים אין דיחיד לא, והכי קאמר אין עושין פסין אפילו לבאר אלא של רבים: **מתני'** שומירה. סוכת שומרין, ואע"ג דהוקף לדירה בית סאתים הוא דשרי טפי לא: סמוכה לעיר. דהואיל וקרובה לביתו דעתו להשתמש בה תמיד, וכהוקף לדירה דמי: ובלבד שתהא שבעים אמה ושיריים על ע' אמה ושיריים. ולא יותר, ובגמרא [ה] פריך תנא קמא נמי הכי קאמר: אם היה ארכה יותר על רחבה אפילו אמה אחת. אע"ג דמיעט לחבה והוסיף בארכה ואין בכולה אלא בית סאתים אין מטלטלין [בתוכה], דמרובע הוא דשרו רבנן היכא דלא הוקף לדירה: אנשי חצר ששכח כו'. ולאחר ביטל רשותו [ו] לחברו, (א) שהיא אוסרת עליהן מלהוציא מבתיהן לחצר: ביתו אסור להכנים ולהוציא. לחצר לצרכו: אבל להן מותר. להביא כלי בתיהן לביתו דרך חצר: בערקבלין. שם מרור: ובקשתי לי חבר. לשלשה דברים הללו אם שמען מפיו ולא מצאתי. ובגמרא מפרש דגבי גינה וקרפף לא שרו יותר מבית סאתים, וגבי אנשי חצר סברי דאף להם אסור ביתו אבל מבתיהן לחצר מותר, ובגמ' [ז] מפרש פלוגתייהו, ובערקבלין סברי דלאו מרור הוא: **גמ'** מאי תנא. רבי יהודה בן בבא בגינה וקרפף לעיל: דקאמר ועוד. דמשמע דאמר לעיל בה חומרא אחריתי: אילימא משום דאמר חדא לחומרא. גבי פסין דאמר דאין עושין אותן אלא לבאר הרבים, והשתא קאמר חומרא אחריתי דאע"ג דהוקף לדירה לא שרי טפי מבית סאתים: והא רבי יהודה בר אלעאי דתנא לעיל [ס] חדא לחומרא. דאמר עד בית סאתים אין טפי לא, והדר תנא אחריתי [ט] יסלקנה לצדדין, ולא תנא ועוד משום דלאו בחדא מלתא היא, דרישא איירי במדת היקף וסיפא איירי בביטול מחילות: אפסקוה רבנן. דקא תני אמרו לו לא אמרו בית סאתים אלא לגינה כו': וכל היכא דאפסקוה רבנן לא הוה תני בה ועוד. אי שייך למימר בה, כגון היכא דרישא וסיפא בחדא מילתא: והא ר' אליעזר דסוכה. דתנן (במסכת סוכה ד' כז.) ר' אליעזר אומר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה וחכמים אומרים אין לדבר קצבה, ועוד אמר ר' אליעזר מי שלא אכל לילי יו"ט הראשון ישלים לילי יום טוב האחרון, אלמא משום דרישא וסיפא בסעודות דסוכה ובחשבונן איירי תנא ועוד אע"ג דאפסקוה, ושמע מינה האי דלא תנא בדרבי יהודה ועוד משום דלאו דמי הוא, ובדרבי יהודה בן בבא למה לי דתני ליה: התם. גבי סוכה במלתיה אפסקוה, לא אהדרו ליה רבנן אלא בסעודות, אבל רבי יהודה דמתני' לא איירי אלא בפסי בירות בית סאתים ואהדרוהו רבנן בגינה וקרפף ודיר וסהר, ולעולם טעמיה משום הפסקה, ולר' יהודה בן בבא דלא אפסקיה תנא ועוד:

תוספות

והא דנקט באר הרבים לאפוקי מר' עקיבא. וא"ת א"כ הוה ליה למימר בור הרבים וע"כ באר היחיד לא דא"כ היינו רבי עקיבא וי"ל דאורחא דמלתא למיתני מענין שממעט דהיינו באר היחיד אי נמי הא דקאמר דרבים אפילו מכונסין לאו אר"י בן בבא קאי אלא אשמואל:

לא שנא דרבים ולא שנא כו'. יכול להיות דהוי כר' יהודה בן בבא והא דנקט ר' יהודה בן בבא באר הרבים היינו לאפוקי בור הרבים: **שהוא** ע' אמה ושיריים. וא"ת ולילף מהר הבית ועזרת נשים שהיה קל"ה אמה [י] ועזרת ישראל היה קפ"ז [כ] וי"ל דכל מילי דשבת ממשכן גמרינן להו [ל] אי נמי העזרות חשיבי מוקפין לדירה שהיו שומרים בה כל הלילה [מ]:

ובלבד שיהא בה שומירה. נראה לפרש דפחות מע' אמה נמי צריך שומירה או בית דירה וביתר מבית סאתים לא סגי בשומירה ובית דירה אלא פתח ולבסוף הוקף הקרפף לצורך הבית [ס] אבל אין לומר דבשבעים אמה דוקא צריך שומירה אבל בפחות א"צ כלום וביתר אין סגי בשומירה דאין סברא שיהא ג' חלוקים בג' משהוין והא נמי אין לומר דביתר מע' נמי סגי בשומירה ולא אתא למימר אלא דבציר משבעים אמה ושיריים לא צריך כלל דאם כן במאי פליג ר' עקיבא לפירוש ר"ח דפירש [פ] דר' יהודה בן בבא איירי בדבר מועט ור' עקיבא לא איירי לתרוייהו בע' אמה ושיריים ודבר מועט צריך שומירה ובפחות מכאן לא צריך ואפי' לפי' רש"י [ע] לפי' היינו תנא קמא דאמרו לו לר' יהודה מ"מ גם לפי' נראה דרבי יהודה בן בבא נמי אית ליה דבר מועט כמו תנא קמא דמשום הכי אצטריך לרבי עקיבא לחזור ולשנות ובלבד שיהא בה ע' אמה כו' ועוד אי ביתר מבית סאתים נמי איירי ר"י בן בבא א"כ היכי קאמר ר"י אפילו אין בה אלא בור ושיח ומערה משמע דלר"י נמי אין חילוק בין סאתים ליתר ורבי יהודה גופיה קאמר לעיל [פ] גבי פסין עד בית סאתים ועוד לר"ח דפי' היינו תנא קמא היינו ר"י בן בבא כלומר ואמאי הוצרך לשנות ובלבד כו' כיון דקאי ארבי יהודה בן בבא והא אצטריך דלא נימא דשרי אפילו ביתר מבית סאתים כיון דר' יהודה בן בבא איירי ביתר מבית סאתים לכך נראה כדפרישית ומה שפירש רש"י אפילו בהוקף לדירה לא שרי רבי יהודה בן בבא ביתר מבית סאתים אין נראה אלא בפתח ולבסוף הוקף מהני אפי' ביתר מבית סאתים דהא שרו רבנן לעיל בדיר וסהר ומוקצה אפי' בי' כורים וכמה אלירות ומבואות שהיו בירושלים יתרות על בית סאתים וכי יאסור ר' יהודה בן בבא בכולם לטלטל ודווקא בשומירה [צ] הוא דקאמר דלא מהני ביתר מבית סאתים אבל פתח ולבסוף הוקף מהני אפי' יותר ולרש"י שמא יש לחלק דדיר וסהר ומוקצה ואגר לפי שתשמישתן רב (ג) יותר אפי' י' כורין אבל קרפף אפי' פתח ולבסוף הוקף לא מהני ביתר מבית סאתים: (ג)

אילימא משום דתני חדא לחומרא. פירוש דשייך למיתני ועוד אע"ג דלא הוו תרוייהו מענין א' (ס) וכ"ש היכא דהוו תרוייהו מענין א' אף על גב דלא הוו תרוייהו לחומרא כמו בסוכה (דף כח.) ובפרק רביעי דמגילה (דף כו.) (ו) כלפ"ה: **הכא** במלתא אחריתי אפסקוה. תימה דבפרק המביא כדי יין (ביצה דף לג. ושם) קתני ועוד ואע"ג דאפסיק במילתא אחריתי דקתני ר' אליעזר אומר נוטל אדם קיסם משלפניו [לחצוץ בו שיניו] ומגבב מן החצר ומדליק והכ"א מגבב משלפניו ומדליק וקתני בתר הכי אין מוציאין את האור לא מן העצים כו' ומפסיק בבא שלימה וקתני בתר הכי ועוד א"ר אליעזר עומד אדם על המוקצה כו' ומיהו רש"י מהפך שם המשנה והגמ' אף לר"ת שאומר שאין צריך להפך למילתא דאור קא מסיים ואזיל קשה וי"ל דהתם הוו תרי קולי ושייך למיתני ועוד אע"ג דאפסיק במילתא אחריתי דלכל להיתירא אתיין:

רבי

רבינו חננאל

אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יהודה בן בבא. ועוד אמר לא הותרו פסי ביראות אלא לבאר הרבים בלבד. וצריכא דאי אשמעינן הלכה כרבי יהודה בן בבא הוה אמינא דרב אפילו במכונסין ואפילו מלחזין ולאפוקי מדרבי עקיבא דאמר אחד בור הרבים ואחד בור היחיד עושין להן פסין קמ"ל לא הותרו פסי ביראות אלא לבאר מים חיים בלבד. ואי אשמעינן שמואל באר מים חיים הוה אמינא לא שנא דרבים ולא שנא דיחיד וכו' קמ"ל הלכה כר' יהודה בן בבא: מתני' ועוד א"ר יהודה בן בבא הגינה והקרפף כו' מאי תנא דקתני ועוד וכו' תימא איידי דתנא רבי יהודה בן בבא אומר אין עושין פסין אלא לבאר הרבים דהוא לחומרא משום הכי קתני ועוד דהוא לחומרא. והא רבי יהודה דתנא אין עושין פסין אלא עד בית סאתים דהיא לחומרא והדר קתני אם היתה דרך הרבים מפסקתה יסלקנה לצדדין דהיא נמי לחומרא ולא קתני ועוד ופרקינן התם גבי ר"י אפסקוה רבנן דקתני אמרו לו לא אם אמרו בית סאתים [וכו'] אבל גבי ר' יהודה בן בבא לא אפסקוה לפיכך קתני ועוד. ואקשינן וכל היכא דאפסקוה לא קתני ועוד והא ר' אליעזר דסוכה בפרק הישן בסוכה תחת המטה דקאמר ר' אליעזר אומר י"ד סעודות חייב אדם לוכל בסוכה ואפסקוה רבנן דקתני וחכמים אומרים אין לדבר קצבה וקתני ועוד אמר ר' אליעזר מי שלא אכל לילי יו"ט הראשון ישלים. ופרקינן התם במלתיה אפסקוה דקתני חכמי"א אין לדבר קצבה חוץ מלילי יו"ט הראשון כלומר כאלו לא אפסקוה אבל הכא הוא קאמר לענין פסין הן אמרו לו גינה וקרפף וכיון דאפסקוה במלתא אחריתי לפיכך לא קתני ועוד. אקשינן ר' יהודה בן בבא קתני ע' אמה ושיריים. ור"ע קתני ע' אמה ושיריים מאי בינייהו ופרקינן דבר מועט איכא בינייהו דתנא ר' יהודה אומר דבר מועט יש מן חורץ לע' אמה ושיריים ולא נתנו בו חכמים שיעור: כמה הוא בית סאתים. ק' אמה ברוחב נ' כחצר המשכן מנ"ל דאמר רב יהודה אמר קרא אורך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים אמרה תורה טול חמשים מן המאה וסבב אותן על חמשים הנשארות מן המאה ולכשתסבבם נמצאות שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים: ירושלמי ר' שמואל בר נחמן בשם ר' נתן. מחצר המשכן למד דהוא לה ארך ק' אמה

רב נסים גאון

והא גבי ר' אליעזר דסוכה דאפסקוה רבנן וקאמר ועוד זהו שאמר ר' אליעזר במסכת סוכה בפרק הישן תחת המטה (דף כז) ר' אליעזר אומר ארבע עשרה סעודות חייב אדם לוכל בסוכה אחת ביום ואחת בלילה וחכמים אומרים אין לדבר קצבה חוץ מלילי יום טוב הראשון בלבד ועוד אמר רבי אליעזר מי שלא אכל כו':

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אנשי חצר וכו' רשותו לחבירו שהיתה אוסרת: (ב) תוס' ד"ה ובלבד כו' מותר אפי' י' כורין כו': (ג) תוס' ד"ה אילימא משום וכו' אבל דיבור זה נדפס וכו' לפי שתשמישתן [רב] מותר אפי' עשר כורים אבל קרפף אפי' פתח ולבסוף הוקף לא מהני ביתר מבית סאתים:

הגהות וציונים

א] בכמה ראשונים ובלבד שלא תהא אלא שבעים אמה וכו'. ועי' ריטב"א גירסא אחרת בדברי רבי עקיבא מנוסחאות ישנות ומה שהאריך בזה. ב] [צ"ל מרבי אליעזר וכ"ה בגמ' לקמן ובכל הספרים] (גליון). ועי' סוכה כז ע"א ומנחות יח ע"א דר' אלעאי תלמיד ר' אליעזר הוה (דק"ס): ג] במשנה שבמשניות עקרבנין ופי' הרמב"ם וכן הרב מברטנורה שהוא ירק שעלין שלו דומות לעקרב, וגי' הערוך ערקבלין, ובפסחים איתא עקרבלין (גליון): ד] בשומירה ובית דירה דהוי דירה גרועה הוא דקאמר כצ"ל, רש"ל מהרש"ל (גליון): ה] למיתני ועוד אע"ג דלא הוו מענין אחד אבל הא משיטא לי דשייך למיתני ועוד היכא דהוו תרוייהו כו' (גליון): ו] לפנינו איתא כל לשון זה בפנים התוס' וכ"ה בהרבה דפוסי, ובדפוסי שהיה לפני הב"ח הוא הוספה בגליון התוס':

משנת ראשונים

והאי דקתני באר הרבים לאפוקי מדרבי עקיבא. דלא קתני באר הרבים למעוטי בור הרבים אלא למעוטי באר היחיד, והא"ק כי אע"פ שהוא באר ונובע אין עושין לו פסין אא"כ הוא של רבים. [הריטב"א] וכן שמעתי ממנו שיוצאין בערקבלין בפסח. [הריטב"א] והוזרתי על כל תלמידיו ובקשתי לי חבר ולא מצאתי. [מאירי] ר' אליעזר לא קבל ממנו. [תוספות הרא"ש] מאי תנא דקתני ועוד. [הריטב"א] [תוספות, נדרים סד:]

רבי עקיבא היינו תנא קמא איכא בינייהו דבר מועט דתניא (א) ר' יהודה אומר דבר מועט יש על שבעים אמה ושירים ולא נתנו חכמים בו שיעור א וכמה שיעור(ב) סאתים כחצר המשכן מנא הני מילי אמר רב יהודה דאמר קרא (א) ארך החצר מאה באמה ורחב חמשים בחמשים אמרה תורה (ג) טול חמשים וסבב חמשים (ד) פשטיה דקרא במאי כתיב אמר אביי העמד משכן על שפת חמשים כדי שיהא חמשים אמה לפניו ועשרים אמה לכל רוח ורוח: ר"א אומר אם היתה ארכה כו': והתניא ר"א אומר אם היתה ארכה יתר על פי שנים ברחבה אפי' אמה אחת אין מטלטלין בתוכה אמר רב ביבי בר אביי כי תנן נמי מתני' (ה) [יותר על] פי שנים ברחבה תנן אי הכי היינו ר' יוסי איכא בינייהו ריבועא דריבעוה רבנן: ר' יוסי אומר כו': איתמר אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי ורב ביבי אמר רב יהודה(ו) אמר שמואל הלכה כר' עקיבא ב ותרוייהו לקולא וצריכא דאי אשמעינן הלכה כרבי יוסי הוה אמינא עד דאיכא שומירה או בית דירה קמ"ל הלכה כר' עקיבא ואי אשמעינן הלכה כר"ע הוה אמינא דאריך וקטין לא קמ"ל הלכה כר' יוסי. ג (ז) קרפף שהוא יותר מבית סאתים שהוקף לדירה נזרע רובו הרי הוא כגינה ואסור נטע רובו הרי הוא כחצר ומותר נזרע רובו אמר רב הונא בריה דרב יהושע לא אמרן אלא יותר מבית סאתים אבל בית סאתים מותר כמאן כרבי שמעון דתנן (ח) ר' שמעון אומר אחד גגות ואחד חצירות ואחד קרפיפות רשות אחת הן לכלים ששבתו בתוכן ולא לכלים ששבתו בתוך הבית לר"ש נמי כיון דנזרע רובו הוי ההוא מיעוטא בטיל

רבי עקיבא היינו ת"ק. דאמרו לו(י) לא אמרו בית סאתים אלא לגינה ולקרפף אבל אם היה כו', אלמא היכא דאיכא בית דירה אפי' טובא, ובשלא הוקף לדירה בית סאתים כר"ע: איכא בינייהו דבר מועט. שבית סאתים יתר על שבעים אמה ושירים רבועים כדתני לקמן, לתנא קמא שרי בבית סאתים שלימים, ולר' עקיבא שבעים ושיריים על שבעים ושיריים ותו לא, כדקא אמרי' בהדיא(ח) וכמה הן סאתים כחצר המשכן: דבר מועט. לקמן מפרש לה: מנא הני מילי. דמרבעינן ליה לחצר המשכן לשער בו איסור שבת: מאי בחמשים. הא רוחב חמשים הוא וארכו מאה, דהכי כתיבי במדות הקלעים (ו) וכן לפאת צפון באורך קלעים מאה אורך ורוחב החצר לפאת קדמה מזרחה חמשים אמה: אלא אמרה תורה טול חמשים. שארכו יתר על רחבו וסבב חמשים הנותרים, דהוו להו שבעים אמות וד' טפחים מרובעין, כיצד, עשה מהן חמש רצועות של עשר אמה רוחב וארכן חמשים, השכב האחת למזרח והאחת למערב הרי רחבה שבעים וארכה חמשים, עוד שים אחת לצפון ואחת לדרום הרי שבעים על שבעים, אלא שהקרנות פגומין לכל קרן וקרן עשר על עשר מפני התוספת שהוספת, טול מן החמשים ד' חתיכות של י' על י' ושים בד' קרנות ונתמלאו, נשארה רצועה אחת של עשר על עשר אמות שהיא ששים טפחים על ששים טפחים, ועשה אותן ל' רצועות של שני טפחים (הרי ל' (א) רצועות אורך כל אחת ואחת עשר אמה(ט)) שכולן הן ג' מאות אמות, תן ע' לכל רוח הרי שבעים וד' טפחים על שבעים וד' טפחים(י), אלא שהקרנות פגומין טפחיים על טפחיים, נשארו בידך עשרים אמה, טול מהן שמונה טפחים ושים לקרנות ונתמלאו, ונשארו בידך י"ח אמה וד' טפחים ברוחב טפחיים, והיינו דבר מועט, שאם באת לחלקו ולהקיף בהן [א] אין מגיע התוספת לרוחב ב' שלישי אצבע, דהא בעית למעבד מיניה רצועה של רפ"ג אמות וד' טפחים(יא) אורך להקיף ארבע הרוחות: פשטיה דקרא. לענין משכן: במאי כתיב. בחמשים דקרא מאי היא: העמד משכן על שפת. שכלין שם החמשים של חצר משנכנסים לה בפתחה של מזרח: כדי שיהו חמשים אמה. של חצר לפני המשכן: ועשרים לכל רוח. שהמשכן ארכו ל' כדכתיב (שמות כו) עשרים קרשים ורוחב הקרש אמה וחצי, ורחבו של משכן תופס עשר אמות כדכתיב ששה קרשים שהן תשע אמות ושני קרשים למקצעות שהן ג' אמות רוחב והאמה מכאן והאמה מכאן לכסות עוביין של קרשים של צלע (ב) ארכו אמה וחצי אמה מכאן וחצי אמה מכאן להשלים ולמלא החלל לעשר, וכשאתה מעמידו לסוף חמשים ובאמצע רחבה של חצר נשארו מהחמשים על חמשים של חצר עשרים אמות לשלש הרוחות, אלא שעובי הקרשים ממעט מהן אמה (ג) לכל צד, והכא מלתא זוטרתא היא חשיב, ועובי הכתלים בכלל העשרים של כל רוח, ולפניו למזרחו לא היו קרשים אלא מסך והיינו וילון: ארכה יתר משנים ברחבה. כחצר המשכן הוא דשרי ואע"ג דלא מרבעה והיינו אורך כשנים ברוחב, אבל טפי משנים ברוחב לא מישתרי: היינו רבי יוסי. דאמר ארכה אפילו פי שנים ברחבה: איכא בינייהו ריבועא דריבעוה רבנן. ר"א סבר ארכה יותר משנים ברחבה אין מטלטלין, ומיהו עיקרה ארכה פי שנים ברחבה כדכתיב ולית ליה ריבועא, ומיהו אי מרבעא לא מיתסרא בהכי כדקתני אם היה ארכה יותר משנים ברחבה אין מטלטלין הא בציר מפי שנים מטלטלין, ולכתחלה אורויי מורינן הכי, ומיהו אפילו ארכה פי שנים ברחבה שריא, ומדקאמר אפי' מכלל דעיקרה לאו הכי הוא: הלכה כרבי יוסי. דלא בעי מרובעת: והלכה כר' עקיבא. דלא בעי מוקפת לדירה: ותרווייהו. הנך שמעתתא דשמואל לקולא: הוה אמינא. דשמואל דירה בעי כר"י בן בבא, ובארכה יותר על רחבה כרבי יוסי סבר לה: אריך וקטין לא. דהא ר"ע מרובע בעי: נזרע רובו. בזרעונים, ביטל דירתו, דבזרעונים לא דיירי אינשי והוה ליה גינה, ואסור לטלטל אף במקום שאינו נזרע דבטיל ליה לגבי רובא, אבל בנוטע אילנות לא ביטל דירתו, דאורחא להסתופף בצל אילנות תמיד: אלא. שיש בתוכו מקום זריעה יותר מבית סאתים דנעשה כרמלית, דקרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה כרמלית היא, ושאינו נזרע הוי חצר פרוצה במלואה לכרמלית, לפיכך כולו אסור: אבל בית סאתים. דבלאו דירה שרי באנפי נפשיה הכא נמי שרי, ואף על גב דמקום זריעה (הוי) קרוי קרפף ושאינו נזרע הוי חצר ופרוצין זה לזה שאין מחילה בינייהו, אפילו הכי לא אסרי אהדדי הואיל ודחד גברא הוא(יב), ורבי שמעון היא דאמר רשות קרפף וחצר לא אסרי אהדדי אפילו היא של ב' בעלי בתים: כדתנן רבי שמעון אומר אחד חצרות ואחד קרפיפות ואחד גגות רשות אחד הן. לטלטל מזה לזה לכלים ששבתו בתוכן, ואפילו הן של בעלים הרבה, אבל לא לכלים ששבתו בתוך הבית והוציאן לחצר אסור להוציאן מחצר לקרפף או לגג, דבית וקרפף שתי רשויות הן, ואפילו דחד גברא: בטיל

רבי עקיבא היינו ת"ק. פ"ה היינו ת"ק דאמרו לו לר"י וקשיא דהוה מצי למימר אריך וקטין איכא בינייהו דרבי עקיבא קאמר בהדיא ע' אמה על ע' אמה ובאמרו לו לא קא אמר ומסתמא לא פליגי אר' יהודה בהא דאית ליה לעיל(ח) אפילו אריך וקטין ועוד דילמא בעו בור שיח ומערה ומיהו י"ל דמשני שפיר ומ"מ נראה כפר"ח דהיינו ת"ק היינו רבי יהודה בן בבא פי' כיון דרבי יהודה בן בבא איירי בשבעים אמה ושירייס על שבעים אמה וכו' מה הולך ר"ע תו לשנות ובלבד שיהא בה כו' ומשני איכא בינייהו דבר מועט דלר' עקיבא לית ליה לר' יהודה אית ליה (ט) והא דקתני בסמוך ר"י אומר דבר מועט יש ולא נתנו בו חכמים שיעור היינו שלא חשו לאמנס ולעולם אית ליה דכולהו תנאי שהוזכרו לפני ר"ע נראה דאית להו דבר מועט: דבר מועט יש. והא דלא חשיב ליה בכילד מעברין (לקמן ד' נז.) דקתני גבי ג' כפרים אם יש בין החיצונות מאה וארבעים אמה ואמה אחת ושליש לא חש לאמנס אי נמי אתיא כר"ע דלית ליה דבר מועט: פשטיה דקרא במאי כתיב. משמע דטול חמשים וסבב חמשים הוי אסמכתא בעלמא ומיהו בכילד מעברין (לקמן ד' נח.) פריך והא מבעי ליה דיטול חמשים כו'(י): והתניא רבי אליעזר אומר. והוא הדין דהוה מצי למיפרך דאם כן היינו רבי עקיבא אלא דניחא ליה למיפרך דרבי אליעזר אדרבי אליעזר: אי הכי היינו ר' יוסי. אף על גב דמעיקרא איכא למיפרך נמי היינו ר"ע מ"מ היינו רבי יוסי ליכא למיפרך(כ): איכא בינייהו רבועא דרבעוה רבנן. פ"ה דרבי אליעזר בעי לכתחילה אורכה פי שנים ברחבה ורבי יוסי בעי לכתחילה מרובעת וקשיא דאין שייך כאן לכתחילה ודיעבד דאי כבר הוקף לכתחילה לכ"ע שרי ואם בא להקיף וכי נאמר לו שלא יקיף(ט) אלא לימר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ונראה כפירוש רבינו חננאל דפירש דרבועא דרבנן היינו פלוגתא דמי שהוציאוהו (לקמן ד' מט:) דר' חנינא בן אנטיגנוס ורבנן גבי האומר שביתתי במקומי יש לו אלפים אמה לכל רוח עגולות דברי ר' חנינא בן אנטיגנוס וחכ"א מרובעות כטבלא מרובעת כדי שיהא נשכר לזויות והשתא לר"א אי ארכה יתר ע"פ שנים ברחבה אפילו באלכסון אין מטלטלין כרבי חנינא ורבי יוסי לטפויי קאתי וקאמר דמטלטלין(ל):

[נזרע רובו. ונראה לר"ח דדוקא קרקע יותר מבית סאתים אבל בבית סאתים אפילו נזרע כולו לא בטלי דירתו דהא לר' יהודה בן בבא דמחמיר מכולן מודה דמהני לגינה שומירה אע"ג דסתם גינה היא כולה זרועה ומיהא מיבעיא ליה ביתר מבית סאתים אם ביטל דירתו אף בדיר וסהר ומוקצה דשמא לפי שתשמישו רב אינו מתבטל משום זריעה כי גם לרש"י צריך לחלק בין דיר וסהר ומוקצה וחצר לקרפף]:

לרבי שמעון כיון דנזרע רובו ה"ל מיעוט בטל. נראה (ד) דמכ"ש פריך לגבי רוב דמדקאמר נזרע רובו והיינו ביתר מבית סאתים משמע הא מיעוטו שרי אפילו ביתר מבית סאתים היינו משום דבטל לגבי רובו אפילו לקולא כל שכן היכא דרובא נזרע אפילו בית סאתים דנימא דבטל לגבי רובא לחומרא: לא

א) תוספתא פ"ד ה"ז, ב) לקמן נח., ג) [כתובות קיא: קידושין פ: חולין ו. קלג. ערכין ח:], ד) ב"ב כד:, ה) לקמן לה. עד. פט. וצא. שבת קל:, ו) לעיל יח., ז) שמות כז, יא-יג, ח) דף כב., ט) עי' הג' יעב"ץ בילקו"מ, י) [ועיין תוס' ב"ב קמז. ד"ה מנין ותוס' סוטה לג: קד"ה ורבי], כ) [ועיין תוס' שבת קכ:], ל) [ועיין ברב אלפס דף לה.].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אלא אמרה תורה וכו' הרי ל' רצועות של ב' טפחים רוחב אורך כל אחת וכו' למעבד מיניה רצועה של רפ"ב אמות וד' טפחים אורך להקיף: (ב) ד"ה ועשרים לכל רוח וכו' של צלע לארכו ואמה(יז) וכו': (ג) בא"ד לכל לד והכא כללה קחשיב ועובי הכתלים: (ד) תוס' ד"ה לר' שמעון וכו' נראה דמכח כ"ש פריך וכו' והיינו משום דבטל:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה אלא אמרה תורה טול כו' אין מגיע התוספת לרוחב וכו'. נ"ב והוא אצבע וא' מי"ח באצבע בקירוב [דע' על ע'] וארבעה טפחי' ואצבע משמייר שליש אמה:

גליון הש"ס

גמ' יתר ע"פ שנים ברחבה תנן. עיין לקמן דף כט ע"ב תוס' ד"ה קרפף:

הגהות וציונים

א] צ"ל וכמה הן סאתים (מהר"ם) וכ"ה בכת"י ובדרש"י (עי' הגר"צ אות ד): ב] גי' ריי"ף ורא"ש רב נחמן (גליון): ג] בדפו"י נוסף איתמר קרפף וכו' ובבבא בתרא תניא קרפף: ד] צ"ל בדקאמר בהדיא [כלומר ר"ע במתני'] וכאן הס"ד (ראש משביר עי"ש, ועוד) וכוונת רש"י בהמשך דבריו הוא להגיה הנוסח בגמ' (עי' אות א): ה] ר"מ מ"ז (גליון): ו] ס"א לכל רוח הרי ר"פ אמות אלא (גליון): ז] [עירובין גירסאות יש כאן דאי גרסינן "רפ"ג" ע"כ לא גרסינן "וד' טפחים" ואי גרסינן "וד' טפחים" ע"כ לא גרסינן "רפ"ג" אלא "רפ"ב", [בכת"י וברוב הדפו"י איתא "רפ"ח", ומהרש"ל הגיה רפ"ג, וכ"ה באמת בכמה דפו"י, והב"ח (אות א) הגיה רפ"ב וד' טפחים, וכ"ה כהוגן בכמה דפו"י, ובדפוסים המאוחרים שיבשו כלפנינו, דק"ס], ועיין במהרש"א]. [עי' תוי"ט ד"ה ובלבד] (גליון): ח] עי' בביאור דברי רש"י אלו [אמאי אינם סותרים דבריו שכתב הדיבור] בחי' הריטב"א והר"ן ובמהרש"א, שפ"א, חזו"א סי' יב, ועי' ע"ש סי' שנח סק"ד שמגיה בדברי רש"י רצ"ל לא אסרי אהדדי: ט] אע"ג דלאו חד גברא הוא, ובאור זרוע ליתא תיבת "והאיל ודחד גברא הוא" (גליון): י] [וכי מצות הן שיצטרך לכתחילה לעשות כך הא לא איירי אלא בהכשר קרפף שהוא בנוי כבר. רש"ל מתוס' שנן] (גליון): יז] הגהת הב"ח א"א להולמו ואולי יש כאן ט"ס וכוונתו למחוק תיבת "אמה" וכצ"ל של צלע לארכו וחצי אמה מכאן וכו' (מ"כ עי"ש), ובדפו"ר [וכעי"ז בכת"י] איתא ברש"י כהוגן של צלע ארכו וחצי אמה וכו' (דק"ס):

עין משפט נר מצוה

כח א ב מיי' פט"ו מהל' שבת הלכה ג סמג עשין ה טוש"ע א"ח סי' שנח סעיף א:

רבינו חננאל

חלקים לאמה. וחצי אצבע מחומש אצבעות לטפח. נמצא ע' אמה ורב' שלישי אמה חלוק מי"ב חלקים באמה וחצי אצבע מה' אצבעות לטפח על ע' אמה ורב' שלישי אמה חלוק מי"ב חלקים באמה. [המשך בסוף המסכת]

משנת ראשונים

קרפף שהוא יותר מבית סאתים שהוקף לדירה. סאתים הוא שיעור חצר המשכן תנתוהו חכמים שיעור לכל היקף שלא הוקף לדירה בתוכה או להשתמש מן הבית לתוכו כגון קרפף שבבקעה, אבל המוקף לדירה אפילו בית עשרה כורין מטלטלין בו, וקאמר הכא יותר מבית סאתים שהוקף לדירה הוא מותר לטלטל בכולו. [רש"י, בבא בתרא כד:]

נזרע רובו הרי הוא כגינה ואסור. הא דאמרינן הרי [הוא] כגינה ולא נקט הרי הוא כשדה, מילתא אגב אורחיה קמ"ל שדין גינה כדין שדה לענין שבת דלא חשיב הוקף לדירה. [הריטב"א, בבא בתרא כד:] הא דנקט הרי"ל כגינה ולא נקט הרי"ל גינה יותר מבית סאתים משום דעל דרך האמת אין כן אלא גינה בית סאתים ומשום דמיעוט חצר שבו מבטיל לגבי הרוב חשוב כולו כגינה. [הריטב"א]

אחד גגות ואחד חצירות ואחד קרפיפות רשות אחת הן הוי יודע דהא דא"ר שמעון דחצר וקרפף רשות אחת דוקא כשהוא בית סאתים או אפי' [יותר מבית סאתים] שהוקף לדירה, שאם הוא יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה, הרי הוא אסור לעצמו ואין צריך לומר שהוא אסור עם החצר, והיינו דאמרינן הכא שאם יש בו יותר מבית סאתים שאסור הכל ואפילו לר"ש. [הריטב"א]

רב נסים גאון

איכא בינייהו ריבועא דרבנן. עיקר דיליה בפרק מי שהוציאוהו גוים (דף מט) אם אינו מכיר או אינו בקי בהלכה ואמר שביתתי במקומי זכה לו מקומו אלפים אמה לכל רוח עגולות דברי רבי חנניה בן אנטיגנוס וחכמים אומרים מרובעות כטבלה מרובעת:

תורה אור השלם

א) אֹרֶךְ הֶחָצֵר מֵאָה בָאַמָּה וְרֹחַב חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים וְקֹמָה חָמֵשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת: [שמות כז, יח]

גְּמָרָא. פְּשָׁטֵיהּ דְּקְרָא בְּמֵאי כְּתִיב, שבודאי דרשה זו אינה אלא אסמכתא בעלמא (תוס'), שהרי מהתורה היקף לדירה מועיל גם לבית עשרה כור, וכמבואר בגמ' להלן (סז, ב) שהזורק לתוכו חייב (ר"ן).

אִם הָיְתָה אֲרֻכָּה יֶתֶר עַל פִּי שְׁנַיִם בְּרָחְבָּהּ וְכוּ', שלא התירו כשאורכה יותר מרוחבה אלא עד השיעור שמצינו בחצר המשכן שהיה אורכה מאה ורוחבה חמישים (רש"י), אבל אם אורכה אפילו אמה אחת יותר ממאה אמה, אסור לטלטל בתוכה, שכיון שארוכה כל כך, דומה לרשות הרבים ולכרמלית, ובפחות ממאה אמה לא גזרו כיון שכך מצינו בחצר המשכן (משנ"ב שנח, יא).

אמנם כל זה כשיש בשטחה בית סאתים, אבל אם אין בשטחה בית סאתים, אף אם אורכה יותר מפי שנים ברוחבה, מותר לטלטל בכולה, ואפילו ארוכה הרבה יותר ממאה אמה (תוס' להלן כה, ב בתי' השני, משמעות הרמב"ם שבת טז, ד. ודעת השעה"צ שנח, יד, שגם התוס' שם בתי' הראשון מודים לזה). ויש שכתבו, שגם אם אין בה בית סאתים, אם אורכה יותר מפי שנים ברוחבה, אסור לטלטל בתוכה (תוס' שם בתי' ראשון לדעת הבית מאיר שם, והחזו"א או"ח פט, יא, רשב"א וריטב"א שם). ■ להלכה, כשאין בשטחה בית סאתים, מותר לטלטל בתוכה אף אם אורכה יותר מפי שנים ברוחבה (משנ"ב שם, יב). ויש שכתב, שלדעת רוב הראשונים גם כשאין בה בית סאתים, אסור לטלטל בתוכה אם אורכה יותר מפי שנים ברוחבה (חזו"א שם).

וכן אם יש בה שומירה או בית דירה, יש מתירים גם אם אורכה יותר מפי שנים ברוחבה, שכמו שלרבי יהודה בן בבא מועילים שומירה ובית דירה להתיר עד בית סאתים, כך מועילים לדידן להתיר באורכה יותר מפי שנים ברוחבה (רשב"א שם בשם הר"מ ב"ר שניאור, וכתב הרשב"א שהדבר צריך תלמוד, כי אין לכך סמך בגמ').

אֲפִילּוּ אַמָּה אַחַת, אבל אם התוספת פחות מאמה, לא גזרו (רא"ש). ■ וכן נפסק להלכה (משנ"ב שנח, יב, אך ראה מה שהקשה על זה בביאה"ל שם, יג, ונשאר בצ"ע).

כִּי תְּנַן נַמִּי מַתְנִיתִין יֶתֶר עַל פִּי שְׁנַיִם בְּרָחְבָּהּ תְּנַן, ואין כוונת הגמ' לתקן את נוסח המשנה, אלא הפירוש הוא שרבי אליעזר דיבר על חצר המשכן שממנה למדים שיעור בית סאתים, ועל זה אמר שאם היה אורכה שהוא מאה אמה יתר על רוחבה שהוא חמישים אמה, אפילו אמה אחת, אין מטלטלים בתוכה (ר"ן).

הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי וְכוּ' הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא וְכוּ' ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שנח, א).

קַרְפַּף שֶׁהוּא יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם וְכוּ', אבל בית סאתים, אין מתבטל שם דירה ממנו אפילו נזרע כולו (תוס' ישנים בשם רבנו חננאל), ומותר להוציא מהבית לקרפף או מהקרפף לבית (ביאה"ל שנח, ט, בדעתם). ויש סוברים, שגם בבית סאתים או פחות מכך, הזרעים מבטלים ממנו שם דירה, ובאופן זה אין להוציא מהבית לקרפף או מהקרפף לבית, שכיון שהתבטל מהקרפף שם דירה על ידי הזרעים, הריהו רשות נפרדת מהבית. ומכל מקום הטלטול בתוכו מותר, שהרי להלכה שטח שאין בו יותר מבית סאתים לא צריך כלל שיהא מוקף לדירה, ואפילו אם לא הוקף כלל לשם דירה וזרעו, גם כן מותר לטלטל בתוכו (ביאה"ל שם, ע"פ הרא"ש). ויש שכתב, שגם לדעת רבנו חננאל, אסור להוציא מהבית לתוכו, ואין כוונתו [במה שכתב שלא נתבטל ממנו שם דירה] אלא שמותר לטלטל בתוכו, והיינו לדעת רבי יהודה בן בבא שגם קרפף בית סאתים צריך שיהיה מוקף לדירה (חזו"א או"ח פח, כב, ו-קיב, ו).

נִזְרַע רוּבּוֹ, אבל נזרע מחציתו, לא בטל ממנו שם דירה (גאון יעקב, משנ"ב שנח, סט), שדוקא מיעוט שאינו זרוע בטל ברוב הזרוע (שעה"צ שם, סד).

ואם הזריעה אינה במקום אחד, אלא בכמה ערוגות על פני הקרפף ששטחן יחד מהווה רוב, מצטרפות לאסור (חכם צבי נט). ומצרפים לשיעור רוב גם את המקום שבין הערוגות, כיון שאין הדרך לדור שם (חזו"א או"ח פח, כז).

חֲרֵי הוּא כְּגִינָּה וְאָסוּר, שעל ידי זריעת הזרעים ביטל שם דירה מהקרפף, לפי שאין הדרך לדור בגינה שגדלים בה זרעים (רש"י). ואף אם ניטלו הזרעים, אינו חוזר להיתרו ואסור לטלטל בתוכו, כיון שהזרעים ביטלו לגמרי את ההיקף שהיה לשם דירה, והרי זה כקרפף שהוקף שלא לשם דירה. ולפיכך אם רוצה לטלטל בקרפף, צריך לפרוץ במחיצות עשר אמות ולחזור ולגדור לשם דירה (ביאה"ל שנח, ט, ע"פ לשונות הראשונים, וראה שם שבפחות מבית סאתים, אין למחות במיקל לטלטל גם מהקרפף לבית או מהבית לקרפף לאחר סילוק הזרעים).

וזרעים שזרעם לנוי ולריח טוב כדי לטייל ביניהם [כגון פרחי נוי], אינם מבטלים שם דירה (מאירי להלן כד, א, נזירות שמשון ודעת תורה למהרש"ם או"ח שנח, ט). ויש סוברים, שלא פלוג רבנן, וגם באופן זה בטל שם דירה מהקרפף (דברי חיים ב, כח, שואל ומשיב קמא ג, קלא).

וזריעה במקום שתשמישו מרובה, כגון חצר [בשונה מקרפף שהתשמיש בו מועט], יש שהסתפק שמא לא בטל ממנו שם דירה על ידי זריעה, גם אם הוא יותר מבית סאתים (רא"ש). ויש שכתבו, שגם חצר דינה כקרפף, ואם היא יותר מבית סאתים ונזרעה רובה, בטל ממנה שם דירה (ריטב"א בע"א, רשב"א עבודת הקודש בית נתיבות ג, וכן מוכח מרבנו חננאל להלן כד, א ו-כה, א [ע"פ שעה"צ שנח, סז], וראה תוס' ישנים בשמו שהסתפק כך לענין דיר סהר ומוקצה שתשמישם רב). ■ להלכה, גם חצר שנזרע רובה, בטל ממנה שם דירה ואסור לטלטל בתוכה (שו"ע או"ח שנח, י ומשנ"ב שם, עג, וראה שעה"צ שם, סז, שהשו"ע פסק כן בתורת ודאי).

ואף אם לא זרע בידיים, כגון שהיו שם זרעים ואחר כך בנה שם בית והקיף הכל במחיצות, מכל מקום אין על הקרפף שם דירה, כיון שיש בו זרעים (פמ"ג או"ח שס א"א א). ויש שכתב, שדוקא כשזרע וביטל בידיים שם דירה (אמרי יושר, קע, שכך משמע מלשון רש"י שכתב 'ביטל דירתו' ולא 'ביטלו זרעונים דירתו', וראה עוד משנ"ב מהדו' דרשו שנח 27).

נָטַע רוּבּוֹ, והוא הדין אם ניטע כולו, ונקטה הברייתא 'רובו' לגבי נטיעה אגב שאמרה ברישא 'נזרע רובו' [ושם נקטה כן כדי לומר שאף אם לא נזרע כולו אלא רובו אסור] (מנחת זכרון, ושכן משמע בפשטות מרש"י להלן כד, א ד"ה לבי).

חֲרֵי הוּא כְּחָצֵר וּמוּתָּר, שהנוטע אילנות לא ביטל דירתו בכך, כי הדרך היא להסתופף בצל אילנות תמיד (רש"י). ואם נטע אילנות שלא לצורך נוי החצר, יש שהסתפק אם מבטלים שם דירה כמו זרעים (חזו"א או"ח קנו השמטות לסי' שנח). ויש שכתב, שלא פלוג רבנן בזה, וגם אם נטע אילנות שאין להם צל, הדין הוא שאינם מבטלים שם דירה (דברי חיים או"ח ב, כח, וכסברתו לעיל לענין זרעים שזרע לנוי).

■ המשך במילואים עמ' 118

בָּטֵיל לֵיהּ לְגַבֵּי רוּבָּהּ, ובתחילה סברה הגמ' שלא אומרים כאן ביטול ברוב, כי אין היתר מבטל היתר, שכיון שרוב הקרפף כשלעצמו מותר שהרי אין בו יותר מבית סאתים, וגם המיעוט כשלעצמו מותר שהרי אינו זרוע, לא שייך לומר בזה שיתבטל המיעוט כלפי הרוב, אך מסקנת הגמ' שגם היתר מבטל היתר, כי המיעוט נגרר אחר הרוב (ר"ן).

וביטול ברוב האמור כאן, אין הכוונה לדין ביטול ברוב האמור בכל התורה, שהרי אין אומרים ביטול ברוב אלא בתערובת שהמיעוט אינו ניכר בה, ואילו כאן המיעוט ניכר בפני עצמו ללא תערובת, אלא הכוונה היא לדין 'רובו ככולו', שכשנזרע רובו נחשב כאילו כולו זרוע (קהלות יעקב עירובין ט, וכן מבואר בריטב"א, וכן משמע בר"ן הנ"ל). ויש שפירש, שכוונת הגמ' היא שכשהרוב זרוע, בטלה חשיבות הדירה של מיעוט הקרפף, ברוב הקרפף שאינו דירה (חי' רבינו מאיר שמחה לעיל כג, ב).

וְהָוֵה לֵיהּ קַרְפַּף יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם וְאָסוּר, ואפילו אם החלק הזרוע הוא פחות מבית סאתים [והרי מבואר בגמ' להלן ששטח פחות מבית סאתים אין לו חשיבות], מכל מקום אסור, כיון שהוא רוב הקרפף וביחד עם המיעוט יש יותר מבית סאתים (מג"א שנח, יא). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע שנח, ט, ומשנ"ב שם, סח).

הָא מִיעוּטָא שָׁרֵי וְכוּ' לֹא אֲמָרָן אֶלָּא בֵּית סָאתַיִם, ובאופן זה מותר לטלטל בכולו, גם במיעוט עצמו שהוא זרוע (רמב"ם שבת טז, ו), כי אף אם כלפיו בטל מהמחיצות שָׁם 'היקף לדירה', מכל מקום בית סאתים אינו צריך היקף לדירה (משנ"ב שנח, עא).

אֲבָל יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם אָסוּר ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שנח, ט).

נָטַע רוּבּוֹ חֲרֵי הוּא כְּחָצֵר וּמוּתָּר וְכוּ' אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֲשׂוּיִין אִצְטַבָּלָאוֹת ■ וכן נפסק להלכה [כרב נחמן] (שו"ע או"ח שנח, ט, משנ"ב שם, סד ושעה"צ שם, סא).

פּוֹרֵץ בּוֹ פִּירְצָה יוֹתֵר מֵעֲשָׂר וְגוֹדְרוֹ וּמַעֲמִידוֹ עַל עֲשָׂר וּמוּתָּר ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שנח, ב). והוא הדין אם עושה צורת הפתח, שעל ידי כך אינה נחשבת עוד פירצה (משנ"ב שם, כה).

כָּל כְּלֵי בַּעֲלֵי בָּתִּים שֶׁיִּעוּרָן כִּרְמוֹנִים, שבעלי בתים חסים על כליהם, ואינם זורקים אותם בגלל נקב פחות מ'כמוציא רימון', אלא משתמשים בהם לרימונים ושאר פירות הגדולים מהנקב [וכשיטת רבי יצחק (ברכות מא, ב) ששיעור זה קבעוהו חכמים [מסברא], ושלא כרב חנן (שם, ולעיל ד, ב) שהוא מהלכה למשה מסיני, שנאמרת רק בדבר שאין לו טעם (פני יהושע ברכות שם)], אבל כלי אומן שעומדים להימכר, טהורים בנקב כל שהוא (רש"י שם ושם ובסוכה ו, א). ויש שכתב, שגם כלי אומן שיעורם כרימונים (משנה אחרונה כלים יז, א, בדעת הרמב"ם שלא חילק בזה, וראה שם מדוע נקטה המשנה לדעת הרמב"ם 'כלי בעלי בתים').

ושיעור 'כמוציא רימון' נאמר לענין כלי עץ, שבהם עוסקת משנה זו במסכת כלים (רש"י), אבל בכלי חרס וכלי מתכת נאמרו שיעורים אחרים [קטנים יותר] (ראה משנה כלים ג, א ו-יד, א, ובטעם הדבר ראה בביאורנו שבת קיב, ב). ומה שנקטה המשנה 'כל' כלי בעלי בתים, כוונתה לומר שנקב גדול בשיעור של 'כמוציא רימון' מטהר בכל הכלים, אף בכלי עץ (השגות הראב"ד כלים יד, ט).

וְחָזַר וְנִיקַּב כְּמוֹצִיא זַיִת וּסְתָמוֹ, לאו דוקא, אלא הוא הדין אם לא סתם את הנקב השני יש להסתפק אם מצטרף עם הנקב הראשון שנסתם לשיעור 'כמוציא רימון', וכמו לענין סנדל להלן, שכתבו התוס' (ד"ה סנדל) שמה שאמרה המשנה שתיקן את האוזן השניה הוא לאו דוקא (שפת אמת שבת קיב, ב).

הָכָא נַמִּי פָּנִים חֲדָשׁוֹת בָּאוּ לְכָאן, וכך יש לומר גם לענין הספק בסוגיתנו ב'פרץ אמה וגדר ופרץ אמה וגדר עד שהשלים ליותר מעשר', שמועיל להיחשב כהיקף חדש לשם דירה משום ש'פנים חדשות באו לכאן', והפרצות שנסתמו חוזרות וניעורות ומצטרפות זו לזו לשיעור של יותר מעשר אמות, ונמצא שכעת יש כאן היקף חדש לשם דירה (ריטב"א). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שנח, ב).

קָרֵי עֲלֵיהּ לֵית דִּין בַּר אִינָשׁ, אלא מלאך הוא (רש"י ורבנו חננאל), שמבין ומוציא את החכמות הללו (רבנו חננאל). ויש ללמוד מכאן, שכל השגה בחכמת התורה שאדם משיג יותר מחבירו, הרי הוא מתעלה בכך למהות אחרת, וההבדל ביניהם הוא כהבדל בין מלאך לבן אדם (אור הצפון בראשית - מאמר 'קנה מדת החכמה').

אִיכָּא דְּאָמְרֵי כְּגוֹן דִּין בַּר נַשׁ, אדם גדול (רש"י). ומחלוקת שתי הלשונות היא מי עדיף על מי, האדם השלם או המלאך, שלדעת לישנא קמא מעלת המלאך גדולה יותר, ולכן אמר חזקיה על רבי יוחנן שאינו כבן אדם אלא כמלאך, ואילו לדעת לישנא בתרא מעלת האדם הצדיק עדיפה על זו של המלאך, ולכן כשרצה חזקיה לשבח את רבי יוחנן אמר עליו שהגיע למדרגה השלימה של האדם שמעלתו עדיפה ממלאך (יד יוסף [צרפתי] בראשית דרוש ראשון).

רְחָבָה שֶׁאֲחוֹרֵי הַבָּתִּים, שאין פתח הבית פתוח לה, ונמצא שהיא מוקפת שלא לדירה (רש"י). ואף ששנינו במשנה לעיל (יח, א) שמותר לטלטל ב'מוקצה', ופירש שם רש"י שזו רחבה שאחורי הבתים, ומותר לטלטל בה משום שהיא מוקפת לדירה, יתכן ששם מדובר ברחבה שפתחו לה פתח מהבית [ורק לאחר מכן הקיפוה במחיצות, כמבואר להלן] (תוס' רבינו פרץ, וראה מה שהקשה על כך הביאה"ל שנח, א).

אֵין מְטַלְטְלִין בּוֹ אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת, אם היא יותר מבית סאתים (רש"י), שדינה ככרמלית, וכדין שאר קרפף שלא הוקף לדירה [ראה לעיל (כג, ב)]. וכל שכן שאסור לטלטל ממנה לבית [שמכניס מכרמלית לרשות היחיד], אבל אם אין בה יותר מבית סאתים, אין לה דין קרפף ומותר לטלטל ממנה אפילו לבית, שאע"פ שלא הוקפה לדירה, יש בה תשמישי בית ואינה רשות מחולקת מהבית לגמרי כמו קרפף [שאסור לטלטל ממנו לבית או מהבית אליו אפילו לרבי שמעון, כמבואר ברש"י (לעיל שם)] (ריטב"א לעיל שם לשיטת רש"י, אולם הוא עצמו נקט שבית וקרפף של אדם אחד מותר [לר"ש] לטלטל ביניהם, ואם כן הוא הדין ברחבה שאין בה בית סאתים, גם אם דינה כקרפף). ויש שסובר, שגם אם היא פחות מבית סאתים אסור לטלטל ממנה אל הבית (חזו"א או"ח קד, יז, בדעת תוס' להלן צ, ב). ■ להלכה, רחבה שאחורי הבתים שהיא יותר מבית סאתים, אסור לטלטל בה יותר מארבע אמות (שו"ע או"ח שנט, א), וכל שכן ממנה לבית, אבל אם אין בה יותר מבית סאתים, מותר [וכדעת הריטב"א] (משנ"ב שם, ג, וחזו"א שם).

■ המשך במילואים עמ' 119

בטיל ליה לגבי רובה והוה ליה קרפף יותר מבית סאתים ואסור אלא אי איתמר הכי איתמר הא מיעוטא שרי אמר רב הונא בריה דרב יהושע לא אמרן אלא דלא הוי בית סאתים אבל בית סאתים אסור כמאן כרבנן ורב ירמיה מדיפתי מתני לקולא הא מיעוטא שרי אמר רב הונא בריה דרב יהושע לא אמרן אלא בית סאתים אבל יותר מבית סאתים אסור כמאן כר"ש: נטע רובו הרי הוא כחצר ומותר: אמר רב יהודה אמר אבימי והוא שעשויין אצטבלאות ורב נחמן אמר אע"פ שאין עשויין אצטבלאות מר יהודה אקלע לבי רב הונא בר יהודה חזנהו להנהו דלא עבידי אצטבלאות וקא מטלטלי בגוייהו אמר ליה לא סבר לה מר להא דאבימי אמר ליה אנא כרב נחמן סבירא לי. אמר רב נחמן אמר שמואל קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה כיצד הוא עושה פורץ בו פירצה יותר מעשר וגודרו ומעמידו על עשר ומותר איבעיא להו פרץ אמה וגדר אמה [ופרץ אמה וגדרה] עד שהשלימו ליותר מעשר מהו א"ל לאו היינו דתנן כל כלי בעלי בתים שיעורן כרמונים ובעי חזקיה ניקב כמוציא זית וסתמו וחזר וניקב כמוציא זית וסתמו עד שהשלימו למוציא רמון מהו וא"ל רבי יוחנן רבי שניתה לנו סנדל (א) שנפסקה אחת מאזניו ותיקנה טמא מדרס נפסקה שניה ותיקנה טהור (בה) מן המדרס אבל טמא מגע מדרס ואמרת עלה מאי שנא ראשונה דהא קיימא שניה נמי הא קיימא ראשונה ואמרת לן עלה פנים חדשות באו לכאן הכא נמי פנים חדשות באו לכאן קרי עליה לית דין בר אינש איכא דאמרי כגון דין בר נש. אמר רב כהנא רחבה שאחורי הבתים אין מטלטלין בו אלא בד' אמות ואמר רב נחמן אם פתח לו פתח מותר לטלטל בכולו פתח מתירו ולא אמרן אלא שפתח ולבסוף הוקף אבל הוקף ולבסוף פתח לא פתח ולבסוף הוקף פשיטא לא צריכא דאית ביה בי דרי מהו דתימא אדעתא דבי דרי עבידיה קמ"ל. קרפף יותר מבית סאתים שהוקף לדירה ונתמלא מים סבור רבנן למימר כזרעים דמו ואסיר אמר להו רב אבא אבוה דרבי בריה דרב משרשיא הכי אמרינן משמיה דרבא מים כנטעים דמו ושרי

אמר

רש"י

בטיל לגבי רובה. והוי כאילו נזרע כולו: והוה ליה קרפף יותר מבית סאתים. ואע"ג דהוקף לדירה חשוב כלא הוקף לדירה, דהא הוי כולו גינה, ובגינה לא מהני הוקף לדירה: דלא הוי. ההוא מיעוט דנזרע בית סאתים, דלא חשיב להבדל מן החצר ולהקרות לו שם לבדו: אבל בית סאתים. נקרא קרפף שלא הוקף לדירה, ואע"ג דאילו הוה באנפי נפשיה כבית סאתים לא מיתסר, הכא דנפרץ לחצר וחצר נפרצה לו קיימא לן דאסור לטלטל מקרפף לחצר, דהוי רשות הנפרצה למקום האסור לה ואוסרין הרשויות זו לזו ואין מטלטלין לא בזה ולא בזה: כמאן. אמרי' דשתי רשויות נינהו: כרבנן. דפליגי עליה דר"ש בפ' כל גגות (דף פט.) ואמרי כל חד וחד רשות לעצמו, ואע"ג דליכא דיורין בהו דליסרו אהדדי אין מטלטלין מזה לזה: לקולא. דאפילו המיעוט בית סאתים דמיקרי קרפף, כיון דבאנפי נפשיה שרי השתא נמי שרי ולא אסרי אהדדי, דאילו היה מחילה ביניהן הוה שרי לטלטולי מזה לזה כר"ש והשתא דנפרצו זה לזה לא נפרצו לרשות האסור לה, אבל יותר מבית סאתים נעשה כרמלית, ובהא אפילו ר"ש מודה דאין מטלטלין מחצר לקרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה, והכא דנפרצו זה לזה הרי כל אחד נפרץ למקום האסור לו: איצטבלאות. נטועין שורות שורות, ונאה לשבת שם: לבי רב הונא. ויותר מבית סאתים הוה והוקף לדירה, וניטע אחרי כן: קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה. ואחרי כן בנה אצלו דירה, ואמרי' לקמן הוקף שלא לדירה ולבסוף פתח לו פתח דירת ביתו לא מהני: כיצד הוא עושה פורץ בו פרצה יותר מעשר. דהוי כמי שאין בו מחיצות, וגודר וסותם אותה פירצה ומעמידה על עשר, והוי כפתח ולבסוף הוקף לדירה שנפתחה לו, דלעולם בעינן שיגדור [לשם דירה] יותר מעשר אמות, דאי פריץ עשר לבד וגדרה לא חשיב ההוא היקף לשם דירה אלא כמי שעשה פתח, דעד עשר לעולם הוי פתח: פרץ אמה. אבל סתימה וגדרה, ועוד פרץ אמה אבל סתימת אמה החדשה וגדרה, דלא פרץ י' אמות כאחד ולא גדר עשר אמות בבת אחת אלא מעט היה פורץ וגודר מיד: עד שהשלימו ליותר מעשר. מי אמרינן כיון דלא פרץ י' בבת אחת ולא גדר בבת אחת לא הויא היקף בזו לשם דירה, או דילמא כיון דהשתא מיהא הוי השלום של היקף יותר מעשר חשיב היקף לשם דירה: כל כלי בעלי בתים. לגבי כלי עץ תנינן לה במסכת כלים (פי"ז מ"א): שיעורן כרמונים. לטהר מטומאתן, אבל פחות מכאן חייס עליה ולא מבטיל ליה. שיעורן כרמונים ניקב כמוציא רמון טהור: וחזר וניקב. אבל הסתימה: ותיקנה. הוא הדין כי לא תיקנה נמי עדיין טמא מדרס הוא, והא דנקט תיקנה לרבותא, דאי לאו הכי תו לא איצטריך למימר נפסקה השניה וכו': (ב) טהור מן המדרס. דתו לא הוה כלי ולא חזי למדרס מלטמא תו אדם וכלים: אבל. כלי הוא דחזי לתשמיש אחרינא, ועדיין טומאת מגע מדרס עליו, שהרי בשעת פרישתו מן האוזן שעדיין (ג) הוא מדרס לקבל טומאה לטמא כלים קיבל טומאה מאביו, והוי ראשון לטומאה ומטמא אוכלין ומשקין: פנים חדשות. אין אזנים הללו ממנו, ומשניתקנו לא דרסן הזב, ומטומאה הראשונה טיהרו שהרי אין זה סנדל ראשון: לית דין בר נש. אלא מלאך: כגון דין בר נש. אדם גדול: רחבה שאחורי הבתים. ואין פתח הבית פתוח לה הויא מוקפת שלא לדירה, ואי יותר מבית סאתים היא אין מטלטלין בה אלא בארבע אמות: ואם פתח לו פתח. מן הבית: פשיטא. דבפתח ולבסוף הוקף שרי, שהרי הוקף לשם פתח: לא צריכא דאית ביה בי דרי. גורן אחר הבית, קודם היקף הרחבה: מהו דתימא אדעתא דבי דרי פתחיה. ולאו אדעתא להקיף שם רחבה:

תוספות

לא אמרן אלא דלא הוי בית סאתים. אע"ג דלרבנן קרפף פחות מבית סאתים דינו כקרפף בית סאתים (ד) לטלטל ממנו לחצר משום דאין סברא שיהו שלשה חילוקים בשלשה משהויין הכא לא אסר מיעוט הזרע לרוב שאינו נזרע במה שפרוץ לו במלואו דכיון שהוא פחות מבית סאתים לא חשיב ובטל לגבי רוב שאינו נזרע אבל בית סאתים חשיב טפי ולא בטיל ובנזרע רובו אפי' לא הוי בית סאתים אסור דבטיל (ה) לגבי רובו והוה כנזרע כולו: סנדל שנפסקה וכו'. הוא הדין בלא תקנה נמי דטמא מדרס דאי כשנפסקה פרחה לה טומאה תו לא הדרה לה דלא מצינו טומאה ישנה חוזרת אלא בכלי מתכות כדמפרש בסוף פ"ק דשבת (ד' טז.) והא דנקט ותקנה פ"ה לאשמועינן אע"ג דתקנה כי נפסקה שניה טהורה מן המדרס דפנים חדשות באו לכאן: אבל טמא מגע מדרס. פירש הקונטרס משום דעדיין כלי הוא לאשתמושי ביה תשמישתא אחרינא ולפירושו אפילו נפסקה שניה טמא מגע מדרס וקשה דתנן בהדיא בסיפא דהך משנה במסכת כלים בפרק כ"ו (מ"ד) לא הספיק לתקן ראשונה עד שנפסקה שניה טהורה ורש"י חזר בו והגיה אבל טמא מגע מדרס דעדיין כלי הוא וחזי למילתא קמייתא דהא איתקנה ראשונה ולפירושו איצטריך למיתני ברישא ותיקנה דאי לא נתקנה כי נפסקה שניה אינה טמאה אפילו מגע מדרס ואגב דתני ברישא תני נמי בסיפא ומיהו תימה מתי בא לו מגע מדרס דאם בא לו מגע מדרס ומדרס יחד כגון שדרס עליו הזב ברגלו יחף או אפי' במנעל ולא הפסיק בפשוטי כלי עץ א"כ איכא פנים חדשות למגע מדרס כמו למדרס ולפי' רש"י קמא ניחא דאפילו נפסקו ב' אזנים טמא מגע מדרס הואיל וחזי לתשמיש אחרינא ובפרק אלו קשרים (שבת דף קיב:) פ"ה דטמא מגע מדרס לפי שנגע בעצמו כשהיה אב הטומאה ולא נהירא דטומאת בית הסתרים היא דלא קיימא לן כרבי מאיר דאמר מטמא מדפריך בפשיטות בפרק בהמה המקשה (חולין דף עג:) ובהעור והרוטב (שם דף קכט:) טומאת בית הסתרים היא ומה שפירש כאן נמי דבשעת פרישתו מאוזן קיבל טומאה מאביו אינו נראה דבפרק בהמה המקשה (שם דף עג:) אמרינן דבעינן באות מבגד גדול ואין לומר דכשתיקן אוזן ראשון לאחר שתפר סליה נעשית מחוברת ובא לה טומאת מדרס שבטלה לסנדל וכשחזר ותפר סליה השניה בא לסנדל מגע מדרס מן האוזן ותו ליכא פנים חדשות דא"כ תפשוט בעיין דהקומץ רבה (מנחות דף כד.) דלא אמרינן שבע לה טומאה ולהר"ר שמעון מיינבי"א דמפרש דלא אמרינן שבע לה טומאה היכא דטומאה בא לו מגופו אתי שפיר ועוד יש לומר דלאוזן בא מגע מדרס ומדרס יחד כשתפרה לסנדל והסנדל בטל לאוזן דאי אפשר להיות טומאה לזה בלא זה וכיון שבאו לה כאחד אין שייך לומר גביה שבע לה טומאה וריצב"א אומר דלא שייך גבי מגע פנים חדשות דאפילו נפסקו שתי אזניו ראוי לקבל טומאת מגע אם מיחדו לתשמיש אחר ולא נתבטל תורת יחוד מכאן דכל שעה ושעה מתקנו ודעתו להשתמש בו אבל לנועלו אם נפסקו שתי אזניו אפילו מיחדו בטלה דעתו אצל כל אדם:

פשיטא לא צריכא דאית ביה בי דרי. אדרב נחמן דאמר אם פתח בו פתח מותר לטלטל פריך דמפרש הש"ס בפתח ולבסוף הוקף והא פריך פשיטא אבל אש"ס דמפרש לא אמרן [כו'] לא פריך דקמ"ל הוקף ולבסוף פתח לא מהני לאפוקי מהני אמוראי דלקמן (כה:) גבי אבורנקי: לא

דחזו

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל ד: ברכות מא. סוכה ו. שבת קיב: כלים פי"ז מ"א, ב) שם פכ"ז מ"ד שבת קיב:, ג) [שבת קיב:], ד) עי' תוס' לקמן צ: ד"ה לשמואל, ה) בסוף העמוד.

הגהות הב"ח

(א) גמרא שניתה לנו סנדל דתנן סנדל שנפסקה אחת: (ב) רש"י ד"ה טהור מן המדרס דתו וכו' עם ד"ה אבל וכו': (ג) שם מן האזן שעדיין היה מדרס לטמא כלים כצ"ל ותיבות "לקבל טומאה" נמחק: (ד) תוס' ד"ה לא אמרן וכו' כקרפף בית סאתים ואין יכול לטלטל ממנה: (ה) בא"ד דבטיל מיעוטא לגבי רובא:

הגהות וציונים

א] בכמה כת"י וראשונים הא נזרע מיעוטו שרי: ב] ח"מ (גליון): ג] ס"א הא קמתקנא (גליון): ד] ס"א פתח (גליון), כעי"ז הוא בכת"י הרד"ך וברש"א, ועי' ריטב"א ובכיד דוד: ה] [צ"ל אהוהן] (גליון): ו] גי' יעב"ץ דרבא (גליון): ז] בכת"י הרפ"ד הנוסח וקיימא לן דאסור וכו' לתוך דהוי רשות הנפרצה וכו' (ולפנינו ע"פ חכמת מנוח): ח] בכת"י למדרס ולא מטמא אדם וכלים (דק"ס).

משנת ראשונים

עד שהשלימו ליותר מעשר מהו. דהשתא איכא גדר יותר מעשר לשם דירה אלא שלא נעשה הכל ביחד, מי אמרינן דכל אמה ואמה בטלה בשעתה, או דילמא דהשתא חוזר הכל וניעור ומצטרף. [הריטב"א]

כל כלי בעלי בתים שיעורן כרמונים. גבי כלי עץ מתנייא במסכת כלים (פי"ז מ"א), אבל גבי כלי חרס תנן (בפ"ג מ"א) דכלים העשויים לאוכלים שיעורן כזית. והא דאמר (שבת צה:) ניקב כמוציא זית וכו' ועדיין כלי הוא לקבל בו רמונים, היינו היכא דייחדו לרמונים אבל סתמא הוי כמוציא זית. [תוספות, לעיל ד:]

שיעורן כרמונים. פי' במוציא רמון אחד וכן נאמר בכל מקום, הא דקתני ברמונים כבר פי' במשנה (כלים פי"ז מ"ד) שלשה אחוזין זה בזה פי' ויצאו זה אחר זה אלא שזה מעכב על זה שלא לצאת להוריא, כאלו היה אחד או שנים וצריך נקב גדול יותר, כך פרי' ז"ל. [הריטב"א, לעיל ד:]

ואמרת לן עלה פנים חדשות באו לכאן. דסוף סוף כבר נפסקו שתי אזניו הראשונות שבהן קבל הטומאה ואע"פ שלא נפסקו ביחד אין בכך כלום, הה"נ לגבי נקב כמוציא רמון פנים חדשות באו לכאן וטהור עד כאן דברי ר' יוחנן שאמר לחזוקה, ומ"מ תפשוט מינה הא דקרפף דגדרות מצטרפין לעשות מוקף לדירה דסוף סוף פנים חדשות באו לכאן וקרפף חדש הוא. [הריטב"א]

רחבה שאחורי הבתים אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות. איצטריך לאשמועינן שאע"פ שהיא אחרי הבתים ותשמיש בני הבית קרוב לה ומשתמשין בה דרך רשות הרבים או דרך חלונות אפילו הכי אסור לטלטל בתוכה ד' אמות כיון שהוקף ולבסוף פתח. [תוספות הרא"ש]

עין משפט נר מצוה

כט א ב מיי' פט"ז שם הלכה ו טוש"ע שם סעיף ט:
ל ג ד מיי' שם הל' ה ועוש"ע שם ס"ב:
לא ה מיי' פ"ז מהל' כלים הלכה ג:
לב ו מיי' שם הלכה יב:
לג ז ח מיי' פט"ז מהל' שבת הלכה י טור ש"ע א"ח סי' שנו:
לד ט מיי' שם הלכה ו טוש"ע א"ח סי' שנח סעיף יא:

רבינו חננאל

דאלכסונו טפי מן שנים ברחבה שרי כרב אחא דאמר המעביר ד' אמות ברה"ר אינו חייב עד שיעביר הן ואלכסונן ואמר רב פפא בדיק לן רבא עמד ברשות הרבים מגע גבוה י' ורחב ד' מי בעינן הן ואלכסונן או לא ופשטנא מיהא דתני חנינא כגון זה יהיו כל שוכני שבת. ובהא אסיקנא הלכתא כרבי עקיבא והלכתא כר' יוסי ותרווייהו לקולא דאפי' אריך וקטין ואפילו לא יש בה שומירה ולא בית דירה שרי. קרפף יותר מבית סאתים שהוקף לדירה אם ניטע רובו הרי הוא כחצר פי' לא אפקיה מתורת חצר דעבידי אינשי דנטעי אילנות בחצר. ועדיין תורת חצר עליה. אבל אם נזרע רובו בא זריעתו דוחה את ההקפה שהקיפו לשם דירה לפיכך אמרו הרי הוא כגינה דתנן לא אמרו בית סאתים אלא בגינה ובקרפיף אבל יתר מיכן אסור. והה כיון שהוא יתר מבית סאתים אסור דהא זריעתו אפקיה מתורת דירה. אמר רב הונא בריה דר' יהושע לא אמרו שבאה זריעתו ובטלה תורת הקפתו לדירה אלא בזמן שהוא יתר מבית סאתים אבל בית סאתים מותר. דתנן אחד גנות אחד חצרות ואחד קרפיפות [כר' שמעון] אחת הן לכלים ששבתו בתוכן ולא לכלים ששבתו בתוך הבית. ואקשינן לר' שמעון נמי אפילו בית סאתים כיון שנזרע רובו בטיל ליה מיעוטו לגבי רובו וחשיב כמי שלא הוקף לדירה כיון שזרעו ליהוי כי קרפף יתר מבית סאתים שלא הוקף לדירה כשם שזריעתו עשאתו כשדה כך תעשהו ביתר מבית סאתים אלא אי אתמר הכי אתמר אם נזרע מיעוטו שרי. אמר רב הונא בר' רב ירמיה מדפתי מתני לה לקולא נזרע רובו הוא כגינה ואסור. הא מיעוטו שרי. אמר רב הונא בריה דר' יהושע לא אמרן אלא ביתר מבית סאתים הא שאינו יתר מבית סאתים אפילו שלא נזרע אלא מיעוט אסור כמאן כרבנן: איצטבלאות. עיקר המלה ארוות סוסים הוא בלשון יווני ופירושו כי נוטעין אילנות זה בצד זה כגון העמודות סוסים בתוך ארוותיהם זה בצד זה ואסקינא דאע"ג דאינה עשויה איצטבלאות מותר כרב נחמן: [המשך בסוף המסכת]

חשק שלמה על ר"ח

א) [לפי הנראה מן הסוגיא לרבנן אפילו בית סאתים אסור ואולי טס"ה ול"ל כמאן כר"ש וכמו שהגיה בגמ'].

אמר אמימר [א] והוא דחזיין לתשמישתא אבל לא חזיין לתשמישתא לא אמר רב אשי ודחזיין לתשמישתא נמי לא אמרן אלא שאין בעומקו יותר מבית סאתים אבל אם יש בעומקו יותר מבית סאתים אסור [ב] ולאו מילתא היא מידי דהוה אכריא דפירי. ההיא רחבה דהואי בפום נהרא דחד גיסא הוה פתיח למתא וחד גיסא הוה פתיח לשביל של כרמים ושביל של כרמים הוה סליק לגודא דנהרא אמר אביי היכי נעביד לעביד ליה מחיצה אגודא דנהרא אין עושין מחיצה על גבי מחיצה ולעביד ליה צורת הפתח אפומא דשביל של כרמים אתו גמלי שדיין ליה אלא אמר אביי ליעביד לחי אפיתחא דשביל של כרמים דמגו דמהניא לשביל של כרמים מהני נמי לרחבה אמר ליה רבא [א"כ] יאמרו לחי מועיל לשביל של כרמים דעלמא אלא אמר רבא [ג] עבדינן ליה לחי לפיתחא דמתא דמגו דמהני ליה לחי למתא מהני נמי לרחבה הלכך טלטולי במתא גופה שרי טלטולי ברחבה גופה שרי ממתא לרחבה ומרחבה למתא פליגי בה רב אחא ורבינא חד אסר וחד [ד] שרי

מאן

רש"י

דחזו לתשמישתא. לשתיה, דאין לך דירה מעולה מזו: שאין בעומקו יותר על בית סאתים. כלומר שאין עומקו של מים נפשט ברוחב יותר על בית סאתים, ועומקו של שאר מים לבטל מקומו מדין קרקע י' טפחים, כדאמרינן במסכת שבת (דף ק:) ואם היה רקק מים וכו' כמה רקק מים פחות מי' טפחים: כריא דפירי. כרי של פירות גבוה עשרה ורוחב כרוחב בית כור לא בטלה תורת דירה משם, ומים הראוין לשתיה כפירות דמי. ל"א מידי דהוה אכריא דפירי שוחה עמוקה שמצניעין שם פירות, שאע"פ שעמוקין שם הרבה נוטלים מהן בשבת: ההיא רחבה. יותר מבית סאתים הוה ולא הוקפה לדירה: פום נהרא. שם מקום: חד גיסא פתוח למתא. למבוי שבעיר שכלה לרחבה זו: שביל של כרמים. דיורין היו בו: היכי ניעביד. למשרינהו לכולהו, שהרי רחבה זו כרמלית היא ואוסרת כל המבוי ואת השביל שיש לו שלש מחיצות, דהא גודא דנהרא מחיצה מעלייתא היא שגובהה עשרה, אבל הרחבה אוסרתן לפי שפרוצין הן במילואן לכרמלית, והא דאמרינן בפ"ק (ד' ז.) אם היה מבוי כלה לרחבה אין צריך כלום במוקפת לדירה והיו בה דיורין קאמר, כדמפליג התם בין עירבו ללא עירבו, אבל רחבה כרמלית אסור כדאמרינן בההיא שמעתא בקעה מכאן ובקעה מכאן כו': היכי ניעביד. להתיר את כולם, שהיו רוצין מעכשיו להשתמש בה בני העיר ולהיותה מוקפת לדירה ושוב לא תיהוי כרמלית ותהא היא וכולן מותרין, ואמרינן לעיל הוקף ולבסוף פתח לא מהני, וגדר של אבנים היתה רחבה זו מוקפת וקשה להם לפרוץ פירצה יותר מעשר ולגדרה לדירה אדעתא דלישתמשו בה בני מבוי ושביל מהשתא וליהוי כפתח ולבסוף הוקף כדשמואל: ניעביד ליה מחיצה. של קנים: אגודא דנהרא. כלומר להוי שביל כמוסף על הרחבה דניהוי רחבה ושביל חד, וניהוי הך מחיצה דעבדינן בשביל אדעתא דדירה דלישתמשו מהשתא בני שביל ברחבה כאילו עבדינן לה ברחבה גופה לדירה, דהוי פתח ולבסוף הוקף: אין עושין מחיצה על גבי מחיצה. כיון דגודא גבוהה עשרה, כל מה שמוסיפין עליה הגבהת אותה מחיצה עלמה הויא, שהרי אם היה מגביה כל מחיצת הרחבה לדירה לא מהני עד שיפרוץ בה פירצה האוסרתה ויחזור ויגדור לדירה: ליעביד ליה צורת הפתח אפומא דשביל של כרמים דפתוח לרחבה, דמגו דמהני לשביל. שלא יהא פרוץ לרחבה, שאפילו היה פתוח לרה"ר מועיל לו, ליהני נמי לרחבה להיות לה תוספת זה היקף לדירה: אתו גמלי. הבאין לשתות מן העיר דרך מבוי לרחבה ומשם לשביל ולנהר: שדיין ליה. שהיה פתח השביל צר להן, ועכשיו הוא דוחקן: לחי. הנעוץ בארץ ועביו משהו ואין גמלין נוגעין בו: דמיגו דמהני לשביל. לטלטל בו, דלא הוי השתא פרוץ לכרמלית: מהני נמי לרחבה. להיות לה היקף לדירה ויתירנה לטלטל בה, ובלאו מיגו לא מישתריא, דהא פתח שבין רחבה לשביל לא היה יותר מעשר וכל כמה דסתים ליה לדירה לאו כלום היא, דהא כל פתח סתימה מעלייתא היא, וסתום ועומד הוא: לשביל של כרמים דעלמא. דלא סליק לגודא דנהרא והוי ליה כמבוי[א] מפולש, ויאמרו שאין צריך תיקון אלא בראשו אחד כי האי: דמיגו דמהני למתא. לטלטל במבוי, כדאמרינן בפרק קמא (דף ז.) סרטיא מכאן ובקעה מכאן עושה צורת הפתח מכאן ולחי או קורה מכאן, והכא נמי ליעבדו בראש המבוי הפתוח לרשות הרבים צורת פתח והאי לחי דלצד הרחבה שרי ליה: טלטולי במתא גופה שרי. דהא שרינן לה בהאי לחי, ואפילו היא והרחבה אסורים זה עם זה שניהן משתמשין לעצמן כשתי חצירות ופתח ביניהן, וכן ברחבה גופה:

דלית

תוספות

לא אמרן אלא שאין בעומקו יותר מבית סאתים. פי' שאין בעומקו עשרה ביתר מבית סאתים ברוחב דהנך דעמוקין עשרה הוו כזרעים ואתיא כרבי שמעון דקיימא לן כוותיה דלרבנן אפילו בית סאתים אסור כדאמרינן לעיל ומיירי כגון דהוי מיעוט מים העמוקים י' דאי הוו רובא הנך שאין עמוקין עשרה הוי מיעוט ובטלים לגבי רוב ואסור כדאמרינן לעיל ור"י מפרש דאפילו רוב מים עמוקין נמי שרו כיון דליכא אלא בית סאתים בין עמוקים ובין שאינם עמוקים לא חשיבי כזרעים אלא דמו לנטעים דדמו לבור ומיהו ביתר מבית סאתים אסור שאין דרך שוחה מליאה מים לעשות יותר מבית סאתים וחשיבי כזרעים אע"ג דגבי בור אפי' רבי יהודה לא אסר ביתר מבית סאתים במחילות גמורות אלא דווקא בפסין כדקאמר לעיל (דף יט:) זו מחילה ואלו פסין היינו דווקא בבור המתוקן כהלכתו אבל שוחה לא:

ההיא (א) רחבה דהוה בפום נהרא דחד גיסא פתוח למתא וחד גיסא פתוח לשביל. פירש הקונטרס דרחבה זו כרמלית והיתה אוסרת המבוי ואע"פ שבראשו האחד היה לו צורת הפתח או היה סתום וגם (ב) את השביל שהיו לו שלש מחילות דגודא דנהרא מחילה מעליא היא ואף ע"ג דלרחבה היו גפופין כדמוכח הסוגיא לא מהניא למבוי ולשביל משום דנראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי[א] דכיון דלא מהני לרחבה גופה כל שכן דלא מהני למבוי ולשביל ושביל פירש הקונטרס דאית ביה דיורין ואתי שפיר הא דקאמרינן בסמוך דמהני לחי לשביל ואי אין בתים וחצירות פתוחים לתוכו לא הוה משתרי בלחי[ב] וכאן חזר בו רש"י ממה שפירש בפ"ק (דף ז:) דרחבה דהתם לית בה דיורין:

ליעביד מחיצה אגודא דנהרא. וניהוי שביל כמוסף על הרחבה ותיהוי שביל ורחבה חד ותיהוי הך מחילה כאילו עבדינן לה ברחבה ונראה דהיה שם רוחב יותר מעשר ולכך על ידי המחילה נחשב מוקף לדירה דאי בעשר בלאו הכי הוי סתום ועומד אפילו אם היה פרוץ במלואו ונראה היה די בלחי משהו אלא היה יותר מעשר ולכך לא היה מהני אפי' צורת הפתח לרב[ג]:

אין עושין מחיצה על גבי מחיצה. וא"ת הא אמרי' לקמן (דף כה.) שאם עשה מחילה ע"ג התל הועיל שבאויר מחילות העליונות הוא דר וי"ל שהיה שם תל גבוה עשר מן השביל ולפי זה אתי שפיר הא דלא חיישינן שמא יעלה הנהר שרטון[ד] אפילו אם לא נחלק בין ים לשאר נהרות וא"ת ויעשו מחילות ברחוק ד' טפחים דאמר לקמן[ה] דמועיל וי"ל דלא רצו לקצר השביל:

[ג] **לעביד** צורת הפתח אפומא דשביל. פירש רש"י דפתוח לרחבה מיגו דמהני לשביל מהני נמי לרחבה וקשה דמשמע דלא צריך למיגו עד לקמן ועוד דמה לו להזכיר צורת הפתח כלל כיון דסגי בלחי כדאמר אביי גופיה ועוד למה שינה הלשון דמעיקרא קאמר אפומא דשביל וגבי לחי קאמר אפיתחא ועוד דפריך יאמרו לחי מהני לשביל של כרמים היכא דהוי מפולש ואיך יטעו בין שביל זה דלאית ליה גדודי לשביל דעלמא ועוד שצריך לפרש שיש שם תל גבוה עשרה כל שכן שלא יטעו לכך נראה לפרש דשביל של כרמים אין בו דיורין כדמוכח בהדר (לקמן דף עד.) דקאמר א"ר יוחנן אפילו בשביל של כרמים א"ל לא אמר ר' יוחנן אלא בחורבה דחזיא לדירה אבל בשביל של כרמים לא אמר ואפי' הכי מהניא ליה לחי דבני מבוי היו משתמשין שם ובמבוי הרבה בתים וחצירות היו וליעבד מחילה אגודא דנהרא היינו מעבר הנהר וה"ה צורת הפתח דהוי כמחילה והנהר לא היה רחב יותר מעשר ומעבר הנהר היו גידודין גבוהים עשרה [ו ומלד השביל היה נמוך] והשתא אתי שפיר הא דקאמר אין עושין מחילה על גבי מחילה כו' כי מלד השביל היה נמוך והשתא נמי לא חיישינן לשרטון דלעולם יהיה מתלקט י' מתוך ד':

ולעביד צורת הפתח אפומא דשביל. פירוש אגודא דנהרא בנמוך ושם לא רצו לעשות מחילה ולסתום השביל שדרך שם מסקין הגמלים:

ולעביד לחי אפיתחא דשביל לצד הרחבה כו' (ג) מיגו דמהני. פירוש השתא ודאי בלא מיגו לא מהני:

יאמרו לחי מהני בשביל של כרמים דעלמא. שאין בני מבוי משתמשין שם שלא יעלו על דעתם דהכא מהני משום מבוי(א) אי נמי י"ל יאמרו דלחי מהני בשביל של כרמים דעלמא שהוא מפולש דלא יסיקו אדעתייהו דגדודין שמעבר הנהר מהני:

טלטולי ברחבה גופיה שרי. פירוש הכלים ששבתו בתוכה וכן בשביל:

מאן

עין משפט נר מצוה

לה א ב מיי' שם וטוש"ע שם:

לו ג ד מיי' פט"ז מהל' שבת הלכה יא:

רבינו חננאל

כאילו הוקף כולו לשם דירה ומותר לטלטל בכולו ואפילו הוא בית י' כורין. כי הא דתנן כל כלי בעלי בתים שיעורן כרמונים כלומר אם נקבו כמוציא רימון טהור. ובעי חזקיה ניקב במוציא זית וסתמו וחזר וניקב במוציא זית וסתמו עד שהשלימו למוציא רמון וא"ל ר' יוחנן רבי לא משנתנו היא זו סנדל שנפסקה אחת מאוני' ותקנה טמאה מדרס נפסקה שניה ותקנה טהור מלטמא מדרס כו'. ואמרת לן פנים חדשות באו לכאן. הכא נמי פנים חדשות באו לכאן כלומר אינם הן הן אינם אלא כאילו אחרות חדשות באו עכשיו קרי חזקיה על ר' יוחנן לית דין בר נש כמלאך הוא חשוב שמבין ומוציא אלו החכמות. אמר רב כהנא רחבה שאחורי בתים אין מטלטלין בה אלא בד' אמות. אמר ר"נ אם פתח מן הבתים לתוכו פתח מותר לטלטל בכולו. ודווקא פתח ולבסוף הקיף דהויא לה הקפה לדירה אבל הקיף שלא לשם דירה ולבסוף פתח לא ואמרינן פתח מן הבתים פתח ואח"כ הקיפה צריכה למימר דהא ודאי לדירה היא. ופרקינן כגון דאית ליה בההוא רחבה בי דרי. פי' גורן לדוש עליו תבואה מהו דתימא האי פתח לגורן הוא דעבדיה קמ"ל דכיון דאית ליה פתח האי דאקיף לדירה הוא דאקיף קרפף יתר מבית סאתים שהוקף לדירה ונתמלא מים כנטיעים דמי ומותר לטלטל בכולו. דכולו כחצר דמי דאיכא מאן דעביד בחצירו בריכה של מים ואפי' יש בעומקו של מים יותר מבית סאתים מותר מידי דהוה אכריא דפירי. פי' יתכן שיעשה אדם בחצרו כרי של פירות עודף ועולה גבוה מן הקרקע של חצר יתר מבית סאתים: ההיא רחבה דהוה בפום נהרא. פי' על שפת הנהר מסתברא דרחבה דרבים הואי. חד גיסא פתוח למתא וחד גיסא פתוח לשביל של כרמים ושביל פתוח לגודא דנהרא. אמר אביי היכי נעביד ניעביד ליה מחיצה אגודא דנהרא גודא היא כמו מחיצה ואין עושין מחיצה על גבי מחיצה נעביד צורת הפתח אפומא דשביל של כרמים אתו גמלי שדיין ליה אלא נעביד לחי אפומא דשביל של כרמים וכו' ודחאה רבא ואסקא רבא דעביד לחי בהך גיסא דלהדי מתא מיגו דמהני האי לחי למתא. פליגי בה רב אחא ורבינא חד אסר וחד שרי.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל ט:, ב) עי' לעיל ה., ג) לעיל ב סע"ב, ד) עי' לעיל ח., ה) כה ע"א.

תוספות ישנים

א) כיון דלרחבה דסמיכא טפי לא מהני אי לאו מיגו בשביל אלא אמר רבא לחו לא אסרה רחבה על השביל ודירת בני מתא היתה בכולן ותו ליכא למימר למי מהני כו' דידעי שפיר דדיורי מתא מהני גם לשביל כיון דגם הרחבה הותרה בדיורי מתא והוה ליה השתא רחבה ושביל כמלא והאי דלא מהני לתרוייהו [כת"י]:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה ההוא רחבה וכו' הד"א עם ד"ה ליעבד וד"ה אין עושין וד"ה לעביד וד"ה ולעביד וד"ה ולעביד וד"ה יאמרו: (ב) בא"ד וגם אוסרת את השביל כל"ל: (ג) ד"ה ולעביד לחי וכו' לצד הרחבה דמיגו דמהני כו' השתא ודאי בלא מיגו לא מהני אבל יאמרו לחי מהני וכו"ל:

הגהות וציונים

א] בכת"י ודפו"ר הגי"ל מבוי מפולש: ב] שני דיבורים המתחילים לעביד צ"ה והדיבור ג' ולעביד לחי הד"א [ר"מ] (גליון), ועי' הג' הב"ח אות א ובמהרש"ל: ג] ת"י כ"י (גליון):

משנת ראשונים

ודחזיין לתשמישתא נמי לא אמרן אלא שאין בעומקו יותר מבית סאתים. יש שפירשו דלמקומן קרי עומקן מפני שאי אפשר למים בלא שום עומק, והנכון דעומקן ממש קאמר וסתם עומק היינו של י' טפחים דאילו מה שאינו עמוק כל כך בטל הוא בחצר ואינו עולה לחשבון בית סאתים, ולהכי קאמר שאם יש בעומקן יותר מבית סאתים אז הוו כזרעים לבטל תורת דירה מן החצר ולעשותו כקרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה ואפילו הם מיעוטו של חצר, ולענין החצר הרי הוא ג"כ אסור שהרי נפרץ במלואו למקום האסור לו ואפילו לר"ש, ואע"פ שיש בכאן עומק עשרה שהוא חשוב מחיצה הא לא מינכרא כיון שכולה מכוסה במים. [הריטב"א]

אבל יש אומרים שאם החצר סמוך לעומק עשרה בתוך ג' טפחים שהוא כלבוד הרי החצר כמוקף מחיצה ומותר, וכן דעת מורי נ"ר, ונפקא מינה אליבא דהלכתא להיכא דלא חזו לתשמישתן דאסרי כזרעים, דאילו היכא דחזו לתשמישתן הא אסיקנא דלא אסר כלל. [הריטב"א]

אתו גמלי שדיין ליה. שהיה הפתח קצר לגמלים ושדיאן ליה, והא דלא קאמר הכא מגו דמהני לשביל מהניא לרחבה וכדאמרינן גבי לחי, כיון דלא קאי לא חייש להזכירו דבין כך ובין כך לא מהני ולא מידי, אבל בלחי דקאי איצטריך לפרושי עיקר טעמא. [הרשב"א]

אלא אמר רבא עבדינן ליה לחי לפיתחא דמתא. לראש המבוי המפולש לרחבה דמגו דמהני למתא מהני נמי לרחבה להקיפה לדירה וגם לשביל שדירת השביל והרחבה הכל אחד. [תוספות הרא"ש]

וְהוּא דְּחַזְיֵין לְתַשְׁמִישְׁתָּא, שראויים לשתיה, שאין לך דירה מעולה מזו (רש"י), שכשראויים לשתיית אדם, יש בהם חשיבות לתת להיקף שם דירה (שעה"צ שנח, פא, בסברת רש"י ע"פ דבריו במשנה לעיל יח, א). ויש סוברים, שגם אם ראויים לתשמיש אחר ככביסה וכיוצא בזה, נחשב מוקף לדירה (עבודת הקודש לרשב"א בית נתיבות ג, קמד, ע"פ דבריו שם א, צ, וכ"כ השעה"צ שם בדעתו, ושכן משמע ברמב"ם שבת טז, ו), שאין צריך שהמים מצד עצמם יתנו להיקף שם דירה [כי גם כשראויים לשתיית אדם אין בכך לתת להיקף שם דירה לדעה זו], שהרי הקרפף כבר הוקף מתחילה לשם דירה, אלא די בכך שהם חלק מתשמישי החצר כדי שלא יפקיעו שם דירה מהקרפף, וכמו נטעים שאינם נותנים לקרפף שם דירה ומכל מקום אינם מפקיעים ממנו שם דירה (שעה"צ שם). ■ להלכה, יש להקל אף בראויים לכביסה, שספק דרבנן להקל (שעה"צ שם).

אֲבָל לֹא חֲזָיֵין לְתַשְׁמִישְׁתָּא לֹא, כגון שהם עכורים (ריטב"א), ואינם ראויים אף לכביסה (עבודת הקודש לרשב"א בית נתיבות ג, קמד, כדעתו לעיל בסמוך). שכיון שהמים אינם ראויים לתשמיש וגם אינו יכול להשתמש תשמישים אחרים במקום בו הם נמצאים, מבטלים שֵׁם דירה מהקרפף (רא"ש).

ודין המים שאינם ראויים לתשמיש כדין זרעים [המבואר לעיל (כג, ב - כד, א)], ולפיכך אם המים הם ברובו של הקרפף, כל הקרפף אסור בטלטול, אפילו כאשר שטח המים הוא פחות מבית סאתים, ואם המים הם במיעוטו, אם יש בהם יותר מבית סאתים כולו אסור, ואם אין בהן אלא בית סאתים, כולו מותר (רשב"א וטור או"ח שנח). ■ וכן הוא להלכה (משנ"ב שם, פט).

ודוקא כשעומק המים הוא לפחות עשרה טפחים, אבל בפחות מכך הרי הם כטיט שבחצר ואינם חולקים רשות לעצמם ובטלים לקרפף (ע"פ רש"י, רשב"א בחי' ובעבודת הקודש שם, וריטב"א). ויש שדעתם, שאף אם עומקם פחות מעשרה טפחים מבטלים שֵׁם דירה מהקרפף (רא"ש, וריטב"א בשם יש מפרשים), שאף שכשהמים בעומק כזה אפשר ללכת בתוכם על ידי הדחק, מכל מקום בקרפף שתשמישו לדירה אין די בכך, אלא צריך שיהיה המקום ראוי לתשמיש דירה (ספר הבתים הוצאה ג, יט).

ולדעת הסוברים שצריך שיהיו המים עמוקים עשרה טפחים, הטעם שאין העומק נחשב כמחיצה בינם ובין שאר הקרפף, משום שהמחיצה אינה ניכרת, כיון שמכוסה כולה במים (ריטב"א). ויש הסוברים, שאכן אם העומק של עשרה טפחים הוא בתוך שלשה טפחים לשפת הבריכה, דינו כ'לבוד', ונחשב שיש מחיצה המפסקת בין המים לקרפף, ומותר לטלטל בו (שם, בשם רבו). ויש שכתב, שדי בכך שהעומק של עשרה טפחים הוא בתוך ארבע אמות לשפת הבריכה, כדי שיחשב המדרון כמחיצה [שתחילתה בשפת הבריכה] המפסקת בין המים לקרפף [וכדין 'תל המתלקט' המבואר לעיל (יט, ב)] (מג"א או"ח שנו, ב).

■ להלכה, שלא במקום הדחק, ראוי להחמיר אף אם אין בעומק המים עשרה טפחים [כדעת הרא"ש וסיעתו]. אך בפחות משלשה טפחים, מסתבר שלכולי עלמא מותר, משום שנחשב כ'ארעא סמיכתא' וגם ניתן להשתמש שם בתשמישי חצר (ביאה"ל שנח, יא). ויש שצידד, שלדעת הרא"ש שאין צריך עומק עשרה טפחים, גם אם אין בהם שלשה טפחים יתכן שמבטלים שֵׁם חצר כל שאינו משתמש שם בתשמישי חצר (חזו"א או"ח פט, ד, ונשאר בצ"ע).

וכשיש במים עומק עשרה טפחים, אם הוא במרחק של יותר מארבע אמות מהשפה, אסור לטלטל בקרפף, ואם הוא בתוך ארבע אמות, יש כאן מחיצה בין מקום המים לשאר הקרפף, ואין איסור לטלטל אלא במקום המים ולא בשאר הקרפף [וכדעת המג"א] (משנ"ב שם, פט, ובביאה"ל שם נשאר בצ"ע למעשה בזה, שיתכן שאין די בזה אלא בחריץ שאין בו מים, אבל כשיש בו מים, צריך שיהא העומק בתוך שלשה טפחים לשפה וכדעת הריטב"א, וראה עוד שעה"צ שם, פה, ודעת החזו"א במשנ"ב מהדו' דרשו שם 43-42).

ואם דעתו לפנות את המים מיד, מסתבר שאינם מבטלים שם דירה מהקרפף, וכל שכן שאם פינה את המים, אינו צריך לפרוץ את ההיקף ולגדור מחדש לשם דירה (חזו"א או"ח שם, ונשאר בצ"ע, וציין לביאה"ל שנח, ט ד"ה הזרעים, שלענין זרעים כתב שצריך לחזור ולהקיף, וראה שם שדייק מהבעל המאור לענין מים שמבטלים לגמרי שם דירה, ולפ"ז גם בהם צריך לחזור ולהקיף).

וְלָאו מִילְּתָא הִיא מִידֵּי דְּהֲוֵה אַבַרְיָא דְּפֵירֵי, ואפילו אם המים ממלאים את כל הקרפף (רא"ש). ויש שסובר, שאם מילא את כולו במים בטל ממנו שם דירה (ספר הבתים הוצאה ג, יט, בשם הראב"ד). וטעמו, משום שאין דרך להפוך את כל החצר למקוה מים (שעה"צ שנח, פד). ■ להלכה, אפילו אם המים יותר מבית סאתים ועמוקים הרבה, אינם מבטלים שם דירה מהקרפף [כשראויים לשתיה או לכביסה, ראה לעיל] (שו"ע או"ח שנח, יא), ואף אם ממלאים את כל הקרפף [כדעת הרא"ש] (משנ"ב שם, פז).

לְעָבֵיד לֵיהּ מְחִיצָה אַגּוּדָּא דְּנַהֲרָא, ומחיצה זו שבין השביל לנהר, נחשבת כאילו עשאה ברחבה עצמה, שהשביל נהיה כחלק מהרחבה, והמחיצה היא לשם דירה, ונחשב כ'פתח ולבסוף הוקף' (רש"י). ומדובר שהפתח בין השביל לנהר היה רחב יותר מעשר אמות, ולכך על ידי המחיצה נחשב מוקף לדירה, אבל אם לא היה רחב מעשר אמות, הרי הוא כסתום ועומד, ואין מחיצה מועילה לו להחשיבו מוקף לדירה (תוס'). ואף שהפתח שבין השביל לרחבה אין בו יותר מעשר אמות [כמבואר ברש"י (ד"ה מהני)] ואם כן הרחבה נחשבת כסתומה ומוקפת אף ללא המחיצה בסוף השביל, מכל מקום כיון שהשביל צריך מחיצה ועל ידי המחיצה שעושה בפתח שבין השביל לנהר הוא מוסיף את השביל על הרחבה להיות חלק ממנה, מועילה המחיצה להיחשב כמחיצה גם לרחבה (רשב"א וריטב"א בביאור דברי רש"י).

אִתּוּ גַּמָּלֵי שָׁדְיָין לֵיהּ - שהגמלים עוברים בפתח השביל כדי להגיע לנהר לשתות [ובתחילה שסברה הגמ' שאפשר להעמיד מחיצה בין השביל לשפת הנהר, מדובר היה שישאירו להם מעבר צר מהצד כדי שיוכלו לשתות מהנהר (ריטב"א)], ומאחר ופתח השביל הוא צר, על ידי הוספת צורת הפתח ידחקו הגמלים במעבר ויפילו את צורת הפתח. אבל בלחי אמר אביי להלן שניתן להניחו בפתח השביל, כיון שעוביו משהו ואין הגמלים נוגעים בו (רש"י). ואף שגם בצורת הפתח די בעובי כל שהוא, מכל מקום יש בה קנים משני הצדדים ולא כמו בלחי שהוא רק מצד אחד. ועוד, שבצורת הפתח צריך שיהיה בקנים עובי בשיעור שיוכלו להחזיק דלת העשויה מקש (חזו"א או"ח פו, ה).

מִיעָטוֹ בְּאֵילָנוֹת לֹא הָוֵי מִיעוּט, כיון שדרך קרפף להיות בו אילנות (רש"י), ועושים כן כדי להנות בהם ולשבת תחתיהם לצל [כמבואר בגמ' וברש"י לעיל (כג, ב)], ואי אפשר למעט את שטח הקרפף אלא בדברים שאין דרכם להיות חלק מהקרפף (רשב"א עבודת הקדש בית נתיבות ג, קמא [מהדו' זכרון יעקב]). ואף אם האילנות אינם נטועים שורות שורות אלא בערבוביא [ואין זה נוח לשבת בצילם כך, כמבואר ברש"י לעיל (כד, א)], אינם ממעטים את הקרפף [ע"פ דעת רב נחמן לעיל (כד, א) שנטיעה בערבוביא אינה מבטלת שם קרפף] (רשב"א שם).

וגם אילן גבוה עשרה ורחב ארבעה אינו ממעט, אף שהתבאר בגמ' שעמוד בשיעור זה ממעט משום שנחשב רשות היחיד, כי אין הדבר תלוי בחילוק רשויות אלא בביטול תשמיש הקרפף, וכיון שאילנות הם תשמיש הקרפף, הרי הם נמדדים עמו (רשב"א וריטב"א). [אולם לאילן עצמו אין דין קרפף אם הוא גבוה עשרה ורחב ארבעה (ע"פ שו"ת הרשב"א ה, ל)]. ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע ורמ"א או"ח שנח, ד).

בָּנָה בּוֹ עַמּוּד גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה הָוֵי מִיעוּט, אפילו אם העמוד הוא באמצע החצר ואינו סמוך למחיצות (רש"י), כיון שעל כל פנים התמעט שטח הקרפף (מאירי). ויש שכתב, שאינו ממעט אלא כשבנאו סמוך למחיצות הקרפף (רמב"ם שבת טז, ח, ע"פ מאמר מרדכי שנח, ח ושעה"צ שם, מד, בשם הב"י), לפי שבאמצע אין זה דרך מיעוט (מאמר מרדכי שם). ■ להלכה, יש להקל שהעמוד ממעט משיעור הקרפף גם כשהוא באמצע (משנ"ב שם, מה, ושעה"צ שם).

הֶרְחִיק מִן הַכּוֹתֶל אַרְבָּעָה וְעָשָׂה מְחִיצָה הוֹעִיל, ואין צורך שיהיה אורך המחיצה החדשה כנגד אורך המחיצה הישנה, אלא די שיהיה אורכה יותר מעשר אמות, כיון שעל ידי המחיצה החדשה נחשב כסותר את הישנה, וכמו שכשסותר את הישנה מועיל כשפורץ יותר מעשר אמות וגודר מחדש אף אם אינו פורץ את כל עשר האמות בבת אחת אלא בכל פעם פורץ אמה וגודר אמה, שדי בכך שכעת יש שיעור אורך יותר מעשר לשם דירה על אף שהמחיצות לא התבטלו מעולם שהרי לא פרץ בפעם אחת, וכך גם כאן מועילה המחיצה החדשה אף שהישנה לא התבטלה (רא"ש, ע"פ ביאור הביאה"ל שנח, ו). [אך גם לדעה זו, צריך להעמיד את המחיצה החדשה עד עשר אמות מהמחיצה הישנה, אבל אם היא רחוקה יותר מכך אינה מועילה להחליף את הישנה, שהרי אם יסתור את המחיצה הישנה שכנגד החדשה, לא תוכל המחיצה החדשה לסתום את הקרפף, כיון שהוא פרוץ מהצדדים ביותר מעשר אמות (ביאה"ל שם)]. ויש סוברים, שצריך שהמחיצה החדשה תהיה לאורך צד שלם של המחיצה הישנה [ואף אם הוא ארוך מעשר אמות] (ריטב"א), אבל בפחות מכך, אינו נחשב כסותר ומבטל את המחיצה הישנה, כיון שעדיין נצרך לישנה כדי לגדור כנגד החלק ברוח זו שאינו מוקף בחדשה (ביאה"ל שם). ■ להלכה, די שיהיה אורך המחיצה החדשה יותר מעשר אמות [כהרא"ש] (שו"ע או"ח שנח, ו), והמיקל כדעה זו לא הפסיד (ביאה"ל שם).

פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה לֹא הוֹעִיל, אך אם על ידי המחיצה החדשה התמעט הקרפף משיעור של 'יותר מבית סאתים', בודאי נחשב מיעוט אף אם הרחיק מהישנה פחות משלשה, שהרי אפילו אם הוסיף טיח על עובי הכתלים עד שהתמעט הקרפף משיעורו, מבואר בגמ' להלן שנחשב מיעוט (רש"י). אולם כל זה כשהתמעט השיעור על ידי המחיצה עצמה, אבל אם לא התמעט השיעור אלא בצירוף החלל שבין המחיצות, אף שאומרים 'לבוד' ונחשב כאילו התמלא החלל, מכל מקום אינו מצטרף לבטל את השיעור, כיון שמכל מקום יש כאן אויר של יותר מבית סאתים (לבוש או"ח שנח, ו). ■ וכן נפסק להלכה (משנ"ב שם, נב, ושעה"צ שם, נא).

מִשְּׁלֹשָׁה וְעַד אַרְבָּעָה רַבָּה אָמַר הוֹעִיל ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שנח, ו).

רַב שִׁימִי מַתְנֵי לְקוּלָּא, בין לענין עמוד ובין לענין מחיצה, כלומר, שלכולי עלמא עמוד רחב שלשה ממעט ומחיצה רחוקה שלשה נחשבת מחיצה, ונחלקו בפחות משלשה (רש"י). ויש הסובר, שרב שימי אמר כן רק לענין מחיצה, שבזה סובר רבה שהמחיצה מועילה בפחות משלשה, כיון שעל כל פנים עשה מחיצה שלימה לשם דירה, אבל לענין עמוד, מודה רב שימי ללישנא קמא שהמחלוקת היא משלשה ועד ארבעה, אבל בפחות משלשה אין לעמוד חשיבות להיחשב כמקום בפני עצמו (ריטב"א בשם הרא"ה).

טָח בּוֹ טִיט וְיָכוֹל לַעֲמוֹד בְּפָנֵי עַצְמוֹ הָוֵי מִיעוּט, אפילו לא טח אלא באחד מכותלי הקרפף (ריטב"א), ואפילו במקצת הכותל (גאון יעקב), כיון שעל כל פנים התמעט האויר משיעור של יותר מסאתים (ביאה"ל שנח, ז). ויש שהסתפק, אם די בטיח כל שהוא הממעט משיעור של יותר מסאתים, או שצריך טיח בשיעור חשוב של ארבעה על ארבעה, שאם לא כן הטיח מתבטל לכותל (גאון יעקב). ■ להלכה, מועיל למעט גם כשטח בטיט רק מקצת מהכותל. ומכל מקום צריך שיהיה הטיח גבוה עשרה ורחב שלשה, שאם לא כן אינו חשוב [ומתבטל לכותל], וכמבואר בגמ' לעיל לענין עמוד (משנ"ב שם, נד, ביאה"ל שם, ושלא כגאון יעקב).

אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמוֹד בְּפָנֵי עַצְמוֹ רַבָּה אָמַר הָוֵי מִיעוּט רָבָא אָמַר לֹא הָוֵי מִיעוּט, וכל המחלוקת היא כשטח בטיט לאחר בניית הכותל כדי למעט את הקרפף, שבזה סובר רבה שאי אפשר להתיר את הקרפף אלא אם הטיט יכול לעמוד בפני עצמו, אבל אם בשעת בניית הכותל טח אותו בטיט, לכולי עלמא מועיל למעט את הקרפף אפילו אם אינו יכול לעמוד בפני עצמו, כיון שהוא כמו שבונה כותל עבה (גאון יעקב). ■ להלכה, כשאינו יכול לעמוד בפני עצמו, יש אומרים שלא הוי מיעוט [כרבא] (שו"ע או"ח שנח, ז), ויש אומרים שהוי מיעוט [כרבה] (רמב"ם שבת טז, ט). ויש להקל לעת הצורך (משנ"ב שם, נה). וכשטח את הכותל בטיט בשעת בניית הכותל, לכולי עלמא מועיל אף אם אינו יכול לעמוד בפני עצמו (ביאה"ל שם).

בְּשַׁבָּת הוֹעִיל, בְּנִכְסֵי הֶגֵּר לֹא קָנָה, משום שבנכסי הגר המחיצות הן לשמירה [שזהו מעשה בעלות שקונה על ידו], וכיון שהנכסים כבר שמורים כראוי על ידי המחיצות התחתונות, נמצא שלא הוסיף כלום מחמת המחיצות העליונות, אבל לגבי שבת המחיצות נעשות כדי להתיר את הטלטול, וכיון שיש תוספת במחיצות העליונות שמקיף בהן לשם דירה, מקבלות הן בכך חשיבות וחל עליהן שם מחיצה (אור שמח שבת טז, ט).

וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר אַף בְּשַׁבָּת נַמִּי לֹא הוֹעִיל ■ וכן נפסק להלכה, שבמחיצה על גבי מחיצה בנכסי הגר לא קנה (שו"ע חו"מ ערה, כג) ואף בשבת לא הועיל (שו"ע או"ח שנח, ח).

■ המשך במילואים עמ' 119

[ל] א מיי׳ פט״ו מהל׳ שבת הלכה ג טוש״ע שם סי״ח סי׳ שמח סעיף ד:
[לא] ב מיי׳ שם הלכה ד טוש״ע שם סעיף ה:
[לב] ג מיי׳ שם הלכה ה טוש״ע שם סעיף ו:
[לג] ד מיי׳ שם הלכה ט טוש״ע שם סעיף ז:
[לד] ה מיי׳ שם הלכה יא טוש״ע שם סעיף ח:
[לה] ו מיי׳ שם הלכה יב טוש״ע שם סעיף ט:
[לו] ז מיי׳ שם הלכה יג טוש״ע שם סעיף י:
[לז] ח מיי׳ שם הלכה יד טוש״ע שם סעיף יא:
[לח] ט מיי׳ שם הלכה טו טוש״ע שם סעיף יב:
מא י מיי׳ פי״ב מהלכות שביתת יום טוב הלכה ב טוש״ע או״ח סי׳ תקי״ח סעיף ב:
מב יא מיי׳ שם הלכה ג טוש״ע שם סעיף ג:
מג יב מיי׳ שם הלכה ד טוש״ע שם סעיף ד:
מד יג מיי׳ פט״ו מהל׳ שבת הלכה יא טוש״ע שם סעיף ח:
מה יד מיי׳ שם הלכה יב טוש״ע שם סעיף ט:
מו טו מיי׳ שם הלכה יג טוש״ע שם סעיף י:

מסורת הש״ס עם הוספות

ס) עי׳ פסחים דף עד: וברש״י שם ד״ה כגון התורה ועי׳ תוס׳ לעיל ג. ד״ה אם. ס) ב״ב נג. ע״ש. ג) פי׳ בקונט. ד) שבת קה: קונט יח:. ו) לעיל ג: קונט ב. ז) [נקמן ל. ח) ב״ב נד סע״א. ט) צ: ד״ה אכמה״ד, ע) דף יח ע״ב וע״ש תוס׳ ד״ה וב״ע). ס״ק.

הגהות הב״ח

(ל) רש״י ד״ה בפלוגתא וכו׳ ולפ״ז בעיל ב״ה סיקה קמ״ל מ״ש וכ״ע ס״ל כשום קמ״ל: (ב) ד״ה מלמ״ד וכ״ה בהוספות] ס״ק ס״ג: (ג) ד״ה מתלה ס״ק ס״ג: (ד) ד״ה הכי גרסינן וכו׳ על נזוד אחל הדעיל ושל ואחל ד״ה מלך ד״ל ד״ה ס״ק ס״ג: (ה) תוס׳ ד״ה מלך דשבי׳ וכו׳ וכשכיל נמי ליח ביה. [וכ״ה בגי׳ וכ״ש שבילי דלית להו]:

גליון הש״ס

גמ׳ קרפף בית שש שש ובירה בית סאה. עי׳ לקמן קף ל ע״ב תוס׳ ד״ה אלא אמי:

הגהות וציונים

ס) בכת״י נוסף מהני לקולא ארבעה ושלשה הוי מיעוט פחות משלשה פליגי בה רבה ורבא רבה אמר הוי מיעוט ורבא אמר לאו מיעוט ורבא בר נבי אפענן מחיצה (עי׳ ר״ש״ן אלא כרישב״א מוכח שלא היה לפנינו, ד״ק): ע) בב״ק שם אימא רבי ירמיה ביראה, וכ״ה בגיטין לד ע״א (גליון), ועי׳ ד״ס שצ״ל רב ירמיה (דבבלי היה מדאמר משמיה דרב יהודה), וכ״ה בכת״י: ב) [צ״ל רבה] (גליון): ד) בכת״י דשבוח ממילא הכא: ס) בדפו״י ששבחו בבתים (והוגה בכתים שבפנים) ו) ״והעילה״ כ״ה בדפו״י ומהרי״ל הגיה כלפנינו:

משנת ראשונים

רב שימי מתני לקולא. דכל היכא דאיכא ב׳ פוסחים שלמים דהוזקוה דרבי״ע מרועל וכי פליגי בפחות מג׳ אמר רבה דהועיל, ופרישה ר״ש דקאי אפי׳ אהוציא דעמד שאפי׳ בעמד פחות מג׳ אומר רבה דהוי מיעוט דלגבי מיעוט בכל דהו מגי לן כיון שאינו מן הדברים העשויין להשמישו של קרקע, ומהרי הרב ני״ר אומר דבעמד כולי עלמא אית להו לכישנא קמא הכא על ההזיק מן ההכחל ועשה כחול חדש דאי קאי דסבר רבה דכל שעשה בו שום מחיצה שלימה לשם דירה הכיפה [הריטב״א] מגי ליה.

בתרא קני קמא לא קני. רבי שמואל דצוק״ל חלה שעם הדבר מפני שלא כיפה הדיר, ואינו נראה לי דאי״כ אפאי נקט בפלאי אפילו בשדה אם זרע ולא כיפה לא תהוי חזקה. [תוספות ר״י, בבא בתרא נ.] ור״ל דשעמא דפילתא הוי מפני שהזורע במקום שאינו חורש לאיבוד הולך ומפני שהקרקע קשה ואפילו אם יחפה בעפר אינו מצליח אבל אם הוי חורש אע״פ שזורע ולא כיפה הוה חזקה ומצליח בלא כיפוי ואח״כ אינו מצליח יקוזזו ויכסוה מ״מ הוזיעה יפה ונעשית כזרע כל הזורעים ההוא חזקה ואם בחזקה בעינן שבעזרת קרקע כדרך שהעולם עושין שתוחייפה הקרקע בכך. [תוספות ר״י, בבא בתרא נ.] בבא אמר אריא קירויי מייתרי. עיין בהקונטרס ושאני מן הנהיל דדנו כיחוד מבית שאוים שלא הוקוץ בלדירה בהרמחיצה הדבר חלוי. [הריטב״א]

ר׳ בי ירא אמר אין אויר קירוי מייתרי. שאין מנדיקן אלא בשאין מקורה בפני עצמו הרי אין בו אלא בית שאוים, ושעמא משום דסבר דאמרינן מן הקלה יורד וסותם כדמפרש ואזיל. [הריטב״א]

מאן דשרי דהא ליתא ביה דיוורין. וכ״מ בגי׳ (ד) ליתא ביה דיוורין. ועיין ופירוש הקונטרס לפיס ביה דיוורין לימכרו מסוס גיפופוי: **ורבאן** דאמר זיזיניין דאית ביה דיוורין. שכפיס שאלכ׳ הכמה יפפוס מפניהן ולמכה ופיכרו הכמה כל בני מבוי מלונות, ולא בעיל ליה (ס) הקף קמ״ל: **בנה בו עמוד.** ופיכרו פמכיס. וכ״כ ג׳ בעלמא למיקף מכוחא לגוד, ולכך מתעסקו מניס פמכיס: **פחות מג׳.** ס״ע ומיכ ול״ל ופכ״ל ד׳ ופפוס ועכפו מפיקה לירה (ב): **הועיל.** ממיקה זו לימוס הקף מלא, והוי פחמ ולכפוף הוקף: **פחות מג׳ לא הועיל.** לימוי ממיקה על גבי ממיקה. ולא בממבעו מניס פמכיס מיירי, מלמא נקנו מיעוט ואינו מיעוט, לפי שמתעסו ולפי הוי מיעוט, שפפילו הוסוף על עוני הכמלים על שמתעסו פפיר למי בלקמן, פלמ למיהוי פחמ ולכפוף הוקף מיירי: **מתני׳ קיקיא.** לכך פלוגמ לעיל, ומאר דכפלמה לנקף ליה ממורת לבוד רבא אמר אינו מועיל כיון דלא הוי מקום ד׳ לא חשיב רב שימי מתני לקולא[ס]. טח בו טיט ויכול לעמוד בפני עצמו הוי מיעוט אינו יכול לעמוד בפני עצמו רבה אמר[ז] הוי מיעוט רבא אמר [ח]לא הוי מיעוט רבה אמר הוה מיעוט השתא מיהא קאי רבא אמר לא הוי מיעוט כיון דלא יכול למיקם בפני עצמו לא כלום הוא. הרחיק מן התל ארבעה ועשה מחיצה הועיל פחות מג׳ או על שפת התל רב חסדא ורב המנונא חד אמר הועיל וחד אמר לא הועיל תסתיים דרב חסדא אמר הועיל דאתמר העושה מחיצה על גבי מחיצה אמר רב חסדא בשבת הגר לא קנה ורב ששת אמר [ט]אף בשבת נמי לא הועיל תסתיים אמר רב חסדא ומודה ל׳ רב ששת [י]שאם עשה מחיצה על התל שהועיל מאי מעמא הואיל ובאויר מחיצות העליונות הוא דר בעי רבה בר בר חנה נבלעו מחיצות התחתונות והעליונות קיימות מהו למאי אי לנכסי הגר היינו דירמיה ביראה [כ]דאמר[ס] ירמיה ביראה אמר רב יהודה [כ]האי מאן דשדא ליפתא אפילא[ס] דאריא דגר ואתא ישראל אחרינא רפק בה פורתא ברתא קני קמא לא קני מ״ט בעידנא דשדא לא קא שבח כי קא שבחא ממילא קא משבחא [ס] ואלא לענין שבת הוי מחיצה העשויה בשבת [ס] ותניא כל מחיצה העשויה בשבת בין בשוגג בין במזיד שמה מחיצה לאו אימר עלה אמר רב נחמן לא שנו אלא לזרוק אבל לטלטל אסור כי אימר דרב נחמן אמזיד אימר דהיא אימתא דעבדה מחיצה על גבי מחיצה דנכסי הגר אתא ההוא גברא רפק בה פורתא אתא לקמיה דרב נחמן אוקמה בידיה אתת אימיה וקא צווחה קמיה אמר לה מאי איעביד לך דלא מחזקת כדמחזקי אינשי. קרקף בית שלש וקירה בו בית סאה רבא[ס] אמר אין קירוי מייתרו ורבי זירא אמר יאין אויר קירוי מייתרו לימא רבא[ס] ורבי זירא בפלוגתא דרב ושמואל קא מיפלגי [ס] דאיתמר אסכדרה בבקעה רב אמר [כ]מותר לטלטל בכולה ושמואל אמר אין מטלטלין אלא בד׳ אמות רב אמר מותר לטלטל בכולה אסמרינן פי תקרה יורד וסותם ושמואל אמר אין מטלטלין אלא בארבע אמות לא אמרי׳ פי תקרה יורד וסותם אי

שאם עשה מחיצה על שפת התל שהועיל. ס״ע לא גרים על שפת התל להזה מעמע לאותן הלדים למטה מלא גרים על התל ומיהו והויל לאותן הלדים על התל ומיהו קירוי לפרק למיירי על שפת התל שאם הלקיון ד׳ מן הפפה לין מן פיזוס להכי נמי למטה מס הלדים הויל: **אכסדרה** בבקעה. ס״ע פירש (לקמן [ס]) לתכסדלה פרוזה מלכיעה לוחותיה והמקה אמי שפיר הא דיקנו בנקעה אמין שם ממיעות ולא נקנו בתלר ונגה לקמן בפרק כל הגוות (קף ל:) למעני שמעלו מלשמעלו כי ליה בד׳ אלל בי׳ אית ליה וקניה לפיזוסו בשבוסה[ס] אמריע לפיזוסו בעמי וחומות זה בגגד זה לא אמריע פי תקרה יולד וסותם מפוס לחוי ממיעות ולא מפיקה ר״ת לתכסדלה ממיעות מפוזע ומפיקה ר״ת לתכסדלה אית ליה שלא ממיעות כלל אמריע לפקרק לא יפפוד (ר״ע קף פה:) עולם דומה לתכסדלה וזוס לפוזעת אית ליה ממוסגנת וגגה בפרק כל הגוות (לקמן קף ל:): כי ליכ ליה בשלש אלל בד׳ אית ליה פיזוס אינ ב׳ ממיעות ומעמו מן הלריעות וכן אית ליה פי תקרה יולד וסותם אפי׳ בעמי ממיעות וגה אלא בגגד זה וזה לא נקנו לתכסדלה בתלר מפוס לתכסדלה בתלר הוא לאני ב׳ נקנו נקנה לאפי׳ כי ליכ אלא בשני ממיעות אמר רב פי תקרה יורד וסותם:

מאן דשרי דהא ליתא ביה דיוורין. וכ״ה בגי׳ (ד) ליתא ביה דיוורין. ועיין ופירוש הקונטרס לפיס ביה דיוורין לימכרו מסוס גיפופוי: **ורבאן** דאמר זיזיניין דאית ביה דיוורין. שכפיס שאלכ׳ הכמה יפפוס מפניהן ולמכה ופיכרו הכמה כל בני מבוי מלונות, ולא בעיל ליה (ס) הקף קמ״ל: **בנה בו עמוד.** ופיכרו פמכיס. וכ״כ ג׳ בעלמא למיקף מכוחא לגוד, ולכך מתעסקו מניס פמכיס: **פחות מג׳.** ס״ע ומיכ ול״ל ופכ״ל ד׳ ופפוס ועכפו מפיקה לירה (ב): **הועיל.** ממיקה זו לימוס הקף מלא, והוי פחמ ולכפוף הוקף: **פחות מג׳ לא הועיל.** לימוי ממיקה על גבי ממיקה. ולא בממבעו מניס פמכיס מיירי, מלמא נקנו מיעוט ואינו מיעוט, לפי שמתעסו ולפי הוי מיעוט, שפפילו הוסוף על עוני הכמלים על שמתעסו פפיר למי בלקמן, פלמ למיהוי פחמ ולכפוף הוקף מיירי: **מתני׳ קיקיא.** לכך פלוגמ לעיל, ומאר דכפלמה לנקף ליה ממורת לבוד רבא אמר אינו מועיל כיון דלא הוי מקום ד׳ לא חשיב רב שימי מתני לקולא[ס]. טח בו טיט ויכול לעמוד בפני עצמו הוי מיעוט אינו יכול לעמוד בפני עצמו רבה אמר[ז] הוי מיעוט רבא אמר [ח]לא הוי מיעוט רבה אמר הוה מיעוט השתא מיהא קאי רבא אמר לא הוי מיעוט כיון דלא יכול למיקם בפני עצמו לא כלום הוא. הרחיק מן התל ארבעה ועשה מחיצה הועיל פחות מג׳ או על שפת התל רב חסדא ורב המנונא חד אמר הועיל וחד אמר לא הועיל תסתיים דרב חסדא אמר הועיל דאתמר העושה מחיצה על גבי מחיצה אמר רב חסדא בשבת הגר לא קנה ורב ששת אמר [ט]אף בשבת נמי לא הועיל תסתיים אמר רב חסדא ומודה ל׳ רב ששת [י]שאם עשה מחיצה על התל שהועיל מאי מעמא הואיל ובאויר מחיצות העליונות הוא דר בעי רבה בר בר חנה נבלעו מחיצות התחתונות והעליונות קיימות מהו למאי אי לנכסי הגר היינו דירמיה ביראה [כ]דאמר[ס] ירמיה ביראה אמר רב יהודה [כ]האי מאן דשדא ליפתא אפילא[ס] דאריא דגר ואתא ישראל אחרינא רפק בה פורתא ברתא קני קמא לא קני מ״ט בעידנא דשדא לא קא שבח כי קא שבחא ממילא קא משבחא [ס] ואלא לענין שבת הוי מחיצה העשויה בשבת [ס] ותניא כל מחיצה העשויה בשבת בין בשוגג בין במזיד שמה מחיצה לאו אימר עלה אמר רב נחמן לא שנו אלא לזרוק אבל לטלטל אסור כי אימר דרב נחמן אמזיד אימר דהיא אימתא דעבדה מחיצה על גבי מחיצה דנכסי הגר אתא ההוא גברא רפק בה פורתא אתא לקמיה דרב נחמן אוקמה בידיה אתת אימיה וקא צווחה קמיה אמר לה מאי איעביד לך דלא מחזקת כדמחזקי אינשי. קרקף בית שלש וקירה בו בית סאה רבא[ס] אמר אין קירוי מייתרו ורבי זירא אמר יאין אויר קירוי מייתרו לימא רבא[ס] ורבי זירא בפלוגתא דרב ושמואל קא מיפלגי [ס] דאיתמר אסכדרה בבקעה רב אמר [כ]מותר לטלטל בכולה ושמואל אמר אין מטלטלין אלא בד׳ אמות רב אמר מותר לטלטל בכולה אסמרינן פי תקרה יורד וסותם ושמואל אמר אין מטלטלין אלא בארבע אמות לא אמרי׳ פי תקרה יורד וסותם

שאם עשה מחיצה על שפת התל שהועיל. ס״ע לא גרים על שפת התל להזה מעמע לאותן הלדים למטה מלא גרים על התל ומיהו והויל לאותן הלדים על התל ומיהו קירוי לפרק למיירי על שפת התל שאם הלקיון ד׳ מן הפפה לין מן פיזוס להכי נמי למטה מס הלדים הויל: **אכסדרה** בבקעה. ס״ע פירש (לקמן [ס]) לתכסדלה פרוזה מלכיעה לוחותיה והמקה אמי שפיר הא דיקנו בנקעה אמין שם ממיעות ולא נקנו בתלר ונגה לקמן בפרק כל הגוות (קף ל:) למעני שמעלו מלשמעלו כי ליכ אלא בשני ממיעות גה בגגד זה לא אמריע פי תקרה יולד וסותם מפוס לחוי ממיעות ולא מפיקה ר״ת לתכסדלה ממיעות מפוזע ומפיקה ר״ת לתכסדלה אית ליה שלא ממיעות כלל אמריע לפקרק לא יפפוד (ר״ע קף פה:) עולם דומה לתכסדלה וזוס לפוזעת אית ליה ממוסגנת וגגה בפרק כל הגוות (לקמן קף ל:): כי ליכ ליה בשלש אלל בד׳ אית ליה פיזוס אינ ב׳ ממיעות ומעמו מן הלריעות וכן אית ליה פי תקרה יולד וסותם אפי׳ בעמי ממיעות וגה אלא בגגד זה וזה לא נקנו לתכסדלה בתלר מפוס לתכסדלה בתלר הוא לאני ב׳ נקנו נקנה לאפי׳ כי ליכ אלא בשני ממיעות אמר רב פי תקרה יורד וסותם

רבינו חננאל

נאמן דשדיי דהא ליתא ביה דיוורין וכתבי הוא (ולא) [דלא] אמר גזר לתלמה מיתבי בה דיוורין וקיי״ל הלכתא כאבן דמקלה ושוי ולא תיישיבון לדיוורין וכבר פרשנוה (למעלה ב) (ודחוכה) [דבכוחכה] דרבנים הוא (ולא) [דלא] תיישיבון אבל בחוכה דיוורין ומבין דמיתלין וכבר בתי תיירי בה דיוורין. קרקף יתר מבית סאתים שלא הוקף לדירה ובא למעמי באלונת לא הוי ממיעות ואלבן אלונת שהוא כמחצה ד׳ על ד׳ כראשון. עמוד גבוה ב׳ טפחים וחזר ד׳ טפחים הוי מיעוט פחות מג׳ לא הוי מיעוט וכן סלקא סוגיא דשמעתא ד׳ אלא מיעוט פחות לא. הרחיק מן התל ד׳ ועשה בו מחיצה הועיל מי. פי׳ הקף הוא מקום שלא הקף לדירה הלא הוזיק משפת התל ד׳ טפחים ועשה בו מחיצה לדירה אבל בפחות מג׳ וכן העושה מחיצה על שפת התל לא דאין מחיצה שעשה עכשיו מבטלת מידור הזל שהוא מחיצתו המוקף שלא לדירה אלו דברי רב ששת ורב חסדא אמר העושה מחיצה ע״ג מחיצה בשבת הועיל לנכסי הגר לא קנה הכי ששת אמר אפילו בשבת לא הועיל. ואמר רב חסדא מחזה לי רב ששת בעושה מחיצה על שפת התל הלי הגר בתל שהועיל והאיל ובמחיצות העליונות הוא דר ומחזר לטלטל בכולה. והלכתא כרב חסדא בין בשבת בין בחול ולקולא בין בנכסי הגר דהא רבי נחמן אקפיה בנכסי הגר ולא אמר ליה מאי איעביד לך דלא מחזקת כדמחזקי אינשי. **חנן אלימא דרב ששת** בבלעו מחיצות התחתונות והעליונות שהועילו מחיצה העשויה בשבת הא קיל כל מחיצה אי לא ופשיט אביי לעניין שבת הא קיל כל מחיצה שעושיה בשבת בין בשוגג בין במזיד שמה מחיצה ואפילו הכי נחמן אמר לא שנו אלא לזרוק אבל לטלטל אסור. לא אמר אלא במחבוין לעשות מחיצה כדי

רבינו חננאל

נאמן דשדיי דהא ליתא ביה דיוורין וכתבי הוא (ולא) [דלא] אמר גזר לתלמה מיתבי בה דיוורין וקיי״ל הלכתא כאבן דמקלה ושוי ולא תיישיבון לדיוורין וכבר פרשנוה (למעלה ב) (ודחוכה) [דבכוחכה] דרבנים הוא (ולא) [דלא] תיישיבון אבל בחוכה דיוורין ומבין דמיתלין וכבר בתי תיירי בה דיוורין. קרקף יתר מבית סאתים שלא הוקף לדירה ובא למעמי באלונת לא הוי ממיעות ואלבן אלונת שהוא כמחצה ד׳ על ד׳ כראשון. עמוד גבוה ב׳ טפחים וחזר ד׳ טפחים הוי מיעוט פחות מג׳ לא הוי מיעוט וכן סלקא סוגיא דשמעתא ד׳ אלא מיעוט פחות לא. הרחיק מן התל ד׳ ועשה בו מחיצה הועיל מי. פי׳ הקף הוא מקום שלא הקף לדירה הלא הוזיק משפת התל ד׳ טפחים ועשה בו מחיצה לדירה אבל בפחות מג׳ וכן העושה מחיצה על שפת התל לא דאין מחיצה שעשה עכשיו מבטלת מידור הזל שהוא מחיצתו המוקף שלא לדירה אלו דברי רב ששת ורב חסדא אמר העושה מחיצה ע״ג מחיצה בשבת הועיל לנכסי הגר לא קנה הכי ששת אמר אפילו בשבת לא הועיל. ואמר רב חסדא מחזה לי רב ששת בעושה מחיצה על שפת התל הלי הגר בתל שהועיל והאיל ובמחיצות העליונות הוא דר ומחזר לטלטל בכולה. והלכתא כרב חסדא בין בשבת בין בחול ולקולא בין בנכסי הגר דהא רבי נחמן אקפיה בנכסי הגר ולא אמר ליה מאי איעביד לך דלא מחזקת כדמחזקי אינשי. **חנן אלימא דרב ששת** בבלעו מחיצות התחתונות והעליונות שהועילו מחיצה העשויה בשבת הא קיל כל מחיצה אי לא ופשיט אביי לעניין שבת הא קיל כל מחיצה שעושיה בשבת בין בשוגג בין במזיד שמה מחיצה ואפילו הכי נחמן אמר לא שנו אלא לזרוק אבל לטלטל אסור. לא אמר אלא במחבוין לעשות מחיצה כדי

חשק שלמה על רבינו חננאל ב) [פלוי ר״ל לעיל קף ס״ מ בכת] לחמניק עם דבכתבה ירחמי׳ מיקיעין לחמת מחמלך ע״ש.

לטלטל הוא דאסר אבל כי האי גוונא אפילו הכי נחתן שוי. (א) בבבכי הגר הא אמרינן הלכתא דשדא לה אמר אין אויר קירוי מייתרו. ועיין בהקונטרס ושאני מן הנהיל דדנו כיחוד מבית שאוים שלא הוקף בלדירה כי הקירוי אינו מועיל לעשותו מוקף לדירה וסותם כדמפרש בגמרא. [הריטב״א]

אי דעבידא כי אכסדרה הכי נמי הב"ע דעבדה כי אורזילא[א] אמר רבי זירא [א] ומודינא בקרפף שנפרץ במלואו לחצר שאסור מ"ט הואיל ואויר חצר מייתרו מתקיף לה רב יוסף וכי אויר המותר לו אוסרו א"ל אביי כמאן [ב] כרבי שמעון[ב] לרבי שמעון נמי הא איכא אויר מקום מחיצות דאמר רב חסדא קרפף שנפרץ במלואו לחצר חצר מותרת וקרפף אסור חצר מאי טעמא [מותרת] דאית ליה גיפופי והא זמנין דמשכחת לה איפכא אלא משום דאמרינן זה אויר מחיצות מייתרו וזה אין אויר מחיצות מייתרו. ההוא בוסתנא דהוה סמיך לגודא דאפדנא נפל אשיתא ברייתא דאפדנא סבר רב ביבי למימר ליסמוך אגודא גוויאתא אמר ליה רב פפי [ג] משום דאתו ממולאי[ד] אמריתו מילי מולייאתא [ה] [ב] הנך מחיצות לגואי עבידן לבראי לא עבידן. ההיא אבוורנקא[ה] דהוה ליה לריש גלותא בבוסתניה א"ל לרב הונא בר חיננא ליעביד מר תקנתא דלמחר נאכול נהמא התם אזל עבד קנה קנה פחות משלשה אזל רבא שלפינהו

(ג) **אי** דעבידא כי אכסדרה הכי נמי. פירוש שהיתה מוקפת משלש או משתי רוחותיה[ה]: **הכא** במאי עסקינן דעביד כי ערסלא. שהיתה פרוצה מד' רוחות וערסלא מטה דתרגום כמלונה במקשה כערסלא (ישעיה א) והם חבלין המתוחין מאילן לאילן כסדר המטה והשומר שוכב עליה בלילה ויושב בצלו ביום ורש"י גרס כי ארזילא משופע דלית לה פה ולא אמרי' פי תקרה יורד וסותם: **וכי** אויר המותר לו אוסרו. הרי נפרץ במלואו למקום המותר לו ויתור נמי ליכא דהא כל חצירות מוקפות לדירה הם א"ל אביי כמאן כר' שמעון דלרבנן דאמרי שתי רשויות הן נפרץ במלואו למקום האסור לו ולדידהו נמי אויר החצר האסור לו מייתרו אע"ג דחצר מוקף לדירה דהיינו למה שבתוכו אבל לקרפף שהוא רשות אחרת לא חשיב מוקף לדירה ומייתרו אבל לר"ש שפיר דמי דחדא רשותא היא והוי אויר מותר וא"ת מדקאמר כמאן כר"ש לר"ש נמי כו' משמע דמילתיה דר' זירא אתי בפשיטות כרבנן ואי אתי כרבנן אמאי נקט הואיל ואויר חצר מייתרו תיפוק ליה משום דנפרץ במלואו למקום האסור לו וי"ל דאשמעינן דאסור נמי משום דאויר חצר מייתרו ונפקא מינה שאם נפרץ מצד אחד לרה"ר צריך צורת הפתח מכאן ולאי מכאן[ו] אבל מטעמא דנפרץ במלואו למקום האסור לו לא היה צריך אלא לחי לצד רה"ר כדמשמע בפ"ק (דף ז:) דמבוי שנפרץ במלואו לחצר אין צריך כלום אפי' לא עירבו אי נמי אשמעינן דמייתרו והוי כרמלית ואם נפרץ לכרמלית אחר מותר לטלטל ד' אמות מזה וד' אמות מזה אבל אם לא היה מייתרו אע"ג דנפרץ למקום האסור לו לא חשיב כרמלית ואסור לטלטל הימנו לכרמלית אחר כו' וכן פי' רש"י פרק כל גגות (לקמן דף צ:) גבי הא דפריך לשמואל אליבא דרבנן לטלטל מגג לקרפף: **קרפף** שנפרץ במלואו לחצר חצר מותרת וקרפף אסור. ושלא נפרץ ביתר מעשר דביתר מעשר חצר נמי אסורה וקשה למהר"י דעל כרחך בקרפף בית סאתים איירי מדקאמרי' הואיל ואויר מחילה מייתרו א"כ הוה ליה ארכה יותר הרבה על פי שנים ברחבה וזה לא מצינו שום תנא דמתיר[ז] וי"ל דבמקום שנפרצה לא הוי יותר מעשר אבל מכאן ואילך מתרחבת והולכת א"נ בית סאתים לא שרינא ארכה יותר על פי שנים ברחבה אבל במשהו פחות מבית סאתים שרי טפי: **זימנין** דמשכחת לה איפכא. אי אתי כרבנן וכגון שהקרפף גדול מן החצר ומדנקט איסור בקרפף ש"מ דכר"ש אתיא דמשום שתי רשויות לא מיתסר אלא משום ייתור אויר דבמקום מחילות דבחצר לא אסר ובקרפף אסר ולא מצי למנקט איפכא דאי הוה בחצר מלואו ובקרפף גיפופי תרוייהו משתרו דר"ש סבר דכולהו רשות אחד הן ויתור בקרפף נמי ליכא הואיל ואיכא גיפופי כך פי' רש"י וא"ת ולוקמה לעולם כרבנן והא דלא אמרי' איפכא משום דבחצר ליכא איסור משום ייתור אלא פירצת מלואו וי"ל דא"כ היה לו לפרש דקרפף אסור משום דאויר חצר מייתרו אי כרבנן אתי ולא מצי למימר איפכא ולכך הוצרך לאתויי דרב חסדא דהוי כר"ש דממילתיה דר' זירא אין להוכיח דהוי כר"ש מדלא אמריך[ו] איפכא משום דבעי למימר אע"ג דבקירה בה בית סאה לא הוי ייתור מודינא הכא דהוי ייתור משום הכי לא מצי[ז] למימר איפכא: **ההוא** בוסתנא דהוה סמוך לאגודא דאפדנא. והוקף ולבסוף פתח והרחיקו ד' ועשו אשיתא והיה בה נמי פתח לבוסתנא נפל אשיתא וסבר רב ביבי דכיון דפעם אחת היתה מוקפת לדירה אע"פ שנפלה שרי הואיל ופתוחה נמי לאפדנא ואע"ג דפתח לאפדנא הוי לאחר שהוקף דלא יצא מהיתרו ומסיק דגודא לאפדנא אינו מועיל ורש"י לא פירש כן: **ההוא** אבוורנקא.

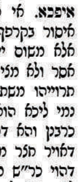

פירש רש"י [ח] לשון שני שמצא בהלכות גדולות ונראה לו עיקר דאבורנקא כמין אכסדרה או קובה שעושין למלכים בתוך הפרדס אזל רב הונא עבד קנה קנה פחות משלשה ולא רצה לסמוך אאבורנקא משום דהוקף ולבסוף ישב ומשום דהויא מחילה העשויה לנחת ולצניעות כדמסיק ועביד שביל דקנה קנה פחות מג' מפתח הבוסתנא עד אבורנקי אם האבורנקא היתה עומדת בתוך הפרדס אבל אם היתה עומדת מצד הפרדס לא היה צריך לעשות שביל אלא לחלק הבוסתנא ולמעטה מסאתים אע"ג דהיקף האבורנקי היה עשוי לנחת ולצניעות היה מותר לטלטל כלים ששבתו בו א) והנהו פירי דבי תורי היו יותר מבית סאתים משום הכי הוצרכו לערב ערסייתא או לא יכלו לערב יחד לכלים ששבתו בבית ורבא שלפינהו והיה סבור שהיקף האבורנקי חשוב כמוקף לדירה אף על גב דהוקף ולבסוף ישב וצריך לומר שידעו שרבא היה מתיר מחמת האבורנקי ולא מחמת שהוקף ולבסוף פתח מהני כיון דהקיפו לו מאדרכלין והמחילות העשויות לנחת דהא לא שייך למיפרך אהוקף ולבסוף פתח או שמא לא היה פתוח שם שום בית א"נ נוכל לומר אבורנקא ישב ולבסוף הוקף היה והם לא ידעו אם רבא סמך על הוקף ולבסוף פתח ובית היה פתוח לו או על האבורנקא והקשה לו מעיר חדשה דהוקף ולבסוף ישב לא מהני כל שכן הוקף ולבסוף פתח ואחרי כן הקשה לו (דאם כן) דאבוורנקא לא חשיב מחילה משום דעשוי לנחת ולצניעות ורבינו נתנאל מפרש דעביד קנה קנה פחות משלשה היינו שהרחיק מן הכותל ארבע[ח] להתיר כל הבוסתנא והיה הבית פתוח לו להשתא הוי כפתח ולבסוף הוקף ורבא סבר דלא צריך כלום משום אבוורנקא אע"ג דהוקף ולבסוף פתח לא מהני הוקף ולבסוף ישב מהני:

ה"נ. אפי' רבה מודה כרב לפי תקרה יורד וסותם: והכא. דפליג רבה לעביד קירוי כי אורזילא, יליע גג משופע, דליכא פה: ומודינא בקרפף. בית סאתים: שנפרץ במלואו לחצר. שאויר חצר מייתרו ועושהו יותר מבית סאתים ואסור, וגבי קירוי דשרינא משום פי תקרה יורד וסותם: וכי אויר המותר לו אוסרו. והרי חצר זו מתחילה היתה מותרת לטלטל הימנה לקרפף כר' שמעון, ועכשיו שנפרץ למקום המותר לו נאסר (לו), ומשום ייתור ליכא למימר דהא כל חצר מוקפת לדירה הוי: כמאן. הוי אויר המותר לו, כר"ש: לר"ש נמי. מיתסר קרפף משום מקום מחילות שניטלו וניתוסף על האויר ועושהו יותר מבית סאתים, שבתחילה היתה בית סאתים מצומצם: ונפרצה חצר כנגדו לא גרס' בכולה שמעתתא: דאיכא גיפופי. ואי לאו הכי אסרי אהדדי, וכרבנן דפליגי אדר' שמעון נקט לה, ובשאין הפרצה יתירה על עשר, אמאי נקט היתר בחצר ואיסור בקרפף והא מצי למימר נמי איפכא כגון שקרפף גדול מן החצר דהוי לחצר מילואה ובקרפף איכא גיפופי: אלא. מדנקט איסור בקרפף ש"מ כר"ש ס"ל דמשום שתי רשויות לא מיתסר, וטעמא משום ייתור בית סאתים הוא דמקום מחילות מייתרו דבחצר לא אסר ובקרפף אסר, ולא מצי למינקט איפכא דכי הוי חצר מלואו ובקרפף גיפופי תרוייהו משתרו דכר"ש ס"ל דכולהו רשות אחת הן, וייתור בקרפף נמי ליכא הואיל ואיכא גיפופי: זה אויר מחיצות מייתרו. קרפף ייתור[ג] קאסר ביה, ייתור דמקום מחילה, ואילו ייתור דאויר חצר לא אסר ליה, דחצר מוקפת לדירה הוי ולא הוי ייתור: וזה. חצר: אין אויר מחיצות מייתרו. כלומר אין ייתור אוסר בו דחצר לית ביה שיעורא, הלכך אי נקיט איפכא לא מיתסר חצר כר"ש: בוסתנא. פרדס, דהוי נטוע אילנות: דהוה סמוך לגודא דאפדנא. והיא היתה לו (א) היקף לדירה אההוא גודא שהיה בו פתח פתוח לצד פרדס סמכו היקף הפרדס דהוי מוקף לדירה, ויותר מבית סאתים הוה: אגודא גוואי. הרי יש עוד מחילות פנימיות לבית והן יהו מחילות לפרדס: ממולאי. מקוטעים, מבית עלי, דאביי אבוה דרב ביבי מבית עלי אתא כדאמרי' במסכת ר"ה (דף יח.): מולייתא. קטועות בלא רגלים: לבראי לא עבידן. והני דפילה ליכא, היקף דירה מיהא ליתא בפרדס דהוי יותר מבית סאתים: אבוורנקי. אילן שצילו מרובה, ונוטעין אותו השרים ועושין אצטבאות תחתיו סביבותיו להתלונן תחתיו בימות החמה ולשמח שם: בבוסתנא. ויותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה היה הפרדס: נאכול נהמא התם. תחת האילן: עבד קנה קנה פחות משלשה טפחים. היקף כגון[ד] מחילות קנים ד' מחילות כחדר להניח שם בלילה המאכל ולדור שם השומר, ולמחר יטלטלו בכל הפרדס דהא אית ביה שומירה ובית דירה: שלפינהו

מערב

עין משפט נר מצוה

מז א מיי' פט"ו מהל' שבת הלכה ז סמג עשין א טור וש"ע א"ח סי' שנח סעיף יג:
מח ב שם סעיף יד:

רבינו חננאל

ר' זירא כרב דאמר פי תקרה יורד וסותם וזה המקורה נמי אמרי' פי תקרה יורד וסותם ואין בזה שאינו מקורה אלא בית סאתים. ורבה כשמואל דאמר אכסדרה ורה"ר רשות אחת הן ואין מטלטלין בהן אלא בד' אמות ואין ביניהן מחיצה מפסקת ודחינן דכי איעביד האי קירוי כי אכסדרה בג' מחיצות הכי נמי דחלוקתן כחלוקת רב ושמואל וקיי"ל הלכתא כוותיה דרב. הכא במאי עסקינן דעביד כי ארזלא. פי' ערסלא כדמתרגם כמלונה במקשה כערסלא מבתותא והוא חבלים מתוחים מאילנות לאילנות כמין מטה לשכב עליהן (היושב) בלילה ויושב תחת צילה ביום ותחתיהן פתוח כולו ובהכי אמר רבה קירוי מייתרו שביניהם פתוח לגמרי ור' זירא אמר אין קירוי מייתרו אלא המקום הקירוי חלוק הוא זה מזה. וקיי"ל כר' זירא דמיקיל בעירובין ולפיכך אמר ר' זירא אע"ג דפליגנא בהא קירוי דעביד (כימדולא) [כארזלא] שהוא פרוץ מתחתיו מכל צד ומותר מודינא בקרפף שנפרץ במילואו לחצר שאין מטלטלין בו באותו קרפף אלא בד' אמות הואיל ואויר מחיצות החצר מייתרו. ומתקיף לה רב יוסף וכי אויר של חצר שמותר לטלטל בכל החצר אוסר. א"ל אביי [כמאן] כר"ש דאמר אחד גגות ואחד חצרות ואחד קרפיפות לכלים ששבתו בתוכן. הנה לר' שמעון הקרפף והחצר רשות אחת הן לר' שמעון נמי איכא אויר מחיצות והוא מקום הכותל שנפרץ שאינו בכלל החצר ונצטרף עתה עם הקרפף ונעשה יתר מבית סאתים. ומנא תימרא דאמר רב חסדא קרפף שנפרץ במילואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו חצר מותרת וקרפף אסור חצר מ"ט מותרת משום דאיכא גיפופי. פי' גיפופי דחשיבי כפסין וזמנין דמשכחת לה איפכא כלומר זימנין דמשכחת גיפופי בקרפף ולא בחצר אלא משום דאמר זה הקרפף אויר מחיצות מייתרו דאע"ג דאיכא מחיצות כיון דהוא יותר מבית (סאה) [סאתים] אסור והחצר מחיצותיה מתירין אותה אפי' בבית י' כורין וקיי"ל דהלכתא כוותיה דרב באכסדרן וכר' זירא בקרפף: ההוא בוסתנא דהוה סמיך גודא לאשיתא דאפדנא נפל גודא דבוסתנא סבר רב ביבי למיסמך אאשיתא דאפדנא. ודחה רב ואמר אשיתא לאפדנא עביד לבוסתנא לא עביד ופשוטה היא:

[המשך בסוף המסכת]

מסורת הש"ס עם תוספות

א) [אורזלא פירוש ערסלא. ערוך ופי' ככל שכתבו התוס' דהכא], ב) [לעיל כג:] לקמן פט., ג) [יבמות עו. וש"נ], ד) [פי' גאון זה נאמר על אדם גדול מפני שהוא גדול מדבר גדולות, ערוך ערך מל ז'], ה) עי' כעי"ז לקמן צ. וסוכה דף יט., ו) עי' לעיל ז., ז) עי' לעיל כג., ח) לקמן ס. ד"ה להרע.

תוספות ישנים

א) א"נ (האבורנקא היה) ע"י קנים ומיגו דמהני קנה להיות מחילה לעצמו מהני נמי לישווייה אבורנקא מוקפת לדירה (חכמת מנוח בשם גליון תוס', ועי' רש"ל וצ"ע גנזי יוסף):

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה דהוה סמוך לגודא דאפדנא היא היתה לו אחת ממחיצותיו ועל שם ההוא גודא שהיה בו פתח פתוח לצד פרדס הוקף כצ"ל ותיבת "סמכו" נמחק [וכ"ה מהרש"ל]: (ב) תוס' ד"ה אי הכא הכ"א:

רב נסים גאון

אמר ליה אביי כמאן כר' שמעון זהו שאמר ר' שמעון בפרק כל גגות העיר (דף פט) אחד גגות ואחד חצרות ואחד קרפיפות:

הגהות וציונים

א] בדפו"ר נוסף כרבי שמעון **דאמר** אחד גגות ואחד חצירות ואחד קרפיפות רשות אחת הן לכלים ששבתו בתוכן וכו' לר"ש נמי וכו'. ב] [גירסת הערוך **אבורנקי** וכן גירסת תוס' לעיל דף כד ע"א ד"ה פשיטא] (גליון). ג] בדפו"ר וכת"י "קרפף **ייתור** דמקום **מחיצה אוסרו דאלו** ייתור דאויר חצר". ד] בדפו"ר היקף **במחיצות** קנים וכו'. ה] [משתי רוחותיה הכא במאי עסקינן כו' הר"א רש"ל] (גליון): ו] צ"ל מדלא **אמר** איפכא (מהרש"ל בדפו"ר), [ועי' מהרש"א ובילקו"ח]. ז] בס"י לא **בעי** (גליון) כ"ה בדפו"י והמהדורות הגיהכלפנינו: ח] נדצ"ל **ארבעה** (בתוס' הרא"ש ד"ט, עי' לעיל בעמוד א):

משנת ראשונים

משום דאתו ממולאי אמריתו מילי מולייאתא. פירוש גאון, זה נאמר על אדם גדול, מפני שהוא גדול, מדבר גדולות. פירוש אחר, משום שאתם מבית עלי שהן חתוכי שנים, תאמרו דברים חתוכים שאין להם ראש ואין להם טעם. [הערוך]

ר"י ז"ל פירש שנקרא כן על שם מקומן שנקרא ממוליא כדאמרינן התם במדרש (ב"ר פ' נ"ט) דר' מאיר איקלע להוהא אתרא דשמיה ממוליא חזנהו שהיו שחורי הראש אמר להו מרבית עלי אתון לכו ועסקו בתורה. [הריטב"א] מה שאמרו משום דממולאי קאתיתו לא אמר דרך זלזול חס ושלום, אלא דרך חכמה ומוסר. והוא על דרך שארז"ל (ראש השנה יח.), על בית עלי, בזבח ובמנחה לא יכופר, אבל בתורה ובגמילות חסדים יכופר, ועל כן הוכיחו מאחר שבאתם ממולאי, צריך אתם להתבונן בתורה ביתר שאת, שלא יהיו דברים ממולאים, ובזה תתכפר. וכל כהאי גוונא ישמע חכם ויוסיף לקח. [של"ה, כללי התלמוד] **ההיא אבוורנקא דהוה ליה לריש גלותא בבוסתניה.** האבורנקא הוא אילן גדול שענפיו מרובין והוא עשוי כפרכתי הגדולים להיות שם לצל ולרוח היום, ומקיפין אותו מחיצות לטייל שם בצניעות ואוכלים שם לפעמים גם מניחים שם כליהם כשבאים לטייל בפרדס, וההא כאותה שאמרו במסכת תענית (ד:) זה הנוטע אבורנקי של מלכים, והיה לריש גלותא סמוך לביתו פרדס גדול יותר מבית סאתים שלא הוקף [לדירה] [illegible] [הריטב"א] **ליעביד מר תקנתא דלמחר נאכול נהמא התם.** [illegible] [הריטב"א]

דְּעָבְדָה כִּי אֲרִזֵילָא, שעשה את הגג משופע, שאין לתקרה זו 'פה' [היינו התחלה] (רש"י). ויש מפרש, שכאשר הגג משופע, הדרך היא שפי התקרה הבולט נמצא מחוץ לכתלים, ועל כן אי אפשר לומר 'פי תקרה יורד וסותם' (ריטב"א להלן צד, ב, בשם רבינו ישעיה), ולפ"ז אם אינו יוצא מהכתלים, אומרים 'פי תקרה יורד וסותם' אפילו הוא משופע (ארחות חיים [לר"נ כהנא] או"ח שסא, ב, בשם מהרש"ם). ומודה רבי זירא שאף שבכל מקום אין אומרים בגג משופע 'פי תקרה יורד וסותם', הקילו בקרפף שקירה את חלקו, כיון שמן התורה קרפף יותר מבית סאתים הוא רשות היחיד לכל דבר, אלא שחכמים גזרו שלא לטלטל בו, בתקרה העשויה בשיפוע הקילו (פרישה או"ח שנח, ה; מאמר מרדכי שם, ועוד אחרונים).

ויש גורסים 'דעביד כי ערסלא' - כחבלים המתוחים מאילן לאילן כחבלי מיטה, והאכסדרה פרוצה מארבע רוחותיה, שדרך אכסדרה להיות מוקפת משתים או שלש רוחות, וכאן שהיא פרוצה מארבע רוחותיה, אף לדעת רב לא אומרים 'פי תקרה יורד וסותם' (תוס' והראשונים הנזכרים לעיל ע"א ד"ה אכסדרה, וראה ב"י או"ח שסא ד"ה ומ"ש, שאמנם מפרשים אחרת מרש"י, אך אין חולקים עליו בדין). וטעמו של רבי זירא ש'אין אויר קורויו מייתרו', כיון שמן התורה הוא רשות היחיד ורק חכמים גזרו שלא לטלטל בו, הקילו אף אם פרוצה מארבע רוחות (גאון יעקב, ע"פ מגיד משנה שבת טז, ז).

■ להלכה, מותר לטלטל בקרפף בית שלשה סאין שקירה ממנו בית סאה [כדעת רבי זירא], ואפילו אם הקירוי משופע, משום ש'פי תקרה יורד וסותם' ומחלקן [כפי' רש"י], ואפילו שאין אומרים 'פי תקרה' בקירוי משופע, אך כיון שמן התורה הוא רשות היחיד, וחכמים הם שגזרו בקרפף יותר מבית סאתים, הקילו ב'פי תקרה' (שו"ע או"ח שנח, יב, ומשנ"ב שם, צב, ושו"ע שם שסא, ב), והקילו רק בקרפף שקירה חלקו, ולא בשאר מקומות (משנ"ב שנח, שם, ושעה"צ שסא, יט).

וּמוֹדִינָא בְּקֶרֶפֶּף שֶׁנִּפְרָץ בְּמִלּוֹאוֹ לְחָצֵר שֶׁאָסוּר, שהקרפף נפרץ בכל רוחבו לחצר, אך החצר לא נפרצה במילואה לקרפף, מפני שהחצר רחבה יותר מהקרפף, כדי שלא תחשב החצר כחלק מהקרפף, ויש לה שני גיפופים משני צידי הפתח, כמבואר בהמשך הגמ' (ריטב"א).

הָא אֵיכָא אֲוִיר מָקוֹם מְחִיצוֹת, שרק החצר אינה נמדדת עם הקרפף, אך מקום המחיצה של החצר אינו שייך לחצר (רבנו חננאל). ואף שקודם שנפרצה המחיצה היה דינה כדין החצר, וככל מחיצת רשות היחיד שמקום המחיצה נדון כרשות היחיד, כיון שנפרצה המחיצה, שוב אינה בכלל החצר אלא בכלל הקרפף (שעה"צ שנח, צג).

דְּאִית לֵיהּ גְּפוּפֵי - שכותלי החצר ממשיכים משני צידיה עד כותל הקרפף, ובאופן שהפתח שבין שני הגיפופים אינו רחב יותר מעשר אמות [ראה עמ' 246 ציור ב] (רש"י), שלכן הוא לא נדון כ'פירצה' אלא כ'פתח' בתוך מחיצה שלימה הסותמת את כל אותה רוח של החצר (תוס'). ולעיל (ט, ב) דנה הגמ' בענין 'לחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים' [כלומר, שהלחי ניכר רק לעומד מחוץ למבוי (ראה עמ' 165 ציורים ג-ד)], ונחלקו אמוראים אם לחי כזה מועיל להתיר את המבוי, רב חסדא סובר כדעת האומר שאינו נדון משום לחי, ולכן כאן שהחצר לא נפרצה במילואה, כותלי החצר שנשארו אינם מתירים את הקרפף מדין 'לחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים' (רשב"א בתי' ראשון). או שרב חסדא דיבר באופן שהמחיצות נמשכות בצידי הקרפף הן יותר מארבע אמות, שבאופן זה הכל מודים שאינו נדון משום לחי (רשב"א בתי' שלישי, בשם הראב"ד).

ובסמוך תבאר הגמ' שרב חסדא עוסק בקרפף ששטחו בית סאתים בדיוק [שאויר המחיצה גורם לו להיות יותר מבית סאתים], וכאמור על כרחך מדובר שהפתח אינו רחב יותר מעשר אמות, א"כ בהכרח שהיה אורך הקרפף יותר מפי שנים מרוחבו [שהרי בית סאתים הוא שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים, ראה לעיל (כג, א)], ואף שמבואר (שם ע"ב) שבאופן זה הכל מודים שאסור לטלטל בקרפף אף על פי שאינו יותר מבית סאתים, כאן לא נאסר הטלטול כבר קודם שנפרץ, משום שמדובר באופן שהצד של הקרפף הצמוד לחצר אינו עולה על עשר אמות, אך משם והלאה מתרחב הקרפף והולך כך ששטחו בית סאתים אף על פי שארכו אינו יותר מפי שנים מרחבו (תוס' בתי' ראשון; רשב"א; ריטב"א). או שמדובר בקרפף שהוא פחות מעט מבית סאתים [ועל ידי המחיצה הוא נעשה יותר מבית סאתים], שאז מותר לטלטל בו אפילו אם אורכו יותר מפי שנים מרחבו (תוס' בתי' שני).

■ להלכה, קרפף בית סאתים שלא הוקף לדירה, והיה פתוח לחצר שהיתה רחבה יותר מהקרפף, ויש בשני צידיה כתלים הנמשכים מעבר לפתח הקרפף [גיפופים], ונפרצה המחיצה המבדילה ביניהם עשר אמות, הקרפף אסור בטלטול, שמקום המחיצה שאינו בכלל החצר מצטרף עם הקרפף ועושהו ליותר מבית סאתים (ע"פ שו"ע או"ח שנח, יג, ומשנ"ב שם, צג-צו, וראה שם פרטים נוספים). קרפף שהוא פחות מבית סאתים, ועל ידי המחיצה נעשה יותר מבית סאתים, מותר לטלטל בו אפילו אם אורכו יותר מפי שנים מרחבו [כתי' שני של תוס'] (משנ"ב שם, יב), ויש חולקים (חזו"א עירובין פט, יא, שלדעתו תי' ראשון וכן הריטב"א והרשב"א חולקים על תי' שני, ונוקט כדעתם).

הֲהוּא בָּסְתָנָא וְכוּ' - שהיה פרדס יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה, והיה סמוך לארמון המוקף לדירה, וכותל הארמון החיצוני המפריד בינו לפרדס - אשר פתח פתוח בו לפרדס כדי שישמש גינה לארמון - שימש ככותל הרביעי של המחיצות המקיפות את הפרדס, ועל ידי כותל זה נעשה הפרדס מוקף לדירה והותר לטלטל בו, וכמבואר לעיל (כד, א) שמועיל אפילו מחיצה אחת. וכשנפל הכותל, סבר רב ביבי לסמוך על כותל הארמון הפנימי לטלטל בפרדס, ודחאו רב פפי שהכותל שנפל נעשה לצורך הפרדס, אך הכותל הפנימי של הארמון לא נעשה לצורך הפרדס, ולכן אי אפשר להתיר הטלטול על ידו (ע"פ רש"י, תוס' רא"ש וריטב"א). וכעת אי אפשר לייחד את כותלי הארמון שישמשו את הפרדס, שהרי זה כ'הוקף ולבסוף פתח' שאינו מתיר טלטול בקרפף היותר מבית סאתים (ריטב"א בדעת רש"י).

ואין לאסור את הטלטול בפרדס מחמת שפרוץ לשטח הארמון, שהרי כאשר היה הכותל קיים היו מותרים לטלטל מן הארמון לפרדס ולהיפך, ואף עתה שנפל הכותל דינם כדין 'נפרץ למקום המותר לו' ויהו מותרים בטלטול מזה לזה, אך אסור הטלטול בפרדס משום שאין לו כעת היקף לדירה, שהרי המחיצה היחידה שהיתה לו לשם דירה נפלה, ושאר מחיצות הארמון לא נעשו בשבילו (שם).

■ המשך במילואים עמ' 120

שַׁלְפִּינְהוּ וְכוּ', הפרדס היה גדול מבית סאתיים ולא הוקף לדירה, ו'אבוורנקא' הוא אילן שצילו מרובה הנטוע בפרדס, ועושים גדר סביבו, כדי לשבת שם בימות החמה, וכדי שיוכלו לאכול ולטלטל באוורנקא ובפרדס כרצון הריש גלותא, עשה רב הונא בר חיננא היקף מחיצות במקום כל שהוא בפרדס שיהא כבית שומירה ובית דירה, ועל ידי זה יהא הטלטול מותר בכל הפרדס, שלדעתו 'הוקף ולבסוף ישב' מועיל. ורבא בא להחמיר, ועקר את היקף המחיצות משום שלדעתו אינו מועיל. וקושיות רבינא רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע הם על רב הונא בר חיננא וסיוע לרבא (רש"י בפ' ראשון).

ויש מפרשים, שרב הונא בר חיננא עשה את היקף המחיצות מפתח הבית הפתוח לפרדס עד האבוורנקא, שלדעת רב הונא בר חיננא כיון שתחילה היו מקיפים את הפרדס ונוטעים את האילנות, ולא הוקף הפרדס לשם דירה, הרי זה כ'קרפף שהוקף ולבסוף פתח' שאסור לטלטל בו (ראה לעיל כד, א), ולכן עשה שתי שורות קנים, אשר יצרו שביל מפתח הבית הפתוח לפרדס עד האבוורנקא, ויהא מותר הטלטול בשביל, שכן הוא הוקף לשם דירה. ורבא בא להקל, ועקר את היקף המחיצות, כי לדעתו מותר לטלטל בכל הפרדס בלי שום תיקון, שלדעתו לאחר שהאבוורנקא שהוא כבית דירה נבנה, נעשה הפרדס חצר של האבוורנקא ונחשב כולו מוקף לדירה. ואף ש'קרפף שהוקף ולבסוף פתח' אסור לטלטל בו (ראה לעיל שם), אך סובר רבא שאם בנו בית דירה בתוך ההיקף, מעלתו עדיפה מפתיחת פתח, שנחשב 'הוקף ולבסוף ישב' שמועיל להתיר את היקף המחיצות. וקושיות רבינא רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע הן על רבא, וסיוע לרב הונא בר חיננא (ע"פ רש"י בפ' שני, בשם תשובת הגאונים, ומשבח פי' זה: 'וישר בעיני מאד'. וראה רשב"א וריטב"א שלדעתם על ידי הקפת השביל מותר לטלטל בכל הבוסתנא, והחזו"א [או"ח פח, לא] תמה על היתר זה).

אֵיתִיבֵיהּ רָבִינָא. הקדמה: אם שבת אדם במקום פתוח שאינו מיושב כגון שדה, אסור לו לצאת בשבת מחוץ ל'תחום' שהוא אלפיים אמה לכל רוח, מארבע האמות בהן שהה בכניסת שבת. אם שבת בעיר שאין לה חומה, וסמוכים בתי העיר זה לזה 'שבעים אמה ושיריים' נחשבת העיר למקום אחד, ומודדים אלפיים אמה מהבית האחרון של העיר. ואם שבת בעיר שהוקפה חומה לשם דירה, מודדים אלפיים אמה מן המחיצות אף שרחוקות מן הבתים. ואם הוקפה שלא לשם דירה, כאשר השטח שהוקף הוא יותר מבית סאתיים, נחשב המקום כמי שלא הוקף (גמ' להלן ובהמשך המסכת).

עִיר חֲדָשָׁה וְכוּ'. 'חדשה' ו'ישנה' הכוונה לזמן של יישוב העיר, שאם הוקף השטח תחילה חומה, ואח"כ נתיישבה העיר, נקראת 'עיר חדשה', וכיון שנבנתה החומה קודם שנתיישבה, אין החומה מתייחסת לעיר, ומודדים אלפיים אמה מהבית האחרון של העיר. ואם נתיישבה העיר תחילה ואח"כ הוקפה חומה, נקראת 'עיר ישנה', ונחשבת החומה כחומת העיר ומודדים אלפיים אמה מן החומה, והקשה רבינא על רבא, שכיון שעשו את האבוורנקא לאחר עשיית מחיצות הפרדס, הרי זה דומה ל'עיר חדשה' שאין מחיצות הפרדס מתייחסות לדירה שבה, ומשכך אינם מחשיבות את הפרדס 'מוקף לדירה', ואין התרת את הטלטול בפרדס משום האבוורנקא (רש"י). ואם נבנית החומה תחילה, אפילו על דעת שיבנו בתוכה בתים, נחשב 'הוקף ולבסוף פתח' שאין מודדים מן ההיקף אלא מהבית האחרון של העיר (רשב"א וריטב"א; ע"פ חזו"א עירובין פט, ו, בדעת הרמב"ם שבת טז, ה). ויש סובר, שהכוונה קובעת, ואם בנו את החומה על דעת שיבנו בתוכה בתים, נחשב 'ישבה ולבסוף הוקפה', והמדידה מן החומה (ע"פ מגיד משנה שם, בדעת הרמב"ם).

ויש סוברים ש'חדשה' ו'ישנה' הכוונה לזמן של היקף החומה, שאם הוקף השטח חומה תחילה ואח"כ נתיישבה העיר, נקראת 'עיר ישנה' שהחומה בה ישנה, וכיון שהחומה נבנית תחילה הבניינים הנבנים בתוכה סומכים על החומה שהיא מחיצה החיצונה, ומודדין מן החומה. ואם נתיישבה תחילה ואח"כ הוקפה חומה, נקראת 'עיר חדשה', ואין הבנינים שבה נסמכים על החומה שנבנתה לאחריהן, ולכך המדידה מן הבית האחרון של העיר, ורבינא לא הקשה מברייתא זו על רבא אלא הוכיח ממנה כדבריו (ירושלמי ה, ז; רבנו חננאל). ■ להלכה, עיר שהוקפה חומה ואח"כ נתיישבה, מודדים מהבית האחרון של העיר, נתיישבה ואח"כ הוקפה חומה, מודדים מחומתה [כפי' רש"י] (שו"ע או"ח שצח, יא).

דְּלִצְנִיעוּתָא עֲבִידָא, שכיון שהיא ליום ולילה, ולמחרת יסתרוה, אינה נחשבת מחיצה (רש"י לפי הפי' הראשון). ויש סוברים, שאפילו עשויה לזמן רב, אך כיון שעשויה לאכילה או למנוחת עראי, אינה מחיצה (ע"פ רש"י בפי' שני, ריטב"א, ורשב"א לעיל כה, ב, ובעבודת הקודש ג, א, ה).

מְחִיצָה הָעֲשׂוּיָה לְנַחֵת - שלא לדור שם אלא לשמירת חפצים (רש"י). ויש מפרשים, שהיא מחיצה רחבה העשויה לשומרי הפרדס להלך עליה בשמירתם, ואינה מחיצה משום שהיא 'מחיצה נדרסת' שמבואר להלן (פט, ב) שאינה מחיצה (מאירי, בשם יש מפרשים). ויש גורסים 'מחיצה שאינה עשויה לנחת' (גליון; רמב"ם שבת טז, טו), כלומר, שאינה מחיצה חזקה (מאירי, ותמה עליהם שהרי מחיצת הפרדס היתה חזקה יותר ממחיצת הקנים, ועוד, שלעיל [טו, א] מבואר שאפילו קמה קצורה ושיבולים מקיפים אותה נחשבת מחיצה), או הכוונה שהיא מחיצה שאינה עשויה להיות קבועה לעולם כבנין, אלא עראית (רבנו חננאל).

ואם השטח קטן מבית סאתיים שאין צורך שיהא מוקף לשם דירה, מחיצות גרועות אלו נחשבות מחיצה ומתירות טלטול בתוכן (רשב"א; ריטב"א; רא"ש). ויש סובר, שאינן נחשבות מחיצה כלל גם בפחות מבית סאתיים (מגיד משנה שם בדעת הרמב"ם שם). ■ להלכה, כל מחיצה שלא נעשית לדור בתוכה, אלא לצניעות או לשמירת מה שבתוכה, אם אינה יותר מבית סאתיים נחשבת מחיצה לטלטל בתוכה, אך אינה נחשבת מחיצה לעשות מה שבתוכה מוקף לדירה אם היא יותר מבית סאתיים (שו"ע או"ח שסב, א, וראה ביאה"ל שם ד"ה או לשמור, ומשנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 4).

קָרֵי עֲלַיְיהוּ רֵישׁ גָּלוּתָא 'חֲכָמִים הַמָּה לְהָרַע וּלְהֵיטִיב לֹא יָדָעוּ' - הקפיד עליהם הריש גלותא שהיה להם לשתוק ולא לאסור (תוס' רבינו פרץ, לפי פי' ראשון של רש"י. ותמה וכי היה כועס על שלא הניחו אותם לעשות תיקונו הגרוע של רב הונא). או הקפיד הריש גלותא על שלא נזכרו מערב שבת לסתור כדי שיהיה זמן לתקנו עד שבת, ועשו שלא כהוגן בסתירה תיקונו הטוב של רב הונא מבלי שיכולו לתקן ולהתיר הטלטול (רש"י בפי' שני; תוס' רא"ש; תוס' רבינו פרץ).

וּשְׁנֵיהֶם מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ, ושאר התנאים הסוברים שמקום שלא הוקף לדירה, מותר לטלטל בו רק בשבעים אמה ושיריים, סבורים שדרשה זו אסמכתא בעלמא היא, כיון שדין זה שמקום שאינו מוקף לדירה אסור בטלטול הוא רק מדרבנן, ויתכן ותקנה זו לא

■ המשך בעמ' הבא

שלפינהו אזל רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע נקטינהו מבתריה למחר איתיביה רבינא לרבא [א]עיר חדשה מודדין לה מישיבתה וישנה מחומתה איזו היא חדשה ואיזו היא ישנה חדשה שהוקפה ולבסוף ישבה ישנה ישבה ולבסוף הוקפה והאי נמי כהוקפה ולבסוף ישבה דמי א"ל רב פפא לרבא והאמר רב אסי [ב]מחיצות אדרכלין לא שמה מחיצה אלמא כיון דלצניעותא עבידא לה לא הויא מחיצה ה"נ כיון דלצניעותא עבידא לא הויא מחיצה (א) ואמר רב הונא בריה דרב יהושע לרבא והאמר רב הונא [ג]מחיצה העשויה[א] לנחת לא שמה מחיצה דהא [ב] רבה בר אבוה מערב לה לכולה מחוזא ערסייתא ערסייתא משום פירא דבי תורי[ג] והא פירא דבי תורי כמחיצה העשויה לנחת דמיא קרי עלייהו ריש גלותא [א]חכמים המה להרע ולהיטיב לא ידעו: א"ר אלעאי שמעתי מר"א ואפי' בית כור: מתניתין דלא כחנניה דתניא חנניה אומר ואפילו היא ארבעים סאה כאסטרטיא של מלך א"ר יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו שנאמר [ב]ויהי ישעיהו לא יצא (אל) חצר התיכונה כתיב העיר וקרינן חצר מכאן לאיסטרטיא של מלך שהיו כעיירות בינוניות במאי קמיפלגי מר סבר עיירות בינוניות הויין בית כור ומ"ס מ' סאה הויין וישעיהו מאי בעי התם אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן מלמד שחלה חזקיה והלך ישעיהו והושיב ישיבה על פתחו מכאן לת"ח שחלה שמושיבין ישיבה על פתחו ולאו מילתא היא דילמא אתי לאיגרויי ביה שטן: וכן שמעתי הימנו אנשי חצר ששכח אחד ולא עירב ביתו אסור: [ג]והתנן ביתו אסור להוציא ולהכניס לו ולהן אמר רב הונא בריה דרב יהושע אמר רב ששת לא קשיא הא

רש"י

שלפינהו. דלא ס"ל הא תקנתא: נקטינהו מבתריה. שלא יחזור רב הונא ויתקנם: איתיביה. לסיועיה דשפיר עבד: עיר חדשה מודדין לה מישיבתה. אם מוקפת חומה ואינה מיושבת כולה, כשבא למדוד תחומיה לא ימדוד לה מן החומה אלא מן הבתים, דחומתה לאו חומה היא לשוויה כולה כד' אמות הואיל וישיבתה חדשה שקדמה חומתה לישיבתה, אבל ישנה שישובה ישנה וקדם לחומתה מודדין לה מחומתה: והאי נמי. האי פרדס הרי הוקף ימים רבים, והך השומירה נעשה עכשיו, והיקף הפרדס לאו אדעתא דהך דירה הוה, ודמי כי הוקף ולבסוף ישב: א"ל רב פפא לרבא. לסיועיה: אדרכלין. בנאים, שעושים מחילה לגל סביבותיהם כשבונים בחמה: כיון דלצניעותא היא. ולמחר סתרי לה לאו כלום היא, והא נמי לצניעותא דיום ולילה בעלמא היא דעבידא ולאו דירה היא: לנחת. שלא לדור שם, אלא להשתמר מה שיניחו שם: ערסייתא. שכונות שכונות לבדם, ובכל שכונה היו מבואות הרבה, ולא התיר את העיר כולה ביחד, ואע"פ שהיתה עיר קטנה שאין נכנסין בה ששים ריבוא ותנן לקמן (דף נט.) עיר של יחיד מערבין את כולה, והיינו של יחיד שאינה דומה לדגלי מדבר של ששים ריבוא: משום פירא דבי תורי. שוחה עמוקה היתה בין שכונה לשכונה ושם היו מניחין גרעיני תמרים לאכול השוורים, והעיר אין לה חומה ומבואות של (בין) [בתי][ב] השכונות מפולשים,

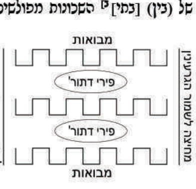

ועשו מחילות לראשי המבואות לכל צד שחוץ לעיר להשתמר הגרעינין, ולא חשיב ליה מחילה לצרף את המבואות ולעשות העיר אחת ואע"פ שמחילה של קיימא היתה: פירא. שוחה, כמו פירא דכוורי במס' תענית (דף כב.), והך מחילה דרב הונא כעשויה לנחת דמיא, שאינה נעשית לדירה תמיד לצאת ולבא בה: להרע. לאסור. ובתשובת הגאונים מצאתיה בלשון אחר וישר בעיני מאד, ההוא בוסתנא קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה הוה, ואבוורנקא כמין אכסדרה או קובה שבונין המלכים בתוך פרדס שלהן ועומד באמצע פרדס, ולא הוצרך ריש גלותא אלא לטלטל מפתח בוסתנא שהיה אצל הבית עד האבוורנקא, ועבד רב הונא בר חיננא כמין שביל מן הפתח עד האבוורנקא גדר מכאן וגדר מכאן בקנה קנה פחות מג' להפסיק בין הדרך לבוסתנא ויטלטל באותו שביל, ורבא כי שלפינהו לא לאסור אלא להקל עליו דס"ל דשרי לטלטולי בכולה בוסתנא, דכיון דבנה ליה אבוורנקא בבוסתנא שויה לכולה בוסתנא חצר לאבוורנקא והוי מוקף לדירה, ואתו תלמידי דרבא רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע נקטינהו דלא ליהדר רב הונא בר חיננא וליתקנינהו, והשיא שעתא לא אדכור להו דלאו שפיר עביד דשלפינהו, ולמחר אדכור ואותבוה, כדאמר למחר איתיביה רבינא לרבא עיר חדשה כו' והאי בוסתנא נמי כהוקף ולבסוף ישב דמי שקודם נטיעתו מקיפין אותו ולאחר שגדל האילן עשו האבוורנקא סביב, הלכך שפיר עבד רב הונא בר חיננא, ורב פפא אותביה ממחילת אדרכלין דהא מחילה לאבוורנקא נמי לצניעות עבידא, וכן לנחת להשתמר בה טליתותיהן ולבושיהן שפושטים שם ושאר כלי תשמישם, קרי עלייהו על רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע שלא נזכרו אתמול וסתרו תיקונו של רב הונא בר חיננא ועכשיו נעשו חכמים לאסור עליו ולהיטיב לא ידעו אתמול, וכן עיקר: כאיסטרטיא של מלכים. רחבה שאחורי פלטין, ושם היו מטיילים תמיד, אלמא איכא דירה בהכי: ושניהן. ר' אלעאי וחנניה: התיכונה. אחרי פלטין של חזקיה, דאי חצר שלפני בתים הואי החיצונה הוה קרי לה, ואע"ג דגדולה היא כעיר קרי לה חצר, ולא הוקפה לדירה: מאי בעי התם. ברחבה שאחורי פלטין, שאינה לדרך יציאה: להושיב ישיבה. של תלמידים לעסוק בתורה על פתחו, שלא יהא רשות למלאך המות ליכנס שם: שטן. מלאך המות, דכי חזי דמיגלו בהדי הדדי[ג] מיגרי בהו: אנשי חצר ששכח אחד מהן כו'. ודאי מתני' בשביטל להן רשותו שהיה לו בחצר מיירי, דאי לא בטיל אף בחצר אסורים לטלטל מבתיהן שהבתים לכל אחד ואחד הן והחצר רשות כולן ואלקו אוסר עליהן, ואשמעינן ר' אלעאי דהמבטל רשות חצירו רשות ביתו נמי ביטל ונעשה אורח אצלן, לפיכך אף ביתו מותר להן, אבל הוא אסור להכניס ולהוציא מביתו לחצר, ואף על פי שהוא מותר להכניס ולהוציא מפתח בתיהן לחצר כדתנן בפ' הדר (דף סט:) ושלהן מותר לו ולהן, כשאר כל אדם הנכנס לחצר חבירו ומותר[ד] לו להוציא מפתח חבירו לחצר דהא רשותא דחד הוא, והכא נמי כיון דבטל [ה]הוא דירתו, מביתו מיהא אסור הוא להוציא, ולא אמרינן כיון דביטל להו רשות ביתו הוי ביתו כבתיהן, דבשלמא מבתיהן אם הוא מכניס ומוציא איכא למימר כאינש בעלמא[ו] הוא, אבל מביתו חוזר ומחזיק ברשותו הוא ואוסר עליהם והן עליו, כדתנן בפרק הדר[ז] מי שנתן רשותו והוציא בין בשוגג בין במזיד הרי זה אוסר: והא תנן. לקמן בפרק הדר ביתו אסור להכניס ולהוציא לו ולהן, ואמרינן התם ביתו הוא דאסור להם הא חצירו שריא להוציא מבתיהן לחצר שרשותו שולט בה, ה"ד אי דלא ביטל חצירו אמאי שריא, ואוקימנא בשביטל רשות חצירו ולא ביטל רשות ביתו וקסבר המבטל רשות חצירו רשות ביתו לא ביטל, לפיכך חצר כולה שלהן היא, וביתו מיוחדת [לו] לאסור להן להוציא מרשותו לרשותן:

מתני'

תוספות

מערב לכולה מחוזא ערסייתא. פי' רש"י לא התיר לערב כולה יחד אע"ג שהיתה עיר קטנה ותנן לקמן (ג) עיר של יחיד מערבין את כולה וקשיא דבפ' כילד מעברין (לקמן דף ס.) אמרינן דשל רבים הוא דקאמר רבה בר אבוה מערב לכולה מחוזא ערסייתא דכל חד וחד הוי שיור לחבריה ועיר של יחיד לא בעי שיור אם לא שהיתה של רבים קודם אלא ודאי של רבים היתה (ג) ולעיל (ו:) נמי משמע שהיתה של רבים גבי אבולי דמחוזא דאמר אילמלא דלתותי' נעולות בלילה הוי חייב עליה משום רה"ר משמע דהיו שם ס' רבוא מ"מ אי לאו משום פירי דבי תורי היו יכולין לערב כל העיר יחד והוו משיירי כ' דיורין לר' יהודה או שלש חצירות לר' שמעון: דבי תורי. פירש הקונטרס דמחוזא עיר שאין לה חומה ועשו מחילה בראשי מבואות לכל צד לשמור גרעינין ולא חשיב מחילה להצטרף המבואות ולעשות כל העיר כאחת לפי שההיקף לא נעשה בעבור העיר אלא לשמור פירא דבי תורי ומשמע שר"ל שהוקף קודם ישוב העיר דאם הוקף אחרי כן אז נעשה גם בעבור העיר והוו מחילה מעלייתא וקשיא דלישנא משמע שאם נסתלקה משם הפירא דהוי מחילה מעלייתא ולפי' הקונט' אף אם לא היה הפירא לא היה ניתר כיון דהוקף ולבסוף ישב ועוד מה שפי' בקונטרס דמחוזא לית לה חומה לא נהירא דאמר לעיל[ה] אבולא דמחוזא אילמלא דלתותיה נעולות בלילה ונראה דמוקפת חומה היתה אחר שנתיישבה והיו יכולין לערב יחד אי לאו פירא דבי תורי שהיתה בין ערסא לערסא לאורך המבוי והיתה יתירה מבית סאתים ועמוקה י' ולא היו יכולים לערב מערסא לערסא לפי שלא היו יכולין לטלטל מזה לזה דהפירא הוי קרפף יותר מבית סאתים ולא דמי לכריא דפירי דלעיל[ו] דראוין למאכל אדם ואע"ג דיש להו מחילות אינם מועילים כלום דמחילות העשויות לנחת הם ורש"י פי' בכילד מעברין (לקמן דף ס.) משום פירא שמפסיק ואין יכולין להלך משכונה לשכונה והוי כחריץ שבין ב' חצירות דאמרינן לקמן (דף עח:) שמערבין שתים ואין מערבין אחת והכא [ז]לא משמע [בפירא אלא] משום דהויא מחילה עשויה לנחת:

והתנן ביתו אסור לו ולהם. וליכא למימר דמתניתין דמבטל בהדיא רשות ביתו דאם כן מאי לא מגלאי לי חבר אי נמי משמע ליה דמתניתין איירי אפילו בסתם: ולא

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן ס., ב) [פי' ערוך ערך אדרכלין], ג) לקמן סט:, ד) לקמן סט., ה) דף ו:, ו) דף כד ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) גמ' לא הויא מחיצה אמר ליה רב הונא: (ב) תוס' ד"ה מערב וכו' ותנן לקמן. נ"ב דף נט ע"א: (ג) בא"ד ודאי של רבים היתה והכל מקום אף דלא כל"ל ומן תיבת ולעיל נמי משמע וכו' עד של רבוא הוא גליון.

תורה אור השלם

א) כִּי אֱוִיל עַמִּי אוֹתִי לֹא יָדָעוּ בָּנִים סְכָלִים הֵמָּה וְלֹא נְבוֹנִים הֵמָּה חֲכָמִים הֵמָּה לְהָרַע וּלְהֵיטִיב לֹא יָדָעוּ: [ירמיה ד, כב]

ב) וַיְהִי יְשַׁעְיָהוּ לֹא יָצָא (העיר) חָצֵר הַתִּיכֹנָה וּדְבַר יְיָ הָיָה אֵלָיו לֵאמֹר: [מלכים ב כ, ד]

הגהות וציונים

א] (ג"א שאינה עשויה (גליון) כ"ה בכמה ראשונים עי' ר"ח הרמב"ם וגו"כ: ב] בדפו"י איתא של "בית" השכונות והגיה מהרש"ל שצ"ל של בין השכונות (ועי' ממ"נ): ג] [ברש"י שבע"י איתא דכי חזו דמיגרו בהדדיה מיגרי בהון (גליון): ד] ברע"ב שמותר: ה] [צ"ל וה"נ כיון דבטל להו דידהו הוי מיהו מביתו אסור הוא וכו'] (גליון) ע"פ מהרש"ל (במהרש"ל "מיהא" מביתו): ו] בכת"י כאינש בעלמא: ז] רש"ל (גליון) הרש"ש וכן אריה גורסים בפירושו במקום "בפירא":

משנת ראשונים

מחיצות אדרכלין לא שמה מחיצה. פירושו בה שעושין אותה חוצבי אבנים בהר להגין כליהם לפי שעה ולאכל שם בצניעות ויש גורסי' אדריכלי' אדריכל הוא האומן הגדול המושיב אבני הפנות ואח"כ הוא מורה לאחרים האיך יעשו ולשון אדריכל שהדר את הכל שהוא מסדר אבני הפנות ומורה לאחרים אח"כ האיך יסדרו זו אחר זו. [מאירי]

הכא נמי כיון דלצניעותא עבידא. ואף קובה זו אינה אלא לעמוד שם להקר לרוח היום בצניעות או לאכול שם לפי שעה. [מאירי]

כתיב העיר וקרינן חצר. פי' וכיון דקרי לה חצר ואע"פ שהיא רחבה שאחורי הבתים שלא הוקפה לדירה דהיינו תיכונה, נקטי מינה אסמכתא לכל השיעור ההוא יש לה דין חצר לטלטל בכולה. [הריטב"א]

דילמא אתי לאיגרויי ביה שטן. ולתלמיד חכם בעלמא ליכא למיעבד כמו שעשה ישעיה שהיה נביא וצדיק גמור. [הריטב"א]

חשק שלמה על ר"ח

א) גר' רבינו הוא להיפך גמ' ... מישבתה וישנה שהקפה ולבסוף ישבה ול"ע: ב) [נראה דכאן צ"ל אלא לצניעותא ושני מינות אלו למעט ... לקמן גבי פירא דבי תורי ועי' בערוך ערך פרא]. ג) נראה דצ"ל שאינה כמו מחיצה שעשויה לנחת.

עין משפט נר מצוה

מט א מיי' פכ"ח מהל' שבת הל' ה טוש"ע א"ח סי' שלא סעיף יא:
נ ב ג מיי' פט"ז מהל' שבת הלכה טו סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' שכב סעיף א:

רבינו חננאל

גבוה י' טפחים דלהוי כאלו הוקף לדירה. אזל רבא שלפינהו להנהו קני סבר צריך להקיף גדר בהאי גיסא (לדירה אחריתי) [אחריתי לדירה] למחר בשבת. אותיביה רבינא לרבא עיר חדשה א) מונין לה מישיבתה ואיזו עיר חדשה שישבה ולבסוף הוקפה ואיזו היא ישנה [שמודדין לה מחומתה]. שהוקפה ולבסוף נתיישבה דכיון דחומה נעשית תחלה כל בנין שבונים בפנים סמוכין על החומה שהיא מחיצה החיצונה והאי [נמי] כהוקף ולבסוף ישב דמי דהא בניינא דאיתבני בהדין בוסתנא בתרא הכי סמיכי להו אגדר דבוסתנא וכי עבד רב הונא קנה קנה פחות מג' בהאי גיסא דהוו בה זרעים שפיר עבד דגיסא אחריתי לא בעיא מחיצה דהא קיימי מחיצתה דבוסתנא דאינון חומה לכל בניינא דמתבני לגואי כגון חומת העיר. ואישתיק רבא וסייעיה רב פפא וא"ל אמאי שתקת הא אמר רב אסי האי מחיצת אדרכלין לאו שמיה מחיצה. פי' כי אינה עשויה מחיצה לשדה אלא ב) למסע החיות מקנה קנה פחות מג' כמו מחיצת אדרכלין היא דעבידא לצניעותא בעלמא ואינה מחיצה שמתרת לטלטול בתוכה בשבת כמו מחיצה של שיירות להולכי דרכים ובא רב הונא בריה דר' יהושע נמי וסייעיה לרבא ואמר מחיצה זו אינה עשוי' (לעות) [לנחת] פי' להיות קבועה לעולם כבנין אלא עראי הוא. ואמר רב הונא כל מחיצה שמתרת לטלטל בשבת ג) כמו מחיצה שאינה עשויה (לעות) [לנחת] אינה מחיצה. ועוד הא רבא בר אבוה מערב למחוזא ערסתא. ערסתא מחיצה הוקפת שרוייתא דקבייתא וקיימן ועשויות לנחת. פי' ערסתא שכונות שכונות. וכיון שהסכימו כלן כרבא. וכי מה שעשה רב הונא [היה] שלא כהוגן הוה קרי עלייהו חכמים המה להרע וגו'. פי' בירא תורי באר דמסתא וא"ר היא רסן העיר הגדולה וכבר ראינו פי' לרבותינו הגאונים וזולתי זה אבל אנו כתבנו הפי' שהוא קבלה בידינו: מתני' א"ר אלעאי שמעתי מר' אליעזר שאפילו בית כור. מתנייתא דלא כחנניה דתניא חנניה אומר ארבעים סאה כאסטרטיא של מלך. ותנן בית כור שהוא ל' סאה א"ר חנן ושניהן מקרא אחד דרשו ויהי ישעיהו לא יצא חצר התיכונה. כתיב עיר וקרי' חצר מיכן לחצר של מלכים שהוא כעיירות בינוניות והכא פליגי תנא דידן סבר עיירות בינוניות שלשים סאה וחנניה סבר מ' סאה. ישעיה מאי בעי התם. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שחלה חזקיהו והלך ישעיה והושיב ישיבה על פתחו מיכן לת"ח שחלה שמושיבין ישיבה על פתחו ולאו מלתא היא דלמא מגרי שטן: פיסקא וכן שמעתי ממנו אנשי חצר ששכח אחד מהן ולא עירב ביתו אסור להכניס ולהוציא. לו אבל להם מותר והתנן ביתו אסור לו ולהן. ופרקינן

עין משפט
נר מצוה

נא א מ"י פ"ג מהל' שבת הי"ב. ב מ"י שם הי"ג. ג מ"י שם הי"ד. ד מ"י פ"ל מהלכות עירובין הי"ב. ה מ"י פ"ג מהל' שבת הי"ב. ו מ"י שם הי"ג. ז מ"י שם הי"ד. ח מ"י שם הי"ב. ט מ"י שם הי"ג. י מ"י שם הי"ד. כ ג מ"י שם הי"ב. ל מ"י שם הי"ג. מ מ"י שם הי"ד. נ מ"י פ"ל מהלכות עירובין הי"ב. ס מ"י שם הי"ג. ע מ"י שם הי"ד. פ מ"י שם הי"ב. צ מ"י שם הי"ג. ק מ"י שם הי"ד.

רבינו חננאל

ופרקינן מתני' ר' אליעזר אידך רבנן ואסיקנא הכי השתיין בחצר אחת ושכח אחד ולא עירב לדברי ר' אליעזר אין צריך לבטל רשות לכל אחד ואחד לדברי חכמים צריך לבטל רשות לכל אחד ואחד. א"ל רב פפא לאביי לר' אליעזר אי פריש ואמר רשות חצרי ורשות ביתי מאי. ומשנשנא בין לרבנן ובין לר' אליעזר מין דגלי גלי: ערקבלין פ' ידקות שתם אצותא תרוייהו. ירקות שיהאצין הכהן בפסח:

הדרן עלך עושין פסין

פ"ב בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח ומן הנותן לו' מנה.

משנת ראשונים

בשיטה מקובצת
שיטה מקובצת בעצמך לדרדמ לסוף שעמך תצטרך לומר הניעור שעמא דר' אליעזר. [הרוטב"א]

בכל מערבין ושמתתפין. ר"ם ס"ל דהתחומין דאורייתא בפרק בכל מערבין (שם לח.) ואפ"ה חצרות בתפ ובעירובי הזמנין מערבין בכל דבר דלא אשכחן דפליג ר"ם אהאי משנה דבכל מערבין ושמא דמקילי בהזמנים ולא בעי פת משום דאין מערבין אלא לדבר מצוה. [תוספות, שבת לד.]

חוץ מן המים ומן המלח. ירושלמי לפי שהוא מין קללה ואין הנזק מרובה ניזון הימנה. והשעם במדרש ויכולו בפסוק זה המשיר על סדום. [הרוקח, הלכות עירובין סימן קצב]

מערבין לנזיר ביין. כן הדין לכל אדם במה שנדר או נשבע שלא יאכלנו כמו שיתבאר. [מאירי]

ויש"ראל בת"רומה. הגאה שלי כילוי אמורה לזרים אבל שאר הנאות שרי דתנן בפרק בכל מערבין (עירובין דף כו:) דמערבין לישראל בתרומה. [תוספות, שבת כו.]

מפורת הש"ס עם הוספות

ב) נקמן פה:, ג) נקמן פה:, ד) נקמן פה:, ה) [נקמן פמ"ח], ו) [פסחים נט. ע"ש], ז) נקמן פה:, ח) קדושין לב., ט) [נכ"מ:], י) פסחים כג. [נקמן כה:], כ) עי' לקמן לו:, ל) עיין תוס' סוכה לו: ד"ה כשהן, מ) עיין ביצקוט מפרשים, נ) לקמן לא ע"א.

הגהות הב"ח

(ב) רש"י ד"ה כגל מעכברן עירובי תלמוד. כ"ב בן מוקי לה נמי ד"ה ששיבת שתשבת ומשם: (ג) ד"ה ולכן וכו' כללו שמם שם דהא לאו ביתו הוא ולא מצי למירד שם בפת הפקם שפיר דמי: (ד) תוס' ד"ה ולכאן וכו' אע"ג דלשם כרת מין לה לעבד פסח נמי איכא כרת:

גליון הש"ס

גמ' כשהוא מבטל רשות צריך לבטל אחד ואחד. עיין לקמן דף קג ע"ב תוס' ד"ה טעלו רשותיכו:

הגהות וציונים

ב) ס"א אמר רבא (גליון). ג"ה בכתי"י ובדפוסי' וכ"ה בכל הדפוסי"ם. ג) כל זה מכאן עד 'כמאן ס"א' ומכאן ואילך אינו, ר"ש"ל (גליון). וע"י ד"ס. ד) נוסח הדפוס כפול ומיותר ונתערבו יחד שתי נוסחאות, באחד היה כתוב "לא מבטלינא לאו כל כמיניה" ובשני "אע"ג דאמר דיינא לאו כלום קאמר" ובדפוס נתערבו שתיהם יחד (ד"ס ש"ש). ז) תיבת "קאמר" מיותר וליתא בכתי"י דפוסי', וכדפרי' הנותח לאו כלום קאמר (וכן הגיה ביד דוד, ד"ס). ט) [ע"ל בבים ובבמ"ה, וכ"א בכרכות] (גליון). י) ס"א בבית הקברות (גליון) כ"ה בכתי"י ובמשנה"ת. ל) בכת"י ואביי דהאי אכר עם הבורי"ו בפ) כדפו"י בנון זה דאסר עצמה. ע) [שיין לעיל במשנה] (גליון).

מצאתי ליה חבר. היינו דוקא בתלמידו דמעיל בכל שעה (פסחים קף לט:) עד שבמתי אלל ר"ש בן יעקב והורה לדברי מי שמי לי מלא חבר שמעש מר"ש לקמיה: כ"ע מודו דחברי: פשיטא. דבהכי קנינהו קיב עבה הגדל קציב כשמימלי לומר: אמר רחבה אנא ורב הונא בר חינוא תרגימנא. להם, כשמימלי לומר דרב אחד, דלר' אליעזר מבטל בעין יפה מבטל ולא מחרין מלא גלי לגלי, מלר דגלי גלי מים גלי לא גלי לי גלי, ואילף מינה דהיכא דבעיל לחד מיניהו בטיל לכולהו ולא מחרי למלן דגלי גלי למלן גלי לא גלי, ולרבינן גרוע לבטל לכל אחד ואחד, כי היכי דלגבי בית קבירה לבו דמעי לא פריש לי בטיל הכא נמי למלן לא פריש לי בטיל וכולן מסורין, למלעיל[ג] דהאי דבעיל ליה עירב עם חבירו כי עירב מחמעל מלעמה להסיח מולקת לי עירב להסיח בעמה לאו דילידים הוא, ולכוותיה תניא בהדר (קמן דף ע:) אחד מן השוק שמח וסיה לו בית במלר ומיתי רשותו לאחד מבני החלר, מבעוד יום לסיעו קודם שעירבו, לכי עירב מלעמה להסיח מולקת נמי עירב, מיהו מוסר, משמשיכה סלי זה מוסר: רב כהנא מתני הכי. להאי כשמימלי לומר לכל שעה ממשמין, ומפני וכי הוא שעה מרגמוניה לגמרי מיהא למחמה שעירבו בחלר כו' הוא לחמה: ורב טבי מתני. לכל שעה בהאי לחמה עלה: בר' אלעזר. למאר מבטל בעין יפה מבטל: ר' אלעזר. למאר מבטל בעין יפה מבטל: אם אמר. בהדיא לא בטילנא רשות ביתי, מי הוי בימו מוחר לבן חו לא: ורבנן. למאר מבטל בעין יפה מבטל: ואי אמר מבטלינא או דלמא טעמא דרבנן משום דלא עביד אינש דמסלק נפשיה לגמרי מבית וחצר והוי כי אורח לגבייהו והאי כי אמר מבטלינא לאו כל כמיניה (קאמר[ד]) א"ל בן לרבנן בין לר"א [ה]כין דגלי דעתיה גלי: וכן שמעתי ממנו שיוצאים בערקבלין בפסח: מאי ערקבלין [ו] אמר ריש לקיש אצוותא חרוזאתא:

הדרן עלך עושין פסין

[ט]מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח והכל ניקח בכספ מעשר חוץ מן המים ומן המלח [י]הנודר מן המזון מותר במלח ובמים[כ] [ל]מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה סומכום אומר בחולין ולכהן בבית הפרס ר' יהודה אומר אפי' בין [מ]הקברות מפני

בכל מערבין

חוץ מן המים ומן המלח. ללמ' מילי למזון הן, וטעמא דעירוב משום דלעתו ולילכו במקום מזונותו הוא, וכיון שמתו כל כמי מתלר כדי מזונן בנית אחד נעשה כמילו כולן דיים בתוכו[ב] ואמלמ כולן רשות אחת וכו'. (ג) וכן בעירובי תחומין נעשה כמי שכבר שם ומשם יש לו ילמים אמה לכל רוח, הלכך דבר מזון בעינן: בכפף מעשר. כתוך ירושלים כספות מעשר שני[ג] ולכתיב (דברים יד) ומתמה הכסף בכל אשר תאוה נפשך: חוץ מן המים ומן המלח. בגמרא[ד] מפרש טעמא דללמ' מפני שניזר: מערבין לנזיר. עירובי תחומין: ומשתתפין. ומצוה:

הוא גבי אמיילי שרו ליה רבנן: ולישראל בתרומה. להא מזיא לכהן: סומכום אומר בחולין. אבל לא בתרומה, דמילי דמזוז ליה בעינן, ובגמרא[ו] מפרש מאי טעמא לא פליג סומכום מיין לומלר: בבהן בבית הפרס. קמ"ל דאע"ג דמיכף ליה לא מלא סומכום קמאר לה. מניחין עירוב לכהן בבית הפרס, אע"ג דבעינן דמלי לומיל ולמיקלים ומילכים בהם, לפי לה מלי למיל בהם היכי קני שביתה בההוא דוכתא למהוי כמילו שבת שם (ג), בבית הפרס שפיר דמי, דספיקא דרבנן הוא ומותר לכנס ע"י נפות[ז]: למזון

הָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר - דיעה זו המוזכרת במשנתנו שאם שכח אחד מאנשי החצר ולא עירב עירוב חצירות, ובשבת ביטל רשותו כדי שיהיה מותר לשאר אנשי החצר לטלטל מהבתים לחצר, ואפילו לביתו של השוכח, היא דעתו של רבי אליעזר, וכפי שאמר רבי אילעאי בפירוש 'שמעתי מרבי אליעזר', והמשנה להלן האוסרת לטלטל מן החצר לבית המבטל אפילו לצורך שכניו, היא דעת רבנן (רש"י). ולכו"ע השוכח עצמו אסור לו להכניס ולהוציא מביתו שלו, שכן על ידי שמכניס ומוציא מביתו הוא חוזר ומחזיק בחלקו בחצר [כמבואר להלן (סט, ב)], ושוב נאסרים כל בני החצר להוציא מבתיהם לחצר, אבל להוציא מבית אחרים לחצר מותר לו, כיון שעל ידי זה אינו חוזר וזוכה בחלקו, משום שאינו מוציא כדרך בעלים אלא כדרך אורח (רש"י לעיל ע"א).

ולטעם זה, אסור להוציא ולהכניס מביתו רק קודם שהחזיקו שאר בני החצר בחלקו, אך לאחר שכבר החזיקו בני החצר בחלקו, כיון שכבר אינו יכול לחזור בו מביטולו [כמבואר במשנה להלן (שם)], מותר אף לו להוציא ולהכניס מביתו [כדין הברייתא להלן (שם ע"א)]. ומשנתנו שסתמה שאסור להוציא ומשמע בכל אופן, באה להשמיענו את הדין שהמבטל רשות חצירו מבטל גם את רשות ביתו, ועל כן לא טרחה להשמיענו דין זה שאחר שהחזיקו מותר אף לו להוציא ולהכניס מביתו (רשב"א, בדעת רש"י).

טעם אחר לדין זה שאסור לשוכח להוציא ולהכניס מביתו, יש שכתב, שהוא משום שרצו שיהיה היכר לשאר בני החצר שביטל רשותו, ואילו היה הטלטול מותר גם לו, לא היה ניכר (רבנו יהונתן, בפי' הראשון). או שחששו שיחזור בו בליבו מביטולו, ואם יחזור ויזכה בחצר הרי הוא אוסר על כל בני החצר להוציא, ולכך אסרו עליו להכניס ולהוציא וממילא לא יחזור ויזכה בחצרו (רבנו יהונתן, בפי' השני). ולפי זה, אסור לו להכניס ולהוציא אפילו אחרי שהחזיקו שאר בני החצר בחלקו (רבנו יהונתן כא, ב מדפי הרי"ף).

לְחַמֵּשָׁה שֶׁשָּׁרוּיִן בְּחָצֵר אֶחָד, 'חמשה' הוא מספר שרגילה הגמ' במסכתין להביא [ראה להלן לז, ב, מח, ב, ועוד מקומות] (גליוני הש"ס).

לְדִבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר כְּשֶׁהוּא מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ אֵין צָרִיךְ לְבַטֵּל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד - שלדעתו המבטל רשותו בחצר מבטל גם את רשותו בביתו אפילו שלא הזכיר זאת בפירוש, ומשום שמבטל בעין יפה, כך אם מבטל לאחד משכניו הוא מבטל בעין יפה וכוונתו לבטל רשותו לכלל שכניו, שהרי אם לא יכלול את כולם לא יועיל ביטולו להתיר את הטלטול בחצר (רש"י). ולומדים זאת בדברי רב ששת יותר מאשר בדברי המשנה, משום שרב ששת דקדק בלשונו ואמר 'המבטל רשות חצירו רשות ביתו ביטל' ולא אמר 'נתבטל', ללמד שהטעם הוא משום שהוא עצמו המבטל ובעין יפה מבטל ואם ביטל לאחד ביטל לכולם, ואילו היה אומר 'נתבטל' היה משמע שהטעם הוא משום שאין רגילות לדור בבית ללא חצר [טעם עליו דנה הגמ' להלן], ולטעם זה אם ביטל לאחד לא ביטל לכולם (תוס' רא"ש; ריטב"א בשם תוס').

לְרַבָּנָן כְּשֶׁהוּא מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ צָרִיךְ לְבַטֵּל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד - שלדעתם אם לא ביטל בפירוש לכל אחד ואחד, אסורים כולם לטלטל. שרבי אליעזר סובר שאנו הולכים אחרי כוונת ליבו, ולכן גם כאן אמנם ביטל בפיו רק לאחד, אך אנו מבינים שכוונתו לבטל עבור כולם. ואילו רבנן סוברים שאיננו הולכים אחרי כוונת ליבו, אלא אנו מדקדקים כפי מה שהוציא מפיו (רבינו יהונתן). ואע"פ שאותו יחיד שביטלו עבורו השתתף בעירוב עם שאר אנשי החצר, וממילא שעירב עם אנשי החצר גם את חלקו שהגיעו מהשוכח, אך מאחר ובשעת העירוב בערב שבת עירב רק את חלקו שהיה לו ואילו חלקו של השוכח הגיע אליו לאחר כניסת שבת, חלק זה לא נכלל בעירוב (רש"י). ולכך אם השוכח יבטל מבעוד יום, מועיל הביטול (פמ"ג או"ח שפ א"א ב, בדעת רש"י, וביאה"ל שם ד"ה צריך), ויש סוברים, שאפילו אם יבטל רשותו מבעוד יום לא יועיל הביטול, שלא תקנו חכמים שיחול הביטול אלא עד השבת, ותקנת חכמים היתה שיבטל לכולם דוקא (פמ"ג שם, ע"פ 'סתימת הפוסקים', אך נשאר בצ"ע, וראה עצי אלמוגים שם, ב).

ואף לדעה ששאר אנשי החצר שעירבו אסורים בטלטול, מכל מקום, היחיד שביטלו עבורו מותר בטלטול (תוס' רבינו פרץ; מרכבת המשנה עירובין ב, ד, בדעת הרמב"ם). ויש סוברים שאף היחיד שביטלו עבורו אסור בטלטול (מגיד משנה עירובין ב, ב; מג"א שפב, ב ומחצית השקל שם), והטעם, שכיון שאין האחרים יכולים לטלטל, אף עירובו כמי שאינו, שהרי מהות ה'עירוב' הוא שיהיו מעורבים ומחוברים כל החלקים יחד (גאון יעקב להלן ע, א; שעה"צ שפ, ה). ■ להלכה, צריך לבטל לכל אחד ואחד, ואם ביטל רק לאחד אסורים כולם בטלטול, אף מי שביטלו עבורו [כהדעה השניה] (שו"ע שם א, ומשנ"ב שם, ד), ואם ביטל מבעוד יום, מועיל הביטול [כרש"י] (ביאה"ל שם ד"ה צריך).

אוֹ דִילְמָא טַעְמָא דְּרַבָּנָן וְכוּ', ומה שפשיטא ליה לרחבה כאמרו לעיל 'פשיטא', מספקא ליה לרב פפא (מהרש"א).

אַצְוָתָא חָרוּזְיָאתָא, סיב עבה הגדל סביב הדקל (רש"י). שלדעת רבי אילעא סובר רבי אליעזר שאין צריך שיהיה המרור מין זרעים, ואילו שאר כל תלמידי רבי אליעזר שחלקו על שמועה זו [כמבואר בהמשך המשנה], סברו כמבואר בגמ' (פסחים לט, א) שאין יוצאים במרור אלא במין זרעים (ריטב"א). ויש מפרשים, שערקבלין הוא מין זרע (רבנו חננאל), ולדעה זו טעם החולקים על רבי אילעא הוא שאין לערקבלין שרף ולחות (שם). ויש שנראה מדבריו, שהחידוש בערקבלין הוא, מפני שיש בו מתיקות המתערבת עם המרירות (מאירי לעיל כג, א).

המשך מעמוד קודם

היתה בימי חזקיה וישעיה, ואף אם היתה ודאי שאין כוונת הכתוב לדין זה, שאם כן היה דין זה מדברי קבלה ולא מדרבנן [וראה שמוכיח מהגמ' להלן (סז, א) שהוא מדרבנן] (יד דוד, וראה ריטב"א).

וְהוֹשִׁיב יְשִׁיבָה עַל פִּתְחוֹ - הושיב בחצר האחורית תלמידים לעסוק בתורה, כדי שלא יהיה רשות למלאך המות להיכנס שם (רש"י). ולא הושיבם בחצר החיצונה, כי ידע בנבואה שעתיד מלאך המות לבוא דרך החצר החיצונה, כמבואר בגמ' ב"ק (ס, ב) שכאשר שלום בעיר אין לו רשות להלך במקום שרוב בני אדם מהלכים (מהרש"א).

מילואים

המשך מעמוד ג.

מְבוֹי דְּלַרְבִּים הִיא סְמָכֵי אַהֲדָדֵי וְלֹא מַדְכֵּרֵי - שבדבר שנדרש לעשות בו תיקון, כל אחד מהרבים סומך בטעות על אחרים שיעשו את התיקון הנדרש, ובשונה ממה שמצינו בסוגיות אחרות שמקילים במקומות שיש רבים המזכירים זה לזה שלא להיכשל באיסור (גאון יעקב להלן יח, א).

זֶה וָזֶה כָּשֵׁר - בין במבוי ובין בסוכה כשר, ואפילו כאשר כל הקורה או הסכך למעלה מעשרים, כל עוד גובה החלל של פתח המבוי או הסוכה אינו יותר מעשרים [ורבא נחלק בכך על כל האמוראים הקודמים שלא הכשירו אלא כאשר מונח מקצת בתוך עשרים] (רא"ש). ■ להלכה, גובה חלל המבוי או הסוכה צריך להיות לא יותר מעשרים אמה, וגוף הקורה והסכך יכולים להיות מעל עשרים אמה (שו"ע או"ח שסג, כו; תרלג, א).

המשך מעמוד ג:

הַלָּלוּ שׂוֹחֲקוֹת וְהַלָּלוּ עֲצֵבוֹת - שלענין כלאים מחמירים למדוד בטפחים גדולים, ואילו לענין סוכה ומבוי מחמירים למדוד בטפחים קטנים (רש"י), וכעין דעת אביי שבכל הלכה הולכים לחומרא, אלא שלאביי החומרא והקולא הן באמות של חמשה ושל ששה טפחים, ואילו לרבא החומרא והקולא הן בשוחקות ועצבות [והיתה הגמ' יכולה לדון לדעת רבא כעין המשא ומתן שדנה הגמ' לעיל לשיטת אביי (ריטב"א בשם בעל המאור)], שספק הוא בידינו האם מחשבים את האמות בטפח שוחק או עצב, ולכן בכל מקום יש להחמיר (מסקנת רעק"א על השו"ע או"ח שסג, כו; ביאה"ל שם). [אמנם אם מצטרף ספק נוסף, יתכן שיש להקל משום 'ספק ספיקא' (פמ"ג שם משב"ז יד)]. ואף שמבוי דרבנן, אין אומרים 'ספק דרבנן להקל', שאין זה נחשב ספק, אלא חסרון ידיעה (תוספת שבת שם, ג, ומובא בביה"ל שם). [וכיון שיסוד הדין הוא משום ספק, יתכנו אופנים שיהיה ניתן להקל בהם באופן של 'ממה נפשך', כגון במבוי ששיעורו מצומצם וצריך תיקון רק לפי הצד שמחשבים בשיעור המצומצם, שיועיל לו תיקון בשיעור מצומצם (רעק"א שם)].

■ להלכה, שיעור אמה ששה טפחים, וישנם שני שיעורים - אמות מרווחות [-שוחקות] ואמות מצומצמות [-עצבות], וההפרש ביניהן הוא חצי אצבע לאמה, והולכים בכל מקום לחומרא [כדעת רבא] (שו"ע או"ח שסג, כו, ומשנ"ב שם, פט, ודאה ביאה"ל שם, ובמשנ"ב מהדו' דרשו הע' 74).

המשך מעמוד ד.

גֻּפָּן כְּדֵי רְבִיעִית יַיִן לְנָזִיר - שהנזיר חייב על שתיית יין בשיעור רביעית (רש"י), שהוא השיעור שנאמר במשקים, כמשמעות הפסוק 'גפן' דהיינו יין, ולאפוקי מהדעה שמשערים בכזית, שהוא שיעור הנאמר באוכלים (מהר"ל). ויש מפרשים, שאין הכוונה לשיעור שתיית יין, אלא לשיעור איסורי האכילה של הנזיר, ששיעור החיוב שלהם הוא בכמות שווה לרביעית של יין, והדרך לשער את זה, על ידי הכנסת אוכלים בכמות שאכל הנזיר לתוך כוס מלאה יין, ומכיון שהיין סמיך, יישפך מהיין החוצה בדיוק כפי כמות האוכלים שהוכנסו לכוס, ואין משערים במים, שמטבעם הם נשפכים בכמות גדולה יותר מכמות האוכלים שהוכנסו לכוס (ראה רש"י סוכה ו, א ותוס' כאן ד"ה גפן, ע"פ חזו"א המובא בשיח השדה).

המשך מעמוד ד:

קָסָבַר מָתָר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ תַּחַת הַקּוֹרָה - משום שחודה החיצון יורד וסותם [לדעת הסוברים שקורה משום מחיצה (ראה להלן ח, ב)], ולכן השטח שתחת הקורה מותר בטלטול. ואע"פ שקורה משום מחיצה, צריך שיהיה בה גם היכר, ומטעם זה קורה למעלה מעשרים אמה פסולה, שאין בה היכר. ולכן די בהגבהה ברוחב טפח, שיש בכך היכר למשתמשים בשטח שעל גבה, שמותר בטלטול (ע"פ רש"י, תוס' ד"ה מותר, מהרש"א וגאון יעקב). ואינו נחשב שחודה החיצון של הקורה משמש מחיצה לשטח שתחתיה בלבד [ואם כן לא היה לו להועיל, שאין מחיצה לפחות מארבעה טפחים], אלא הוא משמש מחיצה לכל שטח המבוי, שיש בו יותר מארבעה טפחים (תוס' שם). ויש שפירש, שכיון שיש למבוי מחיצות משלש רוחותיו [ומדאורייתא מותר לטלטל בו], ורק חכמים הצריכו קורה בראשו משום היכר, הקילו בזה שנחשב מחיצה גם לפחות מארבעה טפחים (רבינו פרץ).

המשך מעמוד ה.

■ להלכה, מבוי שהיה מתוקן בלחי או בקורה ונפרץ אחד מהכתלים שבצד אורכו כלפי ראשו, אם נשאר בראשו פס ארבעה טפחים, מותר, ואם רוחב הפירצה יותר מעשרה טפחים, צריך לסותמה או לעשות בה צורת הפתח. ואם לא נשאר פס ארבעה טפחים, ורוחב הפירצה שלשה טפחים, אסור (שו"ע או"ח שסה, א ומשנ"ב שם), ואינו מועיל שיתקן את הפירצה בלחי או בקורה (ביאה"ל שם ד"ה אסור, וראה שם שדן אם מועיל שיתקן את הפירצה או את פתח המבוי בצורת הפתח, וראה משנ"ב במהדו' דרשו שם).

עַד שֶׁיְּהוּ בָּתִּים וַחֲצֵרוֹת פְּתוּחִין לְתוֹכוֹ - אבל אם אין בתים וחצירות פתוחים לתוכו דינו כחצר, וניתר רק בפס ברוחב ארבעה טפחים בפתחו, או בפס ברוחב משהו [-לחי] מצד אחד ופס ברוחב משהו מצד שני (ראה רש"י ד"ה ארכו, ע"פ הגמ' להלן יב, ב). והטעם לכך, משום שחצר עשויה לדירה ולאכילה ולתשמישים צנועים, ולכן צריכה מחיצות חשובות יותר, וכך גם מבוי שאין בתים וחצירות פתוחים לתוכו, כיון שדיירי מועטים, אינם מתביישים לאכול ולהשתמש בו תשמישים צנועים כבחצר, ולכן דינו כחצר (שו"ת הרשב"א ה, רג).

כֹּל שֶׁאָרְכּוֹ יֶתֶר עַל רָחְבּוֹ - שכך הדרך לעשות מבוי (לבוש או"ח שסג, כו, הובא במשנ"ב שם, קה).

דְּפָתַח לֵיהּ בְּקֶרֶן זָוִית, כך שטפח אחד מהפתח נמצא בדופן האמצעית של המבוי, ושלשה טפחים נוספים בדופן שלאורך המבוי, וכן בפתח האחר שבצידו השני של המבוי (רש"י, וראה תוס' ד"ה דפתח). ואין לחוש לכך שרוחב ארבעה טפחים של המבוי הוא רק בתחילתו סמוך לפתחו ולא לכל אורכו, וכן אורך ארבעה טפחים הוא רק באמצעיתו ולא בצדדיו (מהרש"א; וראה רש"ש).

ואף ש'פתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי' (להלן ו, א), אם עשה לפתח מזוזות ומשקוף, נחשב פתח גם כשהוא בקרן זוית (תוס' שם ד"ה דפתחא; וראה רבנו חננאל וחי' הר"ן שמטעם זה אביי חולק על רב יוסף).

לְחֵי הַבּוֹלֵט מִדּוֹפְנוֹ שֶׁל מָבוֹי וְכוּ' - ראה ביאור דין זה להלן (ע"ב).

וְרַב יוֹסֵף לְאַפּוֹקֵי מִתּוֹרַת לְחֵי עַד דְּאִיכָּא אַרְבַּע אַמּוֹת וְכוּ' - שלֶחי משום היכר, וכיון שסתם מבואות אורכם ארבע אמות, כל שהוא פחות מכך נראה בעיני הבריות כלחי ולא כמבוי. ולכן, אף

שכבר באורך ארבעה טפחים נחשב מבוי, מכל מקום נקט רב הונא לשון 'נידון משום מבוי', ולא 'אינו נידון משום לחי', שכן זה הוא טעם הדין, דהיינו שמארבע אמות נראה בעיני הבריות ככותל מבוי ולכן אין להם בו היכר לחי (רשב"א).

■ להלכה, מבוי שאינו גבוה עשרה טפחים וחוקק בו כדי להשלימו לעשרה, צריך לחקוק ארבע אמות לתוך המבוי [כדעת אביי] על פני כל רוחבו [כדעת הרא"ש והמאירי] (שו"ע או"ח שסג, כו), ואם חקק פחות מארבע אמות, אינו ניתר בלחי וקורה, אלא דוקא בפס ארבעה טפחים מצד אחד, או בלחי משהו מכאן ולחי משהו מכאן (משנ"ב שם, ק).

המשך מעמוד ו.

ויש שפירשו, שבמקום העקמומית אין צריך שום תיקון בין לרב ובין לשמואל, ולדעת רב מבוי עקום נדון כמבוי אחד מפולש שנתעקם באמצעיתו, וכשם שבמבוי מפולש צריך לעשות צורת הפתח בראשו האחד, ולחי או קורה בראשו השני, כך במבוי עקום עושה בראשו האחד צורת הפתח ובראשו השני לחי או קורה. ולדעת שמואל מבוי עקום נדון כאילו הוא סתום במקום העקמומית, וכשם שבמבוי סתום צריך לעשות בפתחו לחי או קורה, כך במבוי עקום עושה בכל אחד מפתחיו לחי או קורה (רשב"א; ריטב"א ורא"ש שם בשם ר"י).

אַלְמָא פִּרְצַת מָבוֹי מְצִידוֹ בְּאַרְבָּעָה - שמכך שלדעת רב מבוי עקום תורתו כמפולש, והיינו שהמעבר ברוחב עשר אמות שיש בראש כל אחד מהמבואות לחבירו, נדון כ'פירצה' ולא כ'פתח', מוכח ששיעור פירצת מבוי אינו נקבע לפי שם 'פתח' ששיעורו עשר אמות, שהרי גם בפחות מכך נחשב 'פירצה', ובהכרח ששיעור פירצה בארבעה טפחים, שהוא מקום חשוב, כדעת רב הונא (ריטב"א ד"ה מבוי, וד"ה אלא).

שַׁאנִי הָתָם דְּקָא בָּקְעֵי בָּהּ רַבִּים - וגם בפחות מעשר אמות דינו כפירצה, שאינו נקרא פתח אלא דרך הרבים (לבוש או"ח שסה, ב, הובא במשנ"ב שם, י). ויש שפירשו, שכיון שרבים עוברים שם, נחשב מבוי מפולש (שעה"צ שם, ח, בשם אחרונים).

ודברי רב חנן בר רבא שפירצת מבוי מצידו בעשר, נאמרו בפירצה שאין בה בקיעת רבים, כגון שפרוצה למקום מטונף או שיש בו בורות וטיט (ע"פ רש"י ד"ה מכלל). אבל פירצה שאינה פרוצה למקום מטונף, ונח לעבור בה, ורק אין דרך רבים לעבור בה, שיעורה בארבעה טפחים, שחוששים שמא יעברו בה רבים כדי לקצר דרכם (תוספת שבת שסה, ז, בדעת רש"י). ויש שסוברים שגם אם אין המקום מטונף, אלא שאין הרבים עוברים בו, אין פירצה ארבעה אוסרת (ביאה"ל שם, ב ד"ה דלא, בשם פמ"ג שם משב"ז א, שלמד כן מדברי הלבוש הנ"ל, וראה במשנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 11). ויש שכתב שגדר פירצה שאין הרבים בוקעים בה הוא שבני המבוי מראים בעצמם שרוצים לבנות ולסתום את הפירצה, ומונעים מהרבים לעבור שם (רשב"א בחי' ובעבודת הקודש ב, א, כב).

■ להלכה, מבוי שנפרץ מצידו שלא כלפי ראשו, אם אין הרבים בוקעים בפירצה [כגון שהיה המקום מטונף או מקולקל בטיט שאין דרך רבים לעבור שם, וכן אם נשתייר מהכותל שנפרץ שלושה טפחים או יותר בגובהו, שמעכב הילוך בני אדם], שיעורה בעשר אמות, ואם הרבים בוקעים בה, שיעורה בארבעה טפחים [כדעת רב חנן בר רבא] (שו"ע או"ח שסה, ב, ומשנ"ב שם, ט, וראה ביאה"ל שם ד"ה דלא, הובא לעיל; ובדין מבואות שלנו, ראה משנ"ב שם, י, ובמשנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 10).

מבוי עקום כמין ר', צריך צורת הפתח בעקמימותו, ובכל אחד משני ראשיו לחי או קורה [כדעת רב, וכפירוש רש"י ותוס'], או, צורת הפתח בכל אחד משני ראשיו, ולחי או קורה בעקמומית [כדעת הרא"ש] (שו"ע או"ח שסד, ג, וראה במשנ"ב שם פרטים נוספים). ובשעת הדחק, שאין יכול לעשות צורת הפתח בעקמימות, יש להקל בצורת הפתח בשני ראשיו (ביאה"ל שם ד"ה דינו). ובמבואות שלנו שלענין דינים מסויימים יש להם דין חצר, יש להקל שאין צריך שום תיקון בעקמומית (משנ"ב שם, יב).

כֵּיצַד מְעָרְבִין דֶּרֶךְ רְשׁוּת הָרַבִּים. הקדמה: כדי שיהיה המקום נחשב רשות הרבים צריך שיתקיימו בו כמה תנאים: א. שיהיה רוחבו שש עשרה אמה (רש"י ד"ה ר"ה, ע"פ שבת צט, א). ב. שיהיה מפולש משער לשער, ויהיו השערים מכוונים זה כנגד זה, בדומה למחנה ישראל במדבר (ע"פ רש"י שם ולהלן ע"ב ד"ה אבולי, ועוד; ולפי הגירסא ברש"י 'או', משמע שאם אין שם חומה, נחשב רשות הרבים גם אם אינו מפולש. וכ"כ עוד ראשונים, ראה ריטב"א מהדו' מוה"ק הע' 435א). ג. שיהיו בה שישים ריבוא בני אדם, בדומה למחנה ישראל במדבר שהיו בו שישים ריבוא (רש"י כאן, ולהלן ע"ב ד"ה ירושלים, וכן להלן נט, א ד"ה עיר; תוס' ד"ה כיצד). ורבים מהראשונים סוברים שגם אם אין בה שישים ריבוא נחשבת רשות הרבים (רמב"ן וריטב"א להלן נט, א; ב"י או"ח שמה ד"ה ורשות, בדעת הרמב"ם שבת יד, א; וראה ב"י שם, וביאה"ל שם, ז ד"ה שאין, שהביאו שיטות הראשונים בהרחבה; וראה בשו"ע שם תנאים נוספים לדין רשות הרבים). ודינים אלו הובאו להלכה (שו"ע או"ח שמה, ז, וראה שם פרטים נוספים). הברייתא דלהלן מבארת כיצד ניתן לערב [להתיר לטלטל] רשות הרבים שהתקיימו בה תנאים אלו.

כֵּיצַד מְעָרְבִין דֶּרֶךְ רְשׁוּת הָרַבִּים וְכוּ' וְלֶחִי וְקוֹרָה מִכָּאן - ו'רשות הרבים' היינו שרוחבה שש עשרה אמה (רש"י). ואע"פ שלחי אינו מועיל בפתח שרוחבו יותר מעשר אמות, עושה לחי רחב עד שיתמעט הפתח לפחות מעשר אמות (תוס' ד"ה ולחי). ויש שפירש, שמדובר ברשות הרבים רחבה שש עשרה אמה, שסמוך לראשה מתקצר רוחבה ונעשה עשר אמות, ולכן מועיל שם לחי (ריטב"א).

המשך מעמוד ו:

ומה שנהגו כיום לתקן את העיר על ידי צורת הפתח, אע"פ שרשות הרבים אינה ניתרת בצורת הפתח בלא דלת, הוא מפני שסמכו על הדעות (ראה שו"ע שמה, ז וביאה"ל שם ד"ה שאין, וביאורים לעיל ע"א) שאם אין שישים ריבוא שעוברים שם, אין המקום נחשב רשות הרבים. אמנם מכיון שלדעת הרבה ראשונים (ראה שם) גם בלא שישים ריבוא נחשב רשות הרבים, לכן כל בעל נפש יחמיר לעצמו שלא לטלטל על ידי צורת הפתח בלבד, אמנם אין למחות ביד הנוהגים להקל בזה (משנ"ב בסד, ח, וראה ביאה"ל שם ד"ה ואחר, הטעם שיש להקל בצורת הפתח, ובמשנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 8, דעת החזו"א).

הַהוּא מְבוֹי עָקֹם דַּהֲוָה בְּנָהַרְדְּעָא וְכוּ' - והיה עשוי כצורת האות ח', ושני ראשיו פתוחים לרשות הרבים. והצריכוהו דלתות בשתי עקמימותיו, כדעת רב (לעיל ע"א) שמבוי עקום צריך תיקון במקום העקמומית (רש"י, וכשיטתו לעיל בדעת רב, וראה ביאורים שם ד"ה רב). ויש שפירשו, שמבוי זה היה בצורת האות ר' [בדומה למבוי שנחלקו בו רב ושמואל (שם)], וגרסו 'ואצרכוהו דלת',

בראשו האחד, וכשיטת רב [לדעתם] שמבוי עקום אין צריך תיקון במקום העקמומית (רשב"א לעיל ע"א, ורא"ש א, ו בדעת ר"י, וכשיטתם לעיל בדעת רב, ראה ביאורים שם; וראה פירוש נוסף בתוס' לעיל ע"א ד"ה רב, ובתוס' להלן י, ב ד"ה עושה).

■ להלכה, מבוי העשוי כמין ח', צריך לעשות לו צורת הפתח בשתי עקמימותיו, ולחי או קורה בשני ראשיו [כפירוש רש"י, וכדעת רב] (שו"ע או"ח שסד, ג, וראה ביאה"ל שם ד"ה ואם).

המשך מעמוד ט.

אָמַר אַבַּיֵי מְנָא אֲמִינָא לָהּ דְּאָמַר וְכוּ', ומכיון שלא מצינו מי שחולק על דברי רב, מסתמא גם רבי יוחנן מודה לזה (ריטב"א).

תּוֹךְ הַפֶּתַח צָרִיךְ לֶחִי אַחַר לְהַתִּירוֹ, ולחי זה אינו מתיר רק את הפתח, שהרי אין מבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהיו בתים וחצירות פתוחים לתוכו, אלא הוא מתיר את המבוי כולו (רשב"א; ר"ן, וראה תוס' ד"ה תוך).

וְרָבָא הָתָם דְּפָתוּחַ לְכַרְמְלִית וְכוּ', מָצָא מִין אֶת מִינוֹ וְנֶעְוֹר - מצאה הכרמלית שבין הלחיים, שאין בה שיעור כרמלית, את הכרמלית שחוצה לה, ונתחברו יחד להיות כרמלית אחת (רש"י). ואף לדעת הרי"ף [המובאת לעיל (ד"ה מקום)] שהתיתר לטלטל בין הלחיים הוא משום שחודם החיצון נמשך וסותם, אין זה אלא משום שהמקום מצד עצמו נטפל לרשות היחיד, אבל כשהוא סמוך לכרמלית ונטפל אליה, אין אומרים חודה החיצון יורד וסותם (חזו"א או"ח סו, ד, ובכך מיישב את קושיית הר"ן כאן, וכע"ז בעבודת הקודש להרשב"א שער א, יא, סו-סז).

ויש שפירש, שהאיסור לטלטל בין הלחיים כשהם פתוחים לכרמלית הוא גזירה מדרבנן, שמא יבוא להקל ולטלטל גם בכרמלית הסמוכה לו, וחששו לכך הואיל ובין הלחיים דומה לכרמלית בכך שיש לו רק שלש מחיצות, והאיסור לטלטל בכרמלית קל בעיני בני אדם, כיון שהוא רק מדרבנן (רבינו יהונתן ב, ב מדפי הרי"ף ד"ה משום, וכן ביארו הראש יוסף [שבת ט, א ד"ה עוד אבאר] והקהלות יעקב עירובין ד בדעת הרי"ף).

ודין זה [שאסור לטלטל בתוך הפתח כשהוא סמוך לכרמלית] הוא בין כשמתיר את המבוי בלחי ובין כשמתיר את המבוי בקורה (רמב"ם שבת יז, יא). ויש סוברים, שתחת הקורה מותר לטלטל אפילו שהיא סמוכה לכרמלית, כיון שקורה משום היכר היא וההיכר הוא לבני רשות הרבים, ורק בבין הלחיים אסור לטלטל כשהוא סמוך לכרמלית, כיון שמעיקר הדין בין הלחיים אינו חלק מהמבוי, לפי שלחי משום מחיצה הוא וחודו הפנימי נמשך וסותם, וההיתר לטלטל שם הוא רק משום שהוא מקום פטור ונטפל לרשות היחיד, ולכן כשהוא סמוך לכרמלית ונטפל אליה, אסור לטלטל בו (רא"ש א, י, וכע"ז בראב"ד שם).

■ להלכה, מותר לטלטל תחת הקורה ובין הלחיים כשהם פתוחים לרשות הרבים [כרבא] (שו"ע או"ח שסה, ד), ויש סוברים שרק כשאין שם ארבעה על ארבעה מותר לטלטל שם [כתוס' וריטב"א], ויש סוברים שגם כשיש שם ארבעה על ארבעה מותר לטלטל שם [כהרי"ף] (משנ"ב שם, כה). אבל כשהם פתוחים לכרמלית אסור לטלטל תחת הקורה ובין הלחיים [כהרמב"ם] (שו"ע שם), ויש מתירים לטלטל תחת הקורה גם כשהיא פתוחה לכרמלית [כהרא"ש והראב"ד] (משנ"ב שם, כז).

המשך מעמוד י:

חֲזָקָה אֵין אָדָם מַנִּיחַ פֶּתַח גָּדוֹל וְנוֹכֵנֵס בְּפֶתַח קָטָן, אך אם בני המבוי אכן עזבו את הפתח הגדול והתחילו לעבור בפתח הקטן, בטל תיקונו ונאסר המבוי, וצריך לעשות צורת הפתח לפתח הגדול (הגהות אשר"י א, יב, וראה בתפארת שמואל שם).

וּמַאי שְׁנָא מִדְּרַבִּי אַמֵּי וּדְרַבֵּי אַסִּי שאמרו לעיל (ה, א) שמבוי שנפרץ באחד מצדדיו בתוך ארבעה טפחים הסמוכים לפתחו, אסור לטלטל בו אפילו כשאין בפירצה עשר אמות, שמא יתחילו להיכנס ולצאת דרך הפירצה שבצידו, ויתבטל שֵׁם פתח מהפתח העיקרי של המבוי (רש"י). ויש שפירש, שהטעם של רב אמי ורב אסי הוא, שכיון שהמבוי נפרץ ביותר משלשה טפחים שהוא שיעור לבוד, הכותל שלפני הפירצה [שעליו עומדת הקורה] אינו מחובר למבוי, ולכן הקורה שעליו פסולה שהרי אינה מונחת על כותלי המבוי, אבל כשהפירצה היא לאחר ארבעה טפחים מותר לטלטל בו, כיון שגם הכותל שלפני הפירצה נחשב כמבוי, שהרי יש בו ארבעה טפחים שהוא שיעור מבוי. ולפי זה קושיית הגמ' היא להיפך, מדוע בהוה אמינא כאן חששו שמא בני רשות הרבים יעזבו את הפתח הגדול, הרי רב אמי ורב אסי התירו לטלטל במבוי שנפרץ מצידו לאחר ארבעה טפחים, ולא חששו שמא יעזבו את הפתח הגדול (רשב"א, וראה שם שאף שביאור זה דחוק הוא, מכל מקום לרש"י לא מובן מדוע כשהפירצה היא לאחר ארבעה טפחים, לא חששו רב אמי ורב אסי שמא יעזבו את הפתח הגדול).

הָתָם קָא מְמַעֵט בְּהִלּוּכָא הָכָא לֹא קָא מְמַעֵט בְּהִלּוּכָא, ולכן כאן אין לחשוש שמא יעזבו את הפתח הגדול (רש"י). ולשיטת המפרש (לעיל ד"ה ומאי) שקושיית הגמ' מדוע בהוה אמינא חששו שמא יעזבו בני רשות הרבים את הפתח הגדול, ובמבוי שנפרץ מצידו לא חששו לכך, תירוץ הגמ' הוא, שבמבוי שנפרץ מצידו, הפתח הגדול יחשב כפתח גם אם בני רשות הרבים יעזבו אותו, כיון שהסיבה שהם הולכים בפתח הקטן, היא רק בגלל שהוא מקצר להם את הדרך, ואין בזה גילוי דעת שהם מבטלים את הפתח הגדול מלשמש כפתח (רשב"א).

■ להלכה, מבוי שהוא רחב עשרים אמה עושה משני צידיו פס שלש אמות, ומעמידו רחוק מהכותל שתי אמות [כרב יהודה], וצריך לעשות לחי או קורה להתיר את הפתח, ואינו יכול להשתמש בפס ללחי, כיון שהפס רחוק יותר משלשה טפחים מהכותל [כתוס'] (משנ"ב שסג, קמו, ושעה"צ שם). וכן יכול לעשות פס אמה וחצי ומעמידו רחוק מהכותל אמה וירחיק עוד אמה ויעמיד שם עוד פס אמה וחצי [כמסקנת הגמ'], וצריך להיזהר שבני המבוי לא יעזבו את הפתח הגדול וילכו בפתח הקטן, ואם הם עזבו את הפתח הגדול בטל תיקון המבוי, ואינו ניתר אלא אם כן עשו בפתח הגדול צורת הפתח [כהגהות אשר"י] (שו"ע שם, לד, ומשנ"ב שם, קנ, וראה עוד במשנ"ב מהדו' דרשו שם).

תְּנַן הָתָם עוֹר הָעַסְלָא וְחֶלֶל שֶׁלּוֹ מִצְטָרְפִין בְּטֶפַח, לענין טומאת אהל, ששיעור אהל הוא טפח (רש"י, תוס'). ואפילו שהחלל מצטרף לטפח, מכל מקום הטומאה היא רק כשהכלים והמת נמצאים תחת העור, אבל אם אחד מהם נמצא תחת החלל אינם נטמאים (תוס'). ויש מפרשים, שהצירוף של עור העסלא והחלל הוא לענין טומאת משכב ומושב של זב, לפי שרק מושב שיש בו טפח טמא משום מושב הזב (תוס' רי"ד; מאירי בשם הראב"ד).

והטעם שלא אומרים 'לבוד' להחשיב את נקב העסלא כסתום, כיון שהלכה למשה מסיני היא שלא אומרים לבוד לגבי טומאה (תוס'). ויש מפרשים שאין אומרים לבוד בכלים (רשב"א; ריטב"א), או שאין אומרים לבוד בדבר שעומד להיות פתוח לעולם (ריטב"א).

בְּפָרוּץ כְּעוֹמֵד פְּלִיגִינְן, שלפי רב דימי פרוץ כעומד מותר, אבל בעומד מרובה משתי רוחות מודה רב דימי שאינו עומד (חזו"א או"ח ב, ט). והטעם שאביי סבר שמחלוקתם היא בעומד מרובה משתי רוחות ולא בפרוץ כעומד, אף שמלשונם משמע שנחלקו בפרוץ כעומד וכקושיית הגמ', כיון שאביי סבר שעומד מרובה משתי רוחות עדיף על פרוץ כעומד, ולפיכך לא יתכן שרב דימי יסבור שעומד מרובה משתי רוחות אינו עומד, ופרוץ כעומד נחשב כעומד (ר"ן).

■ להלכה, יש אומרים שעומד מרובה משתי רוחות אינו עומד, ויש אומרים שנחשב כעומד (משנ"ב שסב, מה, ושעה"צ שם ל, וראה עוד פרטים במשנ"ב שם, ובמהדו' דרשו שם הע' 24).

המשך מעמוד יא.

דְּלֵית לְהוּ שִׁקְפֵי - שהאבנים שסביב הפתח אינן ישרות ומסותתות, אלא אבן נכנסת ואבן יוצאת [ראה עמ' 173 ציור ב] (רש"י; תוס' מנחות לג, ב ד"ה דלית), אבל כשהאבנים שסביב הפתח ישרות ומסותתות, ורק שלא עשו מזוזות סביב הפתח, אין זה נחשב 'פתחי שמאי' (ריטב"א להלן ע"ב ד"ה אשכחינהו בדעת רש"י). וקני אילן שיוצאים משני צידיו ענפים נחשבים כ'פתחי שמאי', כיון שאינם ישרים ומסותתים (מקור חיים תיקון עירובין בסופו, וראה בשעה"צ שסג, יט). ויש שסובר, שאין זה 'פתחי שימאי', כיון שזהו צורתם של קנים אלו, ורק דבר שניכר שנפרץ ונהרס נחשב כ'פתחי שימאי' (חזו"א או"ח ע, כה, וביו"ד קעב, א, וראה ביו"ד שם שראוי להחמיר ולתקן את קני האילן כדעת המקור חיים).

ויש מפרשים, שכל פתח שאין סביבו מזוזות הוא 'פתחי שימאי', אפילו כשהאבנים שסביב הפתח ישרות ומסותתות (תוס' רי"ד; ריטב"א), אמנם דין זה הוא רק כשהפתח של המבוי עצמו משמש לצורת הפתח, שכשאין שם מזוזות אין זה נראה פתח אלא פירצה, אבל קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן שניכר לכל שהוא פתח, אינו 'פתחי שימאי' אפילו שאין שם היכר מיוחד של מזוזות מסביב לפתח (ריטב"א להלן ע"ב שם, אולם ראה בר"ן, וראה עוד חזו"א או"ח שם).

דְּלֵית לְהוּ תְּקָרָה מעל הפתח כלל, אלא פתוח הוא עד למעלה, ולכן אין כאן צורת הפתח, שהיא קנה מכאן וקנה מכאן וקנה מעליהם (רש"י), אבל כשיש מעליהם תקרה, אפילו שאינה ישרה אלא אבן נכנסת ואבן יוצאת, אין זה 'פתחי שימאי' (בניין ציון [לבעל הערוך לנר] כז, בדעת רש"י). ויש מפרשים, שגם כשיש תקרה מעל הפתח כל עוד אינה ישרה ומסותתת, עדיין היא 'פתחי שימאי' (תוס' מנחות לג, ב ד"ה דלית, רא"ש שם מזוזה יא, וראה חזו"א או"ח עא, יא). ולמפרשים שביארו לעיל (ד"ה דלית להו שקפי) שצריך שיהיו מזוזות סביב הפתח, גם כאן צריך שיהיה משקוף מעל הפתח (ריטב"א).

צוּרַת הַפֶּתַח שֶׁעָשָׂאהּ מִן הַצַּד - שקשר את החבל באמצע הקנים, ולא הניחו מעליהם [ראה עמ' 174 ציור ה] (רש"י), וגם באופן שקשר את החבל מהצד בשווה לראש הקנים ולא רואים את ראשי הקנים מעל החבל, נחשב כצורת הפתח מהצד כל עוד שהחבל אינו קשור ממש מעל הקנים (ריטב"א בדעת רש"י, משנ"ב שסב, סד, בשם הרבה אחרונים). ויש שסובר, שאם קשר את החבל מהצד בשווה לראש הקנים, ולא רואים את ראשי הקנים מעל החבל, אין זה נחשב כצורת הפתח מהצד (ט"ז או"ח שסב, ד, בדעת רש"י).

לֹא עָשָׂה וְלֹא כְלוּם, כיון שאינו דומה לפתח, לפי שהדרך היא להניח את המשקוף מעל גבי המזוזות ולא על צידם (רא"ש א, יד). ■ להלכה, צורת הפתח שעשאה מהצד פסולה (שו"ע או"ח שסב יא), וצריך לקשור את החבל מעל הקנים ממש [כהריטב"א] (משנ"ב שם, סד).

המשך מעמוד יא:

כִּי פְּלִיגִי בְּיֵשׁ בְּרֻגְלֶיהָ שְׁלֹשָׁה וּגְבוֹהָה עֲשָׂרָה וְכוּ', כיון שגם לרבי מאיר חוקקין להשלים רק כשיש מקצת פתח, אבל כשאין מקצת פתח, מודה רבי מאיר שאין חוקקין להשלים (ריטב"א).

אָמַר לֵיהּ אִי מַשְׁכַּחַתְּ לְהוּ לֹא תֵּימָא לְהוּ וְכוּ', ויש שאינם גורסין כן בגמ', כיון שלא באו לפשוט מברייתא זו כרב נחמן שאינן צריכים ליגע (רשב"א; ריטב"א, וראה עוד לעיל ד"ה ושוין).

■ להלכה, קני צורת הפתח אינם צריכים ליגע [כרב נחמן] (שו"ע או"ח שסב, יא). וכן כיפה שיש ברגליה עשרה טפחים חייבת במזוזה, ונחשבת כצורת הפתח לגבי תיקון חצרות ומבואות [כרבנן] (שו"ע יו"ד רפז, ב; או"ח שם, יב וראה במשנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 65 האם כיפה שאין מעליה סף ישר כשר לצורת הפתח).

מִשְׁנָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר לְחַיִּין - אין זו דעה נוספת, אלא שרבי אליעזר סובר שדעת בית שמאי שצריך שני לחיים [שהרי היה רבי אליעזר מתלמידי בית שמאי, ולא מצינו בשאר מקומות שנחלק עליהם] (ראה ריטב"א להלן יב, א).

עַל מָה נֶחְלְקוּ עַל רָחָב מֵאַרְבַּע אַמּוֹת - שמחמת רוחבו סוברים בית שמאי שאין התיקון ניכר בו, עד שיהא בו גם לחי וגם קורה (רבינו יהונתן).

גְּמָרָא. לְמֵימְרָא דְּקָא סָבְרִי בֵּית שַׁמַּאי אַרְבַּע מְחִצּוֹת דְּאוֹרַיְיתָא - שתיקון הרוח הרביעית במבוי מדאורייתא, בשביל להחשיבו לרשות היחיד, שרשות היחיד צריכה היקף מחיצה כלשהי גם ברוח הרביעית, כגון של לחי וגם קורה המועילים יחד כמחיצה, ואף שאין הם מועילים להיות מחיצה לשלש הרוחות שנצרך להם מחיצה גמורה, לרוח רביעית די בלחי וקורה שנחשבים יחד למחיצה כלשהי, ואין התיקון של הלחי והקורה של הרוח הרביעית נועד רק בשביל שההולכים במבוי יבחינו בינו לבין רשות הרבים, ולא בשביל להיות כמחיצה, שא"כ היה די בלחי או בקורה (רש"י וריטב"א). ונדון הגמ' הוא לפי ת"ק של המשנה, שאילו לפי רבי ישמעאל המחלק ברוחב פתח המבוי, ודאי שתיקון הרוח הרביעית אינו אלא מדרבנן (קרן אורה; חזו"א או"ח עג, ב).

לְטַלְטֵל עַד דְּאֵיכָּא אַרְבַּע - שהתיקון של הרוח הרביעית אינו דין דאורייתא בשביל שהמבוי יחשב לרשות היחיד המוקפת מחיצות, אלא בשביל להתיר את הטלטול מדרבנן במבוי (רש"י), ואף שהתיקון לא נועד אלא בשביל שההולכים במבוי יבחינו בינו לבין רשות הרבים, מכל מקום הצריכו בית שמאי היכר גמור של קורה ולחי יחד (ריטב"א).

לֵימָא קָא סָבְרִי בֵּית הִלֵּל שָׁלֹשׁ מְחִצּוֹת דְּאוֹרַיְיתָא, שאילו היה מספיק בשתי מחיצות מדאורייתא, והתיקון של הרוח

השלישית היה מדרבנן, למה לא די ברוח השלישית בתיקון של לחי וקורה (ריטב"א).

לְזָרוֹק מִשְּׁתַּיִם הוּא דְּמְחַיֵּיב לְסַלְּטֵל עַד דְּאִיכָּא שָׁלֹשׁ - שיש שלשה דינים במחיצות: [א] מהתורה די בשתי מחיצות בשביל להחשיב את המקום לרשות היחיד. [ב] מדרבנן צריך שלש מחיצות גמורות בשביל להחשיב את המקום לרשות היחיד. [ג] מדרבנן צריך תיקון נוסף של לחי או קורה ברוח הרביעית, בשביל שיבחינו בהבדל שבין המבוי לבין רשות היחיד (רשב"א וריטב"א). אכן, הגמ' אמרה כן רק בתורת דיחוי, שאין להוכיח מהמשנה, אבל להלכה, שלש מחיצות דאורייתא (רשב"א).

■ להלכה, מדאורייתא רשות היחיד צריכה שלש מחיצות [והמחיצה השלישית יכולה להיות על ידי לחי, כמו שיתבאר להלן (יב, ב)], ומדרבנן צריכים להוסיף תיקון של לחי או קורה ברוח הרביעית [וכמבואר ברשב"א הנ"ל] (ביאה"ל שסג, א, בשם רוב הפוסקים). ויש סוברים, שמדאורייתא מקום המוקף ארבע מחיצות נחשב לרשות היחיד, ומקום המוקף שלש מחיצות אינו לא רשות היחיד ולא רשות הרבים, ואין בו איסור טלטול, ומאידך, אין איסור לזרוק מתוכו לרשות הרבים, ומדרבנן, אסרו לטלטל עד שיהיה תיקון של לחי או קורה ברוח הרביעית (ביאה"ל שם בשם הרמב"ם, וראה מגיד משנה [שבת יז, ט] שהיתה לרמב"ם גירסה אחרת בגמ' כאן, וראה בביאה"ל שם, דעה שלישית שמכריעה בין השיטות).

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְחָיַיִן וְקוֹרָה קָאָמַר - שהצריך רבי אליעזר לתקן את המבוי גם בשני לחיים וגם בקורה, אכן, תיקון זה אינו נחשב לצורת הפתח [אף לדעת הסוברים שצורת הפתח כשרה גם כאשר עמודי הצדדים אינה מגעת לקורה], כיון שהקורה מונחת על כותלי המבוי ואינה נראית כצורת הפתח (קרן אורה).

המשך מעמוד יד.

■ להלכה, היתה אחת למעלה ואחת למטה, אומרים 'רואין' להכשירם, בתנאי ששתיהן מונחות בין עשרה טפחים לעשרים אמה [כדעת רב יוסי ב"ר יהודה], ובתנאי שסמוכות זו לזו בתוך שלשה טפחים [וכמבואר בגמ' סוכה המובאת בראשונים]. ויש פוסלים [וכדעת חכמים החולקים על רב יוסי ב"ר יהודה, לשיטת תוס'] (שו"ע או"ח שסג, כג), ולהלכה, יש להחמיר (משנ"ב שם).

רְחָבָה אַרְבָּעָה שֶׁאֲנִי - שארבעה טפחים הוא שיעור 'מקום', וקורה רחבה ארבעה טפחים, חשובה אף שאינה בריאה (רשב"א), ועוד, שכיון שהקורה נועדה להיכר, כשהיא רחבה ארבעה הרואים מבינים שהונחה שם בקביעות כדי להתיר את המבוי (לבוש או"ח שסג, יז). ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע שם). וכשהיא דקה ביותר עד שניטלת ברוח מצויה, יש לעיין (ביאה"ל שם). ושתי קורות סמוכות שרוחבן כולל הלבוד שביניהן עולה לארבעה טפחים, תלוי במחלוקת [שהובאה לעיל] האם לבוד מועיל לרוחב הקורה, ויתכן שבזה לדעת הכל פסולה, כיון שכל ההיכר הוא כשרוחבה ארבעה טפחים ממש, אבל לא באופן שנעשית רחבה רק על ידי צירוף האויר (ביאה"ל שם, כב).

עֲקוּמָה רוֹאִין אוֹתָהּ וְכוּ'. פְּשִׁיטָא - פשוט שגם כאן אומרים 'רואין' כמו במקרים הקודמים במשנה שהכשיר רבי יהודה מדין 'רואין' (רש"י), שהרי גם בעקומה דין 'רואין' הוא רק לפי רבי יהודה (ב"ח או"ח שסג, יא, בדעת רש"י). ויש מפרשים, שפשוט שאומרים כאן 'רואין', כיון שהקורה בעצמה חזקה כדי להניח עליה קורה, וגם רבנן החולקים על רבי יהודה, מודים לכך [וכמובא בביאורנו לעיל (יג, ב)] (רשב"א; ריטב"א לעיל שם).

הָיָה בְּתוֹךְ הַמְּבוֹי וְעָקְמוּמֵיתָה חוּץ לַמָּבוֹי וְכוּ' ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע או"ח שסג, כ, וראה במשנ"ב שם פרטים נוספים).

כֹּל שֶׁיֵּשׁ בְּהֶקְפּוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים יֵשׁ בּוֹ רֹחַב טֶפַח, בערך, ולא בחשבון מדוקדק (תוס' ד"ה והאיכא), שכיון שקשה לצמצם בחשבונות, סמכו חכמים על שיעורים אלו בדינים דרבנן, ויתכן שגם בדינים דאורייתא (שעה"צ שעב, יח). ומצינו שיעורי תורה נוספים שניתנו בחשבון שאינו מדוייק, כדי שיוכלו לקיים את המצוות המעשיות גם אלו שאינם בקיאים בחישובים (חזו"א או"ח קלח, ד).

מַנָּא הָנֵי מִילֵּי - מה המקור לקבוע את זה לשיעורי תורה, למרות שאינו מדוקדק בחשבון (תוס' רא"ש, וכדלעיל בסמוך).

המשך מעמוד יד:

מן הכותל שלשה טפחים, טעם הפסול הוא משום ש'אתא אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה' (רבינו יהונתן לעיל ג, א מדפי הרי"ף ד"ה בית שמאי). ונפק"מ, באופן שהלחי רחב יותר משלשה טפחים [שהגדיים יכולים לעבור, אבל העומד מרובה על הפרוץ, ואין את הדין של 'אתא אוירא ומבטל'] (ע"פ שלטי הגיבורים בשם ריא"ז א, ומג"א שסג, ה). ■ להלכה, צריך שלא יהא הלחי רחוק מן הכותל שלשה טפחים (שו"ע או"ח שסג, ו), ויש להחמיר אפילו אם הוא רחב יותר משלשה טפחים [כדעת רבנו חננאל ותוס'] (משנ"ב שם, כב, וראה שעה"צ שם, יג). הרחיקו מהכותל שלשה, או שהגביהו מהארץ שלשה, פסול. הגביהו פחות משלשה, אף שאין בו אלא שבעה ומשהו, כשר (שו"ע שם, י).

ובקיעת גדיים הוא דין שנאמר רק לגבי 'לבוד', שפירצה במחיצה שנחשבת סתומה מדין לבוד אינה יכולה להיחשב סתומה אם גדיים בוקעים אותה (חזו"א או"ח עז, א), לפי שכל ענין לבוד הוא שמפאת קוטנו אינו חשוב הפסק, וכשיש שם בקיעת גדיים נעשה פירצה הניכרת היטב (קהלות יעקב א, ד, בדעת הריטב"א, וראה שם דעות נוספות), אבל בקיעת גדיים אינה מבטלת פירצה שאומרים בה דין 'פי תקרה יורד וסותם', והיא נחשבת מחיצה למרות שגדיים בוקעים בה (חזו"א שם).

אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי לֹא בְּהֵילְמֵי - מי מלח, המשמשים לכבישת מאכלים לקיום לאורך זמן, שאף שאין עיבוד באוכלים (כמבואר בשבת עה, ב), גזרו באופן כזה שהמלח מקיימו לימים רבים, מפני שדומה לעיבוד עור (רש"י שם קח, ב, ותוס' עה, ב ד"ה אין. וראה ביאורנו [שם קח, א] טעמים נוספים לאיסור), ולדעת חכמים (שם) מותר להכין כמות מועטת לצורך טיבול אוכלים, ורבי יוסי אוסר, ומשמיענו כאן רב יוסף שאין הלכה כרבי יוסי.

אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי לֹא בְּהֵילְמֵי וְלֹא בִּלְחָיַיִן ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע או"ח שכא, ב; שסג, ג).

הַשּׁוֹתֶה מַיִם לְצָמְאוֹ אוֹמֵר שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ, אבל אם שותה מחמת סיבה אחרת, כגון שנחנק על ידי חתיכת בשר, אינו מברך (רש"י, ע"פ הגמ' בברכות מד, ב - מה, א), כי באופן כזה אין גופו נהנה מהמים. ודוקא ברכה ראשונה אינו מברך משום שהוא אנוס, אבל ברכה אחרונה מברך (תוס' שם מה, א דחנקתיה, ורא"ש שם בשם רב עמרם), שנהנה מהמים (פרישה או"ח רד, טו) הנאת מעיו (שבט הלוי

י, מב [יב]). ויש סוברים, שכשם שלפניו אינו מברך, כך גם לאחריו אינו מברך (תוס' שם בשם רבינו משה, ורא"ש שם). וחנקתיה אומצא אינו מברך דוקא אם שותה מים, אבל שותה שאר משקין, כיון שנהנה מהם חייב לברך (תוס' שם, ורא"ש שם). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח רד, ז, וראה משנ"ב שם, מ ו-מב).

המשך מעמוד טו.

כּוֹתֶל שֶׁצִּידּוֹ אֶחָד כְּנוּס מֵחֲבֵירוֹ וְכוּ', ואף לפי הוה אמינא זו, כדי להוכיח מהברייתא כדעת אביי שלחי העומד מאליו כשר משום שלחי משום מחיצה, הוצרכה הברייתא לומר 'בין שנראה מבחוץ ושוה מבפנים, ובין שנראה מבנים ושוה מבחוץ', כי היה מקום לומר שלחי הנראה מבפנים הוא יותר מחיצה מאשר לחי הנראה מבחוץ, כיון שהוא סותם קצת את חלל המבוי, וגם למאן דאמר לחי משום מחיצה יהא כשר רק נראה מבפנים, קמ"ל (תורת חיים).

אַחֲוֵי לֵיהּ בְּיָדֵיהּ קָם אַדּוּכְתֵּיהּ - רב הורה לשמשו לעמוד לא רק כדי להצילו מטלטול במבוי שאינו מתוקן, אלא שהשמש בעמידתו ישמש כלחי, שלחי הנעשה בשבת כשר גם אם לא סמך עליו מאתמול (רשב"א, וראה לעיל ד"ה תא שמע).

לֹא סַלְקָא דַּעְתָּךְ וְכוּ', והלכה כאביי, שלחי העומד מאליו הוא לחי כשר אם סמכו עליו מאתמול, ואם לא סמכו עליו מאתמול אינו לחי כשר. וזו היא אחת מששת המחלוקות שבש"ס שבהן הלכה כאביי ולא כרבא, וסימנן יע"ל קג"ם, ואות למ"ד היא 'לחי העומד מאליו' (רש"י כאן ובקידושין נב, א). ויש סוברים שהלכה כרבא שלחי העומד מאליו אינו לחי (תוס' לעיל ה, ב ד"ה פחות, ובקידושין שם, שר"ת מפרש את אות הלמ"ד למחלוקת אחרת, וכן בני נרבונא מפרשים אותה למחלוקת שלישית). ■ להלכה, לחי העומד מאליו כשר אם סמכו עליו מאתמול, ואם לא סמכו עליו מאתמול אינו כשר [כדעת רש"י שהלכה כאביי] (שו"ע או"ח שסג, יא).

מִשְׁנָה. בַּכֹּל עוֹשִׂין לְחַיִּין אֲפִילּוּ בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים - כגון אדם או בהמה, אם גובהם עשרה טפחים, ולא חוששים שמא ימותו. ובהמה כשירה ללחי דוקא אם מתוחה מלמעלה בחבלים שלא תרבץ תחתיה ויתמעט גובה הלחי מעשרה טפחים, וכן קשורה כדי שלא תברח (גמ' סוכה כג, א, וראה מה שכתבנו להלן ד"ה ורבי מאיר). ואדם כשר ללחי אפילו אם אינו קשור, כי איננו חוששים שיברח (מג"א או"ח שסג, ח בביאור הרמב"ם). ■ להלכה, בעלי חיים כשרים ללחי, ובלבד שיקשרנו שם בחבלים כדי שלא יוכלו לרבץ (שו"ע או"ח שסג, ג), ואפילו אדם כשר ללחי אם הודיעוהו, אבל אם לא הודיעו אינו כשר אלא אם כן קשרוהו, שלולי כן ודאי ילך (רמ"א שם, ומשנ"ב שם, יז ושעה"צ שם, ט, בשם מג"א והגר"א), ויש מחמירים אף בהודיעוהו אם לא קשרו, מחשש שמא ישכח וילך (משנ"ב שם ושעה"צ שם, י, בשם תוספת שבת המובא בפמ"ג).

וְרַבִּי מֵאִיר אוֹסֵר, ומסקנת הגמ' בסוכה (כד, א), שלדעתו הדין שאין עושים מחיצה מבעל חיים הוא מדאורייתא, וללשון ראשון טעמו משום שמחיצה העומדת ברוח חיים אינה מחיצה (ובסוגייתנו רש"י להלן ע"ב מזכיר טעם זה), וללשון שני טעמו שמחיצה שאינה עשויה בידי אדם אינה מחיצה.

וּמְטַמֵּא מִשּׁוּם גּוֹלֵל, אפילו אחרי שניטל משם (רש"י). ויש סוברים, שהוא מטמא רק בזמן שהוא משמש בפועל להיות גולל, אך אם הוא ניטל או המת ניטל, אינו מטמא (תוס' סוכה כג, א ד"ה ולא; רמב"ם טומאת מת ו, ד).

המשך מעמוד טז:

כעומד מרובה על הפרוץ (אור זרוע ב, קכו והגהות אשר"י סוף סי' כג, הובא במג"א שסב, טז). ■ להלכה, עומד גמור המרובה על הפרוץ משתי רוחות נחשב עומד, אבל עומד על ידי לבוד, אינו נחשב עומד [כדעת האור זרוע והגהות אשר"י] (משנ"ב שם, מה, ושעה"צ שם, ל). ויש סובר, שבכל גווני אינו נחשב עומד [כדעת הרשב"א] (חזו"א או"ח סח, ב, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 24).

מְחִיצָה תְּלוּיָה אֲבַעְיָא לִיהּ - מחיצה שלימה של עשרה טפחים התלויה ועומדת באויר, ומתחתיה ריוח שלשה טפחים, שהסתפק רב המנונא אם העומד מבטל את הפרוץ (רש"י). ויש שפירשו, שהמחיצה היא ששה טפחים, ויש אויר תחתיה ארבעה טפחים, והספק הוא אם עומד מרובה מבטל את הפרוץ שתחתיו כיון שהוא פחות ממנו, או לא [שאין כאן 'אוירא דהאי גיסא' וכו', וכן אין כאן עומד מרובה משתי רוחות] (תוס' רבינו פרץ, ותמה על רש"י שלפירושו עולה שספק זה אינו ענין לדין משנתנו שהאויר והמחיצה מצטרפים לעשרה טפחים).

קַל הוּא שֶׁהֶקֵּלוּ חֲכָמִים בְּמַיִם, שבגלל שקשה להתקין מחיצה במים, והשימוש במים הוא צורך הרבים (ראה ריטב"א להלן מח, א וחזו"א או"ח קיב, ו), הקילו להחשיב שבקיעת דגים שאינם נראים מחוץ למים לא תיחשב לבקיעה לפסול את המחיצה [בשונה מבקיעת גדיים במחיצה תלויה מחוץ למים הפוסלת את המחיצה, כיון שהגדיים נראים] (ריטב"א שבת קא, ב; נפש חיה או"ח לב-לג; שו"ע הרב או"ח שנה, י). ויש שכתב, שפסול מחיצה תלויה אינו רק מחמת בקיעת גדיים, אלא משום שכל מחיצה שאינה חוצצת בסמוך לקרקע אינה מועילה להתיר, ובמים הקלו כנתבאר לעיל (חזו"א שם סח, י). ■ להלכה, מחיצה תלויה בקרקע אינה מחיצה, ומחיצה תלויה במים נחשבת מחיצה (שו"ע או"ח שנה, א, ומשנ"ב שם, א).

יָחִיד נוֹתְנִין לוֹ בֵּית סָאתַיִם, במחיצה גרועה של שתי או של ערב (רש"י). ומקור שיעור זה, למדים מהמשכן שכל ענייני שבת למדים ממנו, וחצר המשכן היא של עמודים ועליהם קלעים כדרך הולכי מדברות, והיתה דירת ארעי, והיה שיעורה בית סאתים, וממנה למדים לדירה שתשמישה לאויר שהיא דירת ארעי (לעיל טו, א, ולהלן כו, א), וכן לענין קרפף שלא הוקף לדירה (להלן סז, ב), וכן לענייננו למחיצות גרועות שהם מחיצות ארעי (ע"פ רי"ף וב"ח שם, רא"ש וקרבן נתנאל, ומאירי).

ובית סאתים נותנים דוקא במחיצה גרועה, אבל במחיצה גמורה נותנים לו כל צרכו (רש"י). ויש סובר, שאפילו במחיצה גמורה, נותנים ליחיד רק עד בית סאתים. ודוקא ביחיד ששבת בבקעה ועשה מחיצה גמורה באופן ארעי, אך במחיצת קבע מותר אף ביותר מכדי צורכו (רמב"ם שבת טז, יב, ומרכבת המשנה שם, וקרן אורה וגאון יעקב כאן בדעתו). ■ להלכה, במחיצות גמורות שהוקפו לדירה, אפילו לשבת אחת, מותר לטלטל בכולה, אפילו יותר מבית סאתים הרבה [כדעת רש"י] (משנ"ב שס, ה).

שְׁנַיִם נוֹתְנִין לָהֶם בֵּית סָאתַיִם, ויש סובר, שנותנים להם ארבע סאים, שנים לכל אחד (רבינו יהונתן, והקרן אורה והט"ז או"ח שס, א תמהים, שלפי זה אין כל חילוק בין יחיד ושנים לשלשה). ■ להלכה,

שנים נותנים לשניהם יחד בית סאתים [שלא כדעת רבינו יהונתן] (משנ"ב שם, ו).

שְׁלֹשָׁה נַעֲשׂוּ שָׁוְיָא וְנוֹתְנִין לָהֶן בֵּית שֹׁשׁ, לפי חשבון בית סאתים לכל אדם, כלומר, היו ארבעה אנשים נותנים להם בית שמונה סאין, וכן הלאה (ירושלמי י, מובא ברשב"א, ובריטב"א במשנה). ויש סובר, שלעולם נותנים לשיירה רק עד שש סאין בלבד, שכשם שדין יחיד ודין שנים שווה, שנותנים להם שיעור של בית סאתים, כך שיירה גדולה שווה בדינה לשיירה קטנה (תוס' רא"ש).

וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא בֵּית סָאתַיִם פָּנוּי, שאם נשאר בית סאתים פנוי, הרי יש בתוך ההיקף מקום חשוב שלא הוקף לדירה, ונמצא כל מקום ההיקף פרוץ למקום שאסור בטלטול ללא מחיצה המבדילה ביניהם (מאירי להלן יז, א). והיה מקום לומר, כי רק רבנן סוברים דין זה, אבל רבי יוסי ברבי יהודה שלא הזכיר זאת סבור שנותנים שש סאין אף אם אינם צריכים אלא לשלש, ואפילו שיש מקום פנוי יותר מבית סאתים, ונמצא שרבי יוסי ברבי יהודה מחמיר שנותנים רק שש סאין בלבד, אך מיקל שמקבלים שיעור זה אפילו אם בית סאתים פנוי, אך לא מסתבר שיחלקו בשני מחלוקות, אלא אף רבי יוסי ברבי יהודה מודה לדין זה, ו'בלבד שלא יהא בית סאתים פנוי' דברי הכל הוא (ריטב"א).

שָׁבַקְתָּ רַבָּנָן וְעָבַדְתָּ כְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה, ורב נחמן אף הוא ידע את הכלל של יחיד ורבים הלכה כרבים, אך סבר לפסוק כאן כרבי יוסי ברבי יהודה, משום שהסתבר לו טעמו (ריטב"א).

המשך מעמוד יז.

וּפְטוּרִין מֵרְחִיצַת יָדַיִם - מנטילת ידים קודם הסעודה, אך חייבים לנקות ידיהם בעפר (רבינו יהונתן; מאירי לעיל טו, ב). וכן חייבים במים אחרונים שלאחר הסעודה, שהם משום סכנה (גמ' להלן ע"ב). וכשם שפטורים מרחיצת ידים לסעודה כך פטורים מנטילת ידים קודם תפילה (רבינו יהונתן; מאירי). ובירושלמי (הלכה י) נסתפקו, אם היתר נטילת העצים והפטור מנטילת ידים הם רק באופן שהם רחוקים מן החורש [שהוא מקום הפקר] או מן המעין, או אפילו אם הם קרובים. ויש שכתב, שהתירו אפילו אם הם רחוקים מיל, שבעלמא חייבים ללכת עד ארבעה מילין [כמבואר בפסחים (מו, א)], ובמחנה התירו (רבינו יהונתן).

וּמִדְּמַאי, שהיה מנהגם של עמי הארץ להביא למחנות לחם ויין, למכור לאנשי הצבא (רבינו יהונתן). **וּמִלְּעָרֵב** - כשהמחנה מחולק לשנים על ידי מחיצה שיש לה פתח [כמו שתי חצרות ופתח ביניהם] (רש"י). ויש שפירש, שהקיפו בקעה במחיצה, ובתוך אותו היקף תקע כל אחד אהלו [כחצר אחת שיש בה בתים הרבה] (רבינו יהונתן).

גְּמָרָא. הַאי תַּקַּנְתָּא דִּיהוֹשֻׁעַ הֲוָה, ומכאן ראיה שהיתר נטילת העצים לאנשי מלחמה הוא רק מן השדות ולא מן הבתים, שאילו מותרים גם מן הבתים, היה לגמ' לתרץ שיהושע התיר רק מן השדות, ולבעלי מלחמה מותר אפילו מן הבתים (גאון יעקב).

וּמַת מַצָּוָה קוֹנָה מְקוֹמוֹ, שרשאי המוצא לקוברו במקום שנמצא, ואין בעל השדה יכול לעכב עליו (מאירי ב"ק פא, ב). ויש סוברים שחייב המוצא לקוברו שם (שיטמ"ק כתובות יז, ב ד"ה מבטלין, בשם 'שיטה ישנה'; רעק"א ב"ק פא, ב). ■ להלכה, כיום אין נוהג דין זה, לפי שאין הארץ שלנו, ואין לנו רשות לקבור בכל מקום, ואף אם נקבור אותו שם, יש לחשוש שהנכרים יוציאוהו כדי לפשוט את בגדיו או כדי לזלזל בו (ט"ז יו"ד שסד, ב, וש"ך שם, י בשם מהרש"ל).

המשך מעמוד יז:

גְּבָהֶן עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרָחְבָּן שִׁשָּׁה, בין של הדיומדין ובין של הפשוטין (רש"י, תוס' ישנים). ויש שסובר דהיינו דוקא בדיומדין, אבל בפשוטין אין שיעור לרוחבם (רשב"א להלן יט, ב, ריטב"א ור"ן, וכתבו שכן הוא בירושלמי), משום שטעמו של רבי מאיר שהצריך להעמיד פשוטין הוא כדי שלא תהא בין הדיומדין פירצה שרוחבה יותר מעשר אמות, ודי לזה במחיצה כל שהיא. ואין אומרים בזה 'אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטלי ליה' [ראה לעיל (ד"ה רבי מאיר)], משום שלא נאמר דין זה אלא כאשר צריך שיהא העומד מרובה על הפרוץ, אבל בפסי ביראות שהכשירו אף כשהפרוץ מרובה, אם כן לעולם נחשב כאילו העומד והפרוץ שוים, ואין הפרוץ יכול לבטל את העומד (ר"ן). ויש שפירש, שאף בפשוטין לא הקלו אלא כשרוחבן כשיעור מחיצה חשובה שאין אומרים בה דין לבוד, דהיינו שלשה טפחים לדעת חכמים וארבעה טפחים לדעת רשב"ג [ראה להלן (טז, א)], שבאופן זה דין 'אתי אוירא' אינו מדאורייתא אלא רק חומרא דרבנן, ולצורך מצוה הקלו (ריטב"א שם). ויש שכתב שרק כאשר הפשוטין רחבים אמה אין אומרים בהם דין 'אתי אוירא' מדאורייתא, ולא הקלו אלא באופן זה (תוס' ישנים). ובדיומדין שבצדדים אין לפסול משום 'אתי אוירא', כיון שהאויר שמחוץ לרשות המוקפת אינו מצטרף לבטל את מחיצת הרשות (ע"פ תוס' לעיל י, ב ד"ה ואצבעיים).

וּבֵינֵיהֶן כְּמִלְא שְׁתֵּי רְבָקוֹת שֶׁל שְׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ בָּקָר דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר שֶׁל אַרְבַּע וְכוּ' אַחַת נִכְנֶסֶת וְאַחַת יוֹצֵאת, דהיינו שאותן עשר אמות [לדעת רבי מאיר, והוא הדין י"ג אמה ושליש לדעת רבי יהודה] שמותר להרחיק בין הדיומדין, יכולות להיות מרווחות ואינן צריכות להיות מצומצמות (רש"י). ויש שפירש, שכשמרחיק ביניהם בשיעור שתי רבקות, צריך להרחיק דוקא ברווח, משום שאם ירחיק בצמצום, יסבור שיכול להכניס שם רבקה אחת בעוד שחברתה יוצאת, וכיון שאין שם רווח מספיק, הן עלולות להפיל את הדיומדין. ואף שבשבת אין הפרות מושכות בעול, יש לחוש שמא יכניסן לשם בימות השבוע כשהן מחוברות לכלי החרישה. ומה שהצריך רבי יהודה רווח כדי ארבע פרות בכל רבקה, משום שיש מקומות שדרך לחרוש בארבע פרות יחד (רבינו יהונתן, ע"פ חי' מהרי"ח). ולדעה זו שיעור שתי רבקות אינו אלא מדרבנן, שלא הקלו חכמים אלא לפי הצורך, אבל מדאורייתא אין שיעור למרחק שבין הדיומדין, ויכול להרחיק ביניהם כרצונו [ללא הוספת פסין], שגם בפסי ביראות [שהפרוץ מרובה בהם על העומד] אין פרצה יותר מעשר אמות אוסרת אלא מדרבנן (חזו"א או"ח קיב, מכתב סוף אות ז). ויש שכתבו ששיעור המרחק בין הדיומדין הוא מדאורייתא [-הלכה למשה מסיני] (גאון יעקב לעיל יא, א, וחזו"א במכתבים הנדפסים בספר שלום יהודה סי' לג סוף מכתב ב, ומכתב ג ד"ה כמדומה).

מָתָר לְהַקְרִיב לַבֹּאר וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא פָּרָה רֹאשָׁהּ וְרֻבָּהּ בְּפָנִים וְשׁוֹתָה. ודי במה שמרחיק כשיעור זה מצד אחד של הבור, ואין צריך שירחיק כשיעור זה מכל הצדדים, ובלבד שישקה את פרתו בשבת מהצד בו הרחיק את הפסין, ואין חוששים שמא ישקה מהצד שלא הרחיק את הפסין. וכן אמרו בירושלמי (פ"ב ה"א)

שאם הבאר גדולה ועשה פסין רק לחציה מותר, ולא חוששים שמא יבוא להשקות מהצד שלא עשה בו פסין (רבינו יהונתן, ע"פ גליון אלפס).

ושיעור זה נאמר רק לגבי השקיית פרות מן הבאר, אבל אסור להשקות ממנה בשבת גמלים, משום ששיעור ראשם ורובם הוא יותר משתי אמות ויש לחוש שמא ימשך אחרי הגמל ויוציא את הדלי לרשות הרבים, וצריך שירחיק כשיעור ראשו ורובו של גמל (רשב"א להלן כ, א בדעת הבבלי). אכן, לגבי השקיית גדיים שנכנסים ראשם ורובם אף בפחות משתי אמות, לא התירו בשיעור הראוי להם, שלא תיקנו חכמים 'פסי ביראות' אלא בשיעור הראוי לרוב הבהמות (רשב"א שם). ויש שכתבו, שחכמים נתנו שיעור בינוני שהוא כדי ראשה ורובה של פרה, ובפחות מכך לא התירו אף עבור גדיים ששיעורם קטן, אבל התירו לגמלים ששיעורם גדול יותר, שאחר שנתנה המשנה שיעור זה מותר גם להשקות גמלים אף שראשם ורובם בחוץ, ובלבד שיזהר שלא ליגרר אחר הגמל ולהוציא את הדלי (רשב"א שם וריטב"א ע"פ הירושלמי, וכתב שכן דעת הרמב"ם).

המשך מעמוד יט.

אַחַת נִכְנֶסֶת וְאַחַת יוֹצֵאת. תָּנָא רִבְקָה נִכְנֶסֶת וְרִבְקָה יוֹצֵאת, ולא פרה נכנסת ופרה יוצאת, שאם כן אינן קשורות והרי אמרנו שהרבקות קשורות יחדיו (רש"י). וקמ"ל שלא נאמר שרק לרבי יהודה [המובא להלן בגמ'] צריך קשורות כדי שיהיו י"ג אמות ושליש מצומצמות, אבל לר"מ נתחדש בפסי ביראות שאין צריך עשר אמות מצומצמות (אבן העוזר). ויש שפירש, דקמ"ל שלא נפרש אחת מלשון 'בין', כלומר שאותה הרבקה יהא בה שיעור גם ליכנס וגם לצאת, שיתכן שבדרך כניסתן יש יותר רווח מבדרך יציאתן או להיפך, קמ"ל שהשיעור הוא שתי רבקות שאחת מהן נכנסת ואחת יוצאת (שפת אמת).

המשך מעמוד יט:

ולענין תל נחלקו הראשונים, יש שפירש שהרי הוא כמחיצה עגולה ותלוי במחלוקת התנאים (רש"י, ריטב"א). ויש שכתב שתל נדון כאבן מרובעת, ולכו"ע נחשב כדיומד (ריטב"א בשם הראב"ד). ואולי כוונתו בתל שעשוי כצורת מרובע (חזו"א שם).

חִיצַת הַקָּנִים קָנֶה קָנֶה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה נִדּוֹן מִשּׁוּם דְּיוֹמֶד אוֹ לָאו, האם במחיצת פסי ביראות שהתירו אף כשהפרוץ מרובה על העומד, הצריכו שיהיו הפסין עצמן מחיצה מעולה שהעומד מרובה או שיהיו עשויין במחיצת שתי וערב ולא רק מחיצת שתי שהיא מחיצה גרועה (ריטב"א).

לֹא גּוּדְרִיתָא דְּקָנֵי - קנים מחוברים למטה עד גובה שלשה טפחים [שבשלשה טפחים אלה יש מחיצה גמורה, ואין הגדי יכול להיכנס בין הקנים אפילו בדוחק], ולמעלה משלשה הם נחלקים זה מזה ונעשים קנים קנים שאין ביניהם שלשה טפחים ומועיל מדין לבוד (גאון יעקב בדעת רש"י). ויש שפירש שהקנים מחוברים יפה עד גובה עשרה טפחים ורק למעלה מזה הם נפרדים (ריטב"א).

אִיכָּא דְּאָמְרֵי גּוּדְרִיתָא דְּקָנֵי קָא מִבַּעְיָא לֵיהּ, שצריך לומר בה בשלשה הטפחים התחתונים 'כל שאילו תחלק', כיון שגדילתם דומה לאבן מרובעת שצריך לומר בה 'כל שאילו תחלק', ולמעלה מזה צריך לומר דין לבוד, ומחיצת קנים עדיפה שאין צריך לומר בה אלא דין לבוד (גאון יעקב, בביאור דעת רש"י).

המשך מעמוד כ.

ודוקא לגבי שתיה וכדו' גזרו שמא יכניס את הכלי למקום שגופו עומד, לפי שהוא נצרך למים הנמצאים בכלי לצורך גופו, וכן אם צריך את הכלי עצמו לצורך גופו אסור, אבל דברים שאינו צריך אותם לגופו, מותר לאדם לעמוד ברשות היחיד ולטלטלם ברשות הרבים, ולא חוששים שיוציאם לרשות שגופו עומד (להלן צט, א, ורש"י וגאון יעקב שם). ויש שכתב שדוקא בכלים נאים אסור כשהוא נצרך להם לגופו, אבל כלים שאינם נאים או כשאינו נצרך להם לצורך גופו מותר (רמב"ם שבת טו, ב, ע"פ ביאור המגיד משנה שם). ויש שכתב שבכלים נאים אסור אפילו כשאינו נצרך להם לגופו, וכלים שאינם נאים מותר אפילו כשנצרך להם לגופו (מאירי, בדעת הרמב"ם).

המשך מעמוד כב.

ויש שפירש, שבשני בתים בשני צידי רשות הרבים יש שתי מחיצות שלימות, ולכן אין בקיעת הרבים מבטלת בהם את המחיצות, ודוקא בפסי ביראות סובר רבי יהודה שבקיעת הרבים מבטלת את המחיצות, מפני שמחיצות אלו הן מחיצות גרועות, שהפרוץ שבהן מרובה על העומד [ולדעתו אין הטעם מפני שהרבים עוברים דרכן, משום שבקיעת הרבים מבטלת את המחיצות גם אם אינם עוברים דרכן] (רבינו יהונתן ו, א מדפי הרי"ף).

ויש שפירש, שרבי יהודה סובר שצריך שלש מחיצות כדי לעשות רשות היחיד, והטעם שבשני בתים בשני צידי רשות הרבים אין בקיעת הרבים מבטלת את המחיצות, הוא משום שיש שם שתי מחיצות שלימות שאין הרבים עוברים דרכן, ואינו דומה לפסי ביראות שאין בהם שתי מחיצות שלימות (תוס' שם, בפי' שני).

ורבי יוחנן שסובר כרבי יהודה אמר שירושלים היתה נחשבת רשות הרבים אם לא היו דלתותיה נגעלות, ואע"פ שהיו לה שתי מחיצות [שאין הרבים בוקעים דרכן], שכיון שבמחיצותיה של ירושלים היו פתחים מכוונים ומפולשים זה כנגד זה בארבע רוחות, לכן אין המחיצות מועילות למקום שבאמצע הפילוש שאין בו מחיצות כלל, ונחשב רשות הרבים (תוס' ד"ה חייבין). [ואף לסוברים שמקום הפתוח למקום הגדור במחיצות, נחשב גדור מחמת המחיצות של המקום שסמוך לו (ראה חזו"א או"ח סה, מה, וראה גם ביאורים לעיל ז, א ד"ה אם היה), המקום שבאמצע הפילוש אינו נחשב כסתום ממש, ולכן בקיעת הרבים מבטלת את המחיצות (שם עד, ז)].

ויש שפירשו, שרבי יוחנן סובר כרבי יהודה רק בכך שבקיעת הרבים מבטלת את המחיצות, אבל בענין מנין המחיצות סובר כחכמים שצריך שלש מחיצות כדי לעשות רשות היחיד, ולכן בקיעת הרבים בירושלים גורמת שתיחשב רשות הרבים, אע"פ שיש לה שתי מחיצות שאין הרבים בוקעים דרכן (רבינו פרץ ותוס' רא"ש בשם השר מקוצי; רשב"א בשם י"מ; ריטב"א. וראה מהרש"א בדעת התוס' שלא תירצו כן).

הָכָא אִיכָּא שָׁם אַרְבַּע מְחִצּוֹת וְכוּ' - בפסי ביראות יש מחיצה אמה מכאן ואמה מכאן בכל ארבעת הרוחות (רש"י). ואע"פ שגם בשני בתים משני צידי רשות הרבים יש שם ארבע מחיצות, שהרי עושה לחי מכאן ומכאן, ולחי משום מחיצה (ראה לעיל

יב, ב), בקיעת הרבים מבטלתן, משום שלחי הוא מחיצה גרועה, ודוקא בפסי בירואות שיש שם ארבע מחיצות חשובות קצת, שאורכן שתי אמות בכל רוח, סוברים חכמים שאין בקיעת הרבים מבטלתן (רשב"א בתירוץ ראשון; ריטב"א; ר"ן). ועוד יש לפרש, שלדעת חכמים לחי משום היכר, ובשני בתים משני צידי רשות הרבים יש רק שתי מחיצות, ולכן אין המקום שביניהם נחשב רשות היחיד (רשב"א בתירוץ שני).

הָתָם לֵיכָּא שֵׁם אַרְבַּע מְחִצּוֹת - וכמו כן ירושלים אינה נחשבת רשות הרבים לדעת חכמים גם אם לא היו דלתותיה ננעלות בלילה [כמבואר בגמ' לעיל], משום שגם בה היה שֵׁם ארבע מחיצות, שבפתחי המבואות שבה היתה צורת הפתח שדינה כמחיצה (רשב"א; ר"ן בפי' ראשון; וראה ביאה"ל שסד, ב ד"ה ואחר, שאף הוא נקט שצורת הפתח נחשבת כשם ארבע מחיצות, אמנם דעת החזו"א [או"ח עד, ג] שצורת הפתח אינה נחשבת כשם ארבע מחיצות), ואפשר שאף היו בהם קצת פסים מכאן ומכאן שנחשבים מחיצה (ר"ן בפי' שני).

ויש שפירש, שהטעם שירושלים אינה נחשבת רשות הרבים לדעת חכמים, הוא משום שבכל רוח היה העומד שבצד פתחי המבואות מרובה על הפרוץ, ונמצא שיש לה מחיצות גמורות בארבע רוחותיה [אבל צורת הפתח אינה נחשבת כשֵׁם ארבע מחיצות] (ריטב"א; וכן נקט החזו"א [שם קז, ה], שעומד מרובה עדיף משֵׁם ארבע מחיצות, וראה גם שם עד, י).

ויש שפירשו, שלמסקנת הגמ' שבמקום שאין בו שֵׁם ארבע מחיצות גם חכמים מודים שבקיעת הרבים מבטלת את המחיצות, דברי רבי יוחנן שירושלים היתה רשות הרבים אם לא היו דלתותיה ננעלות, נאמרו גם לפי דעת חכמים (אבן העוזר; חזו"א או"ח עד, ג).

■ להלכה, רשות הרבים אינה ניתרת בצורת הפתח, שבקיעת הרבים מבטלת את המחיצה [כדעת רבי יהודה, וכרבי יוחנן]. ויש אומרים שבקיעת הרבים אינה מבטלת את המחיצה, וניתרת בצורת הפתח [כדעת חכמים, וראה לעיל (ו, ב ד"ה כיון)]. והעיקר להלכה כדעה הראשונה (שו"ע או"ח שסד, ב, ומשנ"ב שם, וביאה"ל שם ד"ה והוא, וראה ביאה"ל שם ד"ה ואחר. וראה עוד משנ"ב שמה, כב, וביאה"ל שם ד"ה שאין, ובהערות מהדו' דרשו שם 25). ויש שסובר, שהעיקר להלכה שאין בקיעת הרבים מבטלת את המחיצה (חזו"א או"ח קז, ד) [אלא שלדעתו צורת הפתח אינה נחשבת כשֵׁם ארבע מחיצות (שם עד, ג), ודוקא אם יש עומד מרובה על הפרוץ אין בקיעת הרבים מבטלת את המחיצה (שם, קז, ה, וראה גם בהערות מהדו' דרשו שסד 8)].

המשך מעמוד כב:

כָּל הֵיכָא דְּלֹא נִיחָא תַּשְׁמִשְׁתָּא מִסָּרָהּ לַיָּחִיד - ודוקא בשבילי בית גלגול שאין תשמישם נוח כלל ואינם ראויים למוסרם לרבים, אין בקיעת הרבים מבטלת את המחיצות [ו'מסרה ליחיד' לאו דוקא, אלא כל שאין המקום ראוי למוסרו לרבים, דינו כאילו נמסר ליחיד, ואינו נחשב רשות הרבים], אבל חצר שבוקעים בה רבים ומבוי המפולש לבורות, אף שהם של יחיד, נחשבים רשות הרבים לדעת רבי יהודה, שכיון שתשמישם נוח, וראוי למוסרם לרבים, בקיעת הרבים בהם מבטלת את המחיצות (תוס' ד"ה יהושע). ויש שפירשו, שכוונת הגמ' 'מסרה ליחיד' היא, שכיון ששבילי בית גלגול נמסרו ליחיד, אינם נחשבים רשות הרבים, שרשות ששייכת ליחיד, גם אם הרבים בוקעים בה אינה נחשבת רשות הרבים, ש'רשות הרבים' כשמה, שהיא של רבים [ולדעתם, חצר של יחיד שבוקעים בה רבים, גם לדעת רבי יהודה אינה נחשבת רשות הרבים] (רמב"ן וריטב"א להלן נט, א, וראה גם תוס' להלן צג, ב ד"ה חייב).

ושבילי בית גלגול, אף שאינם נחשבים רשות הרבים, מכל מקום הואיל ובקיעת הרבים מבטלת את מחיצותיהם, אינם נחשבים רשות היחיד, אלא הם כרמלית, ולשון 'רשות היחיד' שנאמרה בהם, לאו דוקא (ריטב"א; ר"ש ורע"ב טהרות ו, ו, ובית מאיר שם).

מְשָׁנָה. אֲבָל לְבוֹר הַיָּחִיד עוֹשִׂין לוֹ מְחִיצָה, ולא פסין, כיון שבור מצוי שמתייבש, ואז כבר אין הפסין מועילים להיחשב כמחיצות, וחששו שמא ימשיך לטלטל כהרגלו, וכיון שאינו של רבים, לא יהיה מי שיזכיר לו שבטלו המחיצות והטלטול נאסר (ע"פ רש"י כאן ולעיל יח, א).

אֵין עוֹשִׂין פַּסִּין אֶלָּא לִבְאֵר הָרַבִּים בִּלְבַד, שיש בה שתי מעלות, באר, ושל רבים (רש"י). שבבור הרבים, יש חשש שמא על אף שהם רבים, יתכן שיקרה שלא יזכירו זה לזה כשיתייבש. ובבאר היחיד, אף שמימיה נובעים, יש חשש שמא לפעמים תיפסק הנביעה ותתייבש. ואינו מתיר אלא בצירוף תרתי למעליותא, שהיא באר, שלא מצוי שתיפסק נביעתה, ושל רבים, שאף אם תיפסק הנביעה, מן הסתם יזכירו זה לזה (תורת חיים כא, א, ממשמעות רש"י כאן).

ויש שפירשו, שהטעם שבבור אין חילוק בין יחיד לרבים, משום שלרבי יהודה בן בבא החיסרון בבור אינו מחמת שמתייבש [שאז בשל רבים יש להתיר משום שיזכירו זה לזה], אלא מחמת שמימיו מכונסים ואינם ראויים לשתיית אדם [שמים מכונסים שאינם נובעים, נעשים לפעמים סרוחים או עכורים (מנחם משיב נפש כא, א)], ובזה אין חילוק בין יחיד לרבים (תוס' לעיל יח, א, בביאור רש"י שם, ע"פ הגמ' כא, א). ואף שהיתר עשיית פסין הוא עבור הבהמות, מכל מקום כיון שהמים נותנים לפסין שֵׁם מחיצה, צריך שיהיו מים חשובים הראויים גם לאדם (רש"י כא, א). ובאר, אף שמימיה נובעים וראויים לשתיית אדם, מכל מקום אין עושין לה פסין אלא כשהיא של רבים, כיון שלא התירו אלא לצורך רבים (מהרש"א לעיל יח, א).

וְלַשָּׁאר עוֹשִׂין חֲגוֹרָה - היקף של חבלים (רש"י) [שהרווח ביניהם פחות משלשה טפחים, ונחשב כסתום מדין 'לבוד', ראה אופן עשייתם במשנה לעיל (טז, ב, ורש"י שם)], וכחנניא שאמר לעיל (יח, א) 'חבלין לבור', אבל לרבי עקיבא שנקט לשון 'מחיצה', לא התירו אלא במחיצה (ריטב"א). [וההבדל בין חגורה למחיצה, שחגורה היא היקף של חבלים דהיינו 'ערב', ומחיצה היא של שתי וערב (ריטב"א), או שהיא של קנים עומדים, דהיינו 'שתי' (תוס' הרא"ש)]. ויש שפירשו, ש'חגורה' היא מחיצה (תוס'), שאין זה מסתבר שרבי יהודה בן בבא ורבי עקיבא נחלקו בכך (תוס' הרא"ש), ומפני שצריך להקיף מחיצה מארבע רוחות [לאפוקי 'פסין' שאינם מקיפים], נקט לשון 'חגורה' המקיפה סביב (רבינו יהונתן ו, א מדפי הרי"ף).

המשך מעמוד כג:

אֲבָל בֵּית סָאתַיִם מוּתָּר, כיון שבבית סאתים מותר לטלטל אף אם אינו מוקף לשם דירה (רש"י). ואף אם החלק הזרוע הוא באמצע הקרפף והחלק שאינו זרוע מקיפו מכל הצדדים, נחשב גם החלק

הזרוע כמוקף במחיצות, שכיון שהמחיצות נעשו מתחילה לצורך כל הקרפף, אע"פ שבטלה מהן תורת דירה לגבי החלק הזרוע, לא בטלה מהן תורת מחיצה כלפי החלק שאינו זרוע. ועוד יש לפרש, שמדובר באופן שהחלק הזרוע הוא בקצה אחד של הקרפף והחלק שאינו זרוע בקצה השני, כך שכל אחד מהם מוקף בשלש מחיצות לכל הפחות (ריטב"א, ראה שם שכתב שפירוש זה נכון יותר). וכל החיסרון [לפי הפירוש השני] בכך שהחלק הזרוע נמצא באמצע הקרפף ומופרד מהמחיצות על ידי החלק שאינו זרוע, הוא דוקא כשהחלק הזרוע הוא רוב הקרפף, שאז יש תרתי לריעותא, גם שהרוב זרוע וגם שהוא מופרד מהמחיצות על ידי החלק שאינו זרוע. אבל אם החלק הזרוע הוא מיעוט הקרפף, אף אם הוא באמצע הקרפף, אין החלק שאינו זרוע המקיפו נחשב כמפריד בינו ובין המחיצות (חזו"א או"ח פט, ט).

כְּמַאן כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְכוּ', ואף שהקרפף הזרוע והחצר שאינה זרועה פרוצים זה לזה, שאין מחיצה ביניהם, מכל מקום מותר לטלטל ביניהם, הואיל ושניהם שייכים לאדם אחד (רש"י). אבל אם כל אחת מהרשויות שייכת לאדם אחר, אסור לטלטל מאחת לשניה, כיון שהבעלים החלוקים אוסרים את הטלטול זה על זה כל זמן שלא עירבו ביניהם [ואף שמותר לטלטל בתוך כל אחת מהרשויות, ונמצאת כל אחת פרוצה למקום המותר, מכל מקום אוסרות הן את הטלטול ביניהן (ראה הטעם בזה בשב יעקב יח, וראה תוספות שבת שנח, כז)]. אמנם אם לא נפרצו זו לזו במלואן, מותר לטלטל דרך הפתח שביניהן אפילו הן של בעלים חלוקים (ר"ן ומהרש"א בביאור דברי רש"י). ויש שלא חילק בזה, ולדעתו גם אם הן של שני בעלים ונפרצו זו לזו במלואן, מותר לטלטל מאחת לשניה (ט"ז או"ח שנח, ד, בדעת רש"י, וכתב שיש טעות סופר בלשונו וצריך לגרוס 'לא אסרי אהדדי אף על גב דלאו דחד גברא הוא', במקום 'לא אסרי אהדדי הואיל ודחד גברא הוא').

וְלֹא לְכֵלִים שֶׁשָּׁבְתוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, שאם הוציאם לחצר, אסור להוציאם לקרפף או לגג, כי בית וקרפף שתי רשויות הן, אפילו הם של אדם אחד (רש"י, תוס' להלן עו, ב). ואף שמהבית לחצר מותר לטלטל למרות שהן שתי רשויות, חצר שייכת לבית יותר מהקרפף, משום שחצר מיוחדת יותר לתשמיש הבית מאשר הקרפף (ר"ן). ויבואר ענין זה בהרחבה להלן (פט, א).

המשך מעמוד כד.

וסמיכות הרחבה לביתו אינה מועילה להחשיבה כמוקפת לדירה. ואף שמצינו לדעת רבי יהודה בן בבא שקרפף הסמוך לעיר נחשב מוקף לדירה, זה הוא דוקא בשאין בו יותר מבית סאתים [לשיטתו שגם קרפף כזה צריך היקף לדירה (ראה לעיל כג, א ובביאורנו שם ד"ה או שתהא)], אבל אם יש בו יותר מבית סאתים, אינו נחשב מוקף לדירה אלא אם יש פתח מהבית לתוכו (ע"פ שעה"צ שנח, יח, וכדעת הב"י שם בשם תוס' לעיל שם, אולם ראה מג"א שם, ד בדעת התוס'). ויש סוברים, שגם קרפף שיש בו יותר מבית סאתים נחשב מוקף לדירה אם הוא סמוך לעיר (הגהות אשר"י, וראה מג"א שם ומשנ"ב שם, יז, שדוקא כשבנה את הבית ואחר כך הקיף סמוך לו, אולם ראה חזו"א או"ח פח, לג, שלדעה זו נחשב מוקף לדירה גם בהקיף ואחר כך בנה). ולפי זה, מה שאמרו כאן שהרחבה אינה נחשבת כמוקפת לדירה כשאין פתח מהבית לתוכה, זה הוא דוקא ברחבה שהמחיצות לא נעשו לצורכה, אלא שבנה בתים סביבה ונעשית הרחבה מאליה, אבל רחבה שנעשו המחיצות לצרכה, נחשבת מוקפת לדירה (מג"א שם, ע"פ הריטב"א בשם הראב"ד). ■ מחלוקת זו הובאה ברמ"א (שם, א), והסכמת האחרונים להלכה, שקרפף יותר מבית סאתים הסמוך לביתו אינו נחשב מוקף לדירה [כדעת תוס' ע"פ הב"י] (משנ"ב שם, יח).

אִם פָּתַח לוֹ פֶּתַח מִתּוֹךְ לְטַלְטֵל בְּכוּלּוֹ, ופתיחת חלון מהבית לרחבה, יש שסובר שגם היא מועילה (משמעות האליה רבה שנח, ו), ויש שהסתפק בזה (פמ"ג שם א"א ה). ■ להלכה, הדבר נשאר בספק [כפמ"ג], כיון שבגמ' מוזכר רק פתח, ויתכן שהוא בדוקא, כיון שחלון עיקרו לאור וגם אי אפשר להשתמש דרכו בקביעות, ולפיכך יש לומר שלא נקרא על ידי זה היקף לשם דירה. ומכל מקום אף אם נאמר שפתיחת חלון מועילה, זה הוא דוקא כשנכנס דרכו לקרפף, אבל אם רק מביט על ידו לקרקף, בודאי אינה מועילה (ביאה"ל שם, ב).

אֲבָל הוּקַף וּלְבַסּוֹף פֶּתַח לֹא, ואם בשעה שהקיף חשב בפירוש שיפתח אחר כך פתח בבית לאותו צד כדי שיוכל להשתמש בהקיף לצרכי הבית, יתכן שנחשב מוקף לדירה, שהרי ההקיף נעשה לשם דירה (משנ"ב שנח, יט, ראה שעה"צ שם, כא שהביא מחלוקת בזה). ויש שכתב, שדוקא בחצר שעיקרה נעשית לצורך הבית מועיל להקיף על דעת לפתוח [וצידד שחצר נחשבת מוקפת לדירה אף קודם שפתח], אבל לא בקרפף שאינו עומד בסתמא לתשמיש דירה (חזו"א או"ח פט, ו, וראה עוד מהדו' דרשו שם הע' 12).

מַהוּ דְּתֵימָא אַדַּעְתָּא דְּבֵי רַבֵּי עַבְדֵיהּ קָא מַשְׁמַע לָן ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שנט, א).

מַיִם כְּנָטָעִים דָּמוּ וְשָׁרֵי לטלטל בכולו, שלכל הקרפף יש דין חצר, כיון שהמים אינם מבטלים ממנו תורת דירה אלא הם כנטעים, לפי שיש העושים בריכת מים בחצר (ע"פ רבנו חננאל בע"ב וריטב"א). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שנח, יא). ודוקא כאשר המים מכונסים ועומדים בתוך הקרפף, אבל אם המים נכנסים מצד אחד ויוצאים מהצד השני, חולקים רשות לעצמם ודינם כנרמלית (משנ"ב שם, פד, ושעה"צ שם, עט). ויש שסובר, שגם אם המים נכנסים ויוצאים מצד לצד, אינם מבטלים את המחיצה (חזו"א או"ח קד, א).

המשך מעמוד כה.

נִבְלְעוּ מְחִיצוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת וְהָעֶלְיוֹנוֹת קַיְימוֹת וְכוּ', ודוקא כשנבלעו התחתונות לגמרי, שרק אז יכולות העליונות להועיל, אבל אם לא נבלעו התחתונות לגמרי, אף שלא נשאר בהן גובה עשרה טפחים והעליונות משלימות לעשרה אינו מועיל, כיון שמחיצה פחותה מעשרה יש לה עדיין שם מחיצה אלא שאינה מחיצה גמורה, ולפיכך אין המקום נחשב כפרוץ כדי שיועילו המחיצות העליונות (תורת חיים, ממשמעות רש"י והרמב"ם שבת טז, ט). ויש שכתב, שאף אם לא נבלעו התחתונות לגמרי אלא שלא נשאר בהן גובה עשרה טפחים, מועילות העליונות להתיר (משנ"ב שנח, נז) וכמו במחיצה על גבי מחיצה שאם לא היה בתחתונה עשרה טפחים, והשלימה לעשרה לשם דירה, מועיל (שעה"צ שם, נה, ע"פ הריטב"א שכתב כן לענין מחיצה על גבי מחיצה). ויש שחילק, שדוקא אם מתחילה לא היה בתחתונה עשרה מועיל להשלימה על ידי העליונה, כיון שמעולם לא היתה מחיצה כשרה, אבל אם היה בה מתחילה עשרה, לא מתבטל ממנה שם מחיצה עד שתיבלע לגמרי (יד דוד).

אִי לְנַכְסֵי הַגֵּר הֵיינוּ וְכוּ' ■ וכן נפסק להלכה, שבנכסי הגר לא קנה אף אם נבלעו המחיצות התחתונות (שו"ע חו"מ ערה, כג).

הָאי מַאן דְּשָׁדָא לִיפְתָּא, ונקטה הגמ' לפת, שדרכו לצמוח בבקעים שבקרקע, וגם יש בזה חידוש שאף שצומח מהר אינו מועיל, כיון שצריך שיעשה דבר המועיל בשעת מעשה הקנין ממש (ריטב"א).

וְאֶלָּא לְעִנְיַן שַׁבָּת וְכוּ' ■ וכן נפסק להלכה, שאם נבלעו המחיצות התחתונות, העליונות מועילות (שו"ע או"ח שנח, ח), ואין צריך שיבלעו לגמרי אלא די בכך שהתמעטו מגובה עשרה (משנ"ב שם, נז, הובא לעיל).

הֲוֵי מְחִיצָה הַנַּעֲשֶׂה בְּשַׁבָּת, שאילו נבלעו המחיצות התחתונות ביום חול, לא היה מסתפק רבה בר בר חנה, שבודאי המחיצות העליונות מועילות כיון שחל עליהן שֵׁם מחיצות בערב שבת ועשייתן היתה להיקף לדירה, וכל הספק הוא רק מצד שחל עליהן שֵׁם מחיצה בשבת כי אז נבלעו התחתונות (תוס' רבינו פרץ).

אַפִּילָא דְּאַרְעָא דְּגֵר, והוא הדין שאינו מועיל לקנות כך קרקע מחבירו, ונקטה הגמ' דין זה בקרקע הגר, שלא נאמר שדוקא בקרקע שיש לה בעלים אינו קונה באופן זה, כיון שהבעלים זוכים בשבח שהשביח לאחר מכן, ולכן אינו מועיל לקנות על ידי השבח, אבל בנכסי הגר שהיא קרקע שאין לה בעלים, היה מקום לומר שמזמן זריעת הלפת ועד השבח שהשביח, זו חזקה אחת ארוכה, שהרי אין כאן אחר שיקנה את השבח, וקמ"ל שגם באופן זה אינה חזקה לקנות, כיון שצריך שתהיה תועלת בשעת מעשה ולא לאחר זמן (יד רמה ב"ב נד, א).

אַכְסַדְרָה בְּבִקְעָה - מקום מקורה המוקף עמודים מארבע רוחותיו ללא כתלים [כעין חופה], שלדעת רב דין 'פי תקרה יורד וסותם' נאמר אפילו מארבע רוחות, ולדעת שמואל דין זה נאמר רק אם יש מחיצה אחת כהלכתה. ומטעם זה נקטה הגמ' אכסדרה 'בבקעה', לפי שבעיר סתם אכסדראות סמוכות להקיף בית או חצר, ויש להם מחיצה או שתים, שבאופן זה שמואל מודה שאומרים 'פי תקרה יורד וסותם' (רש"י להלן צ, ב, וסוכה יח, ב).

ומה שמדמה הגמ' נדון קרפף שקירה בו בית סאה למחלוקת רב ושמואל באכסדרה בבקעה, אף שמן הסתם הקירוי הוא בצידו של הקרפף שיש לו שלש מחיצות, ובאופן זה מבואר להלן (צד, ב) שלכו"ע אמרינן 'פי תקרה', דקדקה הגמ' ונקטה 'וקירה בו בית סאה' סתמא, אפילו אם קירה באמצע הקרפף שאין לו כלל מחיצות, בדומה לאכסדרה (ריטב"א בתי' ראשון). או שהסוגיא כאן לא ידעה את הסוגיא שלהלן, וסוברת בדעת שמואל, שאפילו אם חסר רק מחיצה אחת, כלומר שהמחיצה הרביעית סתומה רק בחלקה, לא אומרים 'פי תקרה יורד וסותם', ונקטה הגמ' אכסדרה 'בבקעה', ללמד שרב מכשיר אפילו בארבע רוחות (ריטב"א בתי' שני).

ויש סוברים, שבאכסדרה הפרוצה מארבע רוחותיה, הכל מודים שלא אומרים בה 'פי תקרה יורד וסותם', ואפילו אם שתי מחיצות זו כנגד זו שהיא מפולשת, ורק באופן ששתי מחיצות סמוכות זו לצד זו, סובר רב 'פי תקרה יורד וסותם', ולדעת שמואל לא אומרים 'פי תקרה יורד וסותם' אפילו אם שלש מחיצות כהלכתם, אם הרביעית פרוצה לגמרי, ורק אם הרביעית סתומה במקצת, מודה שמואל שבאופן זה אומרים 'פי תקרה יורד וסותם' אפילו אם הפירצה יותר מעשר אמות, ולכך נקטה הגמ' 'אכסדרה בבקעה', שבחצר מסתמא יש שלש מחיצות, ואילו בבקעה יש רק שתי מחיצות (תוס' כאן ולהלן צד, א ד"ה בשתי, בשם ר"ת, וראה בהרחבה בספר הישר, צו; מאירי; רא"ש שם, וראה מש"כ להלן ע"ב ד"ה דעבדה).

פִּי תִּקְרָה יוֹרֵד וְסוֹתֵם - הלכה למשה מסיני ש'גוד אחית' מחיצה, כלומר, שרואים את עובי התקרה, כאילו הוא נמשך ויורד למטה, ויש מחיצה עד הקרקע (רש"י שבת ט, א, סוכה ו, ב ו-יט, א, וראה ביאה"ל שסא ב ד"ה ויש אומרים, שלדעת הרמב"ם דין 'פי תקרה' הוא מדרבנן). ויש סוברים, שגדר דין 'פי תקרה' אינו מדין 'גוד אחית', אלא דנים את החלל שלמטה שלא יחשב פירצה אלא סגור, רק שיש לו פתח (תוס' להלן צד, א ד"ה בשתי, שם ע"ב ד"ה בעשר). ובאכסדרה, פי התקרה הוא עובי הקורות עליהן נתמכת תקרת האכסדרה (רש"י להלן צ, ב), והטעם שאין אנו מחשיבים את הקורות והיתדות עליהן נתמכות הקורות לצורת הפתח, ויהא מותר הטלטול באכסדרה על ידי צורת הפתח מארבע רוחות, משום שצורת הפתח צריכה להיעשות לשם פתח, וכאן לא נעשו לשם פתח (משכנות יעקב או"ח קכג ד"ה ובהכי), או משום שצריך לסמוך בדעתו שיטלטל בשבת על ידי צורת הפתח, וכאן נעשה לצורך התקרה ולא בשביל טלטול (חזו"א עירובין קיא, ה).

המשך מעמוד כה:

ואם העמיד שלשה מחיצות הפרדס שלא לשם דירה, ואח"כ העמיד שלשה כותלי הארמון, ובאחרונה העמיד את הכותל הרביעי החוצץ בין הפרדס לארמון, מותר הטלטול אף אם לבסוף נפל, שכיון ששאר מחיצות הארמון הוקפו עם הגינה לשם דירה ורק אח"כ העמיד את הכותל הרביעי, אין זה מבטל את ההקפה של מחיצות אלו עם הפרדס, והסוגיא עוסקת שהעמיד כותל זה תחילה (חזו"א עירובין פט, יד, בדעת הריטב"א).

וכן אם היה בונה את הארמון תחילה, והיה פותח פתח בכותל המפריד בינו לפרדס, היו נחשבים כותלי הארמון לשם דירה, ומותר הטלטול אפילו אחרי שיפול הכותל המפריד (חזו"א שם, טו, בדעת הריטב"א). ויש סוברים, שבאופן זה אסורים בטלטול, כי כותלי הארמון לא נעשו עבור הפרדס (מג"א שנח, ה, בשם המבי"ט ב, מח ד"ה ובכלל). ■ להלכה, באופן זה אסור הטלטול בפרדס [כדעת המבי"ט] (משנ"ב שם, קא), ויש סובר, שהטלטול מותר [כדעת הריטב"א] (חזו"א שם).

פירוש בהיר וצח
משולב על סדר הגמרא
מיוסד ע"פ רש"י והראשונים ז"ל
בשפה ברורה ונעימה

עירובין

עולם התלמוד

ההפניות באותיות אלו: [א] הן למדור ה'עיונים'
המופיע במהדורה המלאה של 'שפה ברורה'

תלמוד בבלי עוז והדר המבואר
שפה ברורה
יוצא לאור על ידי
ממלכת התורה עוז והדר

©
כל הזכויות שמורות
ממלכת התורה "עוז והדר"
Rabbi Y. Leifer
8 Truman Ave.
New Square, N.Y. 10977

היות ומושקע במהדורה חדשה מפוארת זו הון רב ויגיעה רבה, לכן ע"פ דין תורה ולהבדיל עפ"י הזכויות בכל המדינות אנו אוסרים בכל תוקף כל הדפסה צילום והעתקה כולל העתקה חלקית מספר זה, וכן אין לתרגם או לאחסן במחשב או לקלוט בכל דרך שהיא כל חלק שהוא מהספר, וכן אין לעשות כל שימוש מסחרי בחומר הנדפס, בביאורים במקורות ובכל ההוספות. ואין הספר נמכר אלא על מנת שלא יעשה בו שימוש שלא כדין. ושארית ישראל לא יעשו עולה.

הפצה והזמנות:
'היכלי תורה'
בארץ ישראל: טלפון (02)9924603 פקס(03)5435884
בארה"ב: Fax.(718)437-3514 Tel.(718)437-0054
באירופה: Tel. 44-20-8806-0176

נדפס על נייר חו"ל שאין בו חשש חילול שבת

נדפס בארץ ישראל
Printed in E. ISRAEL

מהדורה שלישית – שנת תש"פ

הארות והערות יתקבלו בברכה
בת.ד. 9359 בית שמש פקס: 03-5423180
editor@oz-vehadar.com

לתרומות והנצחות: 845-406-9099
oiz@oizusa.com
PO Box 340 Monsey NY 10952

ומתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב, שם עולם אתן לו

ברכה לראש משביר

הרה"ח המו"מ בתורה ביראה ובחסידות, הנגיד המפואר רודף צדקה וחסד,
כביר המעש, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, רחים ומוקיר רבנן, יקר רוח

מוה"ר **יודא לייב פערלמוטער** שליט"א

מנאמני ביתו של כ"ק אדמו"ר מפשעווארסק שליט"א

פטרון תלמוד בבלי המבואר "מתיבתא"

אשריך שזכית להיות ממסייעין לדבר מצוה וממקימי תורה שבע"פ בהוצאת הש"ס הנסדר מחדש ברוב פאר והדר בהוספות ומעלות נשגבות אשר כמוהו לא היה לעולמים, והכל על ידי תלמידי חכמים מופלגים יראים ושלמים, ובדין הוא שיטול שכרו, וצדקתו עומדת לעד ולדור דורים זה הכותב ספרים וכו'.

זכות זיכוי הרבים וזכות לימוד התורה ע"י רבבות אלפי בני ישראל, יגן בעדו שיזכה לאריכות ימים ושנים טובות ושיהיה תמיד הון ועושר בביתו, ויזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות, ואך טוב וחסד ירדפוהו כל ימי חייו, יהי ה' אלוקיו עמו ויתנהו למעלה למעלה.

כעתירת
הנהלת עוז והדר

לזכר עולם יהיה צדיק

רב האי גאון וצדיק המפורסם משיירי כנה"ג
בוצינא קדישא חסידא ופרישא נר ישראל עמוד הימיני
כקש"ת **רבי יעקב לייזער** זצוקלה"ה
האדמו"ר מפשעווארסק
אשר אור תורתו, צדקתו וחסידותו האיר פני תבל ממקום מושבו בעי"ת אנטווערפין יע"א
נסתלק לגנזי מרומים ביום כ"ז מרחשוון תשנ"ט

לעילוי נשמת
הרב החסיד המפו' ת"ח ובר אוריין,
מחדש חידושים נפלאים ומתוקים ובפרט בספרי החסידות,
יראי שמים מרבים, שיף עייל שיף נפיק ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
מוה"ר **משה פערלמוטער** ע"ה
בן הרה"ח ר' **אברהם** ז"ל
נלב"ע כ"ו כסלו תשנ"ט

ולעילוי נשמת
חמיו הרה"ח המפואר
מוה"ר **מרדכי** בהר"ר יחזקאל הלוי
ווערצבערגער זצ"ל
נלב"ע י"ג אייר תשמ"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

תלמוד בבלי "עוז והדר" המבואר
שפה ברורה

יוצא לאור על ידי
ממלכת התורה 'עוז והדר'

בנשיאות הגאון רבי יהושע לייפער שליט"א
מו"ץ בשיכון סקווירא ובמאנסי יע"א
מייסד ונשיא מכון "עוז והדר"

ראש בית המדרש ועורך ראשי
הרב מנחם מנדל פומרנץ

עורכי הביאורים במסכת עירובין

הרב שמואל חיים חדש
עורך אחראי וראש המערכת

הרב אלעד אברמצ'יק
הרב שמחה אולמן
הרב ישראל גד בוים
הרב אברהם בריסק
הרב מאיר גריינר
הרב יוסף גולדשמידט
הרב מרדכי דוד גרוסגליק
הרב נתנאל זילבר
הרב דוב יערי
הרב ישראל כהן

הרב רן יוסף לב
הרב אלעזר לוי
הרב דוד מושקוביץ
הרב אברהם מישקין
הרב יצחק מרמרוש
הרב אפרים סגל
הרב משה סובל
הרב יואל סלומון
הרב מרדכי פופוביץ
הרב שמואל פורטנוי

הרב עקיבא פרוינדליך
הרב נתנאל צלמון
הרב נפתלי קראוס
הרב עמיר רביב
הרב שרגא רוזנטל
הרב יעקב רוזנקרנץ
הרב שמעון שוולב
הרב רפאל שטלברג
הרב יתם ישראל שילוני
הרב יצחק שינפלד

מבקרים:

הרב יאיר אנסבכר
הרב מנשה דייטש
הרב מתתיהו הוכברגר
הרב שמעון וויס
הרב משה זייברט
הרב ישראל יעקבי
הרב עדי כהן
הרב רן יוסף לב
הרב מרדכי ליברמנש

הרב פנחס לייטנר
הרב סער מיזל
הרב משה פריד
הרב אלחנן פרידמן
הרב פנחס פרידמן
הרב מיכאל קליין
הרב חזקיה צבי קנר
הרב אברהם קסטלניץ
הרב מנחם מנדל קרויזר

הרב שלמה רוזנבאום
הרב אברהם משה רוזנבוים
הרב חיים רוזנטל
הרב חסדיאל שופק
הרב מתתיהו שטיגל
הרב יהונתן שינדלר
הרב מנשה שנייבוים
הרב אליהו שנקר
הרב דוד שפירא

חברי המערכת:

הרב ישראל זייברט
הרב לייביש לסקר
הרב יעקב מרדכי סופר

הרב משה פישביין
הרב משה פלדמן
הרב יצחק אביגדור קלוגמן

הרב יצחק קפלר
הרב ישראל רכניצר
הרב שמעון שפיצר

פרק ראשון - מבוי שהוא גבוה

מן התורה אסור לטלטל חפצים בשבת ארבע אמות רק ברשות הרבים[א], אבל מבוי[ב] שאין רחבו ט"ז אמה, או שאינו מפולש מצד לצד, אינו רשות הרבים[ג], ומותר לטלטל בו. אך גזרו חכמים ואסרו לטלטל בו, שמא יבואו לטלטל גם ברשות הרבים, אלא אם כן תיקנו את המבוי באחד משלשה האופנים: א. על ידי 'לחי', דהיינו קנה או לוח עץ[ד] ברוחב כל שהוא העומד זקוף בצד הכותל שבפתח המבוי [ציור ג]. ב. על ידי 'קורה', דהיינו קורה רחבה טפח ועבה כל שהוא המונחת מעל פתח המבוי [ציור ד][ה]. ג. על ידי 'צורת הפתח', דהיינו שמעמידים שני קנים בצידי הפתח וקנה נוסף על גביהן, דוגמת פתח עם משקוף ומזוזות [ציור ה].

משנה **משנתנו דנה כמה גדול יהיה פתח המבוי שיועילו לחי וקורה להכשירו: מָבוֹי שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ** - כלומר, קורת מבוי המונחת **מֵעֲשָׂרִים אַמָּה** מהקרקע, **יָפֵעַט** - כלומר, ישפיל את הקורה[ז] כך שיתמעט הגובה שבין הקורה לקרקע המבוי, זוהי דעת חכמים. אולם **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ** למעט, שגם קורת מבוי המונחת למעלה מעשרים אמה מתירה את המבוי לטלטל בו.

דין נוסף: וְהָרָחָב - מבוי שפתחו רחב יותר **מֵעֲשָׂר אַמּוֹת, יָפֵעַט** את רוחב פתחו באמצעות הנחת קנים וכדו' בצדדי הפתח [ציור ו], שמבוי שפתחו רחב יותר מעשר אמות אין פתחו נחשב 'פתח' אלא 'פירצה', ואין לחי או קורה מתירין אלא פתח מבוי, ולא פירצה[ח]. **וְאִם יֵשׁ שָׁם** - לפתח המבוי **צוּרַת**

א. **איסור** העברת ארבע אמות ברשות הרבים, הלכה למשה מסיני הוא. שבת (ק:). והיא תולדה של מלאכת הוצאה. תוספות (שבת ג: ד"ה שבעה). ב. **מבוי** הוא מעין רחוב היוצא מרשות הרבים ופתוחים לו כמה חצירות, ולכל חצר פתוחים כמה בתים, וכ' סוגי מבואות ישנם: א. 'מבוי סתום', שהוא סתום מג' רוחותיו ופתוח לרשות הרבים מרוח רביעית [ציור א]. ב. 'מבוי מפולש', שפתוח מב' רוחותיו ומפולש מצד אל צד [ציור ב]. משנתנו דנה באופן תיקונו של 'מבוי סתום'. רש"י (ד"ה מבוי שאינו). על אופן תיקונו של 'מבוי מפולש' ראה להלן (ב:). ג. **אחד** התנאים למקום שייחשב רשות הרבים הוא שיהיה רחב שש עשרה אמה, ולמדו זאת בגמרא (שבת נט:) ממה שהיה רוחב רשות הרבים שבמדבר שש עשרה אמה, שהרי שתי עגלות שעליהן היו נושאים הלוים את קרשי המשכן היו מהלכות ברשות הרבים זו בצד זו, ורוחב כל עגלה הוא חמש אמות, וביניהם רוחב חמש אמות, ועוד אמה נוספת מהצדדים כדי שהלויים יוכלו לשמור שהקרשים לא ישמטו מעל גבי העגלות. תנאי נוסף נאמר ברשות הרבים, שצריך שיהיה מפולש מצד לצד. ראה שבת (נ:), רש"י (ד"ה מבוי שאינו). ד. **לחי** פירושו קרש, כמו שמצינו על הפסוק 'הקרש האחד' (שמות כו כה) שתירגם יונתן 'לוחא חדא'. רמ"א (או"ח סי' שפב ס"ג). ה. **בדרך** כלל רגילים להניח את הקורה מעל כותלי המבוי, אך הוא הדין אם תלה אותה באמצע גובה הכתלים על ידי יתידות. ביאור הלכה (סי' שפב ס"ב ד"ה אינו). ו. **מבוי** הוא מלשון 'מבוא', משום שבני המבוי באים דרך שם, וכלשון הכתוב (שופטים ו: כד) 'ויאמרו לו הראנו נא את מבוא העיר', וכל השביל קרוי מבוי, ומה שמשנתנו מכנה את הקורה בשם 'מבוי', הוא משום שלפעמים קורא התנא לחלקי המבוי ותיקוניו בשם מבוי, כשם שקצת פרטים נקראים לפעמים בשם הכלל. מאירי (ד"ה ממבוי). ז. **רש"י** (ד"ה ימעט). וכמו כן יכול להגביה את הקרקע. רשב"א (ד"ה מבוי). ח. **רשב"א** וריטב"א (ד"ה והמפ).

ציור א

ציור ב

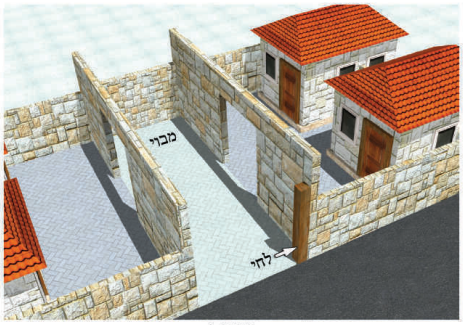

ציור ג

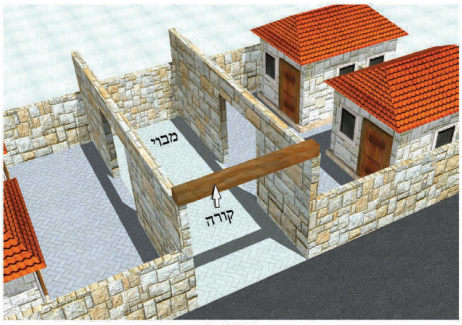

ציור ד

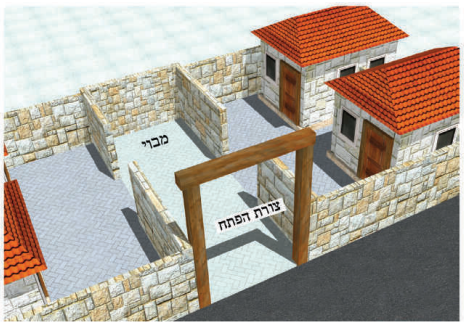

ציור ה

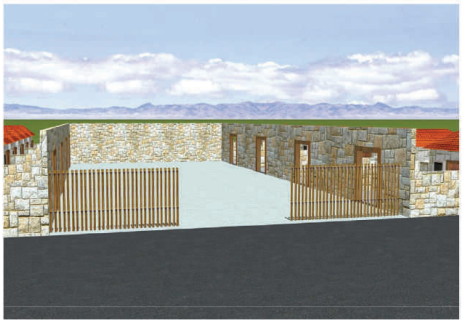
ציור ו

הַפֶּתַח, דהיינו קנה מצד אחד של הפתח, וקנה בצד השני, ונקה שוכב על גביהם, **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רָחָב מֵעֲשָׂר אַמּוֹת, אֵין צָרִיךְ לְמַטֵּט**, שצורת הפתח מתירה את המבוי בטלטול אפילו אם הוא רחב מעשר אמות[ב] שאין לך היכר גדול כזה.

★

גמרא **הגמרא מדקדקת את שינוי לשון משנתנו מהמשנה בסוכה: תְּנַן הָתָם** [לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרִים אַמָּה, פְּסוּלָה] (ג.) **סוּכָּה שֶׁהִיא גְּבוֹהָה** - כלומר, סכך הסוכה שמונח **וְרַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר** סוכה זו.

שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא גַּבֵּי סוּכָּה דְּתָנֵי - פְּסוּלָה, ולא כתב מהי תקנת הסוכה להכשירה. **וְאִילּוּ גַּבֵּי מְבוֹי תָּנֵי תַּקָּנְתָּא** - שנה התנא ״מעט״ שהוא תיקון המבוי להכשירו, ולא כתב סתם שמבוי הגבוה מעשרים אמה פסול.

משיבה הגמרא: סוּכָּה שדין גובהה הוא מִדְּאוֹרָיְיתָא[יא], **תָּנֵי** - שנה התנא לשון **פְּסוּלָה**, שכיון שיודעים אנו כבר מן התורה את שיעורה, בא התנא ואמר שאם לא עשה כן הרי היא פסולה. אולם **מְבוֹי** שכל דינו הוא מִדְּרַבָּנָן, לא שייך לכתוב בו לשון פסול, שהרי עדיין לא הודיע התנא שיעור הכשרו כדי שיאמר שאם לא עשה כן פסול, לכן **תָּנֵי תַּקָּנְתָּא** - שנה התנא את אופן תיקון המבוי והכשרו[יב].

תירוץ נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, אף בדינים **דְּאוֹרָיְיתָא נָמֵי תָּנֵי תַּקָּנְתָּא** - ראוי לשנות את אופן ההכשר והתיקון, **אֶלָּא** הטעם ששינה התנא לשונו מסוכה למבוי הוא משום **סוּכָּה דִּנְפִישָׁן מֵיפַּחַ** - שדיניה השנויים במשנה רבים הם, ואם ירצה לשנות בלשון תיקון יצטרך להאריך מאוד ולומר שסוכה הגבוהה למעלה מעשרים אמה ימעט, ושאין לה שלוש דפנות יעשה לה רופן, ושאינה גבוהה עשרה טפחים יגביהנה, ואם חמתה מרובה מצילתה יוסיף סכך, לכן **פְּסִיק וְתָנֵי פְּסוּלָה** - שבכך כלל התנא בלשון קצרה את כל דיניה[יג]. אולם **מְבוֹי דְּלָא נְפִישָׁי מֵיפַּחַ** - שאין דיניו השנויים במשנה מרובים, **תָּנֵי תַּקָּנְתָּא** - שנה התנא דין הכשרו ותיקונו.

★

הגמרא מבארת את מחלוקת רבי יהודה וחכמים: אֲמַר רַב יְהוּדָה אֲמַר רַב, חֲכָמִים הסוברים שפתח שגבוה יותר מעשרים אמה, אינו נקרא ״פתח״, ולכן אין קורה מתירתו[יד], **לָא לְמֶדְהוּ אֶלָּא מִפִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל** שהיה גבוה עשרים אמה ונקרא בתורה בשם ״פתח״[טו]. **וְרַבִּי יְהוּדָה** הסובר שאף פתח הגבוה יותר מעשרים אמה נקרא ״פתח״, **לָא לְמֶדְהוּ אֶלָּא מִפִּתְחוֹ שֶׁל אוּלָם** שהיה גבוה יותר מעשרים אמה ונקרא בתורה בשם ״פתח״. **דְּתָנַן** - ששנינו במסכת מדות (פ״ד מ״ה ופ״ג מ״ז) **פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל** - שדרכו נכנסים מהאולם להיכל, **גָּבְהוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה, וְרָחְבּוֹ עֶשֶׂר אַמּוֹת. וְאִילּוּ פִּתְחוֹ שֶׁל אוּלָם** - שדרכו נכנסים מהעזרה לאולם, **גָּבְהוֹ אַרְבָּעִים אַמָּה, וְרָחְבּוֹ עֶשְׂרִים אַמּוֹת**[טז]. **וממשיך רב יהודה בשם רב ומאבי: וְשִׁנְיָיהֶן** - חכמים ורבי יהודה **מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ**, שנאמר (ויקרא ג ג) בענין שחיטת קרבן שלמים, **וְשָׁחֲטוּ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד** ולמדים אנו מכאן שפתחו של ״אהל מועד״ [-הוא המשכן] נקרא בתורה בשם ״פתח״, אלא שנחלקו איזה מקום במקדש מקביל בדרגת קדושתו לאהל מועד שהיה במדבר[יז], **דְּרַבָּנַן סָבְרִי, קְדוּשַׁת הֵיכָל לְחוּד, וּקְדוּשַׁת אוּלָם לְחוּד** - אין קדושת האולם שוה לקדושת ההיכל, אלא פחותה ממנו, ולכן כל העבודות האמורות בהיכל אינם כשרים אם עשאם באולם, **וְכִי כָּתִיב** בתורה **״פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׳ אַהֵיכָל כָּתִיב** - הכוונה היא לפתח ההיכל שבו היו השולחן, המנורה ומזבח הזהב, כנגד אהל מועד שבמדבר, וכיון שפתח ההיכל היה גבוה עשרים אמה, נמצא שאין לנו מקור שפתח הגבוה יותר מעשרים אמה נקרא ״פתח״. **וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר, שֶׁהֵיכָל וְאוּלָם קְדוּשָׁה אַחַת הִיא**, וכל העבודות הנעשות בהיכל כשרים לעשותם באולם, **וְנִמְצָא דִּכְתִיב ״פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׳ אַתַּרְוַיְיהוּ הוּא דִּכְתִיב** - הכוונה הן על פתח האולם והן על פתח ההיכל, ששניהם שוים לקדושת אהל מועד שבמדבר, ונמצא שגם לפתח האולם שהיה גבוה למעלה מעשרים אמה קראה התורה ״פתח״.

הסבר נוסף בדעתו של רבי יהודה: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, דְּרַבִּי יְהוּדָה נָמֵי - גם רבי יהודה מסכים ש**קְדוּשַׁת אוּלָם לְחוּד וּקְדוּשַׁת הֵיכָל לְחוּד**, ולכן כשנאמר בתורה ״פתח אהל מועד׳ הכוונה היא לפתח ההיכל ולא לפתח האולם, **וְהָכָא הֵיכָא טָעֲמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה** שגם פתח האולם שהיה גבוה מעשרים אמה נקרא ״פתח״, **דִּכְתִיב ״אֶל פֶּתַח אוּלָם הַבַּיִת״**[יח] הרי שמפורש בכתוב שגם פתח האולם נקרא ״פתח״. **מביאה הגמרא את תשובת חכמים על ראיה זו: וְרַבָּנַן** משיבים לרבי יהודה, **אִי הָוָה כָּתֵב ״אֶל פֶּתַח אוּלָם״** אזי אכן **כְּדָאֲמַרְתְּ** - מסכימים אנו לדבריך שניתן ללמוד מכאן שפתחו של אולם נקרא ״פתח״, אבל **הַשְׁתָּא דִּכְתִיב ״אֶל פֶּתַח אוּלָם הַבַּיִת״**, הכוונה היא לפתחו של **הַבַּיִת הֶפְתּוּחַ לְאוּלָם**, כלומר, הכתוב מדבר אודות פתח ההיכל שהוא הבית שפתוח לאולם[יט], ולא מצאנו בכתוב שפתחו של אולם נקרא ״פתח״.

מקשה הגמרא על הפירוש הראשון[כ] בטעמם של חכמים ורבי יהודה: איך ניתן ללמוד מהכתוב ״פתח אהל מועד״, **וְהָא כְּתִיב הָאי** - והלא פסוק זה **בְּמִשְׁכָּן כְּתִיב**, ובמשכן לא היה כלל אולם, ופתח המשכן היה גובה עשר אמות בלבד, ולא ניתן ללמוד מכאן שפתח ההיכל או האולם נקראים ״פתח״. **מתרצת הגמרא: אַשְׁכְּחַן מִשְׁכָּן דְּאִיקְרֵי מִקְדָּשׁ, וּמִקְדָּשׁ דְּאִיקְרֵי מִשְׁכָּן** - מצאנו בתורה שקראה למשכן מקדש, ולמקדש משכן, וכפי שיבואר להלן, וכיון שכן דיניהם שוים, ומה שכתוב במשכן ״ושחטו פתח אהל מועד״ הרי הוא כאילו נכתב על הפתח שבמקדש[כא].

הגמרא מביאה ראיה לכך: דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי - שאם לא תאמר כן, ששוים דיני המשכן והמקדש, **הָא דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אֲמַר שְׁמוּאֵל**, קרבנות **שֶׁלָּמִים שֶׁשְּׁחָטָן** קודם **פְּתִיחַת דְּלָתוֹת הַהֵיכָל פְּסוּלִין, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְשָׁחֲטוּ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד״**, ולמדים מכך שהשחיטה כשרה רק **בְּזְמַן שֶׁדלתות** ההיכל

ט. **וכן** אפילו אם המבוי גבוה מעשרים אמה, כמבואר להלן (יא.). רשב״א (ד״ה ואם). י. **מאירי** (ד״ה ואם). יא. **שנאמר** בסוכה ״למען ידעו דורותיכם׳ (ויקרא כג מג), עשה סוכה שישיבתה ניכרת לך, ועד עשרים אמה אדם יודע שיושב בסוכה, אבל למעלה מעשרים אמה אין אדם יודע שיושב בסוכה כיון שלא שולטת העין בגובה כזה. ראה סוכה (ג.). יב. **ובמי** שאמרו חז״ל (ספרים ג:), לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה. יג. **שרב** סובר שהטעם שהקורה מתירה את המבוי הוא משום שבכך הוא נעשה פתח. ריטב״א (ד״ה ואם). יד. **ואם** גם פתח גבוה מעשרים אמה נחשב פתח היו מגביהים את ההיכל יותר כדי לנאותו. ר״ן (ד״ה אמר). טו. **וראה** ציורים ז, ח].

טז. **הכתוב** ״ושחטו פתח אהל מועד׳ נאמר על המשכן, אך מתייחס בין על המשכן ובין על המקדש, אלא שבמשכן, לא היה מקום נוסף בין אהל מועד לחצר המשכן (ראה לעיל ד״ה ושחטו ג), אבל במקדש בין ההיכל לעזרה היה מקום נוסף שהוא האולם, ובזה נחלקו האם רק ההיכל שבמקדש מקביל לקדושת אהל מועד שבמדבר, או שגם האולם שבמקדש מקביל לקדושת אהל מועד שבמדבר. ריטב״א (ד״ה ואמר). יז. **ביאר** הגאון יעקב (ד״ה ואמר), שלאולם היו שני פתחים, האחד פתוח לעזרה, והאחד פתוח להיכל, ואמרו חכמים לרבי יהודה שהפסוק מדבר בפתח האולם הפתוח להיכל שהיה גובהו עשרים אמה בלבד. יח. **אהל** משה (ד״ה ממקדש). יט. **ריטב״א** (ד״ה ממקדש).

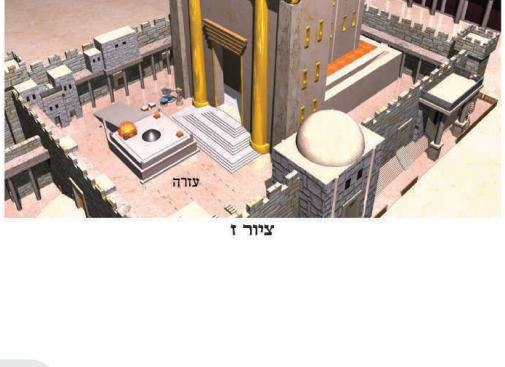

ציור ז

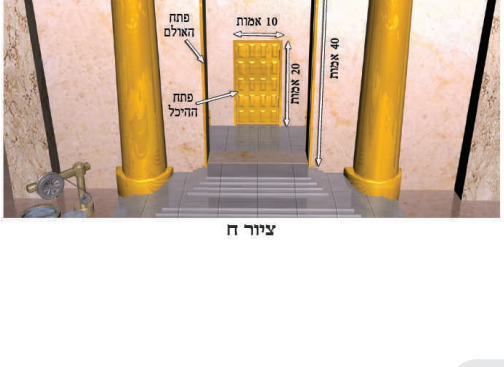

ציור ח

פְּתוּחִין, וְלֹא בְּזְמַן שֶׁהֵן נְעוּלִים, שלשון 'פתח' מתייחס לחלל הפתח בזמן שהוא פתוח[כ]. וְלכאורה קשה **הָא כִּי כְּתִיב הֲהֵיא** - הלא פסוק זה **בְּמִשְׁכָּן כְּתִיב**, ומנין לנו לדרוש משם על דלתות ההיכל שבמקדש, **אֶלָּא** על כרחך הוא משום **דְּאִשְׁכָּחֲן מִקְדָּשׁ דְּאִיקְרֵי מִשְׁכָּן, וּמִשְׁכָּן דְּאִיקְרֵי מִקְדָּשׁ**, וכיון שכן למדים הם אחד מהשני, והדינים שנאמרו במשכן אמורים גם במקדש[ת].

מבררת הגמרא מנין שמקדש נקרא משכן ומשכן נקרא מקדש: בְּשֶׁלָּמָּא מִקְדָּשׁ דְּאִיקְרֵי מִשְׁכָּן - מה שמקדש נקרא משכן ברור לנו מנין שכן הוא, **דִּכְתִיב** - שמצאנו בכתוב (ויקרא פו יח) **'וְנָתַתִּי (אֶת) מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכָכֶם'** - כלומר, הקב"ה מבטיח לבני ישראל שאם ילכו בחוקות התורה יבנה את בית המקדש בגבולם, ועל כרחך שהכוונה היא על בית המקדש ולא על המשכן שבמדבר, שהרי כשנאמר מקרא זה כבר היה המשכן בנוי[בא], הרי שהכתוב קרא לבית המקדש בשם משכן. **אֶלָּא מִשְׁכָּן דְּאִיקְרֵי מִקְדָּשׁ מִנַּיִן** - היכן מצינו בתורה שהמשכן נקרא מקדש, **אִיתֵּימָא מְדִכְתִיב** - אם תאמר שנלמד מהכתוב בתורה בענין סדר נסיעת בני ישראל במדבר (במדבר י כא), **'וְנָסְעוּ הַקְּהָתִים נֹשְׂאֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהֵקִימוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן עַד בֹּאָם'**, ומכך שהלוים בני קהת שנשאו את כלי המשכן נקראים 'נושאי המקדש', מבואר שהמשכן נקרא מקדש.

כ. **עַל** פי רש"י (זבחים נה: ד"ה ממן) ורי"טב"א (ד"ה שלמים). כא. **שהרי** מקרא זה נאמר בספר ויקרא, וכל ספר ויקרא נאמר אחר הקמת המשכן, וכ"כתוב בתחילת הספר (ויקרא ו ב) 'וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר', רש"י (ד"ה ונתתי).

דוחה הגמרא: הָהוּא בְּאַרְזָן תְּתִיב - כתוב זה מדבר בנשיאת הארון על ידי בני קהת, ומה שנקרא 'מקדש' הוא משום שהוא מקודש יותר משאר המשאות, אבל מה שהמשכן כולו נקרא מקדש אי אפשר ללמוד מכאן.

משיבה הגמרא: אֶלָּא מה שהמשכן נקרא מקדש נלמד **מֵהָכָא** - מהכתוב שנאמר בציווי עשיית המשכן (פסוק כה ח) 'וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם', מפורש שקראה התורה למשכן בשם 'מקדש'.

★

שנינו במשנה, שפתח המבוי הניתר בלחי או קורה לא יהיה רחב יותר מעשר אמות. על כך מקשה הגמרא לפי ביאורו של רב שחכמים ורבי יהודה למדו את פתח המבוי מפתח ההיכל והאולם[א]. מקשה הגמרא: בֵּין לְרַבָּנַן וּבֵין לְרַבִּי יְהוּדָה, מדוע הפתח לא יכול להיות רחב יותר מעשר אמות, **לֵימְּפוּ** - שילמדו **מִפֶּתַח** **שֶׁעַר הֶחָצֵר** של המשכן, שנקרא בתורה 'פתח'[ב], אפילו שהיה רחבו עשרים אמה[גא], וכפי שמוכח מהכתובים, **דִּכְתִיב** (פסוק טו יח) **'אֹרֶךְ הֶחָצֵר מֵאָה בָּאַמָּה, וְרֹחַב חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים,** כלומר, רוחב החצר הוא חמשים אמה [ציור א][ג], **וְקוֹמָה** [-גובה הקלעים שמסביב] **חָמֵשׁ אַמּוֹת',** הרי מבואר שרוחב חצר המשכן היה חמשים אמה, **וּכְתִיב** בענין מידות הקלעים שהיו ברוח מזרחית (פס טו יד), **'וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה קְלָעִים לַכָּתֵף',** דהיינו שבצד אחד של הפתח היו קלעים חמש עשרה אמה לצד אחד של הפתח, **וּכְתִיב** (פס טז טו) **'וְלַכָּתֵף הַשֵּׁנִית מִזֶּה וּמִזֶּה לְשַׁעַר הֶחָצֵר, קְלָעִים חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה',** דהיינו שגם בצד השני של הפתח היו קלעים חמש עשרה אמה, נמצא שרוחב הפתח שבין הקלעים היה עשרים אמה [ציור ב][ד], וכיון שכן, יש ללמוד, **מַה לְּהַלָּן** בפתח חצר המשכן היה גבוה **חָמֵשׁ** אמות **בְּרוֹחַב עֶשְׂרִים** אמה, ונקרא פתח, **אַף כָּאן** במבוי, יש להכשיר פתח שגובהו **חָמֵשׁ** אמות **בְּרוֹחַב עֶשְׂרִים,** וכל שכן שפתח הגבוה עשרים אמה יש להכשירו ברוחב עשרים', ומדוע שנינו שפתח הרחב מעשר אמות יש למעטר'.

משיבה הגמרא: פתח חצר המשכן **'שְׁתֵּה שַׁעַר הֶחָצֵר' אִיקְרֵי** - נקרא בתורה רק 'פתח שער', אבל **'שְׁתֵּה' שְׁתָמָא לָא אִיקְרֵי** - אינו נקרא סתם 'פתח', ואי אפשר ללמוד משם להכשיר מבוי הרחב מעשר אמות[ה].

תירוץ נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, כִּי כְּתִיב - מה שנאמר **'קְלָעִים חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה לַכָּתֵף',** אינו מדבר ברוחב הקלעים כפי שסברנו, אלא **בְּגוֹבְהָה הוּא דִּכְתִיב** - שהיה גובה הקלעים מסביב המשכן חמש עשרה אמה, ואין ראיה מהכתוב כמה היה רוחב הפתח, ויתכן שלא היה רחב יותר מעשר אמות[ו].

תמהה הגמרא: גּוֹבְהָהּ - וכי ניתן לומר שכוונת הכתוב לשיעור גובה הקלעים, **וְהָא כְּתִיב** (פס מ יח) **'וְקוֹמָה חֲמֵשׁ אַמּוֹת',** הרי שגובה הקלעים היה רק חמש אמות. **משיבה הגמרא: הָהוּא** - שיעור חמש אמות, הינו **מִשְׁפֹּת** **מִזְבַּח וְלָמַטָּה** - שהיה גובה מזבח החיצון עשר אמות, והיו הקלעים גבוהים ממנו חמש אמות, כדי שלא יראו העם העומדים מבחוץ את הכהן כשהוא עומד על גבי המזבח ועבודה בידו[ז].

★

הגמרא מבררת את שיעור רוחב הפתח לפי רבי יהודה. מקשה הגמרא: וְכִי רַבִּי יְהוּדָה מִפְּתָחוֹ שֶׁל אוּלָם גָּמַר - למד את שיעור פתח המבוי, **וְהָא תָּנַן** במשנתנו, **'וְהָרָחָב מַעֲשָׂר אַמּוֹת, וְיַמְעִיט',** וְלֹא פָּלֵיג על כך **רַבִּי יְהוּדָה,** ואם למד רבי יהודה מפתחו של אולם, היה לו להכשיר רוחב פתח המבוי עד עשרים אמה כפתחו של אולם.

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, פָּלֵיג בָּבְרַיְיתָא - בברייתא מפורש שרבי יהודה חלק גם על כך, **דְּתָנְיָא, וְהָרָחָב מַעֲשָׂר אַמּוֹת וְיַמְעִיט, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֵט.** שואלת הגמרא: **וְלֵימְּפְלוֹג בְּמַתְנִיתִין** - מדוע במשנה לא הובא שרבי יהודה חולק גם על שיעור הרוחב. **משיבה הגמרא: פָּלֵיג בְּגוֹבְהָהּ, וְהוּא הַדִּין לְרָחְבָּהּ** - כשנחלק במשנה על שיעור גובה המבוי, נכלל בזה שחלוק הוא גם בשיעור רוחב המבוי, שטעם אחד להם, שרבי יהודה לומד מפתחו של אולם שהיה גבוה ארבעים אמה ורחב עשרים[ח].

★

לדעת רב שרבי יהודה למד מפתח האולם, לא הכשיר רבי יהודה אלא עד גובה ארבעים אמה, כגובה פתח האולם. ועל כך מקשה הגמרא: וְאַתָּי - עדיין קשה, וכי **רַבִּי יְהוּדָה מִפִּתְחוֹ שֶׁל אוּלָם גָּמַר, וְהָתַנְיָא, מְבוֹי שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ מֵעֲשָׂרִים אַמָּה וְיַמְעִיט, וְרַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר** אפילו אם גבוה **עַד אַרְבָּעִים וְחֲמִשִּׁים אַמָּה**[ט]. **וְתַנֵּי בַּר קַפָּרָא** - ובר קפרא שנה בברייתא שלו, רבי יהודה מכשיר **עַד מֵאָה** אמה. ואם רבי יהודה למד מפתחו של אולם, קשה, הלא פתחו של האולם היה רק ארבעים אמה, **וּבְשִׁלְמָא לְבַר קַפָּרָא** יש ליישב ולומר, שדבריו הם **גּוּזְמָא,** כלומר, שנקט בלשון מוגזמת שאפשר להגביה את הקורה הרבה, אף שבאמת אי אפשר להגביה יותר מארבעים אמה[י], **אֶלָּא לְרַבִּי יְהוּדָה** - כלומר, לדעת הברייתא הראשונה שרבי יהודה מכשיר עד ארבעים וחמשים אמה, **מַאי גּוּזְמָא** - הלא אין כאן כל גוזמא, ובוודאי שדבריו ברווקא הן, וכיון שכן, קשה, **בְּשִׁלְמָא** מה **שֶׁלְּרַבִּי יְהוּדָה**[יא] פתח בגובה **אַרְבָּעִים** אמה כשר, משום **שֶׁגָּמַר מִפִּתְחוֹ שֶׁל אוּלָם, אֶלָּא חֲמִשִּׁים מְנָא לֵיהּ** - מניין למד להכשיר בגובה חמשים.

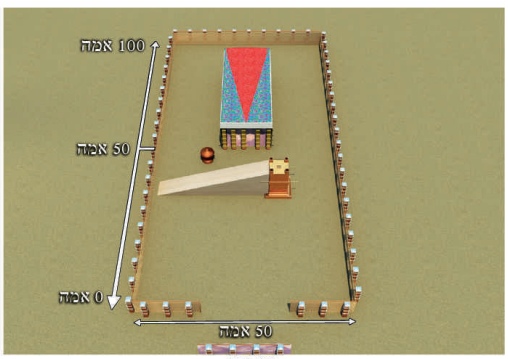

ציור א

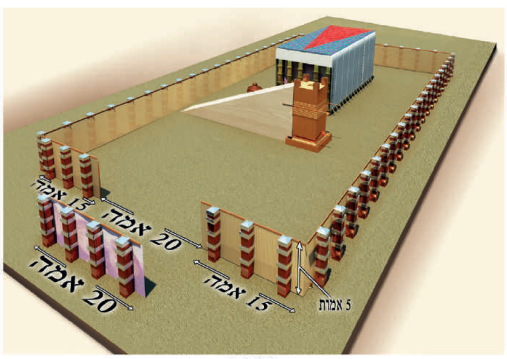

ציור ב

א. **קושיית** הגמרא היא על שיעור רוחב פתח המבוי. רש"י (ד"ה מיפתח). ואף שעד עתה לא עסקנו אלא בשיעור גובה הפתח, בדברי רב שפירש שלמדו את שיעור גובה פתח המבוי מפתח ההיכל, נכלל גם ששיעור רוחב פתח המבוי הוא עשר אמות כרוחב פתח ההיכל, ולכן מקשה הגמרא על דבריו. רשב"א (ד"ה ופירשיתם). ב. **וכפי** שנאמר (ממלכי ל כו), 'ואת מסך פתח שער החצר' וגו'. ג. **ביון** שבמשנה לא נשנה מחלוקת בדין רוחב המבוי, הבינה הגמרא עתה שלענין הרוחב גם רבי יהודה מסכים שנלמד מפתח ההיכל שעל הפתח להיות רחב לא יותר מעשר אמות, ולכן העמידה הגמרא את הקושיא אף על רבי יהודה. רשב"א (פס). ד. **לישון** הכתוב 'חמשים בחמשים' יתבאר בגמרא להלן (כג:). ה. **אורך** הרוח המזרחית חמשים אמה, הפתח שלושים אמה לקלעים שמשני צידי הפתח, ונותרו לפתח עשרים אמה. ו. **רשב"א** (ד"ה ניתן) וריטב"א (פוף ד"ה ניתן) בשם ריב"א. ז. **אבל** ממה שפתח שער החצר היה גבוה חמש אמות, לא הקשתה הגמרא על רבי יהודה וחכמים מדוע הם מכשירים בפתח גבוה יותר, שכיון שמצינו פתח הגבוה מחמש אמות שנקרא פתח [לחכמים פתח ההיכל, ולרבי יהודה פתח האולם], אין ללמוד מפתח שער החצר שרק בחמש אמות נחשב פתח. רש"י (ד"ה מפתח). ואין לומר כאן 'תפסת מועט תפסת', שבדיעבד דרבנן עליונו להקל ולתפוס את המרובה. ריטב"א (ד"ה ופיון). וראה עוד בעיוני הפשט להלן. ח. **פתח** שער אמור להיות גדול יותר מפתח סתם, ולכן ממה שהתורה קוראת לפתח שרחב עשרים אמה 'פתח שער' אי אפשר ללמוד שגם פתח סתם נחשב כשהוא בשיעור דומה. תוספות (ד"ה פיון). ט. **במסכת** זבחים (פט:-ע:) מבואר שכן דעת רבי יוסי, אך לרבי יהודה היה גובה המזבח שלש אמות והקלעים חמש אמות. ולפי דעתו יש לתרץ כתירוץ הראשון, שפתח שער החצר לא נקרא 'פתח' אלא 'פתח שער'. תוספות (ד"ה ואימעיט). י. **ריטב"א** (ד"ה אלא). והוסיף, שדרך הבריות לפרש את מה שסתמו המניינים. יא. **לישון** בני אדם היא, כלומר, שיכול לעשות עד גובה ארבעים, ואם ירצה יעשה גם גובה חמשים. תוספות (ד"ה עד). יב. **שאף** מה שהכשיר רבי יהודה בגבוה יותר משלושים אמה היה נראה לבר קפרא כגוזמא [כלומר, שיעור רב מאוד], לכך נקט אף הוא בלשון גוזמא. רש"י (ד"ה כבלמעלה). יג. **חבי"ח** (פוח ב) מחק תיבות 'לרבי יהודה'.

הגמרא דוחה את דברי רב שרבי יהודה למד מפתחו של אולם: אֲמַר רַב חִסְדָּא, הָא מַתְנִיתָא אַטְעִיתֵיהּ דְּרַב - ברייתא זו הטעתה את רב, **דְּתָנְיָא, מְבוֹי שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ מֵעֲשָׂרִים אַמָּה**, ונמצא שגובהו **יוֹתֵר מִפִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל, וְמַעֲטוּ.** מבואר שחכמים למדו את שיעור גובה פתח המבוי מפתחו של היכל, ומכאן באה טעותו, **שהוּא** - רב **סָבַר, מִדְּרַבָּנַן מִפִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל וְגַבֵּי** - מזה שחכמים למדו מפתחו של היכל, משמע **שֶׁרַבִּי יְהוּדָה מִפִּתְחוֹ שֶׁל אוּלָם וָגָבֹהַּ. אוּלָם מִסִּיךְ רב חִסְדָּא: וְלָא הֵיא** - אין הדבר כן, אלא **רַבִּי יְהוּדָה מִפִּתְחָא דְּהֵיכָלָא וָגָבֹהַּ** - מסתם פתחי ארמונות המלכים שגבוהים מאודיי למד רבי יהודה שגם פתח מבוי הגבוה הרבה נחשב פתח.

★

הגמרא מקשה על רב שפירש שחכמים למדו מפתח ההיכל: וְרַבָּנַן, אֵי מִפִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל גְּמִירֵי - אם חכמים למדו את שיעור פתח המבוי מפתח ההיכל, **לֵיבְעוּ דְּלָתוֹת כָּהֵיכָל** - יצריכו שיהיה למבוי דלתות כשם שלהיכל היו דלתותיי. **אַשְׁמָה תִּנַּן** - ומדוע שנינו (לעיל יא:), **הֲכָשֵׁר מְבוֹי** כיצד, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים**, צריך להעמיד בפתחו **שְׁתֵּי וְקוֹרָה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים**, די **בְּאֶחָד אוֹ קוֹרָה** כדי להכשירו. אבל כולם מודים שאין צורך בדלתות. **מתרצת הגמרא: דְּלָתוֹת הֵיכָל, לְצְנִיעוּת בְּעָלְמָא הוּא דְּבָעְיִין** - דלתות ההיכל נעשו רק לצניעות, שלא יראו מה שנעשה בפנים[יי], ולא כדי להחשיבו לפתחי".

מוסיפה הגמרא להקשות על רב: אֶלָּא מַעֲתָּה, - אם כן שחכמים למדו את שיעור פתח המבוי מפתח ההיכל, **לֹא תֵּיהֲוֵי לֵיהּ** - לא יועיל למבוי הרחב יותר מעשר אמות להכשירו **בְּצוּרַת הַפֶּתַח,** דהיינו שני קנים בצידי הפתח וקנה נוסף על גביהם, **דְּהָא הֵיכָל צוּרַת הַפֶּתַח הֲוָיָא לֵיהּ** - שהרי לפתח היכל היה צורת הפתח, **וְאַפִּילּוּ הָכִי עֲשָׂר אַמּוֹת הוּא דְּרָווּחַ** - ובכל זאת היה רווחב פתחו רק עשר אמותיי, **אַשְׁמָה תִּנַּן** - ומדוע שנינו במשנתנו, **אִם יֵשׁ לֵיהּ** - לפתח המבוי **צוּרַת הַפֶּתַח,** אזי **אַף עַל פִּי שֶׁרָחָב מֵעֲשָׂר אַמּוֹת אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֲטוֹ** את רחבו[יח].

מתרצת הגמרא: מִידֵּי הוּא עָמְעָמָא אֶלָּא לְרַב - כלום לא הוצרכנו ליישב את המשנה אלא לרב שאמר שחכמים למדו מפתח ההיכליט, לרב אין זה קשה כלל, **דְּהָא מַתְנֵי לֵיהּ רַב יְהוּדָה לְחִיָּיא בַּר רַב מַתְיָה דְּרַב** - הלא מעשה היה שלימד רב יהודה משנה זו את חייא בנו של רב, בפני אביו רב, ושנה לו, שאם יש למבוי צורת הפתח, אפילו הוא רחב מעשר אמות **אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֲטוֹ, וְאָמַר לֵיהּ** - ותיקן רב את רב יהודה, ואמר לו, **אַתְנֵיהּ** - שנה לו, שאפילו שיש צורת הפתח **צָרִיךְ לְמַעֲטוֹ,** נמצא שלדעת רב אף המשנה היא כשיטתו, שמכיון שלומדים את שיעור פתח המבוי מפתח ההיכל, לכן אף אם יש לו צורת הפתח אינו כשר ברוחב יותר מעשר אמות, כפתח ההיכלכ.

מקשה הגמרא קושיא נוספת על רב: אֶלָּא מַעֲתָּה - אם כן שחכמים למדו את שיעור פתח המבוי מפתח ההיכל,

---

יד. **ונקראו** בכתוב פתח, וכפי שמצינו אצל המלך אחשורוש שנאמר (אסתר ה ב) 'ונוכח פתח הבית'. תוספות הרא"ש (ר"ש משאנץ). טו. **ואף** שבשעת הקרבת הקרבנות צריכות הדלתות להיות פתוחות, וכפי שנתבאר (לעיל כ), מכל מקום פתח שיש בו דלתות אף שהן פתוחות נחשב פתח יותר מאשר אם לא היה בו דלתות כלל. מלא הרועים (ר"י ויקנין). טז. **רבינו** חננאל (ר"י ויקנין). יז. **הקשה** המלא הרועים (שם), אמנם דלתות ההיכל היו לצניעות, אבל מנין לנו שפתח בלא דלתות נחשב גם כן פתח, ותירץ, שכיון שדורשים (לעיל ג) מהכתוב 'פתח אהל מועד' בזמן שהוא פתוח ולא בזמן שהוא נעול, יש לנו להבין מזה שנקרא 'פתח' גם בלא הדלתות. וראה עוד בחזון איש (סי' קיב סק"ב, ועי"ש סוס"י קיג). יח. **רווחב** ההיכל עצמו היה עשרים אמה, וסתמו את הפתח מהצדדים, כך שנשאר פתח ברוחב עשר אמות בלבד, ומוכיחה הגמרא, שאם צורת הפתח מועילה להחשיב פתח אפילו אם הוא רחב למעלה מעשר אמות, היה ראוי לעשותו ברוחב עשרים כדי להשוות את פתח ההיכל לפתח האולם. תוספות (ד"ה אלא). יט. **לכאורה** קושיא זו קשה גם על הברייתא שהובאה לעיל, 'מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה יותר מפתחו של היכל, ימעט', שמשמע שחכמים למדו את שיעור הפתח מההיכל, ומדוע מועיל צורת הפתח ברחב מעשר. אלא שעל הברייתא היה אפשר ליישב שאכן היא חולקת על משנתנו וסוברת שלא מועיל צורת הפתח ביותר מעשר, אך על רב קשה ממשנתנו. תוספות (ד"ה מיד - כפתיון שלשון). כ. **כתבו** תוספות (לעיל ו, ד"ה רבי), שגם לדעת רב מה שלא מועיל צורת הפתח להכשיר פתח הרחב יותר מעשר אמות הוא רק מדרבנן, אבל מן התורה מודה רב שמועיל. תוספות (לעיל ו, ד"ה רבי). וראה עוד בחזון איש (או"ח סי' קיב סק"ט ד"ה ומיהו).

לֹא תִּיהֲוֵי לֵיהּ אַמַּלְתְּרָא - מבוי הגבוה למעלה מעשרים אמה, לא יועיל להכשירו אם יש בראשו 'אמלתרא', דהיינו דבר המושך את העין שמחמתו ניכרת הקורה אף בגובה רב[א], **דְּהָא הֵיכָלָ אַמַּלְתְּרָא הֲוָיָא לֵיהּ** - שהרי לפתח ההיכל היה אמלתרא, **וַאֲפֵילּוּ הָכִי עֶשְׂרִים אַמָּה הוּא דְּגָבְהוּ** - ומכל מקום היה גבוה רק עשרים אמה ולא יותר[ב]. הגמרא מוכיחה מנין שלהיכל היה אמלתרא:

דְּתָנַן - ששנינו במסכת מידות (פ"ג מ"ו), **חָמֵשׁ אַמַּלְתְּרָאוֹת שֶׁל מַיִל** - העשויות מעץ מלין[ג], **הָיוּ עַל גַּבָּיו** - על פתח האולם[ד], והיו עומדות זו **לְמַעְלָה מִזּוֹ, וְזוֹ לְמַטָּה מִזּוֹ**[ה].

קודם שסיים המקשן את דבריו לבאר היכן מצינו שאמלתרא מועילה להכשיר קורה המונחת למעלה מעשרים אמה, הפסיקה אותו הגמרא ומקשה עליו: וְהַאי מַאי תְּיוּבְתָּא - וכי ממשנה זו ניתן להקשות, **דִּילְמָא כִּי תַּנְיָא הַהִיא דַּאַמַּלְתְּרָאוֹת בְּאוּלָם תַּנְיָא** - שמא משנה זו של אמלתראות מדברת רק בפתח האולם, ומנין לך שגם לפתח ההיכל היו אמלתראות[ו]. **מתרצת הגמרא: וְהַאי מַאי קוּשְׁיָא** וכי זו קושיא היא, **דִּילְמָא תַּבְנִית הֵיכָל תַּבְנִית אוּלָם** - הלא מקובל בידינו שתבנית ההיכל היתה שוה לתבנית האולם[ז], ומכילא גם להיכל היו אמלתראות[ח].

מסיים המקשן לבאר את קושייתו על רב: מכיון שלהיכל היו אמלתראות, ולא היה גובהו רק עשרים אמה, אם כן אין להתיר פתח מבוי שיש לו אמלתרא למעלה מעשרים אמה, **אֶלָּא** - ומדוע **אָמַר רַבִּי אִילְעָא אָמַר רַב** שתי הלכות אלו בענין קורה: א. קורה שהיא **רְחָבָה אַרְבָּעָה טפחים, אַף עַל פִּי שְׁאֵינָהּ בְּרִיאָה** וחזקה להחזיק עליה אריח [כלומר, לבנה חצויה], כשירה[ט]. ב. **וְאַם יֵשׁ לָהּ** - לקורה **אַמַּלְתְּרָא, אֲפִילּוּ גְּבוֹהָה** הקורה **יוֹתֵר מֵעֶשְׂרִים אַמָּה אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֵט.** הרי שמהדרין השני קשה סתירה בדברי רב, שכיון שסובר רב ששיעור פתח המבוי נלמד מפתח ההיכל, מדוע אמר שאמלתרא מועילה למעלה מעשרים אמה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף, אַמַּלְתְּרָא - דין זה שאמלתרא מועילה, אינו מדברי רב, **אֶלָּא מַתְנִיתָא הִיא** - ברייתא היא, ואם כן אין סתירה בדברי רב.

מבררת הגמרא: מַאן תַּנְיֵי לַהּ - מי שנה ברייתא זו[י]. **משיבה הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, וְהָא תָּנֵי בְּרִיָּה דְּרַב בַּר אֲבוּהּ קָתָנֵי לַהּ** - הוא שנה ברייתא זו.

חוזרת הגמרא ומקשה על רב: ומכיון שברייתא זו מוסכמת היא, קשה, **וְתֵיתֵי אַמַּלְתְּרָא מַתְנִיתָא** - אפילו אם ברייתא היא, ולא רב אמרה, עדיין **וְתֵישָׁמֵּי לָךְ רַב** - יקשה על רב, שמדברי הברייתא שאמלתרא מועילה להכשיר קורה הגבוהה למעלה מעשרים אמה, מוכח שחכמים לא למדו את שיעור פתח מבוי מפתח ההיכל!.

מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ רַב, דַּל אֲנָא מֵהָכָא - הוצא אותי מכאן, כלומר, גם אם לא הייתי אומר שחכמים למדים מפתחו של היכל, **מַתְנֵיתָא מִי לֹא קָשְׁיָין אַהֲדָדֵי** - וכי הברייתות אינן סותרות זו את זו, הרי בברייתא אחת נאמר (לעיל ב:), 'מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה יותר מפתחו של היכל, ימעט', ומבואר שחכמים למדו דינם מפתחו של היכל, ומאידך בברייתא השניה נאמר, שמבוי שיש בו אמלתרא כשר גם למעלה מעשרים אמה, **אֶלָּא מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר** - אלא מה נותר לך ליישב ולומר, **שְׁתֵּנֵי הֵיא** - מחלוקת תנאים היא האם חכמים למדו מפתחו של ההיכל או לא, אם כן **לְרִידֵי נָמֵי תְּנֵי הֵיא** - אף אני סבור שמחלוקת תנאים היא, ונקטתי כדעה שחכמים למדו מפתחו של היכל.

דוחה הגמרא את הראיה שמחלוקת תנאים היא: רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, בָּלָא דברי **רַב** שדייק מהברייתא הראשונה שחכמים למדו מפתחו של היכל, **מַתְנִיתָא אַהֲדָדֵי לֹא קָשְׁיָין** - הברייתות אינן סותרות זו את זו, שיש לומר **שֶׁלָּבָן קוֹרָה מֵעֶמָּה מַאי** - מה הטעם שלפי חכמים הקורה צריכה להיות **בְּתוֹךְ עֶשְׂרִים אַמָּה, מִשּׁוּם הֶיכָּרָא** הטעם הוא כדי שיראו בני אדם את הקורה[יא], ורק עד גובה עשרים אמה הקורה ניכרת לעוברים ושבים, ולכן במקום שיש אמלתרא שמושכת את העין, מועילה הקורה אפילו אם היא גבוהה למעלה מעשרים אמה, שמחמת האמלתרא ניכרת הקורה[יב], **וְהַאי דְּקָתָנֵי** - ומה שנקט התנא בברייתא הראשונה את הלשון **'יִתֵּר מִפִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל'**, אין כוונתו שמשם למדנו את השיעור, אלא **לְסִימָנָא בָּעֲלָמָא** - לשם סימן הזכיר את פתחו של ההיכל, שלא יטעו לומר שמותר במבוי עד שלושים או ארבעים אמה, לכן פירש ששיעור המבוי הוא כגובה פתח ההיכל שעשרים אמה.

★

שנינו במסכת סוכה (כ:), 'סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה, ורבי יהודה מכשיר'. לדעת רב שמקורם של חכמים במבוי הוא מפתחו של היכל, ברור הדבר שהמחלוקת בסוכה הוא מטעם אחר, שהרי בסוכה לא שייך טעם זה. אך לדעת רב נחמן בר יצחק שטעמם של חכמים במבוי הוא משום היכר, מבררת הגמרא האם טעם המחלוקת במבוי זהה לטעם המחלוקת בסוכה או לא.

שואלת הגמרא: וְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הֲנִיחָא - זה יתיהה מובן **אִי לֹא סָבִירָא לֵיהּ הָא דְּרַבָּה** - אם אינו סובר כדעתו של רבה המובאת להלן, **אֶלָּא אִי סָבִירָא לֵיהּ הָא דְּרַבָּה** - אולם אם הוא סובר כדעתו של רבה, **דְּאָמַר רַבָּה,** שהטעם של חכמים שסוכה הגבוהה מעשרים אמה פסולה, משום **דִּכְתִיב** (ויקרא כג מג), **'לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַּסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל',** ולמדים מכאן שצריך להיות ניכר לאדם שהוא יושב בסוכה[יג], ורק בסוכה הגבוהה **עַד עֶשְׂרִים אַמָּה אָדָם** הישוב בה **יוֹדֵעַ** שֶׁהוּא דָּר **בְּפוּכָּה,** אבל סוכה הגבוהה **לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה אֵין אָדָם** הישוב בה **יוֹדֵעַ** שהוא דר בסוכה, **מִשּׁוּם דְּלָא שָׂכְמָא בֵּיהּ עֵינָא** - משום שאין העין שולטת בגובה רב כזה, **אֶלָּא** - מבואר מדברי רבה **דְּגַבֵּי סוּכָּה נָמֵי בְּהֶיכָּרָא פְּלִיגִי** - שגם לגבי סוכה מחלוקת רבי יהודה וחכמים היא משום היכר, האם יש היכר למעלה מעשרים אמה או לא, ואם אכן סובר רב נחמן בר יצחק את שעמו של רבה, קשה, **אִיפְּלִגוּ בְּתַרְתֵּי לְמֵה לִי** - לשם מה היה התנא צריך להשמיענו את המחלוקת בשני המקומות, די היה אם היו חולקים במקום אחד, והיינו למדים שזוהי דעתם גם במקום השני.

משיבה הגמרא: צְרִיכָא - לפיכך הוצרך התנא להשמיענו את מחלוקת רבי יהודה וחכמים בשני המקומות, **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן נַבֵּי סוּכָּה,** היינו סוברים שדווקא **בְּהָא** - בסוכה **קָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה** שיש היכר למעלה מעשרים אמה, **גַּיְּין דְּלִישִׁיבָה עֲבִידָא שָׁכְמָא בֵּיהּ עֵינָא** - שמכיון שהסוכה עשויה לישב בתוכה שולטת בה העין גם בגובה רב, שכן דרך הישוב שמביט למעלה, **אֲבָל מָבוֹי דְּלָהֵילּוֹךְ עֲבִיד** - שעשוי לצורך הילוך בני אדם, ואין דרך ההולך להביט למעלה על הקורה, **אֵימָא מוֹדָה לְהוּ לְרַבָּנַן** שפסול, לפי שאין העין שולטת בקורה. **וְאִי אַשְׁמְעִינַן בְּהָא** - בענין מבוי, היינו סוברים שדווקא **בְּהָא** בקורת מבוי **קָאָמְרִי רַבָּנַן** שאינו ניכר למעלה מעשרים אמה, משום שהמבוי עשוי להילוך, **אֲבָל בְּהָךְ** - בסוכה **אֵימָא מוֹדוּ לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה** שמכיון שהסוכה עשויה לישב בה, העין שולטת בסכך גם אם הוא גבוה למעלה מעשרים אמה. **מסיימת הגמרא: צְרִיכָא** - מחמת טעמים אלו הוצרך התנא להשמיענו את מחלוקת רבי יהודה וחכמים בשני המקומות, במבוי, ובסוכה.

★

שנינו לעיל שמעל פתח האולם היו אמלתראות. וכן שאמלתרא מכשירה קורת מבוי הגבוהה מעשרים אמה. מבררת הגמרא: מַאי אַמַּלְתְּרָא - מהי אמלתרא. **משיבה הגמרא: רַב חָמָא בְּרֵיהּ דְּרַבָּה בַּר אֲבוּהּ אָמַר, קִינְיָא** - כמין קיני עופות שהיו בולטים למעלה מפתח האולם, ואם עשה כן על הקורה הרי היא כשירה אף למעלה מעשרים אמה[יד]. **דעה נוספת: כִּי אֲתָא** - כשהגיע **רַב דִּימִי** מארץ

א. **וְהֵ"ן** תבאר הגמרא מה היא ה'אמלתרא'. ב. **ואם** אמלתרא מועילה לעשות שם פתח אפילו ביותר מעשרים אמה היה עליהם לעשות את פתח ההיכל גבוה ארכעים אמה כדי להשוותו לפתח האולם. מהרש"א (לעיל ג: ד"ה מאי ק"ל). ג. **'מִילִין'** הם בלוטות של עץ האלון שנקראים 'עפצים' שמהם עושים דיו, והעץ שגדלים עליו המילין נקרא 'מילה'. ד. **וראה** לעיל (ב.) ציור ח). ה. **לשון** 'דילמא' שמשמעותו המלולית היא 'שמא', אינו מדייק כאן, שהרי ודאי שהמשנה שם מדברת באולם, וכפי שנשנה שם (מידות פ"ג מ"ו), 'פתחו של אולם גובהו ארבעים אמה ורחבו עשרים אמה, וחמש מלתראות של מילת היו על גביו וכו'. ריטב"א (ד"ה אי) ורמב"ם (ד"ה כתב). ו. **גם** כאן לשון 'דילמא' אינו בדווקא, שהרי לא ניתן להקשות על רב על סמך ספק שמא תבנית ההיכל כתבנית האולם, אלא הכוונה שכך קיבלו חכמים. ריטב"א (ד"ה אי) ותלמיד הרשב"א (ד"ה ומ"מ). והוסיפו, שמצינו כן בכמה מקומות בש"ס שכתוב 'דילמא' במקום שהוא ודאי. ז. **שדבר** פשוט הוא שכל מה שעשו לנוי לאולם, כמו כן עשו להיכל. תוספות הרא"ש (ד"ה אי). ח. **ומה** שנאמר במשנה (מלאכת יב:), שעל הקורה להיות חזקה כל כך שתוכל לקבל עליה אריח, היינו דווקא כשאינה רחבה ד' טפחים. רש"י (ד"ה ואם). ט. **הגמרא** רוצה להקשות על רב מהברייתא, ולפיכך היא מקדימה לברר האם הברייתא מוסכמת כדי להקשות ממנה. ריטב"א (ד"ה ואם) ורמב"ן (ד"ה ומ"מ). י. **ואין** אומרים 'רב תנא ופליג' אם אפשר ליישב אחרת. ריטב"א (שם). יא. **וביון** שיראו את הקורה ישימו לבם לכך שחכמים תיקנו שאין לטלטל במבוי ללא קורה, ולא יבואו לטלטל גם ברשות הרבים. יב. **רבה** דורש את הפסוק כך, 'למען ידעו דורותיכם' ויהיה ניכר להם שהם יושבים בסוכה ומקיימים מצוותי, ופירוש 'כי בסוכות הושבתי' הוא, שציוויתי לשבת בסוכות. אמנם פשוטו של מקרא מדבר על סוכת ענני כבוד, שידעו כל הדורות שהושיב הקב"ה את ישראל במדבר בענני הכבוד. רש"י (סוכה ג. ד"ה למען). יג. **רבינו** חננאל (ד"ה ומ"מ) פירש, שקיני היינו שמעל הקורה יש קינים ממש שהעופות מקננות בהם [ציור א].

ציור א

ישראל לבבל **אָמַר**, **אֲמָרִי בְּמַעֲרְבָא** - בארץ ישראל פירשו שאמלתרא היא **פִּסְקֵי דְּאַרְזָא** - חתיכות עץ ארז ארוכות התחזקות בכותל ובולטות[יד], ומחמת אורכן ניכרות הן לבני אדם[טו].

מבארת הגמרא במה נחלקו: מַאן דְּאָמַר שאמלתרא היא **פִּסְקֵי דְּאַרְזָא**, סובר **שְׁבָךְ שְׁקִינֵי** - קיני עופות מועילים כאמלתרא, שמתוך שהם חשובים ומעוררים תמיהה בלב הרואים אותם, הרי הם מושכים את העין, ומתוך כך ניכרת הקורה. אולם **מַאן דְּאָמַר** שאמלתרא היא **קִינֵי**, סובר שדווקא הם מועילים כאמלתרא, **אֲבָל פִּסְקֵי דְּאַרְזָא** - חתיכות עץ ארז **לָא** - אינן נחשבות אמלתרא להכשיר קורת מבוי למעלה מעשרים אמה.

הגמרא מבררת את טעם הסובר שאמלתרא היא 'פסקי דארזא'. שואלת הגמרא: **וְמַאן דְּאָמַר** שאמלתרא היא **פִּסְקֵי דְּאַרְזָא** - חתיכות עץ ארז הבולטות מהכותל, **מַאי טַעְמָא** - מאיזה טעם הן מועילות, אם תאמר שהטעם הוא **מִשּׁוּם דְּנָפְשׁ מָשְׁכֵי** - משום שאורכן רב, **וְהָא סוֹפָהּ דְּנָפְשׁ מָשְׁכֵי** - והלא סוכה שגם היא אורכה רב, **וְקָאָמְרֵי רַבָּנָן דְּלָא** - ומכל מקום סוברים חכמים שאין היא כשירה למעלה מעשרים אמה. **מסיקה הגמרא: אֶלָּא** הטעם של פסקי דארזא הוא, **שַׁיְּנֵין דְּקָא חָשִׁיב** - מפני חשיבותה **אִית לֵיהּ קָלָא** - יש לה קול, שמחמת חשיבותן אנשים שחים אודותן, ומתוך כך אף אמרנו שרואים ניכרת.

★

למדנו לעיל, שלדעת חכמים קורת מבוי וסכך הסוכה הגבוהים למעלה מעשרים אמה פסולים. הגמרא תדון עתה באופן שרק מקצת עוביים נמצא למעלה מעשרים אמה. מבררת הגמרא: מה הדין במבוי אם **מֻקְצָת** מעובי הקוֹרָה נמצא **בְּתוֹךְ עֶשְׂרִים** אמה **וּמֻקְצָת** מעובי הקוֹרָה נמצא **לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים** אמה[טז], וכן בסוכה **שֻׁמְקְצָת הַסְּכָךְ** נמצא **בְּתוֹךְ עֶשְׂרִים** אמה, **וּמֻקְצָת הַסְּכָךְ** נמצא **לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים** אמה[טז]. **דעת רבה בוה: אָמַר רַבָּה, בְּמבוֹי כָּשֵׁר** הדבר, אם רק מקצת מהקורה בתוך עשרים אמה. אבל **בְּסוּכָּה** שרק מקצת הסכך בתוך עשרים אמה, **פָּסוּל.**

הגמרא מבררת מה החילוק בין מבוי לסוכה. שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא - מדוע שונה הדין **בְּמבוֹי דְּכָשֵׁר**, לכאורה הטעם משום **דְּאַמְרִינַן קָסָ"ס** - שמתייחסים אנו לחלק הקורה שלמעלה מעשרים כאילו ניטל, ונשאר רק החלק שבתוך עשרים אמה, ומחמתו כשר המבוי בטלטול, אם כן קשה דב**סוּכָּה נָמֵי** יֵימָא **קָסָ"ס** - גם בסוכה יש לומר כן, שנתייחס לסכך שלמעלה מעשרים אמה כאילו ניטל ואינו, ותוכשר הסוכה על ידי הסכך שבתוך עשרים. **מסיבה הגמרא:** בסוכה אי אפשר לומר כן, משום **דְּאִי קָסָ"ס** - אם נתייחס לסכך העליון כאילו ניטל, **הַוְיָא לָהּ חֲסָרָה מְרוּבָּה מִצִּיעוּתָהּ** - תהא הסוכה פסולה משום שחמתה מרובה מצילתה, שהרי אין בחלק התחתון די סכך שתהא הסוכה צילתה מרובה מחמתה[יז].

חוזרת הגמרא ומקשה: מדוע במבוי הכשיר רבה, הלא **הָכָא נָמֵי** - בקורת מבוי גם כן יש לפסול מטעם זה **דְּאִי קָסָ"ס** - אם נתייחס לחלק העליון כאילו אינו, **הַוְיָא לָהּ קוֹרָה הַנִּיטֶּלֶת בָּרוּחַ** - תהא הקורה הנשארת דקה כל כך שאינה יכולה לעמוד ברוח מחמת דקותה, וקורה הניטלת ברוח אינה מכשירה את המבוי[יח], **אֶלָּא** ודאי הטעם שהכשיר רבה מבוי שמקצת קורתו מונחת למעלה מעשרים אמה הוא משום **שֶׁעַל גָּבֶךְ** יש כאן קורה כשיעור, שמכיון שלמעשה לא ניטל החלק העליון של הקורה, אלא רק אמרנו שרואים כאילו הוא ניטל, על כן יש לנו לומר **שֶׁנַּעֲשׂוּ כְּשִׁפּוּדִין שֶׁל מַתֶּכֶת** - מתייחסים אנו לחלק התחתון של הקורה כאילו הוא עשוי משפוד של מתכת, שאפילו שהוא דק מאוד אינו ניטל ברוח, ולכן כשר המבוי, וכיון שכן חוזרת הקושיא, מדוע אמר רבה שבסוכה פסול, הלא **הָכָא נָמֵי** - גם בסוכה **עַל גַּבֵּי דְּלָמָא** לומר שמכיון שלמעשה לא ניטל הסכך העליון נמצא שסוף סוף **נַעֲשֵׂית** הסוכה **צִילָּתָהּ מְרוּבָּה מַחֲמָתָהּ** מצירוף הסכך העליון והתחתון, ויש להכשירה[יח].

משיבה הגמרא: אָמַר רָבָא מְפָרְזָקְיָא, אכן מעיקר הדין היה עלינו להכשיר גם במבוי וגם בסוכה, והטעם שחילק רבה ביניהם הוא, משום **שסּוּכָּה דְּלָיְחִיד הִיא** - שעשויה לתשמיש של יחיד, **לָא מְדַכַּר** - אינו נזכר לשים לב על הכשר הסוכה, וחוששים אנו שמא ינטל הסכך התחתון וישאר רק הסכך העליון שלמעלה מעשרים אמה[יט]. אבל **מְבוֹי דְּרַבָּים** - שהוא משמש את הרבים, **מַדְכְּרֵי אַהֲדֵדֵי** - מזכירים הם אחד לשני, ואם יראו שנרקב החלק התחתון של הקורה ונשארה כולה למעלה מעשרים אמה, הם יתקנוה.

הסבר נוסף לחילוק בין סוכה למבוי: רָבִינָא אָמַר, סוּכָּה שֶׁמְּאוֹרְיְיתָא הִיא, אֲחֲמִירוּ בָּהּ רַבָּנַן ואסרו כשמקצת סכך נמצא למעלה מעשרים אמה[כ], אבל **מְבוֹי** שהאיסור לטלטל בתוכו הוא **מִדְּרַבָּנַן הוּא לָא אֲחֲמִירוּ בֵּיהּ רַבָּנַן**, והתירו אפילו אם מקצת הקורה למעלה מעשרים אמה.

נוסח אחר בדברי רבה: רַב אַדָּא בַּר מָתְנָה, מָתְנֵי לַהּ שְׁמַעְתָּתָא דְּרַבָּה אִיפְּכָא - שנה את דברי רבה באופן הפוך ממה שנאמר בשמו לעיל, שכך **אָמַר רַבָּה, בְּמבוֹי פָּסוּל**, ואילו **בְּסוּכָּה כָּשֵׁירָה.**

מבררת הגמרא את החילוק בין מבוי לסוכה. שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא - מדוע שונה הדין ב**סוּכָּה דְּכָשֵׁירָה**, לכאורה הטעם משום **דְּאַמְרִינַן קָסָ"ס** - שרואים אנו את הסכך העליון כאילו ניטל ואינו, והסוכה כשירה על ידי הסכך שבתוך עשרים, אם כן **בְּמבוֹי נָמֵי לֵיכָּא קָסָ"ס** - גם במבוי יש לומר כן, שנתייחס לחלק של הקורה שלמעלה מעשרים כאילו ניטל, ונכשיר את המבוי בקורה שבתוך עשרים. **משיבה הגמרא: אִי קָסָ"ס** - אם נתייחס לחלק העליון

והרמב"ם (פמ"ח מסוכה ה"ט) פירש, שהכוונה שעל הקורה יש ציור של קיני עופות [ציור בן], והוא הדין לכל ציור אחר שהעין נמשכת אחריו. יד. **בערוך** (ערך שמעמע) משמע, שהקורות של ארז היו קבועות בכותלי המבוי לאורך הכותל עד הפתח בסמוך לקורה [ציור ג]. טו. **הגידון** כאן הוא להסוברים שטעם הקורה הוא משום היכר או משום מחיצה, אבל לדעת רב ששיעור עשרים אמה נלמד מפתח ההיכל, ברור הדבר שאין הקורה צריכה להיות בתוך עשרים אמה, שהרי פתח ההיכל עצמו חללו היה עשרים אמה. ריטב"א (ע"א ד"ה אלא). וראה גם בתוספות (ד"ה למה). טז. **התוספות** (ד"ה פ) ביארו את הגידון בסוכה בשתי דרכים: א. שיטת ר"י, שמדובר באופן שחלק הסכך שנמצא בתוך עשרים אמה צילתו מרובה מחמתו, אלא שאם ינטל הסכך שלמעלה מעשרים אמה על ידי הרוח עד שתהא חמתו מרובה מצילתו. אבל אם רק בצירוף הסכך שלמעלה מעשרים אמה נעשה צילתו מרובה מחמתו, לדברי הכל פסול. ב. שמדובר בסוגייתנו באופן שהסכך שבתוך עשרים אמה חמתו מרובה מצילתו, ואין בו שיעור הכשר סוכה, ורק ביחד עם הסכך שלמעלה מעשרים יש בו צילתו מרובה מחמתו. אך באופן שהסכך שבתוך עשרים אמה צילתו מרובה מחמתו, לדברי הכל הסוכה כשירה. וראה בעיוני הפשט שהתבארו השיטות בהרחבה. יז. **שיעור** עובי הקורה בכל שהוא, ובלבד שתהיה חזקה כל כך שתוכל לקבל על גביה אריח, שהוא חצי לבנה של שלושה טפחים, משנה (סוכה יג:). וכתב רש"י (ד"ה מניעלתן), שלפיכך צריך שהקורה תהיה בריאה לקבל עליה אריח, שאם לא כן הרי היא נישלת ברוח ואינה חשובה להתיר את המבוי באמצעותה. וראה עוד ברש"י (סוכה יג: ד"ה מפסח), ובביאור הלכה (סי' שמב סי"ו ד"ה מוקף). יח. **ביאור** הדמיון בין סוכה למבוי, ראה בעיוני הפשט. יט. **האגן** יעקב (ד"ה ביאר) ביאר את טעם הגזירה בשני דרכים: א. שמא ינטל עובי הסכך שבתוך עשרים, וכסברת רבא מפרזקיא. ב. גזירה שמא יבוא להניח את כל הסכך למעלה מעשרים אמה, וכמו שאמרו בירושלמי (פ"ק ה"ו), משום מראית העין [וכן משמע בתוספות (ד"ה פ)].

ציור ב

ציור ג

כאילו אינו, **הֲוֵי לֵיהּ** - תהיה החלק התחתון של הקורה **קוֹרָה הַנִּיטֶלֶת בָּרוּחַ** ואין בה שיעור להכשיר את המבוי.

הוספת הגמרא ומקשה: אם כן מדוע בסוכה כשר, **הָכָא נָמֵי** - גם בסוכה **אִי קָלֶשֶׁת** - אם נתייחס לסכך העליון כאילו ניטל, **הֲוֵיָא לֵיהּ חֲמִשָּׁה מְרוּבֶּה מְרוּבֶּה מְצִילָתָה** - תהיה הסוכה פסולה משום שחמתה מרובה מצילתה, שהרי אין בחלק התחתון די סכך שתהא הסוכה צילתה מרובה מחמתה. **אֶלָּא** ודאי הטעם שאמר רבה שהסוכה כשירה, הוא משום **שַׁצַּל כָּרְחָךְ** לומר, שמכיון שלמעשה לא ניטל הסכך העליון, נמצא **שנַעֲשֵׂית** הסוכה **צִילָּתָהּ מְרוּבָּה מֵחַמָּתָהּ**, וכיון שכן חוזרת הקושיא, מדוע אמר רבה שבמבוי פסול הלא **הָכָא נָמֵי** - גם במבוי **עַל כָּרְחָךְ** לומר, שמכיון שלמעשה לא ניטל החלק העליון של הקורה, הרי הם **נַעֲשׂוּ כְּשִׁפּוּדִין שֶׁל מַתֶּכֶת** - יש לנו לראות את החלק התחתון של הקורה כאילו הוא עשוי משפוד של מתכת, שאפילו שהוא דק מאוד אינו ניטל ברוח, ולכן יש להכשיר את המבוי.

משיבה הגמרא: אָמַר רָבָא מִשָּׁם רַבְזֶקֵנָיא, אכן מעיקר הדין היה עלינו להכשיר גם בסוכה וגם במבוי, והטעם שחילק רבה ביניהם הוא, משום **שסּוּכָּה דְּלֵיחַ הִיא,** אין לחוש שמא ינטל הסכך התחתון וישאר הסכך כולו למעלה מעשרים אמה, שמכיון שהדבר מוטל רק עליו, **רָמֵי אַנַּפְשֵׁיהּ וּמְדָכַּר** - משים הוא אל ליבו להשגיח על כך, ואם ינטל הסכך התחתון, יתקן את הסוכה. אבל **מָבוֹי**

דְּפָרָצִים הִיא - שעשוי לתשמיש הרבים, חוששים אנו שלא ישגיחו בזה, כיון שהרבים **סָמְכֵי אַהֲדָדֵי וְלָא מַדְכְּרֵי** - סומכים כל אחד על חבירו, ולא מזכירים להשגיח שאם נרקבה הקורה מלמטה יתקנוה, **וְכִדְאָמְרֵי אִינָשֵׁי** - שכן הוא פתגם שגור בפי בני אדם, **קָדְרָא דְּבֵי שׁוּתְפֵי** - קדרה של שני שותפים **לָא חֲמִימָא וְלָא קָרִירָא** - אינה חמה ואף אינה קרה, כלומר, שאף אם שניהם ירצו שהקדרה תהיה חמה או קרה, לא יעלה דבר בידם, כיון שכל אחד סומך על חבירו שיעשה כן[כ].

הסבר נוסף להילוק בין סוכה למבוי: רָבִינָא אָמַר, הטעם שחילק רבה בין סוכה למבוי, הוא משום **שסּוּכָּה** כיון שמִדְּאוֹרָיְיתָא היא והכל נזהרים בה, **לָא בָּצֵי חֵיזּוּק** - אין חכמים צריכים לחזק את קיום דיניה, ולכן לא גזרו בה על סכך שמקצתו מעל עשרים. מה שאין כן **מָבוֹי** שמִּדְּרַבָּנָן הוא, **בָּצֵי חֵיזּוּק** - צריך הוא חיזוק, ולכן החמירו בו חכמים ואסרו אם מקצת הקורה נמצאת למעלה מעשרים אמה.

להלכה נחלקו האמוראים בנידון זה. שואלת הגמרא: מַאי הֲוֵי עֲלָּהּ - מהי הכרעת ההלכה בשאלה זו, אם מקצת הקורה או מקצת הסכך בתוך עשרים, ומקצת למעלה מעשרים. **משיבה הגמרא: רַבָּה בַּר רַב עוּלָּא אָמַר, זֶה וָזֶה** - בין במבוי ובין בסוכה, אם מקצתם למעלה מעשרים **פָּסוּל[כא]. רָבָא אָמַר, זֶה וָזֶה** - בין במבוי ובין בסוכה, אם מקצתם למעלה מעשרים **כָּשֵׁר,**

כ. **מהרש"א** (ח"ל ד"ה לֵיחַ). כא. **משמע** שאף טעמו של רבה בר רב עולא הוא גזירה שמא ינטל העובי התחתון וישאר רק למעלה מעשרים אמה, ואינו סובר לחלק בזה בין סוכה למבוי. **הערות וחידושים** (עוזיאל, סי' ג ס"ק יא ד"ה שם ובמ).

ומבאר רבא את טעמו, שֶׁחֲלַל סוּכָּה תָּנֵן, וְחֲלַל מְבוֹי תָּנֵן[א] - כששנינו שיעור של עשרים אמה בגובה הסכך והקורה, הכוונה היא על חלל הסוכה וחלל המבוי, אבל הקורה עצמה, וכן הסכך עצמו אפשר שיהיו מונחים בשפת עשרים אמה ולמעלה, וכל שכן שאם מקצת הקורה או הסכך נמצאים בתוך עשרים אמה, שהם כשרים[א].

הגמרא מביאה סיוע לדברי רבא: אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְרָבָא, תַּגְיָא דְּמַסַּיְיעַ לָךְ - מברייתא זו יש ראיה לדבריך, **מְבוֹי שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ מֵעֲשָׂרִים אַמָּה**, שהוא **יוֹתֵר מִגּוּבַהּ פְּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל, וְמֵעֵבֶר** גובה הפתח כדי להכשירו. **וְהֵרֵי פֹּתֵחַ הַהֵיכָל גּוּפוֹ** גובה **חֲלָלוֹ עֶשְׂרִים** אמה, וכיון שכן יש ללמוד שאף שיעור עשרים אמה האמור במבוי, נאמר בגובה החלל ולא בגובה הקורה[ב].

מקשה הגמרא על דברי רבא: אִיתֵּיבֵיהּ - הקשה **רַב שִׁמִי בַּר רַב אַשִׁי לְרַב פָּפָּא**, שנינו בברייתא, מבוי שקורתו גבוהה למעלה מעשרים אמה, הבא **להתירו בֵּיצַד חָיָה עוֹשֶׂה, מַנִּיחַ קוֹרָה מִשֶּׁפֶת עֶשְׂרִים** אמה **וּלְמַטָּה**. משמע מלשון הברייתא, שצריך שעובי הקורה יהיה בתוך עשרים אמה.

מתרצת הגמרא: אֵימָא - אמור ובאר את הברייתא, שיש להניח את הקורה משפת עשרים **וּלְמַעְלָה. חוזרת הגמרא ומקשה: וְהָא לְמַטָּה קָתָנֵי** - הלא בברייתא נאמר במפורש 'משפת עשרים ולמטה'. **מתרצת הגמרא: הָא קָא מַשְׁמַע לַן** - דין זה באה הברייתא להשמיענו בתיבת 'ולמטה', **דְּלְמַטָּה מִלְּמַעְלָה** - ששיעור גובה המבוי למטה, דהיינו עשרה טפחים, שזה לשיעור גובה המבוי למעלה, **מַה לְמַעְלָה חִלָּקָה עֶשְׂרִים** - כשם שהדין שלא יהיה המבוי גבוה למעלה מעשרים אמה הוא בחלל המבוי, ואם הקורה מונחת בשפת עשרים ולמעלה כשר, **אַף לְמַטָּה חִלָּקָה עֶשְׂרָה** - כך השיעור של למטה מעשרה טפחים הוא בחלל המבוי, דהיינו שצריך להניח את הקורה למעלה מעשרה טפחים, אבל אם הניחה בתוך עשרה טפחים פסול, משום שבפחות מחלל של עשרה טפחים אינו נקרא מבוי[ב]. וביאור דברי הברייתא הוא כך, 'מניח קורה משפת עשרים', כלומר, משפת עשרים אמה ולמעלה, ומוסיפה הברייתא, 'ולמטה', כלומר, וכן למטה, שאם בא לעשותו נמוך, צריך שישאיר חלל של עשרה טפחים ויניח את הקורה רק משפת עשרה טפחים ולמעלה[ג].

★

הגמרא דנה מהו גודל ה'אמה' בדינים שונים: אָמַר אַבָּיֵי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב נַחְמָן, אַמַּת סוּכָּה וְאַמַּת מְבוֹי - האמות שנאמרו בדיני סוכה ומבוי, מודדים אותן **בְּאַמָּה בַּת חֲמִשָּׁה** טפחים, ואילו **אַמַּת כֶּלְאַיִם** - האמה שנאמרה בדיני כלאים מודדים אותה **בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה** טפחים.

ממה שחילק רב נחמן בין סוכה ומבוי לכלאים משמע שבכל מקום נוטים להחמיר, אלא שבסוכה ומבוי החזרו הגמרא היא למדד באמה קטנה, ואילו בכלאים החזרו היא למדוד באמה גדולה[ד]. הגמרא תדון עתה האם בכל ענייני סוכה, מבוי וכלאים הוא כך.

שואלת הגמרא: אַמַּת מְבוֹי שמודדים בְּאַמָּה בַּת חֲמִשָּׁה טפחים, **לֵימַא הֲלָכְתָא** - לגבי איזה דינים במבוי יש להחמיר ולמדוד לפי השיעור הקטן.

משיבה הגמרא: לָגוּבְהוֹ - לדין גובה המבוי, שעליו להיות גבוה לא יותר מעשרים אמה, ומחמירים למדוד שיעור זה באמות קטנות של חמשה טפחים[ד]. **וּלְפִירְצָת מְבוֹי** - וכן לענין מבוי שאחד מכתליו נפרץ, ששנינו להלן (ה.) שאם הפירצה רחבה מעשר אמות נפסל המבוי ואסור לטלטל בו[ה], שיעור זה אנו מחמירים למדוד באמות קטנות של חמשה טפחים[ו].

מקשה הגמרא: וְהָא אִיכָּא מָשָׁךְ מְבוֹי בְּאַרְבַּע אַמּוֹת דְּלָקוֹשְׁיָא - הלא לענין שיעור אורך המבוי, שלמדנו להלן (ה.), שרק מבוי הארוך ארבע אמות ניתר בלחי וקורה, אם נמדוד שיעור זה באמות קטנות יצא מכך קולא, שהמבוי כשר אפילו אם אורכו רק ארבע אמות קטנות[ז], ומדוע אמר רב נחמן שאת כל דיני מבוי מודדים באמות קטנות.

מתרצת הגמרא: רב נחמן סובר **כְּמַאן דְּאָמַר** כשיטת רב יוסף (להלן שם) הסובר ששיעור אורך המבוי הוא **בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים**[ח], ולפי שיטתו לא מצאנו הלכה בדיני מבוי שהשיעור שלה הוא באמות, והחזרו שלה היא למדוד באמות גדולות.

תירוץ נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, אמנם סובר רב נחמן ששיעור אורך המבוי הוא **בְּאַרְבַּע אַמּוֹת,** ומה שאמר שאמת מבוי מודדים באמות קטנות, **רוֹב אַמּוֹת קָאָמַר** - כוונתו שאת רוב שיעורי האמות בדיני מבוי מודדים באמות קטנות, אולם את שיעור אורך המבוי יש להחמיר ולמדוד באמות גדולות.

הגמרא עוברת לבאר את שיעור אמת סוכה. שואלת הגמרא: אַמַּת סוּכָּה שאמר רב נחמן שמשערים אותה **בְּאַמָּה בַּת חֲמִשָּׁה** טפחים, **לֵימַא הֲלָכְתָא** - לגבי איזה דינים בסוכה יש להחמיר ולמדוד לפי השיעור הקטן.

משיבה הגמרא: לָגוּבְהָהּ - שאינה כשירה אלא עד גובה עשרים אמה (סוכה ג.), שיעור זה מחמירים אנו למדוד באמות קטנות. **וּלְרוּחְבָּן עֲקוּמָה** - וכן לדין דופן עקומה, ששנינו במסכת סוכה (ח.) לענין בית שנפחתה תקרתו באמצעה ובסמוך לקירות הבית נשארה תקרה, וסיכך על גבי המקום החסר, אם המרחק בין הסכך לדפנות הבית אינו מגיע לארבע אמות [ציור א], כשירה הסוכה, שמחשיבים את התקרה שבצד כאילו היא חלק מהדופן, והדופן התעקמה בסופה עד שהגיעה לסכך[ט], שיעור זה מחמירים אנו למדוד באמות קטנות של חמשה טפחים, ואם המרחק בין הסכך לדפנות הוא ארבע אמות [ציור ב], שהוא עשרים טפחים, הסוכה פסולה[י].

מקשה הגמרא: וְהָא אִיכָּא מָשָׁךְ סוּכָּה בְּאַרְבַּע אַמּוֹת דְּלָקוֹשְׁיָא - הלא לענין שיעור אורך ורוחב הסוכה, שלדעת רבי צריך להיות ארבע אמות, אם נשער מדה זו באמות קטנות יצא מכך קולא, **דְּתָנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר, אוֹמֵר אֲנִי, כָּל סוּכָּה שֶׁאֵין בָּהּ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, פְּסוּלָה,** ואם אמר רב

ציור א

ציור ב

א. **רבא** מדייק את לשון המשנה 'מבוי שהוא גבוה למעלה מעשרים אמה', שמשמע שהפסול הוא כשיש מן הארץ עד הקורה יותר מעשרים אמה. תורת חיים (ד"ה אבל). ב. **רש"י** (ד"ה אי הכי) כתב דמאי קמ"ל, אמנם במסכת סוכה (כב: ד"ה אבל) כתב רש"י, שהטעם שאין להניח את הקורה נמוך מעשרה טפחים הוא משום שאין מחיצה בפחות מעשרה. וראה עוד בזה בשפת אמת (ד"ה אף). ג. **שאם** אין טעמו משום דומיא דמבוי אין ידע לחלק ביניהם, אלא לא התפרש במשנה מה שיעור גודל האמות לגבי דינים אלו. רש"י (ד"ה אף למטה). ד. **ולכן** המבוי כשר רק עד גובה מאה טפחים, ולא מקילים למדוד באמות גדולות בנות ששה טפחים ולהכשירו עד גובה מאה ועשרים טפחים. רבינו חננאל (ד"ה למטה). ה. **רש"י** (ד"ה ופירצה) עפ"י גליון הש"ס. ו. **ולכן** אם הפירצה היא יותר מחמשים טפחים המבוי פסול, ולא מקילים למדוד באמות גדולות ולפסול את המבוי רק אם הפירצה היא יותר מששים טפחים. על פי רבינו חננאל (ד"ה ופן). ז. **דהיינו** באורך עשרים טפחים בלבד, אך אם אנו מחמירים למדוד באמות גדולות המבוי כשר רק באורך עשרים וארבעה טפחים. רבינו חננאל (ד"ה ופקשקוש). ח. **תוספות** (ד"ה ממאן) העירו שלפי האמת צריך להיות המבוי ארוך מעט יותר מארבעה טפחים, שהרי פתח המבוי חייב להיות לפחות ארבעה טפחים, שבפחות מכך אינו נקרא פתח, והדין הוא שרק מבוי שארכו יותר גדול מרחבו ניתן להתירו על ידי לחי או קורה, על כן מוכרח שאורך המבוי יהיה מעט יותר מארבעה טפחים. ט. **והוא** הדין בסוכה שסיכוכה בצד בסמוך לדופן בסכך פסול, ובמרכזה סיכך בסכך כשר, אם אין בין הסכך הכשר לדפנות ארבע אמות, כשירה, כיון שמחשיבים את הסכך הפסול כאילו הוא חלק מהדופן שמתעקמת והולכת עד הסכך הכשר. אמנם אם לא היה שם סכך פסול אלא שיש אויר בין הסכך לדפנות, אם הסכך רחוק מהדפנות שלשה טפחים, הסוכה פסולה. משנה (פוסק שם). י. **ולא** מקילים למדוד באמות בנות ששה טפחים ולהכשירו עד מרחק של עשרים וארבעה טפחים.

נחמן את דבריו גם לדעת רבי, נמצא שהוא מיקל להכשיר סוכה בארבע אמות קטנות, שהרי אמר שאת כל דיני סוכה מודדים באמות קטנות.

מתרצת הגמרא: רב נחמן סובר **דְּרַבָּנָן, דְּאָמְרֵי שְׁאַפִּילּוּ** אם הסוכה **אֵינָהּ מֻחְזֶקֶת אֶלָּא** כדי **רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ** של אדם **וְשׁוּלְחָנוֹ**, שהם שבעה טפחים על שבעה טפחים[יא], כשירה. ולשיטתם לא מצאנו הלכה בדיני סוכה שיש להחמיר ולשערה באמות גדולות.

תירוץ נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, דְּכוּלָּם רַבֵּי הִיא - דברי רב נחמן הם אף כדעת רבי הסובר ששיעור סוכה הוא ארבע אמות על ארבע אמות, וְמה שאמר רב נחמן שאמת סוכה באמה בת חמשה טפחים, **רוֹב הָאַמּוֹת קָאָמַר** - כוונתו לומר שאת רוב דיני סוכה מודדים באמות קטנות להומרא, אולם את שיעור אורך ורוחב הסוכה יש להחמיר ולמדוד באמות גדולות.

הגמרא עוברת לבאר את שיעור אמת כלאים, שואלת הגמרא: אַמַּת בְּלָאִים שאמר רב נחמן שמודדים אותה לחומרא **בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה** טפחים, **לְמַאי הִילְכְתָא** - לענין אלו הלכות בכלאים החומרא היא למדוד באמה גדולה בת ששה טפחים.

משיבה הגמרא: לְקִרְחַת הַבָּרָם, וְלִמְחוֹךְ הַבָּרָם. לבאר ענין זה נקדים הקדמה קצרה.

מהלכות 'כלאי הכרם', שאסור לזרוע זרעים בסמוך לכרם, אלא אם כן הרחיק מהכרם ארבע אמות[יב]. ובתוך הכרם אסור לזרוע אפילו במרחק ארבע אמות[יג]. אמנם ישנם אופנים מסויימים שאף הזורע בתוך גבולות הכרם נחשב כזורע בצד הכרם ומותר לזרוע בהרחקת ארבע אמות, וכמבואר במשנה דלהלן.

דְּתָנַן במסכת כלאים (פ"ד מ"ח-ט), **קִרְחַת הַבָּרָם** - אם חרבו כמה גפנים ונשאר באמצע הכרם מקום פנוי מגפנים, באיזה גודל צריך שתהיה הקרחה כדי שיהיה מותר לזרוע בתוכה, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים**, אם יש ריוח של **עֲשָׂרִים וְאַרְבַּע אַמּוֹת** בין שורת גפנים אחת לשניה[יד] מותר לזרוע בתוך הקרחה, במרחק ארבע אמות מהגפנים[טו], אבל אם הריוח שבין שורות הגפנים פחות מעשרים וארבע אמות אסור לזרוע שם כלל. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים**, די שיהיה הריוח בין השורות **שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת. וּמְחוֹךְ הַבָּרָם** - ואם המקום הפנוי מגפנים הוא בצד הכרם, דהיינו בין הגפנים לגדר[טז], **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים** מותר לזרוע ששיעורו הוא שכל שיש בין הגפנים לגדר **שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת** מותר לזרוע שם, במרחק ארבע אמות מהגפנים. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים**, די שיהיה בין הגפנים לגדר **שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמּוֹת.**

מסקנת המשנה ומבארת: אֵיזוֹ הִיא קִרְחַת הַבָּרָם שעליה נחלקו בית שמאי ובית הלל, **בָּרָם שֶׁחָרַב אֶמְצָעִיתוֹ** מגפנים ונשאר מקום פנוי, אזי לדעת בית הלל אם **אֵין שָׁם** מרחק של **שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת**[יז] בין שורת גפנים לחברתה, **לֹא יָבִיא זֶרַע שָׁם** כלל, משום שמקומה בטל לגבי הכרם, ונחשב כמו הכרם עצמו. אולם אם **הָיוּ שָׁם שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה** בין שורת גפנים אחת לחברתה, **נוֹתֵן לוֹ בְּדֵי עֲבוֹדָתוֹ** - כלומר, מרחיק ארבע אמות מעיקרי הגפנים[יח] שבכל צד, שארבע אמות הסמוכות לכרם מיועדות ל'עבודת הכרם' לחרוש סביבו בשוורים ולבצור אותו בעגלות, ואסורים בזריעה כמו הכרם, **וְזוֹרֵעַ אֶת הַמּוֹתָר** - ורשאי לזרוע את שמונת האמות הנותרות שבאמצע [ציורים ג, ד]. טעם הדבר, לפי ששיעור שדה חשוב הוא ארבע אמות, ופחות משיעור זה מתבטל לכרם שבצידו, לפיכך אם במרכז הקרחה נשאר פחות משמונה אמות [לאחר שהורדנו משני הצדדים את שיעור 'עבודת הכרם'], אם נחלק שטח זה לשנים יהיה בכל אחד מהחלקים פחות מארבע אמות, לפיכך הכרם שבצד אחד מבטל מחצית אחת והכרם שבצד השני מבטל את המחצית השניה, ונמצא שכל השטח בטל לכרם ונחשב כמותו, אך אם במרכז הקרחה נשאר שמונה אמות, אף אם נחלק את השטח לשנים יהיה בכל אחד מהחלקים שיעור חשוב של ארבע אמות, ואינו מתבטל כלפי הכרם שבצידו[יט].

וְאֵיזֶהוּ מְחוֹךְ הַבָּרָם, זהו מקום הפנוי מגפנים **בֵּין הַבָּרָם לַגָּדֵר,** שאם **אֵין שָׁם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה**[כ] פנויים מגפנים **לֹא יָבִיא זֶרַע שָׁם,** לפי שארבע אמות הסמוכים לכרם הם 'עבודת הכרם', ובארבע אמות הסמוכים לגדר אין הדרך לזרוע אלא מפקירים אותם[כא], נמצא שמה שנשאר באמצע אין בו שיעור שדה שהוא ארבע אמות, ובטל לגבי הכרם. אולם אם **הָיוּ שָׁם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה** פנויים מגפנים, **נוֹתֵן לוֹ בְּדֵי עֲבוֹדָתוֹ** - כלומר, מרחיק מהכרם ארבע אמות כשיעור עבודת הכרם, **וְזוֹרֵעַ אֶת הַשְּׁאָר** [ציור ה][כב]. ולענין שיעורים אלו של קרחת הכרם ומחול הכרם, מחמירים אנו למדוד באמות גדולות, שעד שאין בהם שיעורים אלו באמות בנות ששה טפחים לא יביא זרע בתוכם[כג].

מקשה הגמרא: אין סתם רב נחמן ואמר, אמת כלאים באמה בת ששה, **וְהָא אִיכָּא רְצוּפִים בְּאַרְבַּע אַמּוֹת דְּקָקוֹצְלָא** - הלא מצינו בהלכות כלאים את דין 'רצופים' [-כרם ששורותיו נטועים בצפיפות רבה], שאם נמדוד בו באמות גדולות יצא מכך קולא, **וכִדְתָנַן** (כלאים פ"ה מ"ג), **כֶּרֶם הַנָּטוּעַ עַל פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת** - כרם אשר בו המרחק בין שורת גפנים לחברתה הוא פחות מארבע אמות, **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֵינוֹ** נחשב **כֶּרֶם,** מכיון שאין לגפנים את שיעור המקום הנצרך לעבודתם[כד], אלא דינו כגפן יחיד שדי להרחיק ממנו ששה טפחים ולזרוע[כה]. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים** שהוא נחשב **כֶּרֶם** ויש להרחיק ממנו ארבע אמות, **וְהַטַּעַם,** משום **שֶׁרוֹאִין אֶת הָאֶמְצָעִים** - השורות האמצעיות **בְּאִילּוּ אֵינָם** קיימים, כלומר, אנו רואים כאילו בין שורה לשורה חסרה שורה אחת[כו], והמרחק בין השורות הנותרות הוא יותר מארבע אמות, והן מצטרפות להחשב

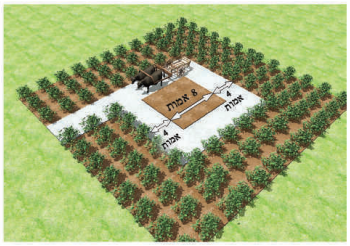

ציור ג

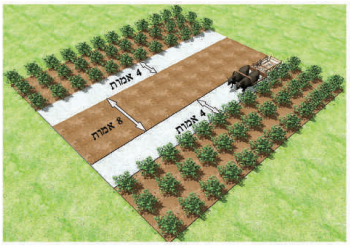

ציור ד

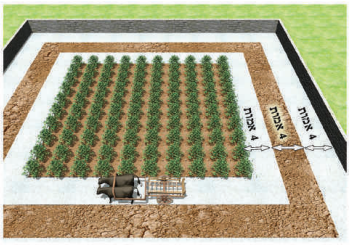

ציור ה

יא. **ריטב"א** (ד"ה דמעי"). יב. **ארבע** אמות אלו נקראים בלשון חז"ל (נזקין נג.) 'עבודת הכרם'. דין זה הוא דווקא כשבא לזרוע בצד הכרם, וראה ברמב"ם (הל' כלאים פ"ו) ובשו"ע (יו"ד סי' רצ ס"ב ואילך) מה נקרא כרם לענין זה, אולם אם בא לזרוע בצד גפן יחידית, או בצד כמה גפנים שאין עליהם שם 'כרם', ונטען שעומדים בשורה אחת בלבד, עליו להרחיק שיעור ששה טפחים בלבד. לענין האם איסור זה הוא מן התורה או מדרבנן ראה דרך אמונה (הל' כלאים פ"ו הל"ב). יג. **בית הבחירה למאירי** (ד"ה ומפני). וראה גם בר"ח (ד"ה ואמה כלאים). יד. **בין** אם הקרחה היא באמצע הכרם ממש והגפנים מקיפים אותה מארבע רוחות [ציור ג], אזי צריך שתהיה הקרחה בשיעור כ"ד אמות על כ"ד אמות, ובין אם הקרחה היא לכל אורך הכרם [ציור ד], צריך שיהיה הריוח שבין השורות כ"ד אמה. על פי רש"י (ד"ה ואמה), פאת השדה (ויקרא יט, ט). טו. **על** פי רש"י (ד"ה ואם), פאת השדה (ויקרא יט, ט). **משנת** מחלוקת בין שמקיף סביב סביב, רש"י (ד"ה ומחול). ואפילו אם הוא רק מצד אחד הדין כן, אלא שבדרך כלל המקום הפנוי הוא סביב מד' רוחות. ותוספות יום טוב (כלאים פ"ה מ"ב). יז. **ולפי** בית שמאי שיעור הקרחה הוא כאמור עשרים וארבע אמות. יח. **רמב"ם** (כלאים פ"ו ה"ט), כלומר, מגזעי הגפנים. יט. **ובדעת** בית שמאי שבקרחת הכרם צריך עשרים וארבע אמות, ביאר רש"י (ד"ה ואם) בשני אופנים: א. שסוברים בית שמאי ששיעור שדה חשוב כדי שלא יתבטל כלפי הכרם הוא דווקא בשמונה אמות. ב. שסוברים בית שמאי ששיעור עבודת הכרם הוא שמונה אמות. כ. **לפי** בית הלל, ולדעת בית שמאי שש עשרה אמה. כא. **רש"י** (ד"ה אין), על פי הגמרא להלן (נג:), וביאור, שהטעם שאין זורעים בסמוך לגדר, הוא כמבואר בבבא בתרא (כב:), שהיה דרכם להניח בסמוך לכותל מקום פנוי ארבע אמות, כדי שיהיו אנשים הולכים שם, ובדריסתם הם מקשים את הקרקע ומחזקים את יסודות הכותל שלא יפול, וכתב הגאון יעקב (ד"ה אין), שאף אם ירצה לזרוע בארבע אמות הסמוכות לגדר, אסור, שכיון שהדרך להפקירם אין להם חשיבות של שדה, וגם הם בטלים לגבי הכרם. כב. **ואף** בארבע אמות הסמוכות לגדר רשאי לזרוע, שמכיון שיש באמצע שיעור שדה חשוב, אין הארבע אמות הסמוכות לגדר בטילות עוד לגבי הכרם. גאון יעקב (שם). כג. **ולכן** קרחת הכרם לבית הלל היא רק בחשעים ושמה שפחים, ומחול הכרם הוא רק בשבעים ושנים שפחים, ולא מקילים למדוד באמות קטנות ולהחשיב קרחת הכרם אפילו בשמונים שפחים, ומחול הכרם בששים שפחים. על פי הר"ח (ד"ה ואם כלאים). כד. **שאין** מקום לעגלה ולא ניתן לחרוש בשוורים בפחות מארבע אמות. על פי רש"י (ד"ה ואם) ורשב"ם (ב"ב נט: ד"ה מלמד). כה. **רמב"ם** (כלאים פ"ו ה"ט), ומאירי (שם). אך ראה בדרך אמונה (כלאים שם פתור שלכה ד"ה ומהאיך). כו. **משום** שהגפנים שבשורות אלו עומדים [-מיועדים] להעקר, וכל העומד להעקר נחשב כאילו כבר נעקר. רשב"ם (ב"ב סב. ד"ה ולחזן). וראה עוד בבבא בתרא (קב:) בביאור טעמם של חכמים ורבי שמעון.

כרם[כז]. ובדין זה לדעת רבי שמעון, אם נמדוד באמות גדולות נמצא שהקלנו, שאם הריוח בין השורות כשיעור ארבע אמות קטנות[כח] עדיין אינו כרם ומותר לזרוע בסמוך לו.

מתרצת הגמרא: רב נחמן נקט **דָּבְנָן, דְּאָמְרִי חֲזִי דָּבְרֵם** - הסוברים שגם אם אין ארבע אמות בין שורה לחברתה נחשב כרם, ולשיטתם לא מצאנו הלכה בכלאים שיש להחמיר בה ולשער באמות קטנות[כח].

תירוץ נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, לָעוֹלָם דברי רב נחמן אמורים אף **בְּשִׁיטַת רַבִּי שִׁמְעוֹן, וּמַה שֶּׁאָמַר** שאמת כלאים באמה בת ששה טפחים, **רוֹב אַמּוֹת קָאָמַר** - כוונתו לומר שאת רוב האמות של כלאים מודדים לחומרא בששה טפחים, ולא את כולן.

הגמרא מביאה שיטה נוספת בשיעור גודל האמות של מבוי, סוכה וכלאים: וְרַבָּא מְשַׁעֵי הָכִי אָמַר, כָּל אַמּוֹת - הן של מבוי וסוכה והן של כלאים, משערים **בַּאֲמָה בַּת שִׁשָּׁה** טפחים, **אֶלָּא** החילוק בין אמות מבוי וסוכה לאמות כלאים הוא, **שֶׁהָאַחַת שׁוֹחֶקֶת** - אמות כלאים מודדים באמה שוחקת, כלומר בטפחים גדולים, שהאצבעות מרווחות כאדם השוחק ששפתיו פסוקות ומרווחות[כט]. **וְהָאַחַת עֲצֵבוֹת** - ואילו אמות מבוי וסוכה מודדים באמה עצבה[ל], דהיינו בטפחים מצומצמים, שהאצבעות דבוקות זו לזו [ציור ו], כאדם עצב ששפתיו דבוקות זו לזו[לא].

מקשה הגמרא על דעת אביי: מֵיתִיבֵי, כָּל אַמּוֹת שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים למדוד בהם, משערים אותם **בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה** טפחים, **וּכְלָבָד**

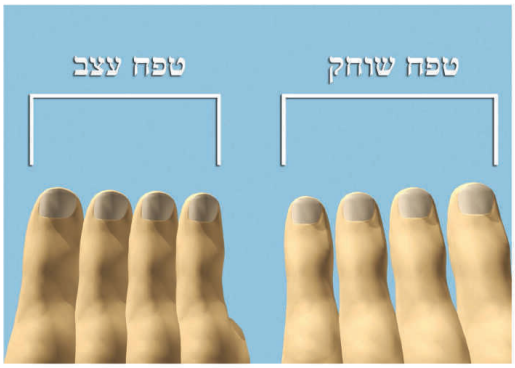

ציור ו

כז. **כגון** באופן שבין שורה לחברתה יש שלוש אמות, אם נתייחס כאילו שבין שורה לשורה ניטלה שורה אחת, נשאר ריווח של שש אמות בין שורה לחברתה. רשב"ם (ב"ב כ: ד"ה אפמעניים).

כח. **דהיינו** עשרים טפחים, ואין אנו אוסרים לזרוע שם עד שיהיה בין השורות עשרים וארבעה טפחים. רבינו חננאל (נאלן ד. ד"ה הא). כט. **עפ"י** רבינו חננאל (נאלן ד. ד"ה הכא במאי). ל. **שיעור** ההפרש שבין אמה שוחקת לאמה עצבה, כתב הרשב"א (בעמוד הקודם ביא נמיקוט ב"ל ס"ג), שמסתבר שהוא חצי אצבע. וכן כתב במשנה ברורה (סי' שסג ס"ק סט). וראה שיטת נוספות בשיעורין של תורה (ס"ג פוס יפ-יג).

לא. **עפ"י** רבינו חננאל (שם). כתב הרשב"א (ב"ב וכפ), שלדעת רבא השוו חכמים מידותיהם שאת כל דיני כלאים מודדים באמות שוחקות, ואת כל דיני סוכה ומבוי מודדין באמות עצבות, ורק לדעת אביי דנים בכל מקום לחומרא, כיון שלדעתו ההפרש בין האמות הוא טפח שלם, אבל לדעת רבא שההפרש הוא רק מה שבין שוחקות לעצבות, השוו חכמים מידותיהם ומודדים תמיד באותו שיעור. וביאר, שלכן לא הקשתה הגמרא על רבא את הקושיות שהקשתה לעיל על אביי. אולם בעל המאור (ב"ב קיימק, שופק פיעיב"ל ב"ב כפ) כתב, שגם לפי רבא דנים בכל מקום לפי השיעור המחמיר יותר, אם שוחקות ואם עצבות. ואותם תירוצים שתירצה הגמרא לפי אביי [כגון שלא דיבר רב נחמן אלא על רוב האמות] יש לתרץ גם לפי שיטת רבא. וכן דעת הרמב"ם (פנק פ"ו הל"ין).

ד. [א] מבוי שהוא גבוה פרק ראשון עירובין

שֶׁאֵי זֶהוּ מְכוּוָּנוֹת. בְּשֶׁלָּמָּא רָבָא, מובנים דברי הברייתא ש'כל' האמות נמדדות באמה בת ששה טפחים, ומה שאנינו בברייתא 'ובלבד שלא יהו מכוונות', הכוונה היא לחלק בין אמות כלאים, לבין אמות סוכה ומבוי, **כְּי הֵיכִי דְּלֵיהַוְיֵין הָנֵי** - שיהיו אמות כלאים נמדדות בטפחים **שׁוֹחֲקוֹת, וְהָנֵי** - אמות סוכה ומבוי נמדדות בטפחים **עֲצֵבוֹת. אֶלָּא לְאַבָּיֵי** שאמר שאמות סוכה ומבוי נמדדות באמה בת חמשה טפחים, **קָשְׁיָא** מדברי הברייתא שאמרה שכל אמות שאמרו חכמים נמדדות באמה בת ששה טפחים.

מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ אַבָּיֵי, אֵימָא - אמור ובאר שדברי הברייתא אמורים רק **בְּאַמָּה בְּלָאִים** שמודדים אותה **בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה** טפחים[א], וכוונת הברייתא היא כך, האמות שאמרו חכמים בכלאים, באמה בת ששה טפחים הן, ובלבד שלא יהיו מכוונות, כלומר שלא יהיו מצומצמות, אלא גדולות, שנמדדות בטפחים שוחקות.

חוזרת הגמרא ומקשה: וְהָא מְדַקְדְּקֵינַן כֵּיצַד - הלא ממה ששנינו בהמשך הברייתא, **שִׁרְבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** חולק **וְאוֹמֵר, כָּל אֲמוֹת שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים בְּכִלְאַיִם בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים, וּבְלֶבַד שֶׁלֹּא יִהוּ מְצוּמְצָמוֹת** - עצבות אלא שוחקות, מבואר שרק רבן שמעון בן גמליאל מחלק בין אמות כלאים לשאר האמות, **מִכְּלָל דְּרַבָּנַן קָמָא כָּל אֲמוֹת קָאָמַר** - ומשמע שתנא קמא דיבר על כל האמות, ואיך יכול אביי לפרש שלא דיבר אלא על אמות כלאים.

מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ אַבָּיֵי, וְלָאו מִי אִיכָּא רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל דְּקָאֵי בָּוְותֵי - האם אין את דברי רבן שמעון בן גמליאל שאומר כדברי, שרק אמות כלאים נמדדות בששה טפחים, ואילו שאר אמות נמדדות בחמשה טפחים, אם כן, **אֲנָא דְּאָמְרִי** - אני סובר **בְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל**.

מבררת הגמרא האם מחלוקת אביי ורבא תלויה במחלוקת תנאים: לְאַבָּיֵי נָמֵי תַּנָּאֵי הִיא - לדעת אביי בהכרח צריך לפרש שדבריו שנויים במחלוקת תנאים, והוא סובר כדעת רבן שמעון בן גמליאל, שהרי תנא קמא אמר שכל האמות הם של ששה טפחים, וביארנו שכוונתו גם לאמות של סוכה ומבוי. אולם **לְרָבָא** יש לשאול, **מִי לֵימָא תַּנָּאֵי הִיא** - האם גם לדעתו נאמר שמחלוקת תנאים היא, ודבריו אמורים רק לפי דעת תנא קמא, אבל לדעת רבן שמעון בן גמליאל אמות מבוי וסוכה הן בנות חמשה טפחים, או שמא ניתן לפרש לדעת רבא, שגם רבן שמעון בן גמליאל סובר כדבריו שכל האמות הן בנות ששה טפחים, ולא בא לחלוק על דברי תנא קמא אלא לבארם, שתנא קמא אמר שיש מהן שוחקות ויש מהן עצבות, ולא פירש אלו שוחקות ואלו עצבות, ובא רבן שמעון בן גמליאל ופירש שאמות כלאים מודדים באמות שוחקות[ב].

משיבה הגמרא: אָמַר לָךְ רָבָא, לא נחלקו התנאים בזה שכל האמות הן בנות ששה טפחים, **וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל הָא אָתָא לְאַשְׁמוּעִינַן** - דין זה בא להשמיענו, **שֶׁאֵמֶת בִּלְאַיִם לֹא יְצָמְצֵם** למודדה בטפחים עצבות אלא ימדדנה בשוחקות[ג], והוא מבאר בזה את דברי תנא קמא שאמר 'שלא יהו מכוונות', שפירושו שאמות של כלאים יהיו שוחקות ואמות של סוכה ומבוי עצבות.

שׁוֹאֶלֶת הגמרא: אִם זֶה כָּל מַה שֶּׁבָּא רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל לְהַשְׁמִיעֵנוּ, וְלֵימָא - היה לו לומר רק **'אֵמֶת בִּלְאַיִם לֹא יְצָמְצֵם'**, ומה שהוסיף ואמר 'אמת כלאים **בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה', לְמֵימְרוּ מַאי** - מה בא למעט בזה, **לָאו** - האם לא ניתן לדייק מלשון זו שבא **לְמֵימְרוּ אֵמֶת סוּכָּה וְאֵמֶת מָבוֹי**, שאין מודדים אותם באמה בת ששה טפחים, אלא באמה בת חמשה טפחים, ונמצא שגם דברי רבא תלויים במחלוקת תנאים.

משיבה הגמרא: לֹא בא רבן שמעון בן גמליאל למעט אמת סוכה ומבוי, אלא בא **לְמֵימְרוּ אֵמָה** של גובה **יְסוֹד** מזבח החיצון, **וְאֵמָה** של רוחב **הַסּוֹבֵב** של המזבח החיצון, שנמדדים באמה בת חמשה טפחים[ד], **דְּכָתִיב** בנבואת יחזקאל אודות מידות המזבח החיצון, **'וְאֵלֶּה מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בָּאַמּוֹת, אַמָּה אַמָּה וְטֹפַח** - כלומר, האמות המוזכרות שם במידות המזבח הן אמות גדולות של ששה טפחים, שכל אחת מהן היא כשיעור אמה קטנה של חמשה טפחים ועוד טפח, שיעור זה הוא לכלל מידות המזבח המוזכרות בכתוב[ה], אך מונה הכתוב כמה חלקים במזבח שאותם מדדו באמות קטנות בנות חמשה טפחים, ואלו הם, **'וְחֵיק הָאַמָּה, וְאַמָּה רֹחַב, וּגְבוּלָהּ אֶל שְׂפָתָהּ סָבִיב זֶרֶת הָאֶחָד, וְזֶה גַּב הַמִּזְבֵּחַ'** (יחזקאל מג יג), כל אלו שיעורם באמות קטנות של חמשה טפחים[ו]. **ומבארת הגמרא את הפרטים המוזכרים בפסוק: 'חֵיק הָאַמָּה' זֶה יְסוֹד** המזבח, ששיעור גובהו מן הקרקע הוא אמה בת חמשה טפחים, **'וְאַמָּה רֹחַב' זֶה הַסּוֹבֵב**, ששיעור רוחב כניסתו בעליית קיר המזבח הוא אמה בת חמשה טפחים, **'וּגְבוּלָהּ אֶל שְׂפָתָהּ סָבִיב' אֵלּוּ הַקְּרָנוֹת** שעומדים בגבול המזבח בכל אחת מפינותיו, ומידתם אמה על אמה בגובה אמה[ז], באמות של חמשה טפחים[ח], **'וְזֶה גַּב הַמִּזְבֵּחַ' זֶה מְזִבַּח הַזָּהָב**, שהיה אמה ארכו ואמה רחבו (שמות ל ג), וגם הוא היה נמדד באמה קטנה בת חמשה טפחים.

★

אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַשֵׁי אָמַר רַב, שִׁיעוּרִין שנתנו חכמים לכל דבר, כגון איסור אכילת חלב ודם שהוא בכזית[ט], וכן **חֲצִיצִין** - הלכות חציצה הפוסלת בטבילה, **וְקוֹרְטִיצִין** - הלכות מחיצה, כגון שתהא גבוהה עשרה טפחים, וכן שאר הלכותיה, **הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי** הן, ולא נאמרו בתורה[י].

מקשה הגמרא על רב: הלא שִׁיעוּרִין דְּאוֹרַיְיתָא הוּא - שיעורי האיסורים לא מהלכה למשה מסיני הם אלא מקרא שבתורה הם נלמדים, **דִּכְתִיב** (דברים ט ח), **'אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וּגו' וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ'. וְאָמַר רַב חָנָן, כָּל הַפָּסוּק הַזֶּה לְשִׁעוּרִין נֶאֱמַר** - לדרוש ממנו שיעורי תורה[יא].

ומבאר רב חנן: חִטָּה נאמרה בכתוב **לְבָרְתָנַן** - לענין מה ששנינו במשנה (נגעים פי"ג מ"ט), **הַנִּכְנָס לְבֵית הַמְּנוּגָע** - בית שיש בו נגע צרעת, **וְכָלָיו** - בגדיו, מונחים **עַל כְּתֵפוֹ, וְסַנְדָּלָיו וּמַקְלוֹ וּמַטְבְּעוֹתָיו** מונחות **בְּיָדוֹ**, שלא בדרך מלבוש, אזי **הוּא וְהֵם טְמֵאִין מִיָּד** כשנכנס לבית ללא שהיה, ואפילו שיצא מיד לחוץ, שגם הם 'באו אל הבית', ונאמר (ויקרא יד מו), **'וְהַבָּא אֶל הַבַּיִת כָּל יְמֵי הִסָּגֵיר אֹתוֹ יִטְמָא עַד הָעָרֶב'**. אולם אם הנכנס לבית **הָיָה לָבוּשׁ בָּלָיו** - בגדיו, **וְסַנְדָּלָיו** נעולות **בְּרַגְלָיו, וּמַטְבְּעוֹתָיו** ענודות **בְּאַצְבְּעוֹתָיו** כדרכם, אזי **הוּא טָמֵא מִיָּד** בכניסתו, **וְהֵן** - כליו, סנדליו וטבעותיו **טְהוֹרִין, עַד שֶׁיִּשְׁהֶא בבית בְּבָדֵי אֲכִילַת פְּרָס** - שיעור זמן שבו ניתן לאכול חצי כזית בכל לחם[יב] שיעורו בו את העירוב[יג], שבגדיו שלבוש בהם בטלים אליו, והרי הם בכלל מה שדרשו חז"ל שבגדיו אינם נטמאים אלא אם כן שהה בבית כדרי אכילה[יד]. ומבארת המשנה שמיעור זמן אכילה זו משערים בחצי ככר **פַּת**

א. **ואֵימָא** גורסים בדברי הברייתא תיבת 'כל'. ריטב"א (ד"ה ואימא), עיי"ש שביאר כן אף בדעת רש"י. וכן צידד הרשב"א (ד"ה יכן). ב. **ומה** שנקט רשב"ג 'ובלבד', הוא אגב לשונו של תנא קמא שאמר 'ובלבד שלא יהו מכוונות'. גאון יעקב (ד"ה ותנאי), וראה עוד בריטב"א (ד"ה נראין). ג. **רוחב** המובה החיצון לא היה שוה בכל גובהו, אלא כך היה משפטו (מידות פ"ג מ"ג): עד גובה אמה מהקרקע היה רוחבו שלושים ושתים אמה על שלושים ושתים אמה, כאן התקצר רוחבו באמה מכל צד עד גובה תשע אמות מהקרקע, כך שגג המזבח היה רוחבו עשרים ושמונה אמה, ובארבעת פינות הגג היו קבועות ארבע הקרנות שמידת ארכן ורוחבן אמה, וגובהן אמה. בליטת האמה שהיתה בתחתית המזבח נקראת 'יסוד', שעליו היו שופכים את שיירי הדם של הקרבנות, בליטת האמה השניה שהיתה בגובה שש אמות נקראת 'סובב', שעליו הלכו הכהנים מסביב למזבח כשהיו צריכים ליתן דם על המזבח. רש"י (ד"ה חמה) מפרש על פי הגמרא במנחות (נה:), שמה שנתבאר בסוגיא שאמת היסוד ואמת הסובב היו בנות חמשה טפחים, הכוונה היא לאמה של גובה היסוד, ואמה של רוחב כניסת הסובב, אולם האמה של רוחב כניסת היסוד וכן החמש אמות של גובה הסובב היו באמות בנות ששה טפחים כל אחת [ראה ציור]. אולם דעת הרמב"ם (פיה המשניות פ"ג מ"ו, פירוש"מ מידות פ"ג מ"ג), שגם רוחב כניסת היסוד היה באמה בת חמשה טפחים. ד. **בנין** מידות גג המזבח ומידות ה'מערכה', שמבוארים בהמשך הכתוב (יחזקאל מג טז-יז). רש"י (ד"ה ובנין, יחזקאל מג יג). ה. **שהוא** חיקויו ותיקונו של מזבח מלמטה. רש"י (ד"ה חיק), כלומר, שהיסוד הוא קבוע ותקוע בארץ. על פי רש"י בדברים (יג ו) וביחזקאל (מג יג). ו. **המצודות** דוד ומצודת ציון (יחזקאל שם) פירש, ש'סביב' היינו הקרנות שמקומן בגבול המזבח על ארבע פינותיו סביב, וליתר ביאור הוסיף הפסוק 'אל שפתה', דהיינו שהן עומדות על שפת המזבח. ז. **ומה** שנאמר בכתוב 'זרת האחד', הכוונה שמאמצע הקרן מודדים שיעור זרת (שהיא חצי אמה) לכל רוח, ונמצא ששיעור הקרן היא אמה על אמה. רש"י (ד"ה גבולה). ח. **רש"י** (ד"ה חט) סובר, שאמות הקרנות היתה בת חמשה טפחים, בין באמת גובה הקרנות ובין באמת אורכן ורחבן. והרמב"ם (פיה המשניות פ"ג מ"ו-ז) סובר, שרק גובהן של הקרנות היה חמשה טפחים, אבל אורך ורוחב הקרנות נמדד באמה בת ששה טפחים. ט. **זכן** איסור אכילת פיגול ונותר, וכזית מן המת שמטמא באהל, ועוד. רש"י (ד"ה כשיעורין). י. **שזהו** שבחה של ארץ ישראל שבפירותיה משערין איסורי תורה. רש"י (סוטה ט: ד"ה כשיעורין). יא. **'פרס'** הוא 'חצי', מלשון פרוסה. רש"י (ד"ה פרס). ונחלקו התנאים (נזיר 36:) בשיעור הככר רבי שמעון סובר שככר אחת שיעורה שמונה ביצים, וחצי ככר [דהיינו 'פרס'] הוא ארבע ביצים. וכך נקט רש"י (שם). ורבי יוחנן בן ברוקה סובר ששיעור הככר הוא ששה ביצים וחצי ככר שלשה ביצים. וכן פסק הרמב"ם (מעילה פ"ח ס"ט, שמיטה ועזבון פ"ג ס"ו). יב. **כ'לבר**. 'ציורבר תחומין'. דהיינו שאדם החפץ לצאת בשבת יותר מאלפיים אמה, מניח בערב שבת מזון שתי סעודות בסוף אלפיים אמה, ובזה הוא רשאי לילך ממקומו עד מקום העירוב, ועוד אלפיים אמה ממקום העירוב. שיעור העירוב מפורש להלן (36:). יג. **בכתוב** נאמר (ויקרא יד מו-מז), 'והבא אל הבית כל ימי הסגיר אתו יטמא עד הערב. והשוכב בבית יכבס את בגדיו והאוכל בבית יכבס את בגדיו'. מבואר שישנו חילוק בין 'הבא אל הבית' שאינו טעון כיבוס בגדים, לבין 'השוכב או האוכל בבית' שטעון כיבוס בגדים [הייינו שצריך להטבילם]. ודורשים חז"ל בתורת כהנים (מצורע פרשתא ז פ"ש ס"ח-ט) ממה שנאמר פעמיים בכתוב 'יכבס את בגדיו', שגם מי שכב ולא אכל בבית טעון כיבוס בגדים, ומה שנאמר בכתוב השוכב או האוכל בא לומר שהשוכב בבית אינו טעון כיבוס בגדים אלא אם כן שהה כדי אכילה. במשנה זו התחדש שדין זה שרק בשהיה בכדי אכילת פרס צריך כיבוס בגדים אינו אלא ב'בגדיו' שלבוש בהם, אבל כשאינו לבוש בהם טמאים הם מיד בכניסתם אפילו אם לא

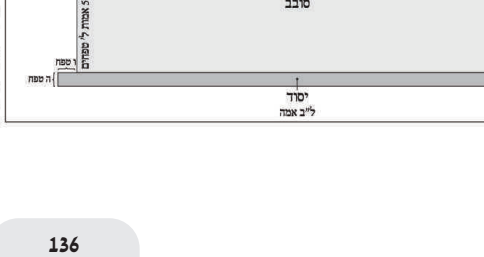

חִיטִּין הנאכלת מהר, **וְלֹא בְּפַת שְׁעוֹרִין** הנאכלת לאט יותר[נ], ובאופן שאוכלה כשהוא **מְיֻשָּׁב**, ולא כשאוכלה בעמידה בעודו הולך ובא ששוהה באכילתו יותר, **וְכֵן** כשהוא **אוֹכֵל כְּזֵיתָן** ככר זו - מאכל שנאכל עם הפת, שנאכלת משום כך מהר יותר[נא]. נמצא שמהכתוב 'חיטה' למדנו ששיעור שהייה בבית המנוגע משערים בכדי אכילת פת חיטין[נב].

שְׂעוֹרָה שנאמרה בכתוב, באה ללמדנו שיעור טומאת עצם מן המת. **הֶתֵּנָן** (משנה ס"ג מ"ג), **עֶצֶם** מן המת, שגודלו **כְּגַרְגִּיר שְׂעוֹרָה, מְטַמֵּא בְּמַגָּע** - אדם שנגע בו נטמא, **וּבְמַשָּׂא** - ואדם שנשאו נטמא, ואף שלא נגע בו, **וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל** - אולם אם נכנס אדם לבית שיש בו עצם מן המת שאין עליו בשר, אינו נטמא בטומאת אהלי"ד.

גָּפָן שנאמרה בכתוב באה ללמד, **כְּדִי רְבִיעִית יַיִן, לְנָזִיר**, שאם שתה יין בשיעור זה חייב מלקות[נג].

שהו בכדי אכילת פרס. יד. **אבי** כזית מבשר המת מטמא באוהל באחד משלוש אופנים: א. הטהור מאהיל על העצם. ב. העצם מאהיל על האדם. ג. אם היו הטהור והעצם תחת אהל אחד. רמב"ם (טומאת מת פ"ג ה"י). ויש אופנים שגם העצם מטמא באהל, כגון שהיה שם שדרה שלמה, או גולגולת, או רוב בנין אברי האדם, דהיינו עצמות שני השוקיים וירך אחת, או רוב מנין אברי האדם, דהיינו קכ"ה איברים [שרמ"ח איברים יש באדם]. משנה (אהלות פ"ג מ"ג).

תְּאַנָּה נאמרה לשער בה **בְּגָרוֹגֶרֶת** - תאנה יבישה[א] **לְהוֹצָאַת שַׁבָּת** - שהמוציא בשבת דבר מאכל אדם מרשות היחיד לרשות הרבים, או מרשות הרבים לרשות היחיד, אינו חייב עד שיוציא כשיעור גרוגרת.

רְמוֹן נאמר בכתוב, ללמד שיעור שהרת כלי שנטמא וניקב, **וְכַדְּתָנַן** - וכפי ששנינו במשנה (כלים פ״ו מ״ח), **כָּל כֵּלֵי בָּצֵלִי בְּתִים**, שכליהם עומדים לשימוש ולא למכירה, **שִׁיעוּרָן כְּרִימּוֹנִים** - שרק אם ניקב הכלי בנקב כזה שיכול רימון לצאת דרכו[ב], נטהר הכלי מטומאתו[ג], כיון שאין הכלי ראוי עוד לשימוש לבעליו, אבל אם ניקב הכלי בנקב קטן שרק זית או אגוז יוצאים ממנו, חס בעל הבית עליו ומשתמש בו לרימונים. אמנם כלי האומן טהורים בנקב כל שהוא[ד], שאין האומן יכול עוד למוכרם[ה].

ומה שאמר הכתוב **אֶרֶץ זַיִת שֶׁמֶן (וּדְבָשׁ)** בא ללמד, שארץ ישראל היא **אֶרֶץ שֶׁכָּל שִׁיעוּרֶיהָ בָּזַיִתִּים** - כל שיעורי הלכות התורה שנלמדים מפירות הארץ, מפרי הזית הם נלמדים, ושיעורם 'כזית'. **תמהה הגמרא: כָּל שִׁיעוּרֶיהָ בָּלָאקָא דַּעֲתָךְ** - וכי יעלה על הדעת לומר שכל השיעורים נמדדים בכזית, **וְהָאִיכָּא הָנֵי דַּאֲמָרַן** - הלא יש את אותם שיעורים נוספים שלמדה הברייתא מפירות הארץ, כגון מחטה, משעורה ומגפן. **מתרצת הגמרא: אֶלָּא אִימָא** - אמור ובאר את הברייתא, **אֶרֶץ שֶׁרֹּב שִׁיעוּרֶיהָ בָּזַיִתִּים** - שרוב ההלכות שיעורם בכזית, כגון שיעורי מאכלות אסורות, ושיעור בשר המת שמטמא באוהל, ושיעור בשר נבילה שמטמא במגע, ועוד.

הָדָס תמרים[ו], נאמר לשער בו **בְּכוֹתֶבֶת הַגָּפָה** - תמרה גדולה[ז], **לְיוֹם הַכִּפּוּרִים** - שהוא שיעור האכילה ביום הכיפורים להתחייב כרת ומלקות[ח].

ומדברי רב חנן שביאר שהשיעורין נאמרו בתורה, קשה על רב שאמר שהשיעורין הם מהלכה למשה מסיני[ט].

מתרצת הגמרא: וְהָתַנְיָא - וכי סבור אתה שדרשה גמורה היא, וכי **שִׁיעוּרִין מִיכָּתְבִי כְּתִיבִי** בתורה, הלא אין כל רמז במקרא שהכתוב מדבר בשיעורין. **אֶלָּא** ודאי שיעורין **הֲלָכָתָא נִינְהוּ** - הלכה למשה מסיני הן, **וְאַסְמְכִינְהוּ רַבָּנַן אַקְרָאֵי** - אלא שמצאו חכמים בכתוב רמז וסמך לשיעורין אלו.

הגמרא ממשיכה לדון בדבר השני שאמר רב, ש'חציצין' הם הלכה למשה מסיני. מקשה הגמרא: הלא **חֲצִיצִין** - דיני חציצה בטבילה **מַדְּאוֹרַיְיתָא נִינְהוּ**, ולא הלכה למשה מסיני, **דִּכְתִיב** בענין טבילת בעל קרי (ויקרא פו פז), **'וְרָחַץ אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ (בַּמָּיִם)'**[י], ודורשים מהתיבות 'בשרו במים'[יא] שמשמעותו שיגע כל בשרו במים, **שֶׁאִם יֶשְׁ דָּבָר חוֹצֵץ בֵּין בְּשָׂרוֹ לַמָּיִם**. ומתיבת **'בַּמַּיִם'** דורשים, שבעל קרי יכול לטבול אף **בְּמֵי מִקְוֶה** - מי גשמים המכונסין במקום אחד, ואינו צריך לטבול דווקא במי מעיין כמו הזבי[יב]. וממה שנאמר **'כָּל בְּשָׂרוֹ'** למדנו, שצריך לטבול **בַּמַּיִם שֶׁכָּל גּוּפוֹ** של אדם בינוני **עוֹלֶה** - מכוסה[יג] **בָּהֶן** בבת אחת[יד], **וְכַמָּה הֵן**, מים שיכול כל גופו לטבול בהן כאחת, מים בגודל של **אַמָּה עַל אַמָּה, בְּרוּם** - בגובה **שָׁלֹשׁ אַמּוֹת, וְשִׁיעֻרָן חֲכָמִים** לפי זה שיעור **קִי מְקֻוֶּה** הן **אַרְבָּעִים סְאָה**[טו]. הרי שמבואר בברייתא שדין חציצה בטבילה נלמד מהכתובים, ואין אמר רב שהוא הלכה למשה מסיני.

מתרצת הגמרא: אכן עיקר דין חציצה נלמד מהכתוב, **וְכִי אֵיצְטְרִיךְ הֵילְכְתָא** - וההלכה למשה מסיני נצרכת **לְשִׁעְרָו** - ללמד שחציצה פוסלת אף בשיער, **וְכִדְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא, דְּאָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, נִימָא** - שערה **אַחַת** שהיא **קְשׁוּרָה** בספי עצמה, הרי היא **חוֹצֶצֶת** ולא עלתה לו טבילה, כיון שהקשר מהודק מאוד, ואין המים נכנסים במקום הקשר[טז]. אך **שָׁלֹשׁ** שערות הקשורות יחדיו **אֵינָן חוֹצְצוֹת**, מכיון שהקשר אינו מהודק והמים נכנסים במקום הקשר. **וּשְׁתַּיִם** - שתי שערות הקשורות יחדיו **אֵינִי יוֹדֵעַ** האם הם חוצצות או לא.

חוזרת הגמרא ומקשה: הלא **שִׁעְרוֹ נְמִי מַדְּאוֹרַיְיתָא הוּא**, **וְכִדְתָנֵיָא** בברייתא, שהדורשת את הכתוב (שם), **'וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ'**, שתיבת **'את'** באה לרבות אף את הדבר **הַמְּטֻנָּף** - הדבוק[יז] **לְבְשָׂרוֹ, וְזֶהוּ הַשֵּׂעָר**, שגם הוא צריך להיות במים בלא חציצה. ואין ניתן לומר שדין חציצה הפוסלת בשיער נלמד מהלכה למשה מסיני.

מתרצת הגמרא: אכן עיקר דין חציצה בשיער נלמד מהכתוב, **וְכִי אֵיתָאי הֵילְכְתָא** - ההלכה למשה מסיני באה **לְרוּבּוֹ, וְלִמִיעוּטוֹ, וְלִמְקַפִּיד, וְשֶׁאֵינוֹ מְקַפִּיד** - לחלק בין אם החציצה נמצאת על רוב השיער לבין אם היא רק במיעוט השיער, וכן לחלק בין אם הוא מקפיד על החציצה לבין אם אינו מקפיד עליה, **וְכִדְרַבִּי יִצְחָק** שחילק ביניהם, **דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק, חֲבַר תּוֹרָה** - מדין דאורייתא של הלכה למשה מסיני, רק חציצה שהיא ברוּבּוֹ של השיער[יח], כגון שהיה רוב השיער מלוכלך בדם יבש וכדומה, או שרוב השערות קשורים אחת אחת, **וְמְקַפִּיד עָלָיו** - והוא מצטער מחמת לכלוך זה או מחמת הקשרים שבראשן, הרי זה **חוֹצֵץ** ולא עלתה לו טבילה. **וְשֶׁאֵינוֹ מְקַפִּיד עָלָיו** - ואם אינו מקפיד על הלכלוך שבראשו, אפילו אם החציצה היא ברוב שערו, **אֵינוֹ חוֹצֵץ**, שמכיון שאינו מקפיד עליו הרי זה נחשב כחלק מגופו[יט]. זה הוא מדין התורה. **וְחכמים גָּזְרוּ אף עַל רוּבּוֹ שֶׁאֵינוֹ מְקַפִּיד** - על חציצה שהיא ברוב השערות אפילו אם אינו מקפיד עליה, **מִשּׁוּם** שזה דומה במקצת לחציצה **בְּרוּבּוֹ הַמְּקַפִּיד**, שבשניהם החציצה היא ברובו, וחששו חכמים שאם נתיר חציצה ברובו שאינו מקפיד, יבואו להתיר גם חציצה ברובו המקפיד, שהיא חציצה מן התורה. **וְכן גזרו חכמים עַל מִיעוּטוֹ הַמְּקַפִּיד** - על חציצה שהיא במיעוט השערות אך הוא מקפיד עליה, **מִשּׁוּם** שדומה במקצת **לְרוּבּוֹ הַמְּקַפִּיד**, שבשניהם החציצה היא בדבר המקפיד עליו.

משמע מדברי רבי יצחק שעל מיעוטו שאינו מקפיד לא גזרו. **מקשה הגמרא: וְלֵיגְזוֹר נְמִי** - מדוע שלא נגזור גם **עַל** חציצה שהיא **בְּמִיעוּטוֹ** באופן **שֶׁאֵינוֹ מְקַפִּיד, מִשּׁוּם** שדומה במקצת לחציצה שהיא **בְּמִיעוּטוֹ הַמְּקַפִּיד**, שאסורה מדרבנן, שבשניהם החציצה היא על מיעוטו. **אֵי נָמֵי** - טעם נוסף שיש לגזור במיעוטו שאינו מקפיד, **מִשּׁוּם** שדומה לחציצה שהיא **עַל רוּבּוֹ שֶׁאֵינוֹ מְקַפִּיד**, שהיא גם כן אסורה מדרבנן, שבשניהם הוא אינו מקפיד.

מתרצת הגמרא: הֵיא גּוּפַהּ גְּזֵירָה - דין זה עצמו שחציצה פוסלת גם במיעוטו המקפיד או ברובו שאינו מקפיד, אינו אלא מחמת גזירה מדרבנן, **נַאֲנַן נָיקוֹם וְנִיגְזוֹר** - ואם כן האם אנו נעמוד ונגזור **גְּזֵירָה לְגְזֵירָה**, בתמיה, הלא אין גזרים גזירה אלא מחשש שמא יעברו על איסור תורה, ולא מחשש שמא יעברו על גזירה מדרבנן[כ].

הגמרא חוזרת לבאר את הדין השלישי שאמר רב, ש'מחיצין' [-הלכות מחיצה] הוא מהלכה למשה מסיני. מקשה הגמרא: הלא **מְחִיצוֹת דְּאוֹרַיְיתָא נִינְהוּ** - הלכות מחיצה מן התורה נלמדו ולא מהלכה למשה מסיני, **דְּאָמַר מָר** במסכת סוכה (ד:), ששיעור מחיצה שהוא עשרה טפחים נלמד ממה **שֶּׁאַרוֹן** הברית היה גובהו **תִּשְׁעָה** טפחים, כאמור בכתוב (שמות כה י) **'ואמה וחצי קומתו'**[כא], **וְהַכַּפֹּרֶת**, שהיא מכסה הארון היה עובייה **טֶפַח**[כב], **הֲרֵי כָּאן** - נמצא שהארון והכפורת ביחד גובהם **עֲשָׂרָה** טפחים, ולמדים מכאן שגובה מחיצה הוא עשרה טפחים, ששנינו בברייתא (סוכה ה:), שמעולם לא ירדה שכינה למטה לארץ[כג], ומכל מקום השכינה שרתה מעל הכפורת, וכפי שנאמר (שמות כה כב) **'וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת'**, ואם כן מוכח שלמעלה מעשרה טפחים אינו נחשב רשות הארץ[כד], ומכיון שרשות הארץ היא עד עשרה טפחים, ממילא המחיצה שקובעת את תחום הרשויות בארץ צריכה להיות בגובה עשרה טפחים. נמצא שדין גובה המחיצות נלמד מהתורה ואין אמר רב שהוא מהלכה למשה מסיני.

מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא - לא הוצרכה הלכה למשה מסיני ללמד את דיני המחיצות אלא **לְשִׁיטַת רַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר** שלא כל האמות שהיו במשכן שיעורן שוה, אלא **אַמַּת הַבִּנְיָן** של המשכן, כגון הקרשים והיריעות שיעורם נמדד **בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה** טפחים כל אחת, **וְאילו אַמַּת הַמַּיִדּוֹת**, כגון הארון, המזבחות והשולחן שיעורם נמדד **בְּאַמָּה בַּת חֲמִשָּׁה** טפחים, ולדבריו אי אפשר ללמוד את שיעור גובה המחיצות מהארון, שהרי לדבריו הארון שגובהו 'אמה וחצי' היה גבוה רק שבעה וחצי טפחים, וביחד עם הכפורת שעביה שרוב השיער קשור אחד אחד (ויטעה"פ ד"ה נמצא). אבל אם רק שערה אחת קשורה ואינו מקפיד אינה חוצצת, כמבואר להלן שמיעוטו שאינו מקפיד אינו חוצץ. ז. **רש"י** (סוכה ו. ד"ה לא). יא. **רש"י** (ד"ה ניפוי). והאה בעיניו הפשט האם אף בחציצה שעל בשרו צריך רובו המקפיד. יב. **ואף** אם הטובל אינו מקפיד על החציצה, אבל דרך בני אדם להקפיד עליו, חוצץ. טור (י"ד ס' קפ ס"ב). יג. **שנאמר** (ויקרא יח ג) 'ושמרתם את משמרתי', עשו משמרת למשמרתי, כלומר, עשו גדירה כדי לשמור את משמרתי, דהיינו את תורתי, אבל לא משמרת למשמרת, כלומר, שלא תעשו גדירה כדי לשמור את הגדירה. רש"י (ביצה ג: ד"ה ומפני). מר מקזקוזי פוסקים שם). יד. **האמה** ששה טפחים, נמצא שאמה וחצי הם תשעה טפחים. טו. **הגמרא** בסוכה (ה:) מפרשת מנין שעובי הכפורת טפח. טו. **שנאמר** (שמות כה כא) 'והשמים שמים לה' ההארץ נתן לבני אדם'. סוכה (שם). יז. **שאם** אף בפחות מעשרה נחשב רשות אחרת, לא היה הארון צריך להיות גבוה כל כך, שהרי הולחזות תופסת בגובהן רק שלושה טפחים (ב"ב יח:), ומידת ארכו ורחבו של הארון מפורש במסכת בבא בתרא (שם) שהוא היה לצורך לפי מידת הולחזות, ועל כרחך שאף מידת גובהו היה לצורך, דהיינו כדי שתשרה השכינה מעל הכפורת, ואם היה גבוה פחות מעשרה טפחים היה זה בתוך רשות הארץ. תורת חיים (ד"ה אמרו).

א. **רש"י** (סוכה ו. ד"ה כמין). ב. **כל** דבש האמור בתורה הוא דבש תמרים. רש"י (ד"ה כדבש). ג. **איסור** אכילה ביום הכיפורים שונה משאר איסורי אכילה שהם בכזית, משום שבענין יום הכיפורים לא נאמר בתורה לשון אכילה אלא לשון ענוי, 'הנפש אשר לא תענה' (ויקרא כג כט), ושיערו חז"ל שבאכילה בשיעור ככותבת הגסה מתיישבת דעתו של אדם ואינו מענה. גמרא (יומא ד:). ד. **בדקדוקי סופרים** (שם ז), הגיה ע"פ לשון הכתוב, 'ורחץ במים את כל בשרו'. אולם הגאון יעקב (ד"ה דמפיק) כתב, שכן דרך הש"ס להביא פסוק שלא כדרך כתיבתו בתורה, בלשון מוכנת יותר. ה. **רש"י** (ב"ק פב. ד"ה קיבה). ו. **בגמ"ירא** הוב נאמר (ויקרא פו יג) 'ורחץ בשרו במים חיים', דהיינו מי מעיין הנובע מעצמו, ולא במי גשמים, ומכיון שכאן בבעל קרי נאמר 'במים' ולא 'במים חיים', מבואר שאף מקוה שלא מי גשמים כשר לטבילתו. רש"י (ד"ה במים), על פי ביאור הטורי אבן (מגיעה יפ. ד"ה ומקן), הראה פירושים נוספים בעיני הפשט. ז. **רשב"ם** (פסחים קט. ד"ה לא). ח. **ואין** לומר שהכתוב בא לומר רק שצריך לטבול את כל בשרו, ולא די בטבילת מקצת בשרו, אבל אין צורך בטבילת כל גופו בבת אחת, שאם כן היה לו לכתוב 'וטבל בשרו', ומזה שכתב 'כל בשרו' למדים שבא הכתוב למעט שלא יטבול לחצאין, אלא כולו כאחת. טורי אבן (מגיעה יפ. ד"ה נפל). ט. **ומדובר** שמקפיד שלא יהיה השיער קשור. רש"י (סוכה ו. ד"ה נמצא). או

טפח היה רק שמונה וחצי טפחים. ולפי שיטתו הוצרכה ההלכה למשה מסיני ללמד ששיעור גובה המחיצות הוא עשרה טפחים.

אולם שואלת הגמרא: וְרַבִּי מֵאִיר החולק על רבי יהודה, **דְּאָמַר שִׁבְעָה** בין האמות של הבנין ובין האמות של הכלים **הֵיוּ** נמדדות **בְּבִינוֹנִיּוֹת** - באמות בינוניות[יח] בנות ששה טפחים כל אחת[יט], **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** - לדבריו מדוע הוצרכה ההלכה למשה מסיני ללמד הלכות מחיצות, הלא אפשר כאמור ללמוד את גובה המחיצות מהארון.

משיבה הגמרא: לָרַבִּי מֵאִיר כִּי אָתְאֵי הֵיכָּתָא לכך באה ההלכה למשה מסיני ללמד דינים נוספים בהלכות מחיצות, והם: א. **לָגוּד** - למקום שאין המחיצה מגעת עד הגובה הדרוש לה, אזי באופנים מסויימים אומרים 'גוד אסיק' או 'גוד אחית', כלומר, 'משון והעלה' או 'משון והורד' את המחיצה, כך שתיחשב כאילו היא מגיעה לגובה הדרוש לה. ב. **וְלִכְבּוֹד** - מחיצה שחסר בה ויש חלל של פחות משלושה טפחים באמצעה, נחשב החלל כסתום מדין לבוד וכאילו שהמחיצה שלימה[כ]. ג. **וְלִדְחוֹק עֲקוּמָה** - כגון סוכה שבצידיה בסמוך לדפנות יש סכך פסול פחות מארבע אמות, מחשיבים את הסכך הפסול כאילו הוא חלק מהדפנות שהתעקמו בסופן והגיעו עד הסכך הכשר, וכשירה הסוכה.

★

הגמרא שבה לעסוק בדין קורת מבוי המונחת למעלה מעשרים אמה. מבררת הגמרא: הֵיכָן המבוי **גָּבוֹהַּ מֶעֱשְׂרִים אַמָּה**, שהקורה שעל גביו פסולה, **וּבָא לְמֶעְבַּד** מעשרים אמה, באמצעות הגבהת קרקע המבוי בבנין נמוך מאבנים או בעפר, ועל ידי כך תתיר הקורה את הטלטול במבוי, **בַּמָּה מַמְעֲטִינַן** - כמה יהא שיעור המיעוט. **הגמרא היתה סבורה שכוונת השאלה היא כמה עליו להגביה את קרקע המבוי כדי להכשירו, ועל כן תמהה הגמרא: בַּמָּה מַמְעֲטִינַן** - מה שייך לדון בשיעור שצריך להגביה את הקרקע בשביל מיעוט החלל, הרי ודאי יש למעט **בַּמָּה דְּצָרִיךְ לֵיהּ** - כפי הצורך, שלא יישאר מהמיעוט לקורה יותר מעשרים אמה.

משיבה הגמרא: אין כוונת השאלה כמה צריך למעטו בגובה, **אֶלָּא** כוונת השאלה היא, **רָחֲבוּ בְּכַמָּה** - כמה צריך להיות רוחב המיעוט, לתוך אורך המבוי[כא]. **אומרת הגמרא: רַב יוֹסֵף אָמַר** יש למעט בשיעור **בַּמָּה**, כנגד רוחב הקורה[כב]. **וְאַבָּיֵי אָמַר** שצריך למעט בשיעור **אַרְבָּעָה** טפחים [ראה ציור].

מבררת הגמרא: לֵימָא בָּהָא קָא מִיפַּלְגִי - האם יש לומר שמחלוקתם תלויה בנידון זה, **דְּמָאן דְּאָמַר** - שרב יוסף שאמר שדי למעט את גובה המבוי ברוחב **בַּמָּה, קָסָבַר** שכל מבוי שניתר בקורה, **מוּתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ** - לטלטל אף **תַּחַת הַקּוֹרָה**, משום שרואים כאילו חודה החיצון של הקורה הפונה לעבר רשות הרבים יורד וסותם את המבוי[כג], ונמצא שהקרקע שתחת הקורה היא לפנים מהמחיצות, ומשום כך אמר שדי בזה שיעשה מיעוט תחת הקורה ברוחב הקורה, שהטעם שקורה הגבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה הוא משום שאין העין שולטת בקורה מחמת רוב גובהה, ואין הקורה ניכרת לבני המבוי[כד], אבל כאן שלהעומדים באותו טפח ניכרת הקורה, די בזה כדי להכשיר את המבוי בטלטול.

יח. **אמה** בת שש טפחים היתה נקראת אמה בינונית, ושלוש מיני אמות היו: קטנה, בינונית וגדולה, הקטנה היתה בת חמשה טפחים, הבינונית בת ששה טפחים, ועוד שתי אמות גדולות היו, אחת בת ששה טפחים וחצי אצבע, והשניה בת ששה טפחים ואצבע, שני קני מידה של האמות הגדולות הללו היו מונחות ב'שוטן הבירה', הוא חדר שהיה מעל השער המזרחי של העזרה שהיה מצוייר עליו תבנית של שושן הבירה. רש"י (ד"ה פנטינקיא). יט. **רבי** מאיר מדבר על כל האמות, חוץ מאמות מזבח החיצון. רשב"א (ד"ה כל). וכמו שדרשו לעיל (פ"ה) מהכתוב, שאמת היסוד, הסובב והקרנות, נמדדו באמות בנות חמשה טפחים. כ. **לישון** 'לבוד' הוא כמו 'סניף', דהיינו, שדבר שהיה קצר מידי הוסיפו עליו והאריכוהו. רש"י (ד"ה לגוד). כא. **שאלת** הגמרא היא רק על שיעור רוחב ההגבהה, אבל אורך ההגבהה ודאי צריך להיות לכל אורך פתח המבוי, והטעם בזה מבואר בנאמן יעקב (פ. ד"ה על פלג), שכשהקורה גבוהה מעשרים אמה, אין בה היכר, וצריך שיהיה בה היכר לכל אורכה. כב. **שחקורה**, רחבה הוא טפח [כמבואר במשנה להלן (יג:)], ועושה את המיעוט ברוחב גם כן ברוחב טפח, תחת הקורה. רש"י (ד"ה בכמה). כג. **רש"י** (ד"ה משום) להלן (ח:) אמרה הגמרא שניתן לבאר את מחלוקת האמוראים אם מותר להשתמש תחת הקורה, בין למי שסובר שמה שקורה מתירה במבוי הוא משום היכר, ובין למי שסובר שהיתר קורה הוא משום מחיצה. וביארה, שאם היתר קורה הוא משום היכר, נבאר שמחלוקתם היא אם צריך שיהיה היכר למצאים בתוך המבוי, והצד הפנימי של הקורה עושה את ההיכר, ומשום כך אסור להשתמש תחת הקורה, או שההיכר הוא לבני רשות הרבים, שהצד החיצוני של הקורה עושה את ההיכר, ומשום כך מותר להשתמש תחת הקורה. ואם היתר הקורה הוא משום מחיצה, נבאר שמחלוקתם היא האם אנו רואים את החוד הפנימי של הקורה כאילו הוא יורד וסותם, ואסור להשתמש תחת הקורה, או שאנו רואים את החוד החיצוני של הקורה כאילו הוא יורד וסותם, ומשום כך מותר להשתמש תחת הקורה. ורש"י כאן פירש שנחלקו אם חודה החיצון יורד וסותם, או חודה הפנימי. וכמו שפירשה הגמרא למי שסובר שקורה משום מחיצה. וכתבו התוספות (ד"ה מותר), שלא פירש רש"י שנחלקו אם ההיכר הוא לבני המבוי או לבני רשות הרבים, משום שבהמשך שקלא (פ.) אומרת הגמרא 'אי בעית אימא דכולי עלמא קורה משום היכרא', ומשמע שקודם לכן לא סברה הגמרא שרב יוסף ואביי סוברים שקורה משום היכר [וביאר השפת אמת (פוסקים)], שכל מקום שאומרת הגמרא 'אי בעית אימא דכולי עלמא', באה הגמרא ליישב שיטה זו שיש לומר שכולם סוברים כמותה, ואילו דברי הגמרא כאן היו מתפרשים למאן דאמר קורה משום היכר, לא היתה הגמרא אומרת לשון זה]. כד. **רש"י** (סב). ומבואר מדברי רש"י, שעתה סברה הגמרא, שאף למי שסובר שקורה משום מחיצה, צריך גם שיהיה היכר בקורה, והטעם שקורה פסולה למעלה מעשרים, אינו משום שבייטור מעשרים אין רואים את הקורה כאילו היא יורדת וסותמת ואינה משמשת כמחיצה, אלא משום שאין הקורה ניכרת למטה [שהרי רש"י ביאר את דברי הגמרא כפי השיטה שקורה משום מחיצה, כמבואר בהערה לעיל, ופירש שטעם הפסול ביותר מעשרים, הוא משום היכר]. מהרש"א (פוסקים ד"ה מותר).

וּמַאן דְּאָמַר - ואביי שאמר שיש למעט את המבוי ברוחב **אַרְבָּעָה** טפחים, **מֻכָּבָר שֶׁאֲסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ תַּחַת הַקּוֹרָה**, שהיתר הקורה הוא משום שרואים כאילו חודה הפנימי של הקורה יורד וסותם את המבוי, ונמצא שהקרקע תחת הקורה אינה בתוך המחיצות, ולכן כשבא להגביה את המבוי לא יועיל אם יגביהנו ברוחב טפח בלבד, שהרי למשתמשים במבוי, אין כל היכר, לכן צריך למשוך את ההגבהה לתוך המבוי, שבכך תהיה הקורה ניכרת לבני המבוי כשישתמשו במקום שהוגבה[א], וכיון שצריכה ההגבהה להיות יותר מטפח, יש לעשותה ארבעה טפחים שהוא מקום ניכר וחשוב.

דוחה הגמרא: לֹא - אין להעמיד את מחלוקתם בנידון זה, **אֶלָּא דְּכוּלֵּי עָלְמָא** קָסָבְרֵי - בין רב יוסף ובין אביי סוברים, **שְׁמוּתַּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ תַּחַת הַקּוֹרָה, וּבְהָא קָא מִיפַּלְגֵי** - ובסברא זו נחלקו, **מָר** - רב יוסף שאמר שרי למעט ברוחב טפח **סָבַר**, שטעם היתר **קוֹרָה** במבוי **מְשׁוּם הֵיכֵּר** הוא, שהרי הטעם שאסרו חכמים לטלטל במבוי הוא, כדי שלא יבואו לטעות ולהתיר לטלטל ברשות הרבים גמורה, ואמרו חכמים, שכשיש קורה בפתח המבוי, יש שם היכר שאין המבוי רשות הרבים, ואין לחוש שיתירו לטלטל אף ברשות הרבים, ובשביל היכר די שיהיה המיעוט ברוחב טפח, שכשישתמשו תחת הקורה, יהיה להם היכר שאין זה רשות הרבים[ב]. **וּמָר** - ואביי שאמר שיש למעט ברוחב ארבעה טפחים **סָבַר**, שטעם היתר **קוֹרָה** במבוי **מְשׁוּם מְחִיצָה** הוא, שרואים כאילו חודה החיצון של הקורה יורד וסותם את המבוי[ג] ונמצא שיש למבוי ארבע מחיצות[ד], ואמרו חכמים שקורה הנמצאת במקום הגבוה יותר מעשרים אמה, אין אומרים שחודה יורד וסותם, ומשום כך אמר אביי שצריך למעט ברוחב ארבעה טפחים, כדי שתחשב הקורה כמחיצה למקום שרחב ארבעה טפחים, שכל מחיצה שאינה באה להכשיר מקום של ארבעה טפחים אינה מחיצה[ה].

ביאור נוסף במחלוקת רב יוסף ואביי: וְאִיבָּעֵית אֵימָא - ואם תרצה תוכל לבאר את מחלוקתם כך, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** סָבְרֵי **מְשׁוּם הֵיכֵּר** הוא, **וְהָכָא** - וכאן, בשיעור רוחב המיעוט, **בְּהֵיכֵּר שֶׁל מַטָּה וּבְהֵיכֵּר שֶׁל מַעֲלָה**, כלומר, האם שיעור רוחב המיעוט שצריך לעשות בקרקע כדי שתהיה הקורה ניכרת, שוה לשיעור רוחב ההיכר שנעשה למעלה, דהיינו רוחב הקורה, שהוא טפח, **קָא מִיפַּלְגֵי** - נחלקו, **דְּמָר** - שרב יוסף **סָבַר, אֲפִילּוּ הֵיכֵּר שֶׁל מַטָּה** דיו שיהיה **בְּהֵיכֵּר שֶׁל מַעֲלָה**, ולכן די בהגבהת טפח, כשם שרוחב הקורה טפח. **וּמָר** - ואביי **סָבַר, לֹא אֲמְרִינַן הֵיכֵּר שֶׁל מַטָּה בְּהֵיכֵּר שֶׁל מַעֲלָה**, ואף שהיכר של מעלה דיו שיהיה טפח, **אֵיתְמַר מְשַׁמְיָה** - נאמר בשמם **דְּרַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי, אַמִּי** - שנתייר מן הכותל, **פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה** טפחים, מראש הכותל שעליו מונחת הקורה, עד הפירצה, **מֻתָּר בְּפִירְצָה עַד עֶשֶׂר** - אם הפירצה רחבה עד עשר אמות, ניתר המבוי על ידי הקורה שבראש המבוי [ציור ב]. שכיון שיש שיעור אורך מבוי כמקום של מעלה דיו שיהיה טפח, היכר של מטה צריך שיהיה ארבעה טפחים[ו].

ביאור נוסף במחלוקתם: וְאִיבָּעֵית אֵימָא - ואם תרצה תוכל לבאר את מחלוקתם כך, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** - שבין רב יוסף ובין אביי סוברים **שְׁאֲמְרִינַן הֵיכֵּר שֶׁל מַטָּה בְּהֵיכֵּר שֶׁל מַעֲלָה**, ווראי מעיקר הדין די בהגבהה בשיעור טפח, **וְהָכָא בִּגְזִירָה שֶׁמָּא יִסְחוֹת** - וכאן נחלקו האם גזרו חכמים שלא יוכשר המבוי במיעוט ברוחב טפח, שמא תפחת ההגבהה על ידי דריסת הרגלים, ולא ישים לב לתקנו[ז], שרב יוסף סבר שלא גזרו כן, ואביי סבר שגזרו, וכיון שהצריכו לעשותו גדול יותר מטפח העמידו את השיעור על ארבעה טפחים שהוא שיעור חשוב בכל מקום[ח].

★

הגמרא מביאה דין נוסף שנחלקו בו רבי יוסף ואביי. מברירת הגמרא: מבוי שֶׁהָיָה גבוה **פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה מֻתָּפִים**, שאינו ניתר בקורה[ט], **וְחָקַק בּוֹ** - בקרקעיתו כדי **לְהַשְׁלִימוֹ לַעֲשָׂרָה** טפחים, **מַהוּ חוֹקֵק** - כמה צריך לחקוק במבוי כדי שיהיה ניתר בקורה. **הגמרא היתה סבורה שכוונת השאלה היא כמה עליו לחקוק לעומק בקרקע המבוי, על כן שואלת הגמרא: מַהוּ חוֹקֵק** - מה שייך לדון בשיעור החקיקה, הלא ודאי יש לחקוק **מַהוּ דְּצָרִיךְ לֵיהּ** - כפי הצורך, עד שיהיה גובה המבוי עשרה טפחים. **משיבה הגמרא:** אין כוונת השאלה כמה צריך לחקוק לעומק, **אֶלָּא** כוונת השאלה היא, **מַשְׁכּוּ בְּבָבְלָה** - כמה יהיה רוחב החקק לתוך אורך המבוי[י]. **רַב יוֹסֵף אָמַר, בְּאַרְבָּעָה [מְפָחִים], וְאַבָּיֵי אָמַר, בְּאַרְבָּע אַמּוֹת** [ציור א][יא].

שצריך שיהיה המבוי גבוה עשרה טפחים באורך שאם היה מבוי שלם באורך זה, היה ניתר בקורה, ורב יוסף סבר שמבוי שהוא ארוך ארבעה טפחים ניתר בקורה[יב], ואביי סבר שאין מבוי ניתר בקורה, אלא אם הוא ארוך ארבע אמות[יג].

הגמרא מביאה דין נוסף, והוצה לתלות אותו במחלוקת רב יוסף ואביי. שואלת הגמרא: אֲמַר לֵיהּ בְּרֵיהּ דְּרַבִּי אַמִּי לְרַבִּי אַסִּי מְמֵיסְפֵּינַן - האם יש לומר שרב יוסף ואביי שנחלקו כמה הוא שיעור מבוי, נחלקו גם בדין שאמרו רבי אמי ורבי אסי, **דְּאִיתְּמַר, מְבוֹי שֶׁנִּפְרַץ** אחד הכתלים **שְׁמָצְדָיו, בָּלֵּי רֹאשׁוֹ** - סמוך לראש המבוי, דהיינו, סמוך לפתח המבוי הפונה לרשות הרבים, **אֵיתְמַר מְשַׁמְיָה** - נאמר בשמם **דְּרַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי, אִם יֵשׁ שָׁם** - אם נשתייר מן הכותל, **פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה** טפחים, מראש הכותל שעליו מונחת הקורה, עד הפירצה, **מֻתָּר בְּפִירְצָה עַד עֶשֶׂר** - אם הפירצה רחבה עד עשר אמות, ניתר המבוי על ידי הקורה שבראש המבוי [ציור ב]. שכיון שיש שיעור אורך מבוי כמקום של מעלה דיו שיהיה טפח, היכר של מטה צריך שיהיה ארבעה טפחים[יד].

ציור א

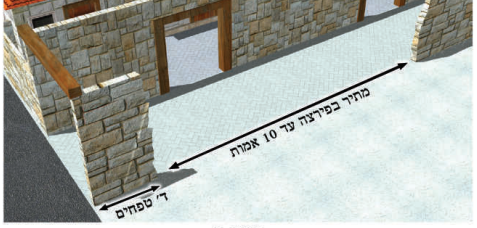

ציור ב

א. **אוּם** מכל מקום כולם מסכימים שתחת הקורה צריך להגביה, כיון שעיקר הקפידא היא שלא יהיה החלל שתחת הקורה גבוה למעלה מעשרים אמה, וכפי שמשמע מלשון המשנה 'מבוי שהוא גבוה', והכוונה היא למקום הקורה, אלא שלרב יוסף די בהגבהת אותו טפח, ולאביי יש להגביה עמו גם את שלושת הטפחים המסומכים אליו. שפת אמת (מעל"צ ד"ה ומעתה). ב. **רש"י** (ד"ה ומ"ק - הגה). אבל הראב"ד (השגות ר"פ קורה) פירש, שהקורה מחשיבה את ראש המבוי כפתח, ופתח הרי הוא כמחיצה. ג. **התוספות** (לעיל סו. ד"ה קורה) כתבו בשם ר"י, שקורה נחשבת כמחיצה רק מדרבנן, אלא שלאביי משום היכר לא היו מתירים חכמים את המבוי, ועשאוה חכמים כמחיצה של פי תקרה. אבל התוספות להלן (מ: ד"ה מעיט) כתבו בפשיטות, שלהסוברי שקורה משום מחיצה היינו גם התורה. ד. **שהרי** אף מקום שהוא מוקף מחיצות גמורות, אם אינו רחב ארבעה טפחים, אינו נחשב רשות היחיד (פסח ט.). וכן מבואר גם להלן (סו:) שכל מחיצות העשויות למקום שאינו רחב ארבעה טפחים אינן נחשבות מחיצות. רש"י (ד"ה ומ"ק - הגה). [וראה בשפת אמת (פסח"י שם) שהקשה, שכאן הקורה הרי משמשת מחיצה לכל המבוי, שהוא הרבה יותר מארבעה טפחים, ואם כן כשמיעט את הקרקע שתחת הקורה, ואנו רואים את חוד הקורה כאילו הוא יורד וסותם, יש כאן מחיצה להרבה יותר מארבעה טפחים]. ה. **והחיי"ונ** ביניהם הוא שהיכר של מעלה דיו שיהיה טפח, שהרי ניכר לכולם, אבל ההיכר של מטה, כיון שאין היכר רק לעומדים על המיעוט, צריך שיהיה ארבעה טפחים, כדי שיהיה היכר לכל הפחות לעומדים בארבעה טפחים. גאון יעקב (ד"ה לֹא). ו. **ריטב"א** (ד"ה שמא). ז. **כמבואר** לעיל (ג:). כתב הגאון יעקב (ד"ה עד - הגה), שמדברי הריטב"א (ד"ה לֹא יסף) מבואר, שמדובר שגם כתלי המבוי היו פחות מעשרה טפחים, ומשמע שאם כתלי המבוי היו בגובה עשרה טפחים, אזי דינו שוה לקורה המתוחת למעלה מעשרים אמה, שלאביי די בחקק ארבעה טפחים ולרב יוסף די בטפח [וכן הוא בפירוש בתוספות רבינו פרץ (ד"ה ביבי)]. אולם מדברי הרשב"א (מנחת קנאות פ"ג ס"ק ג) משמע שמדובר כאן אפילו באופן שכתלי המבוי היו כתיקונם ורק הקורה היתה למטה מעשרה טפחים. ולדברי הריטב"א קשה, שמבוי זה כלל אינו רשות היחיד, שכל מחיצה שאינה גבוהה עשרה טפחים אינה מחיצה, ואם כן מה יועיל מה שהוא חוקק בחלק מהמבוי. וביאר באבן העזר (בני שמואל סי"ח ס"ק ספ"ב) שהמבוי היה גבוה יותר מקרקע רשות הרבים, שמבחוץ היו מחיצות המבוי יחד עם מה שהוא גבוה יותר מרשות הרבים, עשרה טפחים. ח. **הטעם** ששיעורים אמה ובא למעט שאלה בלשונה, ונקטה כאן לשון 'משכר', ואילו לעיל לגבי היה גבוה מעשרים אמה נקט לשון 'רחב', ואילו בחקק ששוקעו הגמרא 'רחבו' בכמה, הוא משום שבדבר בולט וגבוה מתאים יותר לשון 'רחב', ואילו בחקק ששוקעו ומחיצות מקיפות אותו מתאים יותר לשון 'משך'. רש"י (ד"ה מפני). וראה בתוספות רבינו פרץ (ד"ה בבבלה) שכתב בזה טעם נוסף. ט. **אבל** אם הוא פחות מארבע אמות, אינו ניתר בלחי וקורה, אלא נידון כחצר וצריך פס ארבעה טפחים כדי להתירו. פסקי הרי"ד (ד"ה ומה). ומה שלעיל לגבי מיעוט המבוי מעשרים אמה הספיק לרב יוסף טפח, וכאן אמר רב יוסף שצריך ארבעה טפחים, וכן לאביי לעיל הספיק רוחב ארבעה טפחים, וכאן אמר אביי שצריך רוחב ארבע אמות, הוא משום ששם היה לדופן שם דופן, אלא שהיה צריך למעט את הגובה, ולכן די בהיכר של טפח לרב יוסף, ולאביי בהיכר של ארבעה טפחים, אולם כאן אין על הדופן שם דופן, שהרי היא פחותה מעשרה טפחים, ולכן צריך שיהיה החקק כשיעור אורך מבוי. רש"י (ד"ה ורב יוסף). ונראה מדברי התוספות (ד"ה מחקק) שדברי רש"י נאמרו על הדופן של הקורה, שכשהקורה אינה גבוהה עשרה טפחים, אינה נחשבת לכותל [וכן פירש החזון איש (או"ח סי' סה ס"ק טז)]. וכתב המרומי שדה (ד"ה ומ"ק), שאף שלמאן דאמר קורה משום מחיצה, פירש רש"י (ד"ה ומ"ק) שקורה למעלה מעשרים אין רואים את חודה כאילו הוא יורד וסותם, ואם כן אין שם דופן עליה, מכל מקום אין צריך שם ארבע אמות, כיון שמדאורייתא אין חילוק בין למעלה מעשרים ללמטה מעשרים, ורק חכמים אמרו שקורה למעלה מעשרים אינה מחיצה. אמנם הריטב"א (ד"ה ורב יוסף) פירש, שדברי רש"י ואמרו על דופני המבוי, שבקורה למעלה מעשרים, יש דפנות למבוי, אלא שצריך למעט את הקורה, אבל כאן שהמבוי אינו גבוה עשרה, אין כלל מחיצות למבוי. י. **והוא** הדין אם נפל כל הכותל, ונשאה שם פס של ארבעה טפחים, ונתן עליו את הקורה. רש"י (ד"ה פס יש). אולם בתוספות (ד"ה פחות) מבואר, שאם נפל הכותל

הקורה עד הפירצה, לא בטל מפתח המבוי שם פתח, והקורה שעל גביו מתירה את המבוי בטלטולי[יא], והפירצה, כיון שאינה יתרה על עשר אמות, הרי היא נחשבת כפתח, ואינה פוסלת את המבוי[יב]. **וְאִם לָאו** - ואם לא נשאר פס ארבעה טפחים בין הקורה לפירצה, אזי אם רוחב הפירצה הוא **פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה** טפחים, **מֻתָּר** - ניתר המבוי בקורה שבראשו, כיון שכל פחות משלשה טפחים נחשב כלבוד וכמו שאין כאן פירצה כלל, אבל אם רוחב הפירצה הוא **שָׁלֹשָׁה** טפחים או יותר, **אֵינוֹ מֻתָּר** - אין המבוי ניתר בקורה שבראשו, שכיון שיכולים בני המבוי לקצר את דרכם דרך הפירצה, יש לחשוש שמא יעזבו בני המבוי את הפתח הרגיל של המבוי, וילכו דרך הפירצה, והפתח הראשון לא יחשב יותר פתח המבוי, וממילא לא תועיל הקורה הקבועה בו, להתיר במבוי, וימצא שאין קורה למבוי, וגזרו שתאסור הפירצה את המבוי[יג].

מסיימת הגמרא: נמצא **שֶׁלָּרַב יוֹסֵף** ששיעור מבוי הוא ארבעה טפחים, **אִית לֵיהּ** - הוא סובר גם את הדין **דְּרַבִּי אַמִּי** ורבי אסי, שאם נשאר פס ארבעה בראש המבוי, רק פירצה של עשר אמות אוסרת את המבוי, שהקורה שבראש המבוי משמשת קורה לארבעה טפחים שעד הפירצה, שהוא שיעור מבוי, **וְלָאַבָּיֵי** שסובר ששיעור מבוי הוא ארבע אמות, **לֵית לֵיהּ** - אינו סובר את הדין **דְּרַבִּי אַמִּי** ורבי אסי, אלא לדעתו רק אם נשאר פס של ארבע אמות בין ראש המבוי לפירצה מתירה הקורה את המבוי. **דוחה הגמרא: אֲפִילּוּ לְךָ אַבָּיֵי** - יש לאביי לדחות ולומר, שאני סובר גם את הדין של רבי אמי ורבי אסי, שדווקא **הָתָם** - שם במבוי שנפרץ, שהוא **סוֹף מְבוֹי** - כלומר, מבוי שהיה כשר ונפסל[יד], אמרו רבי אמי ורבי אסי שדי בשיעור ארבעה טפחים כדי לתת לו דין מבוי, אבל **הָכָא** - כאן במבוי שאינו גבוה עשרה, שהוא **תְּחִלַּת מְבוֹי**, כלומר שהיה המבוי פסול, ועכשיו כשחוקק בו הרי הוא תחילת עשייתו, **אֵי אִיכָּא** - אם יש **אַרְבַּע אַמּוֹת** בגובה עשרה טפחים, **אֵין** - יש לו דין מבוי, **וְאֵי לָא** - ואם אין בו ארבע אמות בגובה עשרה טפחים, **לָא** - אין לו דין מבוי[טו].

אביי מביא מקור לשיטתו: אָמַר אַבָּיֵי, מְנָא אֲמִינָא לֵיהּ - מהיכן למדתי דבר זה, ששיעור מבוי הוא יותר מארבעה טפחים[טז], **דְּתָנְיָא[יז], אֵין מְבוֹי נִיתָּר בָּאֶחָד וְקוֹרָה עַד שֶׁיְּהוּ בְּתֵּיתִם וְחֲצָרוֹת פְּתוּחִין לְתוֹכוֹ**, כלומר, שיהיו במבוי לכל הפחות שתי חצירות, ובכל חצר שני בתים[יח], אבל בפחות מכך אינו ניתר בלחי וקורה[יט], **וְאֵי** - ואם תאמר ששיעור מבוי הוא **בָּאַרְבָּעָה** טפחים, **הֵיכִי מַשְׁמַע לֵיהּ** - איך תמצא שיהיו פתוחים שתי חצירות במבוי זה, הלא כל פתח שאינו רחב ארבעה טפחים, אינו נחשב פתח, ובמבוי שארכו ארבעה טפחים, לא ניתן לפתוח פתח של ארבעה טפחים, שהרי מלבד חלל הפתח צריך גם מקום למזוזות הפתח, ואם כן באף אחד מכתלי האורך של המבוי לא יכולה להיות אפילו חצר אחת [ציור ג][כ]. **וְכִי תֵּימָא דְּפָתַח לֵיהּ בְּדוֹפָן הָאֶמְצָעִי** - ואם תרצה לומר שהשיעור של ארבעה טפחים נאמר במבוי רחב מאוד, שיש בדופן שכנגד הפתח מקום לפתוח בו שתי חצירות [ציור ד], יש להקשות על כך, **וְהָאָמַר רַב נַחְמָן, נְקִיטְנִין** - מקובל בידינו מאבותינו שכן הוא מנהג רבותינו, **שְׁנֵיהֶן מְבוֹי שָׁנִיתָּר בְּלֹחִי וְקוֹרָה, כָּל שֶׁאֵרְכּוֹ יָתֵר עַל רָחְבּוֹ**, כלומר, שהריוח שבין פתח המבוי לכותל שנגדו, גדול יותר מהריוח שבין כתלי המבוי שבצדדים[כא], **וּבְתֵּים וַחֲצֵרוֹת פְּתוּחִין לְתוֹכוֹ**, אבל אם אין ארכו יתר על רחבו, או שאין בתים וחצירות פתוחות לתוכו, אינו ניתר בלחי וקורה[כב], ואם כן מבוי שארכו ארבעה טפחים, יכול להיות רחב לכל היותר ארבעה טפחים פחות משהו[כג], ולא ניתן לפתוח שם שתי חצירות, ומבואר שלא כדברי רב יוסף שאמר ששיעור מבוי הוא בארבעה טפחים.

הגמרא מבארת מה יענה רב יוסף לראיה זו: וְרַב יוֹסֵף שסובר ששיעור מבוי הוא בארבעה טפחים, יאמר שמדובר **דְּפָתַח לֵיהּ** - שפתח את פתח החצירות

ציור ג

ציור ד

לגמרי, לא יועיל שם פס ארבעה. יא. **ואפילו** אם בני המבוי יעזבו את הפתח הראשון ויעברו רק דרך הפירצה, מכל מקום לא בטל ממנו שם פתח כיון שהוא משמש פתח לארבעה טפחים שבין הקורה לפירצה. רש"י (ד"ה מפני). אמנם אין הכוונה שבמקרה זה השטח שמהפתח עד הפירצה נחשב כמבוי בפני עצמו, שאם כן נמצא שרחבו יתר על ארכו [שהרי מדובר בסתם מבואות ואפילו באופן שפתח המבוי רחב יותר מארבעה טפחים], אלא ודאי שכל שנשאר במקום הקורה כשיעור מבוי דואים את המבוי כולו כאחד, והפירצה נחשבת כפתח. רשב"א (ד"ה מפני).

יב. **שאפילו** יש למבוי פתחים הרבה אינו נפסל בכך. רש"י (ד"ה מפני). יג. **רש"י** (ד"ה מפני) על פי הגמרא להלן (י:), כפי שהוא מפרשה שם, וראה עיוני הפשט[נז]. יד. **בגון** שנשתייר בין הקורה לפירצה פחות מארבעה טפחים, ועשה שם פס ארבעה טפחים והכשירו, וכל שכן באופן שנשאר בין הקורה לפירצה כותל בשיעור ארבעה טפחים. טו. **רש"י** (ד"ה פוף). אולם תוספות (ד"ה פוף) כתבו, שאם היה המבוי כשר ונפסל צריך ארבע אמות להכשירו, שנחשב 'תחילת מבוי' כיון שבא כעת להכשירו, 'סוף מבוי' שדי לו בארבעה טפחים היינו במבוי שלא נפסל כלל ובכגון שנשתייר שם פס ארבעה טפחים, שמבוי כשר אינו יוצא מתורת הכשרו עד שיתמעט מארבעה טפחים. טז. **אבל** אין מכאן ראיה ששיעור מבוי הוא ארבע אמות. גאון יעקב (ד"ה דתמית) שטעות סופר הוא בגמרא, ויש לגרוס 'דאמר רב', שבשבת (קנ:) מובא דין זה כמימרא של רב, ולא כבדייתא. וכן הוא ברבינו חננאל (ד"ה ותמהין), שאביי מביא סמך להדברי מדברי רב. יח. **רש"י** להלן (שם. ד"ה פחות), וכן כתבו התוספות (להלן יב: ד"ה ופחות) והרא"ש (שם יח), וכן מבואר בירושלמי (ס"פ ב"ה). אמנם רש"י להלן (יב: ד"ה ופחות) פירש, שדי שיהיה בית אחד בכל חצר. יט. **אלא** דיינו כחצר וצריך פס של ארבעה טפחים מצד אחד, או שני פסים של כל שהוא משני צדדים כדי להתירו. ובטעם הדבר ביאר הרשב"א (שו"ת ח"א סי' רנ), שהרי הטעם שחצר צריכה תיקון גדול יותר ממבוי, הוא משום שככל שהמקום ראוי יותר לדיורין ולחשמיש צנוע, צריך תיקון גדול יותר, ומשום כך מבוי שאין בו שתי חצירות, שאין מתביישים מלאכול ומלהשתמש בו, נמצא שראוי הוא יותר לדיורין ולחשמיש צנוע ממבוי רגיל, לכן לא די לו בתיקון של מבוי אלא צריך לעשות לו תיקון של חצר.

כ. **ואין** לומר שיכול הוא לעשות שם פתח בלא מזוזות, שהרי אם יעשה כן יהיה המבוי פרוץ במלואו לחצר, ולא יהיו ניכרים כתלי המבוי, וודאי אין דין מבוי עליו, רש"י (ד"ה ופחות) ומאירי (ד"ה לחי). כא. **שלעולם** 'אורך המבוי' הוא הריוח שבין פתח המבוי לדופן האמצעית, ו'רוחב המבוי' הוא תמיד הריוח שבין שני כתלי המבוי האחרים, ואין אומרים שאם הוא הריוח שבין הכתלים שבצדדים גדול יותר, הוא האורך ומה שבין פתח המבוי לכותל האמצעי הוא הרוחב, ואורכו יותר מרחבו. בית מאיר (ד"ה ופסלתה), גאון יעקב (ד"ה ופסלתה) עפ"י הרשב"א (עבודת הקודש ג"ח מאמר ג' ח"ל ס"ק ל"ח). כב. **אלא** תורת חצר עליו, וחצר אינה ניתרת אלא בפס ארבעה טפחים, או בשני פסים של משהו, וכפי שיתבאר להלן (יב.). רש"י (ד"ה פחות). והטעם שמבוי שאין ארכו יתר על רחבו יש לו דין חצר, כתב הלבוש (סי"ב סי' שפב סכ"ו) שהוא משום שכן הוא דרך מבוי להיות ארכו יתר על רחבו. וביאר המהרי"ל (מהדורת גוט סימן נ"ג ד"ה ק"ו), שהוא משום שחלוק מבוי מחצר באופן חשמישו, שהרי חשמיש החצר הוא במקומו ולא להלך בו למקום אחר, לכן צורתו מרובעת, שאין בצד אחד חשמיש יותר מהצד השני, אבל מבוי שכל חשמישו הוא להלך בו מרשות הרבים לחצר, על כן צורתו היא שארכו יתר על רחבו, שהרי זה צורת התשמיש בו. ממנם הבית מאיר (סי' שפט ס"ק ל"ד ד"ה ופסלתה) כתב, שלא ידענו טעם וסיבה מדוע אין המבוי ניתר בלחי וקורה כשאין ארכו יותר על רחבו, אלא הוא כהלכה למשה מסיני. כג. **רש"י** (ד"ה ופחות). וראה בעיוני הפשט לעיל, שהתוספות חולקים בזה על רש"י.

בְּקָנֶה זָוִית, כלומר, שפתחי החצירות הן באלכסון, חלקם בכתלים שבצדדים, וחלקם בדופן שכנגד הפתח[סד], באופן שיש ברוחב הפתח ארבעה טפחים [ציור ה'][סה].

מקור נוסף לדברי אביי: אָמַר אַבָּיֵי, מְנָא אֲמִינָא לָהּ - מהיכן למדתי דבר זה, ששיעור מבוי הוא בארבע אמות[סו], **דְּאָמַר רַבִּי בָּר חָמָא אָמַר רַב הוּנָא, לְחִי הַבּוֹלֵט מִדַּפְנוֹ שֶׁל מָבוֹי** לתוך חלל הפתח, שלא נעשה לשם לחי אלא לצורך חיזוק הבתים, אזי אם רוחב בליטת הלחי לתוך הוא **פָּחוֹת מֵאַרְבָּע אַמּוֹת, נִידּוֹן מְשׁוּם לְחִי**, ומתיר את המבוי, **וְהַמְבוֹי אֵינוֹ צָרִיךְ לְחִי אֶחָד** כדי **לְהַתִּירוֹ**[סז]. אולם אם רוחב בליטת הלחי הוא **אַרְבַּע אַמּוֹת**, אין עליו שם לחי, שהוא **נִידּוֹן מְשׁוּם מָבוֹי**, כלומר, כיון שארבע אמות הוא השיעור להיקרא מבוי, בשיעור זה אין בליטת הכותל נחשבת לחי[סח], **וְצָרִיךְ** המבוי **לְחִי אֶחָד** [ציור ו'][סט], מבואר איפוא, ששיעור מבוי הוא ארבע אמות.

הגמרא מבארת תשובת רב יוסף לראיה זו: וְרַב יוֹסֵף שסובר ששיעור מבוי בארבעה טפחים, יאמר, שהשיעור שבו בליטת הכותל אינה נחשבת ללחי, אינו תלוי בשיעור אורך מבוי, דְּ**אָפּוּכֵי** - שלהוציאו **מִתּוֹרַת** לְחִי, אינו יוצא **עַד דְּאִיכָּא** - שיהא בו שיעור **אַרְבַּע אַמּוֹת**[ע]**ל**, אבל **לְמֵימְרֵי** - להיעשות **מָבוֹי, אֲפִילּוּ בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים נַמִּי** - גם כן **הֲוֵי מָבוֹי**[עא].

★

הגמרא חוזרת לבאר את גוף הדין של לחי הבולט מדפנו של מבוי: גּוּפָא, אָמַר רַבִּי בָּר חָמָא אָמַר רַב הוּנָא, לְחִי הַבּוֹלֵט מִדַּפְנוֹ שֶׁל מָבוֹי לתוך חלל הפתח,

ציור ה

ציור ו

כד. **ואף** שלא יהיה המבוי רחב ארבעה טפחים רק בתחילתו, ולא יהיה אורך ארבעה טפחים רק באמצעיתו, די בזה כדי להכשיר את המבוי בלחי וקורה. מהרש"א (פתוספות ד"ה דפתח). כה. **רש"י** (ד"ה בקנן) כתב, שהפתח תופס טפח אחד מהכותל שכנגד הפתח, ושלשה טפחים מהכותל של אורך המבוי, שיש באלכסון זה ארבעה טפחים. וכתבו התוספות (ד"ה דפתח), שאינו מדויק, שהרי לציור זה, הפתח הוא באורך אלכסון של טפח אחד על שלשה טפחים, ובאלכסון כזה אין רוחב ארבעה טפחים [שהשיעור המבואר להלן (פנ) שאלכסון גדול יותר בשתי חמישיות יותר מהאורך, אין זה אלא כשהאורך והרוחב שרים, ולכן רק באלכסון של מרובע של שלשה על שלשה טפחים, היה ארבעה טפחים, אבל כאן שאין אלא טפח אחד על שלשה טפחים, אין באלכסון ארבעה טפחים], אלא ודאי הפתחים תופסים בכתלים יותר מכך. כו. **ביאר** הפני שלמה (ד"ה אמר), שהוצרך אביי להביא ראיה נוספת לדבריו, כיון שמהראיה הקודמת מוכח רק ששיעור מבוי הוא יותר מארבעה טפחים, אבל אין משם ראיה ששיעור מבוי הוא בארבע אמות, ומשום כך הביא אביי ראיה נוספת, להוכיח ששיעור מבוי הוא בארבע אמות. כז. **ואפילו** שלא נעשה לשם לחי, הרי הוא מתיר משום לחי, כיון שהלכה כאביי (לעיל טו.) שאף לחי העומד מאליו, שלא העמידו אותו כדי לשמש כלחי, כשר [שאילו העמיד לחי זה לשם לחי, אף אם הוא רחב ארבע אמות, הוא מחיר במבוי, כמבואר בהערה להלן]. רש"י (לעיל ע"ב ד"ה שפוכ), וכתבו התוספות (לעיל ע"ב ד"ה שפוכ), שאף אם אין הלכה כאביי, וראי כאן יש לפרש שאף אם לא נעשה לשם לחי הוא כשר, כיון שכאן רב הונא הוא שאמר הלכה זו, ורב הונא סובר שלחי העומד מאליו כשר, שהרי אביי (לעיל טו.) למד דין זה מדברי רב הונא. כח. **מבואר** בתוספות (לעיל ע"ב ד"ה שפוכ), שכיון שהלחי רחב בשיעור של הכשר מבוי, אין ניכר שהוא משמש ללחי. ולהלן (טז.) נחלקו אמוראים מהו טעם ההיתר בלחי, אביי אמר שלחי מתיר משום שהוא נחשב כמחיצה, ורבא אמר שהלחי מתיר משום שהוא יוצר היכר שאין המבוי רשות הרבים. וכתבו התוספות, שאף לדעת אביי שלחי משום מחיצה, אם בליטת הלחי היא ארבע אמות, אינה מתירה את המבוי, ואף שכמה שהמבוי סגור יותר יש כאן מחיצה טובה יותר, מכל מקום גם מי שסובר שלחי משום מחיצה, מודה שצריך להיות בו קצת היכר קצת שנעשה לשם לחי. והריטב"א (ד"ה שפוכ) כתב באופן נוסף, שיתכן באמת שלמי שסובר שלחי משום מחיצה, אף אם הלחי רחב ארבע אמות, הוא גם כן מתיר במבוי, אלא שרב הונא סובר שלחי משום היכר הוא. כט. **אף** שאם היה מניחו לשם לחי היה כשר, שהרי מה שעשאו רחב יותר משאר לחי אינו מגנע, מכל מקום כיון שהוא ארוך ארבע אמות שהוא שיעור הכשר מבוי, ולא נעשה לשם לחי, אינו יוצא משם כותל מבוי עד שיעשנו במפורש לשם לחי. רש"י (לעיל ע"ב ד"ה פתוח). שכיר להכשירו ללחי צריך אחת משתי דרכים או שיעשנו לשם לחי, או שיהא בו היכר לחי, ובליטה שיש בה שיעור הכשר מבוי אין בה היכר לחי. מאירי (ד"ה פתח). וביארו התוספות (לעיל ע"ב ד"ה פתוכ) והריטב"א (ד"ה שוב), שכשנעשה לשם לחי, יש לכך קול, ומשום כך מכירים ההולכים שם שהוא משמש ללחי. אמנם בדברי הרשב"א (מנחת יקותיאל פ"ד ס"ו) מבואר, שאף אם נעשה לשם לחי, אם הוא רחב ארבע אמות, אינו נחשב לחי. ל. **שכשהוא** רחב ארבע אמות, אין ניכר שהוא משמש ללחי. ריטב"א (ד"ה ורב יוסף).

אם הלחי בולט **פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת**, הרי הוא **נִיחוֹן מְשׁוּם לְחִי** ומתיר את המבוי בטלטול, **וְאֵין** המבוי **צָרִיךְ לְחִי אַחֵר** כדי **לְהַתִּירוֹ**. אולם אם הלחי בולט **אַרְבַּע אַמּוֹת, נִיחוֹן מְשׁוּם מָבוֹי, וְצָרִיךְ** המבוי **לְחִי אַחֵר לְהַתִּירוֹ** [ציור א].

מבררת הגמרא: אוֹתוֹ לְחִי נוסף שהצרכנו למבוי שהלחי שבו בולט מדפנו ארבע אמות, **הֵיכָן מַעֲמִידוֹ** - באיזה צד של פתח המבוי מעמידו[א], **אִי דְּמִזְקֵי לֵיהּ בָּתְרֵיהּ** - שהרי אם יעמידנו בסמוך ללחי הראשון שבולט מדופן המבוי, **אוֹסְפֵי הוּא דְּקָא מוֹסְיף עֲלֵיהּ** - הרי הוא מוסיף את הלחי הזה על הלחי הראשון, ונעשה כחלק מהלחי הראשון, וכיון שהוא יותר מארבע אמות, אינו מתיר את המבוי[ב]. **אֲמַר רַב פָּפָּא, דְּמִזְקֵי לֵיהּ לְאִידָךְ גִּיסָא** - אכן, יכול הוא להעמיד את הלחי הנוסף רק בצד השני של פתח המבוי. **וְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ** [-בנו] **דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא דְּמִזְקֵי לֵיהּ בָּתְרֵיהּ** - אפילו אם תאמר שמעמידו בסמוך ללחי הבולט, עדיין יש אפשרות שלא ייחשב כהוספה על הלחי הקיים, וכגון **דְּמָטֵי בֵּיהּ** - שמוסיף בלחי שהוא נותן עכשיו, שהוא עושה אותו גבוה יותר, מהלחי הראשון [ציור ב], **אוֹ דְּמָטֵי בֵּיהּ** - או שהוא מפחית ממנו, שעושה אותו נמוך יותר מהלחי הראשון [ציור ג][ג], שניכר שאין הוא חלק מהלחי הראשון.

הגמרא דנה אם צריך להוסיף לחי אחר בפתח רחב שמונה אמות, וברחב פחות משמונה אמות: אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, ההלכה שאמרנו שבלחי הבולט ארבע אמות צריך להוסיף לחי אחר להתיר את המבוי, **לָא אָמְרַן** - לא אמרנו כן **אֶלָּא בְּמָבוֹי** שרוחב פתחו הוא **שְׁמוֹנָה** אמות, או יותר מכך, **אֲבָל בְּמָבוֹי** שרוחב פתחו הוא רק **שָׁבַע** אמות, ויש שם לחי רחב ארבע אמות, אין צריך לחי אחר להתירו, כיון שהמבוי **נִיתָּר בָּכָךְ** שהעוֹמֶד שבו **מְרוּבֶּה עַל הַפָּרוּץ**, כלומר, שהחלק הסתום של הפתח מרובה על החלק הפרוץ שלו, שהרי החלק הסתום הוא ארבע אמות, ואילו החלק הפרוץ הוא שלוש אמות [ציור ו]. וְדִין זה שמבוי ניתר בעומד מרובה, נלמד בְּקַל וָחוֹמֶר

א. **ואף** שאת הלחי הנוסף עשה לשם לחי, וכשנעשה לשם לחי, אף לחי יותר מארבע אמות מתיר במבוי [כמבואר בהערה לעיל (ע"ח)]. מכל מקום הלחי שהוא מוסיף בטל אצל בליטת הלחי שאינה עשויה לשם לחי. מאירי (ע"ש ומ"מ). ב. **רב** הונא בריה דרב יהושע היה מהאמוראים האחרונים והיה תלמידו של רבא, ואין זה רב הונא שאמר שלחי הבולט ארבע אמות צריך לחי אחר, שהוא רב הונא הגדול שהיה תלמידו של רב. רש"י (ע"ש ומ"מ). ג. **רש"י** (ע"ש ומשם). ובארוך אחר פירש רש"י, דמטפי ביה, היינו שעושה אותו עב יותר [ציור ד], ומפחית ביה, היינו שעושה אותו דק יותר [ציור ה]. שכשהוא עושה את הלחי שהוא נותן עכשיו, עבה יותר או דק יותר מהלחי הראשון, אינו עומד בשוה עם הלחי הראשון, אלא אם הוא עבה יותר, הוא בולט מצדי הלחי הראשון, ואם הוא דק יותר, הרי הוא עומד כנגד אמצע הלחי הראשון, ואינו מגיע לקצוות של הלחי הראשון.

ציור א

ציור ב

ציור ג

ציור ד

ציור ה

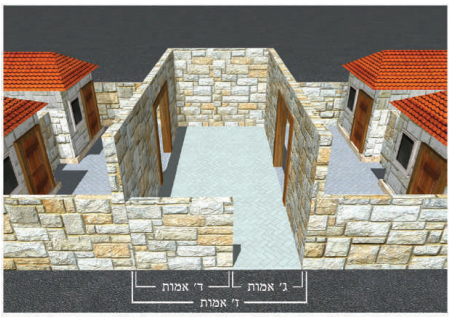

ציור ו

מַחֲצָר[ב], **ומבארת הגמרא את הקל וחומר: וּמָה חָצֵר** שדינה חמור, **שֶׁאִם** נפרץ אחד מכתליה לרשות הרבים בכל ארכו, **אֵינָהּ נִיתֶּרֶת בָּהֶחְיֵ וְקוֹרָה**, שאף אם יעמיד לחי או קורה באותה פירצה, יהיה אסור לטלטל בחצר, עד שיעמיד בה פס של ארבעה טפחים[ג], אף על פי כן **נִיתֶּרֶת** היא **בְּעוֹמֵד מְרוּבֶּה עַל הַפָּרוּץ** - שגם אם נפרצו הרבה פרצות בארבעת כתליה, מכל מקום אם נשארו מחיצות באופן שהעומד שבה מרובה על הפרוץ, [והפרצות נקראות בשם פתח שאינן רחבות יותר מעשר אמות], מותרת החצר בטלטול אפילו בלא שום תיקון, **מְבוֹי** שקל הוא, **שֶׁהוּא נִיתָּר בְּהֶחְיֵ וְקוֹרָה**, בפתחו הפתוח לרשות הרבים, אף שכל הכותל פרוץ לרשות הרבים, **אֵינוֹ דִין** שֶׁיהא **נִיתָּר** בטלטול **בְּאופן שהעוֹמֵד** שבכותל הרביעי[ד] **מְרוּבֶּה עַל הַפָּרוּץ**[ה].

שואלת הגמרא: איך ניתן ללמוד מחצר, שעומד מרובה יש לו להועיל במבוי, הלא יש לומר, **מָה חָצֵר** - שמה שהקלנו בחצר להתירה בעומד מרובה על הפרוץ הוא משום שחצר קלה היא, שהרי מצאנו בה קולא נוספת, **שֶׁכֵּן פִּרְצָתָהּ בְּעָשָׂר**, כלומר, אין פירצה אוסרת בה אלא אם כן היא רחבה יותר מעשר אמות. **תאמַר בְּמְבוֹי** שחמור הוא שֶׁהרי **פִּרְצָתוֹ בְּאַרְבָּעָה**, כלומר שאפילו פירצה של ארבעה טפחים אוסרת בו ואין מועיל עומד מרובה להכשיר פירצתו, ואם כן גם כשיש בו פתח של פחות מארבעה טפחים הנחשב כפירצה, לא יועיל עומד מרובה להכשיר פירצתו. **משיבה הגמרא: קָסָבַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, מְבוֹי נָמֵי** [-גם כן] **פִּרְצָתוֹ בְּעָשָׂר** אמות, כחצר, ואין חצר קלה יותר ממבוי בשום דין, וניתן ללמוד שפתחי מבוי ניתרים בעומד מרובה על הפרוץ בקל וחומר מחצר.

חוזרת הגמרא ומקשה: הרי **לְמַאן דְּאָמְרִינַן** - לדעת מי אמרו שלומדים שעומד מרובה מועיל במבוי מחצר, הלא **לְדַעַת רַב הוּנָא**, שהוא אמר שלחי הבולט מדפנו של מבוי צריך לחי אחר להתירו, ועליו אמר רב הונא בריה דרב יהושע שדבריו אמורים רק במבוי של שמונה אמות, ואילו מבוי של שבע אמות ניתר בעומד מרובה על הפרוץ, **וְהָא רַב הוּנָא, פִּרְצָתוֹ בְּאַרְבָּעָה** [בריא] **לֵיהּ** - והלא רב הונא סובר (לעיל ו.) שפירצת מבוי בארבעה טפחים היא, ואם כן חזרת הקושיא שאין ללמוד שמבוי ניתר בעומד מרובה מחצר, שהרי חצר קלה היא שפירצתה בעשר אמות[ו]. **משיבה הגמרא: רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ** לא בא לפרש את דעת רב הונא, אלא **סְתָמָא דְּגְמָרָא קָאָמַר** - את דעת עצמו פירש, ומה שאמר 'לא אמרן' כוונתו היא, שמסתברים דברי רב הונא במבוי שפתחו רחב שמונה אמות, שאז אם הלחי הבולט מהכותל הוא ארבע אמות, אינו מתיר את המבוי, אבל במבוי שאינו רחב שמונה אמות, אין מסתבר כדברי רב הונא, שכיון שפירצת מבוי היא בעשר אמות כחצר, ניתן ללמוד דין עומד מרובה במבוי מחצר, אבל לדעת רב הונא שפרצת מבוי בארבעה טפחים אכן אין ללמוד מבוי מחצר לדין עומד מרובה[ז].

רב אשי חולק על מה שאמר רב הונא בריה דרב יהושע שמבוי רחב שמונה, אינו ניתר בלחי הבולט ארבע אמות: רַב אָשֵׁי אָמַר, כיון שמבוי ניתר בעומד מרובה, **אֲפִילּוּ תֵּימָא** - יש לך לומר שאפילו **בְּמְבוֹי** שהוא רחב **שְׁמוֹנָה** אמות מצומצמות, **נָמֵי** - גם כן **לֵא צָרִיךְ לְחֵי** אחר כדי להתירו, שכיון שרוב בני אדם אינם יכולים לצמצם שיהיה הלחי הבולט מהכותל רחב בדיוק ארבע אמות, **מָה נַפְשָׁךְ** - בין אם הלחי הוא יותר מארבע אמות, ובין אם הוא פחות מארבע אמות, יש להתיר את המבוי, שהרי, **אִי עוֹמֵד נָפִישׁ** - אם הלחי רחב יותר מהפרוץ, שהוא רחב מעט יותר מארבע אמות, הרי המבוי **נִיתָּר בְּעוֹמֵד מְרוּבֶּה עַל הַפָּרוּץ. וְאִי פָּרוּץ נָפִישׁ** - ואם החלק הפרוץ רחב יותר מהלחי, נמצא שהלחי הוא פחות מארבע אמות וממילא הוא **נִידּוֹן מֻשְׁוֶה לֶחִי**, ומתיר את המבוי, **מַאי אָמְרַתְּ** - אלא מה תאמר שיש לאסור את המבוי, כיון שיתכן **דְּשָׁוֵי תַּרְוַיְיהוּ כִּי הֲדָדֵי** - שצמצם ועשה את הלחי והפירצה בדיוק באותו שיעור, שכל אחד מהם רחב בדיוק ארבע אמות, ונמצא שאין כאן לחי, ואף עומד מרובה על הפרוץ אין כאן[ח], מכל מקום מידי ספק לא יצאנו, שמא צמצם ואסור המבוי בטלטול, שמא לא צמצם ומותר, וכיון שכל איסור טלטול במבוי אינו אלא מדרבנן, נמצא **דְּהָוֵה לֵיהּ סָפֵק דְּרַבָּנַן** - שהוא ספק איסור דרבנן, **וְכל** הוא בידינו **סָפֵק דְּרַבָּנַן** - שכל ספק איסור דרבנן, הולכים בו **לְהֵקֵל**[ט].

*

הגמרא דנה כמה הוא שיעור פירצה האוסרת את המבוי: אָמַר רַב חֲנִין בַּר רַבָּא אָמַר רַב, מְבוֹי שֶׁנִּפְרַץ כתלו,

---

ב. **כמבואר** להלן (יב:), שחצר ניתרת על ידי פס ארבעה טפחים בצד אחד של הפתח, או בשני לחיים של משהו משני צדדי הפתח. ג. **ראה** בעיוני הפשט, מדוע אין ללמוד בקל וחומר זה, שאף לחי רחב יותר מארבע אמות, יתיר במבוי. ד. **היינו** באופן שהפירצה אינה על פני כותל שלם, אבל אם הפירצה היא על פני כותל שלם אוסרת הפירצה אפילו בפחות מעשר אמות. רש"י (ד"ה תלת), ובאופן זה שנחשבת כפירצה אין מועיל עומד מרובה להכשירה, שעומד מרובה מועיל להכשיר רק פתחים ולא פירצות. ז. **ומבואר** ברשב"א (ד"ה פותח) ובריטב"א (ד"ה לח) שלדעת רב הונא, אכן אין עומד מרובה מועיל במבוי. אולם ראה בחזון איש (סי' סה סקט"ו) שצידד שגם לרב הונא מועיל עומד מרובה במבוי ואף שאינו יכול ללמדו מקל וחומר, מכל מקום כן הוא לדעתו מסברא. ח. **היינו** לדעת רב הונא בריה דרב יהושע (לעיל ו:) שכותל שהעומד והפרוץ שווים בו, אינו נחשב מחיצה, אבל למבואר להלן (שם:) שההלכה היא שפרוץ כעומד נחשב מחיצה, אף אם הלחי והפרוץ שבצדו שווים הם, ששניהם הם ברוחב ארבע אמות, מותר לטלטל במבוי. תוספות (ד"ה ופסק).

אם הפירצה היא **מְצִיחִי** - באחד מכתלי אורך המבוי, הפירצה אוסרת רק **בְּיוֹתֵר מֵעֶשֶׂר** אמות [ציור א][א]. ואם הפירצה היא **מֵרֹאשׁוֹ** - בכותל שבראש המבוי, שלא היה המבוי פרוץ כולו, אלא מלבד הפתח היה שם גם כותל, ונפרץ אותו כותל [ציור ב][ב], הפירצה אוסרת **בְּאַרְבָּעָה** טפחים[ג].

שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא - מדוע כשנפרץ המבוי **מְצִיחִי**, הפירצה אוסרת רק **בְּעֶשֶׂר** אמות, הלא ודאי הוא משום **דְּאָמַר פְּתָחָא הוּא** - שאומרים אנו שפירצה עד עשר אמות נחשבת לפתח ואינה אוסרת את המבוי, אם כן **מֵרֹאשׁוֹ נַמִּי** - גם כשהפירצה היא בכותל שבראש המבוי **נֵימָא פְּתָחָא הוּא** - נאמר שעד עשר אמות נחשב לפתח, ומדוע אמר רב שנפסל בפירצה של ארבעה טפחים בלבד. **מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ**, מה שאמר רב שפירצה בראשו נפסלת בארבעה טפחים היינו דווקא **בְּגִנּוֹן שֶׁנִּפְרָץ** המבוי **בְּקֶרֶן זָוִית**, כלומר, שנפרץ מהכותל שבראש המבוי ומהכותל שבצד המבוי במקום שהם מתחברים זה עם זה [ציור ג][ד], ופירצה כזו אינה נחשבת פתח, אפילו כשהיא קטנה מעשר אמות, משום **דְּפִתְחָא בְּקֶרֶן זָוִית לָא עֲבְדֵי אִינָשֵׁי** - שאין דרך בני אדם לעשות פתח בקרן זוית[ה]. אבל אם נפרץ הכותל שבראש המבוי באמצעו, אכן אינו נאסר עד שתהיה הפירצה למעלה מעשר אמות[ו].

הגמרא מביאה דעה החולקת על רב חנין בר רבא: וְרַב הוּנָא אָמַר, שרב סובר/, **שֶׁאֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה** - בין מבוי שנפרץ בראשו בקרן זוית, ובין מבוי שנפרץ מצידו, שיעור הפירצה האוסרת הוא **בְּאַרְבָּעָה** טפחים[ז]. **וְכֵן** - וכך **אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא לְרַב חָנִין בַּר רַבָּא, לָא תִּסְלוֹג עָלָּאי** - אל לך לחלוק עלי ולומר שדעת רב היא שמבוי שנפרץ מצידו אוסר רק בפירצה של למעלה מעשר אמות, **דְּרַב אִיקְּלַע** - שהרי רב הזדמן **לְמָקוֹם** הנקרא **דְּמִחְרְיָא, וַעֲבַד עוּבְדָא בָּוֻותֵי** - והורה שם הלכה כדברי, שאסר מבוי שהיה פרוץ מצידו בארבעה טפחים. **אָמַר לֵיהּ** - השיב רב חנן לרב הונא, אין להוכיח ממעשה זה שכך סובר רב, **שֶׁרַב בְּקָעֵה מְצָא וְגָדַר בָּהּ גָּדֵר** - בני אותו מקום עמי ארצות היו, והיו מזלזלין במצוות, והחמיר עליהם רב יותר מהדין כדי להרחיקם מהעבירה, כאדם הגורר בקעה פרוצה כדי לשומרה.

הגמרא מביאה ראיה לדברי רב הונא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, כְּוָותֵיהּ דְּרַב הוּנָא מְסַתְּבְּרָא - מסתבר כדברי רב הונא, שרב סובר ששיעור פירצה האוסרת במבוי מהצד, הוא ארבעה טפחים, **דְּאִיתְּמַר, מָבוֹי עָקוֹם** - מבוי שבאמצעו הוא מתעקם ופונה לצד אחר כצורת האות ד [ציור ד], ובשני צדיו יש פתחים לרשות הרבים, **רַב אָמַר, תּוֹרְתוֹ בְּמִפּוֹשָׁשׁ** - המקום שבו מתעקם

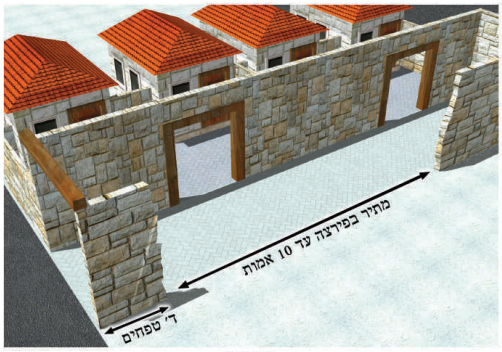

ציור א

ציור ב

ציור ג

ציור ד

א. **וְהֵיינוּ** דווקא כשנשאר בין הפירצה לראש המבוי כותל בשיעור ארבעה טפחים, אבל אם לא נשאר שם כותל בשיעור ארבעה טפחים, אם הפירצה היא יותר משלושה טפחים נאסר המבוי, כמבואר לעיל (ה.). רש"י (ד"ה מציחי). ב. **וּבְגִנּוֹן** שהיה רוחב המבוי עשרים אמה, וסתם את מחצית הפתח בכותל של עשר אמות, וכפי ששיננו במשנה (לעיל ג.) והחרבה מעשר ימעט, ובאותו כותל נפרצה פירצה. רש"י (ד"ה מלפנים). ג. **כִּבְשָׁרוֹ**/ ר'בארבעה' שאמר רב, אינם שווים, אלא בעשר היינו דווקא ביותר מעשר, ובארבעה היינו אף בארבעה. תוספות (ד"ה מציחי). אמנם המאירי (ד"ה ומפלגי) פירש, שאף 'בארבעה' היינו רק ביותר מארבעה. ד. **רשב"א** (ד"ה אמר). ריטב"א (ד"ה ואמרינן). אבל כתב הרשב"א שמדברי הרי"ף (נאלן לפ:) והרמב"ם (פסח פ"ו ה"כ) נראה, שקרן זוית היינו שנפרץ הכותל סמוך בסופו, שאין דרך הפתח להיות בצד הכותל, אלא רק באמצע הכותל. ה. **ראה** בעיוני הפשט מדוע אין פירצה כזו אוסרת בפחות מארבעה טפחים. ו. **הרא"ש** (פי' ז) כתב, שבכל הספרים שלפנינו הגירסא היא שרב הונא אמר את דבריו בשם רב. וכן מבואר ברש"י (ד"ה לא). אמנם ברשב"א (ד"ה וכ' הוא) מבואר, שרב הונא לא אמר כן בשם רב. ז. **כתבו** התוספות (ד"ה אמר) שאף לרב הונא, אם נפרץ המבוי בראשו שלא בקרן זוית, הפירצה אוסרת רק ביותר מעשר אמות. ובביאור [על פי הגאון יעקב (ד"ה מתמלי)], שמה שלרב הונא פירצת מבוי אוסרת בארבעה טפחים, הוא מהטעם המבואר להלן (ו:) שכשיש פתח נוסף במבוי, יש לחוש שיניחו בני המבוי את הפתח שבראש המבוי, ויכנסו ויצאו דרך הפתח הנוסף, והפתח שבראש המבוי לא יחשב יותר פתח המבוי, והקורה או הלחי שבו, לא יכשירו את המבוי, וחשש זה אינו אלא בפתח הנמצא בצידי המבוי, שההליכה שם מקצרת את הדרך, אבל בפתח הנמצא בראש המבוי, ששני הפתחים פונים לאותו מקום, ואין ההליכה באותו פתח מקצרת את הדרך, אין לחוש שילכו שם בני המבוי, כיון שאין בני אדם מניחים פתח גדול והולכים בפתח קטן, כשאין ההליכה שם מקצרת להם את הדרך [וראה בשו"ת בית אפרים (סי' כה) ובשער הציון (סי' שפט ס"ק ח)], שהקשו על סברא מעין זו, שלעיל (ה.) מבואר, שכשנשאר שיעור של הכשר מבוי בין הפתח הראשון לפתח החדש, אין לחוש אם ילכו בני המבוי בפתח החדש]. אולם בדברי הרשב"א (ד"ה וכ' הוא) מבואר, וכן הוא בפירוש בתוספות רי"ד (מלפנים ד"ה וכ' הוא) שהטעם שפירצה ארבעה אוסרת במבוי, הוא משום שאז נחשב המבוי למבוי מפולש. והריטב"א (ד"ה לר' הוא) ולהלן (:ד"ה ומיהו) מבאר, [ובעין זה כתב בתוספות רבינו פרץ (ד"ה וכ' הוא)], שלדעת רב הונא כל פירצה במבוי אינה נחשבת פתח, ומשום כך כל פירצה שיש בה ארבעה טפחים, שהוא מקום חשוב, אוסרת במבוי. ח. **לעיל** (ב:) הביאה הגמרא שהחולק על רב הונא, הוא רב חנין בר רבא, וראה בדקדוקי סופרים שכתב שאף כאן יש לגרוס רב חנין.

המבוי, וכל אחד מחלקי המבוי פתוח שם לחלק השני, נחשב כמו שפתוח שם המבוי לרשות הרבים, וצריך לעשות צורת הפתח בעקמומיתו[ט], ולחי או קורה בכל אחד מפתחיו הפונים לרשות הרבים [ציור ח]. **וְשָׁמוּאֵל אָמַר, תּוֹרַת בָּתִּים** - המקום שבו המבוי מתעקם נחשב כסתום, ואין צריך לעשות שם שום תיקון, ודי בהנחת לחי בראשי המבוי הפונים לרשות הרבים [ציור ז][י].

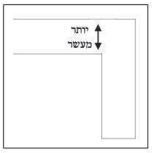

ומבררת הגמרא: בְּמַאי עָסְקִינַן - באיזה אופן נחלקו רב ושמואל במבוי עקום, **אִי דְּיָתְרָא** - אם נאמר שנחלקו **בְּמבוי** שבמקום עקמומיתו הוא רחב **יוֹתֵר מֵעֲשָׂר** אמות [ציור ט], קשה, **הָהֵא דְּיָתְרָא שְׁמוּאֵל תּוֹרַת בָּתִּים** - וכי בזה יאמר שמואל שמקום העקמומית נחשב כסתום, הלא באופן זה ודאי נחשב כל המבוי למבוי אחד, והרי הוא מפולש לרשות הרבים[יא], **אֶלָּא** - אלא ודאי נחלקו **בְּמבוי** שבמקום עקמימותו הוא רחב רק **עֶשֶׂר** אמות, **וְקָאָמַר רַב** - ואמר רב בזה, **שתּוֹרַת בָּתִּים**, שנחשבים שני חלקי המבוי, כאילו הם פרוצים זה לזה, ואף שלכל אחד מחלקי המבוי, מקום העקמומית הוא כפירצה מצידו[יב], ואין הפירצה יותר מעשר אמות, סבר רב שפירצה זו אוסרת את המבוי, **אֲבָל** - ומוכח מכאן כדברי רב הונא **שפִּירַצַת מַבּוֹי מִצִּידוֹ** אוסרת **בְּאַרְבָּעָה** טפחים[יג], ולא כדברי רב חנן שאמר שאינה אוסרת אלא אם נפרצה למעלה מעשר אמות[יד].

הגמרא מבארת את דחיית רב חנן לראיה זו: וְרַב חָנָן בַּר רַבָּא יכול הוא לדחות ולומר, שלעולם פירצת מבוי מצידו אוסרת רק ביותר מעשר אמות, אולם **שָׁאנֵי הָתָם** - שונה הדין במבוי עקום שהפירצה שבעקמומית אוסרת גם אם היא רחבה רק ארבעה טפחים משום **דְּאָקֵי בָּקֵי רַבִּים** - שהרבים מהלכים שם, וכיון שהרבים הולכים שם, נחשב המבוי למפולש[טו].

ט. **מבוי** מפולש הוא מבוי שיש לו שני פתחים זה כנגד זה, הפתוחים לרשות הרבים, ואילו מבוי סתום יש לו רק פתח אחד לרשות הרבים. מבוי מפולש צריך תיקון גדול יותר כדי להתירו, שמבוי סתום די בלחי או קורה כדי להתירו, ומבוי מפולש צריך צורת הפתח בפתחו האחד ולחי או קורה בפתחו השני [ציור ח], כמבואר בגמרא בסמוך. וכתב הרא"ש (סי' ו), שאין צריך דווקא צורת הפתח בעקמומיתו, אלא יכול גם לעשות לחי [או קורה. קרבן נתנאל (פוסק ט)] בעקמימותו, וצורת הפתח בכל אחד מפתחיו לרשות הרבים.

י. **בן** הוא פירוש דברי רב לדעת רש"י (ד"ה שמואל כמשנ"ת). ולפירושו 'תורתו כמפולש' מתייחס לעקמימותו של המבוי, שיש לו דין מבוי מפולש ולכן צריך בו צורת הפתח כדי להתירו. אולם ר"י [בתוספות רבינו פרץ (ד"ה מבוי) ברשב"א (ד"ה מתקיף)] בריטב"א (ד"ה ושנה) ובר"ש (סי' ו)] פירש, ש'תורתו כמפולש' היינו שיש על המבוי דין מבוי מפולש, שצריך לעשות צורת הפתח בפתח אחד הפונה לרשות הרבים, ולחי או קורה בפתח השני, אבל בעקמימתו אין צריך לעשות כלום. ולפירוש רש"י קשה, שנמצא שמבוי עקום חמור יותר ממבוי מפולש שאינו עקום, שמבוי שאינו עקום אין צריך רק צורת הפתח בצדו אחד ולחי או קורה בצדו השני, ומבוי עקום, צריך צורת הפתח, ושני קורות או שני לחיים, ואיזה טעם יש בכמה שהוא עקום, שמשום כך יש להחמיר בו יותר. ופירשו התוספות (ד"ה לח), שהטעם בזה הוא, שצריך שכל בני המבוי יראו את צורת הפתח, ולכן אין די בצורת הפתח בצד אחד של המבוי [וראה בקרבן נתנאל (פוסק ט) שביאר במה שונה מבוי זה ממבוי שהוא ארוך מאוד, ומחמת ארכו אי אפשר לראות את צורת הפתח בכולן]. ובריטב"א (ד"ה הנ) מבואר, וכן כתבו המאירי והר"ן (ד"ה מבוי), שלדעת רב נחשב מבוי עקום כשני מבואות מפולשים, ולכן כל מבוי צריך שיהיה לו צורת הפתח בצד אחד ולחי או קורה בצידו השני.

יא. **רש"י** (ד"ה מומחו כמתוס), ובאופן אחר פירש בשם מורו הזקן, שיש לעקמומת המבוי דין מבוי סתום, שכשם שמבוי סתום ניתר בלחי, כן צריך ליתן לחי בעקמומית המבוי. שמלבד הלחיים שנותנים בראשי המבוי הפונים לרשות הרבים, צריך ליתן עוד לחי בעקמומית המבוי [ציור ח]. וראה בעיוני הפשט במה נחלקו רש"י ומורו הזקן[טז].

יב. **רש"י** (ד"ה פחות) ולפירושו מורו הזקן שקשטיית הגמרא היא, שאם המבוי רחב בעקמימותו יותר מעשר אמות, ודאי לא היה אומר שמואל שיתן שם לחי, שהרי לחי אינו מועיל במקום רחב יותר מעשר, כמבואר לעיל (ב). אבל ממה שאמר רב שעושה בעקמומיתו צורת הפתח, אין להוכיח שאין בעקמומיתו עשר אמות, שהרי צורת הפתח מתירה מדאורייתא אפילו יותר מעשר אמות. תוספות (ד"ה נח).

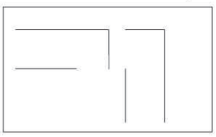

יג. **שהרי** כשנתבונן במבוי עקום נמצא שיש כאן שני מבואות סתומים, שלכל אחד ישנה פירצה בצידו [ציור ו][טז]. ריטב"א (ד"ה אבל).

יד. **שכיון** שמוכח מדברי רב שפירצה אוסרת אף בפחות מעשר אמות, יש לנו לומר שפירצה אוסרת אף בארבעה טפחים, שהרי אין כל טעם להלק בין ארבעה טפחים לעשר אמות. ריטב"א (ד"ה ואם).

טו. **שאין** נחשב המבוי כמפולש כשיש פתח בצדו, רק כשרבים הולכים שם. כן מבואר בריטב"א (ד"ה ונראין), וכן ביאר בפירוש בבית אפרים (סי' טז ד"ה ומיהו) [ונמצא שמה שלרב חנין בר רבא פירצה שרבים הולכים בה אוסרת בארבעה, אין זה מאותו הטעם שפירצה כזו אוסרת לרב הונא, שטעמו של רב הונא התבאר לעיל שהוא משעמים אחרים [ראה הערה לעיל], אמנם ברשב"א ובתוספות רי"ד [ראה הערה לעיל] מבואר שאף טעמו של רב הונא הוא משום שנחשב המבוי למפולש]. והלבוש (סי' שסב ס"ג) פירש, שהמבוי מפולש הוא מבוי שיש לו שני פתחים זה כנגד זה, הפתוחים לרשות הרבים, ואילו מבוי סתום הוא מבוי שאין לו אלא פתח אחד לרשות הרבים.

טז. **מבוי** מפולש צריך לעשות צורת הפתח בעקמומיתו, ואילו מבוי סתום די בלחי או קורה כדי להתירו, ומבוי מפולש צריך צורת הפתח בפתחו האחד ולחי או קורה בפתחו השני [ציור ח], כמבואר בגמרא בסמוך. וכתב הרא"ש (סי' ו), שאין צריך דווקא צורת הפתח בעקמומיתו, אלא יכול גם לעשות לחי [או קורה. קרבן נתנאל (פוסק ט)] בעקמימותו, וצורת הפתח בכל אחד מפתחיו לרשות הרבים.

יז. **בן** הוא פירוש דברי רב לדעת רש"י (ד"ה שמואל כמשנ"ת). ולפירושו 'תורתו כמפולש' מתייחס לעקמימותו של המבוי, שיש לו דין מבוי מפולש ולכן צריך בו צורת הפתח כדי להתירו. אולם ר"י [בתוספות רבינו פרץ (ד"ה מבוי) ברשב"א (ד"ה מתקיף)] בריטב"א (ד"ה ושנה) ובר"ש (סי' ו)] פירש, ש'תורתו כמפולש' היינו שיש על המבוי דין מבוי מפולש, שצריך לעשות צורת הפתח בפתח אחד הפונה לרשות הרבים, ולחי או קורה בפתח השני, אבל בעקמימתו אין צריך לעשות כלום. ולפירוש רש"י קשה, שנמצא שמבוי עקום חמור יותר ממבוי מפולש שאינו עקום, שמבוי שאינו עקום אין צריך רק צורת הפתח בצדו אחד ולחי או קורה בצדו השני, ומבוי עקום, צריך צורת הפתח, ושני קורות או שני לחיים, ואיזה טעם יש בכמה שהוא עקום, שמשום כך יש להחמיר בו יותר. ופירשו התוספות (ד"ה לח), שהטעם בזה הוא, שצריך שכל בני המבוי יראו את צורת הפתח, ולכן אין די בצורת הפתח בצד אחד של המבוי [וראה בקרבן נתנאל (פוסק ט) שביאר במה שונה מבוי זה ממבוי שהוא ארוך מאוד, ומחמת ארכו אי אפשר לראות את צורת הפתח בכולן]. ובריטב"א (ד"ה הנ) מבואר, וכן כתבו המאירי והר"ן (ד"ה מבוי), שלדעת רב נחשב מבוי עקום כשני מבואות מפולשים, ולכן כל מבוי צריך שיהיה לו צורת הפתח בצד אחד ולחי או קורה בצידו השני.

יח. **רש"י** (ד"ה מומחו כמתוס), ובאופן אחר פירש בשם מורו הזקן, שיש לעקמומת המבוי דין מבוי סתום, שכשם שמבוי סתום ניתר בלחי, כן צריך ליתן לחי בעקמומית המבוי. שמלבד הלחיים שנותנים בראשי המבוי הפונים לרשות הרבים, צריך ליתן עוד לחי בעקמומית המבוי [ציור ח]. וראה בעיוני הפשט במה נחלקו רש"י ומורו הזקן[טז].

יט. **רש"י** (ד"ה פחות) ולפירושו מורו הזקן שקשטיית הגמרא היא, שאם המבוי רחב בעקמימותו יותר מעשר אמות, ודאי לא היה אומר שמואל שיתן שם לחי, שהרי לחי אינו מועיל במקום רחב יותר מעשר, כמבואר לעיל (ב). אבל ממה שאמר רב שעושה בעקמומיתו צורת הפתח, אין להוכיח שאין בעקמומיתו עשר אמות, שהרי צורת הפתח מתירה מדאורייתא אפילו יותר מעשר אמות. תוספות (ד"ה נח).

כ. **שהרי** כשנתבונן במבוי עקום נמצא שיש כאן שני מבואות סתומים, שלכל אחד ישנה פירצה בצידו [ציור ו][טז]. ריטב"א (ד"ה אבל).

כא. **שכיון** שמוכח מדברי רב שפירצה אוסרת אף בפחות מעשר אמות, יש לנו לומר שפירצה אוסרת אף בארבעה טפחים, שהרי אין כל טעם להלק בין ארבעה טפחים לעשר אמות. ריטב"א (ד"ה ואם).

כב. **שאין** נחשב המבוי כמפולש כשיש פתח בצדו, רק כשרבים הולכים שם. כן מבואר בריטב"א (ד"ה ונראין), וכן ביאר בפירוש בבית אפרים (סי' טז ד"ה ומיהו) [ונמצא שמה שלרב חנין בר רבא פירצה שרבים הולכים בה אוסרת בארבעה, אין זה מאותו הטעם שפירצה כזו אוסרת לרב הונא, שטעמו של רב הונא התבאר לעיל שהוא משעמים אחרים [ראה הערה לעיל], אמנם ברשב"א ובתוספות רי"ד [ראה הערה לעיל] מבואר שאף טעמו של רב הונא הוא משום שנחשב המבוי למפולש]. והלבוש (סי' שסב ס"ג) פירש,

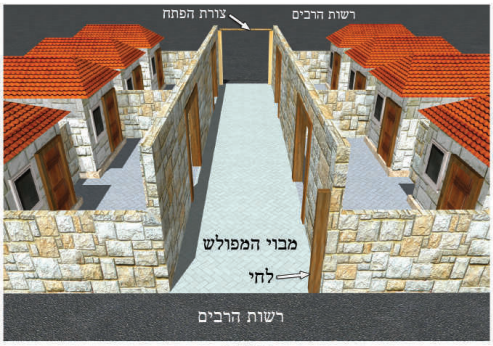

ציור ה

ציור ו

ציור ז

ציור ח

שואלת הגמרא: כיון שהעמדנו את דברי רב חנן בר רבא, דווקא במקום שאין הרבים מהלכים שם, **מִכְּלָל** - משמע מכך **דְּרַב הוּנָא** שחלק על רב חנן, **סָבַר שֶׁאַף עַל גַּב דְּלָא בָּקְעֵי בָּה רַבִּים** - שאין הרבים מהלכים בפירצה, וכגון שפרוצה למקום שחפורות בו גומות, או שיש בו טיט וכדומה[יג], שיעור הפירצה לפסול את המבוי הוא בארבעה טפחים, ואם כן קשה **מַאי שָׁנָא** - במה שונה דין זה **מִן** הדין **דְּרַבִּי אַמֵּי וְרַב אַסִּי** שאמרו לעיל (ה.) שפירצה בצד המבוי פוסלת רק אם היא למעלה מעשר אמות[יד].

משיבה הגמרא: **הָתָם** - שם, בדברי רבי אמי ורבי אסי מדובר **דְּאֵיבָא גֵּידוּדֵי** - שנשתייר מעט מהכותל בגובה שלושה או ארבעה טפחים, על פני כל הפירצה, ואין נוח לעבור שם[טו], ומשום כך אין הפירצה אוסרת אלא אם כן היא למעלה מעשר אמות [ציור יא][טז], ואילו **הָכָא** - כאן, בדברי רב הונא, מדובר **דְּלֵיכָּא גֵּידוּדֵי** - שלא נשתייר מהכותל כלום ולכן הפירצה אוסרת לדעת רב הונא גם ברוחב ארבעה טפחים.

*

הגמרא דנה בתיקונו של מבוי המפולש לרשות הרבים, ומביאה על כך ברייתא[יז]:

תָּנוּ רַבָּנָן, בֵּיצַד מְעָרְבִין דֶּרֶךְ רְשׁוּת הָרַבִּים - כיצד מתקנים מחיצות[ב] לרשות הרבים[כא], כדי להתיר לטלטל בה. **עוֹשֶׂה צוּרַת הַפֶּתַח מִבָּאן** - בראשה האחד של רשות הרבים **וְלֶחִי וְקוֹרָה[כב] מִבָּאן** - בראשה השני [ציור יב]. **חֲנָנְיָה אוֹמֵר**, דין זה שנוי במחלוקת, **בַּיִת שַׁמַּאי אוֹמְרִים, עוֹשֶׂה דֶּלֶת מִבָּאן וְדֶלֶת מִבָּאן** [ציור יג], **וּכְשֶׁהוּא יוֹצֵא וְנִכְנָס, נוֹעֵל** את הדלת אחריו[כג]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, עוֹשֶׂה דֶּלֶת מִבָּאן וְלֶחִי וְקוֹרָה מִבָּאן[כד]** [ציור יד].

ציור יא

ציור יב

ציור יג

ציור יד

שכיון שהרבים מהלכים שם, אינו נקרא פתח אלא דרך הרבים, ואף בפחות מעשר אמות דינו כפירצה. ובבית אפרים (מ' כס ז"ל וכמ"ש) פירש, שכשבוקעים בו הרבים, נחשב המבוי מפולש לרשות הרבים, שהרי נכנסים בפתח זה ויוצאים בפירצה. וראה בשער הציון (מ' שסח סק"ס) שהביא טעם נוסף.

טז. **שער** עתה סברה הגמרא, שדברי רב הונא שפירצת מבוי מצידו אוסרת בארבעה טפחים, אמורים דווקא באופן שהרבים בוקעים שם, ואילו רבי אמי ורב אסי שאמרו שפירצת מבוי מצידו בעשר אמות, דיברו רק באופן שאין הרבים בוקעים שם. אולם עתה שמדברי רב חנן שנחלק על רב הונא נתבאר שאף כשאין הרבים בוקעים שם, סובר רב הונא שפירצה מצידו אוסרת בארבעה טפחים, קשה איך יעמיד רב הונא את דברי רבי אמי ורבי אסי שלא יחלקו על דבריו. רש"ש (ל"ח שסח). ראה בהערה לעיל שנתבארו כמה טעמים מדוע לרב הונא פירצה ארבעה אוסרת, שהתוספות (ל"ח שסח) פירשו, שטעמו של רב הונא הוא משום שבני המבוי יניחו את פתח המבוי, וילכו דרך הפירצה, והרשב"א (ל"ח וכ"ח שוש) פירש, שטעמו של רב הונא הוא, משום שנחשב המבוי למפולש, והריטב"א (ל"ח ח' שוש) פירש, שרב הונא סובר שאף פירצה של ארבעה טפחים אינה נחשבת פתח אלא פירצה ואוסרת במבוי. ועתה לתוספות ולרשב"א הטעם שכשיש גידודי אין פירצה ארבעה אוסרת, הוא משום שאין נוח להלך שם כמו שכתב רש"י, שלתוספות כשאין נוח להלך שם, אין לחוש שיניחו את פתח המבוי ויכנסו ויצאו דרך הפירצה, ולרשב"א כיון שאין נוח להלך שם, אין המבוי נחשב מפולש. אבל הריטב"א (ל"ח שסח"מ) פירש על פי דרכו, שכשיש גידודי, מלבד מה שאין נוח להלך שם, גם נראה לכל שהוא מחיצה נפרצת, ומשמע מדבריו, שמשום כך אין פירצה זו נחשבת פירצה, אלא הרי היא כמחיצה.

יח. **כתב** הב"ח (סי' שסח ס"ק ומשמע), שלא אמרו שבמקום שיש גידודי, אין פירצה אוסרת רק ביותר מעשר אמות, אלא כשאין הרבים בוקעים שם, אבל במקום שהרבים בוקעים, אף אם יש שם גידודי, פירצה אוסרת בארבעה טפחים.

יט. **מפשטות** לשון הברייתא ניתן להבין שמדובר בתיקון לרשות הרבים עצמה, ואמנם כך סברה הגמרא בהוה אמינא, אבל במהלך הסוגיא יתברר שהברייתא התכוונה למבוי המפולש לרשות הרבים.

כ. **האחרונים** כתבו שתיקון מחיצות נקרא 'עירוב'.

כא. **בגון** שרוחבה של רשות הרבים לפחות שש עשרה אמות, והדרך אינה מוקפת מחיצות, ויש בעיר ששים ריבוא בני אדם, והיא אינה מוקפת חומה. ואם היא מוקפת חומה צריך שרשות הרבים תעבור בעיר מתחילתה לסופה בקו ישר ושעריה מכוונים זה מול זה. רש"י (ל"ח ל"ח). אולם לדעת הרמב"ם (פסח סי"ל ה"ל) ועוד הראשונים אין צורך שיהיו בעיר שישים רבוא כדי שתחשב רשות הרבים.

כב. **גירסת** הרי"ף והרא"ש (פ"ק סי' ו) 'ולחי או קורה'.

כג. **ואם** הדלת מחוברת בצירים אין בה משום עשיית 'מחיצה המתרת', שאסורה בשבת משום אהל [ראה שו"ע (שי"ח סי' שטו ס"ל)]. אבני נזר (או"ח, שי"ח סוף סימן נעב).

כד. **יש** להקשות לרש"י שביאר שמדובר ברשות הרבים גמורה שרחבה שש עשרה אמה, איך מועיל תקון של לחי וקורה [לתנא קמא ולבית הלל הלא שנינו במשנה (ב.) שלחי וקורה אינם מועילים לפתח הרחב יותר מעשר אמות. ואף לרבי יהודה המיקל בפתח הרחב יותר מעשר, מכל מקום בגמרא להלן (י.) מוכאת מימרא של רב אחי שרבי יהודה לא הקיל בפתח הרחב יותר משלש עשרה אמות ושליש. התוספות (ל"ח ועמ"ש) תירצו שהכוונה כאן שיעשה לחי רחב באופן שימעט את רוחב הפתח לפחות מעשר אמות. והקשה הגאון יעקב (ל"ח ועמ"ש) שתירוץ התוספות מיישב את קושייתם בענין לחי אבל עדיין יקשה מקורה שגם היא אינה מועילה ליותר מעשר אמות. המהרש"א (פסוס"ג שם) הוסיף שממה שמבואר בברייתא שלדעת תנא קמא עושה מצד אחד צורת הפתח יש להקשות על רב הסובר (ב.) שצורת הפתח לא מועילה ליותר מעשר אמות, ולא תירץ, ובנימוקי הגרי"ב (עג' ממהכ"פ) כתב שיש ליישב קושייתו באופן

מקשה הגמרא: וְרַשׁוּת הָרַבִּים מְ"מ מְעַרְבָא - וכי ניתן לתקנה להתיר לטלטל בה[כה], **וְהָתַנְיָא** (תוספתא פ"ו ה"ט) שרשות הרבים מקורה מותר לטלטל תחתיה בשבת [ודוגמא לכך מובאת במשנה להלן (לח:).] בשני בתים בשני צידי רשות הרבים זה מול זה, והבתים היו מחוברים באמצעות עלייה [-מבנה] שעוברת מעל רשות הרבים, או גשר שעובר מעל רשות הרבים]. לדעת רבי יהודה, חלק רשות הרבים העובר תחת העליה או הגשר מותר בטלטול בשבת, כיון שאומרים פי תקרה יורד וסותם[כו]. ואמרה על כך הברייתא, **יָתֵר עָלֶיהָ בֵּן** - חידוש גדול יותר **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה** שאף באופן שאין לומר פי תקרה יורד וסותם קיימת אפשרות נוספת להתיר טלטול ברשות הרבים בין שני הבתים[כז], והיינו

שתירצו התוספות קושייתם מלחי, והיינו שכוונת תנא קמא שיעשה צורת הפתח כך, שיעמיד שני עמודים רחבים שימעטו את רוחב רשות הרבים לעשר אמות, ויניח קורה עליהם. הרשב"א והריטב"א (ד"ה פלח) תירצו שמדובר שהדרך לכל אורכה, רחבה שש עשרה אמות, ובסוף העיר מתקצר רוחב הדרך עד לעשר אמות. או באופן שכתבו התוספות [בתוספות שלפנינו לא כתבו כן על הברייתא כאן כי אם על הברייתא המובאת בהמשך הסוגיא], שהברייתא כאן אינה עוסקת ברשות הרבים גמורה אלא ברשות הרבים שבמקום אחד היא מתקצרת לרוחב של עשר אמות. וגם המקום הצר נידון כרשות הרבים כיון שהרבים ההולכים ברשות הרבים ממשיכים בדרכם גם בחלק הצר ואינם צריכים לעקם את הילוכם אלא מעט. עוד תירצו שבעל הגמרא כאן לא ידע את המימרא של רב אחי שרבי יהודה אינו מיקל בפתח הרחב יותר משלש עשרה אמה ושליש. וחידושו של רב אחי אינו פשוט כלל שהרי הגמרא להלן דוחה את הקל וחומר שממנו למד את דינו, ואם כן אין הכרח שבעל הגמרא כאן היה סובר כמותו. כה. **בספקי** הרי"ד (ד"ה מ"ק) ביאר שקושיית הגמרא היא על תנא קמא שהתיר לערב את רשות הרבים בצורת הפתח ובלחי וכן על חנניה לפי בית הלל שהתירו בדלתות ולחי. אבל המאירי (ד"ה שם ועיתקו) כתב שקושיית הגמרא אינה אלא לתנא קמא, אבל לבית הלל שהצריכו דלת מצד אחד לא הוקשה לגמרא, כיון שפשוט שדלת מועילה לבטל שם רשות הרבים, ופשוט שלא קשה על בית שמאי שהצריכו שתי דלתות ושיהיו נעולות. כו. **בי"ומר** העליה או הגשר משמשים תקרה לרשות הרבים, ורואים את עובי התקרה משני הצדדים, כאילו יורד וסותם את רשות הרבים משני צדדיו. ומבואר בגמרא (שם) שמן התורה המקום נחשב רשות היחיד [על ידי שתי המחיצות] ורבנן הצריכו תיקון כיון שהמקום מפולש משני צידיו לרשות הרבים, והם התירו לטלטל שם משום שפי תקרה יורד וסותם. כז. **כך** משמע ברש"י (ד"ה יתר) שהברייתא מוסיפה על הנאמר בתחילת הברייתא, שהרי כתב 'לעיל מיניה איירי' והכוונה בתחילת הברייתא. וכן כתבו התוספות ותוספות רבינו פרץ (ד"ה יתר). ובתוספות רבינו פרץ (שם) כתב שכוונת רש"י שדברי הברייתא 'יתר על כן' מוסבים על המשנה להלן (לח:), ואולי היתה לו גירסא שונה ברש"י. עוד יש להעיר שרש"י עצמו פירש להלן (שם ד"ה יתר) שהכוונה לתחילת הברייתא.

בְּמֵי שֶׁהָיוּ ו׳ שְׁנֵי בָּתִּים[א] מְשֻׁנֵּי צִידֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים זה כנגד זה, ורוצה להעביר חפציו מבית לבית דרך רשות הרבים, מאחר שיש לרשות הרבים במקום זה שתי מחיצות טובות, דהיינו מחיצות הבתים, מדין תורה נחשב מקום זה [לדעת רבי יהודה] רשות היחיד, ומדרבנן די בתיקון מועט כדי להתיר לטלטל מבית לביתו. ולכן **עוֹשֶׂה חֲצִי מָבוֹי** - בקצה אחד הבתים, **וַחֲצִי מָבוֹי** - בקצה האחר של אותו בית[ב] [ציור א], ונמצא שיש סתימה לשני ראשי רשות הרבים ומותר לטלטל מבית לביתו, **אוֹ** - במקום לחי יכול להניח **קוֹרָה** להיכר **מִבָּאן** - על פני רוחב רשות הרבים, מקצה אחד של הבית עד הקצה של הבית שכנגדו, **וְקוֹרָה** להיכר **מִבָּאן** - וכן בצד השני מניח קורה מצד לצד [ציור ב], **וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בָּאֶמְצַע** - וכך יכול הוא לטלטל בין שני הבתים[ג]. **אָמְרוּ** ו׳ חכמים לרבי יהודה, **אֵין מְעָרְבִין רְשׁוּת הָרַבִּים בְּךָ** - לא מועיל תיקון מחיצות לרשות הרבים על ידי לחי וקורה להתיר לטלטל בו. לדעת חכמים המקום שבין שני הבתים נחשב רשות הרבים, כיון שיש בו רק שתי מחיצות ורשות היחיד צריך שיהיו לה שלש מחיצות גמורות. הרי שלדעת הכל אין תקנה לרשות הרבים בלחי וקורה להתיר בו טלטול[ד], ואיך יחכן שדנו תנאים בברייתא בתיקון לרשות הרבים על ידי לחי וקורה.

מוסיפה הגמרא: וְכִי תֵּימָא - ואם תרצה לתרץ שדווקא **בְּךָ הוּא דְּלָא מְעָרְבָא**, כלומר שדווקא בלחי וקורה[ה] סוברים חכמים שאין לרשות הרבים תקנה, **הָא בְּדָתְּנוּת מְעָרְבָא** - אבל כשיש דלת בראשה האחד, כמו לדעת בית הלל[ו] [או צורת הפתח לדעת תנא קמא[ז]], מועיל להניח לחי או קורה בראשה השני. וכי יחכן לומר כך, **וְהָאֲמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, העיר **וְרוּשָׁלַיִם**, יש בה דרך הרבים שעוברת בעיר בקו ישר מצדה האחד לצידה השני, ודלתות בשני ראשיה, **וְאִילְמָלֵא** - ואם לא היו **דָּלְתוֹתֶיהָ נִגְנָעוֹת בָּעֲלָיָה**, היו [המעבירים ארבע אמות באותה דרך והמוציאים מרשות היחיד אליה] **חַיָּיבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם רְשׁוּת הָרַבִּים**[ח]. מוכח שרבי יוחנן סובר שכדי לבטל שם רשות הרבים צריך שיהיו דלתות בשני ראשיה ושיהיו סגורות בלילה, ואיך הוא חולק על בית הלל הסוברים שדי בדלת בראשה האחד ולחי או קורה בראשה השני[ט], וכל שכן שקשה לרבי יוחנן מדברי תנא קמא שהתיר גם בלי דלת ורק בצורת הפתח[י].

הגמרא ממשיכה להקשות: וְאָמַר עוּלָּא, הֲנֵי אֲבוּבֵי דְּמָחוֹזָא - שערי העיר מחוזא[יא], **אֵילְמָלֵא** - אם לא היו **דָּלְתוֹתֵיהֶן נִגְנָעוֹת** בלילה, **חַיְּיבִין עֲלַיְיהוּ מִשּׁוּם רְשׁוּת הָרַבִּים**. ואם כן קשה גם על עולא הסובר שכדי לבטל שם רשות הרבים צריך שיהיו לה דלתות ושתיהיינה נעולות בלילה, ואילו בברייתא לעיל למדנו שלביית הלל די בדלת אחת ולתנא קמא די אף בצורת הפתח בצד אחד.

ציור א

ציור ב

א. תוספות (ד״ה מי) ביארו שהכוונה היא לשתי חצירות ולכל חצר שני בתים פתוחים לה, שהרי אין מבוי ניתר בלחי בלא שיהיו בתים וחצירות פתוחות לו, כמבואר לעיל (ה.). **ב. אם** שני הבתים שבשני צידי רשות הרבים שייכים לשני בני אדם, צריכים לערב ביניהם עירובי חצירות כדי שיוכלו לטלטל מבית זה לבית זה. ואם שני הבתים שייכים לאדם אחד [כפי שמשמע לשון הברייתא ׳מי שהיו לו׳] אין צריך עירוב ומטלטל מבית אחד לשני. **ג. רש״י** (ד״ה ונוטל). הראש יוסף (שבת ו: ד״ה שמא) תמה מדוע צריך שהלחי השני יהיה דווקא בצידו השני של אותו בית כמו שכתב רש״י, והלא יכול להניחו גם בקצה הבית שממולו, ובראשו האחר, באופן שיהיה לחי בכל צד הפונה לרשות הרבים, ולא תיהיר. ובמנחת עריכה (סי׳ ו אות ג) תירץ שאמנם יכול להניח את הלחי השני בקצה הבית השני, אלא כוונת רש״י להשמיע חידוש שאף אם יניח את הלחי בסוף אותו בית שהניח בקצהו האחר את הלחי הראשון, שאופן זה נראה כשלש מחיצות מחוברות, מכל מקום לדעת חכמים לא הועיל בכך כלום כיון שאין מערבין רשות הרבים בכך. **ד. רש״י** (ד״ה ואי מבפנים), ולא התבאר מדוע כתב רש״י שהלחיים עושים סתימה לשני ראשי רשות הרבים, ולא כתב כמו בשבת (ו: ד״ה לחי מבפנים) שהלחיים הם היכר שלא יבואו להוציא לרשות הרבים. **ה. עפ״י** הגמרא (לעיל יב:) ורש״י (שם ד״ה אמר).

ו. וגם רבי יהודה שהתיר על ידי תקון של לחי וקורה אינו אלא משום שלשיטתו המקום שבין שני הבתים דינו רשות היחיד. **ז. שבהם** אמר רבי יהודה שמועיל תיקון. **ח. ומה** שנקטה הגמרא ׳דלתות׳ בלשון רבים, הכוונה היא על הדרה רשויות ודלתות, כלומר שדלתות מועילות בכל רשויות הרבים, אבל די בדלת אחת לכל רשות הרבים. רשב״א (ד״ה אלא) מהרש״א (מהגר״ש ד״ה וכ״מ). אמנם ראה הגהות וציונים שיש שגורסים כאן ׳הא בדלת מינרבא׳. **ט. ריטב״א** (לעיל ע״ש ד״ה פקע). וביאר שהגמרא קיצרה בלשונה. **י. רוחב** הדרך היה שש עשרה אמה, והיוצביר ששים ריבוא איש. רש״י (ד״ה וירושלים). **יא. ובשבועות** אם הדלתות נעשית כל העיר כחצר של רבים ומעברין את כולה בעירובי חצירות ניתן לטלטל בשבת בכל העיר. אבל אם לא עירבו נחשבת העיר כרמלית כמבואר בגמרא להלן (קפ.), ואמנם לא חיישים שם על ההצאה ועל העברת ארבע אמות, אבל אסור לטלטל בה מדרבנן. רש״י (שם). **יב. רש״י** (ד״ה מיתיבי), ודייקר התוספות (ד״ה ואלמלא) משמשמע מרש״י שלגמרא לא הוקשה מדוע בית הלל לא אמרו שהדלת צריכה להיות נעולה בלילה, כיון שיחכן שאמנם כוונת בית הלל שהדלת צריכה להיות נעולה. אלא הקשתה הגמרא היא מדוע לבית הלל אין צורך בשתי דלתות אחת בצד אחד ולחי או קורה בצד השני, והעירו התוספות שמשמע שלדעת המקשן גם במקרה של שני בתים משני צידי רשות הרבים יש צורך בשתי דלתות, דלת אחת בכל כיוון, וקשה הלא כשיש דלת אחת ממילא יש שלש מחיצות [עם מחיצות הבתים] והמקום נעשה רשות היחיד, ודי בלחי וקורה מצד שני ולמה סבר המקשן שצריך עוד דלת בצד השני, ותירצו שצריך לומר לשיטת רש״י, שאמנם בשלש מחיצות גמורות נעשה המקום רשות היחיד, אבל כשמחיצה אחת היא דלת, אין די בכך וצריך דלת גם ברוח רביעית. ובביאור סברתם כתב בדברי יחזקאל (סי׳ ס אות יט), שדלת נחשבת למחיצה אף אם אינה נעולה משום שהדרך היא שמקום סגור יש לו פתח לכניסה וליציאה, וכשהדלת נפתחת נעשה כאן פתח ולא סילוק מחיצה. ואולם כל זה בתנאי שהמקום מוקף בשלש מחיצות מלבד הדלת ובעת שהדלת סגורה המקום סגור מכל צדדיו, אבל אם יש למקום רק שתי מחיצות מלבד הדלת וגם כשהדלת נעולה המקום אינו סגור לפי שהוא פרוץ ברוח אחת, אזי בפתיחת הדלת לא נעשה כאן פתח [שהרי המקום כבר פתוח ופרוץ] אלא סילוק מחיצה. במקרה כזה צריך שיהיו למקום שתי דלתות שאז כששתיהן סגורות המקום סתום ואז חל עליהן תורת דלת להחשב כמחיצה גם כשהן פתוחות. אולם בשם ר״י כתבו התוספות [וכן כתב הריטב״א (שם)] שהקושיא היא מדוע בירושלים הצריכו שהדלתות תהיינה נעולות ואילו בית הלל לא ציינו בדבריהם שהדלת צריכה להיות נעולה בלילה [כמו שבית שמאי הדגישו שהדלתות תהיינה נעולות]. והוסיף הריטב״א, שלא הוקשה לגמרא ממה שבירושלים הצריכו דלת לכל אחד מראשי רשות הרבים, ואילו לבית הלל די בדלת אחת, מפני שבררו שדי בדלת אחת בראש אחד של רשות הרבים כיון שבכך יש לדאות הרבים שלש מחיצות, ומן התורה דינה כרשות היחיד, ודי לצידה השני בלחי או קורה, ומה שנזכר בגמרא ׳דלתות׳ לשון רבים, הוא משום שבירושלים היו הרבה מבואות כאלה, וצריך דלת לכל אחד מהם.

יג. ריטב״א (לעיל ע״ש ד״ה פקע). לעיל (ע״ש) הובא בהערה שהמאירי ביאר את קושיית הגמרא ׳ורשות הרבים מי מיערבא׳ דווקא לתנא קמא הסובר שדי בצורת הפתח מצד אחד ולחי או קורה מצד שני, אבל בבית הלל ובית שמאי שהצריכו דלתות לא הוקשה כלל. המאירי מבאר שאף מהלך הגמרא כאן אינו אלא לדעת תנא קמא. והיינו שהגמרא הקשתה משיטת חכמים בברייתא של ׳יתר על כן׳ שלא מועיל לתקן רשות הרבים בלחי וקורה. ועל כך אמרו בגמרא ׳רבי תימא׳ וכו׳, והיינו שהיה מקום לתרץ שדווקא בלחי וקורה אין לתקן את רשות הרבים אבל בדלתות מועיל, ומבאר המאירי שכוונת הגמרא לא לדלתות ממש [שפשוט שהן מועילות] אלא ל׳יתרת דלתות׳ והכוונה לצורת הפתח. ועל כך הקשו בגמרא מדברי רבי יוחנן שהצריך ברירולים שיהיו הדלתות נעולות, משמע שלא די ב׳יתרת דלתות׳ כלומר בצורת הפתח אלא צריך דלתות ממש. הקשה המהרש״א (מהגר״ש ד״ה ואלמלא) שלכאורה נראה שקושיא זו על רבי יוחנן אינה קשורה לקושיא הראשונה מהברייתא של ׳יתר על כן׳, ואם כן מדוע הקדימה הגמרא להקשות מהברייתא של ׳יתר על כן׳, היה לגמרא להקשות מיד בתחילה על רבי יוחנן כמו מי הוה סובר, הלא אין אחד מהתנאים [ת״ק וחנניה] שאומר שרשות הרבים צריכה שתי דלתות נעולות [כנותן המהרש״א, שהקושיא מברייתא אחת על ברייתא אחרת, דהיינו מהברייתא של ׳יתר על כן׳ על הברייתא של ׳כיצד מערבין רשות הרבים׳], אינה כה קשה, שהרי יתכן שיש בזה מחלוקת תנאים, אבל הקושיא מרבי יוחנן, חזקה יותר שהרי לא יתכן שרבי יוחנן יחלוק על התנאים ועל כרחך שלא הבנו נכון את הברייתא, ולכן היה לגמרא להקשות מיד מרבי יוחנן). ותירץ שאם הגמרא היתה מקשה מיד על רבי יוחנן שאף לא אחד מהתנאים בברייתא [ת״ק וחנניה] סוברים כמותו, היה ניתן לתרץ שרבי יוחנן סובר כרבנן התולקים על רבי יהודה בברייתא של ׳יתר על כן׳, ורבי יוחנן מפרש שלדעתם אין תקנה כלל לרשות הרבים לעשותה חצר של רבים על ידי לחי וקורה וצריך דלתות נעולות. לכן הקשתה הגמרא תחילה מהברייתא של ׳יתר על כן׳, שמוכח שם שלכל הדעות לא מועיל תיקון לרשות הרבים, ורק לאחר שהגמרא רצתה לתרץ שתווקא בלחי וקורה לא מועיל תקון אבל בדלת מצד אחד ולחי או קורה מהצד השני מועיל, מקשה הגמרא על רבי יוחנן שאין תנא הסובר כמותו שצריך שתי דלתות נעולות. **יד. בעיר** מחדוא היו שישים רבוא בני אדם, והיתה דרך הרבים עוברת בעיר בקו ישר מעבר לעבר. רש״י (ד״ה שבעים ושתים).

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה, אכן הברייתא ׳כיצד מערבין דרך רשות הרבים׳, אינה עוסקת בתקון מחיצות לרשות הרבים עצמה, אלא **הָכִי קָאָמַר, כֵּיצַד מְעָרְבִין מִבְּוֹאוֹת הַמְפוּשָּׁשִׁין**, כלומר ששני ראשיהן פתוחים **לִרְשׁוּת הָרַבִּים**יט. לדעת תנא קמא **עוֹשֶׂה צוּרַת הַפֶּתַח מִבָּאן וּמִבָּאן** [ציור ג]. וחנניה אומר שלדעת בית שמאי עושה דלת מכאן ודלת מכאן וכשהוא יוצא ונכנס נועל, ובית הלל אומרים עושה דלת מכאן ולחי או קורה מכאן[כ].

הגמרא דנה בהכרעת ההלכה במחלוקת תנאים זו: אִיתְּמַר - נאמר בבית המדרש **רַב אָמַר, הִילְכְתָא כְּתַנָּא קַמָּא** שעושה צורת הפתח מכאן ולחי או קורה מכאן. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, הֲלָכָה כַּחֲנַנְיָה** בדעת בית הלל שעושה דלת מכאן ולחי או קורה מכאן.

הגמרא מסתפקת בשיטת בית הלל: אִיבָּעֵיָא לְהוּ - הסתפקו בני הישיבה, **לַחֲנַנְיָה אַיְּיבָא דְּבֵית הִלֵּל** שסובר שמבוי המפולש לרשות הרבים צריך שתהא דלת באחד מראשי המבוי, האם **צָרִיךְ לְמֶעְבַּד** את הדלת, **אוֹ אֵין צָרִיךְ לְמֶעְבַּד** אותה.

הגמרא פושטת את הספק ממימרא של אמוראים: תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, אֵינוֹ צָרִיךְ לְמֶעְבַּד את הדלת. **וְכֵן אָמַר רַב מַתְנָה אָמַר שְׁמוּאֵל, אֵינוֹ צָרִיךְ לְמֶעְבַּד** את הדלת. **אִיתְּמַר דְּאָמְרִי** - יש אומרים ששמועה זו של רב מתנה כך נאמרה, **אָמַר רַב מַתְנָה, בְּדִירֵי חֲנוּ עוּבְדָא** - מעשה הגיע לידי והסתפקתי אם צריך לנעול, **וְאָמַר לִי שְׁמוּאֵל שֶׁאֵין צָרִיךְ לְמֶעְבַּד** את הדלת.

הגמרא מביאה אמורא שפשט ספק זה לא מהוראתו של שמואל אלא מהנהגתו למעשה: בָּעוּ מִינֵּיהּ - שאלו בני הישיבה **מָרַב עָנָן, צָרִיךְ לְמֶעְבַּד** את הדלת, **אוֹ אֵין צָרִיךְ לְמֶעְבַּד. אָמַר לְהוּ** רב ענן, **תָּא חֲזִי** - בא ראה **הָנֵי אֲבוּבֵי דְּנַהֲרְדְּעָא** - שערי המבואות שבנהרדעא, כלומר בנהרדעא היו מבואות המפולשים לרשות הרבים, ובראשי המבואות היו שערים **דְּמָיְינֵן עַד פַּלְגֵיהוּ** שתפריע לרבים לעבור שם. ולכן דלת שאינה יכולה להפריע את מעבר הרבים אין עליה שם של מחיצה, וצריך שתהיה לפחות רוחב הדיוה להינעל. וכאשר הדלתות שקועות בעפר אף שאינן יכולות להינעל אך מאחר שפתוחות רק במקצת, כיון שהן מפריעות למעבר הרבים שם מחיצה עליהן.

בָּצְפָרָא - שהיו סתומים [-שקועים] בעפר עד מחצית גובהם ולא היתה אפשרות לנועלם [ציור ד], **וְעָיֵיל וְנָפִיק מַר שְׁמוּאֵל** - והיה שמואל יוצא ובא דרך שם **וְלָא אָמַר לְהוּ וְלָא מִידִי** - ולא העיר להם כלום, ומוכח שאין צורך לנעול את הדלתות ואף אין צורך שתהיינה ראויות להינעל.

דוחה הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן, אמנם אין צורך לנעול אולם יש צורך שהדלתות תהיינה ראויות להנעל, **וְהָכָא** - הדלתות של נהרדעא שהיו שקועות בעפר **מְגוּפוֹת הֲווֹאי** - לא היו פתוחות לגמרי אלא במקצת [ציור ה], ולכן לא העיר שמואל כלום על כך[יט].

מוסיפה הגמרא: כִּי אֲתָא - כשבא **רַב נַחְמָן** לנהרדעא, וראה שאין אפשרות לנעול את השערים מחמת שהיו שקועים בעפר, **אָמַר, פַּגְיוּהַ לְפַגְרֵיהוּ** - פנו את העפר כדי שיוכלו לנעול את הדלתות.

שואלת הגמרא: לֵימָא קָסָבַר רַב נַחְמָן - שמא נלמד מכך שרב נחמן סובר **שְׁצָרִיךְ לְמֶעְבַּד** את הדלת.

משיבה הגמרא: לָא - אף לרב נחמן אין צורך לנעול את הדלת, אלא **עַיְּין דְּרָאווּיוֹת לְמֶעְבַּד** - כיון שיש אפשרות לנעול את הדלתות, די בכך, **וְאַף עַל גַּב שֶׁאֵין הֵן נִנְעָלוֹת**יט.

הגמרא דנה במבוי עקום בצורת האות חי"ת ששני ראשיו פתוחים לרשות הרבים. אומרת הגמרא: הַהוּא מְבוֹי עָקוֹם דַּהֲוָה בְּנַהֲרְדָּעָא - מעשה במבוי עקום כמין חי"ת שהיה בנהרדעא, ששני ראשיו היו פתוחים לרשות הרבים אחת, **רַבִּי עַלַּיָּה חוֹזְרֵיהּ דְּרַב וְחוֹזְרֵיהּ דְּשְׁמוּאֵל** - הטילו עליו את חומרותיהם של רב ושל שמואל **וְאַצְרְכוּהוּ דְּלָתוֹת** - והצריכו לעשות לו דלתות בשתי העקמומיות, כלומר בזויות החי"ת, ולחי או קורה ביציאות לרשות הרבים [ציור ו]. **ומבארת הגמרא: מַה שֶׁהִצְרִיכוּ דלתות הוּא חוֹזְרֵיהּ דְּרַב** - חומרתו של רב

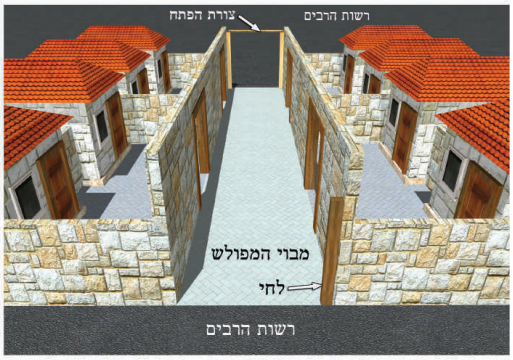

ציור ג

ציור ד

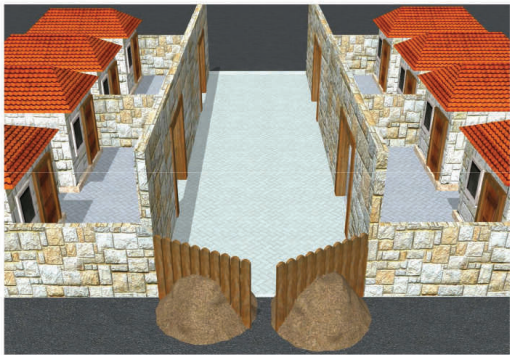
ציור ה

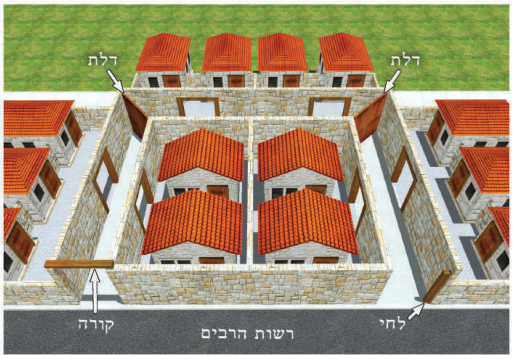

ציור ו

טו. **כתב** במלא רצון (לעיל ע"ב ד"ה מ"ר), שרב יהודה אינו מגיה את הברייתא, אלא מפרש שמה שאמרה הברייתא ׳דרך רשות הרבים׳ הכוונה למבואות המפולשים שדרכן הולכים לרשות הרבים.

טז. **ומה** ששנינו במשנה לעיל (ב:), שתיקון מבוי בלחי או קורה, מדובר במבוי שאינו מפולש שיש לו רק פתח אחד לרשות הרבים וצידו השני סתום במחיצה.

יז. **בספוק** (בספק טו טז) ׳סתמום פלשתים׳, תרגם אונקלוס ׳טמנון פלשתאי׳. רש"י (ד"ה דשמעון). והרמב"ם (פכ"ה פי"ג ה"י) כתב ׳היו משוקעות בעפר׳.

יח. **באמת** ליעקב (ד"ה ואף) ביאר, שהגדרת ׳מחיצה׳ לענין שבת היא

דְּאָמַר, שמבוי עקום **תּוֹרְתוֹ תּוֹרָה**, וצריך תיקון כמבוי מפולש[2]. **וְהָאָמַר רַב** - ואף שרב אמר **שֶׁהָיְתָה כְּתוּנָּא קָמָּא** שמבוי מפולש די לו בצורת הפתח בצד אחד ולחי או קורה בצד השני ואין צורך בדלת, בזה החמירו **בְּשְׁמוּאֵל**, **דְּאָמַר הֲלָכָה כְּחַנַּנְיָה** שאמר בשם בית הלל שמבוי מפולש צריך דלת בצד אחד. **וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל** - ואף ששמואל אמר שמבוי עקום **תּוֹרְתוֹ תּוֹרָה**, ודי בלחי בשתי היציאות לרשות הרבים[3], בזה החמירו עליו **רַב דְּאָמַר** שמבוי עקום **תּוֹרְתוֹ תּוֹרָה**.

מקשה הגמרא: וּמִי עֲבִדִינַן כְּתָרֵי חוֹמְרֵי - וכי נכון לנהוג כך במחלוקת שרעה אחת מחמירה בפרט זה ודעה שניה מחמירה בפרט אחר, להחמיר כשתי הדעות[3], **וְהָא תַּנְיָא** - הלא שנינו בברייתא שבמחלוקות בית שמאי ובית הלל, **לְעוֹלָם הֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל, וְהָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת** - לנהוג **כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי עוֹשֶׂה** - רשאי לנהוג כמותם[3]. והרוצה לנהוג **כְּדִבְרֵי בֵית הִלֵּל עוֹשֶׂה** - רשאי לנהוג כמותם. ואולם, הנוהג בהלכות שיש בהם **מְקוֹלֵי בֵית שַׁמַּאי**, כמותם, **וּבְהלכות** שיש בהם **מְקוֹלֵי בֵית הִלֵּל**, גם נוהג כמותם, נקרא **רָשָׁע**. והנוהג בהלכות שיש בהם **מַחְמִירֵי בֵית שַׁמַּאי**, כמותם, **וּמַחְמִירֵי בֵית הִלֵּל**, גם נוהג כמותם, **עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר** (קהלת ג יז) **'וְהָבְקִיל הָאֱלֹהִים הוֹלֵךְ'**[4]. **אֶלָּא** כך יש לנהוג, **אִי** - או **בְּבֵית שַׁמַּאי בְּקוֹלֵיהוֹן וּבְחוֹמְרֵיהוֹן** - הן במקום שהקלו, והן במקום שהחמירו, **וְאִי בְּבֵית הִלֵּל בְּקוֹלֵיהוֹן וּבְחוֹמְרֵיהוֹן** - הן להקל והן להחמיר.

הגמרא מוצאת קושי בהבנת הברייתא ומבארת אותה. מקשה הגמרא: הָא גּוּפָא קַשְׁיָא - ברייתא זו סותרת את עצמה, תחילה **אָמְרָתְ שֶׁעוֹשִׂים הֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל, וְהָדַר אָמְרָתְ** - ולאחר מכן אמרת שהרוצה **לַעֲשׂוֹת כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי עוֹשֶׂה**, הלא אם הלכה כבית הלל איך ניתן לעשות כבית שמאי. **מתרצת הגמרא: לָא קַשְׁיָא, כָּאן** - מה שנאמר שהרוצה לעשות כבית שמאי היינו **קוֹדֶם** שיצאה **בַּת קוֹל** ואמרה שהלכה כבית הלל בכל מקום[5]. **כָּאן** - ומה שנאמר שלעולם הלכה כבית הלל היינו **לְאַחַר** שיצאה **בַּת קוֹל** ואמרה שהלכה לעולם כבית הלל.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף: וְאֵיבָעֵית אֵימָא - ואם תרצה תוכל ליישב כך, **הָא וְהָא** - שתי הממרות במשנה נשנו **לְאַחַר** שיצאה **בַּת קוֹל**, אלא שתחילה נשנו דברי חכמים שסמכו על הבת קול ופסקו הלכה כבית הלל[6], ולאחר מכן נשנו דברי החולק על חכמים,

---

כ. **רש"י** (ד"ה ופלוגתו וד"ה תורתו). וראה לעיל (ה:ב) בהערה שהבאנו ראשונים הסוברים שמבוי עקום אינו צריך כל תיקון בעקמימותו, וכתבו תוספות (נעיל ע"ב ד"ה רב) שלדעתם יש לגרוס בסוגייתנו 'ואצרכוה דלת', והכוונה היא לאחד הפתחים של המבוי לרשות הרבים. וראה עוד בתוספות (פב) שביארו גם את גירסתנו 'דלתות' לדעת הראשונים הללו.

כא. **רש"י** (נעיל ו. ד"ה מולמו כפתוס). ולדעת מורו הזקן של רש"י שכוונת שמואל להצריך במבוי עקום שלשה לחיים, כאן יהיה צורך בלחי רביעי לעקמומית השניה.

כב. **אף** שאין קשר בין שתי המחלוקות של רב ושמואל במבוי עקום, ובתיקוני מבוי מפולש, ניתן לפסוק בדבר אחד כרב ובדבר שני כשמואל, מכל מקום הגמרא הבינה כעת שכיון שהן לרב והן לשמואל די בצורת הפתח, ואף אחד מהם אינו מצריך דלתות, אין לצרף את החומרות של שניהם לאסור דבר ששניהם התירו. תוספות (ד"ה ומי) וריטב"א (ד"ה ופלוגתו).

כג. **הגמרא** להלן מבארת איך הותר לנהוג כבית שמאי מאחר שהלכה כבית הלל.

כד. **בגמרא** להלן (ז.) יתבאר מדוע הנוהג את שתי הקולות נחשב רשע והנוהג את שתי החומרות נחשב כסיל.

כה. **כמובא** להלן (ז:) ששלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו, יצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלוקים חיים והלכה כבית הלל. 'בת קול' שנזכר הרבה פעמים בדברי חז"ל הוא קול מחודש לשעתו מהבורא יתברך להודיע סדרו לירא'ו, והשתמשו בו חז"ל לאחר שפסקה הנבואה. תוספות יום טוב (יבמות פט"ז מ"ו). ובטעם שנקרא 'בת קול' כתבו תוספות בסנהדרין (יא. ד"ה בת) שהוא משום שלא היו שומעים את הקול עצמו מן השמים, אלא מתוך אותו קול שיצא מהשמים היה יוצא קול אחר ואותו היו שומעים, כמו פעמים שאדם מכה בכח ושומע קול אחר היוצא ממנו למרחוק. ובתוספות יום טוב (שם) כתב שנקרא בת קול לפי שאינו נבואה ממש אלא במדריגה למטה ממנו, כדוגמת הבת לאביה, ומחמת שכוחה חלוש לא קראוהו 'בן קול' אלא 'בת קול'.

כו. **הקשו** התוספות (ד"ה מלמ) לשיטת חכמים שפוסקים הלכה על פי בת קול, מדוע לא פסקו הלכה כרבי אליעזר במחלוקתו עם חכמים בענין תנורו של עכנאי (ס"ע נמ:). ותירצו שבענין תנורו של עכנאי, רק לאחר שרבי אליעזר אמר שאם הלכה כמותו, מן השמים יוכיחו, יצאה בת קול שהלכה כמותו, ומוכח שהבת קול לא יצאה אלא לכבודו של רבי אליעזר, אבל במחלוקת בית שמאי ובית הלל, הבת קול יצאה מעצמה. עוד תירצו שבענין תנורו של עכנאי היה רבי אליעזר יחיד נגד רבים, והבת קול פסקה הלכה נגד המבואר בתורה 'אחרי רבים להטות'. אולם במחלוקת בית שמאי ובית הלל, היו בית הלל הרוב, ורק משום שבית שמאי היו יותר חריפים לכן הוצרכה בת קול לומר שאף על פי כן הלכה כבית הלל.

וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא דְּלָא מַשְׁנַח בְּבָת קוֹל - הסובר שאין לפסוק הלכה על פי בת קול[א].

הגמרא מביאה תירוץ נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא אמנם במחלוקות בית שמאי ובית הלל אין בהלנה כבית שמאי כיון שהלכה נפסקה כבית הלל, והמשנה שאמרה שהרוצה לעשות כבית שמאי עושה, **הָכֵי קָאָמַר** - כך היא מתפרשת, **כָּל הֵיכָא דְּשַׁנְּתָה** - כל מקום שתמצא **תְּרֵי תַּנָּאֵי וְתְרֵי אֲמוֹרָאֵי** - שני תנאים או שני אמוראים **דְּפָלְגִי אֲהֲדָדֵי בֵּצִין אֲהַלְכוֹת בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל** - שנחלקו ביניהם בדומה למחלוקת בית שמאי ובית הלל, שבדין אחד זה מחמיר וזה מיקל ובדין אחר זה מיקל וזה מחמיר, **לֹא לִימְעֲבַד כִּי קוֹשְׁיָה דְּמָר וְכִי קוֹשְׁיָה דְּמָר** - אין לנהוג גם כקולא של זה וגם כקולא של זה, **וְלָא בְּחוּמְרֵיהּ דְּמָר וְכִי חוּמְרֵיהּ דְּמָר** - ואף לא כחומרות של שניהם, **אֶלָּא** כך יש לנהוג, **אוֹ כִּי קוֹשְׁיָה דְּמָר וּבְחוּמְרֵיהּ עֲבִיד** - או כדעת האחד בקולותיו ובחומרותיו, **אוֹ כְּקוֹשְׁיָה דְּמָר וּבְחוּמְרֵיהּ עֲבִיד** - או כדעת השני בקולותיו ובחומרותיו[ב].

לאחר שהתבארה הברייתא, הגמרא חוזרת לקושיא אודות המבוי שבנהרדעא שהיה עקום ומפולש לרשות הרבים בשני ראשיו, ושהחמירו בו גם כחומרת רב וגם כחומרת שמואל. מקשה הגמרא: מִכָּל מָקוֹם קָשְׁיָא הלא התבאר שאין לעשות כן. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בָּר יִצְחָק** לא התחמירו בנהרדעא כחומרותיהם של רב ושמואל, אלא **בּוּיְיהּ כְּרַב עֲבַדוּהָ** - עשו הכל כדברי רב, וגם בעניין תיקון מבוי מפולש סובר רב שצריך דלתות, **דְּאָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב,** אמנם **הֲלָכָה** כתנא קמא שבמבוי מפולש אין צורך בתיקון דלתות אלא די בצורת הפתח מצד אחד ולחי או קורה מהצד השני, **וְאֵין מוֹרִין כֵּן** - אבל להורות הלכה למעשה, אין מורים אלא כחנניה שצריך דלתות, ונמצא שנהגו בנהרדעא כדעת רב.

מקשה הגמרא: וְלֶרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה אָמַר רַב דְּאָמַר הֲלָכָה כתנא קמא שמבוי מפולש אין צריך דלתות **וּמוֹרִין כֵּן** - ואף מורין כן הלכה למעשה, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** - אין ניישב את המנהג שנהגו בנהרדעא גם כחומרת רב וגם כחומרת של שמואל. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שִׁיזְבִי, כִּי לֹא עֲבַדִינַן כְּחוּמְרֵי דְּרַבִּי תְּרֵי** - באיזו מחלוקת נאמר שאין להחמיר כחומרותיהם של שני החולקים, **דְּווּקָא הֵיכָא דְּתְרֵי אֲהֲדָדֵי** - במקום שהחומרות סותרות זו את זו, כלומר שהטעם של המחמיר בדין אחד הוא סיבה לקולא בדין השני, לכן אם יחמיר בשני הדינים הרי הוא כסילי[ג], ואם יקל בשניהם הרי הוא רשע שהרי הוא מזלזל באיסורי תורה.

הגמרא מביאה דוגמא למחלוקת כזאת: קִבְּלוּ שְׁדֵרָה וְגוּדְגְּדוֹת של מת שמטמאים באהל המת כשהם שלמים[ד], **דְּתַנְיָא** - ששנינו במשנה (אהלות פ"ג מ"ג), **הַשְּׁדֵרָה וְהַגּוּדְגְּדוֹת שֶׁחִסְּרוּ** - ואינם שלמים, אין הם מטמאים באהל אלא רק במגע ובמשא. מבארת המשנה, **וְכַמָּה חִסְּרוּן בְּשִׁדְרָה** - כמה צריך שתחסר השדרה ולא תטמא באהל, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שְׁתֵּי חוּלְיוֹת,** אבל אם נחסר ממנה רק חוליא אחת, עדיין נחשבת השדרה שלמה ומטמאה באהל. **וּבֵית הִלֵּל** חולקים **וְאוֹמְרִים** שאף אם חסר מהשדרה רק **חוּלְיָא אֲחַת** אינה מטמאה עוד באהל. **וּבְגוּדְגְּדוֹת,** כמה יחסר ממנה ולא תטמא עוד באהל, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, כְּמֹלֵא מַקְדֵּחַ** - כשיעורו של עובי המקדח [-כלי שקורחים בו נקבים[ה]], והוא יותר משיעור סלע. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא מִן הַחַי וְיָמוּת** - אם נחסר מהגולגלת כמות כזאת שאם היתה ניטלת כמות כזאת מגולגלת של אדם או בהמה חיים היו מתים מחמת כן, והוא שיעור סלע, שוב אינה מטמאת באהל.

וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, וְכֵן לְגַגְנֵן טָרִיפָה - כמחלוקתם לענין טומאת אהל כן מחלוקתם לענין טריפה. והיינו שאם נחסרה חוליא אחת בשדרתה של בהמה, לבית שמאי המחמירים בענין טומאת אהל וסוברים שהשדרה עדיין נחשבת שלימה בחסרון כזה, לענין טריפה תהיה זו קולא והבהמה אינה טריפה. ולבית הלל שמקילים בטומאת אהל וסוברים שבחסרון של חוליא אחת נחשבת השדרה לחסירה, לענין טריפה תהיה זו חומרא והבהמה נטרפת על ידי כך.

וכן בגולגולת', אם נחסר מגולגולת בהמה שיעור של סלע, לבית שמאי המחמירים בענין טומאת אהל וסוברים שבחסרון של סלע עדיין נחשבת הגולגולת שלימה, לענין טריפה תהיה זו קולא והבהמה אינה טריפה. ואילו לבית הלל שמקילים בטומאת אהל וסוברים שבשיעור סלע נחשבת הגולגולת חסירה ואינה מטמאת באהל, לענין טריפה תהא זו חומרא והבהמה נטרפת[ו].

על מחלוקת כזאת שחומרא בדין אחד סותרת את החומרא בדין השני נאמר בברייתא שהמיקל בשניהם [כגון במת כבית הלל ובטריפה כבית שמאי] נקרא רשע, כיון שהוא מזלזל באיסורי תורה ומיקל בשתי קולות הסותרות זו את זו. והמחמיר בשניהם [כגון בטריפה כבית הלל ובמת כבית שמאי] נקרא כסיל שאינו מבין שהנהגותיו סותרות זו את זו[ז], **אֲבָל הֵיכָא דְּלָא סָתְרֵי אַהֲדָדֵי עֲבַדִינַן** - אבל במחלוקת שאין החומרות סותרות זו את זו, וכגון בענייננו, שדינו של רב שמבוי עקום דינו כמפולש, אינו סותר את דינו של שמואל שפסק כחנניה במבוי מפולש שצריך דלתות, ניתן להחמיר כחומרות של שניהם[ח], וכן עשו בנהרדעא.

מקשה הגמרא: וְהֵיכָא דְּסָתְרֵי אַהֲדָדֵי לָא עֲבַדִינַן - האמנם אין לנהוג בשתי חומרות הסותרות זו את זו. **מְתִיב** - הקשה **רַב מְשַׁרְשְׁיָא, מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁיָּשְׁבוּ** פירות מעץ **הָאָתְרוֹג בְּאֶחָד בְּשַׁבָּט** של השנה השלישית לשמיטה **וְנָהֲגוּ בּוֹ שְׁנֵי עִישּׂוּרִין** - עישר את פירותיו בשתי מעשרות, גם מעשר שני וגם מעשר עני, [מלבד תרומה גדולה ומעשר ראשון][ט]. מעשר **אֶחָד** [-מעשר עני] **כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי** הסוברים שבאחד בשבט, שהיום שבו לקט רבי עקיבא את הפירות, חל ראש השנה לאילן, וביום זה מתחילה השנה השלישית שנוהגו בה מעשר עני, ולכן עישר מהפירות מעשר עני. **וּמַעֲשֵׂר אֶחָד** [-מעשר שני] **כְּדִבְרֵי בֵּית הִלֵּל** הסוברים שבט"ו בשבט חל ראש השנה לאילן, ורק אז מתחילה השנה השלישית, וכיון שהוא לקט את הפירות באחד בשבט שלדעת בית הלל זו עדיין השנה השניה שנוהג בה מעשר שני, לכן עישר מעשר שני[י]. ונמצא שרבי עקיבא נהג בשתי חומרות הסותרות זו את זו, שהרי אין שנה שנוהג בה גם מעשר עני מעשר עני.

א. **כפי** שמובא בגמרא (ב"מ נט:) שנחלקו חכמים ורבי אליעזר בהלכה, ויצאה בת קול מן השמים ואמרה שהלכה כרבי אליעזר, ואמר רבי יהושע הלא נאמר (דברים ל' יב), 'לא בשמים היא', ואין קובעים הלכה על פי בת קול. והקשו התוספות (ו: ד"ה סלע) מנין שרבי יהושע אינו מתחשב כלל בבת קול, הלא רבי יהושע אמר את דבריו במחלוקת רבי אליעזר וחכמים בענין תנורו של עכנאי, שהבת קול הודתה נגד המבואר בתורה 'אחרי רבים להטות', או משום שהיה ברור שהבת קול יצאה רק לכבודו של רבי אליעזר [כמבואר לעיל (ו:) בהערה], ומנין שגם בשאר מחלוקות אין הלכה כבת קול. ותירצו שרבי יהושע אמר 'לא בשמים היא' משמע שזו הוראה כללית לכל אופני הבת קול שאין לסמוך עליה להלכה. בהגהות רבי אלעזר משה הורביץ (ד"ה ורי יהושע), דייק מכך שלא אמרה הגמרא 'הא רבי יהושע והא רבנן', שכוונת הגמרא לתרץ שכל דברי הברייתא הם דברי רבי יהושע, ואף הרישא שנאמר בה 'לעולם הלכה כבית הלל'. והיינו משום שגם לדעת רבי יהושע הלכה בכל מקום כבית הלל, ולא מחמת הבת קול, אלא משום שהם שמעו הרוב, והרוצה להחמיר במקום אחד כבית שמאי יכול לעשות כן, חוזרי כוונת הברייתא.

ב. **הגמרא** להלן מבארת מדוע המיקל בשני הדינים נקרא רשע והמחמיר נקרא כסיל. מה שהשוותה הברייתא מחלוקת שאר תנאים ואמוראים למחלוקת בית שמאי ובית הלל, ביאר בחורת חיים (ד"ה כל סיפא) שהוא משום שאם בית שמאי ובית הלל היו הראשונים שנחלקו ביניהם, ועד ימיהם לא היו מצויות מחלוקות בישראל, כמו שאמרו בגמרא (סנהדרין פח:) 'משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל'. ובאמת אליהו (משלי ד' יח) כינן שהוא להורות שאף כשהחולקים הם שקולים, כבית שמאי ובית הלל, שהיו בית הלל רוב ובית שמאי חריפים, מכל מקום אין לעשות החומרות או הקולות שני הצדדים, וכל שכן כשאינם שקולים.

ג. **שעליו** אמר הכתוב 'הכסיל בחושך הולך', שאינו יודע להבחין על מי לסמוך. רש"י בראש השנה (יג: ד"ה מקולו). והולך בחושך, שאינו רואה טעמו של דבר. תורת חיים (ד"ה כל סיפא). ד. **משום** שנאמר בפסוק (במדבר יט ט) בענין המטמאים באהל, 'או בעצם אדם', ודרשו חכמים עצם שניכר בו צורת אדם, והיינו שדרה וגולגולת שניכר בה שהיא של אדם. רע"ב (פסחים סה). ה. **רמ"ב** (כלים פ"ג מ"ג). ו. **במשנה** (אהלות פ"ג מ"ג) נחלקו רבי מאיר וחכמים מהו שיעור המקדח שהזכירו בית שמאי, לדעת רבי מאיר הכוונה היא למקדח קטן של רופאים שבו פותחים את המכה, ולחכמים הכוונה היא למקדח גדול שהיה בלשכה, ומבואר בגמרא (סנהדרין נח:) שאפילו מקדח קטן של רופאים הוא יותר משיעור סלע. ז. זו שיטת רש"י ש'כן לטריפה' עוסק גם בענין גולגולת כמבואר בר"ש בחולין (מ: ד"ה כמלוגמא). ח. **הקשו** התוספות (ד"ה הכא) שלכאורה לשון בית הלל 'כדי שיניעל מן הזי דימות' אינה מובנת, הלא גם לבית שמאי [שעשיעורם גדול יותר] ההבחנה לא תהיה אם יחסר מהגולגולת השיעור שלהם, ואם נחלקו מהו השיעור שבה ההבחנה מתה היו צריכים בית הלל לפרש יותר ולומר ששיעור מיתה הוא בפחות ממלא מקדח, ועוד הקשו שבשיעורי שניהם ההבחנה תמות מה שחידש רב יהודה ששיעורם נכון גם לענין טריפה, הלא פשוט הדבר שאם ארע להבחנה דבר מה שראוי תמות מהמחת הרי היא טריפה. ותירצו שאם נחסר מהגולגולת על ידי נטילה לכל הדעות היא תמות בשיעור של סלע, וחידש רב יהודה שכמחלוקתם בענין טומאת אהל. כך נחלקו לענין טריפה כשנחסר מהגולגולת מחמת רקבון וחולי. והיינו שבית שמאי סוברים שצריך שיעור חסרון של מלא מקדח שהוא שיעור גדול יותר ממסלע כדי שתמות, אבל בחסרון של סלע שבהמה לא תמות ואינה טריפה, ובית הלל סוברים שהשיעור בחולי הוא 'כדי שינטל', כלומר באותו השיעור שבהבהמה מתה כשנוטלים מהגולגולת בידים והיינו בחסרון של סלע. ט. **רש"י** בראש השנה (יז: ד"ה מקולו) [על פי הפמ"ג (פ"ח סי' סנג ס"ק ל"ו)] והרמב"ן (מובא מנ: ד"ה סק"ו) והרשב"א (שם ס"ה סלע), ביארו שאף במחלוקת שלא נפסקה הלכה כאחד החולקים ויש ספק כמי לנהוג, אין לנהוג בשתי חומרות הסותרות זו את זו אף אם מדובר בדבר שם תורה, והכלל שאמרו בעבודה זרה (ו:) במקרה של מחלוקת בין החכמים, שאם אחד מהחולקים גדול בחכמה ובמניין יש לנהוג כמותו, ואם הם שקולים בדברי תורה הלך אחר המחמיר, זה דווקא בחומרות שאינם סותרות זו את זו. ובחזון איש (ד"ה כל קק"ל), נראה [לשיטה זו] שדווקא בספק בענין שנחלקו בו חכמים, שאין זה נחשב לספק בדין, ראוי לנהוג כאחד מהם בין לקולא ובין לחומרא ולא להחמיר בשתי החומרות, אבל בספק בדין, כגון שהיינו מספקפים מעצמנו בענין חסרון בשדרה ובגולגולת, ראוי להחמיר בשתי החומרות גם בטומאת אהל וגם בטריפות. אולם התוספות בראש השנה (יז: ד"ה מקולו) והר"ן (ד"ה כן) סוברים שדווקא כשידוע כמי נפסקה ההלכה, כגון במחלוקת בית שמאי ובית הלל שהבדר ידוע שההלכה כבית הלל, אין לנהוג בשתי החומרות כשהן סותרות זו את זו, אף לא במידת חסידות, אבל במקום שיש ספק כמי ההלכה, בדבר תורה יש להחמיר אף בשתי חומרות הסותרות זו את זו. י. **ובמו** כן הנהג בקולות של שניהם שאינן סותרות זו את זו, אינו נקרא רשע, וכן כתב רש"י (ד"ה מקולו), ומה שבסוגייתנו נקטה הגמרא רע שהנוהג בחומרות של שניהם אינו נחשב כסיל, הוא משום שסוגייתנו מדברת בענין המבוי של נהרדעא שנהגו בו בחומרות של שניהם. תורת חיים (מובא מב: ד"ה מתוכחתי). יא. **סדר** המעשרות בששת השנים שלאחר השמיטה הוא, בשנה הראשונה, השניה, הרביעית והחמישית נוהג מעשר שני [מלבד תרומה ומעשר ראשון שנוהגים בכל השנים], ובשנה השלישית והשישית נוהג מעשר עני. נחלקו התנאים (ב"ק כ:) מתי חל ראש השנה לאילן, כלומר היום שבו מתחלפת השנה לדיני האילן, לדעת בית שמאי השנה מתחלפת באחד בשבט ולדעת בית הלל בט"ו בשבט. בכל האילנות חנוכת הפרי היא הקובעת את שנת המעשר, כלומר פרי שחנט קודם ראש השנה לאילן, נוהג בו מעשר של השנה שעברה, ואם חנט לאחר ראש השנה הוא מתעשר לשנה הבאה. בפרי האתרוג, בשונה משאר אילנות, לקיטת הפרי היא הקובעת, שאם נלקט קודם ראש השנה הפרי מתעשר לשנה שעברה ואם נלקט לאחר ראש השנה הפרי מתעשר לשנה הבאה. קירדום (ב:) וברמב"ם (מעשר שני פ"ב ה"ב). יב. **התוספות** (ד"ה ואיבעית) הביאו מהירושלמי (ד"ה פ"ד ה"ב) שדבר עקיבא לא הפריש פעמיים, פעם אחת מעשר שני ופעם אחת מעשר עני, אלא הוא השתמש באותן פירות לשני המעשרות. והיינו שתחילה הפריש עשירית מהפירות והתנה שאם יש שנה שהיא יהיה זה מעשר שני, ואם היא שנה שלישית יהא זה מעשר עני, ולאחר מכן חילל את המעשר שני על מעות [והעלה את המעות לירושלים, מהרש"ל], ואת הפירות עצמם נתן לעניים בתורת מעשר עני [גם התוספות בראש השנה (יז. ד"ה ואיבעית) הביאו את הירושלמי אך לא כתבו שעשה תנאי, אלא את הפירות שעישר תחילה

מתרצת הגמרא: רַבִּי עֲקִיבָא נהג כך, לא משום שרצה להחמיר גם כבית שמאי וגם כבית הלל, אלא רצה לנהוג כבית הלל, **וְגָמְרִיהּ אִיסְתָּפֵיק לֵיהּ** - האם בית הלל אמרו שראש השנה לאילן חל באחד בשבט, **אִי בְּחַמִּישָׁה בִּשְׁבָט אֲמוּר** - או שחל לדעתם בחמשה עשר בשבט, **וְעָבַד הָכָא לְחוּמְרָא וְהָכָא לְחוּמְרָא** - ולכן החמיר כשני הצדדים[יג].

★

הגמרא שבה לדון במחלוקת תנא קמא וחנניה (לעיל ו.) **בהכשר מבוי מפולש: יָתִיב רַב יוֹסֵף קַמֵּיהּ דְּרַב חוּנָא וְיָתִיב וְקָאָמַר** - ישב רב יוסף לפני רב הונא ואמר, **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַתְנִיתִין** תנא קמא וחנניה בדין מבואות המפולשים[יד], נאמרה רק **בְּאוֹפֶן** שהמבוי היה פתוח לרשות הרבים משני צדדיו, כגון שהיתה **קָרְנָיָא** [-דרך שבני אדם הולכים בה] **מִבָּאן, וְקָרְנָיָא מִבָּאן,** וְכן אם היתה **פְּלָגְיָא** [-רחוב של שווקים] **מִבָּאן, וּפְלָגְיָא מִבָּאן, אֲבָל** אם היה צידו האחד של המבוי פתוח לכרמלית, שאיסורה מדרבנן, כגון שהיתה **קָרְנָיָא,** שהיא רשות הרבים **מִבָּאן, וּבְקָעָה** של שדות[טו], שהיא כרמלית [ציור א], **מִבָּאן, אוֹ** אם היו שני הצדדים פתוחים לכרמלית, כגון שהיתה **בְּקָעָה מִבָּאן וּבְקָעָה מִבָּאן,** אזי כולם מודים **שֶׁעוֹשֶׂה צוּרַת הַפֶּתַח מִבָּאן** - בצד האחד של המבוי, **וְלֶחִי וְקוֹרָה**[טז] **מִבָּאן** - מצדו השני, ודי בכך.

הגמרא שואלת על דברי רב יוסף: הָשְׁתָּא, ומה כאשר יש **קָרְנָיָא מִבָּאן וּבְקָעָה מִבָּאן,** אמרת **שֶׁעוֹשֶׂה** [יז] **צוּרַת הַפֶּתַח מִבָּאן וְלֶחִי וְקוֹרָה מִבָּאן,** אף על פי שצד אחד של המבוי פתוח לרשות הרבים, כאשר שני צדדיו פתוחים לכרמלית, שהיתה **בְּקָעָה מִבָּאן וּבְקָעָה מִבָּאן, מִיבָּעְיָא** - וכי יש צורך לומר שדי לו בצורת הפתח מכאן ולחי וקורה מכאן, ולשם מה נזקק רב יוסף להזכיר דוגמא זו[יח].

ציור א

משיבה הגמרא: הָכִי קָאָמַר - כך היא כוונת דברי רב יוסף, **אם** היתה **קָרְנָיָא מִבָּאן וּבְקָעָה מִבָּאן, נַעֲשָׂה** דינו של מבוי זה **כְּמִי** שהיתה לו **בְּקָעָה מִבָּאן וּבְקָעָה מִבָּאן,** שאינו פתוח לרשות הרבים כלל, ועל כן די לו בצורת הפתח מכאן ולחי וקורה מכאן[יט].

הגמרא תדון עתה בדין מבוי הנפרץ לרחבה[כ]. מביאה הגמרא את סיום דברי רב יוסף: רב יוסף פירש את דין מבוי המפולש לכרמלית, ששמעו מרב יהודה בשם רב, **וְסָתָם גַּבֵּי נוֹסֵף** דין נוסף **מְשַׁמְעֵהּ דְּרַב יְהוּדָה** - בשם רב יהודה עצמו, ולא פירש לו רב יהודה ממי למד דין זה, **שֶׁאִם הָיָה הַמְבוֹי** הפתוח בראשו לרשות הרבים, **בָּזָה** - מסתיים ופתוח בסופו **לְרֶחְבָה** - לחצר שאחורי הבתים, שדינה כרשות היחיד מפני שהיא מוקפת ארבע מחיצות[כא], אזי אף אם כותל הרחבה שכנגד פתח המבוי היה פרוץ לרשות הרבים[כב], ונמצא שהמבוי מפולש לרשות הרבים דרך הרחבה, מכל מקום **אֵין** המבוי **צָרִיךְ בָּלוּם** בצדו הפתוח לרחבה [ציור ב][כג], שמאחר שאינו מפולש לרשות הרבים אלא דרך הרחבה, אינו נחשב כמבוי מפולש, אלא מבוי סתום הוא, ואינו זקוק אלא ללחי וקורה בראשו הפתוח לרשות הרבים[כד].

מדברי רב יהודה מבינה עתה הגמרא שמבוי המפולש לרשות הרבים דרך רשות היחיד אינו נידון כמפולש. שהרי בהכרח דינו אמור כשנפרצה הרחבה לרשות הרבים, ואף על פי כן לא נעשה המבוי כמפולש, עוד משמע מדבריו, שדווקא כאשר כלה המבוי לרחבה אינו צריך כלום, מפני שרחבה אין בה דיורים שהרי אינה זקוקה לערב עם המבוי, אך אם היה המבוי נפרץ לחצר, היו בני החצר אוסרים על בני המבוי את הטלטול במבוי אם לא יערבו עימם ב'שיתופי מבואות'[כה].

הגמרא דנה בשם מי אמר רב יהודה דין זה: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף, הָא דְּרַב יְהוּדָה, דְּשָׁמוּאֵל הִיא - בודאי שמעו מרבו שמואל, ולא מרבו רבי[כו],

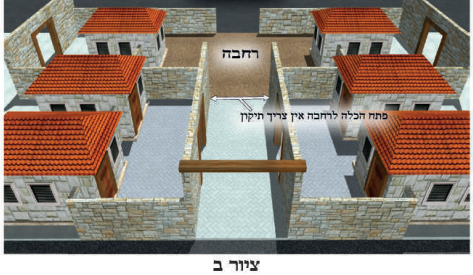

ציור ב

למעשר שני חילל ונתן לעניים, והאריכו האחרונים [אשד הנחלים (פסוה"מ כפ"ן)] לבאר במה נחלקו בעלי התוספות). הטעם שרבי עקיבא לא התחבר בתוספות בסוגייתנו, אבל בראש השנה (יז. ד"ה ונסב) פירשו שאם היה מפרש שעירית למעשר אחד ואחר כך היה מפרש שעירית מהנשאר למעשר השני, לא היה הכל מתוקן. וביאר הערוך לנר (פסוס"ד שם) את טוותנם, שאמנם אם היה צריך להפריש מעשר שני, וחל המעשר שני שעישר תחילה, נמצא שהמעשר עני שעישר אחר כך אינו כלום והכל היה מתוקן. אבל אם היה צריך להפריש מעשר עני, וחל המעשר עני שעישר אחר כך, נמצא שהמעשר שהפריש תחילה הוא טבול למעשר עני [שהרי הוא הפריש עשירית מכמות הפירות שנשארה לאחר הפרשת המעשר שני] וצריך לחזור ולהפריש גם ממנו מעשר עני. יג. **וכתב** הרי"טב"א (ד"ה נמי"ש) שמדובר שלא היה לרבי עקיבא מי שיכרר לו את האמת, אבל אדם שיכול לברר מהי ההלכה ואינו מברר, אף שעליו להחמיר מפני שאינו יודע מה הדין, מכל מקום נקרא כסיל כיון שהיה צריך ללמוד ולא למד. יד. **לחנניה** צריך בסופם דלת, ולתנא קמא צורת הפתח. טו. **רש"י** (שבת ו. ד"ה בקונם).

טז. **כלומר,** לחי או קורה. וכך היא הגירסא בכתבי היד. הגהות וציונים. יז. **ואין** לומר שרב יוסף התכוון לומר שאפילו כשיש כרמלית משני צידי המבוי צריך המבוי צורת הפתח, ואין די בתיקון פחות מזה, מפני שמשמעות דבריו שבא להשמיענו היתר ולא איסור. תוספות (ד"ה בקונם). ועוד, שדבר פשוט הוא שאין מבוי מפולש ניתר בלא צורת הפתח, ואין צורך להשמיענו. תוספות רא"ש ותוספות רבינו פרץ (ד"ה בקונם). יח. **רב** יוסף נקט בלשון המתפרשת כדרך 'עשה', כדי להשמיע שכשם שמבמבוי הפתוח משני צדדיו לכרמלית רשאי לעשות את צורת הפתח באיזה צד שירצה, כך גם כשיש סרטיא מכאן ובקעה מכאן רשאי לעשות את צורת הפתח באיזה צד שירצה, ואינו חייב לעשותה דווקא בצד הפתוח לסרטיא, על אף שהמבוי פתוח שם לרשות הרבים. שפת אמת (ד"ה ס"ק). יט. **עד** עתה דנה הגמרא בדיני מבוי המפולש לרשות הרבים או לכרמלית, אך כאשר ראש המבוי פתוח לרשות היחיד, כגון לחצר או לרחבה שאחוריי הבתים, בודאי אינו מבוי מפולש, אלא מבוי סתום הוא, מאחר שמחיצות רשות היחיד סוגרות אותו בסופו, ואין הרבים יכולים לבקעם כי מצד לצד, ודי לו בלחי וקורה בראשו. אך במקרה שסופו של המבוי כלה לרשות היחיד שפתוחה מעברה השני לרשות הרבים, ונמצא שיש מעבר מרשות הרבים לרשות הרבים דרך המבוי ודרך רשות היחיד שבסופו, מתעוררת שאלה האם הינו כמפולש, או שמא מתוך שאין מעבר לרבים אלא דרך רשות היחיד, אין לדונו כמפולש. ועל נידון זה יסובו דברי הגמרא להלן. כ. **בד** 'חצר' המוכרת בש"ס היא חצר שלפני הבית, ומשמשת לכניסה ויציאה, ואילו החצרות שאחוריי הבתים נקראות 'רחבה' או 'מוקצה' (רש"י ד"ה ת"ר, לעיל ט. ד"ה כותלי). יכולן רשות היחיד הן, אך יש ביניהם הבדל בכמה דינים: א. חצר דקוקה לעירוב של כל בני החצרות השותפים לאותו מבוי, אך רחבה, מפני שאין בה דיורים שיוצאים ובאים בה, ואין תמשישה תדיר, מותר לטלטל מן המבוי אליה ולהיפך ללא עירוב (רש"י ד"ה ת"ר, כיצי"פ לקמן נ:). ב. מותר לטלטל בתוך חצר גם אם היא גדולה ביותר, מפני שהיא מוקפת לדירה. אך רחבה, שאין פתח מן הבית אליה (רש"י ד"ה ת"ר, לקמן נ:). ג. ד"ה ופתח), מן הסתם אינה מוקפת לדירה, ועל כן אם היא גדולה יותר מבית סאתיים, תיקנו חכמים שיהיה דינה כרמלית, ואסור לטלטל בתוכה אלא בתוך ארבע אמות (לקמן נ:). רחבה זו שהוזכרה בסוגייתנו, בהכרח לא היה דינה ככרמלית, שאילו היתה ככרמלית בודאי היה המבוי נאסר מחמת פילושו לרחבה עצמה. רש"י לקמן (כג: ד"ה ת"ר). הטעם שלא היה דינה ככרמלית, משום שמדובר ברחבה שהוקפה לדירה. [רש"י שם, והוסיף שגם היו בה דיורים. אך תוספות (כג: ד"ה ת"ר) כתבו שברבים אלו חזר בו רש"י ממה שפירש בסוגייתנו שרחבה זו לא היו בה דיורים (ועיכ עוד לקמן ת. בהגהות בשיטת הפוסקים בסוגייתנו)]. והמאירי (ד"ה מבוי) כתב שאפשר גם שרחבה זו לא הוקפה לדירה אך לא היתה גדולה בית סאתיים. כא. **ולא** היתה פרצה זו יתירה על עשר אמות, שאם לא כן אף הרחבה עצמה היתה נאסרת מהמחה. חידושי המאירי (ד"ה ת"ר). כב. **רש"י** (ד"ה ת"ר). ואפילו קורה או לחי אין צריך באותו רוח. ריטב"א (ד"ה סתם).

כג. **ההברה** שדברי רב יהודה נאמרו באופן שהיתה הרחבה פרוצה לרשות הרבים בכותל שכנגד המבוי, ביאר רש"י (ד"ה ת"ר), מפני שאם לא כן הלא פשוט שמבוי המפותח בסופו לרחבה סתומה נחשב כמבוי סתום, שהרי הרחבה סגורה במחיצות, ואף אין בה דיורין שיאסרו על בני המבוי את הטלטול למבוי. אלא דאי שמדובר ברחבה המפורצה לרשות הרבים, והשמיענו רב יהודה שאף על פי כן לא נעשה המבוי כמפולש. ותוספות (ד"ה ת"ר) הוסיפו, שאף מסדר הסוגיא מוכח כן, שהנידון הוא האם המבוי זקוק לתיקוני מבוי המפולש, ועל כן בהכרח מדובר כשנפרצה הרחבה לרשות הרבים. כד. **מדברי** רב יהודה משמע שמבוי הכלה לחצר זקוק לערב עימה, כמבואר ברש"י (לקמן ע"ב ד"ה ומפני). ואמנם כל חצר המפותחת למבוי, אוסרת את המבוי עד שיערבו, אך מדברי רב יהודה נשמע חידוש, שאפילו במקרה זה, שהפתח שבין החצר למבוי לא היה פתוח שם מעולם, אלא נפרץ עתה, ואין בני החצר רגילים להלך במבוי, אף על פי כן החצר אוסרת את המבוי. וטעם הדבר, מפני שסברת 'אינה רגילה בו' מועילה רק כאשר בין המבוי לחצר יש 'פתח' גמור, ולא 'פירצה', וכאן מדובר שהמבוי נפרץ במלואו לחצר, ורב יהודה משמיענו שנידון כ'פירצה' ולא כ'פתח', אף על פי שלעומד בחצר נראה שנותרו שיירים מהכותל שהפסיק בינה למבוי. (רמב"ם לעיל ה. ופרק"ג ס"ב ס"ו ופעמ"ש, ופמ"ז ס"ב ס"ו).

והטעם שרב יהודה אמר את דינו במבוי הכלה לרחבה, ולא אמרו במבוי הכלה לחצר שעירבה עם בני המבוי, ביאר רש"י (ד"ה ת"ר) שמעשה אירע במבוי הכלה לרחבה, ועל אותו מעשה אמר רב יהודה את דינו [במבואר לקמן (ע"ב)]. ותוספות (ד"ה ת"ר) כתבו שרב יהודה רצה לומר 'אין צריך כלום', ולשון זו שייכת רק ברחבה, אך אם היה המבוי כלה לחצר, מאחר שזקוקים לעירוב, אי אפשר לומר 'אין צריך כלום'. כה. **וישינה** בכך ממה שנהג בדברי הראשונים, שפירש לך שהם בשם רב. רש"י (ד"ה הא).

כו. **רב** יהודה היה תלמיד של רב ושל שמואל. רש"י (פסוס ע. ד"ה כי, ושנ"ל).

דְּאִי דָּרֵב - שאם תאמר ששמע דין זה מרב, **קָשְׁיָא דָּרֵב אַדָּרֵב בְּתָרֵתֵי** - יסתרו דברי רב את דבריו במקום אחר בשני ענינים, **דְּאָמַר רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר רַב, מָבוֹי** שראשו פתוח לרשות הרבים, **שֶׁנִּפְרָץ** הכותל האמצעי שבסופו על פני כולו, ועתה הוא פרוץ **בְּמִלּוֹאוֹ לְחָצֵר** שנמצאת בסוף המבוי, שלא נותר מאומה מהכותל שחצץ בינו לחצר. **וְנִפְרְצָה** אף **הַחָצֵר** הזו **בְּנֶגְדּוֹ** - בכותל שממול המבוי, ויש עתה פתח מהחצר לרשות הרבים, ונמצא שהמבוי מפולש לרשות הרבים דרך החצר [ראה ציור], **הַחָצֵר מוּתֶּרֶת** בטלטול, שאף על פי שפרוצה היא לרשות הרבים ולמבוי, לא היו פרצותיה יתירות על עשר אמות, ונותרו בהן שיריים מן הכותל שמשני צידי הפירצה[א], ועל כן דינן כ'פתחים' הפתוחים לרשות הרבים ולמבוי, ואין חצר נאסרת מחמת פתחים במחיצותיה. ואף המבוי אינו אוסר את החצר אף על פי שלא עירבה עמו, מפני שלמבוי אין דריסת רגל בחצר, ואין בכוחו לאוסרה[ב]. **וְאִילּוּ הָמָבוֹי אָסוּר** בטלטול מפני שהוא נידון כמבוי המפולש, שהרי בסופו יש מעבר לרשות הרבים דרך החצר[ג].

מדברי רב יש ללמוד שמבוי המפולש לרשות הרבים דרך רשות היחיד נידון כמפולש. עוד משמע מדבריו שמבוי שנפרץ לחצר אינו זקוק לערב עם בני החצר, ולכן אמר שהמבוי אסור רק כאשר נפרצה החצר כנגדו, מדין 'מפולש', ומשמע שאלמלא היתה החצר נפרצת לרשות הרבים, לא היה נאסר המבוי[ד].

אבי מסיים את הוכחתו שדברי רב יהודה נאמרו בשם שמואל: וְאַמַּאי אסר רב לטלטל במבוי שנפרץ לחצר מדין מבוי מפולש, **לֵיחֲזֵי** - שיהיה דינו **מָבוֹי שֶׁלָּהּ לְרַחְבָּה**, שאינו נידון כמבוי מפולש, כפי שאמר רב יהודה, על אף שדרך הרחבה הוא מפולש לרשות הרבים משני צדדיו. ואמנם היה על רב לאסור את הטלטול במבוי, אך מטעם אחר, מפני שהוא פרוץ לחצר, ובני החצר אוסרים את הטלטול במבוי כל זמן שלא עירבו בניניהם, כפי שמשמע מדברי רב יהודה.

ונמצא שאם אכן רב יהודה למד את דינו מרב, הרי דבריו סותרים את עצמם בשתים: א. בדין מבוי מפולש, שבדברי רב יהודה מבואר שמפילוש דרך רשות היחיד אינו נחשב כמפולש, ואילו בדברי רב מבואר שהמבוי אסור כדין מבוי מפולש. ב. בדין עירובי חצירות, שמדברי רב יהודה משמע שמבוי שנפרץ לחצר נאסר מחמתה עד שיערבו עם החצר, ואילו מדברי רב משמע שאין המבוי נאסר מחמת החצר. ועל כן מן ההכרח לומר שדברי רב יהודה נאמרו בשם שמואל, ונחלקו רב ושמואל בשני דינים אלו[ה].

רב יוסף מודה לדברי אביי: אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, **אֲנָא לָא יָדַעְנָא** - איני יודע ממי שמעה רב יהודה, אלא זאת ידעתי, **דְּעוּבְדָּא הָוָה בְּדוּרָא דְּרַבָּנָתָא** - כך אירע מעשה בכפר אחד של רועים, **מָבוֹי שָׁבָלָה לְרַחְבָּה הָוָה** - היה שם מבוי הכלה לרחבה שנפרצה לרשות הרבים, **וְאָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב יְהוּדָה** - ובא מעשה לפני רב יהודה, **וְלָא אֲצְרֵכֵיהּ וְלָא מֵידֵי** - ולא הצריך רב יהודה לעשות תיקון כל שהוא בפתח שבין המבוי לרחבה. **וְאִי קָשְׁיָא מִשְׁמֵיהּ דְּרַב** - ואם ישנה קושיא כאשר תאמר שרב יהודה אמר דין זה בשם רב, **תֵּיהֲוֵי מִשְׁמֵיהּ דְּשְׁמוּאֵל וְלָא קָשְׁיָא מִידֵי** - יהיו הדברים אמורים בשם שמואל ולא יקשה עליהם כלל.

הגמרא דוחה, שאין הכרח לומר שדברי רב יהודה נאמרו בשם שמואל: הָשְׁתָּא דְּאָמַר לֵיהּ - עתה שאמר **רַב שֵׁשֶׁת לְרַב שְׁמוּאֵל בַּר אַבָּא, וְאָמְרֵי לֵיהּ** - ויש אומרים שאמר זאת רב ששת **לְרַב יוֹסֵף בַּר אַבָּא, אַקְבְּרֵיהּ לְהָךְ** - אבאר לך את דברי רב, כפי ששמעתי מפיו ביאור דין מבוי שנפרץ לחצר ונפרצה חצר כנגדו, **בָּאן שֶׁעֵירְבוּ, בָּאן שֶׁלֹּא עֵירְבוּ** - שיש חילוק בדין זה בין אם עירבו בני החצר עם בני המבוי, לבין מקרה שלא עירבו, מפני שכאשר אסר רב את הטלטול במבוי, לא מדין 'מבוי המפולש' אסרו, כפי ששברה הגמרא מתחילה[ו], אלא מדין 'חסרון עירוב', שבני החצר אוסרים את המבוי כשלא עירבו עימהי[ז]. ולכן כאשר עירבו בני החצר עם בני המבוי, מותר לטלטל בין במבוי ובין בחצר, וכשלא עירבו, החצר מותרת והמבוי אסור[ח]. והטעם שנקט רב את דבריו במקרה שנפרצה חצר כנגדו לרשות הרבים, מפני שרב ביקש לחדש שהחצר מותרת אף כאשר בני רשות הרבים עוברים בה כדי להגיע למבוי[ט].

הגמרא מסיימת שלפי דברי רב ששת מיושבים דברי רב יהודה: מאחר שטעמו של רב בדין 'חצר שנפרצה למבוי' הוא מחמת חסרון עירוב, ולא מדין מבוי המפולש, מעתה אפשר לומר שרב יהודה למד את דינו מרב, **וְדָרֵב אַדָּרֵב נָמֵי לָא קָשְׁיָא** - אין דברי רב סותרים את עצמם, **בָּאן** - דינו של רב יהודה במבוי הכלה לרחבה, דומה למקרה **שֶׁעֵירְבוּ בְּנֵי חָצֵר עִם בְּנֵי מָבוֹי**, שאין בו איסור מצד דיני עירוב, שהרי רחבה אין בה דיורין ואינה צריכה עירוביי[א]. ואילו **בָּאן** - דינו של רב ירמיה בר אבא, במבוי שנפרץ לחצר, מדובר באופן **שֶׁלֹּא עֵירְבוּ** בני המבוי עם בני החצר, והרי הם אוסרים על בני המבוי את הטלטול במבוי. אבל מצד דיני מבוי מפולש, בשני המקרים אין המבוי נידון כמפולש, מפני שפילושו הוא דרך רשות היחיד.

העולה מן האמור, שמבוי המפולש לרשות הרבים דרך רשות היחיד נידון כמבוי סתום, ולא כמפולשי[ב], ודי לו בלחי וקורה בראשו, ואינו זקוק לתיקון כל שהוא בסופו. ואין חילוק בין אם הוא מפולש דרך חצר או דרך רחבה.

ומדין עירובי חצירות ושיתופי מבואות, מבוי שנפרץ לחצר ולא עירבו ביניהם, החצר מותרת מפני שאין דריסת רגל למבוי עליה, והמבוי אסור, מפני בני החצר שלא נשתתפו בו בעירוב. ואם עירבו, שניהם מותרים. ומבוי הפתוח לרחבה שאין בה דיורין, שניהם מותרים בכל מקרה ואינם זקוקים לעירוב.

א. **וגם** לא היתה הפרוץ בכותל זה הפנה לרשות הרבים מרובה מהעומד, או שהותקנה בה צורת הפתח. רשב"א (עפ"פ הקונטרס, פית נתיבות שבת פ' סי' יח).

ב. **רש"י** (ד"ה אלא) הזכיר שני טעמים להיתר החצר: א. מפני שמצד החצר נותרו שיריים מן המחיצה שבינה למבוי משני צידי הפירצה, ועל כן אין זו פירצה אלא פתח. ב. מפני שאין לבני המבוי דריסת רגל בחצר. מדברי העולת שבת (פר' שפס סק"ג) נראה ששני טעמים אלו חולקים זה על זה. והתוספות שבת (שם סק"ח) תמה על דבריו, מפני שבנדאי שני טעמים אלו משלימים זה את זה, ואין האחד מועיל ללא חבירו [שהרי אילו לא נותרו שיירים למחיצת החצר, היא היתה פרוצה למבואה וקזקזה לתיקון כדין כל חצר הפרוצה במלואה באחת מרוחותיה (עיין לקמן יט.), ואילו היתה דריסת הרגל לבני המבוי בחצר, היה המבוי אוסר על החצר אף אם נותרו שיירים למחיצה. מנחת ישראל (כלים ב"ב פ"ב אות ל"ב)]. וכן פשוט במאירי (ב"ב שם) ששני הטעמים נצרכים, האחד כדי שלא תהיינה מחיצות החצר חסרות, והשני כדי שלא יאסרו בני המבוי את החצר. ועיין בפרי מגדים (פר' שפס משב"ז סק"ל) מה שכתב ביישוב דברי העולת שבת.

ג. **הראיה** שרב אסר מדין מבוי המפולש היא ממה שנקט 'נפרצה חצר כנגדו', שנעשה מפולש. רש"י (ד"ה ומבוי). ומכל מקום צריך ביאור, אם כן מדוע נקט רב 'מבוי שנפרץ במלואו', והלא לענין דין 'מפולש' אין חילוק בין פרוץ במלואו לפרוץ במקצתו [ומה גם שלרב אף הפרוץ במלואו נחשב כאילו יש לו שיריים משני עבריו, מפני ששיריים כאלו נראים לעומד בחצר, וכבסמוך]. ביאר הרשב"א (ד"ה ומפיסין), שרב ביקש להשמיענו שאפילו כשנפרץ המבוי במלואו אינו אסור אלא משום פילוש ולא מפני שהוא זקוק לערב עם בני החצר. עוד תירץ, שאלמלא שנפרץ המבוי במלואו, לא היה נחשב כמפולש, מפני שהיה ניכר לכל שפילושו של מבוי כלה בחצר, ומשם ואילך רשות אחרת היא שנפרצה לרשות הרבים. אך כאשר הוא פרוץ במלואו, אף אם על פי כן נחשבת הפירצה שבינו לחצר כמי שיש לה שיריים מכאן ומכאן, אך אין הם ניכרים לעומד במבוי, ועל כן הוא נראה כמפולש ואסור. וראה עוד לקמן (ד"ה בשיטת ר"י בסוגייתנו).

ד. **ואין** לומר שרב נקט כן מפני שביקש לדבר באופן שיש שני איסורים, גם משום פילוש וגם משום חסרון עירוב, מפני שאם כן היה לו לנקוט 'רחבה' במקום 'חצר', שבאופן זה היה ברור שיש איסור משום פילוש, שהרי ברחבה לא שייך איסור חסרון עירוב, וגם יהיה משמע שדוקא ברחבה האיסור הוא רק משום פילוש, אבל בחצר יהיה איסור נוסף משום חסרון עירוב. ומתוך שנקט 'חצר' מוכח שאף איסור חסרון עירוב שייך בחצר, אינו נוהג כאן, אלא איסור פילוש בלבד. תוספות (ד"ה לא) ופנימיות שיטת רש"י) ותוספות רבינו פרץ (ד"ה ואי) בשם רש"י בתשובה.

ה. **ולהלן** (יט.) תבאר הגמרא סברת מחלוקתם בשני עניינים אלו.

ו. **והשיטה** שכאן שלא עירבו' אינו בדווקא, מפני שאין הוא מתייחס לשני דינים שונים, אלא מחלק בדינו של רב עצמו, שמדובר דווקא כשלא עירבו. ריטב"א (ד"ה לפלן) הזכיר בביאור דברי רש"י (ד"ה כפלן).

ז. **ומשום** שמבוי המפולש דרך רשות היחיד אינו נידון כמפולש, אלא במקרים מסוימים, כשהיו הפרצות מכוונות זו כנגד זו וכיוצא בזה, על פי המבואר לקמן (יט.). רש"י (ד"ה כפלן).

ח. **בב"מ** מקרה שישנה פירצה מלאה בין מבוי לחצר, הרי אלו אוסרים על אלו את הטלטול, ושני טעמים ישנם לאיסורו של מבוי: א. מפני שכל רשות הפרוצה למלואה לרשות אחרת שאסורה עליה, הרי היא נאסרת מחמת אותה פירצה. ב. מפני דריסת הרגל של בני החצר במבוי. אך לגבי החצר שייך רק הטעם הראשון, מפני שאין לבני המבוי דריסת רגל בחצר (רש"י ד"ה אלא). במקרה של רב אין החצר נאסרת אף מחמת הפירצה, מפני שרק המבוי פרוץ במלואו, אך מצד החצר יש שיריים לכותל שבינה למבוי משני צידי הפירצה, ואין הפירצה יתירה על עשר אמות, על כן דינה כפתח, ולא כפירצה. אך המבוי נאסר מחמת הפירצה [אף על פי שהטעם של דריסת הרגל אינו שייך כאן, וכמו שיתבאר בסמוך].

רש"י (ד"ה אלא) אף הביא דוגמא מן המשנה (לקמן נג.), למקרה של פירצה שמצד אחד היא נחשבת כפירצה במלואה, ומן הצד השני אינה במלואה ודינה כפתח, ויתבאר דין זה להלן (יט.).

ט. **ואם** תאמר, מאחר שמחמת חסרון עירוב אסר רב את המבוי, מדוע נקט מבוי שנפרץ במלואו' לחצר, והלא מדין עירוב אין חילוק בין פרוץ במלואו לבין פרוץ במקצתו, שהרי כל מבוי חציוותיו פתוחות לו בפתח גמור, ואף על פי כן המבוי אסור עד שיערבו בני כל החצירות. תירצו התוספות (ד"ה לפלן) שבמקרה זה, שלא היה פתח בין החצר למבוי מתחילה ורק עתה נפרצה המחיצה שביניהם יש חילוק בין פרוץ במלואו לפרוץ במקצתו, שבפרוץ במקצתו באופן שחל דין 'פתח' על הפירצה, אין בני החצר אוסרים על המבוי, מפני שלא היו רגילים מעולם להלך בו, ואין להם דריסת רגל בתוכו כבשאר מבואות, אבל אם המבוי פרוץ במלואו, הוא אסור אף על פי שאין החצר רגילה בו [סברא זו התוכחה גם ברש"י לקמן (יט. ד"ה מגופיה), ושם יתבאר דברי האחרונים בביאור התוילוק].

י. **רש"י** (ד"ה כפלן) והוסיף להשמיע שאין בכתם לאסור, מפני שהפרצות שבמחיצות החצר לא היו יתירות על עשר אמות, ונשתיירו שיריים מאותן מחיצות משני הצדדים, ועל כן דין פרצות אלו כ'פתח', וחצר שאין פירצה במחיצותיה, אינה נאסרת אף על פי שרבים חולפים בה דרך פתחים שבמחיצותיה.

יא. **ומה** שאמר 'כאן שעירבו' הוא לאו בדווקא, אלא כל שאינו צריך עירוב, הרי הוא כעירבו. רשב"א (ד"ה מפני).

יב. **ובתוספתא** שלא יהא פתח המבוי לרשות היחיד מכוון ממש כנגד הפתח שבין אותה רשות היחיד לרשות הרבים, כמבואר להלן (יט.), ושם יתבארו תנאים נוספים בדין זה.

הגמרא מבררת במה נחלקו רב ושמואל לסברת אביי. שואלת הגמרא: וְלָמָּאי דְּלֵיכָּא אַדְּאָתֵי מֵעֵיקָּרָא - ולפי מה שעלה על דעתנו מתחילה, כהבנת אביי, שרב יִרמיה בר אבא בשם רב אסר מבוי שנפרץ לחצר ונפרצה חצר כנגדו גם כשעירבו בני החצר עם המבוי, מדין 'מבוי המפולש', אך אין בו איסור מחמת חסרון עירוב, ואילו מדברי רב יהודה[א] מוכח שבאופן זה המבוי אינו נחשב 'מבוי המפולש', אך אם לא עירבו הוא אסור מחמת חסרון עירוב, ובהכרח דבריו נאמרו בשם שמואל, ונמצא אם כן שרב ושמואל **בֵּין כְּשֶׁעֵירְבוּ וּבֵין כְּשֶׁלֹּא עֵירְבוּ, פְּלִיגִי** - נחלקו. וכמבואר לעיל (ז:) שכשעירבו בני החצר עם המבוי[ב] נחלקו באופן שנפרצה גם החצר לרשות הרבים, האם המבוי נידון כמפולש[ג], וכשלא עירבו בני החצר עם בני המבוי נחלקו גם כאשר החצר לא נפרצה לרשות הרבים, האם חצר אוסרת על המבוי מחמת חסרון עירוב[ד]. מעתה יש לברר **בְּמַאי פְּלִיגִי** - במה נחלקו, מדוע רב מחשיבו כמפולש, ושמואל אינו מחשיבו כמפולש, וכן **בְּשֶׁלֹּא עֵירְבוּ בְּמַאי פְּלִיגִי**, מדוע לרב אין בני החצר אוסרים את המבוי כשלא עירבו עמהם, ולשמואל אוסרים הם את המבוי.

נקדים לביאור הגמרא כלל בהלכות מחיצות: כל רשות היחיד שבאחת ממחיצותיה ישנה פירצה [שאין בה צורת הפתח], פירצה זו אוסרת את הרשות בטלטול[ה]. אלא אם כן נתקיימו בה לפחות שני תנאים: א. שהפירצה אינה יתירה מרוחב עשר אמות[ו]. ב. שנשתייר מעט מן המחיצה משני צידי הפירצה[ז]. כאשר מתקיימים שני התנאים הללו[ח] דנים את הפירצה כ'פתח', ועל כן אינה אוסרת את הרשות. פעמים שלעומד בתוך הרשות נראית הפירצה כפרוצה במלואה, שאינו יכול להבחין בשיירי מחיצה משני צדדיה, אך לעומד מחוץ לרשות כנגד הפירצה ניכר שישנם כתלים הנמשכים משני צידי הפירצה, ואין היא פרוצה במלואה [ציור א]. באופן זה נחלקו אמוראים האם דינה כפירצה או כפתח[ט].

עוד זאת יש להקדים, שמבוי שהיתה מחיצה בינו לבין חצר, ולא היה פתח במחיצה זו, ולכן מעולם לא השתמשו בני החצר במבוי מחמת המחיצה שביניהם, ועתה פתחו פתח במחיצה זו. אין בני החצר אוסרים על בני המבוי אף אם לא ישתתפו עימם בעירוב, שמאחר שאינם רגילים להשתמש במבוי זה, אין להם דריסת הרגל עליו, ואינם אוסרים אותו. אמנם אם לא פתחו פתח בין המבוי לחצר, אלא שנפרצה המחיצה במלואה[י], דרי החצר אוסרים על המבוי עד שיערבו עימם, מפני שהמבוי פרוץ במלואו לחצר[יא].

הגמרא מבארת את סברות המחלוקת בשלא עירבו. משיבה הגמרא: בְּשֶׁלֹּא עֵירְבוּ בני החצר עם המבוי ולא נפרצה החצר לרשות הרבים, **פְּלִיגִי** רב ושמואל **בְּדִין 'גְּרָאָה מְבַחוּץ וְשָׁוֶה מְבֻפָּנִים'** - שיירי מחיצה הנמצאים משני צידי הפירצה ואינם נראים אלא לעומד מחוץ למבוי ולא לעומד בתוכו, האם מועילים שיירי מחיצה אלו למבוי לדון את פירצתו כ'פתח', או שמא אינם מועילים לו, ונותר המבוי פרוץ במלואו.

ועל כן נחלקו רב ושמואל במבוי שנפרץ לחצר, שהעומד במבוי אינו רואה לפניו שיירים שנשתיירו מן המחיצה, והעומד בחצר רואה שהכתלים נמשכים משני צידי הפירצה שבין המבוי לחצר, והכותל אינו נראה כפרוץ במלואו[יב]. ולדעת שמואל, אף שלגבי החצר מועילים שיירים אלו לדון את הפירצה כפתח, אך לגבי המבוי אין לדונה כפתח, מפני שאין השיירים ניכרים מתוך המבוי, ונמצא שהמבוי פרוץ במלואו לחצר, ודרי החצר אוסרים עליו. אך לדעת רב, מועילים השיירים הנראים מן החצר גם לגבי המבוי לדון את פירצתו כ'פתח'. ומבוי שנפתח פתח בינו לבין חצר שלא היו דיריה רגילים עד עתה להשתמש בו, אינו נאסר מחמתם.

הגמרא מבארת את סברות המחלוקת בעירבו: בְּעֵירְבוּ בני החצר עם המבוי ונפרצה אף החצר לרשות הרבים, **פְּלִיגִי** - חולקים רב ושמואל, **בְּדָרְבָּ יוֹסֵף** - בדינו של רב יוסף, **דַּאֲמַר רַבָּ יוֹסֵף, לָא שָׁנוּ** - לא אמר רב יהודה שמבוי שכלה לרחבה ונפרצה הרחבה כנגדו אינו צריך תיקון בסופו, **אֶלָּא כְּשֶׁבָּלָה** המבוי **לְאַמְצַע הָרְחָבָה** - שהפירצה שבין המבוי לרחבה היא באמצע רוחבה של הרחבה, ומשני צדדי הפירצה מתרחבת הרחבה אילך ואילך [ציור ב], ולכן ניכר שהמבוי אינו ממשיך עד רשות הרבים, אלא מסתיים ברחבה, ואין חשש שעל ידי שנתיר מבוי זה, יבואו להתיר גם מבוי מפולש ממש. **אֲבָל** אם המבוי **כָּלָה לְאַחַד מִצִּידֵי הָרְחָבָה** - שהפירצה שבין המבוי לרחבה היא בקצה רוחבה של הרחבה, וכותל אורך המבוי שוה לאחד מכותלי הרחבה, ומתוך כך הוא נראה ככותל אחד ארוך המתחיל בראש המבוי ומסתיים בסוף הרחבה [ציור ג], מבוי זה נראה כמפולש **וְאָסוּר** בטלטול עד שיתקנו כדין מבוי המפולש.

ובדין זה נחלקו רב ושמואל, סברת שמואל היא כביאור רב יוסף, שכשכלה המבוי לאמצע הרחבה אינו דומה למבוי מפולש. ואילו לרב סובר שאפילו בכלה לאמצע הרחבה דינו כמפולש, מאחר שהעומד במבוי רואה משני צידיו רשות הרבים, ורבים בוקעים מרשות הרבים האחת לשניה דרך המבוי והרחבה[יג].

כך ביאור מחלוקת רב ושמואל לפי מה שסבר אביי מתחילה, אך למסקנא לא נשנתה כאן מחלוקת בין רב לשמואל, אלא הכל מדברי רב, שלדעתו מבוי שכלה לאמצע הרחבה אינו נידון כמפולש, ו'נראה מבחוץ ושוה מבפנים' אינו נידון משום לחי[יד].

*

הגמרא חוזרת לדון בדיני מבוי הכלה לרחבה, ומצטמצת את היתרו: אָמַר רַבָּה, הָא דְּאָמְרַתְּ - מה שאמר רב יהודה, כביאור רב יוסף, שמבוי שכלה **לְאַמְצַע**

ציור א

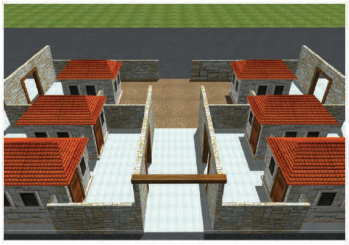
ציור ב

ציור ג

א. **שהתיר** מבוי הכלה לרחבה ונפרצה רחבה כנגדו, ומשמע מדבריו שדווקא ברחבה מותר אבל בחצר אסור. ב. **או** כשנפרץ לרחבה שאין בה דיורין שאינה צריכה עירוב. ג. **דרב** אסור ולשמואל מותר. ד. **דרב** אינה אוסרת ולשמואל אוסרת. ה. **ראה** לקמן (יב.) 'יהא נפרצה חצר במלואה למקום האסור לה'. ו. **ראה** לקמן (טו: ועוז). ז. **או** אם נשתייר מצר אחד כותל רחב ארבעה טפחים. עיין לקמן (יב.) בדינים אלו. ח. **ישנם** תנאים נוספים בדינים אלו, ולא נתבארו כאן אלא הנוגעים לסוגייתנו. ט. **לקמן** (יב.), ואותה מחלוקת שייכת גם במבוי שתיקנו בלחי באופן שהלחי אינו ניכר לעומד בתוך המבוי, אלא לעומד מחוצה לו. לקמן (שם), שנינו במשנה שחצר קטנה הסמוכה לחצר גדולה ונפרצה המחיצה שביניהן, הקטנה אסורה מפני שלגביה הפירצה היא במלואה. ויש להקשות, הלא העומד בחצר הגדולה יכול להבחין בהמשכה של המחיצה מכאן ומכאן, ומדוע נאסרת הקטנה לדעת הסוברי ששיירים הנראים מחוץ לרשות מועילים. כבר הקשתה כך הגמרא (לקמן ט:), ותירצה ששם מדובר כשהיו הכתלים שמשני צידי הקטנה ארוכים, ונמשכו לתוך החצר הגדולה, ובאופן זה גם העומד בחצר הגדולה אינו יכול לשייך את הכתלים שנותרו מצידי הפירצה לכותל שנפרץ, ונמצא שלגבי הקטנה הפירצה היא במלואה. רש"י (ד"ה כגון שפתח). י. **ובאופן** שדינה כ'פירצה' לדעת כולם, כגון פירצה יתירה מעשר אמות. יא. **דין** זה, שחצר שאינה רגילה במבוי אינה אוסרת עליו דרך פתח אלא רק דרך פירצה, מבואר בדברי רש"י (ד"ה מצידי). והטעם שדרך פירצה היא אוסרת אף באינה רגילה, הלבוש (סי"ם סי' שסח ס"ג) כתב שהוא מפני דריסת הרגל של בני החצר במבוי. והמהרש"א (ז: פסוס' ד"ה לפי פ"ז) כתב שהוא משום שכל זמן שהמבוי פרוץ במלואו לחצר שהיא רשות האסורה עליו, הרי הכל כחצר אחת גדולה שאסור לטלטל בה עד שכל הדרים בה יערבו ביניהם. יב. **וגם** אין ברוחבה של הפירצה עשר אמות. יג. **ישון** הגמרא 'קמיפלגי בדרב יוסף' טעון תוספת ביאור, שהרי חידושו של רב יוסף הוא שכאשר המבוי כלה לצידי הרחבה דינו כמפולש, ואילו מחלוקת רב ושמואל היא במבוי הכלה לאמצע הרחבה, ורב יוסף לא חידש בענינו מאומה. ראה בתוספות (לעיל ז: ד"ה פעימטו) שביארו בכמה אופנים.

הרְחָבָה מוּתָּר, משום שאינו נראה כמפולש, לֹא אָמְרָן - אין הדברים אמורים אֶלָּא כשנפרצו המבוי והרחבה זֶה שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זֶה, שאין פירצת המבוי מכוונת כנגד פירצת הרחבה לרשות הרבים [ציור ד], ועל כן אינו נראה כמפולש, אֲבָל אם נפרצו במכוון זֶה כְּנֶגֶד זֶה, המבוי אָסוּר כדין מבוי מפולש, על אף שנפרץ לאמצע רחבה[כ].

מוסיפה הגמרא למעט בהיתרו של מבוי הכלה לרחבה: אָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָא, הָא דְּאָמְרַתְּ - מה שאמר רב יהודה, כביאור רבה, שמבוי שכלה לאמצע רחבה ונפרצו המבוי והרחבה זֶה שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זֶה, מוּתָּר, לֹא אָמְרָן אֶלָּא כשנפרץ המבוי לִרְחָבָה דְּרַבִּים - השייכת לרבים, אֲבָל אם נפרץ לִרְחָבָה דְּיָחִיד - השייכת לאדם אחד, המבוי אסור כדין מבוי המפולש, אף על פי שהוא כלה לאמצע הרחבה, משום דְּזִימְנִין דְּמֵימְלַךְ עָלָּהּ - פעמים שהבעלים נמלך על הרחבה שלו, וְגָנֵי לָהּ בָּתִּים - ובונה בתים ברוחבה של רחבה, עד הפתח שבינה לבין המבוי, וְהָוֵי לֵיהּ - ויהיה המבוי כְּמִבּוֹי שֶׁכָּלָה לְצִידֵי רְחָבָה, וְעל כן המבוי אָסוּר מעתה, אף על פי שעדיין לא נבנו שם בתים.

רב משרשיא מביא הוכחה לדבריו: וְאִנָּא תֵּיקְרָא הָשֵׁנִי בֵּן - ומנין תלמד לומר שיש חילוק בֵּין רְחָבָה דְּרַבִּים לִרְחָבָה דְּיָחִיד. יש ללמוד חילוק זה ממה דְּאָמַר רַבִּין בַּר רַב אַדָּא, אָמַר רַבִּי יִצְחָק, קָסָבְרִי בְּמִבּוֹי אֶחָד, שֶׁלֹּא היו כתלים משני צדדיו כשם שיש לשאר המבואות, אלא היה צִידּוֹ הָאֶחָד בָּלָה עָלָיו, וְצִידּוֹ הָאֶחָד בָּלָה לָאַשָּׁפָה גבוהה עשרה טפחים, ונמצא שאף על פי שלא היו לו כתלים ממש, אך שלש מחיצות היו לו כשאר מבואות, מפני שבסופו היה סתום כשאר מבואות[יט], ומצידו האחד כותל של אשפה, ומצידו השני שפת הים, שאף היא היתה גבוהה עשרה טפחים, ויש לה דין מחיצה[יט], ורק ראשו היה פתוח לרשות הרבים כשאר מבואות, ותיקנוהו בלחי או קורה כדין מבוי סתום [ציור ז][כא], וּבָא מַעֲשֶׂה זה לִפְנֵי רַבִּי, וְלֹא אָמַר בָּהּ לֹא הוראת הֵיתֵּר וְלֹא הוראת אִיסּוּר.

ומבארת הגמרא: הוראת אִיסּוּר לֹא אָמַר בָּהּ, דְּהָא קָיְימֵי מְחִיצוֹת - שהרי עומדות מחיצות כשרות למבוי משלש רוחותיו, והוראת הֵיתֵּר לֹא אָמַר בָּהּ, משום דַּחֲוִישִׁינַן - חוששים אנו שֶׁמָּא במשך הזמן תִּיבָּטֵל הָאַשָּׁפָה משם, ותתבטל המחיצה, וְכן חוששים אנו שמא במשך הזמן יַצָּלָה הַיָּם שְׁרָטוֹן - חול, אבנים, רפש וטיט שהים גורש אל שפתו, ועל ידי זה יעשה מעט מן הים ליבשה[כב], ותתבטל מחיצת שפת הים ממקום זה. ויש לחוש שמא ימשיכו לטלטל במבוי כשם שטלטלו בו עד כה, ולא יבחינו שבטלו מחיצותיו ונאסר בטלטול.

מקשה הגמרא על הנהגת רבי[כג]: וּמִי חַיְישִׁינַן - וכי חוששים אנו שֶׁמָּא תִּיבָּטֵל הָאַשָּׁפָה, ותתבטל המחיצה, וְהָתַנָּן - והלא שנינו במשנה (לקמן נט:) גַּל אַשָּׁפָה המונח בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, ורחב ארבעה טפחים על ארבעה טפחים[כד], דינו כרשות היחיד, ולכן אם בסמוך לאשפה זו יש בית, חָלּוֹן שֶׁעַל גַּבָּהּ - שפתוח מעל האשפה, זוֹרְקִין לָהּ בְּשַׁבָּת - מותרים הם לזרוק בשבת זבל מהחלון על גבי גל האשפה, שהרי הם זורקים מרשות היחיד לרשות היחיד [ציור ז][כה]. ואין חוששים שמא תתמעט האשפה מעשרה טפחים,

---

יד. **וכן** מה שהתיר רב במבוי שנפרץ לחצר ונפרצה חצר בנגדו, אין הכוונה 'כנגדו' ממש, שהיו הפרצות מכוונות זו בנגד זו, אלא שנפרצה חצר בכותל שבנגד הפירצה למבוי. רש"י (ע"פ שבת פה:). טו. **רש"י** (ע"פ שבת פה:). אם נפרץ המבוי לצידי הרחבה, דינו כמפולש אף אם אין הפרצות זו בנגד זו, מפני שבאופן זה נחשב הדבר כאילו המבוי ארוך עד סוף הרחבה, שהרי כותל אחר הוא למבוי ולרחבה, ואף כותל הרחבה שכנגד המבוי נחשב עדיין כהמשך המבוי, ונמצא שהוא מבוי המפולש משני עבריו לרשות הרבים, אלא שהוא עקום באמצעו, וכל רוחב הרחבה היא כעקמומית גדולה ורחבה, ומבוי עקום ומפולש שעקמומיתו רחבה מעשר אמות, דינו כמפולש לדברי הכל [ראה לעיל (ו:)]. רש"י (שם). טז. **רש"י** (ע"פ גיטין), והיינו שהמבוי הסתים בבתים ותצורות שפתוחיהם פנו למבוי. ריטב"א (ע"פ שם דלמקילין) בביאור דברי רש"י. יז. **רש"י** (ע"פ שבת פה:). כחומה גבוהה עשרה טפחים, ובין כאשר היא עשויה כמדרון תלול כל כך שבמרחק ארבע אמות מן השפה כבר נעשה הים עמוק עשרה טפחים. ראה מגן אברהם (סי' שסג סק"ל). יח. **רש"י** (ע"פ גיטין). ויש מפרשים (שיטת כרמיאל ע"פ שבת פה דלמקילין) שמדובר במבוי שהיה סתום משני צדדיו, ואילו שני ראשיו פנו האחד לים והשני לאשפה, ונמצא שעל ידי מחיצות הים והאשפה נעשה כסתום מארבע רוחות, ואינו זקוק לתיקון אחר [ציור ח]. יט. **שכן** דרכו של הים, שעל ידי שהוא מעלה שרטון נעשה ממנו קרקע כרוחב פרסה או יותר. רש"י (ע"פ ויעלבו). יט. **בשורה** לפרש את הוכחת רב משרשיא. רש"י (ע"פ ומי). כ. **שולחן** ערוך (או"ח סי' שמ ס"ג). כא. **והיינו** שזורקים בגובה למעלה מעשרה טפחים, שהוא מקום פטור, ומותר לזרוק מרשות היחיד לרשות היחיד דרך מקום פטור. תוספות (ע"פ וזקיקין).

ציור ד

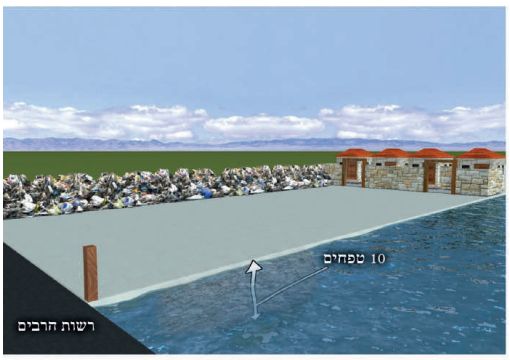

ציור ה

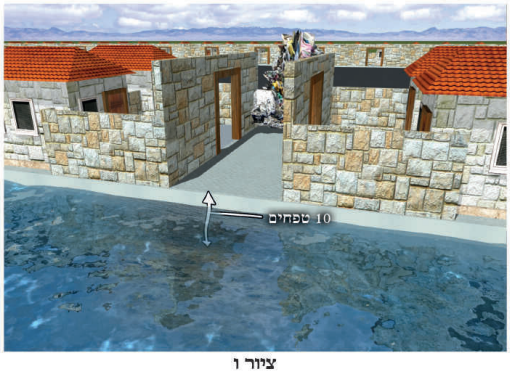

ציור ו

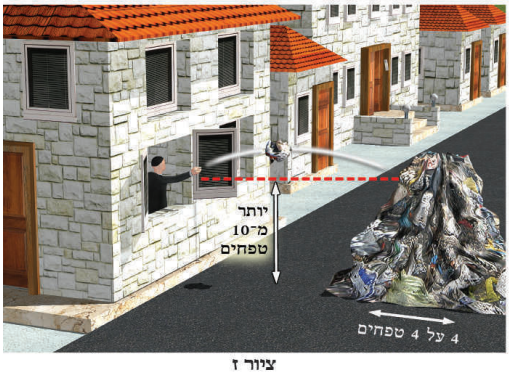

ציור ז

ותהפוך לרשות הרבים, ויטען וימשיכו לזרוק אליה זבל מהחלון כהרגלם. ואם כן קשה, מדוע בסוגייתנו חשש רבי שמא תנטל האשפה ותתבטל המחיצה.

אֶלָּא - אלא מוכח מכך **דִּשְׁנֵי** - שיש חילוק **בֵּין אַשְׁפָּה דְּרַבִּים** - שרבים משליכים בה את זבליהם, שאין דרכה להפנות, ובה עסקה המשנה שלא חששה לפינוי האשפה, **לְבֵין אַשְׁפָּה דְּיָחִיד** - שהיחיד משליך בה את זבלו, והוא עלול להמליך ולפנות את האשפה שלו, ועליה אמר רבי שחוששים שמא תנטל[כב].

מסיימת הגמרא לבאר את ראיית רב משרשיא: מאחר שהוכח שיש חילוק בין של יחיד לשל רבים[כג], **הָכָא** - אף כאן, במבוי הכלה לרחבה, **שָׁנֵי** - יש חילוק **בֵּין רְחָבָה דְּרַבִּים**, שאין חוששים שמא יבנו בה בתים, **לְבֵין רְחָבָה דְּיָחִיד**, שחוששים שמא ימלך בעליה ויבנה בה בתים, ויהפך המבוי למבוי הכלה לצידי רחבה. ועל כן כל מבוי הכלה לרחבה של יחיד דינו כמפולש, אפילו אם עתה הוא כלה לאמצע הרחבה.

הגמרא חוזרת לנידון המבוי שלא רצה רבי להורות בדינו. מברירת הגמרא: וְרַבָּנָן - חכמי דורו של רבי, **מַאי** - מה היתה דעתם באותו מבוי שצידו האחד כלה ולים וצידו השני כלה לאשפה. **מְשִׁיבָה הגמרא: אֲמַר רַב יוֹסֵף בַּר אֲבַדִימִי, תָּנָא** - שנינו בברייתא על מעשה זה, **וַחֲכָמִים אוֹסְרִין**, משום שחששו שמא תנטל האשפה או יעלה הים שרטון, וימשיכו לטלטל בכתחילה.

וכך פוסקת הגמרא להלכה: אֲמַר רַב נַחְמָן, הֲלָכָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים שהמבוי אסור.

הגמרא מביאה נוסח אחר בדעת חכמים: אִיבָּא דְּאָמְרֵי שכך **אֲמַר רַב יוֹסֵף בַּר אֲבַדִימִי, תָּנָא** בברייתא על מעשה זה, **וַחֲכָמִים מְתִירִין** את המבוי, ואין חוששים שמא תנטל האשפה או יעלה הים שרטון וימשיכו לטלטל בכתחילה.

לפי הלשון השניה פוסקת הגמרא: אֲמַר רַב נַחְמָן, אֵין הֲלָכָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים שהתירו את המבוי. ונמצא שלפי שתי הלשונות פסק רב נחמן שהמבוי אסור, מפני שחוששים שמא בעתיד יבטלו מחיצותיו, ויש לחשוש שימשיכו לטלטל בו, ולא יבחינו שהטלטול נאסר.

★

הגמרא מביאה מעשה בענין מבוי ששפת הים שימשה לו כמחיצה: בעיר סורא היו מבואות שראשיהם פתוחים לרשות הרבים וסופם מפולש לים, ושפת הים היתה גבוהה עשרה טפחים. נתעוררה השאלה האם די להם בתיקון לחי וקורה בראשיהם כדין מבואות שאינם מפולשים, שהרי בסופם קיימת מחיצת שפת הים, או שמא זקוקים הם לתיקון אף בסופם[כד]. ועל כך מספרת הגמרא **שְׁמַרְיָסוֹר פָּסִיק לְהּ לְסוּרָא בְּאוּזְלֵי** - מרימר התקין בסופי המבואות מחיצות העשויות מרשת, ומחיצות אלו הפסיקו בין המבואות לבין הים [ציור ח], **וְאָמַר** שטעמו הוא, משום שאף על פי שמחיצת שפת הים חשובה מחיצה, **אַף חַיְישִׁינַן שֶׁמָּא יַעֲלֶה חַיִּם שְׁרָטוֹן** של חול ואבנים, ותתבטל מחיצת הים, וימשיכו לטלטל כבתחילה, ועל כן התקין מחיצה אחרת בסופי המבואות[כה].

★

מתוך שהזכר ענין תיקון המבואות בסורא, מביאה הגמרא מעשה נוסף בתיקון מבוי בסורא: לעיל (ו.) הובאה מחלוקת רב ושמואל בדין מבוי עקום כמין ר"ש ששני פתחיו פונים לרשות הרבים, לרב דינו כמבוי מפולש, וצריך לתקנו בלחי וקורה בשני ראשיו וצורת הפתח בעקמומיתו[כה], ולשמואל דינו כמבוי סתום, ודי לו בלחיים בשני ראשיו הפונים לרשות הרבים, ואינו זקוק לתיקון בעקמומיתו[כו]. **מספרת הגמרא: הָהוּא מְבוֹי עָקוּם** - מעשה במבוי עקום כמין ר"ש **דַּהֲוָה בְּסוּרָא** - שהיה בעיר סורא, ושני ראשיו פתוחים היו לרשות הרבים. ביקשו בני אחד מראשיו לתקן את חלקם במבוי ולהתירו בטלטול, ועל כן התקינו לחי בראש המבוי הפונה לרשות הרבים, ואילו בני ראשו השני, לא חששו לתקן את חלקם, ולא התקינו לחי בראשו. כיון שכן, נזקקו בני ראש המבוי שביקשו להתיר את חלקם, להתקין לו לחי נוסף בעקמומיתו. **אֲתוֹ בְּרוּךְ בּוּדְיָא** - כרכו מחצלת עד שנעשתה כמין גליל, **וְאוֹתְיבוּ בֵּיהּ בַּעֲקַמּוּמֵיתֵיהּ** - והושיבוה במקום עקמומיתו של המבוי, כדי שתשמש שם כלחי[כז], ובכך סברו לתקנו [ציור ט][כח].

אָמַר רַב חִסְדָּא, הָא - דבר זה שעשו, **לָא בָּרַב** הוא **וְלָא בִּשְׁמוּאֵל** שנחלקו בדין מבוי עקום, שהרי **לָרַב דְּאָמַר, תּוֹרָתוֹ** ודינו של מבוי עקום הוא **כְּמִפּוּשָׁשׁ, צוּרַת הַפֶּתַח בָּעֵי** - צריך להתקין צורת הפתח בעקמומיתו, והללו שעשו שם לחי, לא הועילו מאומה. ואף **לְשִׁמוּאֵל דְּאָמַר, תּוֹרָתוֹ** של מבוי עקום היא **כְּמבוי סָתוּם**, ודי לו בעשיית שתי לחיים בשני ראשיו, אין המחצלת שעיטנתה בעקמומיתו מועילה כלחי, משום **דַּהֲנֵי לֵיהּ** - דברים אלו אינם אמורים אלא אם היו מתקינים לו **לְחֵי מֵעִיקָּרָא** - לחי טוב וחזק, **אֲבָל הָאי** - מחצלת זו, **כֵּיוָן דְּנָשִׁיב בֵּיהּ זִיקָּא וְשָׁדֵי לֵיהּ** - כיון שהרוח מנשבת בה ומשליכה אותה לארץ, **לָא מְהֵימָן הוּא** - אינה נחשבת כלחי, ונמצא שלכל הדעות המבוי אסור בטלטול.

על פי הטעם שנתבאר מסיימת הגמרא: וְאִי נָעִיץ בֵּיהּ סִיכְתָּא וְהַבְרִיחַ - ואם נעץ יתד במחצלת וקבע אותה במקומה באופן שלא תפול על ידי הרוח, **חַבָּרִיחַ** - חיבורו חיבור, וניתן לטלטל במבוי לדעת שמואל.

★

הגמרא חוזרת לדון בדברי רב (לעיל ז.) **בענין מבוי שנפרץ לחצר: גּוּפָא** - נשוב לעצם דברי רב ונבאר אותם, **אָמַר רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר רַב, מְבוֹי שֶׁרֹאשׁוֹ פָּתוּחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וּבְסוֹפוֹ יֵשׁ חָצֵר, וְנִפְרָץ הַכּוֹתֶל שֶׁבְּסוֹפוֹ בְּמִלּוֹאוֹ לֶחָצֵר,** שלא נותר בינו לחצר מאומה. **וְנִפְרְצָה** אותה **חָצֵר** גם לרשות הרבים **בָּגְדוּ** - בכותל שכנגד כותל המבוי, **הַחָצֵר מוּתֶּרֶת** בטלטול[כח], ואינה נאסרת מחמת הפרצות, מפני שהפרצות לרשות הרבים ולמבוי היו קטנות מעשר אמות, וגם נותרו שיירים למחיצות החצר משני עברי הפרצות[כט], על כן שם 'פתח' עליהן ולא 'פירצה', ואינן אוסרות אותה. ואף מחמת בני המבוי אין החצר נאסרת, כדין כל חצר הפתוחה למבוי, שאינה נאסרת מחמתו, מפני שלבני המבוי אין דריסת הרגל בחצר. **וְאִילּוּ הָמְבוֹי אֲסוּר** בטלטול, משום שבני החצר אוסרים אותו כל זמן שלא עירבו ביניהם, שהרי המבוי פרוץ במלואו לחצר, וצריך לערב עם בני החצר[ל].

ציור ח

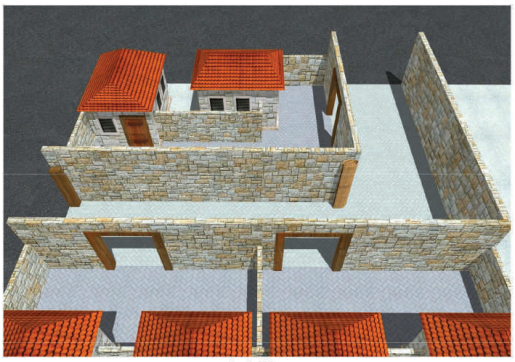

ציור ט

כב. **זבה** לא נאמר ההיתר לזרוק על גביה זבל מרשות היחיד. כג. **שהיחיד** עלול להמליך על שלו, ואילו הרבים אינם נמלכים על שלהם. כד. **בדין** מבוי המפולש לכרמלית (לעיל ג.).

כה. **רש"י** (לעיל ו. ד"ה מוסיפו ממחלוקת), ולר"י, דעת רב שצריך לחי בראשו האחד וצורת הפתח בראשו השני, ואילו בעקמומיתו אין צריך תיקון כלל (מהפי' הנ"ל בגליון ש"ס שם ו). כו. **רש"י** (לעיל ו. ד"ה מוסיפו כפתוס). ובשם מורו הזקן ז"ל הביא שם רש"י שלשמואל צריך להתקין לחי בעקמומיתו של המבוי, מלבד שתי הלחיים שבשני ראשיו. כז. **תוספות** הרא"ש (ד"ה כיון). כח. **אם** עירבו בני החצר ביניהם. כט. **שהרי** החצר רחבה מן המבוי. ל. **אף** על פי שהמבוי אינו נחשב כמפולש, כמבואר בגמרא לעיל (כה:ומוסיף) שגם רב מודה שמבוי המפולש לרשות הרבים דרך רשות היחיד אינו חשוב כמפולש [כשנפרץ לאמצע החצר, ואין הפרצות מכוונות זו כנגד זו, והחצר של רבים]. לא. **אילו** היה 'פתח' גמור בין החצר למבוי, לא היתה חצר זו אוסרת על המבוי בלא עירוב, מפני

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַבָּה **בַּר עוּלָּא לְרַב** בִּיבִי **בַּר אַבָּיֵי, רַבִּי, לָא מְשָׁנְתָנוּ הִיא זוֹ** - וכי דינו של רב אינו שנוי כבר במשנה, שהרי שנינו במשנה (לקמן נה.) **חָצֵר קְטַנָּה שֶׁנִּפְרְצָה לִגְדוֹלָה** - שתי חצרות סמוכות זו לזו, אחת גדולה ואחת קטנה, והכותל המפסיק ביניהן נפרץ במלואו, שאין עוד מחיצה כלל בין הקטנה לגדולה [ציור י], **הַגְּדוֹלָה מוּתֶּרֶת** להוציא כלי הבתים שבה

ציור י

לחצר[לג], שמתוך שהיא רחבה מן הקטנה, יש בה כתלים משני צידי הפירצה, ועל כן לגביה דין פירצה זו כפתח[לד], ושתי חצרות שפתח ביניהן אינן אוסרות זו על זו. **וְאִילּוּ הַקְּטַנָּה אֲסוּרָה** להוציא כלים ששבתו בבית לחצר, **מִפְּנֵי שֶׁהִיא** נחשבת **כְּפָתְחָהּ שֶׁל גְּדוֹלָה**, כלומר, מאחר שמצד החצר הקטנה אין כלל דופן החוצץ בינה לחצר הגדולה, הרי היא פרוצה במלואה לחצר הגדולה וכרשותם של בני הגדולה, ונחשבת כפתח של החצר הגדולה שנגרר ביניהן אחריה[לה], לכך היא חייבת בעירוב עם הגדולה, וכל שלא עירבה אסורה בטלטול. ונמצינו למדים ממשנה זו את דינו של רב במבוי שנפרץ לחצר ונפרצה חצר כנגדו, שהמבוי הפרוץ במלואו דומה לחצר הקטנה הפרוצה במלואה, והוא אסור כמותה, ואילו החצר, שנותרו בה שיירים משני עברי פירצת המבוי, דומה לחצר הגדולה, והיא מותרת כמותה. ומדוע הוצרך רב להשמיענו דין השנוי במשנה.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב ביבי בר אביי לרבה בר עולא, רב הוסיף חידוש שאינו נלמד מן המשנה, שגם כאשר נפרצה החצר משני צדדיה, לרשות הרבים ולמבוי, היא מותרת, ודבר זה אינו נשמע מהמשנה, **דְּאִי מֵהָתָם, הָוֶה אָמֵינָא** - אילו היינו מבקשים ללמדו מהמשנה, הייתי יכול לומר, **דְּהָנֵי מִילֵּי** - שדברים אלו, שהגדולה מותרת, אינם אמורים אלא **הֵיכָא דְּלָא קָא דָרְסֵי בָּהּ רַבִּים** - כאשר אין הרבים מהלכים בחצר, מפני שהיא פרוצה רק לחצר הקטנה, ולא לרשות הרבים, **אֲבָל הֵיכָא דְּקָא דָרְסֵי בָּהּ רַבִּים** - כאשר מהלכים בה רבים, כגון בדינו של רב שהחצר פרוצה מצידה האחד למבוי ומצידה השני לרשות הרבים, ורבים מהלכים מרשות הרבים לרשות הרבים דרך החצר והמבוי, **אֵימָא** - שמא תאמר **שַׁאֲפִילּוּ הַחֲצַר נָמֵי** - גם תהיה אסורה. לכן נוקק רב להשמיענו שאפילו באופן זה החצר מותרת ורק המבוי אסור.

מוסיפה הגמרא להקשות: וְהָא נָמֵי תֵּגִינָא - והלא גם חידוש זה שנינו כבר במשנה (טהרות פ״ו מ״ו), **חָצֵר** שֶׁיֵּשׁ לָהּ שני פתחים משני עבריה, **וְהָרַבִּים נִכְנָסִין לָהּ בְּרוּחַ זוֹ וְיוֹצְאִין לָהּ** [-ממנה] **בְּרוּחַ זוֹ, דינה כִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְגַבֵּי דִינֵי מְזִמְאָה**, שאם אירע בה ספק טומאה, הרי הוא טהור, כדין ספק טומאה ברשות הרבים[לו], מפני שרשות הרבים לענין דיני טומאה אינה נקבעת על פי מחיצות, אלא כל מקום שמצויים בו רבים נחשב כרשות הרבים[לז]. **וְדִינָהּ** של חצר זו **כִּרְשׁוּת הַיָּחִיד לְגַבֵּי דִינֵי שַׁבָּת**, מפני שהיא מוקפת במחיצות כדין, אף על פי שיש פתחים במחיצותיה ורבים מהלכים בה. ונמצינו למדים ממשנה זו שאין דריסת הרבים בחצר מבטלת את מחיצותיה, ומדוע הוצרך רב להשמיענו שהחצר מותרת.

מיישבת הגמרא: רב הוסיף חידוש דין שאינו נלמד מהמשנה, שגם כאשר פירצות החצר לרשות הרבים ולמבוי, מכוונות זו כנגד זו, היא מותרת, ודבר זה לא נשמע מהמשנה, **דְּאִי מֵהָתָם, הָוֶה אָמֵינָא** - אילו היינו מבקשים ללמדו מן המשנה הייתי יכול לומר **דְּהָנֵי מִילֵּי** - שדברים אלו, שחצר שנכנסים לה בזו ויוצאים בזו דינה כרשות היחיד לענין שבת, אינם אמורים אלא כאשר שני פתחי החצר הם **זֶה שֶׁלֹּא כְנֶגֶד זֶה** - שאינם מכוונים ממש האחד מול השני,

---

שכני החצר אינם רגילים להשתמש במבוי, שהרי מתחילה היתה מחיצה מפסקת ביניהם. אך מאחר שיש 'פירצה' בין החצר למבוי, שהרי מצד המבוי הוא פרוץ במלואו, החצר אוסרת על המבוי אף על פי שאינה רגילה בו. רש״י (נעזר ד״ס מגלמ). ולעיל (בשטיק) נתבאר הטעם שהחצר אוסרת דרך 'פירצה' אף כשאינה רגילה במבוי.

לב. **אם** בעלי הבתים שבגדולה עשו עירוב חצרות בינים לבין עצמם. ע״פ רש״י לקמן (נה. ד״ה גדולה).

לג. **ומדובר** שאין הקטנה רחבה יתר על עשר אמות, ועל כן אין כאן פירצת עשר שתאסור את הגדולה.

לד. **תוספת** זו שהקטנה היא כפתחה של גדולה, לשון יתירה היא, אלא שרצה להשמיע שהקטנה נגררת אחרי הגדולה גם לשאר דינים, כגון לענין דיני כלאים. תוספות (לקמן נה. ד״ה חלוין).

לה. **כמבואר** בגמרא בסוטה (מה.) שספק טומאה ברשות היחיד טמא, וספק טומאה ברשות הרבים טהור. דין זה נלמד מסוטה, שבה מצינו שעל ספק שאירע עימה במקום סתר היא טמאה מספק, שנאמר (במדבר ה יג) 'ונסתרה והיא נטמאה'.

לו. **טעם** דין זה, מפני שדין רשות היחיד לענין טומאה נלמד מסוטה וכנ״ל, ובודאי שחצר כזו שרבים מהלכים בה אינה בכלל 'ונסתרה' האמור בסוטה. רש״י (ד״ס רס״ק).

לז. יתר על כן מבואר בגיטין (מ.) שאפילו אם אירע ספק טומאה בחדרי חדרים, אם היו שם שלשה אנשים דינו כספק טומאה ברשות הרבים. והוא הדין כל מקום שמצויים שם רבים, אף אם לא היו בו שלשה בשעה שנולד הספק, דינו כרשות הרבים לענין טומאה. ר״ש (טהרות פ״ו מ״ו).

אֲבָל כאשר הפתחים מכוונים **זֶה כְּנֶגֶד זֶה, אֵימָא** - שמא תאמר **שֶׁלֹּא** יהיה דינה כרשות היחיד לענין שבת, לכן נזקק רב להשמיענו שאפילו באופן זה החצר מותרת[א].

מקשה הגמרא: וְלֵרָבָה, דְּאָמַר (לעיל ע"ב) לגבי מבוי המפולש דרך רחבה שכאשר הפתחים שבשני עברי הרחבה[ב] מכוונים **זֶה כְּנֶגֶד זֶה**, המבוי **אָסוּר** כדין מבוי המפולש, **הָא דָּרֵךְ בְּמַאי מוֹקֵי לָהּ** - כיצד מעמיד רבה את דינו של רב שמבוי שנפרץ ונפרצה חצר כנגדו, המבוי מותר, אם עירבו בני המבוי עם בני החצר[ג]. בהכרח יש לו להעמידו **בְּאוֹפַן** שנפרצו המבוי והחצר **זֶה שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זֶה**[ד], ונמצא שרב כלל לא עסק במקרה שפתחי החצר היו מכוונים זה כנגד זה, ואין להוכיח מדבריו מה יהיה דינה של חצר כזו. וכיון שכן, חוזרת למקומה הקושיא **תָּרֵתֵי לָהָּ** - לאיזה צורך חזר רב ואמר שהחצר מותרת, הלא כבר שנינו במשנה שחצר שרבים עוברים בפתחיה דינה כרשות היחיד לענין שבת, והרי רב לא הוסיף היתר יותר מן המשנה, מאחר שלא עסק במקרה שהיו פתחי החצר מכוונים[ה]. וכן לא הוצרך רב להשמיענו איסור על המבוי, שהרי דין זה נשמע מן המשנה השניה המובאת לעיל (ע"ב)[ו].

מתרצת הגמרא: בדברי רב יש חידוש שאי אפשר לשמעו מן המשנה, שכן **אִי מֵהָתָם** - אם לא הייתי יודע דין חצר שרבים עוברים בפתחיה אלא מן המשנה, **הָוֶה אָמִינָא** - הייתי אומר **דְּהָנֵי מִילֵּי** - שדין זה, שהחצר נחשבת כרשות היחיד לא נאמר אלא לענין **לְזָרוֹק** - להחמיר, שהזורק חפץ בשבת מרשות הרבים לחצר זו חייב חטאת, משום שמן התורה דינה כרשות היחיד, **אֲבָל** לענין **לְטַלְטֵל** - להקל שיהיה מותר לטלטל בתוכה יותר מארבע אמות, **אֵימָא לָא** - שמא תאמר שאסור, מפני שחכמים גזרו ואסרו לטלטל בה כל זמן שהרבים בוקעים בה מצד לצד. **קָא מַשְׁמַע לַן** רב שהחצר מותרת אף מדרבנן.

★

הגמרא דנה בדיני מבוי המפולש בפילושים רבים: אִיתְּמַר, מְבוֹי הֶעָשׂוּי בְּעֵין שרץ שיש לו רגלים רבות הנקרא **עַנְקִי**[ז], שאף מבוי זה הפתוח לרשות הרבים מבואות קטנים יוצאים לו מצידו האחד[ח] כעין רגלים רבות, וראשיהם פתוחים לרשות הרבים אחרת. וגם הוא עצמו מתעקם בסופו ומפולש לרשות הרבים אחרת בעיקום כעין ר"ש [ציור א][ט]. יש לדון כיצד יתקנוהו ואת המבואות הקטנים הללו המפולשים לרשות הרבים בעיקום, שהרי הנכנס מרשות הרבים למבוי הגדול, פונה ממנו למבואות הקטנים, ומשם יוצא לרשות הרבים אחרת. **אָמַר אַבָּיֵי, עוֹשֶׂה צוּרַת הַפֶּתַח לַמְּבוֹי הַגָּדוֹל** בראשו הפתוח לרשות הרבים, **וְהַגָּךְ פּוֹתְחוּ** - וכל אלו המבואות הקטנים הפתוחים לו, **מִישְׁתָּרֵי** - ניתרים **בְּעֵשִׂירִית** לַחְיֵי **וְקוֹרָה** בראשם הפונה לרשות הרבים [ציור ב].

רבא מקשה על דברי אביי: אָמַר לֵיהּ רָבָא לאביי, הלא נחלקו (לעיל ג.) רב ושמואל בדין מבוי עקום ששני ראשיו פתוחים לרשות הרבים, לרב דינו כמפולש וצריך לתקנו בלחי וקורה בשני ראשיו וצורת הפתח בעקומיתו[יא], ולשמואל דינו כמבוי סתום, ודי לו בלחיים בשני ראשיו הפונים לרשות הרבים, ואינו זקוק לתיקון בעקומיתו[יב]. ויש לשאול, **בְּמַאן** - כדעת מי פסקת כאשר הורית במבוי זה, שכל מבואותיו מפולשים בעיקום, שהמבואות הקטנים ניתרים על ידי עשיית לחי או קורה בראשם, הלא פסקת **כְּשִׁמְעוֹאֵל, דְּאָמַר שְׁתּוֹרְתּוֹ** של מבוי עקום הוא **סְתוּם**, ולכן אף מבואות אלו אינם זקוקים לתיקון בעקומיתם[יג]. אלא שאם כן קשה, **לָמָּה לֵיהּ** - לאיזה צורך הורית לעשות למבוי הגדול **צוּרַת הַפֶּתַח** בראשו, והלא אף הוא מבוי עקום, שאין פילושיו מכוונים זה כנגד זה, ולדעת שמואל די לו בלחי או קורה בראשו. **וְעוֹד** יש לשאול, כיצד פסקת להקל כדעת שמואל, **וְהָא הָהוּא מְבוֹי עָקוֹם דַּהֲוָה בְּנַהֲרְדְּעָא** - והלא היה מעשה במבוי עקום בעיר נהרדעא, **וְעַל אַף** שנהרדעא היא עירו של שמואל, **חָשׁוּ לֵיהּ דְּרַבְרְבֵי** - חששו להחמיר כדעת רב הסובר שדינו כמפולש. ומכיון שאפילו בעירו של שמואל חששו לדברי רב, בודאי אף עליך לחשוש לדבריו ולהצריך תיקון בעקומיתו[יד].

רבא חולק על דינו של אביי: אֲפִילּוּ אָמַר רָבָא, אף במבוי העשוי כנגד יש לנהוג כרב, ולכן **עוֹשֶׂה צוּרַת הַפֶּתַח לְכוּתְחָא** - לכל אחד מן המבואות הקטנים, **לְהָאי גִּיסָא** - במקום חיבורם עם המבוי הגדול, **וְאִידָךְ גִּיסָא** - וצירם השני, הפונה לרשות הרבים, **מִישְׁתָּרֵי** - ניתרים **בְּעֵשִׂירִית** לַחְיֵי **וְקוֹרָה** [ציור ג][טו], וכן יעשה אף למבוי הגדול, יעשה לו לחי בראשיו הפונים לרשות הרבים, וצורת הפתח בעקומיתו. והיינו כדעת רב שמבוי עקום נידון כמפולש, ועל כן יש צורך להתירו בצורת הפתח בעקומיתו, ובלחי וקורה בראשיו.

★

הגמרא מפרשת דין תיקון מבוי שצידי פתחו אינם שוים: אָמַר רַב תַּחְלִיפָא, מְשָׁמֵיהּ דְּרַב אַחָא בַּר מָנְיוֹמִי, שאמר זאת **מְשָׁמֵיהּ דְּרַב אַחָא בַּר פָּלֶטְיָו,** שאמרם **מְשָׁמֵיהּ דְּרַב אַחָא** הקדמון, שהיה **רַבֵּיהּ דְּרַב** [-רבו של האמורא 'רב'][טז], **וְאָמְרֵי לָהּ** - ויש שאמרו **שֶׁרַב אַחָא בַּר פָּלֶטְיָו הָיְינוּ רַב אַחָא רַבֵּיהּ דְּרַב, מְבוֹי** הפתוח לרשות רבים, **שֶׁהַכּוֹתֵל שֶׁבְּצִידוֹ הָאֶחָד הוּא אָרוֹךְ** ונמשך לכיוון רשות הרבים, **וְהַכּוֹתֵל שֶׁבְּצִידוֹ הָאֶחָד** הוא **קָצָר,** שאינו נמשך כל כך, ובא לתקנו בקורה. אם בליטת הכותל הארוך יתירה על הכותל צורך לחי בראשו האחד וצורת הפתח בראשו השני, ובעקומיתו אין צריך כלום (סוכה דכ"ט כ"ב ע"ב סי' ח), וכן דעת הרשב"א (לעיל ג. ד"ה מבוי עקום). יב. **רש"י** לעיל (ג. ד"ה מוכח בסמוס). ובשם מורו הזקן ד"ל הביא שם רש"ר, שלדעת שמואל צריך לחי בעקומיתו מלבד שתי הלחיים שבראשיו. יג. **רש"י** (ד"ה כמתני). ולדעת רבו הזקן של רש"י (לעיל ג. ד"ה מוכח בסמוס) שגם לשמואל צריך לחי בעקומיתו, בהכרח צריך לפרש שאביי הורה לעשות צורת הפתח בראש המבוי הגדול, ולחי או קורה בכל המבואות הקטנים, הן בראשיהם הפונים לרשות הרבים והן במקום חיבורם עם המבוי הגדול, שהיא עקומיתם. ורבא הוכיח מכך שלא הצריך צורת הפתח בעקומית שסבר כשמואל ולא כרב. מהרש"א (בכ"מ ד"ה כמתני). יד. **יש** מן הראשונים [הובאו בריטב"א (ד"ה ובמבוי) ועוד] שגרסו רק את קושיית רבא השניה, מדוע הורה אביי כשמואל ולא חשש לדברי רב. ואת הקושיא הראשונה לא גרסו, כמו שביאר הריטב"א. שלגירסא זו המבוי הגדול היה מבוי ישר ומפולש משני צדדיו לרשות הרבים, ולכן אפילו לשמואל צריך להתקין לו צורת הפתח בראשו ולחי בסופו. טו. **הב"ח** בהגהותיו גרס כגירסת הרי"ף והרא"ש (פ' י) רב כהנא רבה, במקום רב כהנא רביה דרב. וכן מוכח באגרת רב שרירא גאון שרב כהנא הראשון לא היה רבו של רב אלא תלמיד חבר לרב.

א. **כמשמעות** דבריו 'ונפרצה חצר כנגדו', דהיינו במכוון. רש"י (ד"ה שפת). ב. **דהיינו** הפתח שבין המבוי לרחבה, והפתח שבין הרחבה לרשות הרבים. ג. **כמובא** לעיל (ג). ד. **והלשון** 'כנגדו' שנקט רב אינו בדווקא, שהרי למסקנא רב אסר את המבוי משום חסרון עירוב, ולא מדין מבוי מפולש, ובהכרח ש'כנגדו' היינו שנפרץ הכותל שכנגד פירצת המבוי, אבל הפרצות עצמן אינן מכוונות. רש"י (ד"ה ונפרצה). ה. **ואדרבה**, מן המשנה משמע מן הסתם שגם כשהפתחים מכוונים מותר, ואילו דברי רב מתפרשים בודאי רק כשאין הפתחים מכוונים. רש"י (ד"ה ופרמי) על פי ביאור הירד דוד (בכ"מ שם) ועוד. ו. **'חצר** קטנה שנפרצה לגדולה, קטנה אסורה'. ז. **כמו** שאמרו חז"ל (תוס' כפיס שמני פ"ט), 'מרבה רגלים זה נחל'. ח. **כך** פירשו כל הראשונים בדברי רש"י, שהמבואות הקטנים היו רק מציריו האחד של המבוי הגדול, ראה תוספות רא"ש, תוספות רבינו פרץ, ריטב"א (ד"ה מבוי) ועוד. וכן מצויר ברש"י כתב יד (בית הספרים לאומיים). ט. **כך** למדו הראשונים מדברי רש"י (ד"ה שפת ד"ה כשלמין, וד"ה ס"ת), ראה תוספות רבינו פרץ (ד"ה מבוי), אור זרוע (הלכות מילואים סי' קיג), ריטב"א (ד"ה מבוי) ועוד. וכן מצויר ברש"י כתב יד (בית הספרים לאומיים). וראה עוד להלן. י. **וכן** יעשה בסופו של המבוי הגדול. יא. **רש"י** לעיל (ו. ד"ה מוכח בסמוס). אך ר"י סובר שלרב

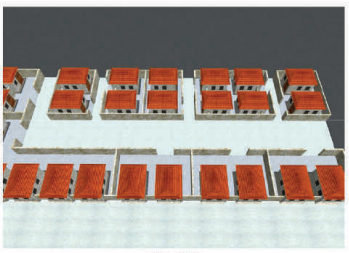
ציור א

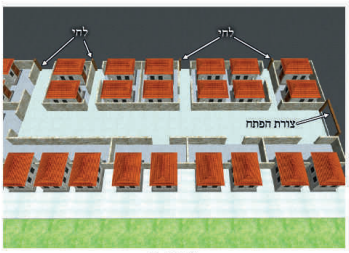

ציור ב

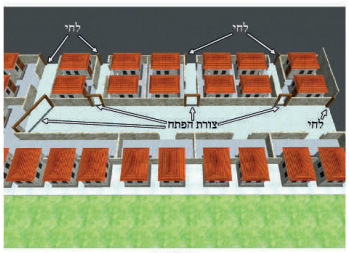

ציור ג

הקצר **פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, מְנִיחַ אֶת הַקּוֹרֶה בָּאֶלְכְּסוֹן** - רשאי הוא להניח קורה מראש הכותל הארוך עד ראש הכותל הקצר באלכסון [ציור ד], ויהיה מותר לטלטל במבוי עד הקורה, בצד הארוך כפי ארכו, ובצד הקצר כפי קיצורו[יט]. אך אם בליטת הארוך יתירה על הקצר **אַרְבַּע אַמּוֹת, אֵינוֹ מְנִיחַ אֶת הַקּוֹרֶה אֶלָּא כְּנֶגֶד הַקָּצָר** - אינו רשאי להניחה מראש כותל זה לראשו של האחר, מפני שבליטה זו שיש בה ארבע אמות חשובה כמבוי בפני עצמו, וזקוקה לכתלים משני צידיה[כ], אלא מניחה בכותל הארוך במקום המכוון כנגד ראש הכותל הקצר, וצידה השני בראש הכותל הקצר בקו ישר [ציור ה]. ויהיה מותר לטלטל במבוי רק עד כנגד הצד הקצר.

מביאה הגמרא דעה חולקת: רָבָא אָמַר, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה - בין אם בליטת הארוך יתירה על הקצר ארבע אמות, ובין אם היא פחותה מארבע אמות, **אֵינוֹ מְנִיחַ אֶת הַקּוֹרֶה אֶלָּא** במקום המכוון **כְּנֶגֶד** ראש הכותל **הַקָּצָר.**

רבא מבאר את טעמי המחלוקת: וְאַיְּמָא טַעְמָא דִּידְהוּ - ואפשר את טעמי **וְאַיְּמָא טַעְמָא דִּידְהוּ** - ואפשר אף את טעמם של החולקים עלי. **אַיְּמָא טַעְמָא דִּידִי** - אפשר את טעמי, שהרי **קוֹרֶה, טַעְמָא מַאי** - מה הטעם שתקנו חכמים להניח קורה בראש המבוי, **מִשּׁוּם הֵיכֵּר** - כדי שיהיה היכר שאסור לטלטל ממנו לרשות הרבים, וקורה המונחת **בָּאֶלְכְּסוֹן לָא הֲוֵי הֵיכֵּר** - אין זה היכר, מפני שחלק המבוי העורף על הכותל הקצר אינו נראה כחלק מן המבוי, והרואה שבני המבוי משתמשים שם, יבא לומר שכשם שמותר להשתמש בו, כך מותר להשתמש אף ברשות הרבים.

וְאַיְּמָא טַעְמָא דִּידְהוּ - ואפשר את טעם החולקים עלי, מפני שלדעתם **קוֹרֶה מִשּׁוּם מָאי** - משום מה מועלת להתיר המבוי, **מִשּׁוּם מְחִיצָה** - מפני שנשתכח כמחיצה, כי חורה של הקורה נידון כאילו הוא יורד וסותם את החלל שתחתיה, ובכך הקורה משלימה את המחיצה הרביעית למבוי, **וּבָאֶלְכְּסוֹן נָמֵי הֲוֵי מְחִיצָה** - וגם קורה המונחת באלכסון נחשבת כמחיצה.

מוסיפה הגמרא: אֲמַר רַב בָּהֲנָא[יט], הוֹאִיל וּשְׁמוּעָה זוֹ, בֵּרִין מִבּוֹי שִׁצִּידּוֹ אחד ארוך וצידו אחד קצר, **שְׁמַעְתְּתָא דְּכַהֲנֵי הִיא** - היא שמועה שנאמרה על ידי כמה חכמים ששמם היה 'כהנא', **אֵימָא בָּהּ מִילְּתָא** - אומר בה אף אני, ששמי 'כהנא', דבר חידוש. **הָא דְּאָמְרַתְּ** - מה שאמר רב כהנא הקדמון **'מְנִיחַ אֶת הַקּוֹרֶה בָּאֶלְכְּסוֹן', לָא אָמְרַן** - לא נאמר דין זה **אֶלָּא** באופן **שֶׁאֵין בָּאֶלְכְּסוֹנוֹ** של המבוי **יוֹתֵר מֵעֲשָׂר** - שאורך האלכסון מראש הכותל הארוך עד ראש הכותל הקצר אינו יתר על עשר אמות, וכגון שהיה המבוי צר, שגם כאשר תצרף לרחבו את בליטת הכותל הארוך, לא יגיע האלכסון ליותר מעשר אמות[יט]. **אֲבָל** אם **יֵשׁ בָּאֶלְכְּסוֹנוֹ יוֹתֵר מֵעֲשָׂר** - שהיה המבוי רחב, וכאשר יצטרף רחבו עם אורך בליטת הכותל הארוך, יהיה באלכסון עשר אמות, **דְּבָרֵי הַכֹּל** - גם רב כהנא הקדמון מודה **שֶׁאֵינוֹ מְנִיחַ** את הקורה **אֶלָּא כְּנֶגֶד הַקָּצָר,** מפני שכל תחת הקורה הוא פתח המבוי, וכיון שהקורה ארוכה מעשר אמות, הרי פתח המבוי רחב מעשר, ואין קורה מועילה בפתח הרחב מעשר אמות[כ].

★

הגמרא מבארת מה דינו של המקום שתחת הקורה: אִיבָּעֲיָא לְהוּ - הסתפקו בני הישיבה, מבוי שתוקן על ידי קורה בראשו[כא], **מַהוּ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ תַּחַת הַקּוֹרָה** - מה דינו, האם מותר להשתמש בו תחת הקורה, או שמא לא הותר להשתמש אלא עד הקורה ולא תחתיה. **נחלקו אמוראים בדבר: רַב וְרַבִּי חִיָּיא וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמְרוּ, מוּתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ** במבוי **תַּחַת הַקּוֹרָה.** ואילו **שְׁמוּאֵל וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמְרוּ, אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ תַּחַת הַקּוֹרָה.**

מבארת הגמרא את מחלוקתם: לֵימָא בְּהָא קָמִיפְּלָגֵי - האם נאמר שבכך נחלקו, **דְּמָר סָבַר** - שהאומרים 'מותר להשתמש תחת הקורה' סוברים שתקנת חכמים להניח **קוֹרָה** היא **מִשּׁוּם** שיש בה **הֵיכֵּר** להבריל בין המבוי לרשות הרבים, שלא יבואו לטלטל ברשות הרבים, וההיכר קיים גם מתחת לקורה, **וְמָר סָבַר** - ואילו האומרים 'אסור להשתמש תחת הקורה' סוברים **שקּוֹרָה** מועילה להתיר את המבוי **מִשּׁוּם** שדינה כ**מְּחִיצָה**, וחורה הפנימי של הקורה נידון כמי שיורד וסותם את אותה רוח, וכיון שכן לא הותר להשתמש תחת הקורה, מפני שהוא מחרץ למחיצת הקורה.

דוחה הגמרא ומבארת באופן אחר: לָא - אין הכרח שבכך נחלקו, שהרי אפשר **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** סוברים **שקּוֹרָה מִשּׁוּם הֵיכֵּר, וְהָכָא בְּהָא קָמִיפְּלָגֵי** - וכאן נחלקו בכך, **דְּמָר סָבַר** - שהאומרים 'אסור להשתמש תחת הקורה' סוברים **'הֵיכֵּרָא מִילְּתָא'** - שההיכר מבפנים, שכן הצורך להבריל בין המבוי לרשות הרבים הוא עבור בני המבוי, כדי שלא יבואו להתיר טלטול ברשות הרבים, ולגבי בני המבוי ההיכר הוא על ידי צידה הפנימי של הקורה הפונה אליהם, ולכן אסור להשתמש תחת הקורה, כיון ששם אין היכר לבני המבוי. **וּמָר סָבַר** - והאומרים 'מותר להשתמש תחת הקורה' סוברים **'הֵיכֵּרָא מִילְּתָא'** - שההיכר מבחוץ, שכן הצורך להבריל בין המבוי לרשות הרבים הוא עבור בני רשות הרבים, שלא יטעו לומר שמותר לטלטל בה כשם שמותר לטלטל במבוי, ולגבי בני רשות הרבים ההיכר הוא על ידי צידה החיצון של הקורה הפונה אליהם, ולכן אף תחת הקורה הרי זה כתוך המבוי ומותר לטלטל שם.

מוסיפה הגמרא אפשרות נוספת בביאור מחלוקתם: וְאִיבָּעֵית אֵימָא - ואם תרצה תבאר את מחלוקתם כך, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** סוברים שקורה מועילה **מִשּׁוּם מְחִיצָה, וְהָכָא בְּהָא קָמִיפְּלָגֵי, דְּמָר סָבַר** - שהאומרים 'אסור להשתמש תחת הקורה' סוברים **שחוֹדוֹ הַפְּנִימִי** של הקורה נידון כמי **שיוֹרֵד וְסוֹתֵם,** ונמצא שהמקום שתחת הקורה הוא מחרץ למחיצה. **וּמָר סָבַר** - והאומרים 'מותר

ציור ד

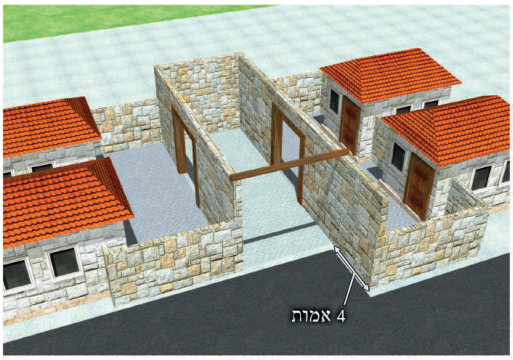

ציור ה

טז. **רש"י** (ד"ה מניח), ותוספות (ד"ה מניח), וביארו שמותר להשתמש בצד הארוך אף על פי שאינו מוקף בשלש מחיצות מפני ש'קורה משום מחיצה' [ראה להלן בעמוד זה], והקורה עצמה מהווה השלמה של המחיצה סביב אותו מקום. ועיין עוד בדבריהם. יז. **רבינו חננאל**, רי"ף ורא"ש (פ' י). יח. **מדובר** ברב כהנא מאוחר, שהיה אחרי רבא, והיה רבו של רב אשי. הגהות מאלפס ישן (מהגהות ופיושים על הרי"ף (ד"ה מכח).

יט. **רש"י** (ד"ה מאי), וראה הגהות וציונים על הרי"ף (פח ב) מה שהעיר החזות יאיר שלפי חכמת המירות בבליטת ארבע אמות לא יהיה האלכסון יותר מעשר אלא אם יהיה פתח המבוי רחב תשע אמות ורבייע. כ. **כמו** ששנינו לעיל (ב) 'והרחב מעשר אמות ימעט'. כא. **דין** זה עוסק בכל מבוי, ואינו מוסב על מבוי שצידו אחד ארוך וצידו השני קצר שהוזכר לעיל. רש"י (ד"ה מכח).

להשתמש תחת הקורה׳ סוברים שחוּזּוֹ הַחִיצוֹן נידון כמי שׁוֹרֵד וְסוֹתֵם [ציור ח], ונמצא שהמקום שתחת הקורה הוא בתוך המחיצה.

נמצא שמדברי האמוראים שנחלקו ברין שימוש תחת הקורה, אין כל הכרח האם לדעתם קורה משום היכר או משום מחיצה.

הגמרא מבארת מה דינו של המקום שכנגד הלחי: אָמַר רַב חִסְדָּא, הָכָא מְדָרִים בְּבֵין לְחָיַיִם שֶׁאָסוּר - כל האמוראים שנחלקו לעיל אם מותר להשתמש תחת הקורה, מודים במבוי שתיקנו בלחי ולא בקורה, שאסור להשתמש בו כנגד הלחי [ציור ז][כב]. שכיון שאין שיעור לרוחב הלחי ואפשר לעשותו רחב אפילו משהו[כג], יש לחשוש שאם יהא מותר להשתמש כנגד הלחי, יבואו להוציא לרשות הרבים, משום שהוא דבר מוֹעט. אבל בקורה, שצריכה להיות רחבה לכל הפחות טפח[כד], לא שייך חשש זה[כה].

★

הגמרא דנה בדין קורה המונחת מחוץ למבוי: בָּעָא מִינַּיהּ רָמִי בַּר חָמָא מֵרַב חִסְדָּא, הבא לתקן מבוי על ידי קורה, אך לא הניחה על גבי כותלי המבוי, אלא **נָעַץ שְׁתֵּי וְתֵירוֹת בְּשָׁנֵי פּוֹתְיֵי הַמָּבוֹי,** בעובי הכתלים **מְבַחוּץ,** באופן שהיתידות בולטות לרשות הרבים, **וְהֵנִיחַ** את **הַקּוֹרָה עֲלֵיהֶן,** ונמצאת הקורה מונחת מעל אויר רשות הרבים, וצידה הפנימי צמוד למבוי [ציור ח],

ציור ו

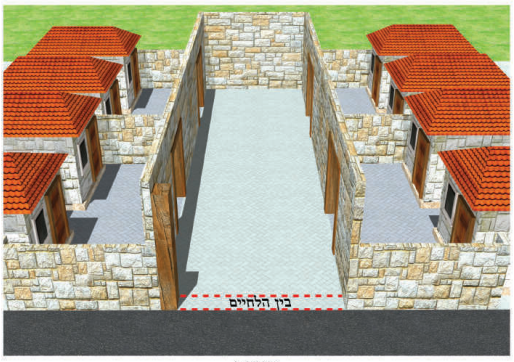

ציור ז

ציור ח

מַהוּ - מה דין המבוי, האם הקורה מתירתו או לא.

אָמַר לֵיהּ רב חסדא, **לְדִבְרֵי הַמַּתִּיר** - לדעת האמוראים הסוברים לעיל שבכל מבוי מותר להשתמש תחת הקורה, וטעמם הוא משום שצידה החיצון של הקורה נידון כמחיצה, כאן בקורה המונחת בסמוך למבוי מבחוץ, **אָסוּר** להשתמש כלל במבוי זה, עד שיתקננו בקורה המונחת בסמוך למבוי, מפני שמחיצת הקורה שהיא מצידה החיצון אינה סמוכה למבוי, ואויר רשות הרבים מפסיק ביניהם[כו]. ואילו **לְדִבְרֵי הָאוֹסֵר** להשתמש בכל מבוי תחת הקורה, מפני שחוּזּה הפנימי של הקורה יורד וסותם, כאן שהקורה מונחת בסמוך למבוי מבחוץ, **מוּתָּר** להשתמש בכל המבוי, מפני שמחיצת הקורה דבוקה לכתלי המבוי בסופם[כז].

הגמרא מביאה דעה חולקת: רַבָּא אָמַר, לְדִבְרֵי הָאוֹסֵר נָפֵי אָסוּר - אף לדעת הסובר שבכל מבוי אסור להשתמש תחת הקורה, מפני שחוּזּה הפנימי נידון כמחיצה, כאן בקורה המונחת בסמוך למבוי מבחוץ, אסור להשתמש בכל המבוי, על אף שמחיצת הקורה דבוקה למבוי מבחוץ, אין די בכך, משום **דִּבְעֵינַן** - אנו צריכים שתהא **הַקּוֹרָה** מונחת **עַל גַּבֵּי** אויר **הַמָּבוֹי**[כח], **וְלֵיכָּא** - וכאן לא מתקיים תנאי זה, שהרי הקורה מונחת על גבי אויר רשות הרבים.

מקשה הגמרא: אֵיתִיבֵיהּ רַב אַדָּא בַּר מַתְנָה לְרַבָּא, שנינו בברייתא, **הָיְתָה קוֹרָתוֹ**

כב. **לְחִי** אחד דיו להתיר את המבוי, וכב חסדא שנקט ׳בין לחיים׳ לשון רבים, כוונתו ללחיים של כל מבוי ומבוי שבעולם. רש״י (ד״ה הכא). כג. **משנה** לקמן (יג:). כד. **משנה** לקמן (יג:). כה. **תוספות** (ד״ה הכא), והרשב״א (ד״ה אמר) פירש שהכל מודים בין הלחיים מפני שלחי משום מחיצה רחודה הפנימי סותם. כו. **והוא** הדין אם טעמו של האוסר להשתמש תחת הקורה הוא משום שקורה משום היכר, באופן זה ההיכר סמוך למבוי, והוא מתירו בטלטול. ריטב״א (ד״ה ועוד).

כז. **יש** ראשונים (סוכה כח:, ד״ה בעינן וכעצם הקורה ביום ומיום ג״כ סי׳ ז) שסוברים שאף בלחי הדין כן, שצריך להיות בתוך חלל המבוי ולא מחוצה לו. ודעת הרשב״א, שדווקא בקורה נאמר דין זה, שמאחר שהיא למעלה, אין ניכר שבאה להיתקן המבוי אם אינה בתוך חללו, אבל לחי, שהוא למטה ונראה בבירור, אף אם אינו בתוך חלל המבוי ממש, כל שהוא סמוך למבוי, ניכר שבא להתירו והוא כשר.

כח. **רש״י** ראשונים (סוכה כח:, ד״ה בעינן וכעצם הקורה ביום ומיום ג״כ סי׳ ז) שסוברים שאף בלחי הדין כן, שצריך להיות בתוך חלל המבוי ולא מחוצה לו. ודעת הרשב״א, שדווקא בקורה נאמר דין זה, שמאחר שהיא למעלה, אין ניכר שבאה להיתקן המבוי אם אינה בתוך חללו, אבל לחי, שהוא למטה ונראה בבירור, אף אם אינו בתוך חלל המבוי ממש, כל שהוא סמוך למבוי, ניכר שבא להתירו והוא כשר.

מְשׁוּכָּה - רחוקה מכותלי מבוי, **אוֹ תְּלוּיָה** באויר המבוי, שהיתה הקורה קצרה מרוחב המבוי ואינה מגעת לכותלין, וכגון שנעץ קנה באמצע פתח המבוי, והניח את הקורה על גביו [ציור א]. אם היתה הקורה מרוחקת מכותלי מבוי **פָּחוֹת מִשָּׁלֹשׁ** טפחים, כשרה, מפני שנאמר בה דין 'לבוד' המאריך את הקורה, והרי היא כמי שהונחה על גבי הכתלים ממש, **וְאֵין צָרִיךְ לְהָבִיא** קוֹרָה **אַחֶרֶת.** אך אם היתה רחוקה **שָׁלֹשׁ** טפחים או יותר, אי אפשר לומר בה 'לבוד', וכיון שאינה מעל כותלי מבוי פסולה, **וְצָרִיךְ לְהָבִיא** קוֹרָה **אַחֶרֶת** להכשר המבוי.

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אפילו אם היתה הקורה רחוקה מכותלי מבוי **פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה** טפחים כשירה, **וְאֵין צָרִיךְ לְהָבִיא** קוֹרָה **אַחֶרֶת,** מפני שסובר שזיז 'לבוד' נאמר עד ארבעה טפחים. אך אם היתה רחוקה **אַרְבָּעָה** טפחים או יותר, אין אומרים 'לבוד' **וְצָרִיךְ לְהָבִיא** קוֹרָה **אַחֶרֶת.**

מפרשת הגמרא את הקושיא מן הברייתא: מַאי לָאו - האם אין החילוק בין 'משוכה' ל'תלויה' ש'מְשׁוּכָּה' היינו רחוקה מכותלי המבוי **מִבַּחוּץ,** ברשות הרבים, וכגון שנעץ יתידות בכותלי המבוי מבחוץ והניח קורה על גביהן, **וּתְלוּיָה'** היינו שרחוקה מכותלי המבוי **מִבִּפְנִים,** כלומר שמצויה בתוך חלל המבוי אך היא קצרה ואין ראשיה מגיעים לכותלי המבוי. ובשני אופנים אלו הקורה כשרה על ידי 'לבוד'. ומוכח מברייתא זו שאף קורה המצויה מחרץ לכותלי מבוי [בעין הספק לעיל], כל שאפשר לדון בה דין 'לבוד' למבוי, כשירה[א].

דיוקה הגמרא ומתרצת: לָא כך הוא פירוש הברייתא, **אֶלָּא אִידֵי וְאִידֵי** - זו וזו, בין ב'משוכה' ובין ב'תלויה' מדובר שהקורה **מִבִּפְנִים,** בתוך חלל המבוי, ובשתיהן מדובר בקורה קצרה, **אֶלָּא** ש'מְשׁוּכָּה' היינו שהקורה רחוקה מכותל המבוי רק **מֵרוּחַ אַחַת,** ואילו צידה השני מונח על גבי כותל המבוי [ציור ב], **וּ'תְלוּיָה'** היינו שרחוקה מכותלי המבוי **מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת,** והיא תלויה לגמרי באויר חלל המבוי. והוצרך התנא להזכיר את שני האופנים, משום **דַּמָּהוּ דְּתֵיקָא** - שמא היית אומר שרק כאשר הקורה משוכה **מֵרוּחַ אַחַת, אֲמָרִינַן 'לָבוּד',** אך כאשר הקורה רחוקה מהכתלים **מִשְּׁתֵּי הרוּחוֹת, לָא אֲמָרִינַן 'לָבוּד'** משני צדדים להכשירה[ב], **קָא מַשְׁמַע לָן** התנא שאומרים 'לבוד' אף בשני צדדים והקורה כשירה.

מתרצת הגמרא תירוץ אחר: רַב אַשִׁי אָמַר, אי אפשר לפרש בברייתא ש'משוכה' ו'תלויה' שתיהן מבפנים, מפני שאין מקום לחלק בין 'לבוד' מרוח אחת ל'לבוד' משתי רוחות, ולא היה התנא צריך לכפול את דבריו בכך. אלא כך יש לפרש, שהברייתא מדברת בקורה אחת שהיא **מְשׁוּכָּה וְהִיא** גם **תְּלוּיָה,** והיינו שקצרה מרוחב פתח המבוי, והיא גם תלויה למעלה מגובה הכתלים. **וְהֵיכִי דָּמֵי** - ובמה מדובר, **בְּגוֹן שֶׁנָּעַץ שְׁתֵּי וְתֵידוֹת עֲקוּמוֹת** כעין ר"ש **עַל** גבי **שְׁנֵי כּוֹתְלֵי** הַ**מָּבוֹי** מלמעלה, והן פונות זו מול זו לכיוון תוך המבוי [ציור ג], ויתידות אלו היו קטנות, **שֶׁאֵין בְּגוּבְהָן שָׁלֹשׁ** טפחים, **וְגַם אֵין בְּאורֶךְ עֲקֻמּוּתָן** מן היתד לכיוון פנים המבוי, **שָׁלֹשׁ** טפחים, ועל יתידות אלו תלה את הקורה[ג], ונמצא שכדי להכשירה אנו זקוקים לומר בה דין 'חבוט', דהיינו

א. **בחידושי** המאירי (לעיל ח: ד"ה ונפק) ובר"ן (לעיל ח: ד"ה מתניתין) מבואר שרב אדא בר מתנה הקשה מברייתא זו רק על רבא ולא על רב חסדא. ופירש הר"ן שעל רב חסדא לא קשה אף על פי שגם הוא פסל קורה שחרץ למבוי לדברי המתיר, ולא הכשירה על ידי לבוד, מפני שמה שפסל רב חסדא הוא משום שלדברי המתיר הכר הקורה הוא לבני רשות הרבים, ובקורה הדבוקה למבוי מבחוץ אין הם רואים אלא את צידה החיצון המרוחק מן המבוי, ועל כן אין דין לבוד מועיל להכשירה. אך בברייתא מדובר שהקורה מרוחקת מעט מן המבוי, ובאופן זה רואים בני רשות הרבים אף את צידה הפנימי של הקורה, ואפשר לומר בו 'יורד וסותם', ועל ידי דין 'לבוד' נחשב הדבר שסתימה זו דבוקה למבוי, וכשירה. אמנם בתוספות ישנים (לעיל ח:) כתב, שקושיית רב אדא בר מתנה היא גם על שיטת רב חסדא.

ב. **ואי"ש** היה התנא מזכיר רק 'תלויה' היינו מפרשים ש'תלויה' היא רחוקה רק מרוח אחת, ולא היינו יודעים שאומרים 'לבוד' אף משתי רוחות. תורת חיים (ד"ה משוכה).

ג. **צורה** זו של היתידות מפורשת ברשב"א (בשתמ"ק בשם ר"ח) והקרדם בית (בשתמ"ק בשם ג מפי ז) וברי"ף (ד"ה כגון) שמדובר כשהיתידות עצמן עקומות, ולא ביתידות ישרות שמתנוחות באלכסון. וכן משמעות הרא"ש (פי' ח), וכן דעת התורת חיים (ד"ה כגון) והגאון יעקב (ד"ה ופשוט). וכתב הקהלות יעקב (סי' ג) שכן משמע גם מלשון רש"י (ד"ה וסיכך). אמנם בתוספות רש"י המאירי (ד"ה ת"ש) משמע, שמדובר ביתידות ישרות המונחות באלכסון [ציור ד], וכן צייר המהרש"ל על דברי רש"י (ד"ה וסיכך).

ציור א

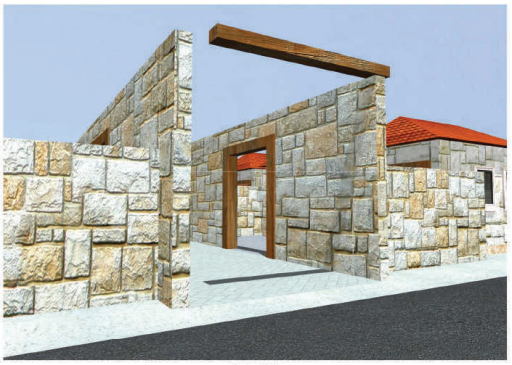

ציור ב

ציור ג

ציור ד

לראות את הקורה כמי שירדה ממקומה למעלה, אל גובה כותלי המבוי, וגם לומר בה 'לבוד', כדי להאריך אותה אל כותלי המבוי', והוצרך התנא ללמדנו דין זה, משום **דְּאָתְיָא** - שמא היית אומר **שֶׁאוֹ 'לְבוּד' אֲמְרִינַן אוֹ 'חֲבוּט' אֲמְרִינַן** - או שאומרים דין 'לבוד' לבדו, לדון קורה קצרה כארוכה, או שאומרים דין 'חבוט' בלחוד, לדון קורה גבוהה כמי שירדה לגובה כתלי המבויי, אבל **'לְבוּד' וְ'חֲבוּט' יְחִידִי לֹא אֲמְרִינַן, קָא מַשְׁמַע לָן** התנא שאומרים את שני הדינים יחדיו, ודנים את הקורה כארוכה ונמוכה, ועל כן היא מכשירה את המבוי.

ונמצא שאין להוכיח מברייתא זו לענין נעץ שתי יתידות בשני כותלי מבוי מבחוץ והניח קורה על גביהן, מפני ש'קורה משוכה' המוזכרת בברייתא אינה משוכה מחוץ למבוי אלא בתוכו.

★

הגמרא חוזרת לדון בדין טלטול תחת הקורה וכנגד הלחיים: תָּנֵי רַבִּי וַאֲבוּי - **קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן** - רבי זכאי שנה לפני רבי יוחנן, **בֵּין הַלְּחָיַיִם** - השטח במבוי כנגד הלחיים[ט], **וְכֵן הַשְׁתָּא** במבוי **שֶׁתַּחַת הַקּוֹרָה** שמתירה את המבוי, **נִידּוֹן כְּכַרְמְלִית** ואסור לטלטל בו[י]. **אָמַר לֵיהּ** רבי יוחנן לרבי זכאי, **פּוֹק תָּנֵי לָבָרָא** - צא ושנה בריימתא זו בחוץ, שברייתא זו אינה כפי ההלכה[יא].

הגמרא מביאה מחלוקת בדעתו של רבי יוחנן מה דין השטח שבין הלחיים: אָמַר אַבָּיֵי, מִסְתַּבְרָא מֵימַּתֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן - מסתבר לומר שדבריו של רבי יוחנן שאמר שהברייתא אינה להלכה ומותר לטלטל, הם רק לגבי השטח **שֶׁתַּחַת הַקּוֹרָה**, שרבי יוחנן סובר שאינו נידון ככרמלית ומותר לטלטל שם[יא], **אֲבָל** במבואות שתיקנו אותם בלחיים, מודה רבי יוחנן שבשטח **שֶׁבֵּין הַלְּחָיַיִם אָסוּר** לטלטל, שכיון ששיעור עובי הלחי הוא בכל שהוא, יש לחשוש שאם נתיר לו לטלטל אף כנגד הלחי, יבוא לטלטל גם מחוץ ללחיי[יב]. **וְרָבָא אָמַר**, אף בשטח **שֶׁבֵּין הַלְּחָיַיִם נָמֵי** סבר רבי יוחנן **שְׁמוּתָּר** לטלטל[יג], כפי שמותר לטלטל תחת הקורה[יד].

רבא מוכיח כדבריו בדעת רבי יוחנן: אָמַר רָבָא, מָנָא אֲמִינָא לֵיהּ - מנין המקור שלי לומר שרבי יוחנן סובר שאף כנגד הלחי מותר לטלטל, **דְּכִי אֲתָא רַב דִּימִי** - שכשבא רב דימי מארץ ישראל לבבל אמר, שכך **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מָקוֹם** שבין רשות היחיד לרשות הרבים, **שָׁאנִין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה** טפחים [ציור ה], **מוּתָּר** בין **לִבְנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים** ובין **לִבְנֵי רְשׁוּת הַיָּחִיד לְכָתֵף עָלָיו** - להניח עליו את המשאות שלהם כדי שיוכלו להניחם היטב על הכתפיים[טו], כיון שמקום שהוא פחות מארבעה טפחים על ארבעה טפחים נחשב 'מקום פטור' שבטל בין לרשות היחיד ובין לרשות הרבים[טז], **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַחֲלִיפוּ** בני רשות הרבים ובני רשות היחיד את משאותיהם זה עם זה דרך אותו מקום, שהרואים יאמרו שהכניסו מרשות הרבים לרשות היחיד. הרי שמקום שאין בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, מותר לטלטל בו. והוא הדין לגבי השטח שבגנד הלחי, שאינו נחשב כרשות בפני עצמה, דינו כמו 'מקום פטור' ובטל בין לרשות היחיד ובין לרשות הרבים, ומותר לטלטל בוי[יז].

שואלת הגמרא: וְאַבָּיֵי מה יענה על הוכחה זו. **ומשיבה: הָתָם** במקום שאין בו ארבעה על ארבעה טפחים, מדובר **בְּגַבּוֹהַּ** - שהמקום גבוה **שֶׁלֹּשָׁה** טפחים בין מרשות הרבים ובין מרשות היחיד[יח], וניכר שהוא חלוק מהם, ואין חשש שיחליפו בין מקום זה לרשות הרבים, ולכן לא גזרו חכמים והתירו לטלטל אליו בין מרשות היחיד ובין מרשות הרבים. אבל בשטח שבגנד הלחי שאינו ניכר כמקום בפני עצמו, אם נתיר לטלטל שם, יבואו להחליף בין מקום זה לרשות הרבים ומתוך כך יבואו להוציא לרשות הרבים אף מהמבוי, ואף רבי יוחנן מודה שגזרו שלא לטלטל באותו שטח.

אביי מוכיח כדבריו בדעת רבי יוחנן: אָמַר אַבָּיֵי, מָנָא אֲמִינָא לֵיהּ - מנין המקור שלי לומר שרבי יוחנן מודה שבגנד הלחי אסור לטלטל, **דְּאָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב, תּוֹךְ הַפֶּתַח** - מבוי שיש לו בפתחו שני פצימים [כעין מזוזות משקוף] רחבים המונחים לאורך המבוי, ופצימים אלו משמשים כלחיים להתיר את המבוי, **צָרִיךְ** להניח **לֵיחִי אַחַר** בראש המבוי כדי **לְהַתִּירוֹ** - להתיר לטלטל בששת זה שבין הפצימים [ציור ו]. הרי שבגנד הלחי אסור לטלטל, שאם לא כן למה צריך לחי אחר כדי להתיר את השטח שבגנד הפצימים. וכיון שלא מצאנו שרבי יוחנן חולק על דין זה, מסתבר שאף הוא מודה לכך[יט]. **מגמה הגמרא לדחות את ההוכחה: וְכִי תֵּימָא** - ואם תאמר ששם מדובר **דְּאִית בֵּיהּ** בששת הפתח **אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה** טפחים, ולכן ששת זה נידון כמקום בפני עצמו ודינו ככרמלית שאסור מדרבנן לטלטל בו, וצריך לחי אחר כדי להתירו. מה שאין כן בלחי שאינו רחב ארבעה טפחים, מותר לטלטל

ציור ה

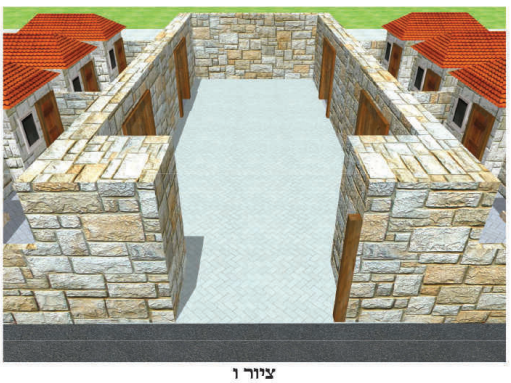
ציור ו

ד. **ואי** אפשר לדון את היתידות עצמן כחלק מן הקורה, מפני שמדובר ביתידות שאין ברחבן טפח, שהוא שיעור הכשר קורה (מלקמן יג:). רש"י (ד"ה וחיכם). ה. **דין** 'חבוט רמי' הוזכר בסוכה (כב:), ופירוש שם רש"י (ד"ה שפין), דהיינו 'השפל והשלך אותו על האויר שתחתיו'. ו. **המהרש"א** (ד"ה אבל השקה), מדוע הצורך רב אשי להעמיד את הברייתא בקורה שהיא משוכה ותלויה, ולחדש שאומרים 'לבוד' ו'חבוט' יחדיו, הלא היה יכול לפרש 'תלויה' כהבנת הגמרא לעיל, בקורה קצרה משני צידיה, ו'משוכה' בקורה גבוהה יותר מגובה כותלי המבוי, אך אינה קצרה, והתנא משמיענו להכשיר על ידי 'לבוד' לחוד ועל ידי 'חבוט' לחוד. ותירץ שהלשון 'משוכה' לא משמע שמדובר על קורה שכל החיסרון בה שהיא גבוהה. ועיין עוד במהדורא בתרא וברש"ש (ד"ה דף ט:). ז. **הרשב"א** (ד"ה מיהו) הקשה, מדוע צריך לדין 'חבוט' כדי להכשיר קורה זו, תהרי בידינו לומר 'לבוד' מקצה הקורה במקומה למעלה אל כותלי המבוי. ותירץ, שמדובר באופן שבגובה היתידות ובאורכן אין שלשה טפחים, אבל באלכסון שבין כותלי המבוי לקצה הקורה היה יותר משלשה טפחים, ועל כן אי אפשר לומר 'לבוד' עד שנאמר 'חבוט' תחילה. ח. **לישון** 'לחיים' הוא על הרבה מבואות, שכל מבוי יש בו לחי אחד. רש"י (לעיל ח:, ד"ה שכנן). ט. **ברמלית** היא רשות שאינה לא רשות היחיד ולא רשות הרבים, כגון ים ובקעה של שדות, ומדרבנן אסור להוציא ממנה בין לרשות היחיד ובין לרשות הרבים או להכניס מהם אליה, וכן אסור לטלטל בתוכה יותר מארבע אמות. שבת (י:). י. **עַל** פי יד מלאכי (כללי השלמות כלל קפקפו) בשם מגיני שלמה (שבת קו: ד"ה תוק). יא. **שחודה** החיצון של הקורה יורד וסותם, ולכן מותר לטלטל בששת שמתחת הקורה, לפי שמקום זה נחשב מוקף בארבע מחיצות, שהם שלושת מחיצות המבוי ומחיצת הקורה. יב. **תוספות** (לעיל ח: ד"ה שכנן). יג. **יסוד** מחלוקת אביי ורבא הוא משום שכל אחד מהם סבר שכך היא ההלכה, ולכן נחלקו בדעתו של רבי יוחנן, שכל אחד רצה להעמיד את דברי רבי יוחנן כסברתו. ריטב"א (ד"ה ורבא). יד. **בעל** המאירי (לעיל ח: ד"ה פיק). טו. **כפי** המאור (ד"ה ופיק) כתב, שרבא לשיטתו (לקמן יט:), שלחי וקורה משום היכר, ולכן בשניהם מותר להשתמש מהודם החיצון כלפי פנים. אבל הרמב"ן (מלחמות כ:) כתב, שאין הנידון כאן תלוי בדין לחי משום מחיצה או משום היכר, שלפי שני הטעמים אפשר לומר שרבא סובר שלחי מהיר מחודו החיצון. וכן כתב הריטב"א (ד"ה שלחי). טז. **עַל** פי רש"י במסכת שבת (מ: ד"ה ופוסק). טז. **כפי** המתבאר בברייתא במסכת שבת (ו:), שמקום הנמצא בין רשות הרבים לרשות היחיד, ואין בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים הוא מקום פטור, ומותר להוציא ממנו ולהכניס אליו בין מרשות הרבים ובין מרשות היחיד. יז. **רש"י** (ד"ה ובלבד). יח. **גם** בלא דברי אביי בהכרח מדובר במקום שהוא גבוה שלושה טפחים, שאם לא כן לא היינו מחשיבים אותו כמקום בפני עצמו, והיה לו דין רשות הרבים מן התורה כיון שהוא סמוך לרשות הרבים ואינו בתוך רשות היחיד. ואביי בא לומר, שרק משום כך התירו גם מדרבנן לטלטל במקום זה, ולכן אין זה דומה לשטח שבגנד הלחי שגזרו מדרבנן שלא לטלטל בו. ורבא סבר שזה שהמקום מובדל בכך שהוא גבוה שלושה טפחים, אינו מעלה ואינו מוריד לענין ביטול המקום כלפי הרשויות שמכאן ומכאן, ולכן סבר שכמו שבני הרשויות מותרים להשתמש במקום זה כמו כן מותר לטלטל כנגד הלחי. ריטב"א (ד"ה ופליג). יט. **ריטב"א** (ד"ה ורבא).

כנגד הלחי, לפי שאינו חשוב מקום בפני עצמו ובטל לרשות היחיד כמו ׳מקום פטור׳. **דוחה הגמרא את הדחיה: וְהָאָמַר רַב חָנִין בַּר רָבָא אָמַר רַב**, השטח **שבְּתוֹךְ הַפֶּתַח** - בין הפצימים, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה** טפחים, שאין הפצימים רחבים ארבעה טפחים, אסור לטלטל בו **וְצָרִיךְ לֶחִי אֶחָד לְהַתִּירוֹ**. הרי מפורש שהשטח שכנגד הלחי אסור לטלטל בו, גם אם אין בו ארבעה על ארבעה טפחים.

שואלת הגמרא: וְרָבָא מה יענה על הוכחה זו. **ומשיבה: הָתָם** מדובר **דְּפָתוּחַ** המבוי לכרמלית - לבקעה שהיא כרמלית[כ], ולכן אסור לטלטל אף בשטח שכנגד הלחי שאף הוא נחשב כרמלית. **שואלת הגמרא: אֲבָל** אם המבוי פתוח **לִרְשׁוּת הָרַבִּים, מַאי** - מהו דינו של שטח זה, האם **שָׁרֵי** - מותר לטלטל בו, הרי זה כמו **שֶׁנִּצְּיְקָא בְּאַרְעָא וְגָיְזְרָא בְּשָׁמֵי שְׁמֵיָא** - האזרח הקבוע מושפל לקרקע והגר בשמי השמים למעלה, כלומר שזה הפוך מהסברא לומר שכשהמבוי פתוח לכרמלית דינו יותר חמור מאשר אם פתוח לרשות הרבים. **מתרצת הגמרא: אֵין** - כן, סברא היא שכשהמבוי פתוח לכרמלית הוא חמור יותר, לפי **שְׁמָצָא מִין אֶת מִינוֹ וְגִיעוֹר** - שהשטח שכנגד הלחי הדומה לכרמלית[כא], מצא את הכרמלית שמחרין למבוי הסמוכה לו, והיא מעוררת אף עליו דין כרמלית[כב], וניעור משנתו שלולי הכרמלית היה בטל לרשות שאינו מינו[כג]. מה שאין כן כשהמבוי פתוח לרשות הרבים, אין שטח זה מצטרף לרשות הרבים, כיון שאינו דומה כלל לרשות הרבים[כד], ואינו מתחזק ממנו בכלום[כה].

רב הונא בנו של רב יהושע הקשה על רבא: אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לֶוִי לְרָבָא, וְאָתְּ לָא תְּסָבְרָא - וכי אתה רבא לא תסבור **דְּבֵין הַלְּחָיַיִן** מודה רבי יוחנן **שֶׁאָסוּר** לטלטל, **וְהָאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מְבוֹי שֶׁרָצְפוֹ בַּלְּחָיַיִן** - שהעמיד בו לחיים ברציפות מראשו לכיוון פנים במשך שתים או שלוש אמות, וביניהם יש ריוח **פְּחוֹת מֵאַרְבָּעָה** - בין כל לחי ללחי יש ריוח פחות מארבעה טפחים, אך יותר משלושה טפחים, **בָּאנוּ לְמֶחֱלוֹקֶת רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבָּנָן** שנחלקו [לעיל בעמוד זה] בשיעור שאומרים בו לבור. ומבאר רב הונא בריה דרב יהושע את דברי רבי יוחנן[כו], **שלְּפִי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל הָאָמַר, אָמְרִינַן** - שאומרים **לָבוּד** עד ארבעה טפחים, ונמצא שכל הלחיים נחשבים כלחי אחד, **וּמִשְׁתַּמֵּשׁ** בתוך המבוי רק **עַד חוּדוֹ הַפְּנִימִי שֶׁל הַלֶּחִי הַפְּנִימִי** ביותר, שממנו ואילך כלפי ראש המבוי, כבר נחשב כנגד הלחי, ואסור להשתמש כנגד הלחי. אבל **לָרַבָּנָן הָאָמְרִי, לָא אָמְרִינַן** - שאין אומרים **לָבוּד** כשהריוח הוא יותר משלושה טפחים, אין כל הלחיים נחשבים כלחי אחד לפתח המבוי, אלא רק הלחי החיצון מתיר את כל המבוי[כז]. ולכן **מִשְׁתַּמֵּשׁ עַד חוּדוֹ הַפְּנִימִי שֶׁל** הלחי **הַחִיצוֹן**, אבל כנגד הלחי החיצון אסור להשתמש, שאין משתמשים כנגד הלחי [ציור ז]. ומסיים רב הונא בריה דרב יהושע את קושייתו, שעד כאן לא נחלקו אלא מהיכן מתחיל הלחי, **אֲבָל בֵּין הַלְּחָיַיִן דְּכוּלֵּי עָלְמָא** - בין לרבנן ובין לרבן שמעון בן גמליאל, סבר רבי יוחנן **שֶׁאָסוּר** לטלטל, שאם לא כן, לדעת כולם מותר להשתמש עד תחילתו של הלחי החיצון.

שואלת הגמרא: וְרָבָא מה יענה על קושייתו של רב הונא בריה דרב יהושע. **ומשיבה: הָתָם נָמֵי** - שם גם מדובר **דְּפָתוּחַ** המבוי **לְכַרְמְלִית**, שאף השטח שכנגד הלחי נחשב כרמלית, כפי שהעמדנו את הדין שבתוך הפתח צריך לחי אחר להתירו. **שואלת הגמרא: אֲבָל** אם המבוי פתוח **לִרְשׁוּת הָרַבִּים כַּאי** - מהו דינו, האם **שָׁרֵי** - מותר לטלטל כנגד הלחי, הרי זה כמו **שֶׁנִּצְּיְקָא בְּאַרְעָא וְגָיְזְרָא בְּשָׁמֵי שְׁמֵיָא** - האזרח הקבוע מושפל לקרקע והגר בשמי השמים למעלה, שזה הפוך מהסברא. **מתרצת הגמרא: אֵין** - כן, סברא הוא שכשהמבוי פתוח לכרמלית חמור יותר השטח שכנגד הלחי, לפי **שְׁמָצָא מִין** הכרמלית של השטח שכנגד הלחי **אֶת מִינוֹ** - את הכרמלית שמחרין למבוי שהוא אותו מין רשות, **וְגִיעוֹר** משנתו, ואף הוא מקבל דין כרמלית, וכמו שהתבאר בתירוץ הקודם.

ציור ז

כ. **בקעה** היא מקום שרוח, ואינה משמשת להילוך הרבים, ולכן היא כרמלית. רש״י (שבת ו. ד״ה נקעים). כא. **הדמיון** לכרמלית הוא בכך שאינו לא רשות היחיד ולא רשות הרבים, אך כיון שאין בו שיעור ארבעה על ארבעה טפחים אין לו דין כרמלית. על פי רש״י (ד״ה מפני). כב. **כיון** שהוא דומה יותר לרשות כרמלית, הוא מתחזק יחד עם רשות הכרמלית הפתוחה לו ואינו בטל לרשות היחיד. ריטב״א (ד״ה פתח). כג. **רש״י** (ד״ה ומשיבה). והביא שלשון זו ׳מצא מין את מינו וניעור׳ נאמר במסכת בכורות (כב.) על טומאה שבטלה וחזרת וניעורת. כד. **זכן** רשות היחיד של המבוי אינה מינו. רש״י (ד״ה אבל). כה. **והוא** מתבטל גם לרשות היחיד וגם לרשות הרבים, ולפיכך דינו כ׳מקום פטור׳ שמותר לטלטל בו. רש״י (ד״ה ומשיבה). כו. **רבי** יוחנן עצמו לא ביאר במה תלוי מבוי זה במחלוקת רבן שמעון בן גמליאל ורבנן, ובהמשך הגמרא (ע״ב) יובא דעת רב אשי שמפרש את דברי רבי יוחנן באופן אחר. תוספות (ד״ה לפי שמצא מין). כז. **רש״א** (ד״ה ומשיבה).

הגמרא מביאה ביאור אחר בדברי רבי יוחנן בדין מבוי שרצפו בלחיים: רַב אַשֵׁי אָמַר, באמת רבי יוחנן סובר שמותר לטלטל אף בין הלחיים, ומה שאמר רבי יוחנן שמבוי שיש בו לחיים רצופים דינו תלוי במחלוקת רבן שמעון בן גמליאל ורבנן, מדובר **בְּגוֹן שֶׁרָצְפוֹ בְּקָנִים** וביניהם יש **פְּחוֹת פְּחוֹת מֵאַרְבָּעָה** - בין כל אחד לשני יש ריוח פחות מארבעה טפחים, והלחיים נמשכים בתוך המבוי **בְּמָשָׁךְ אַרְבַּע אַמּוֹת.** ו**לְדַעַת רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל דְּאָמַר אֲמָרִינַן לְעֵיל** עד ארבעה טפחים, נחשבים כל הלחיים כלחי אחד ארוך ארבע אמות, **וְהָוֶה לֵיהּ** - והרי הוא נחשב **כְּמָבוי,** ואין דינו כלחי להתיר את המבוי[א], **וְמבוי זה צָרִיךְ לְחִי אַחַר** כדי **לְהַתִּירוֹ**[ב], **וּלְרַבָּנַן דְּאָמְרִי לָא אָמְרִינַן** - שאמרו שאין אומרים **לְעֵיל** ביותר משלושה טפחים, אין זה נחשב כלחי אחד ארוך, והלחי החיצון שהוא פחות מארבע אמות מתיר את המבוי, ומבוי זה **לָא צָרִיךְ לְחִי אַחַר לְהַתִּירוֹ.**

מקשה הגמרא על ביאור זה: וּלְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל הסובר שדינו כלחי אחד ארוך בשיעור ארבע אמות, מכל מקום נוכל להתיר את המבוי על ידי לחי זה, שהרי מן הסתם העמיד את הלחי הראשון משון מעט מחרץ לכותלי המבוי, שכן דרך מעמידי לחי להעמידו באופן שיראה גם מחרץ למבוי שהניחו אותו לשם לחי [ציור א], **וּלְחֲנִי** - שיהיה החלק הבולט מחרץ למבוי **בְּלַחְיֵי הַנִּרְאֶה מְבֻחוּץ** למבוי **וְשָׁוֶה מְבֻפָּנִים** - ומתוך המבוי נראה הלחי כחלק מכותל המבוי[ג], והדין להלכה (לקמן י.) שאף לחי שנראה רק מבחוץ המבוי, נידון כלחי[ד]. **מתרצת הגמרא: מִידֵי הוּא מַתְנִי' אֶלָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן** - הרי אנו באים לבאר את טעמו של רבי יוחנן בדין זה, ולדבריו אין מועיל בליטת הלחי מחרץ למבוי כדין לחי, **דְּהָא כִּי אָתָא רַבִּין** - שהרי כשבא רבין מארץ ישראל לבבל, **אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן,** שלחי **הַנִּרְאֶה** רק **מְבֻחוּץ** למבוי **וְשָׁוֶה מְבֻפָּנִים** - ומתוך המבוי הוא שוה לכותל ואינו נראה כלחי, **אֵינוֹ נִידּוֹן מְשׁוּם לֶחִי** להתיר על ידו את המבוי[ה], ולכן אי אפשר להתיר את המבוי על ידי החלק הבולט אל חוץ המבוי מהלחי החיצון.

★

הגמרא מביאה את המחלוקת בדין לחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים, ולפני כן מבארת מהו הדין בלחי הנראה מבפנים ושוה מבחוץ: אִיתְּמַר - נאמר בבית המדרש, לחי **הַנִּרְאֶה מְבֻפָּנִים** - הניכר לעומדים בתוך המבוי שהוא לחי כיון שהוא בולט יותר מכותל המבוי, **וְשָׁוֶה מְבֻחוּץ** - וחוזר של הלחי שוה לחוזרו של כותל המבוי ולא משך אותו מחרץ למבוי, ולעומדים מחרץ למבוי אינו ניכר שהוא לחי אלא נראה כחלק מעובי כותל המבוי [ציור ב], אין מחלוקת שאופן זה **נִידּוֹן מְשׁוּם לֶחִי** להתיר את המבוי, כיון שעיקר הלחי נעשה כהיכר לבני המבוי, והרי נראה להם'. אבל לחי שהעמידו אותו על שפת כותל המבוי מבחוץ, באופן שהוא **נִרְאֶה מְבֻחוּץ** - לעומדים מחרץ למבוי, וניכר להם שהוא לחי ולא חלק מהכותל, **וְשָׁוֶה מְבֻפָּנִים** - ואינו ניכר לעומדים בתוך המבוי שהוא לחי, אלא נראה להם כהמשך אורך הכותל', נחלקו בו **רַבִּי חִיָּיא וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי, חַד** מהם **אָמַר** שהוא **נִידּוֹן מְשׁוּם לֶחִי,** כיון שבני רשות

א. **כפי** שהתבאר לעיל (ה.) ששיעורו של לחי הוא עד ארבע אמות, ויותר מארבע אמות נחשב ככותל מבוי ולא כלחי. ב. **רש"י** (ד"ה נרצפו) הביא בשם רבותיו, שרק השטח שכנגד הלחי אסור בטלטול דצריך לחי אחר להתירו, אבל מהלחי הפנימי והלאה לתוך המבוי מותר לטלטל, שאף על פי שאורך הלחי אינו יכול להחשב כלחי כיון שהוא ארוך ארבע אמות, מכל מקום עובי הלחי יכול להחשב כלחי ממנו כלפי פנים ואילך, לפי שבני המבוי רואים את עובי הלחי וכלפיהם הוא נחשב כלחי [ומבואר בגמרא להלן, שבלחי הנראה רק לבני מבוי, לכולי עלמא נידון כלחי]. אך רש"י עצמו חלק על דבריהם, שאפילו מהלחי הפנימי ואילך אין ניתר מבוי זה, שמאחר שהלחי נידון כמבוי, אין בו תורת לחי כלל, ואף עובי הלחי שכנגד תוך המבוי אינו נידון כלחי. ג. **בגון** בנידוננו שהלחי בתוך המבוי ארוך ארבע אמות שהוא נידון כמבוי ולא כלחי. ד. **פירשנו** כשיטת רש"י (ד"ה ולרבנן). והתוספות (ד"ה ולפמ"ש) פירשו באופן אחר. ה. **בדברי** הגמרא בסמוך במחלוקת האמוראים בדין זה, יתבאר מהו האופן של לחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים שעליו נחלקו. ו. **רבינו** יהונתן (ד"ה ניתנתן) מפרש. ז. **בגון** שהניח את הלחי מחוץ למבוי לצד הכותל בהמשך לצד הפנימי של כותל המבוי, ולעומדים בתוך המבוי נראה הלחי כהמשך הכותל, אבל לעומדים מחוץ למבוי ניכר הדבר שהוא לחי, לפי שעוביו אינו בשיעור כל עובי הכותל [ציור ג]. רש"י (ד"ה נרצפו מפחות), לפי ביאור הרמ"א (שו"ת, סי' קז), המהרש"ל (פרש"י שם) והב"ח (או"ח סי' שסב ס"ק ב), ובריטב"א (ד"ה ת"ש) מבואר, שהוא הדין באופן שהלחי מונח בצד כל עובי הכותל ומשוך עוד לצידו האחורי של כותל המבוי והוא רחב יותר מהכותל [ציור ד], שאף זה בכלל נראה מבחוץ, שלעומדים מחוץ למבוי מצידו השני ניכר שהוא לחי, כיון שהוא בולט מהכותל. וכן ביאר הבית יוסף (או"ח סי' שסב ס"ע ד"ה ולפמ"ש) בדברי רש"י.

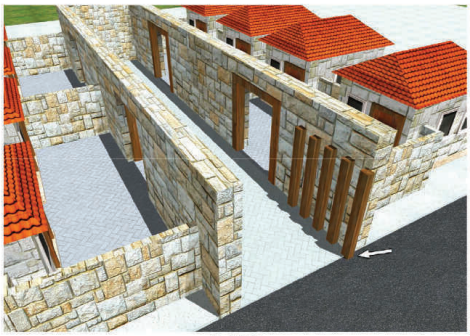

ציור א

ציור ב

ציור ג

ציור ד

הרבים לא יחשדו בבני המבוי כשיראו אותם מטלטלים בתוך המבוי, לפי שניכר להם שיש כאן לחיי, **וְחַד מִהֶם אָמַר שַׁאנוּ נִידּוֹן מְשׁוּם חֲיֵי**, כיון שהלחי אינו ניכר בתוך המבוי.

מוכיחה הגמרא מיהו התנא שאמר שאף לחי הנראה רק מבחוץ נידון משום לחי: תְּקַתְּיִים - יש להוכיח **דְּרַבִּי חִיָּיא הוּא** זה **דְּאָמַר** שלחי שנראה מבחוץ ושוה מבפנים **נִידּוֹן מְשׁוּם חֲיֵי, דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּיא** בברייתא, **כּוֹתֶל?** של מבוי **שֶׁצִּידּוֹ אֶחָד גָּבוֹהַּ מֵחֲבֵירוֹ** - שחלק ממנו נכנס ונעשה צר יותר משאר הכותל, **בֵּין** אם הכותל נכנס באופן **שֶׁהַחֵלֶק הַצַּר יותר גָּרֵאָה** רק לעומדים **מִבַּחוּץ, וְשָׁוֶה מִבִּפְנִים** - אבל העומדים בתוך המבוי אינם רואים שחלק זה של הכותל נעשה צר יותר [ציור ח]", **וּבֵין** אם הכותל נכנס באופן **שֶׁגָּרֵאָה מִבִּפְנִים** - לעומדים בתוך המבוי שהכותל נעשה צר, **וְשָׁוֶה מִבַּחוּץ** - אבל לעומדים מחוץ למבוי אין ניכר שהכותל נעשה צר, לפי שרק בתוך המשך המבוי הוא נכנס כלפי פנים [ציור ו], בשני אופנים אלו שינוי הכותל **נִידּוֹן מְשׁוּם חֲיֵי** להתיר את המבוי. **מסיקה הגמרא: תְּקַתְּיִים** - אכן מוכח הדבר שרבי חייא הוא הסובר שלחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי.

הגמרא מקשה על הוכחה זו שרבי חייא סובר שלחי הנראה מבחוץ נידון משום לחי: שׁוֹאֶלֶת הגמרא: וְרַבִּי יוֹחָנָן שאמרו לעיל משמו שהוא סובר שלחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נידון משום לחי, **מִי לָא שָׁמְיַע לֵיהּ הָא** - וכי הוא לא שמע ברייתא זו ששנה רבי חייא שלחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי, **אֶלָּא** בהכרח עלינו לומר, **שֶׁשָּׁמְיַע לֵיהּ וְלָא סָבַר לָהּ** - שהוא שמע ברייתא זו, ובכל זאת סבר שאין הלכה כמותה. ואם כן מה ההוכחה שרבי חייא הוא הסובר שלחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי, הרי יתכן **שֶׁרַבִּי חִיָּיא נָמֵי לָא סָבַר לָהּ** - אף רבי חייא ששנה בעצמו ברייתא זו, סובר שאין הלכה כמותה. **הגמרא דוחה את מה שדימו את דברי רבי חייא לדברי רבי יוחנן: הָאי מַאי** - וכי מה דומים הם זה לזה, **בְּשֶׁלָּמָא** - מובן הדבר אם תאמר **שֶׁרַבִּי יוֹחָנָן לָא סָבַר לָהּ** את הברייתא להלכה, **מְשׁוּם הָכֵי לָא תָּנֵי לָהּ** - משום כך לא מצינו שהוא שנה ברייתא זו, כיון שהוא סבר להלכה שלחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נידון משום לחי. **אֶלָּא רַבִּי חִיָּיא, אִי אִיתָא דְּלָא סָבַר לָהּ לָהּ לְמִיתְנָא** - אם אכן הוא לא סבר שהלכה כמו ברייתא זו, מדוע הוא שנה אותה, ומכך ששנה אותה מוכח שהוא סבר להלכה שלחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי.

★

הגמרא מוסיפה לדון בדין לחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים: אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, לחי **שֶׁגָּרֵאָה** וניכר כלחי רק לעומדים **מִבַּחוּץ** למבוי, **וְשָׁוֶה** לכותלי המבוי **מִבִּפְנִים, נִידּוֹן מְשׁוּם לְחֵי.**

מביאה הגמרא שרבה בר רב הונא עצמו הקשה על דין זה: אָמַר רַבָּה בר רב הונא, **וּמוֹתְבִינַן אַשְׁמְעָתִין** - והקשינו על שמועתנו, ממה ששנינו במשנה (לקמן לה.), **חֲצַר קְטַנָּה** הסמוכה לחצר גדולה **שֶׁנִּפְרְצָה** בכל מלוא הצד הפונה **לַחֲצַר הַגְּדוֹלָה**, ונותרו כותלי החצר הגדולה משני צידי החצר הקטנה [ציור ז], החצר **הַגְּדוֹלָה מוּתֶּרֶת** בטלטול מהבתים שבה לחצר, שדינה כמו כל חצר שאינה פרוצה במלואה לחצר אחרת, שיכולים בני אותה חצר לערב עירובי חצירות בינם לבין עצמם, ועל ידי כך להוציא מהבתים לחצר. **וְקַטָּנָה** - והחצר הקטנה **אֲסוּרָה** בטלטול מהבתים שבה לחצר, ואין מועיל שבני אותה חצר עירבו בינם לבין עצמם עירובי חצירות, כיון חצר הפרוצה במלואה למקום

ציור ה

ציור ו

ציור ז

ח. **רבינו** יהונתן (ד"ה עלמא מכמון). ט. **רש"י** (ד"ה פין מגרפה). וכתבו התוספות (ד"ה כותל), שהטעם שרש"י לא פירש כאן באופן שהכותל נעשה צר יותר ונכנס החלק החיצון של כותל המבוי בצד הסמוך לרשות הרבים, שזה כפי האופן שפירש לעיל לגבי לחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים [ציור ג], לפי שלחי רגילים להניח בצד הכותל כלפי פנים, אבל כאן שהכותל נעשה צר יותר, רגילים לעשות כן כשיש מבוי או בית לצידי של מבוי זה, ולכן הכותל נעשה צר יותר כלפי חוץ.

האסור להי. ומבארת המשנה בטעם הדבר שהחצר הגדולה מותרת ואיננה נחשבת כפרוצה לחצר הקטנה, **מִפְּנֵי שֶׁהִיא** - הפירצה, נחשבת **פְּתָחָהּ שֶׁל** החצר **הַגְּדוֹלָה**, כיון שיש מחיצות משני צידי הפירצה, ואין החצר הגדולה נחשבת כפרוצה במלואה לחצר הקטנהיא. **וְאִם אֵיתָא** - ואם אכן הדין הוא שלחי הנראה מבחוץ ואינו נראה מבפנים נידון משום לחי, **קַטָּנָה נָמֵי תִּשְׁתְּרֵי** - היה לנו להתיר בטלטול גם בחצר הקטנה על ידי שתי המחיצות של החצר הגדולה שמשני צידי הפירצה, **בְּגַרְאֵי מִבַּחוּץ וְשָׁוֶה מִבִּפְנִים** - על ידי עורפי הכתלים שניכרים בחצר הגדולה משני הצדדים של הפירצה, אף שבתוך החצר הקטנה אין המחיצות ניכרות, ועל ידי זה נחשיב את הפירצה כפתח אף לגבי החצר הקטנה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי זֵירָא, כאן מדובר **בְּגַמְּנִיסִין** ונמשכים **פּוֹתֵי** האורך של החצר **הַקְּטָנָה, לְתוֹךְ** החצר **הַגְּדוֹלָה** שתי אמות או יותר [ציור חיג], ולכן אי אפשר להחשיב את המחיצות שברוחב החצר הגדולה משני צידי החצר הקטנה כאילו הן מחיצות של הקטנה, כיון שניכר שאינן המשך המחיצות שלה.

הגמרא מבינה שמדובר שהחצר הגדולה רחבה רק מעט יותר מהחצר הקטנה, והמרחק בין הפתח של החצר הקטנה לבין כותלי החצר הגדולה הוא פחות משלושה טפחים. מקשה הגמרא: וְלֵימָא לֵבוּד - ונאמר לבוד, כלומר כיון שכותלי האורך של החצר הקטנה סמוכים לכותלי האורך של החצר הגדולה ואין ביניהם שלושה טפחים, נחשיב כאילו יש חיבור זה לזהיי ועל ידי כך כל השטח שביניהם יהיה נחשב כסתום, ואם לחי הנראה מבחוץ נידון כלחי, נחשיב סתימה זו של 'לבוד' כמחיצות משני צידי כותלי האורך הנכנסים לתוך החצר הגדולה, **וְתִשְׁתְּרֵי** - ואף החצר הקטנה תהיה מותרת בטלטול, שעל ידי הלחיים הנראים מבחוץ נחשבת שאינה פרוצה במלואה לחצר הגדולה.

מנסה הגמרא לתרץ: וְכִי תֵּימָא דְּמַפֵּיק טוּבָא - ואם תרצה לומר שמדובר שכותלי האורך של החצר הקטנה הנמשכים לתוך החצר הגדולה מרוחקים יותר משלושה טפחים מכותלי האורך של החצר הגדולה. **דיוהה הגמרא: וְהָא תָּנֵי רַב אַדָּא בַּר אַבִימִי קַמֵּיהּ דְּרַבִּי חֲנִינָא** - והרי שנה רב אדא בר אבימי לפני רבי חנינא ברייתא זו שמוסיפה על המשנה, שמדובר שרוחב החצר הקְּטָנָה הוא **בָּצָר** אמות, ורוחב החצר הגְּדוֹלָה הוא **בְּאַחַת עֶשְׂרֵה** אמות, ונמצא שאין כותלי החצר הקטנה מרוחקים מכותלי החצר הגדולה בכל צד שלושה טפחים, שהרי באמה יש ששה טפחים, וכיון שכל העודף של החצר הגדולה על החצר הקטנה משני הצדדים יחד הוא רק אמה אחת, אם כן כל צד של החצר הגדולה רחב יותר בשלושה טפחים מהחצר הקטנה, ועובי הכתלים מוריד מהשיעור, ואין שלושה טפחים ריוח בין כותל החצר הקטנה לכותל החצר הגדולה [ציור ט], ואפשר לומר ביניהם 'לבוד', וחזרת הקושיא שסתימת ה'לבוד' שבתוך החצר הגדולה תחשב כמחיצה לחצר הקטנה, כדין לחי הנראה מבחוץ.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבִינָא, מדובר **בְּמוּסָּלָּנִין מְכוּתָּלָּ זֶה** - כותלי החצר הקטנה רחוקים מכותלי החצר הגדולה מצד אחד **בְּשָׁנַיִם** - בשני טפחים, **וּמְכוּתָּלָּ זֶה** - ומהצד השני **בְּאַרְבָּעָה** טפחים, ומדובר שהכותל שנכנס מהחצר הקטנה אינו עבה, ובצד שרחוק ארבעה טפחים מכותל החצר הגדולה אין יכולים לומר 'לבוד' ממנו לכותל של החצר הגדולה, ולכן אי אפשר להתיר מכח זה את החצר הקטנה.

שואלת הגמרא: וְלֵימָא לֵבוּד מְרוּחָ אַחַת - ונאמר 'לבוד' לכותל זה של החצר הקטנה בצד שרחוק מהכותל של החצר הגדולה רק שני טפחים, **וְתִשְׁתְּרֵי** - והחצר הקטנה תהיה מותרת על ידי זה, שעל ידי כך שיש לבוד בצד זה ישמש הלבוד כלחי מבחוץ לחצר הקטנה, ונחשיב את הפירצה כפתח של החצר הקטנה, מאחר שאין בפירצה זו יותר מעשר אמות".

ציור ח

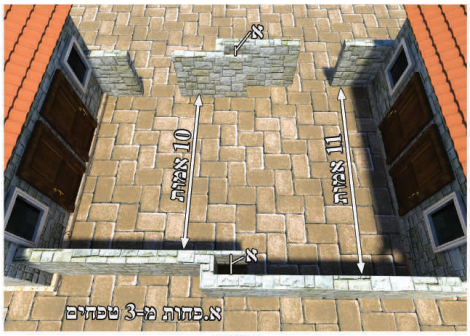

ציור ט

י. חכמים אסרו לטלטל מבתים לחצירות אם לא עירבו את כל הבתים שבחצר על ידי שכל בני הבתים שבחצר יניחו פת באחד מהבתים שבחצר, והעירוב מתיר לטלטל מהבית לחצר. באופן ששתי חצירות פתוחות זו לזו, אם יש מחיצות בצד הפתח, אינן נחשבות כחצר אחת, וכל אחת יכולה לערב עירוב חצירות לעצמה ועל ידי כך יהיה מותר לטלטל מהבתים שבאותה חצר לחצר. אבל אם אין מחיצות בצד הפתח, ושתי החצירות פרוצות לגמרי זו לזו, הן נחשבות כחצר אחת, וצריכות לערב יחד. ואם לא עירבו יחד, כל אחת מהחצירות אוסרת על החצר השניה, ואין אחת מהן יכולה לערב עירוב חצירות לעצמה [ראה משנה להלן (ע:)]. בנידון כאן, שהחצר הקטנה נפרצה לגמרי לחצר הגדולה, שהיא רחבה יותר מהחצר הקטנה, נמצא שלגבי החצר הקטנה, הפירצה גדולה שתהיה פרוצה במלואה לחצר הגדולה, ונחשבת כחצר אחת עם החצר הגדולה, וכיון שלא עירבה עם החצר הגדולה, הרי היא פרוצה למקום האוסר עליה, ואינה ניתרת על ידי שיערבו בני החצר הקטנה לעצמם.

יא. לגבי החצר הגדולה שיש לה מחיצות משני צידי הפירצה, נחשבת הפירצה כפתח, ודינה כמו שתי חצירות הפתוחות זו לזו, שכל אחת יכולה לערב לעצמה [כמו שהתבאר בהערה הקודמת], ולכן הגדולה מותרת על ידי העירוב שעירבה לעצמה. רש"י (לקמן 55. ד"ה נמלט). **יב. רש"י** (ד"ה כגמגמין). ורבינו חננאל (ד"ה ומתו) פירש שנמשכים שלושה טפחים. **יג. כפי** שהתבאר בגמרא לעיל (ד:). הלכה למשה מסיני הוא, שבכל אופן שאין שלושה טפחים בין אחד לשני אומרים 'לבוד', והיינו למשוך ולחבר את שניהם זה לזה. **יד. רש"י** (ד"ה ומתו). כיון שהחצר הקטנה היא רק עשר אמות, נמצא שהפירצה אינה יותר מעשר אמות, ובאופן זה אם אינה פרוצה במלואה, הפירצה נחשבת כפתח, כמבואר במשנה (לקמן עז:). אבל אם החצר הקטנה היתה רחבה יותר מעשר אמות, המחיצות שבצדדים לא היו מועילות להתיר אותה, כיון שפירצה שהיא יותר מעשר אמות אוסרת את החצר אף כשאינה פרוצה במלואה, שאין זה נחשב פתח אלא פירצה.

מתרצת הגמרא: בריייתא זו כדעת **רַבִּי הִיא** שנויה, **דְּאָמַר** שכדי להתיר חצר **בְּעִירְבִי שְׁנֵי פְּסָפִין** - צריך שיהיו שני 'פסים' ['לחיים'][א] משני צידי הפירצה, ואין די ב'לחי' מצד אחד כמו במבוי, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **חָצֵר** שיש לה שלש מחיצות, ופורצה ברוח הרביעית לרשות הרבים, ואין הפירצה יותר מעשר אמות[ב], **נִיתְּרָה** בטלטול **בְּפֶס אֶחָד** - כשנשאר פס מהכותל מצד אחד של פירצת החצר [ציור א][ג], שעל ידי כך נחשבת הפירצה כפתח. **רַבִּי** חולק **וְאוֹמֵר**, שחצר אינה ניתרת אלא **בִּשְׁנֵי פְּסָפִין** - שני שיורים מכותל פתח החצר, כלומר פס בכל אחד מצידי הפירצה. ולכן, אין די בכך שיש לבוד מצד אחד בין מחיצת האורך של החצר הקטנה למחיצה של החצר הגדולה להחשיב אותו כפס לחצר הקטנה ולהתיר אותה בכך, שכדי להתיר חצר צריך פסים משני צידי הפירצה.

ציור א

הגמרא דוחה את התירוץ, שאף אם נאמר שברייתא זו כדעת רבי היא שנויה, עדיין אין מובן מדוע צריך לומר שהחצר הגדולה רחבה יותר מהחצר הקטנה באמה.

אומרת הגמרא: הָאי מַאי - מה תירוץ הוא זה, **אִי אָמְרְתְּ בְּשֶׁלָּמָא** - מובן הדבר אם תאמר שלחי **הַנָּראֶה מִבַּחוּץ וְשָׁוֶה מִבִּפְנִים אֵינוֹ נִידּוֹן מִשּׁוּם לְחִי,** ומשום כך אין מועיל שנשארו עודפים לכותל בחצר הגדולה משני צידי הפירצה כדי להתיר את החצר הקטנה, ומכל מקום צריך שישארו בעודפי הכתלים מכל צד שלשה טפחים כדי להתיר את החצר הגדולה שלא נחשיב אותה כפרוצה במלואה לחצר הקטנה, לפי שברייתא זו כדעת רבי היא שנויה שכדי להתיר חצר צריך פסים משני צידי הפתח, **וְרַבִּי סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹסֵי** הסובר (לקמן יד:) שאין מועיל לחי אלא כשהוא רחב בשיעור שלשה טפחים, וכל שכן שפסי החצר צריכים שיעור של שלשה טפחים לכל אחד[ד], ומשום כך צריך לומר שהחצר הגדולה רחבה יותר מהחצר הקטנה באמה שהיא ששה טפחים, וכך יש בכל צד של עודפי הכתלים בחצר הגדולה שלשה טפחים[ה], שהם שני הפסים המתירים אותה. **וְדַרְבִי זֵירָא וְדַרְבִינָא לֵיתָא** - ואין מדובר שכותלי האורך של החצר הקטנה נמשכים לתוך החצר הגדולה כדברי רבי זירא, וגם אין מדובר שכותלי החצר הקטנה מופלגים מכותלי החצר הגדולה מצד אחד בשני טפחים ומהצד השני בארבעה טפחים כפי שאמר רבינא[ו], **וּמְשׁוּם הָכֵי** - לפיכך מובן מה ששנינו בברייתא שרוחב החצר הקְטַנָּה הוא **בְּאַחַת עֶשְׂרֵה** אמות, **וּגְדוֹלָה** - ורוחב החצר הגדולה הוא **בְּאַחַת עֶשְׂרֵה** אמות, **מְשׁוּם דְּרַבִּי** הסובר שצריך שני פסים משני הצדדים של החצר, **סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹסֵי** הסובר שצריך בכל פס לפחות שיעור של שלשה טפחים, וכדי להתיר את החצר הגדולה בטלטול, צריך שישאר בכותל הרחב שלצד החצר הקטנה לכל הפחות שלשה טפחים בכל צד, שהם שני הפסים של החצר הגדולה. **אֶלָּא אִי אָמְרְתְּ שלחי הַנִּראֶה מִבַּחוּץ וְשָׁוֶה מִבִּפְנִים נִידּוֹן מִשּׁוּם לְחִי, וְרַבִּי זֵירָא וְדַרְבִינָא אִיתָא** - ומדובר באופן שכותלי האורך של החצר הקטנה נמשכים לתוך החצר הגדולה כדברי רבי זירא. וכן מדובר שהחצר הקטנה אינה מכוונת באמצע החצר הגדולה, שבצד אחד היא רחוקה מכותל החצר הגדולה בשני טפחים, ובצד השני היא רחוקה מכותל החצר הגדולה בארבעה טפחים כדברי רבינא, כפי שתירצה הגמרא לעיל שלכן אין כאן לחי הנראה מבחוץ להתיר את החצר הקטנה, שברייתא זו היא כדעת רבי הסובר שצריך פסים משני צידי החצר כדי להתיר אותה. **וְרַבִּי לָא סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹסֵי** הסובר שלחי צריך להיות ברוחב שלשה טפחים, ומשום כך החצר הגדולה כן מותרת בטלטול אף שאין בכל צד שלשה טפחים, אם כן מה שאמרה הברייתא שרוחב החצר הגְּדוֹלָה הוא **בְּאַחַת עֶשְׂרֵה** אמות, **לָמָּה לִי** - לשם מה הוצרכה לומר שיעור זה, **מִמַּה נַפְשָׁךְ** - מה שתאמר, קשה הוא, **אִי לְמִשְׁרֵיהּ לְגְדוֹלָה קָאָתֵי** - אם שיעור זה נאמר כדי להתיר את החצר הגדולה על ידי שני פסים, הרי כשרוחב החצר הגדולה הוא **בְּעֶשֶׂר** אמות **וּשְׁנֵי טְפָחִים סָגֵיא** - מספיק כדי להתיר אותה, שעל ידי כך שהחצר הגדולה רחבה יותר מהחצר הקטנה בשני טפחים, יש בכל צד של הפירצה כותל עודף על החצר הקטנה, ועודפים אלו נחשבים כשני הפסים להתיר את החצר. **וְאִי לְמֵירְחַ לְקַטָּנָה קָאָתֵי** - ואם שיעור זה נאמר כדי לאסור את החצר הקטנה, וכדי שלא יהיה לבוד משני הצדדים אמרו שרוחבה של החצר הגדולה הוא אחת עשרה אמות שבכך אפשר לומר שבצד אחד יש יותר משלשה טפחים, אם כן **לְאַשְׁמוּעִינַן** - היה לברייתא להשמיענו דין זה באופן **דְּכִפְּלֵי טוֹבָא** - שכותלי החצר הקטנה מרוחקים הרבה מהחצר הגדולה, ולא יהיה מקום לטעות ולומר שיש לבוד בשני הצדדים. **אֶלָּא לָאו** [-וראין] **שָׁטֵי מִינַּהּ** - יש להוכיח מברייתא זו, שלחי **הַנִּראֶה מִבַּחוּץ וְשָׁוֶה מִבִּפְנִים, אֵינוֹ נִידּוֹן מִשּׁוּם לְחִי.** מסיקה הגמרא: **שָׁטֵי מִינַּהּ** - אכן יש להוכיח כן.

הגמרא מוסיפה לדון בדברי רבה בר רב הונא שלחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי: אָמַר רַב יוֹסֵף, לָא שָׁמִיעַ לִי הָא שְׁמַעְתָּתָא - לא שמעתי מרב הונא אביו של רבה שמועה זו בדין לחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים שנידון משום לחי[ח].

הגמרא מביאה שאכן שמע רב יוסף מרב הונא דין זה: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, **אַתְּ אֲמַרְתְּ נִיהֲלָן** - אתה בעצמך אמרת לנו דין זה[ט], ולמדת אותו מתוך שמועה בשמו של רב הונא, **וְאַהֲא אֲמַרְתְּ נִיהֲלָן** - ועל דברים אלו אמרת לנו אותה, **דְּאָמַר רַבִּי בַּר אַבָּא אָמַר רַב הוּנָא, לְחִי הַמְּשׁוּךְ עִם הַכָּנָף שֶׁל מָבוֹי** - לחי הנמשך מאורך דופן המבוי אל חוץ למבוי, ולעומדים בתוך המבוי אין ניכר שהוא לחי, אלא נראה כהמשך הדופן, אבל מבחוץ ניכר שהוא לחי לפי שאינו מכסה את כל עובי דופן המבוי [ציור ב], אם ארכו של הלחי הוא

ציור ב

א. 'פס' הוא כינוי של תיקון פתח החצר על ידי מחיצה קטנה בצד הפרוץ, והוא דומה לתיקון 'לחי' במבוי, אלא שבחצר נקרא 'פס', לפי שכדי לתקן חצר צריכים יותר סתימה מתיקון של לחי, כפי שיתבאר בברייתא בסמוך ובסוגיית הגמרא להלן (יב.). ב. **שאם** הפירצה היא יותר מעשר אמות, אין היתר לחצר, אפילו אם יש מחיצות משני הצדדים. רש"י (ד"ה פחות) על פי המשנה לקמן (מו:).

ג. **דעת** התוספות (ד"ה כפי) שלפי דעת חכמים, דין החצר שוה לדין המבוי, וכשם שמבוי ניתר בלחי אחד, כך חצר ניתרת בפס אחד, ואם שיעור רוחבו של לחי הוא משהו [כדעת חכמים במשנה לקמן (יד:)], אף פס זה המתיר את החצר שיעורו במשהו. אמנם שיטת רש"י (לקמן יב. ד"ה כפי) היא שלדעת רבנן פס זה שבחצר שהוא רק מצד אחד, צריך להיות בשיעור ארבעה טפחים, ושונה מלחי של מבוי ששיעורו במשהו. אך אם הניחו שני פסים משני הצדדים, כל פס שיעורו במשהו, כמו בלחי. ד. **רש"י** (ד"ה אלא) והיינו, שהרי חצר צריכה סתימה יותר גדולה ממבוי, וכמו שמבואר מדעת רבי שצריכים פס מכל צד, ובמבוי די בלחי מצד אחד. ה. **שמדובר** שהחצר הקטנה מכוונת באמצע החצר הגדולה, כפי שכך הבינה הגמרא בתחילה. אלא שאף על פי כן החצר הקטנה אסורה משום שלחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו ניתר כלחי. רש"י (ד"ה אלא). ו. **שכיון** שכדי להתיר את החצר הגדולה צריך שיהיה מכל צד פס שלושה טפחים, על כרחך אי אפשר לבאר כדברי רבינא שהחצר הקטנה אינה מכוונת באמצע החצר הגדולה, ואם כן שוב לא יועיל לפרש את המשנה כדברי רבי זירא שכותלי האורך של החצר הקטנה נמשכים לתוך החצר הגדולה, כדי לבאר מדוע אין עודפי הכתלים שמשני צדדי הפירצה משמשים כלחי אף לגבי החצר הקטנה, שכיון שיש שלושה טפחים מכל צד, ועובי הכתלים של החצר הקטנה ממעט משיעור המרחק על לכותלי החצר הגדולה, ואשבר לומר 'לבוד' מכותלי החצר הקטנה לכותלי האורך של החצר הגדולה, ואותו 'לבוד' ישמש כלחי הנראה מבחוץ להתיר את החצר הקטנה. אלא שאף על פי כן החצר הקטנה אסורה משום שלחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו ניתר כלחי. רש"י (ד"ה ואהא). ז. **שאם** החצר הגדולה רחבה הרבה, בכל אופן יש יותר משלושה טפחים מכל צד, מה שאין כן באופן שאמרה הברייתא שהחצר הגדולה רחבה רק אחת עשרה אמה, שכדי שלא יהיה לבוד צריך לומר שמדובר שאין הכתלים מרוחקים באופן שזה משני צידי החצר הגדולה, שבכך בצד אחד יש יותר משלושה טפחים, ואין זה מובן בפשיטות מתוך דברי הברייתא. ואין לומר שהתנא דקתני לומר שהחצר הגדולה רחבה יותר באמה מהחצר הקטנה, כדי להשמיענו שרק בשיעור זה החצר הקטנה נאסרת, ובפחות מכך אינה נאסרת, כיון שיש לחי מבחוץ על ידי לבוד משני הצדדים. שבאמת גם אם רוחב החצר הגדולה הוא פחות משיעור זה של אמה עודף על החצר הקטנה, יתכן שהחצר הקטנה נאסרת, שאם החצר הגדולה רחבה עשר אמות וארבעה טפחים, והחצר הקטנה אינה מכוונת באמצעיתה של החצר הגדולה, ומצד אחד החצר הגדולה רחבה יותר בחצי טפח, ובצד השני היא רחבה יותר בשלושה וחצי טפחים, שהחצר הגדולה ניתרת על ידי עודפי הכתלים משני הצדדים, שגם כותל של חצי טפח נשאר פס [לפי שרבי אינו סובר כרבי יוסי ששיעור לחי בשלושה טפחים], ומכל מקום החצר הקטנה אסורה לפי שאין לבוד משני הצדדים, שמצד אחד כותל החצר הגדולה רחוק יותר משלושה טפחים מכותל החצר הקטנה. רש"י (ד"ה לימסמסיון). ח. **וברבה** אמר כן מדעת עצמו, ולא קיבל כן מאביו רב הונא, שאם היה כן דעת רב הונא, היה רב יוסף סומך עליו להלכה. ריטב"א (ד"ה לא). ט. **רב** יוסף חלה ושכח את תלמודו (גליון מהר"ץ חיות), ואביי הזכיר לו דברים ששנה בעצמו קודם שחלה. וראה

פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, נִידּוֹן מְשׁוּם לְחִי להתיר את המבוי, **וְמִשְׁתַּמֵּשׁ עִם חוּדּוֹ הַפְּנִימִי** - ומותר להשתמש מחודו הפנימי של הלחי, כלומר מתחילת כותל המבוי שבצדו עומד הלחי. אבל אם אורך הלחי הוא **אַרְבַּע אַמּוֹת**, הוא עצמו **נִידּוֹן מְשׁוּם** כותל **מְבוֹי**, ולא כלחי למבוי, **וְאֵזוֹר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכוּלּוֹ** - בכל המבוי, לפי שאין כאן לחי. ומוסיף אביי, **וְאָתְּ** רב יוסף, **אֲמַרְתְּ לָן עָלָּהּ** - אמרת לנו עליה, **שָׁמַע מִינָּהּ תִּלְתָּא** - משמועה זו של רב הונא יש להוכיח שלשה דינים: **א. שָׁמַע מִינָּהּ** - מוכח מדבריו שאמר שמותר להשתמש רק מחודו הפנימי של הלחי, **שֶׁבֵּין הַחֲיָיטִין** הנמשכים מעבר לששה המבואות[יד], **אֲסוּר** לטלטל[טו], שהלחי אינו מתיר אלא מחודו הפנימי, ולא כנגד הלחי עצמו[טז]. **ב. וְשָׁמַע מִינָּהּ** - ומוכח מדבריו שאמר שאם הלחי נמשך ארבע אמות הרי הוא נידון משום מבוי, **שֶׁמָּשַׁךְ** [-אורך] **מְבוֹי בְּאַרְבַּע אַמּוֹת**[יז]. **ג. וְשָׁמַע מִינָּהּ** - ומוכח מדבריו שאמר שלחי המושך עם דופנו של מבוי פחות מארבע אמות נידון משום לחי, **שֶׁלְּחִי הַנִּרְאֶה מִבַּחוּץ וְשָׁוֶה מִבִּפְנִים נִידּוֹן מְשׁוּם לְחִי.**

הַגְּמָרָא מסיקה לְהַלָּכָה מהו הדין בלחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים: וְהַלָּכְתָא, לְחִי הַנִּרְאֶה מִבַּחוּץ וְשָׁוֶה מִבִּפְנִים נִידּוֹן מְשׁוּם לְחִי.

מַקְשֶׁה הַגְּמָרָא: כיצד יתכן **תִּיוּבְתָּא וְהַלָּכְתָא** - הרי הוכחנו מהברייתא ששנינו על חצר קטנה הפרוצה לחצר גדולה שרוחב החצר הגדולה הוא באחת עשרה אמות, שאין דנים את הכתלים שמהצד כדין לחי כיון שאין נראים מבפנים. **מִתְרֵצָה הַגְּמָרָא: אֵין** - כן, כך ההלכה, אף שקשה על כך מברייתא זו, **מְשׁוּם דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּיא בְּוֹתֵיהּ** - משום שהברייתא ששנה רבי חייא שכותל שציר[יח] אחד כנוס מחבירו נידון משום לחי גם כשנראה רק מבחוץ, סוברת כך, ובסתירה בין בריתות ההלכה כמו ברייתא ששנאה רבי חייא[יט].

★

שנינו במשנה: וְהָרְחָב מֵעֲשָׂר יָמֵעֵט. הגמרא מביאה מחלוקת תנאים בדין זה: אָמַר אַבָּיֵי, תָּנָא - שנינו בברייתא, **וְהָרְחָב מֵעֲשָׂר יָמֵעֵט, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֵט.** כלומר, שהרי שנתבאר במשנה שצריך למעט פתח שהוא רחב יותר מעשר אמות הוא רק לדעת חכמים, אבל רבי יהודה סובר שאף אם הפתח רחב מעשר אמות אין צריך למעטו.

מבררת הגמרא: וְעַד כַּמָּה יהא הפתח רחב ולא יהא צריך למעטו לשיטת רבי יהודה. **מבארת הגמרא: כְּגוֹן רַב אַחַי קַמִּיהּ** [-בישובו לפניו] **דְּרַב יוֹסֵף לְמֵימַר** - לומר בזה, **עַד שֶׁלֹּשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה וְשָׁלִישׁ.** ויש ללמוד דבר זה **מִלְּחוֹמַר מַקְפִּי בֵּירָאוֹת** - מחיצות מועטות שהתירו חכמים לעשות סביב בורות מים, כדי שיהא ניתן לשאוב מהם בשבת[כ]. **וְמָה מַקְפֵי בֵּירָאוֹת** שדינם קל ממבוי, **שֶׁהוֹרוּ הַתַּרְתָּה בָּהֶן** מחיצות של **פְּרוּץ מְרוּבֶּה עַל הָעָמוּד**, מכל מקום **לֹא הַתַּרְתָּה בָּהֶן** פירצה שהיא רחבה **יוֹתֵר מִשָּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה וְשָׁלִישׁ, מְבוֹי** שדינם חמור יותר, **שֶׁלֹּא הַתַּרְתָּה בּוֹ פְּרוּץ מְרוּבֶּה עַל הָעָמוּד**, וכי **אֵינוֹ** מן הדין **שֶׁלֹּא תַּתִּיר בּוֹ** פירצה שהיא רחבה **יוֹתֵר מִשָּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה וְשָׁלִישׁ.**

הגמרא מקשה על דברי רב אחי משני צדדים: וְהֵיא הֲנוּתָא - סברא זו שאתה מביא להחמיר בפירצת מבוי משום שלא הותר בו פרוץ מרובה על העומד היא המלמדת להקל, שכן יש לומר שדווקא **מַקְפֵי בֵּירָאוֹת** מאחר **שֶׁהַתַּרְתָּה בָּהֶן פְּרוּץ מְרוּבֶּה עַל הָעָמוּד**, נמצא שאין שם אלא 'עומד' מועט, ולפיכך **לֹא תַּתִּיר בָּהֶן** פירצה שהיא רחבה **יוֹתֵר מִשָּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה וְשָׁלִישׁ, אבל מְבוֹי שֶׁלֹּא הַתַּרְתָּה בּוֹ פְּרוּץ מְרוּבֶּה עַל הָעָמוּד**, נמצא שרובו סתום, ולפיכך **תַּתִּיר בּוֹ** אפילו פירצה שהיא רחבה **יוֹתֵר מִשָּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת וְשָׁלִישׁ.**

מקשה הגמרא באופן שני: אִי נָמֵי - וכמו כן יש להקשות **לְאִידַךְ גִּיסָא** - לצד שני, שיש להחמיר במבוי יותר מפסי ביראות, שכן יש לומר שדווקא **מַקְפֵי בֵּירָאוֹת דְּאִיכָּא דְּבוּר חַד קוֹלָּא** - שהקלת בהם קולא אחת להתיר פרוץ מרובה על העומד, **אֲבָל דְּבוּר קוֹלָּא אֲחֲרִינָא** - ניתן להקל בהם גם קולא אחרת[כא], לדון את הפירצה שבהם כ'פתח' עד לרוחב שלש עשרה אמה ושליש, אבל **מְבוֹי** שלא הקלת בו להתיר פרוץ מרובה על העומד, **בָּךְ לָא** - אין להתיר בו פירצה הרחבה יותר מעשר אמות[כב].

★

הגמרא מבארת כיצד ניתן להכשיר מבוי שרוחב פתחו עשרים אמה: תָּנֵי [-שנה] **לֵוִי** ברייתא, פתח **מְבוֹי שֶׁהוּא רָחָב עֶשְׂרִים אַמָּה**, ומחמת כן אי אפשר לתקנו בלחי או קורה, **נוֹטֵעַ קָנֶה בְּאֶמְצָעִיתוֹ** - באמצע הפתח, **וְדַיּוֹ** בכך, שעל ידי קנה זה מתחלק הפתח לשני פתחים של עשר אמות [ציור ד], וניתן להכשירם בלחי או קורה. **אומרת הגמרא: הוּא תָּנֵי לָהּ** - לוי הוא ששנה ברייתא זו, **וְהוּא אָמַר לָהּ** - והוא עצמו אמר על כך **דְּאֵין הֲלָכָה כְּאוֹתָהּ מִשְׁנָה** - כברייתא זו, לפי שאין קנה מועיל לחלק את פתח המבוי לשנים, מאחר והאויר שיש מצידו האחד של הקנה ומצידו השני מבטלים אותו כאילו אינו קיים[כג].

אִיבָּא דְּאָמְרֵי - ויש אומרים, שלא שמענו שלוי עצמו אמר כן, אלא **אָמַר שְׁמוּאֵל מִשְׁמֵיהּ דְּלֵוִי, אֵין הֲלָכָה כְּאוֹתָהּ מִשְׁנָה.**

מבררת הגמרא: אֶלָּא הֵיכִי עָבִיד - אם כן, באיזה אופן יכולים להכשיר מבוי זה שפתחו רחב עשרים אמה[כד]? **מבארת הגמרא: אָמַר שְׁמוּאֵל מִשְׁמֵיהּ דְּלֵוִי,**

בהגהות ר"מ שטראשון (כפ"י ש"ס גֹּ) שהעיר למה רש"י במקומות אחרים בש"ס פירש מדוע אביי היה צריך להזכיר לרב יוסף את תלמודו [כגון להלן (עט: ד"ה ופסקו)], ואילו כאן, שהוא המקום הראשון בש"ס שמזכר דבר זה, לא פירש דבר זה. **יד. לפי** שאורך מבוי הוא ארבע אמות, ולכן אינו נחשב כלחי אלא ככותל של מבוי, גמרא (לעיל ה:). **יא. חייני** בשטח שכנגד לחי הבולט מחוץ למבוי, ומה שאמר 'בין הלחיים' כלשון רבים, הוא על מכוארות רבים שיש בהם לחיים. רש"י (לעיל ה: ד"ה וכגב). **יב. הקשו** הראשונים [תוספות רבינו פרץ (כ"י ג"מ) רשב"א (כ"י וט"מ) ריטב"א (כ"י נט) ר"ן (כ"י ואכמ"ל)], מנין שהאיסור לטלטל מחוץ לתחומי הפנימי של הלחי הוא משום שבין הלחיים אסור לטלטל, אולי הטעם שאסור לטלטל מחוץ לתחומי הפנימי של הלחי הוא משום שאין כנגדו כותל אחר, שהרי הלחי נמשך מחוץ לכותל. ותירצו, שכאן מדובר שכותל המבוי שבצד השני ארוך יותר, והעמידו את הלחי בתחתית הכותל הקצר, וראשו של הלחי שוה לראש הכותל שכנגדו, ואם היה מותר להשתמש בין הלחיים, היה מותר להשתמש כנגד הלחי, כיון שיש כנגדו כותל. **יג. דין** זה הוא כדעת רב חסדא (לעיל ה:) ואביי (לעיל טו), אבל רבא (לעיל שם) סובר שאף בין לחיים מותר לטלטל, שהלחי מתיר את הטלטול מחורו החיצון. **יד. דין** זה הובא לעיל (ה.), בשם אביי עצמו, ולמד כן מדברי רב הונא שאמר שלחי הבולט מדופנו של מבוי ארבע אמות נידון משום מבוי ועדיף לחי אחר להתירו, לפי שארבע אמות הם שיעור אורך מבוי, ואם אורך המבוי הוא פחות מארבע אמות אין מועיל לו קורה או לחי. אך רב יוסף סובר (שם), שמשיעור ארבעה טפחים כבר נידון משום מבוי שמועיל לו לחי או קורה, ומה שאמר רב הונא שרק לחי הבולט מדופנו של מבוי ארבע אמות נידון משום מבוי, הוא כדי להפקיע אותו מתורת לחי, שאם אין בו ארבע אמות אין נפקע ממנו תורת לחי. והתוספות (שם כ"י וכ) הקשו, שכאן אמר אביי בשם רב יוסף עצמו שיש ללמוד מדברי רב הונא ששיעור מבוי בארבע אמות. והרשב"א (שם כ"י מ[מהי]

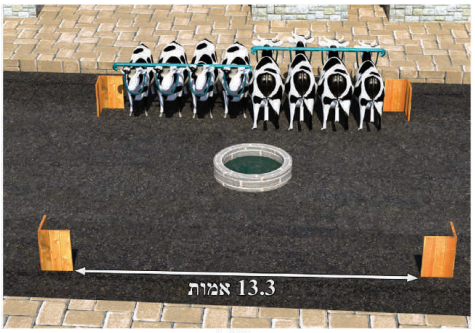

ציור ג

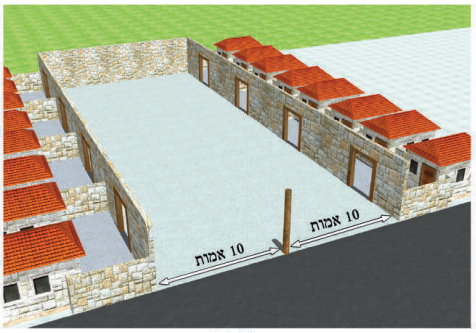

ציור ד

עוֹשֶׂה פֶּס [-מחיצה] **גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה** טפחים, **בְּמָשָׁךְ** [-לאורך] **אַרְבַּע אַמּוֹת, וּמַעֲמִידוֹ** לפס זה **לְאָרְכּוֹ שֶׁל מָבוֹי** באמצע הפתח [ציור א], ומכיון שיש באורכו של פס זה שיעור הכשר מבוי, שהוא בארבע אמות[א], הוא מחלק את המבוי לשני מבואות[ב], האחד, מכותל המבוי ועד הפס, והשני, מן הפס ועד כותל המבוי שבצד האחר[ג]. ומאחר וכל אחד מן המבואות אין פתחו רחב מעשר אמות[ד], ניתן להכשירם על ידי נתינת לחי או קורה[ה].

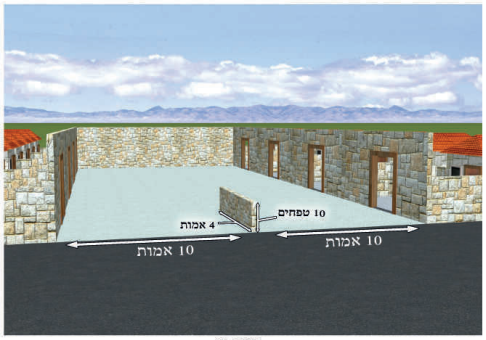

ציור א

הגמרא מביאה אופן נוסף כיצד להכשיר מבוי שפתחו רחב מעשר אמות: אִי נָמֵי, דָּרֵךְ יְהוּדָה - כעין האופן שאמר רב יהודה, **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה, מָבוֹי שֶׁהוּא רָחָב חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה,** ורוצה להכשירו על ידי לחי או קורה, **מַנְחִיק שְׁתֵּי אַמּוֹת** מכותל המבוי **וְעוֹשֶׂה** שם **פֶּס** ברוחב **שְׁלֹשׁ אַמּוֹת** [ציור ב][ו], ומאחר והפס רחב מן הפירצה שבצידו מתיר הוא אותה מדין 'עומד מרובה על הפרוץ' ונידונות חמש אמות אלו כסתומות, ומעתה אין רוחבו של פתח המבוי אלא עשר אמות בלבד, וניתן להתירו על ידי לחי או קורה[ז].

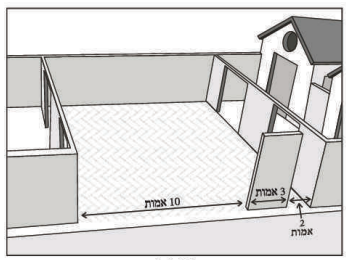

ציור ב

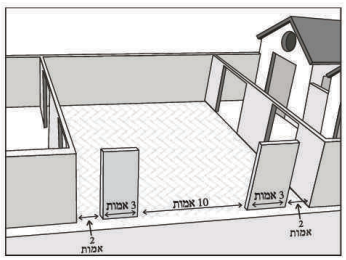

ציור ג

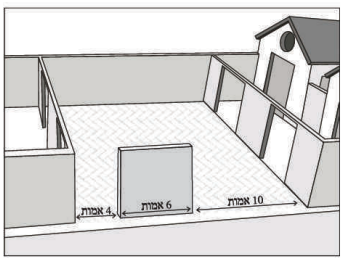

ציור ד

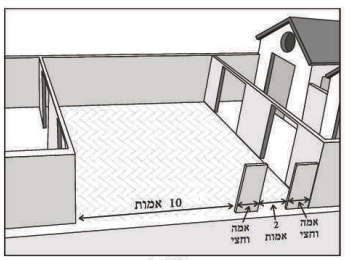

ציור ה

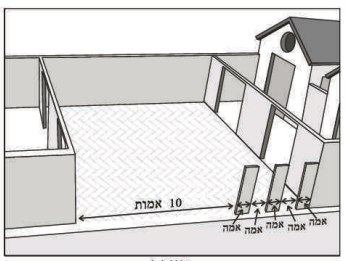

ציור ו

ובאופן שהמבוי רחב עשרים אמה ניתן להתירו באחד משני אופנים. או שירחיק שתי אמות גם מכותלו השני של המבוי ויניח שם פס נוסף ברוחב שלש אמות [ציור ג], או שירחיק מכותל המבוי האחד ארבע אמות, ויעשה שם פס ברוחב שש אמות [ציור ד], ומאחר והפס רחב מן הפירצה שבצידו דנים אנו עשר אמות אלו כסתומות.

הגמרא מברירת מדוע נקט רב יהודה דווקא באופן זה שמרחיק שתי אמות ועושה פס שלש אמות: וְאַמַּאי - מדוע מצריך רב יהודה לעשות פס אחד גדול ברוחב שלש אמות, הרי ניתן לחלקו לשני חלקים[ח], דהיינו, **שַׁיַּעֲשֶׂה פֶּס** ברוחב **אַמָּה וּמֶחֱצָה** סמוך לכותל המבוי, **וְיַרְחִיק** הימנו **שְׁתֵּי אַמּוֹת, וְיַעֲשֶׂה פֶּס** נוסף ברוחב **אַמָּה וּמֶחֱצָה** סמוך לפתח הגדול [ציור ה]. ומכיון שלא נקט רב יהודה באופן כזה, **שְׁמַע מִינָּהּ** - יש ללמוד מכך שהוא סובר **שֶׁעוֹמֵד מְרוּבֶּה עַל הַפָּרוּץ מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת לָא הֲוֵי עוֹמֵד.** כלומר, שאין מצרפים את ה'עומד' משני צדדים כדי לבטל את ה'פרוץ' שבאמצע, אלא צריך שיהיה ה'עומד' שבצד אחד מרובה על ה'פרוץ' שבצידו, ועל כן צריך לעשות דווקא פס אחד ברוחב שלש אמות לצד הפירצה של שתי האמות, ואי אפשר לחלקו לשני פסים של אמה ומחצה.

דוחה הגמרא: אָעוֹלָם אֵימָא לָךְ - בשאר מקומות יכול אני לומר לך ש'עומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות **הֲוֵי עוֹמֵד, וְשַׁאנֵי הָכָא** - אך שונה הדבר כאן שאי אפשר לומר כן, משום **דְּאָתֵי אֲוִירָא דְּהַאי גִּיטָּא וַאֲוִירָא דְּהַאי גִּיטָּא וּמְבַטֵּל לֵיהּ** - שבא האויר שמצד האחד [פירצת שתי האמות] ומצד השני [עשר אמות של הפתח] ומבטל את ה'עומד' שבאמצע, מאחר שכל אחד מן ה'אווירים' הללו שיעורו מרובה על העומד שבאמצע [שרוחבו אמה ומחצה], אבל בשאר מקומות בהם יש פירצה אחת בין שני 'עומדים' יתכן שמצרפים את שניהם כדי לבטל את הפירצה שביניהם.

שבה הגמרא ומבררת: מכל מקום מדוע נקט רב יהודה באופן כזה שמניח שתי אמות ועושה פס של שלש אמות, הרי ניתן להכשיר את פתח המבוי באופן אחר, **וְיַעֲשֶׂה פֶּס** ברוחב **אַמָּה** סמוך לכותל המבוי, **וְיַרְחִיק** משם **אַמָּה, וְיַעֲשֶׂה פֶּס** נוסף ברוחב **אַמָּה, וְיַרְחִיק** משם עוד **אַמָּה, וְיַעֲשֶׂה פֶּס** נוסף ברוחב **אַמָּה** בסמוך לפתח הגדול [ציור ו]. ומכיון שלא התיר רב יהודה

א. **כן** היא דעת רש"י (ד"ה ומעמידו) והרשב"א (לעיל ע"ב ד"ה אלא), שפס זה מחלק את המבוי לשני מבואות, אמנם הריטב"א (ד"ה ופס) נחלק בזה, וסובר שאין הפס מחלק את המבוי אלא שהוא משמש כהיכר שיש כאן שני פתחים, וכפי שסברה הגמרא מתחילה שניתן לחלק מבוי על ידי העמדת קנה באמצע הפתח, שבזה בודאי אין הכוונה שהוא מחלק לשני מבואות אלא לשני פתחים. וראה בהערה להלן בסמוך חילוקי דינים להלכה בין שיטת רש"י לשיטת הריטב"א. ב. **במעט** הדבר שאין פס זה מתבטל על ידי האויר שמכאן ומכאן, כתב הרשב"א (לעיל ע"ב ד"ה אלא) לבאר בשני אופנים: א. שמאחר ופס זה הוא כותל של מבוי [שהרי המבוי מתחלק על ידו לשני מבואות, והוא משמש ככותל לכל אחד מהם] לפיכך יש לו חשיבות ואינו בטל. ב. מאחר והאויר שמעידו השני של הפס הוא אויר של מבוי אחר, אין הוא יכול לבטל את הכותל של המבוי השני. ג. **שהרי** תחילה היה פתח המבוי עשרים אמה, ואילו עתה לאחר שנחלק לשני חלקים נמצא רוחב כל מבוי עשר אמות. ד. **וצריך** להניח לחי או קורה בכל אחד מן המבואות, שאם לא יניח אלא באחד מהם לא יתוקן השני, שהרי שני מבואות נפרדים הם. רשב"א (לעיל ע"ב ד"ה אלא). עוד כתב, שצריך שתהא קורת המבוי מונחת על הפס ממש, או על כל פנים בתוך שלשה טפחים, אך אם גבוהה היא מן הפס יותר משלשה טפחים אינה מכשירה את המבואות, שכך הוא הדין שתהא הקורה מונחת על כותלי המבוי.

ו. **כתב** המרדכי (פרק מפנין), שאין צריך לעשות פס אחד שלם, אלא ניתן להניח קנים סמוכים זה לזה עד רוחב שלש אמות, באופן שאין בין קנה לקנה ריוח של שלשה טפחים. ז. **כיוצא**, הקורה או הלחי מתירים את הפתח הגדול מכותל המבוי האחד ועד הפס, ואילו את הפתח הקטן שמן הפס ולהלן עד הכותל השני של המבוי אין צריך לתקן, מאחר והוא ניתר ב'עומד מרובה על הפרוץ'. רשב"א (ד"ה מתיר). אמנם אין הפס עצמו יכול לשמש כלחי, לפי שהוא רחוק מן הכותל יותר משלשה טפחים, ולחי כזה פסול הוא, כמבואר בדברי הגמרא להלן (יב:). תוספות (ד"ה ופסקה). ח. **כן** פירש רש"י (ד"ה ואמאי), שכוונת

לעשות באופן כזה[ד], **שָׁמַע מִינָּה** - יש ללמוד מכך שהוא סובר **שעוֹמֵד בְּפָרוּץ אָסוּר**, כלומר, שמחיצה ששיעור ה'עומד' שבה הוא כשיעור ה'פרוץ' אינה כשרה[ה]. ולפיכך אף כאן כל אמה של 'פרוץ' אוסרת את האמה של ה'עומד' הסמוכה אליה, ונמצא שאין כאן מחיצה כלל.

דוחה הגמרא: לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ - בשאר מקומות יכול אני לומר לך ש'עומד כפרוץ **מוּתָּר**, **וְשָׁאנֵי הָכָא** - ושונה הדבר כאן שיש לפסול מחיצה זו, משום **דְּאִתָּא אֲוִירָא דְּהַאי גִּיסָא וּדְהַאי גִּיסָא וּמְבָטֵל לַיְּיהּ** - שבא האויר שמצד האחד [פירצת אמה] ומצד השני [עשר אמות של הפתח] ומבטל את הפס הסמוך לפתח המבוי. ואף שפירצת האמה אינה מרובה על ה'עומד', מכל מקום מועילה היא לבטלו מאחר ואין הוא מרובה עליה, אבל באופן שאין פרצות משני הצדדים יתכן להכשיר מחיצה שיש בה 'פרוץ כעומד'[ו].

שבה הגמרא ומבררת: מדוע נקט רב יהודה באופן שמניח שתי אמות ועושה פס של שלש אמות, הרי ניתן לעשות זאת באופן אחר, **וְנַרְחִיק אַמָּה** מכותל המבוי, **וְיַעֲשֶׂה** שם **פֶּס** ברוחב **אַמָּה וּמֶחֱצָה**, **וּלְאַחַר** מכן **נַרְחִיק** עוד **אַמָּה**, **וְיַעֲשֶׂה** שם **פֶּס** נוסף ברוחב **אַמָּה וּמֶחֱצָה** בסמוך לפתח הגדול [ציור ז' ב-ב], ובאופן כזה אין שייך לומר 'אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא', לפי שה'עומד' שיש בו אמה ומחצה רחב יותר מן הפרצות שאין ברוחבם אלא אמה[ז].

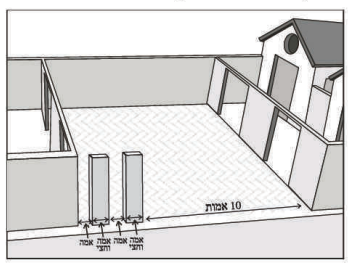

מבארת הגמרא: אֵין הָכֵי נַמִּי - אכן כך עדיף לעשות, **וְכִי תֵּימָא הָאי לָא אַטְרְחוּהּ רַבָּנַן** - אלא שלא הטריחו חכמים על האדם כל כך, **וְהִתִּירוּ** לו לעשות אף באופן שמניח פרצה של שתי אמות כאחת.

הגמרא מקשה על דברי רב יהודה הסובר שעשיית פתח קטן נוסף למבוי אינה פוסלתו: וְלֵיחוּש - לכאורה יש לחשוש, באופן זה שאמר רב יהודה שמניח שתי אמות ועושה פתח שלש אמות, **הָלְמָא שָׁבִיק פִּיתְחָא רַבָּה וְעָיֵיל בְּפִיתְחָא זוּטָא** - שמא יעזבו האנשים את הפתח הגדול של המבוי שרוחבו עשר אמות, ויכנסו בפתח הקטן שרוחבו שתי אמות, ועל ידי כך יתבטל הפתח הגדול, וממילא יתבטלו אף הלחי או הקורה שבו[ח], ונמצא שמבוי זה לא יהא בו תיקון כלל, שהרי בפתח הקטן אין צריך להניח לחי או קורה[ט].

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אַדָּא בַּר מָתְנָה, אין לחוש לכך, לפי **שֶׁחֻזְקָה** היא **שֵׁאֵין אָדָם מַנִּיחַ פֶּתַח גָּדוֹל וְנִכְנָס בְּפֶתַח קָטָן.**

שבה הגמרא ומקשה: וְכַמָּה שְׁנָא - ומה שונה הדבר **מִדְּרַבִּי אַמִּי וּדְרַבִּי אַבָּא**, הסוברים [לגבי מבוי שנפרץ מצידו (לעיל ה.)], שיש לחוש שמא יעזבו האנשים את הפתח הגדול ויכנסו בפתח הקטן.

מתרצת הגמרא: הָתָם - שם, לגבי מבוי שנפרץ בצידו, אכן יש לחוש לכך, משום **דְּלָא מְמַעֲטַ בְּהֵיזֵּיקָא** - שהנכנס דרך הפירצה שבצד המבוי מקצר את דרכו בכך, שהרי שני הפתחים בראש המבוי הם, ובאופן כזה אין לחוש שיניחו האנשים את הפתח הגדול ויכנסו בקטן.

*

הגמרא מביאה משנה העוסקת בדין צירוף 'פרוץ' ל'עומד' לענין דיני טומאה: תְּנַן הָתָם - שנינו בתוספתא[י], **עֵצֶל** של כלי הֶמכונה **עֲצָלָא**[יא], **וְחַלָּל שֶׁלּוֹ** - והנקב שיש באמצע כלי זה, **מְצָטָרְפִין** יחדיו **בְּטֻמְאָה**[יב] - להיות אהל אחד ברוחב טפח להביא את הטומאה[יג], שאם יש תחת אהל זה כזית מן המת וכלים נטמאים הכלים באהל המת[יד]. אבל אהל שאין בו רוחב טפח אינו מביא את הטומאה[טו].

מבררת הגמרא: מַאי - מה הוא **עֵצֶל לָא תֵּימָא**. **מבארת הגמרא: אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, **עֵצֶל** המשמש כ**כִּימּוּי** למושב **שֶׁל בֵּית הַבָּאָה** של שרים[טז].

שבה הגמרא ומבררת: וְכַמָּה הוא שיעור רוחב הנקב שיהא בטל אל העצר שבצידו להצטרף עמו.

מביאה הגמרא שתי דעות בענין זה: רַבִּי אַחָא - כאשר בא **רַב דִּימִי** מארץ ישראל לבבל[יז], **אָמַר**, כשיש רוחב של **אֲצָבָעַיִם** [-שתי אצבעות] בעור **מָצָאן** - מצירו האחד של הנקב, **וְרוחב** של **אֲצָבָעַיִם** בעור **מָצָאן** - מצירו השני של הנקב, **וְאֲצָבָעַיִם רֵיוַח בְּאֶמְצַע** - ביניהם, ובסך הכל שש אצבעות, מצטרף הנקב עם העורות שבצדדים לאהל טפח המביא את הטומאה.

רַבִּי אַחָא - כאשר בא **רָבִין** מארץ ישראל לבבל, **אָמַר**, אופן הצירוף בזה כך הוא, **אֲצָבָע וּמֶחֱצָה** בעור **מָצָאן** - מצד אחד, **וְאֲצָבָע וּמֶחֱצָה** בעור **מָצָאן** - מצד שני, **וְאֲצָבָע רֵיוַח בְּאֶמְצַע**, ובסך הכל ארבע אצבעות.

הגמרא מבררת את סברותיהם של רב דימי ורבין: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב דִּימִי, מִי פָּלְיגִיתּוּ - האם אתה ורבין חולקים בשיעור צירוף הנקב עם העור.

אָמַר לֵיהּ רב דימי לאביי, **לָא**, אין אנו חולקים, אלא טעם הדבר שכל אחד נקט שיעור שונה של אצבעות כך הוא, **הָא** - דברי רבין נאמרו **בְּרַבְרְבָתָא** - באצבעות גדולות, דהיינו אגודלים, שיש מהן רק ארבע בטפח, **הָא** - ואילו דברי נאמרו **בְּזוּטְרְתָא** - באצבעות קטנות, דהיינו זרתות, שיש מהן שש בטפח[כב]. **וְלָא פָּלְיגִין** - אך אין אנו חולקים ברין.

אָמַר לֵיהּ אביי לרב דימי, אין הדבר כן, אלא **לְאַבַּיֵי פָּלְיגִיתּוּ** - באמת חולקים אתם, **וּבְדִין 'עוֹמֵד מְרוּבֶּה עַל הַפָּרוּץ מְשָׁתֵּי רוּחוֹת' פָּלְיגִיתּוּ** - אתם חולקים, **לְדִידָךְ** - לשיטתך, עומד מרובה על הפרוץ **הֲוֵי עוֹמֵד (מְשָׁתֵּי רוּחוֹת)** - אף באופן שאינו מרובה מצד אחד אלא בצירוף שני צדדים, שהרי מעמיד אתה באופן שאין שיעור באחד מן ה'עומדים' כדי לבטל ה'פרוץ', אלא רק בצירוף שניהם יחדיו. ואילו **לְשִׁיטַת רָבִין**, עומד מרובה על הפרוץ **מְרוּחָץ אַחַת הֲוֵי עוֹמֵד**, אבל אם אינו מרובה אלא על ידי צירוף **מְשָׁתֵּי רוּחוֹת לָא הֲוֵי עוֹמֵד**, שהרי הוא מעמיד באופן ששיעור רוחב ה'פרוץ' שבאמצע פחות משיעור רוחב של כל אחד מן ה'עומדים' שבצדדים.

ומוכיח אביי את דבריו: דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ לָא פָּלְיגִיתּוּ - שאם יעלה על דעתך לומר שאין אתם חולקים ברין, אלא אף רבין מודה ש'עומד מרובה על

דרכו בכך, **הָכָא** - אבל כאן, לגבי דינו של רב יהודה, **לָא קָא מְמַעֲטַ בְּהֵיזֵּיקָא** - אין הנכנס דרך הפתח הקטן מקצר את דרכו בכך, שהרי שני הפתחים בראש המבוי הם, ובאופן כזה אין לחוש שיניחו האנשים את הפתח הגדול ויכנסו בקטן.

*

הגמרא מביאה משנה העוסקת בדין צירוף 'פרוץ' ל'עומד' לענין דיני טומאה: תְּנַן הָתָם - שנינו בתוספתא[י], **עֵצֶל** של כלי הֶמכונה **עֲצָלָא**[יא], **וְחַלָּל שֶׁלּוֹ** - והנקב שיש באמצע כלי זה, **מְצָטָרְפִין** יחדיו **בְּטֻמְאָה**[יב] - להיות אהל אחד ברוחב טפח להביא את הטומאה[יג], שאם יש תחת אהל זה כזית מן המת וכלים נטמאים הכלים באהל המת[יד]. אבל אהל שאין בו רוחב טפח אינו מביא את הטומאה[טו].

מבררת הגמרא: מַאי - מה הוא **עֵצֶל לָא תֵּימָא**. **מבארת הגמרא: אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, **עֵצֶל** המשמש כ**כִּימּוּי** למושב **שֶׁל בֵּית הַבָּאָה** של שרים[טז].

שבה הגמרא ומבררת: וְכַמָּה הוא שיעור רוחב הנקב שיהא בטל אל העצר שבצידו להצטרף עמו.

מביאה הגמרא שתי דעות בענין זה: רַבִּי אַחָא - כאשר בא **רַב דִּימִי** מארץ ישראל לבבל[יז], **אָמַר**, כשיש רוחב של **אֲצָבָעַיִם** [-שתי אצבעות] בעור **מָצָאן** - מצירו האחד של הנקב, **וְרוחב** של **אֲצָבָעַיִם** בעור **מָצָאן** - מצירו השני של הנקב, **וְאֲצָבָעַיִם רֵיוַח בְּאֶמְצַע** - ביניהם, ובסך הכל שש אצבעות, מצטרף הנקב עם העורות שבצדדים לאהל טפח המביא את הטומאה.

רַבִּי אַחָא - כאשר בא **רָבִין** מארץ ישראל לבבל, **אָמַר**, אופן הצירוף בזה כך הוא, **אֲצָבָע וּמֶחֱצָה** בעור **מָצָאן** - מצד אחד, **וְאֲצָבָע וּמֶחֱצָה** בעור **מָצָאן** - מצד שני, **וְאֲצָבָע רֵיוַח בְּאֶמְצַע**, ובסך הכל ארבע אצבעות.

הגמרא מבררת את סברותיהם של רב דימי ורבין: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב דִּימִי, מִי פָּלְיגִיתּוּ - האם אתה ורבין חולקים בשיעור צירוף הנקב עם העור.

אָמַר לֵיהּ רב דימי לאביי, **לָא**, אין אנו חולקים, אלא טעם הדבר שכל אחד נקט שיעור שונה של אצבעות כך הוא, **הָא** - דברי רבין נאמרו **בְּרַבְרְבָתָא** - באצבעות גדולות, דהיינו אגודלים, שיש מהן רק ארבע בטפח, **הָא** - ואילו דברי נאמרו **בְּזוּטְרְתָא** - באצבעות קטנות, דהיינו זרתות, שיש מהן שש בטפח[כב]. **וְלָא פָּלְיגִין** - אך אין אנו חולקים ברין.

אָמַר לֵיהּ אביי לרב דימי, אין הדבר כן, אלא **לְאַבַּיֵי פָּלְיגִיתּוּ** - באמת חולקים אתם, **וּבְדִין 'עוֹמֵד מְרוּבֶּה עַל הַפָּרוּץ מְשָׁתֵּי רוּחוֹת' פָּלְיגִיתּוּ** - אתם חולקים, **לְדִידָךְ** - לשיטתך, עומד מרובה על הפרוץ **הֲוֵי עוֹמֵד (מְשָׁתֵּי רוּחוֹת)** - אף באופן שאינו מרובה מצד אחד אלא בצירוף שני צדדים, שהרי מעמיד אתה באופן שאין שיעור באחד מן ה'עומדים' כדי לבטל ה'פרוץ', אלא רק בצירוף שניהם יחדיו. ואילו **לְשִׁיטַת רָבִין**, עומד מרובה על הפרוץ **מְרוּחָץ אַחַת הֲוֵי עוֹמֵד**, אבל אם אינו מרובה אלא על ידי צירוף **מְשָׁתֵּי רוּחוֹת לָא הֲוֵי עוֹמֵד**, שהרי הוא מעמיד באופן ששיעור רוחב ה'פרוץ' שבאמצע פחות משיעור רוחב של כל אחד מן ה'עומדים' שבצדדים.

ומוכיח אביי את דבריו: דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ לָא פָּלְיגִיתּוּ - שאם יעלה על דעתך לומר שאין אתם חולקים ברין, אלא אף רבין מודה ש'עומד מרובה

הגמרא להקשות על דברי רב יהודה מדוע הוא מחמיר לעשות מחיצה של שלש אמות כאחת. וקשה עליו התוספות (ד"ה ומאמה), שלהלן בהמשך הסוגיא אין משמע כן מדברי הגמרא, שהרי היא מתרצת שם [על הקושיא השלישית] 'אין הכי נמי, וכולי האי לא אטרחוה רבנן', כלומר, שהקושיא היתה מדוע רבי יהודה אינו מחמיר יותר בעשיית המחיצה, והשיבה הגמרא שלא רצו להחמיר כל כך, ומשמע שאף הקושיות הראשונות היו כעין זו. ועל כן פירשו התוספות, שכוונת הגמרא להקשות מדוע מיקל רב יהודה לעשות פס אחד רחב, הרי עדיף יותר לחלקו לכמה חלקים, שבאופן כזה נראה הדבר יותר שיש כאן פתח, על ידי שיש לו 'ציפופי' מכאן ומכאן. ובריטב"א (ד"ה ומאמה) כתב, שיתכן לומר שאין כוונת הגמרא להקשות קושיא, אלא רק לברר אם כוונתו של רב יהודה היא שיש לעשות דווקא באופן כזה, או שניתן לעשות גם באופנים אחרים.

ח. שבוראי היה עדיף לעשות כן, כדי לפזר את הפירצה ולמעטה, שלא יהא נוח להשתמש בה. וריטב"א (ד"ה ומאמה). **ט. דין** זה במחלוקת אמוראים הוא עומד, שנחלקו בו רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע לקמן (סו:). **י. תוספתא** כלי מת פ"ג ה"ב - ה"ג). כיצד יתכן לומר שבאופן זה שעושה פס אמה ורוחו אמה יהיה אסור מדין 'עומד כפרוץ', הרי מקודם לכן דחתה הגמרא ש'עומד מרובה משתי רוחות' הוי עומד, וכל שכן שיש להתיר באופן זה, שיש כאן גם 'עומד מרובה משתי רוחות' וגם 'עומד כפרוץ'. ותירץ, שאכן צריך לומר שכוונת הגמרא עתה להוכיח שני ענינים, האחד ש'עומד כפרוץ אסור', והשני, ש'עומד מרובה על הפרוץ מעני בדרים לא הוי עומד'. **יא. עֵצל** אף שאומרים אנו שפרוץ כעומד מותר, מכל מקום הגמרא דוחה שנצרף את האוירים, כיון שדין פרוץ כעומד אינו מתשיב את הפרוץ כסתום ועומד ממש, אלא רק מתשיבו לחלק 'מותר', ואינו דומה לפרוץ מרובה על העומד שנחשב הפרוץ כסתום ממש [ומשום כן הגמרא להלן בסמוך לא דחתה שיצטרפו האוירים אלא אמה שכולי האי לא אטרחוה רבנן]. ומה שהגמרא אמרה לעיל [באופן ששה פס אמה ומחצה הרחיק שתי אמות ועשה פס אמה ומחצה נוסף] שהאוירים מצטרפים אף ששם היה העומד מרובה, זהו מכיון שאין העומד מרובה שם אלא על ידי צירוף, וכיון שצריך צירוף אומרים אנו מה ראית לצרף את העומד ולא את האוירים. רש"ש (ד"ה ש"מ). **יב. וכך** שיצטרפו האוירים אלא אמה שכולי האי לא אטרחוה רבנן]. ומה שהגמרא אמרה לעיל [באופן ששה פס אמה ומחצה הרחיק שתי אמות ועשה פס אמה ומחצה נוסף] שהאוירים מצטרפים אף ששם היה העומד מרובה, זהו מכיון שאין העומד מרובה שם אלא על ידי צירוף, וכיון שצריך צירוף אומרים אנו מה ראית לצרף את העומד ולא את האוירים. רש"ש (ד"ה ש"מ). **יב. וכך** שנינו בתוספתא (פ"ב ה"ב). **יג. שכן** אין הלחי או הקורה מועילים לתקן המבוי אלא כשעומדים ב'פתח המבוי'. **יד. שאף** על פי שאין המבוי נפסל משום הפירצה, שהרי אין בה יותר מעשר אמות, מכל מקום הוא נפסל משום שדנים אותו כאילו אין בו לחי או קורה כלל. רבינו יהונתן (ד"ה ותימה). **טו. כתב** בתוספות רי"ד (ד"ה ומאמה) שאין לגרוס 'תנן' אלא 'תניא', לפי שאין זו משנה אלא בריייתא. **טז. להלן** בסמוך יבואר בגמרא מה הוא כלי זה. **יז. ראה** הגהות וציונים שיש הגורסים 'לטפח'. **יח. וכפי** שנינו במסכת אהלות (פ"ג מ"ז), 'טפח על טפח ברום טפח מביא את הטומאה'. **יט. כתבו** התוספות (ד"ה עוה), שאף על פי שהנקב מצטרף עם העור לעשות אהל טפח, מכל מקום אין הכלים שתחת האהל מקבלים טומאה אלא אם כן הטומאה והכלים עומדים שניהם תחת הטפח, אבל אם הטומאה או הכלים עומדים תחת הנקב אין הכלים נטמאים. וכעין שמצינו במסכת סוכה (יט:) לגבי אויר שבסכך, שהוא מצטרף להכשיר את הסוכה אך אין יושבים תחתיו. ועוד כתבו, שטעם הדבר שצריך לצרף את הנקב עם העור לעשות אהל טפח, ולא דנים אותו כסתום מדין 'לבוד', לפי שהלכה היא למשה מסיני שאין אומרים דין 'לבוד' לגבי טומאה. אמנם הרשב"א (ד"ה פ) פירש בזה טעם אחר, שאין אומרים 'לבוד' אלא בקירקע ובדבר קבוע ולא בכלים מטלטלים. ובריטב"א (ד"ה פס) כתב, שכל דבר העומד להיות פתוח לעולם ונעשה לכך אין אומרים בו דין לבוד. **כ. 'פירוש** עור אסלא, כסא של ברזל, ועושין בו בשני קצותיו רצועות מעור של בקר חזקות רחבות מאצבע ולמעלה ובניהן חלל, ויושב אדם עליו בשעה שצריך לנקביו, והרעי נופל מן החלל על העביט של רעי'. רבינו חננאל (ד"ה שהו), ובמאירי (מו"ק, ד"ה וקתני) הוסיף בזה, שרצועות העור מתרחבות בעת הישיבה כפי הצורך, ובשעה שאין אדם יושב בהן אין נקב חלל העור גדול כל כך. **כא. רש"י** (מושב קנון ג: ד"ה כי). **כב. כמבואר** במסכת מנחות (מח:), שהטפח שיעורו ארבע אגודלים, או חמש אצבעות, או שש זרתות.

הפרץ משתי רוחות הוי עומד, אם כן, **לָרבִּין הֶכִּי אִיבָּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר** - כך היה לו לרבין לומר, שיש רוחב של **אַצְבָּע וּשְׁלִישׁ** בעור **מִבָּאן** - מן הצד האחד, **וְאַצְבָּע וּשְׁלִישׁ מִבָּאן** - מן הצד השני, **וְאַצְבָּע וּשְׁלִישׁ רֵיוַח בָּאֶמְצַע**, ובסך הכל ארבע אצבעות, שבאופן כזה שוה רוחב הנקב לרוחב העור שבכל צד, ומצרפים את שני ה'עומדים' כדי לבטל את ה'פרץ' שביניהם, אבל מאחר ודקדק רבין להעמיד באופן שרוחב הנקב קטן מרוחב העור שבכל אחד מן הצדדים, יש ללמוד מכך שהוא סובר ש'עומד מרובה על הפרץ משתי רוחות לא הוי עומד'.

אמר לו רב דימי לאביי, **וְאֶלָּא מַאי** - מה סבור אתה לומר, **פְּלִיגִינַן** - שאנו חולקים בדין 'עומד מרובה על הפרץ משני צדדים', אם כן, **לְדִידִי הֶכִּי אִיבָּעֵי לִי לְמֵימַר** - כך היה לי לומר, שיש עור ברוחב **אַצְבָּע וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁים מִבָּאן** - מצידו האחד של הנקב, **וְאַצְבָּע וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁים מִבָּאן** - מצידו השני של הנקב, **וְאַצְבָּעַיִם וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁים רֵיוַח בָּאֶמְצַע**, ובסך הכל שש אצבעות, שבאופן כזה הפירצה שבאמצע יתירה על כל אחד מן ה'עומדים' שבצדדים, ובכל זאת מצטרפים שניהם לבטלה[כג]. ומאחר ולא נקטתי באופן כזה, אלא כשרוחב הפירצה שוה לכל אחד מן ה'עומדים', יש ללמוד שאיני מתיר ב'עומד מרובה על הפרץ משתי רוחות'. וממשיך רב דימי ואומר לאביי, **אֶלָּא אִי אִיבָּא דְּמֵימַר דְּפְלִיגִינַן** - אם יש מקום לומר שישנה מחלוקת ביני ובין רבין, **בְּדִין 'פְּרוּץ כָּעוֹמֵד' פְּלִיגִינַן** - אנו חולקים, שלרבין 'פרץ כעומד אסור', ועל כן הוא מעמיד באופן שהפירצה שבאמצע מועטת מכל אחד מן ה'עומדים', ואילו אני סובר ש'פרץ כעומד מותר', ועל כן אני מעמיד באופן שהחלל שבאמצע שוה לכל אחד מן ה'עומדים' שבצדדים[כד].

★

שנינו במשנה: אִם יֵשׁ ט"ז צוֹרֶת הַפֶּתַח אַף עַל פִּי שֶׁרָחָב מֵעֲשָׂר אֵינוֹ פָּרִיץ לְמֵעֶלְה.

הגמרא **מברירת דינים שונים בהכשר פתחי מבוי: אֲשְׁכְּחָן** - מצינו במשנתנו לגבי **צוּרַת הַפֶּתַח דְּמְהַנְּיָא בְּרָחְבּוֹ** - שמועילה היא להכשיר מבוי שפתחו רחב מעשר אמות, וְכמו כן מצינו (לעיל ג.) לגבי **אַמָּלְתָּרָא** - קורה שיש בה צינורים ופיתוחים[כה], **דְּמְהַנְּיָא בְּגָבְהּוֹ** - שמועילה היא להכשיר מבוי שקורתו גבוהה יותר מעשרים אמה,

---

כג. נתקשו התוספות (ד"ה ופלגינן), כיצד יתכן היה להעמיד באופן כזה, הרי מאחר ורוחב הנקב גדול יותר מרוחב העור יש לומר בזה 'אתי אוירא דהאי גיסא ומכטל ליה'. ותירצו, שאין אומרים כן אלא במחיצות קבועות ולא בכלים. ובשם הריצב"א תירצו, שאין אומרים 'אתי אוירא דהאי גיסא' אלא באויר שהוא נידון כסתום מחמת המחיצה [כמו לעיל לענין האויר של עשר אמות שבפתח המבוי], אבל אויר שאינו מן המחיצה כלל אינו מכטל את המחיצה. **כד. לְכאורה** יש לתמוה, מדוע נקט רב דימי בלשון 'אלא אי איכא למימר דפליגינן', וכי לא ידע רב דימי אם יש מחלוקת ביניהם. וכתב הריטב"א (ד"ה פלגינן), שרב דימי סבר שאין מחלוקת בינו ובין רבין, אלא שניהם שמעו מימרא זו מרבי יוחנן, ואחד מהם לא דקדק כל כך בלשונו, אך הכל ענין אחד הוא, ולפיכך אמר לאביי כך, אם סבור אתה לומר שיש מחלוקת ביניהם, אזי צריך לומר שהיא לענין 'פרץ כעומד' ולא לענין 'עומד מרובה משני צדדים'. **כה. רמב"ם** בפירוש המשנה כאן (פ"ו מ"ו), וכן במסכת מידות (פ"ג מ"ו), וראה בדברי הגמרא לעיל (ג.) שנחלקו אמוראים בגדר 'אמלתרא' שהיתה במקדש, אם היה זה כעין קיני עופות מצויירים, או שהיו אלו קורות ארוכות מעל הפתח. וראה עוד בענין זה בילקוט ביאורים שם.

ויש לברר, **אִיפְּכָא מַאי** - מה יהא הדין להיפך, כלומר, האם תועיל צורת הפתח להכשיר מבוי הגבוה יותר מעשרים אמה[א].

הגמרא פושטת הספק מברייתא: תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא, **מְבוֹי שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ** למעלה **מֵעֶשְׂרִים אַמָּה, וְיֵשׁ לוֹ** [-למבוי] **צוּרַת הַפֶּתַח, אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֵט** את גובה הקורה, לפי שצורת הפתח מכשירה את המבוי בכל ענין.

מוסיפה הגמרא ומברתת: אֲמַאי צָרִיךְ מַאי - קורה שיש בה פיתוחים וצירורים, האם תועיל להכשיר מבוי שפתחו רחב יותר מעשר אמות.

מביאה הגמרא ברייתא בענין זה: תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא בברייתא, **מְבוֹי שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ מֵעֶשְׂרִים אַמָּה, וְיֵשׁ לוֹ** את גובה קורתו עד שתעמוד בתוך עשרים, **וְהָרֹחַב מֵעֲשָׂרָה** אמות, **וְיֵשׁ לוֹ** את רוחב פתחו, עד שיעמוד על עשר אמות. **וְאִם יֵשׁ לוֹ** [-לפתח המבוי] **צוּרַת הַפֶּתַח, אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֵט. וְכֵן אִם יֵשׁ לוֹ אֲמַלְתָּרָא, אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֵט. מברתת הגמרא: מַאי** - מה כוונת הברייתא שאם יש לו אמלתרא אין צריך למעט, **לָאו** - האם אין לומר, שהכוונה בזה **אֲפִיקָא** - על הסיפא, בה נתבאר שמבוי שפתחו רחב יותר מעשר צריך למעט, ועל כך מוסיפה הברייתא שאם יש בפתח זה אמלתרא, אין צריך למעט את רוחב הפתח, ואם כן יש להוכיח מכאן שאמלתרא מועילה גם בפתח הרחב יותר מעשר.

דוחה הגמרא: לָא - אין הכרח לפרש את כוונת הברייתא כך, אלא ניתן לפרש שדין זה נאמר **אֲרִישָׁא** - על הרישא של הברייתא, בה נתבאר שאם קורת המבוי גבוהה יותר מעשרים אמה צריך למעטה, ועל כך מוסיפה הברייתא שאם יש בה פיתוחים וצירורים אין צריך למעטה.

★

הגמרא מביאה גירסא אחרת בדברי המשנה, הסוברת שצורת הפתח אינה מועילה להתיר פתח הרחב יותר מעשר: מָתְנִי לַהּ [-שנה לן] **רַב יְהוּדָה חֲיָיא בַּר רַב קַמִּיהּ** [-לפני] **דְּרַב**, את דברי המשנה 'והרחב מעשר אמות ימעט, ואם יש לו צורת הפתח אף על פי שהוא רחב מעשר אמות **אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעֵט'. אָמַר לַהּ** רב לרב יהודה, אל תְּשַׁנֶּה לבני את המשנה באופן כזה, אלא כך **אֲתַנְיֵהּ** - תְּשַׁנֶּה לו, שאף אם יש לו צורת הפתח מכל מקום **צָרִיךְ לְמַעֵט** את רוחב הפתח, לפי שאין צורת הפתח מועילה להתיר מבוי שפתחו רחב יותר מעשר.

רב יוסף לומד דין נוסף מדברי רב: אָמַר רַב יוֹסֵף, מִדְּבָרָיו דְּבָרִינוּ - רב, הסובר שצורת הפתח אינה מתירה פתח הרחב יותר מעשר, **גָּמַר** דין נוסף. **חָצֵר שֶׁרוּחָבָהּ** - רוב כל דופן שבה, עשוי על ידי **פְּתָחִים וְחַלּוֹנוֹת** [ציור א], דהיינו, שה'פרוץ' מרובה על ה'עומד', **אֲנָה נִיתְּרָת בְּצוּרַת הַפֶּתַח** של הפתחים והחלונות שבה, אפילו אם כל אחד מהם אינו רחב יותר מעשר אמות. **מַאי טַעְמָא** - מה הוא טעם הדבר, **הוֹאִיל** ו'פרוץ' הרחב **יוֹתֵר מֵעֲשָׂר** אמות **אוֹסֵר** את הטלטול **בְּמִבּוֹי, וְכֵן** 'פרוץ **מְרוּבֶּה עַל הָעוֹמֵד אוֹסֵר** את הטלטול **בְּחָצֵר**, לפיכך יש ללמוד את דינם זה מזה, **מָה** - כשם שמצינו ב'פרוץ' הרחב **יוֹתֵר מֵעֲשָׂר** אמות **הָאוֹסֵר בְּמִבּוֹי**, שדינו חמור, **שָׁכֵן לֹא הִתַּרְתָּ בּוֹ** את הטלטול בשבת בשום מקום, אפילו לא **אֲצֵל פִּי בְּאֵרוֹת** [-מחיצות המתירות למלאות מים מבורות לצורך עולי רגלים], שהרי לא התירו חכמים למלאות מים על ידם אלא כשאין בין פס לפס יותר מעשר אמות, **לְשִׁיטַת רַבִּי מֵאִיר**, ולפיכך החמיר רב בפירצה יותר מעשר אף לענין כך שאינה ניתרת בצורת הפתח, **תֹּאמַר בְּ'פָרוּץ מְרוּבֶּה עַל הָעוֹמֵד' הָאוֹסֵר בַּחֲצֵרוֹת**[ב], שדינו קל, **שָׁכֵן הִתַּרְתָּ** בו את הטלטול **אֲצֵל פִּי בֵּירָאוֹת דְּרַבָּנַן הַכְלָּ**, שהרי הריחו שיש בין פס לפס גדול יותר משיעור רוחב הפסים, ולפיכך יתכן לומר שמודה רב ב'פרוץ מרובה' שניתר על ידי צורת הפתח.

הגמרא מנסה להוכיח כדברי רב יוסף: לֵימָא מְסַיַּיע לֵיהּ - האם נאמר שיש להביא ראיה לדברי רב יוסף. **שנינו בברייתא: הַפְּנוֹת הַלָּלוּ** [-כאלן] **שֶׁרוּבָּן פְּתָחִים וְחַלּוֹנוֹת, מוּתָּר** לטלטל בתוכן, **וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא** ה'עומד' שבהן **מְרוּבֶּה עַל** ה'פרוץ'.

משיבה הגמרא: אֶלָּא אֵימָא - אמור את דברי הברייתא כך, דפנות הללו **שֶׁרֻיבָּה בָּהֶן** - שעשה בהן הרבה **פְּתָחִים וְחַלּוֹנוֹת** מותר לטלטל בתוכן, **וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא** 'עומד **מְרוּבֶּה עַל הַפָּרוּץ'.**

מבואר מדברי הברייתא, שאף בפתחים וחלונות העשוים על ידי צורת הפתח צריך שיהיה ה'עומד מרובה על הפרוץ', וכדברי רב יוסף.

דוחה הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָנ, כִּי תַּנְיָא הַהִיא - ברייתא זו עוסקת **בְּפִיתְחֵי שִׁיכְמָאֵי** - בפתחים מקולקלים[ג] שצורת הפתח שבהם אינה עשויה כתיקונה, ולפיכך צריך שיהיה ה'עומד מרובה על הפרוץ', אך כאשר צורת הפתח עשויה כהלכתה יתכן שמתרת אף ב'פרוץ מרובה על העומד'.

מברתת הגמרא: מַאי - מה הם **'פִּיתְחֵי שִׁיכְמָאֵי'**, כלומר, מה הוא הקלקול בפתחים אלו. **מבארת הגמרא: פְּלִיגִי בָּהּ** - נחלקו בזה **רַב רְחוּמֵי וְרַב יוֹסֵף. חַד** - אחד מהם **אָמַר**, שהקלקול הוא **דְּלֵית לְהוּ שְׁקֻפֵּי** - שאין להם משקופים מתוקנים, דהיינו, שאין אבני המזוזות עומדות זו על זו כסדרן, אלא אחת נכנסת ואחת יוצאת [ציור ב]. **וְחַד** - ואחד מהם **אָמַר,**

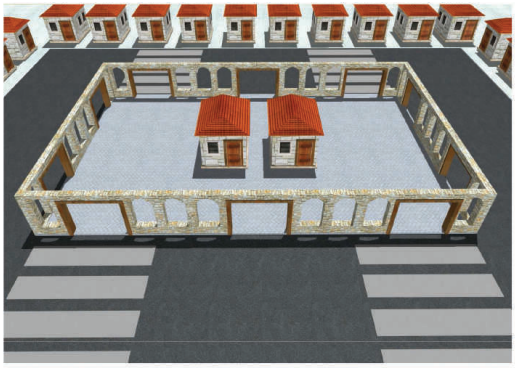

ציור א

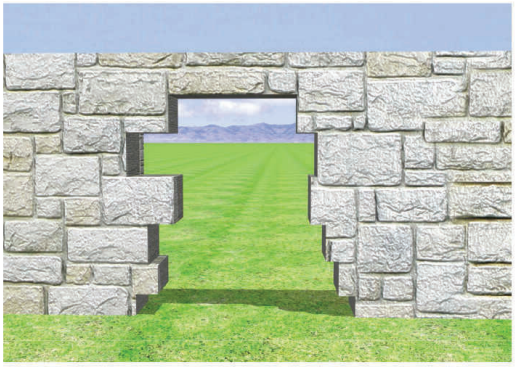

ציור ב

א. **אין** כוונת רב יוסף ללמוד דין חצר מדין מבוי ברווקא, שהרי פתח רחב יותר מעשר פוסל בחצר כשם שהוא פוסל במבוי, ונמצא שניתן ללמוד דין זה גם מחצר עצמה, אלא נקט רב יוסף מבוי משום שרב עסק בדין המבוי. תוספות (ד"ה מפ).

ב. **בפרצות** שאינן רחבות יותר מעשר אמות.

ג. **כלומר**, שאפילו רבי מאיר הסובר שלא התירו ב'פסי ביראות' פתח הרחב יותר מעשר אמות מודה שהתירו שם 'פרוץ מרובה על העומד', ובהכרח שדין 'פרוץ מרובה על העומד' קל יותר מדין פירצה הרחבה יותר מעשר.

ש'פיתחי שימאי' הם אלו **דְּלַיִּת דְּחוּ** - שאין להם **תִּיקְרָה** מעל גבי המזוזות [ציור ג][ד].

הגמרא מנסה להוכיח שאף **רבי יוחנן** סובר לדינו של **רב: וְאַף רַבִּי יוֹחָנָן סָבַר דְּהָא דְּרַב** - סובר דין זה שאמר רב, שצורת הפתח אינה מתרת פתח הרחב יותר מעשר אמות. **דְּאָמַר רַבִּין בַּר רַב אַדָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד מִמָּקוֹם ששמו** [שֶׁשְּׁמוֹ] **בְּקָטַת בֵּית חוֹרְתָן, שָׁנָנִין אַרְבָּעָה קוֹנְדִּיקִין** [-יתדות] **בְּאַרְבַּע פִּינוֹת הַשָּׂדֶה, וְתָתַם זְמוֹרָה** [-ענף] **מֵעֲלֵיהֶם**, כדי לעשות מחיצה של 'צורת הפתח' [ציור ד]. **וּבָא מַעֲשֶׂה** זה **לִפְנֵי חֲכָמִים, וְהִתִּירוּ לוֹ לָעָנְיָן כְּלָאִים.** כלומר, דנו 'צורת פתח' זו כמחיצה להתיר בדיני כלאים, שאם נטע גפנים בתוך המחיצה רשאי לזרוע תבואה בסמוך להן מחוץ למחיצה[ה].

וְאָמַר על כך **רֵישׁ לָקִישׁ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהִתִּירוּ לוֹ חכמים** מחיצה זו **לָעָנְיָן כְּלָאִים, כָּךְ הִתִּירוּ לוֹ** גם **לָעָנְיָן שַׁבָּת,** שיהא רשאי לטלטל בתוך מקום המוקף במחיצות כאלו. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר,** רק **לָעָנְיָן כְּלָאִים הִתִּירוּ לוֹ** חכמים מחיצה זו, אבל **לָעָנְיָן שַׁבָּת לֹא הִתִּירוּ לוֹ.**

מבררת הגמרא: בְּמַאי עָסְקִינַן - באיזה אופן נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, **אִילֵימָא** - אם תאמר שנחלקו כשמתח את הענף סביב היתדות **מִן הַצַּד** - באמצע גובהם, ולא בראשם [ציור ה]. אם כן, כיצד מתיר ריש לקיש מחיצה זו לענין שבת, **וְהָאָמַר** [-והרי אמר] **רַב חִסְדָּא, צוּרַת הַפֶּתַח שֶׁעֲשָׂאָהּ מִן הַצַּד, לֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם. אֶלָּא** בהכרח צריך לומר שמתח את הענף **עַל גַּבָּן** של היתדות[ו]. **ממשיכה הגמרא ומבררת: וּבְמַאי** - מה הוא רוחב הפתח שבין היתדות באופן שבו נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, **אִילֵימָא בְּעֶשֶׂר** - אם תאמר שרוחב הפתח הוא עד עשר אמות, אם כן יש לתמוה, **בְּהָא לָא רַבִּי יוֹחָנָן בְּשַׁבָּת לָא** - האם על מחיצה כזו אמר רבי יוחנן שאין היא מועילה לענין שבת, הרי הכל מודים שעד רוחב עשר אמות, 'פתח' הוא ואינו מבטל המחיצה[ז]. **אֶלָּא לָאו** - אלא ודאי יש לומר, שהם חולקים **בְּפֶתַח** שהוא רחב **יָתֵר מֵעֲשָׂר** אמות, ומאחר ורבי יוחנן אינו מתיר מחיצה זו לענין שבת יש ללמוד שהוא סובר כרב, שצורת הפתח אינה מתרת פתח הרחב יותר מעשר אמות.

דוחה הגמרא: לָא - אין מדובר בפתח הרחב יותר מעשר אמות, אלא **לָעוֹלָם** עוסקים הם **בְּפֶתַח** שרוחבו עד **עֶשֶׂר** אמות, **וּבְאופן שמתח את הענף מִן הַצַּד** של היתדות ולא מעליהם, **וּבְדָרַב חִסְדָּא מָה מִיפְלָגִי** - ונחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בדינו של רב חסדא. רבי יוחנן סובר כרב חסדא ש'צורת הפתח שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום', ועל כן הוא סובר שאין ענף זה מתיר לענין שבת אלא לענין כלאים בלבד', ואילו ריש לקיש אינו סובר את דינו של רב חסדא, ועל כן הוא מתיר מחיצה זו אף לשבת.

הגמרא מקשה על ביאור זה במחלוקתם של רבי יוחנן וריש לקיש: וְרַבִּי - יש להקשות סתירה מ**דְּרַבִּי יוֹחָנָן אַדְּרַבִּי יוֹחָנָן, וְרַבִּי** - וכמו כן יש להקשות סתירה מ**דְּרֵישׁ לָקִישׁ אַדְּרֵישׁ לָקִישׁ. דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מִשּׁוּם** [-בשם] **רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי חֲנִינָא,**

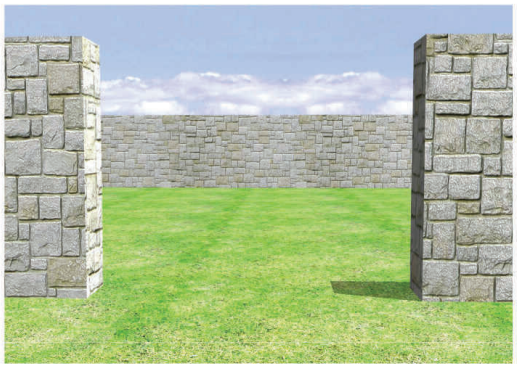

ציור ג

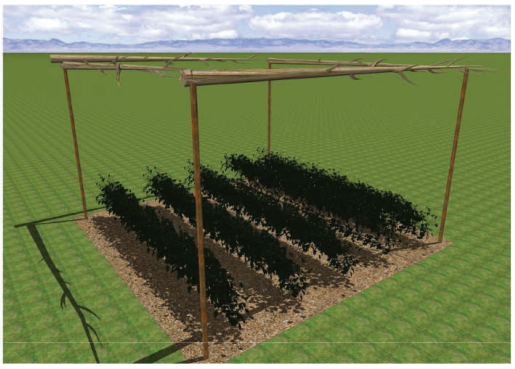

ציור ד

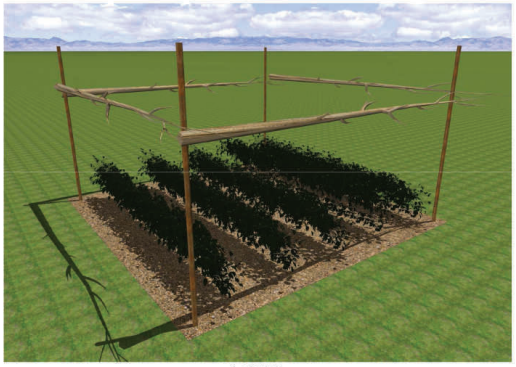

ציור ה

ד. **וּבמצא** שאין כאן צורת הפתח, לפי שעניינה הוא שיהא 'קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן', וכאן אין קנה על גביהן. רש"י (ד"ה מיקמיכ). ה. **שכן** מחיצה מתירה זריעת כלאים משני צדיריה, כמו ששנינו במסכת כלאים בבא בתרא (סו.) 'היה גדר בינתיים, זה סומך לגדר מכאן וזה סומך לגדר מכאן'. ו. **ראה** ציור לעיל, לענין אדם שמתח זמורה מעל גבי יתדות. ז. **שכן** לענין כלאים גם רב חסדא מודה שצורת הפתח העשויה מן הצד מתרת, ולא אסר אלא לגבי שבת שהיא חמורה מכלאים. רש"י (ד"ה ומיפלגי). [והיינו לפי אורקימתא זו, אמנם להלן (ע"ב) מעמידה הגמרא באופן אחר, שרב חסדא אמר את דינו אף לענין כלאים, אלא שהוא מחלק בין פתח של עשר אמות לפתח הרחב יותר מעשר].

פֵּיאָה - צורת הפתח הנעשית על ידי ענף קלוע המתוח בין שתי יתדות[א], **מוּתֶּרֶת** [-חוצצת ומתרת] **לְמֵעְלָן בִּלְאֻמִּים, אֲבָל לֹא** חשובה מחיצה **לְעִנְיַן שָׁבָּת. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, בְּמַחְיְצוֹת לְשַׁבָּת דִּלָּא** - כשם שאין צורת הפתח זו חשובה מחיצה לענין שבת, **כָּךְ מַחְיְצוֹת לְכִלְאַיִם דִּלָּא** - כך אינה חשובה מחיצה לענין כלאים.

נמצא שדברי רבי יוחנן וריש לקיש כאן סותרים לדבריהם לעיל, שהרי רבי יוחנן אמר לעיל שצורת הפתח כזו מתירה בכלאים ולא בשבת, ואילו כאן הוא אומר שאינה מתירה אף בכלאים, וריש לקיש אמר לעיל שהיא מתירה בין בשבת ובין בכלאים, וכאן הוא אומר שאינה מתירה אלא בכלאים.

וממשיכה הגמרא ואומרת: בְּשִׁלְמָא דְּרַבִּישׁ לָקִישׁ אַדְּרַבִּישׁ לָקִישׁ לֹא קָשְׁיָא - אמנם ניתן ליישב ולומר שאין סתירה בדברי ריש לקיש, משום **דְּהָא הֵידֵיהּ** - המימרא שאמר ריש לקיש לעיל, שצורת הפתח כזו מתירה אף בשבת, שלו היא, **וְהָא דְּרַבֵּיהּ** - ואילו המימרא השניה שאמר בעניין זה, שאינה מתרת אלא בכלאים, משמו של רבי יהודה ברבי חנינא רבו אמרה, אך הוא עצמו אינו סובר כן. **אֶלָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן אַדְּרַבִּי יוֹחָנָן קָשְׁיָא** - אבל הסתירה בדברי רבי יוחנן קשה.

הגמרא מבארת עתה כיצד יש להוכיח מקושיא זו שרבי יוחנן סובר כרב: אִי אֲמְרַתְּ בְּשִׁלְמָא - אם תאמר שדברי רבי יוחנן **הָתָם** - שם, לגבי אדם שנעץ ארבע יתדות, נאמרו באופן שהניח את הענף **עַל גַּבָּן** של היתדות, ואילו דברי רבי יוחנן **הָכָא** - כאן, נאמרו באופן שמניח את הענף **מִן הַצַּד, שַׁפִּיר** - מיושבת הסתירה בדבריו, שמאחר ולעיל מדובר בצורת הפתח העשויה כתיקונה מעל גבי היתדות, לפיכך היא מתרת בכלאים, ומכל מקום אינה מתרת בשבת, כיון שמדובר בפתח הרחב יותר מעשר אמות, ורבי יוחנן סובר כרב שצורת הפתח אינה מתירה פתח הרחב יותר מעשר אמות לענין שבת[ב]. ואילו כאן עוסקים רבי יוחנן וריש לקיש בצורת הפתח העשויה מן הצד, ובזה סובר רבי יוחנן כרב חסדא ש'צורת הפתח ששעשה מן הצד לא עשה ולא כלום', ולפיכך אמר שאין היא מתרת אפילו לענין כלאים[ג]. **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ אִידִי וְאִידִי מִן הַצַּד** - אבל אם תאמר ששני המקומות עוסק רבי יוחנן בצורת הפתח העשויה מן הצד, **מַאי אִירְיָא לְמֵימַר** - מה יש לומר ליישב את הסתירה, מדוע לעיל הכשיר רבי יוחנן מחיצה כזו לענין כלאים וכאן אסר, ובהכרח שלעיל מדובר שצורת הפתח מונחת מעל גבי היתדות, ומכל מקום אינה מתרת לענין שבת, כיון שרבי יוחנן סובר כרב שצורת הפתח אינה מתירה בפתח הרחב יותר מעשר אמות.

דוחה הגמרא: לְעוֹלָם אִידִי וְאִידִי מִן הַצַּד - ניתן לומר שדברי רבי יוחנן בשני המקומות עוסקים בצורת הפתח העשויה מן הצד, אלא שיש לחלק ביניהם באופן אחר, **הָתָם** - דברי רבי יוחנן לעיל, נאמרו **בְּפֶתַח שֶׁרוֹחְבּוֹ עֶשֶׂר** אמות, ולפיכך צורת הפתח מתירה לענין כלאים אף כשנעשית מן הצד, אבל **הָכָא** - כאן, נאמרו דברי רבי יוחנן **בְּפֶתַח שֶׁהוּא רָחָב יוֹתֵר מֵעֲשָׂרָה** אמות, ולפיכך אין מועילה בו כלל צורת הפתח מן הצד, אף לא לענין כלאים[ד], אבל כשצורת הפתח מונחת מעל גבי היתדות, יחכו שרבי יוחנן חולק על רב, וסובר שצורת הפתח מתירה אפילו בפתח הרחב מעשר אמות, ואפילו לענין שבת.

הגמרא מוכיחה שאף לגבי כלאים יש חילוקי דינים בשיעור רוחב הפתח: וְאַמַּאי - ומנין יש לומר, **דִּשְׁנֵי לָךְ** - שיש חילוק לגבי דיני כלאים **בֵּין** פתח **עֶשֶׂר** אמות **לְפֶתַח** הרחב **יוֹתֵר מֵעֲשָׂרָה** אמות. יש ללמוד זאת ממה **דְּאָמַר**

לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ, כיצד סובר אתה שצורת הפתח מן הצד מתרת פתח הרחב מעשר לענין כלאים, וכי **לֹא בְּדָא הֲוָה הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁהָלַךְ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֲצֶל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי לְקַמּוֹד תּוֹרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בָּקִי הָיָה בְּהֲלָכוֹת כִּלְאַיִם**, מכל מקום הלך לשאול מרבי יוחנן בן נורי בהלכות אלו. **וּמְצָאוֹ** לרבי יוחנן בן נורי **שֶׁיּוֹשֵׁב בֵּין הָאִילָנוֹת, וּמְתָח** רבי יהושע **זְמוֹרָה מֵאִילָן לְאִילָן** כעין צורת הפתח, **וְאָמַר לוֹ** לרבי יוחנן בן נורי, **רַבִּי, אִי** [-אם] **גְּפָנִים** נטועים **כָּאן** - מצידה האחד של הזמורה, **מַהוּ לְזָרְעָן כָּאן** - מצידה השני. **וְאָמַר לוֹ** רבי יוחנן בן נורי, **בְּצורת הפתח שרחבה עֲשָׂרָה** אמות, **מוּתָּר, אבל בִּרְחבה יוֹתֵר מֵעֲשָׂרָה** אמות, **אָסוּר.**

מבררת הגמרא: בְּמַאי עָסְקִינַן - באיזה אופן מתח רבי יהושע זמורה בין האילנות, **אִילֵימָא** - אם נאמר שעשה זאת **עַל גַּבָּן** של האילנות, יש לתמוה על דברי רבי יוחנן בן נורי, וכי מחיצה כזו שהיא רחבה **יוֹתֵר מֵעֲשָׂרָה** אמות **אָסוּר** לזרוע כלאים משני צידיה, **וְהָתַנְיָא** - והרי שנינו בברייתא העוסקת בדיני כלאים, **הָיוּ שָׁם קָנִין הַחוֹקְרָנִין** - קנים שהם חדים בקצותיהם כדקר [-יתד][ה], ונעץ אותם בקרקע, **וְעָשָׂה לָהֶן פֵּיאָה מִלְמַעְלָה** - והניח ענף בין קנה לקנה, **אִם יֵשׁ בֵּיתֵר מֵעֲשָׂרָה** אמות **מוּתָּר. אֶלָּא לָאו** - אלא ודאי יש לומר, שמתח רבי יהושע זמורה **בֵּין הַצַּד, וְקָאָמַר לֵיהּ** - ועל כך אמר לו רבי יוחנן בן נורי, שאם מחיצה זו עשויה **בְּעֲשָׂרָה** אמות **מוּתָּר**, ואם **בְּיוֹתֵר מֵעֲשָׂרָה** אמות **אָסוּר.** ויש להוכיח ממעשה זה, שבצורת הפתח העשויה מן הצד יש חילוק לגבי דיני כלאים בין פתח שרוחבו עשר אמות לפתח שרחב יותר משיעור זה.

מסיקה הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ - אכן יש להוכיח כך ממעשה זה[ו].

★

הגמרא מביאה כמה דינים ב'צורת הפתח': גּוּפָא - נשוב לעצם המימרא שהובאה לעיל. **אָמַר רַב חִסְדָּא, צוּרַת הַפֶּתַח שֶׁעֲשָׂאָהּ מִן הַצַּד** - באמצעם של הקנים ולא מעל גבם, **לֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם.**

וְעוֹד אָמַר רַב חִסְדָּא, צוּרַת הַפֶּתַח שֶׁאָמְרוּ חכמים שהיא נידונית כמחיצה, **צְרִיכָה שֶׁתְּהֵא בְּרִיאָה** [-חזקה] **כְּדֵי לְהַעֲמִיד בָּהּ דָּלֶת** כל שהיא, **וְאַפִּילּוּ** אם אפשר להעמיד בה רק **דֶּלֶת שֶׁל קַשִּׁין** [-קש של שיבולים] **דְּבכך**[ז].

דין נוסף בענין 'צורת הפתח': אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מִשּׁוּם רַבִּי יַנַּאי, צוּרַת הַפֶּתַח צְרִיכָה שיהא בה **הֶיכֵּר צִיר.**

מבררת הגמרא: מַאי - מה הוא **הֶיכֵּר צִיר. אָמַר רַב אַוְיָא, אֲבְקְתָא** - חור שציר הדלת נכנס בו[ח]. שאף על פי שאין צריך שתהא דלת קבועה בתוך צורת הפתח, מכל מקום צריך שתהא ראויה לדלת.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: אֲשְׁכְּחִינְהוּ - פגש **רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אַוְיָא לְתַלְמִידֵי דְּרַב אַשִׁי, אָמַר לָהוּ**, האם **אָמַר כֵּן** - רב אשי רבכם, **מִידֵי** - איזו הלכה **בְּדִינֵי צוּרַת הַפֶּתַח. אָמְרוּ לֵיהּ, לֹא אָמַר וְלֹא כְּלוּם**[ט].

הגמרא מבארת אופן עשיית 'צורת הפתח': תָּנָא בברייתא[י], **צוּרַת הַפֶּתַח שֶׁאָמְרוּ** חכמים כך היא עשויה, **קָנֶה מִכָּאן** - מצד אחד, **וְקָנֶה מִכָּאן** - מצד שני, **וְקָנֶה שלישי עַל גַּבֵּיהֶן.**

מבררת הגמרא: האם **צְרִיכִין** הקנים **לְיַנֵּעַ** אלו באלו, דהיינו, שיהא הקנה העליון מונח ממש מעל הקנים שבצדדים, **אוֹ שֶׁאֵין צְרִיכִין לְיַנֵּעַ**, אלא אפילו אם תלוי הקנה העליון באויר מעל הקנים יש כאן צורת הפתח. מביאה הגמרא מחלוקת בדין זה. **רַב נַחְמָן אָמַר, אֵין** הקנים **צְרִיכִין לְיַנֵּעַ** אלו באלו. **וְרַב**

א. **וגמרא** 'פיאה' על שם שעשויה בקלישה, כמו 'פאה נכרית'. רש"י (ד"ה פיאה). ובערוך (ערך פאה ה). כתב, שכל דבר שמקוף ואינו מגין ומכסה הכל נקרא 'פיאה', כמו פאת השדה, שהשדה כולה קרחת ומגולה ולא נשתייר בה אלא מעט הנקרא 'פאה' [ולפיכך זמורה זו שהיא מקיפה מקנה לקנה אך אינה מכסה את כל מה שתחתיה נקראת בשם 'פיאה']. ב. **אבל** לענין כלאים הכל מודים שצורת הפתח מתירה אף מחיצה הרחבה מעשר אמות, כמבואר בדברי הברייתא להלן בסמוך. ג. **עתה** חוזרת בה הגמרא ממה שסברה לעיל (ע"ש), שלא אסר רב חסדא צורת הפתח העשויה מן הצד לענין כלאים אלא לגבי שבת בלבד. ד. **ומעתה** מיושבת אף הסתירה בדברי ריש לקיש, ואין צורך לומר 'הא דידיה הא דרביה'. תוספות (ד"ה הכא), וכונתם, שכשם שהגמרא מחלקת לדברי רבי יוחנן בין פתח שרוחבו עשר אמות לפתח הרחב יותר משיעור זה לענין כלאים, כך ניתן לומר חילוק זה בדעת ריש לקיש לענין שבת, שלעיל עסק ריש לקיש בפתח שרוחבו עשר אמות, ובזה הוא סובר שצורת הפתח מועילה בין לשבת ובין לכלאים, ואילו כאן עסק ריש לקיש בפתח הרחב מעשר, ובזה הוא סובר שאין צורת הפתח מתירה אלא לכלאים ולא לשבת. ה. **יתכן** לומר שאין זה רבי יהושע שבכל הש"ס, כי ידוע שרבי יוחנן בן נורי היה חבירו של רבי עקיבא, ורבי עקיבא היה תלמידו של רבי יהושע. ובדפוסים ישנים הגירסא היא 'רבי יהושע בן קרחה'. יעב"ץ (ד"ה ש).

ו. **יש** שגדול ממנו היה, ר'אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש'. מאירי (מוסד"ק, ד"ה ומעתה), ובבית הבחירה (ד"ה ושם) כתב, שלא רצה רבי יהושע לסמוך על חכמתו אלא רצה לשמוע את הדברים מפי הקבלה. ז. **כן** פירש רש"י (ד"ה קנים), ובערוך (ערך דקר ב) פירש, שנקראים קנים אלו 'מדוקרין', על שם שדוקרים ונועצים אותם בארץ. ח. **ונמצא** שניתן ליישב את הסתירה בדברי רבי יוחנן כפי שביארה הגמרא, שבשני המקומות מדובר בצורת הפתח העשויה מן הצד, אלא שלעיל עסק רבי יוחנן בפתח שרוחבו עשר אמות וכאן בפתח הרחב מעשר. ומעתה אין להוכיח מדבריו שהוא סובר כרב, שצורת הפתח [העשויה כתיקונה] אינה מתירה פתח הרחב מעשר. ט. **רש"י** (ד"ה בפ"ק) ובמסכת מנחות (לב, ד"ה בפ"ק) הוסיף רש"י שהחור הוא באיסקופה, דהיינו במפתן שבקרקע [ציור א]. אמנם המאירי (מוסד"ק, ד"ה ואמר) כתב, 'שיהא היכר בקנים מכאן ומכאן שהוא מוכן לקבל דלת'.

ולדבריו, החור נמצא בקנים שבצדדים ולא מלמטה [ציור ב]. י. **לפי** שדנים אותם כעולים למעלה

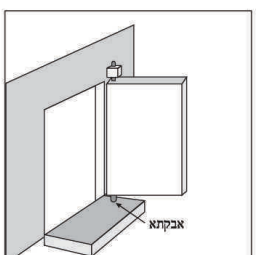

ציור א

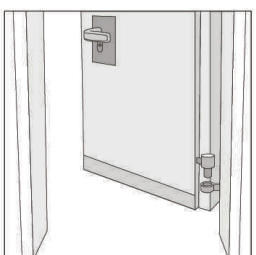

ציור ב

עד לקנה. מדין 'גדר אסיק מחיצתא'. מאירי (מוסד"ק, ד"ה נתיכון). וכתב בתשובת הרא"ם (מ"ג סר' ט, סו"ד סמי' רע"ו ד"ה ש"ש), שאף באופן שקנה אחד גבוה והשני נמוך אין דנים זאת כ'פיתחי שימא' [כמבואר לעיל (ע"ש)], לפי ששניהם 'עולים' עד לקנה העליון, ומסתיימים בשוה.

שֶׁשֶׁת אָמַר, צְרִיכִין לְיַגְּעֵי. הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **אֲזַל** [-הלך] **רַב נַחְמָן וְעָבַד עוּבְדָּא בֵּי רֵישׁ גָּלוּתָא בְּשַׁמַּעְתְּתֵיהּ** - ועשה מעשה בבית ראש הגולה כשיטתו. שהקיף חֲצֵרָה במחיצות כדי להתיר לטלטל בה, ועשה בהם פתחים רחבים יותר מעשר אמות, והעמיד שם צורת הפתח באופן שהקנה העליון אינו נוגע בקנים שבצדדים. **אָמַר לֵיהּ רַב שֶׁשֶׁת לְשַׁמַּעְתֵּיהּ** - לשמשו, ששמו היה **רַב גָּדֵא, זִיל שְׁלוֹף שַׁדְיָנְקוּ** - לך, הוצא את הקנים של צורת פתח זו, והשליכם. לפי שסובר רב ששת שצורת הפתח העשויה באופן זה אינה מועילה להתיר המחיצה, ולא רצה שיכשלו בית ראש הגולה בטלטול במקום האסור. **אֲזַל שְׁלַף שַׁדְיָנְקוּ** - הלך רב גדא והוציא את הקנים והשליכם. **אַשְׁכְּחוּהוּ דְּבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא חֲבְרוּתֵיהּ** - מצאוהו בני ביתו של ראש הגולה ונתנוהו במאסר. **אֲזַל** [-הלך] **רַב שֶׁשֶׁת, קָם אַבָּבָא** - עמד על פתח בית האסורים, **אָמַר לֵיהּ** לשמשו, **גְּדָא, פּוֹק תָּא** - צא ובוא. שמעו בני ביתו של ראש הגולה לרב ששת ושחררו את רב גדא[יא], **נָפַק וְאָתָא** - יצא מבית האסורים ובא אל רב ששת.

הגמרא מביאה ברייתא שממנה יש להוכיח כרב נחמן: אֶשְׁתְּחִיהּ [-פגש] **רַב שֶׁשֶׁת לְרַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל, אָמַר לֵיהּ, תָּנֵי מָר בִּידֵי** - האם שנה כבודו איזו ברייתא **צוּרַת הַפֶּתַח. אָמַר לֵיהּ** רבה בר שמואל, **אִין, תְּנִינָא** - אכן שניתי ברייתא שממנה ניתן להביא הוכחה לדיני צורת הפתח. וכך נאמר בה, **שַׁעַר שֶׁראשו** עגול כְּגוֹן[ציור ג] **רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב בִּמְזוּזָה, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין,** מפני שלמעלה בראש העיגול נעשה הפתח צר מארבעה טפחים, ואין עליו שֵׁם פתח[יב]. **וְשָׁוִין** רבי מאיר וחכמים בדין זה, **שֶׁאִם יֵשׁ בְּרָחְבּוֹ** של הכיפה **עֲשָׂרָה** טפחים **שֶׁהֵיא חֲיֵיבֶת** במזוזה. כלומר, אם פתח זה יש בו גובה עשרה טפחים ברוחב ארבעה קודם שמתחיל להתעגל [ציור ד], הכל מודים שהוא חייב במזוזה, שהרי אף אם יסתם כל העיגול של הכיפה יש כאן שיעור פתח כשר.

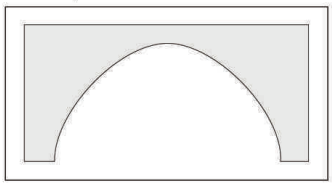

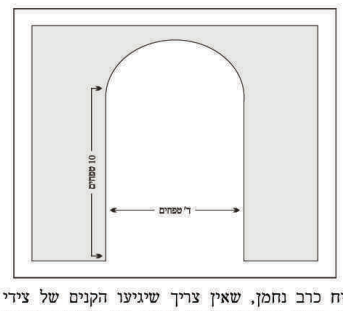

ומברייתא זו יש להוכיח כרב נחמן, שאין צריך שיגיעו הקנים של צידי צורת הפתח לקנה שמעליהם, שהרי כאן הכשרו של הפתח הוא בחלקו התחתון שאינו מתעגל, והעיגול מפסיק בין המזוזות למשקוף העליון, ואף על פי כן נידון הוא כפתח וחייב במזוזה[יג].

הגמרא מבארת באיזה אופן נחלקו רבי מאיר וחכמים בברייתא שם: אָמַר אַבָּיֵי, הכל מודים שאם כיפה זו **גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה** טפחים, **וְאֵין בְּגוֹבַהּ רָחְבָּהּ שְׁלֹשָׁה** טפחים ברוחב ארבעה טפחים [ציור ה], **אִי נָמֵי** - או באופן **שֶׁיֵּשׁ בְּרָחְבָּהּ** גובה **שְׁלֹשָׁה** טפחים ברוחב ארבעה **וְאֵין**

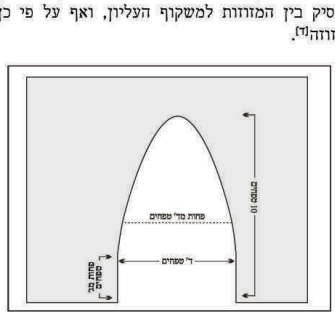

גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טפחים [ציור ו], **וְלֹא בָּלוּם** - אין פתחים אלו נחשבים לכלום, ופטורים ממזוזה[יד]. **רַבִּי פְּלִיגִי** - באיזה אופן נחלקו רבי מאיר וחכמים, **בְּיֵשׁ בְּרָחְבָּהּ** חלל רחב ארבעה טפחים בגובה **שְׁלֹשָׁה** טפחים, **וְגָבוֹהַּ** היא **עֲשָׂרָה** טפחים עם העיגול שלמעלה, **וְאֵין רָחְבָּהּ אַרְבָּעָה** טפחים בגובה עשרה, דהיינו, שנעשית צרה קודם שתגיע לגובה עשרה טפחים, **וְיֵשׁ בָּהּ** [-ברוחב הכתלים שבצדדים] מקום כדי **לַחֹק** - לחקוק בקיר ולרבע את העיגול, ועל ידי כן **לְהַשְׁלִימָהּ** לפתח רחב **אַרְבָּעָה** טפחים בגובה עשרה [ציור ז]. **רַבִּי מֵאִיר סָבַר, חוֹקְקִין כְּדֵי לְהַשְׁלִים** את השיעור, כלומר, מאחר ויש כאן 'התחלה' של פתח למטה בגובה שלשה טפחים וברוחב ארבעה, ולמעלה יש גובה עשרה טפחים ברוחב פחות מארבעה, דנים כאילו נחקק הקיר ונתרחב הפתח גם למעלה כדי רוחב ארבעה טפחים בגובה עשרה, ועל כן יש עליו שם פתח וחייב במזוזה. **וְרַבָּנָן סְבָרֵי, אֵין חוֹקְקִין לְהַשְׁלִים,** ומאחר ואין כאן שיעור פתח בגובה עשרה טפחים ורוחב ארבעה, פטור הוא ממזוזה[טו].

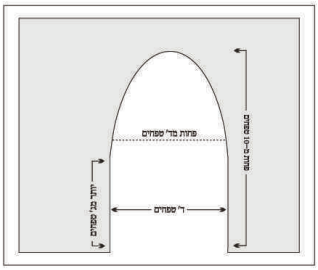

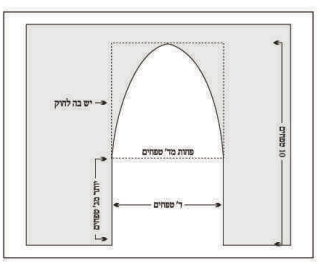

הגמרא שבה למעשה של רב ששת שפגש את רבה בר שמואל: אָמַר לֵיהּ רב ששת לרבה בר שמואל שאלה לו ברייתא זו, **אִי מַשְׁכַּחַתְּ לְהוּ לָא תֵּימָא לְהוּ לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא וְלָא מִידֵי**[טז] **מֵהָא סָתְנֵיתָא דְּכִיפָּה** - אם תפגוש את בני ביתו של ראש הגולה אל תאמר להם מאומה מברייתא זו העוסקת בדיני שער העשוי ככיפה, לפי שיש להוכיח ממנה שטעיתי בהוראתי בענינם, ואין צריך הקנה שלמעלה ליגע בקנים שבצידי צורת הפתח, אלא אחזור בי מעצמי[יז].

★ ★ ★

משנה משנה זו מפרשת באיזה אופן יש להכשיר מבוי שיהא מותר לטלטל בו: הַכָּשֵׁר מְבוֹי - כיצד יש להכשיר מבוי כדי להתיר לטלטל בו: **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים,** עושה **לְחָי** גבוה עשרה בצד המבוי בכניסתו, **וְקוֹרָה** רחבה טפח מעל פתח המבוי. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים,** די לעשות **אוֹ לְחָי אוֹ קוֹרָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,** עושה שני **לְחָיַיִן** משני צידי פתח המבוי[יח].

המשנה מביאה מחלוקת תנאים בביאור האופן שבו נחלקו בית שמאי ובית הלל: מִשּׁוּם [-משמו של] **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמַר תֵּלְמִיד אֶחָד לְפָנֵי רַבִּי עֲקִיבָא**[יט], **לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל עַל מְבוֹי שֶׁרוחב פתחו הוּא שְׁתּוֹת מֵאָרְבַּע אַמּוֹת,** שבזה אף בית שמאי מודים **שֶׁהוּא נִיתָּר אוֹ בְּלֶחִי אוֹ בְּקוֹרָה. אֶלָּא עַל מָה נֶחְלְקוּ, עַל** מבוי שפתחו **רָחָב מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד עֶשֶׂר** אמות. **שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים,** הכשרו בְּלֶחִי **וְקוֹרָה, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אוֹ לְחִי אוֹ קוֹרָה**[כ].

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, עַל זֶה וְעַל זֶה נֶחְלְקוּ. כלומר, הוא חולק על רבי ישמעאל, וסובר שמחלוקתם של בית שמאי ובית הלל היא, בין במבוי שפתחו רחב מארבע אמות עד עשר, ובין במבוי שרוחב פתחו פחות מארבע אמות[כא].

★

יא. **בתב** המרדכי (מס׳ שבת), שלא נחלקו רב נחמן ורב ששת אלא באופן שהקנה העליון גבוה יותר משלשה טפחים מן הקנים שבצדדים, אבל באופן שאינו גבוה שלשה טפחים מדוה רב ששת שיש כאן צורת הפתח, לפי שדנים אותם כנוגעים זה בזה מדין 'לבוד'. יב. **כן** כתב רבינו חננאל (ד״ה אמר) 'קרא גדא פוק, ושבקוה ונפק'. וכן כתב האור זרוע (מ״ב סי׳ קי אות ו), שמפני שהיה רב ששת חשוב אצל בי ריש גלותא הניחו למשמשו רב גדא מפני כבודו של רב ששת. ובהגהות יעב״ץ (ד״ה פסקוהו) כתב, שמתחילה סבורים היו שעשה כן רב גדא מדעת עצמו ולפיכך אסרוהו, וכששמעו ששעה זאת על פי ציווי של רב ששת שיחררוהו. יג. **שאין** פתח פחות מרוחב ד' טפחים וגובה י' טפחים. יד. **כלומר**, שיעור פתח להתחייב במזוזה הוא גובה עשרה טפחים ברוחב ארבעה. אמנם יש אופנים שאפילו כשאין בו שיעור זה דנים אותו כאילו נחקק בקיר ונתרחב הפתח כשיעור וחייב במזוזה. אמנם כדי שיהא ניתן לדון כאילו חוקקים ומרחיבים את הפתח צריך שיהא בו מתחילה שם של 'תחילת פתח', ולזה צריך שני תנאים: האחד, שיהיה בו רוחב ארבעה טפחים בגובה שלשה, שאם לא כן אין כאן חשיבות תחילת פתח, שכל פתחות משלשה סמוך לקרקע נידון כקרקע [מדין לבוד]. ואי אפשר להמשיכו על ידי חקיקה. והתנאי השני, שיהיה פתח זה גבוה עשרה טפחים [אפילו שאין בהם רוחב ארבעה], שאם לא כן אין עליו שם תחילת פתח כלל, שאין פתח פחות מעשרה, ובזה אף רבי מאיר מודה שאינו חייב במזוזה. על פי דברי רש״ר כאן (ד״ה הכל ורי״ט פ׳ מי [מא], ובמסכת יומא (פ׳: ד״ה ונפקו). טו. **הב״ח** גורס 'אי משכחת להו לבי ריש גלותא לא תימא להו ולא מידי'. טו. **רבינו** חננאל (ד״ה פ׳׳ת). יז. **וכמו** כן צריך לתקן את המבוי של רב ששת שיהא ניתן להתיר את הטלטול מן החצירות אליו, על ידי שיעשו דיירי המבוי 'שיתופי מבואות'. רמב״ם בפירוש המשנה ורע״ב (פ״א מ״ג). יח. **אין** כוונת רבי אליעזר להלוק גם על בית שמאי וגם על בית הלל, אלא סובר היה שכך אמרו בית שמאי. ריטב״א (בהגה יב. ד״ה ויש״נ). יט. **בגמרא** להלן (יג.) מבואר שתלמיד זה היה רבי מאיר, שמישמש גם את רבי ישמעאל וגם את רבי עקיבא.

גמרא הגמרא סברה שמחלוקתם של בית שמאי ובית הלל היא במבוי מפולש, **הפתחו במלואו לרשות הרבים משני צידיו. מקשה הגמרא: תָּמָּאן** - כשיטת מי נשנית משנתנו, הסוברת שניתן להתיר מבוי מפולש על ידי לחי וקורה, הרי זה **דְּלָא כְּשִׁיטַת חֲנַנְיָה וְלָא כְּתַנָּא קַמָּא**, שנחלקו לעיל (ו.) בביאור האופן שיש להתיר מבוי מפולש בטלטול, שכן לדעת שניהם אין די בלחי וקורה[כ].

מתרצת הגמרא: אֲמַר רַב יְהוּדָה, הָכִי קָאָמַר - כך היא כוונת המשנה לומר, **הֶכְשֵׁר מָבוֹי** שהוא **פָּתוּם** משלשת צדדיו ואינו פתוח אלא ברוח רביעית, **בֵּיצַד, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, לֶחִי וְקוֹרָה, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אוֹ לֶחִי אוֹ קוֹרָה.** אבל במבוי מפולש הכל מודים שאי אפשר להכשירו בלחי או קורה בלבד.

★

הגמרא מבררת בכמה מחיצות נעשה 'רשות היחיד' מן התורה: שנינו במשנה, הכשר מבוי **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, לֶחִי וְקוֹרָה. מבררת הגמרא: לֵימְרָא** - האם מתוך דברי המשנה יש לומר, **דְּקָא סָבְרִי בֵּית שַׁמַּאי** שצריך להקיף מקום ב**אַרְבַּע מְחִיצוֹת** כדי לעשותו רשות היחיד מ**דְּאוֹרַיְיתָא**[כא], ולפיכך הם מצריכים לעשות ברוח הרביעית של המבוי גם לחי וגם קורה, כדי שתהא שם מחיצה גמורה[כב].

דוחה הגמרא: לָא - אין הכרח לומר כן, אלא יתכן שמודים בית שמאי שלענין **לְזָרְזָהּ** חפץ מרשות הרבים לרשות היחיד, **מִשְּׁלֹשׁ** מחיצות **הוּא דְּמֵיחַיֵּיב**, כלומר, מקום המוקף בשלש מחיצות נידון כרשות היחיד מן התורה, והזורק חפץ מרשות הרבים לתוכו, חייב. אבל להקל ו**לָטַלְטֵל** שם כדין רשות היחיד לא התירו חכמים, **עַד דְּאִיכָּא** - עד שתהיינה בו **אַרְבַּע** מחיצות. ולפיכך הצריכו בית שמאי לעשות ברוח הרביעית לחי וקורה, כדי להתיר את הטלטול בתוכו.

הגמרא מבררת עתה את שיטת בית הלל בענין זה. שנינו במשנה: בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, הכשר מבוי הסתום משלש רוחות הוא על ידי שמתקנו ברוח הרביעית **אוֹ בְּלֶחִי אוֹ בְּקוֹרָה. לֵימָא** - האם מכאן יש להוכיח ולומר, **הָא** **סָבְרֵי בֵּית הִלֵּל** שצריך להקיף מקום ב**שָׁלֹשׁ מְחִיצוֹת** כדי לעשותו רשות היחיד **דְּאוֹרַיְיתָא**, שהרי אילו היו סוברים שדי בשתי מחיצות, לא היו מצריכים לעשות למבוי שלש מחיצות גמורות, אלא די היה לעשות ברוח השלישית לחי או קורה, כמו ברביעית.

דוחה הגמרא: לָא - אין הכרח לומר כן, אלא יתכן שלענין **לְזָרְזָהּ** חפץ מרשות הרבים לרשות היחיד מודים הם **שְׁמָּתַיִם הוּא דְּמֵיחַיֵּיב** - שאף הזורק למקום המוקף שתי מחיצות חייב מן התורה משום מוציא מרשות לרשות[כג], אבל **לְטַלְטֵל** שם לא התירו חכמים, **עַד דְּאִיכָּא** - עד שיהיו **שָׁלֹשׁ** מחיצות גמורות, ולחי או קורה ברוח הרביעית[כד].

★

שנינו במשנה: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לְחָיַיִן.

הגמרא מבררת את כוונת דברי רבי אליעזר: אִיבָּעֲיָא לְהוּ - נסתפקו בני הישיבה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְחָיַיִן וְקוֹרָה קָאָמַר**, כלומר, האם כוונתו להצריך לעשות במבוי גם שני לחיים וגם קורה כדי להתירו בטלטול, **אוֹ דִילְמָא** - או שמא **לְחָיַיִן בְּלָא קוֹרָה קָאָמַר**[כה].

הגמרא מנסה לפשוט את הספק מברייתא: תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה לפשוט את הספק. שנינו בברייתא, **מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁהָלַךְ אֶצֶל רַבִּי יוֹסֵי בֶּן פְּרִידָא תַּלְמִידוֹ**

כ. **אלא** שלתנא קמא צריך לעשות צורת הפתח מצד אחד ולחי וקורה מצד שני, ואילו לחנניה, לדעת בית שמאי עושה דלת מכאן ודלת מכאן, ולדעת בית הלל עושה דלת מכאן ולחי וקורה מכאן.

כא. **כלומר**, הלכה היא למשה מסיני שבפחות מארבע מחיצות אינו נידון כרשות היחיד. רש"י (ע"פ י' מקיפות). כב. **שאילו** היו סוברים שדי בשלש מחיצות מן התורה, והמחיצה הרביעית אינה אלא להיכר, פשוט הדבר שהיה מועיל בה או לחי או קורה, ולא היו מצריכים את שניהם יחדיו. ריטב"א (ע"פ לעמ').

כג. **כתב** הרשב"א (ע"פ גיטין), שמסתבר לומר שאין זה אלא דחיה בעלמא, שאי אפשר להוכיח מכאן שבית הלל סוברים 'שלש מחיצות מדאורייתא', אבל למעשה הכל מודים שצריך שלש מחיצות מן התורה, חוץ מרבי יהודה המתיר (לעיל יג:). בשתי מחיצות. כד. **שכן** אין המקום נראה לאנשים כ'רשות היחיד' אם אין היכר ברוח הרביעית. ריטב"א (ע"פ שלמ).

כה. שאם כן לא היה מועיל בזה לחי וקורה, אלא הכוונה היא שצריך 'שם' ארבע מחיצות, דהיינו, שלש מחיצות גמורות ומחיצה רביעית בכל שהוא, אך לא פחות מלחי וקורה.

לְמקום ששמו אוּבְּלִין, וּמְצָאוּ שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בְּמְבוֹי שֶׁאֵין לוֹ בפתחו אֶלָּא שְׁתֵּי אַחֵד. אֲבָל יֵשׁ רבי אליעזר לרבי יוסי בן פרידא תלמידו, בְּנֵי, עֲשָׂה שְׁתֵּי אַחַד [-נוסף] למבוי זה. אֲבָל יֵשׁ רבי יוסי בן פרידא, וְכִי לְסוֹתְמוֹ למבוי זה בלחיים אֲנִי צָרִיךְ, כלומר, אם אעשה לחיים משני צידי הפתח יתמעט רוחב הפתח ביותר ויהיה כסתום. אֲבָל יֵשׁ רבי אליעזר, וְאֶתֶם המבוי וּמַה בְּכָךְ[א].

ומשיכה הברייתא ואומרת: אֲבָל רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הַלֵּל עַל מְבוֹי שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ [-פתח המבוי] פְּחוֹת מֵרוחב אַרְבָּע אַמּוֹת שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִדּוּם - שום תיקון, עַל מַה נֶּחְלְקוּ, עַל מבוי שפתחו רָחָב מֵאַרְבָּע אַמּוֹת וְצָר עֶשֶׂר אמות, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, צריך לתקנו על ידי לְחָיִ וְקוֹרָה, וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים, אוֹ לְחָיִ אוֹ קוֹרָה[א].

עתה מבארת הגמרא כיצד יש לפשוט מן הברייתא את הספק בשיטת רבי אליעזר: קָתָנֵי מֵיהַת - שנינו על כל פנים בברייתא, שאמר רבי יוסי בן פרידא לרבי אליעזר וְכִי לְסוֹתְמוֹ אֲנִי צָרִיךְ?. אִי אָמְרַתְּ בְּשֶׁלָּמָא - דברים אלו יהיו מבוארים אם נאמר שרבי אליעזר אמר לו לעשות גם שני לְחָיִן וְגַם קוֹרָה, מִשּׁוּם הָכֵי אָמַר לו תלמידו וְכִי לְסוֹתְמוֹ אֲנִי צָרִיךְ?, שהרי באופן כזה נסתם פתח המבוי הן מלמעלה והן מן הצדדים, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ - אבל אם תאמר שרבי אליעזר מצריך לעשות רק שני לְחָיִן בְּלֹא קוֹרָה, אם כן מַאי לְסוֹתְמוֹ - מה היתה כוונת רבי יוסי בן פרידא שאמר וכי לסותמו אני צריך?, הרי אין המבוי נסתם בכך. נמצא שיש להוכיח מברייתא זו שכוונת רבי אליעזר במשנה להצריך גם שני לחיין וגם קורה[ב].

דוחה הגמרא: יתכן שרבי אליעזר אינו מצריך לעשות קורה אלא לחיין בלבד, ורבי יוסי בן פרידא הָכֵי קָאָמַר - כך היתה כוונתו לומר, וְכִי לְסוֹתְמוֹ למבוי זה בְּלָחְיָין משני צידיו אֲנִי צָרִיךְ?.

הגמרא מקשה סתירה בין המשנה לברייתא: אָמַר מָר - הובא לעיל בברייתא, אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הַלֵּל עַל מְבוֹי שֶׁפְּחוֹת מֵאַרְבָּע אַמּוֹת שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִדּוּם - שום תיקון.

מקשה הגמרא: וְהָא אֲנַן תָּנֵן - והרי שנינו במשנתנו, מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמַר תַּלְמִיד אֶחָד לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא, לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הַלֵּל עַל מְבוֹי שֶׁהוּא פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁהוּא נִיתָּר אוֹ בְּלֹא לְחָיִ אוֹ בְּקוֹרָה. דהיינו, שהוא צריך על כל פנים תיקון מועט, ושלא כדברי הברייתא שאינו צריך כלום.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אָשֵׁי, אין כוונת הברייתא שמבוי זה אינו צריך שום תיקון, אֶלָּא הָכִי קָאָמַר - כך כוונתה לומר, הכל מודים במבוי שפתחו פחות מארבע אמות שאֵינוֹ צָרִיךְ לְחָיִ וְקוֹרָה בְּשִׁטַּת בֵּית שַׁמַּאי בסתם מבוי, וְאַף לֹא לְחָיִן בְּשִׁטַּת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אֶלָּא עושה לו אוֹ לְחָיִ אוֹ קוֹרָה, בְּשִׁטַּת בֵּית הַלֵּל בכל מבוי[ג].

מבררת הגמרא: וְכַמָּה - עד כמה יהיה פתח המבוי צר ועדיין יוצרך לתיקון של לחי או קורה. אָמַר רַב אַחָאי, וְאִיתֵּימָא [-ויש אומרים שאמר זאת] רַב יְחִיאֵל, עַד רוחב אַרְבָּעָה טפחים. אבל מבוי שרוחב פתחו פחות מארבעה טפחים אינו צריך תיקון כללי.

★

הגמרא מבארת כיצד יש לתקן חצר הפרוצה לרשות האסורה עליה: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת אָמַר רַב יְרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר רַב, מודים חֲכָמִים לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּפָפֵי חָצֵר, כלומר, אף שחכמים חולקים על רבי אליעזר במשנה, וסוברים שאין צריך שני לחיים למבוי אלא די באחד, מכל מקום מודים הם לו בחצר שנפרצה למקום האסור לה שצריכה תיקון לחיים [פסים/ג] משני צידי הפתח?. וְרַב נַחְמָן אָמַר, חֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּפָפֵי חָצֵר, כלומר, אף שיש החולקים על רבי אליעזר גם בחצר, וסוברים שרי לה בפס אחד בלבד, מכל מקום בענין זה הלכה כרבי אליעזר המצריך שני פסים?.

הגמרא מפרשת את דברי האמוראים: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, לדברי רב, הסובר שיש תנא החולק על רבי אליעזר במבוי ומודה לו בחצר שצריכה שני פסים, מַאן מוֹדִים - מי הוא תנא זה, רַבִּי. ומדברי רב נחמן שאמר יְהֲלָכָה כרבי אליעזר בפסי חצר, מְכְּלָל דְּתַנָּאֵי - יש לדייק שישנם תנאים החולקים על רבי אליעזר גם בחצר וסוברים שרי לה בפס אחד, וַמַאן פְּלִיג עֲלֵיהּ - ומי הם החולקים בזה?, רַבָּנָן - חכמים, בני מחלוקתו של רבי. דְּתַנְיָא - שכך שנינו בברייתא, חָצֵר הפרוצה למקום האסור לה נִיתְּרָת בְּפֶס אֶחָד לדעת חכמים. רַבִּי אוֹמֵר, בְּשֶׁנֵּי פַּסִּין.

הגמרא מבררת את דעתו של רבי יוחנן בדין חצר: אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, חָצֵר צְרִיכָה שְׁנֵי פַּסִּין. מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַבִּי אַבָּא, מִי [-וכי] אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָכִי, וְהָא אֲתָא הוּא דְּאָמְרַתְּ - והרי אתה הוא שאמרת מִשְּׁמֵיהּ [-משמו] דְּרַבִּי יוֹחָנָן, שפְּפֵי חָצֵר צְרִיכִין שֶׁיְּהֵא בְּהֶן רוחב אַרְבָּעָה טפחים, ובהכרח שרבי יוחנן אינו מצריך פסים משני צדדים?. וְכִי תֵּימָא - ואם תאמר שכוונת רבי יוחנן שצריך לעשות פס רחב אַרְבָּעָה טפחים מִבָּאן - מן הצד האחד, וְעוֹד פס רחב אַרְבָּעָה טפחים מִבָּאן - מן הצד השני, ובסך הכל שמונה טפחים, כיצד יתכן לומר כן, וְהָתַנְיָא - והרי שנה רַב אַדָּא בַּר אַבִּימִי בברייתא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי חֲנִינָא, וְאָמְרֵי לַהּ [-ויש אומרים ששנה בריייתא זו] קַמֵּיהּ דְּרַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא, ובברייתא זו מפרשת שמה שנינו במשנה להלן (55) 'חצר גדולה שנפרצה לקטנה, גדולה מותרת וקטנה אסורה', מדובר באופן שהקְּטַנָּה בְּעֶשֶׂר - רוחבה עשר אמות, וּגְדוֹלָה בְּאַחַת עֶשְׂרֵה אמות. דהיינו, שאין ביניהם אלא ששה טפחים בלבד, ונמצא שיש לחצר הגדולה פסים ברוחב שלשה טפחים משני צידי פתחה לחצר הקטנה [ציור א]. הרי מוכח מכאן שאין צריך לעשות בחצר שני פסים של ארבעה טפחים, ובהכרח יש לפרש בדברי רבי יוחנן שחצר צריכה פס אחד בלבד ברוחב ארבעה טפחים.

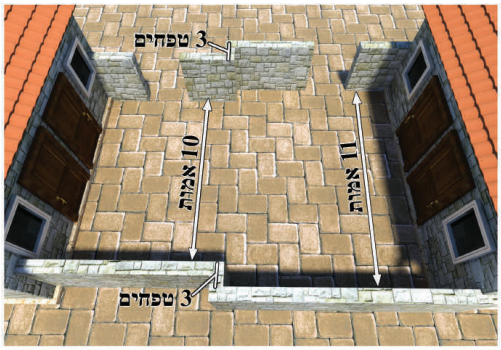

ציור א

הגמרא מתרצת את הסתירה בדברי רבי יוחנן: כִּי קָלִיק - כאשר עלה רַבִּי זֵירָא מִנְּיָו - מן היסֹ. פֵּרְשָׁהּ - פירש את דברי רבי יוחנן כך, כאשר מתקנים חצר על ידי העמדת פס בְּרוּחַ אַחַת - מצד אחד בלבד, צריך שיהא הפס ברוחב אַרְבָּעָה טפחים, אבל כאשר מעמידים פסים מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת - משני צדדים, די בכך שיהא בהם 'מַשָּׁהוּ' לְמֵאן [-משהו] וּמַשָּׁהוּ לְמֵאן, וְהַדְּתָנֵי - והברייתא ששנה אַדָּא בַּר אַבִּימִי, בה נתבאר שצריך להעמיד שני פסים שכל אחד מהם רחב שלשה טפחים, כשיטת רַבִּי הִיא, המצריך לעשות שני פסים בחצר, וְקָבָר לָהּ - וסובר רבי בְּשִׁיטַת רַבִּי יוֹסֵי (לעיל יח:), ששיעור רוחב לחי הוא שלשה טפחים?.

הגמרא מברירת את דעתו של שמואל בענין חצר: אָמַר רַב יוֹסֵף אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, חָצֵר שֶׁנִּיתֶּרֶת בְּפֶס אֶחָד.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף, מִי [-וכי] אָמַר שְׁמוּאֵל הָכִי - כך, שדי בפס אחד, וְהָא [-והרי] אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב חֲנַנְיָה בַּר שִׁילָא, אַתְּ לֹא תַּעֲבִיד עוּבְדָּא - אתה לא תעשה מעשה להתיר חצר, אֶלָּא אוֹ בְּסתימת רוֹב הַדּוֹפָן, אוֹ בְּעשׂית שְׁנֵי פַּסִּין משני הצדדים.

א. כלומר, אם דינו ליסתם, שיסתם. מאירי (מוסייק עייש וסיק). ב. שמבוי זה צר היה, ונמצא שהלחיים שמכאן ומכאן סותמים אותו. רשבייא (עייש עיב). עוד הביא את דברי הירושלמי (עייש), המפרש שרבי יוסי בן פרידא סובר כשיטת רבי יוסי (לעיל יח:), שצריך שיהא רוחב לחי שלשה טפחים, ולפיכך אמר שבעשיית שני לחיים יסתם המבוי, שאם הוא סובר כשיטת חכמים שדי בעשיית לחי אחד 'משהו' אין כאן סתימה כלל. ג. כלומר, מה שאמרה הברייתא שאינו צריך 'כלום' כוונתה שאין צריך למה שהותפוסף בית שמאי ורבי אליעזר על דברי בית הלל, להצריך שני לחיים או לחי וקורה, אלא הכל מודים שדי או בלחי או בקורה. רשבייא (עייש פכט). ד. כלומר, אפילו באופן שאינו רחב אלא אמה [-ששה טפחים] או חמשה או ארבעה טפחים עדיין הוא צריך לחי. רשבייא (עייש עיב). ה. לפי שהוא נידון כסתום. ריטבייא (עייש עב). ו. החילוק בין 'מבוי' ל'חצר', שחצר היא מרובעת או רוחבה יתר על אורכה, ואילו המבוי אורכו יתר על רוחבו. רשבייא (עייש סלן ועיש עמד). וראה בתוספית הגמרא להלן (נ"ב). ז. טעם הדבר שיש להחמיר בחצר יותר מבמבוי, לפי שכל שהמקום עשוי יותר לדירה ולהשמישי צניעות צריך מחיצות יותר גמורות, וחצר עומדת לדירה יותר ממבוי. משנה ברורה (סי שסב ס"ק יט). ח. כך נקטה הגמרא מסברא, שמאחר ורבי יוחנן מצריך לעשות פס ברוחב ארבעה טפחים מסתבר שדי בפס אחד בלבד. ואף שרבי יוחנן נקט 'פסי' בלשון רבים, אין להוכיח מכך שכוונתו להצריך שני פסים משני צדדים, אלא כן היא הדרך לתפוס לשון זו על סתם פסים שבעולם. ריטבייא (עייש פסק). ט. רש"י (עייש מימן). והוסיף בזה בהגהות חכמת מנוח (עייש רפי), שאף על פי שהים הוא יחיד מכל מקום שיך לומר בו לשון רבים, כמאמר הכתוב (בראשית ז) 'ולמקוה המים קרא ימים'. וביתשבייא (עייש כ) תמה עליו, שאם כן צריך היה לומר 'כי סליק רבי זירא מן ימא', ועל כן פירש ש'משהו' הוא שם מקום. י. וי"פי יישוב זה צריך לומר שדברי רבי יוחנן נאמרו בשיטת חכמים, הסוברים ש'חצר ניתרת בפס אחד', אלא שרבי יוחנן מפרש את כוונתם לענין פס שרחב ארבעה טפחים. אמנם אין חכמים מצריכים שיעור זה אלא כשעושה פס אחד, אך כשעושה פסים משני צדדים די לעשות 'משהו' מכאן 'משהו' מכאן. רש"י (עייש רפי). נמצא לפי פירושו שנחלקו רבי ורבנן בשני ענינים: א. לדברי רבי לעולם אין די בפס אחד, ואילו לדברי חכמים די בפס אחד רחב ארבעה. ב. באופן שעושה פסים משני צדדים, לדברי חכמים די להניח 'משהו' מכל צד, ואילו רבי סובר [ולדעת רב אדא בר אבימי] שצריך פס ברוחב שלשה טפחים מכל צד. ריטבייא (עייש מוסק).

אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, **אֲנָא לָא יָדַעְנָא** - אני איני יודע לתרץ סתירה זו בדברי שמואל, אלא יודע אני שעשה רב יהודה מעשה להקל כפי המימרא שאמר בשם שמואל להתיר חצר בפס אחד[יא], **עוּבְדָא הָוָה** - שכן מעשה היה **בִּדְיוֹדָה דְּרַעֲנָתָא** [-כפר של רועים[יב]], **לְשׁוֹן יָם הַנִּכְנָס לְחֹצֶר הָיָה** - פרצו מי הים את דופן החצר במלואה ונכנסו לתוכה [ציור ב], **וְאָתָא** - ובא בעל החצר **לְקַמֵּיהּ דְּרַב יְהוּדָה**, לשואלו כיצד לתקן החצר להתיר למלאות ממנה מים בשבת, **וְלָא אַצְרְכֵיהּ** - ולא הצריכו לעשות בה **אֶלָּא פֶּס אֶחָד** בראש הכותל[יג].

אָמַר לֵיהּ אביי לרב יוסף, **לְשׁוֹן יָם קָאָמְרַתְּ** - וכי ממעשה זה שאירע במי הים אומר אתה להוכיח שחצר ניתרת בפס אחד, אין אתה יכול ללמוד משם למקומות אחרים, שכן **כָּל הוּא** [-קולא היא] **שֶׁהַמַּיִם חֲכָמִים** בְּמילוי **מַיִם** בשבת, שמותרת אפילו על ידי תיקון מועט. **וּכְדַבָּא מִינֵיהּ** - וכפי ששאל **רַבִּי טָבְלָא מָרֵיהּ**, **מֵחִיצָה** שהיא **תְּלוּיָה** באויר, כגון שמחוברת מלמעלה וגבוהה מן הקרקע שלשה טפחים[יד], **מַהוּ שֶׁתַּתִּיר** את הטלטול **בְּחוּרְבָּה** [ציור ג][טו]. **אָמַר לֵיהּ** רב לרבי טבלא, **אֵין מְחִיצָה תְּלוּיָה מַתֶּרֶת אֶלָּא בְּמַיִם** - כשעשויה מעל גבי מים להתיר למלאות מהם בשבת[טז], שכן **כָּל הוּא שֶׁהַמַּיִם חֲכָמִים בְּמַיִם.** וכיון שהקילו חכמים לגבי מילוי מים יותר משאר מקומות, לפיכך אין להוכיח מן המעשה שאירע בלשון ים לענין היתר חצר בפס אחד[יז].

חורת הגמרא ומקשה: מְכָּל מָקוֹם קָשְׁיָא - קשה סתירה בדברי שמואל, שפעמים התיר בפס אחד ופעמים הצריך שני פסים[יח].

מתרצת הגמרא: כִּי אָתְוּ - כאשר באו **רַב פָּפָּא וְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ תְּבֵי רַב** - מן הישיבה, **פֵּירְשׁוּהָ** - יישבו את הסתירה, וכך אמרו, אם עושה פס **מֵרוּחַ אַחַת** - מצד אחד של הפתח, צריך שיהא **בְּרוחב אַרְבָּעָה** טפחים, אבל אם עושה פס **מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת** - משני צדדים, די שיעשה **סְמָשָׁהוּ** [כְּאן] **וּסְמָשָׁהוּ כָּאן**[יט].

הגמרא מבררת את דברי שמואל שהצריך לעשות פס ברוב הדופן: אָמַר רַב פָּפָּא, אִי אָשְׁיָא לִי - אם יש לי להקשות על דברי שמואל, **הָא אָשְׁיָא לִי** - כך יש לי להקשות, **דְּאָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב חֲנַנְיָה בַּר שִׁילָא, אַתְּ לָא תַּעֲבִיד עוּבְדָא** - אתה אל תעשה מעשה להתיר חצר הפרוצה למקום שנאסר עליה, **אֶלָּא אוֹ בְּסתימת רוֹב הדופן** של פירצת החצר, **אוֹ בִּשְׁנֵי פַּסִּין.** ועל כך יש לתמוה, **לָמָּה לִי** - מדוע צריך לסתום את **רוֹב הדופן**, הרי **בְּעשׂית פֶּס** שהוא רחב **אַרְבָּעָה** טפחים **סָגֵי** - די. **וְכִי תֵּימָא** - ואם תרצה ליישב ולומר, **מַאי בְּרוֹב דּוּפָן** - באיזה אופן הצריך שמואל לסתום את רוב הדופן, **בְּדוּפָן** ששיעור כל רוחבה **שִׁבְעָה** טפחים, **דְּבַאַרְבָּעָה** טפחים **הָוֶה לֵיהּ רוֹב דּוּפָן**[כ], אבל בדופן שהיא רחבה שמונה טפחים ויותר אין צריך לסתום את רובה אלא די בפס ארבעה, מכל מקום עדיין יש לתמוה, בדופן שרוחבה שבעה טפחים **לְמָה לִי** לעשות פס שהוא רחב **אַרְבָּעָה** טפחים, כלומר, מדוע צריך לסתום את רובה[כא], הרי בפס שרוחבו **שְׁלֹשָׁה** טפחים **וּסְמָשָׁהוּ סָגֵי** - די, **דְּהָא אָמַר רַב אַחָאי, וְאִיתֵימָא** [-ויש אומרים שאמר זאת] **רַב יְחִיאֵל**, ששיעור פתח הצריך תיקון הוא **עַד אַרְבָּעָה** טפחים, אבל בפחות משיעור זה אין צריך תיקון כלל, ונמצא, שכאשר דופן החצר רוחבה שבעה טפחים די לעשות פס של שלשה טפחים ו'משהו' כדי למעט את פתח החצר מארבעה טפחים, ושוב אין צריך שם עוד תיקון.

מתרצת הגמרא בשני אופנים: אִיבָּעֵית אֵימָא - אם תרצה אמור באופן זה, **קָאן** - דבריו של שמואל נאמרו **בְּחָצֵר**, שהיא מרובעת, או רוחבה יתר על

יא. **עַל** פי ביאור הריטב"א (ד"ה לא). יב. **רש"י** (בעין ז: ד"ה כמולח), וברשב"ם (ב"ב נ: ד"ה כמולח) כתב [בפירושו הראשון] שהוא שם מקום. יג. **ועל** ידי פס זה הותר לו למלאות מן המים שבתוך המחיצה ולהכניסם לבית שבחצר, ואינו נידון כמטלטל מכרמלית לרשות היחיד. על פי דברי רש"י (ד"ה לא). יד. **בגון** מחצלת בגובה עשרה טפחים שהגביהו אותה מן הקרקע שלשה טפחים או יותר. רש"י (לעיל מח: ד"ה ממלא מלויה). טו. **שלא** תהא החורבה נידונית כפרוצה לרשות הרבים. רש"י (פסח קא: ד"ה ואיבעית). טעם הדבר שנקט 'חורבה', לפי שמצויות בה מחיצות התלויות באויר [שחרבה תחתית המחיצה ונשאר החלק העליון]. רש"י (ד"ה כמפעפע). טז. **כבו** לענין 'גוזוסרא' [מרפסת] הבנויה מעל הים, שמותר לשאוב מים מן הים לשם על ידי תיקון של 'מחיצה תלויה' [ציור ד], כמבואר להלן (מז:). רש"י (ד"ה לעולם מים). יז. **כלומר**, כשם שהקילו חכמים למלאות מים על ידי מחיצה תלויה, כך הקילו בחצר שנפרצה לכרמלית של מים להתירה על ידי היכר כל שהוא, אך אין להוכיח מכאן לשאר מקומות שיהא די בהם בהיכר כזה. ריטב"א (ד"ה קס). יח. **ואין** לומר שלא הקיל שמואל בפס אחד אלא לענין שאיבת מים, שאם כן היה לו לפרש דבריו. מהרש"א (ד"ה מ"מ). יט. **כלומר**, מה שאמר שמואל שדי בפס אחד בחצר היינו כשיש ברוחב הפס ארבעה טפחים, ומה שאמר שצריך שני פסים היינו כשיש בכל אחד מהם רוחב 'משהו'. רש"י (ד"ה סימטוס). כ. **ופיבך** נקט שמואל בדבריו 'רוב דופן' ולא 'ארבעה', כדי להשמיענו שבדופן כזו מועיל פס של פחות מארבעה, כל שיש בו כשיעור רוב דופן. תוספות (ד"ה וכן). כא. **כן** פירש בתוספות רבינו פרץ (ד"ה וכן), שכוונת הגמרא בקושייתה 'למה לי ארבעה' היינו מדוע צריך לסתום רוב דופן, שאתה מחשיבו כסתימת ארבעה. וכוונתו ליישב בזה מדוע נקטה הגמרא 'למה לי ארבעה', הרי שמואל לא הזכיר בדבריו שיש לעשות פס ארבעה אלא רוב דופן. ובתוספות (ד"ה וכן) כתבו, שאכן יש הגורסים בשאלת הגמרא 'למה לי רוב דופן', וכן יש הגורסים 'למה לי, בתלתא ומשהו סגי'.

ציור ב

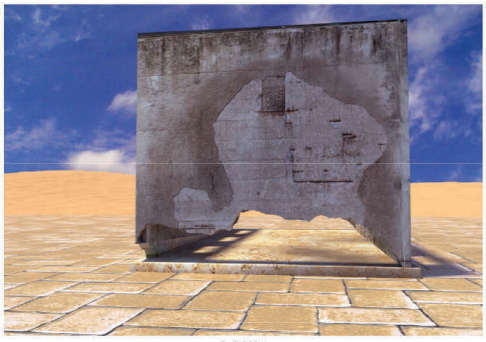

ציור ג

ציור ד

אורכה, **בְּאַן** - ואילו דינו של רב אחלי נאמר **בְּמָבּוֹי**, שאורכו יתר על רוחבו. כלומר, הדין שאמר רב אחלי שאין צריך לתקן פתח שרוחבו פחות מארבעה טפחים נאמר רק במבוי, אבל בחצר יש להחמיר יותר ולהצריך תיקון גם באופן כזה, ולפיכך כאשר רוחב הדופן הוא שבעה טפחים אין די לעשות פס של שלשה טפחים ומשהו, אלא צריך לסתום את רוב הדופן.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא - ואם תרצה אמור באופן אחר, שאכן דינו של רב אחלי נאמר גם בחצר, אלא **דְּרַב אַחְלַי גּוֹפֵיהּ תָּנָאֵי הִיא** - דין זה שאמר רב אחלי במחלוקת תנאים הוא עומד, ויש החולקים בזה וסוברים שבין חצר ובין מבוי צריכים תיקון לעולם, אף כשאין פותח רחב ארבעה טפחים[כב].

הגמרא מביאה ברייתא בענין חצר שנפרצה לים: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **יָם הַנִּכְנָס לְחָצֵר**, דהיינו, שפרצו מי הים את דופן החצר ונכנסו לתוכה, אך לא נפרצה הדופן במלואה [ציור ה][כג], **אֵין מְמַלְּאִין הֵימֶנּוּ** [-מן לשון הים] מים **בְּשָׁבָּת** אל הבית שבחצר[כד], מאחר והים דינו ככרמלית והבית הוא רשות היחיד, **אֲפִילּוּ אִם בָּן (יש) [וְעָשׂוּ][כה] לוֹ מְחִיצָה גְּבוֹהָ עֲשָׂרָה טְפָחִים** בפתח החצר, כדי לגדור את פירצת הכותל שלא תהא רחבה מעשר אמות. **בָּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שאסור למלאות מים בלא תיקון, **כְּשֶׁפֵּירְצָתוֹ** רחבה **בְּיוֹתֵר מֵעֲשָׂר** אמות, **אֲבָל** אם אינה רחבה אלא **עֶשֶׂר** אמות **אֵין צָרִיךְ לוֹמַר** - שום תיקון, מאחר ויש שיור בדופן החצר משני צידי הפירצה[כו].

הגמרא מבררת את דברי הברייתא, מדייקת הגמרא: מְמַלָּא הוּא דְּלָא מְמַלְּאִינַן - באופן שנפרצה החצר ביותר מעשר אמות אסור למלאות מים מלשון הים אל הבית שבחצר, שהרי מטלטל מכרמלית לרשות היחיד, **הָא טָלְטוּלֵי מְטַלְטְלִינַן** - אבל רשאי הוא לטלטל בתוך החצר[כז], שכן עדיין נידונית היא כרשות היחיד. ולכאורה יש לתמוה על כך, **וְהָא** - והרי **נִפְרְצָה הַחָצֵר בְּמִלּוֹאָהּ** עַיִם, שהוא **מָקוֹם הָאָסוּר** לָהּ בטלטול[כח], ואם כן מן הדין היה שתאסר החצר כולה בטלטול.

ציור ה

כב. **כמבואר** להלן (יג.) בגמרא, שנחלקו תנא קמא ורבי עקיבא במשנתנו בדינו של רב אחלי, ואין אנו יודעים מי הוא הסובר כמותו ומי החולק, ולפיכך יש להחמיר בדין זה ולהצריך שיהא רוב הדופן סתום. רש"י (ד"ה ויש). כג. **מאחר** והברייתא מחלקת להלן בסמוך בין פירצה שרוחבה עשר אמות לבין פירצה שהיא רחבה יותר משיעור זה, יש ללמוד מכך שלא נפרצה הדופן במלואה, שאילו נפרצה לגמרי אזי שוה דין פירצת עשר אמות לדין פירצה הרחבה מעשר. רש"י (ד"ה שנכנס). כד. **כן** פירשו התוספות להלן (ע"ג ד"ה יכול). כה. **ראה** הגהות וציונים שכן היא הגרסא בכתבי יד וראשונים. כו. **רש"י** (ד"ה ואם), וכוונתו, למה שנתבאר לעיל בהערה, שבהכרח הברייתא עוסקת באופן שלא נפרצה הדופן במלואה, שאם לא כן, לא היתה מחלקת בין פירצת עשר אמות לפירצה הרחבה מעשר [ונקט שיש שיור משני הצדדים, מאחר ובאופן כזה די בשיור 'משהו', אך כשיש שיור מצד אחד בלבד צריך פס של ארבעה טפחים]. כז. **שאילו** היה אף הטלטול אסור צריכה היתה הברייתא לומר 'אין מטלטלים בה'. מאירי (מו"ק, ד"ה וקמ"ל). כח. **לאו** דווקא 'במלואה', שהרי נתבאר לעיל [בהערה] שמדובר באופן שנשארו מחיצות מן הצדדים, אלא כל פירצה שהיא רחבה יותר מעשר אמות נקראת בלשון הגמרא 'במלואה'. רש"י (ד"ה נמלאת)[ד].

מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - באיזה אופן עוסקת הברייתא כאן, **דְּאִית לֵיהּ גִּידּוּדֵי** - שנשתיירה מן הפירצה מחיצה בגובה עשרה טפחים, אלא שמי הים כיסו אותה [ציור א], ולפיכך נאסר לשאוב מים מלשון הים אל החצר, אך מכל מקום הותר לטלטל בתוך החצר[א].

ציור א

★

הגמרא מביאה שמועה בשם רב יהודה בענין מבוי שלא עשו בו שיתוף מבואות: אָמַר רַב יְהוּדָה, מְבוֹי שֶׁלֹּא נִשְׁתַּתְּפוּ בּוֹ - שלא עשו בו שיתוף מבואות[ב], **אִם הִכְשִׁירוּ בָּלְחָיֵי, שתיקנו והתירו לטלטול על ידי שעשה לחי בראשו, הַזּוֹרֵק חפץ מרשות הרבים לְתוֹכוֹ, חַיָּיב**, כדין זורק מרשות הרבים לרשות היחיד, משום שהלחי שבראש המבוי נידון כמחיצה[ג], ועל ידי כך המבוי נחשב כסתום גם ברוח הרביעית [שבה נמצא פתח המבוי], נחשב רשות היחיד. ואם **הִכְשִׁירוּ בְּקוֹרָה** - שתיקנו והתירו לטלטול על ידי שעשה קורה בראשו, **הַזּוֹרֵק** חפץ מרשות הרבים **לְתוֹכוֹ, פָּטוּר**, משום שהקורה שבראש המבוי אינה נידונת כמחיצה[ד], ואין המבוי נחשב רשות היחיד מחמתה. ואף על פי שגם בלא הקורה יש למבוי שלש מחיצות, סובר רב יהודה שכדי שהמקום יחשב רשות היחיד צריך שיהיו לו ארבע מחיצות[ה].

מקשה הגמרא: מָתְקִיף לָהּ [-הקשה] **רַב שֵׁשֶׁת** על רב יהודה, **מַתְנִי' הָא** [-מברי רב יהודה] **דְּלֹא נִשְׁתַּתְּפוּ בּוֹ** - מדברי רב יהודה שמבוי שלא נשתתפו בו', משמע שהטעם שאם הכשירו בקורה אין המבוי נעשה רשות היחיד, הוא משום שלא עשו בו שיתוף מבואות, **הָא נִשְׁתַּתְּפוּ בּוֹ** - אבל אם עשו בו שיתוף מבואות, **אֲפִילּוּ אִם הִכְשִׁירוּ בְּקוֹרָה נָמֵי** [-גם] **חַיָּיב** הזורק לתוכו, ושקשה, **וְכִי בְּכָךְ** לחם זו שהניחה עבור השיתוף מבואות **עֲשָׂה אוֹתוֹ רְשׁוּת הַיָּחִיד אוֹ** אם לא הניח בו ככר הרי הוא **רְשׁוּת הָרַבִּים**, ודאי שאין הדבר כן, שהרי דיני רשות היחיד אינם תלויים בשיתוף מבואות אלא במחיצות, ואם כן גם אם נשתתפו במבוי, יש לנו לומר שאם הכשירו בקורה הזורק לתוכו יהיה פטור.

הגמרא מקשה קושיא נוספת[ו]: וְהָתַנְיָא - והלא שנינו בברייתא, **חֲצֵירוֹת שֶׁל רַבִּים** - חצירות שבתים רבים פתוחים להן', **וּמְבוֹאוֹת שֶׁאֵינָן מְפוּשָּׁעִין** - שאין שני ראשיהם פתוחים לרשות הרבים, אלא ראשם האחד סתום על ידי מחיצה, וראשם השני פתוח לרשות הרבים, **בֵּין אִם עֵירְבוּ** ביניהם, כלומר, שבחצירות עשו עירוב חצירות, וכן במבואות עשו שיתוף מבואות, **וּבֵין אִם לֹא עֵירְבוּ** ביניהם, **הַזּוֹרֵק לְתוֹכָן, חַיָּיב**. ומבואר שגם מבוי שלא עשו בו שיתוף מבואות נחשב רשות היחיד והזורק לתוכו חייב, ומסתימת הברייתא משמע שבין אם הכשירם בלחי ובין אם הכשירם בקורה, הזורק לתוכם חייב[ז], ועקשה על רב יהודה שסובר שמבוי שלא עשו בו שיתוף מבואות והכשירו בקורה אינו נחשב רשות היחיד והזורק לתוכו פטור.

הגמרא חוזרת בה מהאמור לעיל, ומביאה את דברי רב יהודה בנוסח אחר: אֶלָּא אִי אֵיתְמַר הָכִי אֵיתְמַר - אלא מה שנאמר בשם רב יהודה בדין מבוי שאין בו שיתוף מבואות, על כרחך שכך נאמר, **אָמַר רַב יְהוּדָה, מָבוֹי** מפולש, ששני ראשיו פתוחים לרשות הרבים, **שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְשִׁיתּוּף**, כלומר, שקודם שתיקנו כדינו אין שיתוף מבואות מתיר לטלטל בו', אם **הִכְשִׁירוּ בְּלָחְיֵי** - שתיקנו כדינו אך על ידי שעשה לחי בראשו, אף על פי שעדיין אינו ראוי לשיתוף ומדרבנן אסור לטלטל בתוכו[ח], **הַזּוֹרֵק** מרשות הרבים **לְתוֹכוֹ, חַיָּיב**, שכיון שיחד עם הלחי יש לו שלש מחיצות, נחשב רשות היחיד מן התורה[ט]. ואם **הִכְשִׁירוּ בְּקוֹרָה** - שתיקנו והתירו לטלטול על ידי שעשה קורה בראשו, **הַזּוֹרֵק** מרשות הרבים **לְתוֹכוֹ, פָּטוּר**, הואיל והקורה אינה נידונת כמחיצה [אלא מועילה משום היכר, וכדלהלן], אינו נחשב רשות היחיד[י].

הגמרא לומדת מכאן מהי דעת רב יהודה בדין לחי ובדין קורה. אומרת הגמרא: אַלְמָא קָסָבַר - מוכח שרב יהודה סובר ש**לְחִי** מועיל **מְשׁוּם מְחִיצָה**[יא], ולכן מבוי מפולש שעשה לחי בראשו נחשב רשות היחיד והזורק לתוכו חייב, **וְקוֹרָה** מועילה **מְשׁוּם הֵיכֵּר**, שעל ידי הקורה שבראש המבוי, ניכר לאנשים שהמבוי הוא רשות היחיד, ולא יבואו לטעות ולומר שכשם שמותר לטלטל במבוי כך מותר לטלטל ברשות הרבים[יב]. וכיון שהקורה מועילה משום היכר ואינה נידונת כמחיצה, לכן מבוי מפולש שעשה קורה בראשו אינו נחשב רשות היחיד והזורק לתוכו פטור.

הגמרא מביאה שגם רבה סובר כן: וְכֵן אָמַר רַבָּה, לְחִי מועיל **מְשׁוּם מְחִיצָה, וְקוֹרָה** מועילה **מְשׁוּם הֵיכֵּר.**

הגמרא מביאה דעה החולקת על רב יהודה ורבה: וְרַבָּא אָמַר, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה - בין לחי ובין קורה, מועילים **מְשׁוּם הֵיכֵּר**, שעל ידי הלחי או הקורה שבראש המבוי, ניכר לאנשים שהמבוי הוא רשות היחיד, ולא יבואו לטעות ולומר שכשם שמותר לטלטל במבוי כך מותר לטלטל ברשות הרבים.

הגמרא מקשה על רבא: אִיתֵּיבֵיהּ [-להקשה] **רַב יַעֲקֹב בַּר אַבָּא לְרַבָּא**, שנינו בברייתא, **הַזּוֹרֵק** חפץ מרשות הרבים **לְתוֹכוֹ**, אם **יֵשׁ** לו [-למבוי] **לְחִי בראשו, פָּטוּר**, הואיל והמבוי אינו נחשב רשות היחיד. ומדברי הברייתא שאם יש למבוי לחי והזורק לתוכו חייב, מוכח שלחי משום מחיצה, ולכן המבוי נחשב רשות היחיד.

מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר - כך כוונת התנא ששנה את הברייתא, מבוי שאינו מפולש, שיש לו שלש מחיצות, **וְאֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא** לתת **לְחִי** בראשו כדי להתיר לטלטל בו', **הַזּוֹרֵק** חפץ מרשות הרבים **לְתוֹכוֹ, חַיָּיב**, כדין הזורק מרשות הרבים לרשות היחיד, משום שכדי שהמקום יחשב רשות היחיד מן התורה, די שיהיו לו שלש מחיצות, ולכן אף על פי שאין לחי בראש המבוי, מכל מקום הוא נחשב רשות היחיד מחמת שלושת המחיצות שיש לו, שמקום שיש לו שלש מחיצות, נחשב לרשות היחיד. אבל מבוי מפולש, שכדי להתיר לטלטל בו הוא צריך לתת **לְחִי** בראשו האחד, **וְגַם דָּבָר אַחֵר** [-צורת הפתח] בראשו השני[יג], **הַזּוֹרֵק** חפץ מרשות הרבים **לְתוֹכוֹ, פָּטוּר**, וגם אם עשה לחי בראשו האחד פטור, שהלחי אינו נידון כמחיצה, וממילא יש למבוי רק שתי מחיצות.

הגמרא מקשה על רבא קושיא נוספת: אִיתֵּיבֵיהּ - הקשה רב יעקב בר אבא לרבא, שנינו בברייתא, **יָתֵר עַל כֵּן** - חידוש גדול מזה[יד] **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה,**

א. **לְחִיאור** ענין 'לחי משום מחיצה', ראה בהערה להלן [על דברי הגמרא 'אלמא קסבר לחי משום מחיצה']. ב. **וקורה** שמועילה להתיר טלטול במבוי, מועילה משום היכר. רש"י (ד"ה הכשירו בקורה). לביאור ענין 'קורה משום היכר', ראה בביאור דברי הגמרא להלן. ג. **כן** כתבו בגאון יעקב (ד"ה ומשום) ובמשמרות כהונה (ד"ה וכן), שקושיא זו אינה המשך לקושיא הקודמת, אלא היא קושיא בפני עצמה. ד. **ובני** הבתים אסורים לטלטל מהבתים לחצר בלא שיעשו עירוב חצירות, שכיון שהבית הוא רשות המיוחדת לבעלי, והחצר מיוחדת גם לשאר בני החצר, לכן החצר נחשבת כרשות בפני עצמה, והמוציא מהבית לחצר הרי הוא מוציא מרשות לרשות, וגזרו חכמים שלא להוציא מרשות היחיד לרשות היחיד, שמא יבוא להוציא גם מרשות היחיד לרשות הרבים. אבל בחצר עצמה מותר לטלטל גם בלא עירוב, כמבואר במסכת שבת (קכ:). רש"י (ד"ה מפולש). ועניין עירוב חצירות הוא, שנותנים פת מכל אחד מהבתים שבחצר ומניחים אותו באחד מבתי החצר. ונחלקו אמוראים (לעיל מט:) בטעם שהעירוב מועיל, לדעת שמואל 'עירוב משום קנין', שבעל הבית שהעירוב מונח בו מקנה את רשותו לכל בני החצר, ונמצאו כולם בעלים בבית זה, וכל החצר משועבדת להם, וכרשות אחת היא (רש"י שם ד"ה מיתיבי), ולדעת רבה 'עירוב משום דירה', שדעתו של אדם על פיתו, וכאילו כולם דרים בבית שהעירוב מונח בו, וכאילו אין בחצר זו אלא דירה אחת (רש"י שם ד"ה משום). בדברי רש"י (שם) מבואר שעיקר תקנת עירובי חצירות הוא שאסור לטלטל בלא עירוב מרשותו לרשות חבירו [והחצר נחשבת לרשות חבירו האחל ולכל בני החצר יש בה חלק]. וכן מבואר גם בדבריו להלן (שם. ד"ה שמא) ובשבת (ו. ד"ה לפי, יד: ד"ה מיתיבי), שהתקנה היא שלא להוציא מרשותו לרשות חבירו בלא עירוב. וכן כתב בדעתו באבני נזר (או"ח סי' שפ סק"ל), ועיין שם במה שכתב בדעת הרמב"ם (שימוש של"ל סעיף ד-ט) בזה. וראה עוד בזה בביאור הלכה (סי' שפ ס"ג ד"ה לחי). ה. **רשב"א** (ד"ה והמניף), ריטב"א (ד"ה ואפילו), ור"ן (ד"ה ואפילו) אם יעשה לו לחי או קורה בצידו האחד, אינו רואי לשיתוף עד שיעשה לו גם צורת הפתח בצידו השני, כמבואר לעיל (ו:). ריטב"א (ד"ה ואפילו) ונלדעת חנניה צריך לעשות לחי או קורה מצד אחד, ודלת מצד שני. ז. **רהכשירו** שאמרו לאו דווקא. המאירי (ד"ה ומבוי, ומשום ד"ה אמר - סמ"ג - סה"מצות). ח. **רש"י** (ד"ה מיתיב - סמ"ג). וכעת הגמרא חוזרת בה ממה שנתבאר לעיל שלרב יהודה צריך ארבע מחיצות כדי שהמקום יחשב רשות היחיד. ט. **רש"י** (בעל ג. ד"ה משום ה. ד"ה לפי). י. **ומה** שאמר 'יש לו לחי', היינו 'תורת לחי', כלומר, שאם כדי להכשיר אותו די בלחי, ואין צריך דבר נוסף, הזורק לתוכו חייב, ואם 'אין לו לחי', היינו שאין לו 'תורת לחי', כלומר, שכדי להכשיר אותו לא די בלחי אלא צריך דבר נוסף, הזורק לתוכו פטור. גאון יעקב (ד"ה ס"ק). לכאורה יש לדקדק, מדוע הגמרא נוקטת דווקא לחי, ולא נוקטת גם קורה, שמבוי שאינו צריך אלא לחי או קורה, הזורק לתוכו חייב. ואולי יש לדחוק, שהגמרא רוצה לכלול בזה גם חצירות שאינן ניתרות בקורה, אלא רק בפס ארבעה [כמבואר בגמרא להלן], שדומה קצת ללחי. מנחת זכרון (ד"ה פסי). יא. **כמבואר** לעיל (ו:) שלדעת חכמים מבוי המפולש ניתר בלחי או קורה מצד אחד, דצורת הפתח מצד שני [ולדעת חנניה צריך לעשות לחי או קורה מצד אחד, ודלת מצד שני]. יב. **ברייתא** זו מובאת בגמרא להלן (פ:) על דברי המשנה שם, שהחבונה עליה על גבי שני בתים שנמצאים בשני צידי רשות הרבים, באופן שהעליה נמצאת מעל רשות הרבים, ראשה האחד על גבי הבית שמצד זה של רשות הרבים, וראשה השני על גבי הבית שמצדה השני של רשות הרבים, לדעת רבי יהודה מותר לטלטל תחת העליה, משום שפי תקרה שמכאן ומכאן יורד וסותם, ונחשב כאילו יש למקום שמתחת העליה ארבע מחיצות, ולדעת חכמים אסור לטלטל שם. ורבי יהודה מוסיף בברייתא חידוש גדול מזה, שאפילו בשני בתים משני צידי רשות הרבים, שאין מעל רשות הרבים תקרה שאפשר

מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי בָּתִּים בִּשְׁנֵי צִידֵי רְשׁוּת הָרַבִּים, זה כנגד זה[יא], ורוצה לטלטל במקום שבין שני הבתים, **עוֹשֶׂה לְחִי מִכָּאן** - בקצה הבית האחד, **וְלְחִי מִכָּאן** - בקצה השני של אותו בית [ציור ב], ועל ידי זה יש סתימה לשני צידי רשות הרבים[יב], **אוֹ** שעושה **קוֹרָה מִכָּאן** - שמניח קורה בין שני הבתים, ראשה האחד על גבי הבית שבצד האחד, וראשה השני על גבי הבית שבצד השני, וְכן מניח **קוֹרָה** נוספת **מִכָּאן** - מהצד השני של הבתים [ציור ג], **וְנִשָּׂא וְנוֹתֵן בָּאֶמְצַע** [-בין שני הבתים] מבית לבית. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים, **אֵין מְעָרְבִין רְשׁוּת הָרַבִּים בְּכָךְ**, ומוכח שלחי משום מחיצה, ולכן סובר רבי יהודה שאם עשה לחי מכאן ומכאן יכול לטלטל באמצע, וקשה על רבא שאמר שלחי משום היכר[יג]. ואין לתרץ שרק רבי יהודה סובר כן, אבל חכמים חולקים עליו, משום שגם חכמים לא נחלקו על רבי יהודה אלא ברשות הרבים, משום שמעבר הרבים מבטל את המחיצות[יד], אבל במבוי מפולש אינם חולקים עליו[טו], וגם הם מודים שאם עשה לחי מכאן ומכאן או קורה מכאן ומכאן מותר לטלטל באמצע[טז].

מתרצת הגמרא: הָתָם קָסָבַר - שם, לענין שני בתים בשני צידי רשות הרבים, סובר **רַבִּי יְהוּדָה שְׁתֵּי מְחִיצוֹת דְּאוֹרְיְיתָא** - מקום שיש לו שתי מחיצות נחשב רשות היחיד מן התורה, ולכן המקום שבין שני הבתים נחשב רשות היחיד על ידי שתי מחיצות הבתים שמכאן ומכאן. ומה שהצריך רבי יהודה לעשות לחיים או קורות, הוא רק משום היכר, כדי שלא יבואו לטלטל ברשות הרבים, אבל מדאורייתא המקום נחשב רשות היחיד גם בלא הלחיים או הקורות. וטעמם של חכמים שנחלקו על רבי יהודה, אינו משום שמעבר הרבים מבטל את המחיצות, אלא הוא משום שלדעתם צריך שלש מחיצות כדי שהמקום יחשב רשות היחיד, וכיון שלחי או קורה אינן מועילות כמחיצה, אין המקום נחשב רשות היחיד[יז].

★

ציור ב

ציור ג

הגמרא מביאה שמועה בדין מבוי מרובע: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מְבוֹי שֶׁאָרְכּוֹ גָּדוֹל רָחְבּוֹ - שמידת אורכו שוה למידת רוחבו[יח], **אֵינוֹ נִיתָּר בְּלֶחִי** שרוחבו **מֻשָּׂה** בלבד, כשאר מבוי שניתר בלחי משהו, אלא צריך לעשות בראשו פס[כ] ברוחב ארבעה טפחים, שכיון שאורכו כרוחבו, נעשה דינו כחצר[כא] שאינה ניתרת בלחי משהו, אלא בפס ברוחב ארבעה, וכפי שיבואר להלן.

שמועה נוספת בדין מבוי מרובע: אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב, מְבוֹי שֶׁאָרְכּוֹ גָּדוֹל רָחְבּוֹ - שמידת אורכו שוה למידת רוחבו, **אֵינוֹ נִיתָּר בְּקוֹרָה** שרוחבה **טֶפַח**[כב] כשאר מבוי שניתר בקורה שרוחבה טפח, אלא צריך לעשות בראשו פס ברוחב ארבעה טפחים[כג], הואיל ודינו כחצר שאינה ניתרת בקורה טפח, אלא בפס ברוחב ארבעה, וכפי שיבואר להלן.

רבי זירא מבאר ששמועות אלו מכוונות: אָמַר רַבִּי זֵירָא, בָּמֶה מְכַוְּונִין שְׁמַעְתָּא דְּרַבִּי - כמה מכוונות השמועות שאמרו זקנים אלו בשם רב, **בְּיָון דְּאָרְכּוֹ** של מבוי זה **בְּרָחְבּוֹ, הֲוָה לֵיהּ** - נעשה דינו של מבוי זה **כְּחָצֵר, וְחָצֵר אֵינָהּ נִיתֶּרֶת בְּלֶחִי**, וכן אינה ניתרת בקורה, **אֶלָּא** רק **בְּפַס אַרְבָּעָה**, וכפי שיבואר להלן.

מקשה רבי זירא על דברי רב: אָמַר רַבִּי זֵירָא, אִי מָשָׁיְא לֵיהּ, הָא מָשָׁיְא לֵיהּ - מה שקשה לי כאן, הוא זה, **לֵיהֲוֵי הָאי לֶחִי בְּפַס מָשֶׁהוּ וְנִשְׁתָּרֵי** - מדוע אין אומרים שהלחי נידון כפס שרוחבו משהו, ויתיר את המבוי שאורכו כרוחבו מדין פס[כד].

הגמרא דוחה את קושיית רבי זירא: אִישְׁתְּמִיטַתֵּיהּ הָא - ונשכחה מרבי זירא שמועה זו **דְּאָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, פְּסֵי חָצֵר, גְּרִיסִין שֶׁיֵּהָא בָּהֶן אַרְבָּעָה** טפחים, שכיון שהחצר מיועדת לתשמישי צינעא, צריך לגודרה יותר ממבוי[כה], וכיון שמבוי שאורכו כרוחבו דינו כחצר, אף הוא צריך פס ארבעה ואינו ניתר בפס שרוחבו משהו.

לומר בה פי תקרה יורד וסותם, המקום שבין שני הבתים נחשב רשות היחיד, כמבואר בברייתא. רש"י (לעיל ג. ד"ה מהו, לעיל פה. ד"ה ומהו). יג. **רש"י** (שם ג. ד"ה כמעין). יד. **רש"י** (לעיל ו: ד"ה ומהו). טו. **רש"י** (ד"ה לחי מכאן). ובגליון הש"ס (כת"י) הקשה, מדוע רש"י פירש שקושיית הגמרא היא רק על רבא, הרי מדברי רבי יהודה שיכול לערב גם אם יעשה קורה מכאן וקורה מכאן, מוכח שגם קורה משום מחיצה, ואם כן קשה גם על רב יהודה ורבה שאמרו שקורה משום היכר. וכתב שיש לתרץ בדוחק, שמדברי הברייתא לעיל שהוזרך למבוי שיש לו לחי חיים, משמע שדווקא במבוי שיש לו לחי חיים, אבל במבוי שיש לו קורה אינו חיים, וכיון שמברייתא זו מוכח שקורה מועילה משום היכר, לכן אי אפשר להקשות שמדברי רבי יהודה בברייתא כאן מוכח שקורה מועילה משום מחיצה, שהרי מהברייתא לעיל מוכח שחולקת על רבי יהודה בזה, אבל מדברי רבי יהודה לענין לחי קשה על רבא, שהרי לא מצינו תנא שחולק וסובר שלחי מועיל משום היכר. וכעין זה כתב בהגהות רבי אלעזר משה הורוויץ (בס"ד). אמנם בתוספות רבינו פרץ (ד"ה לחי מכאן) ובריטב"א (ד"ה שם) כתבו שקושיית הגמרא היא גם על רב יהודה ורבה שאמרו שקורה משום היכר, שהרי מדברי הברייתא כאן מוכח שגם קורה היא משום מחיצה, ולכן אם עשה קורה מכאן ומכאן מותר לטלטל באמצע [וכן כתבו גם התוספות (לעיל סו. ד"ה קורה)]. שקושיית הגמרא היא גם על הסוברים שקורה משום היכר, אלא שהסיפוז שהמקשן טעה לומר שקורה מועילה משום מחיצה מדאורייתא, ולכן סבר שהקורות שמכאן ומכאן מועילות מדאורייתא, ואינו כן, אלא גם הסוברים שקורה משום מחיצה, אינו אלא מדרבנן. וראה עוד בזה בהערה לעיל). וכעין זה כתב המהרש"א (ד"ה לחי מכאן) בדעת רש"י, שמדברי רש"י ומשלוח הגמרא 'איתיביה', משמע שקושיית הגמרא היא רק על רבא, אבל הוא הדין שהגמרא היתה יכולה להקשות גם על רב יהודה ורבה שמדין קורה מכאן ומכאן, מוכח שקורה משום מחיצה. טז. **תוספות** רבינו פרץ (ד"ה לחי מכאן). יז. **רש"י** (ד"ה לחי מכאן). והתוספות (ד"ה לחי מכאן) כתבו, שחכמים נחלקו על רבי יהודה רק משום שמדרבנן צריך שלש מחיצות גמורות ולא די בלחי או קורה, אבל מדאורייתא גם הם מודים שדי בלחי או קורה, ואם כן מדברי הברייתא מוכח שגם לדעת חכמים לחי משום מחיצה. יח. **עַל פִּי** תוספות רבינו פרץ (ד"ה ומבוי) וריטב"א (ד"ה קסבר). לכאורה קשה, אם כן מדוע אמרו חכמים ש'אין מערבין רשות הרבים בכך', ומשמע שדווקא משום ששני הבתים נמצאים ברשות הרבים אין הלחי או הקורה מועילים, אבל מבוי שאינו נמצא ברשות הרבים אלא בבקעה, ניתר בכך, הרי לדעת חכמים אין המקום נעשה רשות היחיד עד שיהיו לו שלש מחיצות. ויש לומר, שחכמים אמרו את דבריהם לפי דעתו של רבי יהודה, וכך אמרו לו, לדעתנו, גם במבוי שבבקעה שאין רבים עוברים בו, לא די בלחי או קורה מכאן ומכאן, משום שמן התורה צריך שיהיו למבוי שלש מחיצות כדי שיחשב רשות היחיד, ולחי או קורה אינן מועילות משום מחיצה, אבל גם לפי דעתך שדי בשתי מחיצות כדי שהמקום יחשב רשות היחיד, במקום שנמצא ברשות הרבים, לא די בלחי או קורה, משום שמעבר הרבים מבטל את המחיצה של הלחי או הקורה. ריטב"א (שם) ובהגהות רבי אלעזר משה הורוויץ (ד"ה שאין) ביאר, שאין כוונת חכמים שדווקא רשות הרבים אין מערבים בכך, אבל מבוי כן מערבים בכך, אלא כוונת חכמים לומר לרבי יהודה, לא כדבריך שבשתי מחיצות המקום אינו נחשב רשות הרבים, אלא צריך רשות הרבים הוא, ולכן אין מערבים אותו בכך. ולעולם הוא הדין במבוי, שאין מערבים אותו בכך, הואיל וצריך שלש מחיצות. יט. **אוזר** המבוי הוא צד המחיצות שעומדות משני צדדיו של האדם הנכנס למבוי, ורוחב המבוי הוא צד המחיצה שבה נמצא פתח המבוי [וכן המחיצה שכנגדה], שמשם האדם נכנס למבוי. רשב"א (מנחת חינוך סעיף קטן ו' סי' יג). כ. **'פס'** הוא כמו לחי, אלא שלחי רוחבו משהו, ופס רוחבו ארבעה טפחים. כא. **שכן** דרך המבואות, שאורכם יתר על רוחבם. לבוש (סי' שסג סכ"ו), והובא במשנה ברורה (שם ס"ק קנ). וכיון שמבוי זה אינו עשוי כצורת מבוי אלא כצורת חצר, ששאותו חכמים דין שאר חצירות. גאון יעקב (ד"ה אלא אחפ"ת). כב. **הגמרא** דקדקה לומר שאינו ניתר בקורה 'טפח', משום שדווקא בקורה שרוחבה טפח אינו ניתר, אבל בקורה שרוחבה ארבעה טפחים ניתר, שבשיעור זה אומרים שפי תקרה יורד וסותם. גאון יעקב (ד"ה אלא). כג. **רב** חייא בר אשי אינו חולק על רב יהודה שאמר שמבוי זה אינו ניתר בלחי משהו, אלא בא להוסיף שאף בקורה אינו ניתר. רש"י (ד"ה בקורה). כד. **רבי** זירא סבר בקושייתו שדי בפס שרוחבו משהו כדי להתיר את החצר, ומה שאמר לעיל (ע"ב) שחצר שניתרת בפס מצד אחד, לא די בפס שרוחבו משהו, אלא צריך שרוחב הפס יהיה ארבעה טפחים, היינו משום שלאחר שרבי זירא שמע את דברי התרצן שאמר בשם רבי יוחנן שצריך שרוחב הפס יהיה ארבעה טפחים, הסכים עמו. תוספות (ד"ה לחי). כה. **ראה** בהערה להלן בשם הרשב"א.

הגמרא מבארת איזה מבוי ניתר בלחי או בקורה, ואיזו חצר ניתרת בפס ארבעה:

אָמַר רַב נַחְמָן, נָקְטִינַן - מסורת בידינו מאבותינו[כו], **אֵיזֶהוּ מָבוֹי שֶׁנִּיתָּר בָּלְחָיִ, וְכֵן** ניתר גם **בְּקוֹרָה, כָּל שֶׁאָרְכּוֹ יָתֵר עַל רָחְבּוֹ, וּבְתֵּים וַחֲצֵרוֹת פְּתוּחִים לְתוֹכוֹ**, כלומר, ששתי חצירות פתוחות למבוי, ובכל חצר יש בית אחד שפתוח לחצר[כז], שכך היו דירותיהם, שלפני כל בית היתה חצר. **וְאֵיזוֹ הִיא חָצֵר שֶׁאֵינָהּ נִיתֶּרֶת בָּלְחָיִ, וְכֵן** אינה ניתרת **בְּקוֹרָה, אֶלָּא** ניתרת **בְּפַס אַרְבָּעָה, כָּל שֶׁמְּרוּבַּעַת** - שמידת אורכה שוה למידת רוחבה, אבל חצר שאינה מרובעת, ניתרת בלחי או בקורה.

מבררת הגמרא: האם כוונת רב נחמן היא שחצר **מְרוּבַּעַת אֵין** - כן ניתרת בפס ארבעה, אבל חצר **אֲגוּדָּה לֹא** צריכה פס ארבעה כדי להתירה, וכי משום שעגולה היא, ניתרת בלחי שרוחבו משהו בלבד.

מבארת הגמרא: הָכִי קָאָמַר - כך כוונת רב נחמן, **אִי אָרְכָּהּ יָתֵר עַל רָחְבָּהּ הָוֶה לֵיהּ מָבוֹי** - אם אורכה של החצר גדול מרוחבה, דינה כמבוי, **וּמָבוֹי בָּלְחָיִ וְקוֹרָה סָגְיָא** - וכדי להתיר מבוי די בלחי או בקורה, ואף חצר זו ניתרת בלחי או בקורה[כח]. **וְאִי לָא** - ואם אין אורכה של החצר גדול מרוחבה, **הָוֶה לֵיהּ** - הרי דינה כשאר **חָצֵר**, וצריכה פס ברוחב ארבעה טפחים כדי להתירה. ואין כוונת רב נחמן למעט חצר עגולה, אלא למעט חצר שאורכה יתר על רוחבה, שאינה צריכה פס ארבעה אלא דינה כמבוי וניתרת בלחי או בקורה בלבד.

מבררת הגמרא: וְכַמָּה יהיה אורכה יתר על רוחבה שנאמר שאין דינה כחצר וניתרת בלחי שרוחבו משהו בלבד.

מבארת הגמרא: סָבַר שְׁמוּאֵל לְמֵימַר [-לומר], **עַד דְּאִיכָּא** [-שיהיה] אורכה **פִּי שְׁנַיִם בְּרָחְבָּהּ**, נידונת כחצר, ורק אם אורכה פי שנים מרוחבה, נידונת כמבוי[כט].

מביאה הגמרא שרבי חייא חלק בזה: אָמַר לֵיהּ רַב לשמואל, **הָכִי אָמַר חִבִּיכִי** - כך אמר דודי[ל] רבי חייא[לא], **אֲפִילּוּ** אם אורכה יתר על רוחבה **בְּמַשֶּׁהוּ** בלבד, דינה כמבוי, וניתרת בלחי או בקורה.

*

שנינו במשנה (לעיל יח:): **מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמַר תַּלְמִיד אֶחָד כו'** לפני רבי עקיבא, לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על מבוי שהוא פחות מארבע אמות שהוא ניתר או בלחי או בקורה, על מה נחלקו, על רחב מארבע אמות ועד עשר, שבית שמאי אומרים, לחי וקורה, ובית הלל אומרים, או לחי או קורה,

---

כו. **רש"י** (ניסוח נוסף: ד"ה נקטינן). כז. **רש"י** (ד"ה ופתוחים), וכן כתב הרשב"א (מהד' מוס"ק, ד"ה פחזו) בשם הראב"ד. אמנם רש"י להלן (עמ' ד"ה כמוס) ובשבת (קלג: ד"ה כמוס) כתב, שצריך שלכל חצר יהיו פתוחים שני בתים [והרא"ש (פ' י) כתב שכן כתב גם רש"י לעיל (ה.), וכנראה כוונתו לדברי רש"י שם (ד"ה כמוס) שכתב 'בתים פתוחין לחצירות', הרי שכתב 'בתים' לשון רבים. אמנם בהגהות הגרי"ב על הרא"ש כתב שבספרים שלפנינו לא פירש רש"י כלום לעיל]. וכן כתבו התוספות (ד"ה ופתוחים), הרשב"א (פס), הריטב"א (ד"ה נקטינן) והרא"ש (פס). וראה עוד ברשב"א (פס) בדעת הרמב"ם (פנק פ"ו ה"י). כח. **רש"י** (ד"ה ואי לא), וכן כתב הרשב"א (מהד' מוס"ק, ד"ה היתה) בשם הראב"ד. אמנם רש"י להלן (עמ' ד"ה כמוס) ובשבת (קלג: ד"ה כמוס) כתב, שצריך שלכל חצר יהיו פתוחים שני בתים [והרא"ש (פ' י) כתב שכן כתב גם רש"י לעיל (ה.), וכנראה כוונתו לדברי רש"י שם (ד"ה כמוס) שכתב 'בתים פתוחין לחצירות', הרי שכתב 'בתים' לשון רבים. אמנם בהגהות הגרי"ב על הרא"ש כתב שבספרים שלפנינו לא פירש רש"י כלום לעיל]. וכן כתבו התוספות (ד"ה ופתוחים), הרשב"א (פס), הריטב"א (ד"ה נקטינן) והרא"ש (פס). וראה עוד ברשב"א (פס) בדעת הרמב"ם (פנק פ"ו ה"י). כט. **רש"י** (ד"ה ואי לא) כתב, שדעת שמואל היא ש'הואיל וחצר היתה' אין דינה כמבוי, עד שיהיה אורכה פי שנים מרוחבה. ובגאון יעקב (ד"ה רפ"י) ביאר את כוונתו, שדווקא בחצר סבר שמואל לומר כן, לפי שאין דינה שונה משאר חצירות עד שיהיה אורכה פי שנים מרוחבה, אבל במבוי גם לשמואל היה פשוט שאם אורכו יתר על רוחבו אפילו במשהו בלבד, ניתר בלחי או בקורה. ל. **'חביבי'** הוא תרגום של דודי. רש"י (מכות ג: ד"ה מביבי). לא. **רבי** חייא היה אחי אביו ואחי אמו של רב. רש"י (ד"ה רבי). אייבו, אביו של רב, היה אחיו של רבי חייא מן האב, ואימא, אימו של רב, היתה אחותו של רבי חייא מן האם (רש"י ספסים ד. ד"ה רבי).

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, עַל זֶה וְעַל זֶה נֶחְלְקוּ (כבו).

מקשה הגמרא: רַבִּי עֲקִיבָא הֵיינוּ תָּנָא קַמָּא - מדברי המשנה נראה שרבי עקיבא שאמר שבית שמאי ובית הלל נחלקו בין במבוי שרוחבו פחות מארבע אמות, ובין במבוי שרוחבו יותר מארבע אמות, חולק על תנא קמא, ולכאורה, הרי גם תנא קמא לא חילק בין מבוי צר למבוי רחב, אלא הביא את מחלוקת בית שמאי ובית הלל בסתם, ונראה שלדעתו נחלקו בין בזה ובין בזה, ואם כן במה נחלקו רבי עקיבא ותנא קמא[נא].

מתרצת הגמרא: אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ - יש הבדל בין השיטות של תנא קמא ורבי עקיבא בענין דינו **דְּבַר אֶחָד אֲחֵלַי וְאִיתֵימָא** [-ויש אומרים שאמר זאת] **רַב יְחִיאֵל**, שאמר [לעיל יג.] שמבוי שרוחבו פחות מארבעה טפחים אינו צריך לחי או קורה, אלא מותר לטלטל בו בלא שום תיקון. ואחד מהתנאים סובר כרב אחלי [או רב יחיאל], ולדעתו בית שמאי ובית הלל נחלקו רק במבוי שרוחבו ארבעה טפחים ולמעלה, אבל במבוי שרוחבו פחות מארבעה טפחים לדעת כולם אינו צריך שום תיקון. ואחד מהתנאים אינו סובר כרב אחלי [או רב יחיאל], שהחילק בית שמאי ובית הלל נחלקו גם במבוי שרוחבו פחות מארבעה טפחים[נב]. **וְלֹא מְפַלְגִי** - אין הדבר ניכר מדברי התנאים[נג], מי מהם סובר כרב אחלי [או רב יחיאל], ומי מהם אינו סובר כרב אחלי [או רב יחיאל][נד].

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את דעת רבי ישמעאל ואותו תלמיד: תָּנְיָא בברייתא, **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, לֹא אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דָּבָר זֶה** - ודאי שרבי ישמעאל לא אמר דבר זה, שבית שמאי ובית הלל לא נחלקו במבוי שרוחבו פחות מארבע אמות, שהרי מוחזק אני ברבי ישמעאל שהוא חכם, וודאי שמעולם לא אמר כן, **אֶלָּא אוֹתוֹ תַּלְמִיד אָמַר דָּבָר זֶה, וְהָלָכָה כְּאוֹתוֹ תַּלְמִיד**[נה].

מקשה הגמרא: הָא גּוּפָהּ קָשְׁיָא - ברייתא זו מצד עצמה קשה היא, מתחילה **אָמְרַתְּ שֹׁלֹא אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דָּבָר זֶה, אֶלָּא לֵית הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ** - ומשמע שאין הלכה כדברי התנא שאמר כן, **וְהָדַר** [-וחזרת] **וְאָמְרַתְּ הֲלָכָה כְּאוֹתוֹ תַּלְמִיד**, ואם כן סוף הברייתא סותר לתחילתה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא אָמְרָהּ רַבִּי עֲקִיבָא לברייתא זו שהלכה כאותו תלמיד, **אֶלָּא** כדי **לְחַדֵּד בָּהּ** את **הַתַּלְמִידִים**, ויאמרו הלכות משמם, ויפסקו הלכה כמותם, ולפיכך שבחו בפני התלמידים ואמר שהלכה כמותו?.

רב נחמן בר יצחק גרס גירסא אחרת בדברי הברייתא: וְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, נְרָאִין אֵיתָקוּ - רבי עקיבא לא אמר שהלכה כאותו תלמיד, אלא רק אמר שנראין דברי אותו תלמידה.

★

שנינו במשנתנו, משום רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני רבי עקיבא וכו', הגמרא מבארת מי הוא אותו תלמיד: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בָּא מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא לשון כעין זו השנויה במשנתנו, **שִׁמְשׁוֹם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמַר תַּלְמִיד אֶחָד לְפָנֵי רַבִּי עֲקִיבָא** - שתלמיד אומר לפני רבי עקיבא דבר ששמע מרבי ישמעאל, **אֵינוֹ** - אין תלמיד זה **אֶלָּא רַבִּי מֵאִיר, שֶׁשִּׁמְּשׁוֹ אֶת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְאֶת רַבִּי עֲקִיבָא** - שלמד גם אצל רבי ישמעאל וגם אצל רבי עקיבא. ומניין שרבי מאיר שימש את שניהם, **תַּנְיָא** - ששנינו בברייתא, **אָמַר רַבִּי מֵאִיר, כָּשֶׁהָיִיתִי לומד אֵצֶל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, הָיִיתִי מִטִּי קַנְקַנְתּוֹם** - מין צבע שחור[נו] **לְתוֹךְ הַדְיוֹ**, שהייתי כותב בו בספרי תורה תפילין ומזוזות, **וְלֹא אָמַר לִי** רבי ישמעאל **דָּבָר** לאסור, **וְכָשֶׁבָּאתִי** ללמוד **אֵצֶל רַבִּי עֲקִיבָא, אָסְרָהּ עָלַי** - אסר לי להטיל קנקנתום לתוך הדיו?. ומברייתא זו אנו למדים שרבי מאיר למד גם אצל רבי ישמעאל וגם אצל רבי עקיבא.

הגמרא מקשה על ברייתא זו מברייתא אחרת. מקשה הגמרא: אִינִי - וכי כך היה מעשה, **וְהָאֲמַר רַב יְהוּדָה אָמַר** [-בשם] **שְׁמוּאֵל מְשׁוּם** [-בשמו של] **רַבִּי מֵאִיר**[נז], **כְּשֶׁהָיִיתִי לוֹמֵד אֵצֶל רַבִּי עֲקִיבָא, הָיִיתִי מְטַיֵּל קַנְקַנְתּוֹם לְתוֹךְ הַדְיוֹ וְלֹא אָמַר לִי דָּבָר, וּכְשֶׁבָּאתִי אֵצֶל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אָמַר לִי, בְּנִי מַה מְּלָאכְתְּךָ, אֲמַרְתִּי לוֹ, לַבְלֵר** [-סופר] **אֲנִי, אָמַר לִי, בְּנִי הֱוֵי זָהִיר לְדִקְדֵּק בְּמְלָאכְתְּךָ, שְׁמְּלָאכְתְּךָ מְלָאכֶת שָׁמַיִם הִיא** - המלאכה שאתה עוסק בה מלאכת מצוה היא, ואם אינך מדקדק בה, **שָׁמָּא אַתָּה מְחַסֵּר אוֹת אַחַת אוֹ מוֹסִיף אוֹת אַחַת** - יכול אתה לטעות ולחסר אות אחת שצריכה להיכתב, או להוסיף אות אחת שאינה צריכה להיכתב, **וְנִמְצֵאתָ מְחַרֵּיב אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ**[נח]. **אָמַרְתִּי לוֹ, דָּבָר אֶחָד יֵשׁ לִי וְקַנְקַנְתּוֹם שְׁמוֹ שֶׁאֲנִי מְטַיֵּל לְתוֹךְ הַדְיוֹ**[נט]. **אָמַר לִי** רבי ישמעאל, **וְכִי מְטַיְּלִין** - וכי מותר להטיל את **הַקַּנְקַנְתּוֹם לְתוֹךְ הַדְיוֹ, וְלֹא אָמְרָה תּוֹרָה** בפרשת סוטה (במדבר ה כג), **וְכָתַב אֶת הָאָלָה הַכֹּהֵן בַּסֵּפֶר וּמָחָה אֶל מֵי הַמָּרִרִים**[ס], ויש לדרוש ממה שנאמר, **וְכָתַב** ואחר כן **וּמָחָה**, שאין כשר למגילת סוטה, אלא **בִּכְתָב שֶׁיְּכוֹל לִמְחוֹת** - שאפשר למחוק, אבל כתב שאינו יכול למחוק אינו כשר[סא].

הגמרא מבררת את דברי הברייתא. שואלת הגמרא: מַאי קָאֲמַר לֵיהּ - מה אמר לו רבי ישמעאל, **וּמַאי קָא מְהַדַּר לֵיהּ** - ומה השיב לו רבי מאיר. כלומר, וכי מה תשובה היא זו בדברי רבי מאיר שהוא מטיל קנקנתום לתוך הדיו לדברי רבי ישמעאל לכך שיש לו ליזהר בחסרות ויתרות. **משיבה הגמרא: הָכִי קָאֲמַר לֵיהּ** - כך אמר לו רבי מאיר, **לֹא מִיפְּנֵינָא בְּחֲסֵירוֹת וִיתֵירוֹת וְלָא מְצֵינָא** - אין אני צריך לומר, שאיני טועה ומחסר או מייתר אות, משום **דְּבָקֵי אֲנָא** - שאני בקי, **אֶלָּא אִפְיְיהוּ מִיחַשׁ לְזִבּוּב** - אלא אפילו לחשוש לזבוב, **נְמֵי** - גם אין לך לחשוש **דִּילְמָא אָתֵי וְיָתִיב אַתָּגָיֵיהּ דְּדַלְּ"תְ** - שמא יבוא זבוב וישב על הקצה העליון של האות דל"ת, **וְמַחֵיק לֵיהּ** - ויקח

א. **וזהו שאמרו בגמרא לעיל** (יב.) 'דרב אחלי גופיה תנאי היא', וכוונת הגמרא שם היא לדברי הגמרא כאן, שדברי עקיבא ותנא קמא נחלקו בדיינו של רב אחלי. רש"י (ד"ה לפלג) ודוחקא במבוי שבתוכו יש רוחב ארבעה טפחים, אלא שרוחב פתחו הוא פחות מארבעה טפחים, שבזה יש תנא שחולק על דינו של רב אחלי וסובר שהמבוי צריך תיקון, אבל מבוי שאין בתוכו רוחב ארבעה טפחים, לדעת כולם הוא מקום פטור, ואינו צריך שום תיקון. הראב"ד (סה"ד כהשג"פ והגהמי"ש וכתי"ס ס"ק כא) והכסימו עמו הרשב"א והריטב"א (שם). וראה בזה גם במשנה ברורה (סי' שפג ס"ק קי) ובביאור הלכה (שם ס"ב ד"ה מיון).

ב. **עַל** פי רש"י (שם כג: ד"ה לפלג), וכן פירש הרע"ב (מ"ג). ג. **הקשו** הראשונים [רשב"א וריטב"א (ד"ה ולכאורה), תוספות רבינו פרץ (ד"ה לפלג) ותוספות הרא"ש (ד"ה משום)] בשם הר"ר יעקב מקינון], מדוע אותו תלמיד הוצרך לומר שלא נחלקו בית שמאי ובית הלל בדבר זה, הרי בדעת בית שמאי, שלאותו תלמיד בית שמאי מודים לבית הלל במבוי שרוחבו פחות מארבע אמות, ולשאר התנאים בית שמאי חולקים גם במבוי כזה, ואם כן קשה, וכי אותו תלמיד בא להשמיענו מהי דעת בית שמאי [שאין הלכה כמותם]. וכן קשה על רבי עקיבא שפסק שהלכה כאותו תלמיד, מה בא להשמיענו בזה, וכי הלכה כבית שמאי. ותירצו הראשונים [הרשב"א והריטב"א (שם) בשם תוספות, ותוספות רבינו פרץ (שם) בשם הר"ר יעקב מקינון, ותוספות הרא"ש] שכיון שרבי אליעזר סובר (לעיל יג:) שבכל מבוי שהצריכו בית שמאי לחי וקורה, יש לעשות שתי לחיים, והלכה כמותו לענין פסי חצר (לעיל יא.), לכן הוצרכו אותו תלמיד ורבי עקיבא להשמיענו שבפחות מארבע אמות לא נחלקו בית שמאי, ואף רבי אליעזר אינו מצריך לחיים בפחות מארבע אמות, והוא הדין לענין חצר שרוחבה פחות מארבע אמות, שאינה צריכה תיקון בפסים, אלא בלחי בלבד, כמבוי. והרשב"א עצמו (שם) תירץ, שכיון שרבן שמעון בן גמליאל אמר (לעיל יג.) שמבוי שרוחבו פחות מארבע אמות אינו צריך כלום בין לבית שמאי ובין לבית הלל, הוצרכו אותו תלמיד ורבי עקיבא להשמיענו שאין כוונתו שהמבוי אינו צריך שום תיקון, אלא כוונתו שאינו צריך לתקנו גם בלחי וגם בקורה כמו שאמרו בית שמאי בשאר מבואות, אבל בלחי או בקורה צריך לתקנו, ראינו צריך כלום? היינו שאינו צריך את התיקון שהצריכו בית שמאי בשאר מבואות. וראה עוד בזה בדברי המהרש"א המובאים בעיוני תפשט לעיל. ד. **רש"י** (ד"ה לפלג) והריטב"א (ד"ה לחדל). וכתבו התוספות (ד"ה לחדל), שאין לפרש שכוונת הגמרא היא שרבי עקיבא רצה לדעת האם התלמידים ידעו להקשות על דבריו [כיצד אמר שהלכה כאותו תלמיד, והרי מתחילה אמר שלא מסתבר שרבי ישמעאל אמר דברים אלון], שהרי כיון שאמר רבי עקיבא שרבי ישמעאל לא אמר דבר זה מעולם, התלמידים לא יקשו על דבריו, ויבינו מאליהם שמה שאמר שהלכה כאותו תלמיד היה רק כדי לשבחו. רבי עקיבא אמר כן כדי לחדד את התלמידים, ולא חשש שמא יצא מכך מכשול, משום שכיון שהקדים ואמר 'לא אמר רבי ישמעאל דבר זה', ידעו שאין הלכה כאותו תלמיד. ר"ן (ד"ה לפלג). ה. **קשה**, כיון שרבי עקיבא בא לשבח בזה את אותו תלמיד, מהו החילוק בין לשון 'הלכה' לשון 'נראין', וכי אם אמר ש'הלכה' כמותו, לא יוכח שבח גדול יותר. תוספות רשנים (שם ע). אמנם בגאון יעקב (ד"ה לפלג) כתב שבאמת אין הבדל בין לשון 'הלכה' ללשון 'נראין', אלא שכל אחד שנה בלשון אחר את דברי רבי עקיבא, וראה עוד בזה בגור אריה (ד"ה לחדל) ובפרות יוסף (ד"ה והלכה). קשה, שאם כן, שדברי אותו תלמיד נראים ומסתברים, מדוע אמר רבי עקיבא שנראי שרבי ישמעאל לא אמר דברים אלו. ויש לומר, שכוונת רבי עקיבא שדברי אותו תלמיד נראים קצת, ואמר כן כדי לשבח את אותו תלמיד, אבל לא מסתבר שרבי ישמעאל אמר כדברים האלו. תוספות הרא"ש (ד"ה לפלג). אמנם בגאון יעקב (שם) כתב שאין כוונת רבי עקיבא שלא מסתבר שרבי ישמעאל אמר דבר זה, שהרי אדרבה, אמר שדברי אותו תלמיד מסתברים, ושבחו על כך, אלא רבי עקיבא קיבל מרבותיו שאין הלכה כאותו תלמיד, ועל זה ועל זה נחלקו, ומה שאמר שרבי ישמעאל לא אמר דבר זה, כוונתו שכיון שרבי ישמעאל חכם, ודאי שהוא יודע האמת שעל זה ועל זה נחלקו. ז. **ישון** [שימש]. כאן שמשמש תלמיד אצל הרב, וכעין שאמרו (פסחים ט"ז ע"ב) במ"ח דברים התורה נקנית וכו' ובשימוש חכמים. ופירש המחזור ויטרי (סי' מכט) שמשמש את התלמידי חכמים ועובד עבודתם כדי ללמוד לפניהן תלמוד וסברא, כמו שאמרו (בכורות ח:) גדולה שימושה יותר מלימודה. ז. **רש"י** (ד"ה קנקנתום) כתב שהוא אדרמינ"ט. ורש"י (שבת קז: ד"ה שימוש) כתב ששימוש זה אדרמינ"ט. ורש"י (ביצה יט: ד"ה אדרמינ"ט) כתב שחותמא דאשכפי"ט הוא אדרמינ"ט [והיינו שהוא מין צבע שחור אלא שיש לו כמה כינויים]. ותוספות (ד"ה קנקנתום) כתבו בשם רשב"ם שקנקנתום היא קרקע ירוקה שקורין אותה וידריו"ל. וכתבו שכן כתב ר"ח, ולכן התיר להניח בדיו אדרימנ"ט, כיון שאין הוא הקנקנתום שאסרו. אך התוספות הקשו על דבריהם שבשמנה (מ"ש יט:) אמרו שהשחור כחרת הוא דם טמא, ובגמרא (ביצה יט:) אמרו שקנקנתום הוא חרתא דאושכפי, הרי שהחרת הנזכר בנדה הוא קנקנתום ובצבעו שחור ולא ירוק, וכתבו שלפירוש רש"י כאן שהוא אדרימנ"ט מושחר שהוא אכן צבע שחור. אמנם ר"י פירש שגם לפירוש רשב"ם אינו קשה שאף שהקנקנתום היא קרקע ירוקה מכל מקום אחר שהתחנים אותה דק, ונותנים אותה לתוך הדיו היא משחירה את הדיו [כך הוא בתוספות (מנחות יח: ד"ה קנקנתום)]. ח. **להלן** יתבאר מפני מה יש לאסור להטיל קנקנתום בדיו. ט. **ברייתא** זו והדיון בגמרא עליה, נשנו גם במסכת סוטה (כ.) ונתבארו כאן הפירושים ע"פ דברי רש"י כאן ושם. י. **כגון** בפסוק (ויקרא י ו) 'וה' אלהים אמת', אם יחסר הסופר בטעות בתיבת 'אמת' את האות 'אל"ף', ימצא כתוב בספרו 'מת' במקום 'אמת', והרי זה כאומר אין מנהיג לעולם. וכן גם במקום 'וידבר ה'' (שמות ו ו, ועוד אותם הכינוים), יחתר אות 'וא"ו' ויכתוב 'ויידבר', אף הוא מחריב את העולם, שנמצא אומר שיש לעולם כמה רשויות. רש"י (ד"ה משמו). ובסוטה (כ:) כתב רש"י (ד"ה לפי) דוגמא נוספת, כגון הנאמר (בראשית ב ד) 'בהבראם ברא אלהים' אם ייחר הסופר אות ה"א ויכתוב 'בברא' יהיה כתוב 'בבראי', ונמצא מחריב את העולם שאומר, לא ה' אחד ברא את העולם אלא כמה בראו את העולם. וכן כתבו התוספות (ד"ה לפי) ועוד. וראה שם פירוש נוסף בשם רבינו מאיר. ובבן יהוידע (ד"ה אמת) העיר על כך שרש"י כאן לא הביא דוגמא למחסר אות מן התורה אלא מדברי נביא, וכתב שיש לצייר לפסוק מן התורה בו אם יחסר אות או יוסיף אות ונמצא מחריב את העולם, והוא הנאמר בתורה (בראשית ב ד) 'ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים', שאם יחסר אות ת"ו מתיבת 'עשות' נמצא מחריב את העולם שיהיה כתוב 'עשור' ומשמעו יהיה בלשון רבים, וכן אם ייתר אות ו"ו ויכתוב 'עשות' ואלהים' גם כן יהיה משמעו שרבים עשו את העולם. יא. **להלן** יבואר בגמרא מה השיב לו. יב. **רבי** ישמעאל אינו אוסר את הקנקנתום בכל דבר הנכתב בדיו, אלא רק את פרשת סוטה שבתורה כיון שלדבריו מגילת סוטה אינה צריכה להיות כתובה לשמה, ולכן מותקן לה את פרשת סוטה שבתורה, ואם יכתוב את פרשת סוטה שבתורה בקנקנתום לא יוכל למחוקה לשם סוטה. רש"י (סוטה כ. ד"ה כתב). אמנם התוספות (כפל ד"ה וכן) כתבו שרבי ישמעאל אסר את הקנקנתום בכל דבר הנכתב בדיו, ושעמו משום שהוא לומד הלכה זו בגזירה שוה ממסוטה, או משום שהוא סובר שהיא גזירת חכמים.

בעמידתו על הדל"ת את הדיו וימחק מעט מן האות, **וּמַשְׁוֵי לֵיהּ רֵישׁ** - ויעשה אותה לאות רי"ש, משום **שַׁבָּר אֶחָד** - סממן אחד **רֵישׁ לָךְ**, **וְקַנְקַנְתּוֹם שְׁמוֹ, שְׁאנִי מֵטֵי**[ט] אותו **לְתוֹךְ הֵדְיוֹ**, ואין הדיו נמחק לגמרי[י].

אחר שנתבאר ברייתא זו שנינה רב יהודה, חזרת הגמרא לקושייתה ומקשה: **קָשְׁיָא שִׁימּוּשׁ אַשִּׁימּוּשׁ** - קשה מהברייתא ששנה רבי יהושע בן לוי, שתחילה שימש רבי מאיר את רבי ישמעאל ואחר כך את רבי עקיבא, ואילו בברייתא זו ששנה רב יהודה, מתבאר שתחילה שימש רבי מאיר את רבי עקיבא ורק לאחר מכן את רבי ישמעאל. ועוד **קָשְׁיָא, אֶסְרָהּ אֶאֶסְרָהּ** - שבברייתא ששנה רבי יהושע בן לוי מבואר שרבי עקיבא הוא זה שאסר לרבי מאיר להטיל קנקנתום לדיו, ואילו בברייתא ששנה רב יהודה כתוב שרבי ישמעאל הוא זה שאסר לרבי מאיר להטיל קנקנתום לדיו.

הגמרא מבארת מדוע אי אפשר ליישב את סתירת הברייתות: בְּשֶׁלָּמָא שִׁימּוּשׁ אַשִּׁימּוּשׁ - מובנת סתירת הברייתות בענין שימושו של רבי מאיר, **דְּלָא קָשְׁיָא** - שאין זה קשה, משום **שְׁמָעְיָקְרָא אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי עֲקִיבָא** - מתחילה בא רבי מאיר לשמש לפני רבי עקיבא, **וּמִדְּלָא קָצֵי לְקַמֵּיהּ אַלְּיבֵיהּ** - וכיון שלא היה יכול לעמוד על עיקר דבריו, מתוך שהיה רבי עקיבא חריף ביותר, והיה נראה לו כאילו הוא אומר על טמא שהוא טהור ועל טהור שהוא טמא[יא], **אֲתָא לְקַמֵּיהּ** - בא לשמש לפני **דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וְגָמַר גְּמָרָא** - ולמד ממנו משניות שלמד רבי ישמעאל מרבותיו, **וְהָדַר** - ואחר שלמד מרבי ישמעאל, **אֲתָא לְקַמֵּיהּ** - חזר ובא ללמוד לפני **דְּרַבִּי עֲקִיבָא**, שהיה חריף ליפלפל ולדקדק במה שלמד להשיב תשובות ומשניות זו על זו ולתרץ, **וְסָבַר קַבְּרֵהּ** - והבין את דברי רבי עקיבא. **אֶלָּא אֶסְרָהּ אֶאֶסְרָהּ** - אלא סתירה זו, מי אסר לו את הקנקנתום אם רבי ישמעאל או רבי עקיבא, **קָשְׁיָא. מסיימת הגמרא:** אכן סתירה זו **קָשְׁיָא**[יב].

★

הגמרא חוזרת ומבררת דין הטלת קנקנתום לתוך הדיו: תָּנְיָא בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, רַבִּי מֵאִיר הָיָה אוֹמֵר, לָמָּה** - לכל דבר שמצוה לכותבו בדיו על הקלף, **מְטִילִין קַנְקַנְתּוֹם לְתוֹךְ הַדְיוֹ** שכותב בו, **חוּץ מִפָּרָשַׁת סוֹטָה** - שהכותב את פרשת סוטה על המגילה או אפילו את פרשת סוטה שבספר תורה, אסור לו לכותבה בדיו שיש בו קנקנתום[יג]. **וְרַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ** של רבי מאיר, לכל מטילין קנקנתום לתוך הדיו, **חוּץ מִפָּרָשַׁת סוֹטָה שֶׁבַּמְּקֻדָּשׁ** - חוץ ממגילה שכותב בה במקדש את פרשת סוטה, אבל פרשת סוטה שבתורה יכול לכותבה בדיו שיש בו קנקנתום.

הגמרא מבררת את טעם מחלוקתם של רבי יהודה ורבי יעקב. שואלת הגמרא: **מַאי בֵּינַיְיהוּ** - במה נחלקו רבי יהודה ורבי יעקב. **מְשִׁיבָה הגמרא:** **אָמַר רַב יִרְמְיָה, מַחְוֹק הָךְ** לסוטה, את פרשת סוטה **מִן הַתּוֹרָה** - מספר תורה, **אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ** - בזה נחלקו. שרבי יהודה סבר שמותר למחוק מספר תורה את פרשת סוטה ולכן אוסר לכתוב בדיו שיש בו קנקנתום, כיון שאם יטיל קנקנתום בדיו לא יוכל למחוק את הכתב[יד]. ורבי יעקב סבר שאסור למחוק את פרשת סוטה שבספר תורה להשקות בו את הסוטה, ולכך מתיר לכתוב את פרשת סוטה שבתורה אף בדיו שיש בו קנקנתום[טו].

מוסיפה הגמרא: **וְהֵנֵי תַּנָּאֵי** - ואלו התנאים רבי יהודה ורבי יעקב, **שְׁנַחְלְקוּ** אם אפשר למחוק לסוטה את פרשת סוטה מספר תורה, **בִּי הֵנֵי תַּנָּאֵי** - נחלקו באותה מחלוקת שנחלקו בה תנאים אחרים אם צריך שתהיה כתיבת המגילה לשמה, **דְּתַנְיָא** - ששנינו בברייתא, סוטה שנכתבה מגילתה, והודתה שזיעתה ואמרה טמאה אני, **אֵין מַגִּיעָתָהּ** שנכתבה עבורה, **פָּרָשָׁה דְּהַשְׁקוֹת בָּהּ** - למחוקה במים ולהשקות בהם **סוֹטָה אֲחֶרֶת**, כיון שלא נכתבה לשמה. **וְרַבִּי אֲחַי בַּר יאשִׁיָּה אָמַר, מַגִּיעָתָהּ** - מגילה שנכתבה עבור סוטה אחת, **פָּרָשָׁה דְּהַשְׁקוֹת בָּהּ סוֹטָה אֲחֶרֶת**, שאין צריך שתהיה המגילה כתובה לשם אותה סוטה. ורבי יהודה ורבי יעקב נחלקו במחלוקת זו, שרבי יהודה הסובר שאפשר למחוק את פרשת סוטה מספר תורה, סובר כרבי אחי בר יאשיה, שאין צריך שתהיה המגילה כתובה לשם אותה סוטה. ורבי יעקב הסובר שאין מוחקים פרשת סוטה מספר תורה, סובר כתנא קמא, האומר שמגילת סוטה שנכתבה לשם סוטה אחת אין משקים בה סוטה אחרת.

הגמרא דוחה ואומרת שאין לתלות מחלוקת אחת בחברתה: אָמַר רַב פָּפָּא, דִּילְמָא לָא הִיא - שמא אין לתלות את דעת רבי יעקב בדעתו של תנא קמא, **שַׁעַד כָּאן לָא קָאָמַר תַּנָּא קַמָּא הָתָם** - שם בדין מגילה שנכתבה לשם סוטה אחרת שהיא פסולה, **אֲבָל בְּיָון דְּאִינְתִּיךְ לְשׁוּם רַחַל** - כיון שנכתבה המגילה וניתקה מכל שאר נשים שבעולם ונתייחדה לשם רחל, **תּוּ לָא הֲדָרָא מִינַּתֵּקָא לְשׁוּם אֲחֶרֶת** - אי אפשר לחזור ולנתקה משאר נשים ולייחדה לשם לאה, ולכן פסולה. **אֲבָל נָבֵי** - אצל פרשת סוטה שנכתבה בספר **תּוֹרָה, דְּסָתְמָא מִינַּתְּקָא** - כיון שנכתבה בסתם שלא לשם אשה מיוחדת, **הָכִי נָמֵי** - בזה יודה תנא קמא **דְּמָחֲקִינַן**, משום שלא נכתבה פרשת סוטה שבתורה לשם אשה מיוחדת, ולא ניתקה עבורה משאר נשים[טז].

וכן **אָמַר רַב נָחְמָן בַּר יִצְחָק** שאין לתלות מחלוקת זו אם אפשר למחוק לסוטה פרשת סוטה מספר תורה, במחלוקת שנחלקו תנאים אם מגילת סוטה שנכתבה לאחת כשירה לאחרת[יז], **וְדִילְמָא לָא הִיא** - ושמא אין לתלות את דעת רבי יהודה בדעתו של רבי אחי בר יאשיה, **שַׁעַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי אֲחַי בַּר יאשִׁיָּה הָתָם** - שם בדין מגילה שנכתבה לשם סוטה אחת שהיא כשירה לאחרת, **אֲבָל דְּאִיכְּתִיב מִיהַת לְשׁוּם סוֹטָה בְּעוֹלָם** - כיון שמכל מקום נכתבה לשם השקאת סוטה, **אֲבָל נָבֵי** פרשת סוטה שנכתבה בספר **תּוֹרָה**, כיון **דְּלָהְתַלָּמֵד כְּתִיבָא** - שנכתבה בשביל שילמדו ממנה ולא בשביל להשקות בה את הסוטה, **הָכִי נָמֵי** - בזה יודה רבי אחי בר יאשיה, **דְּלָא מָחֲקִינַן** - שאין מוחקים מפרשת סוטה שבתורה להשקות בה את הסוטה[יח].

הגמרא מבררת את דעתו של רבי אחי בר יאשיה. שואלת הגמרא: **וְלַיְּתֵי לֵיהּ לְרַבִּי אֲחַי בַּר יאשִׁיָּה** - והאם רבי אחי בר יאשיה אינו סובר **לְהָא דְּתַנְיָן** - את מה ששנינו לענין גט אשה, שהלכה היא שצריך לכתוב בגט את שם האיש והאשה המתגרשת, ושנינו במשנה (גיטין כד.) **כָּתַב [וְנָתַן]** בשביל **לְגָרֵשׁ** בו **אֶת אִשְׁתּוֹ**?

יג. **ברש"י** (סוטה כ. ד"ה ומשני) כתב כגון דל"ת דאחד, ומשמע מדבריו שעיקר החשש שימחוק הזכוב את הקוץ שבתיבת 'אחד' שבפסוק 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד' (דברים ו ד), ועל ידי שיתהפך הדל"ת לרי"ש נמצא חירוף כביכול כלפי מעלה (ורואה מקור דברי רש"י במדרש (ויק"ר יט ה)). **רש"י** (סוטה כ. ד"ה דכי - הכא). ותוספות ישנים (סוטה כ) כתבו בשם מהר"ם, שהכובסים בורחים מן הקנקנתום, ולכך אמר לו קנקנתום יש לי ואין לחוש לזובכים שיקחו מן הדיו. **טו. ישון** רש"י (סוטה כ. ד"ה לפ מפי). [וראה בגמרא (לעיל ע"ב) לשון זה על רבי מאיר תלמידו של רבי עקיבא]. וראה על חירפותו של רבי עקיבא בגמרא סוטה (מט:). 'משמת רבי עקיבא בטל כבוד התורה'. ופירוש רש"י (שם ד"ה מטל) שהיה נותן לבו לדרוש כל קרן וקרן של כל אות וכל שכן תיבות יתירות ואותיות יתירות, כגון בת ובת אני דורש (מנחמין קף פ:) והוו כבוד תורה גדול שאין בה דבר לבטלה. **טז. הטעם** שהגמרא מסיימת ב'קשיא' ולא ב'תיובתא', מפני ש'תיובתא' הוא לשון המורה שאין לדבר פירכא, אך ב'קשיא' יש תירוץ לדבר אלא שאין הגמרא טורחת לכותבו, ואף בקושיא זו אפשר ליישב את הסתירה לכאורה בין הברייתות, שהברייתא האומרת שרבי עקיבא אסר את הקנקנתום, היינו דווקא בפרשת סוטה, וכרבי יהודה הסובר להלן שלא נאסר הקנקנתום אלא במגילת סוטה או בפרשת סוטה שבספר תורה, מפני שצריכה להימחק, והקנקנתום אינו נמחק לגמרי. והברייתא ששנינו בה שרבי ישמעאל אסר את הקנקנתום היינו בכל הספרים, בכל דבר שמצותו בדיו על הקלף, משום שהוא לומד מסוטה לכל מקום. הגהות רבי אלעזר משה הורוויץ (ד"ה ופליגא). [יש לציין שדברי הם לשיטת התוספות (ד"ה מוחק) הובא בהערה לעיל, הסוברים שדברי רבי ישמעאל נאמרו בכל מקום, אבל לשיטת רש"י שהובא בהערה שם אף דברי רבי ישמעאל לא נאמרו אלא בפרשת סוטה]. **יז. להלן** הגמרא תבאר ששנעמו של רבי יהודה משום שמותר למחוק את פרשת סוטה מספר תורה ואם יהיה כתוב בדיו שיש בו קנקנתום לא יוכל להמחק. **יח. רב** נחמן בר יצחק אינו בא לחלוק על רב פפא, אלא מוסיף על דבריו, ואומר שאף בדרך אחרת אפשר לדחות ולומר שאין מחלוקת תנאים אחת תלויה בחברתה. רש"ר (סוטה כ: ד"ה ממר כי נמחק). **יט. הדחיות** שדחו רב פפא ורב נחמן בר יצחק לא נאמרו בלשון ודאי אלא בלשון שמא, ואין דחיות אלו עיקר, ולמסקנת הגמרא מחלוקת התנאים אם אפשר למחוק פרשת סוטה מספר התורה תלויה בדין זה אם צריך שתהיה כתיבת מגילת סוטה לשמה. רשב"א (ד"ה ולפ"ז) [ועי"ש שהוכיח דבריו]. ולהלכה פסק הרמב"ם (סוטה פ"ג ה"ט) שמגילת סוטה צריך שתהיה 'לשמה' כמו בגט, ולכן לא כתב בהלכות סוטה שאפשר למחוק לה מספר התורה, כיון שלא נכתבה בו פרשת סוטה לשם אותה אשה שמשקה אותה וכמו שצריך שיהיה לשמה בגט. שפת אמת (סוטה כ. ד"ה ומשני).

וְנִמְצָךְ - וחזר בו מלגרש, **וּמְצָאוֹ בֶּן עִירוֹ** - אדם הגר בעירו[א], **וְאָמַר** לו לזה שכתב את הגט, **שְׁתֵּי בְּשָׂמֶיךָ יֶשׁ אִשְׁתְּךָ בְּשָׁם אִשְׁתִּי**, תן לי את הגט שכתבת ואגרש בו את אשתי, **פָּסוּל** גט זה **לְגָרְשׁ בּוֹ** את אשת השני. והטעם משום שנאמר (דברים כד ג) 'וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ' ודורשים[ב] מתיבת 'לה' שיהיה הגט 'לשמה' והיינו לשם אותה האשה שנכתב עבורה הגט, אבל אשה אחרת אינה יכולה להתגרש בו. ושואלת הגמרא, כמו כן יש לדרוש את תיבת 'לה' האמורה בפרשת סוטה (במדבר ה ג) 'וְעָשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן' שצריך שתהיה הכתיבה לשמה, אלא **דִּבְצִנְעָן עֲשׂוּיָה לִשְׁמָהּ, וּבְשֶׁיְּהֵא דִּידָהּ** - ועשייה השייכת למגילת סוטה, **מְחִיקָה הִיא** - למחוק את המגילה, והיינו שימחוק את המגילה עבור אותה האשה, ואם מחק לשם סוטה אחת אינו יכול להשקות במים אלו סוטה אחרת. ולכן סובר רבי אחי בר יאשיה שמגילת סוטה הנכתבת לשם אשה אחת, אפשר למחקה ולהשקות בה אשה אחרת.

משיבה הגמרא: הָכִי הַשְׁתָּא - וכי כך נראה עתה בעיניך, שיש לומר כן, והרי יש לחלק בין הדברים, משום **שֶׁהֲתָם** - שם בדין גט, **וְכָתַב לָהּ תְּרֵיתֵי** בתורה, ולכך יש ללמוד **דִּבְצִנְעָן** [-שצריך] **בְּתֵיבָה לְשִׁמָּהּ** - לכתוב את הגט לשם אותה אשה המתגרשת, ואם נכתב לשם אשה אחת אינו כשר לאחרת, אבל **הָכָא** - כאן בדין סוטה **וְנָשָׂא לָהּ כְּתִיב** בתורה, ואין ללמוד מכך שצריך שתהיה הכתיבה לשמה, אלא **דִּבְצִנְעָן עֲשׂוּיָה לִשְׁמָהּ, וּבְשֶׁיְּהֵא דִּידָהּ** - ועשייה השייכת למגילת סוטה, **מְחִיקָה הִיא** - למחוק את המגילה, והיינו שימחוק את המגילה עבור אותה האשה, ואם מחק לשם סוטה אחת אינו יכול להשקות במים אלו סוטה אחרת. ולכן סובר רבי אחי בר יאשיה שמגילת סוטה הנכתבת לשם אשה אחת, אפשר למחקה ולהשקות בה אשה אחרת.

אגב ששנינו לעיל (ע"ח) **שרבי מאיר למד אצל רבי ישמעאל ורבי עקיבא, מביאה הגמרא כמה מימרות על גדלותו של רבי מאיר: אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא, גָּדוֹל וַיְדוּעַ לְפָנַי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הֶעוֹלָם, שֶׁאֵין בְּדוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר** אדם גדול **כָּמוֹתוֹ**[ג], **וּמִפְּנֵי מָה לֹא קִבְּעוּ** חכמים **הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ** בכל מקום, מפני **שֶׁלֹּא חֲבֵירָיו עָמְדוּ עַל סוֹף דַּעְתּוֹ** - להבין אלו מדבריו נכונים ואלו אינם נכונים, מפני **שֶׁהוּא הָיָה אוֹמֵר טָמֵא, שהוא טָמֵא, שהוא טָהוֹר, וְמַרְאֶה לוֹ פָּנִים** - ונותן לכך טעם הגון מדוע הוא טהור. וכן **עַל** דבר שהוא **טָהוֹר** היה אומר שהוא **טָמֵא, וְמַרְאֶה לוֹ פָּנִים** - ונותן טעם הגון לכך שהוא טמא[ד].

תָּנָא בברייתא, רבי מאיר, **לֹא רַבִּי מֵאִיר שְׁמוֹ, אֶלָּא רַבִּי נְהוֹרַאי שְׁמוֹ**[ה], **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ רַבִּי מֵאִיר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא** היה **מֵאִיר עֵינֵי חֲכָמִים בָּהֲלָכָה**[ו]. וכן רבי נהוראי, **לֹא נְהוֹרַאי שְׁמוֹ, אֶלָּא רַבִּי נְחֶמְיָה שְׁמוֹ, וְאִמְרֵי לָהּ** - ויש שאמרו על רבי נהוראי **שֶׁרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ רַבִּי נְהוֹרַאי, מִפְּנֵי שֶׁמְּנַהֵר** [-מאיר] **עֵינֵי חֲכָמִים בָּהֲלָכָה.**

אָמַר רַבִּי[ז], **הָאי דְּמַחְדַּדְנָא מֵחַבְרַאי** - מה שאני מחודד יותר מחברי, הוא משום **דַּחֲזִיתֵיהּ לְרַבִּי מֵאִיר מֵאֲחוֹרֵיהּ** - שהייתי רואה את רבי מאיר מאחוריו בעת לימודי אצלו[ח], **וְאִיפּוּ חֲזִיתֵיהּ מְקַמֵּיהּ** - ואילו הייתי רואה אותו מלפניו, **הָוֶה מְחַדְּדָנָא מֵצֵי** - הייתי נעשה מחודד [-חריף] יותר, **הָכְתִיב** (ישעיה ל כ) **'וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ'**, כלומר, הנביא מברך את ישראל שיזכו לראות את המורה, היינו הקדוש ברוך הוא, שלא בהסתר פניו. הרי שמעלה גדולה היא לראות את פניו של הרב[ט].

הגמרא מספרת מחריפות תלמידו של רבי מאיר: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, תַּלְמִיד הָיָה לוֹ לְרַבִּי מֵאִיר וְסוּמְכוֹס שְׁמוֹ, שֶׁהָיָה אוֹמֵר עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁל טוּמְאָה - ארבעים ושמונה טעמים לכך שהוא טמא, **וְכָן עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁל טָהֳרָה** - שדינו להיות טהור **אַרְבָּעִים וְשִׁמּוֹנָה טַעֲמֵי טָהֳרָה**[י].

הגמרא מביאה עוד מעשה מחריפות של תלמידים: תָּנָא בברייתא, **וְתִיקִ**[יא] **[-שלמד הרבה**[יב]**] הָיָה בְּיַבְנֶה**[יג], **שֶׁהָיָה** בכח חריפותו **מְטַהֵר אֶת הַשֶּׁרֶץ, אַף עַל פִּי שהוא טמא, בְּמֵאָה וַחֲמִשִּׁים טְעָמִים**[יד]. **אָמַר רַבִּינָא, אֲנִי אֶדְוֹן**

א. **הטעם** שנקטה המשנה 'בן עירו' משום שבגט כותבים את מקום כתיבת הגט, ואם כן אדם אחר מעיר אחרת אינו יכול להשתמש בו בעירו. ע"פ רש"י (סוטה כ: ד"ה בן ור"ח שם). אמנם בתפארת ישראל (גיטין פ"ג יכין אות 3) כתב שאין הגר בדורוקא בן עירו והוא הדין אדם אחר, שהרי אין כותבים את שם עירו של המגרש אלא את מקום כתיבת הגט, ולכן אפילו אם אינו גר בעירו יכול לבוא לאותו מקום ולגרש בו את אשתו, אלא הטעם שכתבה המשנה 'מצאו בן עירו' משום שאינו שכיח שידע אדם את שמו ושם אשתו אלא בבן עירו. וראה ברי"ף שם שגורס 'מצאו חבירו'. ב. **גמרא** (גיטין מ:).

ג. **אמנם** אין בכך קושיא על רבי אחי בר יאשיה, שאף הוא תנא ויכול לחלוק על המשנה, אלא שהגמרא שואלת האם אכן אינו טובר כך, כדי שלא להרבות במחלוקת. עוד אפשר לפרש, ששאלת הגמרא היא מדוע אינו חולק במשנה שם כשם שחולק במשנה כאן. מנחת שלמה (סוטה כ: ד"ה מפני מיעוטא). ד. **ואף** שמותר למחוק לאשה אחת מגילת סוטה שנכתבה עבור חברתה, מכל מקום סובר רבי אחי בר יאשיה שמספר תורה אין מוחקים לסוטה, והטעם משום שפרשת סוטה הכתובה בתורה לא נכתבה לשם אלה, והיינו לקלל את האשה, והתורה כתבה (במדבר ה כג) 'וכתב האלות האלה', וכלומר התורה הצריכה שתכתב פרשת סוטה לקלל את האשה שנסתרה. אבל מגילת סוטה שנכתבה עבור אשה אחת כשירה לאחרת, משום שנכתבה לשם אלה, ואף אלה נכתבה לשמה, אין צריך שתהיה לשמה אלא רק לשם אלה. תוספות (ד"ה ומחקינן) והר"ן (בחידושיו ד"ה הכא) כתב שדברי התוספות הם רק לדעת רבי יאשיה אבל לדעת תנא קמא החולק על רבי יאשיה וסובר שאין מגילה הנכתבת לשם אשה אחת כשירה לחברתה, הכתוב 'ועשה לה', מדבר גם על הכתיבה וגם על המחיקה, ולכך אם כתב את הגט לשם אשה אחרת אינו כשר אף אם ימחוק לשם אותה אשה. אבל אם נכתב סתם כמו בספר תורה שאינו לשם אשה מסוימת, אזי על ידי המחיקה שנעשית לשם הסוטה הרי זה מכשיר את המגילה לאותה האשה. ה. **רבי** מאיר היה בקי וחריף ומחודד יותר משאר התנאים, וסמכו רבי עקיבא אפילו שהיה צדיק קטן, וכיון שכך לא קיבלו חכמים את סמיכתו, עד שבא רבי יהודה בן בבא וסמכו ואז קיבלו את סמיכתו. ומתוך שהיתה משנתו מדוקדקת ורבו ריבו דרך קצרה, כתב רבי את המשניות על פיו. אגרת רב שרירא גאון (פוזנא תת, כט). ו. **מה** שאמרו 'סתם משנה רבי מאיר', אמנם מצינו בו להלן (מז:) שרבי מאיר רבו ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה, וכן רבי מאיר ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי. והיינו כוונת שאלת הגמרא כאן, שמאחר שהיה גדול מבני דורו למה לא נפסקה הלכה כמותו 'בכל' מקום, אלא פעמים כך ופעמים כך. יד מלאכי (כללי שבתמוך כלל קפה). ז. **רבי** מאיר היה בודאי איש חסיד ועניו, ולא אמר כן אלא כדי לחדד את התלמידים, ולאחר מכן היה אומר להם כיצד הוא האמת [וכן נראה מלשון רבינו חננאל (ד"ה על פלוגתא) שכתב שרבי מאיר היה מראה 'כאילו' מטמא את הטהור]. אך חששו חכמים שאם יפסקו הלכה כמותו, יאמרו בני אדם, שאף הלכה זו שפסקהם כמותו לא אמר כן אלא על דרך החידוד וכדרכו, ולכן לא שלא בהתבונן בזה, ולכך לא פסקו הלכה כמותו. בן יהודע (ד"ה ומפני). ח. **גירסת** רבינו חננאל (ד"ה על פלוגתא) 'לא היה רבי מאיר שמו אלא רבי מייאשא שמו', ומפסקנר יותר כן, שאם לא כן למה לו לקרותו רבי מאיר רבי נהוראי, הרי לשניהם משמעות אחת, מאיר ומנהיר. תורת חיים (ד"ה לא). ט. **אף** שלא ירדו לסוף דעתו וגם לא פסקו הלכה כמותו, מכל מקום כיון שהיה מגלה להם טעמים ופנים לשני הצדדים, היה מאיר עיניהם בהלכה שהיו יכולים לדון בשני הצדדים ולהכריע כפי הצורך כאיזה צד נראה להלכה. מהרש"א (ד"ה ומפני) ובן יהודע (ד"ה ומפני). י. **תוספת** הביאור על פי מה שאמרו במסכת שבת (קמו:) שהיה חכם אחד ששמו רבי נהוראי. ראה מסורת הש"ס. וכתב הנודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סי' קפ) שאי אפשר לפרש כפי משמעות גירסת הגמרא שלפנינו שרבי מאיר הוא רבי נחמיה, והוא רבי אלעזר בן ערך, שהרי רבי אלעזר בן ערך היה תלמידו של רבי יוחנן בן זכאי כמו ששנינו במסכת אבות (פ"ב מ"ח), ורבי מאיר היה תלמידו של רבי עקיבא לעת קנטורני של רבי עקיבא, ורבי עקיבא היה תלמידם של רבי אלישוע ורבי יהושע הוא היו תלמידים של רבי יוחנן בן זכאי, ונמצא שיש הפרש של שני דורות וגם לא פסקו הלכה כמותו, מכל מקום כיון שהיה מגלה להם טעמים ופנים לשני הצדדים, היה מאיר עיניהם בהלכה שהיו יכולים לדון בשני הצדדים ולהכריע כפי הצורך כאיזה צד נראה להלכה. מהרש"א (ד"ה ומפני) ובן יהודע (ד"ה ומפני). יא. **בכתבי** יד ובדפוסים ישנים וברבינו חננאל (ד"ה הא דתניא ר"מ) הגירסא 'רבי' ולא 'רבי', וכן כתבו התוספות נמחזת (קד. ד"ה ומחקינן) שהגירסא כאן הוא כן. ולפנינו הוגה עי"פ מהרש"ל (דשו"ת, 'אמר רבי' [ראה הגהות וציונים]), וכן כתבו התוספות (שם) בשם יש גורסין, וביארו טעם גירסא זו משום שבירושלמי (פ"ט ה"ג ס"ב) משמע שמעשה זה היה אצל רבי [ראה המעשה בהערה להלן]. יב. **כן** פירש רש"י (ד"ה ומחקינן) שבשעה שהיה לומד רבי מרבי מאיר היה יושב בשורה שמאחורין, ולכך לא היה רואה אלא את צידו האחורי של רבי מאיר. [דרכם היתה שבתחילה היו יושבים בריחוק מקום מן הרב, וכל מה שהיו מרבים בחכמה היו עוברים לישב לפני הרב. ראה בבא קמא (קיז:)]. אמנם המהרש"ל (פכ"ט) העיר על רש"י שמהירושלמי (פ"ט ה"ג ס"ב) משמע שרבי רק 'ראה' את אחוריו של רבי מאיר בשעה אחרת ואין הכוונה על 'שיבתו' מאחוריו בזמן לימודו אצלו. וכך מסופר שם, שפעם אחת השיא רבי את בנו בשבת, ובשעת הסעודה היו מטפחים באחוריו ירדיהם. עבר שם רבי מאיר ושמע קול ירדיהם, אמר, רבותינו, וכי הותרה השבת. שמע רבי ואמר, מי הוא זה שבא להוכיחנו בתוך ביתינו. כיון ששמע רבי מאיר את קולו של רבי ברח. והיו רצים אחריו עבדי רבי לתופסו שלא היו יודעים שהוא רבי מאיר, ובשעה שרץ נפל הסדור מעליו, וראה רבי את עורפו של רבי מאיר. אמר רבי לא זכיתי לתורה יותר מחבירי, אלא בשביל שראיתי לרבי מאיר מאחוריו. ומשמע לכאורה שדבריו התייחסו למעשה זה ולא למה שהיה בעת ישיבתו בבית המדרש לתלמידו אצל רבי מאיר. וכן פירש המהרימ"ט (פכ"ט ד"ה מה שנתמנה). אמנם ראה ברמ"ע מפאנו (סי' ס) שכתב, שרבי קטנותנו כשעדיין לא היה לו דעת ללמוד, היה יושב אחורי רשב"ג אביו והיו רבו נתן לימינו ורבי מאיר לשמאלו, והניעל לו ישיכתו זו כשם שהנועיל לרבי יהושע בן חנניה מה שאמר לו הזציאה עריסתו מבית המדרש. וכן כשתשיא את בנו והיה רבי מאיר בורח לא ראה רבי את פניו לא הכירו אלא באריחתו את אחוריו, ומה שאמר שלא זכה לתורה אלא משום שראה את אחוריו של רבי מאיר היינו על זמן קטנותו. וכעין זה יישב את דברי רש"י בבן יהוידע (ד"ה ומפני). יג. **הגביא** אומר שם בנחמתו לעם ישראל, 'ונתן לכם ה' לחם צר ומים לחץ', והיינו שלא יהיו עוד שטופים אחר התענוגות, 'ולא יכנף עוד מוריך', הוא הקב"ה המלמדך להועיל, שוב לא יסתיר פניו ממך כאדם המכסה פניו בכנף בגדו שלא יראוהו, ומאחר שלא יסתיר פניו ממך 'והיו עיניך רואות את מוריך'. ע"פ מצודת דוד (שם). במעלת ראיית התלמיד את פני הרב, ביאר המהרש"א (פ"ט ה"ג סוס ופסחו"ת יב, ד"ה מזו), שתלמיד הרואה את פני רבו בשעת הלימוד נעשה מחודד יותר, כיון שהריבור של אדם משתנה ומשתמע לפעמים לשני אופנים, ובקריאת עיניו וברמיית שפתיו מבין יותר את כוונתו. וראה עוד בכלי יקר (שמות לג יח) ביאור על דרך הרמז, שלא השיג רבי מרבי מאיר אלא את ההשגות שהיו טפלים אצל רבי מאיר כדבר טפל שהאדם משליך לאחוריו, ואמר רבי, שאילו השיג את מאור פניו, דהיינו עיקרי השגותיו המכוונים בשם פנים, ודאי היה מחודד יותר. יד. **ביאור** למנין זה של ארבעים ושמונה טעמים שנתן סומכוס, פירש מהרש"א (פ"ט ה"ג ס"ח) על פי מה שאמרו בגמרא (נדרים נה:) שחמשים שערי בינה נבראו בעולם, ומשה לא חסר אלא אחד ממה שנגלה למשה [יסוד פירוש זה ראה ברב נסים גאון (ד"ה ומפני)]. כן שנינו גם במסכת קידושין (נב:) שסומכוס היה תלמידו של רבי מאיר והיה חריף ביותר. שכך אמרו שם, לאחר פטירתו של רבי מאיר, אמר להם רבי יהודה לתלמידיו, על יכנסו תלמידי רבי מאיר לכאן, מפני שקנתרנים הם, ולא ללמוד תורה הם באים, אלא לקפחני בהלכות הם באים. דחק סומכוס ונכנס, אמר להם, כך שנה לי רבי מאיר וכו' כעס רבי יהודה עליהם, אמר להם, לא כך אמרתי לכם, אל יכנסו תלמידי רבי מאיר לכאן, מפני שקנתרנים הם [ונראה שם פירוש רש"י (ד"ה קפחני) שאין כוונתם אלא לקצץ הלכותיו בהלכות להודיע שהם חריפים ואין עומד כנגדם]. טו. **מ"שום** הברייתא (פוסקים סט"י ס"ק) על אותו תלמיד שהיה 'מטיק בתלמוד', נראה שמשמעו שכבר למד הרבה. וכן נראה מהירושלמי (פכ"ט ה"ג ס"ב) שאמרו על רבי בתן שמת בשהיה בן עשרים ושמונה שנה, 'גע רבי בתן בעשרים ושמונה שנה מה שאין תלמיד חותיך יכול ללמוד במאה שנים [ועיין רש"י (בכתוב ט: ד"ה ומקיקן) שפירש, ותיקין הם אנשים ענוים ומתבכין מעונה]. טז. **בגמרא** לפנינו אינו מובא מי היה רבו של אותו תלמיד, ואפשר שלא הביאו דבר זה אלא ללמדנו עד היכן כוחה של חריפות, וכהמשך למה שאמרו על רבי מאיר שהיה אומר על טמא טהור ומראה לו פנים. בירושלמי (מכשירין פ"ב ה"ט) אמרו, אמר רבי, תלמיד ותיק היה לרבי מאיר, בן הוגה שם ע"ש מראה הפנים] והיה מטהר את השרץ ומטמאו מאה פנים. ואמרו שם בירושלמי שאותו תלמיד לא הוה ידע מוריה [-לא היה יודע להורות בהלכה ופלפול של הבל היה לו. פני משה שם], ורבי יעקב בר דסאי אומר שאותו תלמיד קטוע מהר סיני היה [-לא קיבל את חלקו בתורה מהר סיני, שכל הנשמות היו שם וכל אחד קיבל את חלקו בתורה והוא לא קיבל. פני משה שם]. וכן הוא בריקאנטי [שמות כ ה] שהיה תלמידו של רבי מאיר. אמנם ראה פסיקתא (ויקהל פכ"ט ה' מהיכתם ס"ק) שהוכא אותו מעשה שבירושלמי בתלמיד של רבי עקיבא. וכן ביילקוט שמעוני (שמות רמז תרנט) מובא, שתלמיד ותיק הוא לו לרבי עקיבא, מטהר את השרץ במ"ש פנים, ומטמאו במ"ש פנים. וכן הוא במסכת סופרים (פט"ו ה"ז), וראה שם שאמרו שאותו תלמיד היה חכם במקרא ובקי במשנה וותיק בתלמוד וסבר בהגדה. [ענייך הגהות ר"מ שטראוסין (ד"ה ת"ש ס"ק ב) שפירש גם את דברי הירושלמי שם לשבח]. ובמדרש תהלים (תהלים, יט) כתוב 'תלמיד ותיק היה לרבי עקיבא ורבי מאיר שמו', הרי שהיה אותו מעשה ברבי מאיר עצמו. יז. **התוספות** (ד"ה ומפני) הקשו, איזו חריפות יש בדבר לטהר דבר שהתורה טימאתו בפירוש, כמתוב (ויקרא פ ג) 'או נפש אשר תגע וגו' בנבלת שרץ טמא' וגו'. ותירצו התוספות בשם רבינו תם, שאותו תלמיד לא היה מטהר את השרץ

בקל וחומר **וַאֲמַרְנוּ, וּמָה נָּחָשׁ שֶׁמְּמִית** בני אדם ובהמות בהכשתו, **וּמְרַפֵּא** מתוך כך **מְזוּמָּאָה** [-טומאת מת וטומאת נבלה] בעולם, ובכל זאת הוא עצמו **טָהוֹר** אפילו במותניו[יז], **שֶׁרֶץ שֶׁאֵין מְמִית וְאֵין מְרַפֵּא מְזוּמָּאָה, לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שהוא טהור במותרי[יח].

דוחה הגמרא: וְלֹא הִיא - ואין בקל וחומר זה ממש, משום **שְׁמָעֲשֶׂה קוֹץ בָּעֲלְמָא קָעָבִיד** - מעשה הנחש דומה לקוץ שממית, וכשם שיש קוצים בעולם שממיתים ומרפים טומאה בעולם והם עצמם טהורים, אף הנחש שממית ומרפה טומאה בעולם אין זו סיבה שיטמא[יט], ולכן אין ללמוד מכך קל וחומר שהשרץ שאינו ממית הרי הוא טהור מכל שכן.

הגמרא מבארת מפני מה זכו בית הלל שתהיה הלכה כמותם[כא]: אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר שְׁמוּאֵל, שְׁלֹשׁ שָׁנִים נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל כדעת מי ההלכה, שהיו בית הלל רבים מבית שמאי, ובית שמאי חריפים מבית הלל[כב], **וְהִיו הֵלֵּל אוֹמְרִים הֲלָכָה כְּמוֹתָנוּ, וְהֵלֵּל הִיו אוֹמְרִים הֲלָכָה כְּמוֹתָנוּ, יָצְאָה בַּת קוֹל[כג]** מן השמים **וְאָמְרָה, אֵלּוּ וָאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים הֵן**, ודברי שניהם אמת הן[כד], **וְהֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל[כה].**

שואלת הגמרא: וְכִי מֵאַחַר שֶׁאֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים, ודברי בית שמאי ודברי בית הלל שניהם אמת, **מִפְּנֵי מָה זָכוּ בֵּית הִלֵּל לִקְבּוֹעַ** [-שנקבעה] **הֲלָכָה כְּמוֹתָן.** משיבה הגמרא: **מִפְּנֵי שֶׁנּוֹחִין לבריות וְעַלּוּבִין** - עניים **הָיוּ[כו], וְשׁוֹנִין דִּבְרֵיהֶן וְדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי** - כשהיו בית שמאי מביאים ראיה לדבריהם מן התורה ובית הלל מביאים ראיה ממקרא אחר, לא היו בית הלל מזלזלים בדבריהם, אלא היו דנים גם בדבריהם ומשיבים על ראיית[כז].

וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁמְּקַדִּימִין דִּבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי לְדִבְרֵיהֶן שלהם, **וּנְאוֹתָהּ** משנה **שָׁשָׁנוּ** (סוקע כח:) **מִי שֶׁהָיָה** יושב ואוכל, **רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ בַּסּוּכָּה וְשֻׁלְחָנוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין[כז]** - גזירה שמא ימשך אחר שולחנו, **וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין,** ולא גזרו כן[כח]. **אָמְרוּ בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי, לֹא כָךְ הָיָה מַעֲשֶׂה[כט] שֶׁהֶלְכוּ זְקֵנֵי בֵּית שַׁמַּאי וְזִקְנֵי בֵּית הִלֵּל, לְבַקֵּר אֶת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן הַחוֹרָנִית** בחג הסוכות, **וּמָצְאוּהוּ** שהיה **יוֹשֵׁב רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ בַּסּוּכָּה וְשֻׁלְחָנוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת,** ושתקו ולא אמרו לו דבר[ל]. ומוכח שסברו שהיושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית יצא ידי חובה. **אָמְרוּ לָהֶן בֵּית שַׁמַּאי** לבית הלל, **(אי) מִשּׁוּם רְאִיָּה** - וכי משום יש להוכיח כדבריכם, אדרבה משם ראיה לדברינו[לא], **שֶׁהֲרֵי אַף הֵן** - הזקנים אכן **אָמְרוּ לוֹ** לרבי יוחנן בן החורנית, **אִם כָּךְ הָיִיתָ נוֹהֵג** כל חייך שהיית יושב בסוכה ושולחנך בתוך הבית, **לֹא קִיַּמְתָּ מִצְוַת סוּכָּה מִיָּמֶיךָ[לב].** וממשנה זו יש ללמוד, שבית הלל היו נוהגים כבוד בבית שמאי להקדים דבריהם לדברי עצמם, שהרי כשהביאו בית הלל ראיה מאותו מעשה שהיה, הקדימו להזכיר את זקני בית שמאי לפני זקני בית הלל. ומשום הנהגות אלו זכו שתיקבע הלכה כמותם[לג].

הגמרא מבארת שקביעת ההלכה כבית הלל מלמדת מעלת הענווה: וממה שנפסקה הלכה כבית הלל, יש בכך **לְךָ מַשְׁפִּיל, שֶׁכָּל הַמַּשְׁפִּיל עַצְמוֹ** - הנוהג בענווה כלפי ה'[לד], **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְגַבִּיהוּ, וְכָל הַמְגַבֵּיהַּ עַצְמוֹ** - הנוהג בגאוה כלפי ה', **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּילוֹ[לה].** ולמדתך עוד בהנהגתו של האדם כלפי הבריות, **שֶׁכָּל הַמְחַזֵּר עַל הַגְּדוּלָּה** - הרודף אחר השררה, **גְּדוּלָּה בּוֹרַחַת מִמֶּנּוּ** שאינו מקובל בעיני הבריות[לו], **וְכָל הַבּוֹרֵחַ מִן הַגְּדוּלָּה** והוא נוח לבריות, **גְּדוּלָּה מְחַזֶּרֶת אַחֲרָיו.** ולמדתך עוד בהנהגת האדם כלפי עצמו **שֶׁכָּל הַהוֹזֵק אֶת הַשָּׁעָה,** דהיינו שמתייגע לתעשיר ולהתגדל, ואף שרואה שאינו מצליח, דוחק את עצמו להצליח, **שָׁעָה דּוֹחָקְתּוֹ** - מזל של אותה שעה [שבה הוא דוחק עצמו להצליח] דוחק אותו ולא יצליח. **וְכָל הַנִּדְחֶה** - וכל מי שאינו מצליח **מִפְּנֵי אוֹתָהּ שָׁעָה,** ולא עמד לו אז מזלו, אם יתפלל ויבקש רחמים מה', **שָׁעָה עוֹמֶדֶת לוֹ** - בשעה אחרת יבא לו מזלו ויצליח.

הגמרא מביאה מחלוקת נוספת שנחלקו בה בית שמאי ובית הלל: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **שְׁתֵּי שָׁנִים הָיוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל, הֵלֵּל אוֹמְרִים, נוֹחַ לוֹ לְאָדָם שֶׁלֹּא נִבְרָא יוֹתֵר מִשֶּׁנִּבְרָא,** שמאחר שנברא עונותיו מרובים מאילו לא היה נברא, **וְהֵלֵּל אוֹמְרִים, נוֹחַ לוֹ לְאָדָם שֶׁנִּבְרָא יוֹתֵר מִשֶּׁלֹּא נִבְרָא[לז].** נוסח המשנה הוא 'ילא אמרו לו דבר', וכן הוא בכמה דפוסי משניות. ובדקדוקי סופרים (סופ"א) כתב שמסתבר כגירסת הגמרא שלפנינו, שודאי לא נחלקו בית שמאי ובית הלל אי זקיכים אמרו לו דבר או לא. אכן בין אם יש לגרוס תיבות אלו בין אם לא, לאיתסא של בית הלל היא שמתה שנתקו הזקנים מוכח שהסכימו להסכימו[לח]. **רש"י** (סופה ג. ד"ה לאמה) כתב שלמסקנת הגמרא שמאי ובית הלל היא שמתה נאמר בלשון המיתה, ובתוספות ריו"ט (שם ס"ק ט"ו) כתב שאפשר לפרשו בלשון שאינה המיתה, והיינו שאמותו מעשה יש להוכיח כדבריהם. לב. **נחלקו** הראשונים אם לא יצא הינו מן התורה או מדברי חכמים. התוספות (סוכה ג. ד"ה לאמה) כתבו שמלשון שאמרו 'לא קיימת מצות סוכה מימיך' משמע שאפילו מן התורה לא יצא. אמנם הרי"ט בא"א (שם ס. ד"ה הא) כתב שלשון זה אינו דווקא, שהרי ישב בסוכה גדולה, אלא שחכמים גזרו שלא ישב כך שמא ימשך אחר שולחנו, אלא פירושו הוא שלא קיים מצות סוכה כראוי וכרצון חכמים. לג. **יש** לעיין במאמר זה, וכי מפני שהיו משפילים את עצמם הלכה כמותם, והלא אין ההלכה צריכה להיות אלא כמי שדבריו נכונים. אלא התשובה לכך היא, שמדות אלו הם סיבה אמיתית להיות דבריהם נכונים, כי מי שכועס הוא רוצה שיחזיקו את דבריו בכח ובידי חזקה, ולכן הוא סר מן האמת, אבל מי שהוא נוח, דבריו נמשכים אחר האמת. וכן ממה שהיו מקדימים דברי בית שמאי לדבריהם נראה שלא היו שונאים אותם, ולא היו חולקים עליהם מתוך תאות הניצחון, ואם היו שומעים מהם סברא נכונה שמכחתה אין סברת עצמם נכונה, היו מודים לדבריהם, ולכן ראוי להיות ההלכה כדבריהם. מהר"ל (נצח ישראל פרק ה'מעלת הלכה' המקדים). לד. **מאבר** זה נתבאר ע"פ מהרש"א (ס"ל ד"ה שכל). וראה ביאור נוסף בבן יהוידע (ד"ה ובמדרש). לה. **הלשון** 'גדולה בורחת ממנו' בא לרמז שגם הגדולה שכבר היתה לו תינטל ממנו, וכמו שאמרו במסכת סוטה (ט:) 'כל הנותן עיניו במה שאינו שלו, מה שמבקש אין נותנין לו ומה שבידו נוטלין הימנו'. פתח עינים (ד"ה גדולה). לו. **החתם** סופר (סופ"ק ס. ד"ה ס"ל) ביאר שמחלוקת זו תלויה במחלוקת אחרת שנחלקו שם, שבית שמאי אומרים, 'מחר שביך לשבתך' כלומר, שאדם יכול כל ימיו את העולם הבא שהוא יום שכולו שבת. ובית הלל אומרים 'ברוך ה' יום יום' כלומר, שיפה שעה אחת לצדיקים בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה יותר מכל חיי העולם הבא. ולכך, לבית הלל נוח לו לאדם שנברא, שאם הוא זוכה למדריגה זו שיפה לו שעה אחת בעולם הזה, יפה לו שנברא. אמנם בני שמאי אומרים, שכיון שחובם אינם זוכים לדרגה זו והלואי שיזכרו בימי חייהם על העולם הבא, אם כן נח לו לאדם שלא נברא. לז. **אי** אפשר לומר שה' ברא את האדם שלא לשובתו, אלא מה שאמרו 'נוח לו שלא נברא משנברא' היינו רק לאחר חטא אדם הראשון, אבל יצירת אדם הראשון ודאי היתה לשובתו, כמו שנאמר (קהלת ז כט) 'אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים'. פנים יפות (ויקרא יט ג). לח. **רש"י** (קידושין נב. ד"ה נמנו) כתב שלמסקנת הגמרא (ס"ל ד"ה ממה) אמרו 'לא קיימת' ולא 'לא נברא'. אמר רישׁ לקיש בואו ונחזיק טובה לאבותינו שאלמלא הן לא חטאו אנו לא באנו לעולם. והיינו משום שקודם שחטאו היו כמלאכים ולא הולידו בנים. ומוכח שיש להחזיק טובה על מה שבאנו לעולם. ותירצו, שלמסקנת הגמרא (שם) הפירוש בדברי רישׁ לקיש כך הוא, שאילו לא חטאו אבותינו, היו הם חיים לעולם, ולא היינו נחשבים כנגדם לכלום. עוד תירצו, שמחלוקת בית שמאי ובית הלל כאן היא בסתם בני אדם, ודברי רישׁ לקיש נאמרו בצדיקים, שאשריהם ואשרי דורם שבאו לעולם.

מטומאת מגע, אלא מטומאת משא שנאמרה בנבלת חיה (שם ס"ל כח), שהיה מקום לומר שכשם שהנושא נבלת חיה נטמא אף שלא נגע בנבילה, כך הנושא את השרץ, שהוא כנחש שנחשב כנבלת החיה, גם הוא נטמא. אמנם אותו תלמיד היה אומר שהשרץ אינו בכלל חיה ואינו מטמא במשא אלא במגע, וכנחש, שאף שהוא בכלל חיה נתמעט מכללה ([ועיין שם מה שהקשו בשם ר"י על תירוץ ר"ת]). יח. **שהרי** לא טימאה התורה אלא שמונה שרצים בלבד, ורק במותם (כמו שנאמר [ויקרא כב כה]) 'יהוה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ החולד והעכבר והצב למינהו'. והאנקה והכח והלטאה והחומט והתנשמת וגו' הנוגע בהם במותם יטמא עד הערב]. רש"י (ס"ה טומ"ו). [כן כתב הרמב"ם (פסוק"ט ס"ה ס"ו)] שהנחש אינו מטמא כלל. אמנם מדברי התוספות (ס"ה שיחט) משמע שנחש אינו מטמא כשרצים בכעדשה אבל בכזית אם מטמא כשאר נבילה, וכן כתב המהרש"א (מנחת"ן ח. בפוסי' ס"ה שיחט) בדעת התוספות שם, אמנם עיין ברש"ש (שם בפוסי') שדחה את דברי המהרש"א]. יט. **יש"** נתבאר בהעדה ביאור התוספות (ס"ה שיחט) בשם רבינו חם, שאותו תלמיד ביכונה שהיה מטהר את השרץ במאה וחמשים טעמים, לא שיהיה את השרץ לגמרי מטומאת מגע, אלא רק מטומאת משא שנאמרה בנבלת חיה. ופירש רבינו חם (שם) כן אף בדברי רבינא שלא היה לומד לו לחומר אמנם אותו תלמיד היה אומר שהשרץ מטמא משא, שהיה אומר, מה נחש שהוא בכלל חיה, אינו מטמא בטומאת משא בנבלת חיה אף על פי שממית ומרפה טומאה בעולם, כל שכן שרץ, שאינו מרפה טומאה בעולם, שאינו מטמא בטומאת משא. כ. **רש"י** (מנחת"ן ח: ס"ה ופ"ו סי"ח). כא. **נראה** שמאחר שהגמרא כתבה לעיל מפני מה לא זכה רבי מאיר שתהיה הלכה כמותו, הגמרא מביאה כעת מפני מה זכו בית הלל שתהיה הלכה כמותם. כב. **כן** פירש בתורת חיים (ס"ה ופ"ו) על פי מה שאמרו במסכת עבודה זרה (ז.), ששיש מחלוקת בין החכמים ואחד מהם גדול מחבירו בחכמה או במנין הולכים אחריו. והיו בית הלל אומרים הלכה כמותנו לפי שאנו הרוב, ובית שמאי אומרים הלכה כמותינו שאנו חריפים יותר. [מקור דבריו שבית שמאי היו חריפים יותר בית הלל רבים יותר, נראה שהוא במסכת יבמות (יד.) ע"י"ש, וראה גם תוספות (ס"ס נט: ד"ה לפ)]. כג. **בת** קול היא מדריגה ברוח הקודש, למעלה ממנה אורים ותומים, ולמעלה מהם דרגת הנבואה, וגם אחר שפסקה הנבואה מישראל היו זוכים לבת קול. רמב"ן (שמות כח ג). [וראה עוד על מדרגות הנבואה במורה הנבוכים (ח"ב פמ"ה)]. ונקראת בת קול, לפי שאין שומעין מה הקול היוצא מן השמים עצמו, אלא שמתוך אותו קול יוצא קול אחר שאותו שומעים, ולכך קורין אותו בת קול, וכמו שפעמים אדם מכה בכח ושומע קול אחר היוצא ממנו למרחוק. תוספות (מנחת"ן פ. ד"ה בת קול), וראה גם רש"י (שמות יט ט). אמרו בירושלמי (יומא פ"ק ה"ו) 'באיכן [-היכן] יצאת בת קול, רב ביבי בשם רבי יוחנן אמר, ביבנה יצאת בת קול'. כד. **אף** על פי שבאותה הלכה עצמה אומר זה מותר וזה אומר אסור, מכל מקום כל אחד נותן טעם לדבריו ומדמה דבריו לענין אחר הנראה לו לדמות יותר, ודברי שניהם אמת לפי שלפעמים שייך יותר הטעם של האחד ולפעמים שייך יותר הטעם של חבירו. רש"י (כתובות ג. ד"ה אף קמ"ל). והריטב"א (ד"ה אלו ואלו) ביאר, שכשעלה משה למרום לקבל תורה הראו לו מן השמים על כל דבר ודבר ארבעים ושמעה פנים לאיסור וארבעים ושמעה פנים להיתר, ושאל להקב"ה על זה, ואמר לו הקב"ה שהיא זה מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור לדון בדבר ותהא ההכרעה כמותם [וכעין זה הדרש נמצא בירושלמי (פהמ"ש ס"ה ס"ב)]. וסיים הריטב"א שם שזהו הטעם לפי הדרש הנאמת יש טעם וסוד בדבר. כה. **ועיי'** (ד"ה ובמדרש) ובביכורות (ג.) נחלקו אם לאחר שיצתה בת קול עשו כולם כדברי בית הלל, שלדעת רבי יהושע אין משגיחין בבת קול לפי שתורה לא בשמים היא. שמאי והלל עצמם לא נחלקו אלא בשלשה דברים, אבל שתלמידיהם נחלקו בעוד הרבה. ובשמונה עשר דבר שנחלקו בית שמאי ובית הלל, נפסקה הלכה כבית שמאי הסכימו לכך בית הלל מאחר שנמנו וראו שבית שמאי הם מן הרוב. [ראה מסכת שבת (ד.) וברש"י שם (ס"ה ופי"ו ה.). אמנם הרמב"ם (פיהמ"ש פ"ב ס"ה מ"ג) כתב, ששמונה עשר גזירות שגזרו לא נפלה בהם מחלוקת. וראה ירושלמי (שם ס"ה ס"ב) שעמדו בית שמאי בפתח עליית בן גורן בחרבות וברמחים ולא הניחו לבית הלל לעלות כדי שיהיו רובם מבית שמאי]. ויש לעיין כי בכמה מקומות נוספים נפסקה הלכה כבית שמאי וביניהם ראיה זו שהגמרא מביאה להלן לענין תנותנתם של בית הלל מסוכה, וראה על מקומות אלו בתוספות (סוכה ג. ד"ה לאמה). כו. **יש**

- ומאחר שֶׁנִּבְרָא וְנַשְׁפַּשׁ בְּמַעֲשָׂיו שעשה, ויבדוק עבירות שבידו וישוב בתשובה[מ]. וְאָמְרֵי לָהּ - ויש שאומרו, וְנִשְׁמַשׁ בְּמַעֲשָׂיו, והיינו לענין המעשים העתידים לבוא, שכשיבוא לידו מעשה, יחשב בדעתו אם לעשותו או לא, כגון אם באה לידו מצוה, יחשב ויעמיד לנגד עיניו הפסד ממונו הכרוך בעסק המצוה, כנגד שכרה שמוכן לו לעולם הבא, ואם באה לידו עבירה יחשב ויעמיד לנגד עיניו שכרו שמשתכר בהנאתה, כנגד הפסדה שהוא עתיד להיפרע בעבורה לעולם הבא.

* * *

משנה לעיל (יב:) שנינו שהכשר המבוי בטלטול הוא על ידי שיניח קורה על פתח המבוי[מא]. משנתנו דנה מה היא שיעורה של אותה הקורה: הַקּוֹרָה שֶׁאָמְרוּ חכמים שאפשר להכשיר המבוי על ידה, שיעורה שתהיה רָחְבָּהּ בְּדֵי לְקָבֵּל - שיוכלו להניח עליה אֲרִיחֵי. וְהָאֲרִיחַ הוא חֲצִי לְבֵנָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, ונמצא רחבו של אריח טפח ומחצה[מב]. ולפיכך, דַּיָּהּ לְקוֹרָה שֶׁתְּהֵא רָחְבָּהּ טֶפַח שתוכל לְקַבֵּל עליה אֲרִיחַ[מג] [ציור א][מד]. וצריכה הקורה שתהיה רָחְבָּהּ בְּדֵי לְקַבֵּל אֲרִיחַ, כמו שאמרנו, זִבְרִיאָה - וכן צריכה שתהא חזקה בְּדֵי לְקַבֵּל אֲרִיחַ, שלא תישבר מחמת הכובד[מה]. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הקורה די לה שתהא רָחְבָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין היא בְּרִיאָה וחזקה. ולפיכך, הָיְתָה הקורה שָׁלֹשׁ שֶׁל שָׁלֹשׁ - או של קָנִים, רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא חזקה כקורה שֶׁל מַתֶּכֶת וכשריה[מו]. היתה הקורה עֲקוּמָה - עשויה כמין קשת, שאין אריח יכול לעמוד עליה [ציור ב], רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא פְּשׁוּטָה - ישרה[מז]. היתה הקורה עֲגוּלָּה בעביה עד שאין אריח יכול לעמוד עליה, רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא מְרוּבַּעַת - מחשבין כאילו היא מפוסלת בצידיה או חתוכה באמצע עביה, ואם יש ברחבה טפח כשירה[מח]. וכמה שיעור קורה עגולה שהיא כשירה, כָּל שֶׁגַּיִשׁ בְּהֵיקֵּיפוֹ[מט] של קורה שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, והיינו שצריך חוט שאורכו שלשה טפחים להקיפה, סימן הוא שגַּיִשׁ בּוֹ - בקורה רוֹחַב טֶפַח אם יחתכנה [ציור ג][נ]. הלכך אם יש שלשה טפחים בהקיפה כשירה.

*

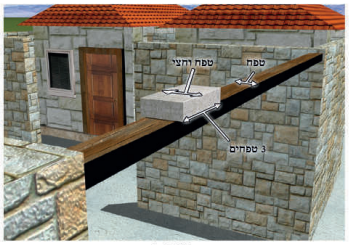

ציור א

ציור ב

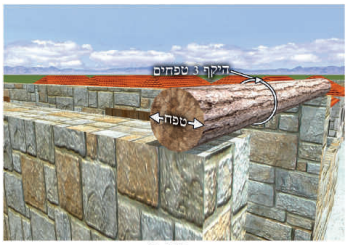

ציור ג

מ. **מחוזקת** בית שמאי ובית הלל בכללותה נתבארה ע"פ המהרש"א (ע"פ מכוש כג: ד"ה אפי"ג), וביאור שם הכוונה ב'נמנו וגמרו' שנוח לו לאדם שלא נברא, דהיינו שבאו ומנו מנין המצוות וראו שהלאוין הם יותר מהעשין, שרמ"ח מצות עשה הם ושס"ה לא תעשה, ולכך הסכימו וגמרו לומר שלא נברא האדם בשביל עצמו, שהרי יותר היה טוב לו שלא נברא, כי הוא קרוב להפסד מחמת הלאוין שהם רבים ורחוק לשכר מצד העשין שהם מועטים, ועכשיו שנברא לא נברא אלא לכבוד המקום, שנאמר (ישעיה מג ז) 'ולכבודי בראתיו' וגו', דהיינו שיעשה מצות בוראו [רעוי"ש מה שביאר עוד בזה]. ומדבר אגדה זה ביארו הפוסקים דבר הלכה, שזה הוא הטעם שאין מברכים בברכות השחר ברכה 'שעשני ישראל', כדרך שמברך 'פוקח עורים' וכדומה על דרך החיוב, אלא 'שלא עשני גוי' ו'שלא עשני עבד' שהוא על דרך השלילה. שכיון שנוח לו לאדם שלא נברא, אין לו אלא לחשוב בדעתו מי יתן שלא עשני, ועכשיו שעשני אברך את ה' שלא עשני עבד או גוי או אשה. [ראה ב"ח (או"ח סי' מו ס"ק) שהביא פירוש זה וכתב שנאה הוא לדרשה, אמנם הביא שם פירוש אחר, וכתב שלפי הפירוש ההוא אין קושיא כלל]. מא. **ראה** שם שנחלקו בית שמאי ובית הלל, שבית שמאי אומרים שצריך לחי וקורה, ובית הלל אומרים שדי בלחי או קורה. מב. **המצעם** שאמרו 'לבנה' של שלשה טפחים', היינו משום שיש לבנים פחותים משלשה טפחים, וכמו שאמרו בבבא בתרא (נ:), והטעם שלא אמרו בפירוש שיעור רוחב הקורה, הוא כדי לפרש שהטעם שהקורה צריכה להיות רחבה הוא כדי שתוכל להחזיק על גבה לכל הפחות את הבנין הצר ביותר. ריטב"א (ד"ה וקורה). [וראה עוד בטעם זה להלן בהערה]. מג. **לְכְאוֹרָה** אחד שרוחב האריח הוא טפח ומחצה צריך שתהא הקורה גם היא רחבה טפח ומחצה. ובגמרא להלן (מחלת ע"ב) יבואר מדוע אמרו שדי בקורה רחבה טפח. רש"י (ד"ה לית) מד. **כן** הוא גם לגירסת רש"י (ד"ה לית), רי"ף (ורא"ש סי' יח). אמנם במשנה שבירושלמי (פ"ג), וכן בדפוסי המשניות שלפנינו 'לארבה'. וכן גירסת הרמב"ם בפירושו למשנה (מ"ג), ופירש שאורך האריח עומד לאורך הקורה. וכתב המלאכת שלמה (מ"ג) שאין מחלוקת בין הגירסאות, ו'לרחבו' היינו שרוחב האריח יעמוד על רוחב הקורה, ו'לארבו' היינו שאורך האריח יעמוד על אורך הקורה [אמנם התוספות יו"ט (שם) כתב, שלדעת הגורסים במשנה 'לארבו' היינו שמניח את האריח לארוכו על רוחב הקורה, ואורך האריח טפח ומחצה כרחבו. אך הרש"ש (ד"ה ולית) תמה על דברי מדבר הגמרא (להלן יב.) 'רשב"ג אומר אם מקבלות אריח לארבו שלשה אין צריך להביא קורה אחרת' הרי שאורך האריח הוא שלשה טפחים ולא טפח ומחצה]. מה. **בדי** שהוא נראית כדבר קבוע שאפשר לבנות עליה בנין. רש"ר (ד"ה וחצה) [אמנם עיין ביאור הלכה (סי' שסב ס"ו ד"ה מקום) שהבין מדברי רש"י (לעיל ג. ד"ה ומעמיד) שהטעם שצריכה לקבל אריח הוא כדי שלא תהיה קורה הניטלת ברוח]. וכן כתב רבינו יהונתן (ד"ה ומיהו) שאם עושה אותה חזקה ניכר ומפורסם לכל שהניחוה שם לקביעות, אבל אם היא תלושה עד שאינה יכולה להחזיק אפילו אריח, היזי סברוס בני רשות הרבים שם אלא להניחה שם, שלא די בזה שתהא בריאה וחזקה להחזיק אריח אחד, אלא צריכה שתהא יכולה להחזיק הרבה אריחים לכל אורך הקורה, כשיעור רוחב פתח המבוי. והריטב"א (ד"ה ומיהו) כתב, שאמנם משמע כן בדברי הירושלמי (פ"ג ה"ג), שאמרו שם שלדעת רבנן צריכה הקורה שתהא בריאה כדי לקבל שורה של אריחים 'לחבן', ולפיכך צריכה שתהא מחזקת ארבעים אריחים, ולדעת רשב"ג צריכה שתהא רחבה כדי לקבל שורה של אריחים 'לארבו' ולפיכך צריכה שתהא מחזקת עשרים אריחים. אך מדברי הבבלי שלא הביאו דבר זה, וגם ממה שלהלן (יד.) מבואר שלדעת רבן שמעון בן גמליאל אפשר להניח את האריחים לרחבן, משמע שלא פסקו כן ואין צריך שתהא חזקה לקבל אלא אריח אחד. ובשולחן ערוך (סו"ס שי שסב סי"ו) לא כתב אלא שצריכה שתהא רחבה וחזקה כדי לקבל אריח. ודקדק מדבריו הפרי מגדים (פ"ש סי"ק טז) בשם העולת שבת (שם ס"ק יז) שמשמע שסובר שאין צריך שתהא חזקה לקבל אריחים לכל אורכה. והמשנה ברורה (שם ס"ק עט) כתב, שצריכה להיות יכולה לקבל אריחים לכל אורכה [ועיי"ש שדי בזה שיגיעו עד פחות משלשה סמוך לכותל משום לבוד]. מו. **מה** שנקשה המשנה 'כאילו היא של מתכת' ולא נקטה עץ, וכיוצא בכך, אין זה בדווקא אלא מלשון גומא, כלומר רואין אותה כאילו היא קורה חזקה מאד. ריטב"א (ד"ה מתכת). עוד תירץ בכוונת המשנה, שאכן אם היא דקה כל כך, עד שאפילו אם היתה מתכת לא היתה עומדת, הרי היא פסולה. מז. **כתב** רבינו יהונתן (ד"ה כל שם) שכל דברי המשנה הם דברי רבי יהודה ולא דברי רבנן. וכן מוכח מדברי רש"י (להלן יב. ד"ה שפיר). שפת אמת (שם ד"ה ומקומה) וקרבן נתנאל (סי' יח אות ה), אמנם המגיד משנה (פכ"ה סי"ו) פשיטא). מח. **שדין** קורה עקומה שהיא כשירה הוא אף לדעת רבנן, ולכן פסק שקורה עקומה או עגולה כשירה, אף שאינו פוסק כרבי יהודה שדי ברחבה ואינה בריאה. וכן כתבו הרשב"א (להלן יב. ד"ה ומקומה) והרא"ש (סי' יח), והוכיחו דבריהם ממה שבקש רקנים הקשו בגמרא (שם) 'היינו הך', דהיינו ששל קש רקנים דומים לרחבה ואינה בריאה שבה נחלקו רבי יהודה ורבנן, ואילו בעקומה ועגולה הקשו 'משיטא', והיינו שדין קורה עגולה פשוט אף לדעת רבנן. ובירושלמי (פ"ג ה"ג) נחלקו בזה רבי אחא ורבי יוסה. [וכתב הריטב"א (ד"ה ומקומה) שמה שאמרו שם בירושלמי שדין עגולה הוא לדעת רבי יהודה, אפשר שהוא שבשוא]. מט. **מפשבות** לשון המשנה 'רואין אותה כאילו היא מרובעת' משמע לכאורה שאנו רואין את הקורה כאילו ניתוסף עליה בקונטרה והרי היא מרובעת שפת על שפת, אמנם ממה שכתב רש"י (ד"ה ופשוט) 'נפסלת' משמע דהיינו שיינטל עובי העיגול. וקשה לדבריו, שהרי אם יינטל עובי העיגול לא ישאר עובי המרובע בפנים טפח על טפח. אכן יש לומר, שאין צריך שתהיה רחבה יותר מטפח, אלא מה שכתב 'נפסלת' היינו שיקצענה עד חצי רחבה ולא ישאר בקורה אלא חציה וישאר בה רוחב טפח, ומה שכתב 'חלוקה' היינו שיחתכנה באמצעה וישארו בה שני חלקים שלמים שכל אחד רוחב טפח. רש"ש (ד"ה פשוט). [יש לעיין מה הטעם שרק בקורה עגולה הצריכו להחשיבה כאילו היא מפוסלת, ובקורה עקומה לא הצריכו כן. שפת אמת (להלן יב. ד"ה ומקומה), עיין שם מה שכתב בזה]. נ. **גירסת** רש"י (ד"ה כל) בהקיפה. וכן כתב (שם) בדברי המשנה להלן 'יש בה רוחב טפח'. וכן גירסת ר"ש מברטנורא (מ"ג). וכתב התוספות יו"ט (שם) שכן נוסח המשנה שבירושלמי, וכן הוא בירושלמי לפנינו (מ"ג). נ. **לְהַלָּן** (יד. ד"ה ואמאי) יתבאר, שאף על פי שחכמי המדע נתנו שיעור אחר לחשבון ההפרש שבין רוחב העיגול להיקפו, מכל מקום נתנו חכמים מדה וגבול זה לשיעורים אלו שכך יש לחשב אותם, שהיקף העיגול הוא כפול שלש פעמים מרוחב העיגול. וכתב המגיד משנה (שפת סי"ז ס"ק יא) שכיון ששיעור קורה טפח הוא מדברי חכמים, הם הקילו בשיעור זה שאין צריך לדקדק בו, ואף שכשיש בהיקפו שלשה טפחים אין ברחבו טפח שלם, אלא פחות אחד מעשרים ושנים חלקים שבו, יש להקל בדרבנן. אמנם מדברי הרמב"ם (פירוש המשניות) משמע ששיעור זה שקבעו חכמים הוא אף בכל המדידות שהוצרכו מן התורה. ועיין תשב"ץ (ח"א סי' קפט) שהארין בענין זה, וסיים שיש לנו לומר אחד משני דברים, או שקבלתן של חכמים היתה ללכת על פי שיעורים אלו אע"פ שאינם מדוייקים, משום ששיעורין הלכה למשה מסיני הם, וכך נמסר להם מסיני שכך יש לנהוג. או שנאמר שחכמים קבעו שיעורים אלו כיון שכך יוכלו לקרב יודיעם לתלמידים, אבל לענין מעשה יש לנו לדקדק הענין ע"פ הדקדוק האמיתי.

גמרא שנינו במשנתנו, דייה לקורה שתהא רחבה טפח כדי לקבל אריה לרחבו, **הגמרא מבררת מדוע די בקורה רוחב טפח. שואלת הגמרא: טָפַח** - וכי די שתהא הקורה רחבה טפח, **טָפַח וּמַחֲצָה בָּעֵי** - והרי צריך שתהא רחבה טפח ומחצה, שהרי אריה רחבו טפח ומחצה. משיבה הגמרא, **בְּיָון דְּרָחֵב** - שהקורה רחבה **לְקַבָּל** עליה דבר ברוחב **טָפַח**, די ברוחב זה לקבל את האריה שרחבו טפח ומחצה, משום **שאידךְ חֲצִי טָפַח** - החצי טפח החסר בקורה מרוחב האריה, **מְלַבְּיָן**[א] **לֵיהּ בְּטִינָא** - יוכל למרח בצד הקורה טיט, **כְּשֶׁהוּ מֵהָאי גִּיסָא** - מעט מצד זה[ב], **וּמֵשָׁהוּ מֵהָאי גִּיסָא** - ומעט מצד זה, ויחליק את פני הטיט מלמעלה להשוותו עם הקורה, **וְנָיְחָא** - ויעמוד האריה על הקורה עם הטיט שמירח בצידה, ולכך די בקורה רחבה טפח[ג].

הגמרא מביאה מחלוקת בענין החוזק הנערך ליתרות המחזיקות את הקורה: אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, קוֹרָה שֶׁאָמְרוּ חכמים לענין הכשר מבוי, צְרִיכָה שֶׁתְּהֵא בְּרִיאָה בְּדֵי לְקַבֵּל אֲרִיחַ - חזקה בשיעור שתוכל להחזיק אריח. **וּמַצְמִידִי קוֹרָה** - אבל היתדות המחזיקות את הקורה[ד], **אֵינָן צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ בְּרִיאִין** - חזקים עד **בְּדֵי** שיוכלו **לְקַבֵּל** - להחזיק **קוֹרָה וַאֲרִיחַ**, אלא די בכך שהם מחזיקים את הקורה לבדה, שהרי הטפח שצריך שהקורה תוכל להחזיק אריח הוא, כדי שתהיה נראית כעומדת לקביעות, וכיון שהקורה עצמה חזקה עד שיכולה להחזיק אריח, אף שמחזיקיה אינם יכולים להחזיק אריח, נראית הקורה כעומדת לקביעות. **וְרַב חִסְדָּא אָמַר, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה** - בין הקורה עצמה ובין מחזיקי הקורה, **צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ בְּרִיאִין בְּדֵי לְקַבֵּל קוֹרָה וְאֲרִיחַ** - הקורה צריכה שתהיה חזקה שתוכל לקבל אריח, ומחזיקי הקורה צריכין שיהיו חזקים כדי לקבל קורה ואריח[ה].

הגמרא מביאה הלכה נוספת בדין הקורה: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, הַנִּיחַ קוֹרָה עַל גַּבֵּי פתח **הַמָּבוֹי**, להכשירו בכך בטלטול, ורצה לחזק את היתר הטלטול, **וְפָרַם עֲלֶיהָ** - על הקורה **מַחֲצֶלֶת**, כדי לעשות למבוי גם מחיצה[ו], **וְהִגְבִּיהַּ** את שולי המחצלת **מִן הַקָּרְקַע שְׁלִשָּׁה** טפחים [ציור א]. **קוֹרָה אֵין בָּאן וּמְחִיצָה אֵין בָּאן** - לא די שלא הוסיף כלום ואין המחיצה מתרת, אלא שגם ביטל בכך את היתר הקורה. **קוֹרָה אֵין בָּאן דְּהָא מִיבָּטְלָא** - שהרי היא מכוסה ואינה ניכרת[ז], **וּמְחִיצָה אֵין בָּאן**, משום **דְּהַוְיָא לָהּ** - שהרי היא **מְחִיצָה שֶׁהַגְּדָיִים בּוֹקְעִין בָּהּ** - יכולים לעבור דרכה, שהרי תחת המחיצה יש חלל שלשה טפחים, ומחיצה תלויה באויר אינה מתרת[ח].

הגמרא מביאה ברייתא הדנה בדין אורך הקורה: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **קוֹרָה** העשויה להכשר מבוי, **הָיְתָה מְצוּיָה מְכוּתֶּלֶת זֶה** - שהיתה מחוברת לכותל בצידו האחד של המבוי, **וְאֵינָהּ נוֹגַעַת בְּכוֹתֶלֶת זֶה** - ואינה מגעת עד הכותל שבצידו השני של המבוי, לפי שהיא קצרה מרוחב המבוי [ציור ב]. **וְכֵן** אם היו בפתח המבוי **שְׁתֵּי קוֹרוֹת, אַחַת יוֹצְאָה מִכּוֹתֶלֶת זֶה** שבצידו האחד, **וְאַחַת יוֹצְאָה מִכּוֹתֶלֶת זֶה** שבצידו השני, והיו מחוברות לכותל זו כנגד זו, **וְאֵינָן נוֹגְעוֹת זוֹ בָּזוֹ** - ומתוך שהן קצרות אין האחת מגעת עד חברתה [ציור ג]. אם היה

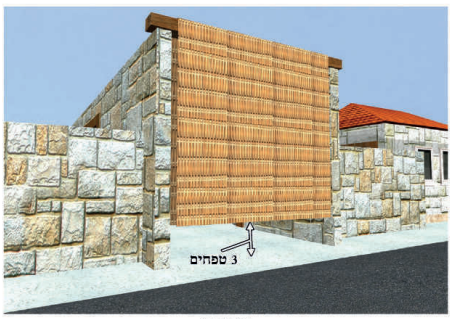

ציור א

ציור ב

ציור ג

א. **'מְלַבְּיָן'** הוא לשון 'לבנים'. רש"י (ד"ה מלביין). וכמו 'חבה נלבנה לבנים' (כלאים פ"ו מ"ג). וכלומר, שממרח בטיט כדרך עשיית הלבנים, שלשים את הטיט ומיבשים אותו בחמה או מכניסים אותו לתנור ונעשה לבנה.

ב. **כרוחב** אצבע מצד אחד וכרוחב אצבע מצידו השני, ובכך נוסף על הקורה רוחב שני אצבעות שהוא חצי טפח. רש"י (ד"ה מלמעלן). [הטפח רחבו ארבעה אצבעות. וכן שנינו (כלאים פ"ו מ"ב): 'אצבע שאמרו, אחד מארבעה בטפח של כל האדם'. ואצבע זו ששנינו היינו אצבע אגודל. רש"י (שם ד"ה אחת)].

ג. **אין** צריך להניח שם במציאות טיט ואריח, אמנם צריך שיהא רוחב הקורה ראוי לכך שאם יוסיפו טיט ברוחב אצבע משני צידיו יעמוד האריח. מאירי (לעיל יג: ד"ה ממצה המשקים). וכן נראה מדברי הרמב"ם (שבת פי"ו ה"ג) ושולחן ערוך (ס"א סי' שסב סי"ח), שכתבו שצריך קורה טפח ולא הזכירו כלל ענין הטיט. [אך עיין ריטב"א (שם ד"ה הקורה) שמשמע קצת מלשונו שצריך אכן להניח שם טיט כדי שיהא אפשר להניח שם את האריח, וכן דקדק בדבריו הגאון יעקב (ד"ה אחת)].

ד. **וחיינו** שתקע יתדות בכותל ועליהם הניח את הקורה. רש"י (ד"ה ומצמידי). ורבינו חננאל (ד"ה ומצמידי). פירש שמצמידי הקורה היינו כותלי המבוי שהקורה עומדת עליהם [כן פירש הרשב"א (ד"ה ומצמידי) את דבריו]. וכתב המאירי (ד"ה אף) שלפעמים שלא יוכל הכותל להחזיק את הקורה עם האריח כגון בכותל של קנים. והמגיד משנה (שבת שם ד"ה ויש) כתב בשם יש מפרשים, שמצמידי הקורה הם היתדות היוצאות מן הכותל, ואין בראבן טפח וגם אין בארבן שלשה טפחים. וטעמו פירש הט"ז (סי' שסב סק"ע) משום שאם יש בהם רוחב טפח, הרי הם עצמם כשרים לדין קורה, ואם יש באורכם שלשה והקורה תלויה בסופם, לא תהיה הקורה על כל הפתח שהרי אין כאן לבוד.

ה. **רש"י** (ד"ה אחד) וכתב הריטב"א (ד"ה אחד) שאין לפרש 'אחד זה ואחד זה' שכל יתר שהוא מצמיד צריך שיוכל לקבל קורה ואריח, שהרי אין בזה טעם, ודי שיקבלו שניהם יחד את הקורה ואריח, ולכן פירש רש"י 'אחד זה ואחד זה' היינו אחד הקורה ואחד מצמידיה צריכים לקבל קורה ואריח, ולצדדין, כלומר אין צריך שגם הקורה תוכל להחזיק קורה ואריח, אלא הקורה את האריח ומצמידיה קורה ואריח. נחלקו הראשונים כדעת מי ההלכה, הרא"ש (סי' יח) כתב בשם מהר"ם מרוטנבורג להקל כדעת רבה בר רב הונא כיון שהוא ספק בשל דברי סופרים. אמנם הרמב"ם (שבת פי"ו ה"ג) פסק להחמיר כרב חסדא. ובשולחן ערוך (סי' שסב סי"ח) הביא את שתי הדעות ולא הכריע ביניהם. אך המשנה ברורה (שם ס"ק סב ושעה"צ ס"ק מג) כתב, שיש להחמיר לכתחילה כדעת הרמב"ם, שצריך שיהיו מחזיקי הקורה חזקים כדי לקבל קורה ואריח, כיון שהרבה ראשונים עומדים בשיטה זו.

ו. **מדובר** שקשר את המחצלת לכתלים כדי שלא תנוד ברוח, משום שכל מחיצה שאינה עומדת ברוח מצויה אין לה שם מחיצה. משנה ברורה (שם ס"ק סח).

ז. **המחצלת** עצמה אינה יכולה להיחשב כקורה, משום שאין לה היכר קורה, ואף לדעת הסובר (לעיל ה.) קורה משום מחיצה ואם כן אין צריך היכר קורה, מכל מקום מודה שצריך היכר קצת. עוד יש לומר, שמחצלת אינה יכולה להיחשב כקורה משום שאינה חזקה כדי להחזיק אריח. וטעם ראשון נראה עיקר. ריטב"א (ד"ה קונסי). וכתב הרשב"א (ד"ה ומיבטלא) שאם היתה המחצלת גבוהה עשרה טפחים הרי היא פסולה מטעם אחר, משום שקורה גבוהה עשרה טפחים אינה מתרת, כיון שיצאה מתורת קורה להותר מחיצה, ומחיצה תלויה אינה מתרת, ואם היתה פרושה עליה מחצלת עשרה טפחים הרי גם כן אין לה דין קורה. אמנם הרא"ש (סי' יח), חלק על דבריו וכתב שאין שיעור לגובה הקורה ואפילו אם היא יותר מעשרה טפחים אין לפסול משום כך, אמנם מחצלת הפרוסה אכן מוציאה מתורת קורה, והטעם משום שהקורה אינה נראית. [וראה בירור מחלוקת הרשב"א והרא"ש בב"ח וט"ז (או"ח סי' שסב סכ"ז)].

ח. **רש"י** (ד"ה תנו), דין מחיצה

הריוח ביניהן **פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה** טפחים, **אֵין צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת**, שמדין לבוד[יא] אנו רואין אותן כאילו הן מחוברות[1], אבל אם היה הריוח **שְׁלֹשָׁה** טפחים או יותר, **צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת** להכשיר בה את המבוי.

דין נוסף: וְכָן שְׁתֵּי קוֹרוֹת הַמְּתְאַימוֹת - שהשכיבן על רוחב פתח המבוי זו בצד זו כתאומים, **לֹא בָּזוּ** רוחב טפח **בְּדֵי לְכַסֵּךְ אֲרִיחַ, וְלֹא בָּזוּ** רוחב טפח **בְּדֵי לְכַסֵּךְ אֲרִיחַ** [ציור ד], **אֲפִלּוּ מְכֻסָּאוֹת** יחדיו **אֲרִיחַ לְרָחְבּוֹ**, שרוחב שתיהן יחדיו הוא **טֶפַח, אֵין צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת, וְאִם לָאו** - ואם אין בשתיהן יחד רוחב טפח **צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר**, אפילו אם אין בשתיהן יחד רוחב טפח, ואם יושיב על שתיהן כשהן סמוכות זו לזו, אריח לרחבו, אינו יכול לעמוד, מכל מקום **אִם** כשמעמיד את הקורות רחוקות זו מזו **מְכֻסָּאוֹת אֲרִיחַ לְאָרְכּוֹ** - יכולות להחזיק את האריח כשהוא מושכב על שתיהן לארכו, דהיינו **שְׁלֹשָׁה** טפחים, **אֵין צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת**, אלא יכול להניחן כך כשהן רחוקות זו מזו ברוחו של פחות משלשה טפחים. **וְאִם לָאו** - אבל אם אינן יכולות להחזיק אריח שלשה טפחים לארכו, מפני שהריוח ביניהן יותר משלשה טפחים, **צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת**[יא]. ואם **הָיוּ** הקורות מונחות **אַחַת לְמַעְלָה וְאַחַת לְמַטָּה**, שקורה אחת היתה קבועה בכותל במקום גבוה מחברתה, ואם היינו משווים את גובהם היו עומדות מונחות זו אצל זו [ציור ז][2]. **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי** [-בן רבין] **יְהוּדָה אוֹמֵר, רוֹאִין אֶת** הקורה **הָעֶלְיוֹנָה כְּאִילּוּ הִיא** מונחת **לְמַטָּה** לצד הקורה התחתונה, וכן רואין **אֶת** הקורה **הַתַּחְתּוֹנָה כְּאִילּוּ הִיא** מונחת **לְמַעְלָה** לצד הקורה העליונה[יב], ונמצאו הקורות עומדות כל אחת בגובה שוה לחברתה וגם סמוכות זו לזו, עד שאילו היו עומדות כן במציאות, היה האריח יכול לעמוד על גביהן, ולכן הן כשרות לדין קורה[יג]. **וְכֻלָּךְ שֶׁלֹּא תְהֵא** הקורה **הָעֶלְיוֹנָה** קבועה בגובה **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרִים אַמָּה**, שהרי קורה המונחת למעלה מעשרים אמה פסולה[יד], וכן שלא תהא הקורה **הַתַּחְתּוֹנָה** קבועה **לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה** טפחים, משום שקורה העומדת למטה מעשרה פסולה[טו].

הגמרא מבררת האם רבי יוסי בנו של רבי יהודה שנה הלכה זו בשיטת אביו: אָמַר אַבָּיֵי, רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה, שאמר רואין את הקורה העליונה כאילו היא סמוכה לתחתונה ובלבד שלא תעמוד במקום גבוה מעשרים אמה, **מַתְקֵיף לַהּ רָבָא** - סובר כאביו רבי יהודה בדין אחד, **וְקָלֵיג עֲלַיְיהּ בַּחֲדָא** - וחולק עליו בדין אחד. ומבארת הגמרא, **מַתְקֵיף לַהּ כָּאֲבוּהּ בַּחֲדָא** - סובר כאביו בדין אחד, **דְּאִית לֵיהּ רוֹאִין** - שאומרים רואין כאילו הקורות עומדות סמוכות זו לצד זו, וזהו כדברי רבי יהודה אביו ששנה במשנתנו, בקורה

תלויה אם היא מתרת, הוא מחלוקת תנאים, ששנינו במשנה (סוכה מח.) המשלשל דפנות מלמעלה למטה, אם גבוה מן הארץ שלשה טפחים פסולה וכו'. רבי יוסי אומר, כשם שמלמטה למעלה עשרה טפחים, כך מלמעלה למטה עשרה טפחים. וכתב הרמב"ם (פירוש המשניות שם מ"ט) שטעמו של רבי יוסי הוא משום שמחיצה תלויה מתרת, אבל אין הלכה כרבי יוסי. ט. **לבוד** הלכה למשה מסיני היא. גמרא (לעיל ד:). שכל פחות משלשה הרי הוא כלבוד, כלומר כמחובר. רמב"ם (פירוש המשניות לכלים פ"ד מ"ד). י. **וכן** הדין אם היתה הקורה רחוקה משני הדפנות פחות משלשה, כגון שהיה עומד באמצע פתח המבוי ועליו מונחת הקורה ואינה נוגעת בדפנות המבוי, הרי היא כשרה. מגן אברהם (סי' שסג ס"ק י). ואין להכשיר מטעם לבוד אלא בשני מקומות, אבל אם היתה הקורה תחוכה בכמה מקומות, ובניהם היתה פחות משלשה טפחים אין להכשיר. חזון איש (או"ח סי' עו סק"ט). יא. **או** לסומכם זה לזו. והטעם שהבריית נקטה שיביא קורה אחרת ולא נקטה שיסמוך קורה לחברתה, מפני שמאחר שהן קבועות בכותל קשה לעקור אחת מהן ולסומכה לחברתה, ויותר קל להביא קורה אחרת. ריטב"א (ל"פ לג מוה). מחלוקת זו בין תנא קמא לרבן שמעון בן גמליאל בקורות המתאימות נתבארה על פי רש"י כאן (ל"פ המתפתחות, סוכה כה: ד"ה שתי, והלפ"ה). וכן כתב המרדכי (רמז שסב) שמלשון רש"י נראה שלדעת תנא קמא, דווקא אם הקורות נוגעות זו בזו ויש ברוחבן טפח כשר, אבל אם אין נוגעות הקורות זו בזו אפילו אם יש ביניהם פחות משלשה טפחים אין מצטרפות, שהרי הטעם שצריך קורה טפח הוא משום היכר של קביעות ואם אין בהם טפח אין כאן היכר קביעות. [וכתב שכן דעת מהר"ם. וכן כתב הב"ח (סי' שסג סק"י) בדעת רש"י, והוסיף שרש"י במסכת סוכה (שם ד"ה שתי) כתב בבירור שצריך שיהיו הקורות נוגעות זו בזו. וראה עוד שם ברש"י (ד"ה ופנכה)]. אמנם הרשב"א (ד"ה טפח) כתב שאפילו אם אין בהן יחדיו רוחב טפח, כגון שכל אחת מהן רחבה רבע טפח ויש ביניהן רוחב חצי טפח [ציור ח]. כשר, שהרי האריח עומד עליהם. דעה נוספת כתב המגיד משנה (שבת פ"ו מכ"ט) בדעת הרמב"ם שם, שצריך שיהא בהן יחדיו רוחב טפח, אך אפילו אם יש ביניהם ריוח יותר מטפח, כל זמן שאין ביניהם שלשה טפחים הרי זה כשר [ציור ו] [אמנם הב"ח (שם) פירש בדעת הרמב"ם שסובר כרש"י]. ועיין עוד בבירור שיטות הראשונים בזה להלכה, בשולחן ערוך (שם סכ"ג) וביאור הלכה (ד"ה שתיהן). יב. **כן** פירש רש"י (ד"ה ואחת למעלה), שהיה בשתיהן יחד שיעור רוחב טפח כדי לקבל אריח התושיבן זו אצל זו, אלא שהיה הפרש ביניהם בגובהן, שקורה אחת היו מעמידיה גבוהים משל מעמידי הקורה האחרת. אמנם לדעת הרמב"ם (שבת פ"ו מכ"ט) המובאת לעיל בהערה, אף אם היה ביניהם ריוח כל שהוא פחות משלשה טפחים הרי זה לבוד וכשר. יג. **אין** צריך גם שהעליונה תרד וגם שהתחתונה תעלה, אלא רואין או את העליונה כאילו ירדה ומונחת למטה יחד עם התחתונה או את התחתונה כאילו עלתה ומונחת למעלה יחד עם העליונה. רש"י (סוכה כה: ד"ה רואין). יד. **לְהַלָּן** יתבאר אם דין זה הוא רק לדעת רבי יהודה הסובר במשנתנו שאומרים רואין, או שהוא גם לדעת רבנן. טו. **בטו** שנינו במשנה לעיל (ב:). **שהרי** אין מחיצה בפחות מעשרה טפחים. רש"י (סוכה כה: ד"ה וכל). [וראה גם לעיל (ב:). מבוי שהוא פחות מעשרה טפחים חוקק בו להשלימו לעשרה]. בגמרא (סוכה שם) העמידו תנאי זה שתהיה הקורה העליונה בתוך עשרים אמה והתחתונה מעל עשרה טפחים, בתנאי נוסף, והוא שיהיו סמוכות בגובהן זו לזו בתוך שלשה טפחים. וכלומר שאם תהיה הקורה העליונה בגובה של למטה מעשרים אמה מעט, גם התחתונה תהיה סמוכה לה בתוך שלשה טפחים לגובה זה, ואם תהיה התחתונה בגובה של למעלה מעשרה טפחים מעט, גם העליונה צריכה להיות סמוכה לה בגובה זה. והטעם משום שאין אומרים בדבר שרחבו פחות משפח 'חבוט רמי' כלומר השפל אותו כאילו הוא מונח למטה, ורק דין לבוד נאמר בזה כדי לראות את הקורה העליונה כאילו היא מונחת בצד התחתונה. תוספות (ד"ה ופנכה). אמנם הבית יוסף (או"ח סי' שסג סכ"ב) כתב, שלא אמרו תירוץ זה בגמרא שם אלא כדי שלא להישאר בדחוק, דהיינו זה לא נאמר אלא כשצריכים לדין אהל, כגון לענין סוכה או לענין טומאה, אבל בשאין הקורה עשויה אלא בשביל היכר, אומרים חבוט רמי אפילו בדבר שאין בו רוחב טפח.

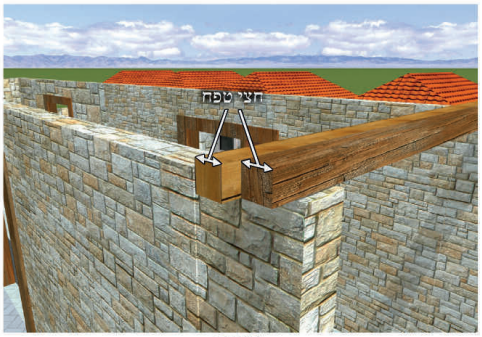

ציור ד

ציור ז

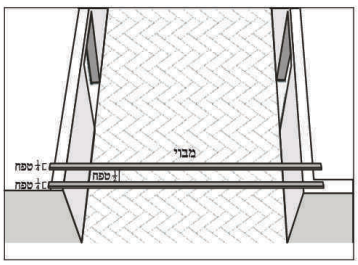

ציור ה

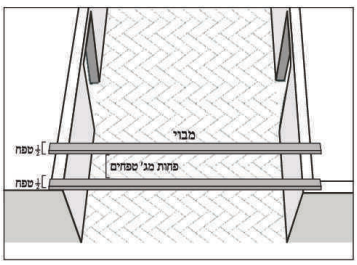

ציור ו

שהיתה של קש או של קנים שרואים אותה כאילו היא של מתכת[יז]. **וְקָיְלָא** **עֲלֵיהּ בָּתְרָא** - וחולק עליו בדין אחד, **דְּאִיתֵּיהּ רַבִּי יְהוּדָה** אביו **סָבַר** שקורה כשרה **[אֲפִילּוּ]** היא מונחת **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרִים** אמה, **וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה סָבַר, בְּתוֹךְ עֲשָׂרִים** אמה **אִין** - אכן היא כשרה, אבל **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרִים** אמה **לָא** - אינה כשרה, ולכך הצריך שאף הקורה העליונה תעמוד בתוך עשרים אמה.

★

שנינו במשנה: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, רַחְבָּהּ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ בְּרִיאָה. הגמרא מבררת את מחלוקת רבנן ורבי יהודה: **מַתְנֵי לַהּ** - שנה לו **רַב יְהוּדָה לְחַיָּא בַּר** [-בנו של] **רַב, קַמֵּיהּ** [-לפני] **דְּרַב,** את דברי משנתנו כך, קורה **רַחְבָּהּ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ בְּרִיאָה** להחזיק אריח, כשרה. **אָמַר לֵיהּ** - אמר לו רב לרב יהודה, **אַתְּגֵּיהּ** - שנה לחייא בני כך, **רַחְבָּהּ וּבְרִיאָה**[יח]. **מקשה הגמרא:** וכי כך סבר רב שצריך שתהא הקורה גם בריאה, **וְהָאָמַר רַבִּי אִילְעָאי אָמַר** [-בשם] **רַב, רַחְבָּהּ אֲרְבָּעָה** טפחים **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ בְּרִיאָה.** ונקשה מדברי רב על דברי רבי[יט]. **מתרצת הגמרא: רַחְבָּהּ אַרְבָּעָה שַׁאנֵי** - שונה הדין בקורה שהיא רחבה ארבעה טפחים, שאף על פי שאינה בריאה כשרה[כ], ובזה נאמרו דברי רבי אלעאי בשם רב. אבל קורה שהיא רחבה פחות מארבעה טפחים, אכן אינה כשרה אלא אם היא בריאה[כא], וכמו שאמר רב לרב יהודה.

★

שנינו במשנה: הָיְתָה שֶׁל קָשׁ וכו' ושל קנים רואין אותה כאילו היא של מתכת. **שואלת הגמרא: מַאי לָאו מַשְׁמַע לַן** - מה משמיעה לנו משנתנו בדין זה, **דְּאַסְרִינַן רוֹאִין** - שאנו אומרים דין 'ראוין' ולכן אף שהיא קורה של קש או קנים אנו רואין אותה כאילו היא של מתכת, **הֵיינוּ הָךְ** - הרי שנינו כבר דין זה קודם, שרבי יהודה אמר רחבה אף על פי שאינה בריאה, והיינו משום ש'ראוין' אותה כאילו היא בריאה, וממילא מוכח אף לענין קורה של קש וקנים, שאנו רואין אותה כאילו היא של מתכת.

משיבה הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא - הייתי סבור שרק בקורה שרגיל להיות **בְּמִינָהּ** קורה חזקה העשויה להחזיק אריח, כגון קורה של עץ שיש במינה קורות שעשויות להחזיק אריח, הדין שאפילו אם הניח קורה שאינה חזקה, **אֲמְרִינַן** - אנו אומרים רואין כאילו היא חזקה. אבל אם הניח קורה של קש או של קנים **שְׁלָא בְּמִינָהּ** - שאין במינה קורות שעשויות להחזיק אריח, **הֵיתֵי** סבור שאף רבי יהודה מודה **שְׁלָא אֲמְרִינַן** רואין כאילו היא חזקה. **קָא מַשְׁמַע לַן** משמעותו שאפילו בזה אנו אומרים רואין כאילו היא חזקה וכשרה לדעת רבי יהודה[כב].

★

שנינו במשנה: עֲקוּמָּה רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִילּוּ הִיא פְּשׁוּטָה. מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** - והרי דין זה פשוט הוא, שהרי כבר שנינו בתחילה לדעת רבי יהודה דין 'ראוין', בקורה רחבה שאינה בריאה[כג].

מתרצת הגמרא: קָא מַשְׁמַע לַן - דין זה נכתב במשנתנו להשמיענו את הדין בקורה שעקומיתה היתה חוץ למבוי, **וּדְרַבִּי יָרְאָה, דְּאָמַר רַבִּי יָרְאָה,** קורה עקומה [כמין קשת] שהיתה מונחת בפתח המבוי, **הִיא** מחוברת בשני צידיה **בְּתוֹךְ הַמָּבוֹי, וְעַקְמוּמִיתָהּ מחוץ לַמָּבוֹי** [ציור ח][כד], או שהיתה **הִיא** עצמה מחוברת **בְּתוֹךְ עֲשָׂרִים** אמה מקרקע המבוי, **וְעַקְמוּמִיתָהּ** היתה יוצאת **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרִים** אמה, או שהיתה **הִיא** עצמה קבועה **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה** טפחים מן הקרקע **וְעַקְמוּמִיתָהּ** יורדת **לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה**[כה], **רוֹאִין, כָּל שֶׁאִילּוּ** מן הקורה לגמרי החלק של **עַקְמוּמִיתָהּ** הנמצא מחוץ לשיעור המקום הראוי לקורה, **וְאֵין בֵּין זֶה לָזֶה** - ולא יהיה בין שני חלקי הקורה הנותרים מרחק **שְׁלֹשָׁה** טפחים, **אֵין צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת,** מפני שאנו דנין בה דין לבוד ורואין את הקורה כאילו היתה מחוברת באותו מקום, שכאילו ניטל ממנה העקמומית, ונמצאת כל הקורה בתוך המבוי במקום הראוי לקורה. **וְאֶלָּא** - ואם כשניטל ממנה עקמומיתה, יהיה המרחק בין חלקי הקורה הנמצאים בתוך המבוי יותר משלשה טפחים, אין הקורה כשרה, **וְצָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת** להכשיר בה את המבוי[כו]. ולכך הוסיפה משנתנו דין רואין גם בקורה עקומה, להשמיענו שאף כשהיתה עקמומיתה מחוץ למבוי או מחוץ לגובה הראוי לקורה, אם העקמימות פחות משלשה טפחים, הקורה כשרה.

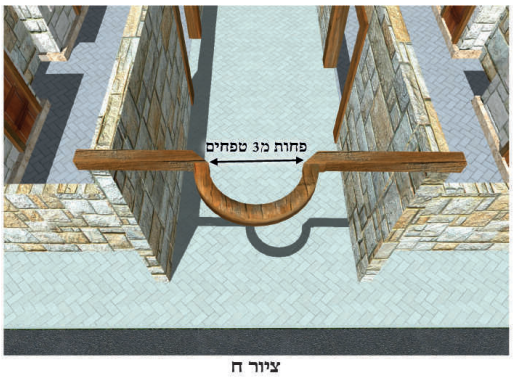

ציור ח

מקשה הגמרא: הָא נָמֵי פְּשִׁיטָא - והרי גם דין זה שקורה עקומה פחות משלשה טפחים כשרה פשוט הוא, שהרי יש כאן לבוד.

יז. **רש"י** (ד"ה ולקמן) שלדעת רבנן כיון שהקורות עומדות זו למעלה מזו, ואין כאן קורה אחת הראויה לקבל אריח, אינן כשרות. וכתב הרא"ש (סי' יח), שכשם שאין הלכה כרבי יהודה במשנתנו שאומרים 'ראוין', כך אין הלכה כרבי יוסי הסובר שאומרים 'ראוין', שהרי רבי יוסי בשיטת אביו שנה דין זה. אמנם הרמב"ם (פכ"ח מ"ו) פסק דין זה של שתי קורות זו למעלה מזו להלכה, מפני שסבר שאף רבנן מודים בזה. כסף משנה (שם). וכן כתב הריטב"א (ד"ה ר' יוסי) שבזו אף רבנן מודים שאומרים ראוין, שהרי אין כאן חסרון בקורה עצמה כקורה של קש, ואין צריכין כאן לדין של ראוין אלא לומר שהרי זה כאילו הקורה העליונה עומדת בגובה הקורה התחתונה, ובזה אף רבנן מודים. וכן ביאר הכסף משנה (שם). וביאר עוד הריטב"א, שמה שאמר אביי כאן 'סבר לה כאבוה בהדא', אף שגם רבנן סוברים כן, היינו משום שחולק עליו בדבר אחר, לכן אמר שבזה הוא סובר כמותו. או יש לומר, משום שרבי יהודה אמר הלכה זו של ראוין בפירוש ורבנן לא אמרוהו בפירוש. [והשולחן ערוך (סי' שכ"ג סכ"ג) הביא את שתי הדעות, וראה ביורו דעתו במגן אברהם (שם ס"ק יח-כ) וביאור הגר"א (שם)]. יח. **נחלקו** המפרשים בדעת מי נשנו דברי רב יהודה, הרשב"ם (בסוגיין ד"ה ואמאי) פירש שרב יהודה שנה את דבריו בשיטת רבי יהודה וכפי הגריסא שלפנינו, ולאחר שאמר רב לרב יהודה שיגרסו בדברי רבי יהודה רחבה ובריאה ושלא כגריסא שלפנינו, נמצא שאין מחלוקת במשנה בין רבנן לרבי יהודה, ולדעת שניהם, הקורה צריכה שתהיה רחבה ובריאה להחזיק אריח. והקשו התוספות (שם) על דבריו שאם כן צריך למחוק את כל דברי המשנה האמורים אחר כך לענין קורה של קש ושל קנים שרואין אותה כאילו היא של מתכת, שהרי לפי גירסת רב בדברי רבי יהודה צריכה הקורה שתהא רחבה ובריאה להחזיק אריח, וקורה של קש ושל קנים אינה בריאה להחזיק אריח. וכתבו בשם ר"ת שרב יהודה שנה את דבריו 'רחבה ובריאה' אף על פי שאינה בריאה', בדעת רבנן, ורב העיר לו שישנה בדעת רבנן 'רחבה ובריאה', וכפי הגריסא השניה במשנה לפנינו. [וראה תירוץ נוסף מה שתירצו הם, ומה שהקשו על זה]. ובתוספות ישנים (מדפס פאפ אנגלין פוא ב) ביארו שרב יהודה לא היה שונה את דברי המשנה, אלא רצה לפסוק הדין כרבי יהודה ואמר שאין צריך שתהא הקורה בריאה אלא רחבה, ועל כך העיר לו רב שאין ההלכה כן אלא כדברי רבנן שצריך רחבה ובריאה. יט. **ריטב"א** (ד"ה ת"ש). כ. **ביין שיש** לה שיעור מקום בפני עצמה שהיא ארבעה טפחים, הרי היא חשובה אף על פי שאינה בריאה. רשב"א (ד"ה ר' יהושע). והאור זרוע (שהיפץ סי' קכ) כתב, שקורה שרחבה ארבעה טפחים יש לה היכר גדול, ולכך אפילו אם אינה חזקה כשרה. כא. **הרי"ף** והרמב"ם [ראה מגיד משנה (שם סי"ג סי"ג)] השמיטו דין זה שקורה רחבה ארבעה טפחים כשרה אף אם אינה בריאה, אמנם השלחן ערוך (ס"ח סי' שכ"ג סי"ז) פסק כן, וכתב הריטב"א (ד"ה ת"ש) שהטעם שהרמב"ם והרי"ף השמיטו דין זה, היינו משום שסברו שדברי רב נאמרו בשיטת רבי יהודה, וכפי מה שביאר רשב"ם [ובהגה להערה לעיל] שרבנן ורבי יהודה לא נחלקו ולדעת שניהם צריך קורה רחבה ובריאה, תי"ש אמרו כאן בגמרא שאף רב הסובר בדעת רבי יהודה שצריך קורה רחבה ובריאה, מודה שבקורה רחבה ארבעה אין צריך שתהיה בריאה. אבל רבנן אפילו ברחבה ארבעה צריך שתהיה בריאה. וכיון שהרמב"ם פסק כרבנן ולא כרבי יהודה לכך לא הביא הלכה זו. כב. **אבל** לדעת רבנן, בקורה של קש אין אומרים ראוין כאילו היא של מתכת, אלא היא פסולה להכשר מבוי. רש"י (ד"ה מאי, ולעיל יג: ד"ה מתני') וכתב הריטב"א (ד"ה ת"ש פוז), שאף בקורה השווה מקש וקנים, אם היא חזקה שיכולה להחזיק אריח הרי היא כשרה. אמנם הבית יוסף (סי' שכ"ג סעי"ט) מצדד לומר שהיא פסולה, שמאחר שרוב קורות של קש או של קנים אינן בריאות, לא חלקו חכמים בזה ואסרום בכל אופן. ביאור הלכה (שם סי"ח ד"ה רק). כג. **רש"י** (ד"ה פשיטא). ומפירושו משמע שסובר שדין זה בקורה עקומה הוא רק לדעת רבי יהודה הסובר ראוין, אבל לדעת רבנן שבקורה של קש אין אומרים ראוין הוא הדין כאן שאין אומרים ראוין. קרבן נתנאל (סי' יז פוז ס) ושפת אמת (ד"ה עקומה). אמנם המגיד משנה (שבת פ"ח ה"ב) כתב בדעת הרמב"ם (שם) שדין קורה עקומה שהיא כשרה הוא אף לדעת רבנן, ולכן פסק שקורה עקומה או עגולה כשרה, אף שאינו פוסק כרבי יהודה שדי ברחבה ואינה בריאה. וכן כתבו הרשב"א (ד"ה פשיטא) והרא"ש (סי' יח). והוכיחו דבריהם ממה שכתב רקנים הקשו בגמרא 'היינו הך', דהיינו ששל קש ורקנים דומים לרחבה ואינה בריאה שבה נחלקו רבי יהודה ורבנן, ואילו בעקומה ועגולה הקשו 'פשיטא', והיינו שדין קורה עגולה משוט אף לדעת רבנן. והטעם לחלק ביניהם הוא, משום שבקורה של קש, אף לדעת רבי יהודה אין היא יכולה במציאות להיות קורה בריאה, אלא שמן הדין אפשר לומר כאילו היא בריאה, ובזה חולקים רבנן וסוברים שרואין כזה אין אומרים, אבל בקורה שהיא עקומה וכן קורה עגולה, שבודאי אפשר במציאות שהקורה תעשה האויר להחזיק אריח ואינה צריכה אלא תיקון, בזה מודים רבנן שאנו אומרים כאילו נעשה בה התיקון. רשב"א (שם). כד. **חקורה** צריכה להיות בתוך המבוי ולא מחוצה לו, ולכן אם נעץ שני יתדות מחוץ למבוי והניח את הקורה עליהם לא עשה כלום ואין הכשר למבוי. גמרא (לעיל ח:), וכן פסק הרמב"ם (שבת פ"ח ה"ג). וקורה זו השנויה כאן, חלק ממנה בתוך המבוי וחלק ממנה מחוץ למבוי. כה. **קורה** שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה או למטה מעשרה טפחים פסולה. ראה בעמוד זה לעיל. וכאן אנו עוסקים בקורה שחלק ממנה בתוך שיעור הגובה הראוי וחלק ממנה מחוץ לשיעור הגובה הראוי. כו. **ומשמע** שאם היתה הקורה עקומה אפילו יותר משלשה טפחים אם כולה בתוך המבוי, היא כשרה לדעת רבי זירא. וכן כתב המשנה ברורה (סי' שכ"ג סק"ו) בלהלכה. [אמנם יש לעיין שהמשנה ברורה (שם) דקדק כן בדעת הרמב"ם, שאף שהוא פסק (שבת פ"ח ה"ב) כתכמים לענין כאן, מכל מקום מכשיר (שם ס"ק) קורה עקומה כשהיא בתוך המבוי, ולא פסלה אלא כשהיא יוצאת חוץ למבוי יותר משלשה טפחים, הרי שכשהיא כולה בתוך המבוי, אפילו אם היא עקומה הרבה היא כשרה. אך לדעת רש"י (ד"ה פשיטא, ולעיל יג: ד"ה מתני') אין הכשר קורה עקומה אלא לדעת רבי יהודה הסובר שאומרים ראוין אבל לדעת רבנן שאין אומרים ראוין, גם קורה שכולה בתוך המבוי אם היתה עקומה פסולה, אלא אם כן עקמומיתה רק בפחות משלשה טפחים שיש בזה יש לבוד ואין צריך לדין ראוין].

מתרצת הגמרא: הֵיא בְּתוֹךְ מְכוֹי וְעַקְמוּמִיתָהּ חוּץ לַמְּכוֹי אֵיצְטְרִיכָא לֵיהּ - משנתנו הוצרכה להשמיע דין זה של קורה עקומה, משום הלכה זו ששנה רבי זירא בקורה שהיתה היא בתוך המבוי ועקמומיתה חרץ למבוי, **מַהוּ**: **דְּיָחֵיל** - שהייתי סבור לומר, **לֵיחוּשׁ** - שאף בקורה כזו יש לחוש, **דִּילְמָא אָתֵי לְאַמְשׁוֹכֵי עַתָּרָה** - שמא ימשך אחריה ויטלטל מחוץ למבוי עד מקום שעקמומית הקורה מגעת[כז], **קָא מַשְׁמַע לַן** - משמיעה משנתנו שאין לחשוש לכך, וקורה זו כשרה.

★

שינוי במשנה: עֲגוּלָּה רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִילּוּ הִיא מְרוּבַּעַת. מקשה הגמרא: הָא תּוּ לָמָּה לִי - לשם מה הוצרכה משנתנו להשמיע דין 'רואין' בקורה עגולה, והרי כבר שנינו דין 'רואין' לעיל בקורה עקומה.

מתרצת הגמרא: סֵיקָא אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ - לא הוצרכה משנתנו להשמיע דין זה אלא כדי ללמדנו את הכלל השנוי בסוף דין זה, **שֶׁכָּל** דבר **שֶׁיֵּשׁ בְּהֶיקֵּיפוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, יֵשׁ בּוֹ רֹחַב טֶפַח**, ולכן קורה עגולה שיש בהיקפה שלשה טפחים כשרה.

שואלת הגמרא: מִנָּא הָנֵי מִילֵּי - מנין לנו כלל זה שהיקף העיגול הוא שלש פעמים מידת רוחב העיגול[כח].

משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מן הכתוב אנו למדים כן, **אָמַר קְרָא** - שנאמר בבנין בית המקדש שבנה שלמה (מלכים ו' ז כג) **'וַיַּעַשׂ אֶת הַיָּם מוּצָק, עֶשֶׂר בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ עַד שְׂפָתוֹ עָגֹל סָבִיב, וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ, וְקָו שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב'**[כט]. הכתוב אומר שבריכה זו שעשה שלמה רחבה הפנימי מרופן אחת לרופן שכנגדה עשר אמות והקיפה שלשים אמה [ציור ט]. ומוכח מכאן שהיקף העיגול הוא שלש פעמים מידת רחבו.

מקשה הגמרא: וְהָא אִיכָּא שְׁפָתוֹ - והרי יש שפה לכלי, וכשאמר הכתוב שהיקיפו של הים הוא שלשים אמה, שפת הכלי אף היא כלולה בחשבון ההיקף, וחשבון הרוחב האמור בכתוב הוא מבפנים, ונמצא שהיקף העיגול פחות משלש פעמים מידת הרוחב, וכיצד למדו חכמים מכאן שהיקף העיגול הוא שלש פעמים מידת רחבו.

מתרצת הגמרא: אֲמַר רַב פָּפָּא, שְׂפָתוֹ של הים שעשה שלמה, **שְׂפַת פֶּרַח שׁוֹשָׁן כְּתִיב בֵּיהּ** - הכתוב אומר שהיתה שפתו דקה מאד כפרח שושן, **הָכְתִיב** (מלכים ז' כו) **'וְעָבְיוֹ טֶפַח וּשְׂפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה [שְׂפַת][ל] כּוֹס פֶּרַח שׁוֹשָׁן אֶלֶפַּיִם בַּת יָכִיל'**, הרי שעובי דפנותיו בתחתיתם היה טפח, אבל מלמעלה היה עובי הדפנות דק מאד, ולכן אין לדקדק בשיעור מועט שכזה [ציור י].

מקשה הגמרא: וְהֵאֵיכָא מַשָּׂהוּ - והרי רוחב מועט ודאי יש לשפתו, ואם כן לא נאמר שיעור ההיקף בכתוב אלא בהוספת שיעור מועט זה, וכיצד נלמד מכך שבכל דבר עגול שיעור היקף העיגול הוא שלש פעמים מידת רחבו[לא].

מתרצת הגמרא: כִּי קָא חָשִׁיב - מה שהכתוב מונה בהיקף הים שעשה שלמה שלשים אמה, **מְגַוַּאי קָא חָשִׁיב** - מצידו שבפנים הכתוב מונה היקפו, וכלומר היקף חללו בלא רוחב שפתו. ונמצא שהיקף חללו הוא שלש פעמים מידת רוחב חללו, ומכאן אכן יש ללמוד לכל דבר עגול, שהיקיפו שלש פעמים מידת רחבו[לב].

מאחר שהגמרא הזכירה את הים שעשה שלמה כדי להביא ממנו ראיה לשיעור היקף לעומת הרוחב, מבררת הגמרא את שיעור גודלו של הים: תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא - שנה רבי חייא ברייתא, **יָם שֶׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה, הָיָה מָחֻזִּיק** - מכיל שיעור של **מֵאָה וְחֲמִשִּׁים מְקֻוֶּה טְהֹרָה** - מאה וחמשים פעמים ארבעים סאה.

הגמרא מבררת כיצד הוא חשבון זה. שואלת הגמרא: מִכְּדִי [-הרי] **מְקֻוֶּה טְהֹרָה, בָּמֶה הָוֵי** - כמה הוא שיעורו, **אַרְבָּעִים סְאָה, כְּדַתָנְיָא** בברייתא, אמר הכתוב באיש שיצאה ממנו שכבת זרע (ויקרא טו יח), **'וְרָחַץ (אֶת בְּשָׂרוֹ)**

כז. **אבל** את הדין של רבי זירא בקורה שהיתה עקמומיתה גבוהה מעשרים אמה או פחותה מעשרה טפחים, אינה צריכה משנתנו להשמיענו, שהרי קורה זו כשרה ככל דבר שיש בו דין לבוד.

כח. **לאורה** קשה שהרי אפשר למדוד ולראות כמה שיעור ההיקף גדול מהרוחב ומדוע הגמרא שואלת מנא הני מילי. אמנם באמת שיעור ההיקף אינו שלש פעמים שיעור הרוחב בפרדיק [וכמו שכתב הרמב"ם בפירושו למשנה (מ"א) ששיעורו בקירוב שלש פעמים ושביעית], אלא שחכמים קבעו גבול ומדה לכל השיעורים בהלכה, שדבר שהוא עגול ואתה מודדו בהקיפו יש בהקיפו שלש פעמים מידת רחבו, ולכך שואלת הגמרא שמאחר שאין זו המדה המדוייקת, מנין לחכמים לקבוע מדה זו. ומבארת שהתורה מלמדת אותנו שכך הוא שיעור זה וכפי שיתבאר להלן. תוספות הרא"ש (ל"א כג).

כט. **שלמה** המלך עשה בריכה גדולה כדי שיטבלו הכהנים בה ויטהרו בה מטומאתם, ומימיה היו מן המעיין [-מי מעיין עיטם, ראה יומא (לג.) וברש"י שם (ל"א עיין)], והיתה הבריכה עומדת על דמות שנים עשר ראשי בקרים, ונקובה תחתיה כדי שלא תהיה ככלי ויהיו מימיה מים שאובין, והים היה עשוי 'מרצף' ההינו ביציקה אחת מנחושת ולא חלקים מחוברים. מצודת דוד (שם, ותפי' שמ"ז ג' ד שם הפי' מקוה).

ל. **הגהות** הב"ח (פות ס) עפ"י לשון הפסוק. לא. **מבאן** משמע שהגמרא סברה ששיעור ג-ד).

זה שחכמים נתנו בהיקף, שהוא שלש פעמים הרוחב, הוא שיעור מדויק, שאם לא כן מה מקשה הגמרא 'והאיכא משהו'. והקשו התוספות (ל"א ופסחים) שהרי לפי חכמי המידות אין חשבון זה מדויק [וכמו שהובא לעיל בהערה דברי הרמב"ם שהשיעור הוא בקירוב שלש פעמים ושביעית]. אמנם לפי ביאור התוספות הרא"ש [המובא בהערה לעיל] יש לבאר קושיית הגמרא, שמאחר שהתורה מלמדת אותנו הלכה זו שיש לשער ההיקף שהוא שלש פעמים הרוחב, הרי אם יש הפרש משהו בין אופן המדידה ברוחב לבין אופן המדידה בהיקף, שוב אי אפשר לדעת מן התורה כמה הוא היקף העיגול לעומת הרוחב במקום שאין את המשהו המועט, ועל כך שואלת הגמרא 'והאיכא משהו' [וראה תוספות רבינו פרץ המובא בהערה להלן].

לא. **מספתבר** יותר לומר שהחשבון הוא מבפנים, ושהתורה השמיענה את היקף הים כדי ללמדנו שהיקף העיגול הוא שלש פעמים מידת הרוחב, שאם נאמר שהיקף העיגול הוא מבחוץ לא נדע מכך כמה העיגול יתר על הרוחב, ואם כן לשם מה השמיענה התורה כמה הוא היקף הים שעשה שלמה. תוספות רבינו פרץ (ל"א ס, פסח הפי' מקוה).

ציור ט

ציור י

בָּמַיִם[א], ממה שאמר הכתוב 'במים' משמע שאינו טהור עד שיטבול **בְּמֵי מִקְוֶה**, והיינו מים המכונסים ומחוברים יחדיו[ב]. וממה שאמר הכתוב **'כָּל בְּשָׂרוֹ'** משמע שיטבול **בְּמַיִם** כשיעור **שֶׁכָּל גּוּפוֹ טוֹלֶה** - מתכסה **בָּהֶן** בבת אחת, **וְכַמָּה הֵן** שיעור, כשיעור מקום שהוא **אַמָּה** אורך **עַל אַמָּה** רוחב, **בְּרוּם** - בגובה **שָׁלֹשׁ אַמּוֹת**[ג], **וְשִׁיעֲרוּ חֲכָמִים**[ד] לפי זה כמה הן **מֵי מִקְוֶה, אַרְבָּעִים סְאָה**[ה]. וממשיכה הגמרא בבירור מדת הים שעשה שלמה, **בַּמָּה הָיוּ לָחוּ** - כמה אמות מעוקבות היו בו, **חֲמֵשׁ מֵאָה נַרְמִידִי** - חמש מאות אמה'[ו], שהרי עשר אמות היה ארכו ועשר אמות רחבו, נמצא שטחו מאה אמה מרובעות, וכיון שהיה גבהו חמש אמות, נמצא שיש בכולו חמש מאות אמה מעוקבות [ציור א ו].

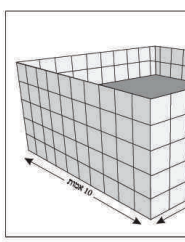

ושואלת הגמרא, הרי **לְתֹתֶל מֵאָה** - בשלש מאות אמה מעוקבות יש שיעור של **מֵאָה** מקואות [שהרי שיעור כל מקוה הוא שלש אמות מעוקבות], **וּלְמֵאָה וְחֲמִשִּׁין** - ובמאה וחמשים אמה מעוקבות, יש שיעור של **חֲמִשִּׁין** - חמשים מקואות, נמצא **שְׁבַארְבַּע מֵאָה וַחֲמִשִּׁין סָגֵיא** - די בארבע מאות וחמשים אמה מעוקבות כדי להכיל מאה וחמשים מקואות, ומדוע אמר רבי חייא שהים שעשה שלמה הכיל רק מאה וחמשים מקואות, הלא היה בו יותר מכך שהרי הוא הכיל חמש מאות אמה מעוקבות?

משיבה הגמרא: הֲנֵי מִילֵּי - דברים אלו שאמרנו שבששת של עשר אמות על עשר אמות יש מאה אמה, זהו דווקא **בְּרִיבּוּעָא** - בששת שהוא מרובע, אבל **יָם שָׁעֲשָׂה שְׁלֹמֹה עָגֻל הָיָה**, ולא היה רחבו וארכו עשר אמות אלא באמצעיתו, אבל לא בקרנותיו, ולכן אין ששתו מאה אמה מרובעות.

שואלת הגמרא: מִכְּדֵי - והרי **בַּמָּה** ששת **הִרּוּבָּע, יָתֵר עַל** ששת **הָעָגוּל** שנמצא בתוך ששת המרובעי[ז], **רְבִיעַ** משטח המרובעי[ז], שהרי המרובע שרחבו אמה, היקפו ארבע אמות, ואם תצייר בתוכו עיגול שרחבו אמה היה היקפו שלש אמות, ומכאן ששטח העיגול הוא שלשה רבעים משטח המרובע[יא]. נמצא **שְׁאַרְבַּע מֵאָה** - בארבע מאות אמה מעוקבות, כשהם במרובע, יש רק **מֵאָה** מקואות כשהם בעיגול [שהרי אתה מנכה מהם רבע ונותרו שלש מאות אמה מעוקבות], **וּלְמֵאָה** - ובמאה אמה מעוקבות הנותרות, יש **עֶשְׂרִים וְחֲמִשָּׁה** מקואות [שהרי לאחר הפחתת הרבע, נותרים שבעים וחמש אמות מעוקבות], אם כן, **הֲנֵי** - באלו האמות המעוקבות של הים שעשה שלמה, **מֵאָה וְעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה חָוֵי לָחוּ** - הרי הם מאה עשרים וחמשה מקואות. ומדוע אמר רבי חייא שבים שעשה שלמה יש מאה וחמשים מקואות.

משיבה הגמרא: תְּנֵי - שנה **רַבִּי בַּר יְחֶזְקֵאל, יָם שֶׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה, שְׁלֹשׁ אַמּוֹת תַּחְתּוֹנוֹת** שבו, היו **מְרוּבָּעוֹת**, ויש בהם עשר אמות אורך על עשר אמות רוחב בגובה שלש אמות, ונמצא שיש בהם שלש מאות אמה מעוקבות, שהן מאה מקואות, **וּשְׁתַּיִם** - ושתי האמות **הָע�ֶלְיוֹנוֹת** שבו היו **עֲגוּלוֹת** [ציור ב ו], שאילו היו אף הן מרובעות, היו בהן מאתים אמה מעוקבות, וכשאתה מוצא מהם רבעי בגלל היותן עגולות, נשאר בידך מאה וחמשים אמה מעוקבות, שהן חמשים מקואות, נמצא שהים כולו מכיל מאה וחמשים מקואות, וכמו ששנה רבי חייא.

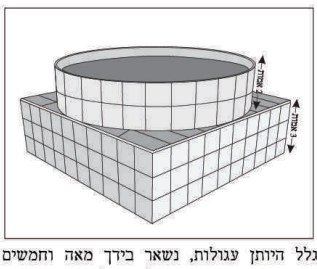

שואלת הגמרא: נְהִי - האף אמנם **דְּאֵיפְּכָא לָא מָצֵית אֲמַרְתָּ** - שאי אפשר לומר להיפך, שהאמות התחתונות היו עגולות והעליונות מרובעות, **דְּשָׁפְתָּ עֲגוּל' כְּתִיב** - שהרי הכתוב אומר (מלכים א ז ז כג) ששפתו של הים מלמעלה היתה עגולה, **אֶלָּא אֵימָא** - מכל מקום נאמר שלא היתה שפתו עגולה אלא **חָדָא** - רק בגובה אמה אחת, וארבע אמות שתחתיה היו מרובעות[יב], ונמצא שהים שעשה שלמה היה מכיל יותר ממאה ושלשים מקואות[יג].

משיבה הגמרא: לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ - לא יעלה בדעתך לומר כן, **דְּכְתִיב** (מלכים ז כו) **'אַלְפַּיִם בַּת יְכִיל'**, כלומר, הים שעשה שלמה הכיל אלפים בת, ומידת **'בַּת' בָּמָּה הִוְיָא** [-היא], **דְּכְתִיב** ביחזקאל (מלכים ה יא) בנבואתו על העתיד לבא, כמה יפרישו ישראל למעשר מן השמן, **'מַעֲשַׂר הַבַּת מִן הַכֹּר'** - מעשר ה'בת' שהיא עשירית מן הכור[יד], והכור הוא שלשים סאה[טו], הרי שהבת היא שלש סאין, **דְּהַוָה לְחוּ** - ונמצא שאלו האלפים בת, הם **שִׁיתָּא אַלְפֵי גְּרִיוֵי** - ששת אלפים סאה, ואם תחלק ששת אלפים סאה לארבעים סאה, יהיו בידך מאה וחמשים מקואות, ואי אפשר לומר כן אלא אם כן שתי האמות העליונות הן עגולות ולא כשרוב אמה אחת עגולה[טז].

הגמרא מקשה מפסוק על דברי רבי חייא. מקשה הגמרא: וכי הים שעשה שלמה הכיל רק אלפים בת, שהם מאה וחמשים מקואות, **וְהָא כְּתִיב** על הים שעשה שלמה **'וְכִחֵזִיק בָּתַּיִם שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים'**, הרי שהים שעשה שלמה הכיל שלשת אלפים בת, שהם מאתים ועשרים וחמש מקואות[יז].

מתרצת הגמרא: הכתוב **הַהוּא** שנאמר בדברי הימים שהים שעשה שלמה החזיק שלשת אלפים בת, הוא **לָגוּדְשָׁא** - כשמודדים כמה הוא מכיל כשנותנים בו דבר יבש, שאפשר להניח בו בגודש יתר על שפתו, ולכן יכול הוא להכיל

א. **'ישן'** הכתוב שם, 'ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע ורחץ במים את כל בשרו וטמא עד הערב'.

ב. **רש"י** (ד"ה במים). וכתב עוד במסכת חגיגה (יח. ד"ה במים), שמה שהביא"ת בתיבת 'במים', נקוד בפת"ח, מורה שכוונת הכתוב שיטבול במים מיוחדים שאינם שאובים, והיינו מי גשמים שנקוו ומכונסים במקום אחד, אבל אינו צריך טבילה במי מעין, שלא אמר הכתוב מים חיים אלא בטבילת זב, אבל שאר מיני טומאה די בטבילה במי מקוה.

ג. **שלש** אמות הם קומת אדם בלא ראשו, ואם כן לכאורה אין כל גופו עולה בהן שהרי ראשו אינו נכנס בגובה זה, אמנם אמרו חכמים שדי בשלש אמות בלבד, מפני שבשעה שאדם טובל עולים המים למעלה ומכסים גם את ראשו, והיינו כשהמקוה שטובל בו גבוה יותר משלש אמות, שאם לא כן, הרי כשיכנס יצאו המים וישפכו מן המקוה. תוספות (שפתים קט: ד"ה במים).

ד. **שיעור** ארבעים סאה של מקוה הם מן התורה, ומה שאמרו לשון זה 'שיערו חכמים' אין זה מורה שהלכה זו של ארבעים סאה היא מדברי חכמים, אלא מפני שבתורה לא נאמר אלא מדה זו של אמה על אמה ברום שלוש אמות, ואמרו חכמים שאין זה דווקא בצורה זו של מקוה אלא אף אם יהיה רחב יותר וגבוה פחות משלש אמות, כל שיש בו ארבעים סאה הרי זה כשר מן התורה. שו"ת הריב"ש (סי' לקד). ה. **הסאה** היא מידת נפח של ששה קביז והקב נפחו ארבעה לוגין. רש"י (שפתים קט: ד"ה ואמה).

וראה רש"י שם שביאר חשבון מידת הנפח של ארבעים סאה כנגד שיעור מידת אורך של אמה על אמה ברום שלש אמות, ומתוך כך יתבאר גם שיעור נפח הרביעית.

ו. **נרמידי** היא אמה, וכלשון הכתוב (פושפיש ג נו) 'ויעש לו אהוד חרב ולה שני פיות גמד אורכה', [כלומר, עשה לו חרב בעלת שני צדדים חדים, ואורכה אמה בלבד כדי שיוכל לתחבה תחת בגדיו ולא תיראה]. ערוך (ערך נרמד).

ז. **הגמרא** מחשבת את מה שהכיל הים לפי מדת מרובע, ואף שכתוב בפסוק שהים שעשה שלמה היה שפתו עגול, ואם כן היה שיעורו פחות מכך, מכל מקום כעת סבורה הגמרא שהים עצמו היה מרובע ורק שפתו למעלה היתה עגולה ולכך יש למדוד את שיעור הכלתו כפי מדת המרובע. תורת חיים (ד"ה ומה). ח. **דרך** משל, אם תשרטט מרובע שרחבו וארכו עשר אמות, ותשרטט בתוכו עיגול עד צלעות המרובע, וכלומר שיהא רחבו אף הוא עשר אמות, על כך מבררת הגמרא כמה יהיה ששת המרובע יתר על העיגול. ט. **והוא** שלוש משטח העיגול הפנימי. רש"י (שבת ג. ד"ה חציו). י. **כמו** ששיננו במשנתנו כל שיש בהיקפו שלשה שמחצים יש ברוחבו טפח. רש"י (ד"ה כמלא). [וראה שם שאין חשבון זה מדוקדק ע"פ חכמי המדע אלא החשבון הוא קרוב לשלש ושביעית. ולפי זה גם ההפרש בין המרובע לעיגול שבתוכו הוא מעט פחות מרביע. שו"ת חות יאיר (סי' קנב, לפוד תרע"ו, דף 59 ע"ג פתקונים)]. וכלל נתנו חכמי המדע במדידת ששת המרובע והעיגול, ששת העיגול הוא חצי רוחב העיגול כפול שיעור זה עצמו ואת זה תכפול בשלש ושביעית בקירוב, ששת המרובע הוא אורך המרובע כפול רוחבו. תשב"ץ (ח"ב סי' קמה).

יא. **אף** שאנו עוסקים בששת המרובע והעיגול ולא בהיקפו, מכל מקום שפת המרובע לעומת ששת העיגול הוא כשתבון היקף המרובע לעומת היקף העיגול, וכשם שהיקף המרובע יתר על העיגול ברבעי, כך ששת הריבוע יתר על ששת העיגול שנמצא בתוך ששת המרובע ברבעי. ע"פ רש"י (שבת ג. ד"ה ה'מ). [ויש לציין שחשבון זה נאמר בריבוע שצלעותיו שוות וארכו רוחבו. שם הגמרא שואלת שמא נאמר שהיה הים כולו עגול גם בתחתיתו, משום שהכתוב אומר תחילה 'משפתו עד שפתו' ואחר כך כתוב 'עגול סביב', ולא כתוב בתחילה 'עגול סביב', משמע שהפסוק בא לדרשה ששפתו עגול סביב אבל למטה משפתו אינו עגול אלא מרובע. גאון יעקב (ד"ה ששת), [ויעיין ירושלמי (פ"ב ה"ב), שהטעם שאי אפשר לומר שהיה עגול משום שכבר נאמר בכתוב שהיה מרובע. ופעי"ש פני משה וקרבן העדה בפירוש דברי הירושלמי].

יב. **בלומר**, אם ארבע אמות התחתונות היו במרובע, נמצא שהם מכילות ארבע מאות אמה מעוקבות, שהם מאה שלשים ושלש מקואות [ועוד אמה יתירה], ובאמה העלינה שהיא בעיגול יש שבעים וחמש אמות מעוקבות, הרי שהיא מכילה עשרים וחמש מקואות, נמצא לפי חשבון זה שהים הכיל מאה חמשים ושמונה מקואות ומעט יותר. יד. **לשון** הכתוב שם 'וחוק השמן הבת השמן מעשר הבת מן הכור עשרת הבתים חומר', וכלומר הבת היא מדה בלח, והיא עשירית מן הכור, ושיעור מעשר השמן הוא, מעשר הבת מן החומר [-הכור]. דהיינו עשירית מן החומר, כי החומר שיעורו עשרה בתים. ע"פ רש"י ומצודת דוד (שם).

טו. **דבר** זה היה ידוע לחכמים שהכור הוא שלשים סאה. רש"י (מנחות עז. ד"ה ששת).

טז. **מאחר** שהכתוב אומר שהים שעשה שלמה הכיל אלפים בת, ואלפים בת הם מאה וחמשים מקואות, לכאורה לא היתה הגמרא צריכה לדקדק בדבר היאך היה הים שעשה שלמה, כדי להוכיח כהברייתא ששנה רבי חייא שהים שעשה שלמה הכיל מאה וחמישים מקואות, שהרי הכתוב בפירוש אומר כן. אלא הטעם שהגמרא דקדקה בדבר, הוא כדי לברר באיזה אופן היה עשוי הים שעשה שלמה. ריטב"א (ד"ה לגודשא). ובראש משביר (ד"ה לגודשא) ביאר, שהטעם שהנחזך רבי חייא לומר שהים מחזיק מאה וחמשים מקואות, הוא מפני סתירת הכתובים לכאורה, שהיינו סבורים לומר שהים מחזיק שלשת אלפים בת, ולכשון הכתוב בדברי הימים (ג' ד ה) המובא להלן בגמרא, והיינו מושיבים את הכתוב 'אלפים בת' באופן אחר [כמבואר בהערה להלן], ולכך אמר רבי חייא שאין הדבר כן אלא הים החזיק מאה וחמשים מקואות שהם אלפים בת.

יז. **מלשון** הגמרא נראה שאין הקושיא מן הכתוב אלא על דברי רבי חייא, אבל אין קושית הגמרא כאן על עצם סתירת הפסוקים, וכתב בראש משביר (ד"ה לגודשא) הטעם לכך, משום שבלא דברי רבי חייא היה ניתן ליישב את סתירת הכתובים עצמם ולומר שהיו בים שני חלקים, שהחלק המרובע היה רוחבו יותר מעשר אמות ומחזיק אלפים אמה, והחלק העגול, שהוא העליון, היה רוחבו עשר אמות ומחזיק אלף אמה נוספות. ואם כן הפסוק שבו כתוב 'אלפים בת יכיל' מדבר רק על החלק המרובע, שהוא התחתון, והפסוק שבו כתוב 'שלשת אלפים' מדבר על סך כל האמות שהיו בים, שהם שלשת אלפים [אלפים במרובע ואלף בעגול], ואין כלל סתירה בפסוקים. אמנם לפי דברי רבי חייא שהים כולו הכיל מאה וחמשים מקואות, שהם אלפים בת, שוב אי אפשר ליישב סתירת הפסוקים כאמור. [וראה בספרי (נשא סי' מג) שם הוכאו הדרה כתובים הנראים לכאורה סותרים זה לזה, והובא שם גם סתירה זו, וכן את תירוצי הגמרא שלהלן].

מדה של שלשת אלפים בת, אבל כשמניחים בו דבר לח כגון מים אינו מכיל אלא אלפים בת.

מתירוץ זה לומדת הגמרא הלכה: אָמַר אַבָּיֵי, מאחר שהגמרא תירצה שהנאמר בדברי הימים (שם) שהיה שעשה שלמה החזיק שלשת אלפים בת, הוא מפני שנכלל במידתו גם הגודש, **שְׁמַע מִינַּהּ** - תשמע מכך, **שֶׁהָאִי גּוּדְשָׁא תְּלָתָא הֲוֵי** - כלי שגובהו מחצית מאורכו ומרחבו[יד], הגודש שלו מכיל שליש מהכמות הנמצא בתוך הכלי והנמצא בגודש גם יחד, והיינו שהגודש יכול להכיל חצי ממה שהכלי מכיל בתוכו[טו]. **וְתַנָּן נָמֵי** - וכן שנינו במשנה (כלים פט"ו מ"ח, פ"ח מ"ט ומ"ג) שהגודש שנוסף לכלי הוא שלישי[טז], **שִׁירָה** - ארגז עץ המחובר לעגלה, ועשוי למרכב נשים[יז], **תֵּיבָה** של עץ, העומדת לפני השולחני, **וּמִגְדָּל** - ארון של עץ, **גְּזוֹרֶת הַקָּשׁ** - סל גדול העשוי מקש, **וְגִזְרַת הַקָּנִים** - סל גדול העשוי מקנים[יח], **וְכוֹר סְפִינָה אֲלַכְסַנְדְּרִית** - בריכה של עץ שעושים בספינה גדולה, ומניחים בתוכה מים מתוקים לשתייה[יט], **אַף עַל פִּי כֵן שֶׁיֵּשׁ לָהֶן** - לכל אלו השנויים לעיל[כ], **שִׁוּלַּיִם**, ואין התחתית שלהם שטוחה אלא רחבה, והם יושבים על הקרקע, ואינם עשויים להיטלטל ממקום למקום אלא להיות מונחים במקום אחד, **וְהֵן מַחֲזִיקוֹת אַרְבָּעִים סְאָה בַּסָּאָה** - מכילות שיעור ארבעים סאה של דבר לח, **שֶׁהֵן** כמות השוה ל**כּוֹרִים בְּגָבְשׁ** - ששים סאה של דבר יבש[כא], שהרי בדבר יבש אפשר למלאות את הכלי בגודש, הרי הן **טְהוֹרִין** - אינם מקבלים טומאה, כיון שהם גדולים ביותר ואינם עשויים להיטלטל כשהם מלאים, ולכן אין תורת כלי עליהם[כב]. הרי מוכח ממשנה זו שכלי המחזיק בתוכו ארבעים סאה מכיל בגודשו עשרים סאה נוספות שהם שליש יותר.

* * *

משנה משנתנו מבארת מהו שיעור הלחי שמניחים בפתח המבוי להכשירו בשלטול: לְחָיַיִן[כח] **שֶׁאָמְרוּ** בהכשר מבוי[כט], צריך שיהיו **גּוּבְהָן עֲשָׂרָה טְפָחִים**[ל], **וְרָחְבָּן וְעָבְיָין** [ד] שיהיו **כָּל שֶׁהוּא. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, רָחְבָּן** צריך שיהיה **שְׁלֹשָׁה טְפָחִים**[לא].

*

גמרא שנינו במשנתנו: לְחָיַיִן שֶׁאָמְרוּ כוּ'. הגמרא מבררת כשיטת מי נשנתה משנתנו: שואלת הגמרא: לֵימָא תְּנַן סָתְמָא - שמא נאמר שמשנתנו נשנתה בסתם **בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּאָמַר** (לעיל יח:) שלהכשר מבוי **לְחָיַיִן בְּעִינַן** - צריך שני לחיין, לשני צידי המבוי, ושלא כשיטת חכמים הסוברים שדי בלחי אחד להכשר מבוי.

משיבה הגמרא: לָא - משנתנו לא נשנתה כשיטת רבי אליעזר דווקא, **וּמַאי לְחָיַיִן** - ומה שאמרו לחיין בלשון רבים, הכוונה היא על **לְחָיַיִן דְּעֵלְמָא** - כל הלחיין שעושים בפתחי המבואות שכך הם צריכים להיעשות, ולכן נקטה המשנה לשון רבים.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם כן שלשון רבים שנקטה המשנה היא משום כל הלחיין שבעולם, בדין **קוֹרָה** השנויה במשנה (לעיל יג:) 'הקורה שאמרו וכו', **נְמֵי נֵיתְנֵי** - גם כן תנקוט המשנה **קוֹרוֹת** בלשון רבים, **וְאִם יִקְשֶׁה לָךְ מַאי קוֹרוֹת** - מה היא משמעות קורות בלשון רבים, תתרץ הדיינו **קוֹרוֹת דְּעֵלְמָא** - כל הקורות שעושים בפתחי המבואות.

הגמרא חוזרת בה מתירוצה הקודם ש'לחיין' היינו כל הלחיין שעושים בפתחי המבואות, ומתרצת תירוץ אחר. מתרצת הגמרא: אכן אין הכוונה בלשון רבים על כל הלחיין שבעולם, אלא **הָכִי קָאָמַר** - כך היא כוונת משנתנו באומרה לחיין בלשון רבים, **אוֹתָן לְחָיַיִן שֶׁנִּחְלְקוּ בָּהֶן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וַחֲכָמִים** (לעיל יח:), שחכמים אומרים שדי בלחי אחד ורבי אליעזר מצריך שנים, כך צריכים לעשותם, **גּוֹבְהָן עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְרוֹחְבָּן וְעָבְיָין כָּל שֶׁהוּא.** ואין משנתנו מכריעה כדעת מי ההלכה, אם כרבי אליעזר או כחכמים[לב].

שנינו במשנתנו, שהלחיין רחבן ועוביין כל שהוא. שואלת הגמרא: וְכַמָּה הוא שיעור זה של **כָּל שֶׁהוּא**[לג]. **משיבה הגמרא: תְּנַי** - שנה **רַבִּי חִיָּיא, אֲפִילּוּ** דק **כְּחוּט הַסַּרְבָּל** [-חוט שהיו קושרים בו את הכתונת[לד]].

*

הגמרא מביאה ברייתא הדנה באחד מדיני הלחי: תָּנָא בברייתא, **עֲשָׂה לְחֵי לַחֲצִי מְבוֹי** - הניח את הלחי באמצע אורך המבוי [ציור ג], ורצה להכשיר את המבוי בטלטול, **אֵין** לוֹ הכשר שלטול **אֶלָּא לְחֵי לַחֲצִי מְבוֹי**, דהיינו ממקום הלחי ולפנים.

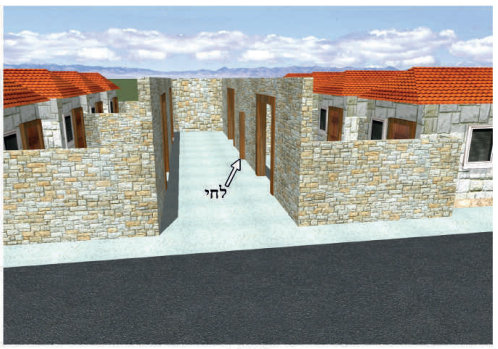

ציור ג

ארבעים סאה. מלאכת שלמה (כלים שם) [וכן פירש הריטב"א (ד"ה אבל) מה דברי הגמרא כאן].

כה. **כן** פירש המשנה אחרונה (כלים שם), שמה שצריכים שיהיו להם שוליים דשיהיו מחזיקים ארבעים סאה, היינו בכל הכלים השנויים קודם לכן. ועי"ש שתמה על התוספות יו"ט (כלים פ"ט מ"ו) שלא פירש כן. כו. **הכור** הוא ששים סאה, והרי שכורים הם ששים סאה. כז. **בטומאת** כלים נאמר בתורה (ויקרא יא נג) 'וכל אשר יפול עליו מהם' [-משמותם השורצים] במותם יטמא, מכל כלי עץ או בגד או עור או שק'. ודרשו חכמים (מועה"ק כו:) שהוקשו כלי עץ לשק, מה שק מיטלטל מלא וריקם, אף כל שמיטלטל מלא וריקם. וכתב רש"י (שם ד"ה מה שק) שלימות זה בא למעט כלי עץ העשוי לנחת [-לנוח במקום אחד] שאינו מיטלטל מלא ולא ריקן, וכן למעט כלי עץ המחזיק ארבעים סאה, שאף על פי שהוא מיטלטל ריקן אינו מיטלטל מלא, שאם יטלטלנו מלא ישבר. כח. **בְּמִלֹּאתֹ** שלמה (מ"א) כתב בשם החכם הר"ר יוסף אשכנזי בעניין ניקוד תיבת 'לחיים', שיש לנקד את האות יו"ד הראשונה בחיריק, והיו"ד השניה נחה, כך, 'לְחַיִם'. אך הביא שיטה אחרת, שיש לנקד 'לְחָיִים'. כט. **לְחֵי'** (ל:) שנינו, 'הכשר מבוי בית שמאי אומרים, לחי וקורה ובית הלל אומרים, או לחי או קורה רבי אליעזר אומר, לחיין'. ומשנתנו מבארת מהו שיעור הלחי, ובגמרא להלן יבואר מדוע אמרו במשנתנו 'לחיין' בלשון רבים כדעת רבי אליעזר, ולא לחי בלשון יחיד. ל. **שזה** הוא שיעור הפחות ביותר של גובה המבוי, ואפילו אם היה גובה המבוי הרבה, די בלחי עשרה טפחים. רמב"ם (פירוש המשניות פ"י). לא. **מעצו** של רבי יוסי פירש רבינו יהונתן (ד"ה ר' יוסי), משום שהוא מצריך שיהיה במחיצה שיעור חשוב, והיינו שלשה טפחים, מפני שאם יעשנו פחות משלשה טפחים יש לחוש שיעמידנו בריחוק מן הכותל שלשה טפחים, ואז 'אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה' (לעיל יב:) כלומר האויר שבשני צידי הלחי מבטלו והרי זה כאילו אינו, ולכך מצריך רבי יוסי שיהיה הלחי רחב שלשה טפחים, ואפילו אם הוא עומד בסמוך לכותל [ואז אין להחל בהערה על דברי הגמרא בדין לחי הרחוק מן הכותל]. לב. **מבוין** שמשנתנו עוסקת בדין שיעור הלחיים, משמיעה המשנה בדרך אגב, שאף שנחלקו רבי אליעזר וחכמים בענין מספר הלחיים לא נחלקו בשיעורם כלל. ריטב"א (ד"ה לחיין). לג. **מאחר** שמצינו שיש שיעור לכל שהוא, כגון מה ששנינו בשיתופי מבואות (לעיל ח:), שמגביה חבית של פירות משהו מן הקרקע וזוכה זה עבור כולם, ואמרו שם 'משהו' הוא טפח, ולכן שואלת הגמרא כאן, כמה הוא שיעור זה של כל שהוא ששנינו בלחיים. ריטב"א (ד"ה וכמה). לד. **רש"י** (ד"ה כחוט הסרבל) תירגם קו"ט. ובאורצ לעזי רש"י כתב שהיא שמלה או כתונת. ורש"י (בבא קמא קי: ד"ה כחוט) כתב שקושרים בו את בית הצואר וקורין אותו מונטי"ל. וכתב שם באורצ לעזי רש"י שהיא גלימה. ונראה שהיה להם בגד העשוי כמין גלימה ללא שרוולים שהיו קושרים את שני קצותיו תחת הצואר, בתרומת הדשן (סי' נב) משמע שחוט הסרבל עבי אצבע. אמנם כמה ראשונים חלקו על זה [עי' בי"ח (סוף סי' שסב סק"ב) שהביאם, וכתב שכיון שאין ירוע שיעור הסרבל על כן הקילו שדי בלחי כל שהוא] וכן פסק בשולחן ערוך (שם ס"ו) שיכול לעשותו משברים או

שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא - והרי דבר פשוט הוא שאין לו לטלטל מן הלחי ולחזרן. **משיבה הגמרא: אֶלָּא אֵימָא** - כך תגרום בדברי הברייתא, עשה לחי לחצי מבוי **יֵשׁ לוֹ חֲצִי מָבוֹי**, וחידוש הברייתא הוא שיכול לטלטל מן הלחי ולפנים.

מקשה הגמרא: הָא נָמֵי פְּשִׁיטָא - הלא גם דבר זה הוא פשוט, שכיון שעשה לחי יכול לטלטל ממקום הלחי ולפנים. **מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא** - שמא תאמר, **לֵיהוֹשׁ לֵיהֵימָא אַתֵּי לְאִישְׁתַּמּוֹשֵׁי בְּכוּפֵּיהּ** - שיש לחוש שמא יבוא להשתמש בכל המבוי, ולכך יהיה אסור לו להשתמש אף בחצי המבוי שממקום הלחי ולפנים, **קָא מַשְׁמַע לַן** - משמיעה לנו הברייתא שאין לחוש לכך, ויכול להשתמש במבוי עד המקום שיש לו לחי.

★

הגמרא מביאה דין נוסף בהלכות לחי: אָמַר רָבָא, עָשָׂה אָחִי לְמִבּוֹי וְהִגְבִּיהוּ מִן הַקָּרְקַע שָׁלֹשָׁה טפחים [ציור ד], **אוֹ שֶׁהִפְלִיגוּ** - הרחיקו **מִן הַכּוֹתֶל שָׁלֹשָׁה** טפחים [ציור ה], **לֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם** - לא תיקן את המבוי כלום לענין היתר טלטול**לה**. **וְאַפִּילּוּ תֵּרָבָּן שְׁמָעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל דְּאָמַר** (לעיל ע"ח:) לענין קורה היוצאת מכותל אחד ואינה נוגעת בכותל השני, שאם המרחק הוא פחות מארבעה טפחים **אֲמָרִינַן לְבוּד, הָנֵי מִילֵּי** - דבריו נאמרו רק לענין **לְמֵיעֲלָה**, דהיינו כגון קורה, **אֲבָל לְמֶטָּה** - סמוך לקרקע, **בֵּינַיִם דַּהֲוָיָא** - כיון שלחי זה הוא גבוה מן הקרקע שלשה טפחים, הרי זו **מְחִיצָה שֶׁהַגָּדִיִּין בּוֹקְעִין** ועוברין **בָּהּ**, וכל מחיצה שהגדיים יכולים לבקוע ולעבור בה אינה נחשבת מחיצה, ובזה **לֹא קָאָמַר** רבן שמעון בן גמליאל דין לבוד**לו**.

★

שנינו במשנה: רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, רַחְבָּן שֶׁל שָׁלֹשָׁה טְפָחִים. הגמרא מבררת כדעת **מי** ההלכה, **כְּחַכְמִים אוֹ כְּרַבִּי יוֹסֵי, וְאַגַּב כַּךְ הִיא מַכְרִיעָה גַּם בְּמַחְלוֹקֶת אַחֶרֶת שֶׁבֵּינֵיהֶם: אָמַר רַב יוֹסֵף אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי, לֹא בְּהִילְּכָתָא מַאי** - מי מלח שעושים אותם כדי לכבוש בהם ירקות, ואוסר רבי יוסי במשנה (שבת קח:) לעשות מהם אף מי מלח מועטים בשבת**לי**, וחכמים מתירים, ואמר רב יוסף שאין הלכה בזה כרבי יוסי, אלא מותר לעשות מי מלח מועטים וכדעת חכמים. **וְלֹא בְּלֹחֲיָין** - ואף אין הלכה כרבי יוסי בדין לחי השנוי במשנתנו, במה שאמר שצריך לחי רחב שלשה טפחים, אלא די במשהו כדברי חכמים.

אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּחִינָּנָא לרב יוסף, **בְּהִילְּכֵי אֲמְרַתְּ לָן** - בהילמי אכן אמרת לנו שאין הלכה כרבי יוסי, אבל **בְּלֹחֲיָין לָא אֲמַרְתְּ לָן** שאין הלכה כרבי יוסי**לח**. אמר לו רב יוסף, **מַאי שְׁנָא** - וכי מה שונה הדין **בְּהִילְּכֵי** שמשום **דְּפָלְגִי רַבָּנַן עֲלֵיהּ** - שחכמים חולקים על ברבי, הדין נותן שלא תהא הלכה כמותו, **לְחַיָּנֵי נָמֵי פְּלִיגִי רַבָּנַן עֲלֵיהּ** - הרי גם בלחיין חולקים חכמים על דבריו, ואם כן הדין נותן שאף בהן לא תהא הלכה כמותו.

אָמַר לֵיהּ רב הונא בר חיננא לרב יוסף, **שָׁאנֵי** - שונה דין **לְחַיָּנֵי** שראוי שתהיה בהם הלכה כרבי יוסי, **מְשׁוּם דְּהָאי רַבִּי בְּנָוְותֵיהּ** - שאף רבי סובר בזה כמותו**לט**.

רַב רְחוּמֵי מְתִנֵּי הָכֵי - רב רחומי היה שונה דין זה כמו ששנינו לעיל, וכך שנה, **אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַב שְׁמוּאֵל [בַּר שִׁילַת] מְשֻׁמֵּיהּ דְּרַב, אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי, לֹא בְּהִילְּכֵי וְלֹא בְּלֹחֲיָין. אָמְרוּ לֵיהּ** התלמידים לרב רחומי**מ**, **אֲמָרְתָּ** - וכי אמנם כך אתה אומר, שאין הלכה כרבי יוסי בשניהם. **אָמַר לָהוּ** - אמר להם רב רחומי, **לָא** - אין אני אומר כן. **אָמַר רָבָא, הָאֱלֹהִים** - שבועה**מא** שרב רחומי אכן **אָמְרָהּ** - שנה דין זה שאין הלכה כרבי יוסי, **וּגְמִירְנָא לָהּ מִינֵּיהּ** - ולמדתי דין זה ממנו, אלא שחזר בו מדבריו, **וְאַי סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֵין חָדָר בְּיִחּ** - ומה הטעם שחזר בו, **מְשׁוּם דְּרַבִּי יוֹסֵי נִימּוּקוֹ עִמּוֹ** - נותן טעם לדבריו בכל מקום, ועל כן סובר רב רחומי כמותו.

אָמַר לֵיהּ רָבָא בַּר רַב חָנָן לְאַבַּיֵי, הֵילְּכָתָא מַאי - האיך נפסקה ההלכה בדין רחוב לחי, כחכמים או כרבי יוסי, **אָמַר לֵיהּ** אביי לרבא בר רב חנן, **פּוֹק חֲזֵי מַאי עָמְא דְּבַר** - צא וראה האיך נוהגים העם**מב**, וכיון שנוהגים לעשותו אפילו משהו, הרי מוכח שהלכה כחכמים**מג**.

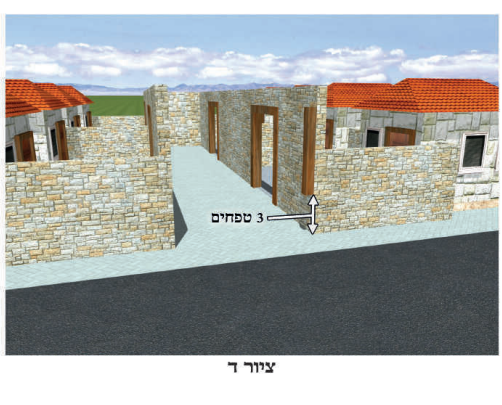

ציור ד

ציור ה

שברים המדובקים בכותל [והיינו כל פחות משלשה טפחים בגובה עשרה טפחים כדין לבוד. ע"פ מג"א (סס סק"ו)], או בטיחת סיד שיש בה ממשות על הכותל. לח. **הטעם** לכך שלחי שהגביהו מן הארץ שלשה טפחים אינו בתורת לחי, יתבאר להלן בדברי רבן שמעון בן גמליאל, משום שהיא מחיצה שהגדיים בוקעים בה. והטעם לכך שאם הרחיקו מן הכותל שלשה טפחים אינו לחי, פירש רבינו יהונתן (ד"ה ר' יוסי) כיון שהאויר שמשני צידי הלחי מבטל את הלחי וכאילו הוא אינו. אמנם אם היה הלחי רחב יותר משלשה טפחים, כתב השלטי גבורים (פוס ב) בשם ראי"ז, שאף שהרחיקו מן הכותל שלשה טפחים הרי זה לחי, והואיל והעומד מרובה על הפרוץ. אך התוספות (לעיל י: ד"ה ומשם) כתבו על מה שאמרו בגמרא (שם) שמבוי שהוא רחב יותר מעשר אמות, מרחיק שתי אמות מן הכותל ומניח פס של שלש אמות, שמכל מקום צריך לחי אחר להתיר את המבוי. והוכיח מדבריהם המגן אברהם (סי' שסג סק"ט), שאפילו אם הלחי רחב יותר משלשה טפחים אין להרחיקו מן הדופן שלשה טפחים, והטעם לדבריהם פירש המחצית השקל (שם), שצריך היכר שהוא לחי, ואם הוא רחוק מן הכותל אין כאן היכר. והתבוננות שורר (כמו"ר סוה, לעיל יא: ד"ה ומשם) כתב שכיון שיש מרחק שלשה טפחים מן הכותל ללחי, הרי זו מחיצה שהגדיים בוקעים בה. [ונראה זה הובא במשנה ברורה (סי' שסג שער הציון, ס"ק יג), אמנם עיין חידושי רעק"א (ד"ה ומ"ש - הליטון) שדחה טעם זה]. [ובכתב המשנה ברורה (שם ס"ק כה) שיש להחמיר כדעת התוספות שאפילו אם הלחי רחב שלשה טפחים אין להעמידו בריחוק שלשה טפחים מן הכותל].

לט. **אבל** אם הוא פחות משלושה מורה רשב"ג שאומרים לבוד. אין החילוק בדעת רשב"ג בדין לבוד בין כשהוא בגובה או כשהוא על הארץ, משום שגם על הארץ מורה רשב"ג שיש דין לבוד, וכמו שפשוט לעיל (פ:) במבוי שרצפו בלחיין [-שהניח לאורכו כל פחות מארבעה טפחים לחי אחד], שלדעת רשב"ג אומרים בו לבוד וכולו נחשב כלחי אחד, אלא החסרון כאן הוא כשהלבוד הוא תחת המחיצה 'למטה', שהגדיים בוקעים בה ומבטלים את המחיצה, אבל במבוי שרצפו בלחיים, כיון שהלחיים קרובים לכותל אין הגדיים עוברים דרך שם. חזון איש (פרישה סי' נז סק"ו).

מ. **רש"י** (סס ד"ה ובלבד), ופירש שם, שטעם איסור עשיית מי מלח הוא משום שנראה כמעבד, שבהכנת העורות מניחים אותם בתוך מי מלח ובכך הם נעשים ראויים לשימוש, ואף הידקות כשמניחם בתוך מי מלח הם נעשים לכבשים. [ועיין טעם אחר ברמב"ם (שבת פכ"ג ה"י)].

לח. **רב** יוסף חלה ושכח תלמודו, ולאחר זמן כשהיה משנה את דבריו היו מוכיריו לו תלמידיו, כך לימדתנו בראשונה. רש"י (סס ד"ה בפוכיתא). לט. **לעיל** (ע:) הביאה הגמרא משנה (נג), שחצר קטנה שנפרצה לגדולה גדולה מותרת בטלטול וקטנה אסורה. ושנה רב אדא בר אבימי בריית'א המפרשת משנה זו שהחצר הקטנה רחבה עשר אמות והגדולה אחת עשרה אמות, וביארו בגמרא (שם ו:) את דברי הברייתא, שהיא בשיטת רבי המצריך בחצר שרחבה עשר אמות ונפרצה כולה לרשות הרבים, שני פסין בשני צידיה כדי להתירה בטלטול, וסובר רבי כרבי יוסי המצריך לחי רחב שלשה טפחים, וכיון שהחצר הקטנה פתוחה לגדולה באמצעה, נמצא שהגדולה עודפת על הקטנה בכל צד בשלשה טפחים, ולכך גדולה מותרת בטלטול וקטנה אסורה, מפני שלחי הנראה מבחוץ [דהיינו להעומד בחצר הגדולה] ושוה מבפנים [דהיינו להעומד בחצר הקטנה] אינו נידון כלחי להצר הפנימית, הרי שרבי סבר בדין לחי שצריך שלשה טפחים כדעת רבי יוסי. רש"י (ד"ה משום). מא. **ריטב"א** (ד"ה אמרי). מב. **'האלהים'** היינו לשון שבועה באלהים, ושכיח בגמרא ראה ברכות (כ:) שבת (נ:) ועוד. הגהות ר"מ שטראשון (ד"ה ומ"ש - הליטון) שדחה טעם זה]. מג. **וכתב** הריטב"א (ד"ה אמר לבו), שאכן אין ההלכה כרבי יוסי, שהרי רבא תמה על מה שרב רחומי חזר בו, וכן רב יוסף אמר שאין הלכה כרבי יוסי, ועוד שנהגו העם כרבנן לעשותו משהו. ונעם אלו החכמים שאין פוסקים כרבי יוסי, הוא משום שהם טובים שלא נאמר כלל זה שרבי יוסי נימוקו עמו, אלא כשחולק על היחיד, אבל כשחולק על דברי הרבים אין ההלכה כמותו, ובהלכות אלו של הילמי ולחיין חכמים חולקים עליו. ורבינו חננאל (ד"ה אמר) פסק כרבי יוסי. ובשולחן ערוך (סי' שסג ס"ג) פסק כחכמים שדי בלחי כל שהוא. ומכיון שאין ההלכה כרבי יוסי בלחיים, כל שכן שבהילמי אין ההלכה כמותו, שהרי אפילו רב הונא בר חיננא שסובר שהלכה

אִיקָּא דְּמַתְנֵי לַהּ - יש ששנו את שאלתו של רבא בר רב חנן ותשובת אביי, **אַהָא** - על מחלוקת זו, ששנינו במשנה (בכורות מד.), **הַשּׁוֹתֶה מַיִם לְגַמְאוֹ** - מפני שהוא צמא, ולא כדי להעביר איזה דבר העומד לו בגרונו[מי], **אוֹמֵר** בתחילה ברכת **שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ** ולבסוף אינו מברך כלום. **רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר**, מברך בתחילה[מה] **בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָן עַל כָּל מַה שֶּׁבָּרָאתָ[מו]**. ועל מחלוקת זו **אָמַר לֵיהּ רַב חָנָן[מז] לְאַבָּיֵי, הִלְכָתָא מָאי** - כמי נפסקה ההלכה, כחכמים או כרבי טרפון, ועל כך **אָמַר לֵיהּ** אביי, **פּוֹק חֲזֵי מָאי עָמְּא דָּבַר** - צא וראה האיך נוהגים העם, וכבר נהגו העם לברך בתחילה שהכל נהיה בדברו, הרי שלא נהגו כרבי טרפון הסובר שמברכים בתחילה בורא נפשות[מח].

כרבי יוסי בלחיים מודה בהילמי שאין הלכה כמותו. ואם כן מותר לעשות בשבת מעט מי מלח כדי ליתן על עופות צלויין. ואף לדעת רבי יוסי, מותר ליתן עליהם מלח ואחר כך משקין, כיון שהשמנונית שבעופות מחלישׁ את כח המלח, וכמו ששנינו במשנה (שבת קכ:) 'ואלו הן מי מלח המותרין [לדעת רבי יוסי], נותן שמן לכתחילה לתוך המים או לתוך המלח. תוספות (ד"ה פוק). ולהלכה ראה שולחן ערוך (או"ח סי' שכ סי"ג). מד. **רש"י** (ד"ה לגמאו) ע"פ מה שאמרו בברכות (מ:) שכוונת המשנה היא למעט מי ששותה משום שנתקנה לו עצם בגרונו, שאינו מברך. וראה שם בתוספות (מה. ד"ה מזנקתים) שדין זה הוא דווקא במים שאין לו הנאה מן השתייה אלא כששותה לצמאו, אבל אם שותה משקה אחר להעביר את התקוע לו בגרונו, מברך, כיון שנהנה משתיית המשקה אף על פי שאינו צמא. מה. **כן** פירש רש"י (ד"ה ט"ו) שמחלוקת רבי טרפון וחכמים היא לענין ברכה שלפניה. וכתב, שיש שפירשו שלדעת רבי טרפון מברך בורא נפשות בין בתחילה ובין לבסוף. ודחה פירוש זה, משום ששנינו בנדה (נג:) 'יש שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו', ושאלו בגמרא שם, מה בא לרבות רין זה, והשיבו באחד האופנים, שהיינו לרבות מים שאינו מברך לאחריהם. והקשו על זה שם לדעת רב פפא הסובר שמברך על המים לאחריהם, מה באה המשנה לרבות. ומוכח ממה שהקשו רק לדעת רב פפא, שלדעת רבי טרפון אין לברך על המים לאחריהם, שאם לא כן, לא היתה הגמרא צריכה להקשות מדברי אמורא [-רב פפא] הסובר כשיטת חבירו, אלא מדברי תנא [-רבי טרפון] הסובר כן, ועל כרחך שכוונת רבי טרפון באומרו 'בורא נפשות רבות' היינו רק שזו היא ברכה הראשונה שיש לברך על המים, אבל לא ברכה אחרונה. וכן כתבו התוספות (בכורות מה. ד"ה רבי). וכן היא דעת רבינו יונה (שם מה. ד"ה ממני) והרא"ה (שם מה: ד"ה השותה). מו. **ענין** נוסח הברכה עיין בהגהות וציונים כאן, ובמסכת ברכות (נ:) ובהגהות וציונים שם. וכתבו התוספות (שם ד"ה פוק) שמסיים ברכה זו ואומר 'להחיות בהם נפש כל חי ברוך חי העולמים' [וראה שם מה שכתב בשם הירושלמי]. וביאור הברכה פירשו התוספות (שם), ש'חסרונן' הם דברים ההכרחיים לקיום האדם כמו לחם ומים, ו'על כל מה שברא' הם שאר דברים שבעולם שאפשר להתקיים בלעדיהם והם עשויים רק לתענוג. אמנם הרשב"א (ברכות מ"ח סי' קמט) פירש, ש'וחסרונן' הוא על הנפשות עצמם שהם חסרים, ומברך על שברא נפשות רבות שחסרות וצריכות למה שברא. ערך כתב שם הרשב"א, שברכה זו אין חותמים בה. מז. **בגמרא** ברכות (מה.) הגירסא 'אמר ליה רבא בר רב חנן', והיינו אותו אמורא שהזכירו בגמרא לעיל בלשון הראשון. וכן היא גירסת הגמרא בברכות (מה.). ולפי לשון זו השנית, לא נאמר בגמרא שמנהג העולם במחלוקת רבי יוסי וחכמים בלחיים כדעת חכמים במשהו, אלא מנהג העולם נאמר רק על ברכה הראשונה שלפני השתייה. מח. **רש"י** (בכורות מה. ד"ה מאי) כתב שנהגו העם לברך בתחילה שהכל נהיה בדברו ולבסוף בורא נפשות. אמנם מנהג זה שמברכים לבסוף בורא נפשות רבות, כתב הריטב"א (שם ד"ה פוק) שהוא משום שנהגו כדעת רב פפא האומר שם (מד:) שגם על המים מברך תחילה וסוף [וראה שם גם בתוספות (שם ד"ה ענינא)], ומכל מקום מתבאר ממנהג העולם שהלכה כרבנן הסוברים שמברך תחילה שהכל נהיה בדברו, שאילו לדעת רבי טרפון מברך בתחילה בורא נפשות. וכן כתב הרא"ה (שם מה. ד"ה ש"מ) שאמר לו פוק חזי מאי עמא דבר, והיינו שנהגו לברך בתחילה שהכל.

הגמרא מביאה מחלוקת בדין לחי העומד מאליו: אִיתְּמַר - נאמר בבית המדרש, **לְחִי הָעוֹמֵד מֵאֲלָיו** - לחי העומד בצד כותל המבוי במקום הראוי ללחי, אך לא קבעוהו שם לשם הכשר המבוי, אלא היה עומד מאליו במקום זה[א], **אַבָּיֵי אָמַר, הֲוֵי לְחִי** - הרי זה לחי, ומכשיר את המבוי בטלטול, **וְרָבָא אָמַר, לֹא הֲוֵי לְחִי** - אין זה לחי שמכשיר את המבוי.

הגמרא מבארת במה נחלקו אביי ורבא. אומרת הגמרא: הֵיכָא דְּלֹא סָמְכִינַן עֲלֵיהּ מֵאֶתְמוֹל - כאשר לא היתה דעתם של בני המבוי מערב שבת לסמוך על הלחי העומד מאליו, וכגון שהיה שם לחי אחר שסמכו עליו להכשר המבוי, ובשבת נפל אותו לחי האחר, וכעת בשבת רוצים לסמוך על הלחי העומד שם מאליו, בזה **כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי** - לא נחלקו בדבר זה אביי ורבא, ושניהם מודים **דְּלֹא הֲוֵי לְחִי**, כיון שלא סמכו עליו להכשר המבוי מערב שבת[ב], **כִּי פְּלִיגִי** - במה נחלקו, **הֵיכָא דְּסָמְכִינַן עֲלֵיהּ מֵאֶתְמוֹל** - כאשר סמכו בני המבוי מערב שבת על הלחי שהיה עומד שם מאליו, **אַבָּיֵי אָמַר, הֲוֵי לְחִי, דְּהָא סָמְכִינַן עֲלֵיהּ מֵאֶתְמוֹל** - שהרי סמכו עליו מערב שבת, **וְרָבָא אָמַר, לֹא הֲוֵי לְחִי, דַּיְנוּ דְּסָמְכִינַן לֵאו אַדַּעְתֵּיהּ דְּהָכִי עֲבִידִי** - כיון שמתחילה לא הניחוהו שם להכשר המבוי **לֹא הֲוֵי לְחִי**[ג].

הגמרא מבררת אם מחלוקת זו שנחלקו בה אביי ורבא היא אף במחיצה העומדת מאליה. אומרת הגמרא: קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ - היה עולה בדעתך לומר, **כִּי הֵיכִי דְּפָלְגִי בְּלֹא לְחִי** - כשם שנחלקו אביי ורבא בלחי העומד מאליו אם הוא נחשב ללחי או לא, **פָּלְגִי נָמֵי** - נחלקו אף **בְּמְחִיצָה** העומדת מאליה, שלדעת אביי נחשבת למחיצה ולדעת רבא אין זה נחשב למחיצה[ד].

הגמרא רוצה להוכיח מכמה מקומות אם מחיצה העומדת מאליה יש לה דין מחיצה: תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה שמחיצה העומדת מאליה יש לה דין מחיצה, שנינו במשנה (סוכה מ:) **הַעוֹשֶׂה סוּכָתוֹ בֵּין הָאִילָנוֹת, וְאִילָנוֹת הֵם דְּפָנוֹת לָהּ** - לסוכה, הרי זו סוכה **כְּשֵׁרָה**. ומוכח שמחיצה העשויה מאליה הרי היא מחיצה כשרה, שהרי האילנות שמשתמש בהם למחיצת הסוכה, עשויות מאליהן הן[ה].

דוחה הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כאן במשנה זו במה אנו עוסקים, **שֶׁעֲשָׂאָן מְתֻחֶיהָ לָהָךְ** - שנטע את האילנות מתחילה כדי לעשותן דופן לסוכה, ולכך אין הן מחיצות העשויות מאליהן.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם כן שנטען מתחילה לעשותן דופן לסוכה, **פְּשִׁיטָא** - הרי דין פשוט הוא שהן כשרות לדופן סוכה, ומה החידוש בכך.

מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא - שמא תאמר שיש **לְיגְזוֹר** שלא לעשות מהאילנות דופן לסוכה, **דִּילְמָא אָתֵי לְאִישְׁתַּמּוּשֵׁי** - שמא יבוא להשתמש **בְּאִילָּן** זה של הסוכה ביום טוב ויעלה בו, ומתוך כך עלול הוא לתלוש מן האילן לאיזה צורך, ויעבור על איסור תורה של קוצר[ו]. **קָא מַשְׁמַע לָן** - משמיעה לנו המשנה שאין לגזור משום כך ומותר לעשות את האילנות דופן לסוכה.

הגמרא מביאה ראיה ממקום אחר: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא לענין פסי ביראות [-עמודים שמניחים סביבות באר מים הנמצאת ברשות הרבים, כדי שישמשו כמחיצות ויעשו את המקום שבין העמודים לרשות היחיד, ויוכלו להוציא מים מהבאר שהיא רשות היחיד להשקות בהם את הבהמות העומדות בצד הבאר[ז], אם **הָיָה שָׁם** בצד הבאר, **אֵילָן אוֹ גָּדֵר** של אבנים[ח] שרחבם אמה על אמה[ט], **אוֹ חִיצַּת הַקָּנִים** - קנים נטועים וסמוכים זה לזה כעין מחיצה, הרי זה **נִידּוֹן מְשׁוּם דִּיּוֹמְד** - נחשב למחיצה כדין דיומד [-שני עמודים מחוברים כמין האות ד"י"ש] הראויים לפסי ביראות [ציור ב]. ומברייתא זו יש להוכיח שמחיצה העומדת מאליה היא מחיצה, שהרי האילן והגדר ומחיצת הקנים שסומך עליהם לפסי ביראות נעשו מאליהם, ולא העמידום שם לשם מחיצה.

דוחה הגמרא ראיה זו: הָכָא נָמֵי - גם כאן בדין פסי ביראות, **בְּמַאי עָסְקִינַן** - במה אנו עוסקים, **שֶׁעֲשָׂאָן מְתֻחֶיהָ לָהָךְ** - לשם פסי ביראות, ולכך יכול להחשיבם למחיצה כיון שאין זו מחיצה הנעשית מאליה.

מקשה הגמרא על דחייה זו: אִי הָכִי - אם כן שעשאן לשם מחיצה, **מַאי קָא מַשְׁמַע לָן** - מהו החידוש בכך שיכול להחשיבם כמחיצה לענין פסי ביראות?

מתרצת הגמרא: [קָא מַשְׁמַע לָן] - הברייתא באה כדי להשמיענו דין דיומד כשהיתה **חִיצַּת הַקָּנִים** עשויה **קָנֶה קָנֶה** ורווח של **פְּחוֹת מִשִּׁשָּׁה טְפָחִים** בסתם, ובאופן זה ודאי אין צריך לקלוע את הענפים, ומזה הביאו ראיה כאן בגמרא שפחיצה העומדת מאליה יש לה דין מחיצה. ז. **רש"י** (ע"פ ט: ד"ה שמא). וכמו ששנינו (שם) שאין עולין באילן ביום טוב משום גזירה שמא יתלוש. ואין החשש משום שיבא לתלוש בלא כוונה מן האילן, מפני שהתולש ואינו מתכוין אינו עובר בכך איסור תורה, ולא עשו חכמים גזירה לגזירה, אלא החשש הוא שיתלוש במתכוין ואז יעבור על איסור תורה של קוצר. ע"פ רש"י להלן (ק: ד"ה משמש). ח. **בור המים** הוא רשות היחיד כיון שרחבו ארבעה על ארבעה טפחים ועומקו יותר מעשרה טפחים. והואיל ואסור מן התורה להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, נמצא שכשמוציא מים מן הבור ומניחם על שפת הבור שהוא רשות הרבים עובר על איסור תורה. ולכן תיקנו חכמים להמותיקם של עולי רגלים, שבבאר המשמשת לרבים, יעשו ארבעה עמודים שכל אחד מהם עשוי משני עמודים שרחבם אמה וגובהם עשרה טפחים ומחבר כל שנים מהם כמין האות 'ר"י"ש', ומניחם בארבעה צידי הבור, ומותר להוציא מים מן הבור לתוך השטח שבין העמודים, וכן מותר לטלטל את המים בכל שטח זה. גמרא להלן (ח: ס"ג, כ:). [וכל פרטי דינים אלו נתבארו בפרק עושין פסין (ח: ופ"ב)]. ט. **כתם** גדר היא גדר של אבנים. רש"י (סוכה כה: ד"ה ע"ז). י. **דהיינו** שאפשר לתחזק מן האילן או מן הגדר ולהוציא מתוכם את עובי עיגול האילן או את רוחב הגדר, באופן שיישאר בהם אמה לכל צד כמין שני דפנות העשויות כהוגן. יא. **לְבאורה** היתה הגמרא יכולה לתרץ גם כאן כמו שתירצה לעיל, שתידוש הברייתא הוא שאין לגזור באילן שמא ישתמש בו ויתלוש ממנו בשבת. אמנם תירוץ זה אינו מסתבר כאן, שהרי הברייתא הביאה דין זה גם בתיבת הקנים וגדר, ובהם לא שייך הטעם שמא יעלה באילן, ולא מסתבר שהברייתא תכתוב שני דינים אלו אגב אילן, ותוספות (ד"ה ע"ז). ואף שגם לפי תירוץ הגמרא תידוש הברייתא הוא רק לענין חיצת הקנים, מכל מקום הרי גם באילן יש חידוש שלא גזרו שמא יעלה בו, ואם כן הרי בשני דברים מתוך שלשה יש חידוש, ואגב כן נכתב בברייתא גם דין

א. **כלומר**, קבעו אדם שם בידיים, אלא שלא קבעו לשם לחי אלא לצורך אחר, גם זה נחשב לחי העומד מאליו. כן פירש הבית יוסף (או"ח סי' שפב סי"ח) בדעת רש"י. ורבינו חננאל (ע"פ שמואל) פירש, כגון אילן וכיוצא בו שגדלו מאליהם שם ולא הניחם אדם כלל (ציור א). ב. **אבל** אם לא היה שם לחי אחר, אלא רק לחי זה, או שהיה שם לחי אחר ונפל לבור שבת, אפילו לא סמך על הלחי הזה בפירוש שישמש כלחי, אין בזה החסרון של לא סמכו עליו מאתמול, אלא החסרון הוא דווקא כשהיה שם לחי אחר שעליו היה סומך. רשב"א (מנחת קנאות קונטרס מנחת שבת ס"ק ח), וכן כתב הבית יוסף (שם) בדעת רש"י (ד"ה סיכך). ג. **בעת** הגמרא מניחה בפשיטות שמחלוקת אביי ורבא היא רק בלחי שסמכו עליו בערב שבת, ולהלן בסוף העמוד, הגמרא תוכיח זאת ממעשה שהיה במבוי של בר חבו, ושם יבואר טעם מחלוקתם. ד. **אין** הגמרא סבורה בדעת רבא שצריך לעשות את המחיצה בכוונה לשם 'מחיצה', אלא הגמרא סבורה שצריך לעשותה לשם 'מחיצה', ולא שנעשית מאליה, כגון אילן שגדל מאליו ולא נעשה בכוונה לשם מחיצה. גאון יעקב (ד"ה פליגי) וחזון איש (או"ח סי' סז סק"ח). ה. **בגמרא** שם העמידו משנה זו כשקלע את הענפים זה בזה ושעשאם כמין מחיצה כדי שלא יגנבו ברוח, שאם הם נעים לכאן ולכאן אין הם יכולים לשמש כמחיצה. ולפי זה הקשו התוספות (ד"ה ס"ע) האיך מביאה הגמרא ראיה משם לדין מחיצה הנעשית מאליה שהיא כשרה, והרי שם, לאחר שקלע את הענפים זה בזה ועשאם למחיצה, שוב אין זו מחיצה הנעשית מאליה, אלא נעשית בידי אדם היא. ותירצו, שאכן הגמרא היתה יכולה לתרץ כן שאין זו מחיצה בידי אדם, אך תירצה באופן אחר. עוד תירצו, שמה שהעמידו שם שמדובר שקלע את הענפים, היינו משום שהמשנה שם מדברת אף באופן שענפי האילן הם המשמשים למחיצה, ובזה הוא שהעמידו שצריך לקלוע אותם, כדי שלא יגנבו ברוח. אמנם מאחר שהמשנה שם מדברת בכל האופנים שאפשר לעשות מחיצה מאילנות, והיינו גם באופן שגזע האילן עצמו משמש למחיצה, שהרי מדובר שם 'אילנות'

ציור א

ציור ב

ביניהם, שהיינו סבורים לומר שלא תיחשב לדיומד"א, **וְהָכְתָנָא מִינַּיהּ אֲבָנֵי מַרְבָּה** - וכמו ששאל אביי מרבה, על מחיצת הקנים שהיתה עשויה קנה קנה, ורווח של פחות משלשה טפחים ביניהם, אם נחשבת כדיומד לענין פסי ביראות או לא. ואכן רבה השיב לו שמברייתא זו מוכח שנחשבת למחיצה. ואם כן חידוש הברייתא הוא, שאפילו אם אין הם סמוכים ממש אלא יש רווח של פחות משלשה טפחים ביניהם, הרי הם נחשבים לדיומד.

הגמרא מביאה ראיה ממקום אחר: תָּא שְׁמַע, שנינו במשנה (לעיל נג:): **אֵילָן הַמַּסֵּךְ עַל הָאֶרֶץ** - אילן שהיה גדול גבוה עשרה טפחים, ועניפיו נוטים מכל צדדיו סביב ונספפים עד לארץ, **אִם אֵין קִצּוֹ** [-ענפיו] **גָּבוֹהַּ מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים**, הרי הוא כלבוד ומחובר לארץ, **וּמְטַלְטְלִין תַּחְתָּיו** בשבת, כיון שענפי האילן הם כמחיצות הגבוהות עשרה טפחים [ציור ג]יב, ומקום המוקף ארבע מחיצות הרי הוא כרשות היחיד לענין טלטול בשבת. ומכאן יש להוכיח שמחיצה הנעשית מאליה הרי היא מחיצה לענין שבת, שהרי ענפי האילן נעשו בידי שמים ולא בידי אדם.

ציור ג

דוחה הגמרא ראיה זו: הָכָא נַמִּי - גם כאן בדין אילן המיסך על הארץ, **בְּמַאי עָסְקִינַן? בְּמָה אנו עוסקים, שֶׁנִּטְּעוּ מְתֻחִילָּה לְכָךְ** - כדי להשתמש בו כמחיצות לענין שבת, ולכן אין זה נחשב למחיצה נעשית מאליה, אלא למחיצה נעשית בידי אדם.

מקשה הגמרא על דחייה זו: אִי הָכִי - אם כן שמשנה זו עוסקת במחיצה נעשית בידי אדם, **לֵימָא סֵיפָא בְּכוּפִּין** - יהא מותר לטלטל תחת כל האילן, ואפילו הוא גדול ביותר, **אֶלָּא** - ולמה **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, שאילן המיסך אֵין מְטַלְטְלִין בּוֹ** - תחתיו, בכולו, **אֶלָּא** אם כן היה גדולו **בֵּית סָאתַיִם** בלבד, אבל אם היה גדולו יותר מבית סאתים אין היתר לטלטל אלא בארבע אמות של האדם בלבד[יג], והרי חצר שהקיפוה כרי לדור בה, מותר לטלטל בכולה אפילו אם היא גדולה הרבה מבית סאתים, ואף אילן זה אם אכן נטעוהו לשם מחיצה הרי דינו כחצר המוקפת לשם דיורה".

מתרצת הגמרא: הטעם שאם היה האילן גדול מבית סאתים שאסור לטלטל בכולו, הוא **מִשּׁוּם דְּהָוֵי דִּירָה שֶׁתַּשְׁמִישָׁהּ אֲוִיר** - שזו היא דירה שאינה עשויה לצורך ההשתמשות בתוכה אלא לצורך אויר שחוצה לה, שאפילו אם נטע את האילן בשביל שיהיה מחיצה, לא נעשית מחיצה זו לדור בה, אלא בשביל שומרי השדות השומרים על השדות שסביב האילן, שיהיה להם צל תחת ענפי האילן, ועיקר שהותם שם הוא רק בעל כרחם כדי לשמור על השדות שבחוץ, **וְכָל דִּירָה שֶׁתַּשְׁמִישָׁהּ** אינה כדי לדור בתוכה, אלא **לְצורך אֲוִיר** שחוצה לה, **אֵין מְטַלְטְלִין בָּהּ** - בכולה, **אֶלָּא** כשהנהיקף שלה פחות מִבֵּית סָאתַיִם.

הגמרא מביאה ראיה ממקום אחר: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, **שָׁבַת בְּתַל** - נכנסה לו שבתיי כשהיה עומד בתל **שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה** טפחים, וְשטח התל **הוּא מֵאַרְבָּע** על ארבע **אַמּוֹת** מרובעות **וְעַד בֵּית סָאתַיִם, וְכֵן** אם נכנסה לו שבת והיה עומד **בַּגַּג** - נקיק שבין הסלעים **שֶׁהוּא עָמוֹק עֲשָׂרָה**, וְשטח הנקע **הוּא מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד בֵּית סָאתַיִם. וְכן** אם שבת **בְּקֻבָּה קְצוּרָה** - תבואה שקצרוה ונעשה מקום פנוי מתבואה, **וְשִׁיבּוּלִּים** בגובה עשרה טפחים **מְקִיפוֹת אוֹתָהּ**יד, והיה שטחה של הקמה הקצורה, מארבע אמות ועד בית סאתים, **מְהַלֵּךְ אֶת כּוּלָּהּ וְחוֹצֶה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה** - מותר לו ללילך בשבת בכל מקום התל, הנקע או הקמה שהוא מקום שביתתוי, וכן יכול לילך עד אלפים אמה מחוץ לאותו המקום, מפני שמותר לאדם לילך בשבת אלפים אמה מחוץ למקום שביתתוי. ומברייתא זו יש להוכיח שמחיצה הנעשית מאליה הרי היא מחיצה, שהרי מחיצות אלו השנויות בברייתא מאליהן נעשו.

הגמרא מבארת שאין לדחות את הראיה כדרך שדחינו לעיל. אומרת הגמרא: וְכִי תֵּימָא - ואם תרצה לומר, **הָכָא נַמִּי** - שגם כאן בברייתא עוסקת **בִּשְׁעָשָׂה** את המחיצות **מְתֻחִילָּה לְכָךְ** - כדי שישמשו לו להיקף. **בְּשֶׁלָּמָּא הָכָא חֲכָמִיי** - הברייתא מובנת אם נפרשה כך לענין קמה, דהיינו שזרע את התבואה לשם מחיצה, **אֶלָּא תֵּל וְנָקַע שמימות עולם עשויים כך, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** - איך נבארם, הרי לא מסתבר לומר שהברייתא עוסקת בתל או נקע שעשאם אדם לשם מחיצה[טז]. ומכאן שמחיצה הנעשית מאליה יש לה שם מחיצה.

מכח ראיה זו מסיקה הגמרא שמחיצה הנעשית מאליה לדעת כולם כשרה, ואביי ורבא נחלקו רק בלחי: אֶלָּא, בְּמְחִיצוֹת הנעשין מאליהן, **כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי** - לא נחלקו אביי ורבא, ואף רבא הסובר שלחי הנעשה מאליו אינו לחי, מודה דְּמחיצה הנעשית מאליה **הָוְיָא מְחִיצָה, כִּי פְּלִיגִי** - במה נחלקו, **בְּלָחִי, אֲבַיֵּי** הסובר שלחי הנעשה מאליו הוא לחי, **סָבַר מְחִיצָה מְחִיצָהטז, וּמְחִיצָה הָעֲשׂוּיָה מֵאֲלֵיהָ הָוְיָא מְחִיצָה**, ולכך גם לחי הנעשה מאליו כשר. **וְרָבָא סָבַר מְחִיצָה, הָאֲמַר** הכשר **לֶחִי הוּא מְשׁוּם הֵיקֵּר**, שאין היתר הטלטול אלא במבוי ולא ברשות הרבים[יז], ולכן **אִי עֲבִידָא בְּיָדִים** - אם נעשה הלחי בידים **הָוְיָא הֵיקֵּר** - הרי זה היכר, **וְאִי** בארבע אמות של האדם בלבד[יז]. והרי חצר שהקיפוה כרי לדור בה, מותר לטלטל בכולה אפילו אם היא גדולה הרבה מבית סאתים, ואף אילן זה אם אכן נטעוהו לשם מחיצה הרי דינו כחצר המוקפת לשם דיורה".

גדר אף שאין בו חידוש. מה שאין כן לולי תירוץ הגמרא לענין חיצת הקנים, הרי החידוש הוא רק לענין אילן שאין גדוים בו שמא יעלה ויחלוש, ולא מסתבר שנקט התנא שני דברים שאין בהם חידוש אגב דבר אחד שיש בו חידוש. מהר"ם (פסוק"מ). וראה ביאור נוסף ברש"ש (פסוק"מ). יא. **אף** שלכאורה יש לומר שהתם מחיצה זו כשרה ככל דיני 'לבוד', מכל מקום סבורה הגמרא לומר שאין מחיצה זו כשרה בפסי ביראות, משום שבפסים אלו יש חסרון שהפרדן מכל רוח מרובה על העומד, ולכך הייתי סבור שלכל הפחות בפסים עצמם צריך שיהא העומד בהם מרובה על הפרדן, או שהתא של כל פנים מחיצה של שתי וערב, ולא תתעיל מחיצה גרועה של שתי לבד או של ערב לבד. ריטב"א (יש: ד"ה מחיצתן). יב. **גם** כאן מדובר שקשר את ענפי האילן וקלעם זה בזה שלא ינועו ממקומם, שאם לא כן אין זה מחיצה, שמחיצה שאינה עומדת ברוח מצויה אינה מחיצה. גמרא (פוסק כה:). יג. **רש"י** (לעיל נט: ד"ה אלא) מבאר שאם התורתו בטלטול אפילו אם אין עירוב כלל, שזהו מקומו של אדם. משנה (לעיל מה:). יד. **בית** סאתים היינו מקום זרעיית שני סאים של תבואה, ומקום זרעיית סאה תבואה הוא חמשים על חמשים אמה, נמצא בית סאתים הוא שטח של מאה אמה על חמשים אמה, וכמרובע שיעוריו שבעים אמה ושריים על שבעים אמה ושריים. וחכמים תיקנו שיעור זה של בית סאתים לכל מקום המוקף במחיצות אף אינו מתוקן לגמרי במחיצות גמורות כל צרכן, כגון מחיצה שאינה עשויה משתי וערב (לקמן מ:), וכן היקף שלא הוקף לדירה (לקמן כב:), ואמרו שאין היקף מקום נחשב היקף במקום שלא נעשה לדירה, אם הוא גדול יותר מחצר המשכן, וחצר המשכן היתה אורכה מאה אמה ורחבה חמשים אמה. ומקשה הגמרא הואיל והיקף זה נעשה בידי אדם לדירה למה לא יהא מותר הטלטול לו אפילו הוא גדול מבית סאתים, וכמו שאנינו (לעיל נט.) בדיר, סהה, מוקצה וחצר שמטלטלים בהם אפילו יש בהם בית עשרה כורים [-בית כור הוא מקום זרעיית שלשים סאה]. רש"י (ד"ה אין ודי"ה משום) ורמב"ם (שבת פט"ו הלכה ג-ד). הקושיא שהגמרא מקשה כאן היא רק לדעת רבינו, משום שלדעת אביי הסובר שלחי הנעשה מאליו יש לו דין לחי, אם כן ודאי שמחיצה הנעשית מאליה יש לה דין מחיצה. ולדעתו אפשר לפרש, שהמשנה עוסקת במחיצה הנעשית מאליה, ואף על פי שהיא נקראת מחיצה, מכל מקום היא מחיצה גרועה, ולכך אין היתר לטלטל תחת האילן אלא כשהמקום המוקף הוא פחות מבית סאתים. אמנם לדעת רבא שהגמרא העמידה את המשנה באילן שנטעו לשם מחיצה, הגמרא מקשה מדוע אסור לטלטל תחת האילן כשגדולו יותר מבית סאתים, והרי נעשה בפירוש לשם מחיצה. טו. **שביתת** אדם לענין תחומין היא באותו מקום ששהה בו בין תשמשות. ראה סוגיא זו להלן (מט: ופלפה). טז. **במסכת** סוכה (כא:) נתבאר שמרובר שקשר את השבלים ומלאם בקש או בחבן עד שיעמדו ברוח מצויה, משום שמחיצה שאינה עומדת אפילו ברוח מצויה, אינה מחיצה. יז. **שהרי** הם מוקפים במחיצות עשרה. ואף שבתל אין מחיצות עשרה מעליו, מכל מקום כיון שמקום התל הוא גבוה עשרה טפחים, אנו רואין את המחיצות כאילו הן עולות למעלה, שכלל הוא שאומרים 'גזר אסיק מחיצתא', כלומר משוך את המחיצה שלמטה והעלה אותה ללמעלה. רש"י (ד"ה אין נוטה). [כלל זה נידון בכמה מקומות. כגון להלן (פט:), לענין טלטול בגגות העיר, וכן לענין סוכה, עיין סוכה (ד:)]. הברייתא נקטה בתל ונקע שהיה שטחם ארבע אמות ויותר, אמנם אין זה ברווקא כשהיו ארבע אמות, אלא כן הדין גם אם היו פחות מארבע אמות, אלא שבפחות מארבע אמות, אין בכך חידוש שמותר ללילך את כל המקום ואלפים אמה מחוצה לו, שהרי אף אם אדם שוהה במדבר, יש לו ארבע אמותיו ועוד אלפים אמה שחוצה להם, אלא החידוש הוא כשיש יותר מארבע אמות, שהמחיצות מחשיבות את כל המקום כולו למקום שביתתו ומותר לו ללילך מן המחיצות והלאה עוד אלפים אמה, ולכן נקטה הברייתא 'מארבע אמות'. רש"י (ד"ה ואלפים אמה; פוסק כה:). יח. **אדם** השוהה במדבר מותר לו ללילך בארבע אמותיו, וכן משם והלאה עד אלפים אמה לכל רוח. ואם הוא שוהה בעיר מונה אלפים אמה מחוץ לגבולות העיר, אבל אסור לו ללילך יותר משום איסור תחומין. ולהלן (פז:) דרשו איסור יציאה חוץ לתחום אלפים אמה מן הכתובים. יט. **'לחיי'**, כלומר, יפה אתה אומר. ע"פ רש"י (נימין ו: ד"ה לחיי). כ. **מהרש"א** (פסוק"מ ד"ה הכי). אין להקשות מכאן לדעת הסובר (פוסק כה:) שמחיצה שאינה עשויה בידי אדם אינה מחיצה, שהרי לדעתו אין חסרון אלא במחיצה שאינה יכולה להיעשות בידי אדם כלל, כגון בעלי חיים וכדומה שאין אדם יכול לעשותם, אבל במחיצת התל או הנקע מודה הוא שאין חסרון בזה שאינה עשויה בידי אדם, משום שאדם יכול לחצוב באבנים ולעשות מחיצות כעין התל או הנקע, ולכן אף אם בפועל הוא נעשה בידי שמים ולא בידי אדם הרי זו מחיצה כשרה. תוספות (ד"ה תל) (כא. **'עיל'** (ה). נחלקו אם קורה משום היכר או משום מחיצה, וסובר אביי שקורה משום מחיצה, ואם כן כל שכן שלחי מועיל משום מחיצה. ורבא כשיטתו לעיל (ב:) שבין לחי ובין קורה הם משום היכר. אמנם רבינו תנאל (ד"ה ופקיקן) אינו גורס בגמרא 'לטעמיה', אלא שכאן הגמרא אומרת בסתם, שאביי סובר לחי משום מחיצה ורבא סובר לחי משום היכר. תוספות (ד"ה לחי). כב. **מן** התורה מותר לטלטל במבוי כיון שאינו רשות הרבים, וחכמים גזרו על הטלטול במבוי שמא יבואו להשתוות רשות הרבים למבוי, ויאמרו שכשם שמותר לטלטל במבוי שיש בו הרבה בני אדם כך מותר לטלטל ברשות הרבים, ולכן התירו בתקנת לחי או קורה שיניחם להיכר. רש"י (ב. ד"ה מבוי). וראה ביאור נוסף ברבינו יהונתן (שם ד"ה מבוי).

לָא נעשה בידים, אלא עומד שם מאליו, **לָא הֲוֵי הֵיכֵּר** - אין זה היכר[כג], ולכן אינו לחי.

הגמרא מביאה ראיה מכמה מקומות אם לחי הנעשה מאליו יש לו דין לחי או לא: תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה שלחי הנעשה מאליו יש לו דין לחי, שנינו בברייתא, **אַבְנֵי גְּדֵר הֵיזֵּאוֹת מִן הַגָּדֵר** - אבנים הבולטות מכותל המבוי לתוך רוחב המבוי זו למעלה מזו בגובה עשרה טפחים, **וּמִזְדַּקְּפוֹת זוֹ מִזּוֹ**, אם הרווח ביניהן **פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה** טפחים, הרי זה לבוד, **וְאֵין צָרִיךְ לֶחִי אֶחָד** למבוי, שאבנים אלו הן כמחוברות אחת לחברתה וכשרות משום לחי, אבל אם יש ביניהן **שְׁלֹשָׁה** טפחים, **צָרִיךְ לֶחִי אֶחָד** להכשר המבוי [ציור ד]. ומברייתא זו יש להוכיח שלחי הנעשה מאליו כשר ללחי, שהרי מן הסתם לא היתה כוונתו בשעת עשיית הכותל להוציא אבנים אלו לשם לחי, ואף על פי כן אין ביניהן שלשה טפחים הרי זה כשר ללחי.

דוחה הגמרא ראיה זו: הָכָא נַמִּי - גם כאן יש לפרש **שֶׁבְּנָאָן מִתְּחִילָּה** כשהן יוצאות מן הכותל **לָכָךְ** - לשם לחי, ואין להוכיח מכאן לענין לחי הנעשה מאליו.

מקשה הגמרא על דחייה זו: אִי הָכִי - אם כן שמדובר שעשאן לשם לחי, **פְּשִׁיטָא** - פשוט הוא הדבר שכשר משום לחי, ומה באה הברייתא ללמדנו.

מתרצת הגמרא: מָהוּ דְּתֵימָא - שמא תאמר, שאפילו אם עשה אבנים אלו לשם לחי, לא יהיו כשרות ללחי, משום שאין כאן היכר שנעשו ללחי[כד], אלא נראין **שֶׁמִּיסַּר בְּנָיְינָא הוּא דַּעֲבִידְנָא** - להחזיק כותל נוסף אם ירצה לבנות שם הוא נעשה[כה], **קָא מַשְׁמַע לָן** - משמיעה הברייתא, שכיון שעשה את האבנים לשם לחי הרי זה כשר ללחי.

הגמרא מביאה ראיה נוספת: תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה אחרת שלחי העומד מאליו יש לו דין לחי, **דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּיא** - ששנה רבי חייא ברייתא, **פּוֹתֵחַ** מבוי **שֶׁצִּידּוֹ הָאֶחָד** של הכותל **בָּנוּם מַחֲבֵרוֹ** - נכנס פנימה לצד הבתים שמאחריו, מעט יותר מצידו האחר, כלומר, שכותל המבוי באורכו צר יותר בצד אחד של המבוי מבצד האחר, ומתוך כך יש באמצע כותל המבוי כמין בליטה, **בֵּין שֶׁנִּרְאֶה** הבליטה **מְבֻחוּץ** - מחוץ למבוי, לאנשי רשות הרבים, **וְשֶׁלֹּא מְבֻחוּץ** - ובתוך המבוי אין הבליטה נראית, והיינו באופן שצד הכותל הכנוס והצר הוא בצידו החיצון של המבוי [ציור ה], **וּבֵין שֶׁנִּרְאֶה** המקום הכנוס **מִבִּפְנִים** - מתוך המבוי **וְשֶׁלֹּא מִבֻּחוּץ** - ומצד הכניסה למבוי אין הבליטה נראית, והיינו באופן שצד הכותל הכנוס והצר הוא בצידו הפנימי של המבוי [ציור ו], הרי אותו המקום הבולט, **נִדּוֹן מְשׁוּם לֶחִי** - כשר ללחי. ומכאן יש להוכיח שלחי הנעשה מאליו כשר ללחי, שהרי מסתבר שלא עשו את הכותל צר במקום אחד מחבירו יותר לשם לחי.

דוחה הגמרא ראיה זו: הָכָא נַמִּי - גם כאן יש לפרש שמדובר **שֶׁעֲשָׂאוּ** - את אותו המקום הרחב בכותל יותר מחבירו, **מִתְּחִילָּה לָכָךְ** - בשביל לחי, ולכן הוא כשר, ואין להוכיח מכאן אם לחי העומד מאליו כשר או לא.

מקשה הגמרא על דחייה זו: אִי הָכִי - אם כן שמדובר שעשאו בשביל לחי, **מַאי קָא מַשְׁמַע לָן** - מה באה הברייתא להשמיענו, הרי הדבר פשוט שהוא כשר.

מתרצת הגמרא: הָא קָא מַשְׁמַע לָן - דין זה משמיעה לנו הברייתא, שלחי **הַנִּרְאֶה מִבֻּחוּץ וְשֶׁלֹּא מִבִּפְנִים** - שאינו נראה לישובים במבוי אלא לבני רשות הרבים, הוא **נִדּוֹן מְשׁוּם לֶחִי**, ואין צריך שיהא הלחי נראה להעומדים מבפנים[כו].

ציור ד

ציור ה

ציור ו

כג. **כשעושים** לחי, יש להעמדה זו קול ויש בזה היכר, אבל אם אין מעמידים אותו לשם לחי אין קול בדבר ולכן אין כאן היכר. ע"פ תוספות לעיל (ס: ד"ה לפנים ממנה). כד. **ריטב"א** (ד"ה ומיהו). כה. **שכן** דרך הבנאים שאם רוצים לעשות כותל נוסף בצד כותל אחר, מניחים אבנים בולטות מתוך הכותל, ועל ידי כך יכול לחבר את הכותל החדש לכותל הישן שלא יפול. רש"י (ד"ה שמיסר). כו. **לעיל** (ס:) נחלקו רבי חייא ורבי שמעון בר רבי, אם לחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים הוא כשר ללחי או לא, לדעת אחד מהם הוא נידון משום לחי ולדעת האחר אינו נידון משום לחי, ושם מדובר [ע"פ רש"י (סס ד"ה נראה מבחוץ)] שהיה הלחי כולו עומד מחוץ למבוי סמוך לכותל המבוי, ולהעומדים בתוך המבוי נראה הלחי כהמשך אורך הכותל, ורק להעומדים מבחוץ, דהיינו בני רשות הרבים נראה הוא כלחי משום שאינו שוה ברחבו לכותל המבוי. וכיון שיש הסוברים שלחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו לחי, הוצרכה הברייתא ששנה רבי חייא להשמיענו שהוא לחי.

הגמרא מביאה ראיה שאין עליה תשובה שלחי העומד מאליו נידון משום לחי:
תָּא שְׁמַע ממעשה שהיה, **דְּרַב חֲנָה יָתִיב בָּהֲהוּא מְבוֹאָה** - היה יושב באחד, **חֲנָה יָתִיב** - והיה יושב, **רַב הוּנָא קָמֵיהּ** [-לפניו]. **אֲמַר לֵיהּ** רב **לְשַׁמְעָיָה** [-לשמשו], **זִיל אֱייתֵי לִי כּוּזָא כְּמַיָּא** - לך והבא לי כלי חרס קטן של מים[ב]. **עַד דַּאֲתָא** [-עד שבא], **נָפַל לֵיהּ לְחָיָא** - נפל הלחי של המבוי ממקומו, **אַחֲנֵי לֵיהּ בִּידֵיהּ** - רמז רב בידיו לשמשו שנפל העירוב ואסור לטלטל במבוי, **קָם אַדּוּכְתֵּיהּ** - עמד השמש על מקומו. **אֲמַר לֵיהּ רַב הוּנָא** לרב, **לָא סָבַר לֵיהּ מָר** - וכי אינו סובר מר שאפשר **לְמִסְמוֹךְ אַדֵּיקְלָא** - לסמוך על הדקל שהיה עומד שם ליד פתח המבוי[בּ]. **אֲמַר** רב, **הָמֵי הָאי מָרָבָּנָן** - דומה חכם זה מן החכמים [-רב הונא], **דְּלָא פָּרְשֵׁי אִינְשֵׁי שְׁמַעְתָּא** - כמי שלא פירשו לו בני אדם סוגיא זו של לחי, שהרי **מִי סָמְכִינַן עֲלֵיהּ מַאֲתְמוֹל** - וכי סמכו על דקל זה מערב שבת ללחי, הלא בערב שבת סמכו על הלחי האחר שהיה שם ונפל, ואי אפשר להתיר את המבוי ולסמוך על הדקל שעומד בפתח המבוי. ומדייקת הגמרא, **סָמְכִינַן דְּלָא סָמְכִינַן** - הטעם שאין הדקל כשר ללחי הוא משום שלא סמכו עליו מערב שבת ללחי, **הָא סָמְכִינַן** - ומשמע שאילו היו סומכים על הדקל מערב שבת **חֲנֵי חָחֵי** - הרי זה לחי כשר, ומוכח מדברי רב שההלכה היא כאביי הסובר שלחי העומד מאליו [שסמכו עליו מערב שבת], הרי הוא לחי כשר.

הגמרא מבררת האם יש לדחות את הראיה, ואדרבה, להוכיח ממעשה זה שלא כדעת אביי: **לֵימָא מְסָתְּיָא דְּלָא סָמְכִינַן עֲלֵיהּ פְּלִיגִי** - האם נאמר שמחלוקת אביי ורבא אם הלחי העומד מאליו הוא לחי או לא, היינו כשלא סמכו על אותו הלחי מערב שבת[ג], **הָא סָמְכִינַן עֲלֵיהּ** - אבל אם סמכו על לחי זה מערב שבת, לדעת שניהם **חֲנֵי חָחֵי**, ואם כן ממעשה זה שהיה לחי אחר ונפל באמצע השבת ולא רצה רב לסמוך על הדקל שהיה עומד בפתח המבוי, יש להוכיח שלא כדעת אביי שסובר שאף אם לא סמכו על הלחי מערב שבת הוא כשר.

משיבה הגמרא: לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ - אל יעלה בדעתך לומר כן, שמחלוקת אביי ורבא בלחי שלא סמכו עליו מערב שבת, אלא מחלוקתם היא רק בלחי שסמכו עליו מערב שבת. ומינין לך שבכך נחלקו, **דְּהַהוּא בָּרְקָא** - שהיה מעשה ביציע [-מרפסת], **דַּהֲוָה בָּיֵי** - שהיה במבוי של **בַּר חָבוּ**[ד], והיה שם עמוד בפתח המבוי שהיה מחזיק את היציע [ציור ז], **וַהֲווּ פָּלְגֵי בָּהּ** - ונחלקו בעמוד זה **אַבָּיֵי וְרָבָא, חַד אָמַר כּוּלֵּי הֵיכָא** - כל ימיהם, אם הוא כשר ללחי או לא, אביי התיר לסמוך עליו ללחי ורבא אסר. וממה שנחלקו כל ימיהם מוכח שמחלוקתם בלחי העומד מאליו היא בלחי שסמכו עליו מערב שבת, אם הוא כשר ללחי או לא[ה], אבל אם לא סמכו עליו מערב שבת, לדעת שניהם אינו כשר משום לחי, ואם כן שוב יש להוכיח מדברי רב שהלכה כאביי[לב].

★ ★ ★

משנה משנתנו מבארת מה הם הדברים שמהם אפשר לעשות לחי, ואם אפשר לעשות לחי מבעלי חיים, וכן מה דין בעלי חיים שהניחם בגולל לקבר, או שבתב עליהם גט אשה: **בְּכֹל עוֹשִׂין חֲיָיזִין** - מכל דבר אפשר לעשות לחי למבוי[לג], **אֲפִילּוּ בְּדָבָר שֶׁצֵּא בּוֹ רֵיחַ חַיִּים** - אפילו מבעלי חיים [ציור ח]. **וְרַבִּי מֵאִיר**[לד] **אוֹסֵר** לעשות לחי מבעלי חיים[לה].

דין נוסף: וְכֵן בעל חיים **מְטַמֵּא מֶשּׁוּם גּוֹלָל** - אם הניחו כדי לכסות בו את ארון המת[לו], יש לו דין 'גוללי' ומטמא את הנמצא עמו באהלי[לז].

ציור ז

ציור ח

כז. **רש"י** (שבת פו: ד"ה כחם). כח. **יש** להקשות, שהרי רב הונא עצמו סובר (לעיל ח.) שבת הואיל והותרה הותרה', ואם כן כיון שבתחילת השבת היה שם לחי כשר למבוי הרי המבוי מותר בטלטול לכל השבת אף שנפל הלחי, ומדוע שאל כאן רב הונא את רב מדוע אינו סומך על הדקל העומד בפתח המבוי, והרי גם בלא הדקל מותר לטלטל, כיון שבתחילת השבת עמד שם לחי כשר. ותירצו התוספות (ד"ה לא) שהרי אמרו שם שיתכן שגם רב הונא מודה שכשנופלי מחיצות אין אומרים 'שבת הואיל והותרה הותרה', וכיון שהלחי הוא כמחיצה רביעית למבוי, לכן אם נפל אין כאן מחיצה. עוד תירצו, שאפשר שאכן לדעת רב הונא גם בלחי שנפל בשבת אומרים 'הואיל והותרה הותרה' והמבוי כשר בטלטול, ולא הקשה כן רב הונא אלא לדעת רב החולק בזה. כט. **בתחילה** הסוגיא היה פשוט להגמרא שאביי ורבא נחלקו בלחי שסמכו עליו מערב שבת, אבל בלחי שלא סמכו מערב שבת בין לאביי ובין לרבא אינו לחי, אך מאחר ששמענו ממעשה זה של רב הונא שרצה להתיר להשתמש בדקל שעמד בפתח המבוי ולסמוך עליו משום לחי, הגמרא חוזרת לדון בדבר שמא אכן נחלקו בדבר זה אביי ורבא, ולדעת אביי הסובר שלחי העומד מאליו כשר, היינו אף כשלא סמכו עליו מערב שבת. רש"ש (ד"ה לימא).

ל. **גראה** שבר חבר היה בזמנו של אביי והיה כותב תפילין, כמו ששנינו (מ"מ פכ:) 'אמר אביי, תפילין בי בר חבר משכח שכיחי'. וכן שנינו במגילה (יח:) 'אביי שרי לדבי בר חבר למיכתב תפילין ומזוזות שלא מן הכתב'. לא. **שאם** לא כן, אלא נחלקו כשלא סמכו, אבל אם סמכו הרי הוא כשר לדעת שניהם, מדוע נחלקו 'כל ימיהם'. והיינו שאף שיתכן שבפעם הראשונה נחלקו באמצע השבת כשלא סמכו עליו מאתמול, מכל מקום בשבת שלאחריה הלא רצו לסמוך על לחי זה כבר מערב שבת. לב. **אף** שבכל מקום שנחלקו אביי ורבא אנו נוקטים כרבא, מכל מקום במחלוקת זו הלכה כאביי, משום שכלל הוא ביניהנו שהלכה כאביי בי"ש קג"ם, ור"ד - יאוש שלא מדעת (ב"מ כא:), עי"ן - עד דומם אביי אמר (מפורש הוא בפסל (סנהדרין סו.), למ"ד - לחי העומד מאליו, וזו היא המחלוקת שנחלקו כאן אם הוא כשר ללחי או לא, קו"ף - קדושין שלא נמסרו לביאה (קדושין נב.), גימ"ל - גילוי דעת בגט (גיטין נה.), מ"ם - מומר אוכל נבילות (סנהדרין כג.). רש"י (ד"ה ואפילו) קידושין סב ד"ה ויש"ל). אמנם עיין בתוספות (לעיל ה: ד"ה שמות, קידושין סב ד"ה ויש"ל) שכתבו בשם ר"ת שאות למ"ד אינה מורה על לחי אלא על מחלוקת אחרת, ולדעתו לא נאמר במחלוקת זו הלכה כאביי אלא הלכה כרבא (לעיל שם), ועיין בתוספות (לעיל שם) שכתבו דעת עצמם שהלכה כאביי. לג. **אפשר** שתיבת 'בכל' באה לרבות שגם לחי הנעשה מעצי אשיריה כשר, וכן מבואר בגמרא (לקמן ח:) שלחי הנעשה מעצי אשיריה כשר. שושנים לדוד (מ"ז). לד. **בדפוסי** המשניות (מ"ז) הגירסא 'רבי יוסי', וכתב הרש"ש (ד"ה ורבי יוסי), שכן היא גירסת הרמב"ם בפירושו למשנה, שכתב בסוף דבריו שאין הלכה כרבי יוסי. אמנם מרש"י לקמן (מ"ג ד"ה ורבי מאיר) שמפרש את דברי רבי מאיר אף על הדין השני כאן, נראה שגרס כפי הנוסח הנדפס לפנינו, וכן היא גירסת הרי"ף (הובא עוד בהגהות וציונים). לה. **מעצו** של רבי מאיר, מפרשת הגמרא (לקמן כה.) בשם רב אחא בר יעקב, משום שסובר שכל מחיצה שעומדת על ידי רוח [כגון נדר נפוח המלא באויר], אינה מחיצה. והוא הדין בבעלי חיים, כיון שאם יתמתו יתכווצו ולא תהיה מחיצה שגבוהה עשרה טפחים, וכל עמידתם כעת הוא בדבר שאין בו ממש, סובר רבי מאיר שגם כשהם חיים אין הם כשרים למחיצה. רש"י (לקמן ע"ב ד"ה ורבי מאיר). וראה ברבינו יהונתן (ד"ה ורבי מאיר סוף) שכתב שטעמו של ר"מ הוא שיש לחוש שמא תמות ותתכווץ ההבהמה ויפחת שיעור המחיצה מעשרה טפחים, ולא ישים לבו אל הדבר. אמנם בקרן אורה (ד"ה ככל) תמה על דבריו, שהרי טעם זה אמרו בגמרא שם מתחילה ונדחה למסקנת הגמרא. [כפירושו של רבינו יהונתן, פירש גם הרע"ב (מ"מ) אמנם ראה שם שגרס בדין זה 'רבי יוסי']. לו. **'גוללי'** הוא כיסוי הארון מלמעלה [ותפנות הארון מן הצד נקראים דופק]. רש"י (לקמן ע"ב ד"ה ופלגי, סנהדרין מז: ד"ה רב ספא, ומועק שב. ד"ה נועל וד"ה דופק). אמנם התוספות (סנהדרין שם ד"ה משפשפו) הקשו על פירוש רש"י, וכי הדרך לעשות כיסוי ארון מבעלי חיים, ותירצו, שאכן אין דרך לעשות כסוי ארון מבעלי חיים, אך מכל מקום מצאנו הרבה פעמים שהגמרא עוסקת בדברים שאינם שכיחים כדי לדרוש ולקבל שכר [ועיין שם שהקשו עוד קושיות על פירוש רש"י]. אך בשם רבינו תם כתבו, שגולל היינו מצבה שהיא אבן גדולה, ולשון גולל שייך על האבן, כמו שכתוב (בראשית כח ג) 'וגללו את האבן' [דופק הן שני אבנים מזומנת מבמידין שם בהמה או דבר אחר לסימן שנטמן שם מת]. לז. **ואף** אחר שנטלהו מעל ארון המת, מטמא את הנמצא עמו באהל [ובמגע (ד"ה ומגעו) מטמא מדרס (ד"ה ומגעו) כמת עצמו שמטמא באהל, כמו ששנינו בברייתא (מועק שב), שמהפסוק (במדבר יט יח) 'וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת או בעצם אדם או בקבר יטמא שבעת ימים', מכאן יש לרבות גולל ודופק, שאפילו שפרשו מן המת מטמאים. רש"י (ד"ה ומטמא). [ויש לציין שהלימוד מן הפסוק שהביא רש"י הוא לדעת רבי עקיבא (מועק שם) אמנם לדעת רבי ישמעאל טומאת גולל ודופק היא הלכה למשה מסיני]. וכן כתב הרשב"א (חו"מ, ס"ח סי' תעט). שגולל ודופק מטמאים אף אחר שפירשו מן הקבר, כיון שבפסוק (במדבר יט טז) נאמר 'וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת' וגו', וכשם שחרב מטמאה אף אחר שכבר אינה נוגעת במת, כמו כן גולל ודופק שטומאתם נלמדת מפסוק זה, מטמאים אף אחר שפירשו. אמנם בתוספות רי"ד (ד"ה ומטמא חולק, וכתב שאין הגולל מטמא אלא בזמן שהוא מונח על המת, אבל אם ניטל משם אינו מטמא. והוכיח כן מדברי הספרי זוטא (חוקת יח) לענין טומאת קבר, שלומדים מהפסוק (שם יט יח) 'כל הבא אל האהל', מה האהל בזמן שהמת בתוכו טמא, ולא אחר שהוציאוהו משם, אף הקבר בזמן שהמת בתוכו טמא, ולא בזמן שהוציאוהו משם. ואם כן הוא הדין שהגולל והדופק שהם כקבר אינם טמאים אלא כל זמן שהם מעל המת, אבל אם הוציאום מעל המת הרי הם כשאר דברים שנטמאו באהל המת שאינם מטמאים. [ועיין בגיליון שהרה (שו"ת סי' כה) שכתב ליישב את דעת רש"י מדרשה הספרי, שדברי רש"י נאמרו לדעת רבי עקיבא (מועק שם) שדורש דין טומאת גולל ודופק מן התורה, אך לדעת רבי ישמעאל שלמד כן מהלכה למשה מסיני, יש לומר שהלכתה נאמר שלא יטמאו אחר פרישה. ולכן אין להקשות מדברי הספרי זוטא, שיש להעמיד את דבריו כדעת רבי ישמעאל. וראה שם מה שרצה ליישב עוד].

וְרַבִּי מֵאִיר מְטַהֵר, מפני שאין בעלי חיים נעשים מחיצה, ולכך אין להם דין גולל.

דין נוסף: וְכֵן כּוֹתְבִין עָלָיו - על בעל חי, **גִּיטֵּי נָשִׁים** - גט לגרש בו אשה, ונותן את הבעל חי לאשה ומגורשת[א]. **וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי פּוֹסֵל** גט אשה הנכתב על בעל חיים[ב].

*

גמרא הגמרא מביאה בריימא העוסקת בדינים השנויים במשנתנו, ועל פיה תתבאר מחלוקת התנאים במשנתנו: תָּנְיָא בברייתא, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים** - שהוא בעל חיים, **אֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ לֹא חוֹפֶן לְסוּכָּה** - אין מעמידים אותו לשמש דופן לסוכה, **וְלֹא** מעמידים אותו בצד כותל המבוי לשמש **לְחִי לְמָבוֹי**, וכן **לֹא** עושין אותו **פְּסִין לְבֵירָאוֹת** - עמודים שתקנו חכמים להניחם סביב בורות מים שברשות הרבים, כדי שיוכלו לשאוב מים עבור עולי הרגלים ולהשקות את הבהמות העומדות סביב הבור[ג], וכן **לֹא** עושין אותו **גּוֹלֶל לְקֶבֶר** - אם עשאוהו גולל לקבר אינו מטמא כשאר גוללי. **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמְרִי, אַף אֵין פּוֹתְבִין עָלָיו** - על בעל חיים **גִּיטֵּי נָשִׁים.**

שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי - מה טעמו של רבי יוסי הגלילי, שאין כותבים גיטי נשים על בעלי חיים.

משיבה הגמרא: תְּתָנְיָא בברייתא[ד], כתוב בתורה בפרשת גירושין (דברים כד ו) 'כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ, וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר, וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ'. ומכאן שאמר הכתוב '**סֵפֶר**', **אֵין לִי** ללמוד שיכול לגרשה **אֶלָּא** כשיכתוב את הגט ב**סֵפֶר** - על קלף', **מְגִלַּת סְתָרִים** שיכול לכתוב על **כָּל דָּבָר, תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב, '**וְכָתַב לָהּ**', שהיה לכתוב לומר 'ונתן ספר כריתות בידה' וממה שהאריך הכתוב ואמר 'וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה', יש ללמוד שהגט כשר **מִכָּל מָקוֹם** - שעל כל דבר יכול לכתוב את הגט[ה]. **וְאִם כֵּן** שכל דבר כשר לכתוב עליו את הגט, **מָה תַּלְמוּד לוֹמַר** - מה מלמדנו הכתוב באומרו '**סֵפֶר**', אלא **לוֹמַר לָךְ, מָה סֵפֶר הוּא דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים** וכן **אֵינוֹ אוֹכֵל** - אינו מאכל, **אַף כָּל דָּבָר** שבאים לכתוב עליו את הגט, צריך להיות דבר **שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים וְאֵינוֹ אוֹכֵל**. ומכאן לומד רבי יוסי שגט הנכתב על בעלי חיים פסול.

שואלת הגמרא: וְרַבָּנַן החולקים על רבי יוסי הגלילי במשנתנו וסוברים שאפשר לכתוב גט על בעלי חיים, מה הם יענו על דרשתו של רבי יוסי הגלילי מ'ספר'.

משיבה הגמרא: רבנן יאמרו, **מִי כָּתִיב** - האם כתוב, וכתב לה כריתות **בַּסֵּפֶר**, בתוספת האות ב"ית, שיהיה משמע מכך שצריך לכתוב דוקא על ספר, הרי '**סֵפֶר**' בלא ב"ית **כָּתִיב**, ומשמע **שֶׁלִּסְפִירִית דְּבָרִים בְּעָלְמָא הוּא דְּאָתָא** - שהכתוב בא לומר שהגט צריך שיהיה בו סיפור ענין הכריתות ביניהם, אך כיון שלא נאמר בכתוב היכן יכתוב את הגט, משמע שעל כל מה שירצה יכתבנו, ואף על בעלי חיים.

שואלת הגמרא: וְרַבָּנַן, כיון שהם מפרשים ש'ספר' אינו קלף דווקא, אלא יכול לכתוב על כל דבר שירצה, אם כן **הַאי** - מה שנאמר בתורה '**וְכָתַב**

א. **במשנה** (גיטין יט:) אמרו שכותב את הגט על הקרן של הפרה ונותן לה את הפרה, ופירשו בגמרא (שם כט:) שהטעם שצריך לתת לה את כל הפרה ולא יכול לקצוץ את הקרן לאחר כתיבת הגט ולתת לה, הוא משום שנאמר בגט (דברים כד ו) 'וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה', ויש ללמוד מכך, שרק גט שאינו מתוסר מעשה בין הכתיבה והנתינה כשר, יצא גט שמחוסר מעשה בין הכתיבה לנתינה שאינו כשר, וכן בגט זה שכתבו על הקרן אם יקצרע את הקרן הרי הוא מחוסר קציצה בין הכתיבה לנתינה, ודווקא אם נותן לה את הפרה כולה במתנה הגט כשר, כיון שאינו מחוסר קציצה [וכן רבינו יהונתן (ר"י מ"ל יוסף) את משנתנו]. ב. **בגמרא** יבואר טעמו של רבי יוסי הגלילי. ג. **בור** מים הוא רשות היחיד כיון שרחבו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, ועומקו יותר מעשרה טפחים, והואיל ואסור מן התורה להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, נמצא שכשמלא מים מן הבור ומניחם על שפת הבור שהוא רשות הרבים עובר על איסור תורה. ותקנו חכמים שכדי שיוכלו להשקות את בהמותיהם של עולי רגלים מן הבאר המשמשת לרבים, יעשו ארבעה עמודים [שכל אחד מהם עשוי משני עמודים שרחבם אמה וגובהם עשרה טפחים, ומחברם כמין האות 'ר"י'ש'], ויניחום באורבעת צידי הבור, וכל השטח שבניניהם מותר לטלטל בו את המים שהוציאו מן הבור. גמרא לקמן (ח: כג. כה:) [וכל פרטי דינים אלו ובאורו לקמן (ח: ולקמן)]. ד. **דין** טומאת גולל נתבאר לעיל (ס"ק בהערה). ה. **ברייתא** זו וביאור דרשות רבי יוסי הגלילי ורבנן, ושנותה גם במסכת סוכה (כה:) ובמסכת גיטין (כפ:), והפירוש כאן נתבאר על פי רש"י כאן, ובסוכה ובגיטין (שם). ו. **'ספר'** משמע 'קלף', שכן נאמר בדברי ברוך בן נריה (ירמיה לו ב) 'ואני כותב על הספר בדיו', והכתוב שם קורא לאותו ספר שכתב ברוך בן נריה מגילה, כמו שכתוב (שם לו כ) 'ואחרי שרף המלך את המגילה', ומגילה היא קלף [ראה רד"ק (שם לו ו) ב]), הרי שספר היינו מגילת קלף. רש"י (ר"ה ספר). ז. **רש"י** (ר"ה ואתם) בשפת אמת (סוכה כה: ד"ה כשחיבם) העיר, מדוע לא פירש רש"י שהאשה תתן כסף לבעל, שהרי כן דרך הקונים שהקונה נותן כסף למוכר, וכמו בעבד שנקנה בכסף שמקבל מן האדון ויוצא בכסף שנותן להאדון, והוא הדין כאן תהא האשה קונה את עצמה על ידי שנותנת כסף לבעל. ותירץ, שכיון שרצו ללמוד שגירושין שייך גם בכסף מהיקש לקידושין, צריך לדמות ממש לקידושין, וכמו שבקידושין הכסף של הבעל, כך בגירושין הכסף של הבעל. והוסיף שבגמרא במסכת קידושין (ג.) משמע בפירוש רש"י, שאביי מתרץ שם שאין אשה יוצאת בכסף משום שאין סניגור נעשה קטיגור, ואם נפרש שהאשה נותנת את הכסף, אם כן יש לאן שינוי בין הקידושין לגירושין ולא שייך טעם זה. ח. **דבר** זה נדרש במסכת קדושין (ג.) בגזירה שוה 'קיחה' 'קיחה' משדה עפרון, שבקדושי אשה נאמר (בראשית כג יג) 'כי יקח איש אשה', ובשדה עפרון נאמר (בראשית כג יג) 'נתתי כסף השדה קח ממני', וכשם ששדה עפרון נקנה בכסף, כך אשה נקנית בקנין כסף. רש"י (ר"ה מן). ט. **דרשה** זו הובאה במסכת קדושין (ג.) לדעת רבא, אמנם אביי שם סובר שהטעם שאין אשה מתגרשת בכסף משום שאין סניגור נעשה קטיגור [-הבריות יתמהו כיצד הכסף שמכניס את האשה לידי בעלה יכול גם להוציאה מידי בעלה]. ואם כן לדעת אביי קשה לכאורה, מה ידרשו רבנן מ'וכתב לה'. וכתבו התוספות (ד"ה כשחיבם), שאביי יפרש שפסוק זה נצרך לדעת רבנן ללמד שבכתיבה האשה מתגרשת ולא בחליצה. י. **רש"י** (ד"ה מספר). ובתורת חיים (ד"ה מספר) כתב שיש לומר עוד, שהדרשה היא מיותר הלשון 'כריתות', שהיה אפשר לומר וכתב לה ספר ונתן בידה, למה נאמר 'כריתות', אלא לדרוש מכך שספר כורתה ואין דבר אחר כורתה. יא. **וכתב** רש"י (ד"ה לעולם) שמותרת לינשא מיד. אמנם ברש"י בסוטה (מה: ד"ה סלו זה) כתב, 'הלכך מעכשיו מותרת לינשא לכל אדם'. ומשמע שמדברי חכמים אינה מותרת לינשא מיד [ומהרש"ל (פרש"י מלן) כתב, שכן יש לפרש ברש"י כאן שמה שכתב 'מותרת מיד' היינו מן התורה]. וכן כתב הרשב"א (גיטין פג. ד"ה ומסתברא) בשם ר"ח, וכתב שם הטעם שמדרבנן צריכה להמתין, משום שיש לחוש שמא לא תקיים את התנאי, ולכן אסורה לינשא. אמנם ברש"י על גיטין (פג. ד"ה ומסתברא) כתב שכתב שמדברי רש"י בקידושין לא משמע כן, שכתב (שם פ. ד"ה סלו זה ממנו) שם התנה על מנת שלא תלכי לבית אביך כל שלושים יום הרי זה כריתות כיון שאפשר לדברים הללו לבוא לידי הבטלה. משמע מדבריו שאינה צריכה להמתין שיתקיים התנאי. ועיין בתשב"ץ (מ"ק סי' קמו וסי' קעו) שהאריך בענין זה ומה שכתב בדעת הרמב"ם. וראה דעות נוספות בזה ברשב"א (שם ד"ה ומקיון), ומהלוקת זו הובאה להלכה בשלחן ערוך (אבהע"ז סי' קמג סעי"ז).

יב. **והוא** הדין אם אמר זמן אחר, אפילו יותר משלושים יום, כל שקבע לה זמן לקיום התנאי, כיון שלבסוף יתקיים התנאי הרי זה כריתות. טור (אבהע"ז סי' קמג). [ועיין בטור ובבית יוסף (שם ס"ב ד"ה ומ"ש ואפילו)] מה הדין באם קבע לה זמן שוודאי לא תהיה עד אז, אם מגורשת או לא].

משנה משנה זו עוסקת בדין שיירה החונה בשבת במקום שאינו מוקף מחיצות, ומפרשת כיצד יכולים הם לתקן את מקום חנייתם שיהא מותר לטלטל בו.

שַׁיָּרָא [-חבורה של אנשים המהלכים יחד במדבר][יג], **שֶׁחָנְתָה בְּבִקְעָה**[יד] **וְהַקִּיפוּהָ** לבקעה קודם השכת בגדר העשויה מִכְּלֵי **בְּהֵמָה**, כגון אוכפים, או כרים המונחים תחת האוכף[טו] - **מְטַלְטְלִין בְּתוֹכָהּ** - מותרים לטלטל בתוך הבקעה בשבת, באותו מקום שהקיפוהו במחיצה[טז], **וְכִבְלָר שֶׁיְּהֵא הַגָּדֵר גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים**, שזהו שיעור הכשר מחיצה[יז], **וְלֹא יְהוּ בּוֹ פְּרִיצוֹת יְתֵרוֹת עַל הַבִּנְיָן**, כלומר, שבצירוף כל הפרצות שיש במחיצה זו[יח] לא יהא ה'פרוץ מרובה על העומד'[יט].

המשנה מבארת דין נוסף בהלכות מחיצות: כָּל פְּרִיצָה שֶׁהִיא כְּעֲשָׂר אַמּוֹת - רחבה עד עשר אמות, **מִזְרָחִית**, כלומר, אינה פוסלת את המחיצות, **מִפְּנֵי שֶׁהִיא** נידונית **כְּפֶתַח**[כ], אבל אם רחבה היא **יֶתֶר מִכֵּן** - יותר מעשר אמות, **אֲסוּר** - פוסלת היא את כל המחיצות, לפי שאינה נידונית כ'פתח'[כא], אפילו אם יש במחיצות 'עומד מרובה על הפרוץ'[כב].

★

גְּמָרָא הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בדין 'פרוץ כעומד': אִיתְּמַר - נאמרה מחלוקת בבית המדרש, לענין מחיצה שיש בה **פָּרוּץ כְּעוֹמֵד**, כלומר, ששיעור החלק הפרוץ במחיצה הוא בדיוק כשיעור החלק הבנוי שבה. **רַב פָּפָּא אָמַר, מוּתָּר** - הרי זו מחיצה המתרת, ואילו **רַב הוּנָּא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אָמַר, אָסוּר.**

הגמרא מבארת את סברות המחלוקת: רַב פָּפָּא אָמַר מוּתָּר, הֲכִי אַמְרִיהּ רַחֲמָנָא לְמֹשֶׁה - כך לימדו הקדוש ברוך הוא למשה בסיני את דין עשיית מחיצות[כג], **לֹא תִּפְרֹץ רוּבָּהּ** - אל תעשה מחיצה שרובה פרוץ, שכן מחיצה כזו אינה מועילה להתיר[כד]. ומכלל הדברים אתה למד, שאם חציה פרוץ וחציה עומד כשירה היא[כה]. **רַב הוּנָּא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אָמַר אָסוּר, הֲכִי אַמְרִיהּ רַחֲמָנָא לְמֹשֶׁה** - כך לימדו הקדוש ברוך הוא למשה בסיני, **גָּדֵר רוּבָּהּ** - עשה מחיצה הסגורה ברובה[כו]. ומכאן אתה למד, שאם בנויה היא רק בחציה אין כאן מחיצה המתרת[כז].

הגמרא מביאה ראיה ממשנתנו לשיטת רב פפא ומקשה על דברי רב הונא בריה דרב יהושע: תָּנָן - שנינו במשנתנו, **'וְלֹא יְהוּ פְּרִיצוֹת יְתֵרוֹת עַל הַבִּנְיָן'.** **מדייקת הגמרא: הָא בִּבְנָיָן** - אבל אם שיעור הפירצות הוא בדיוק כשיעור הבנין, **מוּתָּר** - הרי זו מחיצה המתרת, כשיטת רב פפא, ושלא כדברי רב הונא בריה דרב יהושע.

מתרצת הגמרא: לֹא תֵּימָא - אל תאמר שיש לדייק מדברי המשנה **הָא בִּבְנָיָן מוּתָּר** - שאם היתה הפירצה כשיעור הבנין הרי זו מחיצה המתרת, **אֶלָּא אֵימָא** - אמור ותדייק כך, **אִם** שיעור **הַבִּנְיָן יֶתֶר עַל הַפִּרְיָצָה** הוא כשיעור **מוּתָּר.**

שבה הגמרא ומקשה: אֲבָל באופן ששיעור הפירצה הוא כשיעור **הַבִּנְיָן מַאי** - מה יהא הדין לשיטת רב הונא בריה דרב יהושע, **אָסוּר, אִי הָכִי** - אם כן, **לֵיתְנֵי** - צריכה היתה המשנה **לְשַׁנּוֹת** כך, **'וְלֹא יְהוּ פְּרִיצוֹת בְּבִנְיָן'**, ולומדים היינו מכך שאף באופן ששיעור ה'פרוץ' הוא כשיעור ה'עומד' המחיצה פסולה. ומאחר ונקטה המשנה 'ולא יהו פרצות יתרות על הבניין' יש ללמוד שרק באופן זה המחיצה פסולה, אבל 'פרוץ כעומד' כשר, וכדברי רב פפא.

מסיקה הגמרא: לָעוֹלָא - אכן דברי המשנה קשים הם לשיטת רב הונא בריה דרב יהושע[כח].

הגמרא מנסה להביא ראיה נוספת לשיטת רב פפא ומקשה על דברי רב הונא בריה דרב יהושע: תָּא שְׁמַע, שנינו במסכת סוכה (טו:), **הַמְקָרֶה** [-עושה תקרה, מְסַכֵּךְ] את **סוּכָּתוֹ בִּשְׁפוֹדִין** - מוט המשמש לצליית בשר[כט], **אוֹ בַּאֲרוּכוֹת הַמִּטָּה** - קרשי המטה לאורכה, שפסולים הם לסיכוך, **אִם יֵשׁ רֵיוַח בֵּינֵיהֶן** - בין שפוד לשפוד, **בְּמוֹתָן** - כפי שיעור רוחב השפוד, והניח סכך כשר באותו המקום, הסוכה **בְּשֵׁירָה**, לפי שאין הסכך הפסול מרובה על הכשר.

מבואר מדברי המשנה, שאין צריך שיהיה הסכך הכשר מרובה על הפסול, אלא די בכך שיהיו שווים, ויש ללמוד מכאן שאף לענין מחיצות די שיהא שיעור ה'פרוץ' כשיעור ה'עומד', כשיטת רב פפא, ואין צריך שיהיה 'עומד' מרובה על הפרוץ, כשיטת רב הונא בריה דרב יהושע[ל].

מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - באיזה אופן עוסקת משנה זו, **בְּשִׁשְּׂנָבָם וְיוֹצֵא** - שיש מקום בין שפוד לשפוד כפי שיעור שיכול שפוד נוסף להכנס ולצאת ברוחב, כלומר, שהמקום שבו הוא מניח את הסכך הכשר גדול יותר מרוחבו של שפוד, ונמצא שהסכך הכשר מרובה על הסכך הפסול, ולפיכך כשרה הסוכה.

סברה הגמרא שכוונת התרגון כך היא, שמאחר ואין דרך להניח ריוח מצומצם בין שפוד לשפוד, לפיכך בהכרח יש לפרש את דברי המשנה 'אם יש ריוח ביניהן כמותן' שאין הכוונה בצמצום אלא ב'ענבס ויוצא'. ועל כך מקשה הגמרא: וְהָא אֲפִילּוּ דְּצַמְצַם - והרי אפשר לאדם לכוין שיהא הריוח בין שפוד לשפוד כפי שיעור הנחת שפוד בצמצום, ואם כן מניין לך לפרש שכוונת המשנה 'כמותן' היינו ב'ענבס ויוצא'.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אַמִּי, אכן אפשר להניח ריוח מצומצם בין שפוד לשפוד כפי רוחבו של שפוד בדיוק, אבל משנה זו אינה עוסקת באופן כזה, **אֶלָּא בְּמַעֲדִיף** - באדם שלא צמצם, אלא הניח מקום בין שפוד לשפוד כפי השיעור שניתן להכניס ולהוציא שפוד בריוח, ונמצא ששיעור הסכך הכשר מרובה על הפסול[לא].

תירוץ נוסף מביאה הגמרא: רָבָא אָמַר, אמנם משנה זו עוסקת כשהניח ריוח כמותם בצמצום, אך מדובר באופן **שֶׁאִם הָיוּ** השפודים **נְתוּנִין 'עֲרֵב'**, כגון שמונחים לרוחב הסוכה ממזרח למערב, **נוֹתְנוֹ** לסכך הכשר **'שְׁתִי'**, דהיינו, מניחו על השיפודים לאורך הסוכה מצפון לדרום, וכן אם היו השיפודים נתונים **'שְׁתִי', נוֹתְנוֹ** לסכך הכשר **'עֲרֵב'**, ובאופן זה אפילו אם לא הניח ריוח בין שפוד לשפוד אלא כדי שיעור הנחת שפוד בצמצום, מכל מקום מאחר ובהכרח הסכך הכשר מונח ראשו האחד על השפוד מכאן וראשו השני על השפוד מכאן[לב], נמצא שהסכך הכשר מרובה, והרי הוא מבטל את הסכך הפסול[לג], ולפיכך הסוכה כשרה[לד].

הגמרא מנסה להביא ראיה לרב הונא בריה דרב יהושע הסובר ש'פרוץ כעומד אסור': תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה לדברי רב הונא בריה דרב יהושע. שנינו בברייתא, **שַׁיָּרָא שֶׁחָנְתָה בְּבִקְעָה, וְהִקִּיפוּהָ** לבקעה **בְּגֻמָּלִין, וּבְאוֹתָהּ** מקום המושב שעל הגמל,

---

יג. **תפארת** ישראל (מ"ש יכין §ות נג). ואין שיירא פחותה משלשה בני אדם, כמבואר בדברי הגמרא להלן (מז:). יד. **בקעה** היא כרמלית. רבינו יהונתן (ד"ש שי"ת), וראה בבית מאיר (פ"ש סי' שם ס"ק י"ח), שכתב לדייק מדברי הרשב"א בתשובה שדין המשנה נאמר גם ברשות הרבים ולא רק בכרמלית. טו. **הגרי"מאים** בלשון הברייתא [המובאת להלן בסמוך] 'עביטין' [ראה להלן (מז) ציור א]. טז. **אף** על פי שאין זו מחיצה קבועה, שהרי כלים אלו עומדים להינטל מכאן לאחר השבת, מכל מקום כשרה היא. תירוצי המאירי (מהדו"ק, ד"ש שי"ת§ו), וכן מבואר ברש"י לקמן (מח: ד"ש לפנין). יז. **המקור** לכך מבואר בדברי הגמרא במסכת סוכה (ב:), לענין גובהה של סוכה, וכמבואר בתוספות שם (ד"ש שפ"ס§ב). יח. **הן** על ידי הרוחות שבין אוכף לאוכף, והן על ידי החללים שיש בתוך כל אוכף בפני עצמו. תירוצי המאירי (ד"ש שי"ת§ו). יט. **אפילו** אם הן פרצות קטנות, שאין בכל אחת מהן רוחב עשר אמות, מכל מקום אם בצירוף כולן ה'פרוץ מרובה על העומד' נפסלת המחיצה. רש"י (ד"ש §ב). כ. **בתנאי** שיש במחיצה זו 'עומד מרובה על הפרוץ' [כגון שאורך המחיצה עשרים וחמש אמות, ויש בה פרצה של עשר אמות]. רש"י (ד"ש כג). כא. **שאין** דרך בני אדם לעשות פתח רחב יותר מעשר אמות. אמנם אם עשה בפרצה זו 'צורת הפתח' אינה פוסלת את המחיצה [כמבואר בדברי המשנה לעיל (ג:)]. רע"ב (ש"ס מ"ש). כב. **מעם** הדבר שפרצה אחת שהיא רחבה מעשר אמות אוסרת את כל המחיצות, לפי שדנים לאותה דופן שיש בה את הפירצה כאילו אינה כאן, ונמצא שהמקום מוקף מחיצות רק משלשה צדדים, ופרוץ במלואו ברוחב הרביעית למקום האסור עליו בטלטול, ובאופן כזה נאסר כל אותו המקום. רבינו יהונתן (ד"ש §ס). כג. **נקטה** הגמרא בלשון 'הכי אגמריה רחמנא למשה', על פי המבואר לעיל (ד.) שדיני מחיצות הם 'הלכה למשה מסיני'. רש"י (ד"ש §גמ"ח). אמנם ראה בהערה להלן דעת הסוברים שאינו פסול אלא מדרבנן. כד. **כתבו** התוספות (ד"ש §ת"ק), שיש ללמוד מכאן ש'אפשר לצמצם', כלומר, שיכול אדם לעשות מחיצה אשר חציה פרוץ וחציה עומד בצמצום, שאם תאמר שאי אפשר לדקדק בזה, אלא בהכרח שמחיצה זו היא או 'עומד מרובה' או 'פרוץ מרובה', אם כן כיצד מתיר רב פפא מחיצה של 'פרוץ כעומד', הרי יש לחוש שמא הפרוץ שבה מרובה על העומד. כה. **בוונת** הגמרא ללמדנו, שאין טעמו של רב הונא בריה דרב יהושע משום שחוששׁ שמא לא יצמצם כראוי ויעשה מחיצה שהיא 'פרוץ מרובה על העומד', אלא הוא מודה שאפשר לצמצם ולעשות מחיצה שחציה 'פרוץ' וחציה 'עומד', ומכל מקום הוא סובר שהתורה פסלה מחיצה כזו, שכך ציוה הקדוש ברוך הוא למשה 'גדור רובא'. גאון יעקב (ד"ש §כז). כו. **היינו** באופן שכל פירצה רחבה לפחות שלשה טפחים, אבל בפחות משיעור זה אפילו אם יש במחיצה פרצות רבות אינן פוסלות אותה, לפי שדנים אותן כסתומות מדין 'לבוד', ואפילו אם בצירוף כל הפרצות יש כאן 'פרוץ מרובה על העומד'. רש"י (סוכה טו. ד"ה פרוץ). מתבאר מדברי הגמרא, שלדעת הכל 'פרוץ מרובה על העומד' פסול מן התורה, ולא נחלקו אלא ב'פרוץ כעומד'. וכן היא דעת התוספות להלן (יז: ד"ה שפיקין), שתמהו לפי זה על דין 'ספי ביראות' הנזכר בסוגיא שם, שאין בזה 'עומד מרובה', עיין שם. אמנם ברשב"א (ד"ש §ס) הביא את דעת הראב"ד, הסובר שמדאורייתא אפילו 'פרוץ מרובה על העומד' כשר, אלא שחכמים אסרוהו, ונחלקו האמוראים כאן האם גזרו חכמים לאסור אף ב'פרוץ כעומד' או לא. ומה שנקטו בדבריהם 'הכי אגמריה רחמנא למשה', היינו משום שכל הגזירות שעתידים חכמים לגזור נתגלו כבר למשה בסיני, וראה שם עוד ברשב"א שדן בדבריו. כז. **מעם** האיסור לסכך בהן לפי שאינם גידולי קרקע. רמב"ם בפירוש המשנה (סוכה פ"ג מ"ט). דהיינו שנקט שהמשנה עוסקת בשיפודים של מתכת. ובתפארת ישראל (סם, ס"ק §ות נב) כתב, שהמשנה עוסקת אפילו בשפודים של עץ, שאף על פי שהם 'שפוטי כלי עץ' שאינם מקבלים טומאה, מכל מקום פעמים שהרם שהרם סותר את ידו של השפוד בשעת הצליה, ולפיכך הוא בכלל 'משמשי האדם' ומקבל טומאה. כח. **הקשה** הריטב"א (ד"ש §פ), מה ענין מחיצות אצל סכך, הרי שם מדובר באופן שכל הסוכה מסוככת, אלא שמחצה מן הסכך כשר ומחצה פסול, ואילו כאן מדובר ב'פרוץ כעומד', דהיינו, שיש חצי מחיצה בלבד, ואילו החצי השני פרוץ לגמרי, והיינו, שטעם שניהם אחד הוא, שכן לדעת הסובר ש'פרוץ כעומד' פסול הטעם הוא משום ד'הכי אגמריה רחמנא למשה, גדור רובא', ואם כן אף לגבי סוכה יש לומר כן, שצריך להיות רוב הסוכה מסוכך בסכך כשר. כט. **וכמה** שנינו 'ריוח כמותן' היינו בצמצום ויוצא. רש"י (ד"ש §מ"ח). ל. **שאם** לא כן יפול. לא. **רש"י** במסכת סוכה (טו: ד"ה רפפ).

בְּעַבְיטִין - כר שמניחים תחת האוכף, **בְּשַׁלְשִׁיפִין** - משאות, **בְּקַנִּים, בְּקוֹפָּחוֹת** - קלחי ירקות, ועשו מחיצה סביב הבקעה מכל אלו [ציור א], הרי הם **מְטַלְטָלִין בְּתוֹכָהּ** - בתוך הבקעה, **וּבְלֹבֶד שֶׁלֹּא יְהֵא** ריוח **בֵּין גַּגָּהּ לְגַגָּהּ מִלֹּא** שיעור רוחב **גַּמָּל, וּבֵין אוֹכָף לְאוֹכָף מִלֹּא** שיעור רוחב **אוֹכָף, וּבֵין עֲבִיט לְעֲבִיט מִלֹּא** שיעור רוחב **עֲבִיט.** מבואר מדברי הברייתא, שאין די שיהא במחיצה 'עומד' כשיעור ה'פרץ' כדברי רב פפא, שאם כן היתה המחיצה כשרה אף באופן שיש ריוח בין גמל לגמל כשיעור רוחב גמל, אלא צריך שיהא ה'עומד מרובה על הפרץ', כדברי רב הונא בריה דרב יהושע.

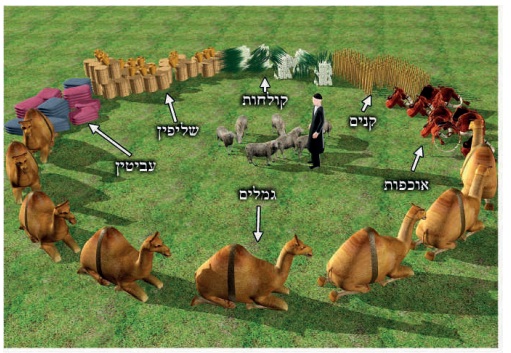

ציור א

דוהה הגמרא: הָכָא נָמֵי - אף בריייתא זו יש להעמידה **בְּשֶׁנִּבְנָם וְיָצָא**, כלומר, צריך שלא יהא בין גמל לגמל כשיעור שניתן להכניס ולהוציא גמל ברווח, שבאופן זה מודים הכל שהמחיצה פסולה היא, לפי שיש בה 'פרץ מרובה על העומד', אבל באופן שיש שם מקום הנחת גמל בצמצום, דהיינו ששיעור ה'עומד' כשיעור ה'פרץ', יתכן להכשיר המחיצה.

הגמרא מביאה ראיה מברייתא לרב הונא בריה דרב יהושע ומקשה על שיטת רב פפא: תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה לדברי רב הונא בריה דרב יהושע, הסובר ש'פרץ כעומד אסור'. שנינו בתוספתא במסכת כלאים (פ"ל ה"ז), **נִמְצְאַתָּ אַתָּה אוֹמֵר, שֵׁשׁ מִדּוֹת** [-סוגים שונים] יש **בְּהֶחִיצוֹת** החוצצות בין זרעים לגפנים כדי שלא יהיה בהם איסור כלאים[א]. הסוג הראשון, **כָּל שֶׁהוּא פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה** טפחים, דהיינו, מחיצה העשויה מקנים, שרוחב כל קנה הוא פחות משלשה טפחים, **צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בֵּין זֶה לָזֶה** [-בין קנה לקנה] ריוח של **שְׁלֹשָׁה** טפחים, **כְּדֵי שֶׁיֵּדָחֵק הַגְּדִי בְּבֶטֶן רֹאשׁ** - שלא יוכל הגדי להכנס ביניהם בדרך מרוצתו בלא עיכוב[ב], ובאופן כזה שאין בין הקנים שלשה טפחים נידון הריוח שביניהם כסתום מדין 'לבוד', וכשרה המחיצה אפילו אם יש בה 'פרץ מרובה על העומד'[ג].

הסוג השני של המחיצות: כָּל שֶׁהוּא שְׁלֹשָׁה, כלומר, באופן שכל עמוד במחיצה זו יש ברוחבו שלשה טפחים, וְכן באופן שיש ברוחבו **בֵּין** טפחים **וְעַד אַרְבָּעָה** טפחים[ד], **צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בֵּין זֶה לָזֶה** - בין עמוד לעמוד, **כְּמִלּוֹאוֹ** - כשיעור רוחבו של עמוד, **כְּדֵי שֶׁיְּהֵא יְהֵא** שיעור ה'פרוץ' במחיצה זו **כְּשִׁיעוּר** ה'עומד' שבה[ה]. **וְאֵם הָיָה** ה'פרוץ' **שֶׁבְּמַחִיצָה מְרוּבָּה עַל הָעוֹמֵד** שבה, **אַף בְּנֶגֶד הָעוֹמֵד אָסוּר** לזרוע כלאים[ו], שמאחר וכל עמוד במחיצה זו אינו רחב ארבעה טפחים אינו חשוב להיות חוצץ בעצמו, אם ה'פרוץ' מרובה עליו.

הסוג השלישי של המחיצות: כָּל שֶׁהוּא אַרְבָּעָה, כלומר, באופן שכל עמוד במחיצה זו יש ברוחבו ארבעה טפחים, וְכן באופן שיש ברוחבו **מֵאַרְבָּעָה** טפחים **וְעַד עֲשָׂר אַמּוֹת, צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בֵּין זֶה לָזֶה** - בין עמוד לעמוד, **כְּמִלּוֹאוֹ** - כשיעור רוחב עמוד, כדי **שֶׁיְּהֵא יְהֵא** שיעור רוחב ה'פרוץ' שבמחיצה זו **כְּשִׁיעוּר** רוחב ה'עומד' שבה. **וְאֵם הָיָה** רוחב ה'פרוץ' **גָּדוֹל** ה'עומד', אזי **בְּנֶגֶד הָעוֹמֵד מוּתָּר**, כלומר, מותר לזרוע כלאים משני צידי ה'עומד' של המחיצה, שמאחר וכל אחד מעמודי המחיצה יש ברוחבו ארבעה טפחים הוא חשוב כמחיצה בפני עצמו להתיר מה שכנגדו, ואינו בטל מחמת ה'פרוץ' המרובה עליו[ז], אבל **בְּנֶגֶד הַפָּרוּץ אָסוּר** לזרוע כלאים[ח], לפי שבאופן כזה אין הפירצה נחשבת כפתח אלא כפירצה[ט].

עתה מוסיפה הברייתא דינים הנוהגים בכל סוגי המחיצות: וְאֵם הָיָה ה'עומד' שבמחיצה **מְרוּבֶּה עַל הַ'פָּרוּץ'** שבה, **אַף בְּנֶגֶד הַפָּרוּץ מוּתָּר** לזרוע כלאים, שמאחר ויש כאן רוב 'עומד', נידון אף ה'פרוץ' כ'פתח' ולא כ'פירצה'[י].

נִפְרְצָה המחיצה **בְּיוֹתֵר מֵעֲשָׂר** אמות הרי זה **אָסוּר**, שכן פירצה שהיא רחבה מעשר אמות אינה נידונית כ'פתח', ולפיכך אוסרת היא את כל המחיצה, אפילו אם יש בה 'עומד' מרובה על הפרוץ', ואף כנגד ה'עומד' אסור לזרוע כלאים[יא]. אבל אם **הָיוּ שָׁם** - משני צידי הפירצה הרחבה מעשר אמות, **קָנִים הַדּוֹקְרָנִים** - קנים שהם חדים ומשופים בתחתיתם, ונועצים אותם באדמה [ציור ב][יב], **וְעָשָׂה לָהֶן פֶּתַח** [-ענף][יג] קלוע **מִמַּעֲלָה**[יד], **אֲפִילּוּ בְּיוֹתֵר מֵעֲשָׂר מוּתָּר**, לפי שיש כאן 'צורת הפתח', שהיא נידונית כמחיצה לסתום את הפירצה[טו].

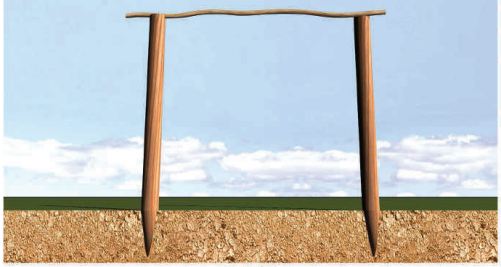
ציור ב

א. **כדי** לבאר ענין זה יש להקדים: אסרה תורה לזרוע שני מיני זרעים יחדיו, והוא הנקרא 'כלאי הכרם'. אמנם באופן שאין זרעים, וכן אסרה לזרוע מין זרעים יחד עם גפנים, והוא הנקרא 'כלאי הכרם'. אמנם באופן שאין אדם זורע את הזרעים בתוך הכרם ממש די שיעשה אחד משני דברים, או שירחיקם אלו מאלו ששה טפחים כדי שלא ייקָנֵה זה מזה, או שיעשה גדר ביניהם, שלא יהיה בהם משום 'מראית העין', ובאופן כזה מותרים הם אפילו כשיונקים זה מזה. אמנם כדי שתועיל הגדר לחצרץ ביניהם צריך שיהיה עליה שם מחיצה העשויה כהלכתה, ולפיכך מפרשת הברייתא באיזה אופנים כשרה המחיצה ומועילה לחצרץ ביניהם, ובאיזה אופנים אינה ראויה לכך. ומאחר והדבר תלוי בדיני מחיצות, לפיכך מביאה הגמרא ברייתא זו כאן, כדי ללמוד הימנה לענין מחיצות שבת [אמנם יש מעט חילוק בדיני מחיצות בין שבת לכלאים, ויובארו להלן בהערות]. ב. **'זקיפה'** היינו קפיצה (רש"י פ"ק כג. ד"ה מקיפין), 'בבת ראש' היינו בבת אחת [ולהלן בסוף העמוד הגירסא היא 'שלא יזדקר הגדי בבת אחת']. כלומר, כאשר אין ריוח שלשה טפחים בין הקנים אין הגדי יכול לקפץ שם בדרך מרוצתו בלא עיכוב [אמנם ראה ערך ברש"י במסכת נדה (ח: ד"ה מזקיקים), שפירש 'זקיפה' מלשון 'זקיפה']. ג. **כגון** שרוחב כל קנה הוא שתי אצבעות והחלל שבין קנה לקנה הוא שני טפחים, ובאופן כזה מותר לזרוע זרעים מצידה האחד של המחיצה ולנטוע גפנים מצידה השני, אפילו כנגד הרווחים שבין הקנים. ד. **וְלֹא** ארבעה בכלל. רש"י (ד"ה ומצי). וכוונתו, שבאופן שהעמוד רחב ארבעה טפחים דין אחד יש לו, כמבואר בהמשך הברייתא. ה. **אמנם** באופן שאין ביניהם ריוח כשיעור רוחב עמוד הרי זו מחיצה כשירה, אף שיש ריוח של שלשה טפחים, מאחר ה'עומד' מרובה על ה'פרוץ'. ואין אומרים שהאויר שמשני הצדדים מבטל את ה'עומד' שבאמצע, אלא דנים את הרווחים כ'פתחים' ולא כ'פרצות'. רש"י (ד"ה פתק). ו. **לחלן** בסמוך מבררת הגמרא מדוע נקטת הברייתא דין זה רק באופן שהפרוץ מרובה על העומד, הרי מאחר ונתבאר מתחילה שצריך שלא יהיה הפרוץ כעומד, ממילא יש ללמוד מכך שאם הפרוץ כעומד נפסלת המחיצה, ואף שאין הפרוץ מרובה על העומד. ז. **ואף** באופן שהפרוץ מרובה על העומד מותר לזרוע כלאים משני צידי ה'עומד', ולהלן בסמוך תבאר הגמרא מדוע נקטה הברייתא דין זה ב'פרוץ כעומד' דווקא. רש"י (ד"ה כנגד). ח. **טעם** הדבר שנקטה הברייתא את הסוג השלישי של המחיצות רק באופן שרוחב המחיצה הוא עד עשר אמות, לפי שביותר משיעור זה אפשר לומר שצריך שלא יהא בין זה לזה כלאים', שמשתמע מכך שאם הריוח שבין העמודים פחות משיעור העמודים הרי זו מחיצה כשרה, שהרי כשיש פירצה הרחבה יותר מעשר אמות נפסלת המחיצה [אף שיש בה 'עומד מרובה על הפרוץ'], לפי שאין על הפירצה שם 'פתח', ומעתה אסור לזרוע כלאים אפילו כנגד העומד. רש"י (ד"ה ומצי עמך). מבואר מדברי רש"י, שפירצה הרחבה יותר מעשר אמות מבטלת את המחיצה לגמרי. אמנם בתוספות ישנים (בעלים פ"ה ה) נחלקו עליו, וכתבו שכשם שבמחיצה שיש בה 'פרוץ מרובה על העומד' אין נאסר אלא החלק הפרוץ שבה, אבל מותר לזרוע כלאים משני צידי העומד [כשיש ברוחבו ארבעה טפחים], כן הוא הדין אף לגבי פירצה שהיא רחבה מעשר אמות, שאסור לזרוע כלאים כנגד הפירצה, אך מותר לזרוע כנגד העומד. והוכיחו כן מלשון המשנה במסכת כלאים (פ"ל מ"ז) 'וגדר שנפרץ עד עשר אמות הרי היא כפתח', יתר מכן כנגד הפרצה אסור'. וכן היא דעת רוב הראשונים בסוגיא [וראה בתוספות הרא"ש (ד"ה נפלקם) שביאר כן אף בדעת רש"י, וכפי הנראה לא היה לפניו את נוסחת רש"י שלפנינו, שכתב במפורש שכל המחיצה נאסרת]. ט. **הרי** כאן שלש מידות במחיצות. במידה הראשונה, שיש בין קנה לקנה פחות משלשה טפחים, אין אנו מקפידים בכך שהריוח בין הקנים גדול יותר מרוחב הקנים, כיון שעד פירצה של שלשה טפחים אומרים דין 'לבוד' ונידון הכל כסתום. במידה השנייה, שהעומד בין שלשה לארבעה טפחים, מקפידים אנו שלא יהא בין עמוד לעמוד ריוח 'כמלואו', ואם יש פירצה ברוחב כזה מבטלת היא את המחיצה לגמרי, אפילו את ה'עומד' שבה. ואילו במידה השלישית, מארבעה טפחים ועד עשר אמות, אף אם הפירצה רחבה מן ה'עומד' אין היא מבטלתו, ומותר לזרוע בנגדו. רש"י (ד"ה מנגד). וראה עוד להלן בהערה סיכום שלשת המידות לפי דעת הרשב"א. י. **דין** זה נוהג אף במידה השניה, שרוחב כל עמוד הוא משלשה ועד ארבעה טפחים, שהרי גם בה נאמר 'צריך שלא יהא בין זה לזה כמלואו', ומשמע מכך שבאופן ש'עומד' מרובה על ה'פרוץ' מותר לזרוע כלאים אף כנגד הפרוץ. רש"י (ד"ה ואם עומדו). וכוונתו בזה, שאף על פי שהיא המידה החמורה שבכולם, שכן מצד אחד אין אומרים בה דין 'לבוד' לסתום הפרצות, ומאידך אין ל'עומד' שבה תשיבות להתיר כנגדו את הפרוץ מרובה עליו, מכל מקום אם העומד שבה מרובה על הפרוץ אזי דנים אותה כמחיצה שלימה, ומתרת אף כנגד הפרוץ. יא. **כן** היא שיטת רש"י (לעיל ד"ה ועוד עמך). וראה בהערה לעיל שהראשונים נחלקו עליו בזה, וסוברים שאף כשיש פירצה הרחבה מעשר אמות אין היא אוסרת את כל המחיצה, ומותר לזרוע כלאים כנגד העומד [אם יש בו רוחב ארבעה טפחים], וכמו לענין דין 'פרוץ מרובה על העומד' שנתבאר בברייתא. יב. **וקראים** בשם 'קנים הדוקרנים' על שם שהם 'משופין כדקר', כלומר, חדים כמו יתד שמשתמשים בה לעבודת האדמה. על פי דברי רש"י (ד"ה סיון). אמנם בערוך (ערך דקר ב) פירש, שנקראים כן על שם שדוקרים ונועצים אותם באדמה. יג. **כן** כתב רש"י (לעיל ח: ד"ה שיפלפל), 'קליעת הזמורה המתוחה מקונדס לחבירו'. ובמאירי (מוה"ק ד"ה ומצפלפל) כתב, שהנייר קנה על גביהם. יד. **וראה** ציור ב). טו. **שכן** צורת הפתח מתירה בכלאים אפילו אם הפירצה רחבה יותר מעשר. רש"י (ד"ה ומצי עמך). ובתנאי שיש במחיצה

מדייקת הגמרא מן הברייתא: קָתָנֵי מִיהַת רֵישָׁא - שנינו מכל מקום ברישא של הברייתא[יד], שאם כל עמוד של המחיצה רחב **מִשְּׁלֹשָׁה** טפחים **וְצַד אַרְבָּעָה** כשרה היא, **וּבְלָבַד שֶׁלֹּא יְהֵא בֵּין זֶה לָזֶה** - בין עמוד לעמוד, **בְּמַשְׁמָעוֹ** - כמלוא רוחב עמוד. ומבואר מכך, שאם יש בין עמוד לעמוד כמלוא רוחב עמוד, דהיינו ששיעור רוחב ה'פרוץ' שבמחיצה הוא כשיעור רוחב ה'עומד' שבה, המחיצה פסולה, וכדברי רב הונא בריה דרב יהושע, והרי זה **תִּיּוּבְתָּא** [-פירכה] **לְדָרֵב פָּפָּא**, הסובר ש'פרוץ כעומד מותר'.

מתרצת הגמרא: אֲמַר לָךְ רַב פָּפָּא - יכול רב פפא ליישב קושיא זו ולומר, **מַאי מַשְׁמָעוֹ** - מה היא כוונת הברייתא שלא יהא בין זה לזה 'כמלואו', **[מַשְׁמָעוֹ] נִכְנָס וְיוֹצֵא**, כלומר, שלא יהא בין העמודים חלל שניתן להכניס ולהוציא בו עמוד אחר בריוח, שכן באופן כזה נמצא שה'פרוץ' מרובה על ה'עומד', אבל באופן שניתן להעמיד שם עמוד אחר בצמצום, דהיינו ששיעור ה'פרוץ' כשיעור ה'עומד', המחיצה כשרה[טו].

מביאה הגמרא ראיה לתירוץ זה מלשון הברייתא: הָכֵי נָמֵי מְסָתְּבְרָא - אכן כך מסתבר, שכוונת הברייתא לומר שלא יהא כמלואו בנכנס ויוצא, דהיינו שלא יהא פרוץ מרובה על העומד, **מְדְּקָתָנֵי** - ממה ששנינו בהמשך הברייתא, **'אִם הָיָה פָּרוּץ מְרוּבֶּה עַל הָעוֹמֵד אַף עַל פִּי כֵּן הָעוֹמֵד אָסוּר'**, ויש לדייק מכך, **הָא כְּעוֹמֵד מוּתָּר** - אבל אם היה שיעור ה'פרוץ' כשיעור העומד היתה המחיצה מועילה להתיר, **שְׁמַע מִינַּהּ** שאין הברייתא אוסרת אלא בפרוץ מרובה על העומד, אבל פרוץ כעומד מותר.

הגמרא מקשה מברייתא זו על שיטת רב הונא בריה דרב יהושע: לֵימָא תִּיהֲוֵי תִּיּוּבְתֵּיהּ - האם יש לומר שמברייתא זו יש פירכא **לְדָרֵב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ** הסובר ש'פרוץ כעומד אסור', שהרי מבואר בברייתא שרק באופן שהפרוץ מרובה על העומד אסור.

אומרת הגמרא: אֲמַר לָךְ - יכול רב הונא לתרץ דבריו ולומר לך כך. **וְלֵימַעְמֵיךְ** - ולשיטתך רב פפא, שסובר אתה ש'פרוץ כעומד מותר', **אֵיקָא** - אמור ותפרש את הדין ששנינו בסיפא של הברייתא, **'אִם הָיָה עוֹמֵד מְרוּבֶּה עַל הַפָּרוּץ, אַף בְּנֶגֶד הַפָּרוּץ מוּתָּר'**, ויש לדייק מכך, **הָא בְּפָרוּץ** - אבל אם היה שיעור ה'עומד' כשיעור הפרוץ, **אָסוּר.**

נמצא אם כן, שכאשר נדייק בדברי הברייתא, **קָא סָלְקָא לָךְ פָּפָּא** - מן הסיפא קשה על שיטת רב פפא, שכן יש לדייק הימנה שרק אם העומד מרובה על הפרוץ מותר, אבל 'פרוץ כעומד אסור', ואילו **רֵישָׁא קָשְׁיָא לָךְ הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ**, שכן יש לדייק הימנה שרק באופן שהפרוץ מרובה על העומד אסור, אבל 'פרוץ כעומד מותר'.

מתרצת הגמרא: סֵיקָא לָךְ רַב פָּפָּא לָא קָשְׁיָא - אין להקשות על רב פפא מן הסיפא, שנקטה לשון שמשמעותו שרק עומד מרובה על הפרוץ מותר, משום שהוא יפרש שלא בדווקא נקטו לשון זו, אלא **אֵיידֵי דְּתָנָא רֵישָׁא** - אגב ששנה התנא ברישא אם היה **פָּרוּץ מְרוּבֶּה עַל הָעוֹמֵד** פסולה המחיצה[טז], **תָּנָא סֵיפָא** - שנה בסיפא אם היה **עוֹמֵד מְרוּבֶּה עַל הַפָּרוּץ** המחיצה כשרה, אף שאין צריך לכך[יז], אלא גם 'פרוץ כעומד' כשר. וכמו כן **הָרֵישָׁא** של הברייתא **לָךְ הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לָא קָשְׁיָא**, אף שנקטה לשון שמשמעותו שרק פרוץ מרובה על העומד אסור, משום שהוא יפרש שלא בדווקא נקטו לשון זו, אלא **אֵיידֵי דְּבָעֵי לְמֵיתְנֵי סֵיפָא** - אגב כך שרצה התנא להשנות בסיפא שאם היה **עוֹמֵד מְרוּבֶּה עַל הַפָּרוּץ** מותר[יח], **תָּנָא רֵישָׁא** שאם היה **פָּרוּץ מְרוּבֶּה עַל הָעוֹמֵד** אסור, אף שאין צריך לזה, שכן גם 'פרוץ כעומד' אסור.

הגמרא שבה ומקשה על רב הונא בריה דרב יהושע מדברי הברייתא: בָּעְיָא לָךְ בְּפָּא - לדברי רב פפא מישהו סדר הדינים שנשנו בברייתא, **דְּמֵשִׁים הָכִי לָא עָרֵיב לָהוּ וְתָנֵי לָהוּ** - שלפיכך לא ערבה הברייתא את דיני מחיצה שאין ברוחבה שלשה טפחים יחד עם דיני מחיצה שרוחבה שלשה טפחים, ולא שנתה כך 'כל שהוא פחות משלשה, ושלשה, צריך שלא יהא בין זה לזה שלשה', לפי שאין הדין כן, שאמנם באופן שאין כל עמוד רחב שלשה טפחים צריך שלא יהא ביניהם שלשה, כדי שלא ינצא מתורת 'לבוד', אבל כשיש ב'עומד' שלשה כשרה המחיצה אף אם יש בין עמוד לעמוד שלשה טפחים, שהרי לשיטת רב פפא 'פרוץ כעומד מותר'[כא]. **אֶלָּא לָךְ הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ**, הסובר ש'פרוץ כעומד אסור', ולדבריו, גם כאשר כל עמוד רחב שלשה טפחים אסור שיהא בין עמוד לעמוד ריוח של שלשה טפחים, כדי שלא יהא 'פרוץ כעומד', אם כן **לֵיעַרְבִינְהוּ וְלֵיתְנִינְהוּ** - היה לברייתא לערב **וְלָשְׁנוֹת** את דין מחיצה שאין בה שלשה טפחים יחד עם דין מחיצה שיש בה שלשה טפחים, וכך היה לה לומר, **'כָּל שֶׁהוּא פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה** טפחים, וְכן באופן שהוא רחב **שְׁלֹשָׁה** טפחים, **צָרִיךְ שֶׁלֹּא יְהֵא בֵּין זֶה לָזֶה** חלל **שְׁלֹשָׁה'** טפחים, כדי שלא תיפסל המחיצה. ומאחר ולא שנתה הברייתא כן יש לדייק הימנה כשיטת רב פפא, ושלא כדברי רב הונא בריה דרב יהושע.

דוחה הגמרא: אכן יכולה היתה הברייתא לערב הדינים ולשנותם יחדיו, אלא שלא רצתה לעשות כן, **מִשּׁוּם דְּלֹא דָּמֵי פָּסוּלָא דְּרֵישָׁא לְפָסוּלָא דְּסֵיפָא** - לפי שאין דומה טעם הפסול של פירצה ברוחב שלשה טפחים השנויה ברישא, לטעם הפסול של פירצה כזו השנויה בסיפא. שהרי **פְּסוּלָא דְּרֵישָׁא** - טעם הפסול של פירצת שלשה טפחים ברישא, כשרוחב כל עמוד פחות משלשה טפחים, הוא **בְּדֵי שֶׁלֹּא יְזַדַּקֵּר הַגְּדִי בְּבָבָת אַחַת** - שלא יוכל הגדי לעבור בין עמודי המחיצה בנקל, כדי שלא יבטל את דין 'לבוד' הסותם את החלל שבין המחיצות[כב]. אבל **פְּסוּלָא דְּסֵיפָא** - טעם הפסול בסיפא, כשיש בכל 'עומד' שלשה טפחים, אינו משום כניסת הגדי, אלא משום **שֶׁלֹּא יְהֵא 'פָּרוּץ כְּעוֹמֵד'**[כג], ומאחר ואין סיבת הפסול שוה בשניהם לא שנתה אותם הברייתא כאחת, אף שדיניהם שוים זה לזה.

הגמרא מקשה סתירה בדברי הברייתא[כד]: שנינו ברישא שמחיצה של קנים שרוחב כל אחד מהם **פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה** טפחים מתירה זריעת מיני כלאים משני צידיה, בתנאי שאין בין קנה לקנה חלל של שלשה טפחים. **תָּנֵי** - כשיטת מי שאמר דין זה, כשיטת **רַבָּנָן הֵיא, דְּאָמְרֵי** - הסוברים שרק בחלל שהוא **פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה** טפחים **אָמְרִינַן** דין **'לָבוּד'** לדונו כסתום, לפי שאין חשיבות לאויר שבתוכו, אבל כשיש בו **שְׁלֹשָׁה** טפחים **לֹא אָמְרִינַן לָבוּד**, מאחר שהוא שיעור חשוב לעצמו. ומעתה קשה, **אֵימָא סֵיפָא** - אמור את הדין ששנינו בסיפא של הברייתא[כה], **כָּל שֶׁהוּא** ברוחב **שְׁלֹשָׁה** טפחים, **וּמִשְּׁלֹשָׁה** טפחים **וְצַד אַרְבָּעָה**, צריך שלא יהא בין זה לזה כמלואו, כדי שלא יהא פרוץ כעומד, ואם היה פרוץ מרובה על העומד אף כנגד העומד אסור'. כלומר, מחיצה שאין ברוחבה ארבעה טפחים אינה חשובה, ואם הפרוץ מרובה עליה, הרי היא בטלה ואינה מתרת אפילו כנגדה[כו],

---

זו 'עומד מרובה על הפרוץ'. רמב"ם (פכ"ג מ"י). אמנם דעת התוספות (לעיל ד"ה שאף) שאף אם נעץ ארבע יתידות בארבע פינות החצר ועשה צורת הפתח מעליהם מותר לטלטל שם. **טז. אין** הכוונה לרישא ממש, אלא לסיפא של הרישא, דהיינו המידה השנויה. **יז. ולפי** תירוץ זה יש לפרש את לשון הברייתא כך, 'כל שהוא שלשה, ומשלשה ועד ארבעה, צריך שלא יהא בין זה לזה כמלואו', היינו שלא יהא שם מלואו כזה שנכנס ויוצא בריוח, 'כדי שלא יהא פרוץ כעומד' בנכנס ויוצא, שאז באמת הפרוץ מרובה על העומד, ובאופן כזה הדין הוא ש'אם היה פרוץ מרובה על העומד, אף בנגד העומד אסור', מאחר והעומד אינו רחב ארבעה טפחים, ואין לו חשיבות להתיר בפני עצמו. רש"י (ד"ה מפ"ק). **יח. שהוצרך** בדווקא לשנות בלשון זו, כדי לגלות שכוונת דבריו 'שלא יהא בין זה לזה כמלואו' היינו 'מלוא נכנס ויוצא', שהוא 'פרוץ מרובה על העומד', ורק באופן זה המחיצה פסולה, אבל 'פרוץ כעומד מותר'. רש"י (ד"ה פרוץ). **יט. שהרי** מגוף דברי הברייתא אפשר ללמוד דין זה, ששנה התנא 'שלא יהא פרוץ כעומד', וביאר רב פפא שהכוונה שלא יהא 'נכנס ויוצא', דהיינו פרוץ מרובה על העומד, ומפילא יודעים אנו ש'פרוץ כעומד מותר', וכל שכן כשהעומד מרובה על הפרוץ. רש"י (ד"ה מפ"ק). **כ. שהוצרך** לשנות בלשון זו, כדי ללמדנו שרק אם העומד מרובה על הפרוץ מותר, אבל 'פרוץ כעומד אסור'. רש"י (ד"ה ריש). **כא. ולפיכך** שנתה הברייתא את דין מחיצה שיש ברוחבה שלשה טפחים יחד עם מחיצה שרוחבה משלשה ועד ארבעה, שדין שניהם שוה לענין כך שצריך שלא יהא ריוח ביניהן כ'מלוא נכנס ויוצא', דהיינו, שלא יהא פרוץ מרובה על העומד. על פי רש"י (ד"ה ומפילא). **כב. בְּדֵי** לומר שטעם הפסול בריישא הוא משום 'פרוץ מרובה על העומד', שהרי באופן שאין בין קנה לקנה חלל שלשה טפחים המחיצה כשרה אף שהפרוץ שבה מרובה על העומד, והיינו משום שדנים את החלל כשתום מדין 'לבוד', אלא סיבת הפסול ברישא היא משום שהגדי יכול לעבור בה, ובכך הוא מבטל את דין 'לבוד' [ומפילא אין כאן מחיצה, משום שהפרוץ מרובה על העומד]. על פי רש"י (ד"ה משום לגלג). **כג. שהרי** באופן ש'עומד מרובה על הפרוץ' אין המחיצה נפסלת, אף כשיש בין העמודים ריוח של שלשה טפחים שיכול הגדי לעבור בו, ובהכרח שאין טעם הפסול בסיפא משום כניסת הגדי אלא משום 'פרוץ מרובה'. רש"י (ד"ה ספונ"ק). **כד. תני** לבאר את כוונת הגמרא בקושיא זו יש להקדים: נתבאר לעיל (ט.) שנחלקו רבן שמעון בן גמליאל וחכמים בדין 'לבוד'. לדברי רבן שמעון בן גמליאל כל חלל שאין בו ארבעה טפחים דנים אותו כסתום מדין 'לבוד', ואילו לדברי חכמים אין דין 'לבוד' אלא בחלל שהוא פחות משלשה טפחים. וסברה הגמרא עתה שבמחלוקת זו תלוי נידון נוסף, מה הוא שיעור הרוחב שצריך שיהא ב'עומד' של מחיצה כדי להתיר לזרוע כלאים משני צידיה, באופן שה'פרוץ' מרובה עליו. שלדברי רבן שמעון בן גמליאל, כשם שאויר שאין בו ארבעה טפחים אינו חשוב ונידון כסתום, כך מחיצה הפחותה מארבעה טפחים אין לה חשיבות להתיר זריעת כלאים כנגדה. ואילו לדברי חכמים, כשם שאויר שלשה טפחים יש לו חשיבות לענין כך שאינו נידון כסתום, כך מחיצת שלשה טפחים יש לה חשיבות להתיר לזרוע כלאים משני צידיה. **כה. אין** הכוונה סיפא ממש, אלא הסיפא של הרישא, דהיינו המידה השניה מתוך השלוש. **כו. ואילו** מחיצת ארבעה טפחים חשובה להתיר לזרוע כנגדה, אף באופן שיש בה 'פרוץ מרובה על העומד', וזוקק כנגד הפרוץ אסור, וכמבואר בהמשך דברי הברייתא [במידה השלישית]. ומכך שהברייתא מחלקת בין מחיצה הפחותה מארבעה טפחים למחיצה שיש ברוחבה ארבעה, מוכח שלא כדברי חכמים שאינם מחלקים אלא בין פחות משלשה לשלשה. על פי רש"י (ד"ה ספונ"ק).

אִתָּאן - דין זה הולך לְפִי שיטת **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל**, **דְּאָמַר**, שכל חלל שיש בו **פְּחוֹת מֵאַרְבָּעָה** טפחים אומרים בו דין **'לָבוד'**, וכשם שהוא סובר שכל חלל שאין בו ארבעה טפחים אינו חשוב ונידון כסתום, כך יסבור במחיצה שכל שאין ברוחבה ארבעה טפחים אינה חשובה להתיר לזרוע כלאים כנגדה. **דְּאִי רַבָּנַן** - שאם הסיפא כשיטת חכמים היא, הסוברים שדין 'לבוד' נאמר רק בחלל שהוא פחות משלשה טפחים, אם כן כיצד יתבארו דברי הברייתא שיש דין אחד למחיצה שרוחבה **מִשָּׁלֹשׁ** וְעַד **אַרְבָּעָה** טפחים, ודין אחר למחיצה שרוחבה ארבעה טפחים ומעלה, הרי לשיטתם **שָׁלֹשׁ וְאַרְבָּעָה חַד הוּא** - דין אחד להם, ואינם מחלקים אלא בין מחיצה שאין בה שלשה טפחים למחיצה שיש בה שלשה. נמצא שיש סתירה בדברי הברייתא, שהרישא מתבארת כשיטת חכמים והסיפא כשיטת רבן שמעון בן גמליאל[א].

הגמרא מתרצת את הקושיא על הברייתא בשני אופנים: האופן האחד. **אָמַר אַבָּיֵי, מְדְּרִישָׁא רַבָּנַן** - מאחר ונתבאר שהרישא של הברייתא כשיטת חכמים היא, שהרי מבואר בה שאין אומרים 'לבוד' אלא בפחות משלשה טפחים, יש לפרש **דְּסֵיפָא נָמֵי רַבָּנַן** - שאף הסיפא של הברייתא כשיטת חכמים היא, **וּמוֹדוּ רַבָּנַן** - ומודים חכמים לרבן שמעון בן גמליאל, **דְּכָל שֶׁלְּמִישָׁרָא בָּנְגֶדּוֹ** - שכדי שיהא למחיצה חשיבות להתיר כנגדה, **אִי אִיכָּא מָקוֹם אַרְבָּעָה חָשִׁיב** - אם יש בה רוחב של ארבעה טפחים חשובה היא, **וְאִי לָא, לָא חָשִׁיב** - ואם אין ברוחבה ארבעה טפחים אינה חשובה להתיר זרועת כלאים משני צידיה. כלומר, דעת חכמים היא שיש לחלק בין דין 'לבוד' לבין דין מחיצה המתרת כנגדה. שאמנם לענין דין 'לבוד' הם סוברים שחלל של שלשה טפחים יש לו חשיבות ואינו נידון כסתום, אבל לענין מחיצה המתרת כנגדה הם מודים שצריך שיהא ברוחבה ארבעה טפחים.

ובאופן שני מתרצת הגמרא: רָבָא אָמַר, מִדְּסֵיפָא - מאחר ונתבאר שהסיפא של הברייתא היא כשיטת **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל**, שהרי נתבאר שם שאין מחיצה חשובה להתיר כנגדה עד שיהא בה רוחב ארבעה טפחים, יש לפרש **דְּרֵישָׁא נָמֵי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** - שאף הרישא ששנינו בה שאין אומרים 'לבוד' אלא בפחות משלשה טפחים כשיטת רבן שמעון בן גמליאל היא, **וְכִי אֲמַר** - ויש לתרץ שבאיזה אופן אמר **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אֲמִרִינַן 'לָבוד'** - שאומרים דין לבוד עד ארבעה טפחים, **הָנֵי מִילֵּי** - דברים אלו אמורים רק **בְּמַעֲלֶה** - כאשר החלל הוא במקום גבוה, כעין קורת מבוי האמורה לעיל (ט.)[א], **אֲבָל לְמַטָּה** - כאשר החלל סמוך לקרקע, מודה הוא לשיטת חכמים שגם אויר של שלשה טפחים פוסל את המחיצה, **דַּהֲוֵה לֵיהּ בְּמַחִיצָה שֶׁהַגְּדֵרִים בּוֹקְעִין בָּהּ** - שהרי זו מחיצה שהגדרים יכולים לעבור בה, ולפיכך **לָא אֲמִרִינַן** בה דין **'לָבוד'** להחשיבה כסתום.

הגמרא חוזרת ומקשה על שיטת רב פפא הסובר 'פרוץ כעומד מותר': תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה ש'פרוץ כעומד אסור'. שנינו בברייתא, **דְּפָנוֹת הַפָּלוּ** - אם עשה אדם דפנות כאלו, **שְׁרוּבָּן** - שברוב שטח הדופן יש **פְּתָחִים וְחַלּוֹנוֹת, מוּתָּר** - הרי זו מחיצה המתרת, **וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא** בה **עוֹמֵד מְרוּבֶּה עַל הַפָּרוּץ**.

שואלת הגמרא: שְׁרוּבָּן סָלְקָא דַּעְתָּךְ - וכי תעלה על דעתך שברוב שטח הדופן יש פתחים וחלונות, הרי באופן זה ה'פרוץ מרובה על העומד', וכיצד יתכן לומר בזה 'ובלבד שיהא עומד מרובה על הפרוץ'. **מיישבת הגמרא: אֶלָּא** אמור כך, דפנות הללו **שֶׁרֵיבָּה בָּהֶן** - עשה בהן הרבה **פְּתָחִים וְחַלּוֹנוֹת, מִזְּתָר** - הרי זו מחיצה המתרת, **וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא** בה **עוֹמֵד מְרוּבֶּה עַל הַפָּרוּץ**, כלומר, שיהא בין פתח לפתח ובין חלון לחלון ריוח יותר משיעור רוחב הפתח או החלון. מדייקת הגמרא מדברי הברייתא, **הָא בְּשָׁרוּץ** - אבל אם היה רוחב ה'עומד' כרוחב הפרוץ, **אָסוּר**, וכשיטת רב הונא בריה דרב יהושע, הסובר ש'פרוץ כעומד אסור'. ונמצא שיש מכאן **תְּיוּבְתָּא דְּרַב פָּפָּא** - פירכא על דברי רב פפא, הסובר 'פרוץ כעומד מותר'.

מסיקה הגמרא: תְּיוּבְתָּא - אכן מברייתא זו נפרכו דברי רב פפא. ואף על פי כן פוסקת הגמרא, **וְהִילְכְתָא נְוִותֵיהּ דְּרַב פָּפָּא** - והלכה כשיטת רב פפא, הסובר 'פרוץ כעומד מותר'.

מקשה הגמרא: תְּיוּבְתָּא וְהִילְכְתָא - וכי לאחר שנפרכו דבריו של רב פפא מבריייתא פוסקים אנו הלכה כמותו.

מתרצת הגמרא: אִין - אכן כן, **מְשׁוּם דְּדַיְיקָא מָתְנִיתִין נָווֹתֵיהּ** - לפי שיש לדייק מדברי המשנה (לעיל טו:) כמותו, **דְּתָנַן** - שכן שנינו בה **'לֹא יְהֵא פְּרָצוֹת יְתֵירוֹת עַל הַגְּדֵרִים'**, ויש לדייק מכך, **הָא בַּגְּדֵרִים** - אבל באופן שרוחב הפרצות הוא כרוחב הבנין, הרי זה **מוּתָּר**, ומוכח מכך ש'פרוץ כעומד מותר'.

* * *

משנה משנה זו ממשיכה לעסוק בדין שיירא שחנתה בבקעה [שתחילת דינה נתבאר במשנה לעיל (טו:)], ומפרשת אופנים נוספים שיכולים בני השיירא להקיף את מקום חנייתם.

סָקִיפִין בני השיירא את מקום חנייתם **בִּשְׁלֹשָׁה חֲבָלִים.** כלומר, נועצים שני עמודים בכל צד של מקום חנייתם, אחד בתחילת המחיצה ואחד בסופה, ומותחים שלשה חבלים על גבי עמודים אלו, **זֶה** עומד **לְמַעְלָה מִזֶּה וְזֶה** עומד **לְמַטָּה מִזֶּה**, ואותם החבלים נידונים כמחיצה, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא בֵּין חֲבָל לַחֲבֵירוֹ** ריוח של **שְׁלֹשָׁה טְפָחִים**, כלומר, שהחבל התחתון יעמוד בתוך שלשה טפחים לקרקע, והאמצעי בתוך שלשה לתחתון, והעליון בתוך שלשה לאמצעי, שכן באופן זה נידון החלל שבין החבלים כסתום מדין 'לבוד' [ציור א]. **וּשְׁיִעוּר** שלשת **הַחֲבָלִים** יחדיו צריך שיהא **(י"ז)עוֹבְיָן יָתֵר עַל טֶפַח, כְּדֵי** שֶׁיְּהֵא בין **הַכֹּל** - על ידי החבלים והחללים שביניהם, שיעור של מחיצה כשרה שגובהה **עֲשָׂרָה טְפָחִים**. ומחיצה זו נקראת 'מחיצה של עֻרֶב' [היינו כחוטי אריגה השוכבים לרוחב הבד].

המשנה מפרשת אופן נוסף של עשיית מחיצה בבקעה: סָקִיפִין בני השיירא את מקום חנייתם **בְּקָנִים** עומדים זה בצד זה גבוהים עשרה טפחים, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא בֵּין קָנֶה לַחֲבֵירוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים**, כדי שיהא הריוח שביניהם נידון כסתום מדין 'לבוד' [ציור ב]. ומחיצה זו נקראת 'מחיצה של שְׁתִי' [היינו כחוטי אריגה העומדים לאורך הבד].

ציור א

ציור ב

א. **שאם** הקורה רחוקה מכתלי המבוי פחות מארבעה טפחים, סובר רבן שמעון בן גמליאל שאומרים בזה דין 'לבוד' להחשיבה כמונחת על כתלי המבוי. ב. **בגליון** מחק אות זה. וראה הגהות וציונים.
ג. **כלומר**, מאחר וכל חבל צריך להיות מונח בתוך שלשה טפחים לחבירו, דהיינו שיש ביניהם שלשה טפחים פחות 'משהו', נמצא שבציורוֹ שלשת החללים יש כאן תשעה טפחים חסר שלשה 'משהויין', ולפיכך כדי להשלים את שיעור המחיצה לעשרה טפחים צריך שיהא עובי החבלים טפח אחד ושלשה 'משהויין'. רש"י (ד"ה זה).

המשנה מביאה מחלוקת תנאים למי הותר לעשות מחיצה של חבלים או קנים: קולא זו שהקילו חכמים להקיף במחיצות כאלו אף שאינם מחיצות גמורות של 'שתי וערב', דווקא **בְּשִׁירָא** של שלשה בני אדם **דְּבָרוּ** חכמים, אבל יחיד צריך לעשות לעצמו מחיצה גמורה. **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים,** אף יחיד רשאי לעשות מחיצות אלו, **וְלֹא דִּבְרוּ בְּשִׁירָא אֶלָּא בְּהוֹוָה.** כלומר, לא נקטה המשנה לשון 'שיירא' אלא משום שכך היתה דרכם להלך בשיירות ממקום למקום מפני הסכנות שבמדבריות[ד], אך כן הוא הדין אף ביחיד.

המשנה מביאה דעה שלישית בענין זה: כָּל מְחִיצָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שְׁתֵּי וְשֶׁל עֵרֶב, אלא של 'שתי' בלבד כמחיצת קנים, או של 'ערב' בלבד כמחיצת חבלים, **אֵינָהּ מְחִיצָה**[ה], בין ביחיד ובין בשיירא, **דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה.** דהיינו, שרבי יוסי חולק על רבי יהודה אביו הסובר שבשיירא הקילו במחיצת 'שתי' או 'ערב', ומצריך אף בשיירא מחיצה גמורה של 'שתי ועֵרב'[ו]. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים,** די בכך שיהא בה **אֶחָד מִשְּׁנֵי הַדְּבָרִים,** או 'שתי' או 'ערב'[ז].

★

גמרא **הגמרא מביאה ספק בדין 'עומד מרובה על הפרוץ': אָמַר רַב הַמְנוּנָא אָמַר רַב**[ח]**, חֲרֵי אָמְרוּ** חכמים במשנה (לעיל סו:), שכאשר יש **'עוֹמֵד מְרוּבֶּה עַל הַפָּרוּץ' בְּ'שְׁתֵּי'** - מחיצה העומדת, **חֲיָי 'עוֹמֵד'** - הרי זו מחיצה כשירה, שהרי כך שנינו שם 'שיירא שחנתה בבקעה והקיפה כלי בהמה מלטלטלין בתוכה'[ט], ובלבד שלא יהא הפרוץ מרובה על העומד'[י]. ומעתה, **בְּעֵי** [-הסתפק] **רַב הַמְנוּנָא, בְּמחיצת 'עֵרֶב'** - השוכבת לרוחב, **מַאי** - מה יהא הדין, האם אף במחיצה זו הכשירו חכמים 'עומד מרובה על הפרוץ', כגון, שבתוך גובה עשרה טפחים של המחיצה יש ששה טפחים 'עומד' [-שוכב] וארבעה טפחים 'פרוץ', או שאין אומרים דין זה אלא במחיצת 'שתי'[יא], אבל לענין מחיצת 'ערב' צריך שיהא בגובה המחיצה עשרה טפחים שלמים[יב].

הגמרא מנסה לפשוט הספק ממשנתנו: אָמַר אַבָּיֵי, תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה לפשוט הספק. שנינו במשנה, **שִׁיעוּר חֲלָלִים וְעוּבְיָין יֶתֶר עַל טֶפַח,** כדי **שֶׁיְּהוּ** בסך **הַכֹּל** מחיצה בגובה **עֲשָׂרָה טְפָחִים. וְאִי אִיתָא** - ואם ישנו לדין זה, שגם במחיצת 'ערב' די ב'עומד מרובה על הפרוץ', **לֵימָה יְ'** - מדוע צריך שיהיה עובי החבלים **יֶתֶר עַל טֶפַח, לֵיעֲבִיד** - יעשה ריוח של **פָּחוֹת מִשֶּׁיִּשָּׁשֶׂה** טפחים וימתח שם **חֶבֶל** בעובי **'מַשֶּׁהוּ'**, וימדוד עוד ריוח של **פָּחוֹת מִשֶּׁיִּשָּׁשֶׂה** טפחים וימתח **חֶבֶל** בעובי **'מַשֶּׁהוּ'**, ולאחר מכן יניח חלל של **פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה** טפחים וימתח מעליו **חֶבֶל** בעובי **'מַשֶּׁהוּ'**, ונמצא עתה, ששנים מן החבלים סותמים ביחד אויר של ששה טפחים מדין 'לבוד', ואילו החלל השלישי שיש בו פחות מארבעה טפחים נידון כפתוח, ואף על פי כן יש להכשיר המחיצה מדין 'עומד מרובה על הפרוץ', שהרי יש כאן 'עומד' של ששה טפחים, המרובה על ה'פרוץ' של ארבעה טפחים. ומאחר ולא נקטה המשנה לעשות באופן זה, יש ללמוד מכך שדין 'עומד מרובה על הפרוץ' נאמר במחיצת 'שתי' בלבד, אבל מחיצת 'ערב' צריך שיהיה בה 'עומד' של עשרה טפחים שלמים.

הגמרא דוחה את ראייתו של אביי: וְתֵיפְוֵי - וכי סבור אתה שניתן להעמיד באופן כזה, שיש שני רווחים של פחות משלשה טפחים ואחד של פחות מארבעה, הרי יש להקשות על כן, **הַאי** - אויר זה של **פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה טְפָחִים הֵיכָא מְזָקִים לֵיהּ** - היכן יעמיד אותו, **אִי מְזָקִים לֵיהּ תַּתָּאֵי** - אם יעמיד אותו למטה בין הקרקע לחבל הראשון, ומעליו יהיו ששה טפחים סתומים על ידי דין לבוד [ציור ז], אם כן **חֲוָה לֵיהּ** - הרי זה **בְּמִחִיצָה שֶׁהַגְּדָיִים בּוֹקְעִין בָּהּ** - יכולים לעבור מתחתיה, ובאופן זה פסולה המחיצה אפילו אם יש מעל אותו ריוח מחיצת עשרה טפחים שלמים[יג]. **וְאִי מְזָקִים לֵיהּ עִלָּאֵי** - ואם יעמיד לאותו חלל של פחות מארבעה טפחים למעלה בראש המחיצה, ולמטה יהיו ששה טפחים סתומים מדין לבוד [ציור ח], גם מחיצה זו פסולה היא, משום **דַּאֲתֵי אֲוִירָא דְּהַאי גִּיקָא וּדְהַאי גִּיקָא וּמְבַטֵּל לֵיהּ** - בא האויר שבצד זה ושבצד האחר ומבטלה. כלומר, מאחר ויש מעל החבל העליון ומתחתיו חללים הרחבים יותר מעוביו הם מבטלים אותו[יד], ונמצא שאין כאן אלא מחיצה בגובה ששה טפחים. **וְאִי מְזָקִים לֵיהּ בְּמֵילְעֵי** - ואם יעמיד את החלל שיש בו פחות מארבעה טפחים באמצע גובה המחיצה, ומעליו ומתחתיו יהיה 'לבוד' של שלשה טפחים [ציור ט], **חֲוָה לֵיהּ** - הרי זה **עוֹמֵד מְרוּבֶּה עַל הַפָּרוּץ מָשְׁתֵּי רוּחוֹת** - משני צדדים, דהיינו, שכל צד של 'עומד' בפני עצמו אינו מרובה על ה'פרוץ', שהרי כל 'עומד' הוא שלשה טפחים ואילו ה'פרוץ' יש בו קרוב לארבעה טפחים, אלא שבצירוף שני ה'עומדים' יחדיו יש כאן 'עומד מרובה על הפרוץ', ואם כן, **קָמַשְׁמַע מִינַּהּ** - יש ללמוד מכאן **שֶׁעוֹמֵד מְרוּבֶּה עַל הַפָּרוּץ מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת הֲוֵי עוֹמֵד,** והרי אין הדין כן[טו].

ציור ד

ציור ה

ציור ו

ד. **שאין** מצוי הדבר שילך יחיד במדבר, אלא רק בחבורה גדולה. רבינו יהונתן (ד"ס מקיסין). ה. **לפי** שמחיצה של שתי וערב היא חזקה ובריאה ויכולה לעמוד הרבה [ציור ג], אבל מחיצה של שתי בלא ערב או ערב בלא שתי מחיצה גרועה היא. רבינו יהונתן (ד"ס כל). ו. **נמצא** שיש שלש שיטות בדברי התנאים בענין עשיית מחיצה גרועה של 'שתי' או של 'ערב'. דעת רבי יהודה שהתירו מחיצה זו רק לשיירא ולא ליחיד, דעת חכמים שהתירו אף ליחיד, ואילו דעת רבי יוסי ברבי יהודה שאף לשיירא לא התירו. ולהלן בסמוך יבואר בגמרא שלדעת הכל רשאי אפילו יחיד להקיף שטח של בית סאתיים במחיצות גרועות, וכן לדעת הכל התירו לשיירא עד בית שש סאים, ולא נחלקו אלא לענין הקפת שטח גדול שיש בו כדי עשיית כל צרכו. ז. **יחכ"ן** (ר"ן). יבואר בגמרא, במה חולקים חכמים אלו על החכמים שנזכרו לעיל במשנה, שנחלקו על רבי יהודה ואמרו 'לא דברו בשיירא אלא בהווה'. ח. **תיבות** 'אמר רב' אינם בכתבי יד ודפוסים ראשונים. וראה הגהות וציונים. ט. **כתם** 'כלי בהמה' מחיצה של 'שתי' הם, שהרי עומדים על גבי הקרקע [ולא מונחים באויר לרוחב המחיצה]. רש"י (ד"ס אין). י. **כתב** הריטב"א (ד"ס ומל), שיכול היה רב המנונא לומר 'הרי אמרו פרוץ בעומד הוי עומד', שהרי נוקטים אנו להלכה כשיטת רב פפא (לעיל סו:) ש'פרוץ בעומד מותר', אלא שנקט לרווחא דמילתא דין המוסכם על דעת הכל. יא. **טעם** הדבר שיש מקום לחלק בדין 'עומד מרובה על הפרוץ' בין מחיצת 'שתי' למחיצת 'ערב', לפי שפירצה במחיצת 'שתי' נראית כ'פתח', שאין דרך בני אדם לעשות פתחים באמצע המחיצה לרוחבה, ועל כן יש מקום להחמיר בה יותר. תורת חיים (ד"ס נעים). ובשפת אמת (ד"ס נעים) כתב שמכל מקום יש צד להתיר בזה, לפי שמצינו שפותחים חלונות לרוחב הכותל, והרי זה כעין פירצה במחיצת 'ערב', ולפיכך יתכן שיש לדון את הפירצה כ'חלון'. יב. **אין** לפשוט ספק זה מדין משנתנו, שנתבאר בה שאפשר לעשות מחיצה של 'ערב' על ידי חבלים, שכן המשנה עוסקת בשאין בין החבלים ריוח של שלשה טפחים, ובאופן כזה נידון החלל שביניהם כסתום מדין 'לבוד', ונמצא שכל המחיצה בכלל 'עומד' היא, ואין כאן 'פרוץ' כלל. רש"י (ד"ס ונפנים). יג. **שכן** נוקטים אנו להלכה ש'מחיצה תלויה אינה מתרת'. רש"י (ד"ס שקנציים). וראה עוד בזה בסוגיית הגמרא להלן בסמוך. יד. **שמאחר** ויש בין החבל האמצעי לחבל העליון אויר יותר משלשה טפחים, אין החלל שביניהם נידון כסתום, ועל כן הוא מצטרף לאויר שמעל החבל העליון כדי לבטל את החבל. רש"י (ד"ס ותיפוי).

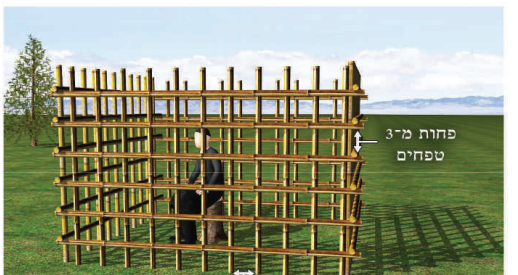

ציור ג

נמצא, שאין להביא ראיה מדברי המשנה לענין ספיקו של רב המנונא, שכן אפילו אם אומרים דין 'עומד מרובה על הפרוץ' במחיצת 'ערב', מכל מקום אי אפשר להעמיד את המשנה באופן שיש באחד הרוחות יותר משלשה טפחים.

הגמרא מבררת באיזה אופן הסתפק רב המנונא: מאחר ונתבאר שאי אפשר להעמיד את דברי המשנה בחבלים שיש בהם 'עומד מרובה בעֻרב', שכן לעולם לא תוכשר המחיצה באופן כזה, נמצא שאין מקום לספיקו של רב המנונא, ולפיכך מבארת הגמרא את ספיקו באופן אחר[טו]. **אֶלָּא רַב הַמְנוּנָא הֵכִי קָא מִיבָּעְיָא לֵיהּ** - באופן כזה יש להעמיד את ספיקו. **בְּגוֹן דַּאֲיְיתֵי** - שהביא **מַחֲצֶלֶת דְּהָוְיָין שִׁבְעָה וְעָשָׂה** - שיש בה גובה שבעה טפחים ועוד קצת, **וְחָקַק בָּהּ** בגובהה חלל **שְׁלֹשָׁה** טפחים, **וְשָׁכַב בָּהּ** - והותיר בה **אַרְבָּעָה** טפחים מעל החקק, **וּמַשָּׁהוּ** מתחת לחקק, **וְאוֹמְדְמֵיהּ** - והעמיד לאותו צד שיש בו 'משהו' **בִּשְׁלֹשָׁה** טפחים סמוך לקרקע [ציור ז], כדי שיהיה החלל שבין המחיצה לקרקע נידון כסתום מדין 'לבוד', ומעתה יש כאן מחיצת 'ערב' של 'עומד מרובה על הפרוץ', שכן ארבעת הטפחים העליונים סתומים על ידי המחצלת, ושלושת התחתונים סתומים מדין 'לבוד', ובסך הכל יש כאן 'עומד' של שבעה טפחים, ואילו שלושת האמצעים פרוצים. ובאופן כזה הסתפק רב המנונא אם מחיצה זו כשרה או לא[יז].

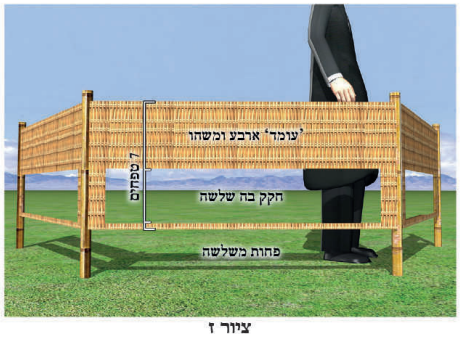

ציור ז

הגמרא מביאה אופן נוסף בביאור ספיקו של רב המנונא: רַב אַשִׁי אָמַר, מְחִיצָה הַתְלוּיָה באויר **אֵיבָעְיָא לֵיהּ** - הסתפק בה רב המנונא, דהיינו, באופן שהעמיד מחצלת של עשרה טפחים בגובה שלשה טפחים או יותר מן הקרקע, בזה יש להסתפק האם מאחר ה'עומד' מרובה על ה'פרוץ' שתחתיו הוא מבטלו, או שאין דין 'עומד מרובה על הפרוץ' נוהג אלא במחיצת 'שתי' בלבד[יח]. **וּדְחָבְעָא מִינֵּיהּ** - וכפי הספק ששאל **רַבִּי טָבְלָא מָרֵיהּ, מְחִיצָה הַתְלוּיָה** באויר **מַהוּ שֶׁתִּתִּיר בְּחוּרְבָּה.** כלומר, חורבה שנפרצו מחיצותיה למטה, ונותרו כתלים של עשרה טפחים תלויים ועומדים בגובה שלשה טפחים מעל הקרקע, האם מועילה מחיצת הכתלים להתיר לטלטל בתוך החורבה, ואינה נחשבת כפרוצה לרשות הרבים, או לא[יט].

★

אָמַר לֵיהּ רב לרבי טבלא, **אֵין מְחִיצָה תְּלוּיָה מָתֶרֶת אֶלָּא בְּיָמִים** - כשעשויה מעל מקום שיש בו מים, כדי להתיר למלאות מהם בשבת, שכן **קָסָבַר הוּא** [-קולא היא] **שֶׁהַקֻּלּוֹ חֲכָמִים בְּיָמִים**[כ], אבל בשאר מקומות אין מחיצה זו מועילה להתיר[כא].

שנינו במשנה: מַקִּיפִין בְּקָנִים וכו', בשיירא דברו, דברי רבי יהודה.

הגמרא מקשה סתירה בדברי רבי יהודה: בְּשָׁיְירָא אִין - וכי רק בשיירא התיר רבי יהודה להקיף במחיצה של חבלים או קנים, **אֲבָל בְּיָחִיד לָא** התיר, **וְהָתְנַיָּא** - והרי שנינו בברייתא: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל מְחִיצוֹת שָׁבָת** שאינן מחיצות גמורות, אלא או של שתי או של ערב, **לֹא הָתִּירוּ חכמים לְיָחִיד** להקיף בהן שטח גדול **יותר מִבֵּית סָאתַיִם** - מקום הראוי לזרוע בו שני סאים[כב]. מתבאר מדברי הברייתא, שרבי יהודה מתיר אפילו ליחיד להקיף במחיצות חבלים או קנים שטח שאינו גדול מבית סאתים, ואילו מדבריו במשנתנו משמע שלא התיר ביחיד כלל.

מתרצת הגמרא: יש לפרש את דברי רבי יהודה במשנתנו **בְּרַאֲמַר** - כפי שאמר **רַב נַחְמָן** על קושיא אחרת[כג], **וְאִיתֵימָא** - ויש אומרים שאמר זאת **רַב בִּיבִי בַּר אַבָּיֵי, דְּלָא נְצָרְכָא** - לא הוצרכה המשנה להשמיענו שיש מחיצות שאין מקיפים בהם, **אֶלָּא** לענין כך שאין **לְיִתֵּן לָהֶן** שטח כדי עשיית **כָּל צָרְכָּן,** אבל מקיפים בהם להתיר בית סאתים. **הָכָא נָמֵי** - אף כאן יש לפרש כעין זה, שמה שאמר רבי יהודה במשנה 'בשיירא דברו', ולא התירו ליחיד להקיף בקנים, היינו לענין **לְיִתֵּן לָהֶן** - ליחידים, שטח גדול כדי עשיית **כָּל צָרְכָּן,** אבל מודה רבי יהודה שנותנים להם בית סאתים.

הגמרא מבררת על איזה ענין אמר רב נחמן את ביאורו: הֵיכָא אֵיתְמַר - על איזה ענין נאמרה המימרא **דְּרַב נַחְמָן וְאִיתֵימָא רַב בִּיבִי בַּר אַבָּיֵי** לא נצרכא אלא ליתן להן כל צרכן. **מבארת הגמרא:** מימרא זו נאמרה **אַהָא דְּתָנַן** - על מה ששנינו במשנתנו, **'כָּל מְחִיצָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שְׁתֵּי וְעֵרֶב אֵינָהּ מְחִיצָה, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה.** כלומר, שאינו מתיר להקיף במחיצת חבלים או קנים אפילו לצורך שיירא, וכל שכן לצורך יחיד. ועל כך יש לתמוה, **וְכִי** [-וכי] **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה הָכִי** [-כך], **וְהָתַנְיָא** - והרי שנינו בברייתא, **אֶחָד יָחִיד וְאֶחָד שַׁיָּירָא שֶׁחָבָלִים** - בין יחיד ובין שיירא שוים הן לענין כך שרשאים להקיף במחיצת חבלים, **וּמַה** הפרש יש **בֵּין יָחִיד לְשַׁיָּירָא, יָחִיד נוֹתְנִין לוֹ** להקיף במחיצת חבלים שטח של **בֵּית סָאתַיִם** בלבד[כא], וכן **שְׁנַיִם נוֹתְנִין לָהֶם בֵּית סָאתַיִם,** לפי שנידונים הם כיחיד[כב], אבל **שְׁלֹשָׁה** אנשים **נַעֲשׂוּ שַׁיָּירָא,** **וְנוֹתְנִין לָהֶן** להקיף במחיצת חבלים **כָּל צָרְכָּן,** ואפילו מקום גדול הרבה, **וּבְלָבַד שֶׁלֹּא יְהֵא** בתוכו **בֵּית סָאתַיִם פָּנוּי** - ריק ללא שימוש, כלומר, שלא יקיפו ששה שהוא גדול בשיעור בית סאתים מהנצרך להם[כג]. מתבאר מדברי הברייתא, שרבי יוסי ברבי יהודה מתיר ליחיד להקיף בית סאתים ולשיירא בית שש סאין, והרי זה סותר למה שאמר רבי יוסי ברבי יהודה במשנתנו 'כל מחיצה שאינה של שתי וערב אינה מחיצה', אפילו לגבי שיירא, וכל שכן ביחיד.

ועל קושיא זו **אָמַר רַב נַחְמָן, וְאִיתֵימָא** - ויש אומרים שאמר כן **רַב בִּיבִי בַּר אַבָּיֵי, לָא נְצָרְכָא** - לא הוצרך רבי יוסי ברבי יהודה להשמיענו במשנה ש'כל מחיצה שאינה של שתי וערב אינה מחיצה', **אֶלָּא** לענין כך שבמחיצה זו אין **לְיִתֵּן לָהֶן כָּל צָרְכָּן,** בין ביחיד ובין בשיירא, אבל מודה הוא שנותנים ליחיד סאתים ולשיירא שש סאין, וכפי שנתבאר בברייתא.

הגמרא מביאה מימרא בענין פסק ההלכה במחלוקת התנאים שבמשנה: דְּרַב נַחְמָן מְשׁוּם רַבֵּינוּ שְׁמוּאֵל, יָחִיד נוֹתְנִין לוֹ בֵּית סָאתַיִם, וכן **שְׁנַיִם נוֹתְנִין לָהֶן בֵּית סָאתַיִם,** אבל **שְׁלֹשָׁה** אנשים **נַעֲשׂוּ שַׁיָּירָא, וְנוֹתְנִין לָהֶן בֵּית שֵׁשׁ** סאין.

הקשו תלמידי הישיבה לרב נחמן: וכי עזבת את שיטת חכמים, הסוברים שנותנים בין ליחיד ובין לשיירא כל צרכן, **וְעָבַדְתָּ** - ונוהג אתה להלכה **כְּשִׁיטַת רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה,** הסובר שנותנים ליחיד בית סאתיים ולשיירא בית שש סאין.

ומחמת קושיא זו, הָדַר - חזר **וְהֶעֱמִיד רַב נַחְמָן אֲמוֹרָא עֲלֵיהּ** - מתורגמן לפניו[כג], **וְדָרַשׁ כָּךְ, דְּבָרִים שֶׁאָמַרְתָּ לְפָנֵינוּ** מתחילה **טָעוּת הָיָן בְּיָדֶיךָ**[כד], **בָּרִם** - אבל באמת **כָּךְ אָמְרוּ** בזה, **יָחִיד נוֹתְנִין לוֹ בֵּית סָאתַיִם, שְׁנַיִם נוֹתְנִין לָהֶן בֵּית סָאתַיִם, שְׁלֹשָׁה נַעֲשׂוּ שַׁיָּירָא וְנוֹתְנִין לָהֶן כָּל צָרְכָּן.**

טו. **כן** ביאר הרשב"א (ד"ה ורבי). שלא הוצרכה הגמרא להקשות כן במפורש, אלא פשוט הדבר שמאחר ונדחתה ראייתו של אביי ממילא נדחה גם ספיקו של רב המנונא, כיון שגם בזה יש לומר את התשובה 'היכי משכחת לה', ועל כן באה הגמרא לפרש באיזה אופן 'עומד' של רב המנונא. והוסיף, שיש ספרים הגורסים [וכעין זה הגירסא בגמרא שלפנינו] 'אלא הא דרב המנונא הכי קא מיבעיא ליה', ואין צורך לזה. וראה הגהות וציונים (פנים ס"ק 636), שצורך לגרוס 'היכי קא מיבעיא ליה', דהיינו שהגמרא מקשה באיזה אופן הסתפק רב המנונא, ומשיבה על כך. טז. **ואין** זה 'עומד מרובה על הפרוץ משני צדדים', שכן בצד העליון יש 'עומד' ארבעה טפחים, שהוא מרובה מן ה'פרוץ' של שלשה טפחים. וכמו כן אין לומר בזה 'אחי אחירא דהאי גיסא ומבטלי'ה', שכן ה'עומד' מרובה על האויר שמתחתיו. רש"י (ד"ה ומקיפין). יז. **טעם** הדבר שנקט הספק בתורבה דווקא, לפי שכן הוא הדרך שיש בחורבה מחיצות תלויות שחרבו בתחתיתן. רש"י (לעיל יב, ד"ה מפקפק). יח. **כמבואר** בדברי המשנה להלן (סז:), שאם יש גזוזטרא [-כעין מרפסת] מעל מקום שיש בו מים, ומוקפת היא מחיצות מלמעלה או מלמטה, מותר למלאות מים דרך נקב שבתוך הגזוזטרא, לפי שדנים את המחיצות המקיפות אותה כאילו יורדות בתוך המים. יט. **שיעור** בית סאתיים הוא מאה אמה על חמישים אמה, כפי שמעינו בחצר המשכן, דהיינו ששה של חמשת אלפים אמות מרובעות, באיזה אופן שיהיה [מאה על חמישים, או מאתים על עשרים וחמש, וכיוצא בזה], וכאשר הוא מרובע יש בו שבעים אמה ומעט יותר משני שלישים אמה [ונקרא בלשון הגמרא 'שבעים אמה ושיריים'], על שבעים אמה וקצת יותר משני שלישי אמה.

כ. **ה'הן** בסמוך יבואר על איזו קושיא אמר כן. כא. **אבל** במחיצה של 'שתי וערב' ושאר הוא להקיף כמה שירצה [אפילו שטח גדול ביותר]. רש"י (ד"ה ומקיפין). כב. **בפשטות** משמע מדברי הברייתא שאין נותנים להם אלא בית סאתים אחד לשניהם. וכן נקטו רוב הראשונים. אמנם במאירי (ד"ה זה) הביא שיטה הסוברת שנותנים להם בית סאתים לכל אחד, דהיינו בית ארבעת סאים לשניהם. ותמה על כך, שהרי מבואר בהמשך דברי הברייתא שלשלה 'נעשו שיירא ונותנים להם בית שש סאים', דהיינו, שיש קולא מיוחדת בשלשה יותר מאחד ושנים, ואילו לשיטה זו שנותנים לכל אדם בית סאתים מה תוספת יש בכך שנותנים לשלשה ששה סאים. אלא בהכרח שלשנים נותנים רק בית סאתים אחד לשניהם, ואילו בשלשה נתחדש שנותנים בית סאתים לכל אחד מהם. ובבית יוסף (או"ח סי' שם ס"ק) נשאר בספק בדין זה, אם נותנים לשנים שני סאים ביחד, או שני סאים לכל אחד. כג. **דרכם** היתה שהחכם אומר בלחש את הדרשה למתורגמן בלשון עברית, והוא היה עומד ומתרגם לרבים בלשון שהם שומעים בו. רש"י במסכת יומא (כ: ד"ה לט). ומאחר וכבר ישב לו המתורגמן באותה שעה הוצרך רב נחמן לשוב ולהעמידו. רש"י במסכת זבחים (מה: ד"ה מזלן). כד. **כתב** הריטב"א (ד"ה ופקפק), שיש פרשנים שמתחילה סבר רב נחמן לפסוק הלכה כרבי יוסי ברבי יהודה אפילו כנגד רבים שנחלקו עליו, מאחר ו'רבי יוסי נימוקו עמו' (לעיל יג:), והקשו לו בני הישיבה שאין טעם זה מועיל כשנחלק עם הרבים, ולפיכך חזר בו. אמנם כתב הריטב"א שאין פירוש זה נכון, לפי ש'רבי יוסי נימוקו עמו' לא נאמר על רבי יוסי ברבי יהודה, אלא על תנא אחר 'ורבי יוסי שתם היינו רבי יוסי בן חלפתא'. רשב"ם (ד"ה ע: ד"ה לא).

שבה הגמרא ומקשה: וכי **בְּרֵישָׁא** [-בתחילת דבריו, לענין יחיד] פוסק רב נחמן הלכה כשיטת **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה**, שאין נותנים לו אלא בית סאתים, **וְאִילּוּ בְּסֵיפָא** [-בסוף דבריו, לענין שיירא] הוא פוסק כְּרַבָּנָן, שנותנים להם כל צרכן, ומדוע אינו פוסק לגמרי כשיטת חכמים, שאף ליחיד נותנים כל צרכו.

מתרצת הגמרא: אֵין - אכן ברישא פוסק רב נחמן כרבי יוסי ברבי יהודה ולא כחכמים, **מִשּׁוּם דְּהָאי אֲבוּהּ בְּשִׁיטָתֵיהּ** - מאחר ואף רבי יהודה שהוא אביו של רבי יוסי עומד בשיטתו בענין זה, שכן הוא סובר במשנה שרק לשיירא התירו להקיף כל צרכן במחיצת חבלים, אבל ביחיד לא התירו אלא בית סאתים.

הגמרא מביאה מימרא בענין גודלו של מקום שבני שיירא רשאים להקיף במחיצת שתי או ערב: אָמַר רַב נְיָדֵל אָמַר רַב, פעמים ששיירא של **שָׁלֹשָׁה** בני אדם אפילו **בְּבֵית חֲמֵשׁ** סאים הם **אֲסוּרִין** לטלטל בו, כשמוקף מחיצות גרועות, ופעמים שאפילו **בְּבֵית שֵׁבַע** סאים הם **מוּתָּרִין. אָמְרוּ לֵיהּ** - אמרו לו בני הישיבה לרב גידל, **אָמַר רַב הָכִי** - האם אפשר הדבר שיאמר רב מימרא תמוהה כזו[א]. **אָמַר לְהוּ** רב גידל, **אוֹרְיֵיתָא נְבִיאֵי וּכְתֻבֵי דַּאֲמַר רַב הָכִי** - נשבע אני בתורה ובנביאים ובכתובים שכך אמר רב.

אָמַר רַב אַשִׁי, מַאי קְשָׁיָא - מה היא הקושיא על מימרא זו שאמר רב, **דִּילְמָא הָכִי קָאָמַר** - שמא כך היתה כוונתו לומר, אם **הוּצְרְכוּ** אנשי השיירא **לִמְקוֹם** שגודלו בית **שֵׁשׁ** סאים **וְהֶקִּיפוּ** מחיצה גרועה של שתי או ערב **בְּשֶׁבַע** סאים, דהיינו שהקיפו בית סאה אחד יותר מהנצרך להם, **אֲפִילּוּ בְּשֶׁבַע** סאים **מוּתָּרִין** הם לטלטל, מאחר ואין כאן בית סאתיים פנוי[ב], אבל אם **לֹא הוּצְרְכוּ אֶלָּא לְחֲמֵשׁ** סאים **וְהֶקִּיפוּ בְּשֶׁבַע אֲפִילּוּ בְּחָמֵשׁ** סאים **אֲסוּרִין**, שכן הקיפו בית סאתים יותר מהנצרך להם, ואין מועילות להם המחיצות כללי, אפילו לבית חמש סאים[ב].

הגמרא מקשה על דברי רב אשי: וְאֶלָּא הָא דְּקָתָנֵי - דין זה ששנינו בברייתא (לעיל מח:), **'וּבְלָבַד שֶׁלֹּא הָא בֵּית סָאתַיִם פָּנוּי', מַאי** - מה היא כוונת הדברים, **לָאו** - האם אין כוונת הברייתא שלא יהא בית סאתים **פָּנוּי מֵאָדָם**, כגון שהקיפו שלשה בני אדם שטח של שמונה סאים, שאף אם נותנים שני סאים לכל אחד מאנשי השיירא עדיין נותר בית סאתים פנוי בלא בעלים, באופן כזה אין מועילות המחיצות כלל, אבל אם הקיפו שטח של שבעה סאים, שאין כאן אלא בית סאה אחד בלא בעלים, הרי אלו מחיצות כשירות[ג]. ואם כן יש לתמוה על דברי רב אשי, שפירש בדעת רב שאם לא הוצרכו אלא לחמש והקיפו שבע אסורים אף בחמש.

מתרצת הגמרא: לָא - אין כוונת הברייתא שלא יהא בית סאתים פנוי מאדם, אלא שלא יהיה **פָּנוּי מְמֻלָּאִים**, דהיינו, שלא יהא שם בית סאתים יותר מהנצרך לאנשי השיירא עבור כליהם, שאמנם אם צריכים הם יכולים להקיף אפילו יותר משני סאים לאחד, אך אם אינם צריכים אלא לבית סאתים והקיפו בית ארבעת סאים אין המחיצות מועילות להם כלל[ד].

★

הגמרא מבארת מה הדין באופן שחל שיעור במספר האנשים החונים באמצע השבת: אִיתְּמַר - נאמרה מחלוקת בבית המדרש, לגבי שיירא של **שְׁלֹשָׁה** אנשים שחנו בבקעה, והקיפו מערב שבת שטח גדול במחיצות של שתי או של ערב, כפי הנדרש לעשיית כל צרכיהם, **וּמֵת** בשבת **אֶחָד מֵהֶן**, ולא נותרו אלא שנים. או באופן שהיו שם בערב שבת **שְׁנַיִם**, שהקיפו לעצמם שטח הגדול יותר מבית סאתים, והיו אסורים להשתמש בו בכניסת השבת, **וְנִתְוַסְּפוּ עֲלֵיהֶן** דיירים בשבת, ומעתה יש כאן שיירא של שלשה בני אדם. נחלקו בדינים אלו **רַב הוּנָא וְרַבִּי יִצְחָק, חַד** מהם **אָמַר 'שַׁבָּת גּוֹרֶמֶת'**, כלומר, דנים אותם לפי מצבם בכניסת השבת, ולפיכך אלו השלשה שמת אחד מהם בשבת, מאחר ובכניסת השבת הותרו בהיקף גדול כל צרכם, עומדים הם בהיתר זה אף לאחר מיתת השלישי. ואלו השנים שהקיפו בערב שבת שטח הגדול מבית סאתים אין היקף זה מועיל להם, אף שנתוספו עליהם דיורים בשבת. **וְחַד** מהם **אָמַר, 'דִּיּוּרִין גּוֹרְמִין'**, כלומר, דנים אותם כפי מצבם עתה, ולפיכך אלו השלשה שמת אחד מהם אינם מותרים מעכשיו אלא בהיקף של בית סאתים, ואם הקיפו מערב שבת שטח הגדול משיעור זה נאסרו עתה לטלטל בכולו. ואלו השנים שנתווספו עליהם דיורים בשבת, מותרים מעתה בהיקף גדול כדי עשיית כל צרכיהם, ועל כן אם הקיפו מערב שבת שטח הגדול מבית סאתים, אף שבאותה שעה אסורים היו לטלטל בו, מכל מקום הותרו בו משעה שנוספו עליהם הדיורים.

הגמרא מוכיחה שרב הונא סובר 'שבת גורמת': תְּנַן תָּנְיָא - יש להוכיח **דְּרַב הוּנָא הוּא דְּאָמַר 'שַׁבָּת גּוֹרֶמֶת'**, ממה **דְּאָמַר רַבָּה, בָּעֲאִי** [-שאלתי] **מֵרַב הוּנָא, וּבָעֲאִי** [-ושאלתי] **מֵרַב יְהוּדָה, עִירֵב** אדם עירובי חצירות בערב שבת **דֶּרֶךְ הַפֶּתַח** שבין שתי חצירות, **וְנִתְּנוּ הֵם הַפֶּתַח** בשבת על ידי מפולת של אבנים, או שעירב בערב שבת **דֶּרֶךְ הַחַלּוֹן** שביניהם, **וְנִתְּנוּ הֵם הַחַלּוֹן** בשבת, **מַהוּ** - מה הדין באופן כזה, האם בטל העירוב או לא. כלומר, בשתי חצירות הסמוכות זו לזו, ויש כותל בגובה עשרה טפחים ביניהן, אם יש באותו כותל פתח או חלון [שרוחבו ארבעה טפחים] רשאים דיירי שתי החצירות לערב יחדיו ולטלטל מזו לזו, לפי שיש חיבור ביניהם על ידי הפתח או החלון[ה]. ומעתה, כשעירבו יחד בערב שבת ונסתם הפתח או החלון בשבת, יש להסתפק אם מותרים הם להמשיך ולטלטל מחצר אחת לשניה[ו], שמאחר והותר הטלטול בתחילת השבת שוב אינו נאסר, או שבטל העירוב שביניהם ואסורים בטלטול.

ומשיך רבה בדבריו: וְאָמַר לֵיהּ על כך רב הונא ורב יהודה, **שַׁבָּת הוֹאִיל וְהוּתְּרָה הוּתְּרָה**, כלומר, מאחר ובכניסת השבת היה העירוב כתיקונו, שכן היה בין החצירות פתח או חלון, הותר הטלטול בין החצירות לכל אותה השבת, ומעתה אף אם נסתם הפתח או החלון אין העירוב בטל, ומותרים להמשיך ולטלטל מחצר לחצר. ומאחר ומצינו בענין זה שסובר רב הונא שהולכים אחר המצב שהיה בכניסת השבת, ואין חוששים לשינויים שחלו במשך השבת, יש ללמוד מכך שאף בסוגייתנו הוא זה שסובר 'שבת גורמת', דהיינו, שאין דנים אלא לפי מספר האנשים שחנו שם בשעת כניסת השבת, אף שלאחר מכן נוספו עליהם או נגרעו מהם. **מסיקה הגמרא: תְּקָתַיִּים** - אכן מוכח הדבר, שכן היא דעת רב הונא.

הגמרא מנסה לתלות את מחלוקתם של רב הונא ורבי יצחק במחלוקת תנאים: לֵימָא - האם יש לומר, **דְּרַב הוּנָא וְרַבִּי יִצְחָק בְּפְלוּגְתָּא** [-במחלוקת] **דְּרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי יְהוּדָה קְמִיפְלְגֵי** [-נחלקו]. **דְּתַנַּן** במשנה (לקמן נד.) **'חָצֵר שֶׁנִּפְרְצָה** בשבת **נִשְׁתֵּי רוּחוֹתֶיהָ** - שנפרצו מחיצותיה משני צדדים [ציור א]', **וְכֵן בַּיִת שֶׁנִּפְרַץ** בשבת **נִשְׁתֵּי רוּחוֹתָיו** [ציור ב], **וְכֵן מְבוֹי שֶׁנִּיטְּלוּ קוֹרוֹתָיו אוֹ**

ציור א

ציור ב

א. **ריטב"א** (ד"ה אמר). ב. **יבו"ה** היתה הגמרא להעמיד אפילו באופן שהקיפו שמונה סאים פחות משהו, שהרי אין כאן בית סאתים פנוי, אלא שנקטה חשבון של סאים שלמים. ריטב"א (ד"ה אמר). ג. **לפי** שבית סאתים הוא מקום חשוב בפני עצמו לאסור בו הטלטול, ומאחר וחמשת הסאים הנצרכים פרוצים במלואם לשני הסאים המיותרים, נאסרים אף הם מחמתם. מאירי (מהדו"ק, ד"ה ופוקמינהו). ד. **ואינם** רשאים לטלטל מדרבנן אלא בארבע אמות בלבד, כמו בכרמלית. ריטב"א (ד"ה ופוקמינהו). ה. **אפילו** אם יש כאן בית סאתים פנוי בלא כלים. ו. **והיינו** לשיטת רבי יוסי ברבי יהודה, הסובר שלשונים אין נותנים אלא בית סאתים, ואילו לשיטת חכמים מדובר באופן שנותר שם שטח ריק של בית סאתים יותר מכדי צורך הכלים של שני האנשים. ריטב"א (ד"ה מיתיב). ז. **שכן** בפחות משיעור זה אין החצירות יכולות לערב יחדיו, כמבואר בדברי הגמרא להלן (עז:). ח. **אמנם** המפסיקה ביניהם, ואין הפתח מבטל את המחיצה. ט. **דרך** חלונות שרוחבם פחות מארבעה טפחים, שאינם ראויים לערב על ידם. רש"י (ד"ה מתני') ולהלן (נד: ד"ה מתני') כתב רש"י, שהכוונה בזה לטלטל דרך ראש הכותל, או דרך חורין וסדקין. י. **דְּתַנַּן** בפרק תשיעי (נד:) מבארת הגמרא מדוע הוצרכה המשנה להעמיד באופן שנפרצה החצר משני צדדים.

לְחַיְּיבוֹ[א] בשבת, הרי אלו **מוּתָּרִין לְאוֹתָהּ שָׁבָּת** שנפרצו בה, **וְאֲסוּרִין לְעֶתִיד לָבֹא** - לשבתות האחרות, עד שיתקנם, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם מוּתָּרִין הֵם לְאוֹתָהּ שָׁבָּת** הרי הם **מוּתָּרִין** גם **לֶעָתִיד לָבֹא** - לשבתות האחרות, **וְאִם אֲסוּרִין הֵם לֶעָתִיד לָבֹא, אֲסוּרִין** גם **לְאוֹתָהּ שָׁבָּת**. כלומר[ב], כשם שאסורים לשבתות האחרות כך אסורים לאותה שבת.

מבואר מדברי המשנה, שנחלקו רבי יהודה ורבי יוסי אם אומרים 'שבת הואיל והותרה הותרה'. לרבי יהודה תחילת השבת קובעת, ומאחר ואז היו המחיצות שלימות, הותר הטלטול לכל השבת, אף שנפרצו לאחר מכן. ולרבי יוסי דנים כפי המצב כפי שהוא עכשיו, ומאחר ועתה אין מחיצות אסורים הם בטלטול. ואם כן **לֵימָא** - האם יש לומר, **שרב הוּנָא** הסובר 'שבת גורמת' **דְּאָמַר כְּשִׁיטַת רַבִּי יְהוּדָה**, **וְאִילּוּ רַבִּי יִצְחָק** הסובר 'דיורין גורמין' **דְּאָמַר כְּשִׁיטַת רַבִּי יוֹסֵי.**

דוחה הגמרא: אֲמַר לָךְ רַב הוּנָא - יכול רב הונא לומר לך, **אֲנָא דְּאָמְרִי** - הדין שאמרתי יכול להתיישב **אֲפִילּוּ לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי**, לפי **שַׁבָּת כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי יוֹסֵי הָתָם** - לא אמר רבי יוסי שם שאין אומרים 'שבת הואיל והותרה הותרה', **אֶלָּא** משום **דְּלֵיתְנְהוּ לְמִחְיצוֹת** - שאין קיימות המחיצות שהיו בתחילת השבת, ולפיכך אי אפשר להחיר הטלטול מדין 'הואיל והותרה', אבל **הָכָא** - כאן, לענין דיורים שנתווספו או נגרעו בשבת, **אִיתְּנְהוּ לְמִחְיצוֹת** - המחיצות המקיפות את השיירא קיימות הן, ובאופן זה מודה רבי יוסי שאין מתחשבים בשינויים שארעו בשבת במספר האנשים החונים.

וְרַבִּי יִצְחָק אָמַר - ואילו רבי יצחק יכול לומר ביישוב שיטתו, **אֲנָא דְּאָמְרִי** - הדין שאמרתי יכול להתיישב **אֲפִילּוּ לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה**, לפי **שַׁבָּת כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה הָתָם** - לא אמר רבי יהודה שם שאומרים 'שבת הואיל והותרה הותרה', **אֶלָּא** משום **דְּאִיתְּנְהוּ לְדִיּוּרִין** - שמספר הדיירים שם נותר כפי שהיה, שלא נוספו עליהם ולא נגרעו מהם, אבל **הָכָא** - כאן, לעניין שיירא שחנתה בבקעה, **לֵיתְנְהוּ לְדִיּוּרִין** - אין הדיירים קיימים שם באותו מצב שהיו מתחילה, לפי שנוספו עליהם או נגרעו מהם, ובאופן זה מודה רבי יהודה שאין אומרים 'הואיל והותרה הותרה'[ג].

★

שנינו במשנה: וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, די בכך שתהא מחיצה של **אֶחָד מִשְּׁנֵי דְּבָרִים,** או מחיצת 'שתי' או מחיצת 'ערב'.

מקשה הגמרא: הֵיכִי תָּנָא קָמָא - לכאורה שיטת חכמים החולקים על רבי יוסי ברבי יהודה היא ממש כשיטת החכמים שנחלקו לעיל במשנה על רבי יהודה, ואמרו 'לא דיברו בשיירא אלא בהוה', שכן אלו ואלו מתירים אף ליחיד להקיף כל צרכו, ואם כן, מדוע הזכירה המשנה את דברי חכמים אלו כשיטה בפני עצמה.

מתרצת הגמרא: אֵיפָא בֵּינַיְיהוּ - יש חילוק ביניהם לענין דין אדם **יָחִיד** העומד **בְּיִישׁוּב** - בעיר, ולא בבקעה, וחפץ להקיף את מקום שביתתו במחיצה גרועה של 'שתי' או של 'ערב'. לדעת תנא קמא [חכמים החולקים על רבי יהודה], לא התירו ליחיד להקיף כל צרכו במחיצה כזו אלא בבקעה, מאחר ואין מזומנת לו שם מחיצה ראויה, אבל ביישוב חייב הוא להקיף במחיצה גמורה של 'שתי וערב'[ד], ואילו חכמים [החולקים על רבי יוסי ברבי יהודה] מתירים אפילו ליחיד העומד ביישוב להקיף במחיצה גרועה כשיעור כל צרכו[ה].

★ ★ ★

משנה מאחר ונתבארו במשניות הקודמות דינים שהקילו חכמים בעירובין לגבי שיירא, מפרשת עתה משנה זו דינים שהקילו בהם חכמים לאנשי מחנה הצבא, ואחד מהם הוא דין עירובי חצירות[ו].

אַרְבָּעָה דְּבָרִים פָּטְרוּ חכמים לאלו השוהים **בְּמַחֲנֵה** של אנשי הצבא היוצאים למלחמה[ז]. האחד, **מְבִיאִין עֵצִים** לצורך המחנה **מִכָּל מָקוֹם**, אף משדותיהם של אחרים, ואין בכך משום גזל[ח]. השני, **וּפְטוּרִין מֵרְחִיצַת** [נ-נטילת] **יָדַיִם** שקודם הסעודה[ט]. השלישי, **וּפְטוּרִים מִדְּמַאי**, כלומר, רשאים לאכול פירות של עם הארץ[י] בלא להפריש מהם תרומות ומעשרות[יא]. הרביעי, **וּפְטוּרִים מֵעֵרֶב** עירובי חצירות בין שתי חצירות שבתוך המחנה[יב].

★

גמרא הגמרא **מביאה ברייתא העוסקת בדיני אנשי המחנה: תָּנוּ רַבָּנָן,** אנשי **מַחֲנֵה יְוצֵאת** למלחמה, אפילו **לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת,** דהיינו מלחמה שאין מצווים עליה מן התורה[יג], הרי הם **מוּתָּרִין בְּגֵזֶל עֵצִים,** כלומר, מותרים ליטול עצים מן השדות, אף שסתם אדם הנוטלם עובר משום גזל, ורשאים ליטלם אפילו כשהם **יְבֵשִׁים** וראויים להסקה[יד].

רַבִּי יְהוּדָה נָתִין אוֹמֵר, אַף רשאים אנשי המחנה להיות **חוֹנִין בְּכָל מָקוֹם,** גם ברשות היחיד. **וּבְמָקוֹם שֶׁגַּחֲרִגִין** בו במלחמה **שָׁם** הם **נִקְבָּרִין,** ואין בעל המקום יכול למחות שלא יקברום שם.

הגמרא מפרשת את דברי הברייתא. שנינו בברייתא: מוּתָּרִין בְּגֵזֶל עֵצִים יְבֵשִׁים. מקשה הגמרא: הָאי - דין זה, שמותרים הם ליטול עצים יבשים משדות אחרים, אינו קולא מיוחדת לאנשי הצבא, אלא **תַּקַּנְתָּא דִּיהוֹשֻׁעַ הִיא** - תקנת יהושע בן נון היא לכל ישראל, **דְּאָמַר מָר** - שכך שנינו במסכת בבא קמא (פ:), **עֲשָׂרָה תְּנָאִים הָתְנָה יְהוֹשֻׁעַ** בן נון עם כל ישראל כשהנחילם את הארץ. התנאי האחד, **שֶׁיִּהוּ מְרָעִין** בהמותיהם **בָּחוֹרְשִׁין** - ביערות, כלומר, שיהא כל אדם רשאי לרעות את בהמותיו ביער של חבירו, ולא יוכל בעל היער לעכב עליו, שהרי אין הוא גורם לו הפסד בכך, לפי שאין היער עומד לקצירה[טז]. התנאי השני, **וּמְלַקְּטִין עֵצִים מְשָׁדוֹתֵיהֶן,** כלומר, רשאי כל אדם ללקט עצים מתוך שדותיו של חבירו, ואין בעל השדה יכול לעכב עליו[יז]. ואם כן יש לתמוה, מדוע הוצרכו חכמים לתקן עבור אנשי הצבא שיהיו רשאים ליטול עצים משדותיהם של אחרים, והרי כל אדם מותר בכך.

מתרצת הגמרא: הָתָם - שם, לגבי תקנת יהושע, עוסקת התקנה **בְּהֵיזֵּי וְהֵיזֵי** - מיני קוצים, שרק אותם התיר יהושע ללקט משדות אחרים[יח], אבל **הָכָא** - כאן, לאנשי המחנה, התירו חכמים אף **בְּשָׁאַר** מיני **עֵצִים. אִי נָמֵי** - וכמו כן, **הָתָם** - שם, לא תיקן יהושע שיהא מותר ליטול אלא **בְּמָקוֹם דְּאִיבְּרִין** לקרקע[יח], ואילו **הָכָא** - כאן, התירו לאנשי המחנה ליטול גם **בְּתָלוּשִׁין,** אף על פי שתלשום הבעלים לצורך הסקה, ואסור לכל אדם ליטלם משום גזל. **אִי נָמֵי** - וכמו כן, **הָתָם** - שם, לא תיקן יהושע שיהא מותר ליטול אלא **בְּלָחִין** - רטובים, שאינם ראויים להסקה ואין דעת הבעלים עליהם, אבל **הָכָא**

יא. **ברש"י** (ד"ה שניטלה) גרס 'קורתו או לחיר', וכתבו על כך התוספות (ד"ה קורתיו) שהדין עמו, שכן אף על פי שמצינו לרבי יהודה שמתיר מבוי פתוח על ידי שני לחיים או שתי קורות, מכל מקום כדי לפוטלו אינו צריך שינטלו שניהם, אלא די בכך שינטל אחד מהם.

יב. **כך** מפרשת הגמרא לקמן (ל:) את דברי רבי יוסי.

יג. **כלומר,** לפי מסקנת הגמרא גם רב הונא וגם רבי יצחק סוברים שפעמים אומרים 'שבת גורמת' ופעמים שאין אומרים כן, אלא שלדברי רב הונא המחיצות הם העיקר, ולפיכך באופן שנגרעו המחיצות בשבת אין אומרים 'שבת גורמת', אבל אם נגרעו הדיירים באין בכך כלום, ואילו לדברי רבי יצחק הדיירים הם העיקר, ולפיכך גם אם נגרעו בשבת כאשר כל ההיקף, אבל אם נגרעו המחיצות אין בכך כלום.

יד. **שהרי** תנא קמא אמר 'לא דברו בשיירא אלא בהוה', והיינו שדימה את דין היחיד לדין השיירא, וכשם ששיירא מצויה בדרך ולא ביישוב כך לא התיר תנא קמא ליחיד להקיף במחיצות גרועות אלא כשהוא בדרך ולא כשעומד במקום יישוב בני אדם, כיון ששם יכול לעשות מחיצה גמורה. רש"י (ד"ה ליתנהו).

טו. **שהרי** חכמים אמרו את דבריהם על דברי רבי יוסי ברבי יהודה, שאמר 'כל מחיצה שאינה של שתי וערב אינה מחיצה', לא בדרך ולא ביישוב, לא ליחיד ולא לרבים. ועל כך אמרו לו חכמים, אין הדבר כן כפי שאתה אומר, אלא די באחד משני דברים, או מחיצת שתי או מחיצת ערב, כדי להתיר בין ליחיד ובין לרבים, בין בדרך ובין ביישוב. רש"י (ד"ה מחיצה).

טז. **מאירי** (מהד"ק, בועז עמ' ד"ס ואילך). יז. **אכזם** לשאר בני אדם אסורים ארבעה דברים אלו, ואפילו לשיירא ההולכת ממקום למקום. רבינו יהונתן (ד"ה ואכזם) וכן כתב הריטב"א (ד"ה ואכזם). והוסיף, שלפיכך עזב התנא את דין השיירא שעסק בה עד עתה ונקט 'מחנה', לפי שלא התירו דברים אלו בשיירא אלא במחנה בלבד. עוד כתב הריטב"א, שאף על פי שנחלקו אמוראים בירושלמי (ס"א) כמה אנשים נקראים 'מחנה', יש אומרים עשרה, יש אומרים מאה, ויש אומרים שנים עשר אלף, מכל מקום להלכה דעת הפוסקים היא שמחנה הוא בעשרה.

יח. **טעם** הדבר שאין בכך משום גזל, לפי שחכמים התירו להם ליטול, ו'הפקר בית דין הפקר', תפארת ישראל (פ"ו מ"י יסן ס"ק ג).

יט. **כן** מתבאר מדברי הגמרא לקמן (ע"ב). ורבינו יהונתן (ד"ה והמיירי) כתב, שפטרום אף מנטילת ידים לתפילה, והתירו להם להתפלל בקינוח ידיהם בעפר, אם הם רחוקים ממים כדי שיעור מיל, אף שהיחיד חייב ללכת ארבעה מילין עד למקום מים כדי ליטול ידיו לתפילה.

כ. **שכן** היה המנהג בזמנם, שהיו עמי הארץ מביאים למחנות הצבא לחם ויין למכור. ורבינו יהונתן (ד"ה ומתמלאין).

כא. **שכן** רוב עמי הארץ מעשרים את תבואתם, ולפיכך מן התורה ניתן לאכול פירות עם הארץ בלא לעשרם, אלא שחכמים החמירו לעשרם, ובאנשי הצבא הקילו להעמידם על דין תורה. על פי דברי רש"י (לעיל ע"ב ד"ה ומתמלאין).

כב. **כתב** רש"י (ד"ה ומתמלאין) שמדובר במחנה שהיה מחולק לשנים על ידי מחיצה באמצע, והיה פתח קבוע באותה מחיצה [ולהיי זה כמו שתי חצירות ופתח ביניהם], ופטרום חכמים מעירובי חצירות ביניהם, אלא רשאים לטלטל מזה לזה בלא עירוב. ורבינו יהונתן (ד"ה ומתמלאין) פירש, שהקיפו בקבוצה במחיצה אחת, ובתוך אותה בקעה תקע כל אחד את אהלו, והרי זה כחצר אחת שיש בה בתים הרבה, ופטרום חכמים מלערב עירובי חצירות, ולפיכך רשאים הם לטלטל מאהל לאהל בלא עירוב. וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשנה (פ"ו מ"י).

כג. **סתם** מלחמה היא מלחמת רשות, ממלחמת יהושע לכיבוש הארץ ואילך, שהיא היתה מלחמת מצוה. רש"י (ד"ה למלחמת). כד. **וכל** שכן כשהם לחים, שאינם עומדים כל כך לשימוש, והבעלים מסתירים דעתם מהם.

כה. **אכזם** מבואר בדברי הגמרא שם (ע"ב ד"ה), שלא נאמר היתר זה אלא לענין רעיית בהמה דקה ביער שיש בו עצים עבים וגדולים, שבאופן כזה אכן אין הבהמה מזקת לאילנות.

כו. **ויתר** שמונת הדברים המנויים שם אלו הם: ג. מלקטים עשבים בכל מקום, חוץ מתלתן. ד. קוטמים נטיעות בכל מקום, חוץ מגרופיות של זית. ה. מעין היוצא בתחילה [מתחדש] בני העיר מסתפקין ממנו. ו. מחכין [-פורסים חכות] בימה של טבריא, ובלבד שלא יפרוס קלע ויעמיד את הספינה. ז. נפנין לאחורי הגדר, ואפילו בשדה מליאה כרכום. ח. מהלכים בשבילי הרשות עד שתרד רביעה שניה. ט. מסתלקין לצידי הדרכים מפני יחידות הנדרכים, והתועה בין הכרמים מפסיק [-מנתק זמורות] ועולה מפסיק ויורד. י. מת מצוה קונה מקומו.

כז. **לפיכך** נקטה הגמרא לגבי תקנת יהושע 'מלקטין עצים משדותיהן', ולא נקטה 'מחוורשין', שהוא מקום גדולת העצים, לפי שאין ההיתר בזה אלא במיני קוצים שדרכם לגדל בתוך השדות. תורת חיים (ד"ה ואסור).

כח. **טעם** ההיתר במחוברים הוא משום שאין דעת בעל הבית עליהם, אבל תלושים אסור ליטול, שמאחר וטרח בעל הבית לתלושם גילה דעתו שחפץ בהם. רש"י (ד"ה מניטלין) וכתב, שפטרום אף מנטילת ידים לתפילה, והתירו להם להתפלל בקינוח ידיהם בעפר, אם הם רחוקים ממים כדי שיעור מיל, אף שהיחיד חייב ללכת ארבעה מילין עד למקום מים כדי ליטול ידיו לתפילה. וכתב, שכן היה רבינו יהונתן (ד"ה והמיירי) כתב, שמחוברים יש הנאה לבעל הבית במה שעוקרים אותם מתוך תבואתו.

- כאן, התירו לאנשי הצבא ליטול אף **בִּיבָשִׁים** הראויים להסקה. כלומר, תקנת יהושע לא היתה אלא לענין מיני קוצים כשהם מחוברים לקרקע ולחים[כט], ואילו לאנשי הצבא התירו חכמים ליטול גם מיני עצים אחרים, ואף כשהם תלושים ויבשים[ל].

עוד שנינו בברייתא: רַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא אוֹמֵר, אַף חוֹנִין בְּכָל מָקוֹם, וּבְמָקוֹם שֶׁנֶּהֱרָגִים שָׁם נִקְבָּרִים. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא - פשוט הדבר שבאותו מקום שנהרגים שם הם נקברים, שהרי כל איש צבא שנהרג במלחמה **מֵת מִצְוָה הוּא,** והדין הוא **שֶׁמֵּת מִצְוָה קוֹנֶה** את **מְקוֹמוֹ**, דהיינו, שקוברים אותו במקום שבו מצאו אותו, שכך תיקן יהושע לישראל בכניסתם לארץ[לא]. ואם כן, מה צורך יש בתקנה מיוחדת עבור אנשי הצבא.

מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא - אכן לא הוצרכו חכמים לתקן תקנה זו כשהנהרג הוא מת מצוה, אלא תקנו זאת **אַף עַל גַּב**

כט. **בֵּן** מבואר במסכת בבא קמא (פ"ו), שלא התיר יהושע ליטול עצים משדה אחרים אלא באופן שמתקיימים כל שלושת התנאים יחדיו: א. קוצים. ב. מחוברים לקרקע. ג. לחים. תוספות (ד"ה אפס). וכתב בתורת חיים (ד"ה אפס), שלפיכך נקטה הגמרא כאן בלשון 'אי נמי' ולא בלשון 'איבעית אימא', ללמדך שצריך את כל התנאים יחדיו.

ל. **לְפִי** שאי אפשר למחנה להיות בלי עצים לאפות תבשילם ופיתם'. רבינו יהונתן (ד"ה מניין). כתב הריטב"א (ד"ה מיהרן), שבירושלמי (ה"י) מבואר שאם עשה בעל הבית חבילה מן העצים התלושים אסור לאנשי הצבא ליטלם. אך כתב שיתכן שסוגיית הגמרא שלנו אינה סוברת לדין זה, שהרי הזכירה הגמרא כאן בלשון 'אי נמי' ולא בלשון 'איבעית אימא', אחד מעשרה התנאים שהתנה יהושע, כמבואר במסכת בבא קמא (פ"ו). רש"י (ד"ה מת).

לא. **והוא** שבאו במלחמת מצוה. רש"י (ד"ה מת מצוה).

דְּאִית לֵיהּ קוֹבְרִין - כשיש לו לנהוג זה יורשים שיתעסקו בקבורתו, שבאופן זה אינו נידון כ׳מת מצוה׳, ובזה לא תיקן יהושע שיקנה המת את מקומו, מכל מקום תיקנו חכמים לאנשי הצבא שיקברום באותו מקום שבו נהרגו, ולא יוכל בעל המקום לעכב.

הגמרא מביאה ראיה לכך שמת מצוה הינו אדם שאין לו קוברין: דְּתָנְיָא - שכך שנינו בברייתא, **אֵיזֶהוּ מֵת מִצְוָה** שכהן נטמא לו כדי להתעסק בקבורתו[א], **כָּל שֶׁאֵין לוֹ קוֹבְרִין** - אנשים שיתעסקו בקבורתו, אבל אם אותו כהן שמצא את מת המצוה **קוֹרֵא** בקול **וַאֲחֵרִים עוֹנִין אוֹתוֹ**, כלומר, שיש יהודים נוספים באותו המקום, **אֵין זֶה מֵת מִצְוָה**, ואסור לכהן ליטמא לו, שהרי יכולים ישראלים להתעסק בקבורתו[ב]. ויש ללמוד מברייתא זו, שכשם שאינו בכלל ׳מת מצוה׳ לענין כך שרשאי הכהן ליטמא לו, כמו כן אין הוא קונה את מקומו להיקבר בו, לפי שלא תיקן יהושע תקנה זו אלא במת מצוה שאין לו קוברים.

הגמרא מקשה על מה שנתבאר שמת מצוה קונה את מקומו: וְכִי מֵת מִצְוָה קָנֶה אֶת מְקוֹמוֹ, וְהָתַנְיָא - והרי שנינו בברייתא, **הַמּוֹצֵא מֵת מוּטָל בְּבִקְעָה - דֶּרֶךְ כְּבוּשָׁה שֶׁמְּהַלְּכִים בָּהּ רַבִּים[ג], כְּפָנָיהוּ לְיָמִין הָאַכְסַנְיָא אוֹ לְשֶׁמְּאל הָאַכְסַנְיָא**, לאיזה צד שירצה. והיינו באופן ששני הצדדים שוים. אבל אם בצד אחד של האכסנייא יש **שָׂדֶה בּוּר** - שאינה מעובדת, **וְאִילּוּ בְצִידָּה הַשֵּׁנִי יֵשׁ שָׂדֶה נִיר** - חרושה, **מְפָנָיהוּ** למת **לְשָׂדֶה בּוּר**, שכן באופן זה הוא ממעט בנוק הנגרם לבעל השדה. ואם היה בצד האחד של האכסנייא **שָׂדֶה נִיר** - חרושה, **וּבְצִידָּהּ הַשֵּׁנִי יֵשׁ שָׂדֶה זֶרַע** - זרועה, **מְפָנָיהוּ** למת **לְשָׂדֶה נִיר**. ואם **הָיוּ שְׁתֵּיהֶן** [-השדות שמשני צידי האכסנייא] **נִירוֹת** - חרושות, או היו **שְׁתֵּיהֶן זְרוּעוֹת, אוֹ שְׁתֵּיהֶן בּוֹרוֹת** - לא מעובדות, אזי **מְפָנָיהוּ** למת **לְכָל רוּחַ** [-צד] **שֶׁיִּרְצֶה**. הרי מבואר מדברי הברייתא שמותר להפנות מת מצוה, ומוכח מכך שאינו קונה את מקומו.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב גִּיבִּי, הָכָא - כאן, בברייתא זו, **בְּמֵת מוּטָּל עַל הַמְּקָנִין**, כלומר, מדובר באופן שנמצא המת מוטל לרוחב כל הדרך ממיצר למיצר [מגבול השדה שבצד האחד לגבול השדה שבצד השני], ואין אדם יכול לעבור שם בלא שיאהיל על המת, ולפיכך התירו חכמים לפנותו משם, כדי שלא יאהילו עליו כהנים ועושי טהרות. **וְהָתוֹךְ שֶׁיְּהֵא רְשׁוּת לְפָנוֹתוֹ מִן הַמֵּיצָר, רשאי הוא להיות מְפַנֵּיהוּ לְכָל רוּחַ שֶׁיִּרְצֶה.**

★

שנינו במשנה: וּפְטוֹרִין מֵהֲרִיצַת יָדַיִם.

אָמַר אַבָּיֵי, לֹא שָׁנוּ חכמים במשנה שאנשי המחנה פטורים מנטילת ידים, **אֶלָּא** רק **מִפְּנֵי רְאשׁוֹנִים** - נטילת ידים שקודם הסעודה, **אֲבָל** נטילת **מִפְּנֵי אֲחֲרוֹנִים** שאחר הסעודה **חוֹבָה** היא אף על אנשי הצבא.

הגמרא מבארת את טעם נטילת מים אחרונים: אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ חכמים שנטילת **מַיִם אֲחֲרוֹנִים חוֹבָה** היא, **מִפְּנֵי שְׁמָלָּח סְדוֹמִית יֵשׁ** [-מין מלח הבא מסדום], **שְׁמַמְּאָה** [-מעור] **אֶת הָעֵינַיִם** אם נכנס לתוכן, ומאחר ואמרו חכמים (פרקין ט.) שאחר כל אכילה יש לאכול מלח, חששו שמא יגע אדם בעינו בעוד מלח סדומית בידו, ועל ידי כך תסתמא עינו[ד].

אָמַר אַבָּיֵי, וּמְשׁוּם הַאי קְרוּמָא בְּכוּרָא - מלח סדומית זה נמצא בשיעור קטן מאד [קורט] בתוך מידה גדולה מאד [כור] של מלח.

אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אָשֵׁי, קִיל מִילְּחָא - אדם המודד מלחה[ה], **מַאי** - מה דינו, האם צריך ליטול ידיו אחר המדידה או לא.

אָמַר לֵיהּ רב אשי, **וְהָאן לֹא מִיבַּעְיָא** - זו אינה שאלה, שהרי אם אדם שאינו נוגע באכילתו אלא במעט מלח צריך ליטול ידיו מחשש שנגע במלח סדומית, קל וחומר לאדם זה המודד כמות גדולה של מלח שצריך ליטול ידיו.

★

שנינו במשנה: וּפְטוֹרִין מֵרְחִיצַת יָדִים, וּמַדְמְאִי.

הגמרא מביאה משנה נוספת בענין זה: דְּתָנָן - שכך שנינו במסכת דמאי (פ״ג מ״ח), **מַאֲכִילִין אֶת הָעֲנִיִּים דְּמַאי** - תבואת עם הארץ, שהתירו חכמים לעניים לאוכלה בלא לעשר, אף שיש ספק בדבר אם הופרשו מעשרותיה׳. **וְאֶת אַכְסַנְיָא דְּמַאי** - וכן הקילו שמותר להאכיל דמאי לאנשי צבא ישראלים הבאים להלחם עם מלך ישראל כנגד אויביהם׳.

הגמרא מביאה שבדין זה נחלקו בית שמאי ובית הלל: אָמַר רַב הוּנָא, תָּנָא - שנינו בברייתא, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין מַאֲכִילִין אֶת הָעֲנִיִּים דְּמַאי וְאֶת אַכְסַנְיָא דְּמַאי, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מַאֲכִילִין אֶת הָעֲנִיִּים דְּמַאי וְאֶת אַכְסַנְיָא דְּמַאי**, כלומר, דין זה שנתבאר שמותר להאכיל את העניים ואת חיילי ישראל דמאי אינו אלא לדעת בית הלל, אבל בית שמאי אוסרים בזה[ו].

★

שנינו במשנה: ופטורים מרחיצת ידים ומדמאי ומִשֻּׁמְרָב.

הגמרא מפרשת מאיזה עירוב פטרו חכמים את אנשי הצבא: אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי - אמרו בני ישיבתו של **רַבִּי יַנַּאי, לֹא שָׁנוּ** חכמים במשנתנו שאנשי הצבא פטורים מלערב, **אֶלָּא עֵירוּבֵי חֲצֵירוֹת**, כלומר, שרשאים הם לטלטל בתוך המחנה אף אם לא עירבו אלו עם אלו, **אֲבָל בְּעֵירוּבֵי תְּחוּמִין חַיָּבִין הֵם**. דהיינו, שאינם רשאים לצאת בשבת חוץ לתחום אלפיים אמה, אם לא הניחו עירובי תחומין.

וטעם החילוק בין עירובי חצירות לתחומין, לפי שדין עירובי חצירות אינו אלא מדברי חכמים, שהרי מן התורה מותר לטלטל מרשות היחיד של אדם אחד לרשות היחיד של אדם אחר בלא עירוב, ולפיכך הקילו חכמים לגבי אנשי הצבא והעמידו דינם על דין תורה, אבל עירובי תחומין מן התורה הם, שאסור לאדם ליצא בשבת מחוץ לתחום, ולפיכך אף אנשי הצבא מצווים בהם.

הגמרא מביאה ראיה לכך שעירובי תחומין מן התורה הם: דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּיא, לְזָקֵן עַל עֵירוּבֵי תְּחוּמִין דָּבָר תּוֹרָה. כלומר, היוצא מחוץ לתחום בלא שהניח עירובי תחומין מערב שבת לוקה מן התורה, לפי שנאמר (שמות טז כט) ׳שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי׳, ודרשו חכמים (ויקרא יט ג) ׳אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ׳ ממקרא זה שאסור לאדם לצאת מחוץ לתחום בשבת[ז].

הגמרא מקשה על דברי רבי חייא: מַתְקִיף לַהּ [-הקשה על כך] **רַבִּי יוֹנָתָן, כִּיצַד יִתְכַּן שֶׁהעובר על המקרא ׳אל יצא איש ממקומו ביום השביעי׳ לוקה, וְכִי לָוקִין מִן התורה עַל לָאו שֶׁבְּאַל״ף** - שנאמר בלשון ׳אַל׳.

סברה הגמרא עתה, שכוונת רבי יונתן היא שכל לאו שנאמר בלשון ׳אַל׳ אין לוקים עליו[ח]. **מַתְקִיף** [-הקשה על כך] **רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, אֶלָּא מַעֲתָּה** - לפי דבריך אלו שאין לוקים על לאו שנאמר בלשון ׳אל׳, אם כן איסור שאילת בעל אוב וידעוני שנאמר בלשון ׳אל׳, **דִּכְתִיב** (ויקרא יט לא) **׳אַל תִּפְנוּ אֶל הָאבֹת וְאֶל הַיִּדְּעֹנִים׳, הָכִי נָמֵי דְּלָא לָקֵי** - האם אכן אין לוקים עליו, והלא אין הדין כן׳, ובהכרח שגם לאו שנאמר בלשון ׳אל׳ לוקים עליו.

מבארת הגמרא: אין כוונת רבי יונתן שכל לאו שנאמר בלשון ׳אל׳ אין לוקים עליו, אלא כוונתו להקשות רק על הלאו ׳אל יצא איש ממקומו׳, **וְרַבִּי יוֹנָתָן הָכִי קָאָמַר לֵיהּ** - וכך הוקשה לו, הרי לאו זה הוא **׳לֹא שְׁנִיתָן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין׳**, כלומר, לאו שבא להזהיר שלא לעבור על איסור

א. **תוספות** רבינו פרץ (ד״ה קוברין). ב. **נתבאר** ענין זה על פי דברי התוספות רי״ד (ד״ה מאכיל), ש׳קורא ואחרים עונים אותו׳ הינו שאם יש מי שיתפקד בקבורת המת אין הכהן רשאי ליטמא לו. וכתב להוכיח כן מדברי המשנה במסכת נזיר (מג.), ש׳נטמלך בה תנאים בנזיר וכהן שהיו מהלכים בדרך ופגעו במת מצוה, האם יטמא הכהן או הנזיר. ומוכח מכך, שכאשר יש אדם אחר היכול להתעסק במת אין הכהן או הנזיר רשאים ליטמא לו. וכן כתב בתוספות רבינו פרץ (ד״ה קורא). אמנם הוסיף שיש המפרשים באופן אחר, ש׳קורא ואחרים עונים אותו׳ לא נאמר לענין הכהן המוצא מת מצוה בדרך, אלא לענין המת עצמו, והיינו, שאילו היה המת חי והיה קורא לאחרים היו קרובין עונים אותו, אין זה מת מצוה, לפי שיש לו קרובים שיכולים להתעסק בקבורתו, אבל אם אין למת זה קרובים אזי הוא בכלל מת מצוה, אף אם יש כאן אנשים שיתעסקו בקבורתו. וכפירוש זה משמע מדברי רש״י בסנהדרין, שכתב (ד״ה פשוט) ׳דאית ליה קרובין, שיש לו יורשין׳. ג. **כן** כתב רש״י כאן (ד״ה כפופקיעת) ׳דרך כבושה׳. ובמסכת בבא קמא (פפ:, ד״ה כפופקיעת) כתב רש״י ׳רשות הרבים [בריחבו] שש עשרה אמה׳. ד. **כתבו** התוספות (ד״ה מיבעיא), שעכשיו לא נהגו במים אחרונים, לפי שאין מלח סדומית מצוי בינינו, וכן מפני שאין אנו רגילים לטבל אצבעותינו במלח לאחר האכילה. אמנם בריטב״א (ד״ה אבל כאן) כתב, שמה שנתבאר בגמרא שטעם החיצת מים אחרונים הוא משום מלח סדומית, היינו מלבד מה שיש בזה מצוה מדברי חכמים, כמו במים ראשונים [כדרשת חכמים (פרקין נג.) ׳והתקדשתם׳], אלו מים ראשונים, ׳והייתם קדושים׳ אלו מים אחרונים, ׳כי קדוש׳ זה שמן], ולפיכך אף שמלח סדומית אינו מצוי בינינו מכל מקום אין בכך כדי לבטל את תקנת חכמים. אמנם כתב, שתקנת חכמים לא נאמרה אלא לגבי המבקר, שאסור לו לברך בידים מוזהמות. וכתב עוד, שיש מקילים לומר שלא נהג דין מים אחרונים אלא בזמנם, שהיו נוהגים לסוך את ידיהם בשמן ערב, וכדרשת הגמרא שהובאה לעיל. ה. **כתב** רש״י (ד״ה מ״ל) ׳מדד מלח לחמרים׳, והיינו רוכבי חמורים שהיו מהלכים ממקום למקום למכור מלח, ומדד להם אדם זה מלח מרובה לצורך מכירתו להם. ו. **שכן** רוב עמי הארץ מעשרים הם, ולפיכך מן התורה מותר לאכול את הבוואהם בלא לעשר, אלא שחכמים החמירו לחשוש למיעוט שאינם מעשרים, ובענייים ואנשי הצבא הקילו חכמים להעמידם על דין תורה שפטורים מלעשר. רש״י (ד״ה דמאי). ז. **רש״י** (ד״ה מכאן) ובתוספות (ד״ה ואם) הביאו מירושלמי (דמאי פ״ג ה״ח), שנחלקו שם תנאים אם מדובר בחיילים ישראלים או נכרים. וכתבו התוספות, שאף לדעת הסוברים שמדובר בחיילים נכרים מכל מקום הצריכה המשנה לחדש שמותר להאכילם דמאי, לפי שטבל גמור אסור להאכילם, מאחר והוא אסור בהנאה, ורק בדמאי שהוא ספק הקילו חכמים. ובמסכת ברכות (מג. ד״ה ומפליג) כתבו התוספות, שטעם האיסור להאכיל טבל לחיילים גויים הוא משום שפורע חובו למלך במטונו של הכהן. ח. **נתקשו** התוספות (ד״ה מ״ל) מדוע הוצרך רב הונא להשמיענו שבאי שמאי חולקים על הדין המבואר במשנתנו, הרי בכל מקום אין חוששים כלל לשיטת בית שמאי במחלוקתם עם בית הלל. וביארו, שכוונתו להשמיענו שאם נמצא תנא הסובר שאין מאכילים את העניים ואת האכסניא דמאי לא נחוש לו, אלא נדע שדעת בית שמאי היא [כלומר, שלא נסבור לומר שנחלקו תנאים בדעת בית הלל. וריטב״א (ד״ה ואם) מחק]. ט. **ומעם** הדבר הוא, לפי שיש לחלק בין לאו שנאמר בלשון ׳אל׳, שמשמעותו היא לשון בקשה, ולפיכך אין לוקין עליו, ללאו שנאמר בלשון ׳לא׳, שמשמעותו היא לשון איסור. משך חכמה (שמות יג ט״ו) וראה שם שהאריך הרבה בענין זה. י. **כתב** המאירי (מו״ק ג:, ד״ה ואלו) שהגמרא כאן אינה עוסקת בבעל אוב עצמו, שהרי הוא נידון במיתת בית דין ואינו לוקה, אלא הכוונה היא למי שמאמין בו ודהיינו לזה שהולך לשאול בו, וכמבואר במשנה במסכת סנהדרין (סה.), ׳הרי אלו בסקילה׳, והנשאל בהם באזהרה׳].

שהעובר עליו נענש במיתת בית דין, שכן ממקרא זה למדים את איסור הוצאה מרשות לרשות בשבת שענשו במיתה, לפי שיש לדרוש את התיבות 'אל יצא' כמו 'אל יוציא', וכלל הוא בידינו ש**כָּל לָאו שֶׁנִּיתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין אֵין לוֹקִין עָלָיו**, אפילו באופן שהתרו לעובר עליו שיענש במלקות ולא התרו בו למיתה[יא], שבאופן כזה אי אפשר להמיתו בבית דין, מכל מקום גם מלקות אינו לוקה, מאחר ולאו זה בא להזהיר על מיתה ולא על מלקות, ואם כן, כיצד סובר רבי חייא שהיוצא מחרץ לתחום בשבת לוקה משום 'אל יצא איש ממקומו'.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, מִי כְּתִיב - וכי נאמר בתורה **'אַל יוֹצִיא** איש ממקומו', שלפיכך יש לומר שבא הכתוב לאסור הוצאה מרשות לרשות, והלא **'אַל יֵצֵא** איש ממקומו' **כְּתִיב**, שמשמע מכך שבא הכתוב לאסור יציאה מחוץ לתחום, ונמצא שמקרא זה אינו עוסק באיסור הוצאה אלא באיסור תחומין, ואינו בא ל'אזהרת מיתת בית דין', ועל כן סובר רבי חייא שהעובר על מקרא זה ויוצא חוץ לתחום לוקה מן התורה[יב].

הדרן עלך מבוי

פרק שני - עושין פסין

פרק זה, כקודמו, עוסק בדיני מחיצות שבת. לענין ההיתר לטלטל בתוכן.

בפרק הקודם נידונו דיני מבוי הניתר בלחי וקורה, וכן דין מחיצת שתי בלא ערב ומחיצת ערב בלא שתי[ג]. בפרק זה נידונים דיני פסי ביראות, וכן דיני טלטול בגינה וקרפף. בסוף הפרק נידונים דיני עירובי חצירות, לגבי איסור טלטול בחצר שאחד מהדרים בה לא עירב עם האחרים[יג].

משנה בזמן חז"ל היו מצויים ברשות הרבים בארות מים[יד]. בארות אלו היו עמוקות עשרה טפחים ורחבות ארבעה, ונחשבו רשות היחיד, ולפיכך אי אפשר היה לדלות ממימיהן ולהוציאם אל מחוצה להן על מנת להשקות בהמה העומדת שם, משום שבהבהמה נמצאת ברשות הרבים, ואין להוציא בשבת מרשות לרשות. המשנה מבארת כיצד ניתן להפוך את המקום הסמוך לבאר לרשות היחיד, על מנת לאפשר להוציא את המים מן הבאר אל שפתה, עבור שתיית הבהמה[טו].

עוֹשִׂין [-מעמידים] **פַּסִּין** [-לוחות ע"ז][טז] סביב **לַבֵּירָאוֹת** [-בארות מים][יז] שברשות הרבים, לפי שהבארות עמוקות עשרה ונחשבות רשות היחיד, ועל ידי היקף זה נעשה אף המקום המוקף סביב הבאר לרשות היחיד גמורה[יח], ומותר להוציא מים מן הבאר אל מחוצה לה, ובהמת ישראל נכנסת לבין הפסים ושותה מן המים[יט].

את היקף הבאר עושים על ידי נעיצת **אַרְבָּעָה דְיוֹמְדִין** [-עמודים כפולים][יט] מחוברים יחד כצורת האות ר' בכל פינה ופינה של המקום שסביב הבאר אותה הוא מקיף, ועל ידי כך הן **נִרְאִין כְּשָׁמוֹנָה** פסים, שכשנועץ את הדיומד באחת הפינות, פונה כל פס ממנו לרוח אחת, ונמצא הדיומד שבקרן דרומית מערבית, שפס אחד ממנו פונה לכיוון צד צפון ופס אחר פונה לכיוון צד מזרח, וכן בשאר הקרנות, ונמצא שארבעת הדיומדין נראים כשמונה פסים, ועל ידי כך יש בכל רוח דופן של שתי אמות, אחת בקצה האחד והשניה כנגדה בסוף הרוח, וביניהן פרוץ, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר**, יש לעשות את ההיקף על ידי נעיצת **שְׁמוֹנָה** פסים **הַנִּרְאִין כְּשִׁנְּים עָשָׂר** פסים, הא כיצד, נועץ **אַרְבָּעָה דְיוֹמָדִים** בארבע פינות המקום שסביב הבאר ועל ידי כך הם נראים כשמונה פסים, וכאמור לעיל בדברי רבי יהודה, **וְעוֹד יוֹסִיף עֲלֵיהֶם אַרְבָּעָה** פסים **פְּשׁוּטִין** שיעמיד כל אחד מהם באמצעה של רוח אחת, בין דיומד לחבירו [ציור א][כ].

גּוֹבְהָן של הפסים הוא לפחות **עֲשָׂרָה טְפָחִים** שהוא שיעור מחיצה, **וְרוֹחְבָּן שִׁשָּׁה** טפחים, והיא אמה[כא], **וְעוֹבְיָים כָּל שֶׁהוּא**, שאין לו שיעור.

וּבֵינֵיהֶן [-בין הפסים] יכול להיות עד מרחק שהוא **פָּחוֹת** [-צמודים][כב] **מִשְּׁלֹשׁ שֶׁל שֶׁשׁ בָּקָר** בכל אחד מהצמדים[כג], **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, השיעור הוא עד מרחק שהוא כמלא שתי רבקות **שֶׁל אַרְבָּע וַאֲרָבָע** בקר כל אחת[כא][כד].

הבהמות שבהן נמדר שיעור המרחק שבין הפסים, עליהן להיות **קְשׁוּרוֹת וְלֹא מוּתָּרוֹת**[כב], ומדרים בשיעור **שֶׁאַחַת** הרבקות **נִבְנֶסֶת** לבין הפסים **וְאַחַת יוֹצֵאת** משם [ציור ב][כה].

מוּתָּר לְהַקְרִיב את הדיומדין **לָאָבָר**, ולעשות היקף קטן, **וּבִלְבַד** שיהיה במקום שמשפת הבאר עד לבין הדיומדין לפחות כדי **שֶׁתְּהֵא פָּרָה רֹאשָׁהּ וְרוּבָּהּ בְּפָנִים** מקום זה **וְהִיא שׁוֹתָה** מן הבאר[כו], שאילו אין שם כדי השיעור האמור, אין להתיר שם את הטלטול, שמא ימשך אחר פרתו שרובה מחוץ להיקף ויוציא לשם את הדלי שבו המים, ונמצא שהוציא מרשות היחיד לרשות הרבים[כז].

מוּתָּר

ציור א

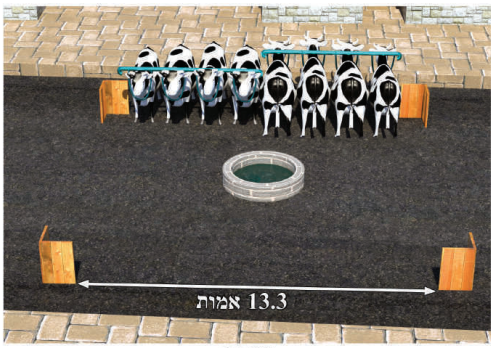

ציור ב

יא. **שאם** התרו בו למיתה ודאי אינו לוקה, שכן 'קם ליה בדרבה מיניה' [-די לו בענוש החמור של מיתה, ואין מוסיפים עליו עוד ענוש של מלקות]. יב. **נתבארה** סוגיית הגמרא לפי פירוש רש"י (ד"ה שפלא, ד"ה אל), שרבי יונתן סבר שמן המקרא 'אל יצא' למדים איסור הוצאה, ועל כן הקשה שהוא 'לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין' ואין לוקים עליו. והשיב לו רב אשי 'מי כתיב אל יוציא, אל יצא כתיב', דהיינו שמקרא זה אינו עוסק באיסור הוצאה אלא באיסור תחומין, וממילא אין כאן 'לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין'. והקשו עליו התוספות (ד"ה לפ), מאחר וסבר רבי יונתן שמקרא זה בא רק לאיסור הוצאה ולא לאיסור תחומין, אם כן מדוע הוצרך להקשות משום שהוא 'לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין', היה לו להקשות שאי אפשר ללמוד ממקרא זה איסור תחומין כלל, לפי שהוא עוסק בהוצאה ולא בתחומין. ועוד הקשו התוספות מכמה מקומות, שמהם יש להוכיח שמקרא זה בא הן לאיסור הוצאה והן לאיסור תחומין, ולפיכך לא יתכן לומר שנחלקו בענין זה רבי יונתן ורב אשי. ומחמת קושיות אלו פירשו התוספות את המחלוקת באופן אחר, שגם רבי יונתן וגם רב אשי מודים שמן המקרא 'אל יצא' למדים בין איסור הוצאה ובין איסור תחומין, ולפיכך טען רבי יונתן שלאו זה הוא 'לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין', שהרי עוסק הוא גם באיסור הוצאה שהעובר עליו חייב מיתת בית דין, ולפיכך הוא סובר שאין לחייב מלקות אף על איסור תחומין, שכן גם הוא נלמד ממקרא זה. והשיב לו רב אשי 'מי כתיב אל יוציא', שבאופן כזה היתה עיקר משמעות הכתוב לאיסור הוצאה, 'אל יצא כתיב', דהיינו שעיקר משמעות הכתוב היא לאיסור תחומין, ואף שלמדים ממקרא זה גם איסור הוצאה מכל מקום אין דנים לאו זה כ'לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין', מאחר ועיקרו לתחומין בא ולא להוצאה. יג. **פחה"ן** כמה ביאורי מילים השייכים לפרק זה בפרט: פס הוא עמוד, לוח עץ בדרך כלל, בגובה עשרה טפחים וברוחב אמה. קיימים שני סוגי פסים: דיומדין ופשוטין. פשוטים הם הפסים האמורים, כאשר אין מחברים אליהם דבר. דיומדין [-שני עמודים] הם שני פסים שחוברו יחדיו בזוית [בצורת האות ר']. יד. **בארות** הן של מים נובעים. טו. **ראה** רש"י להלן (ד"ה פשוטין), ובערוך (פס ב) כתב שהם 'קרשי עץ'. טז. **המשנה** עוסקת בבארות מים, ואינה מגלה את דעתה באשר לבורות של מים מכונסים. במשנה להלן (כה:) ובבריתא שבגמרא (יח.) מובאות מחלוקות תנאים אם היתר המשנה אמור גם בבורות, ואם גם בבארות ובורות של יחיד או רק של רבים. הגמרא (פה) דנה מהי דעת משנתנו בכך. יז. **אף** לחייב חטאת וסקילה את הזורק לתוכה מרשות הרבים, כאמור להלן (כ.). ואמנם לא הותר לטלטל במקום כי אם לעולי רגלים, שחומרא היא שהחמירו חכמים. יח. **ירוי'** שנים, 'מרוץ' עמודים. יט. **הרמב"ם** בפירוש המשניות פירש שהוא מלשון הכתוב (ויקרא מו כג) 'כעגלי מרבץ'. כ. **רוחב** כל בקר אמה ושני שלישי האמה, ונמצא שרוחב שתי רבקות שיש בהן ששה בקר הוא עשר אמות. גמרא להלן (יט:). כא. **לפי** האמור בהערה לעיל אורות רוחב הבקר, נמצא שרוחב שתי רבקות שיש בהן שמונה בקר הוא שלוש עשרה אמות ושלישי. כב. **פחה"ן** (יט:) מבארת הגמרא מדוע לא היה די לומר 'קשורות' לבד. כג. **בעוד** הדין הקודם, שמשערים בקשורות, בא להחמיר ולהקטין את המקום, שכן רוחב בהמות קשורות קטן יותר, בא דין זה להקל ולהגדילו, משום שרוחב מקום שעוברות בו שתי רבקות אחת נכנסת ואחת יוצאת, רחב יותר מרוחב מקום שעוברות בו שתי רבקות נכנסות או שתי רבקות יוצאות. כד. **פחה"ן** (יט:) יתבאר ששיעור ראשה ורובה של פרה הוא שתי אמות, כלומר, ניתן להקריב את הדיומדין עד כדי מרחק של שתי אמות משפת הבאר למקום שבין הדיומדין.

לְהַרְחִיק את הדיומדין מן הבאר ועל ידי כך להגדיל את השטח המוקף שדינו כרשות היחיד, **כָּל שֶׁהוּא** - בכל שיעור שהוא, דהיינו כל מה שברצונו להגדיל[א] **וּבִלְבַד שֶׁיְּרֻבָּה בְּפָסִין** עד שלא יהיה בין פשוט לפשוט ובין פשוט לדיומד מקום פרוץ בשיעור של יותר מכדי שתי רבקות של בקר, כאמור לעיל במשנה[ב], שמאחר שעל ידי הרחקת הדיומדין מהבור, מתרחקים הם אף זה מזה, עליו להרבות בפסים בכדי שלא יהיה מקום פרוץ בשיעור האמור[ג].

המשנה מביאה דעה חולקת הסוברת שיש שיעור לגודל השטח[ד] שניתן להתיר על ידי הפסים: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לא אמרו שפסי ביראות מתירים את השטח שביניהם בכל גודל שהוא, אלא רק **עַד** גודל של **בֵּית סָאתַיִם**[ה] - מקום זרימת תבואה[ו] בשיעור סאתיים, שהוא שטח של מאה אמה על חמישים אמה[ז], שאין להתיר על ידם לטלטל בשטח גדול יותר[ח].

אָמְרוּ לוֹ לרבי יהודה, **לֹא אָמְרוּ** את השיעור של **בֵּית סָאתַיִם** לענין זה של פסי ביראות שאין להתיר לטלטל בהם בשטח גדול יותר, **אֶלָּא** אמרו זאת **לְגִינָּה** [-מקום גידול ירקות וזרעים] **וּלְקַרְפֵּף** [-מקום גדול מחוץ לעיר מוקף גדר סביב המשמש לאוצר של גזרי עצים], שמאחר שלא הוקפו בגדרות לשם שימוש של דיור, אסרו חכמים לטלטל בהם כל שיש בהם שיעור של יותר מבית סאתיים[ט], **אֲבָל אִם הָיָה דִּיר** של בהמות בשדה[י] **אוֹ סָהַר** [-דיר של בהמות בעיר] **אוֹ מוּקָּצָה** [-מקום רחב מאחורי הבית[יא]] **אוֹ חָצֵר** שלפני הבית, באלו **אֲפִילּוּ** המקום הוא בגודל **בֵּית חֻמְשָׁת מׇדְרֵי אֲפִילּוּ בֵּית עֲשָׂרָה כּוֹרִין**[יב] לטלטל בו, שכל אלו הוקפו בגדרות ומחיצות לשם שימוש של דיור[יג], **מוּתָּר** לטלטל בכל[יד], ולפיכך להודות גם בבארות מים, שמימיהם ראויים לשתיית אדם[טו], והשימוש בהם נחשב כשימוש של דיור, שמותר לטלטל בשטח זה בכל גודל שהוא[טז], ולפיכך **מוּתָּר לְהַרְחִיק** את הדיומדין **בְּכָל שִׁיעוּר שֶׁהוּא** מן הבאר, **וּבִלְבַד שֶׁיְּרֻבֶּה בְּפָסִין**[יז].

★

גמרא **שנינו במשנה, עושין פסין לביראות. הגמרא דנה אם המשנה מוסכמת על דעת הכל. מְבֹרֶרֶת הַגְּמָרָא: לֵימָא מְתָנִיתִין דְּלָא כְּתַנָּיָא** - האם נאמר שהמשנה אינה כדעת חנניא, **דְּתַנְיָא, עוֹשִׁין פְּסִין לְבוֹר** להתיר את הטלטול ממנו אל חוצה לו, **וְהַלְּשׁוֹן לְשׁוֹנְךָ**, שכאשר שירה נמצאת בדרך ושובתת שם בשבת ואנשיה חפצים לטלטל במקומם, אינם יכולים להתיר את הטלטול על ידי עשיית פסים ודיומדין כאמור במשנה לגבי ביראות, אלא עליהם להקיף את מקום חנייתם בשלשה חבלים [כל חבל בעובי טפח ועוד] הגבוהים זה מזה עד שלשה טפחים, שעל ידי כך יוצר 'לבוד' בין חבל לחבל ויחשבו כמחיצה של עשרה טפחים[יח]. **חַבְלִין אוֹמֵר, חַבְלִין** מועילים **לְבוֹר**, להתיר את הטלטול ממנו, **אֲבָל לֹא פְסִין.** נמצא שחנניא חולק על דין המשנה[יט].

דוחה הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא [-תאמר] שהמשנה נשנתה גם כדעת **חֲנַנְיָא,** לא תוכל להקשות מדברי הברייתא כה אמר שאין עושים פסים לבור, לפי **שבור לְחוּד וּבְאֵר לְחוּדָהּ**[כ], ולדעתו לא הותרו פסים אלא לבאר שמימיה נובעים, ולא לבור של מים מכונסים, ובמשנה אין מבואר אלא שעושים פסים לביראות, ולדעת חנניא בדווקא נשנה כן, ואין בורות בכלל[כא]. טעם החילוק בין בור לבאר הוא, שמימי של בור עשויים לכלות, וחששו חכמים שאף אחר שיכלו ימשיכו לטלטל בין הפסים, והלא לא הותר הטלטול שם אלא כאשר יש מים בבור, שהתירו להוציאם לצורך השקאת בהמת עולי רגלים.

מחמת חשש זה אסר חנניא להתיר בור על ידי פסים[כב]. חשש זה אינו קיים בבאר, שמימיה נובעים מעצמם ואינם כלים, ועל כן אף הוא מודה שעושים פסים לבארות.

לשון אחרת: אִיבָּא דְּאָמְרֵי - יש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, **מְדְּלָא קָתָנֵי** - ממה שלא נאמר בברייתא 'חֲנַנְיָא אוֹמֵר, עוֹשִׁין חַבְלִין לְבוֹר וּפְסִין לִבְאֵר', אלא אמר 'חבלין לבור אבל לא פסין', **מִכְּלָל** - יש ללמוד מכך, **דְּלַחֲנַנְיָא לֹא שְׁנָא בּוֹר וְלֹא שְׁנָא בְּאֵר** - אין חילוק בין בור ובין באר, ובשניהם **חַבְלִין אֵין** - אכן מועילים להתיר את הטלטול, אך **פְּסִין לֹא**[כג]. **מבררת הגמרא: לֵימָא מְתָנִיתִין** - האם נאמר שמשנתנו **דְּלָא כַּחֲנַנְיָא. דוחה הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא** שהמשנה נשנתה גם כדעת **חֲנַנְיָא,** לא תוכל להקשות מדברי הברייתא, משום **שֶׁלְּמַאי דְּקָאָמַר תָּנָא קָמָא קָא מַהְדַּר לֵיהּ** - על מה שאמר תנא קמא, שדיבר על בור לבדו, השיבו חנניא, שתנא קמא אמר שפסים מועילים בבור ועל כן השיבו שאינם מועילים, אך לא דיבר על באר בה לא עסק תנא קמא, ואכן הוא מודה בבאר שפסים מועילים בה, וזו גם דעת המשנה שהתירה פסים רק בבארות.

הגמרא מוסיפה לדון אם המשנה כדעת הכל. מבררת הגמרא: לֵימָא מְתָנִיתִין - האם נאמר שהמשנה **דְּלָא** כְּדעת **רַבִּי עֲקִיבָא** היא, **דְּתָנֵן** במשנה להלן (כב:), **אֶחָד בְּאֵר הָרַבִּים וּבוֹר הָרַבִּים וּבְאֵר הַיְחִידִ עוֹשִׁין לָהֶן פְּסִין,** כדין משנתנו, **אֲבָל בּוֹר הַיְחִידִ עוֹשִׁין לוֹ מְחִיצָה גְּבוֹהָ עֲשָׂרָה טְפָחִים,** ואין פסים מועילים בו[כד], **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וַאֲפִילּוּ הָכָא קָתָנֵי** - כאן במשנה נאמר שעושים פסים **לְבֵירָאוֹת,** דהיינו בארות, ויש לדייק, **לְבֵירָאוֹת אִין לְבוֹרוֹת לֹא,** ומשמע שאף לא לבורות הרבים, ואילו רבי עקיבא הלא התיר לעשות פסים גם לבורות הרבים[כה].

דוחה הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא שהמשנה נשנתה גם כדעת **רַבִּי עֲקִיבָא,** שאפשר לעשות פסים גם לבורות, ניתן ליישב שמה שנקט התנא דווקא בארות, זהו לפי **שֶׁבְּאֵר מַיִם חַיִּים דְּפַסְקִיקָא לֵיהּ** - שהלכה מוחלטת היא שעושים לה פסים, **לֹא שְׁנָא דְּרַבִּים וְלֹא שְׁנָא דְּיָחִיד** - בין לבאר של רבים ובין לבאר של יחיד, **קָתָנֵי** - שנאה במשנה, אבל **בּוֹר** של מים **מְכוּנָּסִין, דְּלָא פְּסִיקָא לֵיהּ** - שאין זה מוחלט שעושים לו פסים תמיד, שרק לבור של רבים עושים פסים ולא לבור של יחיד, **לֹא קָתָנֵי** - לא שנאו במשנה. ואין להוכיח מדברי המשנה שלא כדעת רבי עקיבא שלבורות הרבים עושים פסים, שאף שלא הזכירה המשנה שעושים פסים לבורות, הרי זה משום שיש בורות שאין עושים להם פסים, והם בורות היחיד.

הגמרא מוסיפה לדון אם המשנה כדעת הכל. מבררת הגמרא: לֵימָא מְתָנִיתִין - האם נאמר שהמשנה **דְּלָא** כְּדעת **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּבָא** היא, **דְּתָנַן** במשנה להלן (פס), **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּבָא אוֹמֵר, אֵין עוֹשִׁין פְּסִין אֶלָּא לְבֹאֶר הָרַבִּים בִּלְבָד. וְאִילּוּ הָכָא קָתָנֵי** - כאן במשנה נאמר שעושים פסים **לְבֵירָאוֹת,** בלשון רבים, ומשמע **לֹא שְׁנָא דְּרַבִּים וְלֹא שְׁנָא דְּיָחִיד** - בין לבאר הרבים ובין לבאר היחיד.

דוחה הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא שהמשנה נשנתה גם כדעת **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּבָא,** ואף היא התירה רק בבארות של רבים, לא קשה על מה שנקטה 'ביראות' לשון רבים, שיש לפרש **מַאי** [-מה] כוונתה בתיבת **'בֵּירָאוֹת',** שמנותים בו צורכי דירת האדם כתצר. ביאור הלכה (פס). **יב. עַל** פי המבואר בברייתא המובאת להלן (יט: כב) שחכמים אמרו לרבי יהודה כדברי משנתנו ובנוסח 'אי אתה מודה' וכו'. **יג.** וזו מחיצה שלימה שאין בה שום פרצה, אך לא התירו להתיר הטלטול על ידי פסים שבהם הפרוץ מרובה כי אם בבורות משום בהמות עולי רגלים. רש"י (ד"ה אפילו). **יד. חִדּוּשׁ** הגמרא בין באר לבור, יסודו במשנה המובאת בהמשך הסוגיא. **טו. טַעַם** החילוק בין בור היחיד לבור הרבים הוא, שבבור היחיד קיים החשש שהמים יכלו ויעריין ימשיכו לטלטל שם, אולם בבור הרבים אין חשש זה, משום שאם יכלו מימיו, יזכירו אלו לאלו שעתה אין לטלטל. ובבאר מותר אפילו בשל יחיד, שמאחר שמימיו נובעים אין חשש שיכלו. רש"י (ד"ה בור שפסים וד"ה כאן יחידין).

א. **וכאמור** שם שנחלקו רבי מאיר ורבי יהודה אם הכוונה לרבקות שבכל אחת שלוש בקר, או לרבקות בנות ארבע בקר, ולפי האמור שם השיעור לדבי מאיר הוא עד עשר אמות, ולדבי יהודה שלוש עשרה אמות ושליש. כלומר, לדעת תנא קמא כאן ניתן להגדיל את היקף פסי הביראות עד אין סוף, ובלבד שלא יהיה בין הדיומדין והפשוטים מרחק בשיעור האמור, לרבי מאיר לשיטתו ולרבי יהודה לשיטתו. ב. **הגמרא** להלן (יט:) דנה בפירוש משנתנו, והיא מפרשת את דברי המשנה 'ובלבד שירבה בפסין', שיכול להאריך את פסי הדיומדין עמם עד שיתמעט המקום הפרוץ ויגיע לשיעור האמור [ראה להלן (פס) ציור כ]. מובאת שם דעה אחרת הסוברת כי יש להוסיף פסים פשוטים דווקא [משום שבכך יש יותר היכר, ראה (פס) ציור ג], ונתבאר שם כי לדעה זו יש להגיה את דברי המשנה ולגרוס 'ובלבד שירבה פסין'. וראה שם בגמרא שדנה לרבי יהודה שלא הזכיר בדבריו 'פשוטין', האם עדיף להשתמש בפשוטים בכדי למעט הפירצה, או שעדיף להאריך את הדיומדין.

ג. **וראה** בהערה להלן, אם המחלוקת היא אודות גודלו של שטח הבור או אודות גודלו של השטח שבין הדיומדין בכלל. ד. **השטח** היא מידת נפח המכילה קמ"ר ביצים, ושיעורה במידות ממנו היא כ-8.3 ליטר לשיטה אחת וכ-14.4 ליטר לשיטה אחרת. סאתיים הם נפח של כ-29 או כ-17 ליטר.

ה. **ראה** על שיעור זה בהערה להלן בהמשך המשנה. ו. **מְעַטּוֹ** של רבי יהודה הוא משום גזירה אגב קרפף, כלומר, שמא יבואו להתיר לטלטל גם בקרפף כשהוא יותר מבית סאתיים, וכן נראה מדברי הגמרא להלן (כב:), קרן אזרה (פ"ו ה"ו). וראה בתידושא הר"ן להלן שם (פ"ו ממ"ו) ובכאן יעקב (פ"ט פ"ו), שכתבו דרך אחרת בביאור דעתו. להלן (כב:), תודן הגמרא בדעת רבי יהודה, אם שיעור בית סאתיים שאמר כולל בתוכו גם את שטח הבאר וגם את שטח החיקף שסביבו, או שאף כאשר הבאר עצמה בשיעור בית סאתיים מותר לעשות לו פסים במרחק שתי אמות ממנה. ז. **כששה** על מאה אמה על חמישים אמה, שהוא 5000 אמות מרובעות [ובמידות זמננו כ-1100 מ"ר לשיטה אחת וכ-1650 מ"ר לשיטה אחרת]. בריבוע שיעורו הוא 70.71 אמות [שבעים אמות וחמש שביעיות האמה, ובמידות זמננו כ-33 מטר לשיטה אחת וכ-41 מטר לשיטה אחרת]. באורך וכן ברוחב. במשנה להלן (כב:), מוזכר השיעור והרוחב כ'שבעים אמה ושוריים' [הינו שבעים אמה וארבעה טפחים שהם שני שלישי אמה וכ'שבעים אמה ושליש' (ד"ה כור שהפים) ו'שבעים אמה ושליש' (ד"ה כאן יחידין)].

הגמרא מבארת את התיבה 'דיומדין'. אומרת הגמרא: מַאי 'דְּיוֹמְדִין'? המוזכרים במשנה שיש להעמידם סביב הבאר בכדי להתיר לטלטל בתוך השטח המוקף, **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אֶלְעָזָר**, תֵּיבָה זוֹ מורכבת משתי מילים, **דְּיוּ** [-שנין] **עֲמוּדִין**, כלומר, עמודים כפולים, שיש להעמיד בפינות ההיקף שסביב הבאר שני עמודים המחוברים זה לזה בזווית בצורת האות ר', באופן שאמה של עמוד זה תבוא לצד אחד ואמה של העמוד השני תמשך לצד אחר.

אגב דברי רבי ירמיה בן אלעזר אלו, מביאה הגמרא להלן עוד מדבריו בעניינים שונים, והתיבות 'ד"יו **לְמ"עוּדה שב"ח זוג"ית [בי"ת שת"ים] נתק"ל**[א] **בְּמי"דה ש"ש"ח**' הן **סִימָן** לכל המימרות הללו[ב].

קודם לכן מביאה הגמרא ביאור תיבה אחרת שנכללה בה התיבה 'דיו' במשמעות של שנים: תְּנַן הָתָם במסכת דמאי (פ"ג מ"ג), אודות החיוב לעשר 'דמאי' שהם פירות עם הארץ[ג] שחוששים שמא לא עישרום, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל הַשִּׁיתִּין** [-מין תאנים רעות] הנלקחים מעם הארץ **פְּטוּרִין** מלעשר, שכיון שרעות הן אינו חס עליהן ומעשרן[ד]. **חוץ מִן הַשִּׁיתִּין** ממין הנקרא **דְּיוֹפְרָא**, שאם לקחן מעם הארץ חייב לעשר, לפי שבהן יש לחשוש שמא לא עישרן. **מבארת הגמרא: מַאי דְּיוֹפְרָא, אָמַר עוּלָּא, אִילָּן הָעוֹשֶׂה דְּיוּ** [-שתי פעמים] **פֵּירוֹת בְּשָׁנָה**[ה].

★

הגמרא מביאה מימרא אחרת של רבי ירמיה בן אלעזר[ו]: אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר, דְּיוּ [-שנין] **פְּרָצוּף פָּנִים הָיָה לוֹ לָאָדָם הָרִאשׁוֹן** קודם שנבראה הימנו חוה, שנוסף לו פרצוף פנים מאחורי ראשו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים קלט ה) **'אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי'**, שאמר אדם הראשון להקב"ה, צרת לי שני פרצופי פנים, מלפני ומאחרי[ז].

הגמרא מביאה שמחלוקת בדבר: כְּתִיב בבריאת חוה (בראשית ב כב) **'וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע וגו'** [-שנין] **אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם וַיְבִיאֶהָ אֶל הָאָדָם'**, מהי צלע זו[ח]? נחלקו בדבר **רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר**, צלע זו היא **הַפְּרָצוּף** הנוסף שהיה לאדם הראשון, שבראו הקב"ה בשני פרצופים, אחד של זכר ואחד של נקבה, ונטל את פרצוף הנקבה וברא ממנו את חוה[ט], **וְחַד אָמַר**, צלע זו היא **זָכָר** שהיה לו לאדם הראשון[י], ונטלו וברא ממנו את חוה[יא]. נמצא שבדברי רבי ירמיה בן אלעזר שהיה לאדם הראשון פרצוף נוסף מאחור, שנויים במחלוקת רב ושמואל, ואינם אלא כדעה אחת.

הגמרא דנה במחלוקתם של רב ושמואל. שואלת הגמרא: בְּשִׁלְמָא - מובן הדבר **לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **פְּרָצוּף, הַיְינוּ דִּכְתִיב** - זהו מה שנאמר (מלאכי ב טו) **'אֲחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי'**, שנברא אדם הראשון מתחילה עם שני פרצופים, וכאמור לעיל, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **זָכָר**, ולא נברא האדם בשני פרצופים, **מַאי** כוונת הפסוק **'אֲחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי'**, הלא מן הפסוק משמע שנברא בשתי צורות, כדעה האחרת. **משיבה הגמרא:** לדעה זו מתפרש הפסוק **כְּדְרָבֵי אַמִּי, דְּאָמַר רַבִּי אַמִּי**, 'אחור וקדם צרתני' היינו שהאדם הוא אחרון לענין אחד וראשון לענין אחר[יב], **אֲחוֹר לְמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית** [-בריאת העולם][יג] **וְקֶדֶם לְפוּרְעָנוּת**, שבעת פורענות לקה קודם לאחרים, וכפי שיבואר[יד].

הגמרא מבארת את דברי רבי אמי. מבררת הגמרא: בְּשִׁלְמָא מה שאמר רב אמי שנברא האדם **'אֲחוֹר לְמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית'**, שהכוונה היא **דְּלָא אִיבְּרִי עַד מַעֲלֵי שַׁבְּתָא** - שלא נברא עד יום שישי ערב שבת, ואילו כל הנבראים נבראו בחמשת הימים הקודמים, הרי שהוא היה האחרון לבריאת העולם, **אֶלָּא** מה שאמר **'וְקֶדֶם לְפוּרְעָנוּת', מַאי הִיא** - למה כוונתו, **אִיכָּא** שכוונתו **מֵשׁוּם קַלָּלָה**, שכשאשר נתקללו הוא והאשה והנחש בחטא עץ הדעת[טו], נתקלל האדם תחילה, **הָא** לא כן היה, **שֶׁבְּתְחִילָּה נִתְקַלָּל נָחָשׁ וְלַבְסוֹף נִתְקַלָּלָה חַוָּה וְלַבְסוֹף נִתְקַלָּל אָדָם**[טז]. **מבארת הגמרא: אֶלָּא** הכוונה **לְפוּרְעָנוּת הַקְּבוּלִין**, שבה נזכר האדם קודם שאר הנבראים, **דִּכְתִיב** (בראשית ו כג) **'וַיַּעַשׂ אֶת כָּל הַיָּקוּם**

הוספת הגהות הגר"א (פוש ס), להשלים שתי מימרות של רבי ירמיה בן אלעזר שלא נכללו בסימן שלפנינו. **יז. דיו**, דיו פרצוף פנים וכו' (בסדן נפסחים) [כמה מחזרונים כתבו שנכלל בזה גם המאמר הנ"ל 'דיו עמודין']. למעדה, כל אותן השנים שהיה אדם הראשון בנידוי וכו' (בסדן ע"ז). שבח, מקצת שבחו של אדם אומרים בפניו וכו' (בסד). זונות, היו מזונותי מרדרין וכו' (בסד). בית, כל בית שנשמעין בו דברי תורה וכו' (בסד). שתי, דיו לעולם שישתמש בשתי אוזתיות (בסד). נתקלקל, נתקללה בבל וכו' (בסד). במדבר, שלא כמידת הקדוש ברוך הוא וכו' (בסדן יט). שלושה, שלושה פתחים יש לגהינום וכו' (בסד). **יח. חכמים** חייבו את הלוקח פירות מעם הארץ לעשר את פירותיו, משום שמיעוט עמי הארץ אינם מעשרים. **יט. בטעם** ששונות תאני דיופרא משאר שיתין, כתב רש"י (ל"ש פוך) שהן חשובות יותר. והריטב"א (ל"ש כל) כתב עוד טעם אחר, שכיון שעשייתן פעמיים בשנה הוא דבר תמוה.

אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וגו' עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמָיִם, הרי שנזכר בראשונה[כה][כא].

הגמרא שבה לדון במחלוקת רב ושמואל, ודנה בדעה שהצלע היא זנב. שואלת הגמרא: בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר שהצלע היא **פְּרָצוּף, הַיְינוּ דִּכְתִיב** (בראשית ב ז) **'וַיִּיצֶר** ה' **אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה'**, והתיבה **'וַיִּיצֶר'** יש בה **תְּרֵין יודִין** [-פעמיים האות יו"ד] לרמז שנוצר האדם בשתי צורות, והן שני פרצופי הפנים שנברא בהם, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **זָנָב**, ולא נברא האדם אלא בפרצוף אחד, **מַאי** [-מה] בא ללמדנו זה שנאמר **'וַיִּיצֶר'** בשני יודי"ן. **משיבה הגמרא:** לדעה זו הרמז שבכך הוא **כְּדְרָבִי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי, דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי**, כל חיין של האדם הרי הוא כאומר **'אוֹי לִי מִיּוֹצְרִי'** [הקב"ה] אם אכן אעשה מצערני אם אעשה רצון יוצרי[כב], **'אוֹי לִי מִיּוֹצְרִי'** [הקב"ה] אם אכן אעשה רצון יצרי[כג].

שואלת הגמרא: בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר שהצלע היא **פְּרָצוּף, הַיְינוּ דִּכְתִיב** (בראשית ב כא) **'וַיִּבֶן וַיִּקְּחֶהָ בְּרָאֳמֶ'**, לפי שכבר מתחילה נבראו שני פרצופים, זכר מצד זה ונקבה מצד זה, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **זָנָב** שהיה לאדם הראשון, ולא נבראה חוה רק לאחר שנטל הקב"ה את הזנב ועשאו, **מַאי** [-מהי] כוונת הכתוב **'וַיִּבֶן וַיִּקְּחֶהָ בְּרָאֳמֶ'**, שמשמע שכן היו מתחילת בריאתם, והלא לא נברא מתחילה אלא האדם. **משיבה הגמרא:** כוונת הכתוב **לְכְדְרָבִי אַבָּהוּ דְּרַבִּי חֲמָי** [-הקשה על סתירה בפסוקים], **כְּתִיב** (שם) **'וַיִּבֶן וַיִּקְּחֶהָ בְּרָאֳמֶ'**, ומשמע שנברא האדם לבדו, **וּכְתִיב** (בראשית ו ז) **'וְ(כִּי) בְּכָלָּם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ'**, משמע שנברא האדם לבדו. ויישב רבי אבהו, **פָּתְחָה עָלָּתָה בְּמַחֲשָׁבָה** לפני הקב"ה **לְבָרְאוֹת שְׁנַיִם**[טז], **וְלָבְסוֹף לֹא נִבְרָא אֶלָּא אֶחָד**, ומה שנאמר 'זכר ונקבה בראם' נכתב על שם מה שעלה במחשבה[כד].

שואלת הגמרא: בְּשִׁלְמָא - מובן הדבר **לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **פְּרָצוּף, הַיְינוּ דִּכְתִיב** (שם ב כא) **'וַיַּפֵּל** ה' **אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה'**, שכיון שעל מנת לברוא את חוה נטל הקב"ה את הפרצוף השני שהיה חלק מגוף האדם, על כן הוצרך לסגור בשר תחת מה שנטל[כה]. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **זָנָב, מַאי** [-כיצד יתפרש מה שנאמר] **'וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה'**, שמשמעו שהניח בשר תחת הצלע, הלא גם עתה אין לאדם זנב, ומהו הכשר שסגר תחתיו. **משיבה הגמרא: אָמַר רַב זְבִיד וְאִיתֵּימָא** [-ויש אומרים שאמר זאת] **רַבִּי יִרְמְיָה, וְאִיתֵּימָא רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, לֹא נִצְרְכָה** - לא באה סגירת הבשר למלא את מקום הזנב, שהרי ניטל ואיננו, **אֶלָּא** באה **לְמָקוֹם חֲתָךְ**, שסגרו הקב"ה בבשר על מנת שלא יראה חיתוכו[כה].

הגמרא דנה בדעה שהצלע היא פרצוף. שואלת הגמרא: בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר שהצלע היא **זָנָב, הַיְינוּ דִּכְתִיב** בבריאת חוה (שם ב כב) **'וַיִּבֶן** ה' **אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִיאֶהָ אֶל הָאָדָם**, שכיון שנבראה מן הזנב היתה מחוסרת בניה של כל הגוף, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שהצלע היא **פְּרָצוּף, מַאי** [-כיצד יתפרש מה שנאמר] **'וַיִּבֶן'**, מדוע הוצרך לבנותה אחר שכבר היתה בנויה ועומדת ולא היה צריך אלא לחלקה מהאדם. **משיבה הגמרא:** לדעה זו כוונת הכתוב **לְכִדְרָבִי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא, דְּדָרַשׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא**, נאמר **'וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע** וגו' **וַיְבִיאֶהָ אֶל הָאָדָם'**, הכתוב **מְלַמֵּד שֶׁקִּילְּפָה** [-קלע שערותיה] **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְחַוָּה, וְהֵבִיאָהּ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן** בפסוקים בבראשית (שם יג-יט). בברכות (סד:) ביארו מדוע נתקלל אחרון, שבקללה מתחילים מן הקטן. **כה. כֵּן** כתב רש"י (ל"ש מאמש), בדבריו היה נראה שכוונת הגמרא רק לכך שהוא נזכר בראשונה. וכן נקט חדוש האביב (פרש"י שם), אולם ראה בעיוני הפשט כאן שמפרשים אחרים נקטו שכוונת הגמרא היא לומר שמתוך שהחזכר בראשונה יש ללמוד שאף לקח בראשונה. **כו. הַיְינוּ** שני גופים נפרדים. **כז. כְּדֵי** שלא יראה אדם את בשר הגוויה שממנו ניטלה אשתו ותחבבה עליו. גור אריה (בראשית ב כא).

אוֹצָר תבואה, **מָה אוֹצָר** זֶה עושים אותו **רֶחֶב מְקֻמָּטָה וְקָצָר** [-וצר] **מְקֻמָּטָה**, **בְּדֵי** שיוכל **לְקַבֵּל אֶת הַפֵּרוֹת** [התבואה] שמניחים בו, שאילו היה צר מלמטה ורחב מלמעלה, הרי כאשר היה מתמלא היו הפירות נשפכים על כתליו ומטים אותם[א]. **אַף** את **הָאִשָּׁה** עשה הקב"ה כשהיא **רְחָבָה מִלְּמָטָּה**, בחלל בית הרחם, **וְקָצָרָה** [-וצרה] **מִלְּמַעְלָה**, **בְּדֵי** שתוכל **לְקַבֵּל אֶת הַוָּלָד** שבה[ב]. ומה שנאמר בהמשך הפסוק **וְגִבְאֹה אֶל הָאָדָם**, אינו שייך לענין הקודם[א] אלא דבר אחר הוא, שהכתוב **מְלַמֵּד שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׁשְׁבָּעִיּוֹת לְאָדָם הָרִאשׁוֹן**, שהשתדל בחיתונו לשמחו ולהתעסק בצרכי סעודת חופתו[ג]. ויש ללמוד **מִכָּאן** לְאדם **גְּדוֹל** וחשוב, **שֶׁיַּעֲשֶׂה שׁוּשְׁבִּיזִּיוֹת** לְמי **שֶׁקָּטָן** הימנו ויתעסק בחיתונו ובשמחתו, **וְאַל יָרַע לוֹ** בכך לומר שאין לו לעסוק עם הקטנים, שהרי הקב"ה, שהוא גבוה מעל גבוה ואין גדול ממנו, נתעסק בכך עם אדם הראשון שהוא בשר ודם[ג].

הגמרא שבה לבאר את הסובר שהצלע היא פרצוף. שואלת הגמרא: וְלָמָּאן דְּאָמַר שהצלע היא **פַּרְצוּפָא**, והיינו שמתחילה היו לאדם הראשון פרצוף מלפנים ופרצוף מאחור, האחד של זכר והאחד של נקבה, **הֵי מִינַיְיהוּ פָּגֵי בְּרִישָׁא** - איזהו הפרצוף שהלך מלפנים[ד]. **משיבה הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מִסְתַּבְרָא דְּפַרְצוּפָא הַזָּכָר פָּגֵי בְּרִישָׁא** [-הלך מלפנים], **דְּתַנְיָא** בברייתא, **לֹא יִהְיֶה זָכָר אָדָם אַחוֹרֵי** [-אחרי] **אִשָּׁה בָּהֶרְהֵּר** שמא יבוא לידי הרהור על ידי הילוכה ותנועותיה, **אֶלָּא יֵלֵךְ** בדרך אחרת **וְאִם הָיא אִשְׁתּוֹ**, משום שגנאי הוא לו[ה]. ואם **נִזְדַּמְּנָה לוֹ** אשת חברו המהלכת לפניו **עַל הַגֶּשֶׁר**, שאין דרך אחרת ללכת בה, **יִסְמֹךְ לָאֲדָרְדֵּרִי** - ילך כשהיא לצדו ואינה לפניו, וימהר הילוכו עד שיהיה לפניה[ו]. **וְכָל הָעוֹבֵר אַחוֹרֵי אִשָּׁה** אשת איש[ז] בעוברה **בָּנָּהָר**, שהיא מרימה בגדיה לבל ירטבו מן המים, ונראה בשרה והוא מסתכל בה, **אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא**, ומאחר שלמדנו שאסור להלך אחר אשה, ודאי הזכר הלך מלפנים, שאם הנקבה היתה הולכת מלפנים נמצא הזכר הולך אחר הנקבה?.

הגמרא מביאה דברים נוספים אודות הסתכלות באשה: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **הַמְהַרְהֵר** [-המונה][ח] **מַעֲשֶׂה לְאִשָּׁה** ומעבירן **מִיָּדוֹ לְיָדָהּ אוֹ מִיָּדָהּ לְיָדוֹ**, ועושה כן **כְּשֶׁבָּעַל שֶׁיִּסְתַּכֵּל בָּהּ**[ט], **אִפְיוּ הוּא דּוֹמֶה** בתורה ומעשים טובים שבידו **לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ שֶׁקִּיֵּבֵל תּוֹרָה מֵהַר סִינַי, לֹא יִנָּקֶה מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם** ויענש על חטאו, **וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר** (משלי ו כט) **'יְד לְיָד לֹא יִנָּקֶה רָע'**, שמה שנאמר 'יד ליד' נדרש פעמים, שהמרצה מעות מיד ליד לאשה בכדי להסתכל בה[י], אפילו הוא כמשה שקיבל תורה מידי הקב"ה לידיו, אף על פי כן **לֹא יִנָּקֶה מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם** ויענש.

הגמרא מביאה דברים אודות הליכה אחר אשה בדרך: אָמַר רַב נַחְמָן, מְנוֹחַ אבי שמשון, **עַם הָאָרֶץ הָיָה**, **שֶׁנִּאֲמַר** (שופטים יג יא) **'וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ מְנוֹחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ'**, הרי שלא ידע את הברייתא דלעיל האוסרת ללכת אחרי אשה ואפילו היא אשתו, שהרי הלך אחר אשתו בדרך.

הגמרא דנה בדברי רב נחמן: מָתְקִיף לַהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק על דברי רב נחמן[יא]: **אֶלָּא מַעֲתָּה** שפירשת שמי שנאמר בו שהלך אחרי אשתו, הכוונה היא כפשוטו של דברים שהלך אחריה בדרך, **אִם כֵּן נָבִי** [-אצל] **אֶלְקָנָה**[יב] **דְּכָתְבִיב עַיָּיפָה אֶלְקָנָה אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ**[יג]**, הָכִי נַמִּי** - האם גם שפרש שהלך אחריה בדרך, והלא נביא היה[יד] ואין לומר שהיה עם הארון, **וְכֵן נָבִי** [-אצל] **אֲלִישָׁע דְּכָתְבִיב** (מלכים ג' ד ט) **'וַתֹּאמֶר אַךְ הָאֱשָׁה** עשה הקב"ה כשהיא **רְחָבָה מִלְּמָטָּה**, בחלל בית הרחם, **וְקָצָרָה** [-וצרה] **מִלְּמַעְלָה**, **בְּדֵי** שתוכל **לְקַבֵּל אֶת הַוָּלָד** שבה[ב]. ומה שנאמר בהמשך הפסוק **וְגִבְאֹה אֶל הָאָדָם**, אינו שייך לענין הקודם[א] אלא דבר אחר הוא, שהכתוב **מְלַמֵּד שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׁשְׁבָּעִיּוֹת לְאָדָם הָרִאשׁוֹן**, שהשתדל בחיתונו לשמחו ולהתעסק בצרכי סעודת חופתו[ג]. ויש ללמוד **מִכָּאן** לְאדם **גְּדוֹל** וחשוב, **שֶׁיַּעֲשֶׂה שׁוּשְׁבִּיזִּיוֹת** לְמי **שֶׁקָּטָן** הימנו ויתעסק בחיתונו ובשמחתו, **וְאַל יָרַע לוֹ** בכך לומר שאין לו לעסוק עם הקטנים, שהרי הקב"ה, שהוא גבוה מעל גבוה ואין גדול ממנו, נתעסק בכך עם אדם הראשון שהוא בשר ודם[ג].

הגמרא שבה לבאר את הסובר שהצלע היא פרצוף. שואלת הגמרא: וְלָמָּאן דְּאָמַר שהצלע היא **פַּרְצוּפָא**, והיינו שמתחילה היו לאדם הראשון פרצוף מלפנים ופרצוף מאחור, האחד של זכר והאחד של נקבה, **הֵי מִינַיְיהוּ פָּגֵי בְּרִישָׁא** - איזהו הפרצוף שהלך מלפנים[ד]. **משיבה הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מִסְתַּבְרָא דְּפַרְצוּפָא הַזָּכָר פָּגֵי בְּרִישָׁא** [-הלך מלפנים], **דְּתַנְיָא** בברייתא, **לֹא יִהְיֶה זָכָר אָדָם אַחוֹרֵי** [-אחרי] **אִשָּׁה בָּהֶרְהֵּר** שמא יבוא לידי הרהור על ידי הילוכה ותנועותיה, **אֶלָּא יֵלֵךְ** בדרך אחרת **וְאִם הָיא אִשְׁתּוֹ**, משום שגנאי הוא לו[ה]. ואם **נִזְדַּמְּנָה לוֹ** אשת חברו המהלכת לפניו **עַל הַגֶּשֶׁר**, שאין דרך אחרת ללכת בה, **יִסְמֹךְ לָאֲדָרְדֵּרִי** - ילך כשהיא לצדו ואינה לפניו, וימהר הילוכו עד שיהיה לפניה[ו]. **וְכָל הָעוֹבֵר אַחוֹרֵי אִשָּׁה** אשת איש[ז] בעוברה **בָּנָּהָר**, שהיא מרימה בגדיה לבל ירטבו מן המים, ונראה בשרה והוא מסתכל בה, **אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא**, ומאחר שלמדנו שאסור להלך אחר אשה, ודאי הזכר הלך מלפנים, שאם הנקבה היתה הולכת מלפנים נמצא הזכר הולך אחר הנקבה?.

הגמרא מביאה דברים נוספים אודות הסתכלות באשה: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **הַמְהַרְהֵר** [-המונה][ח] **מַעֲשֶׂה לְאִשָּׁה** ומעבירן **מִיָּדוֹ לְיָדָהּ אוֹ מִיָּדָהּ לְיָדוֹ**, ועושה כן **כְּשֶׁבָּעַל שֶׁיִּסְתַּכֵּל בָּהּ**[ט], **אִפְיוּ הוּא דּוֹמֶה** בתורה ומעשים טובים שבידו **לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ שֶׁקִּיֵּבֵל תּוֹרָה מֵהַר סִינַי, לֹא יִנָּקֶה מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם** ויענש על חטאו, **וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר** (משלי ו כט) **'יְד לְיָד לֹא יִנָּקֶה רָע'**, שמה שנאמר 'יד ליד' נדרש פעמים, שהמרצה מעות מיד ליד לאשה בכדי להסתכל בה[י], אפילו הוא כמשה שקיבל תורה מידי הקב"ה לידיו, אף על פי כן **לֹא יִנָּקֶה מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם** ויענש.

הגמרא מביאה דברים אודות הליכה אחר אשה בדרך: אָמַר רַב נַחְמָן, מְנוֹחַ, אבי שמשון, **עַם הָאָרֶץ הָיָה**, **שֶׁנִּאֲמַר** (שופטים יג יא) **'וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ מְנוֹחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ'**, הרי שלא ידע את הברייתא דלעיל האוסרת ללכת אחרי אשה ואפילו היא אשתו, שהרי הלך אחר אשתו בדרך.

הגמרא דנה בדברי רב נחמן: מָתְקִיף לַהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק על דברי רב נחמן[יא]: **אֶלָּא מַעֲתָּה** שפירשת שמי שנאמר בו שהלך אחרי אשתו, הכוונה היא כפשוטו של דברים שהלך אחריה בדרך, **אִם כֵּן נָבִי** [-אצל] **אֶלְקָנָה**[יב] **דְּכָתְבִיב עַיָּיפָה אֶלְקָנָה אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ**[יג]**, הָכִי נַמִּי** - האם גם שפרש שהלך אחריה בדרך, והלא נביא היה[יד] ואין לומר שהיה עם הארון, **וְכֵן נָבִי** [-אצל] **אֲלִישָׁע דְּכָתְבִיב** (מלכים ג' ד ט) **'וַתֹּאמֶר אַךְ אִם הַנַּעַר חַי ה' וְחֵי נַפְשֶׁךָ אִם אֶעֱזָבֵךְ מֵעָלֶיךָ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ**[טו]**, הָכִי נַמִּי** - הגם שפרש שהלך אחריה בדרך, והלא אף הוא נביא היה[יד]. **אֶלָּא** על כרחך שמה שנאמר באלקנה וכן מה שנאמר באלישע, שהלכו אחרי אשה, אין הכוונה להליכה אחריה בדרך, אלא **אֲחֲרֵי דְּבָרֶיהָ וַעֲצָתָהּ**, שאלקנה וכן אלישע נהגו כפי מה שאמרו ויעצו להם אותן נשים[טז]. **הָכָא נַמִּי** - אף כאן, במנוח, יש לפרש שלא הלך אחר אשתו בדרך אלא הלך **אַחֲרֵי דְּבָרֶיהָ וַעֲצָתָהּ** בלבד[יז], ואין להוכיח שהיה עם הארון.

מוסיפה הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, וְלָמָאי [-ולפי מה] **דְּאָמַר רַב נְחֶמְיָה מְנוֹחַ עַם הָאָרֶץ הָיָה** לפי שנאמר בו שהלך אחר אשתו, ולדברי הכוונה היא להליכה אחריה ממש, לא זו בלבד שלא ידע מנוח את הברייתא האוסרת זאת, אלא **אַפְיוּ בֵּי רַב נַמִּי לָא קָרֵא** - אף את הפסוקים שלמדים תינוקות של בית רבן לא למד, **דִּכְתִיב** (בראשית מח טז) **'וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ'**, **'וַתְּבַזֶּה רִבְקָה וַתִּבְכֶּה עַל הַמַּיִם וַתַּלְבֵּנָה אֲחֵרֵי הָאִישׁ'**[יח]**, וְלָא לְפָנָיו הָאִישׁ**, שהלכו אחרי האיש **וְלָא לְפָנָיו**, הרי מפורש בכתוב שאין לילך אחר אשה, ומנוח, שלדעת רב נחמן הלך אחר אשה, לא ידע אפילו פסוק זה[יז].

הגמרא מביאה אחר מי אין ללכת: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מוטב לילך **אַחֲרֵי אֲרִי**, אף שסכנה בדבר, **וְלֹא לילך אַחֲרֵי אִשָּׁה** אשת איש[יט], ומוטב לילך **אַחֲרֵי אִשָּׁה וְלֹא** לילך **אַחֲרֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** שמא ימשך אחריה[כא], ומוטב לילך **אַחֲרֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְלֹא** לילך **אַחוֹרֵי** פתח **בַּיִת הֶכְנֵסֶת**[כב] **בְּשָׁעָה שֶׁמִּתְפַּלְּלִין** שנראה ככופר בה' שעומד שם ואינו נכנס להתפלל[כג].

★

עוד מדברי רבי ירמיה בן אלעזר: וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר, כָּל אוֹתָן הַשָּׁנִים שֶׁהָיָה אָדָם הָרִאשׁוֹן בְּגִיהִנּוֹם, שהם מאה ושלושים שנה[כב] שהיה נזוף אחר שגער בו הקדוש ברוך הוא על שאכל מעץ הדעת ואמר לו (בראשית ג יז) **'לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ'**[כד] **וַתֹּאכַל**, וקללו[כה], בשנים אלו **הוֹדִיר רוּחִין וְשֵׁדִין וְלֵילִין**[כו] (מיני מזיקין[כה]), **שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית ה ג) **'וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ'**, ואז נולד שת, **מִכָּלָּל דְּעַד הַהִיא הֲוָה** - ויש ללדייק שעד עתה **לָאו** [לא] **כְּצַלְמוֹ אוֹלִיד**, אלא רוחין ושדין וליליין ילד.

פשטות הדברים הם שהולידם מחוה. הגמרא דנה בדברים אלו: מַיְתִיבֵי - הקשו בני הישיבה, נאמר בברייתא, **הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אָדָם הָרִאשׁוֹן חָסִיד גָּדוֹל הָיָה, כֵּינָן שֶׁרָאָה שֶׁנִּקְנְטָה מִיתָה לְעוֹלָם עַל יָדוֹ**, בכך שאכל מעץ הדעת ונתקלל (בראשית ג יט) **'כִּי עָפָר אַתָּה וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב'**, **יָשַׁב בְּתַעֲנִית** במשך **מֵאָה וְשִׁשִּׁים שָׁנָה**[כז]**, וּפֵירֹשׁ מִן הָאִשָּׁה** במשך **מֵאָה וְשִׁשִּׁים שָׁנָה**[כז]**, וְהָעֲלָה זֶרַע** [-זרעות שלו] **תַּאֲנִים עַל עֵיקֵי רַגְלָיו** במשך **מֵאָה וְשִׁשִּׁים שָׁנָה**[כז], וכיון שפרש מאשתו באותן שנים, כיצד אמר רבי ירמיה בן אלעזר שילד בשנים אלו מחוה את אותם מזיקין.

א. **כפי** שהוא לפירוש שלפני כן, שבניית חזה [הינה קליעת שערותיה] שייכת להבאתה אל האדם.

ב. **שושבין** הוא לשון 'ערעות', ערוך (ערך שׁשׁבן). וראה ברמב"ם (חכ"מ ומצוה פ"ו ה"ט), שרעיו ומיודעיו של החתן נקראים שושביניו. ג. **שהרי** פניהם של שני הפרצופים היו הפוכים זו מזו, ומאחר שכן, מי יכריע ביניהם שילך בראש, שאם זה הולך למזרח וזה הולך למערב אינם יכולים ללוז מקומם. מהרש"א (בפרטות שם ס"ק ט"ו ואילך). וביאר הגר"א (ליקוטי שם ס"ק ס), שהשאלה היא מפני שיש סברא לשני הצדדים, יש סברא לומר שהאשה תלך בראש משום שהיא בטבע קודמת לבעל מחמת שהיא עוסקת בענייני עולם הזה, ועולם הזה קדם לעולם הבא, ויש סברא לומר שהאיש ילך בראש משום שהוא במעלה יותר ממנה מחמת עוסקו בענייני עולם הבא, ועולם הבא חשוב יותר מעולם הזה. ד. **רש"י** (ד"ה ואלמאי). וביאר המהרש"א בברכות (שם) שהוא גנאי משום שאין זה דרך ארץ שילך הקטן בראש והגדול אחריו. והוסיף, שכוונת רש"י שבאשתו הוא רק משום גנאי אך אין בה איסור בכאשה אחרת נאך האה שהביא שהמהרמ"ם משמע שאף באשתו יש איסור, וכן מבואר בדרכי"ח (שם). ה. **רש"י** בברכות (שם ד"ה ממנו). וכתב המהרש"א (שם), שהוכרח לפרש כן [אף שבסמוך ויברו אל אשתו], משום שבאשתו ודאי לא הטריחוהו באותן זה, כיון שאין איסור לילך אחריה, ורק גנאי יש בדבר. ו. **אם** רגיל בכך, לפי שיבוא לידי ניאוף וסופו יודד לגזירנם. תוספות ברכות (שם ד"ה וכן). [והיינו שאין בדבר עצמו איכוד חלקו לעולם הבא, אלא שסופו לבוא לידי כך]. כתב הבן יהודיע (פרטות שם ס"ק ונ), שמה שאין לו חלק לעולם הבא, הרי זה משום שעולם הבא אין בו אכילה ושתיה אלא צדיקים יושבים ונהנים מזיו השכינה (שם ס"ק ח), והעובר אחורי אשה נהנה באריאיה, אין לו חלק לעולם הבא שיש בו הנאת ראייה מזיו השכינה. ז. **ואף** ששם לא היה שייך איסור [מחמת ההרהור], שאף אם היתה הנקבה הולכת מלפנים לא היה הזכר שמאחריה מסתכל כלה שהרי פניו היו לצד השני, מכל מקום הטעם משום גנאי שיש לזכר לילך בראש, שייך אף באופן זה. מהרש"א (פרטות שם). ח. **במוסף** הערוך (ערך בן ו) ביאר שנקרא כן על שם שהמונה מעות זורקן במרוצה. ט. **והפסוק** מדבר באשה. רש"י בברכות (שם ד"ה יד ליד). והיינו שכן הוא לפי דרשת חז"ל כאן, אך לפי פשוטו מתפרש הפסוק באופן אחר, ראה רש"י במשלי שם. ויתכן שכוונתו שהפסוקים מדברים באשה, כמוכח מן הפסוק שלאחר מכן (שם כב) 'גוים זחב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם'. שפתי חכמים (בהגהות ד"ה שם).

י. **שנקרא** 'רע', כמו שאמרו בנדרים (כג.), אין רעה אלא גיהנום שנאמר (משלי טז ד) כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה. שפתי חכמים (בפרטות שם ס"ק ט"ו [ויקרא יט ג]). ראה אור החיים (ויקרא יט ג), שעל דברים אלו וכיוצא בהם צוה ה' במאמרו (שם) 'קדושים תהיו', שלא יאמר אדם שלא אסר אלא מעשה העריות, אלא אסר אף התחבלות ומחשבה שאף המה מביאים לשלילת הקדושה, וצריך להרחיק עצמו מהכיעור ומהדומה לדרומה לו כדי שלא יבא להכשל אפילו בדקדוקים אלו. יא. **רב** נחמן סתם הוא רב נחמן בר יעקב, שהיה חתנו של ריש גלותא. רב נחמן בר יצחק היה מאוחר יותר. ראה תוספות (ד"ה מקקף) ובדבריהם להלן (מנ: ד"ה ומיבי). יב. **אלקנה** היה אבי שמואל הנביא. יג. **פסוק** זה אינו מופיע לפנינו במקרא, כמו שהעירו תוספות בברכות (שם ד"ה אלקנה) ושיטת להבאתה אל האדם. וראשונים נוספים מחקו את השאלה מאלקנה, והמהרש"ל (פסוק שם) כתב שהכוונה לפסוק האמור בפלגש בגבעה (שופטים יט ג) 'ויקם אישה וילך אחריה' [והגמרא הביאה את הפסוק בשינוי כדרכה במקומות נוספים], וביאר באריכות כיצד מתפרש פסוק זה על אלקנה, ואחרים השיגוהו ודחו את פירושו. והמהרש"א (שם) כתב שהכוונה לפסוק האמור באלקנה [שמואל א' א ג] 'וילך אלקנה הרמתה על ביתו', והכוונה שהלך אחר אשתו. יד. **כאמור** בסדר עולם (פרק כ) על הפסוק (שמואל א' ג כ) 'וידבא איש אלהים אל עלי' שהכוונה לאלקנה, והוא אחד מעשרה נביאים שנתכנו 'איש האלוקים'. רש"י (ד"ה אלקנה). טו. **הדברים** שבתחילת הפסוק הם דברי האשה השונמית, שאלישע ברכה בבן לידה, ובאה לומר כי חלה ומת. בפסוק שלפני כן מסופר כי אלישע שלח את גיחזי להחיות את הנער, וכאן נאמר שהאשה אמרה לאלישע כי לא תעזבנו והם קמו ללכת אל הנער, בעוד גיחזי מקדים לפניהם. טז. **כמבואר** במלכים (ג' ד' ל"ו ואילך). יז. **וגבי** אלישע, כפי המבואר בדרכי"ח (שם) שבתחילת שלח את גיחזי להחיות את הנער, לבסוף קיבל את דבריה שהוא עצמו ילך, ובכך הלך אחר דבריה ועצתה. יח. **כמבואר** שם, שקראה לו אשתו לבוא אל השדה לפגוש את המלאך, ושמע לה מנוח והלך לשם. יט. **המדובר** הוא בלכת רבקה עם אליעזר שאר אברהם, בדרכה אל יצחק אבינו. כ. **שאם** יימתנו האחרי, אינו מפסיד אלא את העולם הזה, ואילו אם יכשל באשה יפסיד את העולם הבא. ריבב"ן (בפרטות שם ס"ק ט' [אחרי פרי]). כא. **ונאמר** (משלי ה כ) 'והרחק מעליה דרכך', ודרשו חז"ל (ע"ז יז:) שהכוונה לדרך המינות. רש"י (ד"ה ופסי אחרי פרי) [ראה שם בתוספות ד"ה ופסי].

כב. **מקור** למנין זה הוא האמור בתורה (בראשית ה ג) שילד את שת בהיותו בן מאה ושלושים שנה, ואילו את קין והבל ילד עוד בימים בריאתו, והטעם להפסק זמן זה, מפני שהיה נזוף כל השנים, ובהמשך יתבאר מה היו הנזקוותיו באותן שנים ומפני מה לא ילד בהן. ראה בן יהוידע (בראשית שם). כג. **רש"י** (ד"ה מגמיר). נראה שמפני הנזיפה והקללה, נהג עצמו בנידוי. הקללות הן האמור בתורה (בראשית ג יז-יט), 'ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך, וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה, בזעת אפיך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב'. כה. **רש"י** (ד"ה שנקנטה). ובסנהדרין (קו:). ד"ה שדין, ו'לילין' ביאר, 'שדים, יש להם צורת אדם ואוכלין ושותין כבני אדם. ורוחין, כלי גוף ועצורה. לילין, צורת אדם אלא שיש להם כנפים'. כו. **היינו** בימים [ולא בלילות]. תורת חיים (ע"ז ח. ד"ה שנתקו). כז. **מפני** הנידוי, שמי שנידוהו שמים אסור בתשמיש המיטה [כאמור במועד קטן (כו:), וראה שם שנטפקפק שמא גם מנודה לאדם]. מהרש"א (ע"ז שם).

מתרצת הגמרא: כִּי קָאָמְרִינַן - מה שאמרנו שילד מזיקין, **הָהוּא בְּשָׁבְתָּא וְרֶגַע דְּחֻזָּא לְאוּנְסֵיהּ** [-שראה לאונסו], שממנו נוצרו, ולא מחוה.

★

עוד מדברי רבי ירמיה בן אלעזר: וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּן אֶלְעָזָר, אף **שִׁמְחָתָהּ שֶׁל הָאָדָם אוֹמְרִים לוֹ בְּפָנָיו**, וְאוּלָם דֶּרֶךְ ארץ הוּא **שִׁבּוּחוֹ** [-כל שבחו] אין אומרים אלא **שֶׁלֹּא בְּפָנָיו**, משום שאם ירבה ויאמר את כל שבחו בפניו, הרי הוא נראה כמחניף לו[כח].

דבר זה שאומרים **מְקֻצַּת שִׁבְחוֹ** של אדם גם **בְּפָנָיו**, יש ללומדו ממה **דִּכְתִיב** בנח שאמר לו הקב"ה (בראשית ז ו) **'כִּי אֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר הַזֶּה'**, הרי שהקב"ה שבחו בכך שהוא 'צדיק' ולא הוסיף על שבח זה, והרי זה מקצת שבחו, ולא כל שבחו שהיה 'צדיק תמים' כדלהלן. ואת זאת **שִׁבּוּחוֹ** [-כל שבחו] אין לומר אלא **שֶׁלֹּא בְּפָנָיו**, יש להוכיח ממה **דִּכְתִיב** (בראשית ו ט) **'נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו'**, הרי שכל שבחו, שהיה 'צדיק תמים', נאמר רק שלא בפניו, שהתורה מספרת כן, ואילו הקדוש ברוך הוא לא אמר לו זאת.

★

עוד מדברי רבי ירמיה בן אלעזר: וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּן אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב ביונה ששלח נח מן התיבה אחר המבול לראות האם התמעטו המים מעל פני האדמה (בראשית ח ח) **'וַתָּבֵא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה עֲלֵה זַיִת טָרָף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי קַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ'**, מרוע בחרה בעלה זית דווקא. אלא **אָמְרָה היוֹנָה לְפָנַי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם**, טוב לי שיהיו **מְזוֹנוֹתַי מְרוֹרִין** [-מרים] **בְּזַיִת** שהוא מר[כט], **וּמְסוּרִין בְּיָדֶךָ** - ואקבלם מידך, **וְאַל יִהְיוּ מְזוֹנוֹתַי מְתוּקִין כִּדְבַשׁ וּתְלוּיִין בְּיַד בָּשָׂר וָדָם**, כלומר שהיא מעדיפה להיות בחוצות ולהיות ניזונת מידי הקב"ה ואף אם יהיו מזונותיה טובים פחות, מאשר להיות בתיבה ולזון מידי נח ואף אם בכך יהיו מזונותיה טובים יותר. ויש לדרוש כן ממה **דִּכְתִיב הָבָא** [-כאן] **'טָרְפִי' וְכִתִיב הָתָם** [-שם] (משלי ל ח) **'הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי'**, כלומר האכילני את מאכלי הנצרך לי[ל], הרי ש'טרף' הוא מזון, ועל כן מתפרש הפסוק 'והנה עלה זית טרף בפיה', שביקשה במאמר פיה שיהיה טרפה [מזונה] עלה זית, שהוא מיד הקב"ה[לא].

★

עוד מדברי רבי ירמיה בן אלעזר: וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּן אֶלְעָזָר, כָּל **בַּיִת שֶׁנִּשְׁמָעִין בּוֹ דִּבְרֵי תּוֹרָה בָּעֲרָבָה** [מפני שלומדים בו בלילה][לב], **שׁוּב אֵינוֹ נֶחֱרָב**[לג], **שֶׁנֶּאֱמַר** (עמוס ה ח) **'הָעֹשֶׂה אַיִשׁ וְכִימָה וְהֹפֵךְ לַבֹּקֶר צַלְמָוֶת וְיוֹם לַלַּיְלָה קָרָא לְשֹׁפְכֵי הַיָּם וַיִּשְׁפָּכֵם עַל פְּנֵי הָאָרֶץ ה' שְׁמוֹ'**, ויש לדרוש את הפסוק שהנותן זמירות בלילה, היינו הלומד תורה בלילה וקולו נשמע, לא יגיע לכדי כך שיאמר 'איה אלוקי שעשאני ועתה הנני חרב', לפי שאין בית זה נחרב[לד].

★

עוד מדברי רבי ירמיה בן אלעזר: וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּן אֶלְעָזָר, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ ופסקו הכהנים מלברך את ישראל בשם ה' בן ארבע אותיות[לה], **דַּיּוֹ לְמִסְתַּפֵּק** [כלומר לכל אדם ואדם בעולם] **שֶׁיִּשְׁתַּתֵּף** הן בעת שהוא משבח את הקב"ה והן בעת שהוא מברך את חבירו, **בְּשָׁתֵּי אוֹתִיּוֹת** מן השם, והן האותיות יר"ד וה"א, **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים קג ו) **'כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ'**, ויש לדרוש שהכוונה היא שכל אדם יכול להלל את הקב"ה בשם "יה"[לו][לז], ואילו שם הוי"ה בן ארבע אותיות לא ניתן אלא להכהנים בלבד[לח].

★

עוד מדברי רבי ירמיה בן אלעזר: וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּן אֶלְעָזָר, כאשר **נִתְקַלָּקָה בָּבָל** על כל הרעות אשר עשתה לישראל[לט], גם **נִתְקַלָּלוּ** גם **שְׁכֵינָתֵיהּ** מקללתה, וכמו שאמרו (סוטה מ:) 'אוי לרשע או לשכינו', ואילו כאשר **נִתְקַלָּקָה שׁוֹמְרוֹן** על חטאיה[מ], **נִתְבָּרְכוּ שְׁכֵינָתֵיהּ**[מא] על ידי כך, ושבח הוא לה שתיזכר לטובה. ומה שאמרנו **שֶׁנִּתְקַלָּקָה בָּבָל נִתְקַלָּלוּ שְׁכֵינָתֵיהּ**, הרי זה משום **דִּכְתִיב** (ישעיה יד כג) **'וְשַׂתִּתִיהָ לְמוֹרַשׁ קִפֹּד וַאֲגַמֵּי מָיִם'**, שנתקללה בכל שתהיה ירושה למדורי הקיפוד ולאגמי מים, והיינו שילכו בה חיות רעות המזיקות את המקומות הסמוכים לה. ומה שאמרנו **שֶׁנִּתְקַלָּקָה שׁוֹמְרוֹן נִתְבָּרְכוּ שְׁכֵינָתֵיהּ**, הרי זה משום **דִּכְתִיב** (מיכה ו טז) **'וְשָׁמְתִּי שִׁמְרוֹן לְעִי הַשָּׂדֶה'**[מב]

כח. **רש"י** (ד"ה מקצת שבחו). ולא פירש שהטעם הוא שלא יבוא לידי גאוה, משום שבמדרש נאמר כן גם בלפי הקב"ה, שאין לומר כל שבחו, ושם אין שייך אלא הטעם של חנופה. מהרש"א (מ"ח ד"ה בפניו). כט. **בתוספות** (ד"ה מריון) כתבו שהכוונה לעץ הזית, שהוא מר, שאילו הפרי עצמו אינו מר כלל. והוכיחו זאת מדרשת חז"ל על הפסוק (שמות טו כה) 'וירהו ה' עץ', שהכוונה לעץ זית שאין מר ממנו (מכילתא שמות שם). וראה במהרש"א בסנהדרין (קף: ד"ה ישהו) שכתב שאכן הביאה את העלה ולא את הפרי עצמו. ל. **פרנסני** מאכל קצוב די הספוק להחיות הנפש ולא יותר. מצודת דוד (משלי שם). לא. **רש"י** (ד"ה טרף). אך הרמב"ן (בראשית ח ח) כתב שהדרשה היא ממה שהביאה היונה עלה זית דווקא, כי אם נאמר שמעשה שהיה כך היה ואינו בדווקא, לא היה הפסוק צריך לפרש זאת, והיה די לו לומר 'והנה עלה טרף בפיה', וכן באמת יש להבין מדוע הביאה מעלה זית דווקא הלא היות איננו מן האילנות הגבוהים מאד שישכנו בו העופות. מכל זה דרשה הגמרא שהיונה רמזה לו בכך שהיא מבקשת מהקב"ה לקבל את מזונותיה מידו אף שיהיו מרים ולא לקבל מידי בשר ודם ואפילו יהיו מתוקים כדבש. לב. **מעלה** גדולה היא בלימוד תורה בלילה, ראה חגיגה (יב:), מנחות (צ:), ותמיד (לב:). וראה עוד ברמב"ם (תלמוד תורה פ"ג ה"ח). לג. **בשירוש** הוריי"ף על עין יעקב (ד"ה כל) ביאר את לשון רבי ירמיה בן אלעזר 'שוב אינו נחרב', שאף על פי שאמרו חז"ל (בבלי סה:) שבעת חורבן בית המקדש נגזר על בתיהם של צדיקים שיחרבו, אין זה אלא בעת החורבן ממש, שנחרב על ביטול תורה, אבל מה שבנו אחר שנחרב, ועסקו בו בדברי תורה בלילה, אינו נחרב שנית. וראה שם מה שכתב עוד בביאור הגמרא. לד. **הספוק** האמור הוא מדברי אליהוא לאיוב, ופירש המהרש"א (מ"ח ד"ה שנאמר) שאליהוא אמר לו בדרך תוכחה, שאילו היו דברי תורה נשמעים בביתו בלילה [ולא היו נערכים בו משתאות כפי שמתואר שם בראש הספר], לא היה מגיע לכדי כך. לשאול איה אלוקי עושי. הריא"ף (ד"ה כל) הקשה כיצד הפסוק מסייע לדברי רבי ירמיה, שהלא רבי ירמיה דיבר בבית שנשמעים בו דברי תורה שאינו נחרב ולא דיבר באיש הלומד, ואילו בפסוק לא נזכר כלל חורבן בית, אלא רק באדם שלא אמר איה אלוה עושי. ובגפן פוריה (ד"ה ופ"ק - הכפיתים) נקט שלרש"י פירוש הפסוק הוא שהבית מדבר ואומר, אלהי, איה עושי שבנאתני והנני חרב מהם. לה. **כפי** שנהגו עד אז, ראה חגיגה (טז:). רש"י (ד"ה מיום). לו. **וראה** ברבינו חננאל שחצי השם ככולו. לז. **ומה** שניתן להכהנים להשתמש בו, ואינם בכלל 'כל הנשמה' המהללת בשתי אותיות בלבד, למדים זאת מהאמור (דברים י ח) 'בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי וגו' לשרתו ולברך בשמו', והכוונה היא לברך בשמו המיוחד, וכן נאמר בברכת כהנים (במדבר ו כז) 'ושמו את שמי על בני ישראל', והיינו שמי המיוחד לי. רש"י (ד"ה ויין). וראה לעיל בשם תוספות שהדרשה מ'כל הנשמה' היא שהדבר תלוי בשממון ובחורבן הבית, ולפירוש זה מפורש בפסוק שאינו ממעט את הכהנים המברכים במקדש. לח. **בבל** היא מלכות נבוכדנצר, אשר החריב את בית המקדש הראשון, והגלה את תושבי הארץ. לט. **אחר** ימי שלמה המלך, נחלקה המלכות בין מלך יהודה שישב בירושלים, למלך ישראל שמלך בשומרון. מלכי ישראל, ובדרך כלל גם שאר העם שעמם, היו חוטאים ופושעים, ולכך נתקללה שומרון. מ. **היינו** לגלי אבנים מחורבות העיר. מצודת דוד (מיכה שם). וראה שם גם ברד"ק.

לָמְטָעֵי בְּרֵם, ומה שתהיה שומרון לשדות ולכרמים, ברכה היא לשכיניה שיהנו מהם[א].

★

עוד מדברי רבי ירמיה בן אלעזר: וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּן אֶלְעָזָר, בא וּרְאֵה שֶׁאֵ֫שׁ בְּמִדָּת [-כאשר נוהג] הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת [-נוהג] בָּשָׂר וָדָם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מִתְחַיֵּב אָדָם לְמַלֹּאכוֹת, מִטִּילִין לוֹ חָבָה [-תחיכת ע"ן] לְתוֹךְ פִּיו, המונעת ממנו לדבר, בִּדֵי שֶׁלֹּא יְקַלֵּל אֶת הַמֶּלֶךְ שחייבו מיתה. לא כֵן מִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָדָם הַמִּתְחַיֵּב הֲרֵיגָה לַמָּקוֹם, שׁוֹתֵק וְאינו מגדפו, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פס ג) 'לָךְ דֳּמִיָּה תְהִלָּה', שהכל דוממים ושותקים כנגד הקב"ה[ב]. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶהמתחייב הריגה למקום אף מְשַׁבֵּחַ ומהלל את הקב"ה, שֶׁנֶּאֱמַר 'תְּהִלָּה'[ג]. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁחוֹמֶה לוֹ ונחשב ביסורים אלו הבאים עליו שהוא מקבלם באהבה, בְּאֵי֫לּוּ בכך הוא מְקָרִיב קָרְבָּן שנדר להקריב לה"י, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפסוק (שם) 'וְלָךְ יְשֻׁלַּם נֶדֶר'.

הגמרא מביאה דברים נוספים בענין זה: הֵיכִנוּ דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מַאי דִּכְתִיב (שם פד ז) 'עֹבְרֵי בְעֵמֶק הַבָּכָא מַעְיָן יְשִׁיתוּהוּ גַּם בְּרָכוֹת יַעְטֶה מוֹרֶה', הפסוק נדרש על החוטאים שכשהם נענשים הם מצדיקים עליהם את הדין. 'עֹבְרֵי', אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁעוֹבְרִין עַל רְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. 'בְּעֵמֶק', שֶׁמְּצַמְּיקִין לָהֶם גֵּיהִנֹּם[ד] ונענשים בו על חטאיהם. 'הַבָּכָא', שֶׁבּוֹכִין וּמוֹרִידִין הֲמָעוֹת, [מַעְיָן יְשִׁיתוּהוּ[ו]], מְמַעְיְנִין שֶׁל שִׁיתִּין שכמזכחו[ז]. 'גַּם בְּרָכוֹת יַעְטֶה מוֹרֶה', שיעטו [-ויעטפו] בברכות את הקב"ה על שהורה לעונשם ויפה הורה, והיינו שֶׁמְּצַדְּיקִין עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין וְאוֹמְרִים לָמָּנוּ, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יָפָה דִּנְתָּ אוֹתָנוּ, יָפָה זְכִיתָ יָפָה חִיַּבְתָּ וְיָפָה תַּקַּנְתָּ גֵּיהִנֹּם לְרְשָׁעִים וְנִ֫עֱנָשִׁין עָלֶיהָ[ח].

הגמרא מברירת את האמור שהרשעים מצדיקים עליהם את הדין. מקשה הגמרא: אֵינִי - האם כן הוא, שהרשעים הנידונים בגיהנום מצדיקים עליהם את הדין, וְהָאָמַר [-והלא אמר] רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, הָרְשָׁעִים אֲפִילּוּ כאשר הם עומדים עַל פֻּתְחוֹ שֶׁל גֵּיהִנֹּם בו הם נידונים, גם אז אֵינָם חוֹזְרִין בִּתְשׁוּבָה אלא הם עומדים במרום, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סו כד) 'וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפּוֹשְׁעִים בִּי וגו' כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכָּבֶה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר'[ט], 'בפגרי האנשים שֶׁפָּשְׁעוּ' בעבר לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא 'בפגרי האנשים הַפּוֹשְׁעִים', לשון הווה, שֶׁפּוֹשְׁעִים וְהוֹלְכִין לְפוֹשְׁעָם, אף שכבר אוכלים תולעים את בשרם והאש בוערת בהם[י], גם אז עדיין אינם חוזרים בתשובה, ולא כפי שאמר רבי יהושע בן לוי שהרשעים בגיהנום מצדיקים עליהם את הדין.

מתרצת הגמרא: לָא קַשְׁיָא, הָא - מה שאמר רבי יהושע בן לוי שהרשעים בגיהנום מצדיקים עליהם את הדין, מדובר בְּפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, הָא - מה שאמר רבי שמעון בן לקיש שהרשעים אינם שבים בתשובה אפילו על פתחה של גיהנום, מדובר בְּפוֹשְׁעֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.

הגמרא מוכיחה את החילוק האמור. אומרת הגמרא: הֵיכִי נָמֵי מִסְתַּבְּרָא - כך גם מסתבר, דְּאִם כֵּן - שאם נאמר שדברי רבי שמעון בן לקיש הם גם בפושעי ישראל, קַשְׁיָא דְּרַבִּישׁ לָקִישׁ אְדְּרַבִּישׁ לָקִישׁ - יקשה מדברי ריש לקיש! כאן על דבריו במקום אחר, דְּאָמַר רִישׁ לָקִישׁ, פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אֵין אוֹר לְעֵינֵיהֶם שׁוֹלְטָת בָּהֶן, לפי שיש ללמוד זאת בְּקַל וְחוֹמֶר מִמְּזֻזָּה הַחֲבִיב, מַה מְּזֻזָּה הַחֲבִיבָה[יא], שֶׁאֵין עָלֶיהָ ציפוי זהב אֶלָּא עֲבוֹדֵי דִינַר וְהֵב, שהוא דבר מועט, ועל אף שהקטירו עליו קטורת והבעירו עליו אש מדי יום ביומו, בכל זאת עֲמָד בָּשָׂה שָׁנִים וְלֹא שָׁלְטָה בּוֹ הָאוּר [-האש], שנעשתה נס ולא נחסר מזהבו כלום[יב], פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמְּלֵיאִין מִצְוֹת כְּרִמּוֹן הזה שהוא מלא בגרעינים, שֶׁנֶּאֱמַר בשיר השירים (ו ז) על הרעיה שהיא כנסת ישראל 'כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ', וְאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אַל תִּיקְרֵי 'רַקָּתֵךְ' אֶלָּא קְרֵא 'רֵיקָנַיִן שֶׁבָּךְ מְלֵיאִין מִצְוֹת כְּרִמּוֹן'[יג], אם כן פושעים אלו עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שלא תשלוט בהם האש[יד]. וכיון שאמר ריש לקיש שאין אש שולטת בפושעי ישראל, אי אפשר שירדורש את הפסוק 'ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואישם לא תכבה', בפושעי ישראל, כיון שנאמר בו שהאש שולטת באותם פושעים, ועל כרחך שהוא עוסק בפושעי עובדי כוכבים. ונמצא שגם מה שמוכח מפסוק זה שאין פושעים אלו שבים בתשובה אפילו על פתחו של גהינום, אין הכוונה לפושעי ישראל, שהם אכן מצדיקים את הדין עליהם ומברכים את הקב"ה על שדן אותם כראוי להם.

הגמרא מבררת את דברי ריש לקיש שאין אש גיהנום שולטת בפושעי ישראל. מקשה הגמרא: אֶלָּא הָא דְּכִתִיב 'עִבְרֵי בְעֵמֶק הַבָּכָא', ובאמור, שהכוונה לפושעי ישראל הנידונים בגיהנום, כיצד יתפרש לדברי ריש לקיש שאין אש גיהנום שולטת בפושעי ישראל.

מתרצת הגמרא: הַהוּא - כוונת הפסוק היא דְּמְחַיְּבֵי הַהְיא שָׁעְתָּא - שמתחייבים אותה שעה בְּגֵיהִנֹּם[טו] וְאָתֵי [-ובא] אַבְרָהָם אֲבִינוּ[טז] וּמְפַיֵּיס לָהוּ ומקבל לָהוּ - ומעלה אותם משם ומקבלם, בָּר [-חוץ] מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁבָּא עַל בַּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים, דְּכִשהוא נידון בגיהנום מְשָׁכָה עֲרְלָתוֹ ונעשה כבלתי מהול, וְלֹא מְכַשְּׁכֵר לֵיהּ - ואין אברהם אבינו מכירו בכדי להוציאו משם, לפי שהוא דומה לו כמי שאינו נימול[יז], והוא נידון בגיהנום עד שהוא משלים את כל מה שנתחייב.

לעיל הובאו דברי ריש לקיש שאמר שרשעים אינם שבים בתשובה אף על פתחו של גיהנום, משום שנאמר בהם 'פושעים' לשון הווה. הגמרא מקשה על דברי ריש לקיש הללו: עֲתִקְיָה לָהּ רַב בַּהֲנָא, הַשְׁתָּא [-מעתה] דְּאָמְרַתְּ שׁ'הַפּוֹשְׁעִים' היינו דְּפָשְׁעֵי וְאָזְלֵי - שהם עדיין פושעים והולכים, אֶלָּא מֵעַתָּה דִּכְתִיב (ויקרא כה נה) 'כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי ה', וְכן מה שנאמר (שם יח מח) 'כִּי אֲנִי ה' הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים'[יח], האם כוונת הפסוקים דַּמְפַיֵּיס וְדַמְפַיֵּיס הוּא - שהקב"ה מעלה אותנו ומוציאנו ממצרים עתה, לשון הווה, והלא ודאי אין לומר כן, אֶלָּא כוונת הפסוק היא דַּאֲפִיקְתְּ וְאַפֵּיק - שהעלה ושהוציא את אבותינו ממצרים, הָכִי נָמֵי - אף כאן בפסוק זה, 'ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי', אין הכוונה שעדיין הם פושעים, אלא דַּפָּשְׁעֵי [-שפשעו] בעבר הוּא, ואין ללמוד מפסוק זה שרשעים אף על פתחו של גיהנום אינם שבים בתשובה[יט].

★

עוד מדברי רבי ירמיה בן אלעזר: וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּן אֶלְעָזָר, שָׁשָׁה פְּתָחִים יֵשׁ בֵּין גֵּיהִנֹּם, אֶחָד בַּמִּדְבָּר וְאֶחָד בַּיָּם וְאֶחָד בִּירוּשָׁלַיִם[כ]. פתח אחד ישנו בְּמִדְבָּר, דִּכְתִיב בעדת קורח (במדבר טז לג) 'וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת בָּתֵּיהֶם וְאֶת כָּל הָאָדָם אֲשֶׁר לְקֹרַח וְאֵת כָּל הָרְכוּשׁ, וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאֹלָה וַתְּכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ', הרי שיש לגיהנום[כא] פתח במדבר, ופתח זה נפתח ובלֻעַם. פתח נוסף ישנו בַּיָּם, דִּכְתִיב בזיונה שאמר בעת היותו במצרי הדגה (יחזקאל ל ג) 'וְדִאֲמַר קְרֵאתִי מְצָרָה לִי אֶל ה' וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי'[כב], הרי שכינה את מקומו בים כשאול, על שם שפתוח הוא לגיהנום. ופתח שלישי ישנו בִּירוּשָׁלַיִם, דִּכְתִיב (ישעיה לא ט) 'נְאֻם ה' אֲשֶׁר אוֹר לוֹ בְּצִיּוֹן וְתַנּוּר לוֹ בִּירוּשָׁלָיִם', וְתָנָא דְּבֵי [-ונשנתה בבייתא בבית מדרשו של] רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, שכוונת הפסוק כך היא, 'אֲשֶׁר אוֹר לוֹ בְּצִיּוֹן' זוֹ גֵּיהִנֹּם, 'וְתַנּוּר לוֹ בִּירוּשָׁלַיִם' זוֹ פְּתִחָה שֶׁל גֵּיהִנֹּם[כג], הרי שיש לגיהנום פתח בירושלים.

הגמרא מבררת האם אין פתח נוסף. שואלת הגמרא: וְתוּ לֵיקָא - והאם אין לגיהנום פתח נוסף, וְהָאָמַר [-והלא אמר] רַבִּי מָרְיוֹן אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, ומה שנאמר שנתקללה שומרון, הרי זה משום שאף שנתברכו שכיניה, אמנם קללה היא לאנשי שומרון, שאיבדו את מגוריהם, ועוד קללה היא לגבי ארץ ישראל עצמה, שהרי עדיף ישוב ארץ ישראל על שדות וכרמים. מהרש"א בברכות (נח. ד"ה ומצלינן). ב. שאצ"ל בשר ודם יודע האדם שיש קצת עוול בדינו, ועל כן הוא מקלל את המלך, אבל אדם שנתחייב בהריגה למקום שותק לפי שיודע ודאי שהקב"ה אל אמונה ואין עול. ריטב"א (ד"ה מתחייב) בשם המדרש. והמהרש"א (ד"ה ומתחייב) פירש שמה שהוא מקלל בשר ודם הוא מתוך שהוא סובר שטעה, וכן משום שלא איכפת לו לקלל את המלך, שהלא לא יוכל המלך לענשו אחר מותו, ומה שאין כן אצל מלך מלכי המלכים הקב"ה. ג. על שמעניינו בעולם הזה, ועל ידי כך נוחל עולם הבא. מהרש"א (שם). ד. שדומה עליו מיתתו כשחיטת הקרבן, ושריפתו כשריפת הקרבן. תורת חיים (ד"ה שמתחיל). ה. בתורת חיים (ד"ה שמתחיל). ו. ביאר לשון זה, שלמעלה אין הגיהנום רותח כל כך כלמטה בעומק. ז. עפ"י הגמרא ובעיונים. ח. בקרן דרומית מערבית במזבח היו נקבים בהם ניסכו את היין ומשם היו יורדים לשיתין, והם בורות עמוקים מתחת המזבח. ראה סוכה (מט:). הפסוק מדמה את הדמעות שמורידים תוטאים אלו, ליין היורד בשיתין. וכתב המהרש"א (ד"ה ומ"ש שהוא) שאותן דמעות עולות לו לפניו יתברך במקום הנסכים הבאים עם הקרבן, וכמבואר לעיל שעל ידי היסורים נחשב כמקריב קרבן, וכמבואר בגמרא (פסחים נט:). ששערי דמעות לא ננעלו. וראה כן גם בתורת חיים (ד"ה שמתחיל). והתורת חיים (שם) כתב, שמ"מעין זה שיתין' האמור, העוסק במזבח, למדו לעיל שהוציאו ליהרג וראה עצמו כמקריב קרבן, וראה שם שהכוונה היא שרואה את גופו הנהרג והנשרף כקרבן ממש. [וגם מה שנאמר להלן שהם מצדיקים עליהם את הדין, הרי זה לפי שהמביא קרבן צריך להתודות]. ח. הגויים הבאים להשתחוות לפני ה' יצאו מירושלים לעמק יהושפט לראות בפגרי מחנה גוג ומגוג שפשעו באל יתברך וחשבו להגלות את ישראל, וזה יהיה בתוך אותם שבעה חדשים בעוד שלא קברו אותם. כי תולעתם הרימה האוכלת בשר ההרוגים ההם, לא תמות, והאש הבוערת בהם לא תכבה. והיו דראון, פגרי מחנה גוג ומגוג יהיו לחרפה ולבזיון בעיני כל בשר הבאים להשתחוות לפני ה'. מצודת דוד (ישעיה שם).

יט. **וְהֵן** בריייתות שנסדרו כעין תוספתא שסידרו רבי חייא ורבי אושעיא. רש"י (ד"ה כעין). ובסוכה (נב:) הגירסא היא 'תני דבה בר מרי משום רבן יוחנן בן זכאי', והיינו שרבן יוחנן בן זכאי הוא שאמר דברים אלו. כ. **רש"י** בסוכה (נב: ד"ה שם). התמר הוא פריו של הדקל. בהמשך יתבאר שהכוונה למין מסוים ממיני הדקל. כא. **בא** לרמז כי יורדי גיהנום הם ההולכים אחר מחיקות ותענוגי עולם הזה כמו דבש של שלי תמרות הללו, והוו מה שאמרו שביניהן נמצא הפתח המביאו לגיהנום. מהרש"א (ד"ה ויהו). כב. **ובמבואר** בפסוקים [ראה יהושע (פו ז)]. תוספות (ד"ה ולמלמ). כג. **מים** רוגשים. מלכי"ם בתהלים (מ ג). כד. **רש"י** (ד"ה פיש). והוסיף, ש'טיט' סתם, הוא טיט העומד לבנין. כה. **שמה** שנאמר בעזרת קורח (במדבר מו יט) 'וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה', אפשר היה לדחות שהכוונה הוכן עבור לקבר, ולא לגיהנום. ולכן יש להביא מקור אחר לשם זה. על פי מהרש"א (ד"ה מנחן). כו. **בונח** הפסוק הוא תפילה לה' לבל ימיתנו, שהלא אם נמות ביד אויבינו, לא נוכל לספר שבחך בקבר ובאבדון. כז. **ומפסוק** זה אפשר היה להביא מקור גם שנקרא 'שאול', תוספות (ד"ה כפלס). כח. **ו'שחת'** ו'באר שחת', דבר אחד הם. רש"י (ד"ה שחת). כתבו תוספות (ד"ה כפלס) שאין להביא ראיה מן הפסוק (תהלים פו כג) 'ואתה אלהים תורידם לבאר שחת', כיון שהכוונה היא לקבר [שיהרגם], כמו שמוכח מההמשך 'אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם', ואין הכונה כלל שיענשו בגיהנום. כט. **ופשטות** הפסוק, לרש"י בתהלים (שם), שבא להודות על יציאת מצרים 'בורר' - בית האסורים] וקריעת יון סוף ['שאון' - המיית גלי הים, 'טיט היון' - רפש שבים]. ל. **פשטות** הפסוק היא שהמדובר באסירים הישנים בחושך וצלמות [שעליהם להודות לה' בעת שנשתחררו, כאמור שם בהמשך] ולא בגיהנום. ולכן כתבו התוספות (ד"ה ולמלמ) שיש להגיה בדברי הגמרא שהמקור לשם 'צלמות' הוא הפסוק (שופ י כא) 'בשדמ אלך ולא אשוב אל ארץ חושך וצלמות'. לא. **תוספות** (ד"ה ולמלמ) העירו שיש לגרוס 'יחיתות', כי ביחזקאל (לב) מובא כמה פעמים גיהנום בשם 'יחתיות', והרי לנו מקור מפורש. [ועדיין קשה למה לא נמנה 'יחתיות', ואפשר שמאחר שיש לגרוס 'יחיתות', על כרחך ש'יחתיות' האמורות שם אינו שם הגיהנום אלא תיאור מקומו וכיוצא בכך. ובאור החמה (מהד"ש ולמלמ) כתב שהוא גיהנום הנזכר בגוירים, ועל כן לא נמנה כאן]. לב. **לפנינו** בגמרא 'בגיהנום', והוסגר בחצאי עיגול, ובגליון (בפי שנסתם ופיקס) הוגה 'כבי הנם'. לפני המהרש"א (ד"ה שמעתיקה) היתה הגירסא 'בגיהנם', ופירשה שעמוקה הרבה בגיא בן הינום. ועיין במהרש"א שבעין יעקב. ברם כבר הוכיח בקרקוטי סופרים (פוס ג) שהגירסא הנכונה היא 'כגי'-הנם', [ולפיכך הניקוד והפירוש הוא כמובא בפנים]. ולכאורה היה עדיף לגרוס 'כגיא' תחת 'כגי'. לג. **יש** גורסים 'יורדין', ראה הגהות ויניגוס. יש גורסים 'שהכל היורדין בה', או 'שכל היורד לה יורד על ידו', ראה דקדוקי סופרים (פוס ג). לד. **שהאות** ה"א והאות חי"ת מתחלפות זו בזו, ראה בברכות (לה.) שדרשו 'הילולים' לשון חלילים, ובפסחים (סט.) שדרשו 'מהיות משה' מחיותא דשה, ועוד. דקדוקי סופרים (פוס ג). לה. **עריות** מכונות 'חתנים', כאמור ביומא (פב.). על הפסוק (במדבר ה ח) 'וכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם' שיש שאמרו שהכוונה לעריות. מהרש"א (ד"ה ושמעתה) מופ"ת (ד"ה שמעתה) מופ"ת (ד"ה שם) מופ"ת בגליון שם"ע כאן). ונקראו כן משום שכיון שהוא קרובותיו, הן מצויות אצלו לשאתן בלא מוהר ומתן. מהרש"א ביומא (פב ע"ב ד"ה ואת). לו. **כתיב** 'והוא' וקרי 'הוא'. **רש"י** (ד"ה ואת). ומה שנאמר בפסוק שהוא ערוך מאתמול, הכוונה ליום השני שבבריאה, שהוא היום שיש לו רק 'אתמול' ולא 'שלשום', ואז נברא הגיהנום. רש"י (ד"ה פיש). ובמצודות (שם) פירש שהכוונה שהגיהנום בוער בחוזק רב כאילו נערך אתמול, כלומר מזמן קרוב. ופירוש המשך הפסוק [על פי המצודות (שם)], כי הגיהנום הוכן עבור סנחריב וחייליותיו, וה' המציאו והרחיבו להחזיק את כל מחנהו, מדורות הגיהנום היא גחלי אש ושלהבת מעצים רבים, וההבל הוציא מפי ה'. שהוא כנחל גפרית, דולק ובוער בו. הכל הוא משל על היסורים הרבים שהם עתידים לעבור שם. לח. **שבע** שמות הגיהנום נקראו על שם מהותו, אולם שמות אלו אינם על שם מהותו אלא על שם אוראותיהם של אלו הנופלים בו. דברי נחמיה (ד"ה שבע). לט. **'צוף'** פתחו הוא במקום שפירותיו יפים, כמוכח מן הפסוקים בפרשת בראשית שגן עדן נשתבח בפירות, ועל כן היו בו כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל. מהרש"א (ד"ה ג"ע). מ. **לא** נתפרש היכן הוא מקום זה, אולם הוא באזור בבל, כמוכח בקידושין (עב.), אלא שאינו בבל עצמה, כמוכח משאלת הגמרא להלן היכן הוא בבבל. על פי תוספות (ד"ה בפ). [והיינו שאין לפרש ש'בבל הנהזות' היינו בין פרת וחדקל, משום שמוכח שאינו בבבל, ותוספות בקידושין (ד"ה בין)]. מא. **כן** הוא בפשטות, שדברי הגמרא מוסבים על פתח גן עדן. [ובמנחם משיב נפש (ד"ה ג"ע) פירש שדברי הגמרא הם אודות מקומותיהם של הפירות הטובים בבבל בלבד, ואגב האמור לעיל אודות מקומות אלו בארץ ישראל. מב. **רש"י** (ד"ה מפתפת). ובברכות (נג. ד"ה פתפה) כתב שהוא שם מדינה בדרומו של נהר פרת. 'עבר ימינא' נזכר בש"ס עוד מספר פעמים, ראה יומא (נה:) ובבא בתרא (ק:). מג. **'ציל'** (ד"ה בשנאה נתבאר, שבור הנמצא ברשות הרבים, התירו חכמים להעמיד סביבו ארבעה דיומדין בארבע רוחות [והיינו עמודים כפולים כעין ח], ובכך נמצא שהבור ברשות היחיד, ומותר להוציא ממנו מים אל שפתו. מה. **הערוך** (ערך נקף) פירש 'רבקה' היינו צמד בקר שעומדות שלוש או ארבע פרות לדוש יחד. מה. **שני** צמדים של בקר, שבכל צמד שלוש בהמות. מו. **ראה** להלן (ע"ג) שיתר אין. [קולא היא לשער באופן זה, משום שרוחב מקום לשתי רבקות אחת נכנסת ואחת יוצאת, גדול יותר מרוחב מקום לשתי רבקות ששתיהן נכנסות או יוצאות, והיינו שמשערים את הרווח באמות שוחקות ולא באמות מצומצמות. רש"י לעיל (סה ד"ה פחתן).

בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הִיא נמצא, **בֵּית שְׁאָן**, שפירותיה מתוקים יותר מכל פירות ארץ ישראל, היא **פְּתִחוֹ**[לט]. **וְאִם** הוא **בְּעֲבְרָא**, המקום הנקרא **בֵּית גֶּרֶם** הוא **פְּתִחוֹ**, שפירותיו הם המתוקים ביותר בערביא. **וְאִם בֵּין הַנְּהָרוֹת**[מ] **הוּא**, המקום הנקרא **דּוּמְקָנִין** הוא **פְּתִחוֹ**, שאף הוא פירותיו הם המתוקים ביותר שבין הנהרות.

הגמרא דנה היכן פתחו של גן עדן, אם הוא בבבל. אומרת הגמרא: אם גן עדן **בְּבָבֶל**[מא] הוא, היכן הוא פתחו[מא]. כלומר, היכן הוא המקום שפירותיו הם הטובים ביותר ששם לדברי ריש לקיש נמצא פתח גן עדן, **אֲבָל מִשְׁתַּבָּח בְּפֵרֵי דְּמָעָבָר יַמִּינָא** - אבל היה משבח את פירותיו של בזידו הדרומי של נהר פרת[מב], **וְרָבָא מְשַׁתְּבַח בְּפֵרֵי דְּהָרְפָנְיָא** - היה משבח את פירות המקום הנקרא הרפניא. ונמצא שהנידון היכן הוא פתחו של גן עדן אם הוא בבבל, תלוי במחלוקת אביי ורבא, אם הוא בעבר הנהר מימין, או בהרפניא.

★

שנינו במשנה לעיל (יח:) לגבי המרחק בין הדיומדין המונחים על שפת הבור[מג], **'וּבֵינֵיהֶן בָּמֻלּוֹ שְׁתֵּי וכו'** רבקות[מד] של שלש שלש בקר[מה], דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר של ארבע, קשורות ולא מותרות.

הגמרא דנה מדוע כפלה המשנה 'קשורות ולא מותרות'. שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא, בֵּינוֹן דַּהֲוָה לֵיהּ הַקְשׁוּרוֹת הָוֵי, אֲנַן יָדְעִינַן דְּלָא הָוֵי מוּתָּרוֹת - אנו יודעים שהן לא מותרות ['מותרות'- שאינן קשורות], ומדוע כפל התנא את הדברים לומר 'קשורות ולא מותרות'. **משיבה הגמרא:** התנא הוצרך לכך, שכן **מַהוּ דְּתֵימָא** ש'**קְשׁוּרוֹת**' הכוונה שהן עומדות צמודות **בְּצֵינֵי קְשׁוּרוֹת, אֲבָל מְמַשׁ לָא** - אין צריך שיהיו ממש קשורות. **קָא מַשְׁמַע לָן** התנא **'וְלֹא מוּתָּרוֹת'**, לומר שיש לשער את הרווח בין פסי הביראות ברבקות שהן קשורות ממש.

★

שנינו במשנה: הרבקות שמשערים בהן את הרווח שבין הדיומדין הן באופן **שְׁאֹרֶת נִכְנֶסֶת וְאַחַת יוֹצֵאת'.**

הגמרא מביאה ברייתא המוסיפה ביאור לדברי המשנה: תָּנָא, משערים בשתי רבקות את הרווח שבין הדיומדין באופן **שֶׁרַבְקָה נִכְנֶסֶת וְרַבְקָה יוֹצֵאת.** כלומר, אין משערים באופן שפרה נכנסת ופרה יוצאת, שהרי אז נמצא שאינן קשורות, ושנינו שהפרות קשורות יחד, אלא הכוונה לרבקות עצמן, שמשערים באופן שרבקה אחת נכנסת ורבקה אחת יוצאת[מו].

★

הגמרא מביאה ברייתא המפרטת כמה אמות הם אלו השיעורים שנאמרו במשנה לגבי פסי בירואות: שנינו במשנה שחכמים נתנו שיעור להרחקת הפסים מן הבור, לכל הפחות כדי שתהא פרה ראשה ורובה בפנים. **תָּנֵי רַבָּנָן, וְכַמָּה הוּא שִׁיעוּר רֹאשָׁהּ וְרוּבָּהּ שֶׁל פָּרָה, שְׁתֵּי אַמּוֹת.** נמצא שאפשר לקרב את הפסים לבור עד שתי אמות, ולא פחות מכך. עוד שנינו במשנה שהרווח שבין הדיומדין אפשר שיהיה עד כמלא שתי רבקות [שני צמדי פרות]. **וְכַמָּה עוֹבְיָהּ שֶׁל פָּרָה, אַמָּה וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי אַמָּה,**

שֶׁהַן שֵׁשׁ פרות[א], **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** המשער כל רבקה בשלוש פרות. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּשָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה וּכְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה אַמָּה** לשמונה פרות[ב], שהוא משער כל רבקה בארבע פרות [ציור א].

הגמרא מבארת את לשון הברייתא: כתוב בברייתא שרוחב שש פרות הוא כעשר אמות. **שואלת הגמרא:** וכי הרוחב הוא **בְּעֲשָׂר** אמות, כלומר, בערך עשר אמות, **הָא עֲשָׂר הָוְיִין** - הרי רוחבן של שש פרות הוא עשר אמות מדויקות. **משיבה הגמרא: מְשׁוּם דְּבָעֵי לְמֵיתְנָא סֵיפָא** בדברי רבי יהודה, **בְּשָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה** אמות[ג], על כן שנה גם בדברי רבי מאיר לשון 'כעשר', אף שהן עשר אמות מדויקות. **שואלת הגמרא:** וכי לרבי יהודה השיעור הוא **'בְּשָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה** אמות' שמשמע פחות משלוש עשרה, והלא רוחב שמונה פרות הוא שלוש עשרה אמות ושלישׁ, ואם כן **סֵיפָא הָוְיָין. משיבה הגמרא: מְשׁוּם דְּבָעֵי** התנא **לְמֵיתְנֵי 'כְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה'** שהרי השיעור פחות מכך, לכך נקט גם 'כשלש עשרה' אף שהשיעור יותר מכך, ונקט גם 'כעשר' אף שהן עשר אמות בדיוק. **שואלת על כך הגמרא: וְכַאַרְבַּע עֶשְׂרֵה הָא לָא הָוְיָא** - והלא אין זה כארבע עשרה אמה, שאינו אלא שלוש עשרה אמה ושלישׁ, וכיון שהוא רחוק הרבה מארבע עשרה לא מתאים הלשון 'כארבע עשרה אמה'. **משיבה הגמרא: אֲמַר רַב פָּפָּא,** כוונת הברייתא בין שלוש עשרה לארבע עשרה, כלומר **יְתֵירוּת** הפרות ברוחבן **עַל שָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה** אמה **וְאֵינָן מַגִּיעוֹת לְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה**, שהן שלוש עשרה אמה ושלישׁ[ד].

במשנתנו לעיל (יח:) נחלקו רבי יהודה ורבי מאיר, דעת רבי יהודה שמעמיד ארבעה דיומדין בארבע פינות הבור, ודעת רבי מאיר שצריך להוסיף גם ארבעה פסים פשוטים, שמעמיד פס אחד רחב אמה בין הדיומדין בכל צד. **הגמרא מבארת באיזה אופן נחלקו רבי יהודה ורבי מאיר: אָמַר רַב פָּפָּא, בְּבוֹר** רחב **שְׁמוֹנָה** אמות, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּלָא בָּעֵינַן** להעמיד פסים **פְּשׁוּטִין** בין הדיומדין, אלא די בארבעת הדיומדין שבארבע הפינות. משום שכשהוא מרחיק מן הבור לכל צד כדי ראשה ורוחבה של פרה שהוא שתי אמות ומניח את הדיומדין, נמצא החלל כולו שבין המחיצות שתים עשרה אמות, ובכל צד עומדים הדיומדין ונמשכים אמה לכאן ואמה לכאן, נמצא שהחלל בין פס לפס אינו אלא עשר אמות, ובשיעור זה אף רבי מאיר מתיר. וכן **בְּבוֹר** שרוחבו **שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה** אמות, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּבָעֵינַן פְּשׁוּטִין** - שניהם מודים שיש להעמיד פסים פשוטים בין הדיומדין. משום שכשהוא מרחיק מן הבור לכל צד כדי ראשה ורוחבה של פרה שהוא שתי אמות ומניח את הדיומדין, נמצא החלל כולו שש עשרה אמות, ובכל צד עומדים הדיומדין ונמשכים אמה לכאן ואמה לכאן, נמצא החלל בין פס לפס ארבע עשרה אמות, ובשיעור זה נחשב פרצה אף לדעת רבי יהודה. **כִּי פְּלִיגִי,** כאשר רוחב הבור **מִשְּׁמוֹנָה** מאיר 'כעשר'. מהרש"ל (פסק). **וְעַד שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה** אמות, **דְּרַבִּי מֵאִיר בָּעֵינַן פְּשׁוּטִין** - יש להעמיד בין הדיומדין פסים פשוטים, כדי שלא תהיה ביניהם פרצה גדולה מעשר אמות, ואילו **לְרַבִּי יְהוּדָה לָא בָּעֵינַן פְּשׁוּטִין** - אין צורך להעמיד בין הדיומדין פסים, משום שפרצה אינה פוסלת אלא אם כן היא גדולה משלוש עשרה אמות ושלישׁ.

הגמרא מבארת מהו חידושו של רב פפא. שואלת הגמרא: וְרַב פָּפָּא מַאי קָא מַשְׁמַע לַן, הלא **תַּנְיָא** - שנינו במשנתנו ששיעור הרווח שבין הדיומדין הוא כשתי רבקות, לרבי מאיר של שלוש בקר, ולרבי יהודה של ארבע ארבע בקר, וממילא אנו למדים ששיעור הרווח המותר לרבי מאיר הוא עד עשר אמות, ולרבי יהודה, עד שלוש עשרה אמות ושלישׁ, ומה שהצריך רבי מאיר להעמיד פשוטים, היינו ברווח הגדול מעשר אמות[ה]. **משיבה הגמרא: רַב פָּפָּא, בָּרַייְתָא לָא שְׁמִיעַ לֵיהּ** - לא שמע את הברייתא דלעיל, שביארה את שיעורי רווחב הפרות [שהוא אמה ושני שלישׁ], ובמשנה עצמה הרי לא נתפרש שיעור זה, ובא רב פפא לפרש את המשנה, שלרבי מאיר הרווח המותר בין הדיומדין הוא עד עשר אמות, ולרבי יהודה, עד שלוש עשרה אמה ושלישׁ. **וְקָא מַשְׁמַע לַן** בְּבָרַייְתָא - והשמיענו רב פפא מדעתו את מה ששנינו בברייתא, שראשה ורובה של פרה, שתי אמות, ורוחבה אמה ושני שלישׁ.

*

הגמרא מביאה ששה ספיקות בדיניהם של פסי ביראות, ששאל אביי את רבה: 'אריי"ך יות"ר בת"ף חית"ת חצ"ר שיבש"ח' סְתָם - שש תיבות אלו הן סימנים לשאלות ששאל אביי לרבה[ו].

הספק הראשון 'אריי"ך': בָּעָא מִינֵּיהּ אַבָּיֵי מֵרָבָּה, באופן שהשטח הפרוץ שבין הדיומדין היה יותר מעשר אמות, **וְהָאֲרִיךְ דַּדְיוֹמְדִין בְּשִׁיעוּר פְּשׁוּטִין** - ובמקום להניח פסים פשוטים בין הדיומדין כדי למעט את החלל, האריך את הדיומדין יותר מאמה לכל צד, עד שעמד הרווח ביניהם על עשר אמה [ציור ב]. **לְרַבִּי מֵאִיר סָחוּ,** האם מה שמבואר במשנה לעיל (יח:) שלרבי מאיר מוסיף פשוטים, הוא דווקא פשוטים, שמאחר שהמרחק בין המחיצות יותר מן השיעור שאמרו חכמים, עליו לעשות היכר ביניהם על ידי הוספת פסים דווקא, ולא מספיק שיאריך הדיומדין, אלא עליו להרחיק מעט מן הדיומד וליתן שם פשוט, וכן ברוח שכנגד, כדי שיהא היכרי[ז]. או שמא אף הארכת דיומדין מועילה, כיון שבפועל לאחר שמאריך את הדיומדין אין ביניהם אלא רווח של עשר אמות.

אֲמַר לֵיהּ רבה לאביי, **תַּנְיָתוֹךְ** - שנינו דין זה במשנתנו, 'מותר להרחיק כל שהוא **וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא הָעֲרֵבָה בְּפִסֵּין, מַאי לָאו הַאי דְּאַרִיךְ בַּדְיוֹמְדִין** כדי למעט את הרווח ביניהם[ח], הרי שהארכת הדיומדין מועילה. **דּוּחֲקָה הַגְמָרָא: לָא,** כוונת המשנה היא **דְּמַפֵּישׁ וְאָבִיד פְּשׁוּטִין** - שמרבה ועושה פסים נוספים פטר מהעמדת פשוטים היינו דווקא עד שלוש עשרה אמות ושלישׁ, אבל ביותר מכך אף הוא מודה שצריך פשוטים. נמצא אם כן שדברי רב פפא נשמעים ממילא מתוך משנתנו. ו. **ומה** שמבואר בגמרא לעיל שרב פפא פירש דברי הברייתא 'אמר רב פפא יתירות של שלש עשרה ואינן מגיעות לארבע עשרה' פירשו תוספות (ד"ה מ פפא) שהיינו לאחר ששמע רב פפא את הברייתא. ז. אריך - האריך בדיומדין כשיעור פשוטין מהו, יותר - יותר משלוש עשרה ושלישׁ לרבי יהודה מהו. בתל - תל המתלקט עשרה מתוך ארבע אם נידון משום דיומד. חיצת - חיצת הקנים קנה קנה פחות משלושה אם נידון משום דיומד. חצר - חצר שראשה נכנס לבין הפסין מהו לשלול מתוכה לבין הפסין ומבין הפסין לתוכה. שיבשה - יבשו מים בשבת מהו. ח. **הארבת** הדיומדין אינה היכר, שכן הרואה יכול לסברו שכמו כן דיומד אמה מכאן ודיומד אמה מכאן מתיר, מה שאין כן בפשוטים שהוא היכר גמור. גאון יעקב (ד"ה ואפילו). ט. **שכן** לשון 'ירבה' משמע הגדלה ותוספת. ריטב"א (ד"ה מפני).

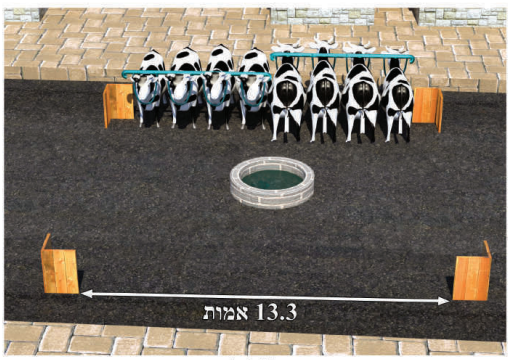

ציור א

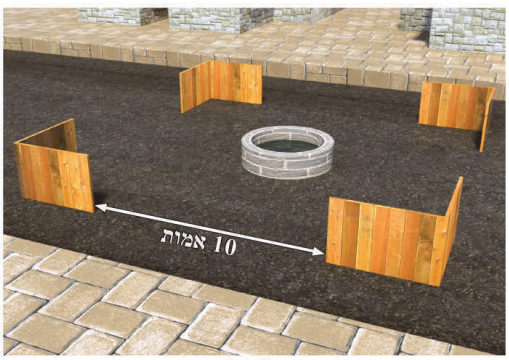

ציור ב

א. **אמה** ושני שלישׁ כפול שש עולה עשר אמות. הגמרא תבאר מיד מדוע נקט רבי מאיר 'כעשר' הרי הן עשר אמות בדיוק. ב. **כְּשׁוֹמֵר** יותר משלש עשרה אמות ופחות מארבע עשרה, שכן אמה ושני שלישׁ כפול שמונה עולה שלוש עשרה אמות ושלישׁ. ג. **כְּשׁוֹמֵר,** אם היה כותב 'כשלש עשרה אמה' לחוד, או 'כארבע עשרה אמה' לחוד, אכן אין זו לשון מדוייקת כל כך, אבל כעת שהתנא אומר 'כשלש עשרה אמה וכארבע עשרה אמה' בלשון אחת, משמעות לשון זו, יותר משלוש עשרה ופחות מארבע עשרה, ומכילא שפיר ניתן לומר שבעברוה נקט התנא בדרכי רבי מאיר 'כעשר'. מהרש"ל (פסק). ד. **וצריך** להעמיד פשוטים מכל רוח, שהרי מכל רוח ורוח יש פרצה ארבע עשרה אמה, ולקמן תבאר הגמרא היכן הוא מניח את הפשוטים. רש"י (ד"ה נמוד שפיר). אף אם רוחב הבור אחת עשרה אמות ושלישׁ ועוד משהו, מדרה רבי יהודה שיש להוסיף פשוטים, שהרי באופן זה בין פס לפס ישנן יותר משלוש עשרה אמות ושלישׁ, שהוא שיעור פרצה. והגמרא לא דקדקה כל כך ונקטה שיעור שלם. תוספות (ד"ה כמו). ה. **וכמו** כן מה שרבי יהודה

ביניהם [ציור ג]'. **מקשה הגמרא: אִי הָכִי** שמוסיף פשוטים ביניהם, **הַאי** - האם להוספת פשוטים מתאימה הלשון **'וּבִלְבַד שֶׁיְּרֻבֶּה בְּפָסִין'**, הלא **'עַד** שֶׁיְּרֻבֶּה פָּסִין' **מֵיבָּעֵי לֵיהּ** - היה צריך לשנות 'עד שירבה פסין', שמשמע שמרבה פסים נוספים, שאילו מהאמור עתה 'ובלבד שירבה בפסין' משמע שירבה בפסים עצמם ועשה אותם ארוכים יותר. **מתרצת הגמרא: תָּנֵי** - אכן תשנה במשנה **'עַד שֶׁיְּרֻבֶּה פָּסִין'**[א]. ואין ראיה מדברי המשנה שאפשר להוסיף על אורך הדיומדין.

הגמרא מביאה נוסח אחר בתשובת רבה לאביי: אִיבָּא דְּאָמְרִי, אָמַר לֵיהּ רבה לאביי, **תָּנֵיתוּהָ**, 'מותר להרחיק כל שהוא **'וּבִלְבַד שֶׁיְּרֻבֶּה בְּפָסִין'**, **מַאי** שֶׁאוּ **הַמְפָרֵשׁ וְעַבִּיד פְּשׁוּטִין** - שמרבה ועושה פשוטים ביניהם, אבל להאריך את הדיומדין כדי למעט את הרווח ביניהם אינו מועיל[ב]. **דוחה הגמרא: לָא,** כוונת המשנה היא **דְּמַאֲרִיךְ בְּדִיוְמָדִין** עד שנתמעט השיעור שביניהם לעשר אמות בלבד.

הגמרא מוכיחה כפירוש זה בדברי המשנה: תְּנַן מִסְתַּבְּרָא שכוונת המשנה היא להארכת הדיומדין ולא להוספת פשוטים, **דְּתָנֵי** במשנה **'וּבִלְבַד שֶׁיְּרֻבֶּה בְּפָסִין'** ולא 'ובלבד שירבה בפסין', משמע שהכוונה שירבה באורך הפסים. **מסיקה הגמרא: שְׁמַע מִינַּהּ** - אכן מוכח כן בכוונת המשנה.

★

הספק השני 'יות"ר: בָּעָא מִינַּיהּ אַבָּיֵי מֶרֶבָה, כאשר הרווח שבין הדיומדין הוא **יוֹתֵר מִשָּׁשׁ עֲשָׂרָה אַמָּה וְשִׁשִּׁים** שצריך למעט, **לְרַבִּי יְהוּדָה** שלא הזכיר במשנה כלל הוספת פשוטים, **מַהוּ** האופן המועיל למעט, האם דווקא **פְּשׁוּטִין עֲבִיד** - יניח פסים בין הדיומדין לאחר רווח של שלוש עשרה אמה כדי למעט את הרווח לפחות משלוש עשרה אמה ושלישׁ, ודווקא בפסים כדי שיהיה היכר בין הדיומדין[ג], **אוֹ** שמא דווקא **בְּדִיוְמָדִין מַאֲרִיךְ** כדי למעט את הרווח ביניהם, ולא מועיל הוספת פסים בין הדיומדין, משום שהאויר משני צידי הפס מבטלו[ד].

אָמַר לֵיהּ רבה לאביי, **תְּנֵיתוּהָ** - שנינו דין זה בברייתא, **בָּמֶה הֵן** [-הדיומדין] מותרים להיות **מְקוֹרָבִין** לבאר, **בְּדֵי** שיהיה משפת הבאר עד בין הדיומדין שיעור אורך **רֹאשָׁה וְרוּבָּהּ שֶׁל פָּרָה,** שתוכל לעמוד בפנים ולשתות מן הבאר, שהוא שתי אמותי[ה], אבל בפחות מזה, אין להתיר את הטלטול ביניהם, שמא ימשך אחר פרתו ויוציא את הדלי חוץ למחיצות, ונמצא מוציא מרשות היחיד לרשות הרבים[ו]. **וְכַמָּה** מותרים הדיומדין להיות **מְרוּחָקִין** מן הבאר, **אַפֵּי' בּוֹר** [-שיעור מקום זריעת כור תבואה] **וַאֲפִי' בֵּית כּוֹרַיִם** [-שיעור מקום זריעת שני כור][ז]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר** אם השטח שבין הפסים הוא **בֵּית קָאתַיִם** [-מקום זריעת תבואה בשיעור שתי סאה, שהוא שטח של מאה אמה על חמישים אמה[ח]], **מוּתָּר** לטלטל בו, אבל אם הוא **יוֹתֵר מִבֵּית קָאתַיִם,** שזה שיעור היקף שחכמים אסרו לטלטל בו כאשר נעשה שלא כתיקונו, **אָסוּר**[ט] **וְ' חכמים** **לְרַבִּי יְהוּדָה, אִי אַתָּה מוֹדֶה בְּדִיר** של בהמות, שהיו מקיפים בתוך השדה גדרות שיהיו הבהמות בתוכן על מנת שיזבלו את השדה בגלליהן[י], **וְסַהֲר** - מקום מוקף גדרות להבהמות העיר[יא] - **וּמוּקָּצָה** - רחבה מאחורי הבתים, **וְחָצֵר** שלפני הבית, **שֶׁאֲפִי' בַּת חֲמֶשֶׁת כּוֹרִים וַאֲפִי' בַּת עֲשָׂרָה כּוֹרִים שֶׁמּוּתָּר** לטלטל בה, ואם כן הוא הדין שהיתר של פסי בירא הוא אף כאשר הם מקיפים שטח הגדול מבית סאתיים[יב].

אָמַר לָהֶן רבי יהודה לחכמים, אין לדמות זה לזה, **זוֹ** המתירה את הטלטול בדיר, סהר, מוקצה וחצר, **מְחִיצָה** שלימה היא [שאותם מקומות מוקפים מחיצות שלימות], **וְאֵלּוּ** המתירים את הטלטול בפסי בירא, **פְּסִין** המה, שכל אחד אינו אלא אמה, ובין הפסים פרץ המקום בשיעור של שלוש עשרה אמות ושלישׁ, ועל כן אין להתיר יותר מבית סאתיים.

הגמרא מסיימת את ההוכחה מהברייתא. מוכיחה הגמרא: וְאִם אִיתָא - ואם אכן דעת רבי יהודה שכאשר הרווח בין הדיומדין גדול מהשיעור המותר, ממעטים אותו על ידי הארכת הדיומדין ולא על ידי פסים נוספים ביניהם, לא היה לו לומר שהחילוק בין פסי בירא למחיצת דיר, סהר, מוקצה וחצר, שזו מחיצה ואלו פסים, אלא 'זוֹ מְחִיצָה וְזוֹ **(היא) מְחִיצָה' מֵיבָּעֵי לֵיהּ** [-היה לו לרבי יהודה לומר], שהרי כשהוא מגדיל את השטח עד בית סאתיים ומאריך את הדיומדין עד שלא יהיה ביניהם אלא שלוש עשרה אמה ושלישׁ, הרי מחיצה שלימה יש כאן שהעומד בה מרובה על הפרץ[יב], והיה לרבי יהודה לחלק בין מחיצה זו למחיצה זו[יג].

דוחה הגמרא: לעולם אפשר לומר שלרבי יהודה ממעט את הרווח בין הדיומדין על ידי הארכת הדיומדין, ורבי יהודה בברייתא **הָכִי קָאָמַר, זוֹ** המתירה את הטלטול בדיר, סהר, מוקצה וחצר, **תּוֹרַת מְחִיצָה עָלֶיהָ** וישיעור **פָּרְצוֹתֶיהָ** לפוסלה הוא בְּיותר מֵעֲשָׂר אמות, לכן היא מתירה אף אם ההיקף יותר מבית סאתיים, **וְאֵלּוּ** המתירים את הטלטול בפסי בירא **תּוֹרַת פְּסִין עֲלֵיהֶן** וישיעור **פָּרְצוֹתֵיהֶן** לפוסלן הוא **בְּשִׁשׁ עֲשָׂרָה אַמָּה וְשִׁלִּישׁ,** לכן אינם מתירים אם ההיקף יותר מבית סאתיים.

★

הספק השלישי 'בת"ל: בָּעָא מִינַּיהּ אַבָּיֵי מֶרֶבָה, תַּל הַמִּתְלַקֵּט עֲשָׂרָה טפחים **מִתּוֹךְ אַרְבַּע** אמות - שהוא משופע בשיעור כזה שגובה השיפוע מגיע לעשרה טפחים קרוב שנמשך ארבע אמות, שלגבי דיני שבת מצינו (שבת ק:) שנחשב לרשות היחיד[יד]. האם באופן שתל זה עומד על שפת הבור במקום אחד מן הדיומדין, ויש בשטחו למעלה כדי לחקוק בו שיהיה כדיומד אמה לכאן ואמה לכאן [ציור ד][טו], **גִּידּוֹן מִשּׁוּם דְּיוֹמֶד** להתיר לטלטל מן הבור אל בין הדיומדין, **אוֹ** שמא **אֵינוֹ גִּידּוֹן מִשּׁוּם דְּיוֹמֶד**[טז].

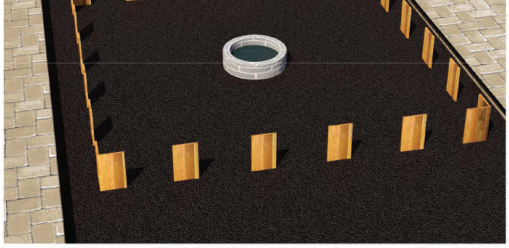

ציור ג

ציור ד

א. **וחכ"ש** 'ירבה' הינו לשון ריבוי פסים. ריטב"א (שם). יא. **אין** כוונת הגמרא לתקן את לשון המשנה, אלא כוונתה שאף לשון 'ירבה בפסין' יכול להתפרש 'ירבה פסין'. גאון יעקב (ד"ה אמר). יב. **כך** משמע מזה שנקטה המשנה 'ירבה' ולא נקטה 'יאריך'. גאון יעקב (ד"ה אמר דמשמע). יג. **שכן** בהוספת פשוטים ניכר מיעוט הרווח היטב, כפי שנתבאר בשאלת אביי הקודמת. יד. **כדמ"ל** (ד"ה ואתי אורא דהאי גיסא ואורא דהאי גיסא ומבטל ליה)[יז]. טו. **כמבואר** לעיל (ע"ב). טז. **רש"י** (בעל ת': ד"ה ותלמד). יז. **ובלבד** שירבה בפסים, שלא יהיה פרץ ביניהם יותר מהשיעור המותר. רש"י (ד"ה ובלבד) ראה הערה הבאה כמה הוא בית כור. יח. **תוי"ט** (כג:) מבואר ששיעור בית סאתיים הוא בשיעור חצר המשכן שהיה מאה אמה על חמישים אמה, שהוא מחשת אלפים אמה מרובעות, וכל מקום שיש בו כמידה הזאת בין שהוא מרובע בין שהוא עגול או שאר צורות הרי זה נקרא בית סאתיים. ובית סאה הוא חצי שיעור זה שהוא שטח של חמישים אמה על חמישים אמה שהוא שני אלפים וחמש מאות אמה מרובעות. שיעור בית כור נמדד גם לפי חשבון זה, ומכיון שחכור הוא שלושים סאה, נמצא שבית כור הוא אלף וחמש מאות אמה אורך על חמישים אמה רוחב שהם שבעים וחמש אלף אמה מרובעות. יט. **כן** ביאר רש"י לעיל (ע. ד"ה אבל), וכאן (ד"ה דיר) הוסיף לבאר שדיר נחשב למקום המוקף לדירה היות והדרעה דר שם בלילה. כ. **רש"י** (בעל שם ד"ה סאתיים). כא. **כל** מקום שמוקף מחיצות לשם דירה מותר לטלטל בו אפילו הוא גדול מאוד, ואף פסי הבירות מקופים לשם דירה הואיל ומי הבאר רואים לשתיית אדם. רש"י לעיל (שם ד"ה ותלמד). כב. **ריבוע** בית סאתיים הוא ששה של שבעים אמה רשני שליש על שבעים אמה ושני שלישׁ, כדי למעט באורך כזה שלא תהא פירצה למעלה משלוש עשרה אמה רשלישׁ, צריך להאריך הדיומדין שכל אחד יהיה עשרים ושמונה אמה ושני שלישׁ, נמצא שהעומד מרוחב על הפרץ, כג. **אבל** אם היה מדרגנו משופע מעט שאינו עולה לגובה עשרה אלא עד לאחר שנמשך יותר מארבע אמות, הרי זה כחלק מהקרקע אף שגבוה יותר מעשרה טפחים. רש"י (ד"ה מתוך). כד. **ריטב"א** (ד"ה גידון). כה. **הצד** שתל כזה אינו נידון כדיומד אינו מפני שהוא לא נעשה במיוחד כדי להתיר

אָמַר לֵיהּ רבה לאביי, **תְּנִיתוֹהָ** - שנינו דין זה בברייתא, **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הָיְתָה שָׁם** [-על שפת הבור] **אֶבֶן מְרוּבַּעַת, רוֹאִין** אותה **כְּלַ שֶׁאִילּוּ תַּחְקַק** - שיטלו מעוביה הפנימי **וְיֵשׁ בָּהּ** - וישאר בה שיעור **אַמָּה לָאָן וְאַמָּה לָאָן** כמין צורת מרזב, והיינו באבן שהיא אמה על אמה, הרי זה כאילו נחלקה האבן **וְנִידּוֹן מְשׁוּם דִּיּוּמְד** [ציור ה ☜], **וְאִם לָאו, אֵינוֹ נִידּוֹן מְשׁוּם דִּיּוּמְד. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר,** אפילו **הָיְתָה שָׁם אֶבֶן עֲגוּלָּה, רוֹאִין** אותה **כְּלַ שֶׁאִילּוּ תַּחְקַק** - שיטלו ממנה את בליטת העיגול להשוות את אורך אמצעה לאורך צדדיה ותהא מרובעת[יט], **וְלאחר** מכן **תַּחְקַק** - שיטלו מעוביה הפנימי, **וְיֵשׁ בָּהּ אַמָּה לָאָן וְאַמָּה לָאָן,** הרי זה כאילו נחקקה ונחלקה **וְנִידּוֹן מְשׁוּם דִּיּוּמְד** [ציור ו ☜], **וְאִם לָאו אֵינוֹ נִידּוֹן מְשׁוּם דִּיּוּמְד.** מבאר רבה, **בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי, מָר** - רבי שמעון בן אלעזר **סָבַר,** באופן שצריך להכשיר את הדיומד על ידי ש'רואין אותה כאילו' וכו', **חַד רוֹאִין אֲמָרִינַן תְּרֵי רוֹאִין לָא אֲמָרִינַן** - פעם אחת 'רואים כאילו' אנו אומרים, אך שתי פעמים 'רואים כאילו' אין אומרים, ולכן באבן עגולה אינו מכשיר, שצריך לראותה כאילו חקוקה וכאילו חלוקה. **וּמָר** - רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה **סָבַר, אַפִּילּוּ תְּרֵי רוֹאִין נָמֵי אֲמָרִינַן** - שתי פעמים 'רואים כאילו' גם אומרים, ולכן מכשיר גם באבן עגולה. ותל הרי זה כאבן עגולה ותלוי במחלוקת התנאים הנזכרת בברייתא.

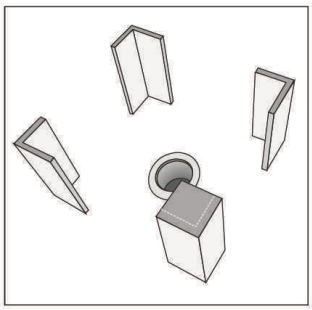

★

הספק הרביעי 'חיצ"ת: בָּעָא מִינַּיהּ אַבָּיֵי מֵרַבָּה, חִיצַּת הַקָּנִים קָנָה קָנָה פָּחוֹת מִשָּׁלֹשָׁה - מחיצה העשויה מקנים בודדים העומדים לכאן ולכאן כמו דיומד, באופן שכל קנה עומד בתוך שלושה טפחים מהקנה הסמוך לו, **נִידּוֹן מְשׁוּם דִּיּוּמְד אוֹ לָאו.** וצדדי הספק הם, האם הקילו כאן במחיצה גרועה שהיא משתי ללא ערב, או לא התירו אלא במחיצה שהיא משתי וערב[כ]. **אָמַר לֵיהּ רבה לאביי, תְּנִיתוֹהָ** - שנינו דין זה בברייתא, **הָיָה שָׁם** [-בסמוך לבור] **אִילָּן, אוֹ גְּדֵר** של אבנים[כא], **אוֹ חִיצַּת הַקָּנִים, נִידּוֹן מְשׁוּם דִּיּוּמְד** [ציור ז ☜]. **מַאי**

לָאו, 'חיצת הקנים הכוונה למחיצה העשויה מקנים **קָנָה קָנָה פָּחוֹת מִשָּׁלֹשָׁה,** ומבואר שנחשב לדיומד. **דוחה הגמרא: לָא,** כוונת הברייתא **לְגוּדְרִיתָא דְּקָנֵי** - קבוצת קנים המחוברים יחד למטה בעין אחד סמוך לקרקע, ולמעלה משלושה טפחים הם מתפרדים זה מזה[כב], והם נידונים כדיומד, אבל מחיצה מקנים בודדים שאף מלמטה יש רווח בין קנה לקנה, מחיצה גרועה היא, ואינה נידונת כדיומד.

שואלת הגמרא: אִי הָכִי הֵיכִי אֵילָּן - אם 'חיצת הקנים' היינו קנים שמחוברים יחד למטה, מה חידוש יש בדבר, הרי זה ממש כאילן שלמטה הוא רחב ולמעלה הוא נפרד לענפים מרוחקים זה מזה, ומדוע הוסיפה הברייתא לומר 'חיצת הקנים'. **משיבה הגמרא: וְאֶלָּא מַאי** - אלא מה פירוש 'חיצת הקנים', **קָנָה קָנָה פָּחוֹת מִשָּׁלֹשָׁה,** אם כן **הֵיכִי גָּדֵר,** שאף מחיצה של שתי בלבד נקראת גדר[ל]. **אֶלָּא מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר** - מה יש לך לומר כדי לבאר את הברייתא, **תְּרֵי גַּוְונֵי גָּדֵר** - שני סוגי גדר באה הברייתא לפרט, גדר אבנים[לא], וגדר העשויה מקנים שהיא משתי ללא ערב, אם כן **הָכָא נָמֵי תְּרֵי גַּוְונֵי אִילָּן** - כמו כן אפשר לבאר את הברייתא ש'חיצת הקנים' היינו קנים המחוברים יחד למטה, ושני סוגי אילן פירטה הברייתא, אילן שלם ששייך לומר שרואין אותו כאילו יחקק ויחלק, וקבוצת קנים שעל אף שלא שייך בה לומר כן, נידונת כדיומד הואיל ומלמטה הכל עץ אחד[לב]. אבל קנה קנה פחות משלושה אינו נידון כדיומד.

אִיבָּא דְּאָמְרֵי, גּוּדְרִיתָא דְּקָנֵי קָא מִיבָּעְיָא לֵיהּ - יש שאמרו שאביי שאל מרבה מה הדין ב'גודריתא דקני', וכך שאלו: **גּוּדְרִיתָא דְּקָנֵי** - קנים המחוברים יחד למטה כקנה אחד ולמעלה הם מתפרדים זה מזה, **מַאי** - האם נידונים משום דיומד או לא[לג]. **אָמַר לֵיהּ** רבה לאביי, **תְּנִיתוֹהָ** - שנינו דין זה בברייתא, **הָיָה שָׁם גָּדֵר אוֹ אִילָּן אוֹ חִיצַּת הַקָּנִים נִידּוֹן מְשׁוּם דִּיּוּמְד. מַאי לָאו** - לאיזו מחיצה קוראת הברייתא 'חיצת הקנים', האם לא **לְגוּדְרִיתָא דְּקָנֵי,** הרי שהיא נידונת משום דיומד[לד]. **דוחה הגמרא: לָא,** הברייתא קוראת 'חיצת הקנים' למחיצה שעשויה מקנים נפרדים ובין **קָנָה לְקָנָה פָּחוֹת מִשָּׁלֹשָׁה** טפחים[לה]. **שואלת הגמרא: אִי הָכִי הֵיכִי גָּדֵר** - אם כן מה חידוש יש בדבר הרי זה ממש כגדר, ומדוע הוסיפה הברייתא לומר 'חיצת הקנים'. **עונה הגמרא: וְאֶלָּא מַאי** - אלא מהו 'חיצת הקנים' **גּוּדְרִיתָא דְּקָנֵי,** אם כן **הֵיכִי אֵילָּן. אֶלָּא מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר** - מה יש לך לומר כדי לבאר את הברייתא,

---

את הטלטול בשפת הבור אלא נעשה מאיליו, שהרי להלן בסמוך מבואר שגדר נידונת כדיומד הגם שלא נעשתה ביחוד לשם דיומד, אלא הגמרא מסתפקת היות ודיומד נעשה בשביל היכר, ובתל אין כל כך היכר שלא רואים מחיצות לכאן ולכאן, ואין זה אלא מדין 'רואין' כמבואר להלן, שמא לא יועיל משום דיומד. ריטב"א (בסה"נ). כו. **כלומר,** אחר שיטול בליטת העיגול תתפוך האבן למרובעת, ובמרובעת אורך האמצע שווה לאורך הפאות, בשונה מעיגול שאורך האמצע [קוטר] הוא הגדול ביותר. כז. **כלומר,** אף שלעיל (מז:) מבואר שמחיצה העשויה משתי ללא ערב נחשב לעומר גמור, שמא כאן גבי פסים, שהפרוץ מרובה על העומד, אינו נחשב למחיצה אלא מחיצה משתי וערב בלבד. ריטב"א (ד"ה נמצא). כח. **רש"י** בסוכה (כה: ד"ה לו גגלן). כט. **ובין** קנה לקנה פחות משלושה טפחים. גאון יעקב (ד"ה נמצא). וראה ריטב"א (ד"ה ונמצינ"ל). ל. **ריטב"א** (ד"ה סיעה). לא. **לחדש** שאפילו שהגדר היתה שם מתחילה ולא נעשתה לשם דיומד, נידונת כדיומד. גאון יעקב (ד"ה אי נמי גוזין). לב. **ובאותו** מקום שהם מחוברים לעץ אחד הרי שייך לומר רואים כאילו חקוק וחלוק. לג. **הצד** שגודריתא דקני לא נידון משום דיומד, משום שאי אפשר לומר בו 'רואין' כרגיל, שכן עוביו אינו מגיע לעשרה טפחים, שמשלושה טפחים ולמעלה אין בו אלא קנים, [ורצריך לומר 'רואין כל שאילו יחלק ויחקק' על החלק האחד שסמוך לקרקע, ועל הקנים האמצעיים צריך לומר שכאילו אינם. גאון יעקב (ד"ה גודריתא)]. על פי רש"י (ד"ה מאי לאו). ועור הוסיף הגאון יעקב (שם) שבגודריתא דקני ישנו חסרון נוסף, שכן גם אחר שנאמר 'רואין', משלושה טפחים ולמעלה לא תהיה המחיצה אלא של שתי בלבד, ומאחר שיש בה שני חסרונות אינה נידונת משום דיומד. לה. **שאף** על גב שאין עוביה אחד עד גובה עשרה כמו אילן, מכל מקום אומרים 'רואין'. רש"י (שם, על פי גירסת המהר"ם (מובא על דף כ) 'ראין עוביו אחד בגובה עשרה']. לו. **לפי** האיכא דאמרי קנה קנה פחות משלושה עדיף מגודריתא דקני שכן הוא בצורת דיומד ולא צריך לומר בו 'רואין'. רש"י (ד"ה לפי).

תְּרֵי גַּוְונֵי אִילָן - הברייתא באה לפרט שני סוגי אילנות שנחשבים כדיומד, אילן שלם ששייך לומר בו רואים כאילו יחלק ויחקק, וגודריתא דקני שאף על גב שלא שייך בה 'רואים', מכל מקום נידונת כדיומד[א]. אם כן **הָכָא נַמִּי תְּרֵי גַּוְונֵי גָּדֵר** - כמו כן אפשר לבאר את הברייתא ש'חצת הקנים' היינו קנים נפרדים שבין אחד לחבירו פחות משלושה, ושני סוגי גדרות פירטה הברייתא, גדר שלימה וגדר העשויה מקנים שאין בה אלא שתי.

★

הספק החמישי 'חצ"ר', חצר שראשה נכנס לבין הפסין מהו.

חצירות הפתוחות למבוי, מותר מן התורה לטלטל מהחצירות למבוי ומהמבוי לחצירות, שהכל רשות היחיד. ואולם חכמים אסרו לטלטל מרשות היחיד שבבעלות זו לרשות היחיד שבבעלות אחרת, ומאחר שלכל החצירות יש דיורים במבוי, דיורי חצר אחת אוסרת על חברתה, ואסורים לטלטל מהחצירות למבוי ומהמבוי לחצירות עד שיערבו כל החצירות יחד, שאז הן כרשות אחת ומותרים בטלטול. **הגמרא שלפנינו דנה מה הדין בחצר שפתוחה לתוך השטח שבין הפסים שעל הבאר, האם מותר לטלטל מהחצר לשם: בָּעָא מִינֵּיהּ אַבָּיֵי מֵרַבָּה, חָצֵר שֶׁרֹאשָׁהּ נִכְנָס לְבֵין הַפָּסִין**, כלומר שהיא פתוחה לשטח שבין הפסים [ציור א], **מַהוּ** - האם מותר **לְטַלְטֵל מִתּוֹכָהּ לְבֵין הַפָּסִין, וּמִבֵּין הַפָּסִין לְתוֹכָהּ.** וצדדי הספק הם, האם התשמיש שהרבים עושים בין הפסים מחשיבו כרשות שיש בה דיורים, ואסור להוציא מהחצר לשם, כפי שאסור לאדם להוציא מרשותו לרשות חבירו. או שהשתמשותם שם אינה נחשבת כדיורים מאחר שאינה אלא עראית, והרי זה כרשות היחיד שאין בה דיורים, שמותר לאדם לטלטל בינה לבין חצירו[ב]. **אָמַר לֵיהּ** רבה לאביי, **מוּתָּר**, שלא נחשב התשמיש שעושים בין הפסים כדיורין לאסור על בני החצר. הוסיף אביי ושאלו, **שָׁתִים מַאי** - מה הדין בשתי חצירות סמוכות זו אצל זו ומחיצה ביניהן, ופתוחות בראשן לבין הפסים [ציור ב], האם גם במקרה כזה מותר לטלטל מהחצירות לבין הפסים. וצדדי הספק הם, שאפילו אם נאמר שתשמיש עולי הרגלים בין הפסים אינו נחשב כדיורים לאסור על בני החצר, מכל מקום כיון ששתי חצירות פתוחות לשם, שמא התשמיש שהם משתמשים שם כאדם המשתמש בחצר שלפני ביתו, נחשב כדיורין, ושניהם אוסרים זה על זה. או שמא אף תשמשים שם אינו חשוב, כיון שהמקום פתוח ומפולש לכל צד ועשוי לשמש לדלות מים מהבורות. **אָמַר לֵיהּ** רבה, **אָסוּר**[ג].

רב הונא ורבא נחלקו מה הדין אם שתי החצירות הפתוחות לבין הפסים עירבו ביניהן: אָמַר רַב הוּנָא, שְׁתַּיִם אָסְרִין וַאֲפִילּוּ עֵירְבוּ - מה שאמר רבה שכאשר שתי חצירות פתוחות לבין הפסים אסור לטלטל מהחצר לבין הפסים ומבין הפסים לחצר, היינו אפילו אם יש פתח במחיצה שבין שתי החצירות ועירבו 'עירוב חצירות' ביניהן דרך הפתח, שנמצא שהכל רשות אחת ואינן אוסרות זו על זו, מכל מקום עדיין אסורים לטלטל מהחצירות לבין הפסים ומבין הפסים לחצירות. ולא מעיקר הדין, אלא משום **גְּזֵירָה, שְׁמָא** בני אדם הרואים אותם מטלטלים מהחצירות לבין הפסים לא ידעו שיש פתח בין החצירות, **ויאמְרוּ עֵירוּב מוֹעִיל לְבֵין הַפָּסִין** - ויהיו סבורים שהטעם שהחצירות אינן אוסרות זו על זו בבין הפסים, כיון שתי חצירות הפתוחות למבוי אחד שאסור להוציא למבוי עד שיעשו שיתוף מבואות, היינו משום שהחצירות עשו שיתוף מבואות דרך בין הפסין. ומתוך כך יבואו להתיר טלטול מבין הפסים לחצירות גם כאשר באמת אין פתח בין החצירות, ונשתתפו החצירות דרך בין הפסים. אולם למעשה אין הדין כן, ולא מועיל לעשות 'שיתופי מבואות' דרך בין הפסים, כי לא תיקנו חכמים 'שיתופי מבואות' אלא במבוי שהוא סתום ואורכו יתר על רוחבו, אבל לא בבין הפסים שהוא מפולש מארבע רוחות.

רָבָא אָמַר, אִם עֵירְבוּ החצירות, **מוּתָּר** לטלטל מתוכן לבין הפסים ומבין הפסים לתוכן, שכיון שעירבו דרך פתח שביניהם הרי הן רשות אחת, ולגזירה שאמר רב הונא אין חוששים.

אביי מביא ראיה לדברי רבא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרָבָא, תָּנְיָא הַמְטַיֵּיחַ לְךָ - שנינו ברייתא המסייעת לדבריך, חָצֵר שֶׁרֹאשָׁהּ אֶחָד נִכְנָס לְבֵין הַפָּסִין מוּתָּר לְטַלְטֵל מִתּוֹכָהּ לְבֵין הַפָּסִין וּמִבֵּין הַפָּסִין לְתוֹכָהּ, אֲבָל שְׁתֵּים אֲסוּרוֹת. בָּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שבשתי חצירות אסור, **כְּשֶׁלֹּא עֵירְבוּ** החצירות ביניהן, **אֲבָל אִם עֵירְבוּ מוּתָּרִין. שואלת הגמרא: לֵימָא תְּיוּבְתָּא דְּרַב הוּנָא** - האם נאמר שתהיה מכאן פירכא לרב הונא שאמר שאף שעירבו ביניהן אסור. **דוחה הגמרא: אָמַר לָךְ רַב הוּנָא, הָתָם** - שם בברייתא מדובר **דְּהַדְרָן וְעָרְבָן** - שנפרצה פירצה גדולה בסוף המחיצה שבין החצירות, שהכל רואים שהחצירות אחת היא [ציור ג], ואין לחשוש שמא יאמרו, עירוב מועיל לבין הפסים, ולכך מותרים לטלטל.

★

הספק השישי, 'שיבש"ה' יבשו המים שבבאר בשבת[ד].

בָּעָא מִינֵּיהּ אַבָּיֵי מֵרַבָּה, הניח דיומדין על שפת הבור כדי להתיר לטלטל מהבור אל בין הדיומדין, **וְיָבְשׁוּ הַמַּיִם** שבבור **בָּאמצַע שַׁבָּת, מַהוּ** לטלטל בין הפסים. האם כיון שכבר הותר בשבת זו לטלטל שם, גם כעת שיבשו המים מותר[ה]. או שמא אין הדיומדין מתירין לטלטל אלא משום המים שבבור, וכעת שיבשו המים, בטלה הסיבה ובטל ההיתר. **אָמַר לֵיהּ** רבה לאביי, **קָלָיְם נְעָשׂית מְחִיצָה, אֶלָּא בְּשֶׁבִּיקֵּל מַיִם** - וכי מחיצה כזו מותרת בסתם, הלא לא הותרה אלא בשביל שאיבת מים, ומאחר **שַׁמַּיִם אֵין כָּאן, מְחִיצָה אֵין כָּאן,** ואסור לטלטל.

רבין מסתפק מה הדין בחורי מים לבור באמצע השבת: בָּעֵי רָבִין, יָבְשׁוּ הַמַּיִם בָּאמצַע הַשַּׁבָּת וחזרו **וּבָאוּ** גשמים לבור בְּהמשך **הַשַּׁבָּת, מַהוּ** לטלטל בין הפסים. האם חזרו הפסים להתירם הראשון בתחילת השבת שהיה מותר לטלטל בתוכם, או לא[ו]. **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרבין, **יָבְשׁוּ** המים **בְּשַׁבָּת לֹא תֵּיבָּעֵי לָךְ** - אין לך להסתפק **דְּבָעֵי מִינֵּיהּ חֲמָר וְקָשִׁיט לִי דְּאָסִיר** - שאלתי את

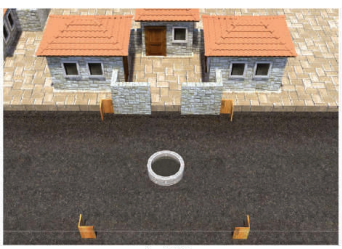

ציור א

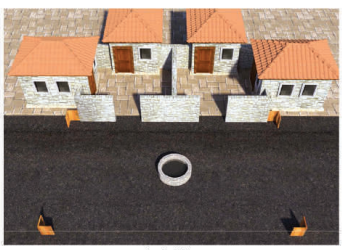

ציור ב

ציור ג

א. **על** פי רש"י לעיל (יח: ד"ה תרי גווני לולן), עיין שם. ב. **ריטב"א** (ד"ה כעפ - הלפטון). ג. **ריטב"א** (ד"ה ואפילו) יערבו שתי החצירות יחד דרך פתח שביניהן גם אסורות, מטעמו של רב הונא בסמוך. רש"י (ד"ה לפטון). ה. **לכאורה** אם ידע אביי בבייתא זו המבואר בה דיני חצירות הפתוחות לבין הפסים, מה הסתפק ברין זה ושאל את רבה. וכתב הריטב"א (ד"ה ל"ל לפניי), שלא ידע אביי אם בבייתא זו מוסכמת היא, או שלא ידע פירושה. ו. **כן** ביאר רש"י (ד"ה דהדרן), ולשון הבייתא 'כמה דברים אמורים בשלא עירבו' היינו כשלא נפרצה אותה פירצה ביניהן, 'אבל עירבו' היינו שנפרצה ביניהן. על פי הריטב"א (שם). מהציור המובא במהרש"ל (כלים"א שם) מבואר, שהבין שנפרצה פירצה בין החצירות לצד תחילת החצר ולא לצד הפסים. ובגנזי יוסף (שם) כתב, שיותר נראה לפרש ברש"י שנפרצה פירצה ביניהם סמוך לבין הפסים שגלוי לכל העוברים בין הפסים שרשות אחת היא. ז. **ספק** זה הוא על כל פסי ביראות, ואינו קשור לנושא הקודם העוסק בחצירות הפתוחות לבין הפסים. רש"י (ד"ה יבשו - הלפטון). ח. **כמו** שאומרת הגמרא לעיל (יז:), 'שבת הואיל והותרה הותרה'. ט. **כך** ביאר רש"י (ד"ה יבשו - שמע), אמנם הריטב"א (ד"ה יבשו) ביאר, שהם שני

רבה' ופשט לי לאיסור. **ובאו** מים בשבת **נמי לא תיבעי ליך** - גם אין לך להסתפק שודאי מותר לטלטל שם, **דהוה ליה מחיצה העשויה בשבת**, שכשבאו גשמים לבור באמצע השבת, נעשו הדיומדין העומדים סביבות הבור כמחיצה להתיר לטלטל שם, **ותניא כל מחיצה העשויה בשבת, בין בשוגג בין באונס בין ברצון, שמה מחיצה**[יא].

מקשה הגמרא: ולאו איתמר עלה - וכי לא נאמר בבית המדרש על ברייתא זו, **אמר רב נחמן, לא שנו** שמחיצה העשויה בשבת שמה מחיצה **אלא לזרוק** - לענין הזורק מרשות הרבים לתוכה שחייב, שמן התורה ודאי מחיצה היא, **אבל** להתיר **לטלטל** בתוכה כדין רשות היחיד, **לא**, מפני שחכמים גזרו עליה. **מתרצת הגמרא: כי איתמר דרב נחמן אמזיד איתמר** - דברי רב נחמן נאמרו על מחיצה הנעשית במזיד, שקנסו חכמים ואסרו לטלטל בתוכה, אבל מחיצה שנעשית בשוגג מותר לטלטל בתוכה, וזו שנעשית מאליה כל שכן שמותר לטלטל בתוכה.

★

הגמרא מביאה הלכה בענין פסי ביראות: אמר רבי אלעזר, חזורק מרשות הרבים **לבין פפי הביראות** בשוגג, **חייב** חטאת, שרשות היחיד גמורה היא. **מקשה הגמרא: (אמר ליה) פשיטא**, שהרי **אי לאו מחיצה היא** - אם אין הפסים נחשבים למחיצה מדאורייתא להחשיב בין הפסים רשות היחיד לענין זריקה, **היכי משתרי ליה למלאות** - היאך התירו לו חכמים משום דחוק למלאות ולהוציא מים מהבור שהוא רשות היחיד אל בין הפסים שהוא רשות הרבים. **משיבה הגמרא: לא צריכא** - לא הוצרך רבי אלעזר להשמיענו שרשות היחיד היא, אלא באופן **דעבד בעין פפי ביראות ברשות הרבים** - שהניח ארבעה דיומדין באמצע רשות הרבים במקום שאין כלל בור, **וזרק** מרשות הרבים **לתוכה**, והשמיענו שאף אלו מחיצה גמורה הם, **וחייב**.

מקשה הגמרא: הא נמי פשיטא, שהרי **אי לאו דבעמקא מחיצה היא, גבי בור היכי משתרי ליה למלקלקי** - אם לא שדיומדין העומדים ברשות הרבים נחשבים כמחיצה, כיצד כשהם עומדים על שפת הבור מותר לטלטל ביניהם. **משיבה הגמרא: לא צריכא** - לא הוצרך רבי אלעזר להשמיענו דין זה, אלא לחדש **שאף על גב דקא בקעי בה רבים** - שרבים עוברים בין הדיומדין בכל אופן נחשב כמחיצות.

מקשה הגמרא: ומאי קא משמע לין דלא אתו רבים ומבטלי מחיצתא - שאין הרבים העוברים בין הדיומדין מבטלים אותם מלהיות מחיצה. **הא אמר רבי אלעזר חדא זימנא** - והרי רבי אלעזר כבר אמר פעם אחת דין זה. **דתנן** (לעיל כב.) גבי היתר הפסים, **רבי יהודה אומר, אם היתה דרך רשות הרבים מפסקתן** - מפסיקה בין הדיומדין, שאין שם דרך אחרת אלא ביניהם, **ומלמדת** לדרך הרבים **להדדין**, משום שדריסת הרבים מבטלת המחיצות. **וחכמים אומרים אינו צריך**. ושנינו עליה בגמרא, **רבי יוחנן ורבי אלעזר האמרי תרוויהו באן הודיעך** התנא [-חכמים], כמה גדול **כחן של מחיצות**, שאינן מתבטלות משום מעבר הרבים ביניהן. **משיבה הגמרא: אי מהתם** - אילו מדברי רבי אלעזר על המשנה שם, **הוה אמינא 'באן' ולא קבירא ליה** - רבי אלעזר אומר על דברי חכמים שכאן הודיעו כוחן של מחיצות, אך הוא עצמו אינו סובר כן[יב]. **קא משמע לין** - משמיע לנו רבי אלעזר, שהזורק לפסי ביראות בשבת חייב על אף שעוברים שם רבים, ומכך אנו יודעים ש'באן' **ומקבירא ליה** - מה שאמר רבי אלעזר 'כאן הודיעך כחן של מחיצות', אף הוא עצמו סובר כן.

מקשה הגמרא: אם כן **ולימא הא ולא בעי הך** - די שיאמר רבי אלעזר שהזורק בשבת לבין הפסים שעוברים שם רבים חייב, ולא יצטרך לומר על דברי חכמים במשנה 'כאן הודיעך כחן של מחיצות'. **משיבה הגמרא:** אכן רבי אלעזר לא אמר כן על דברי חכמים, אלא **הדא מתלתל חבירתה איתמר** - לאחר שאמר רבי אלעזר שיטתו שהזורק לבין הפסים חייב, מתוך דבריו אלו שנו תלמידיו בשמו על דברי חכמים, 'כאן הודיעך כחן של מחיצות'.

★

שנינו במשנה: מותר להקריב בבאר וכו' ובלבד שתהא פרה ראשה ורובה בפנים ושותה.

הגמרא מסתפקת האם בהמה העומדת ברשות הרבים ורוצה להשקותה ברשות היחיד, צריך שתכניס ראשה ורובה למקום שהיא שותה, או לא. ומנסה הגמרא לפשוט זאת ממשנתנו. הגמרא מקדימה ומביאה משנה מפרק 'המוצא תפילין' (לקמן עט.). **אומרת הגמרא: תנן התם**[טס]**, לא יעמוד אדם ברשות הרבים** וישטיר צוארו **וישתה ברשות היחיד**. וכן לא יעמוד **ברשות היחיד** ויוציא כלי השתיה עמו, ויתחייב חטאת. **אלא אם כן מכניס ראשו ורובו למקום שהוא שותה**, שאז אין חרשיש שמא ימשך למקום עמידתו.

ספיקות: א. יבשו מים בשבת מהו. ב. באו מים באמצע השבת מהו. כלומר שיבשו המים בשבת ובו ביום חזרו. והוו שהשיב לו אביי, 'יבשו בשבת לא תיבעי לך וכו' באו נמי לא תבעי לך' שמשמע שבשני דברים אלו נסתפק. וליישב שיטת רש"י כתב הר"ן (ד"ה פשיטא), שגם לפי רש"י 'יבשו מים בשבת' הוא ספק בפני עצמו כמו שמשמע מדברי אביי, אלא שרש"י בא לפרש שהספק 'באו מים בשבת' הוא רק באופן שבתחילת השבת היה מים בבור ואחר כך יבשו המים ושוב חזרו ובאו. אבל אם יבשו מלפני השבת ובשבת באו מים, ודאי שאסור, כיון שלא היה כלל שעת היתר בתחילת השבת. אמנם המגיד משנה (שבת פ"ו ה"ל) כתב בדעת הרמב"ם, שאפילו אם יבשו המים מלפני שבת, אם חזרו ובאו בשבת מותר לטלטל שם. ג. **שחיה** רבו של אביי ולכן קראו 'מר'. רש"י (ד"ה

מימיו ממנה). יא. **כתב** הר"ן (שם), שלפי רש"י (ד"ה יבשו - שמע) [שרבין המסתפק רק באופן שהמים יבשו בשבת וחזרו, אבל יבשו מערב שבת וחזרו פשיטא שאסור, וכפי שביארו הר"ן, הובא בהערה לעיל] צריך לדחוק שמחיצה הנעשית בשבת שמה מחיצה, דווקא אם היתה כבר בכניסת השבת ונפלה וחזרה ונעשית, אבל אם לא היתה קיימת בכניסת השבת ונעשית בשבת לאו שמה מחיצה. יב. **אלא** סובר כרבי יהודה, כמו שמבארת הגמרא להלן (כג.), על רבי יוחנן בן זוגו שאמר מימרא זו והוא עצמו אינו סובר כן, וכיון שכך, קרוב לומר כן גם לרבי אלעזר, שהרי שניהם אמרו מימרא זו. ריטב"א (ד"ה לימא). יג. **בן** הוא דרך הגמרא לומר בלשון 'תנן התם' על אף שהיא משנה באותה המסכת. ריטב"א (ד"ה תנן).

וְכַן הַדִּין גַּגַּת [-מקום דריכת ענבים], לענין מעשר, שמבואר במשנה (מעשרות פ״ד מ״ד) שמותר לשתות יין בעמדו על הגת בלא מעשר כיון שהיא שתיית עראי[א], אבל אם הוציא את היין לחוץ, הרי זו שתיית קבע וחייב במעשר[ב]. לכך לא יעמוד אדם מחוץ לגת וישתה בתוך הגת, אלא אם כן הכניס ראשו ורובו לתוך הגת[ג].

מסתפקת הגמרא: גַּבֵּי אָדָם העומד ברשות זו ושותה ברשות אחרת **הָא אַמַּר דְּכַעֵי רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ** - הרי נתבאר במשנה שצריך שיהיה ראשו ורובו בתוך הרשות ששותה שם, אך **גַּבֵּי פֵּרָה** העומדת ברשות הרבים ורוצה להשקותה ברשות היחיד, יש להסתפק **מִי בָּעִינַן לֵיהּ רֹאשָׁהּ וְרוּבָּהּ** - האם צריך שתכניס ראשה ורובה למקום שהיא שותה, **אוֹ** שמא **לָא** צריך. האם דווקא באדם השותה אנו חוששים שמא יוציא הכלי עמו, אבל המשקה בהמתו הלא אפילו אם תימשך החבצה אין בכך כלום. או שמא אף בזה חוששים שמא האדם המשקה יוציא את הכלי אחריה.

ומבארת הגמרא באיזה אופן יש להסתפק: כָּל הֵיכָא דְּקָא נָקְטִי מָנָא וְלָא נָקְטִי לֵיהּ - באופן שהאדם מחזיק בכלי שהיא שותה ממנו, ואינו אוחז באפסר צוארה למנוע ממנה להפנות ראשה החוצה, **לָא תִּיבְעֵי לָךְ דְּאִי כַּעֵי רֹאשָׁהּ וְרוּבָּהּ מְיָגְיָו** - צריך שיהיה ראשה ורובה בפנים, שאם לא כן, ודאי חוששים שמא תפנה ראשה לחוץ וימשך הוא אחריה ויוציא את הכלי מרשות היחיד לרשות הרבים. **כִּי תִּבְעֵי לָךְ הֵיכָא דְּנָקְטִי מָנָא וְנָקְטִי לֵיהּ** - באופן שמחזיק גם בכלי וגם בפרה, **מַאי**, האם צריך שיהיה ראשה ורובה בפנים או לא[ד].

הגמרא מנסה לפשוט את הספק ממשנתנו: אָמַר לֵיהּ תָּנֵי תִּתּוֹהּ - שנינו זאת במשנתנו (לעיל יח:) לגבי פסי ביראות ׳מותר להקריב [את הפסים] לבאר **וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא הַפָּרָה רֹאשָׁהּ וְרוּבָּהּ מְבַפְנִים וְשׁוֹתָה, כְּאִי לָאו, דְּנָקְטִי לֵיהּ וְנָקְטִי מָנָא** - שהוא מחזיק בה ומחזיק בכלי, ואף על פי כן מבואר במשנה שצריך שיהיה ראשה ורובה בפנים.

דוחה הגמרא: לָא, אפשר לומר שבמשנה מדובר **דְּנָקְטִי מָנָא וְלָא נָקְטִי לֵיהּ** - שמחזיק בכלי ולא מחזיק בה, ולכן צריך שיהיה ראשה ורובה בפנים, אבל אם מחזיק גם בה אין צריך שיהיה ראשה ורובה בפנים.

מקשה הגמרא על ההדיה: וְכִי נָקְטִי מָנָא וְלָא נָקְטִי לֵיהּ מִי שָׁרֵי - וכי מותר לתת מים לפני פרתו בפסי ביראות כאשר הוא מחזיק בכלי ואינו מחזיק בה, ואפילו שהפסין עשויים כתיקונם, שהפרה ראשה ורובה בפנים, **וְהָתַנְיָא** גבי פסי ביראות (נקמן כח:), **לֹא יִמָּלֵא אָדָם מַיִם וְיִתֵּן בְּשֶׁבֶת לִפְנֵי בְהֶמְתּוֹ** ויחזיק הכלי בידו בעוד שהיא שותה, **אֲבָל מְמַלֵּא הוּא** מהבאר **וְשׁוֹפֵךְ** לפניה, **וְהִיא שׁוֹתָה מֵאֵילָיהּ.** הרי שכשאינו מחזיק בפרה[ה] אסור להחזיק בכלי לפניה כדי שתשתה, אף כשראשה ורובה בפנים[ו]. ואם כן לא שייך להעמיד משנתנו אלא במחזיק הכלי בהפרה, שאז מותר דווקא בראשה ורובה בפנים, ויש לפשוט משם מה שהסתפקנו במחזיק הכלי והפרה שצריך שיהיה ראשה ורובה בפנים.

דוחה הגמרא: לעולם מה שצריך שיהיה ראשה ורובה בין הפסים זהו רק כשמחזיק בכלי ולא בפרה, ובאופן זה מותר להשקותה, ולא קשה מהברייתא שאומרת שכשאינו מחזיק בפרה אסור לו להשקותה, שכן **הָא אִתְּמַר עָלָּהּ** - הרי על ברייתא זו נאמר, **אָמַר אַבָּיֵי הָכָא** - כאן בברייתא לא מדובר בכלל על בהמה העומדת ברשות הרבים וראשה ורובה בין הפסים, אלא מדובר **בְּבֶהְמָה** העומדת בבית, וחלונות פתוחים לפניה לרשות הרבים, ומתוקן לפניה **אֲבוּס[ז] הָעוֹמֵד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרוֹחַב אַרְבָּעָה** שהוא רשות היחיד, והבעלים נותנים לה שם תבן ומספוא מרשות היחיד, והיא מוציאה ראשה דרך החלון לאבוס ואוכלת. ומדובר **שֶׁרֹאשׁוֹ אֶחָד** של אותו אבוס **נָכְנָס לְתוֹךְ בֵּין הַפָּסִין[ח],** ובאה הברייתא להשמיענו, שלא יכלא מים מהבור, ויגביה הדלי על ראש האבוס, וילך דרך רשות הרבים וישלול את הדלי מעל האבוס, להניחו לפני בהמתו. ואף על גב שבעלמא מותר לאדם לעמוד ברשות הרבים ולשלול ברשות היחיד[ט], כאן אסור משום **גְּזֵרָה, דִּילְמָא חָזֵי לֵיהּ לְאָבוּס הָמְקֻלְקָל** - שמא בעוד שירצה להניח הדלי על ראש האבוס, יראה שראש האבוס שברשות הרבים מקולקל, **וְאָתֵי לְתַקּוּנֵיהּ** - ויצא לרשות הרבים לתקנו, **וְדָרֵא לֵיהּ לְדָלְיָא בְּהֲדֵיהּ** - וישכח וישא עמו את הדלי, **וְקָא מָשֵׁי מְרַשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים** - ונמצא מוציא מבין הפסים לרשות הרבים. לכך, לא יניח הדלי על האבוס ויטלטלנו, אלא ישפוך המים מהדלי על האבוס, והמים ילכו מאליהם עד ההבהמ׳ [ראה ציור].

מקשה הגמרא על דברי אביי: מדוע יש לגזור שמא ישכח ויטלטל את הדלי מבין הפסים לרשות הרבים, **וְכִי הָאִי גַּוְונָא מִי מִיחַיֵּיב** - וכי באופן שעוקר חפץ מרשות היחיד על מנת להניחו ברשות היחיד, ושכח והוציאו לרשות הרבים, האם מתחייב מן התורה, ששייך לומר שגזרו חכמים שלא יבוא לידי זה. **וְהָאָמַר רַב פָּפָּא אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַמַּפְנֶה חֲפָצָיו מְזִיזִין לְזָוִיּוֹת** ברשות היחיד, **וְנִמְלָךְ עֲלֵיהֶן** - וחזר בו מלהניחם בזוית זו **וְהוֹצִיאָן** לחוץ, **פָּטוּר,** כיון **שֶׁלֹּא הָיְתָה עֲקִירָה מְשֻׁנָּה רְאוּיָה לָהּ,** שבתחילה עקר על דעת להניח בזוית אחרת באותו רשות היחיד, ורק לאחר מכן נמלך והוציא לחוץ, ואין חייבים בשבת אלא על מלאכת מחשבת, דהיינו שנתכוין למלאכה, אלא ששכח ששבת היום, או שהיה סבור שהמלאכה מותרת בשבת, אבל כשלא נתכוין כלל למלאכה, פטור מחטאת. ומכיון שגם אם יוציא לרשות הרבים לא יבוא לידי חיוב חטאת, שהרי בעקירתו נתכוין להניחו בראש האבוס שהוא רשות היחיד, אין לחכמים לגזור שלא להניח הדלי על האבוס שמא יבוא להוציאו.

משיבה הגמרא: אכן אין טעם הגזירה כמו שאמרנו, **אֶלָּא** משום **שִׁמְנִין דְּמִתְתַּקֵּן לֵיהּ** - פעמים בעוד שירצה להניח הדלי על ראש האבוס בצדו שברשות הרבים יראה שהוא מקולקל שם, ויצא לרשות הרבים לתקנו והדלי עמו, **וְהָדַר מָנֵיץ לֵיהּ** - ובגמר התיקון יכניס הדלי לאבוס, **וְקָא מָנֵיץ** - ונמצא שהוא מכניס **מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לִרְשׁוּת הַיָּחִיד[י].**

אֵיפָא דְּאָמְרִי - יש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת. שנינו להלן (לט:) במשנה, לא יעמוד אדם ברשות הרבים ויישתה ברשות היחיד וכו׳ אלא אם כן מכניס ראשו ורובו למקום שהוא שותה, וכן בגת. **מבארת הגמרא: גַּבֵּי אָדָם** העומד ברשות זו ושותה ברשות אחרת **הָא קָאֲמְרִינַן דְּסָגֵי לֵיהּ בְּרֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ** - הרי נתבאר במשנה שמספיק שיכניס ראשו ורובו לתוך הרשות שהוא שותה, אך **גַּבֵּי פָּרָה** העומדת ברשות זו ורוצה להשקותה ברשות אחרת, יש להסתפק **מִי סָגֵי לֵיהּ בְּרֹאשָׁהּ וְרוּבָּהּ** - האם מספיק בכך שתכניס ראשה ורובה למקום שהיא שותה, **אוֹ לָא,** ואינו מותר אלא כשכל גופה ברשות שבה היא שותה.

וממשיכה הגמרא לבאר באיזה אופן יש להסתפק: הֵיכָא דְּנָקְטִי מָנָא וְנָקְטִי לֵיהּ - באופן שהוא מחזיק בכלי שהיא שותה ממנו ומחזיק גם בה, **לָא תִּיבְעֵי לָךְ,** דְּוודאי **סָגֵי לֵיהּ בְּרֹאשָׁהּ וְרוּבָּהּ** - מספיק שראשה ורובה בפנים[יא],

---

א. **ואפילו** אם מוגו את היין במים חמים, אינה נחשבת שתיית קבע אלא עראי ופטור ממעשר. רש״י (ד״ה וכן בגת), וראה לקמן (לט: ובכ״מ שם). ב. **פירות** טבל החייבים במעשרות ודגירן לא נגמרה מלאכתם כגון תבואה שקצרה ודשה ועדיין לא זרה אותה ולא מרחה, מותר לאכול מהם טבל אכילת עראי עד שתגמר מלאכתן, אבל לא אכילת קבע. משנה זו מבארת שהשתיה על הגת נחשבת לשתיית עראי, אבל אם הוציא את היין לחוץ, הרי זו שתיית קבע וחייב במעשר. ג. **הרי״ב״א** (ד״ה וכן בגת) מבאר הטעם שלא יעמוד מחוץ לגת וישתה מהגת עד שיכניס ראשו ורובו, משום שכשגופו מחוץ לגת, שתיתו נחשבת שתייה מחוץ לגת וקבע, עד שיהא ראשו ורובו על הגת. אולם במאירי (ד״ה וכן בגת) מבואר שאם ראשו על הגת, זו נחשבת שתיית עראי אף שגופו בחוץ, אלא שחרשים שמא ימשך ראשו אחר גופו חוץ לגת, אבל כשראשו ורובו בגת אין חוששים. וכן פירש הרא״ש (מעשרות פ״ד מ״ד אות ב) והרע״ב (שם). ד. **ארבעה** אופנים שייך בהשקיית הבהמה: א. נקיט מנא ונקיט לה. ב. נקיט מנא ולא נקיט לה. ג. לא נקיט לה ולא נקיט מנא. ד. נקיט לה ולא נקיט מנא. ובשני האופנים שלא נקיט מנא, אין להסתפק כלל, ופשיטא שאין צריך שתהא ראשה ורובה בפנים, שהרי אין שום חשש הוצאה, וסוגייתנו אינה אלא בנקיט מנא, או דנקיט לה או דלא נקיט לה. ריטב״א (ד״ה סיכלי). ה. **ודאי** מדובר בברייתא כשאינו מחזיק בפרה, שאם מדובר במחזיק בכלי ובפרה ואפילו בזה אסור, אם כן מתי נאמר במשנה גבי פסי ביראות שצריך שיהיה ראשה ורובה בפנים, וכי מתי זה יועיל, אלא ודאי במשנה מדובר במחזיק בפרה ולכך מועיל ראשה ורובה בפנים, ובברייתא מדובר באינו מחזיק בפרה ולכך אינו מועיל אף אם ראשה ורובה בפנים. רש״י (ד״ה גַּגַּת) ותוספות (ד״ה ומפקיע). ו. **ואין** לומר שהברייתא עוסקת באין ראשה ורובה בפנים ולכן אסור להשקותה, אבל אם ראשה ורובה בפנים מותר להשקותה אפילו באינו מחזיק בה. שכן משמע שהברייתא מוסיפה על המשנה שמדברת שראשה ורובה בפנים, ועל זה אומרת הברייתא שבלא נקיט לה אסור. תוספות (שם). ז. **מקום** המיועד למאכל הבהמות. מצודת ציון (לשון ב ג). ח. **ראה** ציור להלן. ט. **כמבואר** במשנה לקמן (שם:). רש״י (ד״ה ולא). י. **ואז** אף אם יראה שהאבוס מקולקל ולך לתקנו, לא יהיה כלום בידו, שהרי כשיסך המים על האבוס הניח את הדלי שם, בין הפסים. תוספות (ד״ה ומפקיע). פירשנו על פי רש״י (שם) שמדובר שהבהמה עומדת בבית, ואוכלת מהאבוס שברשות הרבים דרך חלון, אמנם תוספות (שם) כתבו שבחוץ דחק רש״י לפרש כן, אלא מדובר שהבהמה עומדת ברשות הרבים, ואוכלת מהאבוס שעומד ברשות הרבים וראשו נכנס לבין הפסים. יא. **ועקירתו** מרשות הרבים היתה על דעת להניחו ברשות היחיד (רמ״ש ד״ה ואיכא), וחייב על זה חטאת, לכן ראוי להחכמים לגזור שלא לבוא לידי כן. יב. **שהרי** במשנתנו (יח:) שנינו ׳ובלבד שתהא פרה

אֲפִילּוּ כִּי תֵּיבָעֵי לָךְ, דְּנָקֵיט מְנָא וְלָא נָקֵיט לָהּ - באופן שמחזיק את הכלי ולא מחזיק בפרה, **מַאי**, האם מספיק שראשה ורובה בפנים, או לאו?

הגמרא מנסה לפשוט את הספק ממשנתנו: אֲמַר לֵיהּ, תְּנִיתוּהָ - שנינו זאת במשנה (לעיל יח.), 'מותר להקריב [את הפסים] לבאר **וּכְלֵבַד שֶׁתְּהֵא פָּרָה רֹאשָׁהּ וְרוּבָּהּ מְבַפְנִים וְשׁוֹתֶתְהּ' מַאי לָאו, דְּנָקֵיט מְנָא וְלָא נָקֵיט לָהּ** - שהוא מחזיק בכלי ואינו מחזיק בה, ומבואר במשנה שמספיק שראשה ורובה בפנים.

דוחה הגמרא: לָא, אפשר לומר שמדובר במשנה **דְּנָקֵיט מְנָא וְנָקֵיט לָהּ** - שמחזיק בכלי ומחזיק בה ולכן מספיק שראשה ורובה בפנים, אבל אם אינו מחזיק בה צריך שתהיה כולה בפנים.

מביאה הגמרא ראיה לדחיה: וְהָכְתִיב נְפִי מִכְתָּבְרָא להעמיד את משנתנו, במחזיק בכלי ובפרה, **דְּאִי נָקֵיט מְנָא וְלָא נָקֵיט לָהּ** - שאם תאמר שמדובר במשנה שמחזיק בכלי ואינו מחזיק בה, **מַי שְׁרֵי** - וכי מותר להשקותה באופן זה, **וְהָתַנְיָא,** לגבי פסי ביראות (נזקין כח:), **לֹא יִמָּלֵא אָדָם מַיִם וְיִתֵּן לְפָנֵי בְּהֶמְתּוֹ** ויחזיק הכלי בידו בעוד שהיא שותה, **אֲבָל מְמַלֵּא אָדָם מַיִם** מהבאר **וְשׁוֹתֵךְ לִפְנֵיהֶן, וְהֵיכִי שׁוֹתֶה מֵאֵילֵיךְ.** הרי שכשאינו מחזיק בפרה[יד] אסור להחזיק בכלי לפניה להשקותה. ואם כן, לא שייך להעמיד משנתנו אלא במחזיק הכלי והפרה.

דוחה הגמרא את הראיה: לעולם אפשר להעמיד משנתנו באופן שמחזיק בכלי ולא בפרה, ולא קשה מהברייתא, שכן **הָא אִיתְּמַר בָּלָּה** - הרי על ברייתא זו נאמר, **אָמַר אַבָּיֵי, הָכָא** - כאן בברייתא מדובר **בְּאַבּוּס הֶעָמֹד בָּרְשׁוּת הָרַבִּים גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרוֹחַב אַרְבָּעָה** שהוא רשות היחיד, **וְרֹאשׁוֹ נִכְנָס** לְתוֹך **בֵּין הַפָּסִּין**[טו], ובאה הברייתא להשמיענו שלא ימלא מים מהבור, ויגביה הדלי על ראש האבוס במקום שנכנס לבין הפסים, וילך דרך רשות הרבים ויטלטל את הדלי מעל האבוס, להניחו לפני בהמתו, משום **חֲזָקָה יֵשׁ לָהּ לְאַבּוּס הַמְקֻלְקָל וְאַתְּ תְּקַנּוֹגֵי וְדֵרֵי לֵיהּ דָּרְנוֹלָּא בַּהֲדֵיהּ וְקָא מָפֵיק מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים** - שפעמים שבעוד שירצה להניח הדלי על ראש האבוס, יראה שראש האבוס שברשות הרבים מקולקל, ויצא לרשות הרבים לתקנו, וישכח וישא עמו את הדלי, ונמצא מוציא מבין הפסים לרשות הרבים. הלכך, לא יניח הדלי על האבוס ויטלטלנו, אלא ישפוך המים מהדלי על האבוס, והמים ילכו מאליהם עד בהמה[טז].

מקשה הגמרא על דברי אביי: מדוע יש לגזור שמא ישכח ויטלטל את הדלי מבין הפסים לרשות הרבים, **וְכִי הַאי גַּוְונָא מִי מִיחַיֵּיב** - וכי באופן שעוקר חפץ מרשות היחיד על מנת להניחו ברשות היחיד, ושכח והוציאו לרשות הרבים, האם מתחייב מן התורה, ששייך לומר שגזרו חכמים שלא יבוא לידי זה. **וְהָאֲמַר רַב סְפָרָא אָמַר רַבִּי אַמִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַמְפַנֶּה חֻפָּצָיו מְזוֹנִיָּה לְזוּזִית** ברשות היחיד, **וְנִמְלַךְ עֲלֵיהֶן** - וחזר בו מלהניח בזוזית זו **וְהוֹצִיאָן** לחוץ, **פָּטוּר,** כיון **שֶׁלֹּא הָיְתָה עֲקִירָה מְשַׁעֶּדֶת רִאשׁוֹנָה לָךְ.** ומכיון שגם אם יוציא לרשות הרבים לא יבוא לידי חיוב חטאת, שהרי בעקירתו נתכוין להניחו בראש האבוס שהוא רשות היחיד, אין לחכמים לגזור שלא להניח הדלי על האבוס שמא יבוא להוציאו.

מושיבה הגמרא: אכן אין טעם הגזירה כמו שאמרנו, **אֲפִילּוּ** משום **שִׁזְמְנִין דְּמִתְקָן לֵיהּ** - פעמים בעוד שירצה להניח הדלי על ראש האבוס בצדו שברשות הרבים יראה שהוא מקולקל שם, ויצא לרשות הרבים לתקנו והדלי עמו, **וְהָדַר מָצֵינֵי לֵיהּ** - ובגמר התיקון יכניס הדלי לאבוס, **וְקָא מָצֵינֵי לֵיהּ** - ונמצא שהוא מכניסו **מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לִרְשׁוּת הַיָּחִיד.**

לעיל הסתפקה הגמרא [לפי הלשון הראשון] בפרה העומדת ברשות הרבים ורוצה להשקותה ברשות היחיד, ומחזיק בכלי ובפרה, האם צריך שתכניס ראשה ורובה למקום שהיא שותה, או לא. הגמרא מנסה לפשוט את הספק מברייתא: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, **גָּמָל שֶׁרֹּאשׁוֹ וְרוּבּוֹ** נמצא **מְבַפְנִים** - ברשות היחיד, **אוֹכְסִין אוֹתוֹ** [-תוחבים לו הרבה מספוא בבית הבליעה על כרחו, יותר מכדי אכילתו, עד שנעשה כאבוס במעיו[יז]] **מְבַפְנִים.**

מוכיחה הגמרא: וְהָא אִיבּוּס כְּמַאן דְּנָקֵיט מְנָא וְנָקֵיט לָהּ דָּמְיָא - והרי האבוסה נעשית על ידי שמחזיק בצואריו, שאם לא כן אינו יכול לתחוב בו, ואם כן הרי זה כמחזיק בכלי ומחזיק בבהמה, **וְקָא בָּעֵינַן רֹאשָׁהּ וְרוּבָּהּ** - ומבואר בברייתא שצריך שיהיה ראשו ורובו מבפנים. ואם כן נפשוט מכאן את ספק הגמרא לפי הלשון הראשון, שפרה העומדת ברשות זה ושותה ברשות אחרת, צריך שתכניס את ראשה ורובה לשם[יח].

דוחה הגמרא: אֲמַר רַב אַחָא בַּר רַב הוּנָא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, שַׁאנִי גָּמָל הוֹאִיל וְצַוָּארוֹ אָרוֹךְ - שונה הדין בגמל היות וצוארו ארוך, ויכול לעקם צוארו לחוץ על אף שאדם מחזיק בו, לכן צריך שיהיה ראשו ורובו של הגמל בפנים[יט]. אבל בשאר בהמות עדיין יש להסתפק האם צריך ראשה ורובה בפנים או לא.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק מברייתא נוספת: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, **בְּהֵמָה שֶׁרֹּאשָׁהּ וְרוּבָּהּ בְּפָנִים אוֹכְסִין אוֹתָהּ מְבַפְנִים. מוכיחה הגמרא: וְהָא אֲבוּס כְּמַאן דְּנָקֵיט מְנָא וְנָקֵיט לָהּ וְקָא בָּעֵינַן רֹאשָׁהּ וְרוּבָּהּ** - והרי כשתוחב לבהמה בבית הבליעה הוא מחזיק בצוארה, ויש להוכיח מכאן שאפילו כשמחזיק בכלי ומחזיק בבהמה צריך שיהיה ראשה ורובה מבפנים.

דוחה הגמרא: מַאי בְּהֵמָה נָמֵי דְּקָתָנֵי - מהי 'בהמה' המוזכרת בברייתא, היינו **גָּמָל,** ולכך צריך שיהיה ראשו ורובו בפנים, אבל בשאר בהמות עדיין יש להסתפק.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא בְּהֵמָה וְחַיָּה גָּמָל - והרי שנינו שתי ברייתות, ברייתא אחת מדברת בבהמה, וברייתא אחרת מדברת בגמל, הרי ש'בהמה' המוזכרת בברייתא אין הכוונה לגמל אלא לשאר בהמות.

משיבה הגמרא: מִידֵי נָבֵי חֲדָדֵי תַּנְיָא - וכי שתי ברייתות אלו נשנו יחד, שנדייק שמכך שהוזכר גמל הרי ש'בהמה' הכוונה לשאר בהמות. הרי לא נשנו יחד, ומי ששנה בהמה לא שנה גמל, וממילא אפשר לומר שגם הברייתא שמוזכר בה 'בהמה' הכוונה ל'גמל', ודווקא בגמל צריך שיהיה ראשו ורובו בפנים, אבל שאר בהמות עדיין יש להסתפק.

הגמרא מביאה ראיה שאכן גמל שונה משאר בהמות: תַּנְיָא נָמֵי הָכִי, רַבִּי אֶלְעָזָר חולק על חכמים **וְאוֹסֵר בְּגָמָל** אפילו אם ראשו ורובו בפנים עד שיהא כולו בפנים[כ], **הוֹאִיל וְצַוָּארוֹ אָרוֹךְ**, ואנו חוששים שמא יתקפנו ויעקם צוארו ויגיע עד רשות הרבים[כא].

★

הגמרא מבארת לעורך מה התירו את הטלטול בין פסי הביראות: אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אַבָּא, לֹא הוּזְקְרוּ פַּסֵּי בִּירָאוֹת להיחשב כמחיצה לטלטל ביניהם **אֶלָּא לְצוּרַךְ עוֹזֵי רַגְלַיִם בִּלְבָד. מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא, לֹא הוּזְקְרוּ פַּסֵּי בִּירָאוֹת אֶלָּא לְנַגֵּי בְּהֵמָה בִּלְבָד, ומשמע כל בהמה. משיבה הגמרא: מַאי בְּהֵמָה, בְּהֵמַת עוֹזֵי רַגְלַיִם**[כב].

ממשיכה הברייתא: אֲבָל אָדָם הרוצה לשתות מן הבור, אסור לו להוציא מים מן הבור אל שפתו,

---

ראשה ורובה בפנים ושותה', ומשנתנו ודאי מדברת כשהאבוס אוחז בכלי לפניה, שאם לא כן מדוע הצריכו שיהא ראשה ורובה בפנים. ולכל הפחות מדובר שהוא אוחז בה, הרי שכשאוחז בכלי ובה מספיק ראשה ורובה, ומסתפקת הגמרא שמא במשנתנו מדובר אפילו כשאינו אוחז בה, שאפילו אז מספיק ראשה ורובה. רש"י (ד"ה מחזיק יד לפנים). יג. **בחידושי** הר"ן (לנזקין ל"ד ה ופט"ו) מפרש שאין מחלוקת בין שני הלשונות, שלשתיהם פשוט שאם במחזיק בכלי ובפרה צריך שיהיה ראשה ורובה בפנים, אם כן באינו מחזיק בפרה לא מספיק שראשה ורובה בפנים. ואם באינו מחזיק בפרה די במה שראשה ורובה בפנים, אם כן במחזיק בפרה אין צריך שיהא ראשה ורובה בפנים, שאחיזתו בפרה מועילה כמו ראשה ורובה בפנים. אלא שלישנא קמא נקטו האופן שמחזיק בכלי ובפרה ונסתפקו אם צריך שיהיה ראשה ורובה בפנים. ולישנא בתרא נקטו האופן שאינו מחזיק בפרה ונסתפקו אם די בראשה ורובה בפנים. אמנם מרש"י (לנזקין שם ד"ה ופט"ו) ועוד ראשונים מוכח שלמדו שלשלשונות אכן תולקים זה על זה. יד. **הברייתא** דהאי עוסקת כשאינו מחזיק בפרה, שאם מדובר במחזיק בכלי ובפרה ואפילו בזה אסור, אם כן מתי נאמר במשנה גבי פסי ביראות שצריך שיהיה ראשה ורובה בפנים, וכי מתי זה יועיל. על פי רש"י לעיל (ד"ה לפ שמלא) ותוספות (ד"ה ואפשיט). טו. **דברי אביי** נתבארו בהרחבה למעלה. טז. **ואז** אף יראה שהאבוס מקולקל וילך לתקנו, לא יהיה כלום בידו, שהרי כשישפך המים על האבוס הניח את הדלי שם בין הפסים. על פי תוספות לעיל (ד"ה שמלא). יז. **רש"י** (ד"ה אוכסין אותו) על פי הגמרא בשבת (קנ:), וכתב שכך היה דרכם כשהיו יוצאים למדבר והיו יראים שלא ימצאו אוכל בדרך לגמל, היו תוחבים לו יותר מכדי אכילתו. התוספות (ד"ה אוכסין) מעירים שלשון הברייתא 'אובסין' לאו דווקא, אלא כלומר 'מלעיטין' [הלעטה (סם) מבואר שאסור להאביס את הגמל בשבת אלא מלעיטין אותו. יח. **כן** פירשו רש"י (ד"ה ואפ) והרשב"א (ד"ה ואפ) והריטב"א (ד"ה ואפ) שהגמרא באה לפשוט את הספק ללישנא קמא שנסתפקתו במחזיק בכלי ובפרה אם צריך שיהיה ראשה ורובה בפנים או לא. אך ללישנא בתרא שהספק הוא כשאינו מחזיק בה אם מועיל שראשה ורובה בפנים או לא אין מכאן ראיה. אמנם הר"ן (ד"ה ואפ) פירש על פי שיטתו ששני הלשונות אינם חולקים [הובא לעיל], שפשיטות הגמרא היא לשני הלשונות, שכן מהברייתא נפשט שבמחזיק בכלי ובפרה צריך שיהיה ראשה ורובה בפנים, ומכילא נפשט גם שבאינו מחזיק בפרה לא מספיק שראשה ורובה בפנים. יט. **ואף** שבמשנה לעיל (יח:) שנינו ששיעור הרחקת הפסים הוא כשיעור ראשה ורובה של פרה שהוא שתי אמות, היינו דווקא בפרה, אבל גמל צריך להרחיק יותר, כשיעור ראשו ורובו שלו. רשב"א (לעיל ד"ה מתני' מותר). כ. **כן** מבואר ברש"י (ד"ה ואפ) על פי שניהם שהרי אלעזר חולק על חכמים וסובר שבגמל אף שמחזיק בו לא יועיל גם אם ראשו ורובו בפנים. אמנם בתוספות הרא"ש (ד"ה ואפ) גרס בגמרא 'איתמר נמי וכן היה רבי אלעזר אומר' והכוונה שרבי אלעזר אוסר באופן שאין ראשו ורובו בפנים. וראה בהגהות וציונים גיסא אחרת ברש"י. כא. **רש"י** (ד"ה ואפ) [על פי תוי"ט] נמצא [על פי דחיית הגמרא] שבשאר בהמות אפשר שלא צריך אפילו ראשה ורובה, ובגמל חכמים מתירים בראשו ורובו, ורבי אלעזר אוסר, אבל בשאר בהמות רבי אלעזר אינו חולק על חכמים. מהרש"ל (ד"ה כי פ ופט"ו) ורש"ש (כת"ד שם). כב. **אבל** לאדם לא הותר לדלות ולשתות אפילו שהוא מעולי רגלים, משום שהוא יכול להיכנס לבור ולשתות. רש"י (ד"ה בפ"מ).

אלא **מְטַפֵּס** - אוחז בידיו ורגליו בכותלי הבור **וְעוֹלֶה** מן הבור, **וּמְטַפֵּס וְיוֹרֵד**.

מקשה הגמרא: אֵינִי - האם הדין כן, **וְהָאֲמַר רַב יִצְחָק אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא הוֹתְרוּ פְּסֵי בֵּירָאוֹת אֶלָּא לְבֹאֵר מַיִם חַיִּים בִּלְבָד, וְאִי לְבַהֲמָה** - ואם לא הותר הטלטול שם אלא לשתיית בהמה, **מַה לִּי** מים **חַיִּים מַה לִּי מְכוּנָּסִין** ממי גשמים[א]. **משיבה הגמרא:** שאף שלא הותר אלא לשתיית בהמה, מכל מקום **בְּצִינְן מִידִי דְּחַיֵּי לְאָדָם** - צריך שהמים יהיו ראויים לשתיית אדם, דכיון שהמים הם אלו שמחשיבים את הפסים להיות כמחיצה, צריכים הם להיות מים חשובים[ב].

הגמרא מוסיפה ומבארת מתי התירו את הטלטול בין פסי ביראות: גּוּפָא [-נאמר בברייתא], **לֹא הוֹתְרוּ פְּסֵי בֵּירָאוֹת אֶלָּא לְבַהֲמָה בִּלְבַד אֲבָל אָדָם מְטַפֵּס וְעוֹלֶה וְיוֹרֵד, וְאֵם הָיוּ כותלי הבור רְחֵבִין שאז אינו יכול לטפס, אֲפִילּוּ לְאָדָם נָמֵי** - גם לאדם מותר למלאות מים ולהוציאם מן הבור אל בין הפסים ולשתות. **וְלֹא יָמֵּא אָדָם מַיִם וְיִתֵּן לִפְנֵי בְּהֶמְתּוֹ** ויחזיק הכלי כשהיא שותה, **אֲבָל מְמַּלֵּא הוּא** מהבור **וְשׁוֹתֵף לִפְנֵי הַבְּהֵמָה** וְהִיא **שׁוֹתָה מֵאֵילֶיהָ.**

מקשה הגמרא: מַתְקִיף לַהּ רַב נַחְמָן, אִם כֵּן שאסור להשקות את בהמתו על שפת הבור, **מַה הוֹצִיל לְפָּסֵי בֵּירָאוֹת. תמהה הגמרא:** וכי אתה מקשה **מַה הוֹצִיל**, והרי הם הועילו **לְמַלּאוֹת מַיָּהן**, שהרי בלא זה אסור כלל להוציא מן הבור אל שפתו, שהבור רשות היחיד ושפת הבור רשות הרבים. **מבארת הגמרא את קושיית רב ענן: אֶלָּא** כוונת רב ענן להקשות **מַה הוֹצִיל אִם רֹאשָׁהּ וְרוּבָּהּ שֶׁל פָּרָה** בפנים, כלומר לצורך מה הצריכה משנתנו לעיל (יח:) שיהיה ראשה ורובה של בהמה בתוך בין הפסים, הלא כשאינו אוחז בכלי פשיטא שלא צריך ראשה ורובה[ג], וכשאוחז בכלי הרי אסור להשקותה כלל.

משיבה הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כאן בברייתא לא מדובר בכלל על בהמה העומדת ברשות הרבים וראשה ורובה בין הפסים, אלא מדובר **בְּבַהמה** העומדת בבית, וחלונות פתוחים לפניה לרשות הרבים, ומתוקן לפניה **אֵיבוּס**[ד] **הָעוֹמֵד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְגָבוֹהַּ עֲשָׂרָה** טפחים **וְרוֹחַב אַרְבָּעָה** שהוא רשות היחיד, והבעלים נותנים לה שם תבן ומספוא ברשות היחיד, והיא מוציאה ראשה דרך החלון לאבוס ואוכלת. **[מדובר שראשו]** אחד של האיבוס **נִכְנָס לְתוֹךְ בֵּין הַפְּסָיִין וְכוּ'** נגזירה דילמא חזי ליה לאבוס דמקלקל ואתי לתקוניה ורדא ליה לדולא בהדיה, וקא מפיק מרשות היחיד לרשות הרבים[ה], ובאה ברייתא להשמיענו, שלא ימלא מים מהבור, ויגביה הדלי על ראש האבוס, וילך דרך רשות הרבים ויטלטל את הדלי מעל האבוס, להניחו לפני בהמתו, ואף על גב שבעלמא מותר לאדם לעמוד ברשות הרבים ולטלטל ברשות היחיד[ו], כאן אסור משום גזירה, שמא בעוד שירצה להניח הדלי על ראש האבוס, יראה שראש האבוס שברשות הרבים מקולקל, ויצא לרשות הרבים לתקנו, וישכח וישא עמו את הדלי, ונמצא מוציא מבין הפסים לרשות הרבים, הלכך, לא יניח הדלי על האבוס ויטלטלנו, אלא ישפוך המים מהדלי על האבוס, והמים ילכו מאליהם עד בהמתו[ז].

★

נאמר בתורה (משלי יז כט) **שֹׁבֵהּ אִישׁ מַחֲתֶיהָ אֶל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשֶּׁלִישִׁי:** מכאן למדו חכמים שאין אדם רשאי לצאת ממקומו ולהלך בשבת יותר מאלפיים אמה לכל רוח, וזה הוא תחום שבת. השובת מחוץ לעיר במקום ללא מחיצות יש לו ארבע אמות במקומו ומשם ולהלן מודדים לו אלפיים אמה. השובת בעיר יכול ללכת את כל העיר ומסוף העיר מודדים לו אלפיים אמה לכל צד. להלן בפרק חמישי יבואר פרטי הדינים כיצד מודדים את תחום העיר לדעת מהיכן למדוד את האלפיים אמה. כל בית היצוע מן העיר אם אין בינו ובין העיר שבעים אמה ושיריים, הרי זה מצטרף לעיר ונחשב כחלק ממנה ומודדים אלפיים אמה מבית זה ולהלן. אם היו בורגנין [סוכות שעושים לשומרי העיר ואינו דבר קבוע][ח] חוץ לעיר בתוך שבעים אמה ושיריים, מודדים את תחום העיר מן הבורגנין. **רב יהודה מבאר היכן נוהג דין בורגנין ודין פסי ביראות: אָמַר רַב יְרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר רַב, אֵין בּוֹרְגְּנִין בְּבָבֶל** - בבבל אין הבורגנין מצטרפים למדוד את תחום העיר מהם ולהלן, **וְלֹא פְּסֵי בֵּירָאוֹת בְּחוּץ לָאָרֶץ** - ולא הותרו פסי ביראות בשאר ארצות חוץ מבבל[ט]. **ומסביר רב ירמיה דבריו: בּוֹרְגְּנִין בְּבָבֶל לֹא** מצטרפים, **מִשּׁוּם דְּשִׁכְיְחֵי בֵּירְקֵי** - שמצויים שם שטפי מים ששוטפים אותם, הלכך אינם חשובים כלל. **וּפְסֵי בֵּירָאוֹת בְּחוּץ לָאָרֶץ לֹא** התירו, משום **דְּלֹא שְׁכִיחֵי מְתִיבְתָּא** - לא מצויים שם תלמידים ההולכים ללמוד תורה מעיר לעיר, ולא התירו לטלטל בפסי ביראות אלא לעולי רגלים ולכיוצא בהם, אנשים שהולכים לדבר מצוה. **אֲבָל אִיפְּכָא עֲבַדִינַן** - אבל הפוך עושים, כלומר יש היתר פסי ביראות בבבל שכן מצויים שם תלמידים, ובורגנין בחוץ לארץ מצטרפים, משום שלא מצויים שם שטפונות.

איבא דְּאָמְרֵי - יש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, **אָמַר רַב יַרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר רַב, אֵין בּוֹרְגְּנִין וּפְסֵי בֵּירָאוֹת לֹא בְּבָבֶל וְלֹא בְּחוּץ לָאָרֶץ.** ומסביר רב ירמיה דבריו, **בּוֹרְגְּנִין בְּבָבֶל לֹא** מצטרפים, **דְּשָׁכִיחֵי גַּבְבֵי** - שמצויים שם גבים שגונבים את הבורגנין, הלכך אינם חשובים להיות כבתים. **וּפְסֵי בֵּירָאוֹת בְּבָבֶל לֹא** התירו, משום **דְּשָׁכִיחֵי מַיָּא** - שמצויים שם מים בשפע, ולא התירו לטלטל בפסי ביראות אלא היכן שצריכים לכנס את מי הגשמים לבורות ולשתות מהם, שהמים בדוחק. **וּבְחוּץ לָאָרֶץ נָמֵי לֹא** התירו משום **דְּלֹא שְׁכִיחֵי מְתִיבְתָּא.**

הגמרא מביאה מעשה בענין בורגין בבבל: אָמַר רַב יְהוּדָה לְמָרֵי בְּרֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא דְּרַב הוּנָּא בְּרֵיהּ דְּרַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, אֲמַרִי אִתֵּיתוּ מִבָּרְגֵּשׁ לָבֵי בְּנֵישְׁתָּא דְּדָנִיֵּאל דַּהֲוָה תָּלְתָא פַּרְסֵי בְּשָׁבְתָּא - שמעתי שאומרים עליכם שאתם באים מברנש [שם מקום] לבית הכנסת של דניאל בשבת, שהוא מרחק של שלוש פרסאות, והרי זה מחוץ לתחום עירכם ברנש, **אֲמַאי סְמָכִיתוּ** - וכי על מה אתם סומכים בהליכתכם, **אַבּוֹרְגְּנִין** - על הבורגנין שיש לאורך הדרך בתוך שבעים אמה ושיריים מזה לזה, ומסוף הבורגנין עד לבית הכנסת יש פחות מאלפיים אמה, **הָא אָמַר אֲבוּהּ דְּאָבוּךְ** - הרי אבי אביך, רב ירמיה בר אבא, אמר **מְשֻׁמְיָיה דְּרַב, אֵין בּוֹרְגְּנִין מִצְטָרְפִים בְּבָבֶל. נָקֵל וְאֶחָנֵי לֵיהּ** - יצא מרי בריה דרב הונא והראה לרב חסדא **הַנְהוּ מְתָוָותָא** - אותן עיירות חריבות[י] בין ברניש לבית הכנסת, **דְּמִבָּלְעָן** - שהיו בלועות, כלומר עומדות **בְּתוֹךְ שְׁבָעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם** זו מזו, ונשארו בהן מחיצות מהבתים שהיו שם, הלכך הן מצטרפות עם העיר למדוד התחום מהן ולהלאה[יא].

★

הגמרא מביאה דברים שאמר רב חסדא בשם מרי בר מר[יב]: אָמַר רַב חִסְדָּא, דָּרִישׁ [-דרש] **מָרִי בַּר מָר, מַאי דִּכְתִיב** - מה הוא פירוש הכתוב (תהלים קיט פו) **'לְכָל תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד', דהיינו שלכל דבר יש קץ** וסוף מלבד ל'מצותך', שהיא התורה, שאין למצוא את סופה[יב]. **דָּבָר זֶה**, אודות גודלה הרב של התורה[יג], **אָמְרוּ דָּוִד** המלך, **וְלֹא פֵּירְשׁוֹ** כמה הוא, וכן **אָמְרוּ אִיּוֹב וְלֹא פֵּירְשׁוֹ,** וכן **אָמְרוּ יְחֶזְקֵאל וְלֹא פֵּירְשׁוֹ, עַד שָׁבָא וְזַרְיָה בֶּן עִדּוֹ**[יד] **הנביא וּפֵירְשׁוֹ,** כפי שיבואר[טו].

הגמרא מפרשת את דברי מרי בר מר. אומרת הגמרא: מה שאמרנו שגודלה הרב של התורה **אָמְרוּ דָּוִד וְלֹא פֵּירְשׁוֹ, דִּכְתִיב** (שם) **'לְכָל תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד', שפירושו כאמור [שלכל דבר שיש בעולם ראיתי קץ** וסוף, אולם מצותך רחבה מאוד ואין למצוא את סופה]. ומה שאמרנו **שֶׁאָמְרוּ אִיּוֹב וְלֹא פֵּירְשׁוֹ, דִּכְתִיב** שאמר אודות התורה (איוב יא ט) **'אָרְכָּהּ מֵאֶרֶץ מִדָּה וּרְחָבָה מִנִּי יָם',** ועדיין לא פירש כמה גודלה. ומה שאמרנו **שֶׁאָמְרוּ יְחֶזְקֵאל וְלֹא פֵּירְשׁוֹ, דִּכְתִיב** שאמר אודות גודל מגילת תורה שבעל פה שהראוהו במראה הנבואה (יחזקאל ג ג) **'וַיְּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם אֶת מְגִלָּה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן אֵלֶיךָ תַּאֲכִל וְאֶת בֶּטְנְךָ תַּמְלֵא וְאֶת מֵעֶיךָ תְּכַלֵּא הַמְּגִלָּה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן אֵלֶיךָ וָאֹכֵל וַתְּהִי בְּפִי כִּדְבַשׁ לְמָתוֹק', היינו שראה את המגילה כתובה משני צידיה, וכתובים בה 'קינים' ו'הגה' ו'הי', ואף הוא לא פירש את גודל המגילה.**

הגמרא מפרשת את הפסוק. אומרת הגמרא: 'קִינִים', זוֹ פּוּרְעָנוּתָן שֶׁל צַדִּיקִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, שב'קינים' כוונת הפסוק לפורענות, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** בכתוב (יחזקאל לב טז) **'קִינָה הִיא וְקוֹנְנוּהָ',** והכוונה שם לקונן על דברי הפורענות שתבוא על מצרים שראה הנביא במראה הנבואה, ואף כאן הכוונה שראה כתובה הפורענות שתבוא על הצדיקים בעולם הזה[טז]. **ומה שנאמר 'וְהֶגֶה', זוֹ מַתָּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים עָתִידִין לִקַּבֵּל,** שב'הגה' כוונת הפסוק לשמחה, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** בכתוב (תהלים נה ז) **'אֲנִי הָגְיוֹן בְּצַעְנוֹר'**[יז], והיינו שהנביא ראה

א. **בשלמא** לאדם יש חילוק, שמי באר מים חיים זכים וראויים לשתות ביותר, אבל לגבי בהמה מה הטעם להלך בין באר מים חיים למים מכונסים. ב. **רשי"י** (ד"ה מידי), **והתוספות** (ד"ה מידי) מישרשו בשתי דרכים: א. משום שאם דלה לצורך הבהמה ונשתיירו שם מים מותר לאדם לשתותן. ב. שעצם תיקון הפסים אין עושים אלא להבהמה אך לאחר שנעשה מותר לדלות משם אף לצורך שתיית אדם. ג. **שהרי** לא הצריכו ראשה ורובה אלא מחשש שמא תעקם ראשה לרשות הרבים והוא יוציא הכלי אחריה, אבל כשאינו אוחז בכלי אין חשש הוצאה כלל. על פי הירושלמי (כ: ד"ה טיפח). ד. **מקום** המיוחד למאכל הבהמות. מצודת ציון (ישעיה ו ג). ה. **בכתב יד** נוסף כאן כל הסיום בדברי אביי שהובא בגמרא לעיל (כ:). דקדוקי סופרים (מהר"ם ח).

ו. **כבבואר** במשנה לקמן (כח:). ז. **ואי** אף אם יראה שהאבוס מקולקל וילך לתקנו, לא יהיה כלום בידו, שהרי כשישפך המים על האבוס הניח את הדלי שם, בין הפסים. תוספות לעיל (כ: ד"ה אמבי). ח. **רשי"י** (ד"ה לולין). ט. **בלובר**, בבל דינה כארץ ישראל שהתירו בה פסי ביראות, אבל בשאר ארצות לא. רב ירמיה היה בבבל ולכך כשאומר 'חוץ לארץ' הכוונה מחוץ לבבל. י. **מקום** היה בבבל, ששם היה דניאל מתפלל כמו שנאמר (דניאל ו יא) 'וְכַיְּדִין פְּתִיחָן לֵהּ בְּעֲלִיתֵהּ נֶגֶד יְרוּשְׁלֶם וְזִמְנִין תְּלָתָה בְּיוֹמָא הוּא בָּרֵךְ עַל בְּרְכּוֹהִי וּמְצַלֵּא וּמוֹדֵא קֳדָם אֱלָהֵהּ' וגו' [-ותלונות פתוחים לו בעלייתו כנגד ירושלים ושלוש פעמים ביום הוא כורע על ברכיו ומתפלל ומודה לפני ה'], והוא היה נוקרא 'בית הכנסת של דניאל'. רש"י (ד"ה אמבי). יא. **כן** ביאר רש"י (ד"ה ממותפ). **ותוספות** (ד"ה ממותפ) מישרש פירשו כפרים קטנים. יב. **כפי** שמבואר בגמרא להלן (סה:) 'אלו שמתעברין עמה, נפש שיש בה ארבע אמות של ארבע אמות' והיינו בנין שעל הקבר העשוי לשומר הקבר. רש"י (ד"ה ממותפ).

יג. **היינו** התורה עם פירושיה. תירוצי המאירי (ד"ה לגבל). יד. **לפנינו** בפסוק (זכריה ו ל) נאמר 'וזכריה בן ברכיה בן עדו הנביא'. טו. **כדי** שיקבלו את כל שכרם בעולם הבא. מהרש"א (ד"ה ד"ה עתידין). טז. **פשטות** הפסוק היא שהכינור בא לבסם את קול השיר שבפה, המכונה 'הגיון' מצורת דוד (תהלים נה ז).

שכתובים דברים משמחים, והם שכרם של הצדיקים לעתיד לבוא. ומה שנאמר 'וְהִי', זוֹ **הִיא פּוּרְעָנוּתָן שֶׁל רְשָׁעִים לֶעָתִיד לָבֹא**, ש'הי' לשון פורענות, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** בכתוב (תהלים ז יב) 'הָקֵל עָל הוֹקַ תָבוֹא', והכוונה שיבוא שבר על שבר לרשעי ישראל[יז], ואף כאן ראה הנביא במגילה שבר ופורענות שיבואו לרשעים לעתיד לבוא.

הגמרא שבה לדבר בשיעור גודלה של התורה: כאמור לא נתפרש גודלה של התורה **עַד שֶׁבָּא** הנביא **זְכַרְיָה בֶּן עִדּוֹ וּפֵירְשׁוֹ, דִּכְתִיב** (זכריה ב ו-ט) 'וָאֹמַר אָנָה אַתָּה הֹלֵךְ וַיֹּאמֶר אֵלַי לָמֹד אֶת יְרוּשָׁלִַם וְזֶה מַדָּתָהּ וַיֵּצֵא הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וּמַלְאָךְ אַחֵר יֵצֵא לִקְרָאתוֹ וַיֹּאמֶר אֵלָיו רֻץ דַּבֵּר אֶל הַנַּעַר הַזֶּה לֵאמֹר פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלִַם מֵרֹב אָדָם וּבְהֵמָה בְּתוֹכָהּ וַאֲנִי אֶהְיֶה לָּהּ נְאֻם ה' חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב וְלִכָבוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ', 'מגילה עפה' היינו מגילה כפולה, ונאמר בכתוב שגודלה כשהיא כפולה הוא עשרים אמה על עשר אמות באמה של הקב"ה[יח], **וְכִי פְּשָׁטָתָ לָהּ הֲוָיָא לָהּ עֶשְׂרִין בְּעֶשְׂרִין** - וכאשר תפשוט את המגילה ותפתח את קיפולה יהיה גודלה עשרים אמה על עשרים אמה, ואותה מגילה היא מה שראה יחזקאל ולא פירש את גודלה, **וּכְתִיב** באותה מגילה שראה יחזקאל (יחזקאל ג ג) 'הִיא כְתוֹבָה פָּנִים וְאָחוֹר', והיינו שהמגילה כתובה משני צידיה, **וְכִי קָלָפַתְ לָהּ** - וכאשר תקלף את הכתיבה שמן העבר השני ותשימנה בעבר הראשון שתהיה כל כתיבתה בצד אחד, **בָּמָה הֲוָיָא לָהּ** - כמה יהיה גודלה של המגילה, **אַרְבְּעִין בְּעֶשְׂרִין** - ארבעים אמה על עשרים אמה. והנה מדה זו היא באמותיו של הקב"ה, ובכדי לדעת כמה היא אמה של הקב"ה, נוכל לדעת זאת על ידי הפסוקים אודות מדת העולם באמותיו, **וּכְתִיב** (ישעיה מ יב) 'מִי מָדַד בְּשָׁעָלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּתָּךְ' וגו'[יט], שמדת העולם היא זרת[כ], וזרת היא חצי אמה[כא], הרי שהעולם כולו הוא חצי אמה באמותיו של הקב"ה, והיינו חצי אמה על חצי אמה שהיא רבע אמה מרובעת, וכיון שהתורה היא ארבעים אמה על עשרים אמה, שהם שמונה מאות אמה מרובעות, ובששת זה יש שלושת אלפים ומאתים רבעי אמה, **נִמְצָא** שִׁבְּלֵי **הַסּוֹלֶם כּוּלּוֹ** הוא **אֶחָד מִשְּׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּמָאתַיִם בָּתּוֹרָה**, ונמצא שהתורה גדולה מן העולם פי שלושת אלפים ומאתים, וזהו גודלה שנתפרש על ידי זכריה.

שמועה נוספת: וְאָמַר רַב חִסְדָּא, דָּרִישׁ [-דרש] **בַּר בַּר, מַאי דִּכְתִיב** - מה הוא פירוש הכתוב (ירמיה מד כ-ג) 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל כָּל הָעָם עַל הַנָּשִׁים וְאֶל כָּל הָעָם הָעֹנִים לֵאמֹר אֵת דְּבַר ה' כָּל יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם שִׁמְעוּ דְבַר ה' כָּל יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם מְזַדְּרִים לְפָנֵי הַיכָל ה' אַחֲרֵי הַגְּלוּת וְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת יְכָנְיָהוּ בֶן יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶת שָׂרֵי יְהוּדָה וְאֶת הֶחָרָשׁ וְאֶת הַמַּסְגֵּר מִירוּשָׁלַם וַיְבִאֵם בָּבֶל, **הַדּוּד** (הָאֶחָד) **תְּאֵנִים טוֹבוֹת מְאד כְּתְאֵנֵי**

יז. **לְפִי** פשוטו מגילה זו היא המגילה שראה יחזקאל, כדלהלן, וכך פירש רש"י בזכריה (שם). יח. **וּלְהַלָּן** יבואר מהו גודלה. יט. **כַּן** עולה לפי דברי הגמרא. וראה בתוספות (ד"ה אמה) שיש שנקטו שזרת היא שליש אמה.

הַכַּבָּרוֹת וְהַדּוּד (ה)אֶחָד תְּאֵנִים רָעוֹת מֵאֵי אֲשֶׁר לֹא תֵאָכֵלְנָה מֵרֹעַ, והיינו שאחר גלות יכניה לבבל עם החרש והמסגר[א], ראה ירמיה במראה הנבואה שני סירי נחושת מלאים תאנים, מוכנים לפני היכל ה', באחד תאנים טובות, היינו תאנים חשובות המהמרות להתבשל, ובאחר תאנים רעות שאינן נאכלות מרוב רעתן[ב]. 'תְּאֵנִים' הַטּוֹבוֹת' אֵלּוּ צַדִּיקִים גְּמוּרִים, 'תְּאֵנִים הָרָעוֹת' אֵלּוּ רְשָׁעִים גְּמוּרִים. וְשָׁמָא תֹּאמַר אֲבָל מִבֶּרֶם וּבְכָל סִיכּוּיִם - אברה תקוהב[ב] ואין להלם למה לצפות[ג], תַּלְמוּד לוֹמַר 'הַהוּדָאִים נָתַנְתָּ לִי רֵיחַ', והכוונה לאלו הנרמזים בשני דוראי התאנים, שֶׁאֵלּוּ וְאֵלּוּ עֲתִידִין שֶׁיִּתְּנוּ רֵיחַ, והיינו שכולם יבקשו את פני ה'.

הגמרא מביאה דרשה אחרת אודות הפסוק האמור [שיר השירים סה] 'הַהוּדָאִים נָתַנְתָּ רֵיחַ וְעַל פִּתְחֵינוּ כָּל מְגָדִים חֲדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים דּוֹדִי צָפַנְתִּי לָךְ': חֲרַשׁ רַבָּא, מַאי דִּכְתִיב - מה היא כוונת הפסוק 'הַהוּדָאִים נָתַנְתָּ רֵיחַ', אֵלּוּ בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין טָעֲמוֹ טָעַם חֲמָא. 'וְעַל פִּתְחֵינוּ כָּל מְגָדִים', אֵלּוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁמְּגוּדוֹת פִּתְחֵיהֶן [-פתחי נדה] לְבַעְלֵיהֶן - כשרואה דם מספרת זאת לבעלה בכדי שיפרוש הימנה. 'גַּם יְשָׁנִים' אֲחֲרִינָא - לשון אחרת, שֶׁאוֹגְדוֹת [-קושרות] פִּתְחֵיהֶן לְצורך בַּעְלֵיהֶן, שאינן נבעלות לאחרים. 'חֲדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים דּוֹדִי צָפַנְתִּי לָךְ', 'חדשים' הם גזירות חכמים שנתחדשו בכל דור ודור להיות גדר ולסייג מפני העבירה, 'ישנים' הם דברי התורה עצמם, 'דודי צפנתי לך', היינו שצפנתי ושמרתי כל אלו לשמחך, שֶׁאָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הַרְבֵּה גְּזֵירוֹת גָּזַרְתָּ עָלַי בְּיָמַי יוֹתֵר מִמֹּשֶׁה שְׁנוֹתֶיךָ עָלָיו, וְקִיַּמְתִּים.

הגמרא מביאה משא ומתן אודות ביאור הפסוק 'חדשים גם ישנים': אָמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא לְהַהוּא מִדְּרַבָּנָן [-לאותו חכם] דַּהֲוָה קָא מְסַדַּר אֲגַדְתָּא קַמֵּיהּ - שהיה מסדר דברי אגדה לפניו, מִי שְׁמִיעַ לָךְ - האם שמעת אודות הפסוק 'חֲדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים', מַהוּ בִּיאוּרוֹ. אָמַר לֵיהּ אותו חכם לרב חסדא, 'חדשים' אֵלּוּ מִצְוֹת חֲמוּרוֹת[ד], שאומרת כנסת ישראל שהיא מקיימתן. אָמַר לֵיהּ רב חסדא, וְכִי הַתּוֹרָה פְּעָמִים פְּעָמִים [-כמה פעמים] נִיתְּנָה, שעל כן יתפרש הפסוק שחלק ממצותיה הן ישנות וחלק אחר הן חדשות, והלא לא יתכן לומר כן[ה]. אֶלָּא הָלְּוּ, 'ישנים', הן מִדְּבָרִי תוֹרָה, וְהָלְּוּ, 'חדשים', הן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים [-חכמים][ו].

דרשה נוספת מרבא: דָּרַשׁ רַבָּא, מַאי דִּכְתִיב - מה היא כוונת הכתוב (קהלת יב יב) 'וְיוֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה וְגוֹ' אֵין קֵץ וְלַהַג הַרְבֵּה יְגִיעַת בָּשָׂר', שלפני כן נאמר (שם פסוק יא), 'דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים' בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד, והכוונה לדברי התורה שנמסרו למשה בעל פה, וזהו מה שכתב שניתנו מרועה אחד שהוא משה רבינו, אלא שנחלקו בהם חכמי ישראל לאחר שנתמעטו הלבבות ונשכחו, וכא הפסוק שלאחריו ואומר 'ויותר מהמה בני הזהר', כלומר, בְּנִי, הִזָּהֵר בְּדִבְרֵי סוֹפְרִים [-חכמים][ז] לקיימם, יוֹתֵר מֵאשר הנך נזהר בְּדִבְרֵי תוֹרָה שבכתב שניתנה בסיני[ח], שֶׁדִּבְרֵי תוֹרָה יֵשׁ בָּהֶן כאלו שאין בהם אלא מצות עֲשֵׂה וכן יש שאין בהם אלא מצות לֹא תַעֲשֶׂה, וְאולם דִּבְרֵי סוֹפְרִים חמורים יותר, שֶׁכָּל הָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי סוֹפְרִים חַיָּיב מִיתָה בידי שמים, שנאמר (קהלת י ח) 'וּפֹרֵץ גָּדֵר יִשְׁכְּנֶנּוּ נָחָשׁ', שהפורץ גדר שגדרו חכמים נענש בנשיכת נחש[ט].

שֶׁמָּא תֹּאמַר, אִם אכן יֵשׁ בָּהֶן מַמָּשׁ, בדברי סופרים, מִפְּנֵי מָה לֹּא נִכְתְּבוּ בתורה במפורש[י], תשובתך היא שעל כך אָמַר קְרָא [-נאמר בפסוק] 'עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֵץ', שאי אפשר לכתוב את כל דברי הסופרים, שאין קץ לספרים הנצרכים לכותבם[יא].

הגמרא דורשת את סיום הפסוק האמור: עוד נאמר בפסוק [שם יב יג] 'וְלַהַג מֵהֵמָּה הֲגִיעַת בָּשָׂר'[ב], אָמַר רַב פָּפָּא בְּרֵיהּ [-בנו] דְּרַב אַחָא בַּר אַדָּא מְשָׁמֵיהּ [-משמו] דְּרַב אַחָא בַּר עוּלָּא, הכתוב מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַמַּלְעִיג [-הלועג] עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים, נִידּוֹן בְּצוֹאָה רוֹתַחַת, שכך יש לדרוש את הפסוק, שהמלעיג על דברי החכמים [שהוזכרו בפסוק הקודם], נידון ביגיעת בשר, והיא צואה[יב].

הגמרא דוחה דרשה זו: מַתְקִיף לַהּ רַבָּא, מִי כְּתִיב 'לַעֲגַ', שעל כן דרשת שהכתוב מדבר בלועג על דברי חכמים, הלא 'לַהֲגַ' כְּתִיב, ואין לדורשו לשון לעג. אֶלָּא יש לדרוש 'להג' לשון הוגה בתורה[יג], ומלמד הכתוב שֶׁכָּל הַהוֹגֶה בָּהֶן [-בדברי תורה], בכל עת שהוא הוגה בהם הוא טוֹעֵם בהם טַעַם בָּשָׂר, והיינו שלעולם הוא מוצא בהם טעם[יד].

הגמרא מביאה מעשה אודות ההזהירות בדברי חכמים: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין, וְהָיָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הַנָּרְסִי[טו] מְשָׁרְתוֹ. בְּכָל יוֹם וְיוֹם הָיוּ מַכְנִיסִין לוֹ לרבי עֲקִיבָא, מַיִם בְּמִדָּה [-בשיעור מסוים], המספיק כדי שתיה וכדי נטילה לסעודה. יוֹם אֶחָד מָצָאוֹ שׁוֹמֵר בֵּית הָאֲסוּרִין לרבי יהושע הגרסי שנכנס לרבי עקיבא והמים בידו, אָמַר לוֹ השומר לרבי יהושע, רואה אני שהַיּוֹם מֵימָיךָ מְרוּבִּין הם מכדי הצורך לשתיה[טז], שֶׁמָּא לְהָתִּזוֹר [-לחפור] בֵּית הָאֲסוּרִין על ידי מים אלו אַתָּה צָרִיךְ, שעל ידיהן אתה מרכך את הטיט ולבני הקיר. שֶׁפָּךְ השומר המַיִם, וְנָתַן לוֹ מים בשיעור הנותר שהוא חֲצִיָּין בלבד. כְּשֶׁבָּא - כאשר נכנס רבי יהושע הגרסי אֵצֶל רַבִּי עֲקִיבָא וחצי המים בידו, ונוכח רבי עקיבא בכמות המים המועטה, אָמַר לוֹ רבי עקיבא לרבי יהושע הגרסי, יְהוֹשֻׁעַ, אֵין אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁזָּקֵן אֲנִי וְחַיַּי תְּלוּיִין בְּחַיָּיךְ, שאין לי אלא את אשר הנך מביא לי, ומדוע הבאת מעט מים בלבד. חָם [-סיפר] לוֹ רבי יהושע הגרסי לרבי עקיבא כָּל אוֹתוֹ הַמְּאוֹרָע אשר אירע לו עם השומר. אָמַר לוֹ רבי עקיבא לרבי יהושע הגרסי, תַּן לִי מַיִם שֶׁאֶשְׁתֶּה יָדַי לסעודה. אָמַר לוֹ רבי יהושע הגרסי, אֵין מַגִּיעִין [-מספיקין], וכי לֵיטוֹל יָדַיִךְ מַגִּיעִין, בתמיה, שוודאי שאין מספיקים גם לשתיה וגם לנטילה, ואם תטול ידיך בהם, לא ישאר לך מים לשתיה. אָמַר לוֹ רבי עקיבא, מָה אַעֲשֶׂה, שֶׁהלא חַיַּיבִים עָלַיְהֶן, על מי נטילה, כלומר אי נטילת ידים, חיוב מִיתָה. ועל כן, מוּטָב שֶׁאֲמוּת מִיתַת עַצְמִי, מחוסר מים, וְלֹא אֶעֱבוֹר עַל דַּעַת חֲבֵירַי, שגזרו נטילה על אכילת פת. אָמְרוּ [-סיפרו], לֹא טָעַם רבי עקיבא מן הפת כָּלוּם, עַד שֶׁהֵבִיא לוֹ רבי יהושע הגרסי מַיִם וְנָטַל יָדָיו לסעודה. בָּשְׁעָמְעוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר, אָמְרוּ, מָה בְּזָקְנוּתוֹ! של רבי עקיבא נהג כָּךְ, שכה נזהר בדברי חכמים, עד כדי שצִיער עצמו בעבורם, בְּיַלְּדוּתוֹ! שהיה יכול יותר לסבול ולהתענות, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שנזהר בדברי חכמים. וְזֶה בְּבֵית הָאֲסוּרִין נהג כָּךְ, אף שהיה פטור מן הדין, שֶׁלֹּא בְּבֵית הָאֲסוּרִין עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שהיה נזהר בדבר[טז].

הגמרא מביאה דברים אודות תקנת עירוב ותקנת נטילת ידים: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, בְּשָׁעָה שֶׁתִּיקְּנוּ שְׁלֹמֹה עֵירוּבִין - שאין להוציא מרשות היחיד

א. **בניהו** (שם). פירשו שהכוונה לתלמידי חכמים, וכך אמרו, 'חרש' שבשעה שפותחין נעשו הכל כחרשין, 'ומסגר' כיון שסוגרין [הלכה שאינם יודעים להשיב בה] שוב אינן פותחין [שאין אחרים היודעים לפרשלן]. ב. **התאנים** הטובות רומזות על הגולים בגלות הראשונה, שהם יכניה החרוש והמסגר שצדיקים היו, שהקב"ה ישוב ויקרבם, ואילו התאנים הרעות רומזות על אלו שעדיין לא גלו, שהם שאירית ישראל שעם צדיקיהו, שהקב"ה ירחקם ויתנם לזעוה למשל ולשנינה [ראה רש"י בירמיה (שם), ובהמשך הפרק]. וכתב המהרש"א (מ"ק לגעל ע"ל ד"ה שם) שאף כותנת המגרא ב'צדיקים' הוא לגולי הגלות הראשונה, וב'רשעים' לגולי הגלות השניה, שאף על כל האמור שם, מכל מקום לא אבד סברם ולא בטל סיכויים, כאמור בהמשך. ג. **ישראל** נמשלו לתאנים, כאמור בשיר השירים (ב יג) 'התאנה חנטה פגיה'. מהרש"א (לגעל ע"ל ד"ה שם). ד. **'סבר'** לשון תקוה. ערוך (ערך סבר). ה. **'סיכויים'** היינו לראיתם לצפיתם. ערוך (ערך סך ב). ו. **ומה** שנרמזו בדוראים, יש לפרש שזהו לפי שיש להם צורת אדם, כמו שכתב האבן עזרא (בראשית ג יח, ושיר השירים שם). רש"ש (מ"ק טו:). ז. **בחורי** ישראל שלא טעמו טעם חטא, שלא נגשו אל אשה מעולם. ראה רמב"ן (שמות כה ה). וכתב המהרש"א (מ"ק ל ע"ב מתוי"ט) בביאור הגמרא שנתנו ריח, לפי שבחוטאים נסתלק הריח הטוב, כנאמר (שיר השירים ג ו) 'ינדי נתן ריחו' [והיינו שעזב את ריחו בעת חטא העגל. רש"י בבמיון (ט: ד"ה ונדי)]. ועל כן כאשר נאמר שהדודאים [שהם עשבים בעלי ריח טוב] נתנו את ריחם, היינו שלא טעמו טעם חטא. ח. **רש"י** (ד"ה דודי). וכשיר השירים (שם) פירש שצפנתי לך להראות לך שקיימתים, ועיין שם עוד. ט. **כחומרות** השונות שהחמירו באיסור נדה, כגון שאפילו ראות טיפת דם כחרדל ישבות עליו שבעה נקיים [והו השיכות בין תחילת הפסוק 'ועל פתחינו כל מגדים' לכאן]. מהרש"א (מ"ק ל ע"ב ומתו"ט). י. **חכוונה** לקלות שבחמורות, כגון תחום שבת ואיסור ייחוד בעריות, שניתנו אחר שניתנו עיקרי המצוות [כגון שבת ועריות בס"ל] שהן הישנות. מהרש"א (מ"ק ל ע"ב מתו"ט). יא. **ראה** בהערה הקודמת. יב. **ואף** לפירוש הנ"ל שאכן ניתנו הקלות אחר החמורות, כיון שסוף סוף כולן מסיני ניתנו אין לומר בהן 'חדשים גם ישנים'. מהרש"א (שם). יג. **ובשם** 'דברי סופרים' מכנים חז"ל הן את התורה שבעל פה שלמדוה חכמים מן הכתובים בע"כ מידות שהתורה נדרשת בהן, והן את הגזירות והתקנות דרבנן]. ונוכחו דברי סופרים קרוב לדברי תורה, לפי שיש להזהר בהם יותר, כאמור להלן. מהרש"א (מ"ק ל ע"ב ופנ"י). יד. **'כדרבנות'**, מה דרבן זה מכוין את הפרה להלמיה כך דבריהם מכוונים את האדם לדרכי חיים. וכמשמעות נטועים, מה מסמר זה קבוע אף דבריהם קבועים ומה נטיעה פרה ורבה אף דבריהם פרים ורבים למצוא בהם טעם.

אחת לרשות היחיד אחרת בלא עירוב, ותיקן כן מחשש שמא יחליפו ויתירו להוציא גם מרשות הרבים לרשות היחיד, וְכן כשתיקן נְטִילַת[כז] יָדַיִם שהיא סייג לטהרות[כח], באותה עת יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה 'בְּנִי אִם חָכַם לְךָ יִשְׂמַח לִבִּי גַּם אָנִי' (משלי כג טו), וְאוֹמֵר עוֹד (שם כז יא) 'חֲכַם בְּנִי וְשַׂמַּח לִבִּי וְאָשִׁיבָה חֹרְפִי דָּבָר'[כט].

★

הגמרא מביאה דרשה מרבא על פסוקים בשיר השירים [אלו שלפני הפסוק 'הדואים נתנו ריח' הנדרש לעיל]: דָּרַשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב - מה היא כוונת הכתוב (שיר השירים ו יב-יג) 'לֶכָה דודי נֵצֵא הַשָּׂדֶה נָלִינָה בַּכְּפָרִים, נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים נֶרְאֶה אִם פָּרְחָה הַגֶּפֶן פִּתַּח הַסְּמָדַר הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים שָׁם אֶתֵּן אֶת דֹּדַי לָךְ', זהו פירושו, 'לֶכָה דודי נֵצֵא הַשָּׂדֶה', אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רְבוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַל תְּדִינֵנִי כִּיוֹשְׁבֵי בְּרָכִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן עֲבֵירוֹת של גִּלּוּי וַעֲרָיוֹת וּשְׁבוּעַת שָׁוְא וּשְׁבוּעַת שֶׁקֶר[ל], ועל כן לכה ו'נֵצֵא הַשָּׂדֶה', בא וְאֶרְאֶךָ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁעובדים את אדמותיהם ובתוך כך עוֹסְקִין בְּתוֹרָה מִתּוֹךְ הַדֹּחַק. 'נָלִינָה בַּכְּפָרִים', אַל תִּקְרֵי 'בַּכְּפָרִים' אֶלָּא 'בַּכּוֹפְרִים', בא וְאֶרְאֶךָ זַרְעוֹ שֶׁל עֵשָׂו, שֶׁהִשְׁפָּעְתָּ וְנתת לָהֶן טוֹבָה וְהֵן כְּפָרוּ בָךְ. 'נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים', אֵלּוּ בְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, בהם ישבו שורות שורות כרכום. 'נִרְאֶה אִם פָּרְחָה הַגֶּפֶן', אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִקְרָא. 'פִּתַּח הַסְּמָדַר'[לא], אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִשְׁנָה[לב]. 'הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים'[לג], אֵלּוּ בַּעֲלֵי גְּמָרָא[לד]. 'שָׁם אֶתֵּן אֶת דֹּדַי לָךְ', שם אֶרְאֶךָ כְּבוֹדִי וְגוֹדְלִי שֶׁבָּח בָּנַי וּבְנוֹתַי, שעליהם נאמר ההמשך 'הדואים נתנו ריח' ועל פתחינו כל מגדים, כנדרש לעיל.

★

עוד אודות שלמה המלך: אָמַר רַב הַמְנוּנָא, מַאי דִּכְתִיב - מה היא כוונת הכתוב (מלכים ו' ה יג) 'וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל וַיְהִי שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וְאַלְפָּיִם', מָשָׁל הכתוב שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁל תּוֹרָה שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל [-טעמים][לה], וְעַל כָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁל סוֹפְרִים חֲמִשָּׁה וְאַלְפַּיִם מְעַמִּים[לו].

דרשה נוספת שדרש רבא אודות שלמה המלך: דָּרַשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב - מה היא כוונת הכתוב (קהלת יב ט) 'וְיֹתֵר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת חָכָם עוֹד לְמַד דַּעַת אֶת הָעָם [וְ]אֵזֵן וְחִקֵּר תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה', שנוסף על חכמתו הרבה שבספר קהלת, עוד לימד דעת את העם וכו'. וזהו פירושו, 'לִימֵּד דַּעַת אֶת הָעָם', דְּאַגְמְרֵיהּ [-לימדם] בָּסִיקְנֵי מָעֲמִים - קבע מסורת וסימנים לתיבות המקרא וללימוד המשנה[לז], וְאַסְבְּרֵהּ בְּמַאי דְּדָמֵי לֵיהּ - ולמד דבר מדבר[לח].

'[וְ]אֵזֵן וְחִקֵּר תִּיקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה', אָמַר עוּלָּא אֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, 'אֵיזֵן' הוא לשון אזנים, שֶׁבָּתְחִילָּה הָיְתָה הַתּוֹרָה דּוֹמָה לְכִפְיסָה [-לסל] שֶׁאֵין לָהּ אֲזָנַיִם [-ידים לאחיזה] לאחזו אותה בהן, ואינה משתמרת ויכולה להשמט וליפול, עַד שֶׁבָּא שְׁלֹמֹה וְעָשָׂה לָהּ אֲזָנַיִם ושוב אינה נופלת[לט], שקודם תקנותיו היו עשויים ישראל להכשל בעבירות, ועל ידי שתיקן עירובין ונטילת ידים, וגזר על שניות לעירות[מ], אוחזים ישראל במצוות, שמתרחקים מן העבירות, כדרך שנוח לאחוז בכלי שיש לו בית יד, יותר מכלי שאין לו בית יד.

דרשה אחרת אודות דברי התורה: נאמר בפסוק (שיר השירים ח ו) 'קְרָצוֹתָיו קַרְצוֹתֵי שׁוֹחֲרוֹת כָּעוֹרֵב'[מא], ונדרש פסוק זה על התורה, 'קְרָצוֹתָיו תַּלְתַּלִּים', אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר מָר עוּקְבָא, מְלַמֵּד שֶׁיָּשַׁב דָּרוּשׁ עַל כָּל קוֹץ וְקוֹץ[מב] שבתורה 'תֵּילֵי תֵּילֵים' [-ערימות גדולות] שֶׁל הֲלָכוֹת[מג]. 'שְׁחוֹרוֹת כָּעוֹרֵב', 'שחורות' לשון שחרית ו'כעורב' לשון ערבית, בְּמַי אַתָּה מוֹצְאָן לדרכי התורה הללו, שזוכה ומשיגם, בְּמַי

כז. **דברים** אלו הובאו גם בשבת (יד:), ובמהרש"א שם (ד"ה שמיקן), והוסף גם בגליון הש"ס כשבת שם) כתב שאין לגרוס 'נטילת', אלא 'ידים', משום שכיון ששלמה תיקן רק לקדשים, כאמור בהערה הבאה, הלא לקדשים צריך טבילת ידים, ואין די בנטילה. וכתב שם שכן הוא בגמרא כאן, ולפנינו אינו, אלא שהפני יהושע (שבת שם ד"ה בשבת) העיר שמרש"י שכאן אכן משמע שהגירסא כאן היא 'ידים', כדברי המהרש"א, ועיין בפני יהושע (שם) מה שהעיר על דברי המהרש"א. כח. **רש"י** (ד"ה חייסן). בשבת (שו:) אמרו ששלמה תיקן נטילת ידים קודם אכילת קדשים, שסתם ידים פוסלות אותם באכילה, ורק בדורות מאוחרים יותר תיקנו נטילת ידים גם לתרומה [ולפת חולין]. לפי זה, כוונת דברי רש"י היא שתקנה זו היא סייג וגדר לגרום לכך שיזהרו בטהרת הקדשים לבל יטמאו. אף שתיקן גם שניות לעירות, כדלהלן, היה זה אחר שיצאה אותה בת קול. תוספות (ד"ה בשבת). כט. **הפסוק** הראשון נסוב על גזירת עירובין, שאם חכם לבך לעשות גדר לאיסור הוצאה בשבת, ישמח ליבי גם אני על שתתקיים מצות שבת באיסור תורה שלא יכשלו בו. והפסוק השני נסוב על גזירת נטילת ידים, ששמח ליבי על גזירה זו שהיא גדר לטהרת תרומה. ומה שאמר הפסוק 'ואשיבה חורפי דבר', נאמר כנגד המזלזלים בנטילת ידים. מהרש"א בשבת (יד: ד"ה ופסק). ל. **ברכים** הם מקומות שוקים ורשות גדול, ודוכלים וסוחרים באים לשם, ועל כן מצויים אצלם מכשולות של איסורי גזל ועריות. רש"י (ד"ה בכפרים). לא. **התגלו** הענבים הדקים אחר נפילת הפרח שלהם. מצודות בשיר השירים שם. לב. **הסמדר** גדול מהפרח, וכן המשנה מפורשת יותר מן המקרא. רש"י (ד"ה סמדר). וראה בהערה הבאה. לג. **ראה** בהערה הבאה. לד. **הנצו** הרימונים, היינו גדלו כל צרכם, ובכר גדל סביבותיו הנץ [שהוא כעין השומר שיש באגוזים קטנים]. רש"י (ד"ה הנצו). ונרמזו בהם [שהם פרי גמור יותר מן הסמדר ומן הפרח] בעלי הגמרא שהיא המפורשת ביותר. מפירוש רש"י בשיר השירים (שם) עולה שסדר הדברים הוא כפי קירבת הלומד להוראות, שבעלי גמרא קרובים לכך יותר מבעלי משנה, ובעלי משנה מבעלי מקרא. לה. **וחיו** אלו בדרך של משלים, ולכן נקראו כך [לעומת טעמי דברי סופרים שלא היו בדרך משל]. עץ יוסף. לו. **וקראו** 'שיר' לפי שאין לשנות בלא שירה חמרה. רש"ש (ד"ה עד). שלמה המלך המציא בשכלו ובדה מלבו משלים להכניס בלב יראת ה'. והנה המשלים ההם אינם נמצאים אצלינו, כי רבים מספריו נאבדו מאתנו בגלותינו ובאו ליד העובדי כוכבים ומהם התעתיקו וקראום על שמם, ואולם גנוב הוא אתם. גם עשה שירים במספר חמשה ואלף, ואף המה אינם אתנו כי נאבדו. מצודת דוד (מלכים שם). לז. **בהגהות** מהר"ש חיות (ד"ה מעמיים) ציין לזה מה שמבואר להלן (נב:) שיש לעשות ציונים וסימנים לתורה, ופירש שם רש"י (ד"ה סימנין), 'סימני השמועות זו אחר זו וסימני חכמים כדרך שיש בהש"ס. ראה למשל לעיל (יח.) דרי"ו למנר"ח וכו'. לח. **ראה** רש"י ביבמות (כפ. ד"ה ואם) [ובפשטות היה נראה מלשון הגמרא שהכוונה היא שביאר את דברי התורה על ידי משלים, ולפי זה 'ואסברה במאי דדמי לה' הוא ביאור להמשך הפסוק 'ואיזן וחיקר תיקן משלים הרבה'. והדברים דלהלן הם דרשה אחרת. ועיין גירסאות שונות בדקדוקי סופרים (שם אות ב-ג)]. לט. **על** פי רש"י ביבמות (כפ. ד"ה מאתים). וראה גם רש"י כאן (ד"ה ושבח). ובשבת (יז: ד"ה שלמה) פירש שכשם שהאזניים מרחיקים את הדם מלגעת בכפיפה עצמה, כך סייגי התורה מרחיקים מגופו של איסור. מ. **שניות** לעריות הן נשים נוספות האסורות משום קורבה, הנוספות על העריות שאסרה תורה, כגון אם האם, אם האב ועוד. ביבמות (כפ.-כ:) דנו מה הן שניות אלו. מא. **פשטות** הכתוב הוא שהרעיה, היא כנסת ישראל, מתארת את הדוד, הוא הקב"ה, כביכול מחלפות ראשו תלתלים [לשון תלויים, רש"י שם, ובמצודות פירש לשון מסולסלים], והן שחורות כעורב שהוא שחור, שכן נוי לבחור. הגמרא דורשת את הפסוק על התורה, ו'קוצותיו' היינו קוצי התורה, ו'תלתלים' היינו תילי תילים של הלכות. מב. **היינו** התגים והקוצים שעל גבי האותיות. מג. **בתורת** הנגלה, שכל ההלכות שנתחדשו בכל דור ודור נרמזו בקוצי האותיות [עוד מלבד סודות התורה הרמוזים בהם]. מהרש"א (מ"ש ד"ה על כן).

שְׁמַשְׁמַיִם [בשחרית] **וּמַעֲרִיב** [בערב][א] **עֲלֵיהֶן חֻבַּת חֻדְרַשׁ**, היינו ללמוד בו בבוקר ובערב. **רַבָּה אָמַר**, התיבות 'שחורות כעורב', נדרשות כמשמען, במי אתה מוצאם לדברי התורה, **בְּמִי שֶׁמָּרוב בתורה פָּנָיו עֲלֵיהֶן כְּעוֹרֵב** זה שהוא שחור. **רָבָא אָמַר**, במי אתה מוצאם לדברי תורה, **בְּמִי שֶׁמְּשִׁים עַצְמוֹ אַכְזָרִי עַל בָּנָיו וְעַל בְּנֵי בֵיתוֹ כָּעוֹרֵב** זה שהוא אכזרי על בניו[ב], **בְּי הָא** - כמעשה זה, **דְּרַב אַדָּא בַּר מָתְנָא הֲוָה קָאֵיז'ל לְבֵי רַב** - פנה לילך אל הישיבה ללמוד תורה, **אֲמְרָה לֵיהּ חֲבִיתְהוּ** [-אשתו], **יְנוּקֵי דִּידָךְ מַאי אֲבָרִיר לְהוּ** - מה אעשה לילדיך והיאך אזון אותם. **אֲמַר לָהּ**, **מִי שָׁלִימוּ קוֹרְמֵי בְּאַגְמָא** - האם לא נותרו ירקות באגם[ג] [מקום מים עומדים שגדלים צמחים בהם].

דרשה אחרת: נאמר אודות הקב"ה (דברים ז י) **'וּמְשַׁלֵּם לְשׂוֹנְאָיו אֶל פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ'**, **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי**, **אֵילְמָלֵא** [-אם לא] היה **מִקְרָא כָּתוּב** 'אל פניו', **אִי אֶשָּׁכַח** היה **לְאוֹמְרוֹ**, שנאמר כאן שהקב"ה הוא **בְּבָכוֹרוֹ**[ד] **בְּאָדָם שֶׁנּוֹשֶׂה מֻשּׂוּי עַל פָּנָיו וּמְבַקֵּשׁ לְהַשָּׁלְכוֹ מֵעָנְיו**, והיינו שהקב"ה מהר לשלם לרשע על מעט המעשים הטובים שעשה, על מנת להאבידו לעולם הבא[ה].

עוד נאמר (פס) **'לֹא יְאַחֵר לְשׂוֹנְאוֹ'**, **אָמַר רַבִּי אֵילָא**, דווקא **לְשׂוֹנְאָיו**, להם **הוּא דְּלָא יְאַחֵר** לשלם להם, **אֲבָל יְאַחֵר לְצַדִּיקִים גְּמוּרִים**, שלא לתת להם שכרם בעולם הזה[ו]. **וְהֵיינוּ** - ואלו הן הדברים **דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי**, **מַאי דִּכְתִיב** - מה היא כוונת הכתוב (דברים ז יא) **'וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם'**, היינו **שְׁתֵּים**, בעולם הזה, הוא העת **לַעֲשׂוֹתָם**, **וְלֹא לְמָחָר**, בעולם הבא, **לַעֲשׂוֹתָם**, שאין קיום מצוות לאחר מיתה[ז]. עוד יש ללמוד מן הפסוק, **הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם**, **וּלְמָחָר לְקַבֵּל שְׂכָרָם**, וכאמור שאין הצדיקים מקבלים שכרם בעולם הזה.

אָמַר רַבִּי חֲנִי וְאִיתֵימָא [-ויש אומרים שאמר זאת] **רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי**, **מַאי דִּכְתִיב** - מה היא כוונת הכתוב (משלי לה ו) **'אַל תּוֹסֶף עַל דְּבָרָיו פֶּן יוֹכִיחֲךָ וְנִכְזָבְתָּ'** [-היה צריך לומר], שמשמעו הוא שמאריך את כעסו ואינו נפרע מיד. **אֶלָּא** ממה שכתבה תורה 'אפיס' יש ללמוד שהוא לשון פנים, שמאריך פניו[ח], **וְהֵיינוּ אֶרֶךְ אַפַּיִם לַצַּדִּיקִים**, שמאריך להם את פניו הזועמות ואינו נפרע מהם מיד[ט].

★

שנינו במשנה: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לא אמרו שפסי ביראות מתירים את הטלטול בששת שביניהם בכל גודל שהוא, אלא רק אם הששת הוא **עַד** גודל של **בֵּית קְאתַיִם וכו'** - מקום דירעת תבואה בשיעור סאתים[י], שהוא ששת של מאה אמה על חמישים אמה, שאין להתיר על ידם לטלטל כאשר הששת גדול יותר[יא].

הגמרא מבררת את דברי רבי יהודה: אִיבָּעֵיָא לְהוּ - נסתפקו בני הישיבה, האם השיעור בית סאתים שאמר רבי יהודה, **בְּבוֹר וּפְפִין קָאָמַר**, שאין פסי ביראות מתירים אלא כאשר כל הששת שביניהם, כולל הבור[יב] והמקום שבינו לפסים, שהוא שתי אמות, מגיע לבית סאתים בלבד ולא יותר, **אוֹ דִילְמָא** שיעור בית סאתים שאמר, **בְּבוֹר וְלֹא פְּפִין קָאָמַר**, שמה שאמר הוא שאין פסי ביראות מתירים אלא אם שטח הבור מגיע עד לכדי בית סאתים ולא יותר, ומה שמחוצה לו אינו נכלל בחשבון, שאף אם יש סאתיים בבור לבדו, מותר הטלטול בין הפסים, אפילו ששטח שביניהם כולו, הבור ומה שמחוצה לו, גדול מבית סאתים[יג].

הגמרא מבארת את צדדי הספק: הטעם שלדעת רבי יהודה אין פסי ביראות מתירים אלא עד ששת של בית סאתים, הוא מפני שאם יתירו ששת גדול יותר, יש לחשוש שמא יבוא אדם להתיר את הטלטול גם בקרפף הגדול מבית סאתים. ומעתה יש להסתפק, האם **אָדָם נוֹתֵן עֵינָיו בְּבוֹרוֹ**, כלומר, שמהיתר הבור הוא עשוי ללמוד להתיר בקרפף, ועל כן אין סברא לגזור שלא יועילו פסי הביראות אלא כאשר הבור עצמו גדול משיעור בית סאתים, שמא ילמד מכך להתיר גם בקרפף בשיעור זה, ואילו כאשר בבור עצמו אין יותר מסאתים, אף ששטח שבין הפסים בצירוף הבור גדול משיעור זה אין לחשוש, **וְלֹא** [-ואין אנו גוזרים] **דִּילְמָא אַתֵּי לְמִטְלְטוֹלֵי** - שמא יבוא לטלטל **יוֹתֵר מִבֵּית סְאתַיִם בְּקַרְפַּף [דְּאַלְמָא]** - בקרפף הגדול מבית סאתים, לפי שאין הוא עשוי ללמוד מכאן להתיר שם, **אוֹ דִילְמָא, אָדָם נוֹתֵן עֵינָיו בְּמָחִיצָתוֹ**, כלומר, מכל הקיף המחיצות הוא עשוי ללמוד להתיר בקרפף, **וְעל כן נָזְרִינַן** - אנו גוזרים שלא יתירו הפסים את הטלטול, כל שההיקף כולו כולל השטח שמחוץ לבור, גדול מבית סאתים, **דִּילְמָא אַתֵּי לְאֵיחֲלוּפֵי** - שמא יבוא להחליף ולהתיר גם ביותר מבית סאתים בקרפף[יד].

הגמרא מביאה בברייתא בכדי להביא ממנה ראיה לספק האמור: תָּא שְׁמַע ראיה לספק זה, נאמר בברייתא, **בַּמֶּה הֵן מְקוֹרְבִין** הפסים לבור, כלומר, עד כמה ניתן לקרבם אליו, עד **כַּדֵי** שיעור שיכנסו בששת זה **רֹאשָׁה וְרוּבָּה שֶׁל פָּרָה** הבאה לשתות מן הבור. **וְכַמָּה הֵן מְרוּחָקִין** הפסים מהבור, כלומר, עד כמה ניתן להרחיקם ממנו, **אֲפִילּוּ** עד שיעור של בית **כּוֹר**[טו] **וְאֲפִילּוּ** בית **כּוֹרַיִם**[טז]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, עד שיעור של **בֵּית קְאתַיִם מוּתָּר**, אבל **יָתֵר מִבֵּית קְאתַיִם אָסוּר. אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי יְהוּדָה, אִי אַתָּה מוֹדֶה בְּדִיר** של בהמות בשדה **וְהַחֵר** [-דיר של בהמות בעיר] **ומוקצה** [-מקום רחב מאחורי הבית][יז] **וְחָצֵר** שלפני הבית[יח], **שֶׁאֲפִילּוּ** הוא **בֵּית חֲמֶשֶׁת כּוֹרִים וּבֵית עֲשֶׂרֶת כּוֹרִים**[יט], **שְׁמוּתָּר** לטלטל בהם. ואם התרת שם אף בששת הגדול מבית סאתים, מדוע לא תתיר גם כאן באופן זה. **אָמַר לָהֶם** רבי יהודה, אין ללמוד מדיר וסדר ומוקצה וחצר לכאן, לפי שזו **מְחִיצָה**, כלומר, היתרם של אלו הוא מפני שמחיצה גמורה מקיפתם, **וְאֵלּוּ** המתירים את הטלטול סביב הבור, הם **פְּפִין** בלבד, שאינם מחיצה גמורה, ועל כן יש לגזור בהם שמא מתוך כך יבואו להתיר גם קרפף בשיעור הגדול מבית סאתים[כ]. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר**, כאשר ששת של בית **הַבּוֹר** הוא **בֵּית קְאתַיִם אֲבָיי קְאתַיִם**, כלומר ששת של בית סאתים מרובע[כא] **מוּתָּר** לטלטל בין הפסים, ולא כאשר ששתו גדול יותר, **וְלֹא אָמְרוּ לְהַרְחִיק** את ההיקף מן הבור, **אֶלָּא בְּדֵי רֹאשָׁה וְרוּבָּה שֶׁל פָּרָה** ולא יותר. בדבריו מפורש ששיעור בית סאתים נאמר בבור בלבד, ואין צורך להכליל בחשבון הסאתיים גם את שתי האמות שמחוצה לו.

הגמרא מבארת את הראיה מהברייתא. אומרת הגמרא: הָא מִדְּקָאָמַר - הלא ממה שאמר **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר** שהשיעור של בית סאתיים הוא בבור **בְּבוֹר וְלֹא** בששת שבין **הַפְּפִין**, שגם אם יש בבור לבדו ששת של סאתים מותר לטלטל מחוצה לו, אף שהששת המוקף גדול מבית סאתים, **מְכָלָּל** - יש ללמוד מכך, **דְּרַבִּי יְהוּדָה** החולק עליו, ואומר שאין לטלטל ביותר מבית סאתים, **שְׁבּוֹר וּפְפִין קָאָמַר**, שאף אם אין בבור שיעור של סאתים, אם יש שיעור זה בששת כולו, אין לטלטל שם.

הגמרא דוחה את הראיה: וְלֹא הִיא - אין ראיה מן הברייתא, שאפשר לומר **שֶׁרַבִּי יְהוּדָה** שאמר שאין לטלטל ביותר מבית סאתים, שיעור **בְּבוֹר בְּלֹא פְּפִין קָאָמַר**.

שואלת הגמרא: אִי הָכִי - אם נאמר כך, הלא **הֵיינוּ** - זו ממש שיטתו **דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר**, שאמר במפורש שהשיעור הוא בבור לבדו, ובמה נחלקו.

משיבה הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ - ההבדל ביניהם הוא בבור **אֲרִיחַ וְקָטָן** [-אורך וצר], שאינו מרובע. לדעת רבי יהודה אין השיעור תלוי אלא בגודלו של הבור, שלא יהיה יותר מבית סאתים, אך אין צורך שיהיה רבוע, ואילו לדעת רבי שמעון בן אלעזר שאמר שהשיעור הוא 'בית סאתים אבית סאתים', לא הותרו פסי ביראות בבור שהוא בית סאתיים, אלא כאשר הששת רבוע.

הגמרא מביאה את המשך הברייתא: בָּלַע אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, בָּל אָוִיר - מקום פתוח ואינו מקורה, **שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ** [-ששימושן] **לְדִירָה**, כלומר לכניסה ויציאה של אדם תמיד, **בְּגוֹן דִּיר וְחָצֵר מוּקָּצָה וְחָצֵר, אֲפִילּוּ** שטחה הוא **בֵּית חֲמֶשֶׁת כּוֹרִים וּבֵית עֲשֶׂרֶת כּוֹרִים, מוּתָּר** לטלטל בה, שהרי הוא מקום דירה ואין שיעור לגודלה. **וְכָל דִּירָה** - מקום מקורה, **שֶׁתַּשְׁמִישָׁהּ לָאָוִיר** - ששימושה לשמירת המקום הפתוח שמחוצה לה, **בְּגוֹן בּוּרְגָּנִין שֶׁבַּשָּׂדוֹת** - סוכותיהם של שומרי השדות, אם **שטחם** עד **בֵּית קְאתַיִם, מוּתָּר** לטלטל בהם, ואילו אם הוא **יָתֵר מִבֵּית קְאתַיִם, אָסוּר**[כב], לפי שאינם נחשבים דירה, ודינם כקרפף שאין לטלטל בו אלא עד בית סאתים.

★ ★ ★

משנה המשנה דנה האם רבים העוברים בין פסי ביראות מבטלים את המחיצות:

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם הָיָה דֶּרֶךְ רְשׁוּת הָרַבִּים מְפֻסָּקֶתֶת - עוברת ומפסיקה בין הפסים, **יְפַסֵּק בַּדְּדִין**, כלומר, שיעביר את מקום הילוך

א. **היינו** ש'שחורות כעורב' מרמז על שחרית וערבית. ב. **כנאמר** (משלי לא ח) 'עוות לבהמה נפשו'. ג. **רש"י** (ד"ה מקום) מזמין להם יתושים ונגנסים לתוך פיהם וניזונים מהם. ד. **אפשר** הדרשות אלו עוד הביא פירוש אחר, שהוא גמי לח שניתן לטותנו ולעשותו פת. ה. **על** כרחנו נאמר כן. ו. **ורק** מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת [עבודה זרה (נ.)]. ז. **אלא** שכרם שמור להם לעולם הבא. ח. **ואף** ארך אפים זה לטובה הוא, שיכולים עדיין לשוב בתשובה. תוספות (ד"ה אף) ט. **כשטח** של מאה אמה על חמישים אמה, שהוא 5,000 אמות מרובעות. י. **כן** מבואר בסמוך, שהחשש הוא שמא יבוא להחליף ולהתיר גם קרפף. חז"ל אסרו לטלטל בקרפף הגדול מבית סאתיים, ראה על כך במשנה להלן (כג.).

יא. **מקום** זריעה של כור תבואה [הכור הוא שלשים סאים]. שיעורו הוא 75,000 אמות מרובעות. [כאשר הבית כור הוא בששת רבוע, מידותיו הן כ-274 אמות באורך ובורחבן]. יב. **מקום** זריעה של שני כורים הבואה. שיעורו הוא 150,000 אמות מרובעות [כאשר בית הכוריים הוא בששת רבוע, מידותיו הן כ-388 אמות באורך ובורחבן]. יג. **אודות** כל אלו, ראה לעיל במשנה (יח.). יד. **הכור** הוא שלושים סאים, ומכאן שמידת 'בית חמשת כורים' גדולה בשיעור של ע"ח פעמים מבית סאתים, ששטחה הוא 375,000 אמות מרובעות, ושטח 'בית עשרת כורים' גדול עוד כפליים והוא 750,000 אמות. שיעור זה לאו דווקא הוא, והיתר הטלטול הוא אפילו בששת גדול יותר.

הרבים, אל מחוץ לפסים, שהרבים העוברים בין הפסים, מבטלים את המחיצה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ צָרִיךְ** לסלק את דרך הרבים מבין הפסים, משום שאין בקיעת הרבים שם מבטלת את המחיצה.

★

גמרא הגמרא מביאה מימרא של רבי יוחנן ורבי אלעזר על המשנה, ומבארת את **שיטתם: רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ** - אמרו שניהם, **כָּאן** - בדברי חכמים שבמשנתנו שאמרו שאין צריך לסלק את דרך הרבים מבין הפסים, **הוֹדִיעֲךָ** התנא, כמה גדול **כּוֹחָן שֶׁל מְחִיצוֹת**, שאין המחיצות מתבטלות משום רבים העוברים בהן. **תמהה הגמרא: כָּאן וּמִבְּרַיְיתָא לָיְיה**, כלומר, שבפשטות כל האומר 'כאן הודיעך', סובר הוא שהלכה כדעה זו שהוא מפרשה[יט], ושקלה, וכי ניתן לומר שרבי יוחנן סובר כחכמים שבמשנתנו, שבקיעת רבים אינה מבטלת מחיצה, **וְהָאֲמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שִׁרְרוֹשְׁלַיִם אֵילְמָלֵא** [-אילו לא היו] **דַּלְתוֹתֶיהָ נִגְעָלוֹת בָּעֲזָקָה**, היו **חַיְּיבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם רְשׁוּת הָרַבִּים**, כלומר, שהמטלטל ברחובותיה ארבע אמות, היה עובר על איסור שבת דאורייתא[כ]. ואף שירושלים היתה מוקפת חומה, החומה לא היתה יכולה לשמש כמחיצה, כיון שהרבים שנכנסו בשערי העיר, ביטלו את המחיצה, הרי שסובר רבי יוחנן שבקיעת רבים מבטלת מחיצה[כא]. **מתרצת הגמרא: אַלָּא, כָּאן וְלָא כְּבִירְיָא לָיְיה**, כלומר, מה שאמר רבי יוחנן 'כאן הודיעך כוחן של מחיצות', אמר כן לדעת חכמים שבקיעת הרבים אינה מבטלת מחיצה, אך הוא עצמו סובר שהלכה כרבי יהודה, שהליכת הרבים מבטלת מחיצה[כב].

★

הגמרא מקשה שדברי רבי יהודה וחכמים במשנה, סותרים דבריהם בברייתא: וְרַבִּי דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה - יש להקשות שדברי רבי יהודה במשנה סותרים דבריו בברייתא. **וְרַבִּי דְּרַבָּנָן אַדְּרַבָּנָן** - וכן יש להקשות שדברי חכמים סותרים דבריהם בברייתא. **דְּתַנְיָא, יָתֵר עַל כֵּן אָמַר רַבִּי יְהוּדָה[כג], מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי בָתִּים** שעומדים זה כנגד זה **מְשַׁנֵּי צִידֵי רְשׁוּת הָרַבִּים**[כד], ורוצה לטלטל מבית אחד לבית האחר, **עוֹשֶׂה לוֹ** [-להם] **חֲצִי** [-התחלת מחיצה ברוחב משהו] **מָבוֹי** - סמוך לקצה אחד מהבתים, **וְחָלְקוֹ מְבָאן** - בקצה השני של אותו הבית [ציור א][כה], **אוֹ קוֹרֶה** שעוברת מבית לבית **מְבָאן** - בקצה אחד של הבתים, **וְקוֹרֶה מִבָּאן** - בקצה השני של הבתים [ציור ב], **וְנוֹשֶׂה וְנוֹתֵן בְּאֶמְצַע** - ומותר לו לטלטל שם כדין רשות היחיד[כה]. **וְאָמְרוּ לוֹ** חכמים, **אֵין מְעָרְבִין** [-מתירים בטלטול] **רְשׁוּת הָרַבִּים בְּכָךְ.** וסברה הגמרא, שמחלוקתם של רבי יהודה וחכמים היא האם דרך הרבים מבטל מחיצה, שרבי יהודה סבר שאף שהרבים עוברים בין שני הבתים, אינם מבטלים את המחיצה של הלחי והקורה[כב], ואילו לחכמים הילוך הרבים מבטל את המחיצה של הלחי והקורה, ואם כן **קָשְׁיָא דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה** - קשה שדברי רבי יהודה סותרים זה את זה, שבמשנתנו סבר רבי יהודה שהילוך הרבים מבטל מחיצה, ואילו בברייתא מבואר שלרבי יהודה הילוך הרבים אינו מבטל מחיצה, וכן **קָשְׁיָא דְּרַבָּנָן אַדְּרַבָּנָן** - קשה שדברי חכמים סותרים זה את זה, שבמשנתנו סברו חכמים שהילוך הרבים אינו מבטל מחיצה, ואילו בברייתא מבואר בדבריהם שהילוך הרבים מבטל מחיצה[כג].

מתרצת הגמרא: דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה - מה שהקשינו שדברי רבי יהודה סותרים זה את זה, **לָא קָשְׁיָא, הָתָם** - שרק שם בשני בתים שבשני צידי רשות הרבים, אין הרבים מבטלים את המחיצה, משום **דְּאִיכָּא** - שיש שם **שְׁתֵּי מְחִיצוֹת מְעַלְּיָיתָא** - גמורות, שאין הרבים בוקעים בהם, ורבי יהודה סובר שמדאורייתא די בהקף של שתי מחיצות זו כנגד זו כדי להיחשב רשות היחיד[כג], אבל **הָכָא** - כאן, בפסי ביראות, כיון **דְּלֵיכָּא** - שאין כאן **שְׁתֵּי מְחִיצוֹת מְעַלְּיָיתָא** - גמורות, שהרי בכל אחת מהמחיצות יש רק אמה מכל צד, לפיכך הילוך הרבים מבטל את המחיצות. **דְּרַבָּנָן אַדְּרַבָּנָן** - ומה שהקשינו שדברי חכמים סותרים זה את זה, **[נָמֵי] לָא קָשְׁיָא, הָכָא** - שכאן במשנתנו אמרו חכמים שהילוך הרבים אינו מבטל את המחיצות, משום שאף שאין בפסים מחיצות גמורות, מכל מקום **אִיכָּא** - יש בהם **שֵׁם אַרְבָּעָה מְחִיצוֹת**, כלומר, שיש בכל הארבע צדדים שם מחיצה, שיש בכל צד אמה מכאן ומכאן, שהם יוצרים דין מחיצה, אבל **הָתָם** - שם, בשני בתים שבשני צידי רשות הרבים, **לֵיכָּא שֵׁם אַרְבָּעָה מְחִיצוֹת** - אין בכל ארבעת הצדדים שם מחיצה, שכן בשני צדדים יש רק לחי או קורה[כד-כה].

★

הגמרא דנה האם ארץ ישראל נחשבת לרשות הרבים: אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר יוֹסֵף אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵין חַיְּיבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם רְשׁוּת הָרַבִּים, כלומר שהמטלטלים בה אינם עוברים על איסור טלטול ארבע אמות ברשות הרבים. **מבארת הגמרא את דברי רבי יוחנן, ומספרת: וְתֵיתֵב** - ישב **רַב דִּימִי** בבית המדרש **וְקָאָמַר לַיָּה לְהָא שְׁמַעְתָּא** - ואמר את אותה מימרא שאמר רבי יוחנן, שארץ ישראל אין חייבין עליה משום רשות הרבים. **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב דִּימִי, מַאי טַעְמָא** - מהו הטעם בדין זה שאמר רבי יוחנן,

ציור א

ציור ב

טז. **ריטב"א** (ע"י כפל). **שבירושלים** היו שני פתחים משני צידי העיר מכוונים זה כנגד זה, והיתה רשות הרבים שרחבה שש עשרה אמות עוברת ביניהם, והיו באים שם ששים ריבוא אנשים. רש"י (לעיל קפ. ע"ב מיימון). אמנם כיון שדלתותיה נגעלות בלילה אינה נחשבת רשות הרבים. והטעם שאינה נחשבת רשות הרבים, ביאר רש"י (שם) שכיון שדלתותיה נגעלות בלילה, אינה דומה למחנה ישראל במדבר שנממנו למדים מדיני רשות הרבים כמבואר להלן (פ"ט), שמחנה ישראל היה פתוח להילוך הרבים בכל שעה. והריטב"א (ע"י כפל) ביאר, שפחת שדלתותיו נגעלות בלילה, נידון כסתימה בגורה ומחיצה שלימה, ואין הרבים מבטלים אותה. יז. **כתב ו** הרשב"א (ע"י שם) והריטב"א (ע"י כפל). שלא אמרה הגמרא 'כאן ולא סבירא ליה', אלא בדעת רבי יוחנן, אבל רבי אלעזר סבר שהלכה כחכמים, שרבים אינם מבטלים מחיצה, כמבואר בגמרא לעיל (כ). יח. **בתחילת** הברייתא אמר רבי יהודה, שרשות הרבים מקורה, משלשלים תחתיה, שאומרים פי תקרה יורד וסותם, ונמצא שהרשות הרבים שתחת הקירוי, מוקפת מחיצה בכל צידיה. והוסיפה הברייתא, שאיידע גדול יותר אמר רבי יהודה, שאף רשות הרבים שאינה מקורה, אם יש לה שתי מחיצות, די בלחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן, כדי להתיר לטלטל בה. רש"י (לעיל ו. ע"ב ד"ה) פירש, שרשות הרבים שבידיכר יט. **רש"י** לעיל (ו. ע"ב ד"ה) פירש, שרשות הרבים שבידיכר בה רבי יהודה, היא רשות הרבים רחבה ט"ז אמה. אמנם ראה בתוספות (שם ע"ב ד"ה וכי) שפירשו את הברייתא בענין אחר, עיין שם. כ. **ווודאי** סתימה לשני צידי רשות הרבים. רש"י (לעיל ו: ד"ה ולחי). ורצה לומר, שלא אמר רבי יהודה שצריך את שתי הלחיים כדי לעשות מחיצה אחת, וצריך להניחם אחד בבית זה ואחד בבית זה באותו צד, אלא כל לחי משמש כמחיצה בצד אחד, ויכול להניח את הלחי השני בקצה השני של אותו הבית שהניח בו את הלחי הראשון, אבל ודאי יכול הוא להניח את הלחי גם בקצה הבית השני. כא. **שהלחי** והקורה נחשבים כסתימה לשני ראשי רשות הרבים, וכיון שיש שם שתי מחיצות גמורות, שכן קירות הבתים שבשני צידי רשות הרבים משמשות כמחיצה, לפיכך די בתיקון כל שהוא לשני הצדדים האחרים. רש"י (שם ד"ה יתר, ולעיל). כב. **והיינו** שסברה הגמרא בדעת רבי יהודה, שלעולם אין רשות היחיד בפחות משלש מחיצות, אלא שכשמניח לחי או קורה בצידי הבתים, הרי הלחי והקורה נחשבים כמחיצה מן התורה, ואף שרבים בוקעים שם אינם מבטלים את המחיצה. תוספות (ד"ה קשיא). וראה בחזון איש (סי' קי סק"ג), שפירש את קושיית הגמרא באופן אחר. כג. **ואין** צריך מחיצה שלישית מן התורה כלל, ורק מדרבנן צריך לעשות שם לחי או קורה בכל צד. וכיון שאין צריך את הלחי והקורה רק מדרבנן, הקילו חכמים ואמרו שהילוך הרבים אינו מבטלם. תוספות (ד"ה קשיא, בפירוש הראשון) ורי"ט (ד"ה ורבי) [ולפי זה נמצא שלרבי יהודה הברייתא אמר שיניח רשות הרבים רק בדרך ההולכת מחורן לעיר שאין לה מחיצות כלל. רמב"ן (לעיל נט. ד"ה ומיהו). וראה עוד שם שהארוך בזה. אמנם הריטב"א (ד"ה ומיהו) כתב, שלא אמר רבי יהודה שמקום שיש בו שתי מחיצות נחשב רשות היחיד, רק בשאין שם דרך רחבה ט"ז אמה, אבל אם יש שם דרך רחבה ט"ז אמה, רשות הרבים הוא]. ובאופן אחר פירשו התוספות (שם), שיש לומר שבאמת צריך שלש מחיצות מן התורה והלחי והקורה נחשבים כמחיצה, אלא שסובר רבי יהודה, שכיון שיש בה שתי מחיצות גמורות, אין הילוך הרבים מבטל את המחיצה השלישית, אבל באופן שאין בה שתי מחיצות גמורות הילוך הרבים מבטל את המחיצה. כד. **ביאורו** הריטב"א והריטב"א (ד"ה ולפיכך), שאף שגם לחי וקורה יש מי שסובר (ראש חשנה לעיל) שהם נחשבים מחיצה, מכל מקום אינם דומים לפסי ביראות, שכן פסי ביראות מחיצה חשובה היא, מה שאין כן לחי וקורה אינם מחיצה חשובה ולפיכך בקיעת הרבים מבטלתם.

כב: [א] עושין פסין פרק שני עירובין

אֵילֵימָא - אם נאמר שהטעם שאין רשות הרבים בארץ ישראל, הוא **מִשּׁוּם דְּמִקְּרֵי ה׳** - שמקרי את ארץ ישראל **סוֹלְמָא דְּצוֹר** - הר גבוה שהוא זקוף כסולם[א], **מֵהָךְ גִּיסָא** - מצד זה, **וְסָחֲבָא דְּגַדְרֵי** - וחרסין עמוק עשרה טפחים שבסמוכים הנקרא גדר[ב] **מֵהָךְ גִּיסָא** - מהצד השני, וכיון שהיא מוקפת מחיצות אינה נחשבת כרשות הרבים[ג], אם כן מדוע אמר רבי יוחנן שרק ארץ ישראל אין חייבין עליה משום רשות הרבים, הרי **בְּכָל נְמֵי** - גם כן **מֵקְרֵי ה׳** נהר **פְּרָת מֵהָךְ גִּיסָא** - מצד זה, **וְדִגְלַת מֵהָאי גִּיסָא** - ונהר חדקל מהצד השני[ד], ושיפוע שפת הנהר משמש כמחיצה[ה]. ועוד קשה, שאם כן, אין כלל רשות הרבים בעולם, **דְּכוּלָּא עָלְמָא נַמִּי** - שהרי כל העולם גם כן מוקף במחיצות, **שַׁפְקֵיהּ אוֹקְיָינוּס** מכל צדיו. אלא ודאי מחיצות אלו אינם מחשיבות את המקום שבפנים כרשות היחיד, ואם כן אין מובנים דבריו של רבי יוחנן, מדוע אין רשות הרבים בארץ ישראל[ו]. **והוסיף אביי לומר לרב דימי: דִּילְמָא מַעֲלוֹת וּמוֹרְדוֹת מְאַמְרַתְּ** - שמא כוונת הדברים שאמרת בשם רבי יוחנן היא, שהעליות והירידות שבארץ ישראל, אין חייבים עליהם משום רשות הרבים[ז]. **אָמַר לֵיהּ** רב דימי לאביי, **קָרֶקֶפְנָא** - אדם חשוב[ח], אכן כוונת לפרש את דברי רבי יוחנן בצורה הנכונה, ודומה הוא בעיני כאילו **חִזְיֵתֵיהּ קָרִישָׁךְ** - ראיתי את ראשך **בֵּי עַמּוּדֵי** - בין העמודים של בית מדרשו של רבי יוחנן, **כִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לָהָא שְׁמַעְתָּא** - כשאמר רבי יוחנן הלכה זו[ט]. **אִיתְּמַר נַמִּי** - וכן שנינו בבית המדרש כדברי אביי, **דְּבֵי אָתָא** - שכשבא **רַבִּין** מארץ ישראל לבבל, **אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן, וְאָמְרֵי לַהּ** - ויש אומרים שדבר זה **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַעֲלוֹת וּמוֹרְדוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵין חַיָּיבִין עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם רְשׁוּת הָרַבִּים, לְפִי שֶׁעֲלִיּוֹת וּמוֹרְדוֹת אֵינָן מְדֻקְדָּקִין מֵדָּבָר** - כמו שהיה מחנה ישראל שבמדבר, שהמקום שהיה מחנה ישראל, היה קרקע חלקה, שאין בה מעלות ומורדות, שהענן היה הולך לפני מחנה ישראל ומיישר את הקרקע, וכל דיני הוצאה לרשות הרבים בשבת, לומדים ממחנה ישראל במדבר[י], ולפיכך אין חייבים על הוצאה לרשות הרבים אלא בקרקע חלקה שאין בה עליות ומורדות[יא].

★

הגמרא דנה במקום שנחשב כמוקף מחיצות מחמת שקרקעיתו משופעת, ושיפוע הקרקע נחשב כמחיצה, ורבים הולכים על גבי שיפוע הקרקע, אם הילוך הרבים מבטל את המחיצה: בָּעֵא מִינֵּיהּ [-שאל ממנו] **רַחֲבָה מֵרַבָּה, תַּל הִתְקַבֵּץ עֲשָׂרָה מִתּוֹךְ אַרְבַּע** - מדרון המגביה מעט מעט, עד שבתוך ארבע אמות מתחילת שיפועו, הוא גבוה עשרה טפחים מקרקעיתו [ציור א], ויש לו דין מחיצה עשרה, **וְרַבִּים בּוֹקְעִין** [-מהלכים] **בּוֹ, חַיָּיבִין עָלָיו מִשּׁוּם רְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ אֵין חַיָּיבִין עָלָיו**, כלומר, האם הילוך הרבים מבטל את המחיצה, והרי הוא רשות הרבים, או שהילוך הרבים אינו מבטל את המחיצה, והרי הוא רשות היחיד. **ומבארת הגמרא את הספק: אַלְּבָּא דְּרַבָּנָן** - לדעת חכמים, שאמרו במשנה (שעל׳ ע״ש) שהילוך הרבים בספי ביראות אינו מבטל את המחיצות, **לָא תֵּיבְעֵי לָךְ** - ודאי אין לך להסתפק, **דַּהֲשְׁתָּא** - שהרי מעתה, **וּמַה הֻתַּם דְּנִיחָא תַּשְׁמִישְׁתֵּיהּ** - אם שם בספי ביראות, אף על פי שהוא מקום נוח להילוך, **אֲמְרֵי רַבָּנָן** - אמרו חכמים **לֹא אָתוּ רַבִּים וּמְבַטְּלֵי לַהּ מְחִיצְתָא** - שאין הילוך הרבים מבטל את המחיצה[יב], **הָכָא** - כאן, בתל, **דְּלֹא נִיחָא תַּשְׁמִישְׁתֵּיהּ** - שהוא מקום שאינו נוח להלך בו, **לֹא כָּל שֶׁכָּן** הוא שאין הילוך הרבים מבטל את המחיצה[יג]. **כִּי תֵּיבְעֵי לָךְ** - אלא אין לך להסתפק בזה, **אֲלֵימָא** - לשיטתו **דְּרַבִּי יְהוּדָה**, שאמר שבספי ביראות הילוך הרבים מבטל את המחיצה, שלשיטתו יש להסתפק, **מַאי** - מהו הדין בהילוך הרבים בתל, שיש לומר, **הָתֻם הוּא דְּנִיחָא תַּשְׁמִישְׁתֵּיהּ** - שרק בספי ביראות אמר רבי יהודה שהילוך הרבים מבטל את המחיצה, כיון שהוא מקום נוח להלך בו, **[אֲבָל] הָכָא (הוא) דְּלֹא נִיחָא תַּשְׁמִישְׁתֵּיהּ** - אבל כאן בתל שהוא מקום שאינו נוח להלך בו, **לֹא אָתוּ רַבִּים וּמְבַטְּלֵי מְחִיצְתָא** - אין הילוך הרבים מבטל את המחיצה, **אוֹ דִילְמָא** - שמא יש לומר, **דְּלֹא שָׁנָא** - שאין לחלק בין מקום שההילוך בו הוא נוח, למקום שההילוך בו אינו נוח, ובשניהם סובר רבי יהודה שהילוך הרבים מבטל את המחיצה[יד].

אָמַר לֵיהּ רבא לרחבה, **חַיָּיבִין** עליו משום רשות הרבים, שהילוך הרבים מבטל את המחיצה אף במקום שההילוך בו אינו נוח. **חוֹר רחבה ושאל מרבא: וְאַפֵּיפּוֹ** אם הוא תל זקוף **שְׁעוֹלִין לוֹ** רק **בְּעוּדַת חָבֵל**, הילוך הרבים מבטל את המחיצה. **אָמַר לֵיהּ** רבא, **אִין** - אכן, גם באופן כזה הילוך הרבים מבטל את המחיצה, וחייבים עליו משום רשות הרבים. **עוד שאל רחבה מרבא: וְאַפֵּיפּוֹ בְּמַעֲלוֹת בֵּית מָרוֹן** - בעליה של מקום הנקרא בית מרון, שהיא עליה זקופה מאוד, וצרה מאוד, ואין יכולים להלך שם שני בני אדם זה בצד זה, שיש עמק עמוק משני צידי המעלה, וכי גם בזה הדין הוא שהילוך הרבים מבטל את המחיצה. **אָמַר לֵיהּ** רבא, **אִין** - אכן, גם במעלה כזו הילוך הרבים מבטל את המחיצה, וחייבים עליו משום רשות הרבים[טו].

הגמרא מקשה על דברי רבא ממשנה: אֲיתְיֵבֵיהּ, שנינו במשנה (טוספות פ״ו מ״ו), **חָצֵר שֶׁהָרַבִּים נִכְנָסִין לָהּ בְּזוֹ** - בצד אחד, **וְיוֹצְאִין בְּזוֹ** - בצד אחר[טז], הרי החצר נחשבת **רְשׁוּת הָרַבִּים** לענין **טוּמְאָה**, שספק טומאה שיהיה בחצר זו יהיה טהור, כדין ספק טומאה ברשות הרבים[יז]. **וּרְשׁוּת הַיָּחִיד** לענין **שַׁבָּת** משום שהילוך הרבים אינו מבטל את המחיצה. **ומבארת הגמרא את השאלה: קָנֵי** - כדעת מי שנויה משנה זו, **אֵילֵימָא** - אם נאמר שמשנה זו היא כדעת **רַבָּנָן** במשנתנו (ע״א), שסוברים שבספי ביראות אין הילוך הרבים מבטל מחיצות, ומשום כך נחשבת החצר רשות היחיד לענין שבת, **הָשְׁתָּא** - מעתה יש לתמוה, **וּמַה הֻתַּם דְּנִיחָא תַּשְׁמִישְׁתֵּיהּ** - שאם שם בספי ביראות, אף שהוא מקום שנוח להלך בו, **אֲמְרֵי רַבָּנָן, שֹׁלֹא אָתוּ רַבִּים וּמְבַטְּלֵי מְחִיצְתָא** - שאין הילוך הרבים מבטל את המחיצה, **הָכָא** - כאן בחצר שרבים עוברים בה, **דְּלֹא נִיחָא תַּשְׁמִישְׁתֵּיהּ** - שהיא מקום שלא נוח להלך שם, שכן החצר פתוחה צרים, וכן רגיל שיהיה בפתחיה איסקופה[יח], **לֹא כָּל שֶׁכָּן** הוא שאין הילוך הרבים מבטל את המחיצה, ולמה הוצרכה המשנה להשמיענו שנחשבת חצר זו רשות היחיד לענין שבת. **אֶלָּא לָאו** - אלא ודאי, משנה זו כדעת **רַבִּי יְהוּדָה הִיא**, שבספי ביראות אמר שהילוך הרבים מבטל את מחיצתם, ובאה המשנה לומר, שאף שבספי ביראות אמר רבי יהודה שהילוך הרבים מבטל את המחיצה, אין זה רק משום שההילוך בהם נוח, אבל בחצר שהרבים עוברים בה, שהיא מקום שלא נוח להלך שם, מודה רבי יהודה שאין הילוך הרבים

ציור א

א. **רש״י** (ד״ה סולמא) כתב, שהוא סלע הר גבוה שנמצא סביב לארץ ישראל, ובו היו עולים לארץ ישראל, והיה גבוה עשרה טפחים. ונראה מדבריו, שצור, הוא מלשון סלע. אמנם מדבריו להלן (ס״ה ב״ח), ובשבת (ט. ד״ה סולמא), ובביצה (כה: ד״ה סולמא), מתבאר, שסולמא דצור הוא הדרך שבה הולכים לעיר צור, שהיתה הדרך עולה בהר זה שהיה זקוף מאוד, ומשום כך היתה הדרך צרה מאוד, ונקראה סולם משום שהיתה צרה וזקופה מאוד. ומבואר בכפתור ופרח (פ״ג), שסולמא דצור הוא על שפת הים בסוף ארץ ישראל בצד צפון.

ב. **אכנם** בהרבי אסור לטלטל בה מדרבנן, משום שעדיין ארץ ישראל כרמלית היא [שהרי היא יותר מבית סאתיים שלא הוקף לדירה, שהינה כברמלית, כמבואר לעיל (ט״ז)], אבל מדאורייתא אינה רשות הרבים, ואין חייבים עליה. רש״י (ד״ה ומפקפק), וביאר הריטב״א (ד״ה סולמא), שהטעם שאין ארץ ישראל נחשבת רשות הרבים, אף שאין שם אלא שתי מחיצות, הוא משום ששתי המחיצות של סולמא דצור ומחנתא דגדר, עומדות זו אצל זו, זו בצפון זו במזרח, ושתי מחיצות שעומדות זו אצל זו, עושות את מה שביניהם רשות היחיד.

ג. **שאף** פרת וחידקל, היו מקופים את בבל משני צדדים זה אצל זה. ריטב״א (ד״ה דילמא).

ד. **כן** מבואר ברש״י (בעל׳ ב. ד״ה בפרת) וביריב״ש (סי׳ פט), שהטעם שימים ונהרות נחשבים למחיצה, הוא משום ששפת הים והנהר יש בהם שיפוע של עשרה טפחים שמשמש למחיצה. וכמבואר בהמשך הגמרא, שכל שיפוע שבתוך ארבע אמות מתחילת שיפועו הוא מגיע לגובה זה עשרה טפחים נחשב כמחיצה. אבל הערוך (ערך אחל) ופיהמ״ל (מנגן אחל), כתב, שימים ונהרות עצמם נחשבים למחיצה.

ה. **הייני** אף אם הם רחבים שש עשרה אמות, ורבים עוברים בהם. ריטב״א (ד״ה סולמא). ו. **רש״י** (ד״ה קרקפנא), וביאר, שפירוש קרקפנא הוא בעל הגולגלת [הינוי בעל מוח. גאון יעקב (ד״ה מחיצות)], והכוונה בזה היא לאדם חשוב. ז. **ריטב״א** (ד״ה מחיצות), והתוספות (ד״ה קרקפנא) ותוספות הרא״ש (ד״ה מחיצות) פירשו, ש׳מחיתיה לירשך׳, הכוונה היא שראיתי לרבך שהוא רבה בבית מדרשו של רבי יוחנן כשאמר רבי יוחנן הלכה זו, ודאי למדת מרבך לפרש כן את דברי רבי יוחנן. אבל אין לפרש את דברי הגמרא כפשוטם, שראה רב דימי את אביי בבית מדרשו של רבי יוחנן, משום שלא מצאנו בשום מקום שהלך אביי ללמוד אצל רבי יוחנן.

ח. **שבל** מלאכות שבת למדים מהמלאכות שעשו במשכן, כמבואר בשבת (מט:) שאין חייבים אלא על מלאכה הדומה למלאכה שהיתה במשכן, ואף מלאכת הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים למדו מהמשכן, ומשום כך אין חייבים אלא ברשות הרבים שהיא דומה לרשות הרבים שהיתה במדבר. רש״י (שבת ה. ד״ה מנגנין).

ט. **כן** הוא פירוש הגמרא לשיטת רש״י (ד״ה שתקון). ולפירוש זה, ביאר הר״ן (ד״ה סולמא), שדינו של רבי יוחנן אינו דווקא במעלות ומורדות בארץ ישראל, אלא אף במעלות ומורדות שבחוץ לארץ הדין כן. והטעם שנקט רבי יוחנן ׳ארץ ישראל׳, הוא משום שבארץ ישראל מצויים מעלות ומורדות. ולפירוש זה אינו אלא לפי מה שסברה הגמרא עכשיו, אבל בסוף הסוגיא תפרש הגמרא, שדין זה אינו אלא בארץ ישראל, ומשום שהרוב שהוא ארץ ישראל היה, וכל מקום שאינו נוח להלך מסרה ליחיד וראה להלן בהערה ביאור הטעם בזה). וראה בעיוני הפשט שהתוספות ביארו את הגמרא באופן אחר.

י. **ביאר** הריטב״א (ד״ה ופפיר) שרק במעלות שעולים בהם לא היו יכולים להלך שנים יחד, אבל כשהגיעו למעלה היה מקום רחב שיש בו ט״ז אמה, ומשום כך נחשב רשות הרבים.

יא. **אמנם**, אין הפרצות שבהם עוברים הרבים רחבות יותר מעשר אמות. רש״י (ד״ה מגיה). אבל אם הן רחבות יותר מעשר אמות, אין חצר זו נחשבת רשות היחיד לענין שבת.

יב. **ראה** בעיוני הפשט מהו מקור דין זה.

יג. **הייני** שמפתח הפתח גבוה יותר מקרקע רשות הרבים.

מבטל את המחיצה, וקשה לרבא שאמר שלרבי יהודה אף מקום שאינו נוח להילוך, הילוך הרבים מבטל את המחיצה[נ].

מתרצת הגמרא: לֹא - באמת לרבי יהודה הילוך רבים גם במקום שאינו נוח להילוך מבטל את המחיצה, והמשנה שאמרה שחצר שנכנסים לה בזו ויוצאים בזו רשות היחיד היא לענין שבת, **לְעוֹלָם** יש לומר **שַׁרְגָּן** היא, ובאמת לשיטת רבנן לא הוצרכה המשנה להשמיענו דין זה, ומה שכתבה זאת המשנה, הוא משום **שִׁרְשׁוּת הָרַבִּים לְטוּמְאָה אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ** - שהוצרכה המשנה להשמיענו שמבואות אלו נחשבים רשות הרבים לענין טומאה, ואגב שאמרה דין זה, אמרה המשנה שנחשבים הם רשות היחיד לענין שבת.

הגמרא מביאה קושיא נוספת על רבא: תָּא שְׁמַע, שנינו במשנה (עירובין פ"ו מ"ו), **מְבוֹאוֹת**יד **הַמְפוּשָּׁלוֹת** [-הפתוחות] **בְּגוֹרוֹת** - חפירות עגולות[טו], **פְּשִׁיטֵי** - חפירות ארוכות וצרות, **וּבְקָעָרוֹת** - חפירה מרובעת ומקורה[טז], הרי הן נחשבות **רְשׁוּת הַיָּחִיד לְעִנְיַן שַׁבָּת**, משום שאין הרבים העוברים בהם מבטלים את המחיצות, **וּרְשׁוּת הָרַבִּים** לְעִנְיַן **טוּמְאָה**, שספק טומאה שימצא בהם יהיה טהור כדין ספק טומאה ברשות הרבים. **וקודם שמבארת הגמרא את הקושיא, מבארת הגמרא את המשנה, שפשטות לשון המשנה מורה, שהמבואות המפולשות נמצאים בתוך הבורות, ומקשה הגמרא: בְּבוֹרוֹת מָלְּקָא דַּיְקְתָּ** - וכי תעלה בדעתך שכוונת המשנה היא למבואות שנמצאים בתוך בורות, והרי לא שייך דבר כזה שיהיה מבוי בתוך בור, **אֶלָּא** ודאי כוונת המשנה היא, למבואות הפתוחות **לְבוֹרוֹת**, כלומר שבצד אחד של המבוי עומד בור או שיח או מערה[יז], ונשאר בין הבור לכותל המבוי, מקום צר שבו עוברים הרבים [ציור ב][יח], ואמרה

ציור ב

המשנה, שמבוי זה נחשב **רְשׁוּת הַיָּחִיד לְעִנְיַן שַׁבָּת, וּרְשׁוּת הָרַבִּים לְעִנְיַן טוּמְאָה. ומבארת הגמרא את הקושיא: מַנִּי** - כדעת מי שנויה משנה זו, **אִילֵּימָא** - אם נרצה לומר שמשנה זו כדעת **רַבָּנָן** שבמשנתנו היא, שסוברים שבספי ביראות אין הילוך הרבים מבטל מחיצות, ומשום כך אמרו במשנה שנחשב המבוי רשות היחיד לענין שבת, **הָשְׁתָּא** - מעתה יש לתמוה, **וְמָה הֶתֵּם הֵנִיחָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - שאם שם בספי ביראות, אף שהוא מקום שנוח להלך בו, **אָמְרֵי רַבָּנָן, לֹא אָתוּ רַבִּים וּמְבַטְּלֵי לֵיהּ מְחִיצְתָא, הָכָא** - כאן, בשבילי בית הגלגל, **דְּלָא נִיחָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - שהוא מקום שאינו נוח להילוך, **לָא כָּל שֶׁכֵּן** הוא, שאין הילוך הרבים מבטל מחיצות, ולמה הוצרכה המשנה להשמיענו שנחשב מקום זה רשות היחיד לענין שבת. **אֶלָּא לָאו** - אלא ודאי, משנה זו כדעת **רַבִּי יְהוּדָה הִיא**, שבספי ביראות אמר שהילוך הרבים מבטל את מחיצתם, ובאה המשנה לומר, שמה שאמר רבי יהודה שהילוך הרבים מבטל את המחיצה, אין זה רק בספי ביראות משום שהילוך בהם נוח, אבל בשבילי בית הגלגל, שהוא מקום שלא נוח להלך שם, מודה רבי יהודה שאין הילוך הרבים מבטל את המחיצה, וקשה לרבא שאמר שלרבי יהודה אף מקום שאינו נוח להילוך, הילוך הרבים מבטל את המחיצה[נא].

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רבא לרחבה, **שְׁבִילֵי בֵּית גִּיגֻּלּוֹ קָאָמְרַתְּ** - וכי מקשה אתה עלי ממה שאמרה המשנה ששבילי בית הגלגל נחשבים רשות היחיד לגבי שבת, והלא הטעם שהם נחשבים רשות היחיד, הוא משום **שֶׁהוּשְׁעֲנָה** שהנחיל לישראל את הארץ, **אוֹהֲבוֹ יִשְׂרָאֵל הָיָה**, וכשהנחיל את הארץ לישראל, **עָמַד וְתִיקֵּן לָהֶם דְּרָכִים וּקְרָטְיָא** [-מסילה שהולכים בה מעיר לעיר][נב] והיינו שתיקן שדרכים ומסילות אלו לא יהיו מסורים ליחידים, אלא יהיו שייכים לרבים שיוכלו ללכת בהם, **וְכָל הֵיכָא דְּנִיחָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - כל מקום שהילוכו נוח, **מְקָרֵי לָהּ דְּרָבִּים** שישמש להם לדרכים, **וְכָל הֵיכָא דְּלָא נִיחָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - וכל מקום שהילוכו אינו נוח, **מְקָרֵי לָהּ יְחִידִי**[נג], ומשום כך כל מעלה זקופה בארץ ישראל, מאחר שאין ההילוכה נוח יודעים אנו שניתנה בנחלה ליחיד, ובזה מודה אני שסובר רבי יהודה שאין הילוך הרבים בה מבטל מחיצה[נד], ולא אמרתי שלדעת רבי יהודה חיבים על מעלות משום רשות הרבים, רק במעלות שבחוץ לארץ, שכיון שאין הם מסורים ליחיד, סובר בהם רבי יהודה שהילוך הרבים מבטל מחיצה.

* * *

משנה שנינו במשנה הקודמת שחכמים תקנו לעשות פסים סביב בורות המים כדי שהמקום שסביבות הבור יחשב רשות היחיד, בכדי שיוכלו לשאוב מים מן הבורות להשקות את הבהמות של עולי רגלים. עתה המשנה תבאר שיש לחלק בזה בין בור שהמים מכונסים בו לבין באר הנובע מים חיים, ועוד יתבאר שיש לחלק בזה בין מקום של יחיד למקום של רבים.

אֶחָד - הדין שוה **בְּבוֹר הָרַבִּים** - ששייך לרבים, **וּבְאֵר הָרַבִּים, וּבְאֵר הַיָּחִיד**, שכל אלו **עוֹשִׂין** לָהֶן **פָּסִין** בכדי שהמקום שסביבם יחשב רשות היחיד ויוכלו לשאוב מהם מים ולהשקות את הבהמות. **אֲבָל לְבוֹר הַיָּחִיד, עוֹשִׂין**

שאין הילוך הרבים מבטל את המחיצה[נה], וקשה לרבא שאמר שלרבי יהודה אף מקום שאינו נוח להילוך, הילוך הרבים מבטל את המחיצה.

מתרצת הגמרא: לֹא - באמת לרבי יהודה הילוך רבים גם במקום שאינו נוח להילוך מבטל את המחיצה, והמשנה שאמרה שמבוי שיש בור באחד מצדדיו, נחשב רשות היחיד לענין שבת, **לְעוֹלָם** יש לומר **שַׁרְגָּן** היא, ומה שכתבה זאת המשנה, הוא משום **שִׁרְשׁוּת הָרַבִּים לְטוּמְאָה אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ** - שהוצרכה המשנה להשמיענו שמבואות אלו נחשבים רשות הרבים לענין טומאה, ואגב שאמרה דין זה, אמרה המשנה שנחשבים הם רשות היחיד לענין שבת.

הגמרא מביאה קושיא נוספת על רבא: תָּא שְׁמַע, שנינו במשנה (עירובין פ"ו מ"ו), **שְׁבִילֵי בֵּית גִּיגֻּלּוֹ** - שביל הסמוך לעיר גלגל, והוא שביל גבוה וזקוף מאוד[ב], **וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן** - וכן שאר המעלות הדומים לשבילים אלו, הרי הם נחשבים **רְשׁוּת הַיָּחִיד לְעִנְיַן שַׁבָּת**כא, **וּרְשׁוּת הָרַבִּים** לְעִנְיַן **טוּמְאָה. ומבארת הגמרא את דברי המשנה: וְאֵיזֶהוּ שְׁבִילֵי בֵּית גִּיגֻּלּוֹ** - כלומר, כמה תהיה המעלה זקופה, ותיחשב רשות היחיד לענין שבת, **אָמְרֵי דְּבֵי** [-אמרו בבית מדרשו של] **רַבִּי נָתָן**, שהשיעור בזה הוא, **כָּל שֶׁאֵין הָעֲבָר יָכוֹל לֵישׁוֹב בָּאָה שֶׁל חִיטִּין, וְיָרוּץ** [-ולרוץ] **לְפָנֶיהָ סַדְרְיוֹט** - שר הממונה לעשות דין בהדיוטותכב]. **ומבארת הגמרא את הקושיא: מַנִּי** - כדעת מי שנויה משנה זו, **אִילֵּימָא** - אם נרצה לומר, שמשנה זו היא כדעת **רַבָּנָן** שבמשנתנו, שסוברים שבספי ביראות אין הילוך הרבים מבטל מחיצות, **הָשְׁתָּא** - מעתה יש לתמוה, **וְמָה הֶתֵּם הֵנִיחָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - שאם שם, בספי ביראות, אף שהוא מקום שנוח להלך בו, **אָמְרֵי רַבָּנָן, שֹׁלֶא אָתוּ רַבִּים וּמְבַטְּלֵי לֵיהּ מְחִיצְתָא, הָכָא** - כאן, בשבילי בית הגלגל, **דְּלָא נִיחָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - שהוא מקום שאינו נוח להילוך, **לָא כָּל שֶׁכֵּן** הוא, שאין הילוך הרבים מבטל מחיצות, ולמה הוצרכה המשנה להשמיענו שנחשב מקום זה רשות היחיד לענין שבת. **אֶלָּא לָאו** - אלא ודאי, משנה זו היא כדעת **רַבִּי יְהוּדָה הִיא**, שבספי ביראות אמר שהילוך הרבים מבטל את מחיצתם, אין זה רק בספי ביראות משום שהילוך בהם נוח, אבל בשבילי בית הגלגל, שהוא מקום שלא נוח להלך שם, מודה רבי יהודה שאין הילוך הרבים מבטל את המחיצה[נה].

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רבא לרחבה, **שְׁבִילֵי בֵּית גִּיגֻּלּוֹ קָאָמְרַתְּ** - וכי מקשה אתה עלי ממה שאמרה המשנה ששבילי בית הגלגל נחשבים רשות היחיד לגבי שבת, והלא הטעם שהם נחשבים רשות היחיד, הוא משום **שֶׁהוּשְׁעֲנָה** שהנחיל לישראל את הארץ, **אוֹהֲבוֹ יִשְׂרָאֵל הָיָה**, וכשהנחיל את הארץ לישראל, **עָמַד וְתִיקֵּן לָהֶם דְּרָכִים וּקְרָטְיָא** [-מסילה שהולכים בה מעיר לעירכג] והיינו שתיקן שדרכים ומסילות אלו לא יהיו מסורים ליחידים, אלא יהיו שייכים לרבים שיוכלו ללכת בהם, **וְכָל הֵיכָא דְּנִיחָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - כל מקום שהילוכו נוח, **מְקָרֵי לָהּ דְּרָבִּים** שישמש להם לדרכים, **וְכָל הֵיכָא דְּלָא נִיחָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - וכל מקום שהילוכו אינו נוח, **מְקָרֵי לָהּ יְחִידִי**כד, ומשום כך כל מעלה זקופה בארץ ישראל, מאחר שאין ההילוכה נוח יודעים אנו שניתנה בנחלה ליחיד, ובזה מודה אני שסובר רבי יהודה שאין הילוך הרבים בה מבטל מחיצה[נג], ולא אמרתי שלדעת רבי יהודה חיבים על מעלות משום רשות הרבים, רק במעלות שבחוץ לארץ, שכיון שאין הם מסורים ליחיד, סובר בהם רבי יהודה שהילוך הרבים מבטל מחיצה.

* * *

משנה שנינו במשנה הקודמת שחכמים תקנו לעשות פסים סביב בורות המים כדי שהמקום שסביבות הבור יחשב רשות היחיד, בכדי שיוכלו לשאוב מים מן הבורות להשקות את הבהמות של עולי רגלים. עתה המשנה תבאר שיש לחלק בזה בין בור שהמים מכונסים בו לבין באר הנובע מים חיים, ועוד יתבאר שיש לחלק בזה בין מקום של יחיד למקום של רבים.

אֶחָד - הדין שוה **בְּבוֹר הָרַבִּים** - ששייך לרבים, **וּבְאֵר הָרַבִּים, וּבְאֵר הַיָּחִיד**, שכל אלו **עוֹשִׂין** לָהֶן **פָּסִין** בכדי שהמקום שסביבם יחשב רשות היחיד ויוכלו לשאוב מהם מים ולהשקות את הבהמות. **אֲבָל לְבוֹר הַיָּחִיד, עוֹשִׂין**

יד. **במשנה** בהטרות שם, הגירסא היא 'השבילים המפולשים'. טו. **ראה** ציור ב). טז. **רש"י** (בבא קמא נ: ד"ה מרחיץ). יז. **כתב** הרמב"ם (פירוש המשניות עירובין פ"ו מ"ו), שהבור משמש כמחיצה למבוי, ודינו כמבוי שאינו מפולש, ומשום כך נחשב המבוי רשות היחיד לשבת. אבל במאירי (ד"ה מבואות) מבואר, שאין הבור משמש מחיצה למבוי, אלא צריך לעשות שם צורת הפתח כדין מבוי המפולש. יח. **כן** מבואר ברש"י (ד"ה לבוזיתא) וברבינו חננאל (הוצ' פרופסור ד"ס עם שמש). והוסיף רבינו חננאל שהבור רחוק מכותלי המבוי שלשה טפחים מכל צד. ופירש התוספות הרא"ש (ד"ה בית) שהבור רחוק בכוונת דבריו, שכיון שהבור משמש כמחיצה למבוי, אם לא היה הבור רחוק מכותלי המבוי שלשה טפחים, לא היה חידוש במה שאין הרבים העוברים בו מבטלים את מחיצות המבוי, שכל שאין הפסק שלשה טפחים במחיצה, הרי זו מחיצה גמורה, ודאי אין הילוך הרבים מבטל מחיצה גמורה. יט. **כך** מתפרשת הגמרא לדברי רש"י ורבינו חננאל (שם). אבל הריטב"א (ד"ה בשלמא) פירש, שאף אם המקום שנותר הוא רחב הרבה, הוא נחשב כמקום שאינו נוח להלך בו, כיון שבני אדם מתרחקים ונשמרים משפת הבור. כ. **תמארת** ישראל (עירובין פ"ו יסין לט). וכן משמע ברש"י (ד"ה שבילי). אבל הרע"ב (שם מ"ו) פירש, שהם שבילים שהולכים בעיגול [כלומר שהיה ההר זקוף כל כך, שלא היו יכולים לעלות בו בצורה ישרה, אלא היו צריכים לעלות בעליה שהלכה סביב כל ההר], ועולים וירודים, ואין הרבה אנשים יכולים ללכת באותם שבילים. כא. **כתב** הרע"ב (שם), שאינם רשות היחיד גמור, אלא דינם ככרמלית, ומה שאמרה המשנה שהם נחשבים רשות היחיד לענין שבת, היינו לומר שאינם נחשבים רשות הרבים לענין שבת. כב. **ערוך** (ערך סרטיוטא). כג. **רש"י** (שבת ו: ד"ה סרטיוטא). כד. **פירש** הריטב"א (ד"ה נמ), דהיינו שיכולים בעלי הקרקע הסמוכה לאותו מקום, ליטול מקום זה לעצמם. כה. **ראה** בעיוני הפשט, באיזה מקומות מדרה רבא שהילוך הרבים אינו מבטל את המחיצה.

וְסְבִיבוֹ **מְחִיצָה גְּבוֹהָ עֲשָׂרָה טְפָחִים**, שלא התירו חכמים להוציא ממנו למקום שסביבו על ידי פסים, משום שחששו, שאף לאחר שיכלו המים מהבור, ימשיכו בני אדם לטלטל בין הפסים[כא], אבל בבור של רבים, אין לחוש לכך, כיון שהרבים מזכירים זה לזה שכלו המים ולא יבואו לטלטל שם[כב]. וכן בבאר של יחיד מותר לטלטל על ידי פסים, כיון ששם היא מקום נביעת המים, ואין המים כלים שם לעולם. **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵרָא אוֹמֵר, אֵין עוֹשִׂין פָּסִין אֶלָּא לְבָאֵר חֲרֵבִים בְּלֶבֶד**, שלא התירו לטלטל על ידי פסים, רק כשיש שני טעמים להתיר, גם שיש שם באר, וגם שהבאר הוא של רבים[כג], **וְלַשְּׁאָר**, כלומר, לבור של רבים, ובור ובאר של יחיד, **עוֹשִׂין** סביב להם **חֲגוֹרָה** - היקף של חבלים[כד], **גְּבוֹהָ עֲשָׂרָה טְפָחִים**, וחבלים אלו דינם כמחיצה[כה].

★

כא. **ובאותה** שעה כבר אין הפסים מתירים לטלטל שם, שאין הפסים מתירים רק מחמת המים, וכשכלו המים, חזר הדין להיות ככל רשות הרבים, שאין הפסים מתירים לטלטל ביניהם.

כב. **רש"י** (ד"ה טוה). וראה בתפארת ישראל (יכין נג) שכתב, שאין הפירוש שבשעה שיבואו לטלטל בין הפסים, יזכירו זה לזה שכלו המים ואסור לטלטל שם, שכן כל זמן שאין הרבים עסוקים יחד באותו דבר אין אומרים שמזכירים הם זה לזה כמבואר במסכת שבת (יב:), אלא הפירוש הוא שבכל ימות החול יזכירו זה לזה שאסור לטלטל בין פסים אלו.

כג. **ביארו** התוספות (לעיל יח. ד"ה טור - הצמן), שהטעם שלרבי יהודה בן בבא אין ממלאים מבור של רבים, אף שאין לחוש שיטלטלו אחר שיכלו המים, הוא מהטעם שאמרו לעיל (כה:), שלא התירו אלא במים שראויים לאדם, ובבור המים מתעפשים, ואינם ראויים כל כך לאדם. וראה לעיל (שם) מהו הטעם בזה.

כד. **רש"י** (ד"ה חגורה) פירש, שחגורה היינו היקף של חבלים. ומבואר במשנה לעיל (מה:), דהיינו שנותנים שלשה חבלים זה למעלה מזה, ובין החבלים יש רווח של מעט פחות משלשה טפחים, וכן החבל התחתון רחוק מהקרקע מעט פחות משלשה, שכל אויר פחות משלשה, נחשב כסתום מדין לבור, ושלושת החבלים יחד, יש בהם עובי של טפח ומעט יותר, כדי שיהיה הכל יחד עשרה טפחים. וכתב הריטב"א (ד"ה אבל), שרבי עקיבא שאמר שלבור של יחיד עושים מחיצה, ולא אמר חגורה, סובר שלא התירו לטלטל על ידי מחיצה של חבלים, אלא צריך מחיצה שיש בה גם שתי וגם ערב, כלומר, שיעמיד בנוסף לחבלים קנים שאינם רחוקים זה מזה שלשה טפחים. אבל התוספות (ד"ה חגורה) פירשו, שחגורה היינו מחיצה. וכתב רבינו יהונתן (ד"ה ואפלו), שכיון שצריך לעשות לה מחיצה מארבע צדדים, קוראים למחיצה חגורה. ל. **עוד** דעה מבוארת לעיל (יח.) בבריית'א, שפסים מתירים אפילו בבור של יחיד [וראה מהרש"א (לעיל שם בתוספות ד"ה טוה)].

גמרא הגמרא מביאה את פסק ההלכה במחלוקת רבי עקיבא ורבי יהודה בן בבא במשנה: **אָמַר רַב יוֹסֵף אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא**, שאמר שלא הקילו לטלטל על ידי פסים רק בבאר של רבים. ומביאה הגמרא מימרא נוספת של שמואל, **וְאָמַר רַב יוֹסֵף אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: לֹא הוֹתִירוּ פַּסֵּי בֵירָאוֹת, אֶלָּא לְבֹאֵר מַיִם חַיִּים בִּלְבָד**, וכרבי יהודה בן בבא, שאמר שלא התירו לטלטל על ידי פסים אלא בבאר ולא בבור.

מבארת הגמרא: וְצָרִיכָא - והוצרך שמואל להשמיענו את שתי המימרות הללו, **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן** - שאם היה משמיענו שמואל רק **שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא, הָנֵי מִילֵּי** - הייתי יכול לומר, שרבי יהודה בן בבא סובר **דְּרַבָּנִן וַאֲפִילּוּ מִכּוּפָּן** - שכל שהוא מקום של רבים, התירו לטלטל בו על ידי פסי בירואות, ואפילו בבור של מים מכונסים, **וְאִי דְּקָתָנֵי - וּמה שאמר רבי יהודה בן בבא, שאין עושין פסים אלא לִבְאֵר הָרַבִּים**, אמר כן רק **לְאַפּוקֵי מִדְּרַבִּי עֲקִיבָא** - להוציא ממה שאמר רבי עקיבא, שפסים מתירים גם בבאר של יחיד, ובא רבי יהודה בן בבא לחלוק עליו ולומר, שאף בבאר לא התירו אלא לרבים[א], **קָא מַשְׁמַע לָן** - השמיענו שמואל במה שאמר **דְּלֹא הוֹתִירוּ פַּסֵּי בֵירָאוֹת אֶלָּא לִבְאֵר מַיִם חַיִּים**, שאף במקום השייך לרבים לא התיר רבי יהודה בן בבא רק בבאר ולא בבור. **וְאִי אַשְׁמְעִינַן** רק את המימרא שלא הותרו פסי בירואות אלא **לִבְאֵר מַיִם חַיִּים, הָנֵי אְמִינָא** - הייתי יכול לומר, שבכל באר מים חיים מתיר שמואל, **לָא שָׁנָא** - בין בבאר **דְּרַבִּים, וְלָא שָׁנָא** - ובין בבאר **דְּיָחִיד[ב], קָא מַשְׁמַע לָן** - לכן השמיענו שמואל **שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא**, שאמר שלא התירו אלא בבאר של רבים, ולא בבאר של יחיד[ג].

* * *

משנה מן התורה, כל מקום שהוא מוקף מחיצות, אף אם הוא גדול מאוד, רשות היחיד הוא[ד], ומותר לטלטל בכולו, וחכמים גזרו שמקום שהוא גדול יותר משבעים אמה וארבעה טפחים על שבעים אמה וארבעה טפחים, שהוא דומה קצת לרשות הרבים[ה], לא יהיה דינו כרשות היחיד[ו], ונחלקו תנאים במשנה, בפרטי גזירה זו.

וְעוֹד דין בהלכות מחיצות שבת **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא, הַגִּינָּה** - מקום שזורעים שם ירקות, **וְהַקַּרְפֵּף** - מקום גדול מחרץ לעיר, שעשוי להניח שם עצים, **שֶׁהֵן** - שגודלם הוא **שִׁבְעִים אַמָּה וְשָׁרִיעִים** [-כלומר, ועוד שיעור מועט פחות מאמה, והוא ארבעה טפחים][ז], **עַל שִׁבְעִים אַמָּה וְשָׁרִיעִים, הַמּוּקָפוֹת גֶּדֶר וּבוּדֵּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, מְטַלְטְלִין בְּתוֹכָהּ** כדין רשות היחיד, **וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ שׁוֹמְרִיד** - סוכה שעשויה לשומרים, **אוֹ שֶׁתְּהֵא כְּמוֹזְבָּה לָעִיר**[ח], שכיון שהיא סמוכה לביתו, דעתו להשתמש שם תדיר, והרי זה כמו שדרים שם[ט]. שסבר רבי יהודה בן בבא, שגזרו חכמים, שאף מקום שאינו גדול יותר משבעים אמה ושריים, לא יהיה דינו כרשות היחיד, רק אם הוקף לדירה, כלומר, שהמחיצות משמשות לדור בהם[י]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֲפִילּוּ** אם **אֵין בָּהּ** [-בקרפף או בגינה], **אֶלָּא בּוּר** - חפירה עגולה, **וְשִׂיחַ** - חפירה ארוכה וצרה, **וּמְצָרָה** - חפירה מקורה[יא], כלומר, שיש בה אחד מאלו, **מְטַלְטְלִין בְּתוֹכָהּ** כדין רשות היחיד[יב]. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֲפִילּוּ אֵין בָּהּ אֶחָת מִכָּל אֵלּוּ** האמורים לעיל, שלא נעשה ההיקף בשביל דירה כלל, אף על פי כן **מְטַלְטְלִין בְּתוֹכָהּ** כדין רשות היחיד[יב]. **וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ שִׁבְעִים אַמָּה וְשָׁרִיעִים עַל שִׁבְעִים אַמָּה וְשָׁרִיעִים**, כלומר, שלא יהיה ההיקף גדול יותר משבעים אמה ושריים על שבעים אמה ושריים.

המשנה מביאה עוד מחלוקת תנאים בדין קרפף וגינה שאין בהם שבעים אמה ושריים על שבעים אמה ושריים: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, גינה וקרפף שאין בהם שבעים אמה ושריים על שבעים אמה ושריים ולא הוקף לדירה[יג], **אֵם הַיְתָה אֲרֻכָּה יָתֵר עַל רְחָבָהּ**, כלומר, שלא היו ארכה ורחבה שוים, אלא צד אחד ארוך יותר מהצד השני, **וַאֲפִילּוּ** אם הוא ארוך יותר רק **בְּאַמָּה אַחַת, אֵין מְטַלְטְלִין בְּתוֹכָהּ** יותר מארבע אמות, ואפילו אם אין שטחה מרובה יותר ממקום של שבעים אמה ושריים על שבעים אמה ושריים, משום שלא התירו חכמים לטלטל במקום שאין בו שבעים אמה ושריים, אלא כשהוא בצורה מרובעת[יד]. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אֲפִילּוּ** אם **אֻרְכָּהּ** הוא **פִּי שְׁנַיִם בְּרָחְבָּהּ** [-מרחבה][ו], **מְטַלְטְלִין בְּתוֹכָהּ** כדין רשות היחיד[טו].

א. **וכך** מתפרשים דברי רבי יהודה בן בבא, אין עושין פסין אפילו לבאר מים חיים, אלא לרבים בלבד. רש"י (ד"ה מים). והקשו התוספות (ד"ה ואפ"ג), איך ניתן לפרש כן בדברי רבי יהודה בן בבא, והרי הם כן, היה לו לומר שאין עושין פסין אלא לבור הרבים, ושוב לא היה ניתן לטעות בדבריו [ואין לומר שאם היה נוקט בלשון זו היינו אומרים שהוא מתיר אף בבאר של יחיד, משום שאם כן נמצא שלא נחלק על רבי עקיבא בשום דבר]. ותירצו, שהדרך היא להזכיר מאותו הענין שאותו ממעטים, ומכיון שבא רבי יהודה בן בבא להוציא מדברי רבי עקיבא שהתיר בבאר היחיד, לכן נקט בלשונו שאין מתירים אלא בבאר הרבים. ובאופן אחר פירשו התוספות, שמה שאמרה הגמרא 'יהו במעט דרבים אפילו מכונסים', אין הכוונה שהיינו מפרשים כן בדברי רבי יהודה בן בבא, שהרי רבי יהודה בן בבא לא התיר בבור של רבים, אלא היינו מפרשים כן בדברי שמואל, שמה שאמר שמואל הלכה כרבי יהודה בן בבא, אין כוונתו שהלכה כמותו בכל דבר, אלא אמר כן רק לענין שאין מתירים רק במקום של רבים, ושלא כרבי עקיבא, שסובר שגם באר של יחיד ניתר בפסין.

ב. **פירש** התוספות (ד"ה גם), שלצד זה, היינו מפרשים ששמואל סובר כרבי יהודה בן בבא, ואף רבי יהודה בן בבא סובר שפסים מתירים גם בבאר של יחיד, ומה שאמר אין עושין פסין אלא לבאר הרבים בלבד, היינו להוציא ממה שאמר רבי עקיבא שיש להתיר גם בבור הרבים, ועל זה בא רבי יהודה בן בבא להחזק ולומר שאף לרבים אין עושין פסין אלא לבאר ולא לבור. ג. **ואף** שיש לפרש בדברי רבי יהודה בן בבא, שפסים מתירים גם בבאר היחיד, כמו שהובא לעיל בשם התוספות (ד"ה גם), מכל מקום מאחר שאמר שמואל שהלכה כרבי יהודה בן בבא, אין לפרש בדבריו שכוונתו שפסים מתירים גם בבאר היחיד, שאם כן לא היה צריך שמואל להשמיענו זאת, שהלא אנו כבר יודעים זאת מהמימרא האחרת של שמואל, אלא הראי בא שמואל לומר, שדעת רבי יהודה בן בבא היא שאף בבאר של יחיד אין פסים מתירים. מהרש"א (פתוספות שם). ד. **כמבואר** להלן (סו:). ה. **לְבוּשׁ** (סי' שמ ס"ק). ו. **בגמרא** להלן (ע"ב) יתבאר ששיעור זה נלמד מתצר המשכן, שתצר המשכן, היה אורכו מאה אמה ורחבו חמשים אמה, ושיעור זה שהה לשבעים אמה וארבעה טפחים על שבעים אמה וארבעה טפחים, והוא השיעור הנקרא בית סאתיים, כלומר שראוי לזרוע שם סאתיים חיטים. ועל כל כן מקום שהוא גדול יותר מכפי שהיה חצר המשכן, גזרו בו חכמים שלא יחשב כרשות היחיד. וביארו התוספות (ד"ה שהם) שהטעם שלומדים זאת מתצר המשכן, הוא מכיון שכל מלאכות שבת נלמדים ממה שהיה במשכן כמבואר במסכת שבת (מט:). ז. **רש"י** (ד"ה ושריעין שם) ותוס' (ד"ה גם). ח. **המאירי** (ד"ה ואמר) פירש, שסמוכה לעיר היינו שהוא בתוך שבעים אמה ושריים הסמוכים לעיר. והביא שיש מפרשים [וכן פירש רבינו יהונתן (ד"ה לו ב[ספר])], שדי בכך שתהיה סמוכה לעיר בתוך אלפיים אמה [ובתב המאירי, שלפירוש זה צריך לפרש שמה שאמר רבי עקיבא (בפתק תמצא) שאפילו אינה סמוכה לעיר מטלטלים בה, היינו שאפילו אם היא רחוקה יותר מאלפיים אמה מהעיר, אם הניח עירוב תחומין, או ששכח סמוך אליה, שמותר לו לילך עם בשבת, מותר לו לטלטל בכולה]. ט. **רש"י** (ד"ה ממוזבה). **המאירי** בהגהות אשר"י (עג' בתמ"ס סי' ג), שמטעם זה נתשבים התשבים ההקוף והגינה כהוקפו לדירה לכל דבר, ואף אם באמת לדעת רבי עקיבא (בפתק תמצא), שאף ביותר מתשבים אמה ושריים על שבעים אמה ושריים אם הוקף לדירה הרי הוא רשות היחיד גמור, אם הקרפף סמוך לעיר נחשב הוא כהוקף לדירה. וראה בבית מאיר (סי' שמ ס"ק), שהוכיח מדברי רש"י חולק על דברי ההגהות אשרי, וסובר שסמוך לעיר אינו נחשב כהוקף לדירה לכל דבר, אלא שאף רבי יהודה בן בבא אינו מצריך בפתות מתשבים אמה ושריים על שבעים אמה ושריים שיהיה הוקף לדירה גמור, רק במה שהוא סמוך לעיר, אבל ביותר מתשבים אמה ושריים על שבעים אמה ושריים, אפילו אינו מתור לדעת רבי עקיבא אלא כשהוקף לדירה ממש, מה שהוא סמוך לעיר אינו נחשב הוקף לדירה. יא. **אבנם** כל זה הוא במקום של שבעים אמה ושריים על שבעים אמה ושריים [והוא הדין במקום הקטן משיעור זה, התוספות (ד"ה ופג[ספר])], אבל מקום שאינו גדול יותר מתשיעור זה, סבר רבי יהודה בן בבא, שאף אם הוקף לדירה, גזרו חכמים שלא יהיה דינו כרשות היחיד, ולא יטלטלו בו יותר מארבע אמות. ונמצא לדברי ששני גזירות גזרו חכמים: א. שכל מקום שגדול יותר מתצר המשכן, לא יחשב כרשות היחיד, אף אם הוקף לדירה. ב. שאף מקום שאינו גדול יותר מתצר המשכן, אם לא הוקף לדירה, אינו נחשב רשות היחיד. כן מבואר ברש"י (ד"ה שומיה). אבל הראשונים [התוספות, הרשב"א, הריטב"א (ד"ה ופג[ספר])] תמהו על דברי רש"י שאין מסתבר לומר בדברי רבי יהודה בן בבא שמקום גדול מחרץ לעיר, שעשוי להניח לא יחשב רשות היחיד, שאם כן נמצא שרבי יהודה בן בבא נחלק על כל התנאים שהובאו במשנה לעיל שאמרו שאפילו בית עשרה כורים שהוקפה לדירה נחשבת רשות היחיד [ואם נאמר שאכן נחלק עליהם היה לו לפרש זאת בדבריו. הריטב"א (שם)]. ועל כן פירשו, שאף רבי יהודה בן בבא מודה שמקום שהוקף לדירה, אף אם הוא גדול יותר משבעים אמה ושריים אם שהמחמש על שבעים אמה ושריים, הרי הוא רשות היחיד גמורה, אלא שכאן אינו נחשב כמקום שהוקף לדירה, שאין נחשב הוקף לדירה אלא בפתח שהיקף הוקף לכולה מפני שהמחיצות אחר שכבר השתמש שם לדירה, שנעשו המחיצות לצורך הדירה שהיתה שם כבר, אבל כאן מדובר בהוקף לדירה ולבסוף פתח כלומר שרק אחר שנעשו המחיצות התחיל להשתמש שם לדירה, דהיינו שהשומירה והבית דירה נעשו אחר שעשו כבר את ההיקף לגינה, ועל כן אינו נחשב כהוקף לדירה ואין נחשב כרשות היחיד, אלא שבמקום שהוא פחות משבעים אמה ושריים, אין צריך שיהיה מוקף לדירה ממש, אלא צריך שיהא דומה קצת למקום שהוקף לדירה, שנראה שהוא משתמש תדיר בהיקף זה, ולכן אף שהוקף ולבסוף פתח, מכל מקום בפחות משבעים אמה ושריים די בכית דירה כזו [והרשב"א כתב עוד, שדאי שומירה אינה מתשיבה את הגינה והקרפף כהוקף לדירה ממש, שהרי השומירה אינה עשויה אלא כדי לשמור את הגינה שחוצה לה, ומבואר לעיל (כב:) שכל מחיצה שעשויה רק לצורך מה שחוצה לה אינה נחשבת שהוקפה לדירה, ואם כן השומירה עצמה אינה נחשבת הוקפה לדירה וודאי שאינה מתשיבה את הגינה והקרפף למוקפים לדירה, ואינה מועילה אלא בגינה וקרפף שהם פחות משבעים אמה ושריים]. עוד כתבו הרשב"א והריטב"א, שגינה שהיא מקום שזורעים בה ירקות, אף אם תהיה פתח ולבסוף הוקף, לא תיחשב מוקפת לדירה, כמבואר להלן (ע"ב) שמקום שנזרע רובו, אף אם היה מוקף לדירה, הרי הוא נחשב עכשיו כלא הוקף לדירה, שזזורעים מבטלים את הדירים, ואין מועילים בה השומירה והבית דירה להתשיבה מוקפת לדירה, ואינם מועילים אלא בפחות משבעים אמה ושריים, שאין צריך בהם מוקף לדירה ממש כמו שהתבאר [אמנם ראה בריא"ש (סי' ג) ובתוספות ישנים (להלן ע"ב ד"ה מוקף), שכתבו שלשיטת רש"י יש לפרש, שאין זזרעים מבטלים דירים רק במקום שהוא גדול יותר מתשבים אמה ושריים על שבעים אמה ושריים, אבל במקום שאינו שבעים אמה ושריים על שבעים אמה ושריים, שבו דיבר רבי יהודה בן בבא, אין הזזרעים מבטלים דירים. וראה בבית מאיר (סי' שמ ס"ק) שכתב, שיש לפרש לדעת רש"י, שגינה האמורה במשנה, היא גינה שנועטים בה אילנות, ולא גינה שזזרעים בה ירקות]. עוד כתבו התוספות, שלפי לשיטת רש"י יש לפרש, שבהיקף של חצר דשאר דברים הזזומים לו, שמשתמשים בהם הרבה, מזזה רבי יהודה בן בבא, שאפילו אם הם גדלים יותר מתשבים אמה ושריים, מזזר לטלטל בהם, וזק בגינה וקרפף, שאין משתמשים בהם כל כך, בזה אמר רבי יהודה בן בבא שאם הם גדולים יותר מתשבים אמה ושריים, אין מטלטלים בהם יותר מארבע אמות. יב. **רש"י** (נגד קמ"ב: ד"ה מחיצין). יג. **פירש** המאירי (ד"ה ואי אשמעינן) שהצריכו חכמים שיהיה איזה היכר שנעשה ההיקף כדי להשתמש בו, ואף אם באמת אינו צריך למים שבבור, שיש אמת המים שעוברת לפניו, מכל מקום הבור עושה שיהא כאן היכר שנעשו המחיצות כדי להשתמש בהם. יד. **שכובר** רבי עקיבא, שכיון שהטעם בשיעור זה של שבעים אמה ושריים, הוא משום שאמרו חכמים שכל שהוא כחצר המשכן, הראי הוא נחשב רשות היחיד, אין צריך שיהיה מוקף לדירה, שהרי אף חצר המשכן לא היה מוקף לדירה. כן מבואר בטור (סי' שמב). טו. **רש"י** (ד"ה גם) אמנם בגמרא להלן (ע"ב) יתבאר, שניתן לפרש את מחלוקתם של רבי אליעזר ורבי יוסי אף לרבי יהודה בן בבא, ולדבריו יש לפרש את מחלוקתם בקרפף וגינה שאין בהם שבעים אמה ושריים שהוקפו לדירה, וסבר רבי אליעזר שאם אורכו יתר על רחבו דינו כמקום שיש בו יותר משבעים אמה ושריים, ואין מטלטלים בו. טז. **רש"י** (ד"ה גם). כן מתבארים פשטות דברי רבי אליעזר, אבל הגמרא (להלן ע"ב) מבארת שאף לרבי אליעזר לא נאסר לטלטל בו רק אם האורך הוא יותר מפי שנים מהרוחב. יז. **הניגו** שהיו הקרפף או הגינה אמה אמה על תמשים אמה. יח. **אבל** אם האורך הוא יותר מפי שנים מהרוחב, מבואר בגמרא (להלן ע"ב) שאף לרבי יוסי אסור לטלטל שם.

המשנה מביאה דעה שחולקת על כל התנאים המוזכרים עד כאן: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שָׁמַעְתִּי מֵרַבִּי אֶלְעָזָר, שגינה או קרפף מותר לטלטל בכולה כדין רשות היחיד, **וְאִפְּיוּ** אם **הִיא** גדולה **בְּבֵית כּוֹר** - כמקום זריעת כור חיטים[יט], ואף אם אין בה בית דירה[כ].

המשנה מביאה עוד שתי הלכות שאמר רבי אלעאי יחד עם הלכה זו: וְכֵן שָׁמַעְתִּי מִמֶּנּוּ [-מרבי אלעזר], **אֲנָשִׁי חֶצֵר שֶׁשָּׁכְחָה אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵירֵב** - ולא נתן חלק בעירוב עם שאר בני החצר[כא], **וּבשבת** ביטל את רשותו לכל בני החצר[כב], כדי שלא יאסור עליהם להוציא מבתיהם לחצר, **בֵּיתוֹ** של אדם זה שלא עירב **אָסוּר מִלְּהַכָּנֵס וּלְהוֹצִיא** ממנו לחצר[כג], **וְיוֹ** - לצרכי[כד], **אֲבָל לָהֶם** - לשאר בני החצר, **מוּתָּר** להוציא ולהכניס לביתו דרך החצר[כה]. **וְכֵן שָׁמַעְתִּי מִמֶּנּוּ** [-מרבי אלעזר], **שְׁיוֹצְאִין בְּאכילת עֲרֵמְבָלִין** [-מין עשב מר[כו]] ידי חובת אכילת מרור **בְּפֶסַח. וְחִזַּרְתִּי עַל כָּל תַּלְמִידָיו** של רבי אלעזר, **וּבִקַּשְׁתִּי** - וחיפשתי **לִי חֲבֵר**, שיאמר אף הוא ששמע הלכות אלו מרבי אלעזר, **וְלֹא מְצָאתִי**[כז].

★

גמרא הגמרא מבארת מדוע אמרה המשנה 'יוצאין' ולא 'יוצאים'. **מאי תְּנָא** - איזה דין אמר רבי יהודה בן בבא קודם לכן שאמר **דְּקָתָנֵי** - שמשום כך אמרה המשנה את דבריו אלו בלשון **'וְעוֹד'**[כח]. **אִי'וְמָא** - ואם נרצה לומר, **שִׁמְשׁוּם דְּתָנָא לֵיהּ חֲדָא לְחוֹמְרָא** - שאמר רבי יהודה בן בבא קודם לכן חומרא אחת לגבי דבר אחר[כט], **וְקָתָנֵי אֲחֲרִיתִי** - ועתה הוא אומר חומרא נוספת, **מִשּׁוּם הָכֵי קָתָנֵי** - משום כך הביאה המשנה את דבריו בלשון **'וְעוֹד'**, ואף על פי ששתי החומרות נאמרו בענינים שונים[ל], אם כן יקשה, **וְהָא** - הרי **רַבִּי יְהוּדָה דְּתָנָא לֵיהּ חֲדָא לְחוֹמְרָא** - ששנה במשנה לעיל (יח.) דין אחד לחומרא, שאמר שאין עושים פסי ביראות לפחות מקום גדול יותר מבית סאתיים[לא]. **וְקָתָנֵי אֲחֲרִיתִי** - ובמשנה שאחריה (לעיל כג.) אמר רבי יהודה עוד חומרא, שאמר שאם יש דרך הרבים שעוברת בין פסי ביראות, צריך להטות את הילוך הרבים אל מחוץ לפסים[לב], **וְלֹא קָתָנֵי** - ולא הביאה המשנה את דבריו בלשון **'וְעוֹד'**[לג].

מתרצת הגמרא: אכן שייך לומר 'ועוד', גם כששתי החומרות אינן עוסקות באותו ענין, **וְהָתָם** - שם, בדברי רבי יהודה, **הטעם** שלא אמרה המשנה 'ועוד', **הוא** משום **דְּאִפְּקְוהָ רַבָּנָן** - שדברי חכמים מפסיקים בין דברי רבי יהודה שבמשנה הראשונה אחר דברי רבי יהודה, **הביאה** המשנה את דברי חכמים שחלקו עליו, אבל **הָכָא** - כאן, בדברי רבי יהודה בן בבא, **לֹא אִפְּקְוהָ רַבָּנָן** - לא הופסקו דברי רבי יהודה בן בבא על ידי דברי חכמים, ומשום כך אמרה המשנה 'ועוד'.

מקשה הגמרא: וְכָל הֵיכָא דְּאִפְּקְוהָ רַבָּנָן - וכי בכל מקום שהופסקו דברי תנא על ידי דברי חכמים שנחלקו עליו, **לָא קָתָנֵי** - אין המשנה אומרת **'וְעוֹד'**, **וְהָא** - והרי **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּסוּמְכָא** - דברי רבי אליעזר במסכת סוכה (נ.), **דְּאִפְּקְוהָ רַבָּנָן** - שהופסקו דבריו על ידי דברי חכמים[לד], **וְקָתָנֵי וְעוֹד** - ואף על פי כן אמרה המשנה בדבריו האחרונים 'ועוד'[לה]. **מתרצת הגמרא: הָתָם** - שם בסוכה, **בְּמִיפְּתְיָה הוּא דְּאִפְּקְוהָ** - חכמים הפסיקו את דברי רבי אליעזר בענין שדיבר בו רבי אליעזר[לו], ואין זה נחשב הפסקה שלא יוכלו לומר בדבריו האחרונים 'ועוד', אבל **הָכָא** - כאן, בדברי רבי יהודה, **בְּמִיפְּתָא דְּלָא אִפְּקְוהָ** - חכמים הפסיקו את דברי רבי יהודה בענין שלא דיבר בו רבי יהודה, שדבי יהודה דיבר לגבי פסי ביראות, וחכמים דיברו גם לענין גינה וקרפף ודיר וסהר[לז], ומשום כך לא ניתן לומר בדברי רבי יהודה האחרונים 'ועוד'[לח].

★

שנינו במשנה: רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אִפְּיוּ אֵין בָּהּ [-בגינה או בקרפף] **אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ** הדברים שאמרו רבי יהודה בן בבא ורבי יהודה, **מְטַלְטְלִין בְּתוֹכָהּ** כדין רשות היחיד.

יט. **כור** הוא שלושים סאה. רמב"ם (פירוש המשניות). והוא שוה לחמש עשרה מקומות של שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים [שהרי שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים, הוא מקום זריעת סאתיים, כמבואר בגמרא]. ושיעור מקום זה הוא רע"ג אמות וחמשה טפחים ושני שלישי שלישי אצבע, על רע"ג אמות וחמשה טפחים ושני שלישי אצבע. תפארת ישראל (יכין נז). כ. **מבואר** בגמרא (לעיל נז.), שרק בשיעור זה התיר רבי אלעזר לטלטל בכולו, אבל במקום גדול יותר משיעור זה, אף רבי אלעזר מודה שאם אין שם בית דירה, אסור לטלטל שם יותר מארבע אמות. הון עשיר (מ"ז). כא. **כל** רשות היחיד שחלק ממנה שייך לאנשים יחידים, וחלק ממנה משותף לכולם יחד, כגון שיש כמה בתים תפוחיים לחצר אחת, אסרו חכמים להוציא ולהכניס מהחלק ששייך ליחידים לחלק שכולם שותפים בו, והטעם בזה הוא, כדי שלא יטעו לומר, שכשם שמותר להוציא ולהכניס מן החצרות לבתים, כך מותר להוציא ולהכניס מרשות היחיד לרשות הרבים. אמנם התירו חכמים לטלטל מהבתים לחצר על ידי עירוב, כלומר שנותנים כל בני החצר פת, ונותנים אותו בבית אחד בחצר, ועל ידי העירוב נחשבים כל בני החצר כשותפים בכל החצר, וכאילו אין כאן אלא רשות אחת השייכת לכל בני החצר, ועל ידי זה לא יבואו לטעות ולדמותו מרשות היחיד לרשות הרבים. רמב"ם (פירוש המשניות פ"א-כ"ו). כב. **היינו** שסילק את עצמו מהחצר, והרי זה כאילו אין לו חלק בחצר, ושוב אין בחצר זו רק רשות אחת שהיא משותפת לכל בני החצר שנתנו חלק בעירוב. כג. **שאף** שביטל גם את רשות ביתו [ממטלטל דשמעתא דלקמן], ונמצא שגם ביתו הוא רשות אחת עם כל החצר, מכל מקום אסור לו להוציא, משום שכשהוא מוציא מביתו לחצר, הוא חוזר חוזכה ברשות שביטל לכל בני החצר, כמבואר במשנה להלן (פט:), שמי שביטל את רשותו לאחרים, וחזר והוציא, הרי הוא זוכה ברשות שביטל. רש"י (לעיל כו. ד"ה מגבה). כד. **רש"י** (ד"ה ויוסי). וכתב הרש"ש (בכ"מ שם), שנראה שסובר רש"י, שאף לשאר בני החצר אסור להוציא כלים שבורו מביתו לחצר, ואף להוציא כלים שלהם מבתיהן עבורו, אסור להם. כה. **מבואר** בגמרא (כו:) שסובר רבי אלעזר, שהמבטל את הרשות שיש לו בחצר, מסתמא הוא מבטל אף את ביתו, ושוב ביתו הוא רשות אחת עם כל החצר, ומותר להם להוציא מביתו לחצר. כו. **מבואר** בגמרא (לעיל מ., ופרש"י שם ד"ה שנתפזרו), שהוא סיב שגדל סביב הדקל ונכרך ועולה על הדקל. וכתב התפארת ישראל (יכין מג), שהשמיענו רבי אלעזר, שאף שהוא גדל סביב הדקל, אינו מן אילן, אלא הוא מן ירק, ויוצאים בו ידי חובת מרור [שמרור אינו בא מן האילנות]. והרמב"ם (פירוש המשניות פ"ג מ"ו) פירש, שהוא מין עשב שעליו דומים לעקוב. כז. **שבגינה** וקרפף סבורו כל תלמידיו שרק עד שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים מותר ולא יותר, ולגבי מי ששכח ועירב, סבורו שהמבטל את רשות חצירו, לא ביטל את רשות ביתו, ואף לשאר בני החצר אסור להוציא ולהכניס מביתו לחצר, ולגבי ערקבלין סבורו שאינו מרור, ואין יוצאים בו בפסח. כח. **שֶׁיְּשׁוּן** 'ועוד' מורה על כך, שאמר קודם לכן חומרא אחת בענין זה, ועתה הוא בא לומר חומרא נוספת, ואילו רבי יהודה בן בבא לא אמר קודם לכן כלום לגבי גינה וקרפף. רש"י (ד"ה דקתני). כט. **שאמר** קודם לכן חומרא לגבי פסי ביראות, שאין עושים פסין אלא לבאר של רבים, ולא לבור של רבים, ולא ליחיד בין בבור ובין בבאר. ל. **רש"י** (ד"ה מתניתין). וכתבו התוספות (ד"ה מתניתין), שודאי כשאומר תנא שתי הלכות בדבר אחד, שייך לשון ועוד, גם אם הלכה אחת היא להחמיר והלכה אחת להקל, אלא שעתה רוצה הגמרא לומר, שאף כשאמר תנא שתי הלכות בדברים נפרדים, אם שני הדברים שאמר הם לחומרא, שייך בזה גם כן לשון ועוד. לא. **שהם** שבעים אמה וארבעה טפחים על שבעים אמה וארבע טפחים, כמבואר להלן (ע"ב). וחכמים חולקים עליו שם וסוברים שאין שיעור לדבר. לב. **שאם** לא כן, היולך הרבים מבטל את מחיצות הפסים, ואסור לטלטל שם. וחכמים חולקים עליו וסוברים שאין צורך להטות את הילוך הרבים מבין הפסים, שהילוך הרבים אינו מבטל את המחיצות. לג. **וסברה** הגמרא, שהטעם שלא אמרה המשנה 'ועוד' בדברי רבי יהודה, הוא משום ששני הדברים אינם מדברים בענין אחד, שדברי הראשונים נאמרו לגבי כמה יהיה היקף הפסים, ודברי האחרונים נאמרו לגבי ביטול מחיצות הפסים על ידי הילוך רבים, ומקשה הגמרא שכמו כן בדברי רבי יהודה בן בבא לא היה למשנה לומר 'ועוד', מאחר ששני הדברים אינם באותו ענין. רש"י (ד"ה ואפיו).

לד. **שבתחי"ת** דברי אמר רבי אליעזר שחייב אדם לאכול ארבע עשרה סעודות בחג הסוכות, ואמרו לו חכמים שאין חובה לאכול בסוכה רק בליל יום טוב הראשון של סוכות, אמנם בשאר ימי החג אין חובה לאכול, אלא כל הרוצה לאכול חייב לאכול בסוכה, ואסור לאכול חוץ לסוכה. ולאחר מכן אמר רבי אליעזר דין נוסף, שמי שלא אכל בליל יום טוב הראשון של סוכות, יכול להשלים את מנין הסעודות על ידי שיאכל סעודה בליל יום טוב האחרון. לה. **ואם** כן, יש ללמוד מכך, שמה שמופסקים דברי התנא על ידי דברי חכמים, אין זה טעם שלא תאמר המשנה 'ועוד', ואם כן צריך לומר שהטעם שלא אמרה המשנה 'ועוד' בדברי רבי יהודה, הוא משום שדבריו נאמרו בשני עניינים שונים, ורק בדברי רבי אליעזר, שכל דבריו נאמרו לגבי סעודות החג ומניינם שייך לשון 'ועוד', ואם כן קשה מדוע אמרה המשנה 'ועוד' בדברי רבי יהודה בן בבא, אף ששני דבריו אינם מדברים בענין אחד. רש"י (ד"ה ואפיו). לו. **שרבי** אליעזר אמר שצריך לאוכל י"ד סעודות בחג הסוכות, ואמרו חכמים שאין שיעור כמה סעודות צריך לאכול. לז. **שאמרו** לו שלא נאמר דין בית סאתים אלא לענין גינה וקרפף שלא הוקפו לדיורה, אבל דיר וסהר וכל דבר שהוקף לדיורה אפילו בית עשרה כורין מותר לטלטל בו. לח. **ואמאת**, בכל מקום שאמר תנא שני דברים לחומרא, אף אם הם מדברים בשני דברים נפרדים, יש לכתוב בדבריו 'ועוד', ומשום כך בדברי רבי יהודה בן בבא אמרה המשנה 'ועוד', ומה שבדברי רבי יהודה לא אמרה המשנה 'ועוד', הוא משום שחכמים הפסיקו את דבריו בענין אחר שלא דיבר בו.

הגמרא מבארת את דעת רבי עקיבא. מקשה הגמרא: דעת **רַבִּי עֲקִיבָא הֵיכָן** דעת **תָּנָא קַמָּא**, כלומר, כדעת חכמים שבמשנה לעיל (יח.), שאף הם אמרו שלא נאמר השיעור של בית סאתיים, שהם שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים, רק בגינה וקרפף שהם מקומות שלא הוקפו לדירה, אבל מקומות שהוקפו לדירה, אף ביותר משיעור זה מותר לטלטל בכולם, וקשה, שבמשנה נראה שרבי עקיבא בא לחלוק על כל התנאים האמורים במשנה עד כאן[א].

מתרצת הגמרא: אִיבָּא דְּיַנְיֵיהוּ - נחלקו תנא קמא ורבי עקיבא **בְּדָבָר מוּעָט** - בשיעור קטן הנוסף על שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים. **הגמרא מביאה ברייתא שבה מובאר שיעור זה: הֻתַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, דָּבָר מוּעָט** - שיעור קטן **יֵשׁ** בנוסף **עַל שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם**, שאף בשיעור זה מותר לטלטל בו, **וְלֹא נִתְנוּ חֲכָמִים בּוֹ שִׁיעוּר**, כלומר, שלא חשו חכמים לפרט גם את השיעור הזה[ב], **וְכַמָּה** הוא **שִׁיעוּר** זה, מקום שראוי לזרוע בו **קָאתַיִם** חיטים, שהוא גדול **כָּהֲצַר הַמִּשְׁכָּן**, ושיעור זה הוא מעט יותר מאצבע בנוסף על שבעים אמה ושיריים[ג]. תנא קמא סבר, שדקדקו חכמים בשיעורים, וכיון שחצר המשכן היתה בית סאתים, התירו לטלטל עד שיעור זה, אלא שלא חשו חכמים להזכיר שיעור זה, ורבי עקיבא סבר שלא דקדקו חכמים כל כך, וכל שהוא יותר משבעים אמה ושיריים, אמרו שאם אינו מוקף לדירה אסור לטלטל בו[ד].

מבררת הגמרא: מְנָא הָנֵי מִילֵּי - מהיכן למדנו דברים אלו, לחשב כמה יוצא ששה חצר המשכן כשמרבעים אותו, ולשער באיסורי שבת לפי שיעור זה. **משיבה הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה, דְּאָמַר קְרָא** - שנאמר בפסוק לגבי מידות חצר המשכן (שמות כז יח), **'אֹרֶךְ הֶחָצֵר מֵאָה בָּאַמָּה, וְרֹחַב חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים'**, ולא מובן מהו 'חמישים בחמישים'[ה], ויש לדרוש פסוק זה כך, **שֶׁאֲמִדָּה תּוֹרָה, מוֹ"ח חֲמִשִּׁים** אמה משטח אורך חצר המשכן, **וְסַבֵּב** אותם סביב **חֲמִשִּׁים** אמה האחרים, כלומר, שתרבע את חצר המשכן[ו]. פסוק זה מרמז שלריבוע כזה יש משמעות לענין הלכה אחרת, והיינו לענין שיעור רשות היחיד באיסורי שבת[ז].

שואלת הגמרא: פָּשֵׁיטָה דְּקָרָא כְּמַאי כְּתִיב - לפי פשטות הפסוק, שמדבר בחצר המשכן, מה הפירוש של 'בחמשים' שנאמר בפסוק? **משיבה הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי**, שבא הפסוק לומר, **הָעֲמֵד** - שיש להעמיד את **הַמִּשְׁכָּן עַל שִׁפְעַת חֲמִשִּׁים** - במקום שבו כלים חמישים אמה מפתח החצר, **דְּבֵי שְׁיְהָא** - שבאופן זה ישארו מהחצר סביב המשכן **חֲמִשִּׁים אַמָּה לְפָנָיו** - לפני המשכן, **וַעֲשָׂרִים אַמָּה לְכָל רוּחַ וְרוּחַ** - לשאר הצדדים, שהמשכן היה אורכו שלושים אמה, ורחבו עשר אמות[ח], וכשהוא עומד באמצע רוחב החצר, בקצה חמישים אמה מתחילת החצר, נמצא שיש משני צידיו ומאחוריו עשרים אמות לכל רוח [ציור ג][ט]. וזהו מה שנאמר בפסוק 'חמשים בחמשים', דהיינו שלפני המשכן יהיה חצר של חמישים על חמישים אמות.

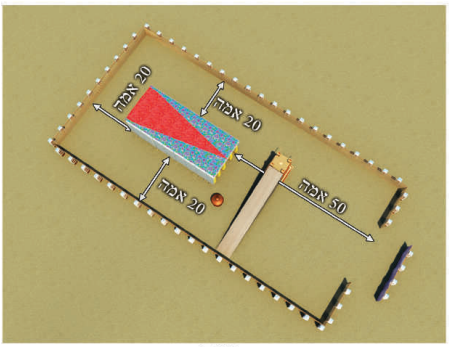

ציור ג

★

שנינו במשנה: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אִם הָיְתָה אַרְכָּהּ כּוֹ' יתר על רחבה אפילו אמה אחת, אין מטלטלים בתוכה. **הגמרא מקשה בדברי רבי אליעזר. מקשה הגמרא:** איך יתכן שאמר רבי אליעזר שאם ארכה יותר מרחבה אפילו אמה אחת, אין מטלטלים בתוכה, **וְהָתַנְיָא** - והרי שנינו בברייתא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אִם הָיְתָה** [-הגינה או הקרפף] בצורה כזו, **שְׁאָרְכָּהּ, יָתֵר עַל פִּי שְׁנַיִם בְּרָחְבָּהּ** - ארוך יותר מפי שנים מרחבה, **אֲפִילּוּ בְּאַמָּה אַחַת, אֵין מְטַלְטְלִין בְּתוֹכָהּ**[י], אבל אם אורכה יותר מרחבה פחות מפי שנים, מטלטלים בה, וקשים דברי רבי אליעזר זה על זה. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַב בֵּיבִי בַּר**

א. **רש"י** (ד"ה רבי עקיבא) והרינו חנגאל (טופס ד"ה רבי עקיבא) פירש, שכוונת הגמרא היא לרבי יהודה בן בבא, וקושיית הגמרא היא, שהלא אף רבי יהודה בן בבא דיבר בגינה וקרפף שאינם גדולים יותר משבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים, ומדוע הוצרך רבי עקיבא להוסיף ולומר 'ובלבד שיהא בה שבעים אמה ושיריים'. ב. **תוספות** (ד"ה רבי עקיבא) כיון שאינו עולה לשיעור של דבר שלם שראוי למנותו. ריטב"א (ד"ה ממקום). ג. **שחצר** המשכן היה אורכה מאה אמה ורוחבה חמישים אמה [ראה בסמוך ציור ג], וכשמרבעים שיעור זה, עולה החשבון לשבעים אמה וארבעה עשר טפחים רבועים, ועוד מעט יותר מאצבע שהוא רבע טפח. והחשבון בזה הוא, שאם נחלק את שטח חצר המשכן לשנים, וניטול חמישים אמה על חמישים אמה, ונעשה מהם חמש רצועות של אחת ארכה חמישים אמות ורחבה עשר אמות [ציור א], וניטול ארבע רצועות מתוך החמש, וניתן רצועה אחת לכל צד של החמישים אמה שנותרו, ימצא שיש כאן שבעים על שבעים אמה, ותישאר בידינו רצועה אחת של חמישים אמה על עשר אמות, אלא שצדיין חסר בפינות שנוצרו אחר שהוספנו עשר אמות לכל צד, שלא נחפלאו, וחסר בכל פינה עשר על עשר אמות, ואחר שנמלא אותם, ישאר בידינו עשר על עשר אמות, שהם שישים טפחים על שישים טפחים [שכל אמה יש שש טפחים], וכשנחלק רצועה זו לשלושים, ימצא בידינו שלשים רצועות של אחת ארכה עשר אמות ורחבה שתי טפחים, וכשנחבר את כולם יחד לארכן, ימצא בידינו רצועה שרחבה שתי טפחים, וארכה שלש מאות אמות. וכשנסובב רצועה זו סביב החצר שהיא כבר שבעים אמה על שבעים אמה, ישאר בידינו רצועה שרחבה שתי טפחים, באורך של י"ח אמות וארבעה טפחים [שהרי הוספנו מרצועה זו לארבעה צידי החצר, שהיו שבעים אמה, שהכל יחד הוא מאתיים ושמונים אמות, ועוד יש להוסיף בפינות שנוצרו אחר הוספת השני טפחים, בכל פינה שני טפחים על שני טפחים, שיחד הם שמונה טפחים על שתי טפחים, ונמצא שמתשלש מאות אמות, נשארו י"ח אמות וארבעה טפחים]. וכשנסובב את מה שנשאר סביב הכל, לא נוכל לסובב רק רצועה דקה שאין בה אפילו שתי שלישי אצבע [שכבר יש ארבע אצבעות], וכשנחלק רצועה זו שהיא רחבה שני טפחים, נקבל שמונה רצועות שרחבם אצבע, ואורכם י"ח אמה וארבעה טפחים, שיחד הם מאה ארבעים ותשע אמות ושני טפחים ברוחב אצבע, ואילו היקף כל החצר הוא מאתיים שמונים ושתי אמות ושני טפחים, ואם נחלק את המאה ארבעים ותשע אמות ושני טפחים שנשארו, למאתיים שמונים ושתים אמות ושני טפחים של ההיקף, ישאר בכל צד שיעור קטן שהוא מעט יותר מחצי אצבע, ופחות משני שלישי אצבע, ונמצא שנתווסף באורך וברוחב, מעט יותר מאצבע [ציור ב]. רש"י (ד"ה ופחות) ד. **שבין** שאמר 'ובלבד שיהיה בו שבעים אמה ושיריים', משמע שבא למעט מהשיעור שאמר תנא קמא. רשב"א (ד"ה רבי עקיבא). ופירש הגאון יעקב (ד"ה ר' יעקב), שבמרובע, אף חכמים מודים שכל שהוא גדול יותר משבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים, אסור לטלטל בו, ולא נחלקו על רבי עקיבא, רק במקום שאין ארכו ורחבו שווים, שרבי עקיבא סבר שאף בזה לא התירו חכמים אם שטחו גדול יותר משטח מקום של שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים, ותנא קמא שאמר 'בית סאתיים', סובר שכל שאין ארכו ורחבו שווים, לא אסרו חכמים רק אם שטחו גדול יותר משטח חצר המשכן דהיינו בית סאתים. וטעם החילוק הוא, שמקום שאין ארכו ורחבו שווים, לא נתנו בו חכמים מידה, שהרי אינו דבר קבוע, שיכול האורך להיות מעט יותר מהרוחב, ויכול להיות הרבה יותר מהרוחב, ומשום כך העמידו על עיקר הדין שכל שהוא בית סאתים כחצר המשכן מותר לטלטל בו, אבל במקום מרובע, כיון שהוא דבר קבוע, נתנו בו חכמים שיעור, וכיון שהמעט הנוסף על שבעים אמה ושיריים הוא דבר שאי אפשר לחת בו שיעור, אמרו חכמים שכל שיהיה יותר משבעים אמה ושיריים, לא יטלטלו בו. [אמנם ראה שם שלפירוש רבינו חנגאל (הובא בהערה לעיל), לא ניתן לפרש כן]. ה. **ועוד"ה** החשבון לשבעים אמה וארבעה טפחים ועוד דבר מועט דהיינו מעט יותר מאצבע, וכיון שהוא דבר מועט אין מחשיבים אותו, כמבואר בהערה לעיל. ו. **כתב** הר"ן (ד"ה ממקום), שלרבי אליעזר שאמר במשנה (לעיל ע"ש) [לפי פשטות לשון המשנה], שאף קרפף שאין שטחו גדול יותר משבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים, רק אם הוא מרובע מותר לטלטל בו, אבל אם צד אחד שלו ארוך יותר מסאר לטלטל בו, מתפרשת דרשה זו כפשוטה, שלענין שבת, יש לרבע את חצר המשכן, שדווקא קרפף מרובע שאינו גדול יותר מחצר המשכן מותר לטלטל בו. אבל לרבי יוסי שחולק עליו וסובר שאף אם אורכו כפול מרוחבו כחצר המשכן מותר לטלטל בכולו, יש לפרש, שהחרישה היא, שיש דבר אחר שאין צריך שיהיה דווקא בצורה כזו שאורכו כפול מרחבו, אלא אפילו אם הוא מרובע שארכו ורחבו שווים, גם כן מותר לטלטל בו. ודרשה זו, אינה דרשה גמורה אלא אסמכתא בלבד, שהרי מן התורה, כל הקיף מחיצות, אף אם הוא גדול יותר משיעור זה, גם אם אינו מוקף לדירה, הרי הוא רשות היחיד גמורה, והזורק מרשות הרבים לתוכו חייב, כמבואר להלן (סז). ר"ן (ד"ה ממקום).

ז. **ברש"י** (ד"ה ממקום) מבואר, ששאלת הגמרא היא מהמת שתרצי פשטות שכבר עוסק הפסוק. והריטב"א והר"ן (ד"ה ממקום) פירשו, ששאלת הגמרא היא מהמת שדרשה זו אינה אלא אסמכתא [כמבואר בהערה לעיל]. ח. **שכל** קרשי המשכן, היה רוחבם אמה וחצי (שמות כו טז). ובאורך המשכן היו עשרים קרשים (שם כו יח), שהם שלושים אמות. וברוחב המשכן היו ששה קרשים (שם כו כב), שהם תשעה אמות, ועוד שני קרשים היו בזויות המשכן, שהם שלש אמות, ושתי אמות מתוכם היו מחפים את עובי הדפנות של אורך המשכן, ונותרה עוד אמה אחת להשלים את רוחב המשכן לעשר אמות, ונמצא שחלל המשכן היה ארכו שלושים אמה, ורחבו עשר אמות. רש"י (ד"ה ועשרים). ט. **באמת** לא היה שם עשרים אמות שלימות שכן התמעט מהם אמה אחת של עובי הקרשים, ומה שאמרו שיש למשכן עשרים אמה לכל רוח, היינו לחלל המשכן, ואף מקום עובי הקרשים נכלל בעשרים אמה אלו. אמנם לפניו, היו חמישים אמה שלימות, שלפני המשכן לא היו קרשים, אלא היה שם עמודים שעליהם היתה תלוי מסך, שהוא וילון שסותם את הפתח. רש"י (שם). י. **רש"י** (שמות כו יח). יא. **שלא** התירו אלא כמו שהיה במשכן, ובמשכן היה האורך פי שנים מהרוחב, אבל אם האורך יותר מפי שנים מהרוחב, לא התירו. רש"י (ד"ה ממקום).

ציור א

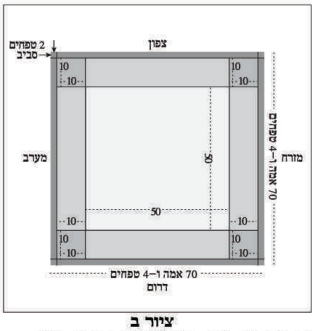

ציור ב

אַבַּיֵי, כִּי תְּנַן נַמִּי מַתְנִיתִין - אף מה ששנינו בדברי רבי אליעזר במשנתנו, שאם ארכה יתר על רחבה אפילו אמה אחת אין מטלטלים בה, **[יָתֵר עַל] פִּי שְׁנַיִם בְּרָחְבָּהּ תְּנַן** - פירושו הוא שארכה הוא יותר באמה אחת מפי שנים מרחבה[יב].

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** - אם כן, שלא אסר רבי אליעזר במשנה רק אם ארכה יותר מפי שנים מרחבה, קשה, **דְּהַיְינוּ רַבִּי יוֹסֵי** - שזה מה שאמר רבי יוסי במשנה, ובמה נחלקו רבי אליעזר ורבי יוסי. **מתרצת הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** - נחלקו רבי אליעזר ורבי יוסי, **בְּרִיבּוּעָא דְּרִיבְּעוּהָ רַבָּנָן**, כלומר, במה שדרשו חכמים ממה שנאמר 'בחמשים' שיש לשער את שטח חצר המשכן, כמה הוא עולה בחצר מרובעת. שרבי אליעזר לא דרש דרשה זו, וסבר, שעיקר דינה של רשות היחיד הוא במקום שארכו פי שנים מרחבו כחצר המשכן, אלא שאמרו, שאין צריך שיהיה דווקא אורכו יותר על רחבו, אלא אף אם ארכו ורחבו שווים, גם כן מותר לטלטל בו. ואילו רבי יוסי סבר דרשה זו, ועל כן סבר, שעיקר דין רשות היחיד הוא במקום שארכו ורחבו שוים, אלא שאמרו שאף אם אין ארכו ורחבו שוים, כל שארכו אינו יותר מפי שנים מרחבו מותר לטלטל בו[יג], ומשום כך יש להורות לכתחילה שיש לעשות מקום שארכו ורחבו שוים[ב].

★

שנינו במשנה: **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר כו'** אפילו ארכה פי שנים ברחבה מטלטלים בתוכה. **הגמרא דנה מהו פסק ההלכה במחלוקת רבי אליעזר ורבי יוסי, ובמחלוקת רבי יהודה בן בבא ורבי עקיבא: אִיתְּמַר, אָמַר רַב יוֹסֵף אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי** שאף קרפף שארכו פי שנים מרחבו, מותר לטלטל בו[ג]. **וְרַב בֵּיבַי אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא** שאמר שמקום שהוא פחות משבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים, מותר לטלטל בתוכו אף אם לא הוקף לדירה. **אומרת הגמרא: וְתַרְוַיְיהוּ לְקוּלָּא** - ושתי המימרות של שמואל הללו, הם להקל, שפסק שמואל בשתי מחלוקות אלו כדברי המיקל[יד]. **וּצְרִיכָא** - והוצרך שמואל להשמיענו את שתי המימרות הללו, **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן** - שאם היה שמואל משמיענו רק **שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי**, ולא היה משמיענו שהלכה כרבי עקיבא, **הֲוָה אָמִינָא** - הייתי יכול לומר, שאף שהלכה כרבי יוסי שאף כשאורכה פי שנים מרחבה מטלטלים בתוכה, מכל מקום אין מטלטלים בתוכה **עַד דְּאִיכָּא** - שיהיה בה **שׁוֹמֵירָה אוֹ בֵּית דִּירָה**[טו], **קָא מַשְׁמַע לָן** - משמיענו שמואל, שאין הדין כן, אלא **הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא**, שאמר שכל שאין בו שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים, אין צריך שיהיה בו שומירה או בית דירה. **וְאִי אַשְׁמְעִינַן** - ואם היה שמואל משמיענו רק **שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא, הֲוָה אָמִינָא** - הייתי יכול לומר, שרק היקף מחיצות שאורכו ורוחבו שוים מותר לטלטל בתוכו, אבל היקף **דַּאֲרִיךְ וְקַטִּין** - שצידו אחד ארוך וצדו אחד קצר, **לֹא** - אין מטלטלים בתוכו[טז], **קָא מַשְׁמַע לָן** - השמיענו שמואל, **שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי**, שאף כשארכו פי שנים מרחבו, מטלטלים בו.

★

הגמרא דנה במקום שהוקף לדירה, ונזרעו בו זרעים, אם מותר לטלטל בו. שנינו בברייתא: קַרְפַּף - מקום גדול שעשוי להניח שם עצים[יז], **שֶׁהוּא** גדול **יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם, שֶׁהוּקַּף לְדִירָה**[יח], **וְנִזְרַע רוּבּוֹ**, שוב אינו נחשב כמקום שהוקף לדירה, שמקום הזרוע בזירעונים, אין בני אדם משתמשים בו לדירה, וכיון שרוב הקרפף נזרע, אף המיעוט שלא נזרע, בטל לרוב הקרפף, **וַהֲרֵי הוּא כְּגִינָּה** - כמקום שזורעים בו ירקות, שהוא מקום שאינו עשוי לדירה, **וְאָסוּר** לטלטל בו[יט]. אבל אם **נִטַּע רוּבּוֹ**[כ] באילנות, אין האילנות גורמים שיחשב כמקום שאינו עשוי לדירה, שדרך בני אדם להסתופף תמיד בצל אילנות, **וַהֲרֵי הוּא** עדיין **כְּחָצֵר, וּמוּתָּר** לטלטל בכולו.

מבארת הגמרא: מה שאמרו בברייתא שאם **נִזְרַע רוּבּוֹ**, אסור לטלטל בו, **אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, לֹא אֲמָרָן** - לא אמרה הברייתא דין זה, **אֶלָּא** כשהמקום שנזרע הוא **יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם, אֲבָל** אם המקום שנזרע, הוא רק **בֵּית סָאתַיִם, מוּתָּר** לטלטל בכל הקרפף. שאף שהמקום שנזרע הוא מקום שאינו משמש לדירה, כל שאינו יותר מבית סאתים, אף אם אינו משמש לדירה מותר לטלטל בו. ונמצא שיש באותו היקף שני סוגי מקומות, שהמקום שנזרע נקרא גינה, שהוא נחשב למקום שאינו עשוי לדירה, ומותר לטלטל בו משום שאינו גדול יותר מבית סאתיים, והמקום שלא נזרע הוא חצר, שהוא מקום שעשוי לדירה, ומשום כך מותר לטלטל בו. ואף ששני מקומות אלו פרוצים הם זה לזה, כיון ששניהם הם מקומות שמותר לטלטל בהם, אינם אוסרים זה את זה בטלטול[כא].

מבררת הגמרא: **כְּמַאן** - כדעת מי העמיד רב הונא בריה דרב יהושע את הברייתא, שמשום כך אמר שאף שהחלק הזרוע והחלק שאינו זרוע פרוצים זה לזה, אינם אוסרים זה את זה בטלטול. **משיבה הגמרא: כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** שסובר שקרפף וחצר, אף אם הם של שני בני אדם, אינם אוסרים זה על זה[ד], **דִּתְנַן** (להלן פט.), **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֶחָד** [-בין] **גַּגּוֹת וְאֶחָד** [-ובין] **חֲצֵירוֹת וְאֶחָד** [-ובין] **קַרְפֵּיפוֹת, כּוּלָּן רְשׁוּת אַחַת הֵן לְגַבֵּי כֵּלִים שֶׁשָּׁבְתוּ בְּתוֹכָן**, שכלים ששבתו בחצר, מותר להוציאם לחצר אחרת, או לגג אחר או לקרפף אחר, אף אם הם שייכים לאנשים אחרים[כב], **וְלֹא לְגַבֵּי כֵּלִים שֶׁשָּׁבְתוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת**, שאף שמותר להוציאם לחצר ששייכת לאותו הבית, מכל מקום כיון ששבתו בכניסת היום בתוך הבית, אסור להוציאם מהחצר לגג או לקרפף, ואף אם הגג או הקרפף שייכים גם כן לבעל הבית, משום שהבית והקרפף שתי רשויות הן[כג].

מקשה הגמרא: **לְרַבִּי שִׁמְעוֹן נַמִּי** - אף לדעת רבי שמעון, יש לאסור לטלטל בקרפף שנזרע רובו, אף אם המקום שנזרע הוא בית סאתים, **שֶׁכֵּיוָן דְּנִזְרַע רוּבּוֹ** של הקרפף, **הָוֵי הַהוּא מִיעוּטָא** - הרי אותו מיעוט שלא נזרע

יב. **כתב** הר"ן (ד"ה פי), שאין משנים את לשון המשנה, אלא פירוש המשנה הוא, שרבי אליעזר דיבר על אותה חצר שאנו לומדים מחצר המשכן, דהיינו שאורכה הוא פי שנים מרחבה, ואמר שאם היה אורכה יותר מרחבה אפילו אמה אחת יותר מפי שנים, אין מטלטלים בה. יג. **כן** משמע ממה שאמר 'אפילו ארכה פי שנים מרחבה', דהיינו שאפילו שאין ארכה ורחבה שווים מותר לטלטל בה, ומשמע שעיקר דינו הוא במקום שארכו ורחבו שווים. יד. **קשה**, מה הוצרכה הגמרא לומר ותרויהו לקולא, הרי לא ניתן לפרש את דבריו באופן אחר, שלא ניתן לומר שמה שאמר שמואל הלכה כרבי יוסי, היינו לחומרא, לומר שצריך שיהיה בקרפף שומירה או בית דירה, שהרי רבי יוסי לא גילה את דעתו במחלוקת זו. וכן לא ניתן לפרש שמה שאמר שמואל הלכה כרבי עקיבא הוא לחומרא, לומר שמותר לטלטל רק בקרפף שארכו ורחבו שוים, כיון שאז יקשו דברי שמואל זה על זה. ופירש התורת חיים (ד"ה ותרוייהו), שבאה הגמרא לומר, שלא תטעה לומר שנחלקו רב יוסף ורב ביבי מה אמר שמואל, שרב יוסף סבר שאמר שמואל שהלכה כרבי יוסי שאף בארכו יותר מרחבו מותר לטלטל, ולא כרבי עקיבא, ורב ביבי סבר שאמר שמואל שהלכה כרבי עקיבא שמותר לטלטל רק בקרפף שארכו ורחבו שוים, ולא כרבי יוסי, אלא לא נחלקו רב יוסף ורב ביבי, וכל אחד מהם אמר בשם שמואל מימרא לענין הלכה אחרת, שבשני הלכות אלו פסק שמואל לקולא. ואחר שביארה הגמרא ששמואל אמר את שתי המימרות הללו, ממשיכה הגמרא לבאר מדוע הוצרך שמואל לומר את שתיהם. טו. **כיון** שדברי רבי יוסי נסובים על דברי רבי אליעזר, ורבי אליעזר סובר כרבי יהודה בן בבא, שאף מקום שהוא פחות משבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים אין מטלטלים בו, אלא אם כן הוקף לדירה, שבתוספתא (פ"ג ה"ה) אמר רבי אליעזר, שקרפף הסמוך לעיר, ואורכו הוא שבעים אמה ושיריים מטלטלים בו, הרי שלא התיר רבי אליעזר לטלטל אף במקום שאינו יותר משבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים, אלא אם הוא קרוב לעיר, שאז הוא נחשב כמוקף לדירה, הרי שהוא סובר כרבי יהודה בן בבא, ואם כן אף רבי יוסי יש לומר שהוא סובר כרבי יהודה בן בבא, וכדי שלא נטעה לומר שמה שאמר שמואל הלכה כרבי יוסי היינו אף במה שהוא סובר שצריך שיהיה בה בית דירה, הוצרך שמואל להשמיענו שהלכה כרבי עקיבא. גאון יעקב (ד"ה ה"א). טז. **שהרי** רבי עקיבא אמר 'ובלבד שיהא בה שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים', ומשמע מדבריו שצריך שיהיה ההיקף דווקא בצורה מרובעת, שלא יהיה צד אחד ארוך יותר מהצד השני. יז. **רש"י** (ד"ה ארוך). יח. **היינו** כמבואר במשנה לעיל (ע"א) שיש בתוכו בית דירה או סוכת שומרים, וכיון שנעשה ההיקף לצורך אותו בית, כל מה שבתוך ההיקף נחשב כמקום שדרים בו, שכל ההיקף נחשב כחצר לבית. יט. **כתבו** התוספות ישנים (ד"ה מרע) בשם רבינו חננאל, שדין זה הוא רק בקרפף שהוא גדול יותר מבית סאתיים, אבל קרפף שאינו אלא בית סאתיים, אף אם נזרע כולו, מותר לטלטל בתוכו, שכל שאינו בית סאתיים, לא בטלה דירתו מחמת הזרעים. כ. **כתב** המנחת זכרון (ד"ה נטע) שאגב שכתבו לגבי זרעים 'נזרע רובו' כתבו כן גם לגבי נטיעות, אבל באמת הדין הוא שאף אם נטע כולו גם כן מותר לטלטל בו. כא. **מבואר** בדברי רב הונא, שהמקום שנזרע והמקום שלא נזרע נחשבים כשני מקומות נפרדים ואין המיעוט שלא נזרע בטל לגבי הרוב שנזרע, וכיון שיש כאן שני מקומות של היתר אינם אוסרים זה על זה בטלטול. אמנם בנזרע יותר מבית סאתיים הוא נחשב ככרמלית ועל כן אסור לטלטל אף בחלק שלא נזרע, משום שהוא פרוץ למקום האסור בטלטול. ריטב"א (ד"ה אמר) [אמנם בדברי הר"ן (ד"ה לא אמרן) מבואר, שכשיש בנזרע יותר מבית סאתיים, בטל המיעוט שלא נזרע אצל הרוב, ונחשב הכל כמקום אחד שלא הוקף לדירה. ורק כשאין בנזרע יותר מבית סאתיים, אז אין המיעוט שלא נזרע בטל לגבי הרוב שנזרע, שכיון ששניהם מקומות של היתר הם, אין היתר מבטל היתר]. והקשה הריטב"א (שם), מדוע כשיש במקום שנזרע רק בית סאתיים, מותר לטלטל בו, הרי אין לו היקף מחיצות כלל, שהחלק שאינו זרוע מקיפו מכל הצדדים, ומפסיק בינו ובין המחיצות. ותירץ, שכיון שהמחיצות נעשו בתחילה לצורך כל החצר, אף שנזרע חלקו ובטלה תורת דירה מהמחיצות כלפי המקום הזרוע, מכל מקום לא בטלה מהם תורת מחיצה לגמרי והרי הם מועילות שיוכלו לטלטל בו כשאין בו בית סאתים. עוד תירץ [וכתב שהוא הנכון], שמדובר באופן שהחלק הזרוע נמצא בצד אחד של החצר, והחלק שאינו זרוע נמצא בצד השני, ונמצא שלכל אחד מהם יש שלש מחיצות. כב. **שסבר** רבי שמעון, שכיון שחצירות וגגות וקרפיפות אין משתמשים בהם כל כך בתדירות כשם שמשתמשים בבית, לא החשיבו אותם חכמים כרשויות נפרדות, לענין שיהיה אסור להוציא כלים ששבתו בהם מאחד לחבירו. רש"י (להלן פט. ד"ה רבי שמעון). אבל חכמים סוברים, שהחשיבו אותם חכמים לרשויות נפרדות, ומוכח מסוגיית הגמרא, שלחכמים אף בחצר וקרפף השייכים לאותו אדם, אסור לטלטל מזה לזה, שהרי כאן מדובר בקרפף אחד, שנזרע חלקו, ומבואר בגמרא שלחכמים הם אוסרים זה על זה אף ששניהם של אדם אחד. רש"י (להלן כד. ד"ה כרבנן), וריטב"א (ד"ה ולא). כג. **רש"י** (ד"ה כמאן). וביאר הר"ן (ד"ה אבל - השני), שאף שמותר להוציא מן הבית לחצר כשהן של אדם אחד ואפילו שהם שתי רשויות, מכל מקום החצר שייכת לבית יותר מהקרפף כיון שהחצר מיוחדת לתשמיש הבית, ועל כן אם החצר והבית של אדם אחד מותר לו להוציא מן הבית לחצר, אבל להוציא כלי ששבת בבית לקרפף אסור. אמנם הריטב"א (ד"ה ולא) כתב, שיש אומרים שדווקא אם הבית והקרפף הם של שני בני אדם אסור להוציא מהבית לקרפף, אבל אם הבית והקרפף הם של אדם אחד מותר להוציא מן הבית לקרפף. והוסיף הריטב"א, שאף שלחכמים אסור להוציא מחצר לקרפף, אף אם הם של אדם אחד [כמו שהתבאר בהערה לעיל], מכל מקום לרבי שמעון מותר להוציא מבית לקרפף אם הם של אדם אחד, שאף שכלים ששבתו בבית מודה רבי שמעון לרבנן שאסור להוציאם מחצר לקרפף, מכל מקום אין סובר כמותם לגמרי, אלא סובר שמותר להוציאם לקרפף של אותו אדם.

בְּטֵיל לֵיהּ גַּבֵּי רוּבָּה - הרי הוא בטל לרוב הקרפף שנזרע, ונחשב כאילו נזרע כל הקרפף, **וַהֲוָה לֵיהּ** - והרי הוא **קָרְפַּף יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם** שלא הוקף לדירה[א], **וְאָסוּר** לטלטל בו.

מתיבה הגמרא: אֶלָּא אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר - אלא מה שנאמר בשם רב הונא בריה דרב יהושע בביאור דברי הברייתא, על כרחך כך נאמר, שממה שאמרה הברייתא שאם נזרע רובו של הקרפף אסור לטלטל בתוכו, יש לדייק, שרק אם נזרע רובו אסור לטלטל בו, **הָא מִיעוּטָא שָׁרֵי** - אבל אם נזרע רק מיעוטו, מותר לטלטל בתוכו, **וְאָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ**, שמה שאמרו שאם נזרע מיעוטו מותר לטלטל בתוכו, **לֹא אֲמָרָן, אֶלָּא דְּלָא חֲיֵי** - שהמקום הנזרע אינו **בֵּית סָאתַיִם**, שאז אינו חשוב להיחלק מהחצר, ולהיחשב כמקום בפני עצמו, והוא בטל לגבי רוב החצר שאינו זרוע, **אֲבָל** אם החלק הנזרע הוא **בֵּית סָאתַיִם**, שהוא שיעור חשוב להיחשב כמקום בפני עצמו, אינו בטל לשאר הקרפף שלא נזרע, **וְאָסוּר** לטלטל אף במקום שלא נזרע, שכיון שהמקום הנזרע נחשב קרפף, והמקום שלא נזרע נחשב חצר, ואסור לטלטל מזה לזה[ב], נמצא שהחלק שלא נזרע, פרוץ במלואו למקום האסור לו, ולכן אסור לטלטל אף במקום שלא נזרע[ג]. **וּקְאָמַר** - וכדאת מי אמר רב הונא בריה דרב יהושע דין זה, **קָרְבָּנָן** - כדעת חכמים שחולקים על רבי שמעון (לעיל פב.), וסוברים שגגות וחצירות וקרפיפות, כל אחד נחשב רשות בפני עצמו, ואף אם אין בהם דיורים שאוסרים זה על זה, אסור לטלטל מזה לזה, ולפיכך אמר רב הונא שכיון שהמקום שנזרע והמקום שלא נזרע פרוצים זה לזה הרי הם אוסרים זה על זה ואסור לטלטל בכולו[ד].

הגמרא מביאה לשון אחר בדברי רב הונא בריה דרב יהושע: וְרַב יְרְמְיָה מִדִּיפְתִּי, מָתְנֵי לְקוּלָּא - שנה את דברי רב הונא בריה דרב יהושע שהוא מיקל יותר מכפי שהביאה הגמרא קודם את דבריו, שכך אמר, שיש ללמוד מהמשנה שרק בנזרע רובו אסור, **הָא מִיעוּטָא שָׁרֵי** - אבל אם נזרע מיעוטו מותר לטלטל בכולו, **וְאָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, לֹא אֲמָרָן** - לא אמרו שאם נזרע מיעוטו מותר לטלטל בכולו, **אֶלָּא** כשהחלק הנזרע הוא **בֵּית סָאתַיִם**, שאף שהוא נחשב למקום בפני עצמו, כיון שאם היה מוקף מחיצות, היה מותר לטלטל מהחלק שלא נזרע לתוכו[ה], אף עתה שהם פרוצים זה לזה, אינם אוסרים זה על זה, **אֲבָל** אם החלק הנזרע הוא **יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם**, שדינו ככרמלית[ו], ואילו היה מוקף מחיצות היה אסור לטלטל מהחלק שלא נזרע לתוכו[ז], עתה שאינו מוקף מחיצות בפני עצמו, אלא הוא והחלק שלא נזרע פרוצים זה לזה, **אָסוּר** לטלטל בכל הקרפף, ואף בחלק שלא נזרע אסור, כיון שהוא פרוץ במלואו למקום האסור לו. **וּקְאָמַר** - וכדאת מי אמר רב הונא בריה דרב יהושע דין זה, **כְּדַבִּי שִׁמְעוֹן**, שאמר שמותר לטלטל מחצר לקרפף שהוא בית סאתיים.

★

הגמרא דנה מתי אילנות אינם מבטלים דיורים בקרפף. שנינו בברייתא: שקרפף **שֶׁנָּטַע רוּבּוֹ** באילנות, **חֲרֵי הוּא כְּחָצֵר, וּמוּתָּר** לטלטל בכולו, שנטיעת אילנות אינה מבטלת דיורים, כיון שדרך בני אדם להסתופף תמיד בצל אילנות. **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר אַבִּימִי, וְהוּא** - מה שאמרו שאין נטיעת אילנות מבטלת דיורים, **אֵין זֶה א�ֶלָּא כְּשֶׁעֲשׂוּיִין אֲצַטְבָּאוֹת** - שנטועים האילנות שורות שורות, ונאה לשבת שם. **וְרַב נַחְמָן אָמַר אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֲשׂוּיִין אֲצַטְבָּאוֹת**, אלא הם נטועים בלא סדר מסוים, גם כן אינם מבטלים דיורים.

מספרת הגמרא: מָר יְהוּדָה אִקְּלַע - הזדמן לְבֵי - לביתו של **רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה, חֲזָנְהוּ לְהַנָּהוּ** - וראה לאילנות שהיו נטועים בקרפף שהיה גדול יותר מבית סאתיים[ח], **דְּלָא עֲבִידִי אֲצַטְבָּאוֹת** - שלא היו מסודרים שורות שורות, **וְקָא מְטַלְטְלֵי בְּגַוַּיְיהוּ** - ואף על פי כן היו מטלטלים ביניהם, **אָמַר לֵיהּ** - שאל מר יהודה את רב הונא בר יהודה, **לָא סָבַר לַהּ מָר לַהּ דַּאֲבִימִי** - וכי אינך סובר את מה שאמר אבימי, שכשאין האילנות עשויין אצטבלאות אסור לטלטל ביניהם, **אָמַר לֵיהּ** - השיב לו רב הונא בר יהודה, **אֲנָא סָבַר נַחְמָן קָבָרְנָא לֵיהּ** - אני סובר בדין זה כרב נחמן, שאמר שאף אם אין האילנות עשויין אצטבלאות מותר לטלטל ביניהם.

★

הגמרא דנה כיצד ניתן להפוך מקום שלא הוקף לדירה, שיחשב הוקף לדירה: אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, קָרְפַּף שהוא גדול **יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם, שֶׁלֹּא הוּקַּף לְדִירָה**, ואחר שהוקף בנה דירה ופתחה לקרפף, שלא ניתר הקרפף בטלטול על ידי כך, כיון שההיקף נעשה קודם הדירה[ט], **בְּיָצֵד הוּא עוֹשֶׂה** כדי שיהיה מותר לטלטל בו, **פּוֹרֵץ בּוֹ פִּרְיָצָה יוֹתֵר מֶעָשָׂר** אמות, שאז נחשב הקרפף כמו שאין לו מחיצות[י], **וְגוֹדְרוֹ** - וסותם את אותה פירצה **וּמַעֲמִידוֹ** [-לפירצה] **עַל עֶשֶׂר** אמות [שפירצה של עשר אמות, אינה פוסלת את המחיצה[יא]. ואז נחשב שנעשה היקף הקרפף, אחר שפתח את הבית דירה לתוכו[יב], **וּמוּתָּר** לטלטל בקרפף.

אִיבָּעֲיָא לְהוּ - הסתפקו בני הישיבה, **פָּרַץ אַמָּה** אחת, וחזר **וְגָדַר** את אותה **אַמָּה, [וְפָרַץ** עוד **אַמָּה** סמוך לאמה הראשונה **וְגָדַר]** וכן עשה **עַד שֶׁהִשְׁלִימוֹ לְיוֹתֵר מֵעֶשֶׂר** אמות, **מַהוּ**, האם כיון שלא פרץ את העשר אמות וגדרם בבת אחת, אין זה נחשב שנעשה כאן היקף לדירה, או כיון שעכשיו יש כאן במחיצה עשר אמות שנתחדשו לשם דירה, נחשב המקום מוקף לדירה.

אָמַר לָהּ - אמר להם רב נחמן לבני הישיבה, **לָאו הֵיינוּ** - וכי אין דין זה שוה לספקו של חזקיה, **דְּתָנָּן** (כלים פ״ו מ״ח), **כָּל כֶּלֶי עֵץ** השייכים **לְבָתִּים**[יג], **שֵׁישׁוּרָן כְּרְמוֹנִים** - שיעור הנקב שיהיה בהם, שאז יתבטל מהם שם כלי ויוכרו מטומאתם, הוא בגודל שיכול לצאת ממנו רימון, שרק כשניקב בגודל כזה, גומר בעל הכלי בדעתו לבטל אותו משימושו, אבל כשניקב בנקב קטן יותר, חס הוא על הכלי וממשיך להשתמש בו ואינו מבטלו[יד]. **וְכֵיצַד** - והסתפק **חִזְקִיָּה, נִיקַּב כְּמוֹצִיא זֵית** - בנקב שיכול לצאת ממנו זית, שהוא קטן יותר מרימון, **וְסָתָמוֹ** - וסתם בעל הבית את הנקב, **וְחָזַר הכלי וְנִיקַּב** נקב נוסף שהוא **כְּמוֹצִיא זֵית** סמוך למקום הנקב הראשון, **וְסָתָמוֹ**, וכך חזר וניקב **עַד שֶׁהִשְׁלִימוֹ** כל הנקבים יחד **לְשִׁיעוּר** של **כְּמוֹצִיא רִמּוֹן, מַהוּ** הדין בכלי זה, האם הוא ככלי שניקב כמוציא רימון וסתמו וטהור הוא, או **לָא, וְאָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן** לחזקיה, **רַבִּי** הרי **שְׁנִיתָה לָנוּ** במשנה במסכת כלים (פכ״ו מ״ט) **סַנְדָּל** שהוא טמא טומאת מדרס[טו], **שֶׁנִּפְסְקָה אַחַת מֵאָזְנָיו** [שהוא המקום שבו מכניסים את הרצועות שבהם קושרים את הסנדל][טז] **וְתָקְנָהּ**, עדיין הסנדל **טָמֵא מִדְּרָס**, שאף שנפסקה אחת מאזניו, לא בטל ממנו שם סנדל[יז], אך אם לאחר מכן **נִפְסְקָה** האוזן **הַשְּׁנִיָּה** של הסנדל **וְתִיקְּנָהּ**[יח], **מָהוֹר (בָּהּ) מִן הַמִּדְרָס** - נטהר הסנדל מהטומאת מדרס שהיתה בו, שכיון שנפסקו שתי אוזניו, בטל ממנו שם סנדל, ושוב אינו ראוי למדרס[יט], **אֲבָל** עדיין הוא **טָמֵא כְּמֵגַּע מִדְּרָס** - כדבר שנגע במדרס, שהוא ראשון לטומאה. משום שבשעה שנפסקה אוזנו, שהיה עדיין טמא טומאת מדרס, נגעו חלקי

א. **שאף** שהוקף הקרפף לדירה, כיון שהוא נחשב למקום שכולו זרוע, דינו כלא הוקף לדירה, שמקום שהוא זרוע ירקות, הרי הוא גינה, ובגינה אין מועיל היקף לדירה, שהזרעים מבטלים את הדיורים. רש״י (ד״ה ומיזבן). ובביאורו התוספות (לעיל נב: ד״ה לגבי שמשון), שקושיית הגמרא היא מכח כל שכן, שיש לדייק מהברייתא, שדווקא אם נזרע רובו, אסור לטלטל בו, אבל אם נזרע מיעוטו מותר לטלטל בו, והיינו אפילו כשמהמקום הזרוע הוא יותר מבית סאתיים, ועל כורחך הטעם שמותר לטלטל במקום שנזרע, הוא משום שהוא בטל לרוב הקרפף, ואם לקולא אומרים שהמיעוט בטל ברוב, כל שכן שלהחמיר אומרים שהמיעוט בטל אצל הרוב, ואם כן כיון שנזרע רוב הקרפף, יש לאסור את כולו. ב. **בדעת** חכמים שחביא הגמרא בסמוך. ג. **ואף** שאם היה המקום הנזרע עומד בפני עצמו, היה מותר לטלטל בו, כיון שאינו יותר מבית סאתיים, כיון שאסור לטלטל ממנו למקום שלא נזרע, אסור לטלטל אף בכל אחד מהם, כיון שהם פרוצים למקום האסור להם. אבל אם המקום הנזרע הוא פחות מבית סאתיים, אינו נחשב למקום בפני עצמו, וכל הקרפף נחשב למקום אחד, ומותר לטלטל בכולו. ד. **והיינו** שאם יש מחיצה בין החצירות והקרפיפות, בכל חצר וקרפף בפני עצמו מותר לטלטל, ורק לטלטל מחצר לחצר אחר אסור, אבל כשאין מחיצה ביניהם, אסור לטלטל אף באותה החצר, כיון שהיא פרוצה למקום האסור לה. ה. **שהיה** מקום שנקרא ׳דיפתי׳. ו. **וכדאת** רבי שמעון, וכפי שתבאר הגמרא בסמוך. ז. **כיון** שהוא יותר מבית סאתיים שלא הוקף לדירה. ח. **שלא** התיר רבי שמעון לטלטל בין שתי רשויות, רק כששתיהן רשות היחיד, אבל לטלטל מרשות היחיד לכרמלית לא התיר רבי שמעון, וכשהחלק הנזרע הוא יותר מבית סאתיים, הרי הוא קרפף יותר מבית סאתיים שלא הוקף לדירה, שדינו ככרמלית. רש״י (ד״ה לגבי שמשון). ט. **ומתחילה** היה מוקף לדירה, אלא שאחר שהוקף נטעו בתוכו אילנות. רש״י (ד״ה לגבי). י. **כבבואר** בגמרא להלן בסמוך, שאין בית דירה מתיר בקרפף, רק כשפתח ולבסוף הוקף, כלומר, שנעשה היקף הקרפף, רק אחר שפתח את הבית דירה לתוכו. רש״י (ד״ה קרפף). יא. **כבבואר** לעיל (ו.), שפירצה עד עשר אמות, אינה מבטלת את המחיצה, כיון שרואים את הפירצה כאילו היא פתח, כמבואר לעיל (ו.). יב. **שרואים** את הפירצה כאילו היא פתח, כמבואר המחיצות אחר שפתח את בית דירה לשם, כיון שלא בטלו מחיצות ההיקף שנעשו קודם שנפתח הבית דירה לשם. רש״י (ד״ה כל). יג. **אבל** אם פרץ פחות מעשר אמות, וחזר וגדרו, אין נחשב שנעשה היקף לדירה. רש״י (ד״ה ופרץ). יד. **רש״י** (ד״ה כל). אבל כלי חרס, שיעור אחר יש להם, כמבואר בשבת (סה:). טו. **בלומר**, שאינם של אומן העושה כלים למכרם, וכמבואר להלן. טז. **אבל** אומן העושה כלים למכרם, אף אם נקבו הכלים בנקב כל שהוא, שהרואים. רש״י בסוכה (ו. ד״ה כמעיון). יז. **נדה** יולדת זב וזבה, מלבד מה שהם מטמאים במגע, הם מטמאים גם במדרס, דהיינו, שכל כלי העומד לשכיבה או לישיבה או להרכיבה או להשען עליו, שישב עליו אחד מהטמאים הללו, או שנשען עליו, הרי הוא טמא מדרס, וכל הנטמא במדרס, הרי הוא אב הטומאה, שהוא מטמא גם אדם וכלים. והסנדל האמור במשנה, הוא סנדל שנטמא במדרס, כגון שהלך זב בסנדל זה. יח. **סנדל** עשוי מעור קשה ואין עור על גביו, ולכן יש לו בכל צד אוזן שבה הוא מכניס את הרצועה, כדי לקשרו ולהדקו על הרגל שלא ישמט מעליה. תפארת ישראל (כלים פמ). יט. **והוא** הדין אם לא תיקן את הסנדל, גם כן הוא טמא מדרס, שהרי אם פרחה הטומאה מהסנדל, כשנפסקה אזנו, לא היתה חוזרת עליו הטומאה לאחר שתיקנו [שלא גזרו חכמים שתחזור טומאה ישנה אחר תיקון הכלי, רק בכלי מתכות, ולא בשאר כלים, כמבואר לעיל (מח). תוספות (ד״ה ממלמל)]. והטעם שאמרה המשנה ׳תקנה׳, הוא כדי להשמיענו, שאף שתיקן את האוזן הראשונה, אם נפסקה השניה, הרי הוא טהור מן המדרס, שאם לא היתה המשנה מדברת כשתיקן את האוזן הראשונה, לא היה שום חידוש במה שכשנפסקה האוזן השניה, הוא טהור מן המדרס. רש״י (ד״ה ופיקנה). אמנם ראה להלן שהתוספות (ד״ה אבל) פירשו באופן אחר. כ. **בלומר**, אפילו אם תיקן את האוזן השניה הוא טהור, והוא הדין אם לא תיקנה, שכיון שנפסקה גם האוזן השניה, נטהר הסנדל. והמשנה נקטה כאן ׳תיקנה׳ אגב הרישא, שבה נקטו ׳תיקנה׳. תוספות (מגה קיב: ד״ה סנדל). כא. **רש״י** (ד״ה טיהר) על פי הגהות וציונים. שכל שאינו ראוי למדרס, אינו מטמא משום מדרס.

הסנדל זה בזה, ומשום כך הוא טמא מגע מדרס[כב], ואף שכשנפסקה אזנו בטלה ממנו שם מנעל, ומשום כך אינו טמא מדרס, מכל מקום עדיין כלי הוא, שהוא ראוי להשתמש בו בדברים אחרים, ולכן לא בטלה ממנו טומאת מגע מדרס[כג]. והמשיך רבי יוחנן לומר לחזקיה, **וְאָמְרַתְּ עָלָּהּ** - ושאלת על משנה זו, **מַאי שְׁנָא רִאשׁוֹנָה** - מהו הטעם שאחר שנפסקה האוזן הראשונה, עדיין הסנדל טמא מדרס, הלא בהכרח הטעם הוא, **דְּהָא קַיְימָא שְׁנִיָּה** - שאחר שנפסקה האוזן הראשונה, עדיין קיימת האוזן השניה של הסנדל, ועדיין סנדל הוא, אם כן, אף כשנפסקה האוזן **הַשְּׁנִיָּה** אחר שתיקן את הראשונה, **נְמִי** - גם כאן יש לומר שלא יטהר הסנדל, **דְּהָא קַיְימָא רִאשׁוֹנָה** - שהרי האוזן הראשונה של הסנדל קיימת, ועדיין סנדל הוא. **וְאָמְרַתְּ לָהּ עָלָּהּ** - ואמרת לנו על כך, שהטעם שאחר שנפסקה האוזן השניה, הוא טהור מן המדרס, הוא משום **שִׁבְעָה חֲדָשׁוֹת בָּאוּ לָהֶן**, כלומר, שכיון שהוחלפו שתי אזניו, נתחדשו פני הסנדל, ואין זה אותו הסנדל שהלך בו הזב, אלא סנדל אחר הוא[כד]. ואמר רבי יוחנן לחזקיה, **הָכָא נָמֵי** - אף כאן, לגבי כלי שעיקר כמוציא זית ונסתם כמה פעמים, עד שמקום כל הנקבים כולם הוא כמוציא רימון, יש לטהר את הכלי משום **שִׁבְעָה חֲדָשׁוֹת בָּאוּ לָהֶן**, שאין זה אותו הכלי שנטמא, אלא הוא כמו שניקב כמוציא רימון ונסתמו. ושיבח חזקיה את רבי יוחנן על ראיה זו, **וְקָרֵי עָלֵיהּ** - וקרא עליו **לֵית דִּין בַּר אִינָשׁ** - אין זה בן אדם, אלא מלאך הוא. **אִיבָּא דְּאָמְרֵי** - ויש אומרים שבלשון זה שבחו, **דִּגּוּן דֵּין בַּר נָשׁ** - אדם כזה, הוא אדם גדול. ומכאן פשט רב נחמן את ספק בני הישיבה בהקיף שלא הוקף לדירה ונפרץ בו אמה וגדרו עד שהושלמה הפירצה לעשר אמות, שכיון שיש עשר אמות בהקיף המחיצה שלא היו בהקיף הראשון, הרי זה הקיף חדש, ונחשב כל ההקיף כהוקף לדירה.

★

הגמרא דנה מתי מותר לטלטל ברחבה שאחורי הבתים: אָמַר רַב עַמְרָם בַּר טוֹבִיָּה[כה] אָמַר רַב נַחְמָן, אֲפִילּוּ רְחָבָה שֶׁאֲחוֹרֵי הַבָּתִּים[כו] וְאֵין הַבַּיִת פָּתוּחַ לְתוֹכָהּ, אִם הוּקְפָה לְדִירָה, מֻתֶּרֶת לְטַלְטֵל בְּכוּלָּהּ, שֶׁהֲרֵי מְזוּזָתוֹ שֶׁל בַּיִת מְתִירָהּ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לַבַּיִת פֶּתַח פָּתוּחַ לְתוֹכָהּ, וְדַאי הִיא מִשְׁמֶשֶׁת לְדִירָה. וּמִבֵּאר רַב נַחְמָן, וְלֹא אֲמָרָן - וְלֹא אָמְרוּ דִּין זֶה, אֶלָּא כְּשֶׁפָּתַח תְּחִילָּה אֶת הַפֶּתַח מֵהַבַּיִת לִרְחָבָה, וְלָבְסוֹף הוֹקַף - וְרַק אַחַר כָּךְ נַעֲשָׂה הַהֶקֵּף מֵחִיצוֹת הָרְחָבָה, אֲבָל הוֹקַף וְלָבְסוֹף פָּתַח - אִם קָדְמָה נַעֲשָׂה הַהֶקֵּף מֵחִיצוֹת הָרְחָבָה, וְאַחַר כָּךְ פָּתַח אֶת הַפֶּתַח מֵהַבַּיִת לִרְחָבָה, לֹא - אֵין הַפֶּתַח מַתִּיר לְטַלְטֵל בִּרְחָבָה.

מַקְשֶׁה הַגְּמָרָא: אִם אֵין הָרְחָבָה נִיתֶּרֶת אֶלָּא כְּשֶׁפָּתַח וְלָבְסוֹף הוֹקַף, יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת **פָּשִׁיטָא** - הֲלֹא פָּשׁוּט הוּא דִּין זֶה, שֶׁכֵּיוָן שֶׁנַּעֲשָׂה הַהֶקֵּף מֵהַחִיצוֹת אַחַר פְּתִיחַת הַבַּיִת לִרְחָבָה, וְדַאי נַעֲשָׂה הַהֶקֵּף לְשֵׁם דִּירָה, וְלָמָּה הוֹצְרַךְ רַב נַחְמָן לְהַשְׁמִיעֵנוּ דִּין זֶה[כז]. **מֽוּתֶּרֶת הַגְּמָרָא:** **לֹא צְרִיכָא** - לֹא הוֹצְרַךְ רַב נַחְמָן לְהַשְׁמִיעֵנוּ שֶׁמּוּתָּר לְטַלְטֵל בִּרְחָבָה, אֶלָּא **בְּדְאִית בֵּיהּ בֵּי דְּרֵי** - כְּשֶׁקּוֹדֶם שֶׁתִּקֵּף אֶת הָרְחָבָה, הָיָה שָׁם גּוֹרָן [שֶׁהוּא מָקוֹם שֶׁעֹשִׂים לְדוּשׁ שָׁם אֶת הַתְּבוּאָה[כח]], **מַהוּ תֵּיתֵימָא** - שֶׁמָּא תֹּאמַר, **אַדַּעְתָּא דְּבֵי דְּרֵי עֲבַדְיוּהּ** - שֶׁפִּתַּח הַבַּיִת שֶׁפּוֹנֶה לְשָׁם נַעֲשָׂה לְצוֹרֶךְ הַגּוֹרָן, וְלֹא כְּדֵי לַעֲשׂוֹת שָׁם הֶקֵּף לִרְחָבָה, וּכְלֹפִי הַהֶקֵּף הֲרֵי זֶה כְּמוֹ שֶׁאֵין שָׁם פֶּתַח[כט], **קָא מַשְׁמַע לָן** - הַשְׁמִיעֵנוּ רַב נַחְמָן שֶׁאֵין אוֹמְרִים כֵּן, אֶלָּא וַדַּאי כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ שָׁם פֶּתַח, נַחְשֵׁב שֶׁהַקֵּף לְדִירָה.

★

לְעִיל (כג:) **אָמְרָה הַגְּמָרָא, שֶׁקִּרְפַּף שֶׁהוּקַף לְדִירָה, שֶׁנִּזְרְעוּ בּוֹ זְרָעִים, הַזְּרָעִים מְבַטְּלִים אֶת הַדְּיוּרִים שָׁבּוֹ, כֵּיוָן שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לָדוּר בְּמָקוֹם שֶׁנִּזְרַע, אֲבָל אִם נִטְּעוּ בּוֹ אִילָנוֹת, אֵין הַנְּטִיעוֹת מְבַטְּלִים אֶת הַדְּיוּרִים, מִפְּנֵי שֶׁרְגִילִים לְהִסְתּוֹפֵף בְּצֵל אִילָנוֹת תָּמִיד. וְעִתָּה דָּנָה הַגְּמָרָא מַה הִיא הַדִּין בְּקִרְפַּף שֶׁנִּתְמַלֵּא מַיִם: קִרְפַּף יוֹתֵר מִבַּיִת סְאָתַיִם שֶׁהוּקַּף לְדִירָה, וְנִתְמַלֵּא מַיִם, קִבּוּר רַבָּנָן [-בְּנֵי הַיְשִׁיבָה] לְמֵימַר, שָׂמִים מְזֻרָעִים דָּמוּ - הֵם, שֶׁמְּבַטְּלִים דִּיּוּרִים, וְאָסִיר לְטַלְטֵל בְּקִרְפַּף זֶה. אֲמַר לְהוּ רַב אַבָּא (אֲבוּה) [אֲחוֹהִי] דְּרַב בְּרִיהּ דְּרַב מַשְׁרְשִׁיָא: הָכִי אֲמַרְיֵנָן מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבָּא** - כֵּן אוֹמְרִים בְּשֵׁם רַבָּא, **מַיִם** שֶׁמִּילְאוּ אֶת הַקִּרְפַּף, **בְּנָטְעִים דָּמוּ** - הֲרֵי הֵם כְּאִילָנוֹת שֶׁנִּטְּעוּ בְּקִרְפַּף, שֶׁאֵינָם מְבַטְּלִים אֶת הַדִּיּוּרִים[לא], **וְשָׁרֵי** - וּמוּתָּר לְטַלְטֵל בְּקִרְפַּף זֶה.

כב. **רש"י** (ד"ה מגע) והקשו התוספות (ד"ה מגע) שם), שמבואר בחולין (נב:), שגבד שהוא טמא מגע מדרס, שנתחך, אין התחיכות טמאות משום מגע מדרס, רק אם נשאר שם חלק שהוא טמא מדרס, אבל אם לא נשאר שום חלק שהוא טמא מדרס, אין החלקים מטמאים משום מגע מדרס, וכאן הרי לא נשאר שום חלק שהוא טמא מדרס. ובמסכת שבת (קמ: ד"ה מגע) פירש רש"י באופן אחר, שיש על הסנדל טומאת מגע מדרס, כיון שנגע בעצמו בעוד שהיה שלם, כלומר, שכל החלק שבו, נגע בחלק שבצדו, וטימא אותו. והקשו התוספות על פירוש זה, שאין לומר כן אלא לדעת רבי מאיר (כלים פכ"ו מ"י) שסובר שיש טומאה בבית הסתרים, כלומר, שכלי מקבל טומאה גם כשנגע בו הטומאה במקום מכוסה שאינו נראה, ולכן כל חלק מהכלי יכול לקבל טומאה מחלק הכלי שבצדו, אבל אין ההלכה כרבי מאיר [ולפירוש רש"י כאן, שפירש שחלקי הסנדל נוגעים זה בזה בשעה שהם נפרדים, לא קשה קושיא זו, כיון שבשעה שהם נפרדים, המקום שבו נפסק הסנדל, אינו בית הסתרים]. והתוספות בשבת (שם ד"ה מגע) הקשו עוד, שלא יתכן לפרש שנטמא הסנדל במגע מדרס, אחר שכבר היה טמא במדרס, כיון שבמגוחות (כג:) הסתפק רבא אם אומרים 'שבע לה טומאה', כלומר, האם דבר שנטמא יכול לחזור ולהיטמאות בטומאה שאינה חמורה יותר מהטומאה הראשונה שהיתה עליו, ואילו נפרש את טומאת מגע מדרס המבוארת במשנה כפירוש רש"י, יוצא שנטמא הסנדל במגע מדרס אחר שכבר היה טמא מדרס, ואם כן לא היה רבא מסתפק בדבר זה [וקרוֹשֵׁא זו היא לשני הפירושים של רש"י]. והתוספות פירשו, שהסנדל טמא מגע מדרס, משום שכשהוא מחבר לסנדל אזן חדשה במקום האזן הראשונה שנפלה, אזן זו חל עליה טומאת מגע מדרס וטומאת מדרס יחד, שכיון שהיא מחוברת יחד עם הסנדל, יש עליה את כל דיני הטומאה שיש על הסנדל, שכל כלי שחלקו טמא, יש על כל הכלי את דיני הטומאה שיש על חלק ממנו, וכיון שהסנדל טמא מדרס, אף היא טמאה מדרס [כדין המבואר בכלים (פרי"ז מ"ז)]. ובנוסף לכך היא נטמאת גם במגע מדרס, כיון שהיא נוגעת בסנדל שהוא טמא מדרס, וכיון שחלים שתי הטומאות יחד, אין זה בכלל הספק של שבע לה טומאה, וכיון שאזן הסנדל שהיא חלק מהסנדל טמאה גם במגע מדרס, אף כל הסנדל טמא מגע מדרס [וראה בתוספות הרא"ש (ד"ה מגע) ובריטב"א (ד"ה מגע) שפירשו שיש על האזן שהוא מחבר במקום האזן הראשון, גם טומאת מדרס וגם טומאת מגע מדרס, מטעמים אחרים]. ובשם ריצב"א פירשו התוספות, שסנדל זה, דרך עליו הזב כשהוא יחף, שנטמא הסנדל גם במגע הזב, וגם במדרס הזב, ומה שאמרה המשנה שהוא טמא מגע מדרס, היינו שהוא טמא כמגע מדרס, משום מגע הזב [וראה בהערה להלן, מדוע רק הטומאת מדרס בטלה מהסנדל ולא הטומאת מגע]. כג. **רש"י** (ד"ה מגע) שם), ותמהו התוספות (ד"ה מגע) שם), שלפי זה אף אם יפסקו שתי האוזנים יהיה הסנדל טמא מגע מדרס, שהרי עדיין כלי הוא להשתמש בו לדברים אחרים, ואילו במשנה בכלים (שם) שנינו, שאם לא הספיק לתקן את הראשונה עד שנפסקה שניה, טהור הסנדל, וכתבו התוספות שרש"י חזר בו ופירש באופן אחר [וכן פירש רש"י עצמו בשבת (קמ: ד"ה מגע)], שהטעם שהוא טמא מגע מדרס, הוא משום שכיון שכבר נתקנה הראשונה, קודם שנפסקה השניה, נמצא שאף אחר שנפסקה השניה, עדיין שם סנדל עליו, וראוי הוא לקבל טומאה, ואם ילך בו זב עתה, יהיה הסנדל טמא אף מדרס, אלא שתורת הסנדל שהיתה עליו בשעה שנטמא מדרס, בטלה, ופנים חדשות באו לכאן, כמבואר בהמשך הגמרא, ולכן אינו טמא מדרס, אבל טומאת מגע מדרס שבו, לא בטלה [וראה בהערה להלן, מדוע לא שייך לומר את הסברא של פנים חדשות לגבי טומאת מגע מדרס]. והוסיפו התוספות, שלפירוש זה, הטעם שכתבה המשנה שתיקן את הראשונה קודם שנפסקה השניה, הוא משום שרק באופן זה הסנדל טמא מגע מדרס אף כשנפסקה השניה, שאילו לא היה מתקנה, אזי אחר שנפסקה השניה, היה הסנדל טהור לגמרי. כד. **שאר** שלא היה רגע אחד משעה שהלך בו הזב, שלא היה עליו שם 'סנדל', מכל מקום, כיון שאין הסנדל שנמצא לפנינו עכשיו, אותו סנדל שהלך בו הזב, כיון שהוחלפו שתי אזניו, בטלה ממנו טומאת המדרס. אבל טומאת מגע מדרס לא בטלה ממנו, שהרי אף אם ינטל כל מה שנוסף בסנדל אחר שנטמא, עדיין כלי הוא לקבל טומאה. ולפירוש התוספות [וראה הערה לעיל] שסנדל שניטלו אזניו אינו נחשב כלי, הטעם שלגבי טומאת מגע מדרס, לא שייך לומר פנים חדשות באו לכאן, אף שאם ינטל כל מה שנוסף שלגבי כלי משעה שנטמא מהזב, יבטל ממנו גם טומאת מגע מדרס, הוא משום שטומאה זו באה אחר שנתקנה האוזן הראשונה, כמבואר לעיל, ומשעה שנטמא הסנדל במגע מדרס, לא נעשה הסנדל פנים חדשות. כה. **חצר** ורחבה דבר אחד הם, אלא שמה שלפני הבית נקרא חצר, ומה שאחורי הבית נקרא רחבה. רש"י (לעיל ה. ד"ה בפתח). כו. **אבל** בפתח מארבע אמות מותר לטלטל בו, כשם שמותר לטלטל אף ברשות הרבים. כז. **כן** פירשו התוספות (ד"ה שפשפ) את קושיית הגמרא. וכתבו, שאין לומר שהגמרא מקשה למה הוצרכנו לפרש שרב נחמן אמר את דבריו רק בפתח ולבסוף הוקף, הלא פשוט הוא שדווקא באופן זה מותר, כיון שהלהן (כה:) ישנם אומרים שסוברים שאף בהוקף ולבסוף פתח מותר לטלטל יותר מארבע אמות [היינו לפירוש אחד בתוספות שם (ד"ה הכא) מגוחקק]. מהרש"א (כמוס' ד"ה שפשפ), ונדאי הוצרכה הגמרא לומר שרב נחמן אינו סובר כן, ולא התיר רק בפתח ולבסוף הוקף. כח. **רבינו** חננאל (ד"ה חמש). כט. **גאון** יעקב (ד"ה מאחר) על פי פירוש רש"י (ד"ה מסוה) [שגרס בגמרא 'פתחיה'] ורבינו חננאל (ד"ה חמש) שפירשו 'שה'מהו דתימא' הוא על הפתח. אך כתב הגאון יעקב, שהפירוש הפשוט יותר, הוא כמו שכתב הריטב"א (ד"ה מהו), שהיה מקום לומר, שכיון שיש שם גורן, ההיקף נעשה לצורך הגורן ולא לצורך תשמיש הבית [ונראה שגרס בגמרא 'עבדיה' כגירסא שלפנינו], והשמיענו רב נחמן שאין אומרים כן, אלא כיון שהפתח קדם להיקף, ודאי נעשה ההיקף גם לצורך תשמיש הבית, והרי זה היקף לדירה. ל. **עם** הגליון. לא. **שבשם** שנטיעות אינם מבטלים את הדיורים כיון שדרך בני אדם להסתופף בצל אילנות, כך יש בני אדם שנעשים ברוכת מים בחצירם, ואין זה מבטל את דיורי החצר. רבינו חננאל (ד"ה קרפף).

הגמרא מבארת את הדין שאמר רבא: אָמַר אַמֵּימָר, וְהוּא - מה שאמר רבא שמים הם כנטעים, אין זה אלא במים **דְּחָזְיָין לְתַשְׁמִישְׁתָּא** - שראויים לשתיה, שאין דבר המשמש לדירה, יותר ממים העומדים לשתיה[א], **אֲבָל לָא חָזְיָין לְתַשְׁמִישְׁתָּא** - אם אין המים ראויים לשתיה, **לָא** - אינם כנטעים, אלא הם מבטלים את הדיורים.

אָמַר רַב אַשִׁי, וּדְחָזְיָין לְתַשְׁמִישְׁתָּא נָמֵי לָא אֶמְרָן - אף במים הראויים לשתיה לא אמרו שאינם מבטלים דיורים, **אֶלָּא** כְּשֶׁאֵין בָּעוֹמְקוֹ - במקום שהמים עמוקים עשרה טפחים, **יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם** [ציור א]. **אֲבָל אִם יֵשׁ בָּעוֹמְקוֹ יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם** [ציור ב], **אֲסוּר** לטלטל בכל הקרפף, שמים עמוקים עשרה טפחים, הם כדרעים שמבטלים את הדיורים[ב][1], ואם המקום שבו המים עמוקים עשרה טפחים הוא יותר מבית סאתיים, הרי הוא כקרפף שלא הוקף לדירה, ולפיכך אסור לטלטל אף במקום שאין שם מים, כיון שהוא פרוץ במילואו למקום האסור לו בטלטול[ג][2].

דוחה הגמרא את דברי רב אשי: וְלָאו מַיְּתָא הִיא - דברי רב אשי אינם דברים שיש לחוש להם, אלא אף אם המים עמוקים עשרה טפחים ביותר מבית סאתיים, מותר לטלטל בקרפף, **מִידֵּי דַּהֲוָה אֲבָרְיָא דְּפָרֵי** - וכדין כרי של פירות שהוא גבוה עשרה טפחים, שאף אם הוא רחב כבית כור[ד], אינו מבטל את הדיורים בקרפף, כיון שהוא משתמש בפירות לצרכי דירה, ואף מים הראויים לשתיה, נחשבים הם כפירות, שהם משמשים לצרכי דירה, ולכן אף אם הם עמוקים עשרה טפחים ביותר מבית סאתים, אינם מבטלים את הדיורים.

*

הגמרא דנה בתיקון מקום שלא הוקף לדירה, שיהיה מותר לטלטל בו: הָהִיא - אותה **דְּחַבָּה דַּהֲנַאי** - שהיתה **בְּ**מקום הנקרא **פּוּם נַהֲרָא**[ה], שהיתה גדולה יותר מבית סאתיים, ולא הוקפה לדירה, **דְּחַד גִּיסָּא** - שצד אחד שלה, **הֲוָה פָּתִיחַ לְמָתָא** - היה בו פתח לצד העיר, שמבוי שבעיר היה מגיע עד לרחבה זו, **וְחַד גִּיסָּא** - וצד אחד שלה, **הֲוָה פָּתִיחַ לְשָׁבִיל שֶׁל כְּרָמִים** - היה בו פתח לשביל העובר בין הכרמים, והיו בתים וחצירות פתוחים לשביל, **וְשָׁבִיל שֶׁל כְּרָמִים** זה **הֲוָה סָלִיק לְגוּדָא דְּנַהֲרָא** - היה מגיע עד גדות הנהר. והשביל והמבוי היה לכל אחד מהם שלש מחיצות, שראש המבוי הפתוח לעיר, היה סתום, או שהיה שם צורת הפתח שנידון כמחיצה [ציור ג]', ובשביל, גדת הנהר שימשה כמחיצה, שהיתה עמוקה יותר מעשרה טפחים[ו]. אך היה אסור לטלטל שם, שהרחבה כיון שלא הוקפה לדירה, דינה ככרמלית שאסור לטלטל בה, והמבוי והשביל, כיון שהיו פרוצים במילואם לרחבה שהיא ככרמלית, היה אסור לטלטל בהם[ז], עד שיעשו שם לחי או קורה[ח]. ועתה רצו בני העיר להשתמש ברחבה זו, ודנה הגמרא כיצד ניתן לתקן את הרחבה שתיחשב מוקפת לדירה, ויהיה מותר לטלטל בה, ואף לא תאסור את המבוי והשבילי[ט].

ציור א

ציור ב

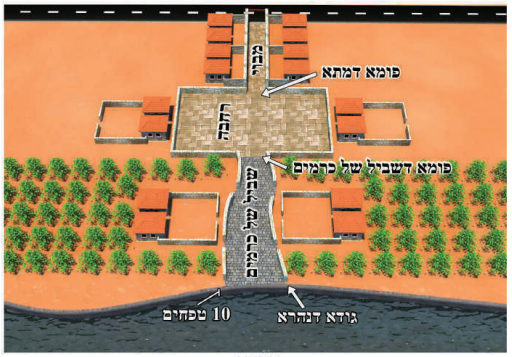

ציור ג

א. **רש"י** (ד"ה דחזיין). אבל הרשב"א (עבודת הקודש ג"ג ס"ק ג') כתב, יראה לי שאין צריך שיהיו המים ראויים לשתיה, אלא די במה שהם ראויים לתשמישים אחרים ככביסה וכיוצא בזה. ומבואר ברא"ש (סי' ב, סג סי' פוסק הקצר נתנאל), שאף שאינו יכול להשתמש תשמישי דירה במקום המים, מכל מקום כיון שהוא משתמש במים עצמם לצרכי דירה, הרי זה נחשב שמקום המים משמש לדירה.

ב. **כמבואר** בשבת (ק:) שרוקן מים העובר ברשות הרבים, אם הוא עמוק עשרה טפחים, אז בטל ממנו שם רשות הרבים. רש"י (ד"ה שפתן). ג. **ראה** בעיוני הפשט שמקום המים שוה בכל פרטיו למקום דרעים. ד. **רש"י** (ד"ה כמ"ש). כור הוא שלושים סאה. ולפירוש זה, כריא הוא מלשון כרי, ובאופן אחר פירש רש"י, ש'כריא דפירא', היינו שוחה עמוקה שמצניעים שם פירות, שאף אם היא עמוקה יותר מעשרה טפחים, ורחבה יותר מבית סאתיים, מותר ליטול ממנה פירות. ולפירוש זה, כריא הוא מלשון חפירה[ז]. ה. **רש"י** (ד"ה פום נהרא). ורבינו חננאל (ד"ה בסיפא) פירש, ש'פום נהרא' הוא שפת הנהר. ו. **תוספות** (ד"ה בסיפא). ז. **כתב** רש"י (ד"ה מאן), שפתח השביל הפונה לרחבה, לא היה יותר מעשר אמות. וכן מוכח בגמרא בסמוך, שאמרה שאפשר לתקן שיוכלו לטלטל בשביל, על ידי שיעשו לחי בפתח הפונה לרחבה, ואילו היה הפתח שם רחב יותר מעשר אמות, לא היה מועיל שם לחי, כמבואר במשנה לעיל (ג). אבל פתח השביל הפונה לגהר, כתבו התוספות (ד"ה ניעביד) שהיה רחב יותר מעשר אמות. ח. **ומה** שאמרו לעיל (ג), שמבוי שהוא פתוח במלואו לרחבה, אין צריך לעשות בו לחי או קורה להתירו, היינו דווקא ברחבה שהיא מוקפת לדירה, שאז אף המבוי הפתוח לה מותר בטלטול, אבל רחבה שאינה מוקפת לדירה, שדינה ככרמלית, נאסר המבוי הפתוח לה במלואו בטלטול. רש"י (ד"ה סיפי - מלמטן). ט. **ואין** די במה שהם מתחילים להשתמש עכשיו ברחבה לדירה, שמה שהם מתחילים להשתמש עכשיו, הוא כהוקף ולבסוף פתח, שמבואר לעיל (ע"ב) שאינו מתיר בטלטול. ובאמת היו יכולים לעשות כמו שאמר שמואל לעיל (ע"ב), לפרוץ יותר מעשר אמות בהיקף הרחבה, ולחזור ולגדרם לשם דירה, אלא שרחבה זו היתה מוקפת גדר של אבנים, והיה קשה להם לפרוץ בה פירצה של יותר מעשר אמות, ולחזור ולגדרה. רש"י (ד"ה סיפי ניעביד - הכא).

אבי דן כיצד ניתן להכשיר דיו זה: אָמַר אַבָּיֵי, הֵיכִי נַעֲבִיד - כיצד נעשה שיהיה מותר לטלטל ברחבה ובמבוי ובשביל, אם נאמר דְּלַעֲבִיד לֵיהּ מְחִיצָה **אַגּוּדָא דְּנַהֲרָא** - שיעשו מחיצה של קנים על שפת הנהר, ונחשיב את השביל והרחבה כאילו דבר אחד הם, והמחיצה שעושים עכשיו על שפת הנהר תיחשב כאילו נעשית ברחבה עצמה[ח], ותחשב הרחבה מוקפת לדירה[ט], לא יועיל דבר זה להתיר את הטלטול, שהרי **אֵין עוֹשִׂין מְחִיצָה עַל גַּבֵּי מְחִיצָה**, כלומר, שאין מועיל מה שמגביהים את המחיצה כדי שתחשב הרחבה כמוקפת לדירה, ורק אם יפרוץ פירצה שהיא רחבה עשר אמות, שהיא מבטלת את המחיצות, אז אם יחזור ויגדור לשם דירה, תחשב הרחבה מוקפת לדירה, וכאן כיון ששפת הנהר גבוה עשרה טפחים, כבר יש שם מחיצה, ואם יעשו שם מחיצה של קנים, הרי זה כהגבהת המחיצות, ואין זה מועיל כלום[י].

ממשיך אבי ואומר: וְלַעֲבִיד לֵיהּ - ולעשות **צוּרַת הַפֶּתַח אַפּוּמָּא דְּשָׁבִיל שֶׁל כָּרְמִים** - על פתח השביל של כרמים שפונה לרחבה, שכיון שצורת הפתח זו מתירה לטלטל בשביל של כרמים[יא], תיחשב היא כעשיית מחיצה גם לגבי הרחבה[יב], וכיון שהיא נעשית לשם דירה, תיחשב הרחבה כמוקפת לדירה[יג], גם כן אי אפשר, דְּאִתּוֹ נַמְלֵי שָׁדְיִין לֵיהּ - שיבואו הנמלים הבאים מהעיר לשביל של כרמים דרך המבוי והרחבה, כדי לשתות מהנהר[יד], ויפילו את צורת הפתח, שאם יצר את פתח השביל על ידי צורת הפתח, ידחוק את מקום מעבר הנמלים, ויפילו הנמלים את צורת הפתח[טו].

אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי, לֵיעֲבִיד - יעשו **לֶחִי** שהוא רחב משהו ואין הנמלים נוגעים בו[טז] **אַפִּתְחָא דְּשָׁבִיל שֶׁל כָּרְמִים** - על פתח השביל של כרמים שפתוח לרחבה, **דְּמִגּוֹ דְּמֵהֲנָא לֵיהּ שֶׁל כָּרְמִים** - שמתוך שמועיל הלחי להתיר לטלטל בשביל של כרמים[יז], **מָהֲנֵי נַמֵּי לְרַחְבָּה** - מועיל הוא גם להיחשב כעשיית מחיצה לרחבה[יח], וכיון שהוא נעשה לשם דירה, תיחשב הרחבה כמוקפת לדירה.

רבא דחה את דברי אביי: אָמַר לֵיהּ רָבָא לאביי, **[אֶם כֵּן]**, שתתיר את הטלטול על ידי לחי זה, יטעו בני אדם **וְיֹאמְרוּ שֶׁלֶּחִי מוּתָּר** להתיר בטלטול **אַף לְשָׁבִיל שֶׁל כָּרְמִים דְּלָא מְהֲנֵי** - שבשאר מקומות, אף כשאינו מגיע לשפת הנהר, ואין לו אלא שתי מחיצות[יט], שאין די בלחי כדי להתירו, ויבואו לידי איסור[כ]. **אֶלָּא אָמַר רָבָא, לֵיעֲבִיד לֵיהּ** - יש לנו לעשות **לֶחִי לְפִיתְחָא דְּמָתָא** - לפתח המבוי שפונה לרחבה, **דְּמִגּוֹ דְּמֵהֲנֵי לֵיהּ לֶחִי לְמָתָא מְהֲנֵי נַמֵּי לְרַחְבָּה** - שמתוך שמועיל הלחי להתיר לטלטל במבוי[כא], מועיל הוא גם להיחשב כעשיית מחיצה לרחבה, וכיון שהוא נעשה לשם דירה, תיחשב הרחבה כמוקפת לדירה[כב].

הגמרא דנה אם לדברי רבא מותר לטלטל גם מהרחבה למבוי. אומרת הגמרא: הַלָּכָךְ - כיון שעושים לחי לפתח המבוי, **לְמַלְטוֹלֵי מִמָּתָא גּוֹפַהּ** - לטלטל בתוך המבוי של העיר, **שָׁרֵי** - מותר, שהרי עשו לחי למבוי, **וּלְמַלְטוֹלֵי מֵרַחְבָּה גּוֹפַהּ** - ולטלטל בתוך הרחבה, **שָׁרֵי** - גם כן מותר, שהלחי מחשיב את הרחבה כמוקפת לדירה[כג]. אבל אם מותר לטלטל **מִמָּתָא** - מהמבוי של העיר **לְרַחְבָּה, וּמֵרַחְבָּה לְמָתָא, פְּלִיגִי בָּהּ** - נחלקו בזה **רַב אַחָא וְרָבִינָא, חַד אָמַר, וְחַד שָׁרֵי** - התיר.

ח. **ראה** בעיוני הפשט מדוע נחשבת מחיצה זו סתימה לרחבה. יא. **ואז** יהיה מותר לטלטל אף במבוי, משום שיהיה המבוי פתוח למקום המותר בטלטול, שהרי תהיה הרחבה נחשבת רשות היחיד. חידושי המאירי (ד"ה והפסק). יב. **שאף** אם היה השביל פתוח לרשות הרבים, היתה צורת הפתח זו מתירה לטלטל בו, כיון שיש לו שלש מחיצות גמורות. רש"י (ד"ה ניענדי). ובסמוך יבואר, שאף אין צריך צורת הפתח כדי להתיר לטלטל בשביל, ודי בלחי כל שהוא כדי להתירו.

יג. **רש"י** (ד"ה ניענדי) על פי המבואר בגמרא בסמוך במסקנת דברי אביי. וכתב הרשב"א (ד"ה נמלין), שכיון שדחה אביי אפשרות זו, לא האריכה הגמרא בביאורה. יד. **ראה** בעיוני הפשט באיזה אופן ניתרים אף השביל והמבוי בטלטול. טו. **וכיון** שמצויות הבהמות לעבור שם, הרי עומדת צורת הפתח זו להינתק, ואין מתיר במבוי אלא צורת הפתח שאינה עומדת לינתק, ומשום כך אף קודם שיפילו הבהמות את צורת הפתח, אין צורת הפתח זו מתירה בטלטול. חידושי המאירי (ד"ה ונמצא). טז. **רש"י** (ד"ה נמלין), וביאר החזון איש (סי' סו סק"ח), שבצורת הפתח כיון שצריך להניח קנים משני הצדדים, וגם צריך שיהיה אויה עובי בקנים, באופן שיוכלו להחזיק דלת העשויה מקש, יש לחוש שישליכו אותם הנמלים, אבל לחי, כיון שאפשר לעשות אותו דק מאוד, וגם אין צריך לעשותו רק מצד אחד, אין לחוש שישליכוהו הנמלים. יז. **שהרי** יש לשביל שלש מחיצות גמורות, אלא שהרופן הרביעית פרוצה במלואה למקום האסור לה, ולכן צריך להניח שם לחי או קורה כדי להתירו, כמבואר במשנה לעיל (ב:). יח. **אבל** בלא סברא זו, לא היה מחשיב הלחי את הרחבה כמוקפת לדירה, כיון שהפתח שבין השביל לרחבה, לא היה רחב יותר מעשר אמות [שהרי אם היה רחב יותר מעשר אמות, לא היה מועיל שם לחי, כמבואר לעיל (ב:)], ופתח שאינו יותר מעשר אמות, אין מועיל מה שהוא סותמו לשם דירה, כדי להחשיב את הרחבה כמוקפת לדירה, כיון שכל שאינו יותר מעשר אמות נחשב כפתח, וכל שהוא פתח, הרי הוא כסתימה גמורה במחיצה, ואין מועיל מה שהוא מוסיף שם עוד סתימה. רש"י (ד"ה מהני). יט. **כמבואר** לעיל (ג.) שמבוי שצידו אחד פונה לרשות הרבים וצידו אחד פונה לכרמלית, ניתר בצורת הפתח בצד אחד, ובלחי או קורה בצד השני, ומכוי זה גם כן ניתר על ידי צורת הפתח בצידו הפונה לעיר, ולחי שנותנים בצידו הפונה לרחבה. רש"י (ד"ה למיגז).

כ. **ואף** אם אסור לטלטל מהמבוי לרחבה [כדעה האוסרת, בסמוך], מכל מקום כיון שיש לחי לפתח המבוי, שוב אינו פורץ במלואו למקום האסור לו, ומותר לטלטל בתוך המבוי, וכן מותר לטלטל בתוך הרחבה, שהרי הם כשתי חצירות שיש פתח ביניהם, שמותר לטלטל בכל אחת ואחת מהם. רש"י (ד"ה שלמעלה).

ומבארת הגמרא את מחלוקתם: מָאן דְּאָמַר - מי שהתיר לטלטל מהמבוי לרחבה, טעמו הוא משום **דְּהָא לֵיכָּא דִּיוּרִין** - שהרי אין חצירות או בתים הפתוחות לרחבה, וכיון שהמבוי פתוח לשם, כל הרחבה רשות בני המבוי היא[א], ומותר להם לטלטל מהמבוי לתוכה[ב]. **וּמַאן דְּאָסַר** - ומי שאסר לטלטל מהמבוי לרחבה, טעמו הוא משום **דְּזִימְנִין דַּהֲווּ בָּהּ דִּיוּרִין** - שיש לחוש שיפתחו הדרים בבתים סביבות הרחבה, פתח מביתם לרחבה, ויהיה גם להם רשות ברחבה, ויהיה אסור לבני המבוי לטלטל לשם בלא שיעשו עירוב, **וְאִם נתיר להם לטלטל עכשיו מהמבוי לרחבה, אֲתֵי לְמֶעְבַּד הָכִי** - יבואו לטלטל אף אחר שיעשו בני הבתים פתח לשם[ג].

★

הגמרא דנה כיצד ניתן למעט את שיעור הקרפף שהוא יותר מבית סאתיים, בכדי שיהיה מותר לטלטל בו: קָרְפַּף יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם, שֶׁלֹּא הוּקַּף דִּירָה, וּבָא לְמֶעְטוֹ שלא יהיה בו יותר מבית סאתיים, **אִם מֵיעֲטוֹ בְּאִילָנוֹת**, שנטע בו אילנות עד שאין בקרפף יותר מבית סאתיים בלא מקום האילנות, **לֹא הֲוֵי מֵיעוּט** - אין זה **מֵיעוּט**, כיון שהדרך הוא שיש אילנות בקרפף, והרי הם חלק מהקרפף[ד]. ואם **בָּנָה בּוֹ** [-בקרפף] **עֲמוּד** שהוא **גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה** טפחים **וְרָחַב אַרְבָּעָה** על ארבעה טפחים, שהוא מקום חשוב בפני עצמו [ציור א][ה], ועתה אין בקרפף יותר מבית סאתיים בלא מקום העמוד, **הֲוֵי** - הרי זה **מֵיעוּט**, ואם בנה בו עמוד שהוא רחב **פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, לֹא הֲוֵי** - אין זה **מֵיעוּט**, שכל פחות משלשה אינו מקום חשוב, ואינו עומד כמקום בפני עצמו, אלא הוא חלק מהקרפף[ו]. **מֵעֲשָׂרָה וְעַד אַרְבָּעָה** - ואם בנה עמוד שהוא רחב יותר משלשה טפחים, ופחות מארבעה טפחים, **רַבָּה אָמַר, הֲוֵי מֵיעוּט, וְרַבָּא אָמַר, לֹא הֲוֵי מֵיעוּט. ומבארת הגמרא את טעמיהם: רַבָּה אָמַר, הֲוֵי מֵיעוּט, דְּהָא נָפֵיק לֵיהּ מְתוֹרַת כְּבוּד** - שמקום רחב שלשה טפחים, מקום חשוב הוא, שהוא השיעור שאין אומרים בו דין לבוד[ז], **וְרַבָּא אָמַר, לֹא הֲוֵי מֵיעוּט, שַׁבְּיָון דְּלֹא הֲוֵי מְקוֹם** זה רחב **אַרְבָּעָה, לֹא חָשִׁיב** - אינו מקום חשוב בפני עצמו, ואף הוא נמדד יחד עם כל הקרפף.

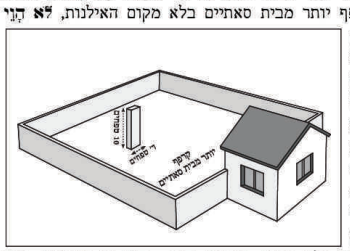

הגמרא דנה באיזה אופן ניתן להתיר את הקרפף על ידי עשיית מחיצה בתוך הקרפף: הָרְחִיק מִן הַכּוֹתֶל של הקרפף **אַרְבָּעָה** טפחים **וְעָשָׂה** שם **מְחִיצָה** לשם דירה **[ציור ב], הוֹצִיל** ההיקף שהוא עושה עכשיו לשם דירה, שכיון שמהמחיצה שהוא עושה עכשיו רחוקה ארבעה טפחים מהכותל שבקרפף, אינו מטפל בקרפף, ולפיכך אם יש לו חשיבות בפני עצמו, שהוא כמחיצה בפני עצמה[יא]. **שכבר** רבה, שבשביל שהוא רחב ארבעה טפחים בין המחיצות, אין המחיצה שהוא עושה עכשיו נחשבת כמחיצה בפני עצמה, אלא היא כתוספת על המחיצה הראשונה, ולא נוסף לקרפף היקף לשם דירה[יב]. ואם הרחיק מהכותל **מְשֻׁפָּע** - יותר משלשה טפחים, ופחות מארבעה טפחים, **רַבָּה אָמַר, הוֹצִיל, וְרַבָּא אָמַר, אֵינוֹ מוֹצִיל. ומבארת הגמרא את טעמיהם: רַבָּה אָמַר, הוֹצִיל, הָהָא נָפֵיק לֵיהּ מְתוֹרַת כְּבוּד** - שמקום רחב שלשה טפחים, מקום חשוב הוא, שהוא השיעור שאין אומרים בו דין לבוד, וכיון שמקום חשוב הוא נחשבת המחיצה שהוא עושה עכשיו למחיצה בפני עצמה. **וְרַבָּא אָמַר, אֵינוֹ מוֹצִיל, שַׁבְּיָון דְּלֹא הֲוֵי** - שאין **הַמָּקוֹם** שבין המחיצות רחב **אַרְבָּעָה** טפחים **לֹא חָשִׁיב** - אינו מקום חשוב, ובטל הוא אצל הכותל, והרי זה כמו שאין כלל ריוח בין המחיצות.

אומרת הגמרא: רַב שִׁימִי, מַתְנֵי לָהּ לָהָא - שנה את מחלוקתם של רבה ורבא להקל, כלומר, שלא נחלקו רבה ורבא בעמוד שהוא רחב משלשה עד ארבעה שהוא ממעט, וכן לא נחלקו בהרחיק מהכותל משלשה עד ארבעה ועשה שם מחיצה, שמחיצה זו מתרת לטלטל, אלא מחלוקתם היא בעמוד פחות משלשה טפחים, ובהרחיק פחות משלשה מהכותל, שרבה אמר שאף בפחות משלשה טפחים העמוד ממעט[יג] והמחיצה מתרת[יד], ורבא אמר, שבפחות משלשה טפחים אין העמוד ממעט ואין המחיצה מתרת[טו].

הגמרא מבארת אופן נוסף למעט בו את הקרפף: טָח בּוֹ [-בקרפף] את אחד מהכתלים **בְּטִיט**, עד שנתמעט הקרפף מבית סאתיים, **וְיָכוֹל** הטיט **לַעֲמוֹד בְּכָךְ עַצְמוֹ**, שהוא עבה כל כך, שאם ינטל הכותל שהיה שם, ימשיך הטיט לעמוד, **הֲוֵי** - הרי זה **מֵיעוּט**, ואם הטיט **אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמוֹד בְּכָךְ עַצְמוֹ**, שאם ינטל הכותל לא יעמוד הטיט, **רַבָּה אָמַר, אַף** באופן זה **הֲוֵי** - הרי זה **מֵיעוּט, וְרַבָּא אָמַר, לֹא הֲוֵי** - אין זה **מֵיעוּט**[טז], **ומבארת הגמרא את טעמיהם: רַבָּה אָמַר, הֲוֵי מֵיעוּט, הָשְׁתָּא מֵיהָא קָאֵי** - שכיון שעכשיו מכל מקום עומד הטיט, ואין בקרפף יותר מבית סאתיים, מותר לטלטל בו, **וְרַבָּא אָמַר, לֹא הֲוֵי מֵיעוּט, שַׁבְּיָון דְּלֹא יָכוֹל** הטיט **לַעֲמוֹד בְּכָךְ עַצְמוֹ** - לעמוד **בְּפָנֵי עַצְמוֹ, לֹא חָלוֹם הוּא** - הרי הוא כמו שאינו שם[יז].

★

הגמרא מביאה אופן נוסף שניתן להתיר את הקרפף על ידי עשיית מחיצה: קרפף שהיה מוקף מחיצה בשלש צדדים, ובצד הרביעי היה תל גבוה עשרה טפחים, שהיה משמש מחיצה לקרפף, **וְהָרְחִיק מִן הַתֵּל אַרְבָּעָה** טפחים **וְעָשָׂה** שם **מְחִיצָה** לשם דירה [ציור ב], אף שעדיין יש בקרפף יותר מבית סאתיים, **הוֹצִיל** ההיקף שהוא עושה עכשיו להחשיב את הקרפף כמקום שהוקף לדירה. ואם הרחיק מהתל פחות מארבעה טפחים[יח], ואפילו אם הרחיק ארבעה טפחים, **אוֹ** שעשה את המחיצה **עַל** גבי התל **בְּשֶׁפַע הַתֵּל** [ציור ג][יט], נחלקו בזה **רַב חִסְדָּא וְרַב הֶמְנוּנָא, חַד אָמַר, הוֹצִיל** ההיקף שהוא עושה עכשיו להחשיב את הקרפף הוקף לדירה[כ] **וְחַד** - ואחד מהם **אָמַר, שֹׁלֵא הוֹצִיל**, שהוא סובר שמחיצה על גבי מחיצה אינה מועלת.

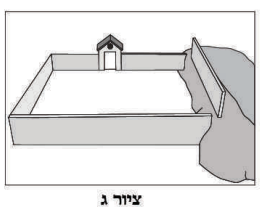

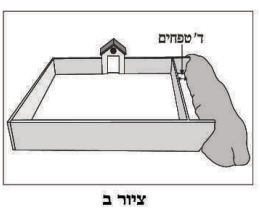

א. **ראה** בעיוני הפשט, מדוע אין הרחבה נחשבת גם של בני השביל. ב. **ואף** שהשביל פרוץ במלואו לתוך הרחבה, אין הפירצה לשביל אוסרת את הרחבה בטלטול, שהשביל לגבי הרחבה הרי הוא כחצר קטנה שנפרצה לגדולה, שמבואר במשנה להלן (נב:), שכיון שמחיצות החצר הגדולה עומדות משני צדי פתח החצר הקטנה, אין החצר הגדולה נחשבת כפרוצה במילואה לחצר הקטנה, אלא הרי זה כמו שיש פתח בינה לחצר הקטנה. רש"י (ר"ים ללים). ג. **אבל** לטלטל ברחבה עצמה מותר, כיון שאף אם יהיו דיורים ברחבה, יהיה מותר לטלטל בתוכה. תוספות (ר"י ומ"מ). ד. **כתבו** הרשב"א (ר"ים מיעטו) והריטב"א (ר"ים קרפף), שאף אילן שהוא גבוה עשרה טפחים ורחב ארבעה טפחים, שיכול הוא להיחשב כרשות בפני עצמו, גם כן אינו ממעט בקרפף, שדין זה אינו תלוי בחילוק רשויות, אלא שכיון שהאילן הוא חלק מתשמיש הקרפף, הרי הוא חלק מהקרפף ונמדד עמו. ואין זה דומה לעמוד הנמצא בקרפף, שמבואר בגמרא בסמוך שאם הוא גבוה עשרה ורחב ארבעה הוא ממעט בקרפף, שעמוד אינו עשוי להשתמש בו בקרפף, ולפיכך אם יש לו חשיבות בפני עצמו, שהוא רחב ארבעה טפחים הוא ממעט בקרפף. ה. **כן** מבואר ברשב"א (ר"ים מיעטו) ובריטב"א (ר"ים קרפף).

ו. **כתב** רש"י (ר"ים נפס) שדין זה הוא אפילו אם בנה את העמוד באמצע הקרפף, ומבואר בדבריו, שבין עמוד באמצע הקרפף, ובין עמוד בצד הכותל, ביותר מארבעה הוא ממעט, ובפחות מארבעה [ולדעת רבה פחות משלשה] אינו ממעט. וראה בעיוני הפשט שכתב כן בעמוד באמצע יותר מעמוד בצד[יט]. ז. **כתבו** הרשב"א (ר"ים מיעטו) והריטב"א (ר"ים קרפף), שאף שמקום שהוא גבוה עשרה טפחים, הרי הוא רשות בפני עצמו, גם כשהוא רחב פחות משלשה טפחים, שכל שהוא גבוה עשרה טפחים ורחב פחות מארבעה הרי הוא מקום פטור, מכל מקום אין דין זה תלוי בחילוק רשויות, אלא כל מקום שאינו חשוב, נמדד יחד עם הקרפף. ח. **לבוד** הוא הלכה למשה מסיני, שכל אויר שאין בו שלשה טפחים, רואים אותו כאילו הוא סתום. וראה בריטב"א לעיל (נח. ר"ים מצמ"ח) שכיאר, שהטעם שאין אומרים לבוד באויר יותר משלשה טפחים, הוא משום שבשיעור כזה יכולים לעבור גזיים בלא עיכוב. כתב התוספות הרא"ש (ר"ים מצמ"ח), שאף שלרבה אין צריך העמוד להיות רחב ארבעה, מכל מקום גובה העמוד צריך להיות עשרה טפחים. שכיון שעד עשרה טפחים מהקרקע, עדיין הוא כרמלית, אם יהיה העמוד פחות מעשרה טפחים, יהיה עדיין בחלק מגובה הכרמלית יותר מבית סאתיים. ט. **ראה** בעיוני הפשט כמה צריך להיות אורך מחיצה זו.

י. **שהרי** זה כמו שבנה מחיצה על גבי מחיצה, שלא הועיל בזה להתיר את הקרפף. רש"י (ר"ים פחות). [ומבואר בחכם צבי (סי' נט), שהוא משום דין לבוד. והפרי מגדים (סי' שסג מצמ"ח וסי' סק"ל) כתב, שהוא משום שהמקום שבין המחיצות כיון שאינו מקום חשוב, בטל הוא, והרי זה כמו שאין שם אלא מחיצה אחת]. וכתב רש"י (שם), שאם לא נשאר בקרפף אחר עשיית מחיצה זו יותר מבית סאתיים, מותר לטלטל בקרפף, שהרי אף אם טח את הכתלים בטיט ועל ידי כך נתמעט הקרפף מבית סאתיים מבואר בגמרא בסמוך שהותר הקרפף, וכל האמור כאן שהיה מותר לטלטל מחמת המחיצה, הוא שהמחמת המחיצה יחשב הקרפף פתח ולבסוף הוקף, והיה מותר לטלטל בו גם אם הוא גדול יותר מבית סאתיים. והוכיח רש"י כן ממה שנקטה הגמרא לשון הועיל ולא הועיל, ולא אמרה מיעט ולא מיעט כמו שאמרה לעיל לגבי עמוד, ומוכח שדאי מחיצה זו ממעטת בקרפף, אלא שהגמרא דנה האם תועיל מחיצה זו להחשיב את הקרפף מוקף לדירה. יא. **שכבר** רבה, שבשביל למעט בקרפף, אין צריך שיהיה בעמוד שיעור חשוב, אלא אף אם אין בעמוד אלא שיעור מועט, כיון שאינו מתשמישי הקרפף, הרי הוא ממעט משטח הקרפף. ריטב"א (ר"ים נפס). יב. **ביאר** הגאון יעקב (ר"ים לד מימ"ק), שלדעת רב שימי סבר רבה כדעת רב חסדא (בסמוך) שמחיצה על גבי מחיצה מועלת להחשיב את הקרפף מוקף לדירה. ובפשטות לרב שימי בדעת רבה, אף אם לא הרחיק כלל את המחיצה שהוא עושה עכשיו מהכותל, הותר הקרפף. אמנם בריטב"א (ר"ים נתקמ) על פי מימ"ק (ר"ים מיעטו) והריטב"א (ר"ים מיעטו) בשם הגאון יעקב (ר"ים מיעטו) מבואר, שאף לרב שימי בדעת רבה, צריך להרחיק מעט את המחיצה שהוא עושה עכשיו, אבל אם עשה מחיצה על הכותל הראשון, לא הועיל. יג. **כן** הוא על פי רש"י (ר"ים ממנ) והריטב"א (ר"ים נפס) בפירוש, שלא נחלק רב שימי, רק בהרחיק מהכותל ועשה מחיצה חדשה, אבל בעמוד מודה הוא שכל עמוד שאינו רחב שלשה טפחים, לדעת כולם אינו ממעט. יד. **רישא** (ר"ים נפס), וביאר, שהאוסר לטלטל בפחות משלשה אוסר אף ביותר משלשה ופחות מארבעה, ומה שנקטה הגמרא פחות משלשה, הוא להשמיענו, שהמתיר בפחות מארבעה, מתיר אף בפחות משלשה.

טו. **כן** מבואר בריטב"א (ר"ים מהשלח ור"ים שמח), ובתוספות רבינו פרץ (ר"ים שמח). טז. **ראה** בעיוני הפשט, אם לדעה זו כל מחיצה על גבי מחיצה מתירה בקרפף, או שהוא דין מיוחד בחל.

אומרת הגמרא: תְּסְתַּיִים - יש להוכיח דְּרַב חִסְדָּא הוא מי שֶׁאָמַר שהוֹצִיאַ, דְּאִתְּמַר, הַשּׁוֹשֶׁה מְחִיצָה עַל גַּבֵּי מְחִיצָה, אָמַר רַב חִסְדָּא, בְּשַׁבָּת - לגבי דיני רשויות בשבת, כגון שעשה מחיצה לשם דירה, על גבי מחיצה שלא היתה עשויה לדירה, הוֹצִיאַ ההיקף שהוא עושה עכשיו להחשיבה כמוקפת לדירה, ולענין לקנות קרקע בקנין חזקה[יד] בְּנִכְסֵי הַגֵּר שמת בלא יורשים, שנכסיו הם הפקר לכל הזוכה בהם[טו], לֹא קָנָה בעשיית מחיצה זו[טז]. וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר, אַף בְּשַׁבָּת נָמֵי - גם כן לֹא הוֹצִיאַ. **אומרת הגמרא: תְּסְתַּיִים** - אכן מוכח הדבר.

הגמרא מביאה שיש אופן שכולם מודים שמועיל מחיצה על גבי מחיצה: אָמַר רַב חִסְדָּא, וּמוֹדֶה לֵיי רַב שֵׁשֶׁת, בקרפף שנמצא בראש התל, שהוא גדול יותר מבית סאתיים, שֶׁאִם עָשָׂה מְחִיצָה עַל הַתַּל[יז], שֶׁהוֹצִיאַ להחשיב את הקרפף מוקף לדירה[יח]. **מַאי** טַעְמָא, הוֹצִיאַ וְכָאוִיר מְחִיצוֹת הָעֲלְיוֹנוֹת הוּא דָּר - שהרי על גבי התל, אין המחיצות התחתונות מועילות לו כלום, ויש לו היכר מחיצה רק על ידי מחיצה זו שהוא עושה עכשיו[יט].

הגמרא דנה מה הדין בעשה מחיצה על גבי מחיצה, ונבלעה המחיצה הראשונה: בָּעֵי - הסתפק רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, אם עשה מחיצה על גבי מחיצה במקום שהיה העפר רך ותיחוח, וְנִבְלְעוּ בקרקע הַמְּחִיצוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת שהיו בתחילה, וְהמחיצות הָעֲלְיוֹנוֹת שהוא עשה, עדיין קַיְימוֹת, מַהוּ הדין בזה. **מבררת הגמרא: לְמַאי** - לגבי איזה דין הסתפק רבה בר בר חנה, אִי - אם לְגַבֵּי זוכה בִּנְכְסֵי הַגֵּר, שלא קדם אדם אחר והחזיק בנכסים, עד שנבלעו המחיצות התחתונות בקרקע, ונמצא שעתה אין כאן רק את המחיצות שעשה אדם זה, ויש להסתפק אם נקנים לו עתה הנכסים, קְשׁוֹ, דַּחֲיֵינוּ - שהרי זה הוא הדין דִּירָמְיָה בֵּירֵיהּ, דְּאָמַר יִרְמְיָה בֵּירֵיהּ אָמַר רַב יְהוּדָה, הָאי מָאן דְּשָׁדָא לֵיפְתָא אַפִּילָּא דְּאַרְעָא דְּגַר - מי שנטע לפת[כ] בגומא שמצא בקרקע של גר[כא], וְאָתָא יִשְׂרָאֵל אַחֲרִינָא רָפַק פּוּרְתָּא - ובא ישראל אחר וחפר מעט באותה קרקע, בָּתְרָא קָנֵי - השני קנה, קַמָּא לָא קָנֵי - והראשון לא קנה, מַאי טַעְמָא, בְּצִידְנָא דְּשָׁדְרָא לָא קָא שָׁבְחָה - שבזמן שנטע הראשון את הלפת, הרי לא הושבחה הקרקע מיד, אלא רק לאחר זמן[כב], וְכִי קָא שָׁבְחָה מִכֵּיוָן קָא מְשַׁבְּחָה - וכשהושבחה הקרקע לאחר זמן, לא הוא עשה זאת, אלא הלפת שנטע שם משביחה את הקרקע מעצמה, ואינו קונה בזה את הקרקע, ואף כאן בשעה שעשה את המחיצות העליונות אין הם מועילות, ובזמן שהם מועילות כבר אין הוא מחזיק בקרקע, אלא המחיצות מעצמם מקיפות את הקרקע, ובוודאי אי אפשר לקנות את הקרקע בכך, ומדוע הסתפק בכך רבה בר בר חנה.

וְאַפֵּיא צריכים אנו לומר, שרבה בר בר חנה, הסתפק לְמֵימְנֵן שַׁבָּת, לדעת הסוברים שאין מחיצה על גבי מחיצה מועלת בשבת, מהו הדין כשנחבט הכותל באמצע שבת[כג], ונבלע כל הכותל הראשון[כד], אם ניתר הקרפף כיון שעכשיו הוא מוקף במחיצות העליונות שנעשו לשם דירה, ואף על כך יש להקשות, מדוע הסתפק בכך רבה בר בר חנה, שהרי מחיצה זו, הֲוֵי - היא מְחִיצָה הַנַּעֲשֶׂה בְּשַׁבָּת, שנעשה הקרפף מוקף לדירה בשבת, וְתַנְיָא, שֶׁכָּל מְחִיצָה הַנַּעֲשֶׂה בְּשַׁבָּת, בֵּין אם נעשתה בְּשׁוֹגֵג, שלא נתכוונו לעשות מחיצה, וְבֵין אם נעשתה המחיצה בְּמֵזִיד, שנתכוונו לעשות מחיצה, שֶׁמֵּהּ מְחִיצָה, וודאי מותר לטלטל בקרפף.

מתרצת הגמרא: לָאו אִיתְּמַר עֲלָהּ - וכי לא נאמר בבית המדרש על ברייתא זו, אָמַר רַב נָחְמָן, לֹא שָׁנוּ - לא נשנה דין זה שמחיצה הנעשית בשבת שמה מחיצה, אֶלָּא לענין שיחשב המקום שנעשתה בו המחיצה רשות היחיד, שיהיה אסור לְזָרְקוֹ לתוכו מרשות הרבים, אֲבָל לְטַלְטֵל בתוכו אָסוּר, שאין מחיצה הנעשית בשבת עושה רשות היחיד, רק להחמיר ולא להקל, והסתפק רבה בר בר חנה, אם כדי להחשיב מקום מוקף לדירה, אומרים שמחיצה שנעשתה בשבת נחשבת מחיצה אף להקל. **דוחה הגמרא תירוץ זה: כִּי אִיתְּמַר דְּרַב נָחְמָן** - דברי רב נחמן שאמר שמחיצה שנעשתה בשבת אינה נחשבת מחיצה רק להחמיר, אֲמֵזִיד אִיתְּמַר - נאמרו רק על מחיצה שנעשתה בשבת במזיד, כשנתכוונו לעשות מחיצה בשבת, אבל מחיצה שנעשתה בלא שנתכוונו לעשותה בשבת, נחשבת היא מחיצה אף להקל, ואם כן קרפף זה שנעשה בו מחיצה לדירה בשבת מאליה, ודאי מתירה מחיצה זו לטלטל בו.

מספרת הגמרא: הֲהֵיא אִיתְּתָא דְּעַבְּדָה - אשה אחת עשתה מְחִיצָה עַל גַּבֵּי מְחִיצָה בְּקַרְקַע של נְכָסֵי הַגֵּר שמת בלא יורשים, כדי לזכות בהם, אֲתָא הַהוּא גַּבְרָא - ובא אדם אחד רָפַק בָּהּ פּוּרְתָּא - וחפר מעט באותה קרקע, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב נָחְמָן - ובא אותו אדם לפני רב נחמן, אוֹקְמָהּ בְּיָדֵיהּ - והעמיד רב נחמן את הקרקע בידו, שעשיית מחיצה על גבי מחיצה אינה קונה בנכסי הגר, ולא קנתה האשה את הקרקע, וכשחפר בה היתה עדיין הפקר. אֲתַת אִיהִי וְקָא צָוְוחָא קַמֵּיהּ - באה האשה וזעקה לפני רב נחמן, אֲמַר לָהּ רב נחמן, מַאי אַיְּיבִיד לָךְ - מה יכול אני לעשות לך, דְּלָא מְחַזְקַתְּ כְּדַמְחַזְקֵי אִינָשֵׁי - מאחר ולא החזקת כדרך שבני אדם מחזיקים, כלומר, שלא עשית בו דבר שמועיל לקנות בקנין חזקה.

★

הגמרא דנה אם מותר לטלטל בקרפף שגדול יותר מבית סאתיים, והלקו מקורה: קָרְפַּף גדול **כְּבֵית שְׁלֹשׁ** סאים מצומצמים, **וְקֵירֶה בּוֹ** - ועשה בו תקרה על **בֵּית סְאָה** [ציור ד], ולא נשאר בחלק שאינו מקורה, רק בית סאתיים בלבד, **(רבא) [רַבָּה][כה] אָמַר, אָזִיל קָרְווּ מְיִיתְרוּ** - המקום המקורה, נחשב למקום אחד עם שאר הקרפף, ועדיין נחשב שיש בקרפף יותר מבית סאתיים[כו], **וְרַבִּי זֵירָא אָמַר, אֵין אָזִיל קָרְווּ מְיִיתְרוּ** - המקום המקורה אינו נמדד יחד עם שאר הקרפף, שפי תקרה יורד וסותם, כלומר, שרואים את עובי התקרה כאילו הוא יורד עד הארץ ומבדיל בין החלק המקורה לחלק שאינו מקורה, וכיון שלא נשאר שם מקום שיש בו יותר מבית סאתיים, מותר לטלטל בו.

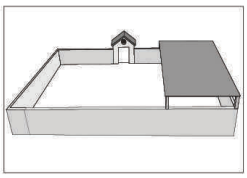

מבררת הגמרא: לֵימָא - האם נאמר ש**(רבא) [רַבָּה]** וְרַבִּי זֵירָא שנחלקו אם אומרים פי תקרה יורד וסותם, בְּפִלּוּגְתָּא דְּרַב וּשְׁמוּאֵל קָא מִיפַּלְגִי - במחלוקת שנחלקו בה רב ושמואל הם חולקים, שאף רב ושמואל נחלקו אם אומרים פי תקרה יורד וסותם, דְּאִיתְּמַר, אֲכַסַּדְרָה [-בנין העשוי באופן שיכנס בו אויר], הנמצאת בְּבָקְעָה [-מקום שיש בו הרבה שדות[כט]], ואכסדרה זו אין לה כלל מחיצות, אלא קירויה עומד על גבי ארבע יתדות, ונותנים ארבע קורות מיתד ליתד ומסדרים הנסרים על הקורות [ציור ז], והבקעה שסביבותיה מותרת, אף על פי כן לא קנה בנכסי הגר, כיון שצריך שיהיה תועלת לקרקע באותו זמן שהוא מחזיק בקרקע. כג. **ודוחקא** אם מצא גומא חפורה בקרקע של גר, אבל אם הוא עצמו חפר את הגומא, כבר קנה את הקרקע בחפירת הגומא בהכאת המכוש הראשונה בקרקע. רש"י (ד"ה ודוחקא). שחפירה מועטת בקרקע, מועילה לקנות בקנין חזקה, כמבואר בגמרא בסמוך. כד. **שאינו** קונה בקנין חזקה רק כשעושה מעשה תיקון בקרקע כמבואר בבבא בתרא (מב:). ׳נעל גדר פרץ הרי זו חזקה׳, ואילו זריקת הלפת בקרקע, אינה שום תיקון בקרקע, ורק כשהלפת נשרש בקרקע, אז משתבחת הקרקע מחמת הזריעה, וכיון שבשעה שהוא זרק את הלפת לא הושבחה הקרקע, אינו זוכה בה. רש"י (ד"ה לא). רשב"ם (ד"ה לא). וכ"כ נ. ד"ה דאמר.

כה. **רש"י** (ד"ה ניתר). וכן מוכח מהמשך הגמרא. וביאר בתוספות רבינו פרץ (ד"ה לא). שהיה ברור לגמרא שלא הסתפק רבה בר בר חנה מה הדין כשנבלעו המחיצות הראשונות קודם שבת, שבזה ודאי כיון שקודם השבת היו שם רק המחיצות שנעשו לשם דירה, ודאי נחשב הקרפף מוקף לדירה. כו. **רש"י** (ד"ה נמי) כתב ש׳נחבט כל הכותל בבת אחת׳, ומשמע מדבריו, שאין די במה שיבלע הכותל מעט, עד שיתמעט הכותל הראשון מעשרה טפחים, אלא צריך שיבלע כל הכותל. וראה בעיוני הפשט הטעם בזה[ל]. כז. **הגדות** וציונים על פי הגליון, וכן הוא ברש"י להלן (ע"ב ד"ה מי ש). וכן בסמוך. כח. **ומה** שעשה לבית סאה תקרה לשם דירה, אינו מועיל להחשיב את המקום שתחת התקרה מוקף לדירה, כיון שהדבר תלוי במחיצות ולא בתקרה. ריטב"א (ד"ה רבה). כט. **רש"י** (מסכתות ר. ד"ה בקעה). ל. **רש"י** להלן (ג: ד"ה אכסדרה). וביאר שהטעם שנקטה הגמרא אכסדרה בבקעה, משום שאכסדראות שבעיר,

ציור ה

כרמלית היא[לא], **רַב אָמַר, מוּתָּר לְטַלְטֵל בְּכוּפָּה**, כדין רשות היחיד, **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֵין מְטַלְטְלִין** בתוכה **אֶלָּא בְּאַרְבָּע אַמּוֹת**, כדין כרמלית. **ומבארת הגמרא את טעמיהם: רַב אָמַר, מוּתָּר לְטַלְטֵל בְּכוּפָּה**, משום דְּאָמְרִינַן **פִּי תִּקְרָה יוֹרֵד וְסוֹתֵם**, כלומר, שרואים את עובי התקרה[לב] כאילו יורד עד לארץ, והרי זה כמו שיש מחיצות לאכסדרה. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֵין מְטַלְטְלִין אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת**, משום דְּ**לָא אָמְרִינַן פִּי תִּקְרָה יוֹרֵד וְסוֹתֵם**[לג].

הרגילות היא שסמוכות הן למחיצות של בית או של חצר, ועל ידי כך יש להם מחיצה אחת או שתים, וכשיש להם מחיצה אחת, לא נחלקו רב ושמואל, שבזה כולם מודים שמותר לטלטל בהם, כמבואר להלן (פה: לפי גירסת רש"י פס ד"ה כן). וראה עוד בזה בהערה להלן. **לא. רש"י** (פס).

לב. היינו עובי הקורות הנמצאים בין היתידות. רש"י להלן (פה: לפי גירסת רש"י פס ד"ה כן), ששמואל חולק על רב רק באכסדרה שאין לה כלל מחיצות, שאנו צריכים לומר בה פי תקרה יורד וסותם בכל ארבעת הרוחות, אבל אם היתה לה מחיצה אחת, שאין אנו צריכים לומר פי תקרה יורד וסותם רק בשלש רוחות, אף שמואל מודה שאומרים בה פי תקרה יורד וסותם.

וכתב הריטב"א (ד"ה ושמואל) שממה שרצתה הגמרא לתלות את מחלוקת רבא ורבי זירא במחלוקת רב ושמואל מוכח, שהבינה הגמרא שרבא ורבי זירא נחלקו באופן שנעשה הקירוי באמצע הקרפף, שהמקום המקורה אין לו שום מחיצה. וביאר שהגמרא למדה כן ממה שנקטו רבא ורבי זירא בדבריהם סתם 'יקירו בו בית סאה', ומשמע שנחלקו בכל אופן שנעשה הקירוי, אף אם אין לו כלל מחיצות. ובאופן אחר כתב הריטב"א, שעתה סברה הגמרא שאף כשאין צריך לומר פי תקרה יורד וסותם רק במחיצה אחת, סובר שמואל שאין אומרים פי תקרה יורד וסותם, שעדיין לא ידעה הגמרא את מסקנת הגמרא להלן.

דוחה הגמרא: לא נחלקו רבה ורבי זירא במחלוקת שנחלקו רב ושמואל, ואף רבה שאמר שאין אומרים פי תקרה יורד וסותם, סובר הוא כרב, **וְאִי דַּעְבִידָא לְ אַכְּדָרָה** - ואם היה הקירוי שבקרפף עשוי כקירוי האכסדרה, שיש לה גג ישר שאינו משופע, **הָכִי נָמֵי** - ודאי מודה הוא לרב שאומרים פי תקרה יורד וסותם[א], אבל **הָכָא** - כאן בקירוי שעשה בקרפף, **בְּמַאי עָסְקִינַן** - במה מדובר, **דְּעָבְדָה לְ כִּי אוֹרְזֵילָא** - ששה את הקירוי משופע [ציור א][ב], שבזה סבר רבה שכיון שאין לו פה אין אומרים בו פי תקרה יורד וסותם[ג].

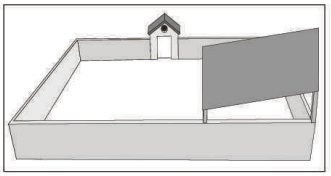

★

הגמרא דנה בקרפף שנפרץ לחצר, אם מותר לטלטל בו: אָמַר רַבִּי זֵירָא, וְאוֹדִינְהוּ - אף שאני סובר שקרפף שחלקו מקורה, אין החלק המקורה נמדד עם שאר הקרפף, מודה אני **בְּקַרְפֵּף שֶׁהוא בֵּית סְאתַיִם**[ד], **שֶׁנִּפְרַץ בְּמָ"וֹ** [-שאחד מצדי הקרפף נפרץ כולו] **לְחָצֵר, שֶׁאָסוּר** לטלטל בו, **מַאי טַעְמָא, הוֹאִיל וְאִוּיר חָצֵר מְיַיתְּרוּ** - מרבה את שטח הקרפף שיהיה יותר מבית סאתיים[ה].

מַתְקִיף לַהּ רַב יוֹסֵף - הקשה רב יוסף על רבי זירא, **וְכִי אֲוִיר הַמּוּתָּר לְ אוֹסְרוּ** - הלא אין מקום נאסר בטלטול כשנפרץ במלואו למקום אחר, אלא כשנפרץ למקום שהיה אסור לטלטל ממנו לאותו מקום, וקרפף זה שנפרץ במלואו לחצר, כיון שמותר לטלטל מקרפף לחצר[ו], אין החצר אוסרת את הקרפף בטלטול[ז]. **אָמַר לַיהּ אַבָּיֵי** לרב יוסף, מה שאמרת שכיון שמותר לטלטל מהקרפף לחצר, אין החצר אוסרת את הקרפף, **בְּמַאן** - כדעת מי אמרת כן, **כְּדְרַבִּי שִׁמְעוֹן** (לעיל פט.) שאמר שחצירות וקרפיפות רשות אחת הן, ומותר לטלטל מזה לזה[ח], **דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן נָמֵי** - גם כן יש לאסור לטלטל בקרפף זה שנפרץ לחצר[ט], **דְּהָא** שהרי עתה כשנפרצו מחיצות הקרפף, **אִיבָּא** - יש בקרפף גם את **אֲוִיר מְקוֹם הַמְּחִיצוֹת**, שמקום זה נמדד אף הוא עם הקרפף[י], וכיון שמתחילה היה הקרפף בית סאתיים מצומצמים, כשנוסף עליו מקום הכותל, הרי הוא נעשה יותר מבית סאתיים.

ומביא אביי ראיה שאף לרבי שמעון יש לאסור בקרפף שנפרץ לחצר משום מקום הכותל: דְּאָמַר רַב חִסְדָּא, קָרָפֵּף של בית סאתיים **שֶׁנִּפְרַץ בְּמָ"וֹ לְ חָצֵר, הַחָצֵר מוּתֶּרֶת** בטלטול, **וְקָרָפֵּף אָסוּר** בטלטול, **ומכרר אביי: חָצֵר מָאי טַעְמָא [מוּתֶּרֶת]** - מה הטעם שמותר לטלטל בחצר אף שאסור לטלטל בקרפף, אם נאמר שרב חסדא סבר כשיטת חכמים שחצר וקרפף אוסרים זה את זה, והטעם שאין הקרפף אוסר את החצר הוא משום **דְּאִית לַיהּ גִּיפּוּפֵי** - שנשאר ממחיצות החצר בשני צדי הפירצה [ציור ב], וכיון שלא נפרץ החצר במלואו על כן נחשב הוא כפתח ולא כפירצה, ואין הקרפף אוסר עליה[יא], ורק הקרפף, כיון שנפרץ במלואו לחצר, אסור לטלטל בו[יב]. יש להקשות, מדוע השמיענו רב חסדא דין זה דווקא באופן שהקרפף אסור והחצר מותרת, **וְהָא זְמַנִּין דְּמַשְׁכְּחַתְּ לַהּ אִיפְּכָא** - והרי יכול אתה למצוא שיהיה הדין להיפך, שהרי כשהקרפף גדול מהחצר, ונפרצה החצר במלואה לקרפף, ורק בקרפף נשארו מחיצות בצדי הפירצה [ציור ג], הקרפף מותר והחצר אסורה, ואם כן, לא היה לרב חסדא לתלות את האיסור בקרפף, ואת ההיתר בחצר[יג], **אֶלָּא** ודאי, יש לנו לבאר את דברי רב חסדא שהוא סובר כרבי שמעון, שאין הקרפף והחצר נאסרים משום שהם פרוצים זה לזה, ומה שהקרפף אסור והחצר מותרת, הוא **מִשּׁוּם דְּאָמְרִינַן** - שאנו אומרים, **זֶה** - הקרפף, **אֲוִיר הַמְּחִיצוֹת מְיַיתְּרוּ** - שכיון שנפרץ במלואו מקום המחיצות עושה אותו יותר מבית סאתיים[יד], **וְזֶה** - והחצר, **אֵין אֲוִיר מְחִיצוֹת מְיַיתְּרוּ**, כלומר, שאף אם הוא נפרץ במלואו ויש בו יותר מבית סאתיים אינו נאסר, כיון שהוא מוקף לדירה. ועל כן לא היה יכול רב חסדא להשמיענו דין זה אלא רק באופן שהקרפף נפרץ במלואו לחצר, שאז הקרפף אסור משום שיש בו יותר מבית סאתים, והחצר מותרת[טו], אבל אם החצר נפרצה במלואה לקרפף, היו שתיהם מותרים, ולא היה לנו לאסור אף אחד מהם מחמת שנוסף בו מקום המחיצות, שהחצר אינה נאסרת כיון שהיא מוקפת לדירה[טז], ואף הקרפף לא היה נאסר באופן זה, כיון שנשאר בו מהמחיצה בשני צדי הפירצה, ואין כאן תוספת על בית סאתיים[יז]. ומוכח מדברי רב חסדא, שאף לרבי שמעון יש לאסור את הקרפף שנפרץ לחצר, משום שנוסף עליו מקום המחיצה שנפרצה ועושה אותו ליותר מבית סאתיים[יח].

★

הגמרא מבארת הלכה נוספת בדין היקף לשם דירה במקום שהוא יותר מבית סאתיים: הָהוּא בּוּסְתָּנָא - אותו פרדס של אילנות שהיה גדול יותר מבית

ציור ב

ציור ג

א. **רש"י** (ד"ה סיכין). ב. **רש"י** (ד"ה ואכתי). שכיון שהוא משופע, נמצא שקצה הקירוי שאותו אנו רוצים לראות כאילו הוא יורד וסותם, אין בו עובי כלל. אבל רבי זירא סובר, שאף בקירוי משופע, אומרים פי תקרה יורד וסותם. רש"י (ד"ה ומודינא). ג. **רש"י** (ד"ה ומודינא). ופירש כן משום שלמסקנת הגמרא דברי רבי זירא נאמרו רק בקרפף שהוא בית סאתיים מצומצמים. ד. **והיינו** שדווקא בקרפף שחלקו מקורה התיר רבי זירא, משום שאומרים בה פי תקרה יורד וסותם, ואין החלק המקורה מצטרף עם שטח הקרפף, אבל בקרפף שנפרץ לחצר, אף רבי זירא מודה שכיון שאין בה פי תקרה, הרי שטח זה מרבה על שטח הקרפף ואסור לטלטל בו. רש"י (ד"ה שנפרץ), ריטב"א (ד"ה אמר). ה. **היינו** כדעת רבי שמעון (לעיל שם). [שהלכה כמותו] שסובר שחצירות וקרפיפות רשות אחת הן, כמבואר בגמרא בסמוך. ו. **זאין** לומר, שמה שאסר רבי זירא לטלטל בקרפף, הוא משום שאחר שנפרץ לחצר, יש בקרפף יותר מבית סאתיים, כיון שמקום החצר הרי הוקף לדירה, ואין כאן יותר מבית סאתיים שלא הוקף לדירה. רש"י (ד"ה וכי). ז. **לדעת** רבי שמעון, גגות חצירות וקרפיפות, רשות אחת הן, שכלים שטבטו באחת מהרשויות הללו, מותר להוציאם לאחרות, אבל חכמים סוברים, שכל אחד מהם הוא רשות לעצמו, וכלים ששבטו באחד מהם, אסור להוציאם לרשות אחרת. ולשיטתם אכן הקרפף שנפרץ במלואו לחצר, הרי זה פרוץ למקום האסור לו, והוא נאסר בטלטול. ח. **שרק** החצר עצמה אינה נמדדת עם הקרפף, אבל מקום המחיצה אינו בכלל החצר. רבינו חננאל (ד"ה הכא).

ט. **והיינו** באופן שלא נפרצה המחיצה ביותר מעשר אמות, רש"י (ד"ה לשכוח). אבל אם היה הפתח רחב יותר מעשר אמות, אף החצר היתה נאסרת בטלטול, שכל יותר מעשר אמות פירצה היא[ז]. י. **אלא** היה לו לומר, קרפף בית סאתיים הסמוך לחצר, ונפרץ אחד מהם במלואו לחבירו, הוא אסור וחבירו מותר. ריטב"א (ד"ה ומזיגא). יא. **אבל** אויר החצר עצמה, אינה נמדד יחד עם הקרפף, להחשיבו יותר מבית סאתיים, כיון שהחצר הרי היא מוקפת לדירה, ואין כאן יותר מבית סאתיים שלא הוקף לדירה. רש"י (ד"ה זה). יב. **כתב** הריטב"א (ד"ה זה) שצריך לומר שאין הפירצה שבין החצר לקרפף רחבה יותר מעשר אמות, וכיון שאין החצר פרוצה במלואה לקרפף אינה נאסרת, אמנם אילו היתה הפירצה רחבה יותר מעשר אמות, היה אסור לטלטל אף בחצר, כיון שהחצר פרוצה לקרפף, והקרפף אסור בטלטול, הרי היא פרוצה למקום האסור לה ונאסרת בטלטול. יג. **רש"י** (ד"ה אלא). יד. **כתבו** התוספות (ד"ה ואכתי), שעל דברי רבי זירא עצמו, שאמר שקרפף שנפרץ במלואו לחצר, הקרפף אסור, לא ניתן לומר שמכה שתלה את האיסור בקרפף, מוכח שעיקר האיסור הוא משום שאויר מחיצות מיתירו, ואף לרבי שמעון יש לאסור, כמו שהוכיח אביי מדברי רב חסדא, משום שרבי זירא רצה להשמיענו, שאף שבקירוי הנמצא בקרפף, מה שהקרפף פרוץ לחלק הקרפף המקורה אינו אוסר את הקרפף, קרפף שנפרץ לחצר, החצר אוסרת את הקרפף בטלטול, ולכך נקט את האופן שבו הקרפף אסור בטלטול.

סאתיים, ולא נעשו מחיצותיו לשם דירה, **דַּהֲוָה כְּמִיךְ דְּגוּדָא דְּאַפַּדְנָא** - שהיה סמוך לכותל חיצוני של טרקלין [ציור ז][יט], וכותל הטרקלין שימש הן כמחיצה רביעית לפרדס, והן כאחת ממחיצות החיצוניות של הטרקלין, והיה בו פתח שעל ידו היה אפשר לצאת מן הטרקלין לפרדס, ומחמתו נחשב הפרדס כמקום דירה, וכותל זה נעשה לשם דירה, ועל ידו הותר לטלטל בכל הפרדס. **וְגַבָּךְ אֲשִׁיתָא דְּרֵיתָא דְּאַפַּדְנָא** - הכותל החיצוני של הטרקלין ששימש כמחיצה לשם דירה לפרדס נפל [ציור ח][כ], **סָבַר רַב בִּיבִי דְּמֵימַר**, שגם לאחר שנפל כותל זה, אפשר **לְיסַמּוֹךְ אַגּוּדָא גַּוְויֵאתָא** - על הכותל הפנימי של הטרקלין, ולהתיר את הטלטול בפרדס, שהרי אף כותל זה נעשה לשם דירה, ועתה הוא משמש כמחיצה לפרדס.

אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּי לרב ביבי, **מְשׁוּם דְּאָתֵי מְמוּלָּאי** - שאתה בא ממשפחה מקוטעת, שבניה מתים בצעירותם[כא], **אֲבְרֵיתוּ מֵיתֵי מוּלָּיֵיאתָא** - אתה אומר דברים מקוטעים בלי רגלים, כלומר, שאין סברתך נכונה, שאין המחיצה הפנימית דומה לכותל החיצון שנפל, ואין להתיר את הפרדס מחמתה, שהכותל החיצון נעשה גם לצורך הפרדס, לחרץ בין הטרקלין לפרדס, וכיון שנעשה לשם דירה, נמצא שיש לפרדס היקף מחיצה שנעשה לשם הדיורים שבפרדס, אבל **הָנֵךְ** [-אותם] **מְחִיצוֹת** פנימיות, **לָנְאֵי עֲבִירַן לְכָרְאֵי לָא עֲבִירַן** - נעשו רק לצורך תוך הטרקלין, ולא לצורך הפרדס שמחוץ לטרקלין, ולכן, אף שנעשו לשם דירה, לא נעשו רק לשם הדיורים שבטרקלין, ולא לדיורים שבפרדס, ועתה אין בפרדס מחיצה שנעשתה לשם הדיורים שבפרדס[כב].

*

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בתיקון שנעשה בפרדס שלא הוקף לדירה:

הַהִיא אֲבָנְורָנְקָא [-מבנה כעין אכסדרה או אהל שרגילים המלכים לעשות באמצע פרדס, והוא משמש להניח בו את טליתותיהם ולבושיהם ושאר כלי תשמישם כשהם מטיילים בפרדס], **דַּהֲוָה לֵיהּ** - שהיה לו **לְרֵישׁ גְּלוּתָא בְּבוּסְתָּנֵיהּ** - בפרדסו, והפרדס היה גדול יותר מבית סאתיים, ולא הוקף לדירה, והיה אסור לטלטל בו. **אָמַר לֵיהּ** ריש גלותא **לְרַב הוּנָא בַּר חִינָּנָא** בערב שבת, **לֵיעֲבֵיד מַר תַּקָּנָתָא** - יעשה אדוני תקנה שיוכלו לטלטל בשבת מהבית לאבוורנקא, **דְּלָמְחַר** - כדי שלמחר בשבת, **נֵאכוֹל נַהֲמָא הָתָם** - נוכל לאכול סעודה[כג] שם, וצריכים אנו להביא שם בשבת אוכל וכלים מהבית[כד]. **אֲזַל** - הלך רב הונא בר חיננא, **עָבַד חֲדָא פְּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה** - עשה כמין שביל מפתח הבית עד האבוורנקא, גדר מזה וגדר מזה [ציור ט][כה], על ידי קנים הרחוקים זה מזה פחות משלשה טפחים[כו], ומקום השביל לא היה יותר מבית סאתיים, ובכך הותר לטלטל שם[כז]. **אֲזַל** [-הלך] **רָבָא**,

ציור ד

ציור ה

ציור ו

טו. **ראה** רש"י בשבת (עז: ד"ה *שמטלטל*). טז. **שאתה** בא ממשפחת בני עלי שנגזרה עליהם שימותו בצעירותם. אביי שהוא אביו של רב ביבי, היה ממשפחת בני עלי, כמו שמבואר במסכת ראש השנה (יח.). רש"י (ד"ה *ממולאי*). בני עלי ביזו את הקרשים, ועל כך נתקלל עלי שלא יהיה זקן בביתו, וכל מרבית ביתו ימותו בצעירותם. שמואל (ב' כ כ-כג). יז. **פירוש** המילה 'נהמא' היא פת, אך היא משמשת כביטוי לסעודה. ראה רש"י בחולין (ק. ד"ה *לפלפיק*). יח. **ומה** שהאבוורנקא פתוח לפרדס, לא היה יכול להחשיב את הפרדס מוקף לדירה, כמבואר בגמרא בסמוך. ומבואר ברש"י (ד"ה *לחתן*), שהיה בית אצל הפרדס [שמבית זה רצו להביא אוכל וכלים לאבוורנקא], אך כתבו התוספות (ד"ה *שבות*) שבית זה נפתח לפרדס אחר שכבר הוקף, ומשום כך לא הועיל הבית להחשיב את הפרדס מוקף לדירה. עוד כתבו התוספות, שאולי לא היה שום בית פתוח לפרדס. יט. **שכל** פחות משלשה טפחים לבוד הוא, והרי זה כמו שאין ריווח בין הקנים. כ. **פירשנו** את כל סוגיית הגמרא על פי פירושו של רש"י (כ. ד"ה *לחתן*) בשם הגאונים, שפירוש זה הוא העיקר לדעת רש"י, ובהערה להלן (כו.) בסוף הסוגיא, הובא פירוש הסוגיא לפירוש הראשון ברש"י.

שֶׁפִּינְּהוּ - עקר הקנים שהניח רב הונא בר חיננא, שסבר שהאבוורנקא נחשבת כבית דירה, ונעשה הפרדס כחצר האבוורנקא, ומותר לטלטל בו אף בלא תיקון זה, כדין קרפף שהוקף לדירה. **אֲזַל [-הלכן] רַב פָּפָּא וְרַב הוּנָּא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, נַקְטִינְהוּ מִבַּתְרֵיהּ** - ליקטו אותם קנים לאחר שעקרם רבא, כדי שלא יוכל רב הונא בר חיננא לחזור ולהניחם.

הגמרא מביאה אמוראים שהקשו על הוראת רבא: קָמִיחַר בשבת כשרצו לאכול באבוורנקא[א], **אִיתֵיבֵיהּ** [-והקשה] **רָבִינָא לְרָבָא**, איך התרת לטלטל בפרדס משום האבוורנקא ללא תיקון מחיצת הקנים, הרי שנינו בברייתא לגבי מדידת תחום שבת בעיר מוקפת חומה שאינה מישרת כולה, והחומה רחוקה מבתי העיר[ב], **עִיר חֲדָשָׁה, מוֹדְדִין מִשִּׁישְׁבְתָּהּ** - ממקום שהיא מישרת בבתים, **וְעִיר יְשָׁנָה**, מודדים לה **מֵחוֹמָתָהּ, וּמִבְּאֹרֶת הַבְּרֵייתָא: אֵיזוֹ הִיא עִיר חֲדָשָׁה, וְאֵיזוֹ הִיא עִיר יְשָׁנָה. חֲדָשָׁה**, היינו **שֶׁהֶחֱזִיקָה וְלָבְסוֹף יָשְׁבָה** - שקודם הוקפה החומה[ג], ורק אחר כך בנו בתים בתוכה, שאין חומתה נחשבת כחומת העיר שתועיל להחשיב כל מה שבתוכה כארבע אמות, ולמדוד ממנה תחום שבת. **וְעִיר יְשָׁנָה**, היינו **שֶׁיָּשְׁבָה וְלָבְסוֹף הֶחֱזִיקָה** - שהוקפה החומה לאחר שנבנו הבתים[ד], שכיון שנעשתה החומה להיקף לדירים שבתוכה, נחשב כל שבתוך החומה כארבע אמות, ומודדים תחום העיר מהחומה. **וְהַאי נָמֵי** - ואף פרדס זה שעשו אבוורנקא בתוכו לאחר שנעשו מחיצות הפרדס[ה], **דְּהוּקְּפָה וְלָבְסוֹף יָשְׁבָה דְּמֵי** - הוא דומה לעיר שהוקפה חומתה קודם שנבנו בתיה, שאין החומה מחשיבה את מה שבתוכה לארבע אמות, כך ההיקף שנעשה בפרדס קודם הקמת האבוורנקא, אינו מחשיב את הפרדס מוקף לדירה לאחר הקמת האבוורנקא, ואם כן כיצד אמרת להתיר לטלטל בפרדס משום האבוורנקא[ו].

קושיית רב פפא על הוראת רבא: אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְרָבָא, איך התרת לטלטל בפרדס משום האבוורנקא שנחשבת דירה, **וְהָאָמַר רַב אַפִּי, מְחִיצוֹת שֶׁעוֹשִׂין אֲדָרְבָּלִין** [-בנאים] כדי שיעשו צל על סביבותיהם כשהם בונים בחמה, **לֹא שָׁמְּהּ מְחִיצָה** - אינה נחשבת היקף העשוי לדירה[ז], **אֶלָּא** ומוכח, **שֶׁעֲיָין חֲמִיצָה זוֹ לְגַבֵּי עֲבִידָא דְּהּ** - היא עשויה רק לכסות אותו מקום מפני החמה ולא כדי לדור בהיקפה[ח], **לֹא הֲוָיָא מְחִיצָה** - אינה נחשבת מחיצה העשויה לדירה, **הָכָא נָמֵי** - אף כאן במחיצות האבוורנקא, **גַּיְּין דְּלָא גְּמִיר עֲבִידָא** - שהם עשויות רק כדי שלא יראו מבחוץ את הירושים והמטיילים שם, ואין אוכלים שם אלא בדרך ארעי ואקראי[ט], **לֹא הֲוָיָא מְחִיצָה** - אינן יכולות להחשיב את האבוורנקא כבית דירה, ולכן גם היקף מחיצות הפרדס אינן נחשבות מוקפות לדירה, ואין להתיר לטלטל בפרדס מחמתם[י].

קושיית רב הונא בריה דרב יהושע על הוראת רבא: וְאָמַר רַב הוּנָּא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ דְּהָכָא, איך התרת לטלטל בפרדס משום האבוורנקא, **דְּהָאָמַר רַב הוּנָּא, מְחִיצָה הָעֲשׂוּיָה לְנָחַת** - לשמור דברים שמניחים בתוך ההיקף, ולא כדי לדור בתוך ההיקף, **לֹא שְׁמָהּ מְחִיצָה** - אינה נחשבת מחיצה לעשות מה שבתוכה מוקף לדירה. רב הונא מביא ראיה לדין זה, **דְּהָא** [-שהרי] **רַבָּה בַּר אֲבוּהּ מְעָרֵב דְּהּ לְכוֹפָּהּ מְחוֹזָא** - היה מתקן את כל העיר מחוזא שיוכלו לטלטל בה[יא], **עֲרָבֵיהּ עֲרָבֵיתָא** - שכונות שכונות, כלומר, הורה להם להניח שיתופי מבואות[יב] לכל שכונה כדי שיוכלו לטלטל בין הבתים שבאותה שכונה, אבל לא תיקן להניח שיתוף אחד עבור כל העיר שיוכלו לטלטל גם משכונה לשכונה, **מִשּׁוּם פִּירָא דְּבֵי תּוֹרֵי** - שוחה [-חפירה] עמוקה שמניחים בה גרעיני תמרים לצורך מאכל השוורים[יג], שהיתה במבואות שבין שכונה לשכונה, ואותם מבואות היו מפולשים לכל אורך העיר, והפרידו בין השכונות, ומנעו מרבה בר אבוה לערב את כל העיר יחד, שלא היה לעיר חומה לצרף את כל המבואות לעשותה עיר אחת, ואף שעשו מחיצות בקצה אותם מבואות כדי לשמר את גרעיני התמרים, עדיין היו נחשבים מבואות אלו למפולשים [ציור א][יד]. **מבארת הגמרא את הראיה: וְהָא** [-והרי] **פִּירָא דְּבֵי תּוֹרֵי** - המחיצה שעשו בראשי אותם מבואות שבהם נמצאות השוחות, **בְּמָקוֹם הָעֲשׂוּיָה לְנָחַת דָּמְיָא** - דומה היא למחיצה העשויה לשמור את הדברים שמניחים בתוך ההיקף, שהרי היא עשויה כדי לשמור את גרעיני התמרים, ולא סמך רבה בר אבוה על מחיצות אלו כדי להחשיב את כל העיר לאחת[טו], וכמו כן מחיצה העשויה לנחת, לא תועיל להחשיב את המקום שהיא מקיפה, מוקף לדירה. ועקשה על רבא שהחשיב את האבוורנקא לבית דירה, אף שהאבוורנקא משמשת רק להניח בה טליתותיהם ולבושיהם ושאר כלי תשמישם של המטיילים.

רבא לא מצא תשובות לקושיות אלו, וחזר בו ממה שהתיר את הפרדס ללא תיקון, ונאסר הפרדס בטלטול[טז]. **קָרֵי עֲלַיְיהוּ רֵישׁ גְּלוּתָא** - קרא הריש גלותא על רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע פסוק זה **[יְמִיתֵי ד כג], 'חֲכָמִים הָפָה לְהָרַע וּלְהֵיטִיב לֹא יָדָעוּ'**, שעכשיו בשבת שאי אפשר לתקן הם חכמים להזכיר הלכות לאסור לטלטל בפרדס, אבל אתמול כשהיה אפשר לתקן וסילק רבא את הקנים, לא היו חכמים להזכיר שללא תיקון יהיה אסור לטלטל בפרדס[יז].

★

א. **ריטב"א** (סה: ד"ה אמר). ב. **אכור** לאדם לצאת בשבת חוץ למקומו יותר מאלפיים אמה, וזהו הנקרא תחום שבת, ואדם השוהה בעיר, כל העיר נחשבת למקומו, ומודדים אלפיים אמה רק ממסוף העיר, ונעדה דנה הברייתא, בעיר שחומתה רחוקה מבתיה, היכן הוא המקום שממנו מתחילים למדוד את האלפיים אמה. ג. **וגם** אם בנו את החומה על דעת לבנות בתוכה בתים. רשב"א (סה: ד"ה ואלא) ריטב"א (ד"ה אלא אמר) ומאירי (ד"ה אלא אמר). ד. **וחדשה** וישנה, מתייחס לישיבת העיר כלפי החומה, שחדשה, היינו שישיבתה חדשה יותר מחומתה, שחומתה נבנתה קודם לישובה, וישנה, היינו שישובה ישן יותר מחומתה, שחומתה נבנתה אחר ישובה. רש"י (ד"ה עיר). ה. **שקודם** לנטיעתו היו עושים את היקף הפרדס, ולאחר שגדל האילן היו עושים את האבוורנקא סביבו. רש"י (ד"ה לאחת). ו. **ועיין** הביאה הגמרא שרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע היקפו שעקר רבא, כדי שלא יוכל רב הונא בר חיננא לחזור ולהניחם, ואילו כאן רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע בעצמם הקשו על דעת רבא [ולהלן מובאת קושיית רב הונא בריה דרב יהושע]. ויש לומר שבאותה שעה שעקר רבא את הקנים סברו שתמיד רבא כדין, ורק למחר נזכרו שעשה שלא כדין, והקשו עליו. רש"י (ד"ה לאחת). ז. **רש"י** (ד"ה מחיצות), וביאר המאירי (ד"ה אחת), ש"אדרבלי" הוא האומן הגדול המשיב את אבני הפינות, ואחר כך מורה לשאר הבנאים איך יסדרו את האבנים זו אחר זו. והרשב"א (ד"ה אחת) והיש אומרים במאירי גרסו, 'אדריכלי', ופירשו שהם חוצבי אבנים בהר. ח. **ריטב"א** (ד"ה אחת) ריטב"א (ד"ה אימתי) ור"ש (סי' ו). וכן משמע בדברי רש"י (ד"ה סיון). אבל באופן שאין בה בית מאתיים, שאין צריך להחשיב את המקום כבית דירה, גם מחיצה העשויה לנחת ולצניעות, נחשבת מחיצה ומתרת את הטילטול. ט. **ע"פ** רש"י (ד"ה אלא) ומרלב"ן, שפירש שמחיצה זו עושים אותה להגן מפני החמה. אמנם הרשב"א (ד"ה אחת) והריטב"א (סה) פירשו, שמחיצה זו עושים אותה הפועלים, כדי שכשיתיגעו וילכו לנוח שם, או כשהם אוכלים שם בדרך ארעי, לא יראו אותם בני אדם ואין שמה מחיצה שעשויה רק לצניעות. י. **ריטב"א** (סה). יא. **כתב** הריטב"א (סה) שגם רב פפא מסכים לתמיהתו של רבינא, אלא שהוסיף להקשות לרבא, שאף אם תרצה לומר, שמחיצות העשויות לדירה שנעשו בתוך מקום שלא הוקף לדירה, מחשיבות את אותו מקום למוקף לדירה, מכל מקום האבוורנקא אינו נחשב מקום עשוי לדירה. יב. **ראה** במאירי (ד"ה וכן) שכתב ש'מעורב' שאמרו כאן, פירושו מכשיר. והרי זה כמו 'אין מערבין רשות הרבים בכך' (לעיל ו: כב), שפירושו שאין מתירים בטלטול בתיקון זה, שהרי אין שיתוף ערובה ברשות הרבים. יג. **שיתופי** מבואות הוא שמניחים דבר מאכל ומזכים אותו עבור כל בני המבוי, או בני השכונה (ממפוקי לסוגין ע"ש). יד. **כי** עיר מקנה היא מחוזא. רשב"א (ד"ה ופירש). טו. **פירשני** את כל הסוגיא כפירוש רש"י (ד"ה לאחת) בשם הגאונים, שכתב רש"י שהוא העיקר. אבל לפירוש הראשון ברש"י, האבוורנקא הוא אילן שצילו מרובה, ואנשים חשובים רגילים לנטעו, ובונים תחתיו סביבו אצטבאות לישב עליהם, ותוסים בצילו ביומות החמה, ושמחים שם, ואינו מוקף מחיצות, וכדי להתיר לטלטל בפרדס, עשה רב הונא בר חיננא היקף קטן של ארבע מחיצות [באיזה מקום שהוא בפרדס], על ידי שנענץ קנים הרחוקים זה מזה פחות משלשה טפחים, שבהיקף זה יניחו את המאכל שיהיה שם בלילה, ושומר הפרדס ישן שם, ועל ידי כך ישמש הפרדס לדירה [ציור ב], ויהיה מותר לטלטל שם, כמבואר במשנה לעיל (כג.), שאף קרפף יותר מבית סאתיים, אם יש בו שומירה [-סוכת שומרים] או בית דירה, מותר לטלטל בכולו. והיקף זה שהוא עושה עכשיו, הוא כשומירה ובית דירה, כיון שמניחים שם את

ציור א

ציור ב

שנינו במשנה: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שָׁמַעְתִּי מֵרַבִּי אֶלְיָעֶזֶר, גינה וקרפף שלא הוקפו לדירה מותר לטלטל בתוכם, **וְאֲפִילּוּ** אם הם גדולים **כְּבֵית כּוֹר** - כמקום זרעית כור תבואה. **הגמרא מביאה שמועה שונה בשם רבי אלישע. אומרת הגמרא:** **מַתְנִיתִין** - משנתנו היא **דְּלָא** כדברי **חֲנַנְיָה** בדעת רבי אליעזר[יד], **דְּתָנֵי**א, **חֲנַנְיָה אוֹמֵר** בשם רבי אליעזר, גינה שלא הוקפה לדירה, מותר לטלטל בה, **וַאֲפִילּוּ** אם **הִיא** גדולה כמקום זרעית **אַרְבָּעִים סְאָה, דְּאִסְטְרָטְיָא שֶׁל קֶלֶּף** - כרחבה שאחורי ארמון של מלכים, שהמלכים מטיילים שם תמידי[טו], ואילו במשנתנו מבואר, שלדעת רבי אלעאי, לא התיר רבי אליעזר רק בגינה וקרפף שהם גדולים כמקום זרעית כור, שהוא שלושים סאה.

ביאור מחלוקתם בדעת רבי אלישע: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וּשְׁנֵיהֶם [-רבי אלעאי וחנניה] **מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ** - למדו את השיעור שבו מותר לטלטל אף אם לא הוקף לדירה, מאותו פסוק[טז], **שֶׁנֶּאֱמַר** בביקורו של ישעיה הנביא אצל חזקיהו המלך כשחלה (מלכים ב׳ כ׳ ז׳), **׳וְיִהִי יְשַׁעְיָהוּ לֹא יָצָא (אָז) חָצֵר הַתִּיכֹנָה** וּדְבַר ה׳ הָיָה אֵלָיו לֵאמֹר׳, כלומר, קודם שהספיק ישעיה לצאת את החצר הפנימית שהיא הרחבה שאחורי ביתו של חזקיהו שאינה מוקפת לדירה[יז], היה אליו דבר ה׳[יח], ובפסוק זה **הַתִּיכֹנָה** הוא **׳הַעִיר׳, וְקַרְיָן** - והמקרא הוא **׳חָצֵר׳**, ויש ללמוד **מִכָּאן לְאִסְטְרָטְיָא שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁהָיוּ** גדולים **בֲּעֵירוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת**, וממה שקרא הפסוק לרחבה זו ׳חצר׳, אף שהיא גדולה כעיר ואינה מוקפת לדירה, יש ללמוד לענין שבת, שאף מקום גדול כעיר שלא הוקף לדירה, מותר לטלטל בו כחצר[כב]. **בְּמַאי קָמְיפַּלְגִי** - ובמה נחלקו רבי אלעאי וחנניה, **מָר** [-רבי אלעאי] **סָבַר, שֲׁעֵירוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת הָיָוֵין** [-גדולות הן] **כְּבֵית כּוֹר**, ומשום כך כל מקום שהוא כבית כור, יש ללמוד מפסוק זה שקראו חצר, שמותר לטלטל בו אף אם אינו מוקף לדירה, **וּמָר** [-חנניה] **סָבַר, שֲׁעֵירוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת אַרְבָּעִים סְאָה הָיָוֵין** - הן גדולות. ומשום כך, גם מקום שהוא כארבעים סאה שאינו מוקף לדירה, יש ללמוד מפסוק זה שמותר לטלטל בו.

הגמרא מבררת את טעם המצאותו של ישעיה בחצר התיכונה. שואלת הגמרא: **וְיִשַׁעְיָהוּ מַאי בָּעֵי הָתָם** - מה היה צריך ישעיה לעשות ברחבה שאחורי ביתו של חזקיהו, שאינה עשויה ליציאה. **משיבה הגמרא: אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מְלַמֵּד שֶׁחִלָּה חִזְקִיָּה וְשָׁעָיָהוּ וְהוֹשִׁיב יְשִׁיבָה** של תלמידים לעסוק בתורה **עַל פִּתְחוֹ** של בית חזקיהו, כדי שלא יהא רשות למלאך המות להיכנס לשם[כג].

אומרת הגמרא: מִכָּאן יש ללמוד, **לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁחָלָה, שְׁמוֹשִׁיבִין יְשִׁיבָה עַל פִּתְחוֹ** כדי להגן עליו ממלאך המות. **אומרת הגמרא: וְלָאו מִיפְּתָא הִיא** - ודברים אלו אינם כלום, כלומר, אין ללמוד מכאן להושיב ישיבה על פתחו של תלמיד חכם שחלה, משום שיש לחוש **דִּילְמָא אָתֵי לְאִגְּרוֹיֵי בֵּיהּ שָׁטָן** - שמא כשיראה מלאך המות[כד] שמתגרים בו ומונעים ממנו להרוג, יבוא להתגרות באותו תלמיד חכם ולהרגו[כה].

★

שנינו במשנה: שאמר רבי אלעאי, **וְכֵן שָׁמַעְתִּי הֵימֶנּוּ** [-מרבי אליעזר] **אֲנָשִׁי חֲצַר שֶׁשָּׁבָה אֶחָד וְלֹא עֵירֵב** [-עירובי חצירות], וביטל להם את רשות חצירו[כו], **בָּיְתוּ אֲסוּר** מלהוציא ולהכניס לו[כז], אבל לשאר בני החצר, מותר להוציא ולהכניס אף מביתו. **ומבואר בדבריו, שלשאר בני החצר מותר להוציא מביתו לחצר, ומקשה על כך הגמרא ממשנה: וְהָתְנַן** (לעיל סט:), מי ששכח ולא עירב עם בני החצר, וביטל להם רשותו[כח], **בָּיְתוּ אֲסוּר לְהוֹצִיא וְלַהֲכָנִיס לוֹ וְלָהֶן** - בין הוא ובין שאר בני החצר, אסור להם להוציא מביתו לחצר[כט]. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לְעֵל אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, לֹא קַשְׁיָא,**

האוכלים, והשומר ישן שם. וראה עקר את הקנים, כיון שסבר שהיקף זה אינו יכול להועיל לפרדס שישחשב מוקף לדירה, מהטעמים המבוארים בסמוך. ומה שאמרה הגמרא ׳איתיביה רבינא לרבא׳, היינו שהקשה לו לסיימו [ופירש במנחם משיב נפש (בנ״י ל״ח פיתוקים), שרבינא אמר לרבא מה שיש להקשות על התקנה שעשה רב הונא בר חיננא, ובכך סייע לן], שאי אפשר להחשיב את הפרדס מוקף לדירה מחמת שהיקף הקנים שעשה רב הונא בר חינא משמש לדירה, כיון שנעשה היקף זה אחר שהוקף הפרדס, והרי הוא הוקף ולבסוף פתח. ורב ספא הקשה, שאף אם היה היקף זה פתח ולבסוף הוקף, לא היה הפרדס ניתר, שכשם שאמר רב אסי שמחיצות אדרכלין אינם נחשבות מחיצות לדירה, כיון שעושים אותם רק לצניעות ולמהר מפרקים אותם, כך מחיצות אלו, שהם נעשים רק ליום ולילה אינם נחשבות עשויות לדירה. ורב הונא בריה דרב יהושע הקשה, שכיון שמחיצות אלו הם כמחיצות העשויות לנחת, שאינם עשויות לדירה לצאת ולבוא בהם תמיד, אין היקף זה נחשב עשוי לדירה. ואמר הריש גלותא עליהם, חכמים המה להרע, שאינם חכמים אלא לאסור, ולהיפוכ לא ידעו, שאינם יודעים למצוא דרך להתיר את הפרדס. יז. **ריטב״א** (ר״ש מנחמיין). ובאופן אחר כתב הריטב״א (ר״ש ומיוחס) שחנניה לא אמר דין זה בשם רבי אליעזר, והוצרכה הגמרא לבאר שמה שאמר רבי אלעאי בשם רבי אליעזר הוא דלא כחנניה, משום שחנניה הלך באותה שיטה של רבי אליעזר, שלומדים דין זה מאסטרטיא של מלכים, כמבואר בגמרא בסמוך, והוצרכה הגמרא לומר שחלוקים הם מהו השיעור של אסטרטיא של מלכים, וראה בנאמן יעקב (ר״ש ז״ל) שפירש באופנים אחרים. יח. **מדברי** רש״י (ר״ש כ״פ ספסטרטיא) שכתב ׳אלמא איכא דירה בהכי׳ נראה, שמה שנקט חנניה אסטרטיא של מלכים, לא נקט כן לדוגמא, אלא שזהו הטעם שמקום של ארבעים סאה מותר לטלטל בכולו אף אם לא הוקף לדירה, משום שראוי הוא לדירה, שכן המלכים מטיילים בו, והטיול נחשב לתשמיש דירה. נמוקי יוסף (בנ״י סט). יט. **כתב** הריטב״א (ר״ש ומיוחס) שלפירוש הראשון שפירש (לפי שטעם (בעל) שחנניה אמר הלכה זו בשם רבי אליעזר, מתפרשים דברי הגמרא כך, שרבי אלעאי וחנניה, שניהם שמעו מרבי אליעזר שלומדים את השיעור מהספוק שמביאה עתה הגמרא, אלא שנחלקו כמה הוא השיעור של אסטרטיא של מלכים, כמבואר בגמרא. כ. **חצר** זו היא החצר שאחורי הבית, שאם היא החצר שלפני הבית, היה הכתוב אומר ׳החצר החיצונה׳. רש״י (ר״ש מתיבתא). כא. **כשחלה** חזקיהו, בא אליו ישעיה הנביא, ואמר לו בשם ה׳, ׳צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה׳ (שם כ ג), ואחר שיצא ישעיה התפלל חזקיהו, ובעודו שלא הספיק ישעיה לצאת את חצר ביתו של חזקיהו, אמר לו ה׳ לשובב את חזקיהו לומר לו ששמע תפילתו, ויתרפא מחליו, ויוסיפו לו עוד חמש עשרה שנה. כב. **הריטב״א** (ר״ש מכאן) הוסיף, שאין זה אלא אסמכתא. כג. **ישעיה** עשה כן לפני שהתנבא ששמע ה׳ את תפילת חזקיהו והוסיף לו שנות חיים, כמו שמבואר בסדר הפסוקים. וביאר המהרש״א (מ״ש ל״ש ומיוחס), שלא העמיד ישעיה ישיבה בפתח החצר התיכונה שהוא מקום כניסה ויציאה, משום שידע בנבואה שמלאך המות יבוא דרך פתח הרחבה שאחורי הבית, ומשום כך הושיב את הישיבה שם. מהרש״א (מ״ש ל״ש ומיוחס). והוסיף, שאולי הטעם שהגיע מלאך המות דווקא מאחורי הבית, הוא משום שבזמן ששלום בעיר, אין רשות למלאך המות ללכת במקום שהולכים הרבה בני אדם (כמבואר בב״ק נ״ג ב׳). והגאון יעקב (ר״ש שם) פירש, שרצה ישעיה להושיב ישיבה על כל פתחי ביתו של חזקיהו, והושיב על הפתח הפונה לחצר החיצונה, ושוב הושיב על הפתח הפונה לרחבה שאחורי הבית. כד. **רש״י** (ר״ש שם). וראה בכבא בתרא (שם). הוא מלאך המות הוא השטן. כה. **ביאר** הריטב״א (ר״ש ומיוחס), שאין ללמוד ממה שעשה ישעיה לחזקיהו, לעשות כן לשאר תלמידי חכמים, שלא עשה כן אלא לחזקיהו שהיה נביא ורציף נמור. והמהרש״א (מ״ש ל״ש ומיוחס) פירש, שאין ללמוד דבר זה מחזקיהו, כיון שאצל חזקיהו לא היה שייך הטעם שיבוא מלאך המות להתגרות בו, כיון שכבר נגזר עליו שימות, כמו שנביא עליו ישעיה, ולולא תפילתו היה מת. כו. **ענין** ביטול רשות הוא, שסילק את עצמו מאותו מקום, והרי זה כאילו אין לו חלק בחצר, ושוב אין בחצר זו רק רשות אחת שהיא משותפת לכל בני החצר שנתנו חלק בעירוב. ומשמעות דברי הגמרא בסביבות להם את רשות חצירו, שאם לא כן, אף מבתי שאר בני החצר שכן השתתפו בעירוב, אסור להוציא לחצר המשותפת, כיון שהבתים הם רשות מיוחדת להם, שהוא אין לו חלק בבתיהם, והחצר היא רשות משותפת לו ולהם. רש״י (ר״ש שם). כז. **ורק** מביתו אסור לו להוציא ולהכניס, אבל מבתי שאר בני החצר, מותר לו להוציא ולהכניס לחצר, שהרי הוא כשאר אדם הנכנס לחצר חבירו, שמותר לו להוציא מבית חבירו לחצר חבירו, אבל מביתו, אף שלהם מותר להוציא מביתו, לו אסור, שכשהוא מוציא מביתו לחצר, הרי הוא תורו ומחזיק בחלקו בחצר (כמפורש לעיל סט:), ושוב נאסרים כל בתי החצר להוציא מהם לחצר [שחלקו בחצר הרי הוא כהפקר שכל המשתמש שם כדרך בעלים זוכה בו, ולכן אם יוציא מביתו, יזכה הוא בו, אבל כשהוא מוציא מבית אחרים לחצר, אינו זוכה בחלקו, שאינו מוציא כדרך בעלים, אלא כדרך אורח]. רש״י (ר״ש שם). וכתבו הרשב״א והריטב״א (ר״ש וקו), שלפירוש רש״י, האיסור להוציא מביתו לחצר אינו אלא קודם שהחזיקו שאר בני החצר בחלקו בחצר, אבל אחר שהחזיקו שאר בני החצר בחלקו, שכבר אינו יכול לחזור בו מביטולו, כמבואר להלן (שם), מותר לו להוציא ולהכניס אף מביתו. וביארו שהטעם שלא פירשה המשנה דבר זה, הוא משום שעמה בא התנא רק ללמד שהמבטל רשות חצירו מבטל גם את רשות ביתו, ומשום כך לא טרח התנא לפרש כאן שאסור לו להוציא מביתו רק קודם שזכו בני החצר בחלקו. אמנם רבינו יהונתן (ר״ש וק) ופירשו (שם) פירש, שהטעם שהוא אסור להוציא מביתו לחצר, הוא כדי שיהיה ניכר לכל בני החצר, שהטעם שהם מותרים להכניס לתוכו משום שהוא ביטל להם את רשותו, ולטעם זה, אף לאחר שהחזיקו בני החצר בחלקו, אסור לו להוציא מביתו לחצר. וראה ברשב״א (שם) שהראב״ד פירש טעם אחר. כח. **כן** הוכיחה הגמרא שם מדברי המשנה, שהרי במשנה מבואר שרק מביתו אסור להוציא ולהכניס לחצר, אבל מבתי המשתתפים בעירוב מותר להוציא ולהכניס לחצר, ואם לא ביטל להם את רשות חצירו, היה אסור להוציא אף מבתיהם לחצר, אלא ודאי המשנה מדברת כשביטל להם רשות חצירו. רש״י (ר״ש ומיוחס). כט. **ואין** לומר שהמשנה כאן מדברת כשביטל בפירוש גם את רשות ביתו, והמשנה להלן מדברת כשלא ביטל רק את רשות חצירו, כיון שמשנתנו ודאי מדברת כשלא ביטל בפירוש גם את רשות ביתו, שהרי אם היה מפרש שביטל את רשות ביתו, בזה לא היה אומר רבי אלעאי שלא מצא חבר שיאמר כדבריו, שהרי מי שביטל בפירוש את רשות ביתו, דין מוסכם הוא שמותר לבני החצר להוציא מביתו לחצר. רש״י (ר״ש ל״ש ומיוחס) ותוספות (ר״ש ל״ש ומיוחס). עוד כתבו התוספות, שהיה משמע לגמרא שמשנתנו מדברת אפילו כשביטל את רשותו בסתם, בלא להזכיר שהוא מבטל גם את רשות ביתו. וכתב המהרש״א (בחידושים שם), שמטעם זה גם לא תירצה הגמרא שהמשנה להלן מדברת כשאמר בפירוש שאינו מבטל את רשות ביתו, משום שהיה משמע לגמרא, שהמשנה שם מדברת כשביטל סתם, ולא הזכיר בפירוש שאינו מבטל את רשות ביתו. ל. **הרש״ש** (ר״ש ל״ש) כתב, שיש לגרוס רב הונא בר יהודה, כיון שרב הונא בריה דרב יהושע, היה תלמידו של רבא, ולא תלמידו של רב ששת שקדם לרבא. וכן הוא בגמרא בע״ב כשהביאה הגמרא את דברי רב טביומי ששנה את דברי רב ששת באופן אחר.

הָא - מה שאמר רבי אלעאי במשנתנו שלשאר בני החצר מותר להוציא מביתו לחצר, דעת **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** היא, וכמו שאמר רבי אלעאי בפירוש, **וְהָא** - והמשנה להלן שאמרה שאף לשאר בני החצר אסור להוציא מביתו לחצר, דעת **רַבָּנָן** היא. **ומבאר רב ששת את מחלוקתם: בְּשֶׁתִּיתְּבֵי לוֹמַר** - כשתדקדק ותדע מיצוי הדברים[א] תראה, **שֶׁדִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, הַמַּבָּטָּל רְשׁוּת חֲצֵירוֹ אַף רְשׁוּת בֵּיתוֹ בֵּיטֵּל**, אף שלא הזכיר כן בפירוש, והרי הוא בביתו כאורח אצל שאר בני החצר[ב], ומשום כך מותר לשאר בני החצר להוציא ולהכניס מביתו לחצר. **וְדִבְרֵי חֲכָמִים רְשׁוּת חֲצֵירוֹ רְשׁוּת בֵּיתוֹ לֹא בֵּיטֵּל**, וכיון שלא ביטל רשות ביתו, אסור אף לבני החצר להוציא מביתו לחצר.

שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא - הלא פשוט הוא שבזה נחלקו רבי אליעזר ורבנן, ולמה הוצרך רב ששת לפרש דבר זה?[ג] **משיבה הגמרא: אָמַר רַחֲבָה, אֲנָא** [-אנן] **וְרַב הוּנָּא בַּר חִינָּנָא תַּרְוַיְיהוּ** - פירשנו דבר זה, **לֹא נִצְרְכָא** - לא הוצרך רב ששת לפרש טעמם של רבי אליעזר ורבנן, **אֶלָּא** כדי שנשים על לב להבין טעם מחלוקתם, שיש ללמוד מכך גם מהו הדין **לְגַבֵּי חֲמִשָּׁה שָׁתְּרִוִּין** [-שדרים] **בְּחַצֵּר אֶחָד, וְשָׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵירֵב** עם האחרים, **שֶׁדִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** המבטל בעין יפה בטל, ולפיכך הוא סובר שהמבטל רשות חצירו מבטל גם רשות ביתו, ואין אומרים חצירו שגילה דעתו שרצונו לבטלה ביטל, ביתו שלא גילה דעתו לא ביטל, ומזה יש ללמוד גם לענין חמשה שדרים בחצר אחת, **שֶׁכְּשֶׁהוּא מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ, אֵין צָרִיךְ לְבַטֵּל** בפירוש **לְכָל אֶחָד וְאֶחָד** מדיירי החצר, ודי בזה שביטל לאחד מהם, משום שאנו אומרים שמבטל בעין יפה, וכשהוא מבטל לאחד, מבטל הוא אף למי שלא הזכיר בפירוש שהוא מבטל לו?[ד], **וְדִבְרֵי רַבָּנָן** שאמרו שהמבטל רשות חצירו לא ביטל רשות ביתו, אינו מבטל בעין יפה, ולכך אין אומרים שביטל רשות ביתו שלא הזכירו בפירוש, ובחמשה שדרים בחצר אחת, **כְּשֶׁהוּא מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ צָרִיךְ לְבַטֵּל** בפירוש **לְכָל אֶחָד וְאֶחָד**, ואם לא ביטל לכל אחד ואחד, אסורים כולם לטלטל בחצרו.

אומרת הגמרא: בְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתָנֵיא - כדעת מי נאמרה הברייתא ששנינו, **חֲמִשָּׁה שָׁתְּרִוִּין בְּחַצֵּר אֶחָד, וְשָׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵירֵב, כְּשֶׁהוּא מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ אֵין צָרִיךְ לְבַטֵּל** בפירוש **לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, בְּמַאן** - כדעת מי, **בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר**, שסובר שהמבטל רשותו מבטל בעין יפה, וביטל אף מה שלא הזכיר בפירוש, והוא הדין למי שלא הזכיר בפירוש, אבל לרבנן צריך לבטל לכל אחד ואחד.

הגמרא מביאה נוסח אחר בדברי רב ששת: רַב בָּהֲנָא מָתְנֵי הָכִי - שנה כך, כמו שהביאה הגמרא עד כאן, שרב ששת ביאר את מחלוקתם של רבי אליעזר ורבנן שבמשנתנו, ורחבה ורב הונא בר חינונא פירשו כוונתו, והעמידו את הברייתא של חמשה ששרויין בחצר וכו' כרבי אליעזר, **וְרַב מָתְנֵי מָתְנֵי הָכִי** - שנה כך, שרב ששת בעצמו העמיד ברייתא זו של חמשה ששרויין בחצר אחד וכו' כרבי אליעזר. **בְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתָנֵיא** - כדעת מי נאמרה הברייתא ששנינו, **חֲמִשָּׁה שָׁתְּרִוִּים בְּחַצֵּר אֶחָד, וְשָׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵירֵב, כְּשֶׁהוּא מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ לְבַטֵּל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד**, ואמרו על זה, **בְּמַאן** - כדעת מי, **אֲמַר רַב הוּנָּא בַּר יְהוּדָה אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, בְּמַאן, בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר**[ה].

הגמרא מביאה שרב פפא הסתפק בטעמם של רבי אליעזר ורבנן: אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבַּיֵי, לדעת **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שהמבטל רשות חצירו, הותר להוציא מביתו לחצר, **אִי** [-אם] **אָמַר** בפירוש **לֹא מְבַטֵּלְנָא** - אינני מבטל רשות ביתי,

---

א. **רש"י** בכבא מציעא (מ: ד"ה כשתמצאנו). ב. **ואורחא** אינו אוסר לטלטל בחצר, ואינו צריך לתת חלק בעירוב, כמבואר בשולחן ערוך (סו"ס שפ ס"ק). ג. **אף** שלהלן הובא בגמרא, שרב פפא הסתפק בסברותיהם של רבי אליעזר ורבנן, ולצד אחד שלו, טעמו של רבי אליעזר הוא משום שאין אדם דר בבית שאין לו חצר, ובטל רשות ביתו גם ללא רצונו. ולפי זה בחמשה אנשים שביטל רשותו לאחד מהם, גם לרבי אליעזר לא ביטל למי שלא פירש, ואם כן נמצא שאין דברי רב ששת פשוטים. צריך לומר, שאכן נסתפק רב פפא בטעמם של רבי אליעזר ורבנן, אבל לרחבה [שהוא המתרץ את שאלת הגמרא] היה פשוט טעמו של רבי אליעזר שהוא משום שהוא מבטל אף רשות ביתו, ולכן שאל משיטתו. מהרש"א (ד"ה כשתמצאנו). והוסיף בלשון הזהב (ד"ה פשיטא), שלדברי המהרש"א צריך לומר, שהשאלה "פשיטא" לא הגמרא שאלה כן, אלא רחבה שאל שאלה זו. וראה בקרן אורה (ד"ה פשיטא) שפירש שפשיטו של רב פפא להלן, אינו סותר את דברי רב ששת כאן. ד. **שאין** אומרים שרק רשות חצירו שגילה שהוא מבטלה הוא מבטל, ואילו רשות ביתו שלא גילה שהוא מבטל אינו מבטל, אלא אומרים שמבטל בעין יפה, ומבטל גם מה שלא הזכיר בפירוש. רש"י (ד"ה כל, ד"ה כמאן). וביאר הריטב"א (ד"ה כמאן) שהטעם שהוא מבטל בעין יפה, הוא משום שבודאי רצונו שלא יאסור עליהם לטלטל. ה. **ביארו** הריטב"א (ד"ה כמאן) וההוספות הרא"ש (ד"ה לבטל) שדבר זה אין אנו יודעים אלא ממה שאמר רב ששת בביאור דעת רבי אליעזר, שהמבטל רשות חצירו ורשות ביתו ביטל, משמע מכך, שכל שמבטל את רשות חצירו, אנו אומרים שאף שלא הזכיר בפירוש, הוא עצמו ביטל גם את רשות ביתו, והיינו משום שהמבטל בעין יפה הוא מבטל. ו. **כתב** רש"י (ד"ה כל, ד"ה כמאן), שאף שאותו אחד שביטל לו את רשותו, שהוא עכשיו כבעל הבית בביתו וחצירו של המבטל, נתן לתוך בעירוב מערב שבת, אין זה מועיל להתיר לטלטל בחצר, כיון שבשעה שנתן את העירוב לא היה חלק זה ברשותו, ולא הועיל העירוב שנתן לאותו חלק. והרי זה דומה לדין המבואר להלן (ע:) שאם אחד מהשוק, שלא היה דר באותה חצר, היה לו חלק בחצר, ומת לאחר כניסת השבת והורישׁ את חלקו בחצר לאחד מהדרים באותה חצר, שאין מועיל מה שנתן היורש חלק בעירוב קודם שבת, לחלק זה שזכה בו בשבת, כיון שבשעת הנחת העירוב, לא היה חלק זה ברשותו. ז. **ואין** חילוק בדין בין רב כהנא לרב טביומי. ח. **תיבת** 'קאמר' נמחקת. הגהות יעיניום. ט. **שנחלקו** אם המבטל מבטל בעין יפה או לא, ולא בסברות האחרות שאמר רב פפא. י. **נצטוינו** בתורה (במדבר ט' י').

לאכול מרור יחד עם קרבן פסח, ותיקנו חכמים, שבזמן שאין קרבן פסח, יאכלו מרור לבדו, כמבואר בפסחים (קכ:). יא. **רש"י** (ד"ה שהוא) ו'צוותא' הוא מלשון כריכה, שהוא נכרך סביב הדקל, ו'חדרייתא' ביאר רש"י שהוא מלשון מחרוזת, שסיב זה גדל כשהוא תכוף הרבה יחד כמחרוזת. וביאר הריטב"א (בגיר' ב"ש ד"ה וכן), שסיב זה גדל מגזע הדקל. ואף שאמרו בפסחים (נט:) שמרור הוא מין זרעים ואינו גדל באילן, רבי אליעזר סובר שמרור אינו דווקא מין זרעים, ובאמת זהו הטעם שחכמים חולקים עליו. אמנם התוספות הרא"ש (ד"ה שהוא) כתב, שצריך לומר לפירוש רש"י, שאינו גדל בדקל, אלא הוא מין ירק הגדל מהארץ, ונכרך סביב הדקל. ורבינו חננאל (ד"ה ענקלון) פירש, שאצוותא חרייתא הוא מין ירק שכך הוא שמו. יב. **שאסור** לאדם לצאת בשבת חוץ לתחום [אלפיים אמה], אלא אם מניח עירוב תחומין, כפי שהתבאר בהקדמה למסכת. יג. **מן** התורה אסור להוציא מרשות הרבים לרשות היחיד, וכן להיפך. חכמים הוסיפו לאסור הוצאה גם מרשות היחיד אחת לחבירתה כאשר המקומות חלוקים בדיוריהם [שאז נראים כשתי רשויות], כדי שלא יטעו ויוציאו מרשות היחיד לרשות הרבים ולהיפך, ולכן בחצר המשותפת לכל בעלי הבתים הפתוחים אליה, אסור להוציא מהבתים לחצר, וכן אסור להוציא מבית אחד לבית אחר, והעירוב הוא שגורם פת מכל בית, ונותנים אותה באחד מהבתים שבחצר, ועל ידי זה נחשב כאילו כולם דרים באותו בית, וכאילו כל החצר מיחדת לאותו בית. יד. **מבוי** הוא רחוב שכמה חצירות פתוחות אליו [ראה בתחילת המסכת דרך תיקונו שיחשב לרשות היחיד], וכפי שנתבאר בהערה הקודמת חכמים גזרו שלא להוציא מרשות היחיד אחת לחבירתה כאשר המקומות חלוקים ברוריהם, ולכן אסרו חכמים לטלטל מהחצירות למבוי [המשותף לכל בני החצירות] ולהיפך, וכן אסרו להוציא מתצר אחת לחבירתה. והתיקון לכך הוא שישתתפו כל בני החצר על ידי הנחת מזון באחת החצירות הפתוחות למבוי.

לוח לימוד ה

ב	א	אב	תשפד	שבת	פו	ע"ב
ג	ב	אב	תשפד	שבת	פז	ע"א
ד	ג	אב	תשפד	שבת	פז	ע"ב
ה	ד	אב	תשפד	שבת	פח	ע"א
ו	ה	אב	תשפד	שבת	פח	ע"ב
ש	ו	אב	תשפד	שבת	פט	ע"א
א	ז	אב	תשפד	שבת	פט	ע"ב
ב	ח	אב	תשפד	שבת	צ	ע"א
ג	ט	אב	תשפד	שבת	צ	ע"ב
ד	י	אב	תשפד	שבת	צא	ע"א
ה	יא	אב	תשפד	שבת	צא	ע"ב
ו	יב	אב	תשפד	שבת	צב	ע"א
ש	יג	אב	תשפד	שבת	צב	ע"ב
א	יד	אב	תשפד	שבת	צג	ע"א
ב	טו	אב	תשפד	שבת	צג	ע"ב
ג	טז	אב	תשפד	שבת	צד	ע"א
ד	יז	אב	תשפד	שבת	צד	ע"ב
ה	יח	אב	תשפד	שבת	צה	ע"א
ו	יט	אב	תשפד	שבת	צה	ע"ב
ש	כ	אב	תשפד	שבת	צו	ע"א
א	כא	אב	תשפד	שבת	צו	ע"ב
ב	כב	אב	תשפד	שבת	צז	ע"א
ג	כג	אב	תשפד	שבת	צז	ע"ב
ד	כד	אב	תשפד	שבת	צח	ע"א
ה	כה	אב	תשפד	שבת	צח	ע"ב
ו	כו	אב	תשפד	שבת	צט	ע"א
ש	כז	אב	תשפד	שבת	צט	ע"ב
א	כח	אב	תשפד	שבת	ק	ע"א
ב	כט	אב	תשפד	שבת	ק	ע"ב
ג	ל	אב	תשפד	שבת	קא	ע"א
ד	א	אלול	תשפד	שבת	קא	ע"ב
ה	ב	אלול	תשפד	שבת	קב	ע"א
ו	ג	אלול	תשפד	שבת	קב	ע"ב
ש	ד	אלול	תשפד	שבת	קג	ע"א
א	ה	אלול	תשפד	שבת	קג	ע"ב
ב	ו	אלול	תשפד	שבת	קד	ע"א
ג	ז	אלול	תשפד	שבת	קד	ע"ב
ד	ח	אלול	תשפד	שבת	קה	ע"א
ה	ט	אלול	תשפד	שבת	קה	ע"ב
ו	י	אלול	תשפד	שבת	קו	ע"א
ש	יא	אלול	תשפד	שבת	קו	ע"ב
א	יב	אלול	תשפד	שבת	קז	ע"א
ב	יג	אלול	תשפד	שבת	קז	ע"ב
ג	יד	אלול	תשפד	שבת	קח	ע"א
ד	טו	אלול	תשפד	שבת	קח	ע"ב
ה	טז	אלול	תשפד	שבת	קט	ע"א
ו	יז	אלול	תשפד	שבת	קט	ע"ב
ש	יח	אלול	תשפד	שבת	קי	ע"א
א	יט	אלול	תשפד	שבת	קי	ע"ב
ב	כ	אלול	תשפד	שבת	קיא	ע"א
ג	כא	אלול	תשפד	שבת	קיא	ע"ב
ד	כב	אלול	תשפד	שבת	קיב	ע"א
ה	כג	אלול	תשפד	שבת	קיב	ע"ב
ו	כד	אלול	תשפד	שבת	קיג	ע"א
ש	כה	אלול	תשפד	שבת	קיג	ע"ב
א	כו	אלול	תשפד	שבת	קיד	ע"א
ב	כז	אלול	תשפד	שבת	קיד	ע"ב
ג	כח	אלול	תשפד	שבת	קטו	ע"א
ד	כט	אלול	תשפד	שבת	קטו	ע"ב
ה	א	תשרי	תשפה	שבת	קטז	ע"א
ו	ב	תשרי	תשפה	שבת	קטז	ע"ב
ש	ג	תשרי	תשפה	שבת	קיז	ע"א
א	ד	תשרי	תשפה	שבת	קיז	ע"ב
ב	ה	תשרי	תשפה	שבת	קיח	ע"א
ג	ו	תשרי	תשפה	שבת	קיח	ע"ב
ד	ז	תשרי	תשפה	שבת	קיט	ע"א
ה	ח	תשרי	תשפה	שבת	קיט	ע"ב
ו	ט	תשרי	תשפה	שבת	קכ	ע"א
ש	י	תשרי	תשפה	שבת	קכ	ע"ב
א	יא	תשרי	תשפה	שבת	קכא	ע"א
ב	יב	תשרי	תשפה	שבת	קכא	ע"ב
ג	יג	תשרי	תשפה	שבת	קכב	ע"א
ד	יד	תשרי	תשפה	שבת	קכב	ע"ב
ה	טו	תשרי	תשפה	שבת	קכג	ע"א
ו	טז	תשרי	תשפה	שבת	קכג	ע"ב
ש	יז	תשרי	תשפה	שבת	קכד	ע"א
א	יח	תשרי	תשפה	שבת	קכד	ע"ב
ב	יט	תשרי	תשפה	שבת	קכה	ע"א
ג	כ	תשרי	תשפה	שבת	קכה	ע"ב
ד	כא	תשרי	תשפה	שבת	קכו	ע"א
ה	כב	תשרי	תשפה	שבת	קכו	ע"ב
ו	כג	תשרי	תשפה	שבת	קכז	ע"א
ש	כד	תשרי	תשפה	שבת	קכז	ע"ב
א	כה	תשרי	תשפה	שבת	קכח	ע"א
ב	כו	תשרי	תשפה	שבת	קכח	ע"ב
ג	כז	תשרי	תשפה	שבת	קכט	ע"א
ד	כח	תשרי	תשפה	שבת	קכט	ע"ב
ה	כט	תשרי	תשפה	שבת	קל	ע"א
ו	ל	תשרי	תשפה	שבת	קל	ע"ב
ש	א	חשון	תשפה	שבת	קלא	ע"א
א	ב	חשון	תשפה	שבת	קלא	ע"ב
ב	ג	חשון	תשפה	שבת	קלב	ע"א
ג	ד	חשון	תשפה	שבת	קלב	ע"ב
ד	ה	חשון	תשפה	שבת	קלג	ע"א
ה	ו	חשון	תשפה	שבת	קלג	ע"ב
ו	ז	חשון	תשפה	שבת	קלד	ע"א
ש	ח	חשון	תשפה	שבת	קלד	ע"ב
א	ט	חשון	תשפה	שבת	קלה	ע"א
ב	י	חשון	תשפה	שבת	קלה	ע"ב
ג	יא	חשון	תשפה	שבת	קלו	ע"א
ד	יב	חשון	תשפה	שבת	קלו	ע"ב
ה	יג	חשון	תשפה	שבת	קלז	ע"א
ו	יד	חשון	תשפה	שבת	קלז	ע"ב
ש	טו	חשון	תשפה	שבת	קלח	ע"א
א	טז	חשון	תשפה	שבת	קלח	ע"ב
ב	יז	חשון	תשפה	שבת	קלט	ע"א
ג	יח	חשון	תשפה	שבת	קלט	ע"ב
ד	יט	חשון	תשפה	שבת	קמ	ע"א
ה	כ	חשון	תשפה	שבת	קמ	ע"ב
ו	כא	חשון	תשפה	שבת	קמא	ע"א
ש	כב	חשון	תשפה	שבת	קמא	ע"ב
א	כג	חשון	תשפה	שבת	קמב	ע"א
ב	כד	חשון	תשפה	שבת	קמב	ע"ב
ג	כה	חשון	תשפה	שבת	קמג	ע"א
ד	כו	חשון	תשפה	שבת	קמג	ע"ב
ה	כז	חשון	תשפה	שבת	קמד	ע"א
ו	כח	חשון	תשפה	שבת	קמד	ע"ב
ש	כט	חשון	תשפה	שבת	קמה	ע"א
א	ל	חשון	תשפה	שבת	קמה	ע"ב
ב	א	כסלו	תשפה	שבת	קמו	ע"א
ג	ב	כסלו	תשפה	שבת	קמו	ע"ב
ד	ג	כסלו	תשפה	שבת	קמז	ע"א
ה	ד	כסלו	תשפה	שבת	קמז	ע"ב
ו	ה	כסלו	תשפה	שבת	קמח	ע"א
ש	ו	כסלו	תשפה	שבת	קמח	ע"ב
א	ז	כסלו	תשפה	שבת	קמט	ע"א
ב	ח	כסלו	תשפה	שבת	קמט	ע"ב
ג	ט	כסלו	תשפה	שבת	קנ	ע"א
ד	י	כסלו	תשפה	שבת	קנ	ע"ב
ה	יא	כסלו	תשפה	שבת	קנא	ע"א
ו	יב	כסלו	תשפה	שבת	קנא	ע"ב
ש	יג	כסלו	תשפה	שבת	קנב	ע"א
א	יד	כסלו	תשפה	שבת	קנב	ע"ב
ב	טו	כסלו	תשפה	שבת	קנג	ע"א
ג	טז	כסלו	תשפה	שבת	קנג	ע"ב
ד	יז	כסלו	תשפה	שבת	קנד	ע"א
ה	יח	כסלו	תשפה	שבת	קנד	ע"ב
ו	יט	כסלו	תשפה	שבת	קנה	ע"א
ש	כ	כסלו	תשפה	שבת	קנה	ע"ב
א	כא	כסלו	תשפה	שבת	קנו	ע"א
ב	כב	כסלו	תשפה	שבת	קנו	ע"ב
ג	כג	כסלו	תשפה	שבת	קנז	ע"א
ד	כד	כסלו	תשפה	שבת	קנז	ע"ב
ה	כה	כסלו	תשפה	עירובין	ב	ע"א
ו	כו	כסלו	תשפה	עירובין	ב	ע"ב
ש	כז	כסלו	תשפה	עירובין	ג	ע"א
א	כח	כסלו	תשפה	עירובין	ג	ע"ב
ב	כט	כסלו	תשפה	עירובין	ד	ע"א
ג	ל	כסלו	תשפה	עירובין	ד	ע"ב
ד	א	טבת	תשפה	עירובין	ה	ע"א
ה	ב	טבת	תשפה	עירובין	ה	ע"ב
ו	ג	טבת	תשפה	עירובין	ו	ע"א
ש	ד	טבת	תשפה	עירובין	ו	ע"ב
א	ה	טבת	תשפה	עירובין	ז	ע"א
ב	ו	טבת	תשפה	עירובין	ז	ע"ב
ג	ז	טבת	תשפה	עירובין	ח	ע"א
ד	ח	טבת	תשפה	עירובין	ח	ע"ב
ה	ט	טבת	תשפה	עירובין	ט	ע"א
ו	י	טבת	תשפה	עירובין	ט	ע"ב
ש	יא	טבת	תשפה	עירובין	י	ע"א
א	יב	טבת	תשפה	עירובין	י	ע"ב
ב	יג	טבת	תשפה	עירובין	יא	ע"א
ג	יד	טבת	תשפה	עירובין	יא	ע"ב
ד	טו	טבת	תשפה	עירובין	יב	ע"א
ה	טז	טבת	תשפה	עירובין	יב	ע"ב
ו	יז	טבת	תשפה	עירובין	יג	ע"א
ש	יח	טבת	תשפה	עירובין	יג	ע"ב
א	יט	טבת	תשפה	עירובין	יד	ע"א

העמוד היומי

ב	כ	טבת	תשפה	עירובין	יד	ע"ב
ג	כא	טבת	תשפה	עירובין	טו	ע"א
ד	כב	טבת	תשפה	עירובין	טו	ע"ב
ה	כג	טבת	תשפה	עירובין	טז	ע"א
ו	כד	טבת	תשפה	עירובין	טז	ע"ב
ש	כה	טבת	תשפה	עירובין	יז	ע"א
א	כו	טבת	תשפה	עירובין	יז	ע"ב
ב	כז	טבת	תשפה	עירובין	יח	ע"א
ג	כח	טבת	תשפה	עירובין	יח	ע"ב
ד	כט	טבת	תשפה	עירובין	יט	ע"א
ה	א	שבט	תשפה	עירובין	יט	ע"ב
ו	ב	שבט	תשפה	עירובין	כ	ע"א
ש	ג	שבט	תשפה	עירובין	כ	ע"ב
א	ד	שבט	תשפה	עירובין	כא	ע"א
ב	ה	שבט	תשפה	עירובין	כא	ע"ב
ג	ו	שבט	תשפה	עירובין	כב	ע"א
ד	ז	שבט	תשפה	עירובין	כב	ע"ב
ה	ח	שבט	תשפה	עירובין	כג	ע"א
ו	ט	שבט	תשפה	עירובין	כג	ע"ב
ש	י	שבט	תשפה	עירובין	כד	ע"א
א	יא	שבט	תשפה	עירובין	כד	ע"ב
ב	יב	שבט	תשפה	עירובין	כה	ע"א
ג	יג	שבט	תשפה	עירובין	כה	ע"ב
ד	יד	שבט	תשפה	עירובין	כו	ע"א
ה	טו	שבט	תשפה	עירובין	כו	ע"ב
ו	טז	שבט	תשפה	עירובין	כז	ע"א
ש	יז	שבט	תשפה	עירובין	כז	ע"ב
א	יח	שבט	תשפה	עירובין	כח	ע"א
ב	יט	שבט	תשפה	עירובין	כח	ע"ב
ג	כ	שבט	תשפה	עירובין	כט	ע"א
ד	כא	שבט	תשפה	עירובין	כט	ע"ב
ה	כב	שבט	תשפה	עירובין	ל	ע"א
ו	כג	שבט	תשפה	עירובין	ל	ע"ב
ש	כד	שבט	תשפה	עירובין	לא	ע"א
א	כה	שבט	תשפה	עירובין	לא	ע"ב
ב	כו	שבט	תשפה	עירובין	לב	ע"א
ג	כז	שבט	תשפה	עירובין	לב	ע"ב
ד	כח	שבט	תשפה	עירובין	לג	ע"א
ה	כט	שבט	תשפה	עירובין	לג	ע"ב
ו	ל	שבט	תשפה	עירובין	לד	ע"א
ש	א	אדר	תשפה	עירובין	לד	ע"ב
א	ב	אדר	תשפה	עירובין	לה	ע"א
ב	ג	אדר	תשפה	עירובין	לה	ע"ב
ג	ד	אדר	תשפה	עירובין	לו	ע"א
ד	ה	אדר	תשפה	עירובין	לו	ע"ב
ה	ו	אדר	תשפה	עירובין	לז	ע"א
ו	ז	אדר	תשפה	עירובין	לז	ע"ב
ש	ח	אדר	תשפה	עירובין	לח	ע"א
א	ט	אדר	תשפה	עירובין	לח	ע"ב
ב	י	אדר	תשפה	עירובין	לט	ע"א
ג	יא	אדר	תשפה	עירובין	לט	ע"ב
ד	יב	אדר	תשפה	עירובין	מ	ע"א
ה	יג	אדר	תשפה	עירובין	מ	ע"ב
ו	יד	אדר	תשפה	עירובין	מא	ע"א
ש	טו	אדר	תשפה	עירובין	מא	ע"ב
א	טז	אדר	תשפה	עירובין	מב	ע"א
ב	יז	אדר	תשפה	עירובין	מב	ע"ב
ג	יח	אדר	תשפה	עירובין	מג	ע"א
ד	יט	אדר	תשפה	עירובין	מג	ע"ב
ה	כ	אדר	תשפה	עירובין	מד	ע"א
ו	כא	אדר	תשפה	עירובין	מד	ע"ב
ש	כב	אדר	תשפה	עירובין	מה	ע"א
א	כג	אדר	תשפה	עירובין	מה	ע"ב
ב	כד	אדר	תשפה	עירובין	מו	ע"א
ג	כה	אדר	תשפה	עירובין	מו	ע"ב
ד	כו	אדר	תשפה	עירובין	מז	ע"א
ה	כז	אדר	תשפה	עירובין	מז	ע"ב
ו	כח	אדר	תשפה	עירובין	מח	ע"א
ש	כט	אדר	תשפה	עירובין	מח	ע"ב
א	א	ניסן	תשפה	עירובין	מט	ע"א
ב	ב	ניסן	תשפה	עירובין	מט	ע"ב
ג	ג	ניסן	תשפה	עירובין	נ	ע"א
ד	ד	ניסן	תשפה	עירובין	נ	ע"ב
ה	ה	ניסן	תשפה	עירובין	נא	ע"א
ו	ו	ניסן	תשפה	עירובין	נא	ע"ב
ש	ז	ניסן	תשפה	עירובין	נב	ע"א
א	ח	ניסן	תשפה	עירובין	נב	ע"ב
ב	ט	ניסן	תשפה	עירובין	נג	ע"א
ג	י	ניסן	תשפה	עירובין	נג	ע"ב
ד	יא	ניסן	תשפה	עירובין	נד	ע"א
ה	יב	ניסן	תשפה	עירובין	נד	ע"ב
ו	יג	ניסן	תשפה	עירובין	נה	ע"א
ש	יד	ניסן	תשפה	עירובין	נה	ע"ב
א	טו	ניסן	תשפה	עירובין	נו	ע"א
ב	טז	ניסן	תשפה	עירובין	נו	ע"ב
ג	יז	ניסן	תשפה	עירובין	נז	ע"א
ד	יח	ניסן	תשפה	עירובין	נז	ע"ב
ה	יט	ניסן	תשפה	עירובין	נח	ע"א
ו	כ	ניסן	תשפה	עירובין	נח	ע"ב
ש	כא	ניסן	תשפה	עירובין	נט	ע"א
א	כב	ניסן	תשפה	עירובין	נט	ע"ב
ב	כג	ניסן	תשפה	עירובין	ס	ע"א
ג	כד	ניסן	תשפה	עירובין	ס	ע"ב
ד	כה	ניסן	תשפה	עירובין	סא	ע"א
ה	כו	ניסן	תשפה	עירובין	סא	ע"ב
ו	כז	ניסן	תשפה	עירובין	סב	ע"א
ש	כח	ניסן	תשפה	עירובין	סב	ע"ב
א	כט	ניסן	תשפה	עירובין	סג	ע"א
ב	ל	ניסן	תשפה	עירובין	סג	ע"ב
ג	א	אייר	תשפה	עירובין	סד	ע"א
ד	ב	אייר	תשפה	עירובין	סד	ע"ב
ה	ג	אייר	תשפה	עירובין	סה	ע"א
ו	ד	אייר	תשפה	עירובין	סה	ע"ב
ש	ה	אייר	תשפה	עירובין	סו	ע"א
א	ו	אייר	תשפה	עירובין	סו	ע"ב
ב	ז	אייר	תשפה	עירובין	סז	ע"א
ג	ח	אייר	תשפה	עירובין	סז	ע"ב
ד	ט	אייר	תשפה	עירובין	סח	ע"א
ה	י	אייר	תשפה	עירובין	סח	ע"ב
ו	יא	אייר	תשפה	עירובין	סט	ע"א
ש	יב	אייר	תשפה	עירובין	סט	ע"ב
א	יג	אייר	תשפה	עירובין	ע	ע"א
ב	יד	אייר	תשפה	עירובין	ע	ע"ב
ג	טו	אייר	תשפה	עירובין	עא	ע"א
ד	טז	אייר	תשפה	עירובין	עא	ע"ב
ה	יז	אייר	תשפה	עירובין	עב	ע"א
ו	יח	אייר	תשפה	עירובין	עב	ע"ב
ש	יט	אייר	תשפה	עירובין	עג	ע"א
א	כ	אייר	תשפה	עירובין	עג	ע"ב
ב	כא	אייר	תשפה	עירובין	עד	ע"א
ג	כב	אייר	תשפה	עירובין	עד	ע"ב
ד	כג	אייר	תשפה	עירובין	עה	ע"א
ה	כד	אייר	תשפה	עירובין	עה	ע"ב
ו	כה	אייר	תשפה	עירובין	עו	ע"א
ש	כו	אייר	תשפה	עירובין	עו	ע"ב
א	כז	אייר	תשפה	עירובין	עז	ע"א
ב	כח	אייר	תשפה	עירובין	עז	ע"ב
ג	כט	אייר	תשפה	עירובין	עח	ע"א
ד	א	סיון	תשפה	עירובין	עח	ע"ב
ה	ב	סיון	תשפה	עירובין	עט	ע"א
ו	ג	סיון	תשפה	עירובין	עט	ע"ב
ש	ד	סיון	תשפה	עירובין	פ	ע"א
א	ה	סיון	תשפה	עירובין	פ	ע"ב
ב	ו	סיון	תשפה	עירובין	פא	ע"א
ג	ז	סיון	תשפה	עירובין	פא	ע"ב
ד	ח	סיון	תשפה	עירובין	פב	ע"א
ה	ט	סיון	תשפה	עירובין	פב	ע"ב
ו	י	סיון	תשפה	עירובין	פג	ע"א
ש	יא	סיון	תשפה	עירובין	פג	ע"ב
א	יב	סיון	תשפה	עירובין	פד	ע"א
ב	יג	סיון	תשפה	עירובין	פד	ע"ב
ג	יד	סיון	תשפה	עירובין	פה	ע"א
ד	טו	סיון	תשפה	עירובין	פה	ע"ב
ה	טז	סיון	תשפה	עירובין	פו	ע"א
ו	יז	סיון	תשפה	עירובין	פו	ע"ב
ש	יח	סיון	תשפה	עירובין	פז	ע"א
א	יט	סיון	תשפה	עירובין	פז	ע"ב
ב	כ	סיון	תשפה	עירובין	פח	ע"א
ג	כא	סיון	תשפה	עירובין	פח	ע"ב
ד	כב	סיון	תשפה	עירובין	פט	ע"א
ה	כג	סיון	תשפה	עירובין	פט	ע"ב
ו	כד	סיון	תשפה	עירובין	צ	ע"א
ש	כה	סיון	תשפה	עירובין	צ	ע"ב
א	כו	סיון	תשפה	עירובין	צא	ע"א
ב	כז	סיון	תשפה	עירובין	צא	ע"ב
ג	כח	סיון	תשפה	עירובין	צב	ע"א
ד	כט	סיון	תשפה	עירובין	צב	ע"ב
ה	ל	סיון	תשפה	עירובין	צג	ע"א
ו	א	תמוז	תשפה	עירובין	צג	ע"ב
ש	ב	תמוז	תשפה	עירובין	צד	ע"א
א	ג	תמוז	תשפה	עירובין	צד	ע"ב
ב	ד	תמוז	תשפה	עירובין	צה	ע"א
ג	ה	תמוז	תשפה	עירובין	צה	ע"ב
ד	ו	תמוז	תשפה	עירובין	צו	ע"א
ה	ז	תמוז	תשפה	עירובין	צו	ע"ב
ו	ח	תמוז	תשפה	עירובין	צז	ע"א
ש	ט	תמוז	תשפה	עירובין	צז	ע"ב
א	י	תמוז	תשפה	עירובין	צח	ע"א

נבחן יקר!

בהתאם לתקנון 'דרשו' לשנת תשפ"ה

המבחן הראשון במסכת עירובין

הנו מבחן קבלה לתכנית המלגות ב'עמוד היומי' במשך שנת תשפ"ה

(לאחר מבחן זה, הכניסה לנבחנים חדשים לתכנית המלגות נסגרת)

בהתאם לכך יתקיים 'מבחן מקוצר' רק על דפי הגמ' במסכת עירובין

נצל הזדמנות זו!

תקנון דרשו מפורט לשנת תשפ"ה מופיע בעמדות נדרים פלוס

המבחנים הקרובים ב'עמוד היומי':

יום חמישי ט' טבת

יום שישי י' טבת פרשת ויחי

שבת קמט. - עירובין ז:

יום חמישי ח' שבט

יום שישי ט' שבט פרשת בשלח

עירובין ח. - כב:

יום חמישי ו' אדר

יום שישי ז' אדר פרשת תצוה - זכור

עירובין כג. - לז: